John Adams
Library,

IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

SHELF N°
ADAMS
160.2

COMMENTARII

COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

IN TRES LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS STAGIRITAE,

HAC QVARTA EDITIONE, GRÆCI CONTEXTVS LATINO è REGIONE RESPONdentis acceſſione auctiores & emendatiores, ob ſtudioſorum Philoſophiæ vſum, in Germania editi.

Cum INDICE *rerum præcipuarum.*

Johannes Nortonus.

Cum Gratia & Priuileg. Cæſ. Maieſt.

COLONIÆ,
Sumptibus Hæredum LAZARI ZETZNERI.

M.DC.XVII.

adams 16.0.2
2246
3

ADAMS/60.2

CLARISSIMO VIRO,

D. NICOLAO REGNAVLD,

DOMINO AVAVDEMAR,

I. C. in Prætorio Lugdunenſi, Conſiliario Regio & in ſupremo Dombarum Senatu Senatori digniſſimo,

HORATIVS CARDON S.

SI præclaris ſcriptoribus laudi datur, V. C. cum quod ipſi aſſiduis vigiliis ac laboribus menti ſuæ præter cæteros condiderunt, id in conſpectum omnium promere non dedignantur, conſequens ſane fuerit, proximum ab his locum librariis aſſignare, qui eiuſmodi ſcripta ab iniuria temporis vendicant, & vt poſteris integra conſignent, nullis ſumptibus parcunt. Non ſi is equidem ſum, qui hac re, quidquam de republica literaria, vnquam præſumam promereri, idem tamen merendi ſtudio haud cuiquam facile manus dederim. Nam & ſi alia cauſa, quam tu ipſe noſti, in Hiſpaniam me contulerim, ſemper tamen hæc animo meo reſedit cogitatio, vt nullum non lapidem mouerem, quo mihi quam

plura poſſem eruditorum virorum ſcripta coaceruare, quæ reuerſus typis ſedulo committerem. Et ſane non pauca collegi, nonnulla quidem manuſcripta & quæ nuſquam hactenus in lucem emerſerant, nonnulla etiam quæ non niſi in ipſomet Hiſpaniæ regno edita fuerant. In his curandis tuo tum conſilio, tum auctoritate ac ope fretus. Eſt igitur quod eo nomine à ſtudioſis gratia referatur, eſt quod gloria, cuius vt memoria diutius permaneat incorrupta, cuilibet ipſorum librorum nomen tuum præponi par etiam fuerat, ni tu ab omni iactantiæ ſuſpicione alienus renuiſſes. Verum ingratus videar ego, tuæque inuidus laudi, ni tanti beneficij monumentum aliquod extet. Itaque ex hiſce libris qui mihi reſeruati fuerint ſelegi hos de Anima commentarios, à celeberrimo & tum literis, tum pietate florentiſſimo Collegio emiſſos. Libros inquam de Anima, qui potiſſima ratione, tuo nomine inſignientur. Vel quod, tu his ſtudiis, vt compertum, plurimum delecteris, vel maxime, quod hæc naturalis philoſophiæ portio reliquis partibus ſit præferenda ab eo, qui iudicis munere defungitur, vt facis: cui nempe conuenientiſſimum ſit, & ſui ipſius perſpectam penitus habere naturam, vt ea duce animi ſui motus temperet, mores componat, collimet, atque ad rationis exercitium adaptet, quod & ipſamet ſchola ſui operis initio ſcite admodum ac eleganter monet, atque etiam vt ad normam, quam eadem humana natura inſtruit, agnita voluntatis libertate, actiones humanas, quid iuſtum, quidque æquum ſit, peracuta mentis acie diiudicet. Decuit etiam me tibi libros de Anima præ cæteris acceptos referre, me inquam, quem tu veluti denuo animaſti, ac ad hoc muneris capeſſendum informaſti, vires adieciſti, auxiſti, quæ omnia ſunt animæ munia. Quid igitur reſtat?

niſi

niſi vt te obnixè rogitem, vt tua virtute, præſidio atque auctoritate ſuſcipias, tuearis, atque obfirmes non quidem hos libros, qui ſatis ſuamet doctrina muniti ſunt: ſed me imbecillum adhuc & nouellulum clientulum tuum, vt ad alia, quæ reſtant, peragenda tutius & alacrius incedam.

Vale.

LECTORI STVDIOSO
LAZARVS ZETZNERVS.

TV etiam, ſtudioſe Lector, longæ meæ indagationis fructus aliquos decerpe, & ſerto illo fragrantiſsimo, quem tibi Collegium Conimbricenſe dudum collegit, adiice hunc alterum florem, non minus odore ſuauiſsimum, quam guſtu placidiſſimum, ac valetudini animi naturalibus præceptis tuendæ aptiſſimum. Forſitan in eo minutim reuoluendo plura reperias, quæ te ad ſalubriora remedia perueſtiganda incendant. Habet enim hanc cum cæteris vtilitatem, naturæ noſtræ cognitio, vt ad Creatoris notitiam ſenſim alliciat, atque diſponat, qui ipſe omnes actus puros longe ſupereminet. Hæc potiſſima aſsignetur ratio, cur te his Commentariis diutius priuari non ſim paſſus, qui iam pridem apud Luſitanos editi ſint. Alios in Logica eiuſdem Scholæ Commentarios ſpero propediem me recepturum, quos tibi, DEO fauente, impertiar, ſi meo labore te ſenſero delectari. Vale.

IVDI-

IVDICIVM EORVM, QVI AD HOS COMMENTARIOS EX OFFICIO SANCTÆ Inquiſitionis recognoſcendos conſtituti fuerunt.

Recognoſcimus, atq; accurate expendimus hos curſus Conimbricenſis Commentarios in tres libros Ariſtotelis de anima, cum appoſito tractatu de anima ſeparata, & nihil in eis inuenimus, quod à fide, ac vera religione alienum ſit: imo vero eos eſſe cenſuimus, qui ob rerum tractandarum copiam, atq; ſermonis præſtantiam, proſperos vbique gentium, humanæ & diuinæ Philoſophiæ ſucceſſus, literarum candidatis ſint allaturi. Quapropter immortalitati & typis commendandos exiſtimauimus.

IOANNES CORREA.
F. LVDOV. DE SOTTO MAIOR.
ANTONIVS DE CASTELBRANCO.

FACVLTAS SVPREMI SANCTÆ INQVIſitionis Concilii.

Excudantur hi Commentarii in tres libros Ariſtotelis de anima, 24. Septembris, 1592.

ANTONIVS DE MENDONCA.
IACOBVS DE SOVSA.
MARCVS TEYXEIRA.

FACVLTAS REGII SENATVS.

Excudantur hi Commentarii, Oliſipone, 23. Decembr. 1595.

HIERONYMVS PEREIRA.
DAMIANVS DE AGVIAR.

FACVLTAS ILLVSTRISS. AC REVERENDISS. Domini Alphonſi de Caſtelbranco Epiſcopi Conimbricenſis.

Excudi poſſunt hi Commentarii, cum nihil contineant, quod Chriſtianæ religioni, ac honeſtis moribus repugnet, 6. Martii, 1598.

D. ALPHONSVS EPISCOPVS COMES.

PROOEMIVM IN TRES LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMA.

De vtilitate, ordine, materia ſubiecta, & partitione horum librorum.

QVANTVM ſcientia de anima, ob certitudinem demonſtrandi, & rerum, in quibus verſatur, nobilitatem, inter alias Philoſophiæ partes emineat: quam ſit tum ad vitam probe inſtituendam, & moderandam; tum ad omnem veritatis cognitionem vtilis; ex iis, quæ Ariſtoteles mox docebit, conſpicuum fiet. Sed idem, præſertim quod ad vtilitatem ſpectat, ſuaderi amplius, illuſtrarique ex eo poteſt, quia vt celebris illa ſiue Chilonis, ſiue Phemonoæ, aut Thaletis, vel quicunque eius auctor fuerit, ſententia foribus templi Delphici ab Amphictyonibus inſcripta commonebat, maxime eniti quiſque debet, vt ſe ipſum norit: noſſe autem ſe nemo poteſt niſi animi ſui naturam, & dignitatem perſpectam habeat. Quin vero, vt M. Tullius lib. 1. Tuſcul. quæſt. & Plotinus lib. 3. Enneadis 4. cap. 1. poſt Platonem in Alcibiade 1 cenſuerunt, non aliud Delphica illa inſcriptio hortabatur, quam vt animi naturam cognoſceremus. Videlicet quia quiſquis mentis ſuæ vim, & excellentiam ſpectandam ſibi exhibuerit, intelliget non eſſe in his fluxis & caducis bonis immorandum; ſed ſempiterna, & diuina omni ſtudio, & contentione quærenda: in quo præcipua veri, & legitimi Philoſophi ornamenta cōſiſtunt. † Eſt item doctrina hæc magno vſui iis, qui de communi vita & moribus diſceptant, vt conſtat ex libro 1. Ethic cap. 13. & ex lib. 6. cap. 1. Etenim oportet eos à Naturali accipere, quo pacto ratio ſummam animæ arcem teneat, vt inde appetendi & iraſcendi vim ſibi ſubiiciat, & inſurgentes motus ad certam normam moderetur. Oportet etiam principium actionum, in quibus humanæ vitæ felicitas ſita eſt; item-

Huius ſcientiæ vtilitas, quod illius ope ſe ipſum quis probe norit.

Tullius.

Plotinus.

De hac ſententia Laertius libro 1. Plin. lib. 7. cap. 32. Macrobius 1. Saturn. cap. 6. Xenoph. 4. Comm. Clemens Alex. in Pædag.

† Quod ad moralem diſciplinam ſit opportuna.

A que partitionem facultatum, qua ad affectus & virtutes explicandas vtuntur, ab eodem mutuari. Huc pertinet illa Ariſtotelis commonitio in extremo capite libri 1. Ethic. ſicuti Medici, qui remedia curandis corporibus adhibent, vt munere ſuo probe fungantur, in animorum cognitione multum operæ collocant: ita ac multo potiori ratione Philoſopho ciuili, qui ſanandis animi morbis ſtudet, comperta eſſe debere, quæ ad animi ſcientiam ſpectant. Ad primam vero Philoſophiam

B mirifice confert, quatenus ab intellectu noſtro ad ſubſtantias intelligibiles, & à materia abſolutas per analogiam quandam, ſimilitudinemque prouehimur, & humana mens ſe ſupra ſe conuertens, à ſe ipſa ad diuinam naturam, à qua profecta eſt, reuocatur, & quicquid ipſa perfectionis habet, in DEO omnium perfectionum fonte inuenit, meliori tamen nota, omnique imperfectione ſublata.

C † Denique communi ratione, ad omnem Philoſophiæ partem opportuna eſt hæc de animo meditatio; quia cum animus rationis conſiliique particeps (vt Triſmegiſtus in Aſclepio ait) ſit veluti horizon æternitatis, & temporis, atque intelligibilis, corporeæque naturæ nexus, ac confinium: vel, vti alii dixêre, totius mundi ſumma: * ſiquidem natura media extremas repræſentat, ſuperiorem vt imago, inferiorem vt exemplar: fit vt ani-

D mi doctrina veluti quoddam rerum diuinarum & humanarum ſcientiæ compendium exiſtat, noſque ad omnem aliam veritatis notionem præparet. Oſtendit quoque vberem huiuſce contemplationis fructum, id quod D. Auguſtinus 2. de ordine, cap. 8. aſſerit; nimirum duas eſſe præcipuas in Philoſophia quæſtiones; vnam de anima, alteram de Deo. Primam efficere, vt nos ipſos nouerimus; al-

Item ad Metaphyſicam.

Lege cap. 7. lib. 12. Metaphyſic.

† Ad vniuerſam etiam philoſophiam.

D. Gregor. Nyſ. lib. 1. de Hom. cap. 5 Plot. Enn. 4. lib. 6. cap. 3. D. Th. lib. 2. cōtra Gent. c. 68. & lib. 4. c. 55. Ficinus lib. 3. de Immor. ani. cap. 2. Beſſario lib. 2. contra colum. c. 7. Pic. in Heptaplo. cap. 7.

** Animus noſter medius inter æterna & caduca.*

terram, vt originem noſtram; illam nobis dulciorem, hanc chariorem eſſe: illam nos dignos beata vita; hanc beatos reddere.

Certe animi conſiderationem magni eſſe momenti ſatis oſtendunt tam Patrum, quam externorum etiam Philoſophorũ ea de re ſcripta. Nam D. Dionyſius cap. de Diuinis nominibus de anima ſcripſiſſe ſe meminit D. Iuſtinus Philoſophus & martyr eiuſdem argumenti librum edidit, vt refert D. Hieronymus in libro B de Scriptoribus Eccleſiaſticis; D. Auguſtinus librum vnum compoſuit de Immortalitate animæ, alterum de Animæ quantitate; quatuor de Anima & eius origine D. Gregorius Nyſſenus ſatis longam diſputationem à ſe cum ſorore Macrina de Anima & reſurrectione habitam literis commendauit. Tertullianus vnum de Anima librum condidit. Iam vero Ethnici auctores multa de eadem conſcripsêre, Triſmegiſtus, Plato, Theophraſtus, Plotinus, Chalcidius, Proclus, Iamblichus, Tullius, auctor operis C de Sapientia ſecundum Ægyptios Ariſtoteles etiam præter hos tres libros alium reliquit de Animæ quæſtionibus, ſed iniuria temporis intercidit.

Themiſtii teſtimonium de præſtantia librorũ Ariſtotelis de anima.

Porro autem quanto ſtudio hoc opus ab Ariſtotele elaboratum, perfectumq; ſit, teſtatur ad eius proœmium Themiſtius hiſce verbis: Cum pleraque omnia Ariſtotelis ſcripta, eiuſmodi habeantur, vt demirari præſtantiam eius facile ſuppetat; nulla profecto commentatio D eſt, in qua ille perinde ingenii ſui vim & ſublimitatem oſtenderit, atq; in ea, quę rationem animæ continet: ſiue enim multitudinem quæſtionum, ſiue copiam rerum pulcherrimarum, ſiue doctrinæ ſubtilitatẽ quęras; eiuſmodi ſunt libri de Anima; vt vni homini omnia, quæ ad hoc genus pertinent, in numerato fuiſſe, conſtitiſſeque videantur.

Dubitatio de ordine horum librorum inter cæteras Phyſiologiæ partes.

Illud vero hoc loco in primis diſquirendum occurrit, quod diſſidentium interpretum opinionibus agitatur; E videlicet quem hæc ſcientia inter cæteras Phyſiologiæ partes, doctrinæ methodo, atque ordine, locum vendicet. Sed, longiori diſputatione omiſſa, ſtatuendum eſt cum Theophraſto apud Themiſtium lib. 3. huius operis, cap. 39. ſuæ paraphraſis, & D. Thoma, quem recentiores fere ſequuntur eam proxime ſequi poſt libros Meteororum; itaque antecedere totam diſciplinam ad res animatas pertinentem. Namque vt D. Thomas & Theophilus in F proœmio huiuſce operis animaduertunt, ſicuti Phyſiologiæ totius exordium eſt Phyſica Auſcultatio; quia vniuerſam Naturalium principiorum explicationem continet: ita congruebat vt initium commentationum de rebus animatis, eſſet conſideratio animæ, quæ rerum animatarum commune principium eſt.

Aliorum ſententia.

Alexander tamen Aphrodiſienſis in ſuo primo de Anima, & Auerroes 4. Meteororum priorem fe-

A cere tractationem de animalium partibus. Primum, quia contemplatio materiæ antecedit contemplationem formæ; partes vero, ſiue organa, ſunt materia, ſubiectumve animæ. Secundo, quia anima definitur per corpus organicum. quare ne definitio ex ignotis progrediatur, oportuit declaratum id prius ab Ariſtotele fuiſſe.

Refellitur.

Hæc tamen argumenta non concludunt. Nam eſto partes organicæ animalium, de quibus Ariſtoteles in libro de Partibus animalium diſſerit, habeant ſeſe ex parte materiæ, quatenus corporeas functiones animæ in ſe recipiunt: diſpoſitioneſque neceſſariæ ſunt ad introductionem animæ, vt ſuo loco exponemus. Licet item partes organicę facilius cognoſcantur, quam anima, cuius natura abdita eſt, & recondita; non proinde tamen de iis prius agendum fuit, ſed de anima potius; quia vt paulo ante ſignificauimus, monetque Ariſtoteles 1. capite libri 1. Phyſic. & capite 1. & 3. lib. 1. de Partib. animalium, poſt Platonem in Phædro, & Hippocratem in lib. de Natura humana. In omni bene inſtituta diſciplina, ea tractanda prius ſunt, quæ patent latius, ac magis communia habentur, ne eadem ſæpius repetere cogamur: anima vero latius patet, quam partes animalium, cum hæ animantibus duntaxat: illa omnibus inſit viuentibus.

Communiora prius tractanda.

Nec materiæ conſideratio contemplationem formæ præit, ſi aliud doctrinæ ratio poſtulet; anima vero non per corpus organicum animalis, ſed per corpus organicum viuentis in commune definitur. Quod ante doctrinam de anima declarari ab Ariſtotele haud neceſſe fuit; cum ad animæ definitionem percipiendam, diſtincta & abſoluta organici corporis notitia minime requiratur; ſed confuſa ſufficiat, quæ facile poteſt comparari. Quin vero non minus ad notitiam organici corporis, ſcientia animæ; quam ad animæ ſcientiam, organici corporis cognitio exigitur, ſiquidẽ anima etiam in definitione corporis organici adhibetur, cum definiatur id, quod affectum eſt organis, ad animæ functiones obeundas accommodatis. Quo patet eiuſmodi argumentum, ſi quid momenti habeat, æqua vi in aduerſarios retorqueri poſſe.

De ſubiecto huius operis priſ. ſententia.

Nunc quodnam horum librorum ſubiectum ſit, expendamus. Venetus hoc loco, & quidam alii è recentium Philoſophorum cœtu non animam, ſed corpus animatum eſſe ſtatuunt. *1. Argum.* Quod probant; primum, quia hæc doctrina pars quædam eſt Phyſiologiæ, ita oportet eius materiam talem eſſe, vt de ea totius Phyſiologiæ ſubiectum tanquam de parte inferiori ac minus late patenti enuntietur: liquet autem ens mobile de corpore animato, non de anima eo pacto dici. *2. Argum.* Deinde quia vel hic, vel nullibi Ariſtoteles de corpore animato egit; nullibi egiſſe abſurdum eſt; nec enim à Philoſopho tam præclara ſpecies entis naturalis

curaſſe ſilentio inuoluenda fuit. Egit ergo de illa in hoc opere; ac proinde corpus animatum eſt illius ſubiectum. Tertio, quia id ſubiectum cuiuſque diſciplinæ eſt, cui primo, ac per ſe conueniunt affectiones, quæ in ea tractantur: at nutriri, ſentire, moueri, velle, intelligere cæterąq; eiuſmodi affectiones, de quibus in hiſce libris diſſeritur, non animæ, ſed corpori animato partim in commune, partim per ſua inferiora primum ac per ſe competunt, vt capite 4. primi libri, tex. 54. Ariſtoteles inquit. Quare non videtur negandum materiam huic operi ſubiectum eſſe corpus animatum. Verũ nobiliſſimi quiq; Peripatetici, Simplicius, Philoponus, Alexander, Themiſtius, D. Thomas, M. Albertus, Ægidius, Theophilus, Iandunus, Caietanus, Ferrarienſis, & plerique alii ad hunc locum communi conſenſu aduerſariam partem ſequuntur, ſtatuuntque horum librorum ſubiectum eſſe animam. Quod ex eo primum ſuadetur, quia vt ex primo libro Poſteriorum, capite 1. & 9. colliges, id rite ſubiectum in qualibet ſcientia conſtituitur, cuius definitio in ea inueſtigatur, & traditur: in hoc vero opere non corporis animati, ſed animæ definitionem quæſiuit, atq; aſſignauit Ariſtoteles; vt ipſe in procemio propoſitum ſibi eſſe dixit, & in libro de Senſu & ſenſili perſolutum à ſe fuiſſe gloriatur. Deinde, quia ſi corpus animatum eſſet huius diſciplinæ ſubiectum, cum in categoria ſubſtantiæ inferius, atq; adeo nobilius ſit animal, quam corpus animatum; ſequeretur immerito hanc ſcientiam propter ſubiectæ materiæ præſtantiam, maximeque ob excellentiam animæ rationalis cæteris Phyſiologiæ partibus ab Ariſtotele anteponi; cum ea potius, quæ de animantibus diſſerit, eo nomine præferenda eſſet. Poſtremo fauet huic ſententiæ ipſa operis inſcriptio; nuncupantur enim hi libri περὶ ψυχῆς, id eſt, de anima. In hac dubitatione dicendum nobis videtur, libros de Anima bifariam ſpectari poſſe. Nimirum vel per ſe, ac ſeparatim: vel vna cum iis, qui paruorum Naturalium vocantur, qui illorum quaſi acceſſio quædam ſunt. Tum ſi priori modo ſpectentur, eorum ſubiectum eſſe animam; ſi poſteriori corpus animatum. Tres enim de Anima libri in ſcrutanda explicandaque per ſe animæ natura potiſſimum inſumuntur, nec viuentium affectiones & proprietates, niſi ſecundum rationem originis ſuæ, & vt ab anima tanquam à fonte manant, ac prout ad cognitionem illius ob ſeruiunt, expenduntur. At in opere paruorum naturalium eædem, prout iam corpori eiuſque organis accommodantur, in conſiderationem veniunt. Quo fit, vt eiuſmodi opus, & tres libri de anima integram corporis animati commendationem exhibeant. Aduerſariorum vero argumenta, quæ probare nitebantur libros de Anima, etiam per ſe ſumptos, habere pro ſubiecto corpus animatum facile ſoluuntur.

Argum. — *Sententia Apollinaris, Flandrienſis, Tolleti, Iauell. Thienenſis.* — *Ratio.* — *2. Ratio.* — *3. Ratio.* — *Quid ſentiendum ſit.* — *Ita cenſuit Apollin. hoc loco queſt. 2. art. 2.* — *Reſpondetur argumentis primæ ſententiæ.*

Ad 1. arg. Ad primum negari debet, oportere totius diſciplinæ ſubiectum de ſubiectis partiũ affirmari: alioqui dicetur ens mobile de ſenſu & ſenſibili, itemque de reſpiratione & de motu animalium, quas conſtat eſſe peculiares materias quorundam opuſculorũ Ariſtotelicæ phyſiologiæ Similiter neceſſum foret, orationem Philoſophorum, quæ totius Logicæ ſubiectum eſt, enuntiari de voce ſimplici, quæ eſt ſubiectum Categoriarum Itaque ſat eſt ſubiecta partium cuiuſque ſcientiæ aliquo modo includi in ſubiecto totius; nec ſub illo directa ſerie contineri oportet.

Ad 2. arg. Ad ſecundum, dicendum eſt, non omiſiſſe Ariſtotelem corporis animati explicationem, ſed eam, quoad animam, in tribus, qui de ea inſcribuntur, libris; quoad ipſum corpus, quantum ſat erat, in paruis naturalibus tradidiſſe.

Ad 3. arg. Ad tertium, affectiones, de quibus in libris de Anima agitur, primo, ac per ſe conuenire animæ, vt earum fonti & origini: tametſi vt Ariſtoteles loco citato vult, non niſi de toto compoſito, vt de principe ſubiecto enuntientur. Si cui tamen viſum fuerit, priorem ſententiam, quæ licet à communi abhorreat, improbabilis tamen non eſt; reſpondeat argumentis in contrariam partem adductis; quanquam Ariſtoteles hiſce libris animæ definitionem tanto animo inueſtigarit, ac tradiderit: in id tamen non animæ gratia præcipue incubuiſſe: ſed propter corpus animatum, ad quod, vt ad totius operis ſcopum, reſpiciebat. Nec vero animæ facultates, quoad ſuum principium duntaxat, ſed vt totum compoſitum, id eſt, corpus animatum ornant, expendiſſe. Item doctrinam de anima reliquis naturalis philoſophię partibus excellere, non vt præciſe circa corpus animatum in commune verſatur; ſed quatenus diſceptat de animo rationali, qui cæteras phyſicæ conſiderationis formas, naturæ dignitate vincit. Denique inſcribi hos libros de Anima, non vt à principali ſubiecto, ſed vt à pręcipua illius parte quę proinde ſubiectũ quo dici poteſt, ſicuti & corpus animatum, ſubiectum quod, vt Philoſophi quidam loquuntur.

Occurritur rationibus pro 2. ſententia. 1. Argum. 2. Argum. 3. Arg.

Quod ad operis partitionem ſpectat, ea ſic habet: In primo libro diſſerit Ariſtoteles de eſſentia animæ, contra veterum placita; ex propria vero ſententia cap. 1 & 2. lib. 1. Tum reliqua parte eiuſdem libri agit de potentijs animæ in commune, de facultatibus ad animam vegetatricem ſpectantibus, & de ſenſibus externis. De internis autem, tribus capitibus libri tertij De intellectu à quarto ad nonum. Inde ad finem libri, de motu & quibuſdam affectionibus, quæ animantibus in vniuerſum competunt.

QVÆSTIO VNICA.

NVM INTELLECTIVÆ ANIMÆ contemplatio ad Phyſiologia doctrinam pertineat, an non?

ARTICVLVS I.

VARIAE PHILOSOPHORVM ſententiæ.

Prima ſententia animæ humanæ conſiderationē mediam eſſe inter Phyſiolog. & metaphyſ. In prologo editionis primæ.

HVIC quæſtioni nonnihil difficultatis peperit ſententiarum varietas & diſcrepantia. Nam Philoponus primo de Ortu & interitu: Simplicius & Themiſtius initio Phyſicorum, quibus etiam videtur adſtipulari Boëtius in ſuo prologo ad Iſagogen Porphyrii, animæ conſiderationem non phyſicam, ſed Mathematicam eſſe autumant: non quod eam Mathematici negotii eſſe putent: ſed quia ſicuti res mathematicæ inter phyſicas & diuinas vtriuſq; naturæ interſtitio & affinitate mediæ ſunt: ſic anima inter eaſdem medium tenet, cum ſit intelligibilis & corporei mundi nexus, ac vinculum, vt ante expoſuimus; proindeque eius conſideratio ad mediam quandam diſciplinam, quæ partim Naturalis, partim tranſnaturalis ſit, videtur pertinere; ſiquidem eiſdem modis res & ſcientiæ diuiduntur, vt conſtat ex 3. huius operis, cap 8. text. 38.

2. Sententia eſſe Metaph. Prima ratio ex auctoritate Ariſtotel.

Alii eam contemplationem ad primum Philoſophum delegant, innixi potiſſimum auctoritate Ariſtotelis 1. de Partibus anim. cap. 1. vbi hanc quæſtionem diſertis verbis propoſuit, cumque quæſiiſſet, num Philoſophi naturalis eſſet de omni anima diſputare; reſpondit, non eſſe: quia alioqui ageret Phyſiologus de intellectrici anima, & de intellectu, conſideraretque omnia intelligibilia; quandoquidem relatorum eadem eſt ſcientia: intellectus autem & id, quod ſub intellectum cadit, relata ſunt. *2. Ratio.* Secundo quia Phyſica contemplatio eſt ſolius naturæ: at intellectus natura non eſt. *3. Ratio.* Tertio, quia diſputare de rebus à materia abſtractis, vt de intellectu, alienum eſt ab inſtituto naturalis Philoſophi, qui in rerum corporearum duntaxat perueſtigationem incumbit.

3. Sententia eſſe Phyſicam.

Tertia opinio eſt Alexandri ad initium Meteororum, Auerrois 2. Phyſic. comm. 26. & 1. de Partib. animal. cap. 1. & 3. huius operis comm. 17. & aliorum complurium, exiſtimant um animæ ſcientiam ad Phyſiologum attinere, cum Ariſtoteles in hoc opere, quod proculdubio pars quædam eſt naturalis Philoſophiæ, non ſolum de cæteris animæ partibus, ſed etiam de intellectrici ex profeſſo diſſeruerit.

* *
*

ARTICVLVS II.

TOTIVS QVÆSTIONIS diſſolutio.

Triplex animæ rationalis conſideratio.

VT propoſitæ quæſtioni ſatisfiat, prænotandum eſt animum participem rationis trifariam ſpectari poſſe. Vno modo, prout vnitur corpori, & in eo functiones ſuas adminiſtrat: Altero, ſecundum attributa, quæ ipſi à materia ſeparato conueniunt, cuiuſmodi ſunt eſſe definitiue in loco, recipere ſpecies ex influxu superni luminis, intelligere ſine recurſu ad phantaſmata, aliaque eiuſmodi. Tertio, quoad ſuam propriam naturam & eſſentiam.

1. Concluſio.

Hoc poſito, ſit prima concluſio: Nulla ſuperiorum trium animæ conſiderationum pertinet ad aliquam vnam ſcientiam mediam inter naturalem & primam philoſophiam. *Eius probatio.* Hæc concluſio ſuadetur; quia non datur medium illud philoſophandi genus: cum ſcientia contemplatrix perfecte diuidatur in naturalem, Metaphyſicam & Mathematicas, ut in Phyſicæ auſcultationis procemio late diſſeruimus. Nec vero vnquam Ariſtoteles eius mediæ diſciplinæ in ſuis libris mentionem fecit. *Non datur media abſtractio inter phyſic. & metaphyſ.* His non obſtat, quod anima corporei, & intelligibilis mundi confinium, & quaſi nexus quidam ſit. Non enim inter hæc extrema ita medium obtinet, vt aliquam mediam abſtractionem vendicet, diſtinctam ab illis, quæ tripartitam contemplantis philoſophiæ varietatem efficiunt; ut loco citato oſtendimus.

2. Concluſio.

Sit ſecunda concluſio: Prima animæ conſideratio ad naturalem Philoſophiam ex officio ſpectat. *1. Confirmatio.* Hæc probatur, quia contemplari ens naturale ad Phyſicum pertinet; eiuſdem vero eſt meditari totum, & partes: at anima eo modo ſumpta, eſt actu pars entis naturalis, nempe hominis. *2. Confirmatio.* Item quia operationes, quas anima, dum in corpore eſt, adminiſtrat, pendent à materia; & prout connexionem cum ea habent, in conſiderationem cadunt, non alterius artificis, quam eius, qui de materia diſſerit, id eſt, Phyſiologi.

3. Concluſio. Anima rationalis ſuprema formarum. D. Dionyſ.

Sit tertia concluſio: Contemplatio animæ ſecundo modo ſumptæ tranſcendit Phyſiologiæ fines, pertinetque ad Metaphyſicum. Ad huiuſce concluſionis intelligentiam obſeruandum eſt, cum anima rationalis ſit ſuprema formarum in materia exiſtentium, & teſte D. Dionyſio 7 cap. de Diuinis nominibus, ſummum infimi attingat infimum ſupremi, tranſire eam, cum è corpore abſcedit, pro ſuo modo in ſtatum ſubſtantiarum ſeparatarum; ſecundum eas videlicet affectiones, quarum ſupra meminimus, nihil commercii cum materia habentes, qui ſtatus, vt docet D. Thomas 1. part. quæſt. 79. art. 1. non eſt ei naturalis, ſed præter naturam. Quo fit, vt diſceptatio animæ rationalis eo modo ſumptæ ad eandem

eandem ſcientiam pertinere debeat, ad quam mentes à materiæ contagione prorſus liberæ. Hinc iam propoſita concluſio ex eo oſtenditur, quia perpendere ea, quæ re & ratione à materia abſtrahuntur, ad ſolum primum Philoſophum attinet: affectiones vero, quæ animæ competunt, præciſe vt extra materiam cohæret, ita ſe habent, vt attendenti planum erit.

Concluſio.
Probatio.

4. Concluſio.

Sit quarta concluſio: Scrutari propriam animæ naturam & eſſentiam, quæ erat tertia de animo meditatio, ſpectat ad naturalem Philoſophum. Huius concluſionis veritas ex eo conuincitur, quia anima ex ſua ratione & natura, eſt forma corporis; vnde & eſſentiali definitione explicatur, cum dicitur actus primus corporis organici; quo fit, vt ad ſui cognitionem neceſſario materiam requirat: quæ vero ita ſe habent, inter ſpeculationis phyſicæ metas continentur, ſicuti & materia ipſa, docente Ariſtotele 2. Phyſic. cap 2. text. 22. eiuſdem artificis eſſe materiam & formam contemplari; quia videlicet duo hæc mutuo ſe reſpiciunt, vt ex eodem libro & capite, text. 26. conſtat.

Probatur. 1.

2. Præterea ſtabilitur eadem concluſio ex eo, quia cum homo pars ſubiecta enti mobili, cuius cognitionem Phyſicus profitetur, cumq; hominis eſſentia cognoſci nequeat, quin natura ipſius animę, per quam in ſuo proprio gradu & ſpecie conſtituitur, innoteſcat: fit inde vt ad naturalem Philoſophum attineat animæ eſſentiam indagare. Huc pertinet, quod definitio illa hominis paſſim celebrata, homo eſt animal conſtans corpore & animo rationis participe; à nullo alio præterquam à naturali Philoſopho inuenta & tradita eſſe creditur.

Dubitatio.

Quærat tamen hic aliquis, num ea conſideratio, qua anima vt quid immateriale, per ſe ſubſiſtens, intellectiuum, expenditur: quæ attributa ſicuti ſunt animæ intrinſeca, ita ei tam in materia, quam extra materiam competunt; num, inquam, eiuſmodi conſideratio phyſica ſit, an potius metaphyſica. Cui dubitationi occurrendum eſt, ſi ea prædicata non in tota ſua amplitudine ſumantur; ſed reſtricta ad proprium & ſpecificum gradum animæ rationalis, ita vt cum ea reciprocentur, nimirum tale immateriale, tale per ſe ſubſiſtens, tale intellectiuum; eam ſpeculationem phyſicam eſſe; quandoquidem cognoſcere propriam ac peculiarem animæ rationalis naturam ad Phyſiologiæ doctrinam pertinet, vt proxime ſtatuimus. Si autem ſumantur in commune, & vt tam animæ, quam intelligentiis conueniunt, Metaphyſicam eſſe: quia ſicu ſubſtantiam, relationem & qualitatem, ac paſſiones entis, ſecundum communes & generales conceptus ſpeculari, Metaphyſico incumbit, vt loco citato oſtendimus, propterea quod hæc, etſi ex parte in materia reperiantur; ſecundum ſe tamen indifferentiam obti-

Occurritur dubitationi.

A nent, vt in materia ſint: ita cognoſcere intellectiuum, per ſe ſubſiſtens, & immateriale, in commune, Metaphyſici negotii eſt: quia eſto etiam conueniant animæ rationali, cuius propriam & reciprocam eſſentiam cognoſcere ad Phyſiologum ſpectat; ſecundum ſe tamen indiſcriminatim ſe habent ad animam, & ad intelligentias, quæ nullam habent cum materia coniunctionem.

B

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO RATIONVM, *quæ ſuperius dictis aduerſari videbantur.*

RELIQVVM eſt, vt reſpondeamus ad argumēta ex Ariſtotele deſumpta in 1. de Partibus animalium, quæ animæ rationalis doctri-
C nam primo Philoſopho abſolute aſcribere videntur. Alexandri ſectatores opinantur quæſtionem Ariſtotelis eo loco non eſſe de anima duntaxat animantium; quia non dubitauit hãc in vniuerſum à Naturali conſiderari: ſed de anima, vt etiam intelligentias comprehendit; quæſiiſſeque an ſicuti Naturalis omnem animam contemplatur, quæ animantium eſt, ita etiam de animabus ſeparatis diſceptare queat. Itaque aſſerunt intellectum quem Ariſtoteles à doctri-
D na phyſica remouit, nõ eſſe humanum, ſed ſubſtantias ſeparatas. Hæc explicatio non placet, propterea quod ex ipſa verborum ſerie planum videtur, de ſolis animalium formis Philoſophum ibi diſſerere. Itaque dicendum, decretum ab Ariſtotele illic eſſe, animam humanam non ex toto pertinere ad Philoſophum naturalem; quia, vt paulo ante monuimus, ſpectat etiam ad Metaphyſicum tum ſecundum ſtatum, quem habet extra corpus; tum quoad gradum intelle-
E ctiuum in commune ſpectatum. Rogabis tamen quam vim habeat ratio illa: nimirum, Si Philoſophus naturalis de intellectu ageret, atque adeo de intelligibili, futurum vt nulla alia diſciplina præter phyſiologiam ſupereſſet: videtur enim huiuſmodi conſecutio nullius eſſe momēti: tum quia pari ratione ſequeretur nullam eſſe philoſophiam, præter primam cum hæc de intellectu & intelligibili diſputet: tum quia ex eo quod detur ſcientia, quæ de intelligibili agat, haud probe infertur reliquas ſcien-
F tias è medio tolli, cum eandem rem alio atque alio modo ſpectatam diuerſæ ſcientiæ tractare poſſint. Nam terram in rotundam figuram conglobatam eſſe demonſtrat Phyſicus ſicut & Mathematicus; hic ex rotunditate vmbræ, quæ interiectu terræ fit in luna; ille ex æquali motu grauium ad centrum terræ. Nonnulli, in quibus eſt Mirandulanus 18 lib. de ſingulari certamine, ſect. 1. 4. & 7. occurrunt iſtiuſ-

Quorundam interpretatio loci Ariſtotelici de partibus animalium, pro 1. ſent. 1. ar.

Reiicitur

Germana explicatio.

Dubitatio.

Quid nonnulli reſpondeant.

iſtiuſmodi rationem probabilem eſſe duntaxat, nec vt neceſſariam, ſed vt ſpeciem quandam probabilitatis præ ſe ferentem ab Ariſtotele adduci ad hominum ingenia exercenda, vt facere non infrequenter conſueuit. Verum neceſſe non eſt ad huiuſmodi aſylum confugere; aduertendumque ex Caietano hoc loco bifariam ſcientias inter ſe diuidi poſſe: Vno modo penes diuerſitatem formalium rationum; quo pacto philoſophia contemplatrix, 6. Metaphyſic. capite primo text. 2. diſtributa eſt ab Ariſtotele in Metaphyſicam, naturalem & mathematicas diſciplinas. Altero penes ipſarum rerum, quæ ſciuntur, diuerſitatem: quomodo Mathematica à Naturali non diſtinguitur; ſiquidem quantitas, quæ à Mathematico conſideratur, cadit etiam in contemplationem naturalis Philoſophi: diſſidet tamen Naturalis à Metaphyſica; quia hæc præcipue circa res materiæ immunes; illa circa materiatas & ſenſibiles verſatur. Hoc poſito reſpondemus, ſi Philoſophia naturalis de intellectu diſſereret, futurum vt de omni re meditaretur: ageret enim in primis de iis, quæ ſub ſenſum cadunt, atque adeo de quantitate, vt nunc re vera agit; conſideraret item res à materia abiunctas, quoniam eiuſdem eſt intellectum, ſiue animam intellectricem, ſecundum conceptum ipſi & intelligentiis communem, (ſic enim Ariſtoteles loco citato animam humanam & intellectum accipit) & intelligentias, ac totum primæ philoſophiæ ſubiectum contemplari; cum hæc omnia in eadem communi abſtractione conueniant. Quare ex parte diuerſitatis rerum nihil iam naturalis Philoſophus aliis diſciplinis tractandum relinqueret; licet aliunde, id eſt, ſpectata rationum formalium diſtinctione adhuc ſcientiarum diuerſitas, ſaltem ex parte ſeruaretur: diximus, ſaltem ex parte; quia ex eo quod Phyſica intellectum in commune contempletur, recte ſequitur eius obiectum eandem ſortiri à materia abſtractionem, quam primæ philoſophiæ obiectum: atque adeo has duas ſcientias in vnam eandemque recidere, etiam ex parte rationis formalis. Quod tamen non ſequitur reſpectu Mathematicæ & Phyſiologiæ: ſiquidem quantitas Mathematica nō eandem vendicat abſtractionem, quam intellectiuum in commune, vt planum eſt.

Duplex ſcientia diuidendæ modus penes rationes formales.

Penes materiæ diuerſitatem.

Quid reſpondendum ſit.

Defenditur argumentatio ex Ariſt. ſuperius adducta.

A Ad id vero, quod opponebatur, non valere hanc conſecutionem, Philoſophia naturalis agit de intellectu & intelligibili, ergo nulla eſt ſcientia præter naturalem Philoſophiam, quia alioqui hæc etiam valeret, Metaphyſica conſiderat intellectum & intelligibile: igitur præter Metaphyſ. non eſt alia ſcientia. Occurrendum diuerſam eſſe rationem. In priori enim illatione ſupponitur naturalem Philoſophiam verſari circa ſuum proprium obiectum, ac
B circa obiectum materiale Mathematicæ, id eſt, quantitatem. Vnde ſi conſideret intellectum ſecundum communem eius notionem, ſimiliterque intelligibile; iam ſibi vendicabit obiecta omnium partium triplicis Philoſophiæ contemplari eis; in poſteriori vero illatione prædicta hypotheſis locum non habet, vt ſatis conſtat. Quare licet Metaphyſica intellectum & intelligibile contempletur, non ſequitur verſari illam circa obiecta aliarum ſcientiarum contemplantium. Ad illud vero
C Ariſtotelis, id, quod contemplatur intellectum, contemplatur quoque intelligibile, quia relatorum eadem eſt ſcientia & conſideratio. Reſpondendum erit, id, quod contemplatur intellectum, contemplari etiam intelligibile, non quouis modo, ſed prout hæc ſe mutuo reſpiciunt, ſibique reſpondent. Reſpondent autem ſibi intellectus conſideratus, vt eſt potentia formæ phyſicæ, id
D eſt, animæ rationalis; & intelligibile phyſicum. Item intelligibile Metaphyſicum, & intellectus ſumptus, vt eſt potentia ſubſtantiarum ſeparatarum, aut etiam quid commune intellectui humano, angelico & diuino. Quare prior conſideratio aſcribenda erit Philoſopho naturali, poſterior Metaphyſico. Quamuis hæc naturali Philoſopho attribuenda eſſet ex hypotheſi, quam faciebat Ariſtoteles.

E Ad ſecundam rationem ex eodem Ariſtotelico loco, dicendum intellectum, ſiue animam intellectricem ſecundum illum communem conceptum, non eſſe naturam; alioqui etiam intelligentiis, in quibus ille cernitur, naturæ ratio conueniret.

Ad 2. rationem pro 1. Sent. 1. ar.

Ad tertium, patet ſolutio ex dictis: Nam anima ſub prædicta conſideratione eſt quidpiam abſolutum à materia; atque adeo aliam diſciplinam videlicet ad primam Philoſophiam ſpectans.

Ad 3.

Anima rationalis ſub quo conceptu non ſit natura.

ARISTO-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΤΟ Α.

Κεφάλαιον Α.

Τῶν καλῶν καὶ τιμίων τὴν εἴδησιν ὑπολαμβάνοντες, μᾶλλον δ' ἑτέραν ἑτέρας ἢ κατ' ἀκρίβειαν, ἢ τῷ βελτιόνων τε θαυμασιωτέρων εἶναι, δι' ἀμφότερα ταῦτα τὴν τῆς ψυχῆς ἱστορίαν εὐλόγως ἂν ἐν πρώτοις τιθείημεν. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν ἡ γνῶσις αὐτῆς μεγάλα συμβάλλεσθαι· μάλιστα δὲ πρὸς τὴν φύσιν. ἔστι γὰρ οἷον ἀρχὴ τῶν ζῴων. ἐπιζητοῦμεν δὲ θεωρῆσαι καὶ γνῶναι τήν τε φύσιν αὐτῆς, καὶ τὴν οὐσίαν· εἶθ' ὅσα συμβέβηκε περὶ αὐτήν· ὧν τὰ μὲν ἴδια πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι δοκεῖ, τὰ δὲ κοινὰ καὶ τοῖς ζῴοις δι' ἐκείνην ὑπάρχειν. πάντῃ δὲ καὶ πάντως ἐστὶ τῶν χαλεπωτάτων λαβεῖν τινὰ πίστιν περὶ αὐτῆς· καὶ γὰρ ὄντος κοινοῦ τοῦ ζητήματος καὶ πολλοῖς ἑτέροις, λέγω δὲ τὰ περὶ οὐσίαν, καὶ τὸ τί ἐστι, τάχ' ἂν τῳ δόξειε μία τις εἶναι μέθοδος κατὰ πάντων περὶ ὧν βουλόμεθα γνῶναι τὴν οὐσίαν, ὥσπερ καὶ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς ἰδίων ἀπόδειξιν. ὥστε ζητητέον ἂν εἴη τὴν μέθοδον ταύτην. εἰ δὲ μή ἐστι μία καὶ κοινή τις μέθοδος περὶ τὸ τί ἐστιν, ἔτι χαλεπώτερον γίνεται τὸ πραγματευθῆναι. δεήσει γὰρ λαβεῖν περὶ ἕκαστον, τίς ὁ τρόπος· ὅταν δὲ φανερὸν ᾖ, πότερον ἀπόδειξίς τις ἐστὶν, ἢ διαίρεσις, ἢ καί τις ἄλλη μέθοδος. ἔτι δὲ πολλὰς αὖ ἀπορίας ἔχει καὶ πλάνας, ἐκ τίνων δεῖ ζητεῖν· ἄλλαι γὰρ ἄλλων ἀρχαὶ, καθάπερ ἀριθμῶν καὶ ἐπιπέδων.

πρῶτον

ARISTOTELIS DE ANIMA LIBER I.

Capvt I.

Cvm a omnem ſcientiam rem eſſe bonam arbitremur, ac honorabilem, b & aliam alia magis ex eo talem eſſe putemus, quia vel exactior c eſt, vel rerum eſt earum, quæ magis præſtabiles, magisque ſunt admirabiles; ſcientiam animæ nimirum ob hæc vtraque non iniuria ponendam in primis eſſe cenſemus. Text.1. *Videtur autem d & ad veritatem omnem, ipſius animæ cognitio vehementer conferre, & maxime ad ipſius naturæ ſcientiam: eſt enim anima quaſi principium animalium.* Text.2. *e Contemplari autem f & cognoſcere naturam eius, & ſubſtantiam quærimus; deinde ea, quæ circa ipſam accidunt, quorum quædam affectus ipſius eſſe proprij, quædam animalibus etiam per ipſam ineſſe competereque videntur.* Text.3. *At vero g vndequaque atque omnino difficillimum eſt, fidem aliquam de ipſa tandem accipere.* Text.4. *Nam cum hæc quæſtio communis ſit, etiam cum aliis rebus compluribus, de ſubſtantia dico, & quid eſt: vnus cuipiam fortaſſe modus, vna via quædam eſſe videtur, qua cognoſcere quidnam ſit vnaquæque poſſumus rerum, quarum ſubſtantiam percipere volumus, perinde atque modus vnus eſt hiſce, quo proprij rerum demonſtrantur affectus. Quapropter quærendum eſt, quænam ſit illa via, quis ille modus vnus, quo rerum ſubſtantiæ percipi poſſunt.* Text.5. *Quod ſi non vnus quidam atque communis ſit ille modus, longe difficilior ipſa pertractatio fit. Oportebit enim de vnaquaq; rerum accipere, quis ad vnamquamque modus accommodabitur. Si vero pateat illum demonſtrationem, vel diuiſionem, vel etiam quendam alium modum eſſe: complures inſuper difficultates, erroreſque emergunt in ijs exquirendis, è quibus vniuſcuiuſque conficienda eſt diffinitio: aliarum namque rerum alia principia ſunt, vt numerorum ſuperficierumque.*

h Primum

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Cvm a omnem] Duo potiſſimum ſunt, quæ hominum animos ad perdiſcendum procliuiores reddunt, ac vehementer acuunt: ſcientiæ dignitas, & exacta methodus docentis. Dignitas ſcientiæ tribus continetur; certitudine, ſubiectæ materiæ præſtãtia & vtilitate. Hæc omnia præfatur Ariſtoteles in hoc procemio. Nec interim ſuſceptæ rei difficultatem ſilentio inuoluit, tum quia hæc etiam auditorem excitat, ne torpeſcat otio, vt Græci interpretes admonent, tum ne quis in re ardua & recondita maiorem euidentiam poſcat, quam par ſit, & quam rei natura patiatur, tum denique vt rudia & tarda ingenia ab ipſo lumine procul eſſe iubeat. Quod veteres Philoſophiæ proceres vſque adeo ante oculos habuere, vt propterea verborum breuitate, & ænigmatum inuolucris naturæ myſteria obtexerint; operæpretium ſe facere exiſtimantes, ſi ea ratione tardos minimeque ad audiendum inſtructos, à rerum abditarum & excellentium inquiſitione remouerent.

Quæ ſciendi appetitum excitent.

Cur Philoſophi de naturæ obſcure ſcripſerint.

b *Bonam ac honorabilem*] Bonum & honorabile re conueniunt, ratione differunt, vt Simplicius annotauit. Nam idem, vt refertur ad appetitum, bonum vocatur; vt ad excellentiam, honorabile: appetimus enim bona; in honore habemus excellentia. Conuenit autem ratio boni omni ſcientiæ, quia bonum 1 Ethic. cap. 1 eſt quod omnia appetunt; omnibus autem hominibus ingenium eſt ſcientiæ deſiderium 1. Metaphyſ. capite primo. Competit quoque ſcientiæ ratio honorabilis: quia Munere ſcientiæ præſtant excelluntque homines tum belluis, tum alii aliis inter ſe; quod 4. Politicorum capite quarto docet Ariſtoteles, dum ſcientiam inter ſpecies nobilitatis annumerat. Erit tamẽ qui obiiciat, videri Ariſtotelem non ſibi conſtare. Nam 1. Ethic. capite duodecimo affirmat diuinis tantum rebus deberi honorem; laudem autem virtuti & honeſte factis. Hoc

Ratio boni & honorabilis.

Vtraque ſcientia competit.

Obiectio.

autem

Dilutio. autem loco etiam doctrinæ honorem exhibendum concedit Sed occurrendum, aliter in Ethicis; aliter hic honorem ſumpſiſſe. In Ethicis enim loquitur de honore admodum preſſe, qui rebus nō comparate, ſed ſimpliciter excellentibus quales diuinæ ſunt, conuenit. Hic autem de eo, qui etiam rebus humanis accommodatur, prout inter ſe magis aut minus eminent.

c *Quia vel exactior.*] In hunc modum ratiocinari videtur, ſcientia omnis præclarum quidpiam eſt, & in honore ac pretio habetur, eoque aliam alia præſtabiliorem exiſtimamus, quo in rebus & nobilioribus, & certioribus verſatur: at vtrumq; inter alias ſcientias doctrinæ de anima excellenter conuenit. Iure igitur eam inter primas collocabimus. Circa minorem propoſitionem, in qua Ariſtoteles ſcientiam de anima cum aliis comparat, diſſidium eſt inter expoſitores, num ea collatio abſolute cum omnibus in vniuerſum diſciplinis, an cum Phyſiologiæ partibus duntaxat, intelligēda ſit. Priorem explicationem ſequuntur præter alios Commentator, M. Albertus, & vterque Caietanus. Poſteriorem approbat D. Thomas, Ægidius, Simplicius, Philoponus & Ferrarienſis Prior magis placet, cum ex verbis Ariſtotelis nulla comparationis limitatio colligatur. Nec eſt laborādum, quod quidam faciunt interpretes, quo pacto hæc ſcientia reliquis hoc loco præferatur. Nec enim illam Ariſtoteles cæteris præfert, ſed duntaxat inter nobiliores collocat. Quem vero locum tum dignitatis, tum doctrinæ ordine inter alias ſcientias obtineat, expoſuimus in procemio Phyſicorum.

Duplex huiuſce doctrinæ vtilitas. d *Videtur autem.*] Duplicem proponit vtilitatem huiuſce doctrinæ; vnam communem, alteram peculiarem. *Communis.* Communis eſt, quod plurimum conducat ad omnem veritatem. Quo nomine putat Auerroes ſignificari ſcientias contemplantes duntaxat, quarum finis eſt ſola cognitio veritatis. Magis tamen placet interpretatio Simplicii, exiſtimantis comprehendi tam contemplantes, quam practicas. Nam & omnes veritatem ſpectant (vnde 1. Topic. cap. 9. in definitione problematis vocabulum veritas practicam quoque amplectitur) eſto, illæ non vltra progrediantur, hæ ad opus & actionem vlterius contendant: & omnibus hæc diſciplina vſui eſt tum ob eas rationes quas in procemio retulimus: tum quia agit de intellectu, à quo omnis notitia veritatis, atque adeo omnis actus ſciendi elicitur. *Peculiaris.* Peculiaris autē vtilitas eſt, quod hęc de anima diſputatio multum conferat ad naturam, id eſt, ad eam phyſiologiæ partem, quæ de animantibus diſſerit; quorum natura, hoc eſt, forma, eſt de anima, à qua omnes vitales actiones proficiſcuntur.

e *Quaſi principium animalium.* οἷον ἀρχὴ τῶν ζώων] Non appellat animam abſolute principium animantium, ſed quaſi principium, ad diſcrimen, vt ait Simplicius, primi & infiniti principii à nullo dependentis, de quo lib. 7. & 8. Phyſicorum, & 2. primæ philoſophiæ vel potius, vt ait D. Thomas, quia particulam οἷον, id eſt, quaſi non diminutionis aut ſimilitudinis, ſed ornatus gratia, vt ſæpe alias hoc loco vſurpauit.

Aduerbium quaſi, non ſemper minuit.

Quid circa animam differendum. f *Contemplari autem.*] Duo ſibi perquirenda eſſe inquit in doctrina de anima. Alterum, quod quidem ad definitionem pertinet, eſt eſſentia & ſubſtantia animæ: alterum, quod ſpectat ad rationem demonſtrandi, ſunt affectus, id eſt, potentiæ & operationes tum peculiares ipſi animæ, quæ nimirum in anima intellectiua inhærent, vt intellectus & contemplatio: tum communes cum corpore, id eſt, quæ in organo materiali recipiuntur, licet ab anima, tanquam à fonte dimanent, vt vires ſenſitiuæ & actus ſentiendi.

Ariſtotelis in ſcribendo modeſtia. g *At vero.*] Perdifficile eſſe, inquit, exploratum certumque habere, quid de anima ſtatuendum ſit. In quo, vt Theophilus annotauit, Platonis imitatur modeſtiam, qui ſe non admodum exactos de mundo ſermones aiebat allaturum: non vt ij qui omnia ſe ſcire profitebantur; nec etiam vt alii, qui ſcire aliquid poſſe diffidebant, ſed media inter confidentiam & deſperationem incedens via. Ait ergo difficillimum eſſe aliquid de animæ natura ſtatuere; quia in primis de ipſa methodo inueſtigandæ definitionis, qua rei eſſentia declaratur, quæſtio eſt, etſi communis aliis doctrinis. *Triplex inueſtigandæ definitionis via.* Eſt, inquam, ambigua quæſtio, num ea methodus ſit vna, vt eſt vna via, ratioque demonſtrandi; an ſint plures. Tum quia ſi vna ſit, difficile eſt ab ea non deflectere: ſi plures, non erit minus laborioſum cuique rei propriam accommodare, cum magni laboris ſit, ſingularum rerum genera & differentias internoſſe Porro methodum inueniendæ definitionis ſtatuit Plato in ſophiſta diuiſionem: Ariſtoteles ſecundo Poſterioris analyſeos potiſſimum compoſitionem: Hippocrates argumentationem. In qua re diiudicanda, non eſt cur hoc loco immoremur, cum Dialectici negotii ſit.

Plato. *Ariſtoteles.* *Hippocrat.*

h *Primum*

πρῶτον δ' ἴσως ἀναγκαῖον διελεῖν ἐν τίνι τῶν γενῶν, καὶ τί ἐστι· λέγω δὲ πότερον τόδε τι καὶ οὐσία, ἢ ποιὸν, ἢ ποσὸν, ἢ καί τις ἄλλη τῶν διαιρεθεισῶν κατηγοριῶν, ἔτι δὲ πότερον τῶν ἐν δυνάμει ὄντων, ἢ μᾶλλον ἐντελέχειά τις. διαφέρει γὰρ οὔτι σμικρόν. σκεπτέον δὲ, καὶ εἰ μεριστὴ, ἢ ἀμερής. καὶ πότερον ὁμοιοειδὴς ἅπασα

h *Primum autem fortaſſe neceſſarium eſt diuidere, atque accipere in quonam generum collocetur, quidquid ſit anima; vtrum ſit ſubſtantia; an in qualitate, aut in quantitate, vel in alio quodam prædicamentorum genere collocetur. Deinde perueſtigandum eſt, vtrum eorum ſubeat rationem,* Text. 6.

quæ

ἅπασα ἡ ψυχὴ, ἢ οὐ· εἰ δὲ μὴ ὁμοειδὴς, πότερον εἴδει διαφέρουσιν, ἢ γένει. νῦν γὰρ οἱ λέγοντες καὶ ζητοῦντες περὶ ψυχῆς περὶ τῆς ἀνθρωπίνης μόνης ἐοίκασιν ἐπισκοπεῖν· εὐλαβητέον δὲ, ὅπως μὴ λανθάνῃ, πότερον εἷς ὁ λόγος αὐτῆς ἐστι, καθάπερ ζώου, ἢ καθ' ἕκαστον ἕτερος, οἷον ἵππου, κυνὸς, ἀνθρώπου, θεοῦ· τὸ δὲ ζῶον τὸ καθόλου, ἤτοι οὐδέν ἐστιν, ἢ ὕστερον. ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τι κοινὸν ἄλλο κατηγοροῖτο. ἔτι δὲ εἰ μὴ πολλαὶ ψυχαὶ, ἀλλὰ μόρια, πότερον δεῖ ζητεῖν πρότερον τὴν ὅλην ψυχὴν, ἢ τὰ μόρια. χαλεπὸν δὲ καὶ τούτων διορίσαι ποῖα πέφυκεν ἕτερα ἀλλήλων, καὶ πότερον τὰ μόρια δεῖ ζητεῖν πρῶτον, ἢ τὰ ἔργα αὐτῶν, οἷον τὸ νοεῖν, ἢ τὸν νοῦν· καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ τὸ αἰσθητικόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ τὰ ἔργα πρότερον, πάλιν ἄν τις ἀπορήσειεν, εἰ τὰ ἀντικείμενα πρότερον τούτων ζητητέον, οἷον τὸ αἰσθητὸν τοῦ αἰσθητικοῦ, καὶ τὸ νοητὸν τοῦ νοητικοῦ. ἔοικε δὲ οὐ μόνον τὸ τί ἐστι γνῶναι χρήσιμον εἶναι πρὸς τὸ θεωρῆσαι τὰς αἰτίας τῶν συμβεβηκότων ταῖς οὐσίαις, ὥσπερ ἐν τοῖς μαθήμασι τί τὸ εὐθὺ, καὶ τί τὸ καμπύλον· ἢ τί γραμμὴ καὶ ἐπίπεδον, πρὸς τὸ κατιδεῖν πόσαις ὀρθαῖς αἱ τοῦ τριγώνου γωνίαι ἴσαι. ἀλλὰ καὶ ἀνάπαλιν τὰ συμβεβηκότα συμβάλλεται μέγα μέρος πρὸς τὸ εἰδῆσαι τὸ τί ἐστιν· ἐπειδὰν γὰρ ἔχωμεν ἀποδιδόναι κατὰ τὴν φαντασίαν περὶ τῶν συμβεβηκότων ἢ τῶν πάντων, ἢ τῶν πλείστων, τότε καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἕξομέν τι λέγειν κάλλιστα· πάσης γὰρ ἀποδείξεως ἀρχὴ, τὸ τί ἐστιν. ὥστε καθ' ὅσους τῶν ὁρισμῶν μὴ συμβαίνει τὰ συμβεβηκότα γνωρίζειν, ἀλλὰ μηδ' εἰκάσαι περὶ αὐτῶν εὐμαρὲς, δῆλον ὅτι διαλεκτικῶς εἴρηνται καὶ κενῶς ἅπαντες.

ἀπορίαν

quæ potentia ſunt, an potius quidam ſit actus, non enim parum intereſſe videtur. Conſiderandum eſt præterea ſi partibilis ſit, nec ne; & vtrum eiuſdem ſit anima ſpeciei omnis necne. Et ſi non ſit eiuſdem ſpeciei, vtrum ſpecie tantum, an etiam genere differat. Text. 7.

Nunc enim ij, qui dicunt, atque quærunt de anima, de humana tantum quærere perſcrutarique videntur. At cavendum eſt, ne nos prætereat, vtrum vna ſit eius ratio, vt animalis, an vniuſcuiuſque ſit alia ratio, vt equi, canis, hominis, Dei. Text. 8.

i Animal autem vniuerſale aut nihil eſt, aut poſterius eſt: & quidquid itidem aliud communiter prædicatur. Præterea ſi non plures ſint animæ, ſed partes, vtrum animam totam, an partes quærere prius oporteat. Text. 9.

Difficile autem eſt id quoque determinare, quænam inquam partes à quibus diuerſæ ſint. Et vtrum ipſas partes, an ipſarum partium operationes prius quærere perſcrutariq́; oporteat; ceu intelligere an intellectiuum, & ſentire, an ſenſitiuum, & eodem modo de cæteris. Quod ſi operationes ſint exquirendæ prius, rurſus profecto quiſpiam dubitabit, ſi oppoſita prius ſint inquirenda; vt ſenſibile prius quam ſenſitiuum, & intelligibile, quam intellectiuum. Text. 10.

k Non ſolum autem ipſius quid eſt cognitio conferre videtur ad perſpiciendas eorum cauſas, quæ ſubſtantiis accidunt, vt in Mathematicis confert quid eſt rectum, & quid curuum, vel quid linea, quid ſuperficies ad cognoſcendum quot rectis angulis trianguli ſunt æquales (nam ipſum quid eſt, omnis eſt principium demonſtrationis) ſed è conuerſo etiam accidentia magnam afferunt opem ad illud percipiendum. Nam cum per imaginationem de accidentibus, aut omnibus, aut pluribus reddere poſſumus; tum aliquid etiam de ſubſtantia dicere poterimus optime. l Quare patet eas omnes definitiones aſſerendi modo, vaneq́; dictas & aſſignatas eſſe: quibus non fit, ut accidentia percipiantur, aut de ipſis coniectura facilis habeatur. Text. 11.

---

h *Primum autem*] Poſteaquam explicauit ea, quæ tractationem hanc difficilem oſtendunt ex iis, quæ communia ſunt aliis rebus, quarum naturam definiendo enodare volumus: nunc quæ huic de anima commentationi peculiaria exſtunt, in medium affert. Hæc tria potiſſimum ſunt; nimirum quæ ſit natura animæ: quæ eius partes, vel ſpecies: qui affectus & operationes.

i *Animal autem vniuerſale*] Vnam ex quæſtionibus, quæ in hac materia difficultatem pariunt, eſſe inquit, eam, qua quæritur, vtrum anima genus ſit, an ſpecies; & num eius definitio ſit tanquam generis, vt animalis: an tanquam ſpeciei infimæ. Quia vero dixit animal definiri; ne quis ſuſpicetur ipſum ponere animal vniuerſale ſeparatum, vt Platonicam ideam; remouet eam ſuſpicionem, affirmans animal vniuerſale (idem intellige de cæteris naturis communibus) aut nihil eſſe, ſi ſumatur, vt à Platone fingitur, qui volebat eiuſmodi vniuerſalia cohærere per ſe ante omnia ſingularia: aut eſſe quid poſterius, id eſt, collectum ex ſingularibus, intellectus beneficio. Aliter quoque hunc locum interpretes enarrant, ſed noſtra expoſitio communis eſt. *Vniuerſale ſeparatum nihil eſt.*

k *Non ſolum autem*] Variæ ſunt huius loci explanationes. Nobis placet expoſitio Simplicii & Philoponi, aientium, tradi ab Ariſtotele viam inueſtigandi animæ definitionem; nempe ab effectis & accidentibus ipſi animæ propriis. Licet enim ſæpenumero à cauſis ad effecta progrediamur, vt in Mathematicis diſciplinis; interdum tamen vice verſa ab effectis ad cauſarum notionem incedimus, præſertim in Phyſiologia; habent enim accidentia magnum momentum ad cuiuſque rei eſſentiam indagandam atque inueniendam; quia ex iis, quæ accidunt vnicuique, ſi in nullam aliam rem cadere poſſint, vt ex effectis cauſæ adæquatis, cum ſint quaſi expreſſæ illius ſimilitudines, in quidditatiuam cauſæ notitiam deducimur, qua de re D. Thomas lib 3. contra Gentes cap 49. *Animæ definitio ab ipſius effectis colligenda.*

l *Quare patet*] Quoniam vt ex effectis cognoſcimus cauſas, ita ex cauſis effecta, & ex ſubſtantiis accidentia; colligit eas definitiones, ex quibus non per ſe cognoſcuntur accidentia aut

non

Dialecticum interdum idem quod veriſimile, quodque ex cauſis remotis procedit.

non habetur facilis coniectura ad ea cognoſcenda, dialecticas eſſe, id eſt, non veras & proprias, ſed veriſimiles, & ex cauſis remotis tantum, quales ſunt illæ, quibus Dialectici in diſputationibus ſæpe vtuntur. Ita Græci & Latini interpretes hunc locum enarrant. Nam quod Dialecticum interdum ſumatur ab Ariſtotele, conſtat ex capite 20 & 25. libri 1. Poſteriorum, & ex cap. 8. lib 2. eiuſdem operis, & ex cap. 3. lib. 4 Phyſic. & ex cap 11. lib. 7. primæ Philoſophiæ, & 6. lib. 2. de Generatione animalium.

Ἀπορίαν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς πότερόν ἐστι πάντα κοινὰ τοῦ ἔχοντος, ἢ ἔστι τι καὶ τῆς ψυχῆς ἴδιον αὐτῆς· τοῦτο γὰρ λαβεῖν μὲν ἀναγκαῖον, οὐ ῥᾴδιον δέ. φαίνεται δὲ τῶν πλείστων οὐθὲν ἄνευ σώματος πάσχειν, οὐδὲ ποιεῖν, οἷον ὀργίζεσθαι, θαρρεῖν, ἐπιθυμεῖν, ὅλως αἰσθάνεσθαι. μάλιστα δ' ἔοικεν ἴδιον τὸ νοεῖν. εἰ δ' ἐστὶ καὶ τοῦτο φαντασία τις, ἢ μὴ ἄνευ φαντασίας, οὐκ ἐνδέχοιτ' ἂν οὐδὲ τοῦτο ἄνευ σώματος εἶναι. εἰ μὲν οὖν ἐστί τι τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων ἢ παθημάτων ἴδιον, ἐνδέχοιτ' ἂν αὐτὴν χωρίζεσθαι· εἰ δὲ μηδέν ἐστιν ἴδιον αὐτῆς, οὐκ ἂν εἴη χωριστή, ἀλλὰ καθάπερ τῷ εὐθεῖ, ᾗ εὐθύ, πολλὰ συμβαίνει, οἷον ἅπτεσθαι τῆς χαλκῆς σφαίρας κατὰ στιγμήν· οὐ μέντοι γε ἅψεται τούτου χωρισθὲν τὸ εὐθύ. ἀχώριστον γάρ, εἴπερ ἀεὶ κατὰ σώματός τινός ἐστιν. ἔοικε δὲ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη πάντα εἶναι μετὰ σώματος, θυμός, πρᾳότης, φόβος, ἔλεος, θάρσος, ἔτι χαρά, καὶ τὸ φιλεῖν τε καὶ μισεῖν. ἅμα γὰρ τούτοις πάσχει τι τὸ σῶμα. μηνύει δὲ τό, ποτὲ μὲν ὑπὸ ἰσχυρῶν καὶ ἐναργῶν παθημάτων συμβαινόντων μηδὲν παροξύνεσθαι, ἢ φοβεῖσθαι. ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ μικρῶν καὶ ἀμαυρῶν κινεῖσθαι, ὅταν ὀργᾷ τὸ σῶμα, καὶ οὕτως ἔχῃ, ὥσπερ ὅταν ὀργίζηται. ἔτι δὲ τοῦτο μᾶλλον φανερόν· μηθενὸς γὰρ φοβεροῦ συμβαίνοντος ἐν τοῖς πάθεσι γίγνονται τοῖς τοῦ φοβουμένου. εἰ δ' οὕτως ἔχει, δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πάθη λόγοι ἔνυλοί εἰσιν.

ὥστε οἱ ὅροι τοιοῦτοι, οἷον τὸ ὀργίζεσθαι, κίνησίς τις τοῦ τοιουδὶ σώματος, ἢ μέρους ἢ δυνάμεως ὑπὸ τοῦδε καὶ ἕνεκα τοῦδε. καὶ διὰ ταῦτα ἤδη φυσικοῦ τὸ θεωρῆσαι περὶ ψυχῆς, ἢ πάσης, ἢ τῆς τοιαύτης.

Διαφε-

m Eſt etiam de affectibus animæ dubitatio, vtrum omnes communes ſint cum eo, quod habet animam; an ſit & ipſius animæ proprius aliquis; hoc enim ipſum accipere quidem neceſſarium eſt; non tamen accipi facile poteſt. Atq; plurimi ſunt, quorum ſine corpore nullum aut agere, aut pati videtur, vt iraſci, confidere, cupere, omnino ſentire. Maxime autem ipſum intelligere, proprio ſimile eſt. Quod ſi hoc etiam imaginatio ſit quædam, aut ſine imaginatione non ſit, nec illud eſſe ſine corpore poteſt. Text. 12.

Si igitur operationum animæ, vel affectuum aliquis proprius ſit ipſius, fieri poteſt, vt ipſa anima ſeparetur. Sin vero nullus ſit eius proprius, non ſeparabilis eſt: ſed & de ipſa n perinde atque de recto, cui multa quidem, vt rectum eſt, competunt veluti puncto pilam æneam tangere, non tamen ipſum, inquam, ſeparatum tanget; eſt enim inſeparabile, quippe cum ſemper aliquo cum corpore ſit. Text. 13.

o Videntur autem & omnes affectus animæ cum corpore eſſe; ira, manſuetudo, timor, miſericordia, confidentia, gaudium, odium denique, atque amor: nam vna cum his ipſum corpus aliquid patitur. Quod quidem ita eſſe ex eo patet: interdum enim non iraſcuntur, neque timent: etiam ſi ſe vehementes ipſis manifeſtæue cauſa offerant, interdum à paruis quibuſdam mouentur, atque exiguis ſi feruet, concitatur que corpus & perinde ſe habet, atque cum afficitur ira. Hoc magis ex eo patet; quia nonnulli nulla re penitus accidente, quæ quidem poſſit terrere, nulloque imminente periculo, vt ij qui metuunt perturbantur, ac afficiuntur timore. Quæ ſi ita ſint, patet affectus rationes eſſe materiales: Text. 14.

q quare & diffinitiones ipſorum tales ſunt. Iraſci namque motus quidam talis eſt corporis, aut partis, aut potentiæ ab hoc huius gratia. Idcirco naturalis eſt de anima vel omni, vel tali conſiderare. Text. 15.

q *Diuerſo*

Quæſtio de anima intellectiua independentia à corpore difficilis, ſed vtilis

m *Eſt etiam de affectibus*] Quæſtionem mouet, cuius explicatum difficilem eſſe inquit, ſed tamen ad huius operis inſtitutum valde vtilem & opportunum; ex eo enim pendent fundamenta diſputationis de animorum immortalitate: videlicet vtrum anima intellectiua habeat operationem propriam, & à corpore independentem: ſi enim habet, vtique extra materiam cohærere poterit, proindeque immortalis cenſebitur: alioqui vero caduca, & internecioni obnoxia. Siquidem natura nullam formam otioſam & operationis expertem in mundi vniuerſitate eſſe patitur.

1. Obiectio contra Ariſt.

2. Obiectio.

Quidam hunc Ariſtotelis locum in reprehenſionem vocarunt, ac primum id, quod dixit, ſi anima operationem propriam vendicat, poſſe eam ſeparari. Nam oculus propriam habet actionem, nempe actum videndi, nec tamen vt à corpore ſeparetur fieri poteſt. Deinde quia modus ille argumentandi, ſi anima vendicat propriam operationem, poteſt eſſe extra corpus; ſi non vendicat, non poteſt; vitioſus eſt, & contra regulas ab ipſo Ariſtotele præſcriptas; ſiquidem ex antecedentis deſtructione procedit ad tollendum conſequens: cum potius deberet, ſumpto oppoſito conſequentis, tollere, demolirique antecedens.

Dilutio 1.

Priori obiectioni omiſſis aliorum ſolutionibus, occurrit hoc loco Simplicius & Philoponus, viſionem non ſic eſſe propriam oculo, quaſi à corpore non pendeat: de quo propriæ operationis modo loquitur Ariſtoteles. Caietanus vero inquit, eam hic tantum cenſeri propriam actionem, quæ formis per ſe,

non

non autem partibus integrantibus accommodatur Ad poſteriorem obiectionē reſpondent: Commentator, Ægidius, Thienenſis & Apollinaris, illum argumentandi modum recte concludere in terminis reciprocantibus, cuiuſmodi ſunt formam habere propriam operationem, & eſſe à materia ſeparabilem. Facilior eſt interpretatio Philoponi, Simplicii, Sancti Thomæ, Caietani & aliorum aientium, non argumentari Ariſtotelem iis verbis, ſed ſimplici tantum aſſertione affirmare ſi anima propriam ſortiatur operationem, poſſe à corpore abiungi, alioqui non poſſe. *Dilutio 2.*

n *Perinde atque de recto*] Si nulla inquit animæ propria eſt operatio, non eſt anima ſeparabilis à corpore: ſed quæ illi tribuuntur, ſic tribui intelliguntur, vt multa rebus Mathematicis quaſi ſeiunctis à materia accommodantur, quæ tamen non ſunt ſine materia. Dicimus enim, verbi cauſa, rectum tangere ſphæram puncto, at tactus non poteſt à corpore abiungi: ſic ergo & de anima dicenter operationes, cum tamen non ſint abſque corpore, ſi abſque illo agere nihil valet. *Si anima ſine corpore non operatur, ſine corpore eſſe nequit.*

o *Videntur autem*] Oſtendit iram, cupiditatem, cæteroſque eiuſmodi affectus, ſeu paſſiones, communes eſſe animæ cum corpore. Omnis, inquit, operatio, ad quam corporis temperamentum operatur, non ſolius animæ eſt, ſed etiam corporis; atqui paſſiones ita ſeſe habent; non ergo ſolius animæ ſunt, ſed animæ & corpori communes. Aſſumptionem confirmat: quia quoſdam videmus leui de cauſa iraſci vt cholericos, quibus mox circa cor ſanguis efferueſcit: alios vix ad iram commoueri, etiam graui oblata occaſione, vt eos, qui phlegmate abundant. Item quoſdam vel minima cauſa timoris, expaueſcere, vt melancholicos; alios non item, vt quibus ſanguinea complexio eſt. Hoc autem ex eo prouenit, quia in his actionibus magnam ſibi partem vendicat corporis affectio. Qua de re Ariſtoteles copioſe in libro de Phyſiognomia & 2. de Partibus animalium, cap. 4. Galenus in libro, qui inſcribitur; Quod mores animi corporis temperamentū ſequantur. Illud tamen certum eſt, & perſpicuum, licet corporum temperaturæ ad eiuſmodi affectus inclinent, in cuiuſque poteſtate eſſe, accedente diuini numinis ope, ducem ſequi rationem, & inſurgentes motus ratione cohibere, ac totius ſtatum ad virtutem & probos mores componere, vt alibi ex profeſſo diſſeruimus. *Paſſiones animæ cum corpore ſunt communes. Qui cito iraſcantur. Qui tarde. Qui facile timeant. Qui difficile.* *Ariſtoteles. Galenus.*

p *Quare definitiones*] Ex ſuperioribus duo conſectaria deducit. Alterum eſt, affectus animæ cum corpore communes per materiam eſſe definiendos: ſicut enim ex materia habēt eſſe, & eam in ſuo conceptu includunt, ita per eandem appoſite innoteſcunt. Vnde ira recte definitur vltionis, ex illata iniuria appetitio, cum feruore ſanguinis in corde Alterum eſt, Philoſophi eſſe de anima diſſerere, aut de omni, aut de tali. Adiecit vero, aut de tali, ſiue, vt quidam interpretantur, propter intelligentias, quæ animæ cœlorum dicuntur, quarum conſideratio phyſicæ metam excedit: vel propter animam rationalem, cuius contemplatio non ex toto ad Phyſiologum pertinet, vt fuit à nobis ſuperius declaratum Huius ſecundi conſectarii ea ratio eſt, quia ex modo definiendi cuiuſque rei colligitur ad quam ſcientiam quæque pertineat; ſiquidē definitio eſt principium; & diuerſitas principiorum, ſcientiæ diuerſitatem arguit, cum igitur ea, quæ definiuntur per materiam, ſpectent ad Phyſicum; & forma definiatur per materiam, atque adeo & anima, quæ forma quædam eſt, conſequens fit, vt animæ contemplatio ad Phyſiologum ſpectet. *1. Cōſectarium. Ira quid. 2 Cōſectarium. Ratio proximi conſectarij.*

Verba illa, *ab hoc huius gratia*, notant cauſam efficientem & finalem, poniturque iræ finis pro forma: quia forma plerunque in finem incidit, ideoque infra dicitur poni forma in definitione domus, cum adhibetur, cuius gratia, id eſt, finis. *Forma & finis ſæpe coincidunt.*

διαφερόντως δ' ἂν ὁρίσαιτο ὁ φυσικός τε καὶ διαλεκτικὸς ἕκαστον αὐτῶν, οἷον ὀργὴ τί ἐστι· ὁ μὲν γὰρ ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ἤ τι τοιοῦτο· ὁ δὲ, ζέσιν τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἢ θερμοῦ. τούτων δὲ, ὁ μὲν τὴν ὕλην ἀποδίδωσιν· ὁ δὲ, τὸ εἶδος, καὶ τὸν λόγον· ὁ μὲν γὰρ λόγος εἶδος τοῦ πράγματος· ἀνάγκη δ' εἶναι τοῦτον ὕλῃ τοιᾳδὶ, εἰ ἔσται· ὥσπερ οἰκίας, ὁ μὲν λόγος τοιοῦτος αὖ εἴη ὅτι σκέπασμα κωλυτικὸν φθορᾶς ὑπ' ἀνέμων, καὶ ὄμβρων, καὶ καυμάτων· ὁ δὲ φησὶ λίθους, καὶ ξύλα. ἕτερος δ' ἐν τούτοις τὸ εἶδος, ἕνεκα τωνδί. τίς οὖν ὁ φυσικὸς τούτων; πότερον ὁ περὶ τὴν ὕλην, τὸν δὲ λόγον ἀγνοῶν· ἢ ὁ περὶ τὸν λόγον μόνον· ἢ μᾶλλον ὁ ἐξ ἀμφοῖν; ἐκείνων δὲ, τίς ἑκάτερος; ἢ οὐκ ἔστι τις ὁ περὶ τὰ πάθη τῆς ὕλης τὰ μὴ χωριστὰ μηδ' ᾗ χωριστὰ, ἀλλ' ὁ φυσικὸς περὶ ἅπανθ' ὅσα τοιουδὶ σώματος, καὶ τῆς τοιαύτης ὕλης ἔργα, καὶ πάθη· ὁπόσα δὲ μὴ ᾗ τοιαῦτα, ἄλλος· καὶ περὶ τινα μὲν τεχνίτης, ἐὰν τύχῃ

q *Diuerſo autem modo Naturalis & diſſerendi artifex vnumquodque ipſorum diffiniet. Nam alter iram appetitionem eſſe dicet doloris viciſſim aduerſario inferendi, aut aliquid tale. Alter ſanguinis aut caloris eius, qui circa cor eſt, feruorem ebullitionemve. Atq; alter materiam, alter formā hoc pacto reddit & rationem. Hac enim eſt ratio rei, quam neceſſe eſt, ſi fuerit, in tali materia eſſe: ſic enim & domus aſſignari diffinitio ſolet. Nam quidam talem eius rationem aſſignat, eſſe dicens tegumentum, quod quidem prohibere, propulſareq; poteſt incommoditates eas, quæ tum à ventis, tum ab imbribus, tum etiam ab æſtu fieri eveniriq; ſolent. Quidam dicit, lapides eſſe lateres atq; ligna. At alius, formam in hiſce ponit, horum dicendo gratia. Quis igitur iſtorum eſt Naturalis? is ne qui materiam aſſignat, & rationem ignorat, an is, qui ſolam* Text. 16.

τύχῃ, οἷον τέκτων, ἢ ἰατρός. τῶν δὲ μὴ χωριστῶν μὲν, ᾗ δὲ μὴ τοιούτου σώματος πάθη καὶ ἐξ ἀφαιρέσεως, ὁ μαθηματικός, ᾗ δὲ κεχωρισμένα, ὁ πρῶτος φιλόσοφος. ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ὁ λόγος. ἐλέγομεν δὲ ὅτι τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἀχώριστα τῆς φυσικῆς ὕλης τῶν ζώων, ᾗ γε τοιαῦθ' ὑπάρχει, θυμὸς καὶ φόβος, καὶ οὐχ ὥσπερ γραμμὴ καὶ ἐπίπεδον.

Κεφά-

ſolam rationem reddit, & materiam ipſam omittit? an is potius, qui vtramque complectitur? At illorum vterque quis eſt. At enim conſtat neminem eſſe, qui circa materia verſetur affectus non ſeparabiles, & vt non ſeparabiles ſunt præter ipſum Philoſophum Naturalem. Etenim Naturalis circa omnia ea verſatur, quæ talis corporis, taliſque materiei ſunt operationes atque effectus: circa autem ea, quæ talia non ſunt, non Naturalis, ſed alius ſolet verſari. Atque de nonnullis quidem conſiderat, ſi forte fuerit artifex; faber, inquam, vel medicus. r. De his autem, quæ ſeparabilia quidem non ſunt, attamen non vt affectus corporis talis, ſed abſtractione ſumuntur, Mathematicus: At ea, quæ ſunt ſeparata, & vt talia ſunt, ipſe primus Philoſophus contemplatur. Sed eo redeundum eſt, vnde noſtra defluxit oratio. Dicebamus autem affectus animæ eſſe inſeparabiles ab animalium naturali materia, vt tales ſunt; & non vt ſeparatur linea, ſuperficieſque, ſic iram & metum à ſubiecta ſibi materia ſeparari.

Text. 17.

Text. 18.

CAP.

Quæ ratione definire ſoleat Phyſiologus.

Quæ Medicus

Quæ Dialecticus.

q *Diverſo autem modo*] Digreſsione quadam non aliena ab inſtituto diſtinguit modum definiendi in Phyſiologia, Medicina, Dialectica, Mathematica & Metaphyſica. Phyſiologia & Medicina eodem pacto definiunt, niſi quod illa totam entis naturalis amplitudinem comprehendit: hæc ſola corpora ſanitati morbiſque obnoxia. Docet ergo Ariſtoteles Phyſiologum definire ex materia: Dialecticum ex forma, vt ire & domus definitiones oſtendunt. Verum quod hi artifices non ita definiant probabit aliquis in hunc modum: Phyſiologus non ſolum materiam conſiderat, ſed etiam formam; imo & in formæ contemplationem maiori ſtudio incumbit, cum illa multo nobilioris notæ ſit, quam materia: igitur non ex ſola materia, ſed ex forma etiam definiet. Quin & ita eſſe ex toto Phyſiologiæ diſcurſu liquido conſtat. Præterea, Dialecticus paratus eſt ad diſputandum probabiliter de quacunque re, neque eius facultas ad hoc, aut illud definiendi genus contrahitur. Non igitur ex ſola forma, ſed pro re nata, & vt ſe ratio probabilis obtulerit, ita definiet ex materia, ex forma, ex vtroque, ex omnibus cauſarum generibus. Ad hæc (quidquid velit Themiſtius cap. 9. & Auerroes comm. 17.) dicendum eſt, non eſſe mentem Ariſtotelis Phyſiologum haud definire etiam per formam, cum paulo poſt doceat eum per materiam formamque definire: id enim indicant verba illa (an potius qui vtraque complectitur) ſed tantummodo voluiſſe diſcrimen ponere inter Phyſiologum & Dialecticum, quod cum ille per materiam, etſi non per eam duntaxat, definire ſoleat: hic per formam definiat. Verum & hoc non ita eſt accipiendum, quaſi Dialecticus non aſſumat etiam in definitionibus alia cauſarum genera, ſed quia cum probabilia faciliaque conſectetur, & forma notior ſit quam materia, frequentius per formam definit. Alii volunt, cum Ariſtoteles ait Dialecticum per formam definire, nomine formæ ſignificare quæ communia ſunt, neque definitam aliquam materiam reſpiciunt. Quæ expoſitio probabilis eſt: non tamen illa, quam affert M. Albertus tract. 1 cap. 7. Apollinaris quæſt 9. Iandunus quæſt. 12. Ferrarienſis quæſt. 5 videlicet formæ appellatione intellige hoc loco genus & differentiam. Etenim vero definitio, quæ ſic traditur, exacta eſt; non autem vana & adumbrata, quales dixit Ariſtoteles, eſſe Dialecticas, quæ formam continent.

Non videri Phyſiologum definire per ſolam materiam.

Neque Dialecticum per ſolam formam.

Phyſiologus definit per materiam, ſed non ſolam.

Dialecticus definit per formã frequentius, quia notior eſt.

Quæ ratione Mathematicus definiat

Quæ Metaphyſicus.

r. *De his autem*] Mathematicus conſiderat, quæ ſunt in materia ſubiecta ſenſibus, non tamen prout ita exiſtunt: ſed abſtrahendo illa à tali materia, quam proinde in definitionibus nequaquam adhibebit. Primus autem Philoſophus, quia conſiderat quæ re ipſa extra materiam ſunt, multo minus eam ad definiendum aſciſcet. Hæc de definiendi methodo & ratione eo conſilio Ariſtoteles in hunc locum attulit, vt conſtet quam viam in quærenda aſſignandaque ea, quam meditatur, animæ definitione, ſequi debeat.

IN RELIQVAM PARTEM
HVIVS LIBRI.

De anima natura diſſidium.

IN reliquo primi huius libri progreſſu more ſuo recenſet Ariſtoteles veterum, qui de anima ſcripſerunt, opiniones, eaſque prolixa diſputatione refellit, priuſquam certi aliquid ex propria ſententia ſtatuat. Porro tam atrox fuit ea de re certamen, vt nullum diuturnius, neque maius in ſcholis Philoſophorum extitiſſe videatur. Omiſſa igitur eorum opinione, qui nihil omnino eſſe animam, totumq; hoc nomen inane, ac fruſtra animantes appellari

Animam nihil eſſe quidam p… tarunt.

appellari dixerunt, cuius dogmatis mentionem facit M. Tullius 1. Tuſcul. quæſt. li reliquorum philoſophorum placita in tres ſectas reduci poſſunt, vt ex cap. 2. & 5. huius libri, & ex cap. 9. tertij colligitur. Harum prima animi naturam ex motu inueſtigabat. Secunda, ex cognitione, propterea quod res animatæ hiſce duobus ab inanimis videntur diſtingui. Tertia, ex ratione incorporei, quod crederent oportere animam quidpiam ſubtile eſſe, & expers molis, vt ſeſe in totum corpus infundat, ac per omnes eius partes meet.

[Tres philoſophorum Sectæ de anima.] A B

In prima ſecta numerantur, præter alios Democritus, Pythagoræi, Anaxagoras, Plato, & Alcmæon. Democritus, apud quem nihil eſt, quod non atomorum turba conficiat, credidit animam eſſe quid concurſu fortuito conflatum ex corpuſculis inſectilibus, & rotundis; quæ perenni motu agitantur, proindeque appoſita eſſe videntur, vt alias quoque res ſubinde rapiant, & commoueant. Pythagoræi à Democriti placitis non admodum alieni fuerunt. Ex iis enim alii corpora indiuidua, quæ in aere continua conuerſione voluuntur; alii motricem eorum cauſam, animam arbitrati ſunt: Anaxagoras mentem, quæ primo mouit omnia, animam cenſuit; licet enim animam & mentem differre putarit, vtraque tamen, vt eadem natura vtitur. Itaque animam fontẽ, & originem omnis motus prędicauit. Plato in Phædro, & 10. lib de legibus animam definiit id, quod ſeipſum mouet, ſiue ſubſtantiam, quæ cieret alia, nec aliena vi, ſed propria agitaretur. Poſtremo Alcmæon ex motu, animi vim indagauit, ſiquidẽ ideo animam immortalem eſſe ſibi perſuaſit, quod videret corpora cœleſtia, quæ perenni motu circumaguntur, immortalia eſſe.

[1. Secta. Anima quid Democrito. Quid Pythagoricis. Quid Anaxagoræ. Quid Platoni. Quid Alcmæoni.] C D

Ad ſecundam ſectam pertinent qui cum nihil, niſi per ſuum ſimile, cognoſci poſſe exiſtimarent, & animã cognoſcendi principium ſtatuerent, vt de rerum principiis opinabantur, ita de animæ natura iudicarunt. Plato igitur pręter id, quod paulo ante de eius placito aſſeruimus, quia rerum principia numeros fecit, animam quoq; ex numeris compoſitam in Timæo pronuntiauit; quam compoſitionem nõ phyſicam, ſed ſymbolicam intelligere oportet, vt ſuo loco dicemus. Heraclitus vero qui ignem rerum naturalium principium fecit, animam exhalationem calidam eſſe voluit. Diogenes, & qui ex aere omnia compoſuere, aerem; Thales humorem, Critias ſanguinem, Empedocles harmoniam quandam, & temperaturam elementorũ.

[2. Secta. Heracliti placitum de anim. Thaletis. Critiæ.]

Inter Philoſophos tertiæ ſectæ, qui ex incorporeo ſiue tenui, animæ naturam ſcrutati ſunt, cenſentur tum ex ſuperioribus nonnulli, vt Democritus, & Heraclitus, qui non illam tantum, ſed hanc etiam viam ſecuti fuere: tum Hippocrates, qui dixit animam eſſe ſpiritum tenuem per corpus omne diſperſum: & Zeno, qui eam vocauit concretum corpori ſpiritum; de quibus omnibus late ſcripſit M. Tullius 1. Tuſculanarum quæſt. Auicenna 6. Natur. parte prima cap. ſecundo. Plutarchus quarto de placitis capite ſecundo, & tertio. Plotinus libro ſeptimo Enneadis quartæ. Macrobius in primo libro de ſomnio Scipionis. Diuus Nemeſius in libro de natura hominis capite ſecundo. Theodoretus libro de natura hominis. Diuus Gregorius Nyſſenus in diſputatione de anima & reſurrectione. Tertullianus in ſuo libro de anima. Lactantius in libro de opificio Dei, cap. 17. D. Iuſtinus in parænesi. Abulenſis paradoxo quinto, capite 51.

[3. Secta. Aliter etiam Democritus, & Heraclitus ex anima cenſuerunt. Hippocr. Zeno. Tullius. Auicenn. Plutar. Plotin. Macrob. D. Neme. Theodor. D. Gre. Nyſ. Tertull. Lactant. Iuſtinus. Abulen.]

ΚΕΦ. β.

Ἐπισκοποῦντας δὲ περὶ ψυχῆς ἀναγκαῖον ἅμα διαποροῦντας περὶ ὧν εὐπορεῖν δεῖ προελθόντας τὰς τῶν προτέρων δόξας συμπαραλαμβάνειν ὅσοι τι περὶ αὐτῆς ἀπεφήναντο, ὅπως τὰ μὲν εἰρημένα καλῶς λάβωμεν εἰ δὲ μή τι καλῶς, τοῦτ᾽ εὐλαβηθῶμεν. ἀρχὴ δὲ τῆς ζητήσεως, προθέσθαι τὰ μάλιστα δοκοῦνθ᾽ ὑπάρχειν αὐτῇ κατὰ φύσιν. τὸ ἔμψυχον δὴ τοῦ ἀψύχου δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινήσει τε καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι. παρειλήφαμεν δὲ καὶ παρὰ τῶν προγενεστέρων σχεδὸν δύο ταῦτα περὶ ψυχῆς· φασὶ γὰρ ἔνιοι, καὶ μάλιστα, καὶ πρώτως ψυχὴν εἶναι τὸ κινοῦν· οἰηθέντες δὲ τὸ μὴ κινούμενον αὐτὸ μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖν ἕτερον, τῶν κινουμένων τι τὴν ψυχὴν ὑπέλαβον εἶναι. ὅθεν Δημόκριτος μὲν, πῦρ τι καὶ θερμόν φησιν αὐτὴν εἶναι· ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων καὶ ἀτόμων, τὰ σφαιροειδῆ πῦρ καὶ ψυχὴν λέγει, οἷον ἐν τῷ ἀέρι τὰ καλούμενα ξύσματα, ἃ φαίνεται ἐν ταῖς διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν, ὧν τὴν πανσπερμίαν, στοιχεῖα λέγει τῆς ὅλης φύσεως· ὁμοίως δὲ καὶ Λεύκιππος. τούτων δὲ τὰ σφαιροειδῆ ψυχὴν, διὰ τὸ μάλι-

στα

CAPVT II.

Verum enim vero neceſſe eſt conſiderantes de anima, & de his dubitantes ac ambigentes, quæ nos oportet procedentes inuenire atque percipere in medium eorum antiquorum afferamus opiniones, qui de anima tractarunt aliquid atque dixerunt, vt ea quidem accipiamus quæ bene ſunt dicta: ab his autem caueamus, quæ non bene, rectèque dicta fuere. Initium autem inquiſitionis hoc erit profecto congruum, ſi prius poſuerimus ea, quæ maxime videntur animæ competere ſuapte natura. Animatum itaque duobus his ab inanimato maxime differre videtur, motu ac ſenſu. A maioribus etiam noſtris hæc duo fere de anima accepimus. Inquiunt enim nonnulli, animam id eſſe, quod maxime primoque mouet; atque exiſtimantes fieri non poſſe, vt id aliud quidquam moueat, quod non moueatur, animam vnum quid eorum eſſe putarunt, quæ motu cientur. Quocirca Democritus ignem atque calorem ipſam cenſuit eſſe. Nam cum ſint infinitæ figuræ ac indiuiduа corpora

Text. 19.

Text. 20.

corpora

συ διὰ παντὸς δύνασθαι διαδύνειν τοὺς τοιού-
τους ῥυσμοὺς, καὶ κινεῖν τὰ λοιπὰ, κινούμενα
καὶ αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ πα-
ρέχον τοῖς ζώοις τὴν κίνησιν διὸ καὶ τοῦ ζῆν ὅρον
εἶναι τὴν ἀναπνοήν· συνάγοντος γὰρ τοῦ περιέ-
χοντος τὰ σώματα, καὶ ἐκθλίβοντος τῶν σχη-
μάτων τὰ παρέχοντα τοῖς ζώοις τὴν κίνησιν, διὰ
τὸ μηδ᾽ αὐτὰ ἠρεμεῖν μηδέποτε, βοήθειαν γίνε-
σθαι θύραθεν, ἐπεισιόντων ἄλλων τοιούτων ἐν τῷ
ἀναπνεῖν· κωλύειν γὰρ ταῦτα, καὶ τὰ ἐνυπάρχοντα
ἐν τοῖς ζώοις ἐκκρίνεσθαι, συνανείργοντα τὸ συνά-
γον καὶ πηγνύον καὶ ζῆν δὲ, ἕως ἂν δύνωνται τοῦτο
ποιεῖν. ἔοικε δὲ καὶ τὸ παρὰ τῶν πυθαγορείων
λεγόμενον, τὴν αὐτὴν ἔχειν διάνοιαν ἔφασαν γάρ
τινες αὐτῶν, ψυχὴν εἶναι τὰ ἐν τῷ ἀέρι ξύσματα·
οἱ δὲ, τὸ ταῦτα κινοῦν· περὶ δὲ τούτων εἴρηται,
διότι συνεχῶς φαίνεται κινούμενα, κἂν ᾖ νηνεμία
παντελής. ἐπὶ ταὐτὸ δὲ φέρονται καὶ ὅσοι λέγου-
σι τὴν ψυχὴν τὸ αὑτὸ κινοῦν. ἐοίκασι γὰρ οὗτοι
πάντες ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οἰκειότατον εἶ-
ναι τῇ ψυχῇ· καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ
τὴν ψυχήν, ταύτην δ᾽ ὑφ᾽ ἑαυτῆς, διὰ τὸ μηδὲν
ὁρᾶν κινοῦν, ὃ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ
Αναξαγόρας ψυχὴν εἶναι λέγει τὴν κινοῦσαν. καὶ εἴ τις
ἄλλος εἴρηκεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς, οὐ μὴν παν-
τελῶς γε, ὥσπερ Δημόκριτος. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἁ-
πλῶς ταὐτὸ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν· τὸ γὰρ ἀλη-
θῶς εἶναι τὸ φαινόμενον. διὸ καλῶς ποιῆσαι τὸν Ομη-
ρον, ὡς Ἕκτωρ κεῖτ᾽ ἀλλοφρονέων. οὐ δὴ χρῆται τῷ
νῷ, ὡς δυνάμει τινὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ ταὐ-
τὸ λέγει ψυχὴν καὶ νοῦν. Αναξαγόρας δὲ ἧττον
διασαφεῖ περὶ αὐτῶν. πολλαχοῦ μὲν γὰρ τὸ αἴτιον τοῦ
καλῶς καὶ ὀρθῶς, τὸν νοῦν λέγει. ἑτέρωθι δὲ, τὸν νοῦν
εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ· ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐ-
τὸν τοῖς ζώοις, καὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς, καὶ τιμίοις
καὶ ἀτιμοτέροις. οὐ φαίνεται δὲ ὅ γε κατὰ φρόνησιν
λεγόμενος νοῦς, πᾶσιν ὁμοίως ὑπάρχειν τοῖς ζώοις,
ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις πᾶσιν· ὅσοι μὲν οὖν ἐπὶ τὸ
κινεῖσθαι τὸ ἔμψυχον ἀπέβλεψαν, οὗτοι τὸ κινητι-
κώτατον ὑπέλαβον τὴν ψυχήν. ὅσοι δὲ ἐπὶ τὸ γι-
νώσκειν, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν ὄντων. οὗτοι δὴ λέ-
γουσι τὴν ψυχὴν τὰς ἀρχάς· οἱ μὲν πλείους ποιοῦν-
τες ταύτας, οἱ δὲ μίαν ταύτην, ὥσπερ Εμπεδοκλῆς
μὲν ἐκ τῶν στοιχείων πάντων. εἶναι δὲ καὶ ἕκαστον ψυ-
χὴν τούτων, οὕτω λέγων,

Γαίῃ μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ᾽ ὕδωρ,
Αἰθέρι δ᾽ αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀΐδηλον,
στοργῇ δὲ στοργήν, νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ.

τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐν τῷ Τιμαίῳ Πλάτων τὴν ψυ-
χὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖ· γινώσκεσθαι γὰρ ὁμοίῳ
ὅμοιον· τὰ δὲ πράγματα ἐκ τῶν ἀρχῶν εἶναι. ὁμοί-
ως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας λεγομένοις διω-
ρίσθη,

*corpora rotunda, dicit ignem & animam eſſe. Hæc in-
diuidua corpora ſimilia corpuſculis ijs eſſe, quæ in aë-
re ferri videntur, in ipſis inquam, radijs, qui per fe-
neſtram ingrediuntur, & rerum elementa generãda-
rum, ſeminaq; totius eſſe naturæ dixit. Eadẽ & Leu-
cippus ille cenſebat. Horum igitur corporum ea, quæ
ſunt rotunda ignem ac animã aſſerunt eſſe, propterea
quod maxime omnium figuræ tales totum corpus in-
gredi, penetrareq; poſſunt, atque cætera mouere, cum
moueantur & ipſa, arbitrantur enim animam id eſſe,* Text.21.
*quod motum animalib. præbet. Quapropter & reſpi-
rationem viuendi rationem atq; cauſam eſſe putant.
Nam eo quod continet cõtrahente corpora comprimẽ-
teve, ac extrudente figuras eas, quæ præbẽt animalib.
motum, quia nec ipſa vnquam quieſcunt, ſuccurſum,
auxiliumq; reſpiratione fieri dicunt, ingredientib. alijs
figuris ſimilibus, quæ quidẽ egredi prohibent ipſas, quæ
animalibus inſunt id repellendo quod contrahit, atq;
premit, & eouſq; viuere animalia quouſq; id facere
poſſunt Videtur autem & id, quod à nõnullis Pytha* Text.22.
*goricis dicitur eandem habere ſententiam. Quidam
enim ipſorum ea corpuſcula, quæ agitantur in aere,
quidam id quod illa mouet ac agitat, animam eſſe di-
xerunt, propterea quod continue moueri videntur,
etiamſi nullus ventus penitus afflet. Eodẽ feruntur ij,
qui dicunt animam id eſſe quod ſeipſum agitat motu.
Etenim omnes ij motũ videntur putaſſe maxime pro-
prium eſſe animæ, & alia quidẽ vniuerſa per animã,
hanc autem à ſe ipſa moueri. Quia nihil videbat mo-
uere, quod non moueatur & ipſum. Similiter & Ana* Text.23.
*xagoras id, quod mouet, animam eſſe dicit, & ſi quis
alius cenſuit vniuerſum, mentem mouiſſe, non tamen
perinde penitus atq; Democritus Is enim animam &
intellectum ſimpliciter idem eſſe putauit. Etenim id,
quod videtur, verũ eſſe dicebat Quocirca recte dixiſ-
ſe inquit Homerum. Hectora iacere alia ſapientem.
Non igitur vt potentia quadam circa veritatem vti-
tur mente, ac intellectu, ſed idem eſſe animam dicit &
intellectũ. Anaxagoras autem minus de ipſis expla-* Text.24.
*nat; multis enim in locis, boni rectiq; mentem cauſam
eſſe dicit, alibi autem animam ipſam mẽtem eſſe aſſe-
rit. Nam animalib. vniuerſis tam paruis quam ma-
gnis tam præſtabilibus, quam minus etiam præſtabi-
libus mentem ineſſe dicit. At ea mens tamen & intel-
lectus, cui prudentia tribuitur, non vniuerſis ſimili-
ter animalibus, quin etiam neque cunctis hominibus
ineſſe videtur. Omnes igitur ij, qui a. animantis* Text.25.
*reſpexere motum, maxime motiuum, animam eſſe
putarunt, At qui cognitionem animaduerterunt
ipſius, ac ſenſum, quibus res cognoſcit & ſentit, ij di-
cunt animam ipſam principia rerum eſſe. At qui plura
principia faciunt hæc ipſa, qui vero vnum id ipſum
animam eſſe cenſent. Empedocles enim ex elementis
quidem vniuerſis ipſam conſtare cenſet, tamen & vnumquodq; iſtorum animam eſſe putat. Dicit enim,* Text.26.

Terram nam terra, lympha cogoſcimus vndam:
Ætheraque æthere, ſane ignis dignoſcitur igne,
Sic & amore amor ac triſti diſcordia lite.

*Eodem & Plato modo, animam in Timæo ex elementis conſtare cenſet. Simili namque eius quoque ſen-
tentia cognoſcitur ſimile: & res ipſæ ex principijs ſunt. Similiter determinatum eſt ab eodem, & in hiſce
quæ de Philoſophia dicuntur, animal quidem ipſum ex ipſius vnius idea formave. & ex longitudine
prime*

εἴδη, αὐτὸ μὲν τὸ ζῷον ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς ἰδέας, καὶ τοῦ πρώτου μήκους καὶ πλάτους, καὶ βάθους· τὰ δ' ἄλλα ὁμοιοτρόπως. ἔτι δὲ καὶ ἄλλως νοῦν μὲν τὸ ἕν, ἐπιστήμην δὲ τὰ δύο· μοναχῶς γὰρ ἐφ' ἕν· τὸν δὲ τοῦ ἐπιπέδου ἀριθμὸν, δόξαν, αἴσθησιν δὲ τὸν τοῦ στερεοῦ. οἱ μὲν γὰρ ἀριθμοὶ, τὰ εἴδη αὐτὰ καὶ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἐλέγοντο. εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν στοιχείων. κρίνεται δὲ τὰ πράγματα, τὰ μὲν νῷ, τὰ δὲ ἐπιστήμῃ, τὰ δὲ δόξῃ, τὰ δὲ αἰσθήσει. εἴδη δ' οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι τῶν πραγμάτων. ἐπεὶ δὲ καὶ κινητικὸν ἐδόκει ψυχὴ εἶναι καὶ γνωριστικὸν, οὕτως ἔνιοι συνέπλεξαν ἐξ ἀμφοῖν ἀποφηνάμενοι τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν κινοῦνθ' ἑαυτόν. διαφέρονται δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν, τίνες, καὶ πόσαι μάλιστα μὲν οἱ σωματικὰς ποιοῦντες τοῖς ἀσωμάτοις· τούτοις δὲ οἱ μίξαντες καὶ ἀπ' ἀμφοῖν τὰς ἀρχὰς ἀποφηνάμενοι. διαφέρονται δὲ καὶ περὶ τὸ πλῆθος· οἱ μὲν γὰρ μίαν, οἱ δὲ πλείους λέγουσιν. ἑπομένως δὲ τούτοις καὶ τὴν ψυχὴν ἀποδιδόασι. τό, τε γὰρ κινητικὸν τὴν φύσιν, τῶν πρώτων ὑπειλήφασιν οὐκ ἀλόγως. ὅθεν ἔδοξέ τισι πῦρ εἶναι· καὶ γὰρ τοῦτο λεπτομερέστατόν τε καὶ μάλιστα τῶν στοιχείων ἀσώματον. ἔτι δὲ κινεῖταί τε καὶ κινεῖ τὰ ἄλλα πρώτως. Δημόκριτος δὲ καὶ γλαφυρωτέρως εἴρηκεν ἀποφηνάμενος, διὰ τί τούτων ἑκάτερον· ψυχὴν μὲν γὰρ εἶναι ταὐτὸ καὶ νοῦν. τοῦτο δὲ εἶναι ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἀδιαιρέτων σωμάτων· κινητικὸν δὲ διὰ μικρομέρειαν καὶ τὸ σχῆμα· τῶν δὲ σχημάτων εὐκινητότατον, τὸ σφαιροειδὲς λέγει· τοιοῦτον δ' εἶναι τόν τε νοῦν καὶ τὸ πῦρ. Ἀναξαγόρας δ' ἔοικε μὲν ἕτερον λέγειν ψυχήν τε καὶ νοῦν, ὥσπερ εἴπομεν καὶ πρότερον· χρῆται δ' ἀμφοῖν ὡς μιᾷ φύσει, πλὴν ἀρχήν γε τὸν νοῦν τίθεται μάλιστα πάντων· μόνον γοῦν φησιν αὐτὸν τῶν ὄντων ἁπλοῦν εἶναι, καὶ ἀμιγῆ τε καὶ καθαρόν. ἀποδίδωσι δ' ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ, τό τε γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν. ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι, κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαμβάνειν, εἴπερ τὸν λίθον ἔφη ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ. Διογένης δ' ὥσπερ καὶ ἕτεροί τινες, ἀέρα, τοῦτον οἰηθεὶς πάντων λεπτομερέστατον εἶναι καὶ ἀρχήν. καὶ διὰ τοῦτο γινώσκειν τε καὶ κινεῖν τὴν ψυχήν, ᾗ μὲν πρῶτόν ἐστι, καὶ ἐκ τούτου τὰ λοιπὰ γινώσκειν, ᾗ δὲ λεπτότατον, κινητικὸν εἶναι. καὶ Ἡράκλειτος δὲ τὴν ἀρχὴν εἶναί φησι τὴν ψυχήν, εἴπερ τὴν ἀναθυμίασιν, ἐξ ἧς τἆλλα συνίστησι· καὶ γὰρ ἀσωματώτατον δὴ καὶ ῥέον ἀεί· τὸ δὲ κινούμενον κινουμένῳ γινώσκεσθαι· ἐν κινήσει δ' εἶναι τὰ ὄντα, κἀκεῖνος ᾤετο καὶ οἱ πολλοί. παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ Ἀλκμαίων ἔοικεν ὑπολαβεῖν περὶ ψυχῆς· φησὶ γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι, διὰ τὸ ἐοικέναι τοῖς ἀθανάτοις. τοῦτο δ' ὑπάρχειν αὐτῇ, ὡς ἀεὶ κινουμένῃ· κινεῖσθαι δὲ καὶ τὰ θεῖα πάντα συνεχῶς ἀεί, σελήνην, ἥλιον, ἀστέρας καὶ τὸν οὐρανὸν ὅλον. τῶν δὲ φορτικωτέρων, καὶ ὕδωρ τινὲς ἀπεφήναντο, καθάπερ Ἵππων. πεισθῆναι δ' ἐοίκασιν ἐκ τῆς γονῆς, ὅτι πάντων

prima & latitudine profunditate vt conſtare, cætera Text.27. *vero, ſimili modo. Inſuper & alio pacto intellectum quidem eſſe vnũ ipſum, ipſa vero duo, ſcientiam. Eſt enim ipſa tãtum ad vnum proceſſio. Superficiei præterea numerum, opinionem: ſolidi ſenſum, nam numeri quidem, formæ ipſæ & principia dicebantur ſunt autem ex elementis. Res vero partim intellectu, partim ſcientia, partim opinione, partim ſenſu dijudicantur ac diſcernuntur, atque hi numeri formæ ſunt rerum. Cum autem anima motiuũ & cognitiuum ſit, quidã* Text.28. *vtrumq; complexi ſunt, atq; animam numerum eſſe ſe ipſum mouentem aſſeruerunt. Omnes tamẽ de principijs quæ & quot ſunt, inter ſeſe diſſentire videntur. Atq; maxime quidem ij, qui corporea putant eſſe, ab his diſſentiunt, qui incorporea ponunt, minus autem ab his, qui compoſuerunt, & ex vtriſq; principia rerum aſſignauerunt. Diſſentiunt etiam & de multi-* Text.29. *tudine eorundem, quidam enim vnum, quidam plura principia dicunt eſſe, Atq; vt de principijs ſenſerũt, ſic de anima etiam determinauerunt. Non enim abeſt à ratione in primorum natura mouendi cauſam collocare. Quapropter, ignis quibuſdã eſſe videtur, is enim ſubtiliſſimarũ eſt partium & longe magis, quam elementa cætera incorporeus, mouetur inſuper & cætera primo mouet. Democritus autem & ſubtilius dixit* Text.30. *cum aſſignauit, cur eſt iſtorum vtrumq;: dixit enim, animã quidem mentemq; idem eſſe. Hoc autẽ ex ipſis primis atque indiuiſibilibus corporibus eſſe. Atque ob partium quidem ſubtilitatem mouere, ob figuram vero moueri. Figuram autem omnium mobiliſſimam figuram rotundam aſſerit, talemq; eſſe intellectum, & ignem. At Anaxagoras videtur quidẽ aliud animã,* Text.31. *aliud intellectum mentemve dicere, quemadmodum & antea diximus, vtimur tamen vtriſq; perinde atq; vna natura. Verũ mentem principiũ maxime omniũ ponit. Solam namq; rerum omnium ipſam, ſimplicem & non miſtam & puram eſſe, ſynceramq; dixit. Atq; eidem principio hæc vtraq; tribuit, cognitionẽ inquã, & motum: dicens vniuerſum mẽtem mouiſſe. Thales* Text.32. *etiam videtur ex hiſce, quæ tradita memoriæ ſunt: motiuũ quiddam animã ipſam eſſe putaſſe. Siquidem dixit Magnetem habere animã: quia mouet, trahitq; ferrum. Diogenes autem ſicut & alij quidã aerem ipſam cenſuit eſſe, hanc ſubtiliſſimã ſubſtantiã rerumq; principiũ putans. Idcirco cognoſcere, atq; mouere, animam dixit, hoc quidem cognoſcere quo primum eſt & ex hoc ipſo cætera conſtant: hoc autem eſſe motiuũ, quo ſubtiliſſimum eſt. Heraclitus quoq; principium ait animã eſſe, quippe eã exhalationẽ eſſe, ex qua cætera facit conſtare: & maxime incorporeum eſſe & ſemper fluere dicat: atque id quod mouetur eo quod motu cietur cognoſci [illegible]. Moueri aũ res vniuerſas: & ipſe & alij complures arbitrabantur. Simili modo & Alcmæon de anima [illegible] videtur. Dicit enim immortalem eſſe, ex eo quia ſimilis ipſis immortalibus eſt. Quod quidem ideo dixit ipſi competere; quia ſemper mouetur. Mouentur enim & res omnes diuinæ continuo ſemper: [illegible], Sol, ſtellæ, totumque cœlum. Quidam & magis importuni, animam aquam eſſe dixerunt, [illegible] Hippocrates qui [illegible] ad hanc ſententiam ratione ſeminis videtur eſſe compulſus, quia omnium ſemen humidum eſt: etenim redarguit eos, qui ſanguinem animam eſſe aſſerunt; quia [illegible] eſt. Hoc autem primam*

πάντων ὑγρά· καὶ γὰρ ἐλέγχει τοὺς αἷμα φάσκοντας τὴν ψυχήν, ὅτι ἡ γονὴ οὐχ αἷμα· ταύτην δ' εἶναι τὴν πρώτην ψυχήν. ἕτεροι δ' αἷμα, καθάπερ Κριτίας, τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς ψυχῆς οἰκειότατον ὑπολαμβάνοντες. τοῦτο δ' ὑπάρχειν διὰ τὴν τοῦ αἵματος φύσιν· πάντα γὰρ τὰ στοιχεῖα κριτὴν εἴληφε, πλὴν τῆς γῆς· ταύτην δ' οὐδεὶς ἀποπέφανται, πλὴν εἴ τις αὐτὴν εἴρηκεν ἐκ πάντων εἶναι τῶν στοιχείων, ἢ πάντα. ὁρίζονται δὲ πάντες τὴν ψυχὴν τρισὶν, ὡς εἰπεῖν, κινήσει, αἰσθήσει, τῷ ἀσωμάτῳ. τούτων δὲ ἕκαστον ἀνάγεται πρὸς τὰς ἀρχάς. διὸ καὶ οἱ τῷ γινώσκειν ὁριζόμενοι αὐτὴν, ἢ στοιχεῖον, ἢ ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι, λέγοντες παραπλησίως ἀλλήλοις, πλὴν ἑνός· φασὶ γὰρ γινώσκεσθαι καὶ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ· ἐπειδὴ γὰρ ἡ ψυχὴ πάντα γινώσκει, συνιστᾶσιν αὐτὴν ἐκ πασῶν τῶν ἀρχῶν. ὅσοι μὲν οὖν μίαν τινὰ λέγουσιν αἰτίαν, καὶ στοιχεῖον ἓν, καὶ τὴν ψυχὴν ἓν τιθέασιν, οἷον πῦρ, ἢ ἀέρα· οἱ δὲ πλείω λέγοντες τὰς ἀρχὰς, καὶ τὴν ψυχὴν πλείω λέγουσιν. Ἀναξαγόρας δὲ μόνος ἀπαθῆ φησὶν εἶναι τὸν νοῦν, καὶ κοινὸν οὐθὲν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἔχειν. τοιοῦτος δ' ὢν, πῶς γνωρίζει, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, οὔτε ἐκεῖνος εἴρηκεν, οὔτ' ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανές ἐστιν. ὅσοι δ' ἐναντιώσεις ποιοῦσιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν ἐναντίων συνιστᾶσιν· οἱ δὲ θάτερον τῶν ἐναντίων, οἷον θερμὸν, ἢ ψυχρὸν, ἤ τι τοιοῦτον ἄλλο, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίως ἕν τι τούτων εἶναι τιθέασιν· διὸ καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἀκολουθοῦσιν, οἱ μὲν τὸ θερμὸν λέγοντες, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ τὸ ζῆν ὠνόμασται· οἱ δὲ τὸ ψυχρὸν διὰ τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὴν κατάψυξιν καλεῖσθαι ψυχήν. τὰ μὲν οὖν παραδεδομένα περὶ ψυχῆς, καὶ δι' ἃς αἰτίας λέγουσιν οὕτω, ταῦτά ἐστιν.

mam animam eſſe dicit. Sunt & qui ſanguinem ipſam eſſe dixerunt, vt Critias. ſentire ipſum maxime proprium animæ eſſe putantes. Quod quidem competere propter naturam ſanguinis, crediderunt. Nam omnia elementa præter terram iudicem habuerunt. Hanc autem nemo tribuit animæ, niſi quis ipſam dixerit ex omnibus elementis conſtare aut omnia eſſe. Vt igitur in ſummam omnia Text.33. *redigamus, tribus his omnes animam motu, ſenſu, incorporeoque diffiniunt, quorum vnumquodque reducitur ad principia rerum, vt patuit. Quapropter & ij, qui cognitione diffiniunt animam, aut elementum, aut ex elementis faciunt ipſam, ſimiliter omnes præter vnum dicentes. Inquiunt enim ſimile ſibi cognoſci, atque cum vniuerſa cognoſcat, ac percipiat anima, ex vniuerſis rerum principiis ipſam conſtare dicunt. Quibus igitur placuit vnam* Text.34. *cauſam elementumque vnum ponere rerum, ij animam etiam vnum, velut ignem, aut aerem eſſe ponunt. Qui vero plura rebus principia tribuunt, ij plura quoque dicunt animam eſſe. Solus autem Anaxagoras mentem paſſione vacare dicit, & nihil prorſus cum cæteris habere commune. Verum cum talis ſit, quonam pacto cognoſcat, & quam ob cauſam neque ille dixit, neque ex dictis percipi poteſt. At vero, qui contrarietates in principiis faciunt, ij conficiunt animam etiam ex contrariis. Qui vero* Text.35. *tantum alterum ponunt contrariorum, calidum, inquam, aut frigidum aut aliquid aliud huiuſcemodi, ij ſimiliter & animam vnum iſtorum aſſerunt eſſe. Quapropter, & nomina ipſa ſequuntur. Nam ij, qui calidum eſſe dicunt inde inquiunt ipſum viuere dictum nominatumque fuiſſe, & ij [illegible] frigidum eſſe cenſent, animam inde nuncupatam ob reſpirationem & refrigerationem aſſeru[illegible]. H[illegible]c igitur ſunt, quæ de anima tradita ſunt à maioribus noſtris, & hæ ſunt cauſæ ob quas illi [illegible] ipſa dixerunt.*

ΚΕΦ. Γ.

Ἐπισκεπτέον δὲ πρῶτον μὲν περὶ κινήσεως· ἴσως γὰρ οὐ μόνον ψεῦδές ἐστι τὸ τὴν οὐσίαν αὐτῆς τοιαύτην εἶναι, οἵαν φασὶν οἱ λέγοντες εἶναι τὴν ψυχὴν τὸ κινοῦν αὐτὸ, ἢ δυνάμενον κινεῖν, ἀλλ' ἕν τι τῶν ἀδυνάτων, τὸ ὑπάρχειν αὐτῇ κίνησιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἀναγκαῖον τὸ κινοῦν καὶ αὐτὸ κινεῖσθαι, πρότερον εἴρηται. διχῶς δὲ κινουμένου παντός· ἢ γὰρ καθ' ἕτερον, ἢ καθ' αὑτό· καθ' ἕτερον δὲ λέγομεν, ὅσα κινεῖται τῷ ἐν κινουμένῳ εἶναι, οἷον πλωτῆρες. οὐ γὰρ ὁμοίως κινοῦνται τῷ πλοίῳ· τὸ μὲν γὰρ καθ' αὑτὸ κινεῖται, οἱ δὲ τῷ ἐν κινουμένῳ εἶναι. δῆλον δ' ἐπὶ τῶν μορίων· οἰκεία μὲν γάρ ἐστι κίνησις, ποδῶν βάδισις· αὕτη δὲ καὶ ἀνθρώπων· οὐχ ὑπάρχει δὲ τοῖς πλωτῆρσι τότε. διχῶς οὖν λεγομένου τοῦ κινεῖσθαι, νῦν ἐπισκοποῦμεν περὶ τῆς ψυχῆς, εἰ καθ' αὑτὴν κινεῖται, καὶ μετέχει κινήσεως. τεσσάρων δὲ κινήσεων οὐσῶν, φορᾶς, ἀλλοιώσεως, φθίσεως, αὐξήσεως, ἢ μίαν τούτων κινοῖτ' ἂν, ἢ πλείους ἢ πάσας. εἰ δὲ κινεῖται μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, φύσει ἂν ὑπάρχοι κίνησις αὐτῇ, εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τό-

πος

CAPVT III.

Conſiderandum eſt autem primum de motu. Text.36. *Nam fortaſſe non ſolum falſum eſt ſubſtantiam animæ talem eſſe, qualem ij dicunt, qui animam id aſſerunt eſſe, quod ſe ipſum mouet, aut mouere poteſt, ſed etiam vnum id eſſe quoddam videtur eorum, quæ nequeunt eſſe, motum inquam ipſi ineſſe atque competere. Non neceſſarium igitur eſſe id omne moueri, quod mouet: olim iam diximus & probauimus. Cum autem omne quod motu cie-* Text.37. *tur dupliciter moueatur, aut enim per aliud aut per ſe mouetur. Per aliud autem id omne moueri dicimus: quod eſt in eo, quod motu cietur, vt nauigantes. Hi namque non perinde atque nauis mouentur. Hæc enim per ſe mouetur, illi motu cientur, quia ſunt in eo, quod motu cietur. Quod quidem ita eſſe patet in partibus. Motus enim proprius pedum eſt ambulatio, qua mouentur & homines. Tunc autem hiſce motus non ineſt, vt patet in nauigantibus. Cum igitur id quod mouetur, vt diximus, bi-* Text.38. *fariam dicatur moueri, conſideremus tunc oportet de anima, ſi per ſe moueatur, motuſque particeps ſit. Cum igitur quatuor ſint motus, latio, alteratio, accretio, atque decretio, aut iſtorum vno, aut pluribus, aut omnibus, vt patet mouebitur. Quod ſi non per accidens moueatur: natura ſane motus inerit ipſi. At ſi hoc* Text.39.

ſit: locus

τος· πᾶσαι γὰρ αἱ λεχθεῖσαι κινήσεις ἐν τόπῳ. εἰ δ' ἐστὶν ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς τὸ κινεῖν ἑαυτήν, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς τὸ κινεῖσθαι αὐτῇ ὑπάρξει, ὥσπερ τῷ λευκῷ, ἢ τῷ τριπήχει· κινεῖται γὰρ καὶ ταῦτα, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ᾧ γὰρ ὑπάρχουσιν, ἐκεῖνο κινεῖται τὸ σῶμα· διὸ καὶ οὐκ ἔστι τόπος αὐτῶν· τῆς δὲ ψυχῆς ἔσται, εἴπερ φύσει κινήσεως μετέχει. ἔτι δ', εἰ φύσει κινεῖται κἂν βίᾳ κινηθείη· κἂν εἰ βίᾳ, καὶ φύσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ ἠρεμίας· εἰς ὃ γὰρ κινεῖται φύσει, καὶ ἠρεμεῖ ἐν τούτῳ φύσει· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς ὃ κινεῖται βίᾳ, καὶ ἠρεμεῖ ἐν τούτῳ βίᾳ. ποῖαι δὲ βίαιοι τῆς ψυχῆς κινήσεις ἔσονται καὶ ἠρεμίαι, οὐδὲ πλάττειν βουλομένοις ῥᾴδιον ἀποδοῦναι. ἔτι δ', εἰ μὲν ἄνω κινήσεται, πῦρ ἔσται· εἰ δὲ κάτω, γῆ· τούτων γὰρ τῶν σωμάτων αἱ κινήσεις αὗται· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν μεταξύ. ἔτι δὲ ἐπεὶ φαίνεται κινοῦσα τὸ σῶμα, ταύτας εὔλογον κινεῖν τὰς κινήσεις ἃς καὶ αὐτὴ κινεῖται, εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀντιστρέψασιν εἰπεῖν, ἀληθές, ὅτι ἣν τὸ σῶμα κινεῖται, ταύτην καὶ αὐτή. τὸ δὲ σῶμα κινεῖται φορᾷ· ὥστε καὶ ἡ ψυχὴ μεταβάλλοι ἂν κατὰ τὸ σῶμα, καὶ αὐτὴ ἢ ὅλη, ἢ κατὰ μόρια μεθισταμένη. εἰ δὲ τοῦτο ἐνδέχεται, καὶ ἐξελθοῦσαν εἰσιέναι πάλιν ἐνδέχοιτ' ἄν· τούτῳ δ' ἕποιτ' ἂν τὸ ἀνίστασθαι τὰ τεθνεῶτα τῶν ζώων. τὴν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς κίνησιν, κἂν ὑφ' ἑτέρου κινοῖτο· ὠσθείη γὰρ ἂν βίᾳ τὸ ζῷον. οὐ δεῖ δὲ ᾧ τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι ἐν τῇ οὐσίᾳ, τοῦτο ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι, πλὴν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. ὥσπερ οὐδὲ τὸ καθ' αὑτὸ ἀγαθὸν, ἢ δι' αὑτὸ, τὸ μὲν δι' ἄλλο εἶναι, τὸ δ' ἑτέρου ἕνεκα· τὴν δὲ ψυχὴν μάλιστα φαίη τις ἂν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν κινεῖσθαι, εἴπερ κινεῖται. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ κινεῖ γε αὐτὴ ἑαυτήν, καὶ αὐτὴ κινοῖτ' ἄν. ὥστε εἰ πᾶσα κίνησις ἔκστασίς ἐστι τοῦ κινουμένου ᾗ κινεῖται, καὶ ἡ ψυχὴ ἐξίσταιτο ἂν ἐκ τῆς οὐσίας, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς αὐτὴν κινεῖ. ἀλλ' ἔστιν ἡ κίνησις τῆς οὐσίας αὐτῆς καθ' αὑτήν. ἔνιοι δὲ καὶ κινεῖν φασὶ τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα ἐν ᾧ ἐστὶν ὡς αὐτὴ κινεῖται, οἷον Δημόκριτος παραπλησίως λέγων Φιλίππῳ τῷ κωμῳδιδασκάλῳ· φησὶ γὰρ τὸν Δαίδαλον κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην Ἀφροδίτην, ἐγχέαντα ἄργυρον χυτόν. ὁμοίως δὲ καὶ Δημόκριτος λέγει· κινουμένας γάρ φησι τὰς ἀδιαιρέτους σφαίρας, διὰ τὸ πεφυκέναι μηδέποτε μένειν, συνεφέλκειν καὶ κινεῖν τὸ σῶμα πᾶν. ἡμεῖς δ' ἐρωτήσομεν, εἰ καὶ ἠρεμήσειν ποιεῖν τοῦτ' αὐτό· πῶς δὲ ποιήσει τοῦτο, χαλεπὸν, ἢ καὶ ἀδύνατον εἰπεῖν. ὅλως δὲ οὐχ οὕτω φαίνεται κινεῖν ἡ ψυχὴ τὸ ζῷον· ἀλλὰ διὰ προαιρέσεώς τινος καὶ νοήσεως. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ Τίμαιος φυσιολογεῖ τὴν ψυχὴν κινεῖν τὸ σῶμα· τῷ γὰρ κινεῖσθαι αὐτὴν, καὶ τὸ σῶμα κινεῖν, διὰ τὸ συμπεπλέχθαι πρὸς αὐτό. συνεστηκυῖαν γὰρ ἐκ τῶν στοιχείων, καὶ μεμερισμένην κατὰ τοὺς ἁρμονικοὺς ἀριθμοὺς, ὅπως αἴσθησίν τε καὶ σύμφυτον ἁρμονίαν ἔχῃ καὶ τὸ πᾶν φέρηται συμφώνους φορὰς, τὴν εὐθυωρίαν εἰς κύκλον κατέκαμψε· καὶ διελὼν ἐκ τοῦ ἑνὸς κύκλου δύο κύκλους διχῇ συνημμένους, πάλιν τὸν ἕνα διεῖλεν εἰς ἑπτὰ κύκλους, ὡς οὔσας τὰς τοῦ οὐρανοῦ φορὰς, τὰς τῆς ψυχῆς κινήσεις

ſit: locus etiam eidem idem cõpetet. Omnes enim iam dicti motus in loco ſunt. Quod ſi ſubſtantia ſit animæ ſe ipſam motu ciere, non per accidens inerit ipſi motus, vt ineſt albedini aut tricubito. Mouentur enim & ipſa, verum per accidens. Quippe cum corpus id moueatur, cui res tales inſunt. Quapropter & locus nullus ipſorum eſt, at erit animæ ſine controuerſia locus, ſi Text. 40. *natura motus particeps eſt. Præterea ſi natura motu cietur, vi quoque moueri poteſt: & ſi vi mouetur & natura moueri poteſt. Eodem modo, de quiete quoque dicere poſſumus. In hoc enim natura res quieſcere ſolet, in quod ſuapte natura mouetur. In hoc pari modo vt plane quieſcit, in quod vi pulſa mouetur. At qui motus erunt animæ violenti quieteſve, neq; ſi fingere volumus aſſignare facile poſſumus. At vero ſi ſurſum movebitur, ignis erit, deorſum, terra. Hiſce namq; corporibus, hi motus competunt. Eadem eſt & de mediis corporibus ratio. Præterea cum videatur anima cor-* Text. 41. *pus moueri, rationi conſentaneum eſt iis motibus ipſum mouere, quibus & ipſa mouetur. Quod ſi id ſit, conuertendo vere quoque dicere poſſumus, eo ipſam motu cieri, quo mouetur & corpus. At latione corpus mouetur. Quare mutabitur & anima perinde atque corpus, & aut tota aut partib. locum mutabit. Quod ſi id fieri poteſt: fieri quoque poteſt, vt egreſſa, rurſus corpus ingrediatur. Ex quo fiet, vt animalium ea, quæ mortem obierunt, reſurgant. At enim motu per accidens ab alio quoque mouebitur. Animal enim vi pelli* Text. 42. *poteſt. Non autem oportet cuius in ſubſtantia ineſt à ſe ipſo moueri: id ab alio motu cieri, niſi per accidens, quemadmodum neq; quod per ſe, vel propter ſe bonum eſt, id per aliud, oportet aut gratia cuiuſpiam eſſe. Animam autem ſi mouetur à ſenſibilibus maxime qui-* Text. 43. *ſpiam dicit moueri. At vero ſi mouet ſe ipſam anima & ipſa quoque mouetur. Quare cum omnis motus exitus atque remotio ſit eius quod motu cietur ea ratione qua motum ſubit, anima nimirum ex ſubſtantia dimouetur & exit, niſi ſe ipſam per accidẽs moueat, at motus, vt inquiũt, ſubſtantia eſt ipſius per ſe. Quidam* Text. 44. *autẽ aſſerunt animã id corpus in quo eſt eodẽ mouere modo, quo & ipſa mouetur, vt Democritus, qui quidẽ perinde atq; Philippus Comicus dicit. Ille namq; Dædalum ait, ligneã Venerem confeciſſe, quæ motu mouebatur argẽti viui, quod in illã infudit. Et Democritus pari modo pilas indiuiſibiles ſecum trahere corpus totum, atq; mouere dicit, ex eo quia nunquam ipſa quieſcũt ſuapte natura, deſinuntq; moueri. Nos autẽ ipſum interrogabimus, ſi quietum etiam id ipſum faciat vnquam. Atq; quonam pacto quietum faciet, difficile eſt dictu, vel potius dici non poteſt. Omnino autem anima non ſic mouere videtur animal, vt inquirunt ipſi, ſed electione quadam intellectione ve. Eodẽ autẽ modo Timæus etiam animam corpus mouere dicit. Mouere e-* Text. 45. *nim ipſam ex eo cẽſet atq; aſſerit corpus, quia mouetur: propterea quod ad ipſũ cõnexa eſt. Ipſe enim dicit ex elementis eã cõſtitutam, numeriſq; diſtinctam ſonoris, vt inſitũ ſonoritatis atq; concentus habeat ſenſum, & vt vniuerſum feratur conſonis lationib. rectitudinem coegit, atque reflexit in circulum & cum vnum in duos diuiſiſſet circulos, duobus in punctis coniunctos, rurſum vnum in ſeptẽ orbes diuiſit, quoniam lationes ipſius cœli motiones ſunt animæ, quibus ipſa*

κινήσεις. πρῶτον μὲν οὖν, οὐ καλῶς τὸ λέγειν, τὴν ψυχὴν μέγεθος εἶναι· τὴν γὰρ τοῦ παντὸς δῆλον ὅτι τοιαύτην εἶναι βούλεται, οἷόν ποτ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς· οὐ γὰρ δὴ οἷόν γε ἡ αἰσθητική, οὐδ' οἷον ἡ ἐπιθυμητική. τούτων γὰρ ἡ κίνησις, οὐ κυκλοφορία· ὁ δὲ νοῦς εἷς καὶ συνεχής, ὥσπερ καὶ ἡ νόησις· ἡ δὲ νόησις, τὰ νοήματα· ταῦτα δὲ τῷ ἐφεξῆς ἕν, ὡς ὁ ἀριθμός, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ μέγεθος. διόπερ οὐδὲ ὁ νοῦς οὕτω συνεχής, ἀλλ' ἤτοι ἀμερής, ἢ οὐχ ὡς μέγεθός τι συνεχής· πῶς γὰρ δὴ καὶ νοήσει μέγεθος ὢν ὁποτερῳοῦν τῶν μορίων τῶν αὐτοῦ; μορίων δέ, ἤτοι κατὰ μέγεθος, ἢ κατὰ στιγμήν, εἰ δεῖ καὶ τοῦτο μόριον εἰπεῖν. εἰ μὲν οὖν κατὰ στιγμήν, αὗται δ' ἄπειροι, δῆλον ὡς οὐδέποτε διέξεισιν, εἰ δὲ κατὰ μέγεθος, πολλάκις ἢ ἀπειράκις νοήσει τὸ αὐτό. φαίνεται δὲ καὶ ἅπαξ ἐνδεχόμενον. εἰ δ' ἱκανὸν θιγεῖν ὁποτερῳοῦν τῶν μορίων, τί δεῖ κύκλῳ κινεῖσθαι, ἢ καὶ ὅλως μέγεθος ἔχειν; εἰ δ' ἀναγκαῖον νοῆσαι τῷ ὅλῳ κύκλῳ θιγόντα, τίς ἐστιν ἡ τοῖς μορίοις θίξις; ἔτι δὲ πῶς νοήσει τὸ μεριστὸν ἀμερεῖ, καὶ τὸ ἀμερὲς μεριστῷ; ἀναγκαῖον δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν κύκλον τοῦτον· νοῦ μὲν γὰρ κίνησις, νόησις· κύκλου δὲ περιφορά. εἰ οὖν ἡ νόησις περιφορά, καὶ νοῦς ἂν εἴη ὁ κύκλος, οὗ ἡ τοιαύτη περιφορὰ νόησις, ἀεὶ δὲ δή τι νοήσει· δεῖ γάρ, εἴπερ ἀΐδιος ἡ περιφορά. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἢ πρακτικῶν νοήσεων ἐστὶ πέρατα· πᾶσαι γὰρ ἑτέρου χάριν· αἱ δὲ θεωρητικαὶ τοῖς λόγοις ὁμοίως ὁρίζονται. λόγος δὲ πᾶς, ἢ ὁρισμός, ἢ ἀπόδειξις· αἱ δ' ἀποδείξεις, καὶ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἔχουσί πως τέλος τὸν συλλογισμόν, ἢ τὸ συμπέρασμα. εἰ δὲ μὴ περατοῦνται, ἀλλ' οὐκ ἀνακάμπτουσί γε πάλιν ἐπ' ἀρχήν, προσλαμβάνουσαι δ' αἰεὶ μέσον, καὶ ἄκρον, εὐθυποροῦσιν. ἡ δὲ περιφορὰ πάλιν ἐπ' ἀρχὴν ἀνακάμπτει· οἱ δ' ὁρισμοὶ πάντες, πεπερασμένοι. ἔτι εἰ αὐτὴ περιφορὰ πολλάκις, δεήσει πολλάκις νοεῖν τὸ αὐτό. ἔτι δὲ καὶ ἡ νόησις ἔοικεν ἠρεμήσει τινί, καὶ ἐπιστάσει μᾶλλον ἢ κινήσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ συλλογισμός. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μακάριόν γε τὸ μὴ ῥᾴδιον, ἀλλὰ βίαιον. εἰ δ' ἐστὶν ἡ κίνησις αὐτῆς μὴ οὐσία, παρὰ φύσιν κινοῖτο ἄν. ἐπίπονον δὲ καὶ τὸ μεμῖχθαι τῷ σώματι, μὴ δυνάμενον ἀπολυθῆναι· καὶ προσέτι φευκτόν, εἴπερ βέλτιον τῷ νῷ μὴ μετὰ σώματος εἶναι, καθάπερ εἴωθέ τε λέγεσθαι, καὶ πολλοῖς συνδοκεῖ. ἄδηλος δὲ καὶ τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι τὸν οὐρανὸν ἡ αἰτία. οὔτε γὰρ τῆς ψυχῆς ἡ οὐσία, αἰτία τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οὕτω κινεῖται· οὔτε τὸ σῶμα αἴτιον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μᾶλλον ἐκείνῳ. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὅτι βέλτιον λέγεται· καίτοι γ' ἐχρῆν τὸν θεὸν διὰ τοῦτο κύκλῳ ποιεῖν φέρεσθαι τὴν ψυχήν, ὅτι βέλτιον αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι τοῦ μένειν· κινεῖσθαι δὲ οὕτως ἢ ἄλλως. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη σκέψις ἑτέρων λόγων οἰκειοτέρα, ταύτην μὲν ἀφῶμεν τὸ νῦν, ἐκεῖνο δὲ ἄτοπον συμβαίνει καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς πλείστοις τῶν περὶ ψυχῆς· συνάπτουσι γὰρ καὶ τιθέασιν εἰς σῶμα

mouetur. Primum igitur non recte dicitur animam magnitudinem eſſe. Nam animam vniuerſi talem ipſe vult eſſe qualis eſt ea, quæ mens & intellectus vocatur, non qualis eſt ſenſitiua, nec qualis eſt ea, quæ eſt principium cupiendi, quippe cum harum motus non ſit, vt patet, conuerſio. Intellectus autem vnus eſt & continuus perinde ac intellectio. Intellectio vero eſt Text.47. *ipſius intellectus conceptus. Sed hi, nimirum vnum hoc ſunt quod aliud deinceps poſt alium eſt, vti numerus, ſed non vti magnitudo. Quocirca nec intellectus hoc pacto continuus eſt, ſed aut partibus penitus vacat, aut non eſt vt magnitudo continuus. Atque ſi magnitudo ſit, quonam pacto quacumque ſuarum intelliget partium ſiue illæ ſint magnitudines, ſiue etiam puncta, ſi hæc quoque partes appellare oporteat? Nam ſi puncto, puncta vero ſunt infinita: nunquam pertranſibit, vt patet: Sin magnitudine, ſæpius vel infinities idem intelliget. At videtur & ſemel intellige-* Text.48. *re poſſe. Quod ſi ſat eſt quauis partium tangere, quid oportet aut orbe verſari, aut omnino magnitudinem ipſum habere? Quod ſi neceſſe eſt ipſum intelligere toto tangentem circulo, quis eſt ipſarum partium tactus? Præterea quonam pacto vel impartibili partibus, vel impartibile partibili ipſe intelliget? Neceſſe eſt autem intellectum eſſe circulum hunc. Intellectus namq; motus, intellectio eſt: circuli vero, conuerſio. Si igitur intellectio conuerſio eſt, & circulus is intellectus profecto erit, cuius talis conuerſio intellectio eſt. Aliquid præterea ſemper intelliget, oportet enim ipſum aliquid intelligere ſemper. Quippe cum conuerſio ſit perennis atq; perpetua. At conſtat intellectionum rerum earum, quæ cadunt ſub actionem, terminos eſſe ac fines, omnes enim alicuius ſunt gratia. Contemplatiuæ quoq; rationibus identidem terminantur, & rationum aliam definitionem, aliam demonſtrationem eſſe patet. Demonſtrationes autem & ex principio ſunt & finem habent quodammodo ratiocinationem aut cõcluſionem. Quod ſi non terminãtur, ac ſaltem nõ ad principium redeunt, ſed medium extremumq; ſemper ſumentes recta proficiſcuntur. At conuerſio rurſus vt patet, ad principiũ redit atq; reflectitur. Diffinitiones etiam finitæ ſunt atq; terminatæ. Præterea ſi ſæpius eadem conuerſio fiat, idem ſæpius intelligere oportebit. Præterea intellectio quieti magis & ſtatui, quam motui ſimilis eſſe videtur. Eodem modo & ipſa etiam ratiocinatio. At qui neq; beatum id eſt, quod non eſt fa-* Text.49. *cile, ſed violentum omne, vt patet. Quod ſi motus non ſit ipſius ſubſtantia, præter naturam ſane mouebitur. Laborioſum eſt etiã coniunctum eſſe cum corpore, neq; abſolui ab eo poſſe & inſuper maximopere fugiendum. Quippe cum melius ſit intellectui nõ eſſe cum corpore:* Text 50. *quemadmodum & dici ſolet & complures plane conſentiunt. Cauſa præterea qua cœlum conuertitur, non videtur ex dictis illis emergere. Neq; enim animæ ſubſtantia cauſa eſt conuerſionis, ſed per accidens hoc modo mouetur, nec etiam corpus, ſed anima corpori potius cauſa eſt motionis. At vero neq; quia dicitur ita* Text. 51. *melius eſſe: & tamen oportebat ideo Deum animam in orbe verſari facere quia melius eſt ipſi moueri quam ſtare, & hoc pacto moueri quam alio modo. Verum enim cum huiuſmodi cõſideratio magis alijs accommodetur ſermonibus, eam nunc omittamus. Illud autem abſurdum euenire videtur: tam huic ſententiæ, quã etiam compluribus alijs, quæ dicuntur de anima. Etenim cõiungunt quidem animam cum corpore, ponuntq; ipſam in ea*

σῶμα τὴν ψυχήν, οὐδὲν προσδιορίσαντες διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ πῶς ἔχοντος τοῦ σώματος. καίτοι δόξειεν ἂν τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι· διὰ γὰρ τὴν κοινωνίαν, τὸ μὲν ποιεῖ, τὸ δὲ πάσχει· καὶ τὸ μὲν κινεῖται τὸ δὲ κινεῖ. τούτων δὲ οὐδὲν ὑπάρχει πρὸς ἄλληλα τοῖς τυχοῦσιν. οἱ δὲ μόνον ἐπιχειροῦσι λέγειν, ποῖόν τι ἡ ψυχή· περὶ δὲ τοῦ δεξομένου σώματος, οὐδὲν ἔτι προσδιορίζουσιν, ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς Πυθαγορικοὺς μύθους, τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθαι σῶμα. δοκεῖ γὰρ ἕκαστον, ἴδιον ἔχειν εἶδος καὶ μορφήν. παραπλήσιον δὲ λέγουσιν, ὥσπερ εἴ τις φαίη τὴν τεκτονικὴν εἰς αὐλοὺς ἐνδύεσθαι. δεῖ γὰρ τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν τῷ σώματι.

in eo: & tamen nihil prorſus determinant, quam ob
cauſam, & quomodo ſeſe habent corpore, quod tamen
neceſſarium eſſe videtur. Nam ob propinquitatem, Text. 52.
hoc quidem agit, illud patitur: & hoc rurſus mouetur,
illud autem mouet, quorum nihil ſane quibuſuis inter
ſeſe competit. At illi dicere quidem quale quid ſit ipſa Text. 53.
anima enituntur: de ſuſceptiuo vero corpore nihil pe-
nitus dicũt, atq; determinãt, perinde quaſi fieri poſſit,
vt quaevis anima ſine vllo diſcrimine quodvis corpus
ingrediatur, vt Pythagoricorum fabulae dicunt: ani-
mantis enim cuiuſque, propriam ſpeciem habere for-
mamq; videtur. Perinde igitur dicunt, atq; ſi quiſpiã
artem fabrilem fiſtulas ingredi dicat. Etenim ars qui-
dem inſtrumentis, anima vero corpore vtatur, oportet.

ΚΕΦ. δ.

Καὶ ἄλλη δέ τις δόξα παραδέδοται περὶ ψυχῆς, πιθανὴ μὲν πολλοῖς, καὶ οὐδεμιᾶς ἧττον τῶν λεγομένων, λόγους δὲ ὥσπερ εὐθύνας δεδωκυῖα καὶ τοῖς ἐν κοινῷ γινομένοις λόγοις· ἁρμονίαν γάρ τινα αὐτὴν τινὲς λέγουσι· καὶ γὰρ τὴν ἁρμονίαν κρᾶσιν καὶ σύνθεσιν τινα ἐναντίων εἶναι, καὶ τὸ σῶμα συγκεῖσθαι ἐξ ἐναντίων. καίτοι γε ἡ μὲν ἁρμονία λόγος τίς ἐστι τῶν μιχθέντων ἢ σύνθεσις· τὴν δὲ ψυχὴν οὐδέτερον τούτων εἶναι οἷόν τε. ἔτι δὲ τὸ κινεῖν οὐκ ἔστιν ἁρμονίας. ψυχῇ δὲ τοῦτο ἀπονέμουσι πάντες, μάλισθ' ὡς εἰπεῖν. ἁρμόζει δὲ μᾶλλον καθ' ὑγιείας λέγειν ἁρμονίαν, καὶ ὅλως τῶν σωματικῶν ἀρετῶν ἢ κατὰ ψυχῆς. φανερώτερον δ' εἴ τις ἀποδιδόναι πειραθείη τὰ πάθη, καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἁρμονίᾳ τινί· χαλεπὸν γὰρ ἐφαρμόζειν. ἔτι δὲ εἰ λέγομεν τὴν ἁρμονίαν, εἰς δύο ἀποβλέποντες κυριώτατα μὲν τῶν μεγεθῶν, ἐν τοῖς ἔχουσι κίνησιν καὶ θέσιν τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, ἐπειδὰν οὕτω συναρμόζωσιν, ὥστε μηδὲν συγγενὲς παραδέχεσθαι· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸν τῶν μεμιγμένων λόγον. οὐδετέρως μὲν οὖν εὔλογον. ἡ δὲ σύνθεσις τῶν τοῦ σώματος μερῶν λίαν εὐεξέταστος· πολλαί τε γὰρ συνθέσεις τῶν μερῶν, καὶ πολλαχῶς. τίνος οὖν ἢ πῶς ὑπολαβεῖν χρὴ τὸν νοῦν σύνθεσιν εἶναι, ἢ καὶ τὸ αἰσθητικόν, ἢ ὀρεκτικόν; ὁμοίως δὲ ἄτοπον, καὶ τὸν λόγον τῆς μίξεως εἶναι τὴν ψυχήν· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον ἡ μίξις τῶν στοιχείων, καθ' ἣν σάρξ, καὶ καθ' ἣν ὀστοῦν, συμβήσεται οὖν πολλάς τε ψυχὰς ἔχειν, καὶ κατὰ πᾶν τὸ σῶμα, εἴπερ πάντα μὲν ἐκ τῶν στοιχείων μεμιγμένων. ὁ δὲ τῆς μίξεως λόγος, ἁρμονία καὶ ψυχή. ἀπαιτήσειε δ' ἄν τις τοῦτό γε καὶ παρ' Ἐμπεδοκλέους. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἐν λόγῳ τινί φησιν εἶναι. πότερον οὖν λόγος ἐστὶν ἡ ψυχή, ἢ μᾶλλον ἕτερόν τι οὖσα ἐγγίνεται τοῖς μέλεσι. ἔτι δὲ πότερον ἡ φιλία τῆς τυχούσης αἰτία μίξεως, ἢ τῆς κατὰ τὸν λόγον· καὶ αὕτη πότερον ὁ λόγος ἐστίν, ἢ παρὰ τὸν λόγον ἕτερόν τι. ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τοιαύτας ἀπορίας. εἰ δ' ἐστὶν ἕτερον ἡ ψυχὴ τῆς μίξεως, τί δή ποτε ἅμα τῷ σαρκὶ εἶναι ἀναιρεῖται καὶ τῷ τοῖς ἄλλοις μορίοις τοῦ ζῴου; πρὸς δὲ τούτοις εἴπερ μὴ ἕκαστον τῶν μορίων ψυχὴν ἔχει, εἰ μή ἐστιν ἡ ψυχὴ ὁ λόγος τῆς μίξεως, τί ἐστιν ὃ φθείρεται

CAPVT IV.

Eſt autem & alia quaedam opinio de anima tradi- Text. 54.
ta, probabilis quidem compluribus, & nulla ea-
rum inferior, quae de ipſa dicuntur, reprobata tamen
& hiſce rationibus, quae in communibus ſermonibus
fiunt. Animam enim harmoniam quandã inquiunt
eſſe, harmoniam namq; temperationẽ eſſe compoſitio-
nemq; contrariorum dicunt & corpus ex cõtrariis cõ-
poſitum eſſe. Verum enim harmonia quidẽ ratio qua-
dam eorum eſt, quae ſunt permiſta, vel etiam compoſi- Text. 55.
tio. Anima autem neutrum iſtorum eſſe poteſt, vt pa-
tet. Praeterea harmonia non eſt mouere, anima autem
id omnes maxime tribuunt. Accommodatius autem Text. 56.
harmonia de ſanitate, atq; omnino de virtutibus cor-
poris, quam de anima dici poteſt, atq; manifeſtiſſimũ
id erit profecto, ſi quiſpiam operationis atque affectus
animae in aliquam harmoniam reducere enitatur,
accommodare namq; perdifficile eſt. Praeterea in duo Text. 57.
reſpicientes harmoniã dicere cõſueuimus & propriiſ-
ſime quidẽ earum magnitudinum compoſitionem, quae
motum habent, poſitionemve cum adeo ſint coniun-
ctae, vt nihil eiuſdem generis inter ſeſe ſuſcipere poſſint.
Hinc autem & rerum rationem miſtarum. At neu-
tro profecto modo conſentaneum eſt rationi, harmo-
niam animam appellare. Neque partium corporis
compoſitio, facilis eſt admodum inquiſitionis: com-
plures namque compoſitiones ſunt, vt patet, & variae
partium. Cuius igitur, aut quonã pacto intellectum, Text. 58.
aut etiam ſenſitiuum, aut appetitiuum, cõpoſitionem
eſſe putare oportet. Similiter abſurdũ eſt ſane, miſtio-
nis quoque rationem animam eſſe putare: non enim
elementorum miſtio rationem habet eandem in car-
ne & oſſe, caeteriſque corporis partibus. Fiet igitur vt
complures habeat animas per totumque corpus, ſi
partes quidem vniuerſae corporis ex elementis conſtent
permiſtis, ratio vero miſtionis harmonia ſit vt in-
quiunt, animaque. Id etiam quiſpiam & ab Empe- Text. 59.
docle non iniuria petet: Vnamquamque namque par-
tium aliqua ratione dicit eſſe confectam. Vtrum igi-
tur ratio ipſa ſit anima, an potius ſit aliquid aliud
anima, & ipſis membris adueniat. Praeterea vtrum cuiuſuis miſtionis ſine vllo diſcrimine cauſa ſit
ipſa concordia, aut eius quae ratio conſtituitur? Et haec vtrum ſit ipſa anima an aliquid diuerſum à ratio-
ne. Haec igitur tales dubitationes habere videntur. Verum ſi anima diuerſum à miſtione ſit, vt diximus, Text. 60.
cur vna cum ratione carnis & caeterarum etiam animalis partium tollitur? Inſuper ſi non vna-
quaque partium animam habeat, ſi non ſit anima ratio miſtionis, quid eſt quo decedente corrum-

ρεῖται τῆς ψυχῆς ἀπολιπούσης; ὅτι μὲν οὖν οὐθ' ἁρμονίαν οἷόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν, οὔτε κύκλῳ περιφέρεσθαι δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ κινεῖσθαι, καθάπερ εἴπομεν, ἔστι καὶ κινεῖν ἑαυτὴν οἷον κινεῖσθαι μὲν ἐν ᾧ ἐστι, τοῦτο δὲ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς ψυχῆς· ἄλλως δ' οὐχ οἷόν τε κινεῖσθαι κατὰ τόπον αὐτήν. εὐλογώτερον δ' ἀπορήσειεν ἄν τις περὶ αὐτῆς, ὡς κινουμένης, εἰς τὰ τοιαῦτα ἀποβλέψας· φαμὲν γὰρ τὴν ψυχὴν λυπεῖσθαι, χαίρειν, θαῤῥεῖν, φοβεῖσθαι· ἔτι δὲ ὀργίζεσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι, διανοεῖσθαι· ταῦτα δὲ πάντα, κινήσεις εἶναι δοκοῦσιν. ὅθεν οἰηθείη τις ἂν αὐτὴν κινεῖσθαι· τὸ δὲ οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον· εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ λυπεῖσθαι, ἢ χαίρειν, ἢ διανοεῖσθαι κινήσεις εἰσὶ, καὶ ἕκαστον κινεῖσθαι τούτων· τὸ δὲ κινεῖσθαί ἐστιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς, οἷον τὸ ὀργίζεσθαι, ἢ φοβεῖσθαι, τῷ τὴν καρδίαν ὡδὶ κινεῖσθαι, τὸ δὲ διανοεῖσθαι, ἢ τοιοῦτον, ἴσως δὲ ἕτερόν τι. τούτων δὲ συμβαίνει, τὰ μὲν κατὰ φορὰν τινῶν κινουμένων, τὰ δὲ κατὰ ἀλλοίωσιν. ποῖα δὲ καὶ πῶς ἕτερός ἐστι λόγος. τὸ δὲ λέγειν ὀργίζεσθαι τὴν ψυχὴν, ὅμοιον κἂν εἴ τις λέγοι τὴν ψυχὴν ὑφαίνειν, ἢ οἰκοδομεῖν· βέλτιον γὰρ ἴσως μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἐλεεῖν, ἢ μανθάνειν, ἢ διανοεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον τῇ ψυχῇ· τοῦτο δὲ μὴ ὡς ἐν ἐκείνῃ τῆς κινήσεως οὔσης· ἀλλ' ὅτε μὲν μέχρις ἐκείνης, ὁτὲ δὲ ἀπ' ἐκείνης· οἷον, ἡ μὲν αἴσθησις ἀπὸ μὲν τωνδὶ, ἡ δ' ἀνάμνησις ἀπ' ἐκείνης, ἐπὶ τὰς ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις κινήσεις ἢ μονάς. ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι, οὐσία τις οὖσα, καὶ οὐ φθείρεσθαι. μάλιστα γὰρ ἐφθείρετ' ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γήρᾳ ἀμαυρώσεως. νυνὶ δ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων συμβαίνει· εἰ γὰρ λάβοι ὁ πρεσβύτης ὄμμα τοιονδὶ, βλέποι ἂν, ὥσπερ καὶ ὁ νέος· ὥστε τὸ γῆρας οὐ τῷ τὴν ψυχὴν πεπονθέναι τι, ἀλλ' ἐν ᾧ, καθάπερ ἐν μέθαις καὶ νόσοις. καὶ τὸ νοεῖν δὴ καὶ τὸ θεωρεῖν μαραίνεται, ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρομένου· αὐτὸ δὲ ἀπαθές ἐστι· τὸ δὲ διανοεῖσθαι, καὶ φιλεῖν, ἢ μισεῖν οὐκ ἔστιν ἐκείνου πάθη, ἀλλὰ τουδὶ τοῦ ἔχοντος ἐκεῖνο, ᾗ ἐκεῖνο ἔχει, διὸ καὶ τούτου φθειρομένου. οὔτε μνημονεύει, οὔτε φιλεῖ, οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, ὃ ἀπόλωλεν· ὁ δὲ νοῦς ἴσως θειότερόν τι καὶ ἀπαθές ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε κινεῖσθαι τὴν ψυχὴν, φανερὸν ἐκ τούτων· εἰ δ' ὅλως μὴ κινεῖται, δῆλον ὡς οὐδ' ὑφ' ἑαυτῆς. πολὺ δὲ τῶν εἰρημένων ἀλογώτατον, τὸ λέγειν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν κινοῦνθ' ἑαυτόν. ὑπάρχει γὰρ αὐτοῖς ἀδύνατα, πρῶτα μὲν τὰ ἐκ τοῦ κινεῖσθαι συμβαίνοντα, ἴδια δὲ ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὴν ἀριθμόν· πῶς γὰρ χρὴ νοῆσαι μονάδα κινουμένην, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ πῶς, ἀμερῆ καὶ ἀδιάφορον οὖσαν; εἰ γάρ ἐστι κινητικὴ, καὶ κινητὴ, διαφέρειν δεῖ. ἔτι δ' ἐπεί φασι κινηθεῖσαν γραμμὴν ἐπίπεδον ποιεῖν, στιγμὴν δὲ γραμμήν· καὶ αἱ τῶν μονάδων κινήσεις, γραμμαὶ ἔσονται· ἡ γὰρ στιγμὴ, μονάς ἐστι θέσιν ἔχουσα· ὁ δ' ἀριθμὸς τῆς ψυχῆς, ἤδη πού ἐστι, καὶ θέσιν ἔχει. ἔτι δ' ἀριθμοῦ μὲν ἐὰν ἀφέλῃ τις ἀριθμὸν ἢ μονάδα, λείπεται ἄλλος ἀριθμός. τὰ δὲ φυτὰ, καὶ τῶν ζῴων πολλὰ διαιρούμενα, ζῇ καὶ δοκεῖ τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἔχειν τῷ εἴδει. δόξειε δ' ἂν οὐδὲν διαφέρειν, μονάδας λέγειν,

pitur anima? Ex his igitur quæ dicta ſunt, patet ani-
mam nec harmoniam eſſe poſſe, nec orbe verſari, per Text. 61.
accidens tamen (vt diximus) moueri poteſt, & ſe i-
pſam mouere. Mouetur namq; corpus, in quo eſt, moue- Text. 62.
tur autem vt patet ab anima, alio vero modo fieri ne-
quit, ut ipſa moueatur motu ad locũ accõmodato. At
enim rectius de hac ipſa quiſpiã ad talia reſpiciẽs du-
bitabit, putabitque ipſam moueri. Dolere namq; dici-
mus animã, gaudere, confidere, timere, inſuper iraſci,
ſentire, ratiocinari, quæ quidẽ omnia motus eſſe vidẽ- Text. 63.
tur. Quapropter ipſam quiſpiam exiſtimabit moueri.
Verũ, id nõ neceſſariũ eſt. Nã etſi quã maxime dolere
vel gaudere, vel ratiocinari motus ſunt, vel potius
moueri, tamẽ ipſum moueri ab anima eſt. Iraſci nam-
que aut timere, eſt hoc modo moueri cor. Ratiocinari
autẽ, aut tale forſitan eſt, aut etiã aliud. Atq; quædã Text. 64.
iſtorum fiunt, cũ aliqua latione mouentur, quædam
cũ aliqua alterantur. Quænam vero ſint illa, & quo-
modo fiant: alia ratio eſt. Dicere autẽ animam iraſci
vel timere: ſimile eſt atq; ſi quiſpiã animã texere di-
cat, vel ædificare. Nam melius eſt fortaſſe dicere, non
animam, ſed hominẽ anima miſereri, vel diſcere, vel
ratiocinari, idq; non quia motus in illa ſit: ſed quia nõ-
nunquã quidem vſq; ad illam, nonnũquã vero ab illa,
veluti ſenſus quidẽ ex hiſce, recordatio autẽ ab illa ad
eos motus vel ſtatus, qui ſunt in ipſorũ ſenſuũ inſtru- Text. 65.
mẽtis. Intellectus autẽ aduenire videtur & ſubſtantia
quædã eſſe, ac nõ corrumpi. Nã ab ea maxime, quæ in
ſenectute fit obfuſcatione, corrumperetur, nunc autem
perinde fit, atq; in ſenſuũ inſtrumẽtis. Etenim ſi ſenex
talem accipere oculũ, videret ſicut & iuuenis. Quare
ſenectus non eſt, quia anima quicquã eſt paſſa ſed quia
id, in quo eſt, aliquid paſſum eſt, quemadmodum in e- Text. 66.
brietatibus & morbis fieri ſolet. Et ipſum igitur in-
telligere ac contẽplari marceſcit, quia aliud quoddam
intus corrumpitur. Ipſum autem paſſione vacat. Ra-
tiocinari vero & amare, aut odiſſe non ſunt illius affe-
ctus, ſed huiuſce quod habet illud, ea ratione qua illud
habet. Quapropter, & hoc corrupto, nec recordatur,
nec amat. Nõ enim erãt illius, ſed ipſius cõmunis, quod
quidẽ periit. Intellectus autem diuinũ quid eſt fortaſſe,
paſſioneque vacat. Eſſe igitur impoſſibile moueri ani-
mam, perſpicuũ iam ex dictis euaſit. Quod ſi omnino Text. 67.
non motu cietur, patet nec à ſe ipſa motu cieri. Atqui
numerum animam eſſe dicere ſe ipſum motu cientem:
multo longius quam ea, quæ dicta ſunt, à ratione di-
ſtare videtur. Nam iis, quid id aſſerunt, ea primum
impoſſibilia, quæ emergunt ex motu, deinde propria
quædam ex eo quia dicunt ipſam numerum eſſe, eue-
niunt. Quo namq; modo vnitatem moueri intelligere
oportet, & à quo, & quonam pacto, cum impartibilis
ſit, & nullam habeat differentiam? Si enim motiua Text 68.
ſit atq; mobilis, diuerſam eſſe oportet. Præterea cum li-
neam quidẽ motione ſuperficiem facere dicãt, punctum
autem lineam: vnitatũ etiam motus erũt continui li-
neæ. Punctũ enim vnitas eſt poſitionẽ habẽs. Atq; nu-
merus animæ, iã alicubi eſt, poſitionemq; habet. Præ-
terea ſi quis à numero numerũ, vel vnitatem abſtule-
rit, alius relinquitur numerus. At qui plantæ multaq; Text. 69.
animaliũ viuunt diuiſa, & eãdem animam ſpecie videntur habere. Atq; nihil referre videbitur, vnitates
dicantur

λέγειν, ἢ σωμάτια σμικρά· καὶ γὰρ ἐκ τῶν Δημοκρίτου σφαιρίων, ἐὰν γένωνται στιγμαὶ, μόνον δὲ μένῃ τὸ ποσὸν, ἔσται τι ἐν αὐτῷ τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον, ὥσπερ ἐν τῷ μεγέθει· οὐ γὰρ διὰ τὸ μεγέθει διαφέρειν ἢ σμικρότητι, τοῦτο συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἀλλ' ὅτι ποσόν· διὸ ἀναγκαῖον εἶναί τι τὸ κινῆσον τὰς μονάδας· εἰ δ' ἐν τῷ ζώῳ τὸ κινοῦν ἡ ψυχὴ, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ. ὥστε οὐ τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον, ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ τὸ κινοῦν μόνον. ἐνδέχεται δέ πως μονάδα ταύτην εἶναι; δεῖ γὰρ ὑπάρχειν αὐτῆς διαφορὰν πρὸς τὰς ἄλλας· στιγμῆς καὶ μοναδικῆς τίς ἂν εἴη διαφορὰ, πλὴν θέσις; εἰ μὲν οὖν εἰσιν ἕτεραι αἱ ἐν τῷ σώματι μονάδες, ἢ στιγμαὶ, ἐν τῷ αὐτῷ ἔσονται αἱ μονάδες· καθέξει γὰρ χώραν στιγμῆς. καίτοι τί κωλύει ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι, εἰ δύο καὶ ἀπείρους; ὧν γὰρ ὁ τόπος ἀδιαίρετος, καὶ αὐτά. εἰ δ' αἱ ἐν τῷ σώματι στιγμαί εἰσιν ὁ ἀριθμὸς ὁ τῆς ψυχῆς, ἢ εἰ ὁ ἐκ τῶν ἐν τῷ σώματι στιγμῶν ἀριθμὸς ἡ ψυχὴ, διὰ τί οὐ πάντα ψυχὴν ἔχουσι τὰ σώματα; στιγμαὶ γὰρ ἐν ἅπασι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἄπειροι: ἔτι δὲ, πῶς οἷόν τε χωρίζεσθαι τὰς ψυχὰς, καὶ ἀπολύεσθαι τῶν σωμάτων, εἴγε μὴ διαιροῦνται αἱ γραμμαὶ εἰς τὰς στιγμάς.

dicantur, an corpuſcula parua. Etenim ſi puncta fiant ex Democriti pilulis, modo maneat quantitas, erit in ipſis aliud quidem quod mouet, aliud autem quod mouetur, ſicut in magnitudine. non enim quia magnitudine differunt, aut paruitate, id quod dictum eſt, accidit; ſed quia ſubeunt quantitatem. Quocirca neceſſe eſt aliquid eſſe, quod ipſas vnitates mouebit: quod ſi id, quod in animali mouet anima eſt, Text.70.
& id, quod in numero mouet: anima eſt. Quare anima non eſt id, quod mouet atque mouetur; ſed id, quod mouet duntaxat. At vero qui fieri poteſt, vt hæc vnitas ſit? oportet enim ipſius ad cæteras aliquam differentiam eſſe, at vnici puncti, quænam præter poſitionem eſſe differentia poteſt? ſi igitur vnitates punctave, quæ ſunt in corpore, diuerſa ſunt ab vnitatibus animæ atque punctis: erunt ipſæ vnitates in eodem profecto loco. Punctum enim animæ locum occupabit puncti corporis. Atqui quid obſtabit ac prohibebit, vt ſi duo puncta ſunt ſimul in eodem loco, & plura ſint duobus ac infinita. Quorum Text.71.
enim locus indiuiſibilis eſt, & ipſa indiuiſibilia ſunt: Sin vero ea puncta, quæ ſunt in corpore ſint ipſe numerus animæ, vel ſi numerus, qui ex punctis conſtat, quæ ſunt in corpore ſit ipſa anima, cur non omnia corpora animam habent? nam in cunctis puncta eſſe videntur, & etiam infinita. Inſuper qui fieri poteſt, vt ſeparentur, ac abſoluantur à corporibus ipſa puncta? Siquidem lineæ non diuiduntur in puncta.

ΚΕΦ. Ε.

Συμβαίνει δὲ καθάπερ εἴπομεν, τῇ μὲν ταὐτὸ λέγειν τοῖς σῶμά τι λεπτομερὲς αὐτὴν τιθεῖσι, τῇ δ', ὥσπερ Δημόκριτος κινεῖσθαί φησιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς, ἴδιον τὸ ἄτοπον. εἴπερ γάρ ἐστιν ἡ ψυχὴ ἐν παντὶ τῷ αἰσθανομένῳ σώματι· ἀναγκαῖον ἐν τῷ αὐτῷ δύο εἶναι σώματα, εἰ σῶμά τι ἡ ψυχή· τοῖς δὲ ἀριθμὸν λέγουσιν, ἐν τῇ μιᾷ στιγμῇ πολλὰς στιγμάς· ἢ πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχειν, εἰ μὴ διαφέρων τις ἀριθμὸς ἐγγίνεται, καὶ ἄλλος τις τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν τῷ σώματι στιγμῶν. συμβαίνει τε κινεῖσθαι τὸ ζῷον ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ, καθάπερ καὶ Δημόκριτον ἔφαμεν αὐτὸ κινεῖν· τί γὰρ διαφέρει σφαίρας λέγειν μικρὰς, ἢ μονάδας μεγάλας· ἢ ὅλως μονάδας φερομένας; ἀμφοτέρως γὰρ ἀναγκαῖον κινεῖν τὸ ζῷον, τῷ κινεῖσθαι αὐτάς. τοῖς δὴ συμπλέξασιν εἰς τὸ αὐτὸ κίνησιν καὶ ἀριθμὸν ταῦτά τε συμβαίνει, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα. οὐ γὰρ μόνον ὁρισμὸν ψυχῆς ἀδύνατον τοιοῦτον εἶναι, ἀλλὰ καὶ συμβεβηκός. δῆλον δ' εἴ τις ἐπιχειρήσειεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἀποδιδόναι, οἷον λογισμοὺς, αἰσθήσεις, ἡδονὰς, λύπας, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ὥσπερ γὰρ εἴπομεν πρότερον, οὐδὲ μαντεύσασθαι ῥᾴδιον ἐξ αὐτῶν. τριῶν δὲ τρόπων παραδεδομένων καθ' οὓς ὁρίζονται τὴν ψυχὴν, οἱ μὲν τὸ κινητικώτατον ἀπεφήναντο, τῷ κινεῖν ἑαυτό· οἱ δὲ σῶμα τὸ λεπτομερέστατον, ἢ τὸ ἀσωματώτατον τῶν ἄλλων. ταῦτα δὲ τίνας ἀπορίας τε καὶ ὑπεναντιώσεις ἔχει

CAPVT V.

FIT autem, vti diximus, vt partim idem ij dicant, quod illi, qui corpus quoddam ſubtilium Text.72.
partium animam eſſe dixerunt, partim proprium ipſos comitetur abſurdum, corpus ab anima perinde moueri, atq; Democritus aſſerebat. Nam cum anima ſit in omni corpore ſentiente, neceſſe eſt in eodem duo corpora eſſe ſi anima corpus aliquod eſſe ponatur. Et horum etiam ſententia, qui animam numerum eſſe cenſent, fit vt in vno puncto multa ſint puncta, aut omne corpus habeat animam, ſi non numerus quiſquam alius atq; diuerſus à punctis ipſius corporis ſuperueniat. Fit etiã, vt animal à numero perinde moueatur, atque Democritum diximus id ipſum moueri cenſere. Quid enim intereſt, paruæ pilæ di- Text.73.
cantur, an vnitates magnæ, vel vnitates omnino quæ agitantur motu? vtroque namque modo neceſſe eſt ipſas ex eo mouere animal, quia ipſæ motu cientur. His igitur qui motum ac numerum in aſſignanda Text.74.
anima coniunxerunt, hæc dicta ſunt abſurda, & alia huiuſcemodi multa eueniunt: eſt enim impoſſibile non ſolum diffinitionem animæ talem eſſe, ſed etiam accidens. Quod quidem patet, ſi quis ex hac ratione operationes, atque affectus animæ conabitur aſſignare: cogitationes, inquam, ſenſus, voluptates, dolores, & cætera iſtiuſmodi. Nam, vt prius dixi- Text.75.
mus, neque vaticinari ex iis ſic facile poſſumus. Tribus autem traditis modis, quibus antiqui diffiniunt animam, duos iam reprobauimus, & quas habet vtraque ſententia dubitationes contrarietateſque pene diximus; & ea inquam, quæ maxime motiuum ipſum eſſe ex eo ponit, quia ſe ipſam mouet, & ea quæ corpus ipſam ſubtiliſſimarum partium, aut magis quam cætera incorporeum eſſe cenſet. Reſtat igitur tertius modus, atque ſententia, quæ ipſam aſſerit ex elementis conſtare, quam quidem deinceps conſideremus

ἔχει, διεληλύθαμεν σχεδόν. λείπεται δ' ἐπισκέψασθαι, πῶς λέγεται τὸ ἐκ τῶν στοιχείων αὐτὴν εἶναι. λέγουσι μὲν γάρ, ἵν' αἰσθάνηταί τε τῶν ὄντων, καὶ ἕκαστον γνωρίζῃ. ἀναγκαῖον δὲ συμβαίνειν πολλὰ καὶ ἀδύνατα τῷ λόγῳ. τίθενται γὰρ γνωρίζειν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ὥσπερ ἂν εἰ τὴν ψυχὴν τὰ πράγματα τιθέντες. οὐκ ἔστι δὲ μόνα ταῦτα, πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα. μᾶλλον δ' ἴσως ἄπειρα τὸν ἀριθμόν, τὰ ἐκ τούτων. ἐξ ὧν μὲν οὖν ἐστιν ἕκαστον τούτων, ἔστω γινώσκειν τὴν ψυχήν, καὶ αἰσθάνεσθαι. ἀλλὰ τὸ σύνολον τίνι γνωριεῖ, ἢ αἰσθήσεται, οἷον, τί θεός, ἢ ἄνθρωπος, ἢ σάρξ, ἢ ὀστοῦν; ὁμοίως δὲ καὶ ὁτιοῦν ἄλλο τῶν συνθέτων· οὐ γὰρ ὁπωσοῦν ἔχοντα τὰ στοιχεῖα τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ λόγῳ τινὶ καὶ συνθέσει, καθάπερ φησὶ καὶ Ἐμπεδοκλῆς τὸ ὀστοῦν.

Ἡ δὲ χθὼν ἐπίηρος ἐν εὐστέρνοις χοάνοισι,
Τὰς δύο τῶν ὀκτὼ μερέων λάχε νήστιδος αἴγλης,
Τέσσαρα δ' Ἡφαίστοιο, τὰ δ' ὀστέα λευκὰ γένοντο.

οὐθὲν οὖν ὄφελος ἐνεῖναι τὰ στοιχεῖα ἐν τῇ ψυχῇ, εἰ μὴ καὶ οἱ λόγοι ἐνέσονται, καὶ ἡ σύνθεσις· γνωριεῖ γὰρ ἕκαστον τὸ ὅμοιον. τὸ δ' ὀστοῦν ἢ τὸν ἄνθρωπον οὐθέν, εἰ μὴ καὶ ταῦτ' ἐνέσται. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, οὐδὲν δεῖ λέγειν· τίς γὰρ ἂν ἀπορήσειεν, εἰ ἔνεστιν ἐν τῇ ψυχῇ λίθος, ἢ ἄνθρωπος; ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ μὴ ἀγαθόν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δέ, πολλαχῶς λεγομένου τοῦ ὄντος· σημαίνει γὰρ τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ ποσόν, ἢ ποιόν, ἢ καί τινα ἄλλην τῶν διαιρεθεισῶν κατηγοριῶν, πότερον ἐξ ἁπάντων ἔσται ἡ ψυχή, ἢ οὔ, ἀλλ' οὐ δοκεῖ κοινὰ πάντων εἶναι στοιχεῖα. ἆρ' οὖν ὅσα τῶν οὐσιῶν, ἐκ τούτων μόνων; πῶς οὖν γινώσκει καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον; ἢ φήσουσιν ἑκάστου γένους εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ἰδίας, ἐξ ὧν τὴν ψυχὴν συνεστάναι; ἔσται ἄρα καὶ ποσόν, καὶ ποιόν, καὶ οὐσία. ἀλλ' ἀδύνατον ἐκ τῶν τοῦ ποσοῦ στοιχείων οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ποσόν. τοῖς δὴ λέγουσιν ἐκ πάντων ταῦτά τε καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ φάναι μὲν ἀπαθὲς εἶναι τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου, αἰσθάνεσθαι δὲ τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου, καὶ γινώσκειν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. τὸ δ' αἰσθάνεσθαι πάσχειν τι καὶ κινεῖσθαι τιθέασιν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ νοεῖν τε καὶ γινώσκειν. πολλὰς δὲ ἀπορίας καὶ δυσχερείας ἔχοντος τοῦ λέγειν, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς, ὡς τοῖς σωματικοῖς στοιχείοις ἕκαστα γνωρίζεται καὶ πρὸς τὸ ὅμοιον, μαρτυρεῖ τὸ νῦν λεχθέν· ὅσα γὰρ ἔνεστιν ἐν τοῖς τῶν ζώων σώμασιν ἁπλῶς γῆς, οἷον ὀστᾶ, νεῦρα, τρίχες, οὐθενὸς αἰσθάνεσθαι δοκεῖ, ὥστε οὐδὲ τῶν ὁμοίων· καίτοι προσῆκεν. ἔτι δ' ἑκάστῃ τῶν ἀρχῶν ἄγνοια πλείων ἢ σύνεσις ὑπάρξει. γνώσεται μὲν γὰρ ἓν ἕκαστον, πολλὰ δ' ἀγνοήσει, πάντα γὰρ τὰ ἄλλα. συμβαίνει δὲ Ἐμπεδοκλεῖ γε καὶ ἀφρονέστατον εἶναι τὸν θεόν. μόνος γὰρ τῶν στοιχείων ἓν οὐ γνωριεῖ τὸ νεῖκος, τὰ δὲ θνητὰ πάντα· ἐκ πάντων γὰρ ἕκαστον. ὅλως δὲ διὰ τίν' αἰτίαν οὐχ ἅπαντα ψυχὴν ἔχει τὰ ὄντα; ἐπειδὴ πᾶν ἢ στοιχεῖον, ἢ ἐκ στοιχείου ἑνός, ἢ ἐκ πλειόνων, ἢ πάντων· ἀναγκαῖον

γὰρ

oportet: Atq; patet ob hoc ex elementis animã conſta Text.76.
re quoſdam dixiſſe, vt ſentiat ea, quæ ſunt, & rerum
vnamquamq; cognoſcat. At hanc ſententiam mul-
ta profecto comitantur abſurda, atque eorum quam-
plurima, quæ fieri nequeunt. Aſſerunt enim ſimile co-
gnoſcere ſimile, quaſi animas res ipſas eſſe ponentes.
Verum non elementa ſunt ſolum, vt patet: ſed prater-
ea multa ſunt etiam alia, quin potius infinita fortaſ-
ſe numero, quæ conſtant ex iſis, ac componuntur. Sit Text.77.
igitur ea cognoſcere ſentireq; animam, ex quibus il-
lorum vnumquodque componitur, at totum ipſum
compoſitum, quo cognoſcet quæſo, vel ſentiet vt quid
ſit Deus, vel homo, vel os, vel caro, & cætero-
rum compoſitorum vnumquodque ſimiliter; non e-
nim vnumquodque iſtorum eſt ipſa elementa, quouis
ſeſe habentia modo ſine vllo diſcrimine, ſed ex iſis
vnumquodque conficitur ratione quadam compoſi-
tioneve, quemadmodum & Empedocles os ex ele-
mentis conſtare cenſet Dicit enim:

Cœperat ante duas tellus iuſtiſſima vaſis,
Aëris ac fontis partes, Vulcanus & ipſe
Quatuor ex octo adiunxit: quêis candida ma-
gna
Vis fœcundaque naturæ confecerat oſſa.

Nil igitur elementa proſunt, ſi ſint in anima, niſi ra-
tiones etiam inſint, & compoſitio. Vnumquodque e-
nim cognoſcet ſimile, os autem aut hominem non co-
gnoſcet profecto, niſi ipſa etiam inſint. Hoc autem non
opus eſt vnum eorum eſſe dicere, quæ fieri nequeunt.
Quis enim ambiget vnquam: ſi lapis, vel homo, vel e-
quus inſit in anima, & bonũ ſimiliter & non bonum,
& de cæteris identidem rebus, Præterea cum id, quod Text.78.
eſt, multipliciter dici ſoleat (quoddam enim ſubſtan-
tiam: quoddam quantitatem, aut qualitatem, aut
aliquod aliud enumeratorum iam prædicamentorum
ſignificat) vtrum ex vniuerſis, an non ex vniuerſis
anima conſtet? At non videntur cõmunia omniũ eſſe
elementa. Ex hiſce ne igitur ſolis conſtat, quæ ſubſtan-
tiarum ſunt elementa? At quonam pacto cæterorum
etiam vnumquodq; cognoſcit? An dicent vniuſcuiuſq;
generis elementa atq; propria principia eſſe, ex quibus
anima conſtat? Erit igitur ipſa & quantitas, & qua-
litas, & ſubſtantia. At fieri nequit, vt ex quantita-
tis elementis ſubſtantia ſit, non quantitas. Eos igitur,
qui cenſent animam ex vniuerſis conſtare, hæc & hu-
iuſcemodi alia comitantur. Abſurdum eſt etiam, ſi- Text.79.
mile quidem à ſimili non pati dicere: ſimile vero ſenti-
re ſimile, ſimileq; cognoſcere ſimile putare, atq; aſſerere.
Deinde ſentire pati quoddam eſſe, mouerique ponere,
& intelligere ſimiliter & cognoſcere. Atqui multas
dubitationes ac difficultates Empedoclis habere ſen-
tentiam (corporeis inquam elementis & ſibi ſimilibus
cognoſcire res ſingulas) teſtatur id, quod experientia la-
te patet. Partium enim animalium corporum ea, quæ ſunt ſimpliciter terræ, vt oſſa, nerui, pili nihil ſentire
videntur. Quare neque ſimilia ſibi: At oportebat tamen. Præterea cuique principiorum maior ignoratio quã Text.80.
cognitio inerit nimirum. Vnumquodque enim cognoſcet vnum, multa autem ignorabit. Cætera nanque
omnia. Fit etiam Empedoclis eadem ſententia, vt Deus ſit amentiſſimus; quippe cum ipſe ſolus vnum ele-
mentorum non comprehendat, ipſam diſcordiam inquam: mortalia vero cuncta cognoſcat, cum ex vniuer
ſis ſingula conſtent. Præterea dicat oportet omnino, quam ob cauſam non habent animam omnia: cum o- Text.81.
mne quod eſt, aut ſit elementum, aut ex elemento vno, vel pluribus, vel omnibus conſtet. Neceſſe eſt enim

omne

γὰρ ἔστιν ἓν τὸ γινώσκειν, ἢ τινά, ἢ πάντα. ἀπορήσειε δ' αὖ τις καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ ἑνοποιοῦν αὐτά. ὕλῃ γὰρ ἔοικε τά γε στοιχεῖα. κυριώτατον γὰρ ἐκεῖνο τὸ συνέχον, ὅ τί ποτέ ἐστι· τῆς δὲ ψυχῆς εἶναί τι κρεῖττον καὶ ἄρχον, ἀδύνατον· ἀδυνατώτερον δ' ἔτι, τοῦ νοῦ· εὐλογώτατον γὰρ εἶναι τοῦτον προγενέστατον καὶ κύριον κατὰ φύσιν. τὰ δὲ στοιχεῖά φασι πρῶτα τῶν ὄντων εἶναι. πάντες δὲ καὶ οἱ διὰ τὸ γνωρίζειν καὶ αἰσθάνεσθαι τὴν ψυχὴν τὰ ὄντα ἐκ τῶν στοιχείων λέγοντες αὐτήν, καὶ οἱ τὸ κινητικώτατον, οὐ περὶ ἁπάσης λέγουσι ψυχῆς. οὔτε γὰρ τὰ αἰσθανόμενα πάντα κινητικά· φαίνεται γὰρ εἶναί τινα μόνιμα τῶν ζώων κατὰ τόπον. καίτοι δοκεῖ γε ταύτην μόνην τῶν κινήσεων κινεῖν ἡ ψυχὴ τὸ ζῶον. ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι τὸν νοῦν καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι· φαίνεται γὰρ τά τε φυτὰ ζῆν, οὐ μετέχοντα φορᾶς, οὐδ' αἰσθήσεως, καὶ τῶν ζώων πολλὰ διάνοιαν οὐκ ἔχειν. εἰ δέ τις καὶ ταῦτα παραχωρήσειε, καὶ θείη τὸν νοῦν μέρος τι τῆς ψυχῆς, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθητικόν, οὐδ' ἂν οὕτω λέγοιεν καθόλου περὶ πάσης ψυχῆς, οὐδὲ ὅλης, οὐδὲ περὶ μιᾶς. τοῦτο δὲ πέπονθε καὶ ὁ ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς καλουμένοις ἔπεσι λόγος· φησὶ γὰρ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ ὅλου εἰσιέναι, ἀναπνεόντων φερομένην ὑπὸ τῶν ἀνέμων· οὐχ οἷόν τε δὴ τοῖς φυτοῖς τοῦτο συμβαίνειν, οὐδὲ τῶν ζώων ἐνίοις, εἴπερ μὴ πάντα ἀναπνέουσι. τοῦτο δὲ λέληθε τοὺς οὕτως ὑπειληφότας. εἴπερ δεῖ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖν, οὐθὲν δεῖ ἐξ ἁπάντων· ἱκανὸν γὰρ θάτερον μέρος τῆς ἐναντιώσεως, ἑαυτό τε κρίνειν, καὶ τὸ ἀντικείμενον. καὶ γὰρ τῷ εὐθεῖ καὶ αὐτὸ καὶ τὸ καμπύλον γινώσκομεν. κριτὴς γὰρ ἀμφοῖν ὁ κανών. τὸ δὲ καμπύλον οὔθ' ἑαυτοῦ οὔτε τοῦ εὐθέος. καὶ ἐν τῷ ὅλῳ δέ τινες αὐτὴν μεμῖχθαί φασιν. ὅθεν ἴσως καὶ Θαλῆς ᾠήθη πάντα πλήρη θεῶν εἶναι. τοῦτο δὲ ἔχει τινὰς ἀπορίας· διὰ τίνα μὲν γὰρ αἰτίαν ἐν τῷ ἀέρι, ἢ ἐν τῷ πυρὶ οὖσα ἡ ψυχή, οὐ ποιεῖ ζῶον· ἐν δὲ τοῖς μικτοῖς, καὶ ταῦτα βελτίων ἐν τούτοις εἶναι δοκοῦσα; ἐπιζητήσειε γὰρ ἄν τις, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν ἡ ἐν τῷ ἀέρι ψυχή, τῆς ἐν τοῖς ζώοις βελτίων ἐστὶ καὶ ἀθανατωτέρα. συμβαίνει δὲ ἀμφοτέρως ἄτοπον καὶ παράλογον· καὶ γὰρ τὸ λέγειν ζῶον τὸ πῦρ, ἢ τὸν ἀέρα, τῶν παραλογωτέρων ἐστὶ· καὶ μὴ λέγειν ζῶα ψυχῆς ἐνούσης, ἄτοπον. ὑπολαβεῖν δὲ ἐοίκασι τὴν ψυχὴν εἶναι ἐν τούτοις, ὅτι τὸ ὅλον τοῖς μορίοις ὁμοειδές. ὥστ' ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοειδῆ τοῖς μορίοις εἶναι, εἰ τῷ ἀπολαβεῖν τι τοῦ περιέχοντος ἐν τοῖς ζώοις ἔμψυχα ζῶα γίνεται. εἰ δ' ὁ μὲν ἀὴρ διασπώμενος, ὁμοειδής, ἡ δὲ ψυχὴ ἀνομοιομερής, τὸ μέν τι αὐτῆς ὑπάρξει, ἀναγκαῖον οὖν αὐτὴν ἢ ὁμοιομερῆ εἶναι, ἢ μὴ ἐνυπάρχειν ἐν ὁτῳοῦν μορίῳ τοῦ παντός. φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὔτε τὸ γινώσκειν ὑπάρχει τῇ ψυχῇ διὰ τὸ ἐκ τῶν στοιχείων εἶναι, οὔτε τὸ κινεῖσθαι αὐτὴν καλῶς, οὐδ' ἀληθῶς λέγεται. ἐπειδὴ δὲ τὸ γινώσκειν ψυχῆς ἐστί, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαί τε, καὶ δοξάζειν· ἔτι δὲ τὸ ἐπιθυμεῖν, καὶ βουλεύεσθαι καὶ ὅλως ὀρέξεις.

omne quod eſt, aut vnum quid, aut quædam, aut v-
niuerſa cognoſcere. Dubitabit etiam non iniuria quiſ- Text.82.
piam, quidnam id ſit, quod ipſa cõtinet, atq; vnit: ele-
menta namq; materiei ſimilia ſunt. Atq; præſtabiliſ-
ſimum id eſſe patet, quod continet, quidquid id tan-
dem ſit. At neque eſt quicquam præſtabilius anima,
quod quidem dominetur, vt magis etiam intellectus.
Maxime enim rationi conſonum eſt, hunc omnia præ-
ceſſiſſe, & præſtantiſſimum omniũ, & natura dominũ
eſſe. Illi autem elementa ea quæ ſunt, præcedere cen-
ſent. At enim nemo prorſus de omni anima dixit, nec Text.83.
eorum qui cenſent ipſam ex elementis ideo conſtare,
quia ſentit cognoſcitq; ea quæ ſunt, nec etiam eorum,
qui maxime motiuum ipſam aſſerunt eſſe. Non enim
omnia mouentur, quæ ſentiunt. Sunt enim animalia
nonnulla, quæ non mouentur loco, & tamen hoc ſolo
motu anima videtur animal agitare. Similiter &
eorum qui tam ſenſitiuum, quam intellectiuum ex e-
lementis conficiunt, nemo animam omnem complecti-
tur. Viuere namq; videntur plantæ, at expertes ſunt
tamen & lationis & ſenſus. Animalium quoq; com-
plura ſunt, quæ mente rationeq; vacant. Quod ſi quis Text.84.
& hæc illis conceſſerit, intellectumq; partẽ eſſe poſuerit
animæ, & identidem ſenſitiuum, neq; ſic de omni a-
nima, neq; de vlla toti dicere videbuntur. In hoc eo-
dem errore videtur eſſe, & ea ſententia, quæ carmi-
nibus Orphicis fertur: dicit enim Orpheus animam
ferri ventis, & ex toto ingredi reſpiratione. Id autem
nequit ipſis accidere plantis, neq; quibuſdam itidem
animalium, quippe cum haud vniuerſa reſpirent.
Quod quidem eos præterijt, qui ita de anima cenſue-
re. At vero ſi conficere animam ex elemẽtis oporteat, Text.85.
non ex vniuerſis continuo conficienda eſſe videtur.
Altera namq; pars contrarietatis, ſufficiens eſt ſe i-
pſam oppoſitumq; diſcernere: recto enim, & ipſum re-
ctum, vt patet, & obliquũ cognoſcimus; regula namq;
iudex eſt vtriuſque: at obliquum nec ſui plane, nec re-
cti. Sunt & qui in toto vniuerſo permiſtam ipſam in-
quiunt eſſe. Quocirca forſitan & Tales omnia ple- Text.86.
na deorum eſſe putauit. Hoc autẽ dubitationes habet
nonnullas. Quam enim ob cauſam anima in aere qui-
dem vel igne ſi ineſt, non facit animal, in miſtis autem
facit: præſertim cum in illis videatur eſſe præſtantior?
Quæret etiam quiſpiam, quam ob cauſam anima ea,
quæ eſt in aere, præſtabilior eſt, ac immortalior ea, quæ
in animalibus ineſt. Vtrobiq; autem emergit quoddã
abſurdum, & rationis egrediens metas: nam ignem Text.87.
aut aerem animal eſſe dicere, rationis egreditur fi-
nes, & aſſerere, rurſus animalia non eſſe, ſi inſit in
ipſis anima, perabſurdum eſt ſane. Videntur au-
tem ideo putaſſe in his animam eſſe, quia totum &
partes eiuſdem ſunt ſpeciei. Quare neceſſe eſt ipſos & Text.88.
animam & partes eiuſdem eſſe dicere ſpeciei, ſi ani-
malia ex eo fiunt animantia, quia in ipſis aliqua
pars continentis recipitur. Quod ſi aer quidem diſcerptus eiuſdem eſt ſpeciei, anima autem eſt diſſimi-
lium partium: patet aliam ipſis partem ineſſe, aliam non ineſſe. Neceſſe eſt igitur ipſam aut ſimilium eſſe
partium, aut non in quacunque totius ineſſe parte. Patet igitur ex dictis, neque cognitionem ex eo
competere animæ, quia conſtet ex elementis, neq; recte vereq; dici motum eidem ineſſe. At quoniam co- Text.89.
gnoſcere, ſentire, opinari, inſuper cupere, deliberare, & omnino appetitiones ipſius animæ ſunt, motus
etiam animalium loco ab anima fit, & inſuper accretio, ſtatus atque decretio, quæret vtique quiſpiam

, vtrum

ὀρέξεις. γίνεται δὲ καὶ ἡ κατὰ τόπον κίνησις τοῖς ζώοις ὑπὸ ψυχῆς· ἔτι δὲ αὔξησίς τε, καὶ ἀκμή, καὶ φθίσις, πότερον ὅλῃ τῇ ψυχῇ τούτων ἕκαστον ὑπάρχει, καὶ πάσῃ, νοοῦμέν τε, καὶ αἰσθανόμεθα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ποιοῦμέν τε καὶ πάσχομεν, ἢ μορίοις ἑτέροις ἕτερα. καὶ τὸ ζῆν δὲ πότερον ἐν τινὶ τούτων ἐστὶν ἑνί, ἢ καὶ ἐν πλείοσιν, ἢ καὶ ἐν πᾶσιν, ἢ καὶ ἄλλο τι αἴτιον. λέγουσι δέ τινες μεριστὴν αὐτὴν εἶναι, καὶ ἄλλῳ μὲν νοεῖν, ἄλλῳ δὲ ἐπιθυμεῖν. τί οὖν γέ ποτε συνέχει τὴν ψυχήν, εἰ μεριστὴ πέφυκεν; οὐ γὰρ δή γε τὸ σῶμα. δοκεῖ γὰρ τοὐναντίον μᾶλλον ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα συνέχειν. ἐξελθούσης οὖν διαλύεται καὶ σήπεται. εἰ οὖν ἕτερόν τι μίαν αὐτὴν ποιεῖ, ἐκεῖνο μάλιστ' ἂν εἴη ἡ ψυχή. δεήσει δὲ πάλιν κἀκεῖνο ζητεῖν, πότερον ἕν, ἢ πολυμερές. εἰ μὲν γὰρ ἕν, διὰ τί οὐκ εὐθὺς καὶ τὴν ψυχὴν ἓν εἶναι, εἰ δὲ μεριστὸν πάλιν ὁ λόγος ζητήσει, τί τὸ συνέχον ἐκεῖνο· καὶ οὕτω δὴ πρόεισιν ἐπὶ τὸ ἄπειρον. ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ περὶ τῶν μορίων αὐτῆς, τίνα δύναμιν ἔχει ἕκαστον ἐν τῷ σώματι· εἰ γὰρ ὅλη ἡ ψυχὴ πᾶν τὸ σῶμα συνέχει, προσήκει καὶ τῶν μορίων ἕκαστον συνέχειν τι τοῦ σώματος. τοῦτο δὲ ἔοικεν ἀδυνάτῳ· ποῖον γὰρ μόριον, ἢ πῶς ὁ νοῦς συνέξει, χαλεπὸν καὶ πλάσαι. φαίνεται δὲ καὶ τὰ φυτὰ διαιρούμενα ζῆν, καὶ τῶν ζώων ἔνια τῶν ἐντόμων, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχοντα ψυχὴν τῷ εἴδει, εἰ καὶ μὴ ἀριθμῷ. ἑκάτερον γοῦν τῶν μορίων αἴσθησιν ἔχει, καὶ κινεῖται κατὰ τόπον ἐπί τινα χρόνον· εἰ δὲ μὴ διατελοῦσιν, οὐδὲν ἄτοπον. ὄργανα γὰρ οὐκ ἔχουσιν, ὥστε σώζειν τὴν φύσιν· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐν ἑκατέρῳ τῶν μορίων ἅπαντα ἐνυπάρχει τὰ μόρια τῆς ψυχῆς. καὶ ὁμοειδῆ εἰσιν ἀλλήλοις, καὶ τῇ ὅλῃ· ἀλλήλων μὲν ὡς οὐ χωριστὰ ὄντα· τῆς δὲ ὅλης ψυχῆς, ὡς διαιρετῆς οὔσης. ἔοικε δὲ καὶ ἡ ἐν τοῖς φυτοῖς ἀρχὴ ψυχή τις εἶναι. μόνης γὰρ ταύτης κοινωνεῖ καὶ ζῷα καὶ φυτά. καὶ αὕτη μὲν χωρίζεται τῆς αἰσθητικῆς ἀρχῆς. αἴσθησιν δὲ οὐδὲν ἄνευ ταύτης ἔχει.

vtrum horum vnumquodq; toti animæ competat.
& nos intelligamus & ſentiamus, & moueamur,
cæterorumque vnumquodque agamus, patiamurq;
tota, an alijs alia partibus? Ipſum præterea viuere.
vtrum in horum aliquo vno, an in pluribus, an in o-
mnibus conſiſtat, an ſit eius alia quædam etiam
cauſa. Atque ſunt, qui dicunt ipſam eſſe partibilem, Text.90.
noſq; alia eius parte intelligere, alia cupere cenſent.
Quid igitur ipſam continet animã, ſi partibilis ſit?
non corpus, quippe cum contra potius videatur cor-
pus anima continere. Quapropter & egreſſa, diſſol- Text.91.
uitur corpus, atque putreſcit. Si igitur aliquid aliud
ipſam contineat, vnamque faciat; illud erit potiſſi-
mum anima. At oportebit de illo etiam quærere:
Vtrum vnum an multarum ſit partium? Atque ſi
ſit vnum, cur & animam continuo non dicimus v-
num eſſe? Sin partibile, rurſus ratio quæret quidnam
ſit illud, quod illud etiam continet: atque hoc pacto
fiet in infinitum abitio. Dubitabit etiam quiſpiam
de partibus eius, quam vnaquæque potentiam in
corpore habeat, Nam ſi anima tota totum contineat Text.92.
corpus, oportet & vnamquamque etiam partem a-
liquam partem corporis continere. Id autem eſſe non
poſſe videtur, quam enim partium corporis intelle-
ctus, aut quo continebit pacto: fingere quoque diffi-
cillimum eſt. Videmus autem & plantas diuiſas vi Text.93.
uere, & animalium inſectorum nonnulla, vtpote a-
nimam, etſi non numero, tamen ſpecie eandem ha-
bentia. Itaque partium vtraque & ſenſum habet,
& per aliquod tempus loco mouetur. Nec abſurdum Text.94.
eſt, ſi non perdurant. Inſtrumenta namq; non habẽt,
vt naturam conſeruent: ſed nihilominus omnes in
vtraque partium inſunt animæ partes. Atque ani-
mæ partes eadem ſub ſpecie collocantur: & etiam to-
ta: illæ quidem, quia non ſeparabiles ſunt, tota au-
tem anima, quia indiuiſibilis eſt. Videtur autem & id principium quod ineſt in plantis, anima quædam
eſſe. Hæc enim ſola communis eſt & plantis & animalibus. Atque hæc quidem à ſentiendi principio ſepa- Text.95.
ratur, ſine autem ipſa nihil eſt prorſus quod habeat ſenſum.

IN SECVNDVM LIBRVM ARISTOTELIS DE ANIMA.

PROOEMIVM.

PROFLIGATIS ſuperiore libro veterum Philoſophorum de Anima ſententiis; aggreditur iam ad explicandum quid ipſe ea de re ſentiat. Id quod partim in hoc libro, partim in tertio accurate præſtat. Diſtribuitur autem hic liber in quatuor partes. Prima diſſerit de animæ natura, deque eius eſſentia, capitibus primo & ſecundo. Altera capite tertio, de Communi & primaria facultatum animæ partitione. Tertia de Vegetatricis animæ viribus & functionibus capite quarto. Vltima, de Potentiis & functionibus animæ ſentientis, a quinto capite ad extremum.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΤΟ Β.

ΚΕΦ. Α.

Τὰ μὲν δὴ ὑπὸ τῶν προτέρων παραδεδομένα περὶ ψυχῆς εἰρήσθω. πάλιν δ' ὥσπερ ἐξ ὑπαρχῆς ἐπανίωμεν, πειρώμενοι διορίσαι τί ἐστι ψυχή, καὶ τίς ἂν εἴη κοινότατος λόγος αὐτῆς. λέγομεν δὴ ἕν τι γένος τῶν ὄντων, τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην, ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι· ἕτερον δὲ μορφὴν καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι· καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ μὲν ὕλη, δύναμις· τὸ δὲ εἶδος, ἐντελέχεια. καὶ τοῦτο, διχῶς, τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη, τὸ δὲ ὡς τὸ θεωρεῖν. οὐσίαι δὲ μάλιστα εἶναι δοκοῦσι τὰ σώματα· c καὶ τούτων τὰ φυσικά· ταῦτα γὰρ τῶν ἄλλων ἀρχαί.

τῶν

ARISTOTELIS DE ANIMA, LIBER II.

CAPVT I.

DIctis hiſce, quæ à maioribus de anima nobis tradita ſunt: redeamus rurſus oportet, atq; enitamur velut ab initio determinare, quid anima ſit, & quænam ſit ei communis maxime ratio. Text. 1.

a Dicimus itaque genus vnum quoddam eorum, quæ ſunt ipſam ſubſtantiam eſſe. Atq; huius aliud vt materiam, quod quidem per ſe non eſt hoc aliquid, aliud formam & ſpeciem, qua quidem iam hoc aliquid dicitur, & tertium id quod ex iſtis conſtat, atq; componitur. Eſt autem materia quidem potentia, forma vero actus, atq; perfectio. Text. 2.

b quæ quidem bifariam dicitur, quædam enim eſt vt ſcientia, quædam vt contemplatio. c Maxime autem corpora videntur eſſe ſubſtantiæ, & ipſorum ea magis, quæ naturalia ſunt; hæc enim cæterorum principia ſunt. Text. 3.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Dicimus itaque] Quoniam ad inueniendam cuiuſque rei definitionem plurimum conducit res in partes ſuas diſtribuere, vt ex lib. 2. poſterioris Analyticæ, cap. 14. conſtat, explicaturus Ariſtoteles quidnam anima ſit, diuiſiones quaſdam præmittit; Prima, quam non tam exprimit, quam innuit, eſt entis in ſubſtantiam; & in ea, quæ cæteris categoriis continentur, quæ lib. 5. Metaph. cap. 7. fuſius explicatur. Secunda eſt ſubſtantiæ in materiam, formam, Diuiſio entis.

Diuiſio ſubſtantia. *Materia non eſt hoc aliquid.*

& ex his compoſitum, quæ etiam traditur lib. 7 Metaph. cap. 3. 10. 13. aliiſque in locis. Monet vero materiam ſecundum ſe non eſſe hoc aliquid, id eſt, vt explicat Albertus, non eſſe quid perfectum, neque rem ad certam ſpeciem vocare, cum ſit pura potentia & ex ſe ad quemlibet actum indiſcriminatim ſe habeat. Formam vero, cum ſit actus & entelechia, habere vim conſtituendi hoc aliquid. Vnde fit vt res à ſuis formis ſpeciem, & nomen, & perfectionis gradus ac diſtinctionem accipere dicantur. Aduerte in ſecunda diuiſione non diſtribui ab Ariſtotele ſubſtantiam prædicamentalem, vt annotarunt Ægidius & M. Albertus, quia in ea partes ſubſtantiæ appellantur, quæ in categoria locum non habent, tum etiam quia non connumerantur intelligentiæ, quæ in eadem categoria locum obtinent. Nec item diſpertiri ſubſtantiam in tota ſuæ ſignificationis amplitudine, quia diminuta eſſet ea diſſectio: ſed diuidi ſubſtantiam phyſicam duntaxat; ſiue completa ſit, ſiue incompleta, quo pacto diuiſum analogum quidpiam eſt, vt ſatis liquet; quandoquidem ad totum, & eius partes phyſicas nihil vniuocum dari poteſt.

Forma conſtituit hoc aliquid.

Quæ ſubſtantia hoc loco diuidatur.

Diuiſio actus in primum & ſecundum.

b *Quæ quidem bifariam*] Subiicit tertiam diuiſionem; ſcilicet, forma, ſiue actus vel eſt actus primus, vel ſecundus, quæ varie ab interpretibus explicatur. Auerroes, quem ſequitur Caietanus, putat diuidi in ea ſolam formam ſubſtantialem, quæ ſecundæ partitionis membrum fuit; ita vt eadem ſubſtantialis forma dicatur actus primus, dum eſt in otio; actus vero ſecundus, dum in opus incumbit. Veriſimilior eſt, ac magis recepta interpretatio Simplicii, Themiſtii, Philoponi, D. Thomæ, & aliorum aientium, diuidi actum generatim ſumptum in actum primum, qui principium eſt operandi, & in actum ſecundum, qui eſt ipſa operatio; quomodo ſcientia, quæ eſt habitus, à quo contemplatio egreditur, dicitur actus primus; ipſa vero contemplatio actus ſecundus; itemque omnes formæ ſubſtantiales, & primariæ qualitates corporum ſimplicium, omneſque potentiæ & habitus, qui ſunt fontes & principia actionum, nuncupantur actus primi, operationes vero ab his ortæ, actus ſecundi.

Auerroïs & Caietani ſententia circa actus diuiſionem. *Approbatur D. Thomæ & aliorum ſententia de diuiſione actus.*

c *Maxime autem corpora*] Ægidius & Caietanus D. Thomam ſequuti, cenſent diuidi hoc loco ab Ariſtotele ſubſtantiam generatim ſumptam in ſubſtantiam corpoream & incorpoream, non quidem expreſſe, ſed tacite & obſcure: cum enim dicat corpora maxime videri ſubſtantias; alias eſſe innuit corporeę molis expertes, quæ nobilioris & excellentioris naturæ ſunt; etſi in noſtram cognitionem minus cadant. Auerroes, Themiſtius & Philoponus credunt, nullam hic nouam tradi partitionem: & quidem merito, cum noua hæc diuiſio non videatur ad rem attinere: aiunt igitur comparare hic Ariſtotelem inter ſe membra ſecundæ diuiſionis ſuperius aſſignatæ, docereq; corpora, id eſt, ſubſtantias, ex materia & forma concretas perfectiores eſſe, quam materiam & formam. Confert deinde corpora naturalia cum artificioſis, aiens naturalia magis eſſe ſubſtantias: arte facta enim formam, quæ accidens quoddam eſt, ab arte obtinent; materiam, quæ ſubſtantia eſt, à natura: quo fit, vt naturæ beneficio ex parte materiæ rationem ſubſtantiæ vendicent, & vt naturalia magis ſint ſubſtantiæ, cum id cuius merito ac beneficio quodque tale eſt, magis tale ſit.

Nullam hic nouam tradi partitionem ſubſtantiæ. *Corporum naturalium & artificioſorum temperatio.*

d *Natura-*

τῶν δὲ φυσικῶν, τὰ μὲν ἔχει ζωήν, τὰ δὲ οὐκ ἔχει· ζωὴν δὲ λέγομεν τὴν δι' αὑτοῦ τροφήν τε, καὶ αὔξησιν, καὶ φθίσιν. ὥστε πᾶν σῶμα φυσικὸν μετέχον ζωῆς, οὐσία ἂν εἴη, οὐσία δὲ οὕτως ὡς συνθέτη. ἐπεὶ δὲ ἐστι σῶμα τοιόνδε, ζωὴν γὰρ ἔχον. οὐκ ἂν εἴη τὸ σῶμα ψυχή· οὐ γάρ ἐστι τῶν καθ' ὑποκειμένου τὸ σῶμα· μᾶλλον δὲ ὡς ὑποκείμενον καὶ ὕλη· ἀναγκαῖον ἄρα τὴν ψυχὴν οὐσίαν εἶναι, ὡς εἶδος σώματος φυσικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος· ἡ δὲ οὐσία ἐντελέχεια. τοιούτου ἄρα σώματος ἐντελέχεια. αὕτη δὲ λέγεται διχῶς (ἡ μὲν ὡς ἐπιστήμη, ἡ δὲ ὡς τὸ θεωρεῖν) φανερὸν οὖν ὅτι ὡς ἐπιστήμη· ἐν γὰρ τῷ ὑπάρχειν τὴν ψυχήν, ὕπνος καὶ ἐγρήγορσις ἐστιν. ἀνάλογον δ' ἡ μὲν ἐγρήγορσις τῷ θεωρεῖν· ὁ δ' ὕπνος τῷ ἔχειν καὶ μὴ ἐνεργεῖν· προτέρα δὲ τῇ γενέσει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἡ ἐπιστήμη. διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δέ, ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν. ὄργανα δὲ καὶ τὰ τῶν φυτῶν μέρη, ἀλλὰ παντελῶς ἁπλᾶ, οἷον τὸ φύλλον περικαρπίου σκέπασμα, τὸ δὲ περικάρ-

d *Naturalium vero corporum quædam habent vitam, quædam non habent ſed ea vacant. Vitam autem dicimus nutritionem, accretionem, atque decretionem, quæ quidem per id idem fit, quod viuere dicitur. Quare corpus omne naturale particeps vitæ ſubſtantia eſt, & ita ſubſtantia, vt compoſita.* Text. 4. *e Atque cum tale etiam ſit corpus, id eſt, habens vitam: corpus profecto non erit anima; corpus namq; non ſubit rationem eorum, quæ ſunt in ſubiecto; ſed vt ſubiectum potius eſt, & materies. Neceſſe eſt igitur animam ſubſtantiam eſſe perinde atque formam corporis naturalis potentia vitam habentis. Subſtantia vero actus eſt, & perfectio: talis igitur corporis eſt perfectio atq; actus.* Text. 5. *f Sed cum perfectio atq; actus bifariam dicatur, vt diximus (quidam enim eſt vt ſcientia, quidam vt contemplatio) patet animam actum eſſe perinde atque ſcientiam. Nam ex eo quia anima eſt,* Text. 6. *& ſomnus eſt & vigilia, atque vigilia quidem contemplationi, ſomnus autem ſcientiæ operatione vacanti ſimilis eſt. Altera autem alteram in eodem, ſcientia, inquam, contemplationem generatione præcedit. Quapropter anima primus eſt actus perfectioq; corporis naturalis potentia vitam habentis: g & talis plane, vt partes ipſius ſint inſtrumẽta. Enimuero partes quoque plantarum inſtrumenta ſine controuerſia ſunt; quamuis videantur penitus ſimplices eſſe: eius enim*

Subſtantiæ corporeæ diſtributio. *Vita duplex.* *Quæ hic expetur.* *Corpus viu. complectitur materiam & formam.*

d *Naturalium vero corporum*] Aſſignat quartam diuiſionem, qua ſubſtantiam corporatam diuidit in viuentem, & in eam, quæ vita caret. Docet autem ea viuere quæ ab inſito principio aluntur, accreſcunt, aut decreſcunt, Quo loco aduertendum eſt, vitam dupliciter ſumi. Vno modo pro vita ſubſtantiali; altero pro accidentaria. Vita ſubſtantialis eſt id, à quo, vt è fonte vitales actiones dimanant, vt in homine anima rationalis. Accidentaria ſunt ipſæ actiones vitæ, vt nutritio, accretio. Cum igitur hoc loco viuere dicuntur ea quæ aluntur, &c. Explicatur ratio vitę ſubſtãtialis per ipſius effectum, & operationem. Non recenſuit autem in præſentia Ariſtoteles cætera vitæ munia, cuiuſmodi ſunt, ſentire, intelligere & appetere: quia ab iis tantum, quæ eſſent omniũ communia, ac notiſſima, auſpicandum fuit, vt ita communis omnium animarum definitio aptius colligeretur. Ex hac porro vltima diuiſione infert, corpora viuentia eſſe ſubſtantias ex materia & forma compoſitas; ſiquidem omne corpus naturale hiſce partibus conſtat; omne autem corpus viuens, corpus naturale eſt.

Probatur animam eſſe actum.

e *Atque cum tale etiam*] Vt colligat animæ definitionem, probat in primis animam eſſe actum; quia anima aut corpus eſt vitæ particeps, aut ipſius actus Non eſt autem corpus. Erit igitur actus & forma corporis. Maior propoſitio ex ſuperius dictis patet, oſtẽſum eſt enim corpus viuens è duabus partibus eſſe concretum; materia nempe, quæ eſt pura potentia, & anima, quæ eſt actus & entelechia. Minor ex ſuo ſuadetur: quia corpus non eſt in ſubiecto: ſed ipſum potius eſt materia & ſubiectum, in quo ineſt anima. Erit igitur anima actus, & forma corporis vitæ participis; &c.

De hac re 1. lib. de Ortu & Interitu, cap. 5. 10. *Probatur animam eſſe actus primus.* *Anima vt interdum ferietur.*

f *Sed cum perfectio*] Probat animam eſſe actum primum. Nam cum duplex ſit actus, videlicet primus & ſecundus, vt ex dictis patet, oportet animam actum primum eſſe, cum ab ea interdum fit vigilia, id eſt, operatio vitæ; interdum ſomnus, hoc eſt, ceſſatio ab operatione. Sed merito quiſpiam dubitauerit, qua ratione dicatur anima interdum feriari, cum actum nutriendi nunquam intermittat; ſiquidem omne viuens dum viuit nutritur. Huic dubitationi varie reſponderi ſolet; nimirũ etſi anima à nutriendi operatione non cõquieſcat; interrumpere tamen alias functiones, vel ceſſare ab opere, non quidem re ipſa, ſed ſuapte natura ceſſare poſſe: quia qua anima eſt, nõ repugnat ei ſeparari aliquando ab actu ſecundo; eſto qua talis, ſeu prout nutritiua eſt, nunquam non operetur.

Animam eſſe actum corporis organici oſtenditur. *Materia plantarum organis prædita non homogenea.* *Theophr.* *Plinius.*

g *Et talis plane*] Argumento à minori oſtendit animam eſſe actum corporis organici, id eſt, habentis inſtrumenta ad functiones vitæ obeundas Anima plantæ eſt actus corporis organici: Igitur & reliquæ animæ. Conſecutio liquet: ſi enim plantalis, ſeu vegetatrix anima, quæ in infimo gradu conſiſtit, ſubiectum habet organis inſtructum, vtique anima ſentiens & intelligens, quæ nobilioris notæ ſunt, id obtinebunt. Nam quo forma perfectior eſt, eo ſubiectum ornatius requirit. Aſſumptum patet, quia videmus in arboribus radices, truncos, fibras, medullas, & quaſi venas, quæ tametſi primo aſpectu, ac ſenſuum iudicio non tam facile quis deprehendat eſſe organa, ſicut in animalibus os, gulam, ventriculum, hepar, cor, aliaque huiuſmodi, propterea quod ſtirpium corpora ſimplicia eſſe videantur; reuera tamen organica cenſeri debent Quod etiam ex diuerſis iſtiuſmodi partium officiis intelligi poteſt. Nam radices tanquam os è terra ſuccum & alimentum capiunt, trahuntque, fibræ venarum vice funguntur; ſimiliterque cæteræ præſcripta ſibi munia exequuntur, ſimulque & toti famulantur, & mutuam ſibi præſtant operam. Qua de re pluribus diſſerit Theophr. lib. 1. de Hiſt. plant. cap. 4. 7. & 14. & Plin. lib 17 cap. 34.

περικάρπιον, καρποῦ. αἱ δὲ ῥίζαι τῷ στόματι ἀνάλογοι. ἄμφω γὰρ ἕλκει τὴν τροφήν. εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. διὸ καὶ οὐ δεῖ ζητεῖν, εἰ ἓν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὥσπερ οὐδὲ τὸν κηρὸν καὶ τὸ σχῆμα, οὐδ᾽ ὅλως τὴν ἑκάστου ὕλην καὶ τὸ οὗ ὕλη. τὸ γὰρ ἓν καὶ τὸ εἶναι ἐπεὶ πλεοναχῶς λέγεται, τὸ κυρίως ἡ ἐντελέχειά ἐστι καθόλου μὲν οὖν εἴρηται τί ἐστιν ἡ ψυχή. οὐσία γὰρ ἡ κατὰ τὸν λόγον. τοῦτο δὲ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιῳδὶ σώματι, καθάπερ εἴ τι τῶν ὀργάνων φυσικὸν ἦν σῶμα, οἷον πέλεκυς. ἦν γὰρ ἂν τὸ πελέκει εἶναι ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦτο· χωρισθείσης γὰρ ταύτης, οὐκ ἂν ἔτι πέλεκυς ἦν, ἀλλ᾽ ἢ ὁμωνύμως.

enim quod circa fructum eſt, tegmen eſt folium, & fructus etiam, illud: radices præterea vicem ſubeunt oris. Vtriſq; namq; trahitur alimentum. Si igitur commune quid de omni anima ſit dicendum, ipſa perfectio prima, primuſq; actus eſt corporis naturalis, cuius partes ſunt inſtrumenta. h *Idcirco non quærere oportet ſi vnum ſit anima atq; corpus: ſicut neq; ceram & figuram, nec omnino materiem cuiuſq;, & id cuius materies eſt Nam cum vnum, & eſſe multifariam dicatur, actus eſt id, quod proprie vnum eſt, atque proprie eſt. Vniuerſaliter igitur diximus quidnam anima ſit. Eſt enim ea ſubſtantia, quæ eſt vt ratio. Hæc autem eſt quidditas corporis talis,* i *perinde ſane, atq; ſi quod inſtrumentorum artis naturale corpus eſſet, ceu ſecuris: eius namq; ſubſtantia, ipſius eſſet, vt patet, ſecuris ratio: idq; eſſet anima, quâ ſeparatâ, non eſſet vlterius vt patet ſecuris, niſi nomine tantum.*

Text. 7.

Text. 8.

Cap. 9. q. 11. *Cur ex anima & corpore vnũ fiat, quærendum non eſt.*

h *Idcirco non quærere*] Ex dictis conſectarium quoddam infert, videlicet, * quærendam non eſſe aliam cauſam cur ex corpore & anima vnum fiat. Nam cum corpus ſit materia ipſa, ac pura potentia, forma vero ſubſtantialis ſit actus, quem materia primo reſpicit; pura autem potentia & actus

& actus generis eiuſdem, id eſt, ſubſtantialis ſuopte ingenio in vnam coëant naturã, vt nullo aliunde quæſito vinculo, aut nexu, ex his vnum fiat. De hac ipſa re dubitationem mouet Ariſtoteles eamque eodem pacto diluit 8. Metaph. cap. 6. text. 15. niſi quod illic non de ſola anima & corpore, vt hîc, ſed de forma & materia generatim quærit. Lege, ſi placet, quæ hac de re 1. Phyſic. lib. diſſeruimus.

Anima ad corpus ſicuti forma artificioſa ad ſubiectum.

i *Et perinde ſane*] Duplici exemplo, quorum vnum ab arte, alterum à natura deſumptum eſt, probat animam eſſe actum ſubſtantialem, à quo vt à prima ratione eſſendi, animatum corpus dicatur. Primum eſt huiuſmodi; vt ſe habet forma rei artificiatæ verbi gratia forma ſecuris ad ſecurim, ita proportione quadam anima ad corpus animatum: atqui ſi ſecuris compoſitum phyſicum eſſet, eius figura eſſet forma ſubſtantialis ipſius, vnde ratio ſecuris potiſſimum ſumeretur: Ea namq; poſita cohæret, conſtatque ſecuris, ea pereunte diſſoluitur Igitur anima erit forma ſubſtantialis corporis animati. Poſterius exemplum eſt huiuſmodi: Si oculus eſſet animal (ſumit vero oculum prout eſt quid ex potentia videndi, & organo conſtitutum) eius anima eſſet aſpectus, quia poſito aſpectu vere ac proprie oculus dicitur, ablato non niſi æquiuoce, ac ſolo nomine, vt ſculptus, aut pictus: ſed quam rationem haberet tunc aſpectus ad oculum, eandem nunc obtinet anima ad totum corpus animatum: ergo anima eſt propria forma corporis animati. Proxima hæc aſſumptio ex eo habet, quia ſicuti videndi facultas ita materiam oculi informat, vt ex vtraque fiat oculus, à quo videndi actio oritur; ſic ex anima & organico corpore animatũ conſtat, quod eſt in potentia ad functiones vitæ adminiſtrandas.

Item ſicuti aſpectus ad oculum.

Oculus ſine aſpectu eſt æquiuoce oculus.

νῦν δ' ἐστὶ πέλεκυς· οὐ γὰρ τοιούτου σώματος τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ὁ λόγος ἡ ψυχή, ἀλλὰ φυσικοῦ τοιουδὶ ἔχοντος ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως ἐν αὑτῷ. θεωρεῖν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μερῶν δεῖ τὸ λεχθέν. εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῷον, ψυχὴ ἂν αὐτοῦ ἦν ἡ ὄψις· αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ τὸν λόγον. ὁ δ' ὀφθαλμὸς, ὕλη ὄψεως, ἧς ἀπολιπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς, πλὴν ὁμωνύμως. καθάπερ ὁ λίθινος καὶ γεγραμμένος. δεῖ δὴ λαβεῖν τὸ ἐπὶ μέρους ἐφ' ὅλου τοῦ ζῶντος σώματος· ἀνάλογον γὰρ ἔχει ὡς τὸ μέρος πρὸς τὸ μέρος, οὕτως ἡ ὅλη αἴσθησις πρὸς τὸ ὅλον σῶμα τὸ αἰσθητικὸν ᾗ τοιοῦτο. ἔστι δὲ οὐ τὸ ἀποβεβληκὸς τὴν ψυχὴν, τὸ δυνάμει ὂν ὥστε ζῆν, ἀλλὰ τὸ ἔχον. τὸ δὲ σπέρμα καὶ ὁ καρπὸς, τὸ δυνάμει τοιονδὶ σῶμα. ὡς μὲν οὖν ἡ τμῆσις καὶ ἡ ὅρασις, οὕτω καὶ ἡ ἐγρήγορσις ἐντελέχεια. ὡς δὲ ἡ ὄψις καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὀργάνου, ἡ ψυχή, τὸ δὲ σῶμα τὸ δυνάμει ὄν. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς ἡ κόρη καὶ ἡ ὄψις, κἀκεῖ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα τὸ ζῷον. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ χωριστὴ τοῦ σώματος, ἢ μέρη τινὰ αὐτῆς, εἰ μεριστὴ πέφυκεν, οὐκ ἄδηλον. ἐνίων γὰρ ἡ ἐντελέχεια τῶν μερῶν ἐστὶν αὐτῶν. οὐ μὴν ἀλλ' ἔνιά γε οὐθὲν κωλύει, διὰ τὸ μηθενὸς εἶναι σώματος ἐντελεχείας. ἔτι δὲ ἄδηλον, εἰ οὕτως ἐντελέχεια τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, ὥσπερ πλωτὴρ πλοίου. τύπῳ μὲν οὖν ταύτῃ διωρίσθω καὶ ὑπογεγράφθω περὶ ψυχῆς.

ΚΕΦ.

At nunc eſt ſecuris, non enim talis corporis ſubſtantia ratioq; eſt ipſa anima: ſed naturalis, vt diximus, talis, quod in ſe motus ſtatuſve principium inſitum habet. Atq; id quod dictum eſt in partibus Text. 9. *etiam inſpicere licet. Nam ſi oculus eſſet animal, eius anima viſus ipſe nimirum eſſet: hæc eſt enim vt patet, oculi ſubſtantia, quæ ſeſe habet vt ratio. Oculus autem eſt materies viſus; qui cum defecerit, non vlterius erit oculus, niſi nomine tantum, & perinde atq; lapideus, vel etiam depictus. Id igitur quod de parte dictum eſt, ad totum corpus viuens accommodare oportet: eſt enim hic profecto rationum ſimilitudo. Nam vt pars ſeſe habet ad partem, ſic totus ſenſus ad totum ſenſitiuũ corpus, vt talis eſt ratione.* Text. 10. *k Non eſt autem id potentia viuens quod abiecit animam, eaq; vacat: ſed id quod ipſam habet. Semen vero fructuſve id nimirum eſt, quod poteſt tale corpus euadere. Vt igitur inciſio viſioq; ſic eſt vigilia actus: & vt viſus rurſus inſtrumentiq; vis ſic eſt anima actus, corpus autem eſt id, quod vt diximus, eſt potentia viuens. Verum vt pupilla viſuſq; oculus eſt, ſic anima & corpus eſt a-* Text. 11. *nimal. l Animam igitur non ſeparabilem eſſe à corpore, vel partes ipſius nonnullas, ſi partibilis ſit, non obſcurum eſſe videtur. Corporis namq; partium patet aliquas animæ partium actum eſſe. Nihil tamen vetat, vt aliquæ partium ſint ſeparabiles animæ, propterea quod corporis nullius ſint actus. At obſcurum eſt nec dum patet, ſi perinde corporis nulla anima ſit actus, vt gubernator actus eſt nauis. Hoc igitur pacto vniuerſaliter de anima determinatum, deſcriptumve ſit.*

CAP.

Corpus organicum potentia vitam habere quo pacto intelligendum.

k *Non eſt autem id potentia viuens*] Explanat quo modo corpus, cuius actus eſt anima, vitam habere potentia dicatur; aitque non ſic corpus rei viuentis poteſtate vitam habere, quaſi anima careat, eam tamen poſſidere aptum ſit, vt ſemen, ſed ita vt actu animam contineat, ſit vero in promptu ad eas operationes exercendas, in quibus accidentaria vita conſiſtit.

l *Animam igitur non ſeparabilem eſſe à corpore*] Quia anima corporis actum definierat, poſſet ex eo quiſpiam fortaſſe opinari, animam neutiquam eſſe à corpore ſeparabilem. Occurrit igitur, manifeſtum id quidem eſſe, quoad aliquas animæ partes, quæ nimirum ita ſunt actus corporis, vt materiæ prorſus addictæ, affixæq; ſint: nihil tamen obſtare, quo minus aliquæ ita ſint à materia liberę, vt extra illam cohærere valeant. Porro quid Ariſtoteles nomine partium ſignificarit, progreſſu exponemus. Subiicit deinde nondum ex dictis conſtare num anima ſeſe habeat ad corpus vt gubernator ad nauim, quod Plato cenſuit, an non.

Animam ſec[undum] aliquas partes potent[es] ſeparabiles eſſe nihil vet[at]

QVÆ-

QVÆSTIO I.

RECTE NE ARISTOTELES animam definierit; an non.

ARTICVLVS I.

ENODATVR PERIPATETICA animæ definitio.

Anima defini-tio.

EX iis, quæ Ariſtot. proximo capite docuit, hæc animæ definitio habetur, Anima eſt actus primus ſubſtantialis, corporis organici potentia vitam habentis. Quæ membratim ſic explicanda erit. Dicitur anima, actus ἐντελέχεια, ita late accepto vocabulo vt tam actus ſubſtantiales, quam accidentarios comprehendat, ſicut annotauimus in contextu. Ponitur ergo actus ad excludendam materiam primam, quæ eſt pura potentia, & quæcumque non ſunt ſimpliciter actus, vt compoſita tam naturalia quam artificialia. Primus, ad reiiciendos actus ſecundos præcipue operationes, vt Themiſtius hoc in li. cap. 4. & M. Albertus tract. 1. cap. 2. animaduertunt. Subſtantialis, ad remouendos actus primos accidentarios, vt potentias reſpectu ſuorum actuum. Corporis, ad excludendas, tum ſubſtantias ſeparatas, quæ corporibus non aſſident: tum etiam mẽtes cœleſtium orbium motrices, quæ non ſunt actus corporum cœleſtiũ, quaſi ea proprie informent: etſi eis aſſideant, quãquam ſecus arbitrati fuerint nonnulli, quos alibi confutauimus. Cæterũ cum multifariam corpus vſurpetur, diſſidiũ inter expoſitores eſt, quonam modo hic ſumatur. Sunt qui opinentur accipi pro compoſito ex materia & anima, non quidem ſecundum omnes gradus, ſed dũtaxat ſecũdum gradum corporeitatis, cum quo adhuc materia manet in potentia ad vlteriores, ad gradum vegetatiuum & ſenſitiuum. Huius acceptionis meminit D. Thom. hoc loc. & in 1. ſent. diſt. 25. q. 1. art. 1. ad 2. Capreolus in 4. diſtin. 10. qu. art. 1. ad arg. Scoti, Caiet. 1. part. qu. 76. art. 4. Ferrarien. lib. 4. contra gent. cap. 64. & hoc in lib. q. 2. aliique non pauci. Poteritque hæc explicatio ſuaderi auctoritate Ariſtotelis, qui ſuperiori cap. text. 9. docuit corpus ita eſſe potentia viuens, vt tamẽ non vacet anima, ſed ipſam habeat. Quare ſumit Ariſtoteles corpus, vt eſt quidpiam ex materia prima, & anima coaleſcens; ita tamen vt anima non ſumatur ſecundum gradum ſibi propriũ, ac reciprocum: alio qui idem in ſui ipſius definitione poneretur. Alii arbitrãtur accipi corpus ab Ariſtotele prout ſignificat materiam primam connotando organa apta ad actiones vitæ obeundas. Ex horum numero eſt Argentinas in 4. diſt. 13. q. 1. art. 1. Gregorius in 2. diſtinctione 16. quæſt. 1. alii que recentiores.

…ius eundeatio

…uid nomine …rporis hic in…lligatur.
…hemiſtius. …mplicius. …hiloponus, & …uer. aiunt ſu…i hic corpus …ro toto compo…to naturali.
Sententia. …. Thomas. …apreolus. …aietan. …errarienſ. …t Soncin. 8. …etap. q. 11. & …lij tum in 4. d. …. tum in 3. p. q. …5. art. 1.
Sententia. …rgentin. …reg. Arim.

…eijcitur. 1.

Nobis tamen neutra harum interpretatio-

A num omnino placet. Non prior, quia Ariſtoteles tex. 4. palam aſſeruit corpus, quod in animæ definitione collocabat, eſſe ſubiectum animæ; conſtat autem compoſitum ex materia prima & anima non eſſe animæ ſubiectum, ſed potius materiam primam. Non poſterior quia ſi corpus ita ſumeretur ab Ariſtotele hoc loco, ſuperuacanea eſſet particula, organici, poſita, in definitione: cũ id, quod per eã exprimitur, importatum iam foret nomine corporis. Dicendũ

ſententia. Vt Tolet. hoc li ad text. 4.

Reijcitur. 2.

B eſt igitur cum D. Thoma hoc loco, ad text. 4. (etſi alibi oppoſitum cenſuerit) accipi in præſentia corpus pro materia prima; ita vt corpus organicum nihil aliud ſit, quam materia prima affecta organis ad functiones vitæ adminiſtrãdas. Et in corpus ita ſumptum quadrant ea, quę Ariſtoteles de illo enuntiat in contextu, nempe corpus eſſe ſubiectum animæ; & ex corpore atque anima fieri vnum, nec eſſe quærendum cur ita fiat. His nõ repugnat auctoritas Ariſtotelis

Vera interpretatio particulæ, corporis.

C aientis corpus non ita à ſe vocari potentia viuens, vt anima careat; ſed ita vt ipſam habeat. Concedimus enim corpus organicum, ſeu potentia vitam habens reuera in ſe animam continere; ſed negamus animã importari nomine corporis, quatenus corpus in prædicta definitione adhibetur. Quamuis non inficiemur alias interdum vſurpari iuxta duos illos modos, quos ſupra retulimus.

Sequitur in definitione, organici, potentia

D vitam habentis, quæ duo idem valent, vt aduertit Themiſtius, Alexander, Philoponus, D. Thom. & alii, quanquam Simplicius aliter ſentiat. Excluduntur autem hiſce verbis à definitione animæ omnes formæ naturales, quæ per ſuperiores particulas nondum reiectæ fuerant, vt formæ lapidis, & ignis: quarum corpora, ſiue vt proprie loquamur, materiæ ad exercenda vitæ munia organis, ſiue inſtrumentis diſtinctæ non ſunt. Inter quas etiam numerantur formæ cadauerum. Nam oculi, pedes, ma-

Excluduntur ab anima definitione formæ non viuentium.

E nus, aliaque id genus inſtrumenta quæ in iis apparent, non vniuoce, ſed analogice duntaxat cum organis viuentium conueniunt, vt Ariſtoteles hoc primo capite text. 9. & li. 7. Metaphyſ. cap. 10. text. 35. docet.

Roget aliquis num hæc definitio ſit eſſentialis. Quod non ſit, ex eo videtur; quia Ariſtoteles ea tradita dixit ſe animam definiiſſe ἐν τύπῳ, id eſt, figura: at figura quidpiam definire, inquit Alexander, non eſt aliud, quam

Non videri eſſentialem definitionem animæ.

F non exacte id explicare; translatione ducta à picturis primo obſcurius adumbratis, deinde illuſtrius expreſſis: vnde Perionius ἐν τύπῳ vertit, pingui Minerua. Igitur Plotinus libro ſecundo Enn. 4. Ariſtotelem reprehendit quod hic non expoſuerit quid ſit anima: nec eundem minus vellicat Proclus capite quinto in Timęum, quod non tam docuerit quid ſit anima, quam cuius ſit, nempe or-

ganici corporis Similiter Auicenna lib. 6. Naturalium aſſerit hanc definitionem non declarare eſſentiã, ſed potius exiſtentiam animæ, id eſt, non quid anima ſit, ſed quomodo exiſtat in corpore Oppoſitum tamen dicendum eſt: nec enim animę in commune alia natura, aut quidditas eſt, quam quę ab Ariſtotele hac definitione exprimitur: nec à Platone aliiſve Philoſophis alia definitio ad animæ eſſentiam explicandam accuratior, aut commodior tradita fuit: quantumlibet Porphyrius, Plotinus, Atticus, cęterique Platonici reclamēt. Quorum definitiones quærere, ſi placet, apud Theodoretũ in libro de natura hominis, Lactantium in libro de opificio Dei capite vigeſimoſeptimo, Magnum Albertum in ſumma de homine, Ficinum lib. 6. de Theologia Platonis capite primo; Themiſtiũ toto fere ſuperioris libri decurſu Quod vero Ariſtoteles addidit ſe animam figura definiiſſe, nihil de traditæ ab eo definitionis abſolutione detrahit: tantum enim indicare voluit ſe non ſpeciatim ſingularum animarũ; ſed animæ generaliter & in commune acceptæ naturam & quidditatem expoſuiſſe. Sic enim interdum apud Ariſtotelem ſumitur figura agere ſeu definire; vt primo de hiſtoria animalium capite 1. vbi de animalium differẽtiis in progreſſu acturus, De quibus, inquit, figura prius agẽdum eſt, deinde de vnoquoq; genere diligentius diſcutiemus. Quare appoſite Argyropilus loco citato, ἐν τύπῳ, vertit, vniuerſaliter, id eſt, in commune. Dicitur porro hic animarum naturæ explicatio, figura tradi; quia cum nõ explicite deſcendat ad ſpecialem cuiuſque animæ quidditatem enodandam, quandam earum vmbram & figuram ſolum exhibet. Et in hunc ſenſum verba Alexandri & interpretatio Perionii accipienda erunt. Ita tamen vt non negetur illam animæ definitionem reſpectu animæ in commune exactam eſſe.

Eſſe reuera eſſentialem definitionem. *Porphyr.* *Plotin.* *Atticus.* *Theodor.* *Lactant.* *Albert.* *Ficin.* *Themiſt.* *Figura agere ſeu definire quid apud Ariſt.* *Argyropil.* *Ad calcem 1. ca.* *Alexander.* *Perionius.*

Quæri ſolet num prędicta definitio cunctis animabus, vegetatiuæ, inquam, ſenſitiuę, & intellectiuæ vniuoce conueniat, an non. Philoponus, Simplicius, & Auerroes commento ſeprimo, & 30. huius, & comm. 5 libri 3. Iandunus hoc in lib qu. 3. aſſerunt non vniuoca, ſed analogica ratione conuenire; quod ex eo probat Philoponus, quia aliter anima vegetatiua & ſenſitiua ſunt actus corporis; aliter intellectiua: illę enim ſunt actus inſeparabiles; hęc ſeparabilis Contraria tamen ſentẽtia, quã ſequitur D. Thomas, Ægidius, ac cæteri fere Latini interpretes prima part. q. 76. art 4. & li. 2. contra gent. cap 79. vera eſt: licet enim animæ intellectiuæ peculiare ſit ita materiã informare, vt ab eã ſeiungi ac per ſe extra corpus cohærere poſſit; nihilominus eſt vere, ac proprie forma corporis humani, & cõmunem illam animæ rationem, quę in propoſita definitione traditur, cum cæteris animabus ex æquo participat.

Non videri vniuocam animæ definitionem. *Probatur Defenditur eſſe vniuoca.*

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA CONTRA ſuperiorem definitionem.

NOn deſunt tamen argumenta, quibus tradita animæ definitio oppugnari poſſit. In primis enim ſic licebit obiicere: Anima eſt actus ſecundus; ergo non eſt actus primus. Probatur antecedẽs Nam vbi verſio Latina in definitione animæ habet, actus, contextus Græcus habet ἐντελέχεια, quod, interprete Cicerone in primo Tuſculanarum quæſtionum libro, non eſt aliud, quã continuata motio & perennis: at motio non actus primus eſt, ſed ſecundus, vtpote operatio. Vnde & Diuus Nemeſius libro de natura hominis capite 2. credit Ariſtotelem non putaſſe animam eſſe ſubſtantiam, quod eam entelechiam vocarit. Et ob eãdem cauſam Diuus Gregorius Nyſſenus lib. ſecundo de anima cap. 4. & Iuſtinus Martyr in oratione parænetica ad gentes, aiunt, animam intellectiuam exiſtimatam ab Ariſtotele mortalem. Deinde confirmatur idem antecedẽs, quia oportet animam eſſe actum præſtantiſſimum: actus vero ſecundus præſtantior primo eſt: cum ille ad hunc, tanquam ad finem ordinetur: ſiquidem vnumquodq; eſt gratia ſuæ operationis, vt docet Ariſtoteles ſecundo de Cœlo, cap. 3. text. 17. & libro 9. Metaph. cap. 9 text. 15.

1. Argum. *Entelechia qu* *D. Nemeſius.* *D. Gregor Ny* *Iuſtin. Marty* *Confir. arg.*

Secundo, Anima non eſt ſubſtantia: igitur non eſt actus ſubſtantialis. Aſſumptum probat Galenus cap. 3 & 4. libri, qui inſcribitur, Quod animi mores corporis temperamentum ſequãtur, hũc in modum; anima non eſt aliud, quam κρᾶσις, ſeu temperies, & moderatio quatuor primarum qualitatum: hęc autem eſt accidens; non ſubſtantia; igitur anima non eſt ſubſtãtia, ſed accidens. Maiorem probat dupliciter, primum quia id videtur eſſe anima, quo pereunte, moritur animal: at abolita diſſociatave temperie certum eſt animal interire. Item quia ex diuerſa corporum temperie oriuntur in nobis diuerſi affectus, ſeu paſſiones. Melancholici enim verbi gratia procliues ſunt ad triſtitiam; cholerici ad iram: huiuſmodi vero affectus ab anima, vt à fonte manant. Quare anima nihil aliud eſt, quam prędicta temperies. Accedit veterum quorundam auctoritas, vt Dinorchi, & Empedoclis, qui animam eſſe harmoniam prædicabant, non quidem ſonorum, ſed contrariarum qualitatum in vnam temperiem coeuntium: & Ariſtoxeni muſici, qui ab arte ſua non recedens voluit animam ſimili ratione conſtare in homine, qua conſors modulatio conſtat in cantu, & fidibus; ita nimirum, vt ſicuti nerui bene intenti concentum efficiunt; ſic partium corporis firma coniunctio, membrorumq;

2. Argum. *Galenus.* *Anima temperies.* *Dinorchus.* *Empedocles.* *Anima harmonia.* *Ariſtoxenus.* *Fuit Ariſtoxenus, teſte Gellio Ariſtotelis auditor.*

brorumque omnium conſentiens in vnum vigor animales motus faciat.

Argum.

Cognitio fit per ſimilitudinem inter rem cognitam & cognoſcentem.

Tertio. Anima eſt corpus: igitur nō eſt actus corporis, alioqui vnius corporis aliud eſſet corpus. Probatur antecedens: Nam omnis cognitio ex doctrina Platonis in Timæo, & aliorum veterum Philoſophorum fit per quandam ſimilitudinem & cognationem inter rem cognitam & cognoſcentem. Vnde illud Empedoclis poetice philoſophantis. *Empedocles.*

Terrea vis terras, vis humida percipit vndas,
Aether ab æthereâ ſentitur, ab ignibus ignis,
Pax pacem monſtrat, litem lis aſpera ſentit.

Confirmatio antecedentis ſuperioris argumenti.

Quare cum inter corpus, & id quod corpore vacat, ſimilitudo nulla interſit; ſi anima non eſſet corpus, nullius rei corporeæ notitiam obtineret. Quod cum aperte falſum ſit, concedendum erit animam ex aliorum corporū permiſtione concretam eſſe. Corroboraturque idem antecedens: quandoquidem anima patitur à corpore, cum, verbi gratia, phreneſis, vel ebrietas intellectionem turbat: & corpus ſimiliter patitur ab anima; vt dum ex verecundia, rubore afficimur; & ex timore albeſcimus: cum igitur ad mutuam actionem & paſſionem requiratur contactus, & hic non niſi inter corpora interuentu quantitatis dari queat; non videtur negandum animam eſſe corpus. Ac quod Ariſtoteles huius ſententiæ fuerit, affirmat D. Auguſtinus lib. 22. de Ciuit. Dei, capite vndecimo aiens in doctrina Peripatetica animā eſſe quintam ſubſtantiam, hoc eſt, è materia & natura cœleſti coalitam.

Animam eſſe quintam ſubſtantiam iuxta Ariſtot. putat Auguſt.

Argum.

Quarto. Anima rationalis extra corpus, eſt vere anima: & tamen in eo ſtatu non eſt actus corporis: non igitur ea particula in definitione adhibēda fuit. Accedit quod Ariſtoteles hoc in libro capite primo text. 11. ait, manifeſtum eſſe quaſdam animæ partes non poſſe à corpore ſeparari, quia conſtat eſſe actus illius. Igitur in doctrina Ariſtotelis anima rationalis, ſi extra corpus valet conſiſtere, non eſt actus corporis.

Argum.

Quinto. Subiectum, per quod definitur forma, debet eſſe prius ipſa forma: ſed corpus organicum non eſt prius anima; igitur anima non recte dicitur actus corporis organici. Probatur minor, quia non vocantur partes organicæ, niſi quæ iam ſunt præditæ potentiis vitalibus; cum ergo huiuſmodi potentiæ ab anima oriantur, neceſſario eam ſupponunt, atque adeo corpus organicum eſt poſterius anima.

Argum.

Sexto. Cum Angelus ex concreto aere corpus organis diſtinctum ſibi effingit; & in eo mouetur progreſſiuo motu, & loquitur, comedit, atque alia vitæ munia exercet, tota animæ definitio ei competit: & tamen non eſt anima. Ergo animæ definitio non reciprocatur cum re definita.

A

ARTICVLVS III.

QVOD ANIMA NON ſit Temperamentum.

VT ſuperiora argumenta commodius & vberius explicētur, prius à nobis falſa quorundam dogmata confutanda erunt. Offert autem in primis ſeſe Galeni error, in quem etiam inciderunt hæretici quidam, nimirum Carpo-
B crates, Epiphanes, Prodicus & Caiani, atque Antitactæ, vt refert Theodoretus in li. de diuinis decretis. Porro Galenus libro tertio de locis affectis, capite ſexto & in opere ſuperius citato arbitratus eſt, quod iam apud Platonem Socrates in Phędone reprehenderat animam eſſe primarum qualitatum temperiem. Sic enim eius ſententiam interpretatur D. Thomas libro ſecundo contra gent. cap. 63 & in quæſtione diſputata de anima art. 1. etſi alii eum ſecus putaſ-
C ſe dicant, vel ſaltem hac in re adeo fuiſſe variū vt videatur nō ſatis conſtitutum habuiſſe quid ſequeretur, aut in quam ſententiam deſcenderet. Quod ipſe non obſcure indicat in libro de Naturalium facultatum ſubſtantia & libro ſympto. & libro tertio de vſu partium: vbi ait ignorare ſe quid ſit anima.

Galeni & aliorum error, quod anima ſit temperies.

D. Thom.

Quam excuſationem quidam afferant pro Galeno.

1. Concluſio.

Quæcunque tamen eius mens fuerit, ſit prima concluſio in hac diſceptatione. Error eſt etiam in Philoſophia intolerabilis, animam eſſe
D temperamentum. Quod hiſce rationibus concluditur. Anima eſt forma rerum viuentium: ab ea namq; viuens accipit eſſe: non eſt igitur anima temperamentum. Conſecutio oſtenditur; quia temperamentum eſt accidens, ſeu potius multa accidētia, videlicet quatuor primæ qualitatis ad ſymmetriam deductæ. Quare cum vnumquodque viuens ſit ſubſtantia eſſentialiter conſtans ex ſua forma & materia, ſi eorum forma eſſet accidens, ſubſtātia conſtaret ex ac-
E cidentibus; quod omnis philoſophia auerſatur.

Probatur 1.

Secundo. Functiones ab anima oriundę ſunt altioris conditionis, quam quæ proficiſcūtur à primis qualitatibus: ab his enim manat calefactio, refrigeratio, humectatio, exſiccatio: ab anima vero actus nutriendi agendi, loco mouēdi, ſentiendi, intelligendi: nemo autē neſcit poſteriora hęc munia excellentiora eſſe: ergo anima non conſiſtit in primis qualitatibus; ſed eſt alia præſtantior, eminentiorque natura.

F Tertio. Animus particeps rationis cohibet motus inſurgentes in appetitu ſenſitiuo, moderaturque paſſiones, vt patet in iis, qui ſe continent: hoc autem præſtare nequit qualitatum turba, cum ab ea, vt à cauſa deponente, ac prouocante, eiuſmodi affectus plerumque oriantur, ac pro earum intenſione, & remiſſione varientur. Igitur ſaltem animus rationalis non eſt conuenientia primarum qualitatum, ſiue temperamentum. Poſtremo,

Cum

Cum ii, qui animam temperamentum eſſe dicunt, negent eam eſſe ſubſtantiam: ad eos refellendos valebunt etiam omnia argumenta, quibus proximo articulo animam non accidens, ſed ſubſtantiam eſſe oſtendemus.

ARTICVLVS IV.

QVOD ANIMA SIT Subſtantia.

Auic. lib. de anima cap. 5. Alb. in ſum. de hom. q. 3. Auerr. 2. de an. com. 1. 2. Concluſio.

SEcunda concluſio huius quæſtionis ſit, Anima non eſt accidens, ſed ſubſtantia. Hæc cõcluſio nullam habet etiam in Philoſophia dubitationem; etſi eam è veteribus phyſicis negarint ii, qui præter materiam primam, nullum rerum naturalium principium agnouere. Nec ab illa diſſenſit Plato, licet in Timæo animam rationis, & intelligentię participem, numerum vocarit; non enim iccirco eam quantitatis numerum fecit, ſed implicitam vetuſtatis philoſophiam ſecutus, moremque Pythagoræorum, qui omnia ad numeros referebant, animæ dignitatem, ac vim eo pacto adumbrare voluit.

Cur Plato animam numerum vocarit.

Vocauit igitur animam numerum, vel quia omnium in ſe rerum numeros continet, cum ſit earum typis, ſiue imaginibus conſignata: vel quia ſicuti numeri Mathematici inter res naturales & diuinas; ita anima inter formas à materia prorſus abſolutas; & eas, quæ materiæ affixæ ſunt, medium obtinet. Accommodauit etiam animæ rationem circuli; quia vt circulus in ſe recurrit, ſic anima intelligendo; ſupra ſe ipſam, reuoluta notione reflectitur. Attribuit quoque eidem harmoniam; vel quod ſenſus, quibus tanquam internuntiis vtitur, ſenſilium rerum conſonantia, quaſi muſica, oblectentur: vel propter virium & potentiarum in ipſa anima ordinem, & conſenſum. Deniq; animæ definitionem ex numero motuque compoſuit, aiens animam eſſe numerum mouentem ſe: quia dum anima contemplatur, dum ſentit, dũ vegetat; mouere ſe dicitur, propterea quod operationis principium, & fons ſit; nec aliunde moueatur, vt ea, quæ vitæ ſunt expertia. Verum ſi Platonis de anima ſententiæ ita ſe habent, cur eas Ariſtoteles aliter accepit, ac tam acriter reprehendit? Videlicet, vt D. Thomas primo huius operis lect. 8 animaduertit, non Platonis ſenſum, ſed primam verborum faciem coarguit; ne Philoſophorum vulgus verbis inhærens, & profundum ac reconditum Platonis ſenſum ignorans hallucinetur, putans animum eſſe re vera numerum, circulum, aut harmoniam. Platonem vero à reprehenſione vindicare conantur non ſolum Platonici, ſed nobiles in primis Peripatetici, vt Theophraſtus in libris, quibus locos antea ab Ariſtotele tractatos explicat, (cuius operis meminit Themiſtius in ſua paraphraſi ad

Cur circulum, Cur harmoniam. Quod anima non ſit harmonia, probat Ari. lib. 1. cap. 4 text. 54. Themiſt. in paraph. 1. lib. cap. 23. & 24. D Tho. lib. 2 contra gent. c. 64. Quod nõ ſit numerus mouens ſe Ariſt. li. 1. c. 3. M. Alb. lib. 1. tract. 2. c. 10. Cur numerum mouentem ſe. Ariſt non ſenſum ſed verba Platonis reprehendit. Qui Platonem à calumnia vindicent.

A primum de anima, cap. 17.) Philoponus in commentariis capitis tertii, Beſſarius lib. 2. in Calumniatorem Platonis, Macrobius in ſomnium Scipionis, cap. 15. & 16.

1. Ratio pro concluſione.

Quod igitur anima ſubſtantia ſit, ex eo primum oſtendi poteſt, quia vt Diuus Gregorius Nyſſenus in diſputatione de anima luculentius ediſſerit. Quemadmodum qui in mundo conſentientem rerum varietatem, & cõtrariorum diſcordem pacem, ac concordem litem B videt; mox, ſi apte ſecum ratiocinetur, ſtatuit vim quandam eſſe diuinam per omnes mundi partes commeantem, quæ omnia ſuo nutu coerceat, & contineat: ita qui in qualibet re viuẽti animaduerterit contrarias qualitates ad concentum reductas conſeruari, & repugnãtes organorum affectiones, ne ſe mutuo perimant, rata lege cohiberi, & denique tam diuerſa munia tanto ordine, & conſenſu adminiſtrari; plane intelliget dari vnam aliquam formam, cuius C merito ac beneficio hæc omnia perficiantur: quæ forma accidentaria eſſe non poterit, ſed ſubſtantialis; cum vnius accidentis tanta efficacitas eſſe nequeat, tantumve imperium in membrorum rei viuẽtis, & contrariarum qualitatum quaſi Republica: ea igitur forma non alia erit quam anima; ſiquidem in eadem materia plures formę ſubſtantiales eſſe non poſſunt, vt alibi oſtendimus: quare patet animam eſſe ſubſtantiam.

Diuina virtus omnia adminiſtrat.

1. De generat. cap. 4. q. 21.

2. Ratio.

D Secundo, vel in materia rerum viuentiũ ineſt aliqua forma ſubſtantialis; vel nulla. Si nulla; duo, pręter alia, ſequuntur incommoda. Primum eſt, cohærere viribus naturæ materiam abſque omni forma ſubſtantiali. Secundum, aliquam ſubſtantiam, nempe compoſitum, ex accidente & ſubſtantia conſtitui; videlicet, ex materia & ex forma accidentaria. Quod ſi in tali materia, aliqua ſubſtantialis forma inſit, quis non videat ei potius attribuenda eſſe præſtantiſſima rei viuentis munia, id eſt, vitales E actiones, atque adeo eam formam eſſe animam.

3. Ratio.

Tertio, Forma eſt præſtantior, quam materia: atqui materia non eſt accidens, ſed ſubſtantia cum ſit primum cuiuſque ſubiectum: ergo forma erit ſubſtantia & non accidens, atque adeo anima, quæ forma eſt, erit ſubſtantia. Quod vero ſecundum Academicam & Peripateticam philoſophiam ita dicendum ſit, patet ex dialogo Platonis de anima, qui inſcribitur F Phædon; & ex iis, quæ docuit Ariſtoteles tum ſæpe alibi tum cap. 1. huius libri, vbi aſſeruit animam eſſe actum primum ſubſtantialem.

Plato. Ariſt.

4. Ratio.

Priuatim autem quod anima intellectiua ſit ſubſtantia ex eo conuincitur, quia alioqui non poſſet extra materiam per ſe cohærere, atque adeo non eſſet immortalis; quod nõ ſolum diuinæ fidei, ſed etiam Philoſophiæ decretis repugnat; vt in tractatu de anima ſeparata ex profeſſo oſtendemus.

ARTICV-

A

ARTICVLVS V.

QVOD ANIMA NEQVE *materia, neq; corpus ſit.*

…e his Ariſtot. …b.1. huius oper. …p. 1.
…udiores philo…phi nihil ſupra …rpus agnoue…nt.

DEmonſtratum à nobis fuit, animam eſſe ſubſtantiam: proximum eſt, vt quænam ſubſtantia ſit, videamus Philoſophorum nonnulli elementis mundi inhærentes, cum vltra materiam, & ea, quæ ſub ſenſus cadunt, mentis aciem efferre non poſſent, in eo errore verſati fuerunt, vt præter materiã & corpus nihil ſubſtantiæ dari crederent, qui proinde animam à corpore & materia nullo diſcrimine ſeparabãt.

…riſtot. lib. 1. …ius oper. cap. …ext. 72. & li. …ap. 1. text. 4. … Concluſio. …obatur 1.

Contra hos ſit tertia concluſio communi aliorum auctorum aſſenſu comprobata, ac plane vera; Anima neque materia eſt, neque corpus. Quæ hunc in modum oſtenditur, Materia in generatione, & ortu cuiuſque viuentis præit, vt id, quod omnem rei præparationem ſuſcipit, forma vero denuo inducitur: Igitur anima non
2. eſt materia. Deinde, Materia, cum ſit pura potentia, eſt expers omnis actiuitatis; nec poteſt eſſe principium alicuius actionis: atqui anima eſt origo & fons operationum vitalium; Igitur
3. anima non eſt materia. Item, Omnia compoſita naturalia, quæ infra lunæ globum continentur, habent eandem communem materiam, vt ex reciproca eorum commutatione conſtat, differunt vero formis; ſed nequeunt in eodem conuenire, & differre; igitur eorum
4. materia non eſt forma. Præterea, Anima in totum corpus ſe inſinuat, omniaque eius membra permeat: ergo anima non eſt corpus: alioqui duo corpora viribus naturæ ſi-
5. mul eſſent. Rurſum, Si anima eſſet corpus: vel eſſet corpus cœleſte, vel elementum, vel ex elementis miſtum: ſed nullum ex his eſt; non eſt ergo corpus. Probatur minor; quia ſi eſſet corpus cœleſte, torqueretur in gyrum; ſi elementum; in ſuperum aut infimum locum commearet; ſi miſtum. vi dominantis elementi cieretur. Quod tamen falſum eſſe conſtat, cum videamus animalia vt appetitu,
6. & apprehenſione ad varias locorum differentias tendere. Poſtremo, vt octauo Phyſicæ Auſcultationis libro, capite quarto text. 28. Ariſtoteles docet, omne corporeum mouens ſe ipſum, duobus conſtet neceſſe eſt: Vno, quod moueat, & non moueatur: Altero, quod moueatur, & non moueat: ſed animal mouet ſe, & mouens in ipſo eſt anima: quod autem mouetur eſt corpus; igitur anima non eſt corpus. præter ſuperiora argumenta alia quoque propria ac peculiaria ſunt ad demonſtrandum animam intellectiuam non eſſe materiam, nec corpus: ſed ea in proximum articulum reiecimus.

ARTICVLVS VI.

QVOD ANIMA INTELLECTIVA *ſit ſpiritalis ſubſtantia: non tamen particula diuinæ mentis.*

QVarta concluſio ſit. Anima intellectiua eſt ſpiritus, ſiue ſubſtãtia ſpiritalis. Hæc con- *4. Concluſio.*
B concluſio eſt contra multos antiquitatis Philoſophos, qui noſtrum animum corpus eſſe dixerunt, vt Zeno ignem; Anaximander, Anaximenes, & Anaxagoras aërem, eoſque forte Varro ſecutus eſt, qui, referente Lactantio Firmiano lib. de opificio Dei, ita ſcripſit, Anima eſt aër conceptus ore, deferuefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffuſus in corpus. Hippaſus quoque, & Parmenides animam igneam fecere: Empedocles ſanguinem, Critias ex ſanguine & humore compoſitam. Quos forte Latinus Poeta imitatur, cum inquit: purpuream
C vomit ille animam.

Qui veteres animam humanam corpus fecerint.

Falſa deſcriptio animæ humanæ ex Varrone.

Virgil. 9. Aen.

Corporeum quoque ſtatuerunt humanum animum Cleantes, Chryſippus, ac fere omnes Stoicę familiæ alumni. Et in lege veteri Sadducæi, qui Sadducæum quendam magiſtrum ſecuti neque reſurrectionem credebant, neq; Angelos, aut ſpiritus eſſe. In eundem errorem incidit Apollinaris Alexandrinus, vti refertur lib. 5. hiſt. Tripartitæ, cap. 44. & Tertullianus in
D ſuo libro de Anima, & de carne Chriſti, vt etiã teſtatur D. Auguſt. lib. 1. de Geneſi ad lit. cap. 15. & in lib. de hæreſ. cap. 86. & in epiſt. 157. ad Optatum. Nec enim voluit ſolum Tertullianus animam eſſe corpus eo ſenſu, quo arbitratur D. Auguſt. hæreſi 86. poſſe eum intelligi, cum Deũ appellat corporeum, id eſt, ſubſtantiam vere ſubſiſtentem & non fictitiam. Nam libro illo de Anima cap. 2. commemoratis Philoſophis qui animam corpoream faciebant; ſubiicit, A-
E nimam eſſe corpus facile perſuadebunt. Tum Ariſtotelem & peripateticos reprehẽdit, quod animam incorpoream fecerint, conſtantem, inquit, ex quinta neſcio qua ſubſtantia.

Sadducæi ſubſtantias ſpiritales è medio tollebant. Act. 23. & alibi.

Probatur autem noſtra concluſio hunc in modum; Vt vnumquodq; operatur, ita eſt: ſed anima intellectiua habet operationes eleuatas ſupra naturam & conditionẽ corporis ac materiæ: ergo anima intellectiua non eſt materialis & corporea; ſed immaterialis ſubſtantia, ſeu
F ſpiritus. Probatur minor tum ex parte intellectus, tum ex parte voluntatis. Ex parte intellectus, quia intellectus noſter percipit naturas communes, & abſtractas à materia ſingulari: quod vero materiale eſt, vt eſt craſſum & limitatũ, ita non niſi ſingulare corporeũ & materiale apprehendit. Item noſter intellectus format cõcept⁹ rerũ immaterialiũ vt Dei & ſubſtãtiarũ ſeparatarũ percipitq; talia obiecta omni dimẽſione libera ſine figura, colore, alia ve corpo-

D. Thom. 2. contra gent. cap. 73.

Probatur concluſio ratione.

Ex parte intellectus.

reæ molis affectione: hi autem conceptus, materiales non ſunt, oriuntur ergo à potentia & à forma immateriali: hæc eſt anima intellectiua: igitur anima intellectiua eſt immaterialis ſubſtátia, ſiue ſpiritus. Deinde ex parte voluntatis ſuadetur eadem minor. Nam voluntas ſtudio honeſtatis refrænat appetitum ſenſitiuũ inhærentem in materia, eique imperat: hoc autem imperium eſt altioris potẽtię, quam corporeæ: ergo voluntas non eſt res corporea, ſed ſpiritalis. Quod ſimiliter dicendum erit de anima humana, à qua fluit. Secundo idem confirmatur, quia libere velle & nolle, actus amandi & colendi Deum, ſunt ſupra ſenſum & appetitum: atque adeo manifeſte arguunt potentiam alterius ordinis, id eſt ſpiritualem & ſpiritualem formam à qua manet: Quo patet animam intellectiuam, ſpiritum eſſe.

Similitudo immaterialis rem materialem poteſt repræſentare, non tamen è contra.
Ex parte voluntatis.

Patrum teſtimonio.
Ambr.
D. Dionyſ.
D. Damaſc.
D. Auguſt.
D. Gregor. Magn.
D. Gregor. Nazianz.
D. Gregorius. Nyſſen.

Corroboratur quoque eadem veritas, Patrum teſtimonio, vt D. Ambroſii, qui in libro de Noe & arca ait animum rationalem, diuinum quendam eſſe ſpiritum; idque probat ex ca. 1. Geneſ. vbi dicitur Deus inſpiraſſe Adamo ſpiraculum vitę, id eſt, ſpiritum corpus viuificantem. Idem aſſerit D. Dionyſius 4. capite de diuinis nominibus appellans animũ, intellectualẽ, ſiue ſpiritualem ſubſtantiam, vita indeficiente pręditam. Idem teſtantur. D. Damaſcenus lib. 2. Fidei Orthod. cap. 12. & lib. 3. cap. 16. D. Auguſt. lib. 6. de Trinit. capite 6. & lib. 2. Retract. cap. 56. D. Gregor. Magnus libro 4 Dialog. cap. 5. & lib. 2. Moral. cap. 2. D. Gregor. Nazianzenus Apologetico 1. D. Gregorius Nyſſenus in lib. de Opificio hominis, cap. 4. & 15. & lib. 1. Philoſophię, vbi ait huius quoque ſententiæ fuiſſe Platonem; quod etiam de eo aſſerit Plotinus, Ammonius, & Numenius.

Deducitur concluſio ex ſacr. lit.
Eccleſiaſt.
Luc.
ad Rom.
Ex Concil. Lateran.
Ex cap. Firmiter.
Ex Concilio Conſtantin.
Gratianus.

Præterea idem colligitur tum ex nonnullis ſacræ paginę locis, quibus anima humana ſpiritus appellatur, ea ſignificatione, qua ſpiritus à corpore diſtinguitur vt Eccleſiaſtæ vltimo. Reuertatur puluis in terrã ſuã, vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Et Lucæ 23. in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et ad Rom. 8 Spiritus ſanctus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro. Tum ex Concilio Lateranẽſi 1 ſub Innocentio 3. vbi ita ſcribitur, Deus ab initio vtramq; de nihilo condidit creaturã, corporalem, & ſpiritualem, Angelicam ſcilicet & mundanam. Deinde humanam quaſi communem, & ſpiritu & corpore conſtitutam. Quod refertur extra de ſumma Trinit. & fide Cath. c. Firmiter credimus. Præterea in 6 Cõcilio Conſtantinopolitano Act. 11. dicitur Verbum diuinum aſſumpſiſſe carnem, & animam rationalem, atque incorpoream. Denique Gratianus 24. quæſt. 3 cap. Quidam autem hæretici, refert inter hæreſes, errorem exiſtimantium animam intellectiuam non eſſe ſpiritum.

Obiectio.

Erit tamen, qui contra ſuperius dicta opponat teſtimonium Ioannis Theſſalonic. Epiſcopi aſſerentis animas eſſe corporeas quod affert 2. Concilium Nicenum (quæ eſt ſeptima ſynodus generalis) initio quintæ actionis, neque id improbat. De Angelis, inquit ille, & Archangelis, & eorum poteſtatibus, quibus & noſtras animas adiungo, ipſa Catholica Eccleſia ſic ſentit, eſſe quidem intelligibiles, ſed non omnino corporis expertes, & inuiſibiles, verum tenui corpore præditos & aerio ſiue igneo. Et infra. Nemo vel Angelus, vel Dæmones, vel animas dixerit incorporeas. Occurrendum tamen eſt, ſacram ſynodum nihil ibi de Angelorum, aut animarum ſubſtantia conſtituere: ſed illius patris dictum eatenus amplecti, quatenus vſum imaginum, qua de re diſputatio erat, approbabat. Itaq; commendat concluſionem videlicet colendas eſſe imagines; rationẽ autem, qua eã ſuadebat, quia animæ & Angeli corporei ſunt, non curat, in qua Ioannes ille deceptus fuit & in eo maxime, quod Catholicam Eccleſiam ita ſentire pronunciauit.

Ioannis Theſſalonic.
Dilutio.
Decretio Ioannis Theſſal.

Illud hic etiam aduertendũ erit, ſi vnquã D. Baſilius, Athanaſius Damaſcenus, Methodius, Hieronymus, auctor lib. de Eccleſiaſticis dogmatibus, aliique patres animam rationalem, corpoream vocant: id non ita eſſe accipiendũ, quaſi velint animam re ipſa corpus eſſe, aut conſtare corpore, ſed vt indicent animã comparatione Dei, quodammodo fæce corporea concretam eſſe; cum ab illa diuinæ mentis ſimplicitate & excellentia infinite diſtet. Quod eo etiam patres faciebant, vt eorum amentiam exploderent, qui animam humanam de Dei ſubſtantia progenitam faciebant. Contra quos:

Lege Sixtum Sen. l. 5. Bibl annot. 8 & 6. annot. 35.
Quo ſenſu tres nonnull nimam corp ream dixeri

Sit quinta concluſio. Anima intellectiua non eſt particula diuinæ mentis. Ad intelligentiam huiuſce concluſionis ſciendum, Carpocratem, vt refert Irenæus lib 1 aduerſus hæreſes, cap. 24. Item Cerdonem, vt aſſerit Theodoret. in lib. de Diuinis decretis. Item Gnoſticos, Manichæos, & Priſcillianiſtas, teſte D. Au. libro de hæreſ. capite 46. & 70. & Hieronymo in epiſt. ad Marcellinum, in eam incidiſſe impietatem, vt crederent animum hominis eſſe Dei ſubſtantia prognatum. Quod videtur etiam ſenſiſſe Philo Iudæus in lib. qui inſcribitur, Quod deterius potiori inſidietur. Vbi ait Deum corporibus humanis nonnihil de ſuo numine ſuperne inſpiraſſe. Quomodo, inquit, credibile videtur tam exiguam mentem humanam membranula cerebri, aut corde, haud amplis ſpatiis incluſam, tantam cœli, mundique magnitudinem capere, niſi illius diuinæ fœliciſque animæ particula eſſet indiuiſibilis? Plutarchus vero de quæſt. Platonicis ita ſcriptum reliquit, Anima autem mẽtis particeps facta, non ſolum Dei opus eſt, verum etiam pars, neque ab eo, ſed de eo, & ex eo facta eſt. Quo etiam alluſit ille.

5. Concluſio.
Caſtro lib. 2 aduerſus hæreſes, hæreſi 4 anima.
Irenæus.
Theodoret.
D. Auguſt.
D. Hieron.
Philo. Iud.

Corpus

Satyr.

Plutarch.

Concil. Brac.

Leo I.

D. Auguſt.

——— Corpus onuſtum
Heſternis vitiis animum quoq; prægrauat vna,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Hanc hæreſim per ſe ſatis conuictã damnauit Concilium Barcharenſe primum, cap. 5. & Leo primus epiſt. 91. cap. 5. eandem vero D. Auguſt. in lib. de Origine animæ, cap 2. ex eo coarguit, quod ſi anima eſſet diuinæ mẽtis particula, vel Deus eſſet mutabilis, quod à diuina natura procul abeſt: vel anima eſſet expers omnis mutationis; atque ita nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius, nec aliquid in ſemetipſa vel quod non habebat, habere inciperet, vel quod habebat, habere deſineret: quod eſt aperte falſum. Eandem ſtultitiam irridet D. Chryſoſt. homil. 13. in cap. 2. Geneſeos D. Athan. in lib. de quæſt. cap. de Anima. Lege quoq; ſi placet eius confutationem apud D. Thom. 1. par. qu. 90. art. 1. & lib. 2. contra Gent. cap. 85.

D. Chryſoſt.
D. Athan.
D. Thom.

ARTICVLVS VII.

DILVVNTVR ARGVMENTA *Secundi articuli.*

Phyſ. cap. 2. 1. ad 4.

Nunc argumẽtis, quæ animæ definitionem oppugnabant, ſatisfaciamus. Pro explicatione primi obſeruandum eſt, quod alibi annotauimus, non parum eſſe inter Ariſtot. enarratores, & criticos quoſdam neotericos diſſidii circa Etymologiã, interpretationemq; nominis ἐντελέχεια. Ac primũ communis ſentẽtia eſt (etſi aliter opinetur Franciſcus Floridus in Apologia contra linguæ Latinæ calumniatores) Ariſtot. huius vocabuli inuentorem fuiſſe. Sed enim quia illius ſignificatio ac vis aliquantulũ obſcura eſt, non defuere qui dicerent excogitatũ id ab Ariſtotele, quaſi fugæ vehiculum, aut inſcitiæ inuolucrum, non ad enodandam, ſed ad inuoluẽdam latentem animæ naturã. A qua tamen calumnia eum vendicat Iulius Scaliger Peripateticæ doctrinæ egregius aſſertor, exercitatione 308. in Cardanum. Porro M. Tullius, vt in argumento dicebamus 1. lib. Tuſcul. quæſtionũ vertit continuatã motionem, & perennem. Videtur enim exiſtimaſſe Ariſtot. more Attico vocabulum ἐντελέχεια pro ἐνδελέχεια accepiſſe mutato δ in τ. ἀπὸ τοῦ ἐνδελεχῶς, quod Latinis eſt, continuatum ſeu perenne. Verum hæc interpretatio etſi à quibuſdam excuſetur, vt à Politiano in Miſcellaneis, cap. 1. à pleriſque reprehenditur. Nec enim Ariſtot. contra doctrinæ ſuæ placita, animam motionem appellare debuit, quod ei in Platone magnopere diſplicuerat, vt conſtat ex iis, quæ contra illum diſſeruit cap. 3. lib. 1. huius operis.

Entelechia quid.
Franciſcus Florid.
Scaliger.
Tullius.
Politianus.

Vera interpretatio vocis, ἐντελέχεια.

Quare dicendum potius animam appellari ab Ariſtotele ἐντελέχειαν, id eſt, perfectum habitum; ſiue, vt vertit Hermolaus in paraphraſi Themiſtii, nouum vocabulum nouo exprimens, perfectihabiam. Sicut enim materia ens potentia eſt, ideoque imperfecta: ita è conuerſo forma rem abſoluit, eſtque ἐντελέχεια quaſi ἕξις τῆς τελειότητος, id eſt, habitus, ac profeſſio perfectionis, ſiue actus perfectus. Quo liquet ex eo quod Ariſtot. animam ſic vocarit, non iccirco ab ea actus primi, aut ſubſtantiæ rationẽ excluſiſſe. Immeritoque Plotinum Ennead. 4. lib. 2. de Eſſentiali animæ, hanc definitionem vſq; adeo contempſiſſe, vt eam confutatione indignam iudicarit, quod in ea, anima ἐντελέχεια appelletur. Nec vero, qui dicit animam eſſe actum corporis, negat eam eſſe immortalem vt quidam putarunt: cum non oporteat omnem corporis actũ ita materię addictum, affixumque eſſe, vt extra illam cohærere non valeat.

Vindicatur Ariſtot. à calumnia Plotini.

Igitur ad argumentum, negandum eſt antecedẽs, & ad ea, quæ primo in eius confirmationem adducuntur, reſpondendum vti diximus. Ad id, quod vltimo affertur; dicendum non omnem actum ſecundum eſſe perfectiorem primo; nec omnem finem propriæ naturę excellentia præſtare iis, quæ ad finem ordinantur: eſto id de vltimo fine abſolute, & ſine exceptione verum ſit, vt libro 2. Phyſic. expoſuimus. Aliam ſolutionem habes hoc loco apud Caietanum.

Solut. 1. arg. Actus 2. non ſemper primo perfectior, nec finis iis quæ ad ipſum ordinantur.
Cap. 7. qu. 3.

Ad ſecundum, negandum eſt antecedens, & maior ſyllogiſmi, quo id probatur, ad cuius priorẽ confirmationem reſpondendum, ex eo quod ſoluta temperie animal occidat, recte cõcludi non poſſe corpus ab anima informari, niſi interim dum congruis ad vitam diſpoſitionibus præditum fuerit. Verũ abſurde prorſus, & inepte ex eo colligi animam eſſe ipſam primarũ qualitatum temperiem: alioqui cum oblæſo corde animal moriatur, recte etiam intulerint animam eſſe cor. Ad poſteriorem confirmationem dicendum, animi affectus & perturbationes attribui qualitatum temperaturæ vt cauſæ diſponẽti, & prouocanti. Etenim frigiditas melancholiæ, ſicuti corpus reddit torpidũ ac languidum; ita ad triſtitiã inclinat; & calor flauæ bilis, vti corpori ad operandum acrimoniam confert: ſic ad irã facilius adducit. Verum iſtiuſmodi actiones aliunde, tanquam à fonte & principali cauſa, quæ non accidens, ſed ſubſtãtia ſit, oriuntur. De auctoritate vero eorũ Philoſophorum, qui animam qualitatum harmoniam faciebant; nihil curamus. Ex dictis planum eſt, ſi eorum ſententia verbis conſonet, quam procul à veritate deflexerint. Lege tamen ſi placet eorum impugnationem apud Themiſtium primo huius operis in paraphraſi, cap. 23. & 24. & D. Thomam lib. 2. contra gent. cap. 64.

Solut. 2. arg.
Paſſiones animi quatenus temperaturæ corporis attribuendæ.
Themiſt.
D. Thom.

Ad tertium, negandum eſt antecedens. Cuius probatio facile diluetur ab eo, qui dixerit, cognitionem fieri per ſimilitudinem, non quæ iam in anima ſecundum eius naturam neceſſario

Solut. 3. arg.

ceſſario exiſtat;ſed quæ concilietur per ſpecies, quarũ interuentu anima cognoſcit. Itaq; non oportere animam rebus corporeis eiuſdem naturæ conuenientia ſimilem eſſe, ſed habere aptitudinem ad earũ imagines actu recipiẽdas, quibus ſecundum eſſe notionale ſiue intentionale eis ſimilis fiat. Quia vero antiquæ Phyſiologiæ auctores iſtiuſmodi eſſe ab eſſe reali non diſcernebant, in eum errorem lapſi ſunt, vt crederent oportere animam eſſe quid corporeum, vt res, quas apprehendit. Ad argumenti confirmationem dicendum, cum duplex ſit actus, vnus quantitatis; alter virtutis, vt in lib de Ortu & interitu expoſuimus; priori tactu ſola corpora ſe contingere, poſteriori, etiam ea, quæ ſunt corporis expertia: ſiue vtrumq; careat corpore, vt cum Angelus Dæmonem impreſſo impetu in aliquem locum impellit: ſiue tantum mouens ſit incorporeum, vt cum anima intellectiua per actum voluntatis mouet appetitum inhærentem corpori: ſiue etiam mouens duntaxat corporeum ſit, vt cum corpora ſenſibilia ſuo modo dicuntur moueri ad ſui tum cognitionem, tum amorem eandem animam intellectiuam. Patet ergo non ex quolibet tactu recte colligi ea, quæ ſe contingunt, eſſe corpora; ſed ex mutuo tactu quantitatis.

D. Tho. 1. p. qu. 75. art. 1, ad 2.
Veterum error de anima corporalitate vnde.
Tactus duplex.
Quem eorum requirant corpora.

Quod ad D. Auguſtinum attinet, qui credidit in doctrina Ariſtotelis animum è quinta ſubſtantia concretum eſſe: dicimus haud dubie oppoſitum ſenſiſſe Ariſtotelem, vt ex illius diſputatione in primo huius operis libro aduerſus Democritum, Empedoclem, Alcmæonem, Platonem, & Xenocratem plane conſtat. Quare videtur D Auguſtinus hanc de Ariſtotelico dogmate opinionem non ex ipſius Ariſtotelis fontibus; ſed ex Cicerone hauſiſſe, qui primo Tuſculanarum quæſtionum ita ſcripſit. Ariſtoteles longe omnibus, Platonẽ ſemper excipio, præſtans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa genera principiorũ eſſet complexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam cenſet eſſe, è qua ſit mens. Probat enim Ariſtoteles 1 lib. de Cœlo præter quatuor vulgata elementa eſſe quintam aliam corporis ſubſtantiam ipſis elementis præſtantiorem, & diuiniorem, è qua ſint globi cœleſtes. Rurſuſque cap 2. de Generatione animalium, cap 3. animam participare corpus quoddam elementis diuinius. Verum Ariſtoteles neque hoc loco, neque alibi ſenſit animam corpus eſſe, cum in hoc opere, loco citato, diſertis verbis oppoſitum demonſtrarit. Dum ergo animæ corpus illud attribuit, vel loquitur de ſententia Platonis, & Academicorum, qui aiebant animum antequam tenebricoſum noſtri corporis ergaſtulum ſubiret, corpuſculo quodam illuſtri circumfundi. Vel certe nomine corporis intelligit ſpiritum vitalem & animalem, quem in lib. de Reſpiratione, ac ſæpe

Animũ è quinta ſubſtantia concretum eſſe non credit Ariſt.
Cur D. Auguſt. id ei impegerit.
Cicero.
De hoc errore Academic. D. Th. 1. q. 67. art. 7.
Quorundam Academicorum error.
Quid nomine corporis intelligat Ariſt. cum illud animæ attribuit.

A alibi vocat πνεῦμα ἔμφυτον, id eſt, ſpiritum innatum, cuius ope anima functiones corporis adminiſtrat, vt in libris de Ortu & Interitu expoſuimus. Vocat autem Ariſtoteles hoc corpus elementis diuinius, propterea quod nulla elementorum facultas pertingat ad excellentiam operationum, quæ ſpirituum miniſterio perficiuntur.

Pro hac ſecun. interpretatio lege Theophilum hoc in li. ad text. 45.

Ad quartum, concedenda eſt maior, neganda minor, & ad eius probationem dicendum, B animam rationalem à corpore abiunctam, etſi corpus non informet; ſuapte natura eſſe actum formamq; illius, ita vt quoties ipſum informarit, poſſit ei habilitatem, vimque conferre ad actiones vitæ vice organi adminiſtrandas. Circa id autem, quod ex Ariſtot. citatur, aduerte non conſtare inter expoſitores quid Ariſtot. eo loco nomine partiũ ſignificarit. Philoponus putat intellexiſſe partes ſubiectas animæ, id eſt, animam vegetantem & ſentientem. Alexander, C Simplicius, D. Thomas, & alii quorũ interpretatio germana eſt, credunt deſignaſſe potentias animæ intellectiuæ, aſſeruiſſeque non dubium eſſe quin earum nonnullæ cum ipſe à corpore abiungi nequeant, quia ſunt actus corporis, id eſt, quia ſunt potentiæ organicæ, & inhærentes corpori. Itaque non ſentit Ariſtoteles animam, quæ eſt actus corporis, non poſſe à corpore ſeparari, aut etiã, quæ à corpore ſeparari poteſt, corporis actum non eſſe.

Solutio 4.
Partes animæ potentiæ apud Ariſtot.

D Ad quintum, conceſſa maiori negetur minor: ad cuius probationẽ refellendam aduertendũ erit organicarum partiũ nomine duo præter materiam, hoc loco importari, nimirũ certæ figuræ compoſitionẽ cum temperie accommodata, & potentiã, quæ propria organi forma eſt. Igitur organum priori modo ſumptum antecedit animam prioritate naturæ in genere cauſæ diſpoſitiuæ, & materialis, quia ſic eſt præparatio neceſſaria ad introductionẽ animæ in materiã, vt Caietanus E aduertit, non autem poſteriore cõſideratione acceptum, quia potentiæ ipſius animæ, non eo pacto ad eam in materia excipiendam prærequiruntur, vt planũ eſt. Et vero vt anima dicatur definiri per corpus organicũ, vt per aliquid prius, ſat eſt tam materiam in ſe, quam vt eſt affecta organis ſecundum priorem modum ſpectatis animã origine antecedere. Nec enim ſubiectum, per quod forma definitur, omnibus modis prius, quam formam eſſe oportet.

Solutio 5.
Partes organi præter materiam quid importent.
Corpus organicum vt antecedat animam.

F Ad ſextum neganda eſt maior propoſitio, dicendumq; animæ definitionem non cõuenire Angelo reſpectu corporis aſſumpti, tũ quia nõ eſt actus, ſeu forma talis corporis, ſed tantũ motor: tũ quia organa illa, etſi veræ res ſint non tamẽ ſunt vera, propriaq; organa. Duo enim ad id exigũtur, vti proxime annotauimus. Vnũ eſt effigies & figura cũ certa qualitatum proportione: alterũ ipſæ potentiæ vitales inhærentes materiæ. Cũ igitur hæc non cernantur in corporibus, quæ

Solutio 6.
Corpora ab Angelis aſſumpta cur non ſunt organica.

bus, quæ Angeli aſſumunt; nec enim eis tales potentię inhærent, quicquid ſit de reliquis, quę ad organorum rationem exiguntur; conſequens eſt, vt eiuſmodi corpora vere ac ſimpliciter organica dicenda non ſint. Vnde neque Angeli in iis vitæ munia exercent: ſiquidem eiuſdem eſt actus, cuius eſt potentia, docente Ariſtotele in libro de Somno & vigilia, cap. 1. nec obſtat, quod Angeli videantur loqui, incedere, & cibum capere. Poſſunt enim in his, aliiſque id genus ſpectari quædam viuentium functionibus communia; vt in ſermone ſonus, in inceſſu motus, in comeſtione cibi comminutio: alia propria, vt quod eiuſmodi ſonus edatur per vocalia inſtrumenta à virtute iis inhærente, ſimiliterque quod latio adminiſtretur à facultate motrici, ſedem habente in muſculis; & quod cibi ſectio fiat ab eo, in cuius ſubſtantiã ſuapte natura conuerti queat. Quoniã igitur in hiſce operationibus, ea, quæ viuentiũ propria ſunt, Angelis deſunt; fit vt ſimpliciter negari debeat eos in corporib. aſſumptis actiones vitæ obire, & eſſe actus corporis organici. Quod præter alios aduertit D. Thomas prima parte, quæſt. 51 artic. 3. Ægidius in 2. diſt. 8. & Gabriel eadem diſt 8 quæſt. 1. art 3. D. Bonauentura ibid. Richardus quæſt. 5. Maior q. vnica, Baſſolius quæſt. vnica, art. 3.

[…]iuſdem eſt a[…]us, cuius eſt […]tentia.

[…] viuentium […]nctionibus […]uo ſpectanda.

Quæ propria […]nt in viuen[…]um operatio[…]b. deſunt An[…]lis aſſumenti[…]s corpora.

QVÆSTIO II.

SIT NE ANIMA QVIDpiam ſubſiſtens, an non.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA AD DISQVIrendam rei propoſitæ veritatem.

[…]bſiſtandi in […]cia duo.

Quia vnumquodque vt producitur; ita eſt, & vt eſt, ita operatur: duo ſunt indicia, quibus deprehendimus, num aliqua res creata ſit ſubſiſtens, id eſt, exiſtens per ſe, & vt quod. Vnum eſt, ſi producitur per ſe, id eſt, per actionem ſibi propriam, & vt quod. Alterum, ſi operatur per ſe eliciẽdo operationem ſibi peculiarem, ſiue vt quod. Porro autem quia præſens quæſtio tam de anima brutorum animantium, quam hominum intelligenda eſt: in primis, quod animæ brutorum ſint ſubſiſtentes, probabit aliquis ex priori indicio, hunc in modum: In prima rerum creatione brutorum animæ fuerunt à Deo productæ congruenter ſuis naturis: ſed productæ ſunt per actionem ſibi propriam & inde pendentem à materia, atque ideo vt quod: ergo brutorum animæ ſuopte ingenio ſunt ſubſiſtentes. Probatur minor, quia Deus non produxit eiuſmodi formas concurrentib. ad id elementis ſeminaliter, vel actiue, ſed paſſiue duntaxat, atque adeo tota actio

Argum.

A fuit à Deo non ſecus ac productio animæ intellectiuæ, quam conſtat terminari ad ipſam animam per ſe.

2. Argum.

Secundo, actio, qua nunc anima leonis, verbi gratia, producitur, eſt diſtincta realiter ab ea, qua vnitur materię: ſed vnitio terminatur ad formã, vt inexiſtit materiæ, ab eaque dependet: ergo productio terminabitur ad eandem per ſe, & vt ad terminum, qui producitur vt quod. Maior probatur. Nam quando aliquæ a-
B ctiones ita ſunt affectæ, vt ambæ à ſe mutuo ſeparari queant, & vtraque abſque altera, ſaltem diuina virtute, poſſit exiſtere; neceſſario inter ſe re ipſa diſtinguuntur: at quod prędictę actiones ita ſe habeant, oſtenditur: etenim poteſt Deus animam equi in materia producere, non eam illi vniendo; itemque poteſt eandem ante à ſe productam vnire materię, atque ita in priori euentu dabitur productio abſque vnitione: in poſteriori, vnitio ſiue productione.

3. […]

C Deinde quod ad animas rationales ſpectat, quod eæ non ſint ſubſiſtentes ita probatur, ex ſecundo indicio: Animæ rationales non operantur per ſe; ergo non ſunt ſubſiſtentes. Antecedens oſtenditur, quia animam rationalem operari per ſe, vel eſt operari ſine dependentia à corpore: vel eſt habere operationem immaterialem, quam in ſe ipſa recipiat. Si primum, talis modus operandi non conuenit animæ, dum eſt in corpore; cum eius
D intellectio pendeat à phantaſmatibus, iuxta illud Ariſtotelis lib. 3 huius operis, cap. 8 text. 9. oportet intelligentem ſpeculari phantaſmata. Si ſecundum, id non ſat eſt, vt ex eo arguatur animam poſſe per ſe exiſtere; nihil enim inde videtur amplius poſſe colligi, quam animam eſſe ſubſtantiam ſpiritalem, vtpote quæ ſpiritalem actionem edat, eamque ſuſtentet. Quin vero quod non ſatis firmo argumento comprobetur intellectionem animæ recipi
E in ipſa anima, vt in ſubſtantia ſpiritali; non autem in organo corporeo, ſuadetur. Etenim id ex eo confirmat D. Thomas 1. part. quæſt. 75. art. 2. quia ſi anima intelligeret per organum corporeum, non poſſet percipere omnia corpora, propterea quod ex doctrina Ariſtotelis lib. 1 huius operis, cap 10. tex. 104. & lib. 3. cap. 1. text. 4 & 5. intus exiſtens prohibet cognitionem extranei. Vnde neque facultas videndi
F perciperet omnes colores, ſi pupilla, in qua reſidet, aliquo eſſet colore imbuta; neque lingua, dum eſt humore bilioſo infecta, ſaporum differentias dignoſcit. At enim quod hæc ratio momentum non habeat, ex eo oſtenditur, quia phantaſia eſt in organo corporeo, & tamen percipit omnia alia corpora, & Angelus eſt ſubſtantia ſpiritalis, & tamen omnes alias ſpiritales ſubſtantias cognitione apprehendit. Quare pari ratione, etſi anima intelligeret per organum corporeum, id nihil obeſ-

Ariſt[…]

D. Thomas

Ariſtoteles.

ſet quominus omnium aliorum corporum notitiam caperet.

4. Argum.

Præterea, non operari animam rationalem vt quod ſed vt quo: videtur docere Ariſtoteles lib.1.huius operis, cap.4.tex.64. vbi ita inquit; Dicere autem animal iraſci, vel timere, ſimile eſt ac ſi quiſpiam animam texere dicat, vel ędificare. Nam melius eſt fortaſſe dicere non animam, ſed hominẽ animo miſereri, vel addiſcere, vel ratiocinari. Hęc ille. Quib.accedit, quod vt anima rationalis eſt, id, quo totũ eſt, ita non operabitur, niſi vt id, quo, ſi recte vereque dici ſolet, vt vnũquodq; eſt, ita operari. Quod item ex eo cõfirmari poteſt, quia nulla anima dicitur hoc aliquid: diceretur autem ſi ageret vt quod.

ARTICVLVS II.

EXPLANATIO QVAESTIONIS, *dilutio argumentorum.*

Subſiſtere tripliciter.

PRo explicatione huius controuerſiæ aduertẽdum eſt ſubſiſtere trifariam apud Philoſophos ſumi. 1. Primo modo pro eſſe per ſe, hoc eſt, non in ſubiecto inhæſionis. 2. Secundo, pro eſſe per ſe, id eſt, non in aliquo (videlicet per modum partis, aut formæ) à quo in ſuo eſſe dependeat. 3. Tertio, pro eſſe per ſe, ita vt neq; actu, neq; poteſtate ſit in aliquo per modum partis, aut formæ, vel quaſi formæ. His ita breuiter perſtrictis, quæ alibi fuſius explicanda erunt: ſit prima concluſio:

1. Concluſio.

Omnes animæ tam brutorum animantium, quam hominum ſunt ſubſiſtentes primo modo. Probatur, quia omnes ſunt ſubſtantiæ, vt ſuperius demonſtratũ fuit: nulla vero ſubſtantia eſt in ſubiecto inhæſionis.

2. Concluſio. D. Tho.1.p qu. 75 & in qu. de ſpirit. creat. à 2. ad 3.

Secunda concluſio: Inter animas ſola intellectiua eſt ſubſiſtens ſecundo modo. Probatur, quia omnes animæ, excepta intellectiua, educuntur de materiæ poteſtate, vt in Phyſicis oſtẽdimus, atque ita earum effectio & conſeruatio, & ex conſequenti earum eſſe pendet à materia.

Sola forma humana operationem habet à corpore non dependentem.

Cuius rei illud eſt etiam argumentum, quod ſola anima intellectiua ſortita eſt eleuationem operatam ſupra materiæ conditionem, vt ante diximus, & à corpore independẽtem, vt ex argumentorum ſolutione planum fiet. Vnde etiam colligitur, eam non depẽdere à materia quoad ſuum eſſe, quia vt vnumquodque operatur, ita eſt.

3. Concluſio.

Tertia concluſio: Anima intellectiua nõ eſt ſubſiſtens tertio modo. Probatur, quia anima intellectiua eſt eſſentialiter forma hominis, eſtque illius pars, actu quidem dum componit totum; potentia vero dum eſt extra materiam. Quod autem ita ſe habet, non eſt ſubſiſtens tertio modo; à fortiori autem animæ brutorum hoc pacto ſubſiſtentes non erunt cum neque ſecundo modo ſubſiſtentes habeantur.

Animam intellect. ſpecie non diſtingui ab An-

Sunt hæ tres concluſiones communi auctorum conſenſu firmatæ: etſi contra tertiam ſenſerit Origenes lib.1. περὶ ἀρχῶν, cap.5 & 8. & lib.

A 2 cap.8. arbitratus animam intellectiuam non diſtingui ſpecie ab Angelis, quos conſtat eſſe ſubſtantias completas, ac per ſe ſubſiſtentes tertio modo.

geloputat Origenes. Refutatur. Durand. in 2. d.16 q.2.

Sed hunc errorem confutat D. Thomas 1.par.quæſt.75.art.7.& in diſputatis quæſt. de Anima, art.7.ad 1.2. contra Gentes, cap.94. poteſtque ex eo paucis cõuinci, quia anima intellectiua ſuapte natura eſt forma corporis, materiæque vnibilis. Mentes autem Angelicæ ſunt ſubſtantiæ à corpore abſtractæ. Præterea,

D. Aug. lib.4 ſuper Geneſ. litt.c.32. & D.Greg.hom 34.in Euang

B intellectio humana eſt per compoſitionem & diſcurſum, & ex ſenſilibus collecta: cognitio autem angelica eſt per intuitum ſimplicem & ex influxu ſuperni luminis, vt docet D. Dionyſius 7.cap.de Diuinis nominibus. Ex his autem differentiis plane colligitur diſtinctio inter naturam hominis & Angeli.

Ad 1. Arg.

Argumẽta vero primi articuli, quæ ſuperioribus concluſionibus aduerſabantur, hunc habent explicatum. Ad primum reſpondendũ eſt,

Bruta animantia ſaltem perfecta à ſolo D producta ſunt effectiue in prima mundi origine.

C bruta animantia in prima mundi origine non fuiſſe producta per virtutem ſeminalẽ, vt ſatis liquet, nec per vllum concurſum actionum elementorum, vt aduertit S. Thomas 1. par. qu. 70 artic 1. & Abulenſis ad 1.cap. Geneſ. communi aliorum auctorum approbatione (licet Caietanus exiſtimarit terram concurriſſe efficienter ad primum ortum plantarum; ita videlicet, vt Deus interuentu terræ, tanquam cauſæ mediæ efficientis, eas protulerit) Itaque ſolo

Formæ materiales eadem actione productæ & vnitæ corporibus.

D concurſu actiuo Dei producta fuerunt tunc bruta animantia, ita tamen vt eorum formę acceperint eſſe à Deo dependenter à materia, & vna eademq; actione & productæ, & vnitæ fuerint, ſicuti eorum natura poſtulabat Neque ex eo, quod cauſæ ſecundæ ad id efficienter non concurrerint, ſequitur illas fuiſſe creatas, vt creantur animæ intellectiuæ; ſiquidem hæ producuntur abſque dependentia à materia.

Actio productiua formæ & vnitiua illius cum materia diſtinguitur ſpecie ab vnitiua.

Ad ſecundum neganda eſt maior, & ad eius

E probationem concedendum quod primo aſſumit. Ad id autem, quod deinde affertur, dicendum poſſe Deum animam, verbi gratia, equi producere in materia non eam illi vniendo, & vnire non producendo. Verum actionem, qua Deus talem animam ita produxerit, debere eſſe creationem.

Supponi ſubiectum quid.

Erit enim productio ex nihilo, id eſt, nullo præſuppoſito ſubiecto. Nec refert quod ea forma producatur in materia: nam etiam anima rationalis in materia producitur, &

F tamẽ creatur. Videlicet nullum ſupponi ſubiectum dicitur, quando vel formæ nullum omnino ſubiectum præiacet: vel etſi præiaceat, tamẽ eiuſmodi ſubiectum non concurrit ad ſuſtentandam formam. Quo pacto ſe res habebit, ſi Deus producat formam equi, non eam materię vniendo. Nec enim materia ſuam cauſalitatem exercet in formam, eamve ſuſtentat, niſi ipſi vnita ſit. Quoniam ergo prædicta formæ productio creatio eſſe debet, neceſſario erit alterius

ordinis,

ordinis, ac diuerſæ ſpeciei ab ea, quæ nunc producitur. Quare non probat argumentum naturalem & ordinariam formę equinæ productionem, quam dicimus eſſe idem cum vnitione eiuſdem cum materia, poſſe à tali vnitione ſeparari aut vnam abſque altera inueniri.

Ad 1. Arg. Intellectum non pendere per ſe à miniſterio phant.

Lege Scot. in 4. d. 43. q. 2. & in quodl. q. 9. Caiet. 1. p. q. 75. a. 1.

Ad primum eorum, quæ ad animam intellectiuam ſpectant, negandum eſt antecedens, & ad rationem, qua id probatur, dicēdum animā intellectiuam operari per ſe: quia quoad intellectionem, non ſimpliciter pēdet à corpore. Licet enim intellectus, dum eſt in mortali corpore, ordinarie non intelligat, niſi operante ſimul phantaſia: non ideo tamen quo ad talem operationem, pendet per ſe a miniſterio phantaſiæ. 1. Primum, quia talis dependentia non cenſetur proprie neceſſaria; ſed quatenus ob connexionem harum potentiarum, dum intellectus in proprium obiectum fertur, ſimul phantaſia ad aliquod ſingulare obiter attēdit. 2. Secundo, quia probabile omnino eſt, nonnunquam dum intellectus ad ſublimium rerum contemplationem eleuatur, deſtitui phantaſiam propria operatione. 3. Tertio, quia anima à corpore abiuncta intelligit abſque phantaſia.

Simplic. 3. de anima, com 39.

Dicitur quoque anima intellectiua operari per ſe: quia edit operationem ſpiritalem, quam abſque adminiculo materiæ in ſe recipit, ac ſuſtentat. Ex quo ſequitur eam eſſe ſpiritalem ſubſtantiam: atque adeo & ſubſiſtentem. Nam omnis ſubſtantia ſpiritalis eſt incorruptibilis, vt progreſſu oſtendemus, & ex conſequenti poteſt per ſe cohærere.

Anima intellectiua ſe ſola recipit operationem ſpiritalem.

Potentia organica ſupra ſuā operationem nō reflectitur.

Quod ſpectat ad rationem, qua D. Thomas oſtendit intellectionem recipi in ipſa anima, vt in ſubſtantia ſpiritali, non autē in organo corporeo: facile quidem eſt illam per ſe tueri ea via, quod ſi intellectus eſſet in organo corporeo, non poſſet intelligere omnia corpora; quia ſaltem nō valeret propriū organum percipere, cum potentia organica nec ſupra ſuam operationem, nec ſupra ſuum organū reflecti queat, vt ex libro de Cauſis communi conſenſu docent Philoſophi. Verum quia eiuſmodi probatio nititur pronuntiato illo Ariſtotelico, intus exiſtens prohibet cognitionem extranei; quod pronuntiatum & late patet, & ſubobſcurum eſt, expēdere oportet, quo pacto id intelligi debeat. Qua de re diſſerit Auerroes, lib. 3. de Anima, com. 4. D. Thomas de Verit. q. 22. art. 1. ad 8. Caietanus 1. par. qu. 75. art. 2. Ferar. lib. 2. contra gentes, cap. 98. Omiſſa longiori diſputatione dicendum, duplicem cauſam potiſſimum inueniri, cur id, quod exiſtit in potentia cognoſcente ſiue id, in quo exiſtit potentia cognoſcens, aliarum rerum notitiam impediat.

1. Ratio pronuntiati.

Prima cauſa eſt, quando id obſtat, ne potentia aliarum rerum ſpeciebus conſignari queat: quo pacto ſi pupilla eſſet colorata, non poſſet oculus extraneos colores videre; quia A ſpecies viſibiles non recipiuntur in corpore terminato & opaco, quale ſaltem ordinarie, eſt id, quod eſt affectum colore. Quæ tamen cauſa non habet locum in ſubſtantia; potentiaque ſpiritalibus, quibus nihil impedimenti ſubeſt, quominus ad omnium rerum intelligibilium ſpecies recipiendas indeterminatæ ſint. Vnde D. Thomas loco citato ait prædictam propoſitionem non eſſe veram in potentiis cognoſcentibus, quæ in obiectum vniuerſale B feruntur, vt intellectus.

In quibus ſit verum.

Habet tamen eadem illa cauſa locū in potentiis organicis, quatenus etſi aliorum ſingularium ad ipſas pertinentium imagines poſſint recipere; tamen ob materiæ, cui inhærent, limitationem imperfectionemque, ita indiuidualibus conditionibus addictæ ſunt, vt non niſi ſingularium ſenſibilium imagines obtinere queant, proindeq; non niſi ſingularia ſenſibilia cognoſcant. Quod item accideret intellectui, ſi in organo materiali corporeoque inſideret. C Non enim rem vllam ſpiritalem, imo neque corporearum naturas communes, ſed indiuidua duntaxat perciperet; quia neque ſpecies rerum immaterialium ſiue repræſentent res communes, ſiue ſingulares; neque ſpecies rerum corporatarum, quæ res communes repræſentant, in organo corporeo recipi queunt: cum vtræque ſpiritales eſſe debeant.

Cur rerum ſpiritualium, itemque vniuerſalium typos ſpirituales eſſe oportet.

Quandoquidem nec typi, qui res ſpiritales referunt, neque etiam illi, qui referunt D naturas corporeas communes, poſſunt non eſſe ſpiritales. Cuius rei ea ratio eſt, quia imagines corporales ob ſuam ignobilitatem & materiæ concretionem, vltra materiam ſignatam, & vltra indiuidua corporea tranſcendere in repræſentando non valent. Ideoque Plato in Theæteto oſtendit intellectum multa cognoſcere, quæ inſtrumento corporeo percipi nequeunt, cuiuſmodi ſunt natura communis, pulchrum, bonumque.

Plato.

2. Ratio pronuntiati.

Alia cauſa, cur intus E exiſtens prohibet cognitionem extranei, eſt, quia licet potentia valeat tunc recipere ſpecies aliarum rerum; tamen ita circa præſens aliquod obiectum occupatur, vt interim ad alia aut nullo modo, aut non niſi admodum obſcure attendere queat. Vnde nonnulli pronuntiatum illud ita efferunt, vt non dicant, intus exiſtens, ſed intus apparens, id eſt obiectum, F quod potentiæ cognitrici actu offertur, impedit aliorum cognitionem.

Quo pacto nonnulli pronuntiatum efferant.

Res ſapidæ cur interdum iudicentur amaræ.

Hinc ergo eſt, quod lingua morbo regio laborantium, quia amara bili perfuſa eſt, etſi exterius accedant res ſapidæ, atque optimis præditæ ſaporibus; quorum imagines recipiat, non tamen eos ſentit; videlicet quia ſapor ille inhæreſcens & guſtatui primum occurrens, totam perceptricis facultatis applicationem ſibi vendicat. Quippe ita accidere conſueuit, vt non idem ſenſus duntaxat circa alia ſenſibilia, quæ ſe illi offerunt; ſed cæteri etiam circa ſua obiecta ferien-

ferientur, cum anima ad aliquid percipiendum tanto conatu & intentione ſeſe impendit, vt aliis diiudicandis non vacet.

Cõcluditur pro D. Tho. & Ariſtot.

His animaduerſis, cõſtat rationem D. Thomæ, imo Ariſtotelis, pro qua hæc diſſeruimus, vim ſuam retinere, paterque recte colligi, ſi intellectus eſſet in organo corporeo, futurum, vt non perciperet omnia alia corpora: & ex illo pronuntiato, intus exiſtẽs prohibet cognitionem extranei, nequaquam argui Angelum non intelligere omnes alias ſubſtantias ſeparatas; & phantaſiam non percipere aliqua alia corpora: eſto ſequatur non percipere omnia ob priorem cauſã traditã in explicatione illius pronuntiati.

Ad. 4. Arg.

Reſtat ſoluendum argumentum vltimum primi articuli. Ad priorem eius partem reſpondet D. Thomas 1. part. quæſt. 75. art. 2. ad 2. Ariſtotelẽ loqui inibi non ex propria, ſed ex aliorũ ſententia. Secundo, reſpondet Philoſophum tantum velle non eſſe dicẽdum animam intelligere vt quid ſubſiſtens perfectum & completum; ſic enim non animæ, ſed homini intellectio competit. Circa alteram vero partem eiuſdem argumenti, ſunt qui dicant animam, dum eſt in corpore, non exiſtere vt quod, ſed vt quo tanquam ſeminaturam, vt loquitur Caietanus, licet ſeparata à corpore exiſtat vt quod, tanquam ſemiperſona; quia videlicet ad perſonæ complementum abſolutionemque deeſt illi eſſe entis completi; cum etiam extra corpus ſuapte natura ſit pars hominis. Potius tamen dicendum tam in corpore, quam extra corpus exiſtere vt quod: ad id enim ſat eſt ſubſiſtere per ſe iuxta ſecundã acceptionem: quod ei ſiue corpus informet, ſiue non, perpetuo conuenit. Nam quod ſufficit vt aliquid producatur tanquam quod, ſufficere debet vt exiſtat per ſe tãquam quod: ſubſiſtere autem ſecundo modo ſufficit, vt aliquid dicatur produci vt quod, vti patet in ipſa anima rationali, quæ per ſe & vt quod creari dicitur. Siquidem eius creatio, vt & cæteræ actiones productiuæ, fertur in aliquem terminũ vt quod: cum igitur non feratur ſic in alium terminum præterquam in animam (nec enim eiuſmodi terminus poteſt eſſe homo, cũ is non creetur) conſequens eſt vt anima producatur vt quod. Sane vero ſi anima extra corpus inciperet eſſe, quod, vt & ſemiperſona, cum eo pacto eſſe, maioris ſit perfectionis, quam eſſe vt quo, & tanquam ſeminaturam, ſequeretur animam extra corpus, atque adeo in ſtatu præter naturam, perfectiorem exiſtendi modum habere, quam in corpore & in ſtatu naturali: quod admittendum eſſe iure optimo negat D. Thomas 1. par. quæſt. 89 artic. 2 & in 4. diſtinct 43. quæſt. 1. artic 1. quæſtiuncula 1 ad 4. licet enim anima cum à corpore abiungitur altiorem liberioremque intelligendi modum aſſequatur, vt ſuo loco oſtendemus; non tamen par eſt vt tunc perfectius eſſe obtineat, ſed potius dum eſt in corpore, & præſtantiſſimo ſuo munere defungitur, quod eſt dare eſſe cõpoſito, ipſumque in propria ſpecie conſtituere. Adde quod 3. ſi anima extra corpus eſſet vt quod, & in corpore vt quo: ſequeretur in reſurrectione, cum ad corpus redierit, dimiſſuram nobiliorem illam conditionem ſubſiſtendi, quod veriſimile non eſt. Nec ſatisfacit reſponſio Caietani, aientis animam in corpore glorioſo habituram ſubſiſtentiam vt quod. Nam ſi illam in corpore mortali ideo non obtinebat, quia erat pars totius, cum etiam poſt reſurrectionẽ eiuſdem pars futura ſit, ad eandem ſubſiſtẽdi rationem, quam antea in mortali corpore habuerat, reuocabitur.

Subſiſtat ne anima intellectiua in corpore. Sententia quorundam. Verior ſententia. Probatur 1. D. Thom. item Socin. libro 8. Met. qu. 26. Ferr. 2. c. ntra gentes, cap. 68. Reſponſio Caietani. Eius impugnatio.

Anima in corpore eſt vt quod & vt quo diuerſa conſideratione.

Aduertendum tamen eſt, vt diluatur altera pars eiuſdem principalis argumenti, in quo nunc verſamur, animam in corpore exiſtẽtem ita ſubſiſtere tanquam quod, vt nihilominus ſit id, quo diuerſa conſideratione. Enimuero ſubſiſtit vt quod prout exiſtit independenter in ſuo eſſe; & eſt quo, prout eſt, id, quo eſt totum. Vnde ſecundum aliam, & aliam notionem poteſt negari & concedi animam eſſe hoc aliquid. Negari, ſi hoc aliquid ſumatur pro ſubſiſtente completo: concedi ſi accipiatur pro ſubſiſtente incompleto.

QVÆSTIO III.

VTRVM ANIMÆ INTELlectiuæ à Deo creentur, an non.

ARTICVLVS I.

DIVERSA DOGMATA DE noſtrorum animorum origine.

Animarum origo occulta, etiam apud Patres.

ADmodum inuoluta & obſcura quæſtio ſemper viſa fuit de animorum origine, non apud Ethnicos tantum Philoſophos, ſed etiam apud illos, quibus cœleſtis diſciplinæ lumen diuinitus affulſit; vt patet ex iis, quæ D. Hieronymus in Epiſtola ad Marcellinum, D. Auguſtinus in libro de Origine animæ ad D. Hieronymum, & libro 3. de Libero arbitrio, cap. 21. & Eucherius 1. in Geneſim, aliique Patres ſcripſere.

D. Hieron. D. Auguſt. Eucher.

1. dogma de animorum ortu. Luciferiani Tertull. Apollinaris.

Duo igitur in primis dogmata circa animorum ortum nobis occurrunt. Vnum aſſerentium eos ex ſemine propagari, in quo errore fuerunt Luciferiani, vt refertur in libro de Eccleſiaſticis dogmatibus, & Tertullianus & Apollinaris, teſte D. Auguſtino in libro de Hæreſibus, ad Quod vult Deum, cap 86 & in dialogo, qui ex eius & D. Hieronymi ſcriptis collectus eſt, & D. Thomas 2. contra Gentes, cap. 86. Alterum eorum, qui creari quidem

2. dogma

dem animas; non tamen à Deo, ſed ab intelligentiis putarunt: è quorum numero fuere poſt Auicennam, tum Seleucus & Hermias, vt conſtat ex lib. 7. Hiſtor tripart. cap. 11. tum Galitę, vnde proſeminata eſt hæreſis Meſſalianorum.

Prioris dogmatis argumenta. Pro prioribus hæc adduci poſſunt argumenta. In materia eſt naturalis potentia ad recipiendam animam rationalem; cum anima ſit proprius ac naturalis actus corporis, alioqui non fieret ex vtroq; per ſe vnum; ſed cuilibet potentiæ naturali paſſiuæ reſpondet aliqua actiua etiam naturalis; vt docet Ariſtot. lib. 5 Metaph. cap 12. text. 17. & lib. 9. cap. 1. text. 2. Ergo datur aliquod agens phyſicum, quod animam rationalem progignat. Hoc autem non poteſt eſſe aliud, quam parens, qui vi ſeminis animã è materiæ ſinu eliciat; Ergo anima rationalis propagatur vi ſeminis.

2. Item cæteræ animantes excitant ſuæ ſoboli formas è poteſtate materiæ; ſed homo nõ debet eſſe hac in re deterioris conditionis. Igitur anima humana ab homine ipſo producitur. Nec refert quod anima ſit immaterialis ſubſtantia, virtus autem generatiua, qua homo, vt inſtrumento ad gignendum vtitur, materialis ſit: poteſt enim inſtrumentum eleuari vltra propriam vim ad aliquid ſe nobilius producẽdum, vt in aliis rebus paſſim videmus.

3. Deinde cauſa attingens vltimam alicuius formæ diſpoſitionem, habet vim eiuſmodi formę productricem, ſiquidem forma, vt docet Ariſtoteles 2. Phyſic. cap. 7. text. 74. eſt finis generationis, & omne agens, quod vi propria confert media ad finem, poteſt finẽ per ſe obtinere, vt eſt etiam apud Ariſt. 7. Metaph. cap 9 text. 30. At homo attingit vltimam pręparationem, ad introducendam animam rationalem, cum non modo cæterarum qualitatum apparatum in materiam inducat, ſed ipſa quoque organa miniſterio formatricis virtutis delineet, & effigiet.

Confirmatio. Corroboraturq; argumentum; quia quicquid ſimile ſibi ſecundum ſpeciem generat, idem & formam rei genitæ, à qua ſpecies eſt producit: at homo per virtutum ſemini inhærentem, hominem generat.

Poſterioris dogmatis argumenta. Pro eorum autem dogmate, qui animas hominum ab Angelis produci contendebant, hęc ſunt argumẽta. *Perfectum quid.* Teſte Ariſt. ca 4. text. 34 huius libri, perfectũ eſt, quod aliud ſimile ſibi producit; ſed immateriales ſubſtãtię multo perfectiores ſunt, quam corporatę. Ergo cũ hæ alias ſibi ſecundum ſpeciem ſimiles efficiant, potiori ratione poterunt Angeli ſubſtantiam aliquã in corpoream inferioris naturæ procreare, id eſt, animã humanam.

2. *Dionyſ.* Secundo maior eſt ac diuinior in rebus ſpiritalibus ordo, quã in reb⁹ corporeis; ſed ex doctrina D. Dionyſii, c. 4. de Diuinis nominibus, inferiora corpora adminiſtrantur ac fiunt poteſtate ſuperiorum: Ergo & inferiores ſpiritus, id eſt, animę rationales, efficiẽtur per ſuperiores, hoc eſt, per intelligẽtias.

ARTICVLVS II.

QVID IN RE PROPOſita ſentiendum ſit.

PRæſens quæſtio nonnullis aſſertionibus illuſtranda eſt. *1. Aſſertio.* Prima ſit, Animæ rationales neutiquã vi ſeminis propagantur. Hæc aſſertio eſt omnino certa, nec Chriſtiano Philoſopho de ea dubitare fas eſt, *Quam certa ſit.* habetur quippe in Decretis 32 quæſt 2. c Moyſes; eiusq; oppoſitũ erroris nota cõdemnat D. Auguſtinus in lib de Hęreſi, ad Quod vult Deum cap. 86. & D. Thom. 2. contra Gentes, cap. 86. idemq; in 1. par quæſt. 118. artic. 2 non errorem ſolum, ſed hæreſim vocat. *D. Auguſt. D. Thom.* Propterea quod qui id aſſerunt, animi immortalitatem negare palam cõuincantur.

Probatur 1. Probatur igitur noſtra aſſertio hunc in modum: Nulla virtus actiua agit vltra ſuum genus; ſed anima intellectiua excedit totũ genus corporeę naturę, cum ſit ſubſtantię ſpiritalis, vt ſuperius oſtendimus. Nulla igitur virtus corporea eius effectionem valet attingere; atqui omnis actio ſeminalis facultatis eſt à virtute corporea; cum ſpectet ad potentiã vegetatricẽ corpori prorſus inhærentẽ: Ergo fieri non poteſt, vt animæ intellectiuæ virtute ſeminis deriuẽtur.

Probatur 2. Secũdo, Cum generatio alicuius eſt cauſa, cur aliquid ſit; eius diſſolutio cauſa item eſt, cur id pereat; atqui diſſolutio corporis non affert interitũ animæ rationali; ſiquidẽ immortalis eſt: ergo neq; corporis generatio erit ei cauſa, vt eſſe incipiat: at ſeminis traductio propria cauſa eſt generationis corporis. Non igitur eſt cauſa generationis animæ.

Probatur 3. Tertio, Omne agens naturale, ſicuti agit dependenter à materia, ita nõ producit, niſi quod à materia depẽdet: ſed anima rationalis non ita ſe habet; cum extra corpus cohærere valeat. Non ergo anima rationalis ab agente naturali producitur; ſed aliam habet originis ſuæ cauſam. Ob hæc & alia quæ antiquos Patres non latuerunt, D. Chryſoſt. Homilia 1. de Incomprehenſibili Dei natura; Animæ, inquit, inſpirantur, corpora effigiantur: & Procopius Gazæus in Gen. capite ſecundo ad illa verba; Hoc nunc os de oſſibus meis & caro de carne mea, oraculum ait non dixiſſe; & anima de anima mea, caro ſcilicet non gignit animam. Lege Gregorium Nyſſ. diſp. de anima & reſurrectione, Lactantium 1. de Opificio Dei, cap. 17. 18. & 19. in quibus de animæ origine recte ſentire videtur.

2. Aſſertio. Non minus certa, quam ſuperior. Secunda aſſertio; Animæ rationales accipiunt eſſe per creationem, non ab Angelis, ſed à Deo Opt. Max. Hæc aſſertio non minus firmam ac certam continet veritatem, quam ſuperior: aſtruiturq; communi Patrum aſſenſione, à D. Hieronymo in epiſt. 17. ad Damaſum, quæ inſcribitur, Explanatio ſymboli, & in Apologia ad Pammachium, aduerſus hæreſes

Ioan. Hieroſolymitani, vbi ait Eccleſiaſticam eſſe ſententiam, Deum nouas quotidie animas conceptis iam corporib. infundere. Itẽ à Diuo Hilario 10. de Trinit. Ambroſio lib. de Noe & arca, Chryſoſt. Homil. 23. in varia loca Matthæi, Gregor. Nyſſen. lib. de Anima, c. 6. Theodoreto lib. de Homin. nat. Cyrillo lib 1. in Ioan. c. 9 Bernardo Sermon. 27 in Cant. Innocentio 3. commen. in Pſal. 50.

D. Hilarius. D. Ambroſ. D. Chryſoſt. D. Gregor. Nyſſenus. Theodoret. D. Cyrillus. D. Bernard. Innoc. III

In primis ergo quod animæ rationales accipiant eſſe per creationem hunc in modum probat D. Thom lib. 2. cont. gent. cap. 87. Omnis ſubſtantia, quæ producitur, aut generatur per ſe, aut per accidens, aut creatur: ſed animæ rationales non generantur per ſe, cum non conſtent ex materia & forma: neq; per accidens quia cum ſint formæ corporũ orirentur per eorũ generationẽ ex virtute ſeminali, quod improbatum eſt: ſupereſt ergo vt per creationem eſſe accipiant. Huc ſpectat quod cũ animæ humanæ omnibus formis phyſicis naturæ dignitate præſtent: ſintq; in ſuo eſſe ſubſiſtentes: oportet eas nobiliorem habere originẽ, & more aliarum ſubſtantiarum intellectualiũ per creationẽ produci. Quod vero iſtiuſmodi creatio nõ ab Angelis, vt putarunt ij, quos ſuperius retulimus, ſed à Deo ſit, inde concluditur; quia vt D. Auguſt. lib. 3. de Trinit. cap 8. & lib. 9. de Geneſi ad literam, capite 15. & D. Damaſcen lib 2. Fidei Orthod. cap. 3 & ſcholaſticæ Theologiæ Profeſſores in 2. Senten. diſt 1 docent; Angeli nullius rei creatores eſſe poſſunt: videlicet quia cum creatio ſit productio è nihilo, id eſt, nullo ſuppoſito ſubiecto, & omnes cauſæ ſecundæ prærequirant ſubiectum in quod agant, fit vt creare ſit ſolius primi agẽtis, cuius virtus vt eſt infinita, ita nec ad ſubiectum, nec ad certum agendi modum coarctatur.

Lege D. Th. lib. 2. Sent. diſt. 18. q. 2. art. 2.

Confirmatio eiuſdem.

Oſtenditur 2. pars aſſertionis.

D. Auguſt. D. Damaſc.

Cur Angeli ne queant creare.

Deniq; quod animæ humanæ à Deo creentur, haud obſcure ſignificatũ eſt in literis diuinis, tum alibi, tum præſertim 1. Geneſ. vbi cum de aliorum animantium procreatione agitur, dicitur: Producant aquę reptile animæ viuẽtis, & volatile ſuper terram; Producat terra animã viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia & beſtias terrę. At cum ad hominem venitur, eius animam à Deo infundi, ac creari, indicatur illis verbis; Formauit Deus hominẽ de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculũ vitæ. Accedit decretum Leonis 1. in epiſt. 93. ad Toribium Aſturicenſẽ Epiſc ſtatuẽtis animas à nullo incorporari, præterquã à Deo ipſarũ creatore.

Deducitur tertia pars aſſert. ex ſacris literis.

Leo I.

Tertia aſſertio: Animæ rationales non fuerunt ante corpora à Deo creatæ; ſed in ipſis corporibus ſingulatim creantur, & infunduntur. Pro huiuſce concluſionis intelligentia aduertendum eſt, Platonem in Timæo finxiſſe Deum omnes animas humanas ante corpora ſimul creaſſe, & in comparibus ſtellis cõſtituiſſe: Tum eas cœleſtium rerum tædio, & terrenarum amore captas, vt tanti ſceleris pœnas luerent, in corpora tanquam in carcerem fuiſſe coniectas. Idẽ arbitratus fuit Origenes, vt conſtat ex 1. eius lib. περὶ ἀρχῶν, refertque Epiphanius in epiſt ad Ioan. Hieroſolymitanũ. Idem quoq; ex parte aſſeruerant aliqui Rabbini Hebræorum, aientes omnes animas initio fuiſſe conditas, nec concederent Deũ aliquid de nouo creare: non tamen antequam corpora ſubirent peccatum vllum admiſiſſe.

3. Aſſertio.

Plato primus auctor de creatione animarum ante corpora.

De hoc dogmate lege quæ ſcripſit auctor operis de diuina ſapientia, ſecundum Aegypt. lib. 1. cap. 5.

Verum hic error vnanimi conſenſu exploditur à Patribus, à D. Epiphanio epiſtola citata, Hieronymo in epiſtola ad Pammachiũ, contra eundẽ Ioannem, Theophilo Alexandrino li. 1. Paſchali, Auguſtino epiſtola 28. ad Hieronymum, Cyrillo Alexandrino lib. 1. in Ioannem, capite 9. vbi viginti tribus argumentis pugnat. Condemnatus eſt etiam hic error in Concilio Bracharenſi I. cap. 6. & à Leone I. in epiſtola ad Toribiũ, vbi ſummus Pontifex in eos, qui dogma illud profitebantur, ita ſcribit Eos Catholica fides à corpore ſuæ vnitatis abſcidit, conſtanter prædicans atque veraciter, quod animæ hominum priuſquã ſuis inſpirentur corporibus non fuere.

Exploditur is error à Patrib.

Concilium Brachar. Leo I.

Porro ſuperiorum dogmatum auctores, quatenus in eo conueniũt, quod fingunt animas ante corpora extitiſſe, hunc in modum refelli poſſunt: Vnicuique formæ naturale eſt corpori vniri; alioqui conſtitutum ex forma & materia eſſet aliquid præter naturam: prius autẽ tribuitur vnicuiq; quod ei ſecundũ naturam, quam quod præter naturã competit: quod enim conuenit alicui præter naturam, ineſt ei per accidens, & quod ſecundum naturam, ineſt per ſe. At quod per accidẽs ineſt, poſterius eſt eo, quod eſt per ſe. Igitur animæ prius conuenit vnitam eſſe corpori, quam à corpore abiunctam. Non eſt ergo creata ante corpus, cui vnitur.

Expugnatur rationibus.

Secundo, Anima ſicuti D. Thomas 1. part. q. 76. art. 1. ad 6. aliiq; Doctores communi aſſenſu approbant, habet natiuam propenſionem ad corpus, atque adeo propriã perfectionem non obtinet, niſi dũ corpori copulata eſt: ſed Deus, cuius perfecta ſunt opera in prima rerum molitione procreauit res ſecundum ſtatum cuiuſque naturæ congruentem, ac debitum. Vnde & cuncta, quæ fecerat, competit eſſe valde bona. Non igitur animas extra corpora creauit.

2. Anima perfectius eſt in corpore quam extra. Ex D. Greg. Nyſſ. li. de hom opif. cap. 29.

Tertio, Si animæ ante corpora extitiſſent, cum natura in mundo nihil otioſum, ac ſine propria operatione eſſe patiatur, vt probe docet Ariſtoteles capite octauo libri decimi Ethi. vtiq; habuiſſent animæ in eo ſtatu aliquam rerum ſcientiam & notitiam: ſed non ita eſt, cum plane conſtet, longo ſtudio & labore acquiri à nobis ſcientias: ergo animæ non fuerunt ante corpora. Nec ſatisfaciũt Academici, aientes cum Platone in Phædro & 10. de Republ. aliisque in locis animas cum in corpora deijciũtur,

3. In natura nih. otioſum.

propter

propter coniunctionem cum hac terrena fæce, quaſi hauſto obliuionis poculo, omnium rerũ memoriam amittere Non, inquam, ſatisfaciunt. Nam cum naturale ſit animæ corpori coniungi, non debuit ex copulatione cum propria & naturali materia tale detrimentum capere. Ac contra hunc errorem in lib. Metaph. ex inſtituto diſſerendum à nobis erit. Eum multis impugnant D. Auguſtinus libro 12. de Ciuit. Dei, cap. vlt. Tertul. in lib. de Anima, Magn. Albertus 1. Metaph tract. 1 capite 8. D. Thomas cum alibi, tum 2. contra Gent. cap. 83.

D. Auguſt. Tertull. M. Albert. D. Thomas.

4. Animæ ante corpora non peccauerunt.

De hoc errore Senenſis libro 5. Bibl. annot. 26. & li. 6. annotat. 8.

Quarto, quod animæ antequam corporibus inſpiratę eſſent, nullam peccati labem admiſerint conſtat ex doctrina Diui Pauli ad Rom. 5. vbi ait per vnum hominem introiiſſe peccatum in hunc modum; anima autem homo non eſt, vt quidam falſo putarunt, docetq; D. Thomas tum alibi, tum .par. q 75. artic. 4 Rurſum cap. 9. eiuſdẽ epiſt. cum inquit, Iacob & Eſau, priuſquam in lucem editi eſſent, nihil boni, aut mali egiſſe. Præterea, quod animæ in ſcelerum pœnam non immigrarint in corpora, ex eo oſtenditur, quia ſequeretur vnionem corporis & animæ non eſſe bonum naturæ: ſed potius malum quidpiam, ſicuti eſt omnis pœna. Quod tamen impoſſibile eſt, cum nullum malum per ſe intendatur, & tamen natura vnionem animæ & corporis, hominiſque generationem per ſe intendat. Adde quod ex malo non prouenit bonum, niſi per accidens. Quare ſi ob culpam animæ ſeparatæ effectum eſt, vt anima corpori vniatur; cum hoc bonum quoddam ſit, per accidens erit: atque adeo caſu contigit, vt homo à Deo conderetur. Quod tamen falſum eſſe inde conſtat, quia nobiliſſima pars mundi corporei, quæ eſt homo, non debuit fortuito euentu produci ab auctore naturæ, qui omnia in numero, pondere & menſura effecit.

Malum per ſe nõ intenditur à natura.

Homo pars mũdi nobiliſſima.

Quod vero Ariſtoteles animarum ortum ante corpora nequaquam poſuerit, liquet primum ex eo, quod Platonicam reminiſcentiam multis locis improbauit, vt in 1 Poſter. cap. 1 & 3 de Anima, cap. 4. tex. 14. vbi ait hominis intellectum eſſe quaſi nudam tabulã, in qua nihil eſt expreſſum. Deinde, quia 12. Metaph. cap. 3. text. 16. & 17. docet cauſam efficientem præcedere ſuum effectum; formalẽ vero (qualis eſt anima) nullo modo. Nec obſtat quod 2. de Gener. animal. cap. 3. aſſerit mentem exterius ingredi. Non enim his verbis vitam illius extra materiam, & ante nexum cum corpore, ſed diuinam eius originem & creationem, atque independentiam à materia indicauit; vt ipſe orationis contextus oſtendit: ſic enim habet, Reſtat igitur vt mẽs ſola extrinſecus accedat, eaque ſola diuina ſit: nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Quare haud recte Pletho capite nono libri, quem ſcripſit de iis, quibus Ariſtoteles à Platone diſſentit, affirmat Ariſtotelem ante- A greſſionem animarum cum Platone præceptore ſuo non negaſſe.

Ariſtot. animas ante corpora non ponit.

Explicatur locus, in quo contrarium ſenſiſſe videtur.

Pletho falſo attribuit Ariſtoteli antegreſſionem animarum

Iis, quæ ſuperius docuimus, de quotidiana animarum productione, nihil officit quod Geneſ. 2. dicitur: Deus requieuiſſe ab omni opere, quod patrarat. Primum, quia non dicitur Deus abſolute requieuiſſe; ſed requieuiſſe ab opere, quod patrarat, videlicet illis primis ſex diebus. Vt ſit ſenſus, Deum mundi opificium abſoluiſſe ſex diebus, atque ita die ſeptimo deſtitiſſe mundi B machinam condere Item, quia vt interpretatur D. Thomas libro 2 contra Gentes, cap. 84. & in 2. diſt 18. quæſt. 2 art. 1. ad 7. Albertus Magnus in ſumma de homine, quæſt. 15. iſtiuſmodi quies Dei intelligenda eſt ſecundum ceſſationem à nouis ſpeciebus condendis, non autem à nouis indiuiduis; quorum ſimilia ſecũdum ſpeciem præceſſerint. Quare cum omnes animæ intellectiuæ, omneſque homines ſint vnius ſpeciei, nihil repugnat prędictę quieti Deum quo- C tidie animas creare. His obiter adde nouas animantium, aliarumve rerum ſpecies, quæ ex varia commiſtione progreſſu temporum extiterunt, etiam in prima mundi origine dici quodãmodo fuiſſe productas, non in ſe, ſed in ſuis cauſis. Lege D. Auguſtinum in libro de Origine animæ ad D Hieronymum.

Explicatur locus Geneſ.

D. Thomas.

D. Auguſt.

At enim de anima primi hominis, peculiaris adhuc conſideratio eſt. Nam D. Auguſtinus libro 7. de Geneſ. ad lit cap. 24 Hugo de Sancto D Victore, auctor Hiſtoriæ ſcholaſticæ, & Magiſter Senten. dubitarunt, an ante corporis formationem vna cum Angelis fuerit creata. Non eſt tamen ambigendum ea de re, cum argumẽta ſuperius adducta concludant nullam prorſus animam ante corpus fuiſſe à Deo productam. Itaque in eodem inſtanti Deus & primi hominis corpus formauit, & ei animam infudit, vt ſentit D. Gregorius Nyſſenus in libro de Homine, capite 29. & 30. D. Damaſcenus libro 2 de E Fide orthod cap. 12. D. Hieronimus Epiſt. 61. ad Pammachium de erroribus Orig. & 139. ad Cyprianum. Item Leo Epiſt. 91. Et in hanc ſententiam magis inclinat D. Auguſtinus lib 12. de Ciuit. Dei, cap. 23.

Anima primi hominis an ante corpus fuerit.

Concluditur non fuiſſe.

D. Gregor. Nyſſ. D. Damaſc. D. Hieron. Leo I. D. Auguſt.

ARTICVLVS III.

DISSOLVTIO ARGVMENtorum primi Articuli.

F Diluenda nunc à nobis ſunt ea argumenta, quibus initio quæſtionis probari videbatur animas intellectiuas virtute ſeminis traduci. Ad primum concedenda eſt maior; & ad minorem dicendum, ineſſe materiæ potentiam paſſiuam naturalem ad recipiendam animam intellectiuam: cui potentiæ reſpondet aliqua actiua naturalis, quæ illius ſaltem introductionem, nexumque cum

Ad 1. argum prioris dogm.

Cuilibet potentiæ paſſi-

ut reſpondet aliqua actiua, quo modo accipiendum.

cum materia attingat. Itaque ad aſtruendam A veritatem illius effati, Cuilibet potentiæ paſſiuæ reſpondet aliqua actiua, ſat eſt dari in parẽtibus talem potentiã, quando forma totius naturæ vim ſuperat, eamq; naturæ auctor ſtata, ac definita lege producit, vbi primũ agens naturale materiam congruenter perfecteque diſpoſuit.

Ad 2. arg.

Ad ſecundum dicendum, quod homo inter cæteras animantes, ſuam formam non eliciat è poteſtate materię; id nõ ex illius imperfectione, B ſed ex animæ intellectiuæ dignitate prouenire, quę vt præſtantioris notæ eſt, ita altiorem originem poſcit. Quod tamen non impedit, quo minus homo generare hominem dicatur; vt in primo libro de Ortu & Interitu expoſuimus.

Homo hominẽ generat, eſto formam non producat.

Ad alteram partem eiuſdẽ argumenti reſpondetur; ſæpe inſtrumenta virtute principalis cauſæ producere effecta ſe ipſis nobiliora; nunquam tamen excitari ad efficiendũ aliquid ex nihilo, quo duntaxat modo animæ intellectiuę produci queãt, vt ſuperius oſtenſum fuit. C

Ad 3. arg.

Ad tertium; Id quod materiæ vltimam diſpoſitionem tribuit, habere etiam vim effectricem formæ; ſi forma eiuſdem ſit ordinis cum diſpoſitionibus: quod in re propoſita non accidit: ſiquidem anima intellectiua eſt ſpiritalis ſubſtantia, indepẽdens quoad ſuum eſſe à corpore, & ſupra materiæ conditionem eminens.

Homo non anima eſt præcipuus finis generationis.

Ac licet eadem anima ſuo modo finis ſit humanæ generationis; quia tamen præcipuus finis eſt ipſum compoſitum, ſiue homo, qui gignitur; D abunde ſat eſt, vt generans non dicatur fruſtrari fine, ſi producat totum compoſitum, eſto formam ipſam non generet, ſed eius tantũ cum materia copulationem attingat. Quod etiam ſufficit vt homo ſimpliciter perhibeatur gignere ſimile ſibi ſecundum ſpeciem.

Ad 1. arg. poſterioris dogmatis. Perfectum eſt quod ſimile ſibi procreat.

Quod attinet ad ea argumenta, quæ probare contendebant, animas intellectiuas produci ab Angelis, reſpondetur, cum Ariſtoteles ait E perfectum eſſe, quod aliud ſimile ſibi procreat, interpretandum id de viuentibus corporeis, non de iis, quæ à materiæ concretione abiuncta ſunt; quorum perfectio aliunde æſtimanda eſt.

Ad 2. arg. De hi Diuus Dionyſ. in lib. de Cœleſti hierarchia.

Item vero maiorem eſſe in ſubſtantiis corpore vacantibus, quam corpore præditis ordinem, non quoad mutuam illarum inter ſe productionem, cum à Deo Opt. Max. duntaxat per creationem effici queant; ſed quoad Hierarchias & munerum adminiſtrationem F aliaque eiuſmodi.

Quod autem ait Dionyſius inferiora corpora adminiſtrari, ac fieri poteſtate ſuperiorum, minime mirum eſſe debet. Vt enim hæc non creando quod Dei Opt Max. proprium eſt, ſed ex aliquo antecedente ſubiecto, ſeu (vt dici ſolet) transmutando, quod omnibus cauſis ſecundis eſt commune, operantur: ita illa non creatione per ſe, ſed transmutatione produci ſolent. Atque hoc diſcrimen aperte exponit Sanctus Thomas prima parte quæſt. 90. artic. 3.

QVÆSTIO IV.

QVANDO INFVNDATVR, vniaturq; corpori Anima intellectiua.

ARTICVLVS I.

EXPLANATA QVAESTIONIS radice, refelluntur quatuor opiniones contrariæ.

Radix difficultatis.

HVic controuerſiæ aditum vel maxime aperuit id, quod affirmat Ariſt. 2. de Gener. anim. capite 3. Non ſimul animal fieri & hominem, ſed materiam fœtus primum informari anima vegetatiua, deinde ſenſitiua poſtremo intellectiua. Verba Ariſtotelis ſunt: Cõceptum inanimatum eſſe nemo ſtatuerit, & vita omnibus modis priuatum: quippe cum nihilominus ſemina & conceptus animalium viuant, quam ſtirpes; & aliquandiu prolifica ſint. Ergo animam vegetantem habere planum eſt. Sed quã ob cauſam eam primum haberi neceſſe ſit, ex iis quæ alibi de anima diſſeruimus, apertũ eſt. Sentientẽ etiam, qua eſt animal, tempore procedente recipi, & rationalem, qua homo, certum eſt. Non enim ſimul & animal fit, & homo, &c. Hanc enim doctrinam multi partim non admittunt, partim varie exponunt.

1. Opinio.

Quidam ſentiunt embryonem eſſe animæ expertem; operationes autem vitæ, quæ in eo apparent, vel animæ matris, vel virtuti, quæ in ſemine eſt, formatrici acceptas eſſe referendas.

Reijcitur.

Verum præterquam quod Ariſtoteles eodẽ in loco diſerta ait, cõceptum eſſe animatum, hos refellit S Thomas 1. part. quæſt. 118 artic. 2. ad 2. quod fieri nequeat vt vitæ opera à principio externo oriantur.

2. Opinio.

Alii tres omnino animas in homine vegetantem, ſentientem, & intelligentem non modo pedetentim recipi, ſed & ſimul permanere ſibi perſuadent.

Reijcitur.

Quos multis in locis idem Doctor, præcipue vero 1. p. q. 76. art. 3. & 2. contra Gent. cap. 58. & q. de Anima, art. 2. explodit noſque iam in lib. de Ortu confutauimus.

3. Opinio.

Nec deſunt, qui exiſtiment eam ipſam animam, quæ primo fuit vegetatiua, fieri poſtea, operante ſeminis vi, ſenſitiuam; ac tandem eo perduci, vt intellectiua euadat, non ſeminis quidem ſed ſuperioris agentis, hoc eſt, Dei extrinſecus (vt aiunt) illuſtrantis virtute.

Reijcitur.

In quã opinionem acriter inuehitur S. Thom. 1. p. qu. 118. artic. 2. ad 2. Primum enim generationem à propriæ naturæ ſtatu dimouet: 1. Erit enim motus quidam continuus paulatim ab imperfecto ad perfectum proficiſcens; & eo pacto in al-

in alterationis conditionem degenerabit.

2. Secundo, Nec hominis, nec animalis generatio erit generatio ſimpliciter: ſiquidem ſubiectum eius erit ens actu. Quis enim eſt qui neſciat vniuerſam generationis euerti naturam, ſi abſque præcedentis perfectionis, formæue ſubſtantialis interitu noua accedat? vt accedere autumant qui in fœtu animam vegetantem dicunt deinde fieri ſentientem, ac demum intelligentem.

3. Tertio, vel id quod ex Dei actione oritur eſt quid ſubſiſtens, vel non ſubſiſtit, ſed eſt quædam animæ præexiſtentis perfectio. Qui illud dicit, fateatur neceſſe eſt eſſe quidē ſuapte natura diſtinctum à forma ante exiſtente, quippe quæ minime ſubſiſtebat: Qui autem hoc affirmabit, effugere non poterit quin concedat animam intellectiuā intereunte corpore interire.

4. Quarto loco probatur non poſſe eandem animam ſenſim eſſe vegetatiuam, ſenſitiuam, & ratione præditam; cum oporteat plane mutari ſpeciem, addita perfectione ſubſtantiali; ſicut (hoc enim vtitur exemplo Ariſtot. 8. metaph. cap. 3. text 10.) mutatur numerus adiecta, vel detracta vnitate; nec vllo modo ſubſtantia intendi, aut remitti poſſit, vt communi philoſophorum aſſenſu docet Ariſt. in categoria ſubſtantiæ.

Nulla ſubſtantia intenditur aut remittitur.

Alii cenſent fœtum mox à principio intellectiuam animam obtinere, etſi non ſtatim munia, quæ ipſi peculiaria ſunt, adminiſtret: ſed primum actiones vegetandi; deinde ſentiendi: tandem ſuo tempore intelligendi. At hęc etiam opinio procul deflexit à veritate, vt mox patebit.

Opinio quæ etiam reijcitur.

ARTICVLVS II.
SOLVTIO PROPOSITAE dubitationis.

Aſſertio quæſtionis.

ERgo ſuperioribus ſententiis reiectis, aſſerendum eſt materiam fœtus primū informari anima vegetatiua, deinde ſenſitiua; poſtremo intellectiua. Quod probatur; nam fœtus confeſtim poſt conceptionem nutritur ſanguine, quem ei mater per venam vmbilicarem ad id muneris deſtinatam tranſmittit: atque interim nullam ſentiendi præbet ſignificationem. Deinde, aliquot poſt diebus moueri incipit, etſi tenui & obſcuro motu; vt in iis qui abortu eiiciūntur, obſeruari poterit: ſi enim pungantur, contrahent ſeſe, quod pertinet ad animam ſenſitiuam. Tandem efformatis iam ad humanam effigiem membris, formam, cuius ea inſtrumēta ſunt, accipit, id eſt, animum rationalē quo in ſpecie hominis reponitur. Quod autem conueniens ſit dari iſtiuſmodi progreſſum in generatione hominis, confirmat D. Thomas loco citato prima parte, exemplo quorundam animantium, quæ ex putri materia oriuntur: vbi primo quidpiam viuēs imperfectius, deinde aliud melioris notę, nempe animal emergit. Quod ſi id in beſtiolis adeo imperfectis notari ſolet, conſentaneum eſt, vt idem animantibus excellentioris naturæ conueniat, ac potiſſimū humanæ ſoboli, cuius forma quanto eſt præſtantior, tanto maiorem requirit apparatum: neque decet vt in rudem & incompoſitam materiæ molem, ſed in corpus organis apte, concinneq; inſtructum infundatur. Ita porro manet fœtus materia aliquot diebus ſub forma vegetatiua: deinde huic intereūti ſuccedit forma ſenſitiua; ſimiliterq; huic intellectiua. Nec mirum, quod duæ priores formæ nullo externi hoſtis incurſu, aut oppugnatione, intereant. Nam cum prior ſit via ſeu pręparatio ad ſecundam, & ſecunda ad tertiam; priores ambæ eas accipient in materia diſpoſitiones, quibus non niſi certo temporis ſpatio perſeuerent, cedantque principi formæ, cui præeundo, iſtiuſmodi veluti ſatellitio famulantur. Sane quod anima intellectiua non ſtatim à principio materiam fœtus informet, plane oſtendunt nonnulla ſacrorum Canonum decreta, quæ id ſupponunt, & vt cætera omittamus, Caput ſicuti 32. quęſt. 2. vbi dicitur non committi homicidiū ab eo, qui fœtum in vtero occidit ante infuſionem animæ videlicet rationalis: quod nondum dici poſſit natum eſſe hominem.

Probatur.

Confirmatio ex D. Th.

Inter animā vegetatiuam ſenſitiuam, & intellectiuam mediat tempus.

Caput ſicuti. Qui fœtum necat ante infuſionem animæ non eſt homicida.

Cæterum quo temporis puncto (quod erat propoſitæ quæſtionis caput) ſeu quot dierum tranſacto ſpatio anima intellectiua infundatur corpori diſceptatio eſt inter Philoſophos: in eo tamen conueniunt quod infundatur cum primum corpus organis humanæ proli conuenientibus diſtinctum, perfectumque eſt: quod obtinet etiam dum non eſt ſub magnitudine maiori, quam ſit grandioris formicæ, vt affirmat Ariſt lib. 7. de hiſtor. anim. cap. 3. & Abulenſis in c. 1. Matthæi par 1. quæſt 53. Verum non ſemper hęc magnitudo eadē eſt. Qua de re ita ſcripſit Fernel. in lib. de hominis procreatione c. 10. Sæpe obſeruauimus die quadrageſimo eiectum fœtum ſemidigiti (vt ait Ariſtoteles) formicæ maiuſculæ magnitudine vere, ac prorſus cōformatum. Caput erat auellanę par, & maius, quam pro reliqui corporis ratione: oculi vt cancris exerti: naſus, auriculæ, brachia, manus, crura, pedes, hiſque ſecreti digiti: hæc ille. Conueniunt quoq; Philoſophi in eo, quod fœminæ corpus ob defectum caloris, & imbecillitatem virtutis formatricis tardius delineetur Quo autem tempore huiuſce delineationis opificiū abſolutū ſit diſcordarunt qui olim ea de re ſcripſerunt. Lege Plutarchum libro 5 de Placitis, cap 21. Hippocratem in lib. de Fœtu, Fernelium in lib. de hominis procreatione. Cœlium libro decimoquinto lect. antiq. cap. 23. Ambroſium Pareum li. 23. cap. 11 Communior tamen, veraq; ſententia eſt, in maribus

In quo conueniant auctores circa propoſitā quæſt.

In quo diſcrepent. Plutar. Hippocr. Fernel. Cœlius

 abſolui

Quæſtionis reſolutio tum quoad mares tum quoad fœminas.

Eius confirmatio.

abſolui circa quadrageſimum diem, in fœminis circa octogeſimum. Quod ex eo optime cõfirmatur, quia in veteri lege fœmina ſi maſculum pareret, quadraginta diebus; ſi fœminam, octoginta ſeſe domo continebat, & à templi ingreſſu ceſſabat. Hunc enim numerum diuinarum literarum interpretes ad imitationem naturæ, ac temporis, quo in vtero corpus effingitur, præſcriptum fuiſſe aiunt.

Concluſio.

Quibus ita conſtitutis reſpondemus ad quæſtionem initio excitatam; animam intellectiuam infundi & vniri corpori in eo inſtanti, quo primum materia, & membrorum effigie, & cæteris accidentibus, quæ talis forma exigit, inſtructa diſpoſitaq; eſt; quod accidere ſolet circa eum diem, quem diximus paulo ante. Hanc tamen ſucceſſiuæ formationis legem non ſeruauit Corpus Chriſti ſeruatoris noſtri in vtero Virginis Matris. Nam quod naturæ vi quadraginta dierum ſpatio paulatim effingendum erat, diuina virtute, ac Spiritus Sancti opera, momento perfectum abſolutumq; fuit, vt eſt communis Patrum & Scholaſticæ Theologiæ profeſſorum doctrina. Ita Sophronius in Cõcil. Synonenſi, act. 11. Baſil. homil. 25. de human. Chriſti gener. Damaſc. lib. 3. cap. 2. Euthym. Matth 1. Fulg lib. de Incarnatione cap 3 Leo in epiſt. 11. ad Iul. D. Thomæ 3 part. quæſt. 30. art. 1. alii doctor. in 3. diſt. Alenſ. 3 parte qu. 8 m. 2.

Corpus Chriſti momento formatum eſt in materno vtero.

QVÆSTIO V.

VTRVM OMNES ANIMÆ intellectiuæ naturæ dignitate pares ſint.

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS argumenta.

Quæ de re quæſtio.

NON adducimus in controuerſiam an omnes animæ intellectiuæ conueniant in naturam vnius ſpeciei, quam ex æquo participent; id enim in confeſſo eſt apud omnes: ſed vtrum communem illam naturam per differentias indiuiduales ita contrahant, vt omnes quoad ſuam quidditatem ſingularem æque perfectæ ſint. Negatiuam partẽ defendunt Capreolus in 2. diſt. 32. qu. 1. Ioannes Maior quæſt. 2. concluſione 6. Hiſpalenſis qu. 1 Richardus q. 1. circa 4. principale, M. Albertus eadem diſt. artic. 6 Ægydius quæſt. 7. Lychetus in 1. diſtinct. 3. quæſt. 1. Ferrarienſis lib. 1. contra gentes, cap. 3. Iauellus 8. Metaphyſ. quæſt. 6. Caietanus ad quæſt. 85. primæ partis articul. 7. Abulenſis in caput decimumquintum Matth quæſt. 656.

Qui partem neg. defendant.

1 Argum. Probatur vero hæc ſententia hunc in modum. Vnumquodque operatur vt eſt; & vt ſe habet quoad operationem, ita & quoad ſuam naturam: ſed animæ intellectiuæ aliæ magis,

A aliæ minus perfecte operantur, ſiue ſpectemus actiones immateriales, cuiuſmodi ſunt intelligendi, & volendi actus, ſiue corporales, quæ organorum miniſterio exercentur, vt interiorum & externorum ſenſuum functiones. Igitur inter animas intellectiuas aliæ erunt aliis perfectiores ſecundum naturam particularem.

Secundo, Cum anima natura ſua ſit forma corporis, oportet vt ei quoad perfectionem reſpondeat & commenſuretur: ſed quædam animæ ſortiuntur corpora aptioribus organis, melioriq; temperamento affecta; atque adeo perfectiora: igitur aliæ aliis excellentiorem naturam obtinent. Tertio (quæ ratio ſuperioris confirmatio eſt.) Anima ſecundum ſe ſumpta non ordinatur ad quoduis corpus, ſed ad certum & determinatum: ergo vna reſpicit corpus nobilius, alia minus nobile. Sed huius in reſpiciendo varietatis, non poteſt eſſe alia cauſa, niſi maior & minor nobilitas eſſentiæ ipſarum animarum: ergo vna anima ſuperat aliam nobilitate eſſentiæ. Huiuſce argumentationis aſſumptum probatur, quia ſi quælibet anima ex ſe nõ ordinaretur ad certum corpus, ſed ad quoduis indefinite ſeſe haberet; Cum Deus infudit animam, verbi gratia, Socratis in eius corpus, potuiſſet, ſeruato naturæ ordine, ac circa miraculum, infundere in illud animam Platonis quam poſtea creauit, atque ita Sophroniſcus loco Socratis, quem tunc genuit, potuiſſet Platonem gignere. Ex quo ſequitur eundem effectum ſingularem poſſe produci à duabus cauſis totalibus: quod negat melior pars recte philoſophantium. *2. Argum.* *3. Argum.*

B

C

D

Quarto, Magis ornat vniuerſum, maioremque illi conciliat pulchritudinem & venuſtatem diſparitas perfectionis ſecundum naturam quam æqualitas: ſiquidem æqualia non habent per ſe ordinem, quo maxime pulchritudo effloreſcit: igitur conuenientius fuit animas eſſe inter ſe naturæ perfectione inæquales quam eodem perfectionis gradu contineri. *4. Argum.*

E

Quinto, Quemadmodum genera contrahuntur per differentias ſpecificas inæqualis perfectionis, ita & ſpecies contrahi poſſunt per differentias ſingulares, quæ non ſunt æque perfectæ: ergo ſub eadẽ communi natura animæ intellectiuæ, vel ſunt, vel ſaltem eſſe poſſunt aliæ animæ magis, aliæ minus perfectæ. Probatur antecedens, quia id non repugnat ex parte Dei creantis animas; cum in ſe contineat eminenter infinitos gradus nouarum perfectionum, quas rebus communicare poteſt. Deinde nec ex parte ipſarum; cum non appareat talis repugnãtia. *5. Argum.*

F

Vltimo, quod indiuiduales animarum differentiæ non poſſint eſſe æque perfectæ, videtur oſtendi ex eo, quia alioqui conuenirent inter ſe vniuoce; ſiquidem quæ æqualia ſunt, in eo *6. Argum.*

in eo in quo ſunt ęqualia, vniuoce conueniunt. At quod hæc conuenientia nequaquam admitti debeat, manifeſtum eſt; quia id, in quo conuenirent, diuideretur per alias differentias; de quibus rurſum eadem quæſtio rediret, num eſſent æquales: quod ſi eſſent, pari ratione vniuoce conuenirent, vt priores; atque ita daretur proceſſus in infinitum. Quare non videntur tales differentiæ: atque adeo neque animæ, quæ per illas conſtituuntur, ęqualem habere inter ſe naturæ perfectionem.

icul. Pari-

His accedit auctoritas doctorum Pariſienſium, à quibus æqualitas animarum articulo quodam damnata eſt, Siquis, inquiunt, dicit omnes animas ab origine eſſe æquales, errat; quoniã alias anima Chriſti non eſſet perfectior, quã anima Iudæ. Huius articuli meminit Henricus Gandauenſis quodlibeto tertio quæſt. 5. & Durand 2. diſt 32. quæſt 5. Huc etiam pertinet Ariſtot. hoc in lib. cap. 9 text. 94. molles carne, bene aptos mente, atque ingenioſos eſſe. Quibus verbis ex carnis multitudine & temperamenti præſtantia maiorem intellectus, atque adeo & animæ nobilitatem colligit. Quo item ſpectat illud Salomonis Sapient 8. Puer eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam,

ricus, Du- l. Ariſtot.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PRO PARTE affirmatiua.

partem af- eantur.

CONtrariam opinionem defendit Durandus in 2. ſentent. diſtinct. 32. quæſt. 3 Argentinas ibid. q 1. artic. 2. Socinas 8. lib. Metaph qu. 26. Sotus in prædicamentis, cap. de ſubſtantia, q. 2. Zimara theoremate 54. In eandem inclinat Henricus Gandauenſis: licet, quia doctor Sorbonicus, propter iuratam Pariſienſis articuli auctoritatem, non abſolute ſententiam proferat. Porro quod fuerit in hac controuerſia D. Thom. iudicium, non liquet. Illius ſectatores, eius hac de re doctrinam, quaſi Lesbiam regulam, ad id, quod quiſque ſentit, accommodant. Caietanus ait adeo planum eſſe illum inæqualitatem animarum poſuiſſe, vt eos qui id non vident, cæcos appellet: Sotus loco citato ex iis (æcis vnum ſe eſſe profitetur. Certe non deſunt loca apud D. Thomam, quibus vtraque pars ſeſe tueri poſſe videatur. Nam Sanctus doctor in 1. Sent diſt. 8. quæſt. 5 artic. 2. in reſponſione ad 6. ait, animam, quæ ad corpus melius diſpoſitum ordinatur, perfectionem eſſe. Et in 2 diſt. 21. qu. 2 art 1. ad 2 affirmat animam primi parentis digniorem fuiſſe, quam animam Euæ, propterea quod proportionem ſeruabat ad proprium corpus, quod nobilius erat. Et in eodem lib. diſtinct. 31. qu. 2 art. 3. cum ex profeſſo quæſiiſſet num animæ in ſui creatione æquales ſint, reſpondet æquales eſſe in natura ſpeciei, ſed dif-

ricus doctor nicus.

tum quid at D. Tho- ſtione. a regula.

A ferre numero ex diuerſitate corporum, per quæ indiuiduantur, & vnam tanto eſſe alia nobiliorem, quanto melioris temperamenti corpus ſortitur. Sed enim idem quodlibeto tertio, articulo tertio ait, ſingularia vnius ſpeciei non habere inter ſe ordinem, habere tamen quæ ſpecie differunt, quia in ſpeciebus rerum vna abundat ſuper aliam, ſicut in ſpeciebus numerorum. Quibus verbis ſignificare videtur ſingularia contenta ſub eadem ſpecie non ſe
B excedere nobilitate eſſentiæ. Priora tamen loca inæqualitati animarum apertius fauent in doctrina D. Thomæ.

Quibus rationibus nonnulli partem affirm. ſtabiliant.

Porro ad aſtruendam partem affirmatiuam noſtræ quæſtionis, quidam è recentioribus Metaphyſicis tria, inter alia, afferunt argumenta. Primum, quia ſi omnes animæ eſſent inæquales, non poſſent, duæ cum æquali perfectione à Deo produci, quod eſt abſurdum. 1. Secundo, quia cum ſingulis diebus creentur à Deo 2.
C nouæ animæ, ſi eæ diſparem haberent perfectionem, ſequeretur non ſemper mundum æque perfectum fuiſſe quoad ſubſtantiam, vtpote cui ex animarum creatione noua in dies perfectio cumularetur. Tertio, quia ſi animæ 3. perfectione intrinſeca eſſent inæquales, vnaquæque haberet ſuum peculiare quod quid eſt, atque ita de ſingulis peculiares definitiones tradendæ eſſent; quod negant Philoſophi, dum ſolum naturam communem definiri iubent.
D Verum hæc argumenta parum habent roboris.

Retorquetur 1. ratio in auctores ſuos.

Nam eorum primum difficultatem opponit, quæ vtrique opinioni communis eſt: ſiquidem etiam contra eos qui dicunt animas eſſe natura æquales obiici poteſt, ex eorum ſententia non poſſe à Deo creari plures animas cum inæquali perfectione. Quod ſi id abſurdum non reputant: æquo iure nec abſurdum reputabunt negare, poſſe plures animas cum æquali perfectione à Deo produci.

2. ratio falſum ſupponit. D. Thom. Vniuerſi perfectio non variatur, variatis indiuiduis.

Secundum
E argumentum ſupponit perfectionem vniuerſi pendere ex perfectione horum aut illorum ſingularium; quod non ita eſt, vt recte docet S. Thom 2. contra Gentes, cap. 84 Quare licet inter animas, aliæ aliis natura nobiliores eſſent, non ideo earum multiplicatione vniuerſi perfectio variaretur, quemadmodum nec variatur naſcentibus, & intereuntibus quotidie nouis diuerſarum ſpecierum indiuiduis, inter quæ
F conſtat dari inæqualitatem perfectionum non ſecundum ſpeciem tantum, ſed etiam ſecundum rationes indiuiduales Licet enim ſingularia eiuſdem ſpeciei inter ſe perfectione æqualia ſint: tamen ſi cum ſingularibus aliarum ſpecierum conferantur, haud dubie inæqualia eſſe inuenientur, ſicuti & naturæ ſpecificæ, ſub quibus collocantur. Denique tertium argumentum pro abſurdo accipit vnamquamque animam habere ſuum peculiare quod quid eſt; quaſi vero tam in animarum æqualitate, quam

3. Ratio putat abſurdum quod non eſt.

Vnumquodque ſingulare habet ſuũ quod quid eſt.

quam inæqualitate non ſit hoc neceſſario conſitendum. Vtique ſiue animæ æquales ponantur, ſiue non: inficiandum non eſt vnicuiq; intrinſece competere ſuam differentiam indiuidualem, atq; adeo ſuum peculiare quod quid eſt: niſi quod ſi animæ ſint æquales, ex differentiæ parem habent perfectionem; ſi inæquales, diſparem. Præterea, ex eo quod animæ inæquales conſtituantur, non magis ſequitur attribuendam vnicuique peculiarem definitionem, quam ſi æquales ſint. Etenim definitiones adhibentur ad explicandas naturas rerum, ſiue æquales, ſiue inæquales. Vnde ſi darentur duæ ſpecies parem obtinentes naturæ perfectionem, adhuc quælibet earum propriã vindicaret definitionem, non quæ inæqualitatem, ſed quæ diuerſitatem naturæ aperiret. Ita vero cauſa, ob quam philoſophi ſingularium definitiones minime curant, non eſt quod indiuidua ſub eadem ſpecie parem ſortiantur dignitatem, ſed quia ſub ſcientiarum cognitionem non cadunt niſi ea, quæ & perpetua ſunt, & ſuopte ingenio multis nota; quo pacto ſe habent non ſingulares, ſed communes naturæ. Adde etiam indiuidua iccirco non proprie ad artem pertinere, quia non continentur definito numero, ſicuti ſpecies; vt Porphyr. cap. de ſpecie docuit ex Platone in Philebo.

Cur de ſingularibus non ſint definitiones neque ſcientiæ.

Porphyr.

Probatur efficacius pars affirmatiua.

Hiſce ergo argumentis omiſſis, tum quia parum ſunt efficacia, tum quia nonnulla, à veritate aliena inuoluunt: aliter inſtitutum confirmari poterit, nimirum ita. Si omnes intellectiuæ animæ haberent inter ſe inæqualem perfectionem, quoad naturas ſingulares; idẽ quoque pronunciandum eſſet de omnibus aliis indiuiduis, ſaltem ſubſtantiarum, eiuſdem infimę ſpeciei, cum in omnibus æqua ratio inueniatur: atqui hoc admittendum non eſt; ergo neque illud. Maior conceditur ab aduerſariis, Minor probatur. Nam ſi eiuſmodi indiuidua neceſſario eſſent inæqualis perfectionis, ſequeretur omnia effecta ſingularia perpetuo degenerare à ſuis cauſis. Nam cum illa nobiliora eſſe non poſſint; ſiquidem nullus effectus eſt prętantior ſua cauſa principali: cum item, vt aiunt, æqualia eſſe nequeant; conſequens eſt, vt inferioris dignitatis ſint. Quod tamen repugnat communi axiomati philoſophorum aientium, quamlibet cauſam vniuocam producere effectum ſibi omnino ſimilẽ, modo tollantur impedimenta.

Axioma philoſophicum.

Aliud.

2\. Secundo: Præcipua ratio, qua aduerſarii probant inæqualitatem animarum, eſt inæqualitas perfectionis in operando: ſed hæc ratio nõ conuincit: ergo, &c. Probatur aſſumptio. Ex inæqualitate in operando non rite arguitur maior nobilitas eiuſdem potentiæ; ergo nec maior nobilitas, ſeu perfectio animæ. Antecedens huius rationis oſtenditur teſtimoniis Ariſtot. Nam lib. 1. huius operis cap. 4. text. 64. & lib. 2. cap. 9. text 92. & in problematis ſect. 31. quæſt.

Ariſtot.

A 14. defectum & præſtantiam operationum, quæ oriuntur ab eadem potentia ſecundum ſpeciem, non minori aut maiori perfectioni ipſius potentiæ, ſed defectui, aut perfectioni organi, quo vtitur aſcribendam cenſet. Poteſt vero animæ æque perfecta ex præſtantia, ſeu vitio formatricis virtutis progenitorum, aut aliarum cauſarum externarum, ſortiri organa meliora, deteriorave, atque ita horum interuentu exactius, vel imperfectius adminiſtrare operationes facultatum organicarum.

Leg. D. Th. i. diſputat. q. d. nim. art. 7. a. Potentiarum eiuſdem ſpe[cie] inæqualitas operando or[ga]no aſcribitu[r]

B Tertio: Quod ex præſtantia ingenii non recte colligatur maior intellectricis facultatis, ſeu mentis perfectio, ex eo probatur, quia videmus eundem hominẽ nunc promptiorem fieri, nunc hebetiorem in intelligendo: quoſdam graui morbo excellentiam ingenii amiſiſſe; alios purgationibus & medicamentis acutiores factos. Vnde Carneadem ferunt aduerſus Stoicorum dogmata ſcripturum ſuperiora corporis ad C acuendum ingenium elleboro albo purgaſſe; quod alios quoſdam ſtudiorum gratia feciſſe refert Plin. lib. 35. cap. 5. Cum igitur ipſa intelligendi vis, quæ in animo reſidet, iſtiuſmodi varietatem in ſe ipſa nequaquam ſubeat, planum videtur maiorem facilitatem, aut tarditatem in intelligendo non proficiſci à maiori, minorive præſtantia ipſius intellectus: ſed ex concurſu, & ſatellitio cooperantis phantaſiæ, quæ ſi organum melius diſpoſitum habeat, maiori alacritate D & promptitudine ſuam operam miniſteriumque intellectui præſtat vt iam non ſemel admonuimus.

Carneades ſubtilius do[gma]ta Stoicorum felleret, elle[boro] ante ſumpſi[t]

Deinde, quod in doctrina Peripatetica non ſolum animæ, ſed quæuis alia indiuidua eiuſdẽ infimæ ſpeciei, æqualia ſint, probatur. Nam Ariſtot. lib. 3. Metaphyſ. cap. 3. text. 11. docet in iis, quæ continentur ſub eadem ſpecie infima, non dari prius & poſterius: daretur autem ſi in illis inueniretur altior gradus perfectionis. Pręterea E lib. 7. Phyſic. cap. 4. text. 5. & lib. 10. Metaphyſ. cap. 13. text. 26. monet in natura generis ſubeſſe analogiam, quia nimirum generica natura perfectius eſſe obtinet in vna ſpecie, quam in alia propter inæqualitatem differentiarũ, per quas contrahitur. Cum igitur hanc inæqualitatis analogiam in genere, non autem in ſpecie ponat, ſatis indicat non agnoſcere ſe in indiuiduis eiuſdem ſpeciei inæqualitatem perfectionis penes differentias indiuiduantes. F

ARTICVLVS III.

VTRAQVE PARS CONTROVERſiæ probabilis iudicatur: præfertur affirmatiua: diluuntur aduerſariorum argumenta.

HIs ita diſputatis, vtraque pars controuerſiæ nobis probabilis videtur. Quia tamen affirmatiua

firmatiua doctrinam Peripateticam magis ſapit, vt non obſcure teſtantur loca, quæ ex Ariſtotele paulo ante citauimus, eam potius amplectemur, in quā etiam lib. 2. Phyſicorū inclinauimus. Reſpondeamus ergo ad argumenta, quæ pro aduerſaria opinione attulimus. Ad primum, cuius ſolutio facile iam ex dictis colligi poterat, dicendum ex nobiliori modo operandi colligi maiorem potentiæ nobilitatem; quando potentia ex ſe & intrinſece talem modum vendicat: Quod tamen in potentiis eiuſdem infimæ ſpeciei non accidit. Nec enim v. g. potentia videndi Lyncei ex ſe eſt perſpicacior, quam potentia videndi Socratis; ſed ideo perſpicacius intuetur, quia organum melius affectum obtinet. Nec intellectus Ariſtotelis ex ſe eſt acutior, quam Platonis; ſed propterea acutius expeditiuſq; intelligit, quia prõptiori phātaſiæ miniſterio iuuatur, ut ſupra monuimus.

Ad 1. Quando ex nobiliori operandi modo colligatur nobilior potentia.

Ad ſecundum, dicendum eſt animam eatenus dici reſpondere corpori, eiq; cõmenſurari, quatenus non habet ordinem niſi ad corpus conuenientium organorum apparatu inſtructum, ſibiq; conueniens: ex quo non ſequitur corpori melius diſpoſito perfectiorem animā intellectiuam deberi. Ad tertium concedendum eſt quod aſſumit, fatendumque vnamquamque animam non reſpicere indeterminate quoduis corpus, ſed certum; ita vt in eo inſtanti, quo Deus animam Socratis infundit, aliam animam citra miraculum infundere nequiuerit, vt recte probat argumentum. Vnde cum inter corpora quæ ab animabus intellectiuis informantur, alia magis, alia minus perfecta ſint, non eſt inficiandū quaſdam animas reſpicere corpora magis perfecta, alias min⁹ perfecta ſecundum accidentia: ita tamen vt maior illa perfectio non reſpiciatur per ſe, ſed per accidens ab anima ſecundum ſuam naturam ſpectata; quia nimirum hæc anima per ſe reſpicit hanc materiam, cui accidit obtinere perfectiores diſpoſitiones. Vnde fit vt talis in reſpiciendo diuerſitas, ſicuti non per ſe competit animę, ita nec in ea maiorem naturæ perfectionem arguat.

Ad 2.

Ad 3.

Qualibet anima non quamlibet materiam sed determinatam reſpicit.

Ad quartum reſpondendum eſt, etſi pulchritudo vniuerſi ex inæqualitate & diſtinctione rerum magis, quam ex æqualitate reſultet; nihilominus etiam æqualitatem pro ſuo modo decoris elegantiam augere, in iis autem, quæ ſub vna & eadem infima ſpecie collocantur, non poſſe dari inæqualitatem eſſentiæ, vt mox dicemus.

Ad 4. Æqualitas etiam vniuerſum decorat.

Ad quintum, negandum eſt antecedens & ad eius confirmationē dicendum, non poſſe animam intellectiuam per inæquales differentias contrahi; quia natura ſpeciei infimæ non eſt capax eiuſmodi contractionis. Nam quanto magis à ſummis ad ima deſcenditur, tanto natura communis contrahitur per differentias minus diuerſas, hoc eſt, quę conſtituant res minus inter ſe differentes (alioqui enim omnes differentiæ primo diuerſæ ſunt.) In hoc ergo deſcenſu poſtquam deuentum fuerit ad naturas ſingulares, in quibus iam deinceps omnis ceſſat contractio; conſentaneū eſt, vt natura contrahatur per differentias, quæ inter ſe conueniant quantum fieri poſſit, videlicet ſecundum æqualitatē perfectionis, quando per identitatem cõuenire nequeunt. Atq; ita contrahitur omnis ſpecies infima per differentias indiuiduātes, quæ inter ſe pares ſint: non æqualitate poſitiua, quaſi vna in ſe cohibeat omnem perfectionem alterius; ſed negatiua, ita vt vna non contineat aliquem gradum perfectionis, quo aliam excedat.

Ad 5.

Cur natura ſpecifica non contrahatur per inæquales differentias.

Æqualitas poſitiua. Æqualitas negatiua.

Vltimum argumentum facile diſſoluet qui dixerit nullam naturam vniuerſalem cenſeri vniuocam niſi eam, quæ poteſt ad inferiora per differentias contrahi, quam contractionē non admittunt ipſæ differentiæ, tum ob alias cauſas, tum quia alioqui daretur progreſſus ille in infinitum, qui in argumento deducitur. Itaque non ſufficit ad vniuocationem, æqualitas illa, quam ſortiuntur differentiæ ſingularium, quæ ſub eadem ſpecie infima continentur. Quin potius ſemper ea, quæ in aliqua natura vniuerſali vniuoce conueniunt, addunt aliquem perfectionis gradum ſupra illam; cum natura vniuerſalis non poſſit continere actu totā perfectionem inferiorum, quibus communicatur.

Ad 6. Differentiæ per ſe non contrahuntur. Quæ æqualitas requiratur ad vniuocationē.

Quod vero ad Pariſienſium articulum ſpectat. Durandus loco citato reſpondet vnam animam intellectiuā eſſe, alia perfectiorē, ſi expendatur quoad potentias ſenſitiuas, & vegetatiuas: has enim concedit poſſe excellentioris eſſe naturę ſub eadem ſpecie infima: & hanc inæqualitatem ait videri ſat eſſe ad tuendam auctoritatem articuli: cum ſolum ſtatuat animas eſſe inæquales non determinando certum inæqualitatis modum. Verū hæc reſponſio non ſatisfacit. Primum, quia articulus de inæqualitate ſecundū differentias indiuiduales, de qua erat controuerſia, ſententiā pronūtiauit. Deinde quia, vt ſupra oſtendimus, omnes potētiæ ſub eadē infima ſpecie cõtentæ, parē obtinēt naturę dignitatē, etſi aliæ aliis functiones ſuas perfectius adminiſtrent ob maiorē cõmoditatem organorum. Potius ergo dicendū quāuis illius articuli auctoritas haud parua ſit: tamen extra ſcholam Pariſienſem, irrefragabilem non eſſe.

Reſponſio Durandi ad Pariſienſem articul.

Non ſatisfacit.

Locus vero Ariſtotelis ex tertio de anima, tantum indicat carnis mollitudinem eſſe indicium boni ingenii modo ſuperius explicato, non autem præſtantioris animę. Verba item illa ex Sapientiæ 8. cæteris interpretationibus om iſſis, bifariam explicantur. Vno modo, vt dicat Salomon ſortitum ſe fuiſſe animam bonam, id eſt, egregiā indolem ad ſapientiam, & virtutes, non quidem ex maiori præſtantia ipſi animæ inſita; ſed ex affectione & diſpoſitione

Mollitudo carnis vt boni ingenij indicium ſi[t]

Exponitur Salomonis locus

poſitione corporis, quæ vt ſuperius diximus, etiam ad immateriales actiones multũ confert. Altero, vt loquatur de bonitate ex virtutibus & gratia ſibi diuinitus conceſſa. Illud hic poſtremo aduertimus, quoſdam in hac quæſtione multorum patrũ afferre teſtimonia ad probandam animarum æqualitatem. Verum ea nos ideo prętermiſſe, quia nullum eorum de anima ſecundum indiuiduales differentias, ſed ſecũdum communem eius naturam loqui videtur.

QVÆSTIO VI.

SIT-NE ANIMA INTELLECTIua vera hominis forma, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA NEGATIuam partem quæſtionis aſtruere videantur.

VT argumentis, quæ ad ſuadendam negatiuam partem afferri poſſunt, viã aperiamus; prænotandum eſt ex D. Thoma 2. contra gentes cap. 68. vt aliquid forma ſubſtantialis alterius, vere ac proprie dicatur, duo requiri. Vnum, vt ſit principium eſſendi ſubſtantialiter ei, cuius eſt forma. Alterum, quod ex priori ſequitur, vt forma, & materia in vnius compoſiti naturam, & in vnum eſſe totius coaleſcant. Quod igitur hæc in animam intellectiuam minime conueniant, atque adeo quod non ſit forma hominis, hunc in modum videtur oſtendi.

Duplex conditio formæ ſubſtantialis.

1.
2.

1. Argum. Id, quod non poteſt communicare materiæ ſuã propriam potentiam, & operationem, nec poterit ei ſuum eſſe impartiri: ſiquidem nec potentia, nec actio ſimplicior eſt, abſtractiorve quam eſſentia à qua virtus, vel potentia manat. Atqui anima rationalis nequit communicare corpori intellectum, ſiue intellectionem, quæ eſt propria ipſius operatio; ergo neque poterit ei communicare ſuum ſubſtantiale eſſe. Quod tamen, vt diximus, ad rationẽ formæ exigitur.

2. Argum. Secundo. Ea, quæ inter ſe maxime diſtant, nequeunt apte copulari; ſed anima intellectiua, cum ſit ſpiritalis ſubſtantia maxime diſtat à fæce materiæ, & humani corporis concretione; non poteſt igitur corpori ſeu materiæ ad vnius rei compoſitionem congruenter aptari. Adde cum anima intellectiua interitu vacet, corpus vero humanum diſſolubile ſit, non videri quo pacto hæc proportione ſibi reſpondere poſſint.

3. Argum. Tertio. Forma refertur ad materiam, vt relatum tranſcendens: ſed anima intellectiua non poteſt ita referri: non eſt igitur forma. Probatur minor: quia relatum tranſcendens pendet quoad ſuum eſſe ab eo ad quod refertur: anima vero non pendet quoad ſuum eſſe à materia, cum extra illam manere poſſit.

A Quarto. Cum anima hominis ſit quid per ſe ſubſiſtens, fieri nequit, vt corpori vniatur, niſi propter aliquod ipſius bonum. Aut igitur propter bonum eſſentiale, aut propter accidentarium. Non propter bonum eſſentiale, cum poſſit extra corpus ſubſiſtere. Nec etiam propter bonum accidentarium; hoc enim maxime videretur eſſe veritatis cognitio, quã ſenſuũ miniſterio acquirit; quod tamen dicẽdum non eſt, quia ex influxu cœleſtis numinis poteſt extra
B corpus ſcientiam obtinere: ergo, &c. Adde quod ſapientis artificis non eſt operi ſuo impedimentum exhibere: at anima intellectiua ſocietate corporis impeditur à cognitione: ſiquidem corpus, quod corrumpitur, degrauat animam. Vnde & illud Poëtæ:

------Noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus moribundaq; membra. *Æneid. 6.*

Quare non videtur Deus animam hominis
C corpori vti formam per ſe copulaſſe.

Quinto. Vel vnio animæ cum corpore eſſet ſubſtantia, vel accidens: ſi ſubſtantia, aliquid igitur ſubſtantiæ deperit in anima, moriente homine, quod tamen falſum eſſe conſtat, cum anima rationalis quoad ſuam ſubſtantiam nulla ex parte interitum ſubeat: ſi accidens, ergo anima non per ſe, ſed per accidens, hominẽ conſtituit. Ex quo ſequitur ex anima & corpore non fieri vnum quid in genere ſubſtantiæ,
D ac proinde animam intellectiuã non eſſe propriam ac veram hominis formam.

ARTICVLVS II.

NEGARI NON POSSE, ANIMAM intellectiuam eſſe vere ac proprie formam hominis.

IN hac quæſtione fuit in primis ſententia Platonis in Alcibiade primo intellectiuam animam non coniungi corpori; vt formam mate-
E riæ; ſed vt motorem duntaxat mobili, habereque ſe animum Socratis ad Socratem, vt gubernatorem ad nauem, quatenus intelligentiæ & rationis artificio, quaſi clauo corpus mouet, eiuſque actiones inflectit & moderatur (etſi non deſint, qui autument non negaſſe Platonem animam intellectiuam & formam corporis, ſed informare corpus eo pacto, quo cæteræ formę, quæ ita corporibus alligatæ ſunt, vt extra illa
F conſiſtere non poſſint) Cum Platone ſenſiſſe videtur Anaxarchus; ſiquidem vt Philo Iudæus commemorat in libro, qui inſcribitur, Quod omnis probus liber eſt, à Nicocreonte Cypri Tyranno in mortariũ ſaxeum coniectus, ibiq; ferreis malleis contuſus identidem illud repetiit: tunde, tunde Anaxarchi follem; Anaxarchũ enim non tundis: iis verbis indicans corpus externum quid eſſe homini, nec ad eius naturam pertinere. Præterea non eſſe animum formam hominis aſſeruit Simplicius lib. 1. huius operis textu

De hac Pl[...] nis ſententi[...] Ariſtot. hoc lib. c. 1. text Themiſt. ca[...] Philop. cap. 1 Greg. Nyſſ 2 anim. cap. 5

Platonis ſenten[...]tia in bonum ſenſum à qu[...]buſdam red[...]citur.

Qui animam formam ho[...]nis eſſe nega[...] ſecundũ om[...] gradus.

ris textu

tis textu ſeptimo, & Philoponus tex 11. Themiſtius lib. 2 c. 27. Auerroes lib. 3. comm. 5. Petrus quidam Iohannes, vt refert Guido Carmelitā in ſuo libro de hereſ. Idem videntur exiſtimaſſe nonnulli circa annum ſalutis noſtræ 1300. vt colligitur ex Concilio Viennenſi ſub Clemente V. quod refertur in Clementina, Ad noſtrum: de ſumma Trinitate, & fide Catholica. Item alii tempore Leonis X. vt indicat Concilium Lateranenſe ſub eodem ſeſſ. 8.

Qui ſaltem ſecundū gradum intellectiuum.

Denique fuerunt qui putarent animam hominis ſecundum gradum intellectiuum non eſſe formam corporis, ſed duntaxat ratione facultatum alendi & ſentiendi, quarum munera à materia prorſus dependent, eiq; inhærent. In his videtur eſſe non obſcure Caiet. 1. q. 76. art. 1. in reſponſione ad 1.

Concluſio.

Sit tamen in hac diſceptatione prima concluſio. Negari non poteſt, animam intellectiuam eſſe veram, ac propriā hominis formam, eiuſque corpus vt talem informare. Quæ concluſio hiſce rationibus oſtenditur.

Probatur 1.

Principium operationum cuiuslibet rei naturalis oportet eſſe eius formam, ſed quilibet noſtrum, experitur ſe intelligere, ſentire, aliaſq; eiuſmodi functiones edere. Neceſſe eſt igitur ineſſe nobis aliquam formam, à qua prædictæ operationes manent; ea vero alia non eſt, quam intellectiua: cum in eodē compoſito plures formæ ſubſtantiales eſſe nequeant, vt 1. de ortu & interitu oſtendimus; igitur anima intellectiua eſt vera hominis forma.

Nihil agit niſi prout in actu eſt.

Maior propoſitio ex eo patet, quia nihil agit, niſi prout in actu eſt; nec vero aliquid in rebus phyſicis eſt in actu, niſi per formam naturalem: cum materia ſit pura potentia, nullamque effectricem vim poſſideat. Hoc argumentum deſumptum fere eſt ex Ariſt. c. 2. huius lib. Nec vllum ad rem propoſitā confirmandam è fontibus Philoſophiæ efficacius afferri poſſe credunt D. Thom. 1. p. q. 76. art. 1. & Durandus in 2. d. 17. q. 1.

D. Thom.
Durand.

2. Secundo, Idem confirmatur in hunc modum. Id vera cuiuſque rei forma eſt, quod rem certa ſpecie cōſtituit, & ab aliis ſeiungit; Atqui ita ſe habet anima intellectiua reſpectu hominis; eſt igitur vera eius forma. Probatur aſſumptio. Homo namque materiam communem habet cum belluis; cæteriſque compoſitis ſublunaribus, ſicque materiæ beneficio nequit ab eis ſpecie diſtingui, aut certam obtinere ſpeciem; quare reliquum eſt, vt id merito intellectiuę animæ ſortiatur.

3. Tertio, Quod anima intellectiua non ſe habeat ad corpus, vt motor duntaxat, ſed vt illius actus, ac forma, ita demonſtratur.

Contra Platonem.

Mobile non accipit eſſe à motore, ſed ſolam motionem: ergo ſi anima vnitur corpori tantum vt motor, ciebitur quidem ab ea corpus, non tamen ab illa eſſe accipiet; quare cum viuere ſit quoddam eſſe rei viuētis, non viuet corpus per animam, quod eſt aperte falſum. Item, etſi na-
A uis vitium faciat, nihilominus Nauta illæſas habet hominis operationes: at noſter animus male affecto corpore, non abſq; errore, & vitio actiones ſuas adminiſtrat, vt videre eſt in ebriis & phreneticis. Non ergo animus eſt ad corpus, quod Nauta ad nauem. Adde quod acceſſu animæ generatur homo, abſceſſu interit, cum tamen ex appulſu Nautæ ad nauem, vel motoris B ad rem motam; ſimiliterque ex illius diſceſſu, nequaquam id eueniat.

4. Secundum Ariſt. doctrinam animam intellect. eſſe formam hominis.

Quarto, quod ſecundum Ariſtotelis diſciplinā, intellectiua anima ſit vera hominis: forma, oſtendi poteſt: primū quia in ea definitione, qua definiit animam actum ſeu formā corporis, comprehendit animam in commune, vt ipſe inibi profitetur atq; adeo etiam intellectiuam. Deinde, quia proximo ſequēti capite demonſtrabit animam eſſe actum ſeu formam corporis, eo quod ſit id, quo primo viuimus, lo-C co mouemur, intelligimus In qua ratiocinatione perſpicuis verbis intellectiuam animam cōplexus eſt: cum per eam duntaxat intelligamus. Nec vero id minus dilucide ſignificauit 12 lib. Metaph. c. 3 text. 17. vbi cum in quæſtionem vocaſſet, nū quemadmodū cauſa formalis non aggreditur id, cuius cauſa eſt: ita eodē intereunte non maneat; reſpondet non videri obſtare, quo minus maneat in quibuſdam, veluti D in anima intellectus participe Itaque animam humanam inter formas connumerat. Accedit quod illius dogmate, ex corpore & anima fit vnum, vt patet ex iis quæ docuit cap. 1 huius lib. text. 7 de omni anima abſolute diſſerens: at non fieret ex anima intellectiua & ex corpore vnum, niſi illa huius actus, ac forma eſſet; ſicque eam proportionem, quæ vnitatis conciliatrix eſt, inter ſe ambo ſeruarent.

5. Secundum fidem Orthod. Conc. Vienn.

Quinto Nē Phyſicis tantum rationibus cer-E temus eſſe animam hominis veram, ac propriā eius formam docet Orthodoxa fides omni certior Philoſophia. Id enim in primis definiit Cōcil. Viennenſe ſub Clem. 5. cuius decretum habetur in Clementina vnica de ſumma Trin. §. 2. hiſce verbis, Doctrinam omnem ſeu poſitionem temere aſſerentem, aut vertentem in dubium, quod ſubſtantia animę rationalis ſeu intellectiuæ, vere, ac per ſe humani corporis non ſit forma, velut erroneam, & veritati catholicę F inimicam prædicto ſacro Concilio approbante, reprobamus, definiētes quod quiſquis deinceps aſſerere, ſeu tenere pertinaciter præſumpſerit, quod anima rationalis ſeu intellectiua nō ſit forma corporis humani per ſe, & eſſentialiter, tanquā hęreticus ſit cenſendus. Deinde hoc ipſum ſtatuit Concilium Lateranenſe ſub Leone 10. ſeſſ. 8. vbi hæc verba ſcribuntur: Damnamus, & reprobamus omnes aſſerentes, animā intellectiuam mortalē eſſe aut vnicam in cunctis hominibus, & hæc in dubium vertentes; cum illa non ſolum vere, per ſe, & eſſentialiter

humani corporis forma exiſtat, verum etiam immortalis & pro corporum quibus infunditur, multitudine ſingulariter multiplicabilis, & multiplicata, & multiplicanda ſit.

2. Concluſ. Lege D. Tho. 2. contra gent. cap. 68
Probatur 1.

Secunda concluſio, Anima humana non ſolum quoad gradum ſentiendi, & vegetandi, ac reliquos ſuperiores: ſed etiam quoad gradum intelligẽdi eſt vere, ac proprie hominis forma. Hæc probatur; quia cum formas rerum ex operationibus dignoſcamus, ſitque hominis proprium intelligere, ac ratiocinari, fateri opus eſt animam rationalem; etiam quoad eum gradum, à quo huiuſmodi actiones manant, eſſe veram ac propriam hominis formam. Secundo;

2. Quia anima intellectiua in hoc vitæ ſtatu omnem cognitionem haurit à ſenſibus, & quoad vſum etiam ſpecierum, ſaltem maiori ex parte, depẽdet à corpore, quatenus oportet intelligentem ſpeculari phantaſmata. Quod certe non eſſet, niſi etiam quoad gradum intelligendi haberet ordinem ad corpus, idque vere informaret; ſiquidem eiuſmodi dependentia quoad operationem non niſi à naturali nexu

3. inter animam corpuſque oritur. Tertio, Quia niſi anima humana ſecundum prædictum gradum eſſet copulata corpori, vt eius forma, nihil faceret corporis temperamentum ad ingenii perſpicaciam, & ad expediendas intelligendi actiones, cuius oppoſitum experientia docet, vt

4. ſuperius argumentabamur. Quarto, Idem ex eo ſtabilitur, quia cum Viennenſe, & Lateranenſe Conciliũ abſolute decreuerint animam intellectiuam eſſe vere ac per ſe humani corporis formam, & anima intellectiua ſecundum gradum intelligendi; ſuum proprium ac peculiare eſſe ſortiatur, dubitandum non eſt quin id decretum de anima quoad eiuſmodi gradum intelligendum ſit.

3. Concluſio.
Recentiores quidam perperam philoſophantes. Redarguuntur.

Tertia concluſio, Non ſola fide ratum eſt; ſed etiam naturalibus rationibus concluditur, animam intellectiuam eſſe vere, ac per ſe humani corporis formam. Hanc concluſionem ſtatuimus contra recentiores quoſdam Philoſophos perperam opinantes quod anima rationalis ſit forma corporis, & quod ſimul immortalis exiſtat, ſola fide teneri, quaſi vero ex philoſophiæ placitis nulla forma corporis extra materiam cohærere valeat. Deprehenditur vero horum deceptio ex eo, quia, quod ad immortalitatem attinet, Lateranenſe Concilium palam ſtatuit animam humanam etiam ſecundum Philoſophiam eſſe immortalem, idq; nos in progreſſu philoſophicis argumentis oſtendemus. Deinde, quod ad rationem formæ ſpectat, ex ſuperiore diſceptatione conſtat, etiam citra fidei lumen naturaliter concludi ac conuinci animam intellectiuam eo, quo diximus, modo humani corporis formam eſſe.

* *
*

ARTICVLVS III.

OBVIAM ITVR ARGVMENTIS *initio quæſtionis propoſitis.*

Nunc primi articuli argumentis reſpondeamus. Ad primum dicendum: Etſi anima intellectiua nequeat communicare materiæ materiales ſuas potentias, & eas operationes, quæ ab his eliciuntur, ita vt materia eis informetur: poſſe tamen illi ſuum eſſe ſubſtantiale communicare; non quod iſtud minus ſimplex & immateriale ſit; vt recte ait Caietanus tum lib. 3. huius operis cap. 2. dub. vlt. contra Ferrarienſem lib. 2. contra Gent. cap. 69. tum 1. p. q. 76. artic. 1. in reſponſione ad 4. ſed quia potentiæ, & operationes nequeunt materiam niſi ipſi inhærendo informare; accidentia vero ſpiritalia neutiquam corpori inhærere poſſunt: at anima informat materiam, eique ſuum eſſe ſubſtantiale impertit non inhærendo, ſed per omnes eius partes ſe intime inſinuando, eaſque animando. Ex quo patet, non eandem eſſe rationem in anima rationali, & eius potentiis: atque actibus: quanquam & illud dici poteſt etiam intellectionem aliquo modo animæ, & corpori eſſe communem, quatenus intellectio animæ in corpore pendet à ſpeciebus, quæ ſenſuum miniſterio acquiruntur; item quatenus oportet intelligẽtem phantaſmata ſpeculari.

Ad 1.
Intellectus 1 eſt abſtracti materia qu anima Caiet.

Ad ſecundum, eſto anima intellectiua ob naturæ ſuæ dignitatem à corpore plurimum diſtet, reſpondere tamen illi ſecundum proportionem actus ad potentiam eiuſdem generis; ideoque poſſe inter ſe ſocietatem coire, & in vnius tertii naturam apte copulari. Maxime cum corpus humanum ob natiui temperamenti, & organorum ad animæ functiones obeundas bonitatem, ita affectum ſit, vt anima aliud neque aptius, neque præſtantius ſortiri potuerit, vt libro ſecundo de Ortu, & Interitu oſtendimus. In quo ſane mirabilis rerum ordo, & connexio viſitur, dum animus qui inter ſubſtantias intelligentiæ participes, infimum locum obtinet, cum eo corpore quod cæteris excellit, coniungitur, ſicque iuxta D. Dionyſii normam in 7. cap. de diuinis nominibus, ſummum infimi attingit, infimum ſupremi.

Ad 2.
Corpus humanum præſtantiſſimi temperamenti.

Ad tertium, Conceſſa maiori neganda eſt minor, & ad eius confirmationem dicendum, relata tranſcendentia pendere quoad ſuum eſſe à termino, id eſt, habere ſuum eſſe in ordine ad illum: & ita animam rationalem obtinere ſuum eſſe in ordine ad corpus, cuius forma eſt. Vnde eſſentialiter per habitudinem ad illud definitur. Verum non oportere omne relatum tranſcendens pendere à termino tanquam ab eo, à quo accipiat eſſe, vel ſine quo exiſtere non poſſit. Quod ſi obiicias

Cap. 8. q. 3. Ad 3.

cias omne relatum tranſcendens referri ad aliud tanquam ad cauſam, proindeque ſi anima intellectiua eſt forma corporis, debere reſpicere corpus tanquam id, à quo accipit eſſe, cum cauſa definiatur id, à quo aliud eſſe accipit. Occurrendum erit animam intellectiuam referri ad corpus, tanquam ad cauſam materialem, & tanquam ad id, non à quo, ſed in ordine ad quod accipit eſſe. Sic enim cauſæ notio accipi debet, cum relatum tranſcendens dicitur referri ad aliud, tanquam ad cauſam; nimirum ita vt cauſa, fuſo ſignificato, dicatur id, à quo, vel in ordine ad quod res accipit eſſe: dummodo tamen id ſit aliquod prius. Nam etiam relata ſecundum eſſe, cum ſecundum ſuas naturas ad aliud referantur, obtinent ſuum eſſe in ordine ad aliud: verum quia ſunt ſimul natura, illud aliud non eſt quid prius. Aliis placet non omne relatum tranſcendens vendicare cauſam pro termino. Qua de re alibi.

Ad 4.

[A]nima intellectiua cur corpo[ri] coniungatur.

Ad quartum, dicendum animam coniungi corpori propter ſubſtantiale bonum totius, vt videlicet ex ea vna cum corpore ſpecies humana compleatur; itemque propter accidentariam quandam ſui ipſius perfectionem; nimirum vt perficiatur cognitione intellectiua naturæ ſuæ congruente, quam ſenſuum miniſterio acquirit, hic enim intelligendi modus ſemper ei naturalis eſt. Nec officit quod cum à corpore abſcedit, ex influxu ſuperni luminis ſcientiam haurit: id enim magis ei ratione abiunctionis à corpore, quam merito ſpeciei humanæ competit.

Ad 5.

[V]nio animæ [cu]m corpore tri[pl]ex.

[Le]ge Caiet p. 1. [q.] 76. art. 6.

[Ca]uſalitas for[mæ].

Ad quintum, vt pateat quid reſpondendum ſit, obſeruandum eſt, vnionem animæ cum corpore tripliciter ſumi. Primum, pro actione, qua anima corpori vnitur. Secundo, pro relatione coniunctionis inter ipſa. Tertio pro huiuſce relationis fundamento, quod nihil eſt aliud, quam cauſalitas formæ & materiæ, id eſt, formam tradere ſeſe materiæ, ipſam actuando & perficiendo, viciſſimque materiam ſubiici formæ, excipiendo eam fouendoque, ita vt ex hoc mutuo complexu totum emergat. Porro vnio primo & ſecundo modo accepta accidens eſt. Tertio modo ſumpta, eſt modus quidam, qui neque accidens, neque ſubſtantia ſimpliciter dici debeat, ſed modus ſubſtantiæ, vt in Phyſicis diximus. Ad argumentum igitur dicendum, licet vnio primo & ſecundo modo accepta accidens ſit, non proinde tamē animam vniri per accidens corpori, quia vnio per accidens non contingit ex eo, quod actio vniendi, vel relatio ſint accidentia, ſed ex natura & conditione eorum, quæ copulantur, cum eiuſmodi ſunt, vt in vnum ſimpliciter coire nequeant, quod in re propoſita non accidit; quandoquidem anima & corpus ſunt actus, & potentia eiuſdem generis, habentes inter ſe naturalem habitudinem & proportionem ad condendum vnum quidpiam ſubſtantiale, vt ſuperius à nobis dictum eſt.

[Q]uur anima non [v]niatur per ac[ci]dens corpori.

Anima cum ſeparatur à corpore nihil de propria ſubſtantia amittit.

Quod vero ad tertiam vnionem ſpectat, eſto anima cum à corpore abſcedit, eam deponat (nec enim ſolitaria materiam actuat, aut perficit) non idcirco tamen aliquid ei de propria ſubſtantia, vel eſſentia deperit; quia modus ille, vti diximus, nec accidens, nec ſubſtantia ſimpliciter eſt; ſed modus ſubſtantiæ, qui modi, integra rei eſſentia, adeſſe & abeſſe queunt. Id, quod tum aliis exemplis videre eſt, tum in aquæ gutta, quæ ſeorſim exiſtens ſuppoſitum eſt; cum vero alteri aquæ vnitur, ſuppoſiti rationem habere deſinit, ſicque amittit modum illum, in quo principium ſuppoſitationis conſiſtit, qui modus nec accidens, nec ſubſtantia ſimpliciter eſt; vt de cauſalitate formæ dicebamus, ſed modus ſubſtantiæ.

Principium ſuppoſitationis.

QVÆSTIO VII.

VTRVM ANIMAE RATIOnis participes ad numerum hominum multiplicentur, an non?

ARTICVLVS I.

DE PALINGENESIA, ET de vnitate formæ aſſiſtentis, quam nonnulli finxere.

1. Sententia.

DVæ fuerūt in re propoſita Philoſophorum ſententiæ. Altera Empedoclis, Pythagoræ, Platonis, Apollonii Tyanæi, & aliorum, qui abſurdam quandam μετεμψύχωσιν, id eſt, tranſanimationem induxerunt, aſſerentes hominū animas, cum ab vnius corpore exceſſerint, in aliena corpora certis annorum ſpatiis demigrare, non hominum tantum, ſed etiam pecudum. Hinc Pythagoras aiebat ſe fuiſſe Euphorbum, cui pectore quondam hæſit in aduerſo grauis haſta minoris Atridæ. Et Empedocles ſe olim piſcem fuiſſe ſuis carminibus cecinit. Inde quoque ortum habuit dogma illud Pythagoræorum, qui magnum ſcelus eſſe prædicabant, pecorum carnibus veſci, ne vt Tertullianus in Apologetico contra Gentes, capite 40. ait, bubulam de aliquo proauo quiſquam obſonaret. Diſſidium tamen eſt inter auctores, num Plato re vera poſuerit tranſmigrationem animarum etiam in corpora belluina, an in humana duntaxat. Plutarchus libro quinto de Placitis, capite 20. Plotinus Enn. 3. libro 4. cap 2. D. Nemeſius libro de natura humana, cap. 2. affirmant. Negāt Iamblichus, Proclus, Porphyrius & alii, vt Albert. 22. de anima, libro 9. capite 5. aientes id tantum ſecundum allegoriam dici à Platone. Quod colligere nituntur ex Cratylo,

Errorem hunc tribuit Diuus Auguſt. Pythagoræ, Serm. 14. de Tempore, & D. Chryſoſt. in Ioan. homil. 1. & 66. & D. Epiph lib contra hæreſ. c. 7.

Eundem tribuit Manichæis D. Auguſt. in lib de hæreſibus c. 46. & lib. 5. contra Fauſtum, cap. 10.

Palingeneſiam coarguit D. Baſil. homil. 8. Hexa. D. Nemeſius cap. 8. lib. 2. de Anima. D. Auguſt. lib. 12. de Ciuit. Dei, cap. 20.

lo, Theæteto, Phædone, & ex epiſt. ad Dionyſium. Qua de re ſcripſimus libro 2. de Ortu & Interitu, ca. 11. q. 1. art. 1. Lege Philoſtratum in vita Apollonii, Laertium in Pythagora, Porphyriũ in lib. de Abſtinentia. Errorem de tranſmigratione animarum ſcripſit Herodotus ab Ægyptiis ad Græcos manaſſe. Quem poſtea recepere hæretici Albanenſes, & Albigenſes, quos coarguit D. Athanaſius lib. 6 de Beatitudine Filii Dei, docens id eſſe contra fidem.

Sed relicta huius ſententiæ abſurditate, quæ iam diu exoleuit, & inter Poetarum fabulas verſatur, occurrit alia ſentẽtia exiſtimantiũ, in diſciplina Ariſtotelis ponendam eſſe vnã duntaxat animam intellectricem, ſiue vnum intellectum, qui omnibus hominibus aſſiſtat, vt Solis lumen vniuerſitati: ſic enim Ariſtotelem interpretati ſunt eius diſcipulus & ſcholæ ſucceſſor Theophraſtꝰ, Themiſtius, Simplicius, Auerroes, aliiq; non pauci; etſi non omnes eodem modo de huiuſmodi intellectu locuti fuerint.

Suſcipitur diſputatio contra Auerroem.

Quoniam autẽ Auerroes 3. huius oper. com. 5. & in deſtructionibus deſtructionẽ contra Algazelem, placitum hoc & Peripateticum & verum eſſe multis argumentis defendit, cum eo nobis diſputatio erit.

Sententia Auerroica propoſitio.

Contendit igitur Arabs vnicum tantum dari intellectum ſeparatum quidem re à ſingulis hominibus, ſed eiſdem aſſidentem, & coniunctum per imagines, quæ in cuiuſque phantaſia inſident, atq; ab his imaginibus eius luce colluſtratis, ait tranſmitti in ipſum intellectum intelligibiles formas, quibus ille cõſignatas rerum notiones capiat. Sicque fieri vt nos per eiuſmodi intellectum ſeparatum intelligere dicamur.

Eius conſectarium.

Addit etiam, quadam conſecutionis ſerie de abſurdis abſurda colligens, animam intellectricem non eſſe veram hominis formam, nec hominem per eam eſſentialiter à belluis diſtingui, ſed per aliam formam, quam cogitatricem nominat: & ad hanc pertinere vult cognitionem ſingularium, hanc cum quolibet homine progigni, vnaque interire, & hominum numero multiplicari.

1. Ratio pro Auerroe.

Poſſunt autem pro huiuſmodi figmento hæ rationes adduci. Vnumquodque vt eſt, ita operatur, cum actio ſequatur eſſe; atqui intellectus habet per ſe operationẽ ſine corpore; ſiquidem percipit res vniuerſales, & à materiæ conſortio abiunctas. Non eſt igitur vnitus corpori.

2. Deinde, quod vnus tantum ſit, oſtenditur. Primum, quia multitudo, quæ eſt ſecundum numerum, non conuenit niſi formis, quæ pendent à materia.

3. Item quia ad illuſtrandum omnia ſpectabilia, ſat eſt vna lux Solis; ergo ad illuſtrandum omnia intelligibilia ſufficiet lux vnius communis intellectus.

4. Item quia communes animæ prænotiones & effata, in quæ omnes conſentiunt, non aliunde quam ex vno & communi intellectu videtur prouenire.

5. Rurſus, quia niſi eadem eſſet omnium intelligentia, nec præceptor doceret, nec diſcipulus addiſcere quicquam poſſet. Vel enim eadem numero ſcientia, quæ in magiſtro eſt, cõmunicatur diſcipulo, vel diuerſa; non diuerſa, alioqui vna ſcientia aliam procrearet, vt ignis ignem; qui tamen operãdi modus non niſi rebus phyſicis cõuenit: communicatur igitur eadem ſcientia, ac proinde vnus idemque eſt magiſtri & diſcipuli intellectus.

Idem Auerr. figmentum c[onfirmari] vid[etur] ex Ariſtotel[e].

Iam vero quod hæc fuerit Ariſtotelis mens, probatur. 1. Primum, quia huius operis cap. 5. tex. 18. comparat intellectum lumini; videlicet, quia phantaſmata ſplendore ſuo colluſtrat ad modum antea explicatum. 2. Deinde, quia 2. de Gener. anim. cap. 3. ait intellectum foris aduenire, id eſt non eſſe infuſum corpori, ſed extrinſecus aſſidere. 3. Poſtremo, quia cũ eius ſententia mundus æternus ſit, & animus intelligẽtię particeps non intereat, niſi vnus tantummodo foret intellectus, exiſterẽt nunc actu infinitæ animæ contra eiuſdem placitum in 3. Phyſic. auſcult. lib.

Ariſtotelice creditur à q[ui]buſdam.

Et hoc quidem argumentum permouit etiam ad prædictam intellectus vnitatem in Ariſtotelis doctrina aſſerendam, non paucos è recentioribus Peripateticis: in quibus ſunt Thomas Anglicus, Achillinus, Odo, Iandunus, Mirandulanus, Zimara, Vicomercatus, & quidam alii. Eodemq; adductus Beſſario, non minus in Ariſtotelica, quã in Platonica diſciplina eruditus, lib. 3 contra Calumniatorẽ Platonis, cap. 21. ſtatuit alterutrum ex Ariſtotelis dogmate concedendum: aut vnicum eſſe intellectum immortalẽ; aut plures, omnes morti eſſe obnoxios.

Et Platoni[...]

Eſt tamen inter hos auctores diſſidium. Nam quidam putant de mente Ariſtotelis ponendam eſſe in omnibus hominibus vnam eandemque formam aſſiſtentem, vt diximus: alii informantem, vt Mirandulanus libro 32. de euerſione ſingularis certaminis ſect. 1. & lib. 33. ſect. 2. & 6. & Achilin. lib. de intellig.

ARTICVLVS II.

REFELLITVR ERROR COMMENTATORIS, ponentis vnum duntaxat intellectum, ſeu formam aſſidentem.

Auerrois e[...]ditur error.

HÆc tamen Commentatoris, ſeu commentitoris potius de vnitate intellectus ſentẽtia adeo ſtulta eſt, vt merito Scotus in 4. diſtin. 43. quæſt 2 dixerit dignum eſſe Auerroem, qui ob has ineptias ex hominum communione auerruncetur. Alii vero hoc eius figmentum monſtrum vocarint, quo nullum maius Arabum ſyluæ genuerint. Certe hoc vnum ſat eſſe debuiſſet ad eos coarguendos, qui filium Rois tanti faciunt, vt eius animam Ariſtotelis animam eſſe dicant.

Ac primum iſtiuſmodi dogma, qua ex parte negat animam intellectiuam eſſe veram ac propriam

...mo non con-...uitur per ſo-...a animam ...ſtiuam.

propriam hominis formam, ſatis à nobis ſuperiori quæſtione cõfutatum fuit: ſed inſuper addi nunc illud poteſt, quod ſi Socrates per ſolam animam ſenſu præditam in ſua ſpecie conſtituitur, cum illa intelligendi gradum in ſe non includat, nec ad eum pertineat intellectus, niſi pro ut ei interiectu phantaſmatum copulatur, vt fingit Auerroes, ſequitur hominem vltra animalis naturam non aſſurgere, nec eſſe intrinſece animal ratione præditum, quin potius belluam expertem iudicii & rationis.

...n eſt vnus ...nium homi-...m intellectus

B Quatenus vero ea ſententia omnibus hominibus eandem numero animam, eundemque intellectum attribuit, hoc modo refelli poteſt. Si omnium hominum vna eſſet anima, vel illa per omnes vniuerſi partes commearet, vt anima mundi Platonica, vel certis locorum regionibus cõcluderetur. *...atio.* Primum dici non poteſt, vt libro ſecundo de Cœlo oſtendimus, cum eiuſmodi animam Platonicam fictitiam eſſe demonſtrauimus. Si detur ſecundum, ſequitur non vbique terrarum hominum phantaſmata ab intellectu illuſtrari, atque ita non poſſe vbique homines intelligentes eſſe.

2. Secundo, Intellectio eſt actio immanens maximeque vitalis; neceſſe eſt ergo vt ab eo, quod intelligere dicitur oriatur, in eoque maneat: ac proinde neutiquam poterit facultate in alio exiſtente adminiſtrari.

3. Tertio, Etſi candor parietis luce Solis illuſtratus ſui ſimilitudinem ad aſpectum mittat, non iccirco tamen actio viuendi parieti attribuitur, non enim parietem videntem, ſed viſum appellamus: ergo quod ſpecies intelligibiles à phantaſia Socratis in intellectum illum poſſibilem transfundantur, non ſat erit vt Socrates intelligere dicatur, niſi intelligendi principium in ſe cohibeat.

4. Quarto, Cum phantaſmata, quæ Alexander & eius Bucephalus effingunt, eiuſdem eſſe ſpeciei poſſint, vtpote ſi vtriſque eædem res cognitæ repræſententur, non minus poterit communis ille intellectus phantaſmatis Bucephali, quã Alexandri ad eliciendas rerum imagines copulari. Quare ſi Auerroes ideo Alexandrum intelligere ait, quia eius phantaſmatis intellectus iungitur, dicat quoque ipſius Bucephalum ob eandem cauſam intelligere. Itaque Auerroes homo acutus, & ingenioſus, intellectum belluis donat, hominibus adimit.

5. Quinto, Cum intellectio & volitio ſint intellectricis animę actiones, ſi vna cunctorum hominum foret anima, omnes eiuſmodi actus illi ineſſent, ſicque oporteret conuenire illi pariter errorem & ſciẽtiam, vitium & virtutem, ab eademque ſimul honeſtam & turpem actionem exerceri, eandem peccati labe commaculatam eſſe, & cæleſtis diuinæq; gratiæ ſplendore nitere. Denique admittendum eſſet, vnam animam omnium ſcelerum, quæ vnquam ab hominibus

A commiſſa ſunt, ream eſſe, & omniũ pœnas daturam; itemque omnium recte factorum præmia reportaturam: quæ omnia ſtultitiæ & impietatis plena ſunt.

Sexto, Quod vnitas animarũ à Peripatetico dogmate abhorreat, patet ex eo, quia Ariſtot. hoc in lib. cap. 1. text. 8. poſt traditam animæ definitionem, in qua intellectiuam comprehẽdit, docet animam non quodlibet corpus informare, ſed determinatum ſibique proprium. Quod B iam docuerat 1. lib. cap. 3. tex 53 ob eamque cauſam Pythagoricam Palingeneſiam reprehendit. Præterea lib. 12. Metaphyſ. cap. 3. text. 16. negat vllam animam antecedere corpus; antecederet autem ſi vna tantum foret: ſiquidem ante corpus Socratis extitiſſet eius anima. Item eodem lib. cap. 8. text. 49. ait multiplicata materia, multiplicari formam. Denique in probl. ſect. 30. qu. 4. aperte ſumit plures eſſe animas in pluribus hominibus.

C Poſtremo accedit ad noſtram aſſertionem confirmandam, decretum Concilii Lateranenſis ſub Leone x. ſeſſ. 8. quod hiſce verbis cõtinetur: Damnamus & reprobamus omnes aſſerentes animam intellectiuam mortalem eſſe, & vnicam in cunctis hominibus. hæc in dubium vertentes, cum illa non ſolum vere per ſe, & eſſentialiter humani corporis forma exiſtat, verum & immortalis, & pro corporum, quibus infunditur, multitudine ſingulariter multiplica- D bilis, & multiplicata, & multiplicanda ſit.

Contra hunc etiam errorem, quo olim imbuti fuerãt Manichæi, diſputat D. Gregor. Nyſ. lib. 2. Phil. cap. 7 & 8. D. Epiphan. tom. 2. lib. 2 contra hæreſ. D. Thom. 2. contra Gent. cap. 73. in opuſc. 16. quod inſcribitur de Vnitate intellectus contra Auerroiſtas. Magnus Albertus in tractatu de eadem re, vbi proponit triginta argumenta contra hunc errorem, & totidem pro eo adducta diluit. Durand. in 2. diſt. 17. q. 1. Gre- E gorius ibid. art. 1. & 2. Scotus in 4 diſt. 43. qu. 2. Henricus Gand. quodlib 9. qu. 14. & 15. Ochamus quodlib. 1. q. 11. Heruæus quodlib. 1. qu. 11. Ægydius libro de intellectu tract. 3. cap. 24.

ARTICVLVS III.

FVTILIA ESSE ARGVMENTA in initio propoſita.

Soluuntur rationes ad luſta pro intellectus vnitate.

SVnt qui rationes pro intellectus vnitate F ſuperius adductas neutiquam diſſolui poſſe arbitrentur, niſi ab iis, qui Lycæum egredi voluerint, & Peripateticis placitis neutiquam obſtringi; ſed multo ſecus res habet: poſſunt enim intra Lycæum, ac nihil Peripateticæ doctrinæ repugnando facile dilui. Ad primam igitur, concedimus vnumquodque vt eſt, ita operari; ſicque animam rationalem, cum à corpore abſcedit, per ſe, abſque corporis famulatu, operari; dum vero

corpori

corpori innexa eſt, nec vegetatricium, nec ſentientium facultatum munia, aliasve eiuſmodi corporeas actiones, niſi per corporis inſtrumēta obire; imo nec intelligendi actus, licet eos immateriali potentia edat recipiatque ſine miniſterio corporis, & phantaſmatum ſatellitio adminiſtrare; tum quia ſpecies intelligibiles è phantaſmatibus educit, tum quia abſque recurſu ad phantaſmata ſaltem ordinarie nihil intelligit.

Ad ſecundam, negandum eſt quod aſſumit. Non enim principium numeralis diſtinctionis à ſola materia petitur, vt lib. 5. Metaphyſ. oſtendemus. Ad tertiam, conceſſo antecedente, neganda eſt conſecutio. Nam colluſtratio illa phantaſmatum ad eliciendas ſpecies intelligibiles, quam fingit Auerroes, impoſſibilis eſt, vt ex dictis conſtat. Ad quartam, dicendum ideo omnes in communia effata, & generales prænotiones conuenire, quia ipſo intellectus lumine conſpicuæ ſunt. Ad quintam, negandum eſt prius pronuntiatum; dicendumque ſcientiam, quæ eſt in magiſtro & diſcipulo, partim eſſe eandem partim diuerſam: Eandem ratione obiecti, circa quod verſatur: diuerſam, quoad ſpecies intelligibiles; & quoad ipſum ſcientiæ habitum. Magiſtrum vero communicare diſcipulo ſcientiam, offerendo ei ſenſibilia exempla, aliaque his ſimilia, quibus ille phantaſmata ad rei intellectionem idonea effingit, proponēdoque effata communia, & principia illi nota, eaque ad particulares concluſiones applicando; atque ita ipſum ad intelligibiles conceptiones, & ignotę veritatis notitiam quaſi manu ducendo. Quo patet ſcientiam & à magiſtro, & diſcipulo partiatim fieri, modo longe diuerſo ab eo, quo cauſæ phyſicæ effectus ſuos edunt. Qua de re plenius diſſeruimus initio lib. 1. Poſteriorum. Lege etiam D. Thomam 1 p. qu. 117. art. 1. & lib. 2. contra Gentes, cap. 75.

Auerrois opinio non eſt Ariſtotelica.

Loca vero ex Ariſtotele adducta alium ſenſum habent, non eum, quem aduerſarii volunt. Non enim Ariſtoteles intellectum vocat ſeparatum quidpiam & immixtum, quod ſemper re ipſa extra materiam verſetur, ſed quod non ſit potentia ex materiæ coalitu orta, aut organo corporeo affixa.

Intellectum autem propterea lumini comparat, quod vt lux cum coloribus viſibilium rerum imagines elicit, ſic ille cum phantaſmatis concurrat ad producendas intelligibiles ſpecies in intellectum poſſibilem inhærentem animæ, non quidem ſeparatæ, vt finxit Auerroes, ſed corpori vnitæ, ipſumque informanti. Ait quoque intellectum extrinſecus aduenire, quia non educitur è poteſtate materiæ, vt cæteræ formæ phyſicæ, ſed à Deo infunditur, & creatur. Denique ad vltimum argumentum, quod Ariſtotelis doctrinam admodum implicuit, varie ſolet reſponderi. Qui-

A dam enim cenſent Ariſtotelem non neg... infinitum in rebus materiæ expertibus, quæ inter ſe ordinem non habent, vt animæ rationales. Alii ipſum neque animæ immortalitatem palam tradidiſſe, neque animarum infinitatem perſpicue negaſſe, ſed vtrumque verborum ambage obtexiſſe, quod neutrum ſatis compertum haberet. Lege D. Thom. contra Gentes, li. 2. cap. 81. & quæ lib. 3. Phyſic. cap. 8. qu. 1. de hac ipſa re diſſeruimus.

Art. 5. ...

B

QVÆSTIO VIII.

SINTNE OMNES ANIMÆ diuiſibiles, an non.

ARTICVLVS I.

CONFVTANTVR FALSAE quorundam opiniones.

Diuiſibile modis ſum...

C VT appareat qua in re propoſitæ quęſtionis difficultas conſiſtat, prænotandum eſt ex D. Thoma 1. p. q. 76. art. 8. & Durando in 1. Sent. diſt 8. quęſt. 3. in 2. prin. diſtinctionis, trifariam, quod ad inſtitutum attinet, poſſe quidpiam diuiſibile appellari. Vno modo in partes eſſentiæ, ſiue phyſicas, hoc eſt, in materiam & formam; ſiue Metaphyſicas, id eſt, in genus & differentiam. Altero in ſuas potentias & vires. Tertio in partes integrantes, atque extenſas; quod dupliciter poteſt accidere. D Nimirum vel ita, vt id ex natura ſua, ac per ſe extenſum diuiduumque ſit, vel ita vt poſſe diuidi, ratione duntaxat alterius ſibi vendicet. Hoc poſito non adducimus in cōtrouerſiam vtrum anima hiſce omnibus modis diuidua ſit. Conſtat enim non poſſe illam in partes phyſicas ſecari, cum non conſtet ex materia & forma: liquet etiam poſſe in Metaphyſicas diſtribui, cum habeat diuerſos eſſentiæ gradus, propriumque genus & differentiam, vt E docet S. Thomas in quæſtionibus diſputatis, quæſt. de Anima, art. 7. Neque vero de animæ ſectione in ſuas potentias difficultas eſt, cum nemo inficietur cōpetere ei diuerſas facultates ac vires, quarum miniſterio actiones ſuas obit. Supereſt ergo vt inquiſitio tota ſit de eo, quod tertio modo ſectile dicitur. Ac neque de ipſo in tota amplitudine, ſed ſecundum poſteriorem duntaxat conſiderationem diſceptatio eſt. Siquidem ſola quantitas primo, atque ex ſua natura F extenſionem habet, ſola primo, ac per ſe diuiſionem in partes vendicat, vt alibi fuit à nobis explicatum. Itaque tantummodo quærimus, num quemadmodum materia, ita & anima partes habeat, quæ partibus quantitatis reſpondeant, quibuſque licet ex accidente, extendatur.

Quæſtionis tus.

Porro variæ fuerunt hac de re Philoſophorum ſententiæ. Nonnulli animas omnes inſectiles fecere, quod placitum Marſilius Ficinus

cinusPlatoni aſcribit, lib 1.de Platonis Theologia, capite 3. & lib.8.c.1 ac ſecundū Platonem non poſſe formam diuidi, oſtendunt Plotinus, Numenius & Ammonius apud D. Greg. Nyſſ. lib.2. de Anima, capite 1. & D. Nemeſius lib. de Natura humana, capite 2. Idemq; opinati ſunt Simplicius primo huius operis, text. 47. & hoc in libro tex.20. & Caietanus Thienenſis, & Senenſis Hugo, quē refert Pomponatius in ſuo opere de Nutritione, libro primo capite decimo aiens eam aſſertionem nō videri à ratione alienam Verum hæc ſententia neutiquā probanda eſt, cum videamus ramum ab arbore præſectum vegetari, & frondeſcere, & vtramque partem lacertæ diuiſæ animali motu cieri, atq; adeo viuere; quod certe aliunde non prouenit, niſi quia horum viuentium anima diuiſione quantitatis diuiditur, peractaque diuiſione in partibus ſeorſim reſidet. Quod & Ariſtoteles hoc in libro, capite ſecundo tex. 20. & in libro de Iuuentute & ſenectute, capite primo docet, aiens animam plantæ, & quorundam animalium actu vnam eſſe poteſtate plures, quę ſecta viuunt. Idem ſentit D. Auguſtinus in libro de Quantitate animæ, cap.31 aliiq; auctores communi conſenſu. Aduertendum tamen eſt ex animantibus, quæ in partes ſecta viuunt, nonnulla poſt diuiſionē minus diuturnā vitā ducere; quia non remanent eis inſtrumenta, quibus diu ſeruari queant. Imo & ex plantis, vt teſtatur Ariſtoteles citato libro de Iuuentute & ſenectute, quædā præciſæ non viuunt, illæ auulſione ſeruntur: quia aliæ pluſquā hæ requirunt ad ſui tutelā, ideoq; à matre abiunctę ſicceſcūt.

...omnes animæ ſunt indiuiſibiles.

...e D.Th.1.p. ...6.ar.8. Heru. ...d.8.q.4.

Altera ſententia fuit quorundam, quos cōmemorat Sixtus Sen lib.1. Biblioth ſanctæ, annotatione 8. Item Gerandi cuiuſdam, quem refert Argentinas in 1. diſt.8. quæſt.2. art.1. exiſtimantium omnes animas diuiſibiles eſſe. Hæc tamen aſſertio, qua ex parte intellectiuam animam comprehendit, abſurdi erroris falſitatem continet. Si enim anima intellectiua foret extenſa, non eſſet ſpiritualis ſubſtantia; cuius oppoſitum ſuperius demonſtrauimus Item depēderet quoad ſuum eſſe à materia, vt cæteræ formæ diuiſibiles, & eius fluxu particulatim dilaberetur actione caloris in humidū graſſantis; ſicque non iam immortalis foret, ſed caduca, mortiq; obnoxia Plura contra hanc ſententiā lege apud Durand. in 1. diſt.8. q.3. in 2. par. diſt. vbi putat eadē fide, qua tenemus animā intellectiuam eſſe immortalem & ſpiritalem, tenendū quoque non eſſe diuiduam, ſiue extenſam.

...p.1. huius li. ...ſt. art. 6.

...n omnes diuiſibiles.

Non recte quoque ſentiunt Iandunus quæſt. 5. libro tertio huius operis, & Pomponatius libro primo de Nutritione, capite vndecimo aiētes, ſola fide teneri animā rationalē indiuiſibilem eſſe. Namq; vt phyſicis rationibus concludi poteſt, eam corpoream eſſe, ſpiritualemque ſubſtantiā; vti ſuperius oſtendimus, eſſeq; immortalem, vt ſuo loco patebit; ita eandem inſectilem, atque inextenſam eſſe argumentis à natura ipſa petitis conuinci poteſt. Quid autē de cæteris animabus exiſtimandum ſit, progreſſu ſtatuemus.

...hyſicis rationibus concludi poſt, animam rationalem eſſe in...diuiſibilem.

ARTICVLVS II.

ALIORVM AVCTORVM placita explicantur.

Confutatis articulo ſuperiori duabus extremis ſentētiis, ſequuntur aliæ duæ quaſi mediæ. Vna aſſerentiū omnes ac ſolas animas perfectorum animalium indiuiduas eſſe, & inextenſas. Altera arbitrantium omnes etiā perfectorum animalium formas extenſas eſſe, & diuiduas, excepta rationali Prima, aſſertores habet Alexandrum 2. de Anima, c.10. Magnum Albertum in Summa, de Homine, & 1. de Anima, cap.vlt. D.Thom.1 contra Gent.cap.72 & 1.part quæſt.76. artic. 8. Caietanum ibid. Heruæum in 1.Sent.diſt.8 quæſt.4. D.Bonauent.1. diſt.8.in 2.part diſt.quęſt.3 Alenſem lib.7. Metaph ad tex.56. Ferrarienſem hoc loco, quæſt. 3. aliosque non paucos Annotat autē ad hanc ſententiam illuſtrandam Caietanus, loco citato, triplex eſſe formarum ſubſtantialiū genus: vnum earum, quæ in ſe ſpectatæ æque primo totam & quamlibet illius partē reſpiciunt, cuiuſmodi ſunt formæ corporū vitę expertium, vt elementorum, quæ nullam materiæ varietatem, aut organorum diſtinctionem deſiderāt; propterea quod apparatus omnis ad eorū formas in qualibet materiæ portione continetur. Aliud eſt genus formarum, quæ diſparē habitudinē ad totā materiam, & illius partes ſeruant: nimirū quia diuerſa organa, & diſſimilem in toto, atque in partibus diſpoſitionem exigunt, & totam materiam, tanquam primum ſuum perfectibile ita informant, vt aliquā eius partem ſeorſim informare nequeant. Quo pacto ſe habent hominis perfectorumque animantium formæ; nec enim animus rationalis, aut anima equi abſciſſum pedem informat. In tertio genere numerantur eæ formæ, quæ licet diuerſa organa requirant, ſic totam materiam actuant, vt etiam in parte auulſa reſidere queant, non eadem tamē ratione: totam enim materiam informant, vt primarium ſubiectum in quo obtinent omnia quæ in ſuo naturali ſtatu petunt: abiunctam vero vt ſubiectum ſecundarium, ac minus ad obeundas operationes inſtructum: huiuſmodi ſunt ſtirpium & animantium imperfectorum formæ, quæ in duas partes ſectæ; ſecundum vtramlibet viuunt.

Placita Philoſophantium circa animas perfectorum animaliū, diuiſibiles ne ſint, an indiuiſibiles.

Triplex formarum genus, ex ſententia Caiet.

His animaduerſis hunc in modum Diuus Thomas loco citato primæ partis ſententiam ſuam confirmat. Ea forma, quæ totum corpus, eiuſque partem ſeparatam indiſcrimina-

D. Tho. ſententia, omnes ac ſolas animas perfectorum animalium eſſe in diuiduas

tim reſpicit, diuiſibilis eſt; quæ vero non ita habet, indiuiſibilis; atqui formæ omnes, exceptis perfectorum animantium, indiſcriminatim reſpiciunt totum corpus, eiuſque partem ſeparatam, non autem formæ perfectorum animantium; ergo illæ diuiduæ ſunt, hæ vero indiuiduæ & inextenſæ. Aſſumptionem probat; ſiquidem compertum eſt in parte à toto ſeiuncta remanere formam imperfecti animalis; non vero perfecti. Vnde illius pars animali motu agitatur, & doloris ſenſum habet: huius vero minime. Neq; officit, quod peracta diuiſione membrum perfecti animalis auulſum palpitet; id enim, vt recte ait Magn. Albertus in Summa, de Homine, qu. 2. artic. 3. non ad animæ præſentiam, ſed ad ſpiritus vitales, quorum in huius membro maior copia viget, referri debet; quod etiam cernere licet in trunco & capite hominis recens iugulati, in quibus tamen certum eſt nõ manere animam. Idem confirmat locus ille Ariſtotelis ex capite primo libri de Iuuentute & ſenectute, & hoc in libro capite ſecundo text. 20. vbi inter animantia, quæ ſecta viuunt, ſola imperfecta connumerat. Quod ſi quis objiciat pari ratione dici poſſe etiam partes inſecti animalis non ab anima, ſed à ſpiritibus moueri; id ex eo refellitur, quia imperfecta animalia poſt diſſectionem conſpiciuntur nutriri & augeſcere, ſicut antea, vt patet in lumbricis, & quibuſdam aliis: vel ſaltem diutius cientur; cum tamen non plus ſpiritibus abundent, quam perfecta animalia.

Membrũ perfecti animalis auulſum cur palpitet.

Secundo, probatur eadem opinio teſtimonio etiã Ariſtotelis, qui capite quinto libro primo de Ortu & interitu, diſſerens de perfectorum animantiũ accretione, docet eam fieri manente, quod augeſcit, eodem ſecundum partes formales, non autem ſecundum materiales; quia ſcilicet perfectę animantes dum viuunt, eandẽ omnino formam; etſi non eandẽ omnino materiam ſeruant. Ex quo patet illorum animas apud Ariſtotelem indiuiſibiles eſſe; alioqui vna cum materia fluerent, mutarenturq; Objiciat tamen quiſpiam: Motus animalis eſt ab appetitu & phantaſia: at hæc habent in animali certam, ac determinatam ſedem. Non igitur manent in qualibet parte animalis inſecti; ex quo ſequitur, eam re ipſa non viuere. Sed occurrendum in eiuſmodi animantibus phantaſiam & appetitum aliter ſe habere, atque in aliis; nec enim obtinent determinatam omnino ſedem, vnde fit, vt ſecta viuant; dummodo diuiſio nõ fiat ſecundum longitudinem, ſed per tranſuerſum, & pars ſecta, quæ viuere debet, non ſit admodum exigua, vt ait Albertus 1. de Anima.

Alteram ſententiam, quæ ſoli animæ rationali ex omnibus formis ſubſtantialibus indiuiſionẽ tribuit, tuentur Durandus in prima diſt. 8. quæſt. 3. Ægidius eadem diſt. q. vlt. Argentinas quæſt. 2. art. 2. Gabriel in 2. diſt. 16 quæſt A vnica. Iandunus hoc in lib. q. 7. Apollinaris q. 6. Toletanus qu. 2. artic. 2. Marcellus in ſuo 1. de Anima, cap. 9 Th Garbius tract. 5. q. 49. Commentator 1. de Subſtantia orbis, & 8. Phyſic. com. 78. In eademque inclinat Richardus in 2. diſt. 15. in 2. princ. qu 2. & vt videtur, Alenſis 2. part. q. 62. memb. 1. atq; eam ſuo tempore communem fuiſſe teſtatur Caiet. 1. par. qu. 76. art. 8. Nituntur vero hi auctores hiſce potiſſimũ argumentis: Id, quod eſt addictum materiæ eiq; B penitus immerſum, ſortitur conditiones materiæ, ſi non omnes, ſaltem eam, quæ materiam primo conſequitur, quæ eſt extenſio: atqui omnes formę phyſicæ, excepta intellectiua, ſunt immerſæ in materiam eique omnino affixæ, cum extra illam cohærere non poſſint; ergo omnes, præter intellectiuam, ſunt extenſæ & diuiſibiles, non ſecus, ac formæ accidẽtariæ, quæ materiam comitantur, præſertim cum in vtriſ- C que æqua ratio eſſe videatur. Secundo formæ quæ de poteſtate materiæ excitantur, ita ſunt affectæ, vt pars de parte, totum de toto educatur. Sicut enim tota forma leonis, verbi gratia, non videtur præexiſtere in quantumlibet exigua materiæ portione, ita ne putandum eſt totam è qualibet parte eximi; ſed è toto, ſimiliterque partem de parte. Igitur cum omnes formæ, præter intellectiuam, eliciantur de potentia materiæ, omnes extẽſionem habebunt, ac par- D tes, quibus & toti materiæ, & eius partibus reſpondeant. Tertio, Actio, qua anima, etiã perfecti animantis, dẽpto homine, producitur, eſt diuiſibilis; ſiquidẽ recipitur in ſubiecto quanto; ergo cum eiuſmodi actio ſit idem cum anima; nec enim poteſt à ſuo termino re ipſa diſtingui; oportet ipſam quoque animam diuiſibilem eſſe & extenſam. Quarto, Difficile intellectu eſt, quo pacto anima equi ſit indiuiſibilis, neque tamen ſpiritalis ſubſtantia non eſt, vt E patet; ergo neque indiuiſibilis.

Solam animam rationalem eſſe indiuiſibilem tuentur.

1. *Arg.*

2.

3.

4.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO QVAESTIONIS, enodatio argumentorum vtriuſque partis.

F VTraque earum opinionum, quas articulo ſuperiori explicuimus, videtur admodum probabilis. Quare vtriuſque argumenta diluemus, vt quam quiſque volet amplectatur; etſi nos priorem libentius tueamur. Ad primum eorum, quibus prior confirmabatur, reſpondemus formas imperfectorum animantium reſpicere non modo totam materiam, ſed etiam partem, vt perfectibile, in quo permanere poſſunt; formas vero perfectorum haud ita ſe habere, ideoque in parte materiæ aſſeruari non poſſe; non quod omnes indiuiſibiles

Ad 1. argum. Vt problema ſtatuitur omnes ac ſolas animas perfectorum animalium eſſe indiuiſibiles.

tatamen rtio eſt, animrationa. eſſe inquiilem.

ſibiles ſint, id enim ſoli intellectiuæ animæ cõpetit; ſed quia quo forma perfectior eſt, eo maiori accidentium apparatu, ac pluribus eget organis, vt in corpore ſeruetur; quæ organa cum certis ſedibus diſtributa ſint, facta diuiſione conteſtim perit. Quare ex eo quod anima perfectorum animalium partem materiæ ſeorſim informare nequeat, non recte colligitur eam indiuiſibilem naturam obtinere; ſed nobilioris notæ eſſe. Neque aliud probant loca Ariſtotelis ex cap. 1 de Iuuent. & cap. 2. huius, quibus tantummodo habetur viuentia imperfecta viuere; non autem eorum duntaxat formas diuiduas eſſe.

uuntur rapes pro indi one animan perfectorũ malium.

Ad 2.

Ad ſecundum, reſpondetur in accretione dici manere idem ſecundum formam, non autem ſecundum materiam, quia res, quæ accrementum ſumit, ſemper manet eadem ſecundum rationem ſuæ ſpeciei; ſæpe enim apud Ariſtotelē forma pro ſpecie, reique definitione ſumitur: non manere vero idem ſecundum materiam, quia materia continenter fluit. Atq; hæc interpretatio eſt D. Thomæ 1. par. q. 119 art. 1. ad 2. quam, qui ſequi voluerit, dicat Ariſtotelē loco illo 1. lib. de Ortu & Interitu, nõ de ſolis perfectis viuẽtibus, ſed de omnibꝰ vniuerſim loqui.

d hac re diſſeimus lib. 2. de ener., cap. 5. eſt. 12.

Argumenta etiam, quæ pro ſecunda opinione adducta ſunt pari facilitate diluuntur. Ad primũ dicendum, eſto extenſio ſit primaria affectio materiæ, nõ debere proinde omnes formas, quæ materiæ affixæ ſunt, illius extenſionem ſortiri. Nec obſtat, quod eam ſubeant omnes formę accidentarię materiales, vt candor & frigus, cæteræque id genus; hæ namque ita pendent à materia, vt ei inhæreant interuentu quantitatis, atque ita magis illi addictæ ſunt, magiſque eius conditiones ſequuntur: ſubſtantiales autem formæ non ita ſe habent, vt perſpicuum eſt.

lutio 1.

2. Ad ſecundum negãdum quod aſſumit, dicendumq; formam perfecti animalis totam præexiſtere potentia in vnaquaque parte materiæ, totamque de qualibet parte educi, non tamen vt de toto perfectibili; ſed vt de eo, cui tota reſpondere poſſit, dum corpus informat.

3. Ad tertium dicendum, actionem, qua perfecti animalis forma gignitur, eſſe idem re cum illa, & indiuiſibilem beneficio termini, à quo indiuiſibilitatem mutuatur; ac quemadmodũ forma ipſa, licet indiuiſibilis ſit, eſt nihilominus in materia diuiſibili non inhæſiue, ſed ſubiectiue, ita & actio, qua efficitur. Nam quod eſt idem cum ſubſtantia, non poteſt eſſe in materia per inhæſionem. Qua de libro primo de Ortu & interitu ex profeſſo egimus.

4. Ad quartum reſpondetur, licet omnes ſpiritales ſubſtantiæ indiuiſibiles ſint, non licere tamen reciprocare, ita vt omnes etiam ſubſtantiæ indiuiſibiles ſpiritales cenſeantur. Ea enim tantummodo ſpiritalis ſubſtantia dicitur, quæ ita inſectilis eſt, vt immaterialis ſit, hoc eſt, extra materiam cohærere poſſit. A quo cum omnes formæ, excepta rationali, longe abſint, fit vt nullo modo ſpiritales ſubſtantiæ appellari debeant.

QVÆSTIO IX.

SITNE TOTA ANIMA IN corpore, & tota in qualibet eius parte,

ARTICVLVS I.

DISCEPTATIO PROPOſitæ dubitationis.

NOn vocamus in quęſtionem, ſit ne anima in ſanguine, cæteriſque humoribus. Iam enim primo de Generatione ſtatuimus tũ humores, tum alia quædam, etſi animalium partibus vtcumque annumerentur, & anima & vitę muneribus deſtituta eſſe. Erit igitur quęſtio de anima comparata ad corpus, quoad eas tantum partes, quæ vitæ prædita ſunt. Quæſtionis vero ſenſus eſt, vtrum anima in corpore ita ſit, vt nulla pars corporis careat anima, & ita in qualibet parte, vt in ſingulis inſit tota. *Quæſtionis ſenſus.*

Negatiua pars controuerſiæ ſecundum priorem ſenſum ſpectatæ ſuaderi poteſt. Primum quia anima videtur eſſe tantum in cerebro: tum quia congruit, vt id, quod totius corporis regimen obtinet, in cerebro tanquam in arce habitet. Deinde, quia in ſolo capite excubant ſimul omnes interni, externiq; ſenſus qui rerum intelligendarum internuntij, & quaſi apparitores ſunt. Tertia, quia ratiocinandi facultas in eis, quorũ meninges læſæ ſunt, perturbatur; quod argumento eſt, illic intellectum, animamque ipſam reſidere: non autem in aliis partibus corporis, in quibus ſimilem offenſionem non accipit. *1. Argum.*

Ruſus vero quod anima in cordis receſſu duntaxat collocanda ſit, inde probatur, quia cor eſt fons vitæ cuius beneficio omnis vitæ actio adminiſtratur, & à quo calor per ſingulas corporis partes diffuſus omnia membra fouet, ſuiſque viribus inſtruit; tum quia cor ad vehementes animi commotiones, vt iram, timorem, cupiditatem vehementius inflammatur. Pro quo etiam faciunt verba illa Seruatoris noſtri Matth 15 de corde exeunt cogitationes, quo ex loco D. Hieronym. lib. 2. commentariorum in Matthæum ad idem caput colligit animam non in cerebro vt Plato aiebat, ſed in corde eſſe ex Chriſti diſciplina. *2. Argum.*

Item, forma debet materiæ proportione reſpondere; ſed anima, prout eſt forma corporis eſt eſſentia quædam ſimplex: ergo non reſpondet ei multiplex materia, qualis eſt quæ organorum diuerſitate conſtat, quare non eſt *3. Argum.*

4. Argum. anima in partibus organicis. Præterea, eadē videtur eſſe proportio animæ ad corpus, quæ intelligentiæ motricis ad ſphæram cœleſtem: ergo quemadmodum intelligentia non eſt in tota ſphæra vt docet Ariſtoteles 8. Phyſ. c. 10 tex. 84. ſed certo & definito loco; ita nec anima in toto corpore. *5. Argum.* Ad hæc ſi arteria vinciatur, non mouetur quod infra nodum eſt; ergo cum motus ſit index animæ, videtur id, quod infra nodum manet, animæ præſentia deſtitui. Deniq; indiuiſibile non niſi indiuiſibilia adæquatur: ergo cū nulla pars corporis indiuiſibilis ſit, nulla anima indiuiſibilis erit in aliqua parte corporis.

Accedit poſtremo locus Ariſtotelis in libro de Motu animalium capite ſeptimo vbi perſpicuis verbis animam non in qualibet, ſed certa quadam parte corporis ſedem habere Animal, inquit, ita conſtitutum eſſe iudicare debemus, vt ciuitatē legibus bene inſtructam & temperatam: in hac enim poſtquam adminiſtrationis ratio ſemel inſtituta eſt, nihil oportet abſentē principem rebus ſingulis, quæ geruntur, intereſſe, immo vero quiſque officiis fungitur ſuis, vt mandatum eſt, & aliud poſt aliud ex conſuetudine adminiſtratur, & inſtituitur: in animantibus autem hoc ipſum per naturam efficitur; quod ſingula quæq; membra ita conſtituātur, vt ad munera ſua exequenda probe affecta ſint: quocirca non opus eſt in vnoquoq; membro animam ineſſe: ſed cum in certo principio conſiſtat, reliqua membra, quod illi adiungantur, viuunt, atque officia per naturam obeunt ſua.

Quod vero ad alteram quæſtionis partem attinet, qua quæritur, num in ſingulis partibus tota inſit anima, probarit aliquis nō ineſſe ſingulis, hunc in modum: Anima mouetur ex accidente ad motum corporis, in quo eſt, ſimiliterque eo quieſcente, quieſcit. Igitur ſi anima ſit tota in ſingulis eius partibus, cum eodem tempore manus quieſcat: & pes moueatur; & altera manus ſurſum: altera deorſum agitetur; tota anima ſimul mouebitur, & tota quieſcet, eodemque tempore contrarios motus ſubibit. Secundo. Cum aliquid totum eſt alicubi, nihil illius extra eſt; ergo ſi anima tota ſit in capite, nihil illius in pede erit. Tertio: In qualibet parte humani corporis eſt tota anima hominis; ergo quælibet pars hominis homo eſt. Probatur conſecutio, quia integra hominis eſſentia corpore & anima continetur.

ARTICVLVS II.

REFERVNTVR VARIA PHILOſophantium dogmata, conſtituitur vera ſententia.

Placita Philoſophorum: in IN hac quæſtione non vna fuit veterum ſententia, vt præter alios refert Diuus Gregorius A Nyſſenus in libro de Hominis opificio, cap. 12. *qua corporis te anima reſ at.* Lactātius libro de Opificio Dei, capite 16. Tertullianus in libro de anima, Cicero libro primo Tuſculan. Quæſtionum. Quidam enim animam in capite, velut in arce, conſtituerunt, è quibus Xenocrates in vertice, Hippocrates in *Mirand. lib. de Examine nit. capite 4* cerebro, Herophilus in cerebri concauo, ſiue baſi. In membranulis Strato & Eraſiſtratus. In ſuperciliorum meditullio Strato Phyſicus. Alii in aliis partibus. Parmenides & Epicurus in toto B pectore, Philo Iudæus libro, qui inſcribitur; Quod deterius potiori inſidietur, in corde. Stoici itē in corde, vel in ſpiritu circa cor. Diogenes in arteria cordis concaua. Alii in abdito quopiam loco, è quo quaſi aranea pro rerum opportunitate per totum corpus diſcurreret.

Quid vero Plato hac in re ſenſerit, explicat Alcinous in libro de eius doctrina capite 23. hunc in modum: Animam hominis immortalem à primo Deo ſuſcipientes dij mortaliū generum conditores, partes illi duas mortales, vt C diximus, adiunxerunt. Verum ne vis animæ immortalis, atque diuina deliramentis mortalibus inficeretur, in ipſa corporis arce ſedem eius vtpote principis omnium ſtatuerunt. Etenim habitaculum eius caput eſſe voluerunt, ea figura, qua mundus eſt elaboratus. Reliquum corpus huic ad miniſterium quaſi vehiculum ſubiecerunt Ipſis vero mortalibus portionibus proprias ſingulis prouincias aſſignarunt. Iracundiæ D quippe præcordia: cupidini locum medium inter vmbiculum atque diaphragma, ibique vim eam veluti furioſum & agreſte animal ligauerunt.

Pro explicatione huiuſce controuerſiæ animaduertendum eſt totum quod ad præſens inſtitutum attinet, ſumi tripliciter. *Totum tripliciter ſumitur* Primo enim modo dicitur totum integrale, ſeu quantum. Secundo, totū poteſtate, ſeu virtute, quod videlicet multas vires ſeu potētias continet, quæ E tamen ab Ariſtotele in his libris nonnunquam partes vocantur. Tertio, totū eſſentiale, quod partibus eſſentiæ, ſeu Phyſicis, ſeu Metaphyſicis conſtat. Nec vero illud ignorandum, animā eſſe totam in qualibet parte corporis, bifariam intelligi poſſe. Vno modo poſitiue, ita vt anima ſecundum omnes partes, quibus reipſa conſtituitur, inſit in qualibet parte corporis. Altero negatiue, ac ſi diceretur, non ſecundum vnam partem eſſe in vna parte corporis, & ſecundum alterā in alia; ſed quidquid habet, ſiue è partiF bus coaleſcat, ſiue non, id totum in qualibet parte corporis contineri.

Aſſertio 1. Probatur. Sit prima aſſertio: Anima tam diuiſibilis, quam indiuiſibilis informat quamlibet partem corporis. Hæc, quæ traditur a D. Thoma libro ſecundo contra Gent capite 72. & aliis Peripateticis communi cōſenſu, ex eo probatur, quia nulla ſubſtantia corporea viuit, niſi quia habet animam, quæ eſt vitæ fons, & principium. Igitur

Igitur cum ſingulæ partes corporis animati viuant; ſiquidem omnes nutriuntur, plane ſequitur quamlibet partem corporis animati informari ab anima. Adde cum vnicuique compoſito naturali vna tantum inſit forma ſubſtantialis, vt primo libro de Ortu & Interitu oſtendimus, neceſſario animam in toto corpore eſſe; alioqui aliqua materiæ pars eſſet omni forma ſubſtantiali deſtituta; quod naturę viribus neutiquam fieri poteſt. Accedit teſtimonium Ariſtotelis hoc in lib. cap. 2. text. 20. vbi docet animam ſtirpium per totum corpus diffundi.

[A]ſſertio.

Secunda aſſertio Anima, vt eſt totum poteſtate, ſiue diuiſibilis, ſiue indiuiſibilis ſit, non continetur tota in qualibet parte corporis. Hæc ex eo patet, quia licet immateriales potentiæ, quæ animæ intellectiuæ inhærent, vt intellectus, & voluntas, ſint in quauis parte corporis, ſicuti & ipſa anima: aliæ tamen vires nempe organicæ, non ita ſe habent, ſed paucis exceptis, vt facultate nutritiua, quæ per totum corpus fuſa eſt, pleraque omnes ſedibus diſcluſæ, ac diſtinctæ ſunt, vt ſuo loco patebit. Itaque anima, exempli gratia, ſecundum aſpectum in oculis, ſecundum auditum in auribus, ſecundum phãtaſiam in cerebro inſidet.

[Pot]entia orga[nica] quo pacto [ſit] in animali.

Obiiciat tamen aliquis; Omnes in vniuerſum potentiæ inhærent in anima; ergo non recte diſcrimen illud inter potentias organicas, & non organicas conſtituimus. Probatur antecedens, quia omnes potentiæ fluunt ab anima, idque per actionem immanentem (ſi enim fluerent per actionem tranſeuntem, iam earum emanatio non impropriè, ſed proprie actio diceretur, cuius oppoſitum docuimus in Phyſicis) atque adeo neceſſe eſt vt omnes potentiæ maneant in ipſa anima. Nonnulli, è quorum numero eſt Iandunus hoc in libro quæſt. 7. concedunt, omnes potentias recipi in anima. Sed non ita eſt; nam cum potentiæ ex communi Philoſophorum doctrina aliæ ſint materiales & extenſæ, nimirum quæ organicæ dicuntur; aliæ immateriales & inextenſæ, ſicuti & vtrarumque operationes; fieri nequit vt organicæ inhæreant formæ indiuiſibili, ſed neceſſario recipientur in materia, non quidem nuda, ſed vt connotat organa, & vt eſt ſub forma ſubſtantiali ad eum modum, quem primo de Ortu & Interitu diſſeruimus. Ex qua etiam diſputatione facile erit perſpicere non inhærere potentias organicas in toto compoſito, etſi contrarium arbitrentur Ægidius quodlib. 3. quæſt. 10. Caietanus de ente & eſſentia, cap. 7. qu. 16. Soncinas lib. 7. Metaph. quæſt. 7. & alii. Neque obſtat quod Ariſtoteles primo huius operis, cap. 4. text. 66. docuit, functiones animæ eſſe coniuncti: ex quo ſequitur etiam potentias in ipſo coniuncto, id eſt, in toto eſſe, cum eiuſdem ſit actus, cuius eſt potentia, teſte eodem Ariſtotele in lib. de ſomn. & vigil. cap. 1. Non inquam obſtat, quia eo loco tantum ſignificatur ſentire, aliaſque eiuſmodi operationes nõ adminiſtrari abſque conſortio animæ & corporis, contra Platonem, qui exiſtimauit operationes ſenſuum eſſe proprias animæ, in ipſaque inhærere. Ad argumentum vero pro ſententia Ianduni reſpondendum eſt, non omnes potentias fluere ab anima per actionem manentem in ipſa anima, ſed ſpiritales tantum. Itaque materiales potentiæ fluunt per actionem tranſeuntem in materiam, vbi recipiuntur: nec inde ſequitur eiuſmodi fluxus eſſe actiones proprie dictas, cum ſint quaſi reſultantiæ quędam.

[lib]. 7. cap. 1 q 1. [Ob]iectio dilui[tu]r.

3. Aſſertio.

Tertia aſſertio. Anima diuiſibilis, vt eſt totum primo, vel tertio modo, non ineſt tota in qualibet parte corporis. Hęc ex eo oſtenditur, quia cum anima diuiſibilis extenſione materiæ, & quantitatis dilatetur, & extenſa ſit; oportebit ſingulas eius portiones ſingulis materiæ partibus reſpondere, atque adeo non erit tota quoad ſubſtantiam in qualibet parte corporis. Nec eſt quod quiſpiam dubitet num Metaphyſicæ partes animæ cum anima ipſa extendantur. Nam cum illæ à ſubſtantia animæ realiter non differant, neceſſum erit ad eius extenſionem ſuo etiam modo extendi.

4. Aſſertio.

Quarta aſſertio. Anima indiuiſibilis, vt eſt totum tertio modo, eſt tota in qualibet parte corporis ſecundum rationem vero totius primo modo ſumpti dici poteſt eſſe in qualibet parte corporis negatiue. Hęc quoad priorem partem ex eo conſtat, quia cum anima quamlibet partem corporis viuentis informet, vt in prima aſſertione oſtendimus, neceſſe erit animam partibus carentem, in qualibet parte corporis totam eſſe; id enim quod inſectile eſt, vbicunque eſt, totum eſt. Quoad ſecundam vero partem ſimiliter oſtenditur eadem aſſertio; quia cum anima indiuiſibilis conſtet partibus integrantibus, eatenus dici poteſt ſecundum prædictam conſiderationem totius primo modo ſpectati, eſſe tota in qualibet parte corporis, quatenus non obtinet vnam partem integrantem in vna corporis parte, aliam in alia.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO ARGVMENTORUM primi articuli.

Dilutio Argumentorum. Solutio.

ARgumentorum, quæ primo articulo propoſuimus, dilutio ita ſe habet. Ad primum dicendum, ex eo non concludi animam quoad ſuam ſubſtantiam non eſſe in ſingulis partibus corporis: ſed duntaxat quoad aliquas ipſius potentias, functioneſue peculiari modo quibuſdam eius partibus ineſſe; vt in capite quoad omnes externos ſenſus, excepto

tactu, qui per omnia membra permeat; itemq; quoad internas ſentiendi facultates vtriuſq; intellectus famulas, & adiutrices Quod vero cum meninges læſæ ſunt, iudicium perturbetur, non prouenit ex eo quod anima in cerebro tantum inſit, ſed quia oportet intelligẽtem vti ſatellitio phantaſiæ, eiuſque idola ſpeculiar. Vnde ſi ea turbata fuerit, neque anima officio rationis rite defungi. Secundum etiam argumentum tantummodo conficit animam eſſe in corde, vt in fonte caloris, & ſpirituum officina, ac ſede appetitus ſenſitiui, à quo variæ perturbationes oriuntur; non vero illic duntaxat ſecundum informationem eſſe. Ad tertium dic, etſi forma ſit quidpiam vnum ſecundum eſſentiam, eſſe tamen virtute multiplex ob virium, quas ex ſe profundit, vbertatem, ideoque ad eorum officinam diſtinctis organis egere. Ad quartum, Cum quælibet pars viuentis viuat, oportere in qualibet eius parte eſſe animam, at cœlum non eſt viuens, nec intelligentia corpus cœleſte informat, ſed ei tantum, vt motor aſſidet. Ad quintum, Idcirco arteriã ligatam infra nodum nõ moueri, quia motus arteriæ eſt à motu cordis, qui per conſtrictionẽ impeditur, non autem quod infra nodum non maneat anima. Ad ſextum, Indiuiſibili quantitatis non poſſe adęquate reſpondere niſi indiuiſibile. Verum indiuiſibili ſubſtantię cuiuſmodi eſt anima, cum virtute diuiſibile quidpiam ſit, poſſe diuiſibile reſpondere; quod etiam patet in angelis, qui indiuiſibiles cum ſint, in ſpatio tamẽ diuiduo exiſtunt Quod ad locum Ariſtotelis citatum ex libro de Animalium motu ſpectat: Simon Portius lib de mente humana cap. 7. colligi ex co putat, animam ſecundum Ariſtotelis ſententiam non eſſe in toto corpore: ſed non recte ſentit, non enim Ariſtoteles illud pronũciat de anima ſecundum ſuam ſubſtantiam, ſed quoad potentiam motricem, de qua inibi erat queſtio Hanc vero ſtatuit in corde vt in omnium vitalium functionum principio, ac fonte.

Solutio 2. *Solut. 3.* *Solut. 4.* *Solut. 5.* *Solut. 6.*

A B C D

Ad primum vero eorum, quæ ſecundam quæſtionis partem attingunt, reſpondet D. Th. in 1. d. 37. qu. 4. art. 1. Capr. in 2 d. 2. qu. 1. art. 3. & Caiet. ad art. 8. quæſtionis 76 primæ partis mota manu, animam nec per ſe, nec ex accidente moueri quia immateriales ſubſtantiæ nullo pacto ſubire motum dicuntur, niſi cum id in quo definitiue ſunt, mouetur; anima vero non eſt definitiue in manu. Alii, in quibus eſt etiam Diuus Thomas de ſpiritualibus creaturis quæſtione vnica, articulo 4. ad 7. Ægydius in primo d. 8 2. parte diſtinctionis principio quæſtionis tertiæ, minime abſurdum putant concedere moueri ſimul animam, & quieſcere, cum ipſa in ſe eiuſmodi quietem, & motum non recipiat, ſed diuerſæ partes corporis, quas informat, quanquam id in iis, quæ per ſe mouentur, aut quomodolibet in ſe motum recipiunt, fieri nequit. Alii denique fatentur animam moueri per accidens ad motum manus, negant tamen ſimul quieſcere, quieſcente pede. Nam cum quies ſit priuatio, quæ abſolute motum negat, non dicetur, inquiunt, anima quieſcere, niſi totum corpus, in quo eſt motu valet Ex his tribus ſolutionibus etſi nulla omnino diſpliceat, prima magis placet. Ad ſecundum negari poteſt in primis antecedens. Vt enim res alicubi tota eſſe perhibeatur, ſat eſt nihil illius non eſſe vbi tota contineri dicitur: vel admittatur, in iis tamen quę alicubi definitiue, aut circumſcriptiue ſunt, vt in primo, & adæquato ſuo perfectibili; quo pacto formæ indiuiſibiles non ſunt in qualibet parte corporis. Atque hæc ſolutio eſt D. Thomæ in quæſtionibus diſputatis, quæſtione de anima, art. 10.

Quo pacto moueatur anima mota ſola manu.

Ad tertium, neganda eſt conſecutio. Non enim homo dicitur id, quod conſtat ex anima rationali & quacunque materia, ſed ex ea, quæ ſit primum, & adæquatum perfectibile, quale non eſt pars materiæ.

Non quælibet pars hominis dicitur homo

ΚΕΦ. β.

Ἐπεὶ δ᾽ ἐκ τῶν ἀσαφῶν μὲν, φανερωτέρων δὲ γίγνεται τὸ σαφὲς καὶ κατὰ τὸν λόγον γνωριμώτερον, πειρατέον πάλιν, οὕτως ἐπελθεῖν περὶ αὐτῆς· οὐ γὰρ μόνον τὸ ὅτι δεῖ τὸν ὁριστικὸν λόγον δηλοῦν, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν ὅρων λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν ἐνυπάρχειν καὶ ἐμφαίνεσθαι.

νῦν δ᾽ ὥσπερ συμπεράσματα οἱ λόγοι τῶν ὅρων εἰσίν, οἷον τί ἐστι τετραγωνισμός, τὸ ἴσον ἑτερομήκη ὀρθογώνιον

CAPVT II.

At enim cum ex obſcuris quidem, magis autem manifeſtis fiat id notum, quod eſt dilucidum, ac notius ratione, enitendum eſt rurſus hoc pacto de ipſa anima pertractare. Rationem enim diffinitam non ſolum eſſe ſignificare, vt complures dicere diffinitiones videntur, ſed etiam in ipſa cauſam ineſſe, ac apparere, oportet. b *Nunc autem diffinitionem complures, vt concluſiones eſſe videntur.* c *Veluti quid eſt quadratio, confectio figuræ* Text. 12.

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

At enim cum ex obſcuris] Aliam traditurus animæ definitionem, quæ animarũ ſpecies diſtinctius explicet, methodum, modumq; doctrinæ ſtatuit, vti facere conſueuit cum grauis controuerſia exiſtat. Ait ergo velle ſe ex obſcuris natura, ſed nobis notioribus ad ea, quæ ſecũdum rationẽ magis nota ſunt, progredi; tradereq; definitionẽ, quæ cauſam contineat: oportet enim non ſolum quod res ſit, ſed cur ſit declarare. Quæ autẽ dicãtur nobis, quę natura notiora, obſcuriora ve ſatis longa diſceptatione in primo Phyſicæ Auſcultationis l. expoſuimus.

b *Nunc*

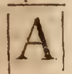
ιον εἶναι ἰσόπλευρον ὁ δὲ τοιοῦτος ὅρος, λόγος τοῦ συμπεράσματος. ὁ δὲ λέγων ὅτι ἐστὶ τετραγωνισμὸς μέσης εὕρησις, τοῦ πράγματος λέγει τὸ αἴτιον. λέγομεν οὖν ἀρχὴν λαβόντες τῆς σκέψεως, διωρίσθαι τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου τῷ ζῆν. πλεοναχῶς δὲ τοῦ ζῆν λεγομένου, κἂν ἕν τι τούτων ὑπάρχῃ μόνον, ζῆν λέγομεν αὐτό, οἷον νοῦς, αἴσθησις, κίνησις. καὶ στάσις ἡ κατὰ τόπον· ἔτι δὲ κίνησις ἡ κατὰ τροφήν, καὶ φθίσιν τε καὶ αὔξησιν. διὸ καὶ

gura laterum æqualium angulorumque rectorum æqualis altera ex parte longiori figuræ: atque definitio talis concluſionis occupat locum. At ea, quæ quadrationem inuentionem eſſe mediæ, dicit, ipſius rei profecto cauſam, vt patet, aſſignat. d *Dicamus igitur hinc conſiderationis initio ſumpto animatum ab inanimato vita ſeiungi. Atque cum multifariam viuere dicatur: etiamſi vnum tantum iſtorum inſit, viuere illud dicimus cui ineſt, vt intellectus, ſenſus, motus loco ac ſtatus, & inſuper motio nutrimento accommodata, & accretio decretioue.* Text.13. *Quapropter*

---

b *Nunc autem definitionum.*] Definitionum tria eſſe genera conſtat ex primo Poſt. cap 7. Quædam enim traduntur per formam vel materiam,. Quædam per cauſam finalem, vel efficientem Alię vtrumque cauſæ genus comprehendunt: & quæ ex vno conſtat genere dicitur interdum concluſio, prout demonſtratur per aliã; interdum medium prout aliam demõſtrat. Quæ autem ex vtroq; coaleſcit, appellatur demonſtratio poſitione tãtum, ſeu collocatione differens; quia continet mediũ & concluſionẽ, ex quibus demonſtratio coagmẽtari poſſit, accedente forma ſyllogiſtica Talis eſt hęc definitio, Homo eſt animal rationis particeps; conſtans corpore in cœlum erecto: poteſt enim ex ea confici demonſtratio, qua cauſa materialis per formalem, ſeu quaſi formalem de homine oſtendatur, hunc in modum Omne animal particeps rationis conſtat corpore in cœlum erecto: ſed homo eſt animal particeps rationis: ergo conſtat corpore in cœlum erecto. Propoſitum vero Ariſtoteli eſt talem animæ definitionem tradere, vt ex illa & ea, quam ſuperiori capite aſſignauit, fiat vna, quæ ſit demõſtratio poſitione differens; ita nimirum, vt vna ex alia demonſtrari poſſit. *Tria definitionum genera. Definitio conſtans ex duplici genere cauſæ demonſtratio appellatur.*

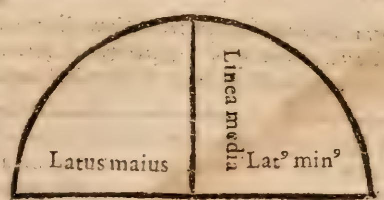
c *Veluti quid eſt, &c.*] Vt oſtendat quaſdam eſſe definitiones, quæ rei cauſam explicant, alias quæ non ita ſe habent: exemplum ſubiicit à Geometria petitum. Quod vt intelligatur, aduertendum eſt dato vno quadrangulo rectilineo, poſſe dari quadratum æqualem aream complectens. Eſt autem quadrangulum figura quadrangularis duorum laterum inæqualium, vt A. *Quadratum. & quadrangulum æqualem aream habere poſſunt.*

Quadratum vero eſt figura item quadrangularis habens omnia latera æqualia & rectangula vt B. *Euclid. 1. elem. dif. 30.*

Quadrare autem quadrangulum eſt inuenire quadratum æquale ſpatium continens quadrangulo. Hoc autem fit per mediæ lineæ inuentionem. Media linea eſt ea, quæ inter latus maius quadranguli, & latus minus ita ſe habet, vt quam proportionem obtinet maius ad ipſam, eandem obtineat ipſa ad minus, exempli gratia. Si latus maius quatuor habuerit palmos, latus vero minus vnum; linea media duos complectetur, quia ſicut in duplo ſuperatur à maiori latere, ita in duplo ſuperat minus. Ex media igitur linea tribuſq; aliis ipſis æqualibus confectũ quadratum, æquale eſt quadrangulo dato. Talem porro lineam ſic inuenies Quadranguli latus maius, & minus quę ad punctum anguli A concurrebant in rectum extende & ſuper totam eam lineam deſcribito ſemicirculum: tum a puncto coniunctionis A. erige perpẽdiculariter, ſiue ad angulos rectos lineam vſq; ad circumferentiam: illa igitur erit media ex qua conficitur quadratum æquale His poſitis ſciẽdum quadrationem, quæ dicitur tetragoniſmus, dupliciter definiri. Vno modo definitione non reddente prædictam cauſam quadrationis, nimirum: Quadratio eſt confectio quadrati æqualis quadrãgulo; vel reddente eiuſmodi cauſam: ſcilicet, Quadratio eſt inuentio mediæ lineæ inter latera inæqualia quadranguli Hæc enim definitio continet cauſam illam quadrationis Hoc exemplum eo ſpectat, vt doceat Ariſtoteles, velle ſe tradere animæ definitionem, quæ rei cauſam explicet. *Quadratio quo modo inueniatur. Quid ſit media linea. Quadratio dupliciter definitur.*

A

d *Dicamus igitur.*] Dixerat ſe progreſſurum à poſterioribus, ſiue obſcuris natura, & notioribus nobis ad ea, quæ natura ſunt notiora: eam methodum ſeruat. Progreditur enim ab animato ad animam, conſtat vero animatum eſſe poſterius natura, quam animam; ſiquidem animatum dicitur, quod animæ particeps eſt, denominaturque ab anima: quod vero ab aliquo denominatur, poſterius illo eſt. Conſtat quoque animatum eſſe nobis manifeſtius, quam animam; quia compoſitum, & totum prius menti occurrit (intellige quoad confuſam cognitionem) quam eius pars: anima autem pars eſt corporis animati. Conſtat item animatum quoad cognitionem diſtinctam eſſe ignotius natura, quam animam, ſicuti & omne totum ſua parte. Procedit ergo Ariſtoteles ab animato explicans diſcrimen inter animatum & inanimatum: videlicet: *Animatum poſterius eſt nobiſque notius quam anima. Inter animatii, & inanimatum diſcrimen.*

quod

quod animatum viuat hoc eſt à ſe ipſo moueatur, & actiones ab interno vitæ principio fundat. Vnde recte annotat Simplicius vitam Græce ζωὴ dici ἀπὸ τοῦ ζέειν, hoc eſt à feruendo, quoniam ex ſe & intrinſecus feruet, hoc eſt, agit, ſeu mouet, mouetúrque.

e *Quapropter*

διὸ καὶ τὰ φυόμενα πάντα δοκεῖ ζῆν. φαίνεται γὰρ ἐν αὑτοῖς ἔχοντα δύναμιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, δι' ἧς αὔξησίν τε καὶ φθίσιν λαμβάνουσι κατὰ τοὺς ἐναντίους τόπους. οὐ γὰρ ἄνω μὲν αὔξεται, κάτω δ' οὔ· ἀλλ' ὁμοίως ἐπ' ἄμφω καὶ πάντῃ ὅσα ἀεὶ τρέφεται καὶ ζῇ διὰ τέλους, ἕως ἂν δύνηται λαμβάνειν τροφήν. χωρίζεσθαι δὲ τοῦτο μὲν τῶν ἄλλων δυνατόν. τὰ δ' ἄλλα τούτου ἀδύνατον ἐν τοῖς θνητοῖς. φανερὸν δ' ἐπὶ τῶν φυομένων· οὐδεμία γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει δύναμις ἄλλη ψυχῆς. τὸ μὲν οὖν ζῆν, διὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπάρχει πᾶσι τοῖς ζῶσι· τὸ δὲ ζῷον, διὰ τὴν αἴσθησιν πρώτως. καὶ γὰρ τὰ κινούμενα μηδ' ἀλλάττοντα τόπον, ἔχοντα δ' αἴσθησιν, ζῷα λέγομεν, καὶ οὐ ζῆν μόνον. αἰσθήσεως δὲ ὑπάρχει πρῶτον πᾶσιν, ἁφή. καὶ ὥσπερ τὸ θρεπτικὸν δύναται χωρίζεσθαι τῆς ἁφῆς καὶ πάσης αἰσθήσεως, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. θρεπτικὸν δὲ λέγομεν τὸ τοιοῦτον μόριον τῆς ψυχῆς, οὗ καὶ τὰ φυτὰ μετέχει. τὰ δὲ ζῷα πάντα φαίνεται τὴν ἁπτικὴν αἴσθησιν ἔχοντα. δι' ἣν δ' αἰτίαν ἑκάτερον τούτων συμβέβηκεν, ὕστερον ἐροῦμεν. νῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω μόνον, ὅτι ἡ ψυχὴ τούτων ἐστὶν ἀρχὴ τῶν εἰρημένων, καὶ τούτοις ὥρισται, θρεπτικῷ, αἰσθητικῷ, διανοητικῷ, κινήσει. πότερον δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστι ψυχή, ἢ μόριον ψυχῆς, καὶ εἰ μόριον, πότερον οὕτως, ὥστ' εἶναι χωριστὸν λόγῳ μόνον, ἢ καὶ τόπῳ.

περὶ

e *Quapropter & vniuerſa plantæ videntur viuere. Quippe cum videantur in ſe ipſis vim habere talem atque principium: quo ad contraria loca tam incrementa, quam decrementa ſuſcipiunt. Non enim ſurſum quidem accreſcunt, deorſum autem non accreſcunt, ſed ad vtranque ſimiliter differentiam & omni ex parte ſemperque nutriuntur, & eouſque viuunt quouſque poſſunt alimentum accipere.* Text. 14. f *Atque hæc quidem vis à cæteris ſeiungi ſepararique poteſt, cætera autem in ipſis mortalibus ab iſta nequeunt ſeparari. Quod quidem in ipſis perſpicitur plantis, nulla enim prorſus in ipſis, vt patet; alia præter hanc, animæ potentia atque officium ineſt. Viuere igitur ob hoc principium viuentibus competit.* Text. 15. *Animal autem eſt ob ſenſum primo. Nam & ea, quæ non cientur motu nec mutant locum, ſenſum autem habent, non ſolum viuere dicimus, ſed etiam animalia nuncupare ſolemus.* Text. 16. *At vero ex ſenſibus, tactus primo cunctis animalibus ineſt. Atqui vt vegetatiuum à tactu, ſenſuque omni, ſic à cæteris tactus ſeparari ſenſibus poteſt. Eam autem partem animæ vegetatiuam dicimus eſſe, cuius & plantæ participes ſunt. Animalia vero cuncta, ipſam vim habere ſentiendi tactu videntur.* Text. 17. g *Atque quam ob cauſam iſtorum vtrumque fit, poſtea dicemus ac explanabimus.* Text. 18. h *Nunc eouſque tantum dicatur animam, inquam principium eſſe eorum quæ dicta ſunt, & in his eſſe definitam vegetatiuo, ſenſitiuo, intellectiuo, etiam motu. Quærendum autem eſt vtrum horum vnumquodque ſit anima, an animæ pars, & ſi pars vtrum hoc pacto, vt ſit ſeparabile ratione ſolum, an etiam loco.* Text. 19.

Vt aliquid dicatur viuere, ſatis eſt ſi è quatuor operationibus vitalibus vnam ſolum exerceat.

e *Quapropter & vniuerſa plantæ videntur viuere.*] Quia vita multipliciter dicitur; ſiquidem quatuor ſunt vitalium operationum genera, nutritio, ſenſio, motus progreſſionis, & intellectio: docet vt aliquid viuere dicatur ſat eſſe vnum vitæ opus exercere Vnde colligit Plantas, in quibus vitæ munia minus illuſtria & conſpicua ſunt, re vera viuere, argumento quod verſus omnem loci differentiam ſeſe porrigant, & increſcant. Namque naturalia ad vnum determinata ſunt; viuentia autem ad oppoſita ſeſe habent.

Ex quatuor vitalium operationum generibus quadruplex vitæ gradus colligitur.

f *Atque hæc quidem*] Ex quatuor generibus vitalium operationum, quæ paulo ante numerauerat, quadruplicem vitæ gradum colligit. Primus eſt eorum, quæ vegetantur, ſeu quę aluntur, augeſcunt & decreſcunt; ſecundus eorum, quæ non ſolum vegetantur, ſed etiam ſenſu pollent. Tertius eorum, quæ vegetantur, & ſenſu prędita ſunt, feruntúrque motu progreſſionis. Quartus, eorum, quibus non ſolum tres ſuperiores gradus, ſed inſuper gradus intelligēdi competit. Docet vero hoſce gradus inter ſe diſtingui In plantis enim primus ſine aliis reperitur. In quibuſdam animalibus duo priores ſine reliquis, vt in iis piſcibus, qui ad ſaxa adhæreſcunt. In beſtiis perfectis tres priores abſq; extremo. In homine omnes quatuor. Itaque in iis gradibus eiuſmodi ordo eſt, vt priores abſque poſterioribus poſſint eſſe non contra.

Secundā animæ definitionem ex dictis concludit.

g *Atque quam.*] Cur nutriendi vis inter cæteras animæ facultates, & tactus inter omnes ſenſus locum primum habeat, explicaturum ſe in progreſſu inquit. Eſt vero eius rei cauſa, quia nutritoria facultas vitam primo ſeruat, dum fluxum materiæ, quam calor diripit, continuo rependit, atque inſtaurat. Præterea tactus noxia declinat, ſalutaria proſequitur, quo neglecto diſcrimine, vitæ fundamenta ruerent.

h *Nunc eouſque.*] Ex dictis animæ definitionem concludit. Nam cum animatum ab inanimato differat operatione vitæ, ab anima ipſa vt à vitæ principio orta, cumque quatuor ſint viuentium genera, quadruplici functionum varietate diſtincta, reliquum eſt vt anima probe dicatur principium vegetandi, ſentiendi, loco mouendi, intelligendi, ſeu quo viuimus, ſentimus, loco

mouemur,

mouemur, & intelligimus. Deinde duplicem proponit quæſtionem. Vnam, an hæc quatuor nempe vegetatiuum, ſenſitiuum, loco motiuum, intellectiuũ, animæ partes, facultateſve ſint: vel potius anima ipſa: vt vtrum vegetatiuum ſit potentia inſita animæ ad vitæ munus obeundum: an vero anima ipſa vegetatrix. Alteram, eſto ſint facultates, non animæ, vtrum ratione tantum, & definitione, an loco, & ſubiecto diſtinguantur. Timæus enim iracundiam in corde, appetitum in hepate, ſenſum in cerebro collocauit.

i *Atque*

περὶ μὲν τινῶν οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. ἔνια δὲ ἀπορίαν ἔχει· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἔνια διαιρούμενα φαίνεται ζῶντα, καὶ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων, ὡς οὔσης τῆς ἐν αὐτοῖς ψυχῆς, ἐντελεχείᾳ μὲν μιᾶς ἐν ἑκάστῳ φυτῷ, δυνάμει δὲ πλειόνων· οὕτω καὶ περὶ τὰς ἄλλας διαφορὰς τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐντόμων ἐν τοῖς τεμνομένοις. καὶ γὰρ αἴσθησιν ἑκάτερον τῶν μερῶν ἔχει, καὶ κίνησιν τὴν κατὰ τόπον. εἰ δὲ αἴσθησιν, καὶ φαντασίαν, καὶ ὄρεξιν· ὅπου μὲν γὰρ αἴσθησις, λύπη τε καὶ ἡδονὴ παρακολουθεῖ· ὅπου δὲ ταῦτα, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐπιθυμία. περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως, οὐδέπω φανερόν. ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι· καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ. τὰ δὲ λοιπὰ μόρια τῆς ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι χωριστά, καθάπερ φασί τινες. τῷ δὲ λόγῳ ὅτι ἕτερα, φανερόν· αἰσθητικῷ γὰρ εἶναι καὶ δοξαστικῷ ἕτερον, εἴπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τοῦ δοξάζειν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν εἰρημένων· ὅτι δ' ἐνίοις μὲν τῶν ζώων ἅπανθ' ὑπάρχει ταῦτα, τισὶ δέ τινα τούτων, ἑτέροις δὲ ἓν μόνον. τοῦτο δὲ ποιεῖ διαφορὰς τῶν ζώων· δι' ἣν δ' αἰτίαν, σκεπτέον ὕστερον. παραπλήσιον δὲ καὶ περὶ τὰς αἰσθήσεις συμβέβηκε· τὰ μὲν γὰρ ἔχει πάσας, τὰ δὲ τινάς, τὰ δὲ μίαν τὴν ἀναγκαιοτάτην, ἁφήν.

ἐπεὶ δὲ

i *Atque de nonnullis quidem iſtorum videre, diſcernereq; facile poſſumus, nonnulla autem dubitationem habent. Nam vt plantæ nonnullæ diuiſæ, ſeiunctæq; videntur viuere propterea quod anima, quæ eſt in iſtis, actu quidem in vnaquaque planta eſt vna, potentiâ vero plures, ſic & circa alias videmus animæ differentias fieri, cum inciduntur animantium ea, quæ inſecta vocamus, vtraque namque partium & ſenſum habet, & motu loco cietur. Quodſi ſenſum habet, & imaginationem & appetitum etiam habet. Vbi namq; eſt ſenſus, ibi dolor etiam exiſtit, atq; voluptas. At vbi ſunt hæc, ibi neceſſario cupiditas etiam ineſt.* Text. 20. k *De intellectu vero contemplatiuaq; potentia non quicquam eſt manifeſtum, ſed videtur hoc animæ genus eſſe diuerſum, idq; ſolum perinde atque perpetuum ab eo quod occidit, ſeiungi ſepararique poteſt.* Text. 21. *Cæteras autem animæ partes, ſeparabiles quidem non eſſe, vt quidam aſſeruerunt ex iis quæ diximus patet.* Text. 22. l *Ratione vero differre non obſcurum eſſe videtur. Senſitiui namque ratio diuerſa eſt à ratione principii opinandi. Siquidem diuerſa ſunt ſentire ac opinari, & vnumquodque dictorum ſimiliter. At vero quibuſdam animantium cunctæ partes vt patet, inſunt: quibuſdam nonnullæ: Sunt & quibus vna tantum ineſſe videtur, atque id ipſum differentias animantium facit, quam autem ob cauſam ita fit, poſtea perſcrutabimur. Eadem & circa ſenſus fieri ſane videmus: quædam enim omnes, quædam aliquos, quædam vnum duntaxat habere videntur, tactum, inquam, ipſum, qui quidem eſt omnium maxime neceſſarius.* Text. 23.

m *Quoniam*

---

i *Atq; de nonnullis quidem iſtorum videre*] Diluit poſteriorem quæſtionem, vt ex ea prioris explicatio facilior euadat: continetur autem ſolutio hac ſcientia. Non eſt difficile videre in quibuſdam, potentias loco & ſubiecto non diſtingui: in aliis difficile, id eſt, conſtat tamen omnes ratione, definitioneq; inter ſe differre. Porro huius ſententiæ tres partes ſunt, quarum prima ſi de ſtirpibus & inſectis animantibus & de potentiis, quæ iis competunt, ſermo ſit, manifeſtam habet veritatem. Etenim partes diuulſæ à planta retinent vim vegetatricem, & altricem, non niſi quia & anima plantæ, & eius vires per totum corpus diffunduntur. Itemque lacerta in duas partes diuiſa, adhuc mouetur, & ſentit: motus vero, & ſenſus imaginationem & appetitum ſequuntur. Sunt igitur hæc per lacertæ membra & artus expanſa: alioqui ſi definitis ſedibus continerentur, in iis tantum ſedibus remanere poſſent, ſi quando remanerent. *In ſtirpibus, & inſectis animantibus potentias animæ non diſtingui ſubiecto, clarum eſt.*

k *De intellectu*] Hæc eſt ſecunda pars ſententiæ, qua oſtendit difficile eſſe, & adhuc ambiguum an intellectiua potentia certo organo definita ſit, quia nondum ſatis explicauit an ſit facultas organica. Videri tamen ait animam intellectiuam alterius eſſe rationis, atque ordinis, & immortalitate à cæteris formis rerum ſublunarium diſtingui. Ex quo ſequitur vim intelligendi non hærere in corpore, poſſeque ab eo ſeiungi, non ita vero cæteras potentias, cum organis addictæ affixæque ſint, vt ex ſuperioribus patet; etſi non defuerint, qui eas quoque ſeparari poſſe à materia affirmarint. *Vis intelligendi corpori affixa non eſt.*

l *Ratione vero*] Tertiam ſententiæ partem, videlicet omnes potentias ratione, ſeu definitione diſtingui, confirmat ex earum operationibus: potentiæ namque per actus ſuos diſtinguuntur. Quare vt ſenſus & appetitus diuerſos actus edunt, vtpote ad diuerſa tendentes obiecta, ita diſtingui. *Probat animæ potentias ratione ſeu definitione diſtingui.*

i

cta, ita & diuerſam definitionem, rationemque ſortiuntur. Deinde in illis verbis, At vero quibuſdam, vt D. Thomas interpretatur, priorem diluit quæſtionem aiens vnumquodq; ex illis quatuor prædicatis nempe vegetatiuum, ſenſitiuum, loco motiuum, intellectiuum, eſſe tum animam, tum virtutem animæ: animam, cum vnum eorum tantum ineſt, atque ita in plantis vegetatiuum eſſe animam. Cum vero plura inſunt, id quod excellit, animam eſſe, vt in homine intellectiuum: quod ita accipiendum eſt v. c. vegetatiuum per ſe ſumptum ex vſu loquendi notet animam, cui is tantum gradus conuenit: ſimiliterque reliqua tria prædicata. Re enim vera vnumquodque horum poteſt ſumi pro anima, vel pro potentia: vt vegetatiuum pro facultate vegetatrice, quæ manat ab eſſentia animæ plantalis, vel pro ipſa anima plantæ. Græci tamen interpretes volunt potius hic contineri confirmationem ſententiæ propoſitæ de Potentiarum diſtinctione ſecundum rationem Nimirum cum viuentia inter ſe differant, quod alia plures, alia pauciores animę facultates obtineant, neceſſario fatendum eas ſaltem ratione diſtingui. Atque hæc Græcorum explicatio germanior videtur, illa prior aliquantulum extorta.

m Quoniam

ἐπεὶ δὲ ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα διχῶς λέγεται, καθάπερ ᾧ ἐπιστάμεθα· τούτων δὲ λέγομεν, τὸ μὲν ἐπιστήμην, τὸ δὲ ψυχήν· ἑκατέρῳ γὰρ τούτων φαμὲν ἐπίστασθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ᾧ ὑγιαίνομεν, τὸ μὲν ὑγίεια, τὸ δὲ μορίῳ τινὶ τοῦ σώματος, ἢ καὶ ὅλῳ. τούτων δ᾽ ἡ μὲν ἐπιστήμη καὶ ὑγίεια, μορφὴ, καὶ εἶδός τι, καὶ λόγος, καὶ οἷον ἐνέργεια τῶν δεκτικῶν· ἡ μὲν ἐπιστημονικοῦ, ἡ δὲ τοῦ ὑγιαστικοῦ. δοκεῖ γὰρ ἐν τῷ πάσχοντι καὶ διατιθεμένῳ ἡ τῶν ποιητικῶν ὑπάρχειν ἐνέργεια. ἡ ψυχὴ δὲ, τοῦτο ᾧ ζῶμεν, καὶ αἰσθανόμεθα, καὶ διανοούμεθα πρώτως. ὥστε λόγος. τις ἂν εἴη καὶ εἶδος, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον. τριχῶς γὰρ λεγομένης τῆς οὐσίας, καθάπερ, εἴπομεν, ὧν τὸ μὲν εἶδος, τὸ δὲ ὕλη, τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν. τούτων δ᾽ ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, ἔμψυχον· οὐ τὸ σῶμά ἐστιν ἐντελέχεια ψυχῆς, ἀλλ᾽ αὕτη σώματός τινος. καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὑπολαμβάνουσιν, οἷς δοκεῖ μήτε ἄνευ σώματος εἶναι, μήτε σῶμά τι ψυχή. σῶμα μὲν γὰρ οὐκ ἔστι, σώματος δέ τι. καὶ διὰ τοῦτο ἐν σώματι ὑπάρχει, καὶ ἐν σώματι τοιούτῳ.

καὶ

m *Quoniam autem id, quo viuimus, quoue ſentimus bifariam dicitur, perinde atque id, quo ſcimus, & id etiam quo ſani ſumus, atque valemus (quoddam enim ſcientiam, quoddam animā dicimus. Quippe cum vtroque ſcire dicamus; & aliud ſanitatem, aliud partem corporis aliquam, vel totum dicimus corpus, atque horum vtrumq; tam ſcientia, quam ſanitas, forma quædam & ſpecies eſt, & ratio, & tanquam actus inſpicientis, ſcientia quidem ſcientis, ſanitas autem ſani. Actus enim agentium in eo, quod patitur, atque diſponitur ineſſe videntur.* n *Anima autem, id eſt, vt patet quo viuimus, & quo ſentimus, ac intelligimus primo) ipſa profecto ratio quædam erit, & forma, ſed non vt materies, atque ſubiectum. Nam cum ſubſtantia tripliciter dicatur, vt diximus (quædam enim eſt forma, quædam materies, quædam id, quod ex vtriſque componitur, & materia quidem eſt, vt patet, potentia, forma autem actus) cum igitur vt diximus ſubſtantia dicatur trifariam, animanſque id ſit, quod ex vtriſq; corpore, inquam, & anima conſtat, corpus profecto non eſt actus animæ, ſed ipſa corporis alicuius eſt actus.* o *Idcirco recte admodum putant ij, quibus anima neq; eſſe ſine corpore, neque corpus aliquod eſſe videtur. Etenim ipſa, corpus quidem non eſt, eſt autem corporis aliquid. Et ineſt ob hoc in corpore, atq; in corpore tali.*

Text. 24

Text. 25

Text. 26

p Non

Duobus viuere dicimur, altero vt forma, altero vt materia.

m *Quoniam autem*] Inſtituit ex inuenta in hoc capite definitione demonſtrare eam, quam tradiderat capite ſuperiori. Sumit autem primo quemadmodum duobus ſcire dicimur, nempe ſcientia tanquam forma, & anima tanquam ſubiecto: item vt duobus dicimur ſanari, videlicet ſanitate vt forma, corpore, vel aliqua parte corporis vt ſubiecto: ita duobus nos dici viuere, altero vt forma, altero vt materia, in qua forma ineſt. Non enim forma, ſeu actus in quolibet ſubiecto eſſe poteſt, ſed certo & determinato: ſicuti neq; agens in quodlibet indiſcriminatim agit, ſed in id, quod idoneū aptumque eſt ad eius impreſſionem recipiendam.

Prior animæ definitio per poſteriorem oſtenditur.

n *Anima autem*] Probat animam eſſe formam Id, quo viuimus eſt forma, ſed anima viuimus, ergo anima eſt forma. Minorem ſuadet, quia cum ſubſtantia triplex ſit, forma, materia & compoſitū, vt iam ſuperius dictum fuit; compoſitum autem ſit quod viuit, & corpus ſiue materia ſit ens potentia, fieri non poteſt vt eo viuere dicamur, ſed per animam, quæ eſt actus. Ex ſuperius dictis hunc in modum colligi poteſt demonſtratio qua Ariſtot. priorem animæ definitionem per poſteriorem oſtendit. Id, quo primo viuimus, ſentimus, loco mouemur, & intelligimus, eſt actus primus ſubſtantialis corporis naturalis potentia vitam habentis: ſed anima eſt id, quo primo viuimus, ſentimus, loco mouemur, & intelligimus, ergo anima eſt actus primus ſubſtantialis, &c.

Quomodo intelligendum, animam nec eſſe corpus nec ſine corpore.

o *Idcirco recte*] Ex ſuperioribus quaſi corollarium deducit, recte ſentire eos, qui aſſerunt animam neq; eſſe corpus, nec ſine corpore. Si enim eſt actus & perfectio corporis, corpus non eſt. Item non eſt ſine corpore, quia etſi anima intellectiua ſeparata cohæreat extra corpus: tamen ſuapte natura eſt forma illius, & naturalis eius ſtatus eſt in corpore, ab eoq; pendet quoad officium informandi.

p Non

καὶ ἐχ ὥσπερ οἱ πρότερον εἰς σῶμα ἐνήρμοζον αὐτήν, οὐθὲν προσδιορίζοντες ἐν τίνι καὶ ποίῳ. καίπερ οὐδὲ φαινομένου τοῦ τυχόντος δέχεσθαι τὸ τυχόν· οὕτω δὲ γίνεται καὶ κατὰ λόγον· ἑκάστου γὰρ ἡ ἐντελέχεια, ἐν τῷ δυνάμει ὑπάρχοντι, καὶ τῇ οἰκείᾳ ὕλῃ πέφυκε γίνεσθαι. ὅτι μὲν οὖν ἐντελέχειά τίς ἐστι, καὶ λόγος τοῦ δύναμιν ἔχοντος τοιοῦδ' εἶναι, φανερὸν ἐκ τούτων.

p *Non in quouis ſine diſcrimine vllo, quemadmodum veteres ad corpus ipſam accommodabant, nihil prorſus determinantes quodnam illud & quale ſit corpus, atque non recte, vt patet. Quippe cum non videatur quoduis ſine vllo diſcrimine quodcumq; ſuſcipere. Hoc autem pacto,, cum ratione etiam fit ſane: actus enim vniuſcuiuſque in eo,, quod eſt potentia, & in propria materia ſuapte natura fieri, eſſeq; ſolet. Animam igitur perfectionem quandam eius & actum ac rationem eſſe quod potentia habet, vt huiuſmodi ſit, ex hiſce, quæ diximus, innoteſcit.*

p Non

p *Non in quouis ſine diſcrimine vllo*] Pythagoræi fabulati ſunt poſſe animam indiſcriminatim ſubire quoduis corpus. Plane, inquit multo ſecus res habet, cum videamus in ſingulis viuentium ſpeciebus diuerſa inſtrui, aptariq; animabus corpora. Quod & in rebus anima carentibus perſpicimus; non enim forma, & actus in quolibet ſubiecto recipitur, ſed in eo, quod natura aptum ſit. Tandem colligit recte definitam eſſe animam actum, ſeu formā corporis potentia vitam habentis.

QVÆSTIO

QVÆSTIO VNICA.

RECTE NE TRADITA SIT POſterior animæ definitio, & an per eam prior demonſtretur.

ARTICVLVS I

RECTE TRADITAM ESSE.

Videtur vitium ineſſe animæ definitioni.

Argum.

PRoximo capite hunc in modum Ariſtoteles animā definiit. Anima eſt id, quo viuimus, ſentimus, loco mouemur, & intelligimus. Verum quod hæc definitio vitioſa ſit, oſtenditur. Primum, quia videtur conuenire Deo Opt. Ma[illegible]cum Deus ſit principium vitæ, & motus, & i[illegible]ſeſſe, teſte Diuo Paulo Actorum 17. Qu[illegible]uis inquit, non longe ſit ab vnoquoque noſ[illegible]m: in ipſo enim viuimus, & mouemur & ſumus. Deinde quia hic definitur anima in cōmune; non minus quam in priori definitione, vt ſignificauit Ariſtoteles textu decimo ſecundo: & tamen definitio ſoli animæ rationali cōpetit, cum ei duntaxat quatuor illæ particulæ ſimul ſumptæ accommodari queant. Rurſum, quia alia ex parte non conuenit ei definitio; cum animus particeps rationis non ſit id, quo intelligimus, ſed quod intelligit; ſiquidem eſt ſingulare per ſe ſubſiſtēs, cuius eſt per ſe agere: Item vero quia anima à corpore abiuncta vere eſt anima, & tamen non eſt id, quo viuimus, & ſentimus.

2.

3.

4.

Secunda animæ definitio vna eſt, & explicatur.

Non eſt tamen ob hæc argumenta, improbāda Ariſtotelica definitio, ſi probe explicetur, & intelligatur. Non placet autem ſententia Ægydii exiſtimantis Ariſtotelem illis verbis non vnam; ſed quadruplicem definitionem tradidiſſe pro numero animarum. Re enim vera prædicta definitio vna eſt, atque vt vna & inueſtigata, & propoſita ab Ariſtotele fuit; vt ex ſuperioris capitis decurſu cōſtat. Deinde non recte Ægydius, quatuor animas ſtatuit, cum très tantummodo numerentur, vt ſuo loco planum fiet. Porro autem definitio ita intelligenda eſt, vt anima dicatur id, quo viuimus, id eſt, principium vitæ internum; quod Deo reſpectu rerum viuentiū minime competit. Licet enim Deus cunctis rebus intime illabatur cōferens illis eſſe: non tamen intrinſecus eas conſtituit. Item quatuor illę particulę viuimus, ſentimus, &c. non ſunt accipiendæ coniunctim, ſed per diſtributionem: non ita quidem vt ſingulæ à ſingulis diſiungantur, quaſi dicendum ſit animam eſſe id, quo viuimus, aut ſentimus, aut loco movemur, aut intelligimus; ſed ita vt diſiunctio cum copulatione ad partes præcedentes fiat; dicaturque, Anima eſt id quo viuimus, aut etiam ſentimus, aut etiam loco mouemur, aut etiam intelligimus. Quo patet non recte Simplicium putaſſe hanc definitionē ſoli animæ intellectiuæ accommodari poſſe. Item merito reprehēdi Dionyſium Sophiſtam, quod vitā definierit ex motu nutritionis quaſi alius vitæ modus non ſit. Atque ex his planā relinquitur reſponſio ad duo priora argumenta.

Deus non eſt principium internum vitæ noſtræ.

Non ſolum conuenit animæ intellectiuæ eſſe id quo viuimus, &c.

Argumenta diluuntur.

Ad cætera dicimus, licet anima rationalis in ſe ſpectata ſit id, quod intelligit, collatam tamen ad ipſum compoſitum id, quo intelligimus: itemque eandem ſeparatam eſſe id, quo viuimus, id eſt, ſuapte natura eſſe principium vitæ; vel, quod eodem recidit, eſſe principium, quo viuere & ſentire poſſumus.

ARTICVLVS II.

QVO PACTO ANIMAE DIFFInitiones ex ſe mutuo demonſtrari queant.

CIrca alteram propoſitæ quæſtionis partem non parum interpretes diſſident. Nam

Græci

Qui cenſeant primam animæ definitionem per ſecundam tanquam per cauſam concludi.

Græci, & eos ſecutus Mag. Albertus, aliique de Latinis non pauci, arbitrantur ſecundam definitionem tradi per priora ſecundum naturam, ex eaque primam concludi tanquã per cauſam demonſtratione propter quid res ſit. Cui ſententiæ fauent in primis verba Ariſtot. initio capitis 2. vbi ſignificauit velle ſe definitionem, quæ cauſam rei cõtineat, inueſtigare. Deinde, quia congruebat, vt Philoſophus ab effectis potius ad cauſam, quam à cauſa ad effecta definiendo procederet. D. Thomas aliique nonnulli contrariam ſequuntur opinionem, aientes primã definitionẽ continere cauſam ſecundæ, & hanc per illam demonſtratione propter quid, illam per hanc demonſtratione quod res ſit, oſtendi.

Qui contrarium opinentur. D. Thom. & alij.

Pro explicatione controuerſiæ aduertendum eſt poſteriorem animæ definitionem dupliciter ſpectari poſſe. Vno modo quatenus traditur per principium operationum animæ: altero quatenus traditur per ipſas animæ operationes, vtrumq; enim continet. Deinde, animæ operationes poſſe expendi vel vt ſunt effectus animæ: vel vt ſunt eius finis. Cum enim vnumquodque ſit gratia ſuæ operationis, vt docet Ariſtoteles libro ſecundo de Cœlo, cap. 3. tex 17. nihil mirum quod operationes animæ dicantur eius finis, non quidem ſi anima ſpectetur præciſe quoad ſuam quidditatem, ſeu quoad prædicata ipſi eſſentialia: ſicut enim eſſentia in ſe abſolute ſumpta non habet cauſam efficientem, vt alibi diximus, ita nec finalem. Dicentur igitur operationes animæ finis illius; ſi anima ſumatur non quoad ſuam eſſentiam abſolute, ſed quatenus accipit eſſe exiſtentiæ: ſiquidem vt producitur, cauſam efficientem & finalem obtinet. Nec ſolum vt producitur actu, ſed vt poteſt produci: ſic enim etſi non vendicet actu cauſam efficientem, vendicat tamen eam in potentia, habetque ad illam ordinem, ſimiliterque ad cauſam finalem, quatenus poteſt ad ipſam à ſuo efficiente dirigi.

Animæ operationes aut vt illius effectus, aut vt finis conſiderari poſſunt. 2. Phyſ. c. 7. q. 15 art. 2.

Operatio eſt animæ finis, non tamen quo ad eſſentiam conſiderata.

Concluſio.

His poſitis ſit prima concluſio. Si poſterior animæ definitio conſideretur quatenus traditur per principium operationum ipſius animæ, poteſt demonſtrari per priorem demonſtratione propter quid; non autem prior per illam. Hæc ita probatur: Saltem noſtro intelligendi modo prius eſt animam eſſe actum corporis, quam eſſe principium ſuarum operationum; & illud eſt ratio huius: ergo definitio animæ, quæ traditur per principium vegetandi, &c. poteſt demonſtrari per eam, quæ traditur per actum corporis demonſtratione propter quid. Antecedens oſtenditur hunc in modum. Sicut ſe habet eſſe ad operationem, ita principium eſſendi ad principium operandi; quandoquidem eam proportionem habet effectus ad effectum, quã cauſa ad cauſam, ſed eſſe eſt prius ſaltem natura operatione; ergo & principium eſſendi, quam principium operan-

Probatur 1.

Prius eſt animã eſſe corporis actum quam operationum principium.

A di. Atqui animam eſſe actum corporis, eſt eſſe principium eſſendi: ſic enim actuat, componit, conſtituit: eſſe vero id, quo viuimus, ſeu vegetamur, eſt eſſe fontem, & principium operandi; ergo, &c. Præterea, quia res habet tale eſſe, ideo eſt principium talis operationis, nõ è conuerſo: igitur quia anima eſt actus corporis, ideo eſt principium vegetandi: igitur hoc per illud, non illud per hoc tanquam per aliquid prius, ac veluti cauſa demonſtrabitur.

Probat. 2.

B Sit ſecunda concluſio Poſterior definitio, vt traditur per operationes animæ tanquam per eius effecta, poteſt demonſtrari demonſtratione propter quid per priorem; & hæc per illam demõſtratione quod res ſit, non vice verſa. Veritas huiuſce concluſionis liquet ex eo, quia effecta poſſunt demonſtrari per ſuam cauſam, & cauſa per ſua effecta, variata ſecundum eum modum ratione demonſtrandi. Prior autem

2. Concluſio

Probatur.

C definitio continet cauſam operationum animæ; ſiquidem traditur per eius eſſentiam, quæ eſt cauſa vitalium functionũ eiuſdem: poſterior autem traditur per effecta. Quod vero effecta, quatenus effecta ſunt, nequeant à priori ſuam cauſam demonſtrare, luce clarius eſt. Iuxta huiuſce concluſionis ſenſum vera eſt opinio D. Thomæ, quam ſupra retulimus, dummodo tamen non aduerſetur concluſioni tertiæ, quã mox ſubiicimus.

In ſecunda concluſionis ſenſ. ſequendus D. Thom.

D Sit tertia concluſio. Si poſterior animæ definitio expendatur, prout traditur per operationes animæ, quatenus animæ ipſius finis ſunt, poterit per eam demonſtrari prior demonſtratione propter quid. Hæc concluſio intelligenda eſt de anima conſiderata ſecundum eum modum quo diximus poſſe rerum naturas obtinere efficientem & finalem cauſam. Patetque ex eo, quia ſecunda definitio ita ſpectata traditur per cauſam prioris. Iuxta

3. Concluſio

E huiuſce concluſionis ſenſum intelligi poteſt Ariſtoteles cum ſuperiori capite ſignificauit velle ſe tradere definitionem, quæ cauſam contineat. Quamuis id aliter exponat Caietanus, videlicet non de cauſa finali, ſed formali, arbitratus principium operandi reſpectu animæ, eſſe prius in genere cauſæ formalis, quam actum corporis. Sed hanc interpretationem, quæ ſuam quoque habet probabilitatem, excluſit ea ratio, qua primam concluſionem ſtabiliuimus.

F Ex dictis conſtat quid reſpondendum ſit ad argumenta principio quæſtionis adducta. Nam verba ex initio capitis ſecundi, de cauſa finali intelligi debent. Præterea, cum Ariſtoteles in quærenda vtraque definitione ex notitia operationum animæ ad ipſius animæ cognitionem progreſſus fuerit; ſatis conſtat in ea re ſecutum fuiſſe ordinarium Phyſicæ inueſtigationis modum ab effectis ad cauſas; ad quem ſeruandum non opus fuit procedere à defini-

Primæ opinionis argumentis reſpondetur.

à definitione comprehendente, effecta duntaxat ad eam, quæ ſolam cauſam contineret. Quin vero vtrumque ordinem, videlicet exquiſitæ doctrinæ, qui eſt à cauſis ad effecta; & primæ inueſtigationis phyſicæ, qui eſt ab effectis ad cauſas, artificioſe coniunxit, dum ſimul & à cauſis ad effecta, & ab effectis ad cauſas proceſſit, ſecundum aliam & aliam conſiderationem, vti diximus.

ΚΕΦ. Γ.

ΤΩΝ δὲ δυνάμεων τῆς ψυχῆς αἱ λεχθεῖσαι, τοῖς μὲν ἐνυπάρχουσι πᾶσαι, καθάπερ εἴπομεν, τοῖς δὲ τινὲς αὐτῶν, ἐνίοις δὲ μία μόνη. δυνάμεις δ' εἴπομεν, θρεπτικὸν, αἰσθητικὸν, ὀρεκτικὸν, κινητικὸν κατὰ τόπον, διανοητικόν. ὑπάρχει δὲ τοῖς μὲν φυτοῖς τὸ θρεπτικὸν μόνον, ἑτέροις δὲ αὐτό τε καὶ τὸ αἰσθητικόν· εἰ δὲ τὸ αἰσθητικὸν, καὶ τὸ ὀρεκτικόν. ὄρεξις γὰρ ἐπιθυμία, καὶ θυμὸς, καὶ βούλησις. τὰ δὲ ζῶα πάντα μίαν ἔχει τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἁφήν. ᾧ δ' αἴσθησις ὑπάρχει, τούτῳ ἡδονή τε καὶ λύπη, καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν. οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἡ ἐπιθυμία. τοῦ γὰρ ἡδέος ὄρεξίς ἐστιν αὕτη. ἔτι δὲ τῆς τροφῆς αἴσθησιν ἔχουσιν· ἡ γὰρ ἁφὴ τῆς τροφῆς αἴσθησις· ξηροῖς γὰρ καὶ ὑγροῖς, καὶ θερμοῖς καὶ ψυχροῖς τρέφεται τὰ ζῶα πάντα. τούτων δὲ αἴσθησις, ἁφή. τῶν δὲ ἄλλων αἰσθητῶν κατὰ συμβεβηκός. οὐδὲν γὰρ εἰς τροφὴν συμβάλλεται ψόφος, οὐδὲ χρῶμα, οὐδὲ ὀσμή· ὁ δὲ χυμὸς, ἕν τι τῶν ἁπτῶν ἐστι. πεῖνα δὲ καὶ δίψα, ἐπιθυμία. καὶ ἡ μὲν πεῖνα, θερμοῦ καὶ ξηροῦ· ἡ δὲ δίψα, ὑγροῦ καὶ ψυχροῦ. ὁ δὲ χυμὸς, οἷον ἥδυσμά τι τούτων ἐστί. διασαφητέον δὲ περὶ αὐτῶν ὕστερον· νῦν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω, ὅτι τῶν ζώων τοῖς ἔχουσιν ἁφὴν καὶ ὄρεξις ὑπάρχει. περὶ δὲ φαντασίας, ἄδηλον· ὕστερον δ' ἐπισκεπτέον. ἐνίοις δὲ πρὸς τούτοις ὑπάρχει καὶ τὸ κατὰ τόπον κινητικόν. ἑτέροις δὲ καὶ τὸ διανοητικόν τε καὶ νοῦς, οἷον ἀνθρώποις, καὶ εἴ τι τοιοῦτόν ἐστιν ἕτερον, ἢ καὶ τιμιώτερον. δῆλον οὖν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον εἷς ἂν εἴη λόγος ψυχῆς τε καὶ σχήματος.

οὔτε

CAPVT III.

A Nimantium a autem, quibuſdam omnes inſunt potentiæ dictæ, quibuſdam nonnullæ ſunt, & quibuſdam vnam tantum ineſſe videatur. Atqui potentias animæ diximus has nutritiuum, ſenſitiuum, appetitiuum, loco motiuum, atque intellectiuum. Et plantis quidem nutritiuum eſt duntaxat: alijs autem & id ipſum & ſenſitiuum. Quod ſi ſenſitiuum ineſt, & appetitiuum etiam ineſt: b nam appetitus, cupiditas eſt, & ira, atque voluptas. Animalia vero cuncta vnum ex ſenſibus habent, tactum, inquam, ipſum. Atque cui ſenſus ineſt, ei voluptas etiam & dolor ineſt, & perceptio iucundi, atque moleſti. Quibus autem hæc inſunt, ea cupiditatem etiam habent. Hæc eſt enim appetitio eius, quod afficit voluptate. Alimenti præterea ſenſum habent. Tactus enim, ſenſus eſt alimenti. Nam ſiccis, & humidis, & calidis, atque frigidis aluntur viuentia cuncta. Horum autem, vt patet, ſenſus eſt tactus. Cæteris vero ſenſibilibus per accidens nutriuntur. Nihil enim conducit ad alimentum ſonus, vel color, aut odor. Sapor autem vnum quid eſt eorum, quæ tactu percipiuntur. At vero fames, ſitis ve cupiditas eſt; ſicci quidem & calidi fames: frigidi vero & humidi, ſitis. At ſapor, horum quaſi quoddam eſt condimentum. Verum hæc declaranda poſterius ſunt, nunc eo vſque ſit dictum, animantium inquam hiſce, quæ tactum habent, & appetitum ineſſe. c De imaginatione vero non patet, ſed de hoc poſtea conſideremus oportet. Nonnullis inſuper & loco motiuum etiam ineſt, & alijs ratiocinatiuum, ac intellectus, vt hominibus. d & ſi quid ſit aliud tale, vel etiam præſtabilius. e Perſpicuum igitur eſt vnam animæ rationem eſſe perinde atque formæ.

Text.27. Text.28. Text.29. Text.30.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

A *Nimantium autem.*] Diſſeruit hactenus Ariſtoteles de animæ natura in ſe ſpectata: nunc de eius facultatibus diſputationem aggreditur; vbi magiſtri ſui Platonis doctrinam ſequitur, qui in Phædro admonet, in vnaquaque re primo eſſentiam conſiderandam eſſe, tum quam vim ad agendum & patiendum habeat, explicandum. Porro in hoc capite generalem quandam potentiarum animæ comprehenſionem tradit, ſpeciatim de eiſdem in progreſſu acturus. Enumerat ergo animæ potentias, ad quas cæteræ reuocantur; ſcilicet vim nutriendi, ſentiendi, loco mouendi, intelligendi. Ex quibus ſola prima plantis conuenit, ſecunda & tertia omnibus animantibus: quarta perfectis tantum: quinta ſoli homini. *Quot ſint animæ potentiæ.*

b *Nam appetitus.*] Probat potentiam appetendi ſemper eſſe cum ſentiendi facultate coniunctam, duplici ratione. Prior ita habet: In omni animante reperitur ſaltem ſenſus tactus, ſub quo guſtatus comprehenditur (guſtatus enim tactus quidam eſt) vbi autem tactus, ibi & delectatio & dolor inſunt: ſed hæc ſunt actus appetitus; quia delectatio eſt boni, dolor mali, bonum vero & malum ad appetitum pertinent; ergo in quouis animante potentia appetendi ſenſum conſequitur. Poſterior hunc in modum concluditur: In omnibus animalibus cernitur ſenſus alimenti; nimirum tactus, ſub quo guſtatus continetur. Namque viuentia omnia aluntur, ſuſtentanturque rebus ſiccis & humidis, calidis & frigidis, quæ omnia tactu percipiuntur: vbi autem ſenſus alimenti eſt, ibi inuenitur fames & ſitis, quæ appetitus quidam ſunt: fames quidem *Appetendi, ſentiendiq; potentia nunquam ſeparantur. Vbi ſenſus alimenti eſt, ibi fames & ſitis eſt.*

Quid fames, quid sitis. ſicci & calidi, id eſt, cibi: ſitis frigidi & humidi, hoc eſt, potus. In omni igitur animali potentia appetendi cum ſenſu coniuncta eſt. Quę hoc loco de fame ſitique dici poſſent, copioſe à nobis explicata fuere in 1. de Ortu & Interitu. Aduerte autem cum Ariſtoteles ait, omnibus animantibus conuenire appetitũ: dubium eſſe num id etiam de appetitu iraſcibili intelligat. Themiſtius inquit ſentire plurima animalia, quibus deſit iracundia, & quæ ſolum habeant tenue cupiditatis veſtigium. Aliis placet iræ & cupiditatis appetitum coniunctum eſſe, quod ſemper ira cupiditati adſit, tanquam vindex & propugnatrix aduerſus ea, quæ obſtant quo minus animal bonum, quod optat, aſſequatur; aut malum, quo fugit, declinet. Conſule D. Thomam part 1. quæſt. 81. art. 2.

Facultate imaginandi ſaltem imperfecta nullum animal caret. c *De imaginatione.*] Num imaginandi vis in quouis animali externum ſenſum comitetur, nondum manifeſtum eſſe ait, quod intelligit de imaginatrici facultate perfecta quæ rerum abſentium imagines retinet, & in aliqua certa ac definita animalis parte ſedem obtinet. Namq; potentia imaginandi perfecta, vel imperfecta omnibus animantibus communis eſt.

d *Etſi quid aliud.*] Ambigere videtur vtrumne ſupra homines ſint Dæmones intellectu & ratione præditi, vt Socrates & Plato aiebant. Qua de re multa Plato in 2. & 10. de Republica, in Phædro & Epimenide, aliiſque in locis. Conſtat certe ſupra humanam naturam eſſe angelicam, quæ corporis expers eſt, & intellectu pollet.

Non datur anima vna, re ab omnibus ſeiuncta. e *Perſpicuum igitur.*] Diluit eam quæſtionem, quam 1. c. ſuperioris lib. propoſuerat, num videlicet vna communis animæ definitio ſit; reſpondetq; duplici pronuntiato, ſimilitudine quadam deſumpta à figura. Primum eſt. Quemadmodum non datur figura vna communis re ipſa ſingulis figuris abiuncta, ſic neque dari vnam animam re ipſa ab omnibus ſeparatam; atque adeo proponi haudquaquam poſſe vnam definitionem, quæ animæ à ſingulis ſeparatæ conueniat, vt non detur communis aliqua figuræ definitio, quæ figuræ per ſe extra ſingularia cohærenti accommodetur, vt id earum aſſertores falſo putabant. Alterum pronunciatum eſt: Sicuti generalis figuræ definitio eſt alicuius naturæ communis, quæ tamen in particularibus ineſt, nec ab eis auulſa eſt, ita & communem animæ definitionem ſeſe habere.

οὔτε γὰρ ἐκεῖ σχῆμα παρὰ τὸ τρίγωνόν ἐστι, καὶ τὰ ἐφεξῆς, οὔτε ἐνταῦθα ψυχὴ παρὰ τὰς εἰρημένας. γένοιτο δ' ἂν καὶ ἐπὶ τῶν σχημάτων λόγος κοινός, ὃς ἐφαρμόσει μὲν πᾶσιν, ἴδιος δὲ οὐδενὸς ἔσται σχήματος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις ψυχαῖς. διὸ γελοῖον ζητεῖν τὸν κοινὸν λόγον καὶ ἐπὶ τούτων καὶ ἐφ' ἑτέρων· ὃς οὐθενὸς ἐστὶ τῶν ὄντων ἴδιος λόγος, οὐδὲ κατὰ τὸ οἰκεῖον καὶ ἄτομον εἶδος, ἀφέντας τὸν τοιοῦτον. παραπλησίως δ' ἔχει τῷ περὶ τῶν σχημάτων, καὶ τὰ περὶ τὴν ψυχήν. ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ ἐφεξῆς ὑπάρχει δυνάμει τὸ πρότερον, ἐπί τε τῶν σχημάτων, καὶ τῶν ἐμψύχων· οἷον, ἐν τετραγώνῳ μὲν τρίγωνον, ἐν αἰσθητικῷ δὲ, τὸ θρεπτικόν. ὥστε καθ' ἕκαστον ζητητέον, τίς ἑκάστου ψυχή· οἷον τίς φυτοῦ, καὶ τίς ἀνθρώπου, ἢ θηρίου. διὰ τίνα δ' αἰτίαν τῷ ἐφεξῆς οὕτως ἔχουσι, σκεπτέον. ἄνευ μὲν γὰρ τοῦ θρεπτικοῦ τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἐστί. τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ χωρίζεται τὸ θρεπτικὸν ἐν τοῖς φυτοῖς. πάλιν δ' ἄνευ μὲν τοῦ ἁπτικοῦ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οὐδεμία ὑπάρχει· ἁφὴ δὲ ἄνευ τῶν ἄλλων ὑπάρχει. πολλὰ γὰρ τῶν ζώων οὔτε ὄψιν, οὔτε ἀκοὴν ἔχουσιν, οὔτε ὀσμῆς ὅλως αἴσθησιν. καὶ τῶν αἰσθητικῶν τὰ μὲν ἔχει τὸ κατὰ τόπον κινητικόν, τὰ δ' οὐκ ἔχει. τελευταῖον δὲ καὶ τὸ ἐλάχιστον, λογισμὸν καὶ διάνοιαν· οἷς μὲν γὰρ ὑπάρχει λογισμὸς τῶν φθαρτῶν, τούτοις καὶ τὰ λοιπὰ πάντα· οἷς δὲ ἐκείνων ἕκαστον, οὐ πᾶσι λογισμός· ἀλλὰ τοῖς μὲν οὐδὲ φαντασία, τὰ δὲ ταύτῃ μόνον ζῶσι. περὶ δὲ τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ ἕτερος λόγος. ὅτι μὲν οὖν ὁ περὶ τούτων ἑκάστου λόγος οὗτος οἰκειότατος, καὶ περὶ ψυχῆς, δῆλον.

ΚΕΦ.

Neq; enim ibi figura vlla præter triangulum eſt, & eas, quæ deinceps ſunt collocatæ, neq; hic vlla præter eas quas diximus. at vt in figuris vna communis ratio fieri poteſt, quæ cunctis quidem figuris accommodabitur, nullius autem erit figuræ propria ratio, ſic & in animalibus dictis fieri poteſt. Quapropter ridiculum eſt, & in his, & in cæteris rebus communem quærere rationem, quæ quidem nullius eorum, quæ ſunt, erit propria ratio, nec in propria cuiquam accommodabitur & indiuidua ſpecie, ratione eam omittentes diffinitionem ve, quæ cuilibet hoc pacto competere, accommodariq; poteſt. f *At vero quemadmodum in figuris, ſic & in anima ſit. Nam tam in figuris, quam in animantibus: in eo quod deinceps eſt collocatum, id ineſt potentia, quod illo eſt prius, in quadrato namque triangulus, & in ſenſitiuo vegetatiuum ineſt; vt patet. Quapropter in ſingulis quærendum eſt, quænam ſit cuiuſq; anima, vt quænam ſit anima plantæ, & quæ beſtiæ, quæ denique hominis. Quam autem ob cauſam deinceps ſic ſeſe habēt, conſiderare oportet. Senſitiuũ nāq; ſine vegetatiuo non eſt: at à ſenſitiuo, vegetatiuum, in plantis ſeiungitur. Rurſus ſine tactu nullus cæterorum ſenſuum eſt: At ipſe tactus ſine cæteris eſt. Complura namq; ſunt animalium, quæ neq; viſum, neque auditum, neque ſenſum habent odoris. Et eorum rurſus quæ ſentiunt, quædam habent loco motiuum, quædam non habent.* g *Poſtremum vero, quod minimum eſt, rationem habet, & mentem* h *Quibus enim mortalium ineſt ratio, his ſunt continuo & cætera cuncta. At quibus vnumquodque illorum ineſt, hiſce non omnibus ineſt & ratio. Sed quædam imaginatione vacant, quædam hac ſola viuunt. De intellectu vero contemplatiuo alia ratio eſt. Quæ cum ita ſint, patet horum cuiuſq; rationem, animæ maxime propriam rationem eſſe.*

Text. 31. (beside "competere, accommodariq; poteſt. f")

Text. 32. (beside "quædam non habent. g")

CAP.

Vt inter figuras, ſic inter ani- f *At vero quemadmodum.*] Docet vt in figuris aliæ aliis poſteriores, perfectioreſque ſunt; ita & in animabus. Eſt enim inter eas ordo perfectionis; ſiquidem vegetatrix omnium imperfectiſſima eſt,

ma eſt,

ma eſt. Secundum locum obtinet ſenſitiua. Tertium rationis particeps. Atque vt priores figuræ in poſterioribus inſunt, verbi gratia, trigonum in tetragono, & tetragonum in pentagono, ſic anima vegetans in ſentiente, ſentiens in intelligente continetur. Deinde pergit oſtendere, qua ratione vitæ gradus per diuerſa viuentium genera diſtributi ſint, & qui quibus conueniant.

mas alia aliis perfectiores.

g *Poſtremum vero.*] Humanam ſpeciem appellat poſtremum & minimum: poſtremum, quia procedendo ab imperfectis ad perfectiora obtinet vltimum, hoc eſt perfectiſſimum gradum inter corpora viuentia: minimum; quia ſecari in alias ſpecies non poteſt.

Quid ſit humanam ſpeciem poſtremum & minimum eſſe.

h *Quibus enim mortalium.*] Quibus competit ratio, id eſt, intelligendi vis, eiſdem conuenire ait cæteros vitæ gradus, dummodo ſint mortalia. Hanc vero limitationem cur adiecerit Ariſtoteles, in quæſtione exponemus. Deinde ait quædam bruta viuere ſola imaginatione, non quod eam tantummodo ſortiantur, cum ſenſu quoque & vetegandi facultate prædita ſint; ſed quia vnumquodque viuere dicitur, quod in ipſo præſtantiſſimum eſt. Loquitur hoc loco Ariſtoteles non de imaginatione imperfecta, & quæ poſt ſenſus apprehenſionem confeſtim euaneſcit; ſed de ea, quæ manet, hoc eſt, quæ rerum typos ſeruat, & cum memoria coniuncta eſt, vt hic aduertit D Thomas.

Quomodo intelligendum quædam bruta ſola imaginatione viuere.

QVÆSTIO I.

RECTENE TRIPARTITA *animarum varietas aſſignetur, an non*

ARTICVLVS I.

VIDERI PRIMVM NON *recte; re tamen vera recte aſſignari.*

...o parte ne-...nte. ...rgum.

EXcutiendum hoc loco eſt, recte ne tres animæ connumerentur: nimirum vegetans, ſentiens, intelligens. Nam pro ea parte, quæ negat, ſic quiſpiam diſputarit. Vel qui tres animas faciunt, intelligunt tria animarum genera, vel tres ſpecies infimas. Non tria genera, quia animus particeps rationis non eſt genus: non tres ſpecies, quia animæ brutorum ſpecie differentium, vt equi, leonis & elephantis diſtinguũtur ſpecie inter ſe, quemadmodum & bruta ipſa; ſimiliterque animæ plantarum, vt pyri, cupreſſi & platani. Nullo igitur modo aſſerendum eſt tres eſſe animas.

Argum.

Deinde, quælibet forma ſpecifica tam brutorum animantium, quam plantarum, addit formæ ſui generis gradum quendam ſibi proprium, ac reciprocum, quo communem generis notionem limitet & coerceat; ergo ſicuti anima intellectiua ob gradum, quem addit, diſtinctum membrum efficit in illa animarum portione: ita & reliquæ tam animarum, quam plantarum ſpecies diuerſa membra efficient.

Argum.

Ex altera vero parte, quod pauciores animæ numerandæ ſint, ita oſtenditur: Plantalis anima etiam ſenſu pollet: Non igitur ab aliis ſeparata inuenitur: atque ideo perperam in vulgata illa diuiſione à ſenſitiua & intellectiua disjungitur. Aſſumptum probatur, quia plantæ diſtinguunt vtiles ſuccos ab inutilibus; nam illos attrahunt, hos reſpuunt: & quod peculiari modo in quibuſdam magis elucet, ſalutaria proſequuntur, noxia declinant. Nam, A verbi gratia, cucumeres ad terræ vliginem & humorem, quo affluentius irrigari optat, perreptant. Contra vero oleum, quo perfuſi emoriuntur, omnino auerſantur, adeo vt eo ſuppoſito recuruentur. Vitis à lauri vicinitate refugit, quod hæc ſua caliditate illius incremento officiat; ſimiliterque braſſicam odit, quod terræ ſuccum exhaurit. Idem priuatim conſpicitur in arboribus, quæ maris & fœminæ nomine deſignantur; hæ namque vt fœcunditatem aſciſcant, ſeſe B mutuo complectuntur. Quare videtur aliquis ſenſus, ſaltem obſcurus ineſſe plantis. Adde etiam quod arbores virent, & ſtatis temporibus efflorefcunt, quæ iuuentus quædam earum eſt, eædemque ariditate, vt ſenio diſſoluuntur. Poſtremo, quæ in aliqua ſerie ordinatim diſponũtur, ea non cenſentur efficere plura membra, vt viuens, animal, homo; atque ita ſe habent anima vegetatiua, ſenſitiua & intellectiua; nam vegetatiua enuntiatur in recta ſerie de ſenſitiua, C & hæc de intellectiua. Igitur non recte anima in hæc tria membra diuiditur.

Mira plantarum arborumq; natura.

4. Argum. De ſexu arborum lege Plin. lib. 3. cap. 4. & lib. 16. cap. 26.

In hac quæſtione non eadem fuit omnium Philoſophorum ſententia, vt conſtat ex iis, quæ ſcripſit Auctor librorum de plantis, qui Ariſtotelis nomine circumferũtur, capite primo libro primo, Plutarchus cap. 26. libro quinto de Placitis, Clemens Alexandrinus libro 8. Strom. Galenus libro de Natural. facult Nam Stoici plantas animatas eſſe negarunt, quod cupidita- D te careant Plato vero in Timæo poſt Empedoclem & Anaxagoram, viuentes & ſenſu præditas eſſe exiſtimauit; diſtingui tamen à brutis, quod hæc ſenſum acutum & veluti vigilantem habeant; illæ vero obtuſum, & quaſi dormientem. Senſum quoque & appetitum plantis perfectioribus dedere Pythagoræi. Vtrique tamen à veritate deflexerunt. Stoici, quia non omnis vita cupiditate, aut ſenſu æſtimanda eſt, ſed motione ab interno principio di- E manante. Quod haud dubie in plantis cernimus. Alii, quia ſi plantæ ſentiendi vim haberent, punctæ, aut percuſſæ, doloris ſignificationem darent ſeſe contrahendo, vti animantes ſolent,

De hoc Platonis dogmate lege Theodor. lib. 5. de Curandis Græc. aff. 7.

Plato, Empedocles, Anaxagoras, viuere plantas omnes exiſtimarunt. Pythagoræi eadem de perfectioribus arbitrati ſunt.

Refutatur. n. 2. 3.

ſolent, quamuis imperfectiſſimæ vt ſpongiæ & cochleæ, quæ ſi quid etiam duri attigerint, contrahuntur protinus; ſi quid humidi, fuaduntur. Item, quia vbi eſt ſenſus, ibi eſt vigilia & ſomnus: nihil vero horum plātis ineſt. Tertio, quia vt diſputat Ariſtoteles lib.3.cap.12.text.66. natura plantarum admodum terreſtris eſt, atque ita inepta ad ſenſum.

Opinio quæ arbores ſentiētes facit ruſticana impietas à Diuo Auguſtino vocatur.

Manichæi in eodem errore fuerunt.

D. Auguſtinus in libro de Quātitate animę, cap.33. eam opinionem, quæ arboribus ſenſum dat, ruſticanam impietatem vocat. Non eſt, inquit, audienda neſcio quæ impietas ruſticana plane, magiſque lignea, quam ſint ipſę arbores, quibus patrocinium præbet, quæ dolere vitem quando vua decerpitur, credit. Appellat autem impietatem, propter dogma Manichæorum, qui, vt ipſe teſtatur in libro ad Quod vult Deū, hæreſi 46. ita plantis ſenſum dabant, vt eiſdem rationalem animam tribuerent. Vnde ab arbore folium, fructumve excerpere, homicidium putabant. Contra hunc errorem lege eundem D. Auguſtinum lib.2. de Moribus Manichæorum, cap.17.

Triplex conſtituitur varietas animarum, quæ ex diuerſo modo operandi colligitur.

Aſſerendum igitur cum Schola Peripatetica, plantas nec carere anima, nec anima ſentiente præditas eſſe, ſicque dari animam vegetantem, quæ ſolis plantis; ſentientem, quæ cunctis animalibus; rationalem, quæ homini tantum conueniat. Colligitur autem hic numerus ex diuerſo modo operandi, quo anima ſupra formam rerum non viuentium eleuatur. Etenim vel anima rerum viuentium eo tantum præſtat formis rerum non viuentium, quod harum & functiones, & motus à principio externo, illarum ab interno oriantur; aut vlterius quod illæ operando vtantur obiectarum rerum ſimulacris, ſeu ſpecibus, quæ & ſi materiales adhuc ſint, aliquantulum à materia emergunt; ſiquidē purioris & defæcatioris naturæ eſt ſimilitudo coloris, verbi gratia, quā ipſe color; aut denique quod vtantur rerum imaginibus, non iam corpori inhærentibus; ſed prorſus immaterialibus, atque altioris ordinis. Primus modus competit animæ vegetanti; ſecundus ſentienti; tertius intellectiuæ. Totidem ergo animæ, non plures paucioresve numerandæ ſunt. Quo patet, non eſſe probandam opinionem Platonis in Timæo, vbi aliam quandam animæ diuiſionem tradit; nimirum in iraſcibilem, concupiſcibilem, & rationalem. Qua quidem in re dupliciter errauit. Primum, quia eo pacto animam diſtribuit, cum tamen non ſit diſtribuenda, niſi modo paulo ante explicato. Deinde, quia tres animas, in eodem homine realiter diſtinctas conſtituit; quod procul à veritate abeſſe in libro de Ortu & Interitu oſtēdimus. Quamuis non deſint, qui hoc Platonis dogma non de tribus animabus, ſed de tribus eiuſdem animæ facultatibus interpretentur.

Reijcitur opinio Platonis, alio modo animam diuidentis.

Lib.1.cap.4. quæſt.21.

A Reſpondeamus nunc ad argumenta initio propoſita. Ad primum dicimus, cum tres animæ recenſentur, nec intelligi tria genera, nec tres ſpecies infimas; ſed tres animas diſtinctas ex diuerſo modo ſeſe excitādi ſupra materiam comparatam. Ita vt in hac tripartita varietate contineantur duo genera; nempe anima vegetatrix & ſentiens, & vna ſpecies, id eſt, anima rationis particeps.

Solut.1.arg. Cum tres animæ numerantur, nec tria nera, nec tr fimæ ſpecies, dicuntur.

Ad ſecundum, concedendum eſt animam B vegetatricem & ſentientem diſtribui in plures ſpecies, vt recte probat argumentum; ſed quia omnes vegetatrices animæ ſortiuntur inter ſe eundum modum operandi: & omnes ſimiliter ſenſitiuę eundem inter ſe, propterea non diuidi animam in plura membra, quam illa tria; quia in ea diuiſione non multiplicantur membra, niſi ſpectata dūtaxat ſola diuerſitate operationum, ſecundum prædictam excitationem maiorem, minoremve ſupra materiam.

Solut.2. Lege Fraca in libro de A pathia & S pathia à ca 9.

C Ad tertium reſpondendum eſt, quod plantæ inutiles ſuccos reiiciant, vtiles attrahant, non prouenire ex aliqua facultate ſenſitiua & cognoſcente, quæ in eis inſit: ſed ex virtute attrahente & expellente, quæ citra omnem ſenſum & cognitionem altrici animę famulantur, vt in primo de Ortu & Interitu ex profeſſo docuimus. Item proſecutio illa, aut fuga circa ſalutaria, aut noxia, quæ in quibuſdam plantis notatur, ex natiuis earum viribus, & latenti antipa- D thia, ac ſympathia oritur, nullo ad id præeunte ſenſu, aut notitia: iuuentus vero & ſenectus non niſi per metaphoram eis accommodatur, quemadmodum & ſexus, & maritari.

Solut 3. Virtute att ctrice expu cique non ſ tiua potent plantæ noxi reijciunt, co moda trah

Vt quartum argumentum diluas, ſic habeto; Anima vegetans interdum generatim, atque ita in tota ſua amplitudine ſumitur, quo pacto corpus animatum in commune, vt pars formalis, phyſica compoſitione conſtituit, atque hoc nomen ſortitur, quod ab ea E primum vegetandi potentia dimanet; ſicque diuiditur anima vegetatiua in eam, quæ tantummodo vegetatiua eſt, qualis eſt anima plantarum: & in animam ſenſitiuam, ex qua animal in commune conſtat, quæ ideo ſenſitiua nuncupatur, quia ab ea primo ſentiendi facultas naſcitur; & in animam rationalem. tum rurſus ſenſitiua in commune diſtribuitur in ſenſitiuam tantum (prout, tantum, ne- F gat vlteriorem gradum) quæ eſt anima beſtiarum; & in intellectricem. Quo patet animam vegetatiuam in commune, cum genus quoddam ad vegetatiuam tantum, & ad ſenſitiuam & intellectiuam ſit, in illis formaliter contineri: ſimiliterque ſenſitiuam in commune in ſenſitiua tantum atque intellectiua (nam genus omne in ſuis ſpeciebus formaliter includitur) at vero in anima ſenſitiua tantum, id eſt, in anima beſtiæ, non ineſſe formaliter vegeatatiuam tantum, ſiue animam planta-

Solut.4.

Anima vegetiua tantum non eſſe formliter in anim tantum ſenua, ſed ſunt cies & inter diuiſæ.

plantalem; pariq; ratione, nec ſenſitiuam tantum, id eſt, beiluinam contineri formaliter in intellectiua, cum ſint ſpecies inter ſe diſiunctæ. Hinc ergo perſpicua iam relinquitur argumēti ſolutio: Etenim diuiſio animæ ſic intelligenda eſt, vt primum eius membrum ſit anima vegetatiua tantum; ſecundum ſenſitiua tantum; Tertium intellectiua: qua ratione non diſponuntur ordinatim in recta ſerie vnum ſub altero. Illud tamen aduertes, animam vegetatiuā tantum dici contineri virtute in ſenſitiua tantum, & ambas in rationali, quatenus ſenſitiua tantum non ſolum exercet operationes ſibi proprias, id eſt, functiones ſenſuum; ſed etiam eas, quas vegetatiua: ſimiliterque intellectiua operationes ſenſitiuæ & vegetatiuæ.

QVÆSTIO II.

SINTNE POTENTIARVM *genera quinque, viuentium quatuor.*

ARTICVLVS I.

QVINQVE ESSE GENERA potentiarum.

[Q]uinque ſunt [v]iuentium potentiæ.

PRiori parti cōtrouerſię reſpondemus, quinque eſſe primas & generales potentias rerum viuentium: nimirum vim vegetandi, ſentiendi, loco mouendi, appetendi, intelligendi.

[R]atio propoſitæ [do]ctrinæ.

Ratio huius diſtinctionis, vt D. Thomas edocet 1. part. quæſt. 78 artic. 1. colligitur ex obiectis, circa quæ viuentium operatio inſiſtit. Vel enim obiectum eſt corpus coniunctū animæ, vel eſt aliquid ſeparatum. In coniunctum agit potentia vegetandi, quia occupatur in alimenti concoctione & mutatione. In ſeparatum vero feruntur cæteræ vires, vel ita vt eius imaginem intra ſe habeant; quæ ſi recipitur in organo corporeo, pertinet ad potentiam ſenſitiuam; alioqui vero ad intellectiuam: vel ita vt in ipſum tendant tanquam in finem, aut tanquam in terminum motus. Si priori modo, eſt appetitus, cuius eſt ferri in bonum, atque adeo in finē, ſi poſteriori, eſt vis loco motiua. Quare totidem ſunt generales potentiæ rerum viuentium.

Obiectio.

[C]ontra modum [inte]lligendi nume[ru]m potentiarum.

Obiectio.

Sed obiiciat aliquis: Vis gignendi continetur ſub potentia vegetatrici, & tamen verſatur circa obiectum ſeparatum; videlicet circa ſingulare diſtinctum à generante, quod denuo producitur ad cōſeruandam ſpeciem. Igitur perperam diximus, potentiam vegetandi, ſub qua gignendi vis continetur, ſpectare obiectum coniunctum. Deinde, vt ſe habet ſenſibile ad intelligibile, ita appetibile per appetitum corporeum ad appetibile per immateria-

A lem appetitum: atqui illa duo conſtituunt duplex potentiarum genus; ergo & hæc. Tertio, facultas motiua tendit in vbi; ſed vbi non eſt aliquid extrinſecum rei, cum ſit exiſtentia mobilis in loco, vt libro 3. Phyſ. ſtatuimus: ergo collectio illa potentiarum non recte ſe habet.

3. Obiectio.

Soluuntur obiectiones.

Hiſce obiectionibus ita occurres: Primæ, dicendo, etiam vim gignendi verſari circa obiectum cōiunctum, quia perficit ſemen, quod in ipſo viuente fit ex alimenti ſuperfluo, in quod B formatricem vim proxime agendo imprimit.

Vis gignēdi circa obiectum cōiunctum verſatur.

Secundæ, neganda eſt maior propoſitio. Non eſt enim vtrobique par ratio; quia vterq; appetitus, tam ſenſitiuus, quam intellectiuus, tēdunt in obiectum ſub ratione finis, nec diſtinguuntur propriis differentiis ad obiectum, qua obiectum eſt, pertinentibus, ſicuti ſenſus & intellectus, vti diximus. Lege Ferrarienſem hoc loco, quæſt. 5.

C Tertiæ reſpondendum eſt, facultatem motiuam, ſecundum opinionem illam, quam in Phyſicis amplexi fuimus, eatenus dici ferri in extrinſecum; quatenus exiſtentia in loco ſumenda eſt in ordine ad ſpatium, cui reſpondet, & quod res per motum localem decurrit.

ARTICVLVS II.

QVATVOR ESSE GENERA viuentium.

D QVod ad ſecundam controuerſiæ partem ſpectat, reſpondemus quatuor eſſe gradus, ſeu genera viuentium. Quædam enim vegetantur, quædam ſentiunt, alia loco mouentur, alia intelligūt. In qua diuiſione per ea quæ loco mouentur, deſignantur quæ motum progreſſionis ſubeunt. Non eſt opus vnam dari naturam, cum is motus primo conueniat. Non E enim hic de veris tantum generibus ſermo eſt, ſed de diuerſis gradibus, ſiue ordinibus viuentiū, ſiue ſint vera genera, ſiue non. Porro viuentia ex diuerſis viuendi modis diſtinguuntur: hi vero ex diuerſa vitæ perfectione, quę illis duntaxat quatuor modis diſtinguitur. Sed aduertendum hæc genera diſtincta eſſe inter ſe, tanquam ſuperiora & inferiora Quatenus priora, abſque iis, quæ poſteriora ſunt, ſeorſim reperiuntur; F non contra. Arbores enim vegetātur, & non ſentiunt; bruta mouentur, & non intelligunt, & tamen quæcunq; intelligunt, mouētur; quæcunque mouentur, ſentiunt; quæcunq; ſentiunt, vegetantur. Prætetea, diuerſi viuendi modi ſic ex diuerſa viuēdi perfectione diſtinguuntur, vt non quælibet perfectio ſuū genus conſtituere poſſit; ſed ea tantum, quæ à cæteris ita diſtincta eſt, vt non poſſit aliqua ratione ad cæteras reuocari. Quo perſpecto, ceſſant dubia, quæ in aduerſam partem afferri queunt,

Quatuor viuentium genera ex quatuor viuendi modis colliguntur.

Cur ex appetendi vi non habeatur vnum viuentium genus. Cur non aliunde potentia generandi, quam ex ſemine.

ri queunt; ſcilicet cur vis appetendi non conſtituat per ſe vnum genus viuentium, & potentia generandi ex ſemine aliud. Reſpondendum eſt enim vim appetendi non eſſe aliquam vitæ perfectionem prædicto modo diſtinctam à ſenſu, cum ſemper illum comitetur. Et potentiam generandi ex ſemine, annexam eſſe facultati vegetādi, quia non excedit illius limites; maxime cum eadem ſit potentia generatiua & nutritiua, vt alibi diximus, cumque vegetatio ſit generatio quædam partialis viuentis in omnibus viuentibus reperta. Ob quam etiam cauſam facultas videndi, & memoria, cæterique ſenſus tam externi, quam interni non faciunt diuerſa viuentium genera; videlicet quia ad vim ſentiendi pertinent; eſto quidam ſenſus non in omnibus animalibus inueniatur.

Obiiciat aliquis contra ſuperiora: Ariſtoteles proximo capite, text 32. docuit, viuentibus mortalibus, quibus ratio competit, conuenire cæteros gradus. Videtur igitur docere aliqua eſſe viuentia ratione prædita & immortalia, quibus ij non competant. Philoponus hæc verba ita interpretatur, vt voluerit Ariſtoteles corpora diuina & immortalia, id eſt, cœleſtia habere vim rationis, non autem ſenſum, aut alias priores facultates: quod hæ ad ſolam vitam mortalem tuendam datæ ſint à natura Hæc tamen interpretatio inuoluit ſententiam de animatione cœleſtium corporum, quam neq; veram, neque Peripateticam eſſe in libris de Cœlo oſtendimus Potius ergo dicendum, Ariſtotelem verba illa ſubdidiſſe, non ex propria opinione, ſed in gratiam Platonicorum, qui dæmones quoſdam corpore & ratione præditos, ſenſu tamen carentes, fingebant.

Platonici dæmones quoſdam fingunt corporeos, ſed ſine ſenſu.

Ex iis, quæ hactenus diſſeruimus, manet tres eſſe animas, quinque genera potentiarum, quatuor genera viuentium. Sed illud poſtremo aduerte, ſi viuens ſumatur, vt dicitur non ab accidentali vita, hoc eſt, ab operatione vitali, ſiue à potentia ad talem operationem: ſed à vita ſubſtantiali, quæ eſt ipſa anima: tunc non quatuor genera viuentium, ſed tria conſtitui debere; nempe vegetatiuum, ſenſitiuū, intellectiuum, à triplici anima, vegetante, ſentiente, intelligente.

QVÆSTIO III.

VTRVM POTENTIAE ANIMAE ab eius eſſentia manent.

ARTICVLVS I.

NEGATIVÆ PARTIS argumenta.

1. *Argum.* QVOD potentiæ non manent ab eſſentia animæ, hunc in modum videtur oſtendi: Emanatio eſt motus quidam: ſed nihil à ſeipſo

A moueri poteſt, vt probauit Ariſtoteles 7. Phyſic. auſcult. cap. 1. text. 1. Igitur potentiæ non manant ab anima; alioqui iam anima à ſe ipſa moueretur, eſſetque ſimul agens & patiens. Agens, dum ex ſe profunderet potentias; patiens dum eas in ſe reciperet. Quod ſi quis dicat potentias immateriales recipi in materiam, non vero in animam, ſicque non idem eſſe agens & patiens: ſaltem non effugiet, quominus concedat animum participem rationis reſpectu immaterialium potentiarum, quæ ab eo fluunt, & B in eodem manent, ſimul agere & pati.

2. *Argum.* Deinde; Ab eo, quod vnum eſt, & ſimplex, non poteſt naturaliter procedere niſi vnum, ſed anima eſt vna ſimplexque ſubſtantia: nequeunt igitur ab ea plures potentiæ oriri. Sed reſpondeas ab eo, quod vnum eſt, poſſe oriri plura ordine quodam, ſicque potentias animæ ordine quodam naturali ab ea fluere. Contra id obiicitur; quia non apparet quinam ordo is eſſe poſſit, præſertim cum potentiæ animæ diſtin- C guantur inter ſe ſpecie: atque adeo non poſſit vna fieri ab alia, cum vnumquodque gignatur à ſuo ſimili. Deinde, quia in potentiis ordinatis non poteſt vna ſine altera operari; cuius tamen oppoſitum liquet in facultatibus animæ; operatur enim viſus, auditu nihil percipiente.

Præterea, Si potentiæ orirentur ab anima, ſequeretur potentias animæ rationalis comitari eam à corpore exeuntem, vtpote originis ſuæ cauſam & fontem: atqui non eam D comitantur; non igitur ab ea oriuntur. Probatur minor; quia anima ſeparata ſicuti functiones ſenſuum, ſiue internorum, ſiue externorum exercere non poteſt; ita nec eiuſmodi potentias ſecum defert; alioqui fruſtra eam comitarentur.

ARTICVLVS II.

E *QVAESTIONIS ET ARGVMENtorum explicatio.*

Potentiæ animæ ab eius manant eſſentia.

ASſerendum tamen eſt, potentias animæ ab eius eſſentia oriri. Nam cum potentiæ ſint formæ accidentariæ ſubiecto propriæ, ac natiuæ, eique conferant eſſe ſecundum quid, neceſſum eſt, vt ab eo, quod ſubiecto primum, ac ſubſtantiale eſſe tribuit, hoc eſt, à forma ſubſtantiali, quaſi eſſentiæ comites proficiſcantur. Quæ eſt ratio Diui Thomæ prima parte, quæſtione ſeptuageſima ſeptima, arti- F culo ſexto Sed illud præterea ſciendum eſt, animam triplex cauſæ genus ſortiri reſpectu potentiarum; videlicet agentis, finalis & materialis: licet Iandunus quæſt. 9. huius lib. ſolam rationem cauſæ materialis animæ accommodet: ſortitur ergo anima cauſalitatem agentis, quia potentias ex ſe actiue fundit: finalis, quia potentiæ ſunt propter animam, vt propter

Anima potentiarum immaterialium reſpectu agens, finalis materialis cauſa eſt.

..teriales po- ..ia non in a- ..a, ſed in ma ..a recipiun-

propter finem, cui à natura deſtinantur: materialis, quia ipſas in ſe recipit, ac ſuſtinet. Quod tamen de ſolis immaterialibus potentiis humanæ animæ intelligi debet; cætera namque in materia, prout formæ ſubeſt, recipiuntur, vt in lib. de Ortu & Interitu oſtendimus; quidquid in contrariam partem ſcripſerit Apollinaris quæſtione ſeptima huius libri, Iandunus quæſtione decima, aſſerentes omnes potentias recipi in nuda anima. Quod ſi ita eſſet, certe viſio inhæreret animæ rationali; ſiquidem vbi eſt potentia, ibi eſt eius actus immanens & vitalis; at quod viſio non ſit in anima rationali manifeſtum eſt; cum hæc immaterialis & diuiſionis expers ſit; illa vero materialis & extenſa. Accedit, quod ſi omnes potentiæ eſſent in nuda anima, non recte Ariſtoteles hoc in libro, ca. 33. docuiſſet potentiarum quaſdam eſſe organicas, id eſt, organis corporeis inhærentes, quaſdam non. Porro non eſt anima præcipua cauſa efficiens ſuarum potentiarum, ſed generans, ſeu producens, cui incumbit omnia, quæ rei in inſtanti generationis debentur, ei contribuere. Itaque anima quaſi inſtrumentaria cauſa eſt generantis, & ab hoc remote, ſed principaliter; ab illa proxime, & minus præcipue potentiæ efficiuntur. Sic vero hæc quatuor, eſſentia, potentia, operatio, obiectum, hunc habent ordinem, vt ab eſſentia profluat potentia, ab hac operatio; operatio in obiectum tendat; vt recte colligit Ficinus lib. 10. de Platonis Theologia, cap. 9.

..ima non eſt ..cipua cauſa ..iens poten- ..um.

Diluamus igitur argumenta, quæ in aduerſam partem adduximus. Ad primum dicendum, emanationem non eſſe actionem phyſicam, cum non ſit coniuncta cum motu; immo nec proprie actionem, vt alibi diximus, & quidem eam, qua potentiæ materiales, vt facultas videndi, vel audiendi, cæteræq; eiuſmodi corporeo organo inhærentes emanant, non recipi in ipſa anima, à qua otiuntur, vt iam argumentando occurrebamus, ſed in materia, proindeque non ſequi ſecundum huiuſmodi actionem idem agere & pati. Quod ſi de potentiis immaterialibus, vt de intellectu, qui in ipſa anima inſidet, loquamur, tunc non eſſe incommodum, idē agere & pati; præſertim ſi id, quod patitur, non ſit ipſum agens principale; & actio non ſit Phyſica, proprieque actio; de qua ſolum Ariſtoteles loco citato diſputat.

..luuntur ar- ..enta. ..uitur 1.

Secundo argumento probe reſpondebatur cum Diuo Thoma loco citato primæ partis. Ad priorem vero ſolutionis impugnationem dicendum erit; Licet potentiæ animæ inter ſe ſpecie differant, minime id obſtare, quominus ordine quodam ab anima, vt à fonte dimanent: ita ſcilicet, vt aliæ alias ſecundum quandam naturæ anteceſſionem præcedant, non vt ab intermedio vniuoco, ſed æquiuoco, atque adeo ſpeciei diuerſæ. Ad poſteriorem; Licet quædam potentiæ ita ſint affectæ, vt vna quoad ſuam actionem dependeat ab altera, quo pacto ſe habet voluntas ad intellectum; neque tamen ex illo ordine, quo ſe in prima ſua origine antecedunt, non colligi in omnibus eiuſmodi dependentiam quoad functiones obeundas. Lege D. Thomam eadem illa quæſtione, artic. 4. & 7.

..luitur 2. ..iuntur pote.. ..ab anima or- ..ne quodam.

Ad tertium reſpondendum eſt; Etſi anima omnium ſuarum potentiarum fons ſit; tamen animam intellectiuam è corpore abeuntem non comitari actu, & formaliter, niſi potentias ſpiritales, quæ in ea recipiuntur; cæteras vero ipſam ſequi, in eaque manere, tanquam in radice duntaxat. Nam cum earum ſubiectum ſit organum corporeum, eo per abſceſſum animæ diſſoluto, confeſtim abolentur.

Soluitur 3.

In anima ſeparata potentiæ organicæ ſolum vt in radice manent.

QVÆSTIO IV.

VTRVMNE ANIMÆ POTENTIÆ reipſa ab ea differant, an non.

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORVM ſententiæ.

MAgna eſt in hac quæſtione ſententiarum varietas. Nam Gregorius in 2 d. 16. q. 3. Ochamus diſt 10. quæſt. 24 & 26. Gabriel ibid q. 1. Marſilius in 1. q 7. art 3 ac tota fere Nominalium ſchola, item Marcellus in ſuo lib. 3. de Anima, cap. 75. aſſerunt potentias nec re ipſa, nec formaliter ex natura rei ab animæ eſſentia diſtingui, licet anima ex varietate actionum diuerſa nomina ſortiatur. Itaque animam prout intelligit dici, & eſſe intellectum; prout appetit, appetitum; prout videt, aſpectum, atque ita ad reliquas ſuas facultates ſeſe habere. Scotus in 2. d. 16. q. vnica, ſentit non diſtingui potentias re ipſa ab anima; diſtingui tamen formaliter & ex natura rei. D Bonauent in 1. d. 3. q. 3. videtur idem ſentire; ait enim, potentias eſſe idem cum anima, non tamen omnino idem per eſſentiam. Durandus in 1. d. 3. q 2. arbitratur potentias animæ vegetatricis, nimirum vim nutriendi, augendi, generandi, eſſe idem re cum anima; facultates autem ſentiendi & intelligendi ab ea realiter diſtingui.

Nullam diſtinctionem ex natura rei inter animam potentiaſq; ponunt Gregorius, Gabriel, Ochamus, Marſilius, Marcellus.

Poſſunt autem pro hiſce opinionibus, quatenus in eo conueniunt, quod potentiæ idem re ipſa cum anima ſint, hæc adduci argumenta: Res non niſi cogente neceſſitate multiplicandæ ſunt, cum natura ſtudeat compendio, & à ſuperfluo quam maxime abhorreat; atqui nulla neceſſitas cogit diſtinguere potentias ab anima, tanquam res inter ſe diuerſas. Non ſunt ergo diſtinguendæ. Probatur aſſumptio, quia ſicuti materia, ſine alia

Argumenta pro his auctoribus. 1.

 adiectitia

adiectitia facultate, eſt ſuâ potentia paſſiua ad recipiendam formam; & accidẽtia, quæ agunt, ſunt ſua potentia actiua ad agendum, ita & ſubſtantia animæ per ſe poterit eſſe ſua potentia actiua ad operãdum; præſertim cum anima tam materię, quam accidentibus dignitate pręſtet. *Confirmatur.* Corroboraturque argumentum, quia potentiæ apud eos, qui ipſas ab anima diſtinguũt, fluunt immediate ab eſſentia animæ. Quare iam animam ipſam proximum earum principium eſſe confitentur. Quod ſi ita eſt, cur non etiam immediatum ſuarum functionum principium erit?

2. Item; Differentiæ principales non poſſunt ab accidentibus deſumi; ſed rationale & ſenſibile ſunt eſſentiales differentię; ſumuntur vero à ratione, ſiue intellectu, & à ſenſu. Igitur intellectus & ſenſus non ſunt accidentia, ſed ipſa ſubſtantia earum rerum, quibus competunt.

3. Tertio; Principium operandi eſt potentia, ſed anima eſt principium operãdi; ſiquidem, vt definiit Ariſtot. Anima eſt id, quo viuimus, ſentimus, loco mouemur, & intelligimus; ergo anima eſt ipſæ potentiæ. Atq; huius ſententiæ videtur fuiſſe D. Auguſt in Serm. de Imagine, *Fauet Aug.* cap. 11. vbi ait, animam eſſe intellectum, eſſe memoriam, eſſe voluntatem: & 10. de Trinit. cap. 11. vbi docet memoriam, intelligentiam & voluntatẽ non eſſe tres vitas, ſed vnam duntaxat vitam; nec tres mentes, ſed vnam mentem: & in lib. de Spiritu & anima. cap. 13. Dicitur, inquit, anima, dum vegetat; ſpiritus, dum cõtemplatur; ſenſus, dum ſentit; animus, dũ ſapit; dum intelligit, mens; dum diſcernit, ratio; dum recordatur, memoria; dum vult, voluntas; iſta tamen non differunt in ſubſtantia, quemadmodum in nominibus, quoniam omnia iſta vna anima eſt, proprietates quidem diuerſæ, ſed eſſentia vna.

4. Quarto; Si potentiæ diſtinguerentur realiter ab anima, poſſent illę ſeiunctim diuinitus conſeruari, quod tamen repugnantiam inuoluit: ergo, &c Probatur aſſumptum: tum quia cum potentię includant in ſua definitione ſubiectũ, cui inhærent, nullo pacto ab ea diuelli poterunt; tum quia ſi extra animam eſſe poſſent, poſſent etiam ita ſpectatæ operari, atque adeo intellectus intelligere, voluntas velle, aſpectus cernere. Quod eſt abſurdum.

5. Poſtremo; Immediatum principium generationis eſt forma ſubſtantialis generantis; ergo & immediatũ principium nutritionis quæ eſt quædam partialis generatio; & ex conſequenti etiam immediatum principium accretionis erit eadem ſubſtantia cum accretio non exigat potentiã à nutritione diſtinctam. Aſſumptum probatur, quia ſubſtantia non niſi à ſubſtantia efficitur; alioqui ſi ab accidẽte, ſiue tanquam à principali, ſiue tanquã à minus præcipua cauſa fieret; aliquid vltra ſuam ſpeciem & naturã a-

A geret, quod abſurdum eſt. Quare non videtur negandũ ſaltem potentias animæ vegetatricis eſſe idem re cum anima, vti Durãdus aſſerebat.

ARTICVLVS II.

QVID IN PROPOSITA QVAEſtione ſentiendum ſit.

B AMplectenda tamen eſt ſententia D Thomæ tum aliis in locis, tum 1. p. q. 77. art. 1. Caiet. ibid. Alenſis 2. p. q. 65 membr. 1. Ægid. quodl. 3. q. 10. Capreoli in 1. d 3. q. 3. art 2. M. Alberti d. 3. artic. vlt. & 2. lib. de Anima, tract. 1 ca. 11. Apollinaris hoc in lib q. 7. Ianduni quæſt 9. Herueij quodlib 1. q 9. & aliorum complurium, aſſerentium omnes potentias diſtingui re ipſa ab anima: quod item de cæteris facultatibus actiuis aliarum rerũ intelligi debet. *Potentia ab. ma diſtingu tur. D.Thom. Caietanus. Capreolus. Diſtinguunt formaliter. 1. Ratio.* Ac primũ, C quod nequaquam veriſimile ſit potẽtias ita eſſe idem re cum anima, vt nec formaliter ab ea diſſideant, ex eo cõcluditur, quia alioqui diceremur intellectu velle, voluntate intelligere, aſpectu audire; quod eſt contra communẽ ſenſum, ac modum loquendi Item; Id quod ex ſe indifferens eſt ad diuerſos actus, oportet vt per aliquid ſuperadditũ, ad eos determinetur; ſed eſſentia animæ in ſe ſpectata eſt indifferens ad D quemlibet eorum actuum, quos edit (alioqui cum animę eſſentia vna ſit, & actus plures req; ipſa diſtincti, idem ſecundum idem eſſet ſimul determinatum ad plura realiter diuerſa, quod fieri nequit) oportet igitur eſſentiã animæ per aliquid ad hunc & illum actum determinari. Id vero nihil aliud eſt, quam ipſæ animæ facultates, ſeu potentiæ. Igitur potentiæ ſunt aliquid ſuperadditum eſſentiæ.

Tum vero quod potentiæ ſic animæ adueniant, vt ab ea re ipſa differãt: ita ſuadetur: E Nulla ſubſtantia poteſt eſſe immediatum ſuæ operationis principium Igitur potentia, per quam anima operatur, non eſt ipſamet animę ſubſtãtia. *De hac re 1. Phyſic. libro 2 7. q. 18. Re differunt. Nulla ſubſta tia creata pe ipſam immed te operatur.* Antecedens non modo aſſeritur ab Auerroe 7. Metaph. com. 31 ſed videtur etiam ad mentem Ariſtotelis lib de Senſu, cap. 2. vbi docet ignem, terram, cæteraque ſimiliter non eſſe nata agere, niſi prout habent contrarietatẽ, id eſt, calorem & frigus, ac alias qualitates, quarum F interuentu operantur. Deinde probatur idem antecedens ex eo, quia vt ſubſtantia ſine accidentibus non cõſiſtit; ita nec ſine illis agit. Item quia fruſtra natura tantã accidentium varietatem & apparatum ſubſtãtiis dediſſet, ſi ſubſtãtiæ per ſe actiones ſuas proxime obire poſſent.

Item, Elementa, quæ maxime actiua ſunt, habent ad operandum virtutes re ipſa à ſuis formis ſubſtantialibus diuerſas, videlicet primarias qualitates, vt ignis calorem, & ſiccitatem, aqua frigiditatem & humorem, ergo pari ratione inerunt animæ vires ad agendum ab ea di-

-uitas & le-as à forma ſtantiali diſ-ent realiter.

ea diſtinctæ. Idem etiam oſtendi poteſt ex facultatibus motiuis, grauitate, inquam, & leuitate. Nam quod hæ à corporibus quibus conueniunt, re diſſideant ea ratio oſtendit, quia poſſunt diuina virtute ſeorſim exiſtere ſine forma ſubſtantiali. At grauitas & leuitas potentiæ quædam ſunt naturales ab elementorum formis primo oriundæ, indeque mixtis corporibus communicatæ. Quod ſi hæ à ſuis formis re ipſa differunt, cur non idem de cæteris facultatibus actiuis aſſerendum erit? Accedit teſtimonium D. Dionyſii, cap. 11. de diuinis nominibus, vbi ait cœleſtes ſpiritus diuidi in eſſentiam, virtutem, & operationem; quæ verba indicant tria hæc eſſe res diſtinctas. Quare multo magis in anima aliud erit eſſentia, aliud virtus.

Dionyſ.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTO-rum primi articuli.

-ut. 1. arg.

DIluamus igitur eorum argumenta, qui potentias ab anima re ipſa non diſtinguunt. Ad primum concedenda eſt propoſitio, neganda aſſumptio, & ad eius probationem dicendũ, licet materia ſit ſua potentia paſſiua; & operatiuæ qualitates ſint ſua vi actiuæ; non proinde ſequi animam poſſe eſſe ſuam potentiam actiuam; quia eſſe potentiam paſſiuam non deſignat perfectionem, ſed imperfectionem potius, ſicuti & pati. Item, eſſe potentiam actiuam inſtrumentariam denotat perfectionem imperfectioni admixtam, quam nõ eſt abſurdum accidentariis formis non diſtingui. At eſſe ſuam potentiam actiuam tanquam agens principale arguit maiorem dignitatem, quam rebus creatis cõueniat. Quo fit vt anima nequeat eſſe ſua potentia actiua cum ipſa ſit principale agens formale reſpectu ſuarum functionum. Ad alteram vero confirmationẽ eiuſdem minoris reſpondendum eſt potentias oriri ab anima per emanationem, ita tamen vt anima reſpectu illarum non ſit principale agens, ſed quaſi inſtrumentum præcipui agentis, id eſt generãtis, ſiue efficientis, vti ſuperius commonuimus.

-ualitates acti-unt ipſa acti-otentia in-umentaria.

-ens principa-ſſe ſuam vim -iuam, perfe-nem crea-excedit.

-tio 2. -ferentia eſ-iales non ſu-ntur à poten

Ad ſecundum: Rationale; & ſenſibile proxĩ eſſentiales differentiæ ſunt, non ſumi ab intellectu, & à ſenſu ſed eſſe gradus Metaphyſicos, qui petuntur à forma, & à materia, è quibus compoſitum coaleſcit.

-tio 3.

Ad tertium; Animam eſſe principium operandi principale, & eſſe id, quo præcipue & tanquam à radice viuimus: tale vero principium non eſſe potentiam, quia potentia, ſi ſit vitalis, de qua in argumento agitur, eſt id, à quo proxime, & vt a minus principe cauſa vi-

A talis operatio oritur. Neq; D. Auguſtinus loco citato contrariam opinionem aſſeruit, ſed duntaxat in ſenſu cauſam deſignante, quem cauſalem vocat, dixit animã eſſe intellectum, id eſt, intellectum profluere ab anima, & tres animæ potentias non eſſe tres vitas, id eſt, non fundari, ſeu conſiſtere in triplici anima; ſed in vna tantum anima humana. Ad id vero, quod ex lib. de ſpiritu, & anima citatur, dicẽdum id opus falſo tribui Auguſtino, vt doctores Louanienſes palam conuincunt. Deinde occurrendum citatis verbis oſtendi magis identitatem omnium graduum eſſentialium animæ in vnam eſſentiam, quam potentiarum ipſius aut inter ſe, aut cum eadem anima.

D. Auguſt animam & potentias idem eſſe non credit.

B

Ad quartum negãdum vllam eſſe repugnantiam ſi anima eiuſque potentiæ ſeiunctim exiſtant diuinitus. Ad primam vero impugnationem dicito multa inueniri in definiendo minime ſeparabilia, quę tamen in exiſtendo ſeparari valent, vt patet in relatiuis veluti patre ac filio, quæ naturaliter ſeparatim dantur. Ad ſecundam impugnationem reſpondendum actiones vitales ſicuti neque à Deo ſolo vitaliter elici valent, vt plerique huius ætatis Philoſophi approbant, ita neque poſſe elici à potentia, niſi cum hæc ipſi animæ inhæſerit, eiq; intime coniuncta fuerit, cuius rei ratio copioſior alibi tradenda erit. Ad vltimum negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum ſubſtantiam non gigni tanquam à cauſa principali, niſi à ſubſtantia: poſſe tamen accidẽtia vltra ſuam ſpeciem agere, & attingere formarum ſubſtantialium productionem, non vi ſua, ſed quatenus ſunt inſtrumentum ſubſtantiæ generantis, vt 2. Phyſicæ auſcultationis libro copioſe diſſeruimus.

Ad 4. reſpondet Capreol. 1. d. 3. qu. 3. art. vlt.

C

Solutio. 4.

D

Solutio vlt.

QVÆSTIO V.

E

DISTINGVANTVR-NE POtentiæ per actus, & obiecta, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON DIſtingui.

F

NON quærimus vtrum potentiæ diſtinguantur per actus & obiecta, tanquam per eſſentiales differentias; id enim planum eſt non ita ſe habere, cum actus & obiecta ſint extrinſeca potentiis. Solum ergo in controuerſiam vocamus, num potentiæ actiuæ ſuam diſtinctionem capiant in ordine ad actus, quos edunt, & ad obiecta, in quæ tendunt, ita vt quanta in iis eſt diſtinctio, tanta in potentiis reperiatur. Occurrunt vero in par-

Pro parte nega-tiua.
Argum. 1.

tem negatiuam hæc potiſſimum argumenta. Primum: Vna, eademq; potentia ſpecie exercet actus diuerſarum ſpecierum: Igitur potentiæ non ſumunt diſtinctionem ſpecificam ex actibus. Probatur antecedens, quia vnus idemque intellectus elicit actum ſcientiæ, & opinionis, qui haud dubie inter ſe ſpecie diſtinguuntur. Quod ſi quis dicat hoſce actus differre ſpecie, non prout eliciuntur à potentia intellectrici ſecundum ſe, ac nude ſumpta, ſed vt informata habitibus diuerſæ ſpeciei, nempe ſciẽtia, & opinione. Contra: Ab vna, eademque imagine intelligibili elici poſſunt actus diſtincti ſpecie, vt ab imagine hominis conceptus hominis, & cõceptus animalis (eſto hic non adæquet ſpeciem, quæ hominem repræſentat) atqui in huiuſmodi actibus non licet recurrere ad habitus diſtinctos ſpecie, quibus intellectus informetur. Simpliciter ergo à potentia eiuſdem ſpeciei egrediuntur actus ſpecie diuerſi. Quod etiam aperte liquet in voluntate: à qua omni habitu carente edi poterit actus iuſtitiæ, & iniuſtitiæ, amoris, & odii, qui ſpecie inter ſe differunt.

2. Secundo: Idem ſpecie obiectum pertinet ad potentias ſpecie diuerſas; & obiecta ſpecie diſtincta pertinent ad potentiam eiuſdem ſpeciei; ergo potentiæ non diſtinguuntur per habitudinem ad obiectum. Probatur aſſumptum quoad priorem partem, quia Idem color & intelligitur intellectu, & cernitur viſu. Quoad poſteriorem; quia candor, & nigredo differunt ſpecie; & tamen ambo ſub eandem ſpecie potentiam cadunt, nimirum ſub aſpectum.

3. Tertio: Intellectio habet pro termino verbum per eam expreſſum, & rem quam intelligimus; vel igitur intellectio capit ſpeciem à verbo tantum, vel à re intellecta tantum, vel ab vtroque. Non à verbo, vel à re intellecta tantum, cum ad vtrumque terminetur; non ab vtroque, cum verbum, & res cognita differant ſpecie, & vnus ſpecie actus non poſſit ferri in duos ſpecie terminos: Nullo igitur pacto intellectio diſtinguitur ſpecie per terminum; quod ſimiliter de cæteris actibus intellectus dicendum erit. Ex quo ſequitur nec potentias diſtingui per actus; cum eadem ſit ratio actuum ad terminos, quæ potentiarum ad actus.

ARTICVLVS II.

POTENTIAS DISTINGVI PER *actus, & obiecta: neq; argumenta in aduerſum adducta vim habere.*

Per actus & obiecta potentiæ diſtinguuntur. Lege etiam D. Thom. in 1.

HÆc tamen argumenta nihil obſtant quo minus, cum communi philoſophantium ſchola tueamur potentias diſtingui per actus, & obiecta. Cuius aſſertionis ea potiſſimum ratio eſt, vt explicat D. Thom. 1. par quæſt 77. art. 3. quia cum vnaquæque potentia actiua ſua-pte natura referatur ad actum, & obiectum; neceſſe eſt vt in ordine ad illa rationem ſuam, & eſſentiam habeat, proindeq; vt ab iis diſtinctionem ſortiatur. Atque hinc eſt quod potentiæ non niſi per actus, & obiecta rite definiuntur. Quod ſignificauit Ariſtot. hoc in lib. cap 4. tex. 33. cum docuit actus, & obiecta eſſe ratione, ſeu definitione priora potentiis.

diſt. 17. q 1. ar 4. & in 2. diſt 44. qu. 2. art. Caiet. 1. par q 77. art. 3. Fe[rr.] lib. 4. contra gent. cap. 24.

Obiectum cu[ius]libet potentiæ vel materialiter vel formal[i]ter conſiderari poteſt.

Cęterum difficultas non parua eſt quo pacto hæc diſtinctio ſumenda ſit; quam difficultatem
B duobus primis ſuperioris articuli argumentis explicuimus. Aduertendum igitur eſt obiectum cuiuſq; potentiæ dupliciter ſpectari poſſe. Videlicet materialiter, ſeu vt res quædam eſt, verbi gratia, candidum, quà candidum, ſecundum ſuam naturam: vel formaliter, id eſt, ſecundum eam rationem, qua cadit ſub potentiam, & ad ipſum potentia refertur, quæ ratio dicitur viſibilitas. Quod pari ratione de cæteris obiectis comparatione ſuarum potentiarum exiſtimandum eſt. Deinde haud ignorabis actus, qui ab a-
C liqua potentia vna ſecundum ſpeciem, egrediuntur, eſto alioqui inter ſe ſpecie diſtinguãtur, vt viſio albi, & viſio nigri; omnes tamen ſubordinari vni rationi formali ſpecificæ, obiecti adæquati totius potentiæ ſub qua in obiectũ tendunt; quæ ratio in obiecto viſus, eſt viſibile; in obiecto intellectus, intelligibile, ſimiliterque in cęteris. At enim hęc ratio formalis nõ vnit prędictos actus in vnam differentiam ſpecificam
D eſſentialem; id enim haudquaquam fieri poteſt, alioqui deciderent à propria natura, vel differrent, & non differrent inter ſe ſpecie, quæ eſt aperta repugnãtia; ſed dicuntur ii actus eiuſmodi rationi formali ſpecificæ ſubordinari, quatenus ſub ea in obiectum feruntur, Atque hinc eſt quod viſio albi, & viſio nigri ſecundum ſe ſpectatę, & prout tendunt in ſua peculiaria obiecta in ſe ſumpta differunt ſpecie, prout vero feruntur in eadem, vt ſtant ſub ratione ſpecifica ob-
E iecti adæquati viſus, quę dicitur viſibilitas, cenſentur vnius ſpeciei, non quidem in ſe; nec enim poſſunt in vnam ſpeciem infimam contrahi, vt diximus, ſed eo pacto, quo homo, & nix, quatenus affecta candore, conueniunt in vnam ſpeciem infimam, ſeruatis interim intrinſecis naturarum ſuarum differentiis.

Actus vnius potentiæ ſpec[ie] diuerſi vni rationi formal[i] ſpecificæ ſubo[rdi]nantur.

Quomodo ac[tus] eiuſdem pote[n]tiæ ſpecie diſ[fe]rentes, vniu[s] rationis eſſe [cen]ſeantur.

Hiſ ita conſtitutis, cum dicimus potentias diſtingui per actus, & obiecta, ſumenda ſunt obiecta formaliter; & actus prout tendunt in obiectum ſecundum prædictam formalem ra-
F tionem: quæ ratio ſemper eſt vna ſecundum ſpeciem, vbi potentia vnius ſpeciei eſt. Quanquam hoc intereſt, quod potentia intelligendi in homine, verbi gratia, eſt vnius ſpeciei logice, atque intrinſece: eius vero actus ſpectari ſecundum eam conſiderationem quam diximus, ſunt omnes vnius ſpeciei Phyſicæ tantum, ac ſecundum extrinſecam denominationem à ratione illa formali, quam in obiecto reperiunt.

reperiunt. Qui tamen alioqui ſecundum ſuas peculiares differentias, quibus intrinſece conſtituuntur, poſſunt ad diuerſas ſpecies Logicas pertinere; vt intellectio lapidis, & intellectio leonis. Petes tamen quo pacto deprehendi poſſit rationem formalē obiecti eſſe vnam ſpeciē, ex qua debeat colligi potentiam eſſe ſpecie vnam. Reſpondemus id deprehendi ex modo, quo obiectum potentiam immutat. Ab eo enim ſumitur vnitas prædictæ rationis formalis. Itaque ſi is ſpecie vnus ſit; tam ratio formalis obiecti, quam potentia erit vna ſecundum ſpeciem. Vnde quia, exempli gratia, omne viſile habet eundem modum immutandi aſpectum, viſile ſecundum rationem formalem eſt vnum ſpecie, & facultas videndi in omnibus animantibus eſt vnius ſpeciei, diuerſa tamen à facultate audiendi, quia aliter hæc ab audibili; aliter illa à viſibili immutatur. Quod in progreſſu cum de ſenſuum diſtinctione diſſeremus, planum fiet. Similiter intellectus humanus eſt vnus ſpecie, quia vnus tantum modus inuenitur, quo is ab obiecto immutatur, nimirum per phantaſmata, quorum ope, & miniſterio intelligibiles rerum imagines in eo imprimuntur. Ex quo iam facile perſpicies, cur potentia à prædicta ratione formali intrinſece, ac Logice ſpeciem capiat: & tamen actiones eiuſdem potentiæ non niſi phyſice, & extrinſece conuenientiam in vna quaſi ſpecie ab ea mutuentur. Nimirum quia ratio illa immutandi per ſe primo, ac directo pertinent ad potentiam quę immutatur, non ita vero ad actiones potentiæ.

E modo quo obiectum potentiam immutat deprehenditur rationem formalem eſſe vnam.

Exiſtit tamen adhuc circa hæc dubium minime diſſimulandum, videlicet qui fieri poſſit, vt v. gr. intelligibilitas ſit ratio vna ſecundum ſpeciem, cum prædicetur in quid de multis intelligibilitatibus ſpecie diſtinctis, videlicet de ea, quæ conuenit lapidi, & ea, quæ competit leoni, quæ non poſſunt non ſpecie differre, ſicuti & actiones intelligendi, quibus attinguntur. Sed occurrendum intelligibilitatem (quod de cæteris eiuſmodi rationibus formalibus aſſerendum erit) bifariam accipi: nimirum vel abſolute, vel vt concernit modum immutandi potentiam: Si iuxta priorem conſiderationem ſpectetur, dici de multis ſpecie differentibus, nec ita tribuere vnitatem ſpecificam noſtro intellectui: ſi iuxta poſteriorē, eſſe ſpeciem infimam, eoq; pacto talem vnitatem conferre potentiæ. Hunc in modum videtur nobis intelligendum philoſophicum effatum de diſtinctione potentiarum per actus, & obiecta: alioqui paſſim inexplicabiles nodi in eo occurrunt, in quibus declarandis multi fruſtra laborant.

... modo intelligibilitas ſit ſpecie vna.

Ad primum igitur eorum, quæ initio propoſuimus reiecta quorundam ſolutione, quæ in eo afferebatur dicendum, licet intellectus actiones ſpecie diuerſas edat, ſimiliterque volūtas, omnes tamen actus intellectus quatenus tendunt in obiecta, vt ſtant ſub ratione intelligibilis induere rationē vnius ſpeciei, & omnes ſimiliter actus volūtatis vt feruntur in obiecta, quatenus ſpectantur ſub ratione volubilis, ac ſecundum iſtiuſmodi conſiderationes, actus intellectus tribuere ſpeciem intellectui, & actus voluntatis voluntati. *Solutio* 1.

2. Ad ſecundum, Obiectum, quod materialiter ſumptum eſt vnius ſpeciei ſortiri poſſe diuerſas rationes formales ſpecie diſtinctas; nam color prout cernitur rationem vnam viſibilis: prout intellectu percipitur, rationē vnam intelligibilis obtinet; ſimiliter duo obiecta, quæ materialiter ſpectata ſpecie differunt ſub vnam rationem formalem venire poſſunt, vt candor, & nigredo ſub viſibilitatem.

3. Ad tertium, quoſdam eſſe terminos, ad quos actus ordinantur, vt ædificatio ad domum, intellectio ad rem intellectam; alios, qui ordinantur ad actus ipſos, vt verbum mentis ad intellectionem: ideo enim verbum efformatur, vt per ipſum res intellectui repręſentetur. Dum igitur actus ſpeciem à terminis accipere dicūtur, id de priori genere terminorum intelligi debet, ii enim ſunt, ad quos per ſe actus reſpiciunt, & ad quos tranſcendenti habitudine referuntur.

Actiones non diſtinguuntur per terminos internos qui ad ipſos ordinātur.

ΚΕΦ.

ΚΕΦ. δ.

Ἀναγκαῖον δὲ τὸν μέλλοντα περὶ τούτων σκέψιν ποιεῖσθαι, λαβεῖν τί ἐστιν ἕκαστον αὐτῶν· εἶθ' οὕτως περὶ τῶν ἐχομένων. εἰ δὲ χρὴ λέγειν τί ἕκαστον αὐτῶν, οἷον τὸ νοητικὸν, ἢ τὸ αἰσθητικὸν, ἢ τὸ θρεπτικὸν, πρότερον ἔτι λεκτέον τί τὸ νοεῖν, καὶ τί τὸ αἰσθάνεσθαι.

CAPVT IV.

Neceſſe eſt autem eum, qui de hiſce conſiderationem facturus eſt, quidnam ſit vnumquodque ipſorum accipere, deinque quærere perſcrutarique de hiſce, quæ ſequuntur, ac comitantur. Quod ſi dicere oporteat quid vnumquodque ipſorum ſit, vt quid ſit intellectiuū, vel ſenſitiuum, vel nutritiuum, antea dicendum eſt quidnam ſit intelligere, Text. 33.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Neceſſe eſt.] Enumeratis ſuperiori capite animæ potentiis, ad ſingularum explicationem accedit: ac primum quem doctrinæ ordinem, ad exquiſitam animæ notitiam, ſequi velit, proponit, atque declarandum eſſe, quidnam ſit quæque potentia, & quæ eam comitentur:

comitentur: id eſt, accidentia organa, aliaque his ſimilia tum ad conſtituendam cuiuſque potentiæ definitionem diſquirendum prius quinam ſit eius actus, & ante actum, quodnam ſit obiectum, in quod tendit.

b *Quare*

αἰσθάνεσθαι· πρότεραι γάρ εἰσι τῶν δυνάμεων αἱ ἐνέργειαι καὶ αἱ πράξεις κατὰ τὸν λόγον· εἰ δ' οὕτω, τούτων δ' ἔτι πρότερα τὰ ἀντικείμενα δεῖ τεθεωρηκέναι, περὶ ἐκείνων πρῶτον ἂν δέοι διορίσασθαι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, οἷον ἐπὶ τροφῆς, καὶ αἰσθητοῦ, καὶ νοητοῦ. ὥστε πρῶτον περὶ τροφῆς καὶ γεννήσεως λεκτέον. ἡ γὰρ θρεπτικὴ ψυχὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ πρώτη καὶ κοινοτάτη δύναμίς ἐστι ψυχῆς, καθ' ἣν ὑπάρχει τὸ ζῆν ἅπασιν. ἧς ἐστιν ἔργα γεννῆσαι καὶ τροφῇ χρῆσθαι· φυσικώτατον γὰρ τῶν ἐν τοῖς ζῶσιν ἔργων, ὅσα τέλεια, καὶ μὴ πηρώματα, ἢ τὴν γένεσιν αὐτομάτην ἔχει, τὸ ποιῆσαι ἕτερον οἷον αὐτὸ ζῶον μὲν ζῶον, φυτὸν δὲ φυτόν, ἵνα τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου μετέχωσιν, ᾗ δύνανται. πάντα γὰρ ἐκείνου ὀρέγεται, κἀκείνου ἕνεκα πράττει ὅσα κατὰ φύσιν πράττει. τὸ δ' οὗ ἕνεκα, διττόν· τὸ μὲν οὗ, τὸ δὲ ᾧ. ἐπεὶ οὖν κοινωνεῖν ἀδυνατεῖ τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου τῇ συνεχείᾳ, διὰ τὸ μηδὲν ἐνδέχεσθαι τῶν φθαρτῶν τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ἀριθμῷ διαμένειν, ᾗ μετέχειν δύναται ἕκαστον, ταύτῃ κοινωνεῖ, τὸ μὲν μᾶλλον, τὸ δ' ἧττον· καὶ διαμένει οὐκ αὐτό, ἀλλ' οἷον αὐτὸ ἀριθμῷ μὲν οὐχ ἕν, εἴδει δ' ἕν. ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶντος σώματος αἰτία καὶ ἀρχή. ταῦτα δὲ πολλαχῶς λέγεται. ὁμῶς δ' ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς διῃρημένους τρόπους τρεῖς, αἰτία· καὶ γὰρ ὅθεν ἡ κίνη-

σις

quid ſentire. Nam operationes, actionesve, potentijs viribuſq; priores ſunt ratione. Quod ſi ita ſit atque prius etiam obiecta, quam iſta contemplari oporteat; Primum profecto de illis propter eandem cauſam, vt de alimento, de ſenſibili, de intelligibili determinare oportet b *Quare de alimento generationeve primo dicendum eſſe videtur. Nutritiua* Text.34. *namque anima, & cæteris ineſt, & prima eſt, & maxime communis animæ vis, & potētia, quacunc̃ta viuentia viuunt. Cuius ſunt operationes officiave generare, nutrimentoq; vti, hæc enim operatio maxime omnium operationum viuentibus eſt naturalis, viuentibus inquam hiſce, quæ ſunt perfecta non membris capta, quæque non ſine ſemine oriuntur: vnumquodque inquam aliud ſibi ſimile procreare, animal quidem animal, planta autem plantam, vt ſint ſemper hoc pacto, conditionemque ſubeant quoad poſſunt diuinam.* c *Id enim ipſum appetunt vniuerſa, gratiaque itſius omnia agunt quæcunque ſecundum naturam agunt.* d *Duplex eſt autem id, cauſa cuius cætera fiunt, atque vnum eſt quo, alterum cui. Cum igitur ſem-* Text.35. *per eſſe, conditionemq; diuinam ubire continuatione nequeant animantia, quia fieri nequit, vt caducorum atque mortalium quicquam idem vnumque numero ſemper permaneat: vt vnum quodque poteſt, ſic æternitatis conditionisque diuinæ particeps eſt, aliud quidem magis, aliud autem minus, permanetque non ipſum, ſed tale quale eſt ipſum, numero quidem non vnum, ſpecie autem vnum.* e *eſt autem anima cor-* Text.36. *poris cauſa principiumque viuentis. Atqui cum multifariam hæc dicantur, anima pari modo tribus determinatis modis cauſa eſt. Nam eſt ea cauſa, à qua profluit motus, eſt etiam gratia cuius cætera fiunt: & inſuper,*

Viuere ab anima vegetatiua primo eſt.

Quæ conditiones ad generandum neceſſariæ ſint.

b *Quare de alimento.*] Acturus de anima vegetatrice, quæ cæteris communior eſt, vt traditam à ſe methodum ſeruet, ait diſſerendum ſibi prius eſſe de alimento, quod eſt nutritionis obiectum, itemque de generatione, cæteriſque actibus altricis animæ. Eſſe vero animam vegetatiuam cæteris communiorem, ex eo ſuadet, quia viuere, quod omnibus viuentibus commune eſt, ab illa primo tribuitur. Item quia procreare ſibi ſimile quod viuentibus non ſolum commune, etſi non omnibus, ſed maxime eſt naturale, ab illa etiam proficiſcitur. Ait autem hanc actionem iis duntaxat viuentibus competere, in quibus tres cernuntur conditiones. Prima eſt, vt iam ad perfectum ſtatum peruenerint, id eſt, vt ſint in ætate ad generandum accommodata: vnde eſt quod pueri non generant. Secunda, vt defecta, ſeu mutila non ſint, aliiſue cauſis, aut naturæ vitiis impedita. Tertia, ne ſint ſponte genita, qualia ſunt quæ ex putrefactione oriuntur, vt vermes, & culices, hæc enim plerunque non generant: in quam ſententiam lege quæ ſcripſimus libro ſecundo de Cœlo, capite ſeptimo quæſt. 7 artic. 7.

c *Id enim ipſum.*] Generandi actionem maxime naturalem eſſe probat ex fine. Nituntur enim animantes illius interuentu, quoad poſſunt, perennitatem obtinere, & ęmulari immortalitatem diuinæ naturæ, ad quem ingenita propenſione aſpirant.

d *Duplex autem*] Obiter admonet cum finis ſit duplex, finis cuius, ſeu quo, id eſt, ad quem directo pergitur; & finis cui, hoc eſt, cui res comparatur: perpetuitatem eſſe finem quo viuentium, id eſt, quem vnumquodque viuens per generationem aſſequi contendit: ipſum autem viuens eſſe finem cui. Aduertit autem non omnia viuentia ex æquo æternitatis participationem ſortiri; ſed alia magis, alia minus, licet omnia, quia numero non poſſunt, ſaltem ſecundum ſpeciem, ſeipſa conſeruare nitantur. Lege quæ in hanc ſententiam luculente diſſeruit Boetius, libro tertio de conſolatione philoſophiæ, proſa 11.

Anima formalis finalis & efficiens cauſa eſt.

e *Eſt autem anima.*] Docet animam in triplici genere cauſam eſſe. Formalem, tum quia per eam viuentia intrinſece habent ſuum eſſe ſubſtantiale: tum quia eſt actus primus corporis organici. Finalem

ci. Finalem, quia, vt is, qui ratione, & arte operatur v.g. faber, materiam gratia artificialis formę apparat: ita natura propter formam naturalem, quę in rebus viuentibus eſt anima, materiam exornat, ac diſponit: & eius gratia tanquam propter finem cui, tantam membrorum varietatem, & organorum diſtinctionem effingit Id quod Ariſtoteles 1 de partibus anim cap. 5. & l. 4 de generat. animal. cap 1. & Galen 1 de vſu partium declarant. Efficientem denique, quia adminiſtrat actiones viuentibus proprias, vt lationem, quia ab ſe mouentur: & ſi hæc facultas non omnibus inſit: item ſenſionem, quæ alteratio quædam impropria eſt, & accretionem, cæteraque id genus munia, quæ rebus tantum animatis competunt.

f Atque

σις αὐτὴ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς ἡ οὐσία τῶν ἐμψύχων σωμάτων, ἡ ψυχὴ αἰτία. ὅτι μὲν οὖν ὡς οὐσία, δῆλον. τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ εἶναι πᾶσιν ἡ οὐσία· τὸ δὲ ζῆν τοῖς ζῶσι, τὸ εἶναί ἐστιν. αἰτία δὲ καὶ ἀρχὴ τούτων ἡ ψυχή. ἔτι δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος λόγος, ἡ ἐντελέχεια. φανερὸν δ᾽ ὡς καὶ οὗ ἕνεκα αἰτία ἡ ψυχή. ὥσπερ γὰρ ὁ νοῦς ἕνεκά του ποιεῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ φύσις καὶ τοῦτ᾽ ἔστιν αὐτῆς τέλος· τοιοῦτον δ᾽ ἐν τοῖς ζώοις ψυχὴ κατὰ φύσιν· πάντα γὰρ τὰ φυσικὰ σώματα τῆς ψυχῆς ὄργανα καθάπερ τὰ τῶν ζώων, οὕτω καὶ τὰ τῶν φυτῶν, ὡς ἕνεκα τῆς ψυχῆς ὄντα. διττῶς δὲ τὸ οὗ ἕνεκα· τό τε οὗ, καὶ τὸ ᾧ. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅθεν πρῶτον ἡ κατὰ τόπον κίνησις, ἡ ψυχή· οὐ πᾶσι δ᾽ ὑπάρχει τοῖς ζῶσιν ἡ δύναμις αὕτη. ἔστι δὲ καὶ ἀλλοίωσις καὶ αὔξησις κατὰ ψυχήν· ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις ἀλλοίωσίς τις εἶναι δοκεῖ, αἰσθάνεται δ᾽ οὐδὲν. ὃ μὴ ψυχὴν ἔχει. ὁμοίως δὲ περὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως ἔχει· οὐδὲν γὰρ φθίνει, οὐδ᾽ αὐξάνεται φυσικῶς μὴ τρεφόμενον. τρέφεται δ᾽ οὐδὲν ὃ μὴ κοινωνεῖ ζωῆς. Ἐμπεδοκλῆς δ᾽ οὐ καλῶς εἴρηκε τοῦτο, προστιθεὶς αὔξησιν συμβαίνειν τοῖς φυτοῖς, κάτω μὲν ῥιζουμένων, διὰ τὸ τὴν γῆν οὕτω φέρεσθαι κατὰ φύσιν. ἄνω δὲ διὰ τὸ πῦρ ὡσαύτως· οὔτε γὰρ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω καλῶς λαμβάνει· οὐ γὰρ ταὐτὸ πᾶσι τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ τῷ παντί· ἀλλ᾽ ὡς ἡ κεφαλὴ τῶν ζώων, οὕτως αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν, εἰ χρὴ τὰ ὄργανα ἕτερα λέγειν, καὶ ταὐτὰ τοῖς ἔργοις. πρὸς

inſuper, vt forma corporum animatorum ſubſtantiave. Atq; cauſam vt ſubſtantiam animantium eſſe, non eſt obſcurum. Cauſam namq; cunctis vt ſint, formam ipſam, atq; ſubſtantiam eſſe patet. At viuere viuentium eſt eſſe, cuius ſane cauſa eſt, vt conſtat, atque principium anima. Præterea actus eius, quod eſt potentia, ratio eſt eiuſdem. At anima viuentis eſt corporis actus. Patet etiam animam eſſe cauſam vt id gratia cuius cætera fiunt. Nam vt mens ſic & natura alicuius gratia facit, quod quidem ipſius eſt finis, atq; tale eſt in ipſis viuentibus, anima, & ſecundum naturam. Vniuerſa namq; naturalia corpora tam animalium, quam etiam plantarum ipſius animæ ſunt inſtrumenta. Quo fit vt ipſa ſint animæ, ſine controuerſia, gratia. Duplex eſt autem id vti diximus, cauſa cuius cætera fiunt, atque vnum eſt quo, alterum cui At vero conſtat animam id etiam eſſe, vnde primum motus ad locum accommodatus emergit. Verum hæc vis non vniuerſis ineſt viuentibus. Fit etiam per animam, & alteratio, & accretio: ſenſus enim alteratio quædam eſſe videtur, ſentit q; nihil quod non habeat animam. Eadem eſt de accretione decrementove ratio. Nihil enim incrementa naturaliter decrementave ſuſcipit, quod non nutriatur, & nihil prorſus nutritur, quod non vitæ particeps ſit. Text. 37.

f *Atque hac in parte ſententia Empedoclis eſt poſthabenda, qui quidem hoc non recte dixit* Text. 38. *ac addidit, ideo incrementa plantas ſuſcipere, tum in radicibus infra, tum in ramis etiam ſupra, quia terra deorſum ſuapte natura & ignis ſurſum identidem pergit. Primum namque non recte accipit in plantis differentias dictas, infra inquam ac ſupra.* g *Non enim eadem ſunt omnium rerum & vniuerſi, ſupra & infra. Sed quam habet rationem in animalibus caput, eam ſubeunt in plantis radices, ſi inſtrumenta diuerſa vel eadem operationibus efficiisve dicere aſſerereque oportet.*

h Deinde

f *Atque hac in parte.*] Ex dictis occaſionem ſumit coarguendi veteres Philoſophos: atque in primis Empedoclem, qui cauſam accrementi plantarum aiebat eſſe elementa: terram infra in radicibus: ignẽ ſupra ramis: Ita vt radices à terra deſcendente, rami ab igni ſuperiorem locum capeſſente augeſcerent In quo dupliciter errabat. Primum, quia ſuperiorem, & inferiorem locum in plantis non recte aſſignabat. Deinde, quia viuentium accretionem non in animam, ſed in elementa, vt in cauſam effectricem perperam referebat. *Empedocles cauſam accretionis plantarũ elementa eſſe commẽtus fuit.*

g *Non enim eadem ſunt.*] Quod radices non ſint inferiores, ſed ſuperiores plantarum partes ex eo oſtendit; quia os, & radices ſunt eadem organa; ſiquidem inſtrumenta dicuntur eſſe eadem, aut diuerſa: quia ſunt eiuſdem, aut diuerſæ operationis principia: at os in animantibus, & radices in arboribus ſunt principia eiuſdem operationis: vtriſq; enim alimentum capitur. Cum igitur os, & caput in animantibus ad ſuperiorem partem ſpectent etiam in arboribus ad eandem ſpectabunt. Ita vero non reſpondent ſuperiores partes omnium viuentium ſuperioribus partibus vniuerſi: quia in mundo ſuperior locus dicitur, quo tendunt leuia: inferior, quo deſcendunt grauia: omnium autẽ viuentium pars ſupra vergit ad terram, excepto homine, cuius poſitio ſitum vniuerſi imitatur. Lege quæ de hac re ſcripſit Ariſtoteles 1. lib. de hiſtor anim. cap. 13. lib. 2. de cœlo cap. 2. lib. 4 part. anim. cap. 10. & de iuuentute, & ſenectute cap. 1. *Impugnatur. Radices in plantis ſuperiores partes ſunt.*

h Deinde

πρὸς δὲ τούτοις τί τὸ συνέχον εἰς τἀναντία φερόμενα, τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν; διασπασθήσεται γάρ, εἰ μή τι ἔσται τὸ κωλῦσον· εἰ δ' ἐστί, τοῦτ' ἐστὶν ἡ ψυχή, καὶ τὸ αἴτιον τοῦ αὐξάνεσθαι, καὶ τρέφεσθαι. δοκεῖ δέ τισιν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις ἁπλῶς αἰτία τῆς τροφῆς καὶ τῆς αὐξήσεως εἶναι· καὶ γὰρ αὐτὸ φαίνεται μόνον τῶν σωμάτων, ἢ τῶν στοιχείων τρεφόμενον καὶ αὐξανόμενον. διὸ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς καὶ ἐν τοῖς ζῴοις ὑπολάβοι τις ἂν τοῦτο εἶναι τὸ ἐργαζόμενον. τὸ δὲ συναίτιόν πως μέν ἐστιν, οὐ μὴν ἁπλῶς γε αἴτιον, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ψυχή· ἡ μὲν γὰρ τοῦ πυρὸς αὔξησις εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν ᾖ τὸ καυστόν. τῶν δὲ φύσει συνεστώτων πέρας ἐστὶ καὶ λόγος μεγέθους καὶ αὐξήσεως· ταῦτα δὲ ψυχῆς, ἀλλ' οὐ πυρός, καὶ λόγου μᾶλλον ἢ ὕλης. ἐπεὶ δ' ἡ αὐτὴ δύναμις τῆς ψυχῆς θρεπτικὴ καὶ γεννητική, περὶ τροφῆς ἀναγκαῖον διορίσαι πρῶτον· ἀφορίζεται γὰρ πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις τῷ ἔργῳ τούτῳ. δοκεῖ δὲ εἶναι ἡ τροφή, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ. οὐ πᾶν δὲ παντί, ἀλλ' ὅσα τῶν ἐναντίων μὴ μόνον γένεσιν ἐξ ἀλλήλων ἔχει, ἀλλὰ καὶ αὔξησιν· γίνεσθαι γὰρ πολλὰ ἐξ ἀλλήλων, ἀλλ' οὐ πάντα ποσά, οἷον ὑγιὲς ἐκ κάμνοντος. φαίνεται δ' οὐδ' ἐκεῖνα τὸν αὐτὸν τρόπον ἀλλήλοις εἶναι τροφή, ἀλλὰ τῷ πυρὶ μὲν τὸ ὕδωρ τροφή, τὸ δὲ πῦρ οὐ τρέφει τὸ ὕδωρ· ἐν μὲν οὖν τοῖς ἁπλοῖς σώμασι ταῦτ' εἶναι δοκεῖ μάλιστα, τὸ μὲν τροφή, τὸ δὲ τρεφόμενον. ἀπορίαν

h *Deinde quid eſt, quod continet terram ignemve, quæ quidem in contraria loca feruntur? diſtrahentur enim profecto niſi aliquid ſit, quod ipſa prohibeat atque detineat. Quodſi ſit aliquid: id eſt profecto anima ipſa, quo fit, vt ipſa ſit augendi cauſa, nutriendive, non elementa, quemadmodum ille putabat.* i *Sunt autem quibus ipſius ignis natura,* Text. 40. *cauſæ ſimpliciter nutritionis & accretionis eſſe videtur. Ipſe namque ſolus omnium corporum aut elementorum nutriri ac augeri videtur. Quapropter & in plantis & in animalibus putabit* Text. 41. *quiſpiam ignem idipſum eſſe quod operatur, verum non ita eſt. Sed cum comitetur cauſam, eſt ob id ipſum quodammodo, non ſimpliciter cauſa, ſed talis eſt potius anima. Nam ignis quidem accretio in infinitum progreditur, & eo vſque fit quoujque ſit combuſtibile, at eorum omnium quæ natura conſtant eſt finis tam magnitudinis, quam accretionis, & hæc animæ ſunt, non ignis & rationis potius, quam materiæ.* k *Cum autem eadem vis ani-* Text. 42. *mæ ſit & nutriendi & generandi, primum de alimento determinare neceſſe eſt. Hæc enim à cæteris potentiis hoc opere atque munere ſeiungitur.* l *Videtur itaque contrarium eſſe contrario nutrimentum,* Text. 43. *at non cuilibet quoduis ſed id ei, quorum alterum ex altero non ſolum mutuo generatur, ſed incrementa etiam ſuſcipit. Complura namque contraria fiunt quidem ex ſeſe mutuo: ſed non à ſuis omnia contrariis incrementa ſuſcipiunt, vt ex ægrotante fit ſanum. At vero nec illa modo eodem ſibi mutuo nutrimentum eſſe videntur, ſed aqua quidem alimentum eſt igni, ignis autem non nutrit aquam. Etenim in ſimplicibus corporibus horum alterum alimenti, alterum eius quod nutritur maxime ſubire rationem videtur.*

m *Verum*

---

h *Deinde quid eſt*] Oſtendit cauſam incrementi non eſſe elementa: quia cum illa natiuam propenſionem ad propria loca habeant, vel aliquid ea continet, & coercet vel nihil: ſi nihil, oporteret illa confeſtim diſſipari. Si aliquid, id profecto erit principium accretionis, idque erit anima. Quare non eſt motus accretionis ab elementis, ſed à forma ipſorum viuentium.

Refelluntur Leucippus & Democritus qui cauſam nutritionis ignem dixerũt.

i *Sunt autem quibus*] Refellit ſententiam Leucippi, & Democriti exiſtimantium ignem nutritionis cauſam eſſe, quod inter omnia elementa maxime nutriri, & augeſcere videatur: id enim quod maxime tale eſt cæteris, vt talia ſint, videtur cauſa eſſe. Fateatur ergo in primis Ariſtoteles calorem nutritionis munus exequi, non tamen vt principem cauſam: ſed vt inſtrumentariam, qua anima ad præparandum, & decoquendum alimentum vtitur. Tum ita argumentatur: Si ignis nutritionis, & accrementi cauſa eſſet, cum ipſe ex ſe nulla incrementi lege teneatur, ſed ſemper increſcat, dum ei ſubeſt quod comburat: ſequeretur res natura conſtantes, hoc eſt, viuentes (ſumit enim hic naturam pro vita & anima, vt interdum aſſolet) in infinitum augeri poſſe, ita vt nullum etiam magnitudinis terminum vendicarent, quod falſum eſt, cum omnibus viuentibus certos limites natura præfixerit. Non igitur ignis nutritionis, & augmenti cauſa eſt, ſed potius anima, quæ rem ad congruentem magnitudinem prouehit. Idem in hunc modum confirmat. Terminatio quantitatis rerum viuentium non ad materiam pertinet, quæ ex ſe eſt vaga, & errabunda, ſed ad formam, quæ ſuopte ingenio materiam limitat, ac terminat: atqui anima eſt forma, ignis vero, cæteraq; elementa rationem materiæ in mixtis obtinent: ergo non elementa, ſed anima ipſa nutritionis, & accrementi opifex eſt. De terminis rerũ tam viuentium quam non viuentium diſſeruimus primo libro Phyſic.

Non materia ſed forma viuentia terminat.

k *Cum autem eadem vis animæ ſit & nutriendi & generandi.*] Poſtquam docuit motum accrementi, & generationem, ac nutritionem eſſe ab anima, incipit diſputare de potentia vegetandi, ad quam pertinent nutritio, & generatio: adde & augmentatio: quia vero hæc circa alimentum alio, & alio modo verſantur, vt progreſſu patebit, ac per ordinem ad illud diſtinguuntur, de eo ſibi primum diſſerendum eſſe inquit: quo autem modo intelligendum ſit prædictam potentiam vnam eſſe progreſſu expendemus.

l *Videtur itaque contrarium eſſe contrario nutrimentum.*] Affirmat alimentum debere eſſe contrarium rei, quæ nutritur: ſiquidem mutari in eam debet, omnis autem mutatio eſt

inter

inter contraria aliquo modo. Quia vero contrariorum non eadem natura eſt, explicat quo pacto *Quo pacto ali-* alimentum debeat eſſe contrarium, nempe non ea ratione, qua ſanum & ægrum inter ſe contraria *mentum contra-* ſunt, & vnum in alterum ſimpliciter mutatur: ſed ea qua vnum ſic alteri eſt contrarium, vt cum in *rium eſſe debeat* illud conuertitur, ipſum augeat, quomodo ſe habeat aer ad ignem, & aqua ad aerem. *rei quæ nutritur*

m Verum

ἀπορίαν δὲ ἔχει· φασὶ γὰρ οἱ μὲν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ τρέφεσθαι, καθάπερ καὶ αὐξάνεσθαι· τοῖς δ᾿ ὥσπερ εἴπομεν, τοὔμπαλιν δοκεῖ, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ, ὡς ἀπαθὲς ὄντος τοῦ ὁμοίου. τὴν δὲ τροφὴν μεταβάλλειν καὶ πέπτεσθαι· ἡ δὲ μεταβολὴ πᾶσιν, εἰς τὸ ἀντικείμενον, ἢ τὸ μεταξύ. ἔτι ἡ τροφὴ πάσχει τι ὑπὸ τοῦ τρεφομένου. ἀλλ᾿ οὐ τοῦτο ὑπὸ τῆς τροφῆς, ὥσπερ οὐδ᾿ ὁ δὲ τέκτων ὑπὸ τῆς ὕλης, ἀλλ᾿ ὑπ᾿ ἐκείνου αὕτη· ὁ δὲ τέκτων μεταβάλλει μόνον εἰς ἐνέργειαν ἐξ ἀργίας. πότερον δέ ἐστιν ἡ τροφὴ τὸ τελευταῖον προσγινόμενον, ἢ τὸ πρῶτον, ἔχει διαφοράν. εἰ δ᾿ ἄμφω ἀλλ᾿ ἡ μὲν ἄπεπτος, ἡ δὲ πεπεμμένη, ἀμφοτέρως ἂν ἐνδέχοιτο τὴν τροφὴν λέγειν. ᾗ μὲν γὰρ ἄπεπτος, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέφεται· ᾗ δὲ πεπεμμένη, τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ· ὥστε φανερόν, ὅτι λέγουσί τινα τρόπον ἀμφότεροι καὶ ὀρθῶς καὶ οὐκ ὀρθῶς. ἐπεὶ δὲ οὐθὲν τρέφεται μὴ μετέχον ζωῆς, τὸ ἔμψυχον ἂν εἴη σῶμα τὸ τρεφόμενον, ᾗ ἔμψυχον. ὥστε καὶ ἡ τροφὴ πρὸς ἔμψυχόν ἐστι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. ἔστι δ᾿ ἕτερον τροφῇ αὐξητικῷ εἶναι.

ᾗ μὲν

m *Verum enim is locus dubitationem habere videtur. Sunt enim qui dicunt ſimile ſimili nutriri quemadmodum & accreſcere. Quibuſdam autem (vti diximus) non hæc ſententia, ſed contraria placet, cenſentque non ſimile ſimili, ſed contrario contrarium. aliter etenim fieri nequit, vt inquiunt, vt à ſimili ſimile patiatur. Alimentum autẽ mutatur, atq; digeritur: mutationẽq; rerum omnium, in oppoſitum. vel in medium eſſe conſtat. Præterea nutrimentum quidem, aliquid patitur ab eo quod alitur. Hoc autem ab alimento non patitur quicquam quemadmodũ, nec à materia faber, ſed materies, vt patet à fabro, qui quidem ex otio mutatur tantum ad operandum.* n *At enim intereſt plane ſi nutrimentum ſit id, quod vltimo tandem adiungitur, atq; additur, an non hoc, ſed id, quod primum ingreditur. Quod ſi vtrumque quidem eſt alimentum, alterum tamen eſt digeſtum, alterum indigeſtũ, vtroq; profecto modo, & contrario contrarium, & ſimile ſimili dicere licet nutriri. Nam ſi vt indigeſtũ ſumatur, contrarium contrario alitur, ſin vt digeſtum, ſimile ſimili nimirum hoc pacto nutritur. Quare patet illos vtroſque partim recte partim non recte dicere atque ſentire.* o *Cum autem nihil nutriatur, quin habeat vitam, animatum id erit profecto corpus, quod alitur, ea ſane ratione, qua eſt animatum. Quare & nutrimentum ad animatum per ſe refertur, & non per accidens. Atqui diuerſa eſt alimenti ratio, vt nutrit, & auget,*

Text. 44.

Text. 45.

Text. 46.

Text. 47.

Nam

---

m *Verum enim is locus.*] Ad rem magis illuſtrandam vocat in diſceptationem debeatne alimentum ſimile eſſe rei nutritæ, an contrarium, vt paulo ante docuit. Sunt qui putent debere eſſe ſimile, quia eiſdem augemur & nutrimur: diſſimile vero & contrarium tantũ abeſt, vt augeat, vt diſperdat potius, cum ſemper vnum contrarium alteri perniciem intendat. Alii affirmant alimentum oportere diſſimile, atque contrarium eſſe: quia nihil niſi à diſſimili, & contrario patitur conſtat autem alimentum pati à viuente, dum ab eo immutatur, & decoquitur etſi viuens ab alimento non patiatur: quemadmodum materia arti ſubiecta varie mutatur, & patitur ab artifice; ipſe vero artifex à materia non patitur, niſi quis paſſionem vocet mutationem à quiete, & otio ad operationem & actum. Hic aduerte cum Ariſtoteles ait alimentum pati à viuente, non contra, haudquaquam repugnare ſibi in 1. de generat. cap. 7. text. 53. vbi ait inter alimentum, & rem viuentem dari reciprocam actionem, & paſſionem. Hic enim, vt annotauit Auerroes com. 45. non abſolute negat alimentum agere in ipſum viuens, ſed agere per actionem, qua ipſum in ſe conuertat, illic vero de actione in commune agebat.

Aliqui contendunt debere ſimile: Alij oportere eſſe contrariu

n *At enim intereſt plane ſi nutrimentum ſit id.*] Componit excitatam controuerſiam aiens vtriusque partis aſſertores partim pro veritate ſtare, partim non. Nam alimentum ſimile eſſe debet, & diſſimile; contrarium, & non contrarium. Simile, & non contrarium in fine, ſeu poſtea quam concoctum, & digeſtum eſt, idque probat ratio adducta pro priori opinione. Diſſimile, & contrarium in principio, ſeu cum adhuc crudum eſt & incoctũ; idq; concludit argumentũ poſterioris ſententiæ.

Deciditur controuerſia de alimenti ſimilitudine cum, tateve cu uente.

o *Cum autem nihil.*] Quale alimentum ſit, docet, aiens alimentum habere ordinem per ſe ad animatum: quandoquidem nihil poteſt ali, quod animæ & vitæ expers ſit. Monet ſubinde alimentum trifariam ſpectari poſſe. Vno modo quoad ſubſtantiam ſicque eſt obiectum nutritionis. Oportet enim ſubſtantiæ beneficio partes ſubſtantiales viuentis, quæ actione caloris naturalis perpetuo dilabuntur, reſarciri. Altero ſecundum quantitatem, & ita ſumptum alimentum, eſt obiectum accretionis: augeſcit enim res acceſſione quantitatis Tertio quatenus eſt [illegible]

Alimentum ſub ratione ſubſtantiæ eſt nutri- accretio- [illegible]

al m

Quatenus eſt ſuperfluum, ad generationem pertinet.

alimenti, & ita pertinet ad generationem. Seponit enim natura ex eo quod redundat è nutritione, partem quandam alimenti ex tertia decoctione, quæ in quadam parte corporis ad id deſtinata ſeminariam, ac generatiuam vim accipit.

p *Quare*

ἡ μὲν γὰρ ποσόν τι τὸ ἔμψυχον, αὐξητικόν, ἡ δὲ τόδε τι καὶ οὐσία, τροφή· σώζει γὰρ τὴν οὐσίαν. καὶ μέχρι τούτου ἐστὶν ἕως ἂν καὶ τρέφηται· καὶ γενέσεως ποιητικόν, οὐ τοῦ τρεφομένου, ἀλλ' οἷον τὸ τρεφόμενον· ἤδη γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ ἡ οὐσία. γεννᾷ δ' οὐθὲν αὐτὸ ἑαυτό, ἀλλὰ σώζει. ὥστ' ἡ μὲν τοιαύτη τῆς ψυχῆς ἀρχὴ, δύναμίς ἐστιν, οἵα σώζειν τὸ ἔχον αὐτὴν ᾗ τοιοῦτον· ἡ δὲ τροφὴ παρασκευάζει ἐνεργεῖν· διὸ στερηθὲν τροφῆς, οὐ δύναται εἶναι. ἐπεὶ δέ ἐστι τρία· τὸ τρεφόμενον, καὶ ᾧ τρέφεται, καὶ τὸ τρέφον· τὸ μὲν τρέφον ἐστὶν ἡ πρώτη ψυχή· τὸ δὲ τρεφόμενον, τὸ ἔχον αὐτὴν σῶμα· ᾧ δὲ τρέφεται, ἡ τροφή· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἅπαντα προσαγορεύειν δίκαιον· τέλος δὲ τὸ γεννῆσαι οἷον αὐτό· εἴη ἂν ἡ πρώτη ψυχὴ γεννητική, οἷον αὐτό. ἔστι δὲ ᾧ τρέφεται διττόν, ὥσπερ ᾧ κυβερνᾷ, ἡ χείρ, καὶ τὸ πηδάλιον· τὸ μὲν κινοῦν καὶ κινούμενον, τὸ δὲ κινοῦν μόνον. πᾶσαν δ' ἀναγκαῖον τροφὴν δύνασθαι πέττεσθαι. ἐργάζεται δὲ τὴν πέψιν τὸ θερμόν· διὸ πᾶν ἔμψυχον ἔχει θερμότητα. τύπῳ μὲν οὖν τί ἐστιν ἡ τροφή, εἴρηται· διασαφητέον δ' ἐστὶν ὕστερον περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις.

ΚΕΦ. ε.

Nam vt ipſum alimentum quantum eſt quoddam, auget, vt eſt hoc aliquid & ſubſtantia, nutrit. Conſeruat enim ſubſtantiam, & eſt eouſque profecto, quouſque nutritur. Efficit præterea generationem ac ortum, non eius quod alitur, ſed talis quale eſt id, quod nutritur, iam enim eſt ipſa ſubſtantia, & nihil ſe ipſum generat, ſed conſeruat. p *Quare tale quidem animæ principium, vis eſt talis, vt id conſeruet, quod ipſam habet, ea nimirum ratione qua ipſam habet. Alimentum autem ad operandum præparare videtur. Quapropter alimẽto priuatum eſſe non poteſt. At vero cum hoc in officio tria ſint hæc, neceſſarioque concurrant, id inquam quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit, id quidem quod nutrit eſt ipſa anima prima. Id autẽ quod nutritur corpus eſt, quod ipſam animam habet, at id quo nutritur ipſum eſt alimentum.* q *Atque cum ſit par vniuerſas à fine res appellare, finisque huius animæ ſit generatio talis, quale eſt id, quod ipſam habet, erit anima prima profecto principium generandi tale, quale eſt id, quod hanc ipſam animam habet.* r. *Id autem quo nutrit anima, duplex eſt: quemadmodum & id, quo gubernator gubernat. Manus inquam & clauus, atque aliud mouet, atque mouetur, aliud mouet tantum.* ſ *Neceſſe eſt autem, omne nutrimentum naturæ ſit talis, qua digeri poſſit. At digeſtionem efficit calor. Quapropter omne animal habet calorem. Quid igitur ſit alimentum ipſum, vniuerſaliter diximus poſtea vero de ipſis exactius perſcrutabimur.*

Text. 48.

Text. 49.

Text. 50.

CAPVT

Potentia nutritiua eſt qua viuens, in quantum viuens, ſe conſeruat.

p *Quare tale quidem*] Tradit potentiæ nutritiuæ definitionem, quam dicit ſumendam eſſe à præſtantiſſimo fine, qui eſt generatio. Ita vero ſe habet definitio. Potentia nutritiua eſt, qua viuens, in quantum viuens, ſe conſeruat. Et quia dixerat alimentum ad nutritionem præparari, atque adeo nutritionis principiũ eſſe; explicat qua ratione vegetatrix anima, ipſumque alimentum diuerſam principij rationem ſortiantur. Etenim anima eſt princeps cauſa efficiens nutritionis; alimentũ vero eſt id, quo tanquam materia, & inſtrumento quodam fit nutritio; id vero, quod nutritur, eſt corpus animatum.

Quid ſit anima vegetatrix.

q *Atque cum ſit par, &c.*] Definit vegetatricem animam non in vniuerſum, ſed eam, quæ ineſt viuenti perfecto, id eſt quod poteſt ex ſemine progignere ſibi ſimile. Anima, inquit, vegetatrix eſt principium generandi tale, quale ipſa habet; intellige principium primum, ſeu præcipuum: nam minus præcipuum, & proximum, eſt ipſa facultas generationis adminiſtra.

r. *Id autem quo nutrit.*] Quemadmodum, inquit, gubernator duo habet, quorum interuentu nauem regit, nimirum manum, & gubernaculum: Ex quibus manus mouetur à gubernatore, & mouet gubernaculum: ipſum vero gubernaculum iam non mouet aliud quidpiam, quod ſit velut inſtrumentum. Ita anima duo vendicat, quibus ad nutritionis munus vtitur; videlicet calorem, & alimentum. Ex quibus calor aſſumitur; & quaſi mouetur ab ipſa anima, & mouet ſiue alterat alimentum, ipſum vero alimentum non iam vlterius mouet, quidpiam quod ſit intermedium ad mouendum aliud. Hæc videtur germana huius loci explicatio, in quo enarrando Græci expoſitores tum inter ſe tum à Latinis diſſident. Quorum diſſidium qui legere volet, conſulat Philoponum, Simplicium, Auerroem, Diuum Thomam, Alexandrum, & Themiſtium.

Calore, & alimento nutritionis munus anima exequitur.

Nullum viuens ſine calore eſt.

ſ *Neceſſe eſt.*] Oſtendit calorem eatenus dici id, quo viuens nutritur, quatenus concoctio caloris opus eſt. Vnde colligit omni viuenti neceſſarium eſſe calorem, cum omne viuẽs nutriatur, & omnis nutritio calore egeat. Concludit ſe minus exquiſite atque vniuerſaliter tantum de hiſce rebus in præſenti diſſeruiſſe, acturus videlicet de eiſdem alibi exactius. Nam de alimentis animalium, de incremento, decrementoq; corporum, de natura ſeminis, deque aliis eiuſmodi in libris de animalibus copioſe diſputat: præterquam quod de nutritione, & accretione in libris de Ortu, & Interitu accurate egit, vbi nos quoque eandem rem ex inſtituto pertractauimus.

QVÆSTIO

QVÆSTIO VNICA.

VTRVM POTENTIAE VEGEtatricis animæ inter ſe realiter differant.

ARTICVLVS I

OPINIO EXISTIMANtium diſtingui inter ſe realiter.

Tres animæ vegetantis operationes. De potentia vegetatiua, Gal. in libro de Facul. Medic. 1. pr. oct. 6. ca. 2. 3. Fernel. lib. 5. ſuæ phyſiolog cap. 3. ꝑ 4 D Th 1. q. 78. art. 2.

SVperioribus controuerſiis diſſeruimus cum Ariſtotele de is, quæ ad animæ potentias in commune ſpectant: nunc de ſingulis potentiis cum eodem diſputabimus, atque in primis de vegetatricibus, quæ ordine generationis cæteris priores ſunt. Vegetatricis animæ functiones tres recenſuit Ariſtoteles proximo capite, nutritionem, accretionem, generationem; quarũ prima pertinet ad conuerſationem indiuidui: altera ad eius perfectionem, ſecundum molem corporis: tertia ad propagationem & conſeruationem ſpeciei. Eſt vero quæſtio, vtrum iuxta numerum harum operationum conſtituendæ ſint tres potentiæ realiter diſtinctæ, nutriens, augens, procreans. Pro parte affirmatiua hæc ſe offerunt argumenta. Primum, quod potentia augens diſtinguatur à re nutriente. Cum viuens peruenit ad ſtatum, ſeu conſiſtentiam, manet ſuperſtes, atque integra virtus nutriens, pereunte augente; ſiquidem viuens quandiu viuit, nutritur; & tamen poſt ſtatum non iam accreſcit: ergo virtus nutriẽs diſtinguitur realiter ab augente; alioqui eadem virtus maneret, & non maneret. Deinde, Obiectum nutritionis eſt alimentum, prout eſt ſubſtantia, obiectum accretionis eſt idem alimentum, prout quantum: hæ autem rationes differunt toto genere, vt ſubſtantia & quantitas: ſed ex tanta diuerſitate obiectorũ recte arguitur diſtinctio realis in potentia. Igitur facultas nutriens & augens differunt realiter inter ſe. Hanc ſententiam ſecutus eſt Magnus. Albertus 2. parte Summæ, de Homine, quæſt de Motu nutritiuæ, artic 3. Caietanus hoc in lib ad text 5. Iandunus quæſt 13 Apollinaris quæſt 9. Iauellus quæſt 18. & alii, quibus videtur ſuffragari D. Thomas 1 par quæſt 78 art. 2. & quæſt. 79. art. 7. lib. 2 contra Gentes, 39

Argum. — Argum. — Sunt in hac opinione Albertus, Caietanus, Iandunus, Apollinaris, Iauellus.

Qui potentiam generantem à nutriente realiter diſtinguãt.

Quod vero attinet ad potentiam generantem, plerique eam ſimiliter diſtinguunt à nutriente M Albertus hoc in libro, tract 2. cap. 6. & 2. par Summæ, quæſt. de Vegetabili, art. 1 Ægydius quodlib. 3. quæſt. 11. Caietanus ad cap 4. huius libri. Ferrarienſis ibid. quæſt. 7. Iandunus quæſt. 13. Fernelius lib. 5. ſuæ Phyſiologiæ, cap. 3 & alii: potiſſ fere eſt, quod ſuperioris Nam obiectum facultatis generantis eſt alimentum prout aptum vt viuens illius interuentu procreet ſibi ſimile; quæ ratio, vt ex dictis conſtat diuerſa eſt ab ea, quam in alimento virtus nutriens ſpectat. Item virtus nutriens datur abſque gignente, vt in iis, quorum ætas effœta iam eſt, & in nonnullis, qui vel naturæ defectu vel ob alias cauſas gignendi carent facultate, qui tamen perpetuo nutriuntur; ſed quæ ita ſunt affecta, vt vnum inueniatur ſine alio, realiter differunt: ergo, &c. Deinde poteſt eadem opinio ita confirmari; Quando alicui potentiæ conuenit aliqua operatio, quæ alteri non conuenit, eæ potentiæ diſtinguuntur realiter; ſed potentiæ generanti competit aliqua operatio, quæ non competit nutrienti: ergo. Probatur minor, quia potentiæ generanti competit formatio membrorum, quæ eſt præcipua diſpoſitio; & præparatio ad introducendam formam viuentis: & tamen hęc operatio non conuenit facultati nutrienti; quãdoquidem ſi alicui abſcindatur brachium, non reſtituitur à facultate nutriente, quæ ſane id reſtitueret, ſi eſſet eadem cum potentia gignente, quæ illud primo formauit. Accedit quod altrix per totum corpus diffuſa eſt, generans autem certam definitamq; ſedem obtinet, videlicet vbi ſuperfluum alimenti ſeminarium vim accipit. At quæ ſubiecto diſtinguuntur, realiter etiam differunt. Non videtur ergo negandum, facultatem generandi diſtingui re ipſa à potentia nutriendi.

Argum. — 2. Argum. — 3. Argum. — 4. Argum.

(A, B, C, D)

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS NEgatiua: diluuntur aduerſariorum rationes.

1. Concluſio. Non eſt diſtinctio realis inter nutrientem potentiam, & augentem.

SIt huius controuerſiæ prima concluſio: Potentia augens non diſtinguitur realiter à facultate nutriente. Hanc complexus eſt Durandus in 1. diſt. 3. 2. part. dict. quæſt. 2. Philoponus hoc libro, ad text 46. Niphus ad text. 42. Valleſius lib. 2. Controuerſ. medic. cap. 20. & alii. Eam vero probat hæc ratio, vt cæteras omittamus: Cum natura compendio ſtudeat, & paucitatem magis, quam multitudinem affectet, non ſolet potentias, vt nec res alias, abſque neceſſitate multiplicare; ſed nulla neceſſitas cogit multiplicare potentias ad actus augendi & nutriendi: ergo vna tantum dabitur potentia, à qua ii adminiſtrentur. Probatur minor, qua cum aliqui actus ſunt inter ſe neceſſario coniuncti & ſubordinati, ab eadem facultate oriri queunt, ſicuti ab eadem lucis vi progreditur illuminatio & calefactio; quia eiuſmodi calefactio ſubordinatur, ac neceſſario coniungitur illuminationi. Cum igitur actus augendi & nutriendi ſint inter ſe ſubordinati, ac neceſſario coniuncti; ab vna eademque facultate oriri poterunt. Aduerte

Actus ſubordinati ab eadem potentia eſſe poſſunt.

(E, F)

autem cum dicimus actum nutriẽdi neceſſario coniungi cum actu augendi, non accipi à nobis augendi actum pro eo, quo viuens ad maiorem quantitatem promouetur; conſtat enim hunc non neceſſario dari, quamdiu viuens nutritur; ſed ſumi pro eo, quo viuens quantitatem acquirit, ſiue maiorem, quam deperdit, ſiue æqualem, ſiue minorem. Quo pacto accretio, id eſt, acquiſitio nouæ quantitatis, perpetua nutritionis comes eſt.

Secunda concluſio: Probabilius eſt potentiam generandi non diſtingui realiter à potentia nutriendi. Hanc concluſionem tuetur Durandus in 1. diſt. 3. 2. part. diſt. quæſt. 2. Valleſius lib 2. Controuerſ. cap. 10 & alii, quibus fauet Ariſtoteles proximo ſuperiori capite, text. 32. illis verbis; cum eadem vis animæ ſit, & nutriendi, & generandi. Aſtruunt vero huius ſententiæ probabilitatem hæc argumenta: Ab eadem facultate oriri poteſt generatio totalis & partialis; ſed nutritio eſt generatio quædam partialis: ergo ab eadem potentia, à qua hæc oritur, poteſt illa oriri; maxime cum vtraque ſimilibus accidentibus materiam diſponat, vtraque formam vniat, introducatq; in materiam; altera in totam, altera in partem. Item per eundem calorem gignitur de nouo ignis, & poſtea aggeneratur, conuerſa in ipſius ſubſtantiam materia combuſtibili: ergo & viuens per eandem facultatem poterit ex integro produci, & poſt productionem nutriri Non eſt enim cur putemus maiorẽ eſſe ad hoc præſtandũ vim caloris in igni, quã nutriẽtis facultatis in viuente.

Hactenus probatum à nobis fuit, neque facultatem augentem, neque generantem à nutriente realiter diſtingui. At enim ex eo facile quiuis intelliget, ſi potentia generans & augens inter ſe conferantur, eas etiam inter ſe re ipſa non differre; ſiquidem non differunt à nutriente. Namque in rebus creatis, cum aliqua ſunt idem realiter in vno tertio, inter ſe quoque re ipſa idem ſunt. Eſt igitur potentia nutriens, augens & generans vna eademque facultas realiter, etſi non ſit negandum, inueniri inter illas formalem diſtinctionem: vt conſtat ex diuerſis earum definitionibus, quæ proximo capite ab Ariſtotele aſſignatæ ſunt.

Soluuntur argumenta, quæ vim augentem & nutrientem realiter diſtinguebant.

Soluitur. 1.

Nunc partium aduerſariarum argumentis reſpondeamus. Ad primum eorum, quæ oſtendere contendebant vim augentem à nutriente diſtingui; negandum eſt cum viuens ad ſtatum peruenit, extingui facultatem augentem. Quicquid aſſerat Galenus in libro de Nutrimento. Licet enim non iam plus reponat, quam dilabatur; adhuc remanet eadem virtus, minus tamen firmà ac robuſta, quam antea. Quemadmodum eadem potentia videndi in Socrate iuuene perſpicacius & acutius intuetur, quam in eodem iam ſene. Itaque non eſt admittendum poſt ſtatum manere ſimpliciter, ac non manere

A eandem virtutem nutricem; ſed manere eandem minus fortem ac validam.

Soluitur 2.

Ad ſecundum reſpondemus; quamuis actus augendi & nutriendi ferantur in obiecta toto diuerſa genere: non tamẽ eam diuerſitatẽ ſufficere ad arguendam potentiam realiter diſtinctam quando actus ſunt inter ſe ſubordinati, ac neceſſario coniuncti, modo ſuperius explicato.

Diluuntur tiones allat diſtinction ter potenti generandi nutriendi.

Solut. 1.

Ad primam vero rationem earum, quibus videbatur oſtendi generandi potentiam diſſidere

B realiter à nutritiua, dicimus potentiam generãdi habere pro obiecto alimentum, quatenus interuentu illius generatur aliud quid ſimile in ſpecie: facultatem vero augendi habere etiam pro obiecto alimẽtũ, ſed prout acceſſu illius aggeneratur ipſummet viuens; ex hac tamen diuerſitate non colligi diſtinctionẽ realem in potentia, neq; id ab aduerſariis probari.

Solut. 2.

Ad ſecundam dicendum, vbicumq; datur virtus nutriens dari etiam gignentem, cum ſit vna & eadem facul-

C tas; ſed non vbicumque datur actus nutriendi poſſe confeſtim dari actum generandi: tum quia maior perfectio requiritur in viuente ad hunc actum, quam ad illum, vt cum Ariſtotele in contextu docuimus: tum quia fieri poteſt, vt facultas, quę diuerſos actus vendicat, impediatur aliquando ne in aliquem vnum eorum exire queat; eſto alios interim exerceat. Verbi gratia, eadem vis, vt in libris de Generatione diſſe-

D ruimus, & attrahit alimentum, & ipſum retinet; quemadmodum eadem virtus magnetis ferrum allicit, demoraturque; & tamen nonnunquam ex morbo euenit, vt virtus illa attractoria in viuente priorem actum adminiſtret, non tamen poſteriorem.

Solut. 3.

Ad tertiam, quicquid ſit de veritate maioris propoſitionis, ad minorem dicendum, negari ab aduerſariis non poſſe conformationem membrorum præſtari etiam à nutriente facultate. Id enim conſpicuum eſt in arboribus, in

Membror formatio tentia nu te etiam p tur.

E quibus præciſi rami denuo pullulant, & iuſtam magnitudinem, ac debitam figuram aſſequuntur; vtique non alterius virtutis, quam nutrientis miniſterio & opera. Idem quoque videre eſt in hominibus, præſertim infantibus, in quibus non raro aliqua membra ſolida regenerari conſueuerunt; & in adultis, in quibus id interdum accidit. Immo & extremi dentes, quos ſapientiæ vocant, prouecta iam ætate oriuntur, efformanturque. Itaque delineatio membrorum etiam nutrienti facultati conuenit; etſi cum in o-

F pus totalis generationis incumbit, quemadmodum tunc rem nõ partiatim, ſed ex toto producit ita prædictam delineationẽ non partiatim, vt poſtea decurſu ætatis facit, ſed ex integro rei genitæ confert. Neque obeſt, quod amputatum brachium non reſtituitur à viuẽte: non enim id propterea accidit, quod virtus nutriens à formãte & gignente re ipſa diſtinguatur; ſed quia, vt recte ait Galenus in lib. de Semine, capite 17.

virtus

tus forma- ... vehemen- ... eſt in ſemi- ... quam in pro- ... eius mem- ... reſtauran-

ut. vlt.

uo ſenſu vir ... generans ſit ... toto corpore, ... quomodo in ... te certa

virtus delineans, ſeu formans membra, non tã vehemens & efficax eſt in prole genita ad reficienda eius membra, præſertim ſolida, & ea, quæ plus operæ exigunt, cuiuſmodi eſt brachium, quàm extitit in ſemine ad illa de integro coagmentanda. Quod à nobis 1 lib. de Ortu & Interitu animaduerſum iam fuit.

Ad vltimam, concedendum eſt altricem virtutem diffuſam eſſe per omnia membra, ſed hanc ipſam facultatem, certa quadam parte corporis, ad quam defertur ſuperfluum alimenti, de quo ſupra diximus, imbuere iſtiuſmodi ſuperfluum virtute ſeminaria ad exequendam generationem. Itaque facultas generans, quatenus eadem eſt cum altrice, per totum corpus ſpargitur, etſi quatenus prædictam vim imprimit, conſiſtat in definita parte corporis, quæ ad id tum propter ſitum, tum propter aliarum qualitatum concurſum, accommodata eſt.

Vis gignendi in ſemine diſtingui tur reipſa ab illa, quæ eſt in viuente.

Hic aduerte, quod iam loco citato commonuimus, virtutem gignentem, quæ in ſemine reſidet, diuerſam eſſe tum re, tum natura ab ea, quæ in viuente ineſt. Re; quia eſt in ſubiecto realiter diſtincto. Natura, quia illa, quæ inhæret viuenti, eſt potentia vitalis, cum ſemen non actu, ſed poteſtate duntaxat viuens ſit. Quare cum in hac quæſtione ſtatuimus virtutem generantem non diſtingui realiter ab alente, de illa tantum locuti fuimus, quæ in viuente ineſt. Nam eam, quæ ſemini communicatur, tanquam vicaria eius, quæ eſt in viuente, ex proxime dictis planum eſt, re ipſa differre à nutritiua.

ΚΕΦ. ε.

Διωρισμένων δὲ τούτων λέγωμεν κοινῇ περὶ πάσης αἰσθήσεως. ἡ δ' αἴσθησις ἐν τῷ κινεῖσθαί τε καὶ πάσχειν συμβαίνει, καθάπερ εἴρηται. δοκεῖ γὰρ ἀλλοίωσίς τις εἶναι φασὶ δέ τινες, καὶ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχειν. τοῦτο δὲ πῶς δυνατὸν ἢ ἀδύνατον, εἰρήκαμεν καὶ ἐν τοῖς καθόλου λόγοις περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν. ἔχει δ' ἀπορίαν, διὰ τί οὐ καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν γίνεται αἴσθησις, καὶ διὰ τί ἄνευ τῶν ἔξω οὐ ποιοῦσι αἴσθησιν, ἐνόντος πυρὸς καὶ γῆς, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, ὧν ἐστιν ἡ αἴσθησις καθ' αὐτὰ, τὰ συμβεβηκότα τούτοις. δῆλον οὖν, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστιν ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει μόνον. διόπερ οὐκ αἰσθάνεται καθάπερ τὸ καυστὸν οὐ καίεται αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἄνευ τοῦ καυστικοῦ. ἔκαιε γὰρ ἂν ἑαυτὸ, καὶ οὐδὲν ἐδεῖτο τοῦ ἐντελεχείᾳ πυρὸς ὄντος. ἐπειδὴ δὲ τὸ αἰσθάνεσθαι λέγομεν διχῶς· τό, τε γὰρ δυνάμει ἀκοῦον καὶ ὁρῶν, ἀκούειν καὶ ὁρᾶν λέγομεν, κἂν τύχῃ καθεῦδον· καὶ τὸ ἤδη ἐνεργοῦν· διχῶς ἂν λέγοιτο καὶ ἡ αἴσθησις· ἡ μὲν ὡς δυνάμει, ἡ δὲ ὡς ἐνεργείᾳ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, τό, τε δυνάμει ὄν, καὶ τὸ ἐνεργείᾳ. πρῶτον μὲν οὖν ὡς τοῦ αὐτοῦ ὄντος τοῦ πάσχειν, καὶ τοῦ κινεῖσθαι, καὶ τοῦ ἐνεργεῖν, λέγωμεν· καὶ γάρ ἐστιν ἡ κίνησις ἐνέργειά τις· ἀτελὴς μέντοι, καθάπερ ἐν ἑτέροις εἴρηται. πάντα δὲ πάσχει καὶ κινεῖται ὑπὸ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἐνεργείᾳ ὄντος. διὸ ἔστι μὲν ὡς ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχει, ἔστι δὲ ὡς ὑπὸ τοῦ ἀνομοίου, καθάπερ εἴπομεν. πάσχει μὲν γὰρ τὸ ἀνόμοιον ὄν· πεπονθὸς δὲ ὅμοιον ἐστι.

CAPVT V.

Determinatis autem his; primum de omni ſenſu communiter, deinde de vnoquoque dicamus. Fit itaque ſenſus, cum mouetur, atque patitur aliquid vti diximus. Nam ipſe ſenſus alteratio quædam eſſe videtur. Inquiunt autem quidam, & à ſimili ſimile pati, quod quidem, quonam pacto fieri poteſt, aut non poteſt, in vniuerſalibus de actione ſermonibus paſſioneve diximus. Text. 51.

b Habet autem is locus dubitationem, ambigetque non iniuria quiſpiam, cur & ſenſuum ipſorum ſenſus non fit, & cur ſine iis, quæ ſunt extra non efficiunt ſenſum, cum inſit & ignis & terra, cæteraque elementa, quorum eſt per ſe ſenſus, vel per ea, quæ ipſis accidunt. Text. 52.

c At enim patet, ſenſitiuum non eſſe actu ſed potentia tantum. Quapropter non ſentit; quemadmodum combuſtibile non vritur ipſum per ſe ſine eo, quod ipſum vrere poteſt. Vreret enim ſe ipſum, & non indigeret eius, qui actu eſt ignis.

d At vero quoniam ſentire bifariam dicere conſueuimus (nam & id, quod potentia videt & audit, videre audireque dicimus, etſi forte dormiat, & id identidem, quod iam operatur) dupliciter & ipſe ſenſus profecto dicetur, quidam vt potentia, quidam vt actu. Similiter & ipſum ſentire, & quod eſt potentia, & quod eſt actu. Text. 53.

Primum igitur id ſcire oportet: nos inquam, quaſi ſint eadem pati, moueri, ac operari, ita nunc his vti ac dicere, motus enim eſt quidam actus, imperfectus tamen, vt in alijs diximus. Ea vero cuncta quæ patiuntur atque mouentur, ab actiuo, & eo quod eſt actu patiuntur, atque mouentur. Idcirco, vt diaspe-tum à ſimili ſibi, tum à diſſimili res omnis patiatur, vt diximus; patiatur enim ea, quæ eſt diſſimilis at cum eſt paſſa, iam ſimilis eſt, vt patet. Text 54.

e Deinde

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Determinatis a autem his] Explicata potentia vegetatrici, gradum facit ad ſenſitiuam, quæ ſecundo loco ſe offert, vtpote cæteris poſt vegetationem communior. Ac primum de ipſa, more ſuo, generatim diſputat, docens quo pacto ſeſe habeat ad ſenſibile in commune. In hoc igitur capite duo potiſſimum docere inſtituit. Alterum eſt ſenſitiuam potentiam eſſe paſſiuam. Alterum quid ſit id, quod potentiam ſenſitiuam ad actum excitat. Sumit autem hanc hypotheſin

hypotheſin, ſenſum, id eſt, ſenſionem tunc eſſe, cum aliquid mouetur, & patitur, vt cap. 4. text. 38. dictum fuit: ſiquidem id, quod ſentit, alterationem ſubit; quod vero ſubit alterationem, eam recipiendo patitur. Et quia in promptu erat quæſtio, à quonam potentia ſenſitiua patiatur, à ſimili, an à diſſimili; reſpondet iam hoc ab ſe declaratum; videlicet in libris de Ortu & Interitu.

b *Habet autem is locus dubitationem.*] Vt propoſitam quæſtionem diluat, alteram ſubnectit. quod, vt aduertit Theophilus, facere conſueuit, cum poſterioris controuerſiæ ſolutio aperit, quomodo præcedenti reſpondendum eſt. Ea vêro eſt; Cur ſenſus ſe ipſum non ſentiat, verbi gratia, cur ſeſe aſpectus non videat. Præterea cur ſenſibilia, vt elementa, non niſi facta extrinſecus motione percipiantur, cum vel ipſa, vel eorum qualitates in actu inſint.

Senſus non exit in actum, niſi excitatus ab eo quod eſt actu.

c *At enim.*] Ediſſerit quod proxime propoſuerat, aiens, quia ſenſus ex ſe potentia eſt, non actu, ideo per ſe non poſſe in actum erumpere, niſi excitetur ab eo, quod eſt actu, id eſt, à ſenſibili: quemadmodum combuſtibile, quia eſt in poteſtate, vt comburatur, non igneſcit ſponte ſua, ſed opera, ac vi alterius, quod poſſit vrere. Itaque non ſat eſt habere ſenſorium in ſe qualitates elementorum, vt eas ſenſus percipiat, quantumcunq; coniunctæ ſint; ſed oportet ſenſum, quatenus eſt in potentia ad recipiendam ſpeciem, deduci in actum à ſenſibili eiuſmodi ſpeciem producente. Hinc etiam dilui poteſt altera dubitatio, cur ſenſus neque ſe, neque ſuum ſenſiterium dignoſcat: videlicet quia non poteſt moueri à ſe, neque à ſenſitiuo, ſed ab alio externo agente. Qua de re in progreſſu plura.

d *At vero quoniam*] Priuſquam declaret quomodo ſenſus de potentia ad actum prodeat, docet ſenſum interdum eſſe in potentia, alias in actu. In actu eſt, cum actu operatur; in potentia, cum nullam functionem exercet; exercere tamē poteſt, vt liquet in dormiente, qui facultate videndi pollet; nec tamen actu videt. Tum quia dixit id, quod ſentit eſſe in actu, ne quis forte exiſtimaret actum eſſe aliquam formam permanentem, alteriusve rationis, id exponit, aiens ſe paſſionem, motum operationemque appellare actum, quia motus eſt actus quidam, licet imperfectus; id autem quod ſentit, mouetur, ac patitur. Vnde etiam liquet dandum eſſe aliquid diuerſum in actu conſtitutum, à quo id, quod ſentit, pati ac moueri poſſit. Ad id vero, quod quærunt, num ſenſus à ſimili, an à diſſimili moueri debeat: reſpondetur, moueri à diſſimili, antequam fiat paſſio, quod tamen poſt paſſionem manet ſimile patienti. Nam antequam ſenſibile ſui ſpeciem in organum ſenſus producat, diſſimile eſt; poſtquam vero eam produxit, ſimile: videlicet propter ſui imaginem & ſimilitudinem, quam ſenſui impreſſit. Vnde eſt quod cognitum dicitur, quaſi cognatum cognoſcenti.

διαιρετέον δὲ καὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας· νῦν γὰρ ἁπλῶς λέγομεν περὶ αὐτῶν. ἔστι μὲν γὰρ οὕτως ἐπιστῆμόν τι, ὡς ἂν εἴποιμεν ἄνθρωπον ἐπιστήμονα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν ἐχόντων ἐπιστήμην. ἔστι δ' ὡς ἤδη λέγομεν ἐπιστήμονα τὸν ἔχοντα τὴν γραμματικήν· ἑκάτερος δὲ τούτων, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον δυνατός ἐστιν· ἀλλ' ὁ μὲν ὅτι τὸ γένος τοιοῦτον καὶ ἡ ὕλη· ὁ δ', ὅτι βουληθεὶς δυνατὸς θεωρεῖν, ἂν μή τι κωλύσῃ τῶν ἔξωθεν. ὁ δ' ἤδη θεωρῶν, ἐντελεχείᾳ ὢν καὶ κυρίως ἐπιστάμενος τόδε τὸ α· ἀμφότεροι. μὲν οὖν οἱ πρῶτοι κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονες, ἀλλ' ὁ μὲν διὰ μαθήσεως ἀλλοιωθεὶς, καὶ πολλάκις ἐξ ἐναντίας μεταβαλὼν ἕξεως. ὁ δ' ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν αἴσθησιν ἢ τὴν γραμματικήν, μὴ ἐνεργεῖν δέ, εἰς τὸ ἐνεργεῖν ἄλλον τρόπον. οὐκ ἔστι δ' ἁπλοῦν οὐδὲ τὸ πάσχειν, ἀλλὰ τὸ μὲν φθορά τις ὑπὸ τοῦ ἐναντίου· τὸ δὲ σωτηρία μᾶλλον τοῦ δυνάμει ὄντος, ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος καὶ ὁμοίου, οὕτως ὡς δύναμις ἔχει πρὸς ἐντελέχειαν· θεωροῦν γὰρ γίγνεται τὸ ἔχον τὴν ἐπιστήμην, ὅπερ ἢ οὐκ ἔστιν ἀλλοιοῦσθαι· εἰς αὐτὸ γὰρ ἡ ἐπίδοσις καὶ εἰς ἐντελέχειαν, ἢ ἕτερον γένος ἀλλοιώσεως. διὸ οὐ καλῶς ἔχει λέγειν τὸ φρονοῦν, ὅταν φρονῇ, ἀλλοιοῦσθαι.

ὥσπερ

e *Deinde diſtinguendum eſt de potentia atque actu; nunc enim de his ipſis ſimpliciter dicimus. Nam eſt hoc pacto quippiam ſciens, vt ſi dicamus hominem eſſe ſcientem, quia homo eſt talis ſuapte natura, vt ſit ſciens, atque ſcientiam habeat. Eſt etiam hoc pacto quippiam ſciens, vt hominem eum iam dicimus eſſe ſcientem, qui grammaticam habet. Atque horum vterque non eodem modo poteſt, potentiaque ſubijcitur: ſed alter quidem ex eo, quia genus ipſum eſt tale materiesve: alter vero propterea quod cum voluerit contemplari, poteſt id ipſum facere, niſi quid externum forte prohibeat, impedimentoque fiat. At præter ipſos, eſt iſte qui iam contemplatur, & eſt actu, proprieque ſciens hoc A.* Text. 55.

f *Ambo igitur illi primi potentia quidem ſunt ſcientes, vt diximus. Verum vnus indiget alteratione per diſciplinam, qua quidem nonnunquam etiam ex habitu contrario, diſpoſitioneque mutatur. Alter habet quidem ſenſum, vt Grammaticam, ſed indiget operationis, Vt ex otio tandem operationiſque vacuitate agat, ac operetur. Atque hic modus potentiæ diuerſus eſt, vt patet, ab antea dicto.* Text. 56.

g *At vero neque ipſum pati ſimplex eſſe videtur, ſed aliud eſt à contrario corruptio quædam, aliud eſt ſalus potius eius, quod eſt potentia ab eo, quod eſt actu, ſimileque perinde atque potentia ſeſe habet, ad actum. Fit enim contemplans, quod ſcientiam habet, quod quidem aut non eſt alterari (in ipſum enim fit incrementum & in actum perfectionemve) aut aliud alterationis eſt genus. Quocirca non recte ſe habet, dicere ipſum ſciens cum ſit alterari,* Text. 57.

h *ſicut*

e *Deinde diſtinguendum eſt de potentia atque actu.*] Exponit quot modis aliquid dicatur eſſe in actu vel potentia; vt hinc doceat quidnam ſenſum de potentia ad actum educat, & qua ratione id fiat: quod tamen ait non fuiſſe hactenus à ſe determinate & expreſſe, ſed ſimpliciter & obſcure dictum. Ait ergo bifariam dici aliquid eſſe in potentia. Vno modo, quia eſt in potentia remota; altero, quia eſt in potentia proxima. Verbi gratia, dicimus hominem ſciētem eſſe in potentia remota, dum caret habitu ſcientię, quem tamen poteſt acquirere cum ſuapte natura ſit diſciplinæ capax. Eundem vero dicimus eſſe, ſcientem ſed contemplantem potentia proxima, cum iam obtinuit habitum ſcientiæ, nec tamen per eum agit, quia tunc ſcientiæ actum non exercet; quem tamen cum libuerit, exercere valet, niſi impedimento aliquid ſit vt morbus, aut aliarum rerum cura & occupatio. *Quot modis aliquid potentia ſit.*

f *Ambo igitur illi primi*] Tradit conuenientiam & diſcrimen inter eum, qui priorem & eum qui poſteriorem habet potentiā; nimirum conueniunt, quod vterque in potentia eſſe dicitur; differunt, quia qui eſt in potentia remota ſciens, non perueniet ad contemplationem actumque ſciendi, niſi prius alteretur habitum ſcientiæ recipiendo. Immo niſi prauum habitum diſpoſitionēve deponat, ſi aliquo errore ſcientiæ imbutus ſit. At vero is, qui potentiā proximam ſortitus iam fuit, & qui ſenſum vel ſcientiam habet, non promouetur ad actionem per mutationem à priuatione ad habitum, vel à falſa opinione ad veram; ſed actum duntaxat depromit, ſi ei vacet, nec aliunde impediatur.

g *At vero neque ipſum.*] Quia hactenus ſenſionem & contemplationem, paſſiones alterationeſque appellauit, ne quis multiplici horum vocabulorum vſu decipiatur, arbitratus eum, qui ſentit & contemplatur, proprie pati alterarive, admonet in primis paſſionem analogum eſſe. Vno modo ſumi pro paſſione, quæ fit ſecundum qualitates ad interitum ducentes, quæ corruptiua vocatur; vt cum quidpiam calefit, aut exſiccatur: altero, pro receptione alicuius, quod incolumitatem & perfectionem affert, quæ perfectiua nuncupatur, vt cum potentia actum aliquem ſibi maxime conuenientem, verbi gratia, contemplationem promit. Id autem quod Ariſtoteles de paſſione dixit, pari modo intelligendum eſſe vult de alteratione: eſſe nimirum duplicem, alteram corrumpentem, alteram perficientem. At neque poſteriorem paſſionem, neque alterationem hiſce nominibus proprie appellari; quia neque pati, neque alterari proprie, ac vulgato loquendi vſu dicitur, niſi quod ad interitum diſponitur, aut noxam aliquam patitur. Quare is, qui contemplatur, non ſimpliciter pati, aut alterari dicendus eſt, cum contemplatio acceſſio potius quædam ſit perfectionis, & promotio ad meliorem ſtatum; quod ſimiliter de illo, qui actum ſentiendi edit, pronunciandum eſt: niſi quis ad proprium horum vocabulorum ſignificatum non attendens, aliter ea vſurpare velit. *Non dicitur proprie pati, alterarive, niſi quod ad corruptionē diſponitur.*

ὥσπερ οὐδὲ τὸν οἰκοδόμον ὅταν οἰκοδομῇ. τὸ μὲν οὖν εἰς ἐντελέχειαν ἄγειν ἐκ δυνάμει ὄντος, καὶ τὸ νοοῦν καὶ φρονοῦν, οὐ διδασκαλίαν, ἀλλ' ἑτέραν ἐπωνυμίαν ἔχειν δίκαιον. τὸ δ' ἐν δυνάμει ὄντος μανθάνον καὶ λαμβάνον ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος καὶ διδασκαλικοῦ, ἤτοι οὐδὲ πάσχειν φατέον, ὥσπερ εἴρηται· ἢ δύο τρόπους εἶναι ἀλλοιώσεως, τήν τε ἐπὶ τὰς στερητικὰς διαθέσεις μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τὰς ἕξεις καὶ τὴν φύσιν. τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ, ἡ μὲν πρώτη μεταβολὴ γίνεται ὑπὸ τοῦ γεννῶντος. ὅταν δὲ γεννηθῇ, ἔχει ἤδη ὥσπερ ἐπιστήμην, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι. καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὁμοίως λέγεται τῷ θεωρεῖν· διαφέρει δὲ, ὅτι τοῦ μὲν τὰ ποιητικὰ τῆς ἐνεργείας, ἔξωθεν, τὸ ὁρατὸν καὶ τὸ ἀκουστόν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν αἰσθητῶν. αἴτιον δὲ, ὅτι τῶν καθ' ἕκαστον ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, ἡ δ' ἐπιστήμη τῶν καθόλου. ταῦτα δὲ ἐν αὐτῇ πως ἐστὶ τῇ ψυχῇ. διὸ νοῆσαι μὲν ἐπ' αὐτῷ, ὁπόταν βούληται· αἰσθάνεσθαι δὲ, οὐκ ἐπ' αὐτῷ· ἀναγκαῖον γὰρ ὑπάρχειν τὸ αἰσθητόν· ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔχει κἀν ταῖς ἐπιστήμαις ταῖς τῶν αἰσθητῶν, καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι τὰ αἰσθητὰ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἔξωθεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διασαφῆσαι, καιρὸς γένοιτ' ἂν καὶ εἰσαῦθις.

τῶν

h *Sicut nec ædificatorem, cum ædificat. Quod igitur in actum ducit, ex eo quod eſt intelligens potentia, atq; ſciens, id non doctrinam appellare oportet, ſed aliud nomen eſt æquum habere.* Text. 58. i *At quod quæ eſt in potentia diſcit accipitq; ſcientiam ab eo, quod eſt actu ſciens, atq; ab ipſo docente, id aut non eſt dicendum pati ac alterari, aut duos alterationis eſſe modos fateamur oportet, eam inquam mutationem, quæ ad priuatiuas eſt diſpoſitiones, & ea quæ eſt ad habitus atque naturam.* k *Hæc cum ita ſint,* Text. 59. *prima quidem mutatio ſenſitiui ab eo, quod generat fit. Cum autem ortum ac generatum eſt, habet iam ſenſum perinde atque ſcientiam, & ſentire actu: ſimile eſt ac contemplari.* l *Differentia tamen eſt. Nam ea, quæ actu ſenſum efficiunt, extra ſunt: ipſum inquam viſibile & audibile, & ſenſibilium cætera. Cuius cauſa hæc eſt, actu namque ſenſus* Text. 60 *ſingularium eſt, ſcientia vero, vniuerſalium eſt: hæc autem in ipſa anima quodammodo ſunt. Quapropter intelligere quidem cum quiſpiam voluerit, in ipſo eſt ſitum: Sentire autem non collocatur in ipſo. Neceſſe eſt enim ſenſibile ipſum adeſſe.* m *Pari modo res ſeſe habet, & in ſcientijs ſenſibilium, & ob eandem vtique cauſam: quia ſenſibilia ſingularia ſunt, & extra ſicuti diximus. Sed vt de his exactius dilucidiusve dicamus, dabit nobis rurſus occaſio.*

h *Sicut nec ædificatorem.*] Quod proxime aſſeruit, ædificatoris ſimilitudine explanat, aiens

Qui elicit ſenſionem non propriè alteratur.

quemadmodum is, qui ædificat, non dicitur proprie alterari (intellige quatenus ædificat; poteſt enim aliunde ex labore alterari) ita neque ſcientem; dum ſcientiam, exercet, neque eum, qui ſenſu præditus eſt, dum ſenſionem edit; ſiquidem in ea mutatione, quæ eſt à vacatione ad opus abſque amiſſione, aut corruptione alicuius non datur germana & natiua ratio alterationis. Obiter autem monet eum qui iam ſcientiæ habitum aſſecutus eſt, cum à potentia proxima ad comtemplandi actum progreditur, non recte dici poſſe doceri, quandoquidem nihil tunc denuo addiſcit, ſed alio vocabulo id ſignificandum. Ita hunc locum interpretatur Philoponus.

i *At quod qua eſt.*] Docuerat antea eum, qui ex habitu ſcientiæ ad contemplandi actum mouetur, non proprie pati, nec alterari: idem nunc aſſerendum eſſe ait de illo, qui habitum ſcientię de nouo comparat. Vterque enim perficitur & ornatur, neuter ad perniciem ducitur, aut nocumentum fert: vbi vero hæc non interueniunt neque paſſio eſt, neque alteratio Niſi hæc vocabula laxiori ſignificatu vſurpentur, vti iam ſuperius animaduerſum fuit.

k *Hæc cum ita ſint.*] Declarat iam quid ſit id quod ſenſitiuum ad actum ducit Quod vt intelligatur aduertere oportet ſenſitiuum in potentia remota eſſe id, quod caret anima, atque adeo & ſenſu, & tamen hæc recipere poteſt, vt ſemen. Senſitiuum autem in potentia proxima eſſe id, quod & anima & ſenſu præditum eſt. Ait ergo Ariſtoteles id, quod reducit ſenſitiuum de potentia remota ad actũ eſſe generans, ſeu producens animal, id enim ſimul attribuit genito potentias ad functiones obeundas: quemadmodum is, qui docet, confert ſuo modo habitum ſcientiæ in mentem diſcipuli. Eſt enim ſenſus ſimilis habitui ſcientiæ, quemadmodum actus ſentiendi actui contemplandi. Hic aduerte, generans eatenus dici conferre proli potentias, quatenus ei confert animam, à qua illæ manant. Vnde cum is, qui hominem generat, non producat animam, ſiquidem hæc à Deo creatur, ſed eius tantum cum materia vnionem attingat, non dicetur ei contribuere potentias, niſi diſpoſitiue, quatenus præparat materiam, in quam Deus animam infundit.

Quomodo generans potentias proli conferat.

l *Differentia tamen eſt.*] Id, quod ſenſum ad actum ſentiendi mouet, eſt ſenſibile: quemadmodum & id, quod intellectum ad contemplationem excitat, eſt intelligibile Eſt tamen inquit Ariſtoteles diſcrimen, quia id, quod mouet externum ſenſum, eſt obiectum externum quod adſit, id eſt actu exiſtens, ac præſens; quia ſenſio verſatur circa iſtiuſmodi ſingularia; intellectus autem eſt circa vniuerſalia, quæ abſtracta ſunt à loco & ab exiſtentia, & ita ſunt in intellectu per ſuam ſpeciem vt ea, quoties libuerit, etiam abſentibus ſingularibus intelligere poſſimus; cum tamen ſenſio præſentiam exiſtentiamque ſuorum ſingularium requirat. Quod ait poſſe nos intelligere vniuerſalia cum libet, interpretandum eſt de vniuerſalibus, poſtquam à nobis ſemel percepta fuere, vt Themiſtius & Philoponus explicant Nam quæ nondum percepimus, ſatis liquet non eſſe in noſtra poteſtate, ea, cum volumus intelligere.

Senſio non niſi in ſingulare præſens exiſtensque fertur.

m *Pari modo res.*] Eodem pacto ſe habere inquit ſcientias rerum ſenſibilium ad ſingularia, quo ſe ad illa habent externi ſenſus. Appellat autem ſcientias ſenſibilium, vt Philoponus & Themiſtius interpretantur, artes mechanicas; quæ cum ſingularium artefactorum confectione verſentur, neceſſario talis earum operatio ſingularia ſenſibilia requirit, quemadmodum & ſenſuum functiones ſimilia ſingularia, in quæ ferantur, exigunt.

νῦν δὲ διωρίσθω τοσοῦτον, ὅτι οὐχ ἁπλοῦ ὄντος τοῦ δυνάμει λεγομένου, ἀλλὰ τοῦ μὲν, ὥσπερ ἂν εἴποιμεν τὸν παῖδα δύνασθαι στρατηγεῖν. τοῦ δὲ ὡς τὸν ἐν ἡλικίᾳ ὄντα· οὕτως ἔχει τὸ αἰσθητικόν. ἐπεὶ δὲ ἀνώνυμος αὐτῶν ἡ διαφορά· διώρισται δὲ περὶ αὐτῶν ὅτι ἕτερα, καὶ πῶς ἕτερα· χρῆσθαι δ' ἀναγκαῖον τῷ πάσχειν καὶ ἀλλοιοῦσθαι ὡς κυρίοις ὀνόμασι· τὸ δ' αἰσθητικὸν, δυνάμει ἐστὶν, οἷον τὸ αἰσθητὸν ἤδη ὡς ἐντελεχείᾳ καθάπερ εἴρηται· πάσχει μὲν οὖν οὐχ ὅμοιον ὄν· πεπονθὸς δὲ ὡμοίωται, καὶ ἔστιν οἷον ἐκεῖνο.

ΚΕΦ.

n *Nunc id ſit à nobis determinatum, cum ſimplex non ſit id, quod in potentia dicitur; ſed aliud quidem, vt puer, quem militare poſſe dicere liceat, aliud autem vt is, qui iam ætate militarique arte aptus euaſit ad militandum; ſenſitiuum ſimiliter ſe habere. Atque cum ipſorum differentia nomine careat, determinatum autem ſit ipſa eſſe diuerſa, & quo pacto diuerſa ſunt, neceſſe eſt ipſo pati ac alterari, tanquam proprijs nominibus vti.* Text. 61.
o *Ipſum autem ſenſitiuum potentia tale eſt, quale iam ipſum ſenſibile eſt actu, ſicuti diximus. Patitur igitur cum eſt non ſimile, at paſſum euaſit ſimile & eſt tale, quale eſt illud.*

CAP

---

n *Nunc id ſit à nobis*] Exponit quo inſtituto ſuperiorem diſtinctionem potentiæ attulerit; nempe vt planum euaderet quo pacto ſenſitiuum dicatur, ſecundum duplicem potentiam, vnam remotam, alteram proximam, ſicuti puer eſt in potentia remota ad militandum, & ad tractanda arma: cum autem ad perfectam venerit ætatem, erit in potentia proxima. Et vero licet non ſuppetant nobis vocabula ad has potentias diſtinguendas, ſat eſt noſſe eſſe illas inter ſe diuerſas,

quem-

quemadmodum & ad alterationem paſſionemque tam propriam quam impropriam ſignificandam eiſdem vtimur nominibus, tanquam propriis, cum tamen propria non ſint.

o *Ipſum autem*] Redit ad explicationem eius quæſtionis, quam antea propoſuerat, an paſſio ſit à diſſimili, vel potius à ſimili: aperitque ſenſui id, quod ſupra dixerat; nimirum patiens partim à ſimili pati, partim à diſſimili, & contrario. Nam ſenſus antequam patiatur, ſenſibili diſſimilis eſt: poſt paſſionem vero ſimilis euadit: vtique ratione imaginis quam ſenſibile ipſi imprimit; quæ cum ſit ſimilitudo obiecti, haud dubie ſenſum ſenſibili cognatum, ſimilemq; reddit, vt iã ſupra declaratũ fuit. *Senſus partim à diſſimili, partim à ſimili patitur.*

ΚΕΦ. ζ

Λεκτέον δὲ καθ' ἑκάστην αἴσθησιν περὶ τῶν αἰσθητῶν πρῶτον. λέγεται δὲ τὸ αἰσθητὸν τριχῶς· ὧν δύο μὲν καθ' αὑτά φαμεν αἰσθάνεσθαι. τὸ δὲ ἓν κατὰ συμβεβηκός. τῶν δὲ δύο, τὸ μὲν ἴδιόν ἐστιν ἑκάστης αἰσθήσεως· τὸ δὲ κοινὸν πασῶν. λέγω δὲ ἴδιον μὲν, ὃ μὴ ἐνδέχεται ἑτέρᾳ αἰσθήσει αἰσθάνεσθαι. καὶ περὶ ὃ μὴ ἐνδέχεται ἀπατηθῆναι, οἷον ὄψις χρώματος, καὶ ἀκοὴ ψόφου, καὶ γεῦσις χυμοῦ. ἡ δ' ἁφὴ πλείους μὲν ἔχει διαφοράς. ἀλλ' ἑκάστη γε κρίνει περὶ τούτων, καὶ οὐκ ἀπατᾶται ὅτι χρῶμα, οὐδ' ὅτι ψόφος, ἀλλὰ τί τὸ κεχρωσμένον, ἢ ποῦ ἢ τί τὸ ψοφοῦν, ἢ ποῦ. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγεται ἴδια ἑκάστου· κοινὰ δὲ, κίνησις, ἠρεμία, ἀριθμός, σχῆμα, μέγεθος· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐδεμιᾶς ἐστιν ἴδια, ἀλλὰ κοινὰ πάσαις· καὶ γὰρ καὶ ἁφῇ κίνησίς ἐστί τις αἰσθητὴ, καὶ ὄψει. καθ' αὑτὰ μὲν οὖν ἐστιν αἰσθητὰ ταῦτα. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ λέγεται αἰσθητὸν, οἷον εἰ τὸ λευκὸν εἴη Διάρους υἱός· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ τούτου αἰσθάνεται, ὅτι τῷ λευκῷ συμβέβηκε τοῦτο οὗ αἰσθάνεται. διὸ καὶ οὐδὲν πάσχει ᾗ τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ αἰσθητῶν, τὰ ἴδια κυρίως ἐστὶν αἰσθητὰ, καὶ πρὸς ἃ ἡ οὐσία πέφυκεν ἑκάστης αἰσθήσεως.

CAPVT VI.

VT a vero de vnoquoque ſenſu deinceps à ſenſibilibus cuiuſque proficiſcentes dicamus oportet. Atque prius ipſa ſenſibilia diſtinguenda eſſe videntur. Senſibile itaque trifariam dicitur; ſenſibilium enim quædam per ſe, quædam per accidens ſentiuntur. Text. 62. *Et illorum rurſus alia ſunt vniuſcuiuſque propria ſenſus, alia communia cunctis.* Text. 63. b *Atque proprium id ſenſibile dico, quod alio ſenſu ſentiri non poteſt, & circa quod error fieri nequit, vt color reſpectu viſus, & ſonus auditus, & ſapor guſtus.* c *Tactus autem plures differentias habet quidem, iudicat tamen de illis, vt cæterorum ſenſuum quiſque de ſuo ſenſibili, & non decipitur. Viſus enim non errat eſſe colorem, aut auditus eſſe ſonum; ſed quid ſit id, quod eſt infectum colore, vel vbi, aut quid ſit id, quod ſonat, vel vbi. Huiuſcemodi igitur ſenſibilia dicuntur vniuſcuiuſque propria ſenſus.* e *Communia vero ſunt hæc: motus, quies, numerus, figura & magnitudo; talia namque nullius ſunt propria ſenſus, ſed omnibus communia ſunt, etenim tactu motus quidam ſenſibilis eſt atque viſu.* Text. 64. *Per ſe igitur ſenſibilia hæc ſunt. Per accidens autem ſenſibile dicitur: vt ſi album Diaris filius ſit, per accidens enim hoc ſentit, quia albo, quod ſentit, id accidit.* Text. 65. *Quapropter & nihil ipſe ſenſus ab huiuſcemodi ſenſibilibus patitur, vt talia ſunt. Eorum autem quæ per ſe ſentiuntur illa ſunt propriè ſenſibilia, quæ propria ſunt, & ad quæ ſubſtantia vniuſcuiuſque ſenſus eſt apta.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

VT *vero a de vnoquoque.*] Tractaturus de ſingulis ſenſibus eorumque obiectis, quæ ſunt ſenſibilia ad ipſos pertinentia, agit prius de ſenſibili generatim accepto, quod trifariam dici inquit. Namque aliud eſt ſenſibile per ſe proprium, aliud ſenſibile per ſe commune, aliud ſenſibile per accidens. Ad maiorem tamen perſpicuitatem hunc in modum diuidi; Senſibile aliud eſt per ſe, aliud per accidens. Deinde ſenſibile per ſe, aliud proprium, aliud commune. *Senſibile ſumptum generaliter triplex eſt.*

b *Proprium id.*] Senſibile proprium definit id, quod vno tantúm ſenſu ac ſine errore percipitur; id eſt, quod à nullo externo ſenſu poteſt percipi, præterquam ab eo, cuius obiectum dicitur eſſe; idque ſine ſenſus hallucinatione, quo pacto color dicitur obiectum viſus, ſapor guſtus, ſonus auditus, odor olfactus, frigus aliæque id genus tactiles qualitates, tactus.

c *Tactus autem.*] Ne quis forte ambigat num tactus habeat ſenſibile proprium, eo quod circa plures contrarietates, & rerum differentias verſetur; nempe circa calidum & frigidum, ſiccum & humidum, durum & molle, aliaſque eiuſmodi: eam remouet ambiguitatem, aiens non tam diſſimilem varietatẽ rerum, quæ à tactu percipiuntur, ne arbitremur omnes illas obtinere rationem proprij ſenſibilis reſpectu ipſius tactus, cum tactus eas dignoſcat, vt cæteri ſenſus propria ſenſibilia, neque in eis percipiendis aberret. *Senſibile proprium.*

d *Viſus enim*] Oſtendit quo pacto poſſit, aut non poſſit eſſe in ſenſibus deceptio circa proprium ſenſibile. Non fallitur, inquit, viſus dum colorem percipit, neque auditus dum ſonum, aut alij ſenſus dum propria obiecta apprehendunt; ſed applicando ſenſibile proprium ſubiecto, cui non ineſt; vt ſi guſtus percipiat cibum dulcem quaſi amarum, propter bilioſum humorem, quo lingua infecta eſt.

e *Communia vero.*] Deſcribit ſenſibile commune, docens eſſe id, quod non vno, ſed multis *Senſibile commune.*

Senſibile per accidens.

percipitur ſenſibus, vt motus viſu, & tactu. Hæc vero quinque numerantur, ſcilicet, vt motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Senſibile autem per accidens id eſſe ait, quod non per ſe mouet ſenſum, ſed ea tantum ratione ſentiri dicitur, qua eſt coniunctum cum eo, quod per ſe cadit ſub ſenſum. Sic Diaris filius ſenſibile per accidens dicitur, quia non ſecundum ſe, vt ſubſtantia quædam eſt, ſed quatenus albus, ſenſum mouet.

QVÆSTIO I.

SIT-NE SENSVS POTENTIA *paſſiua tantum, an etiam actiua.*

ARTICVLVS I.

DIVERSAE AVCTORVM SENTENTIÆ, *eorumq; refutatio.*

Qui ponunt ſenſum agentem, & patientem.

IN hac quæſtione magna eſt opinionum varietas: diſſident enim tum Græci à Latinis, tũ Græci, & Latini inter ſeipſos. Atque in primis Iandunus hoc lib. q. 10. & Apollinaris quæſt. 13. duplicem potentiã in cuiuslibet ſenſus officina ſtatuunt; vnam patientem, alteram agẽtem: illam ad ſpeciem recipiendam, hanc ad ſenſionem exercendam. Ducuntur vero ea p[o]tiſſimũ ratione, quod vna eademq; virtus ſimul pati, & agere nequeat; ac quod neceſſario danda ſit vna virtus, quæ poſſit quodãmodo omnia ſenſibilia fieri, & alia quę poſſit omnia facere. Hac enim ratione Ariſtoteles 3. huius operis lib. geminum conſtituit intellectum, alterum agentem, alterum patientem. Accedit quod teſte Ariſtotele eodem loco, aliiſq; Philoſophis, cuilibet potentiæ paſſiuæ reſpondet alia actiua; ex quo ſequitur aliam eſſe facultatem, quæ recipit ſpeciem; aliam, quæ illa vtitur.

Non datur ſenſus agens.
Contra Iandunum ſcripſerunt etiam Thienenſis, & Niphus de ſenſu agente.

Hanc ſententiam nullatenus probamus, quam reiicit D. Thomas 1. part. qu. 79 artic. 3. & quęſt. 9. de ſpiritualibus creaturis art. 10. Capreolus in 2. diſtinct. 3. quæſt. 2. artic. 3. ad argumenta Durandi contra 8. concl. Caietanus hoc in libro c. 11. Ferrarienſis quæſt. 9. & communis Schola Philoſophorũ. Primum, quia aduerſatur Ariſtoteli, quia nullibi eiuſmodi ſenſus agẽtis meminit. Deinde quia ſecundũ ipſam decem externi ſenſus numerandi eſſent, quinque paſſiui, totidem actiui; quod à recepta doctrina abhorret. Tum vero quia res abſque neceſſitate multiplicat: poteſt enim vnus, idemque ſenſus recipere ſpecies ab obiecto & eis vti: ac prout rei imagine conſignatus eſt, actionẽ ſentiendi edere, eandemque in ſe nude ſpectato recipere.

Cur intell. agẽs à patiente diſtinctus ſit.

Agentem vero intellectum ideo à patiente Ariſtoteles diſtinxit, quia, vt ibi enucleatius exponemus, in tota ratione rerum aliud eſt id, quod ad agendum præparatur; aliud, quod primo præparat; intellectus vero agens præparat primo patientem ad agendum, imprimendo illi intelligibiles rerum imagines: quo etiam pacto obiectum ſenſile, quod à ſenſu re ipſa di-A ſtinguitur, ſenſum præparat, ac diſponit, ſui ad ipſum tranſmittendo ſimilitudinem.

Quod autem addebatur, cuilibet potentiæ paſſiuæ reſpondere aliam actiuam, ſi ſermo ſit de potentia actiua, quæ primo præparat ad agẽdum eam fatemur eſſe aliam diſtinctã à paſſiua, ſicuti intellectus agens diſtinctus eſt à patiente, & potentia actiua, quam habet obiectum ſenſibile ad imprimẽdam ſui ſimilitudinem in ſenſu, differt re ipſa à ſenſu. B Verum ſi loquamur de potentia quæ recipit ſpeciem, & de illa quæ vna cum ſpecie actum cognoſcendi exercet; hanc negamus oportere tanquam duas potentias inter ſe diſtingui.

Qui autum ſenſum ſolum eſſe potentiam paſſiuam.

Aliorum opinio eſt ſenſum eſſe potentiam tantummodo paſſiuam. Hi autem bipartita via incedunt, quidam putant ſenſum nihil præſtare aliud, quam recipere ſpeciẽ à re obiecta ſicque ſenſionem non à ſenſu, ſed à re ſenſibili effici. Alij arbitrantur ſenſionem fieri ab anima, & C ſpecie ſenſui inſculpta, ipſam vero potentiam nullum ad id concurſum actiuum exhibere; ſed tantummodo paſſ[iu]um, more materiæ primæ, cuius eſt tantum r[ec]ipere formas, & recipiẽdo pati. Priorem viam ſecutus eſt Ægidius q. 1. de cognitione angelorũ, Niphus in libello de ſenſu agente, Venetus in ſumma de anima cap. 10. Thienenſis hoc loco com. 61. & Caietanus qui aduerſariæ partis aſſertores pauperes nominat, D nõ ſpiritu, ſed ingenio. Probatur vero hęc pars ea ratione, quia nihil eſt aliud ſentire, quã percipere rem, quæ ſub ſenſum cadit, at quotieſcunq; ſenſus obſignatur ſpecie rei, dicitur rem in ſua imagine percipere. Videturque hoc docuiſſe Ariſtoteles lib. 2 cap. 5. text. 52. cum ait actiua operationis ſenſus eſſe extra; & lib. 3. cap. 2. text. 138. vbi docuit vnum, eundemque eſſe actum ſenſus, & ſenſibilis. Cum igitur actus ſenſibilis ſit productio ſpeciei, nihil aliud erit ſenſio quam ſpeciei productio.

Ægidius. *Niphus.* *Venetus.* *Thienenſ.* *Caiet.*

E Poſterior modus defendendi ſenſum eſſe tantum potentiam paſſiuam, patronum habet magnum Albertum in 2. part. ſummæ de homine, in tractatu de ſenſibus animæ. Poteſtq; ex eo comprobari, quia ſenſio eſt vna, ſimplexque actio, quæ proinde oriri non poteſt à duobus agentibus immediatis re ipſa diſtinctis, cuiuſmodi ſunt potentia & ſpecies. Cum igitur illa F ab ſpecie oriatur (ideo enim ſpecies effingitur à natura vt per eam anima ſentiat) reliquum eſt vt potentia non eliciat actum ſentiẽdi, ſed eum tantummodo recipiat.

Refutantur.

Hæc tamen ſententia, vtcumque à ſuis auctoribus

ctoribus defendatur; nobis haudquaquam placet. Eam refellit Scotus in 3. diſtinct. 14. quæſt. quarta articulo 2. Capreolus quæſtione prima artic. 3. Ferrarienſis lib. 2. contra Gentes cap. 57. & hoc libro quæſtione 8. Caietanus prima part. quæſt 74. artic. 2. Gregorius in primo diſtinct. 3. queſtione prima, Philoponus ad text 221. & alii. Namque ex ea iuxta priorem modum explicata, ſequitur contra doctrinam Ariſtotelis nono Metaphyſ cap. nono text. 6. viſionem non eſſe actionem immanentem; cum actio immanens recipi debeat in eo, à quo oritur, & tamen eorum iudicio ſenſio à ſolo obiecto efficiatur. 2. Sequitur etiam functiones ſenſuum non eſſe vitales, ſiquidem omnis vitalis actio ab interno principio dimanat. Adde quod ſæpe recipimus ſpeciem rei in oculo, nec tamen rem videmus: quod fieri non poſſet, ſi receptio ſpeciei eſſet viſio. 3. Poſtremo quod hæc ſententia palam Ariſtoteli aduerſetur ex eo conſtat, quia hoc in libro capit 4. text. 36. docuit animam eſſe cauſam effectricem alterationis eius, quæ ſecundum functiones ſenſuum fit; quod etiam repetit in lib. de memoria, & reminiſcentia. Et in libro de ſenſu & ſenſili coarguit Democritum aſſerentem viſionem eſſe operationem obiecti, quia tunc etiam ſpeculum videret, cum in eo obiectum per ſpeciem ab eo productam eluceat. Accedit auctoritas D. Auguſtini lib. 1. de Trinitat. cap. 2. vbi docet ad operationem non ſufficere imaginem rei impreſſam. Argumenta autem quæ in aduerſam partem adduximus facile explicabit qui ad primum dixerit eum, qui rei imaginem recipit, percipere rem in habitu, non actu; ſenſionem vero eſſe actualem rei cognitionem. Ariſtotelis mens eſt; actiua ſenſus externi, id eſt, obiectum, quod ſpeciẽ mittit in ſenſum eſſe extra. Et eſſe eundem actum ſenſus & ſenſibilis, id eſt, tam obiectum quam ſenſum concurrere ad eundem actum, quia ad actum ſentiendi, quem potentia ſenſitiua exercet, concurrit etiam obiectum interuentu ſpeciei, quam in eodem ſenſu produxit.

...ugnantur ſenſionem ...n ab ani... & ſpecie fie... ...unt.

Alter etiam modus tuendi ſenſum eſſe duntaxat potentiam paſſiuam, à veritate aberrat. Etenim ſi ſenſus tantummodo paſſiue concurrerent ad actum ſentiendi, cum nobilius ſit agere, quam pati, vt docet D. Auguſtinus lib. 12 ſuper Geneſim ad lit. capit. 16. & Ariſtoteles lib. 3. huius operis. cap. 5. text. 19. ſequeretur animæ vegetatricis facultates, quæ omnium confeſſione agunt, ſenſitiuis nobiliores eſſe, quod admittendum non eſt: ſiquidem vt anima ſenſitiua vegetatricem, ita illius facultates huius potentias dignitate vincunt. Deinde, quia ſi ſenſus nullum ex ſe actum eliciunt, fruſtra dantur à natura. Nam ad ſenſionem recipiẽdam ſat erit organum, id eſt, materia ſubiecta formæ, ſub certa figura, & reliquo congruentium diſpoſitionum apparatu. Tertio, quia ſequeretur omnia hęc enuntiata, Aſpectus videt, auditus audit, olfactus odoratur, aliaque ſimilia, falſa eſſe, quæ tamen communis philoſophantium ſchola pro veris vſurpat. Conſecutio probatur, quia harum propoſitionum ſenſus eſt, aſpectum elicere actum videndi, auditum elicere actum audiendi; parique modo res habet in cæteris eiuſmodi in quibus actus vitales enuntiantur. Atque hæc argumenta valent etiam ad impugnandum priorem illum modum, cuius ante meminimus, quatenus ambo in eo conueniunt, quod vterque actionem ſenſib. adimit. Iiſdem etiam confutata manet opinio quorundam, quos refert Theophilus hoc loco ad textum 52. aientium ſenſiones non ab anima, nec à potentia, nec ab externo obiecto fieri; ſed vi alicuius ſubſtantiæ ſeparatæ. In quo errore fuit Auerroes hoc in lib. comment. 58. lege Albertum Magnum tract 3. cap 6. Contrariæ vero opinionis ratio momentum non habet. Dicendum eſt vnam actionem poſſe oriri à duobus, quorum vnumquodque eſt concauſa ſeu cauſa partialis, quemadmodum idem pondus poteſt vehi à duobus hominibus. Species autem & potentia in functione ſenſus adminiſtranda, ſunt duæ cauſæ partiales.

ARTICVLVS II.
QVÆSTIONIS *concluſio.*

Conſule Ariſt. c. 5. huius l. Auer. lib. 7. Phyſic. comment. 1.

EX ſuperiorum ſententiarum confutatione non difficile erit perſpicere, quænam propoſitæ quæſtionis concluſio eſſe debeat. Dicendum potentiam ſenſitiuam tripliciter ſpectari poſſe; videlicet, vt recipit ſpeciem ab obiecto, vt ea informata actũ ſentiendi profert, vt eiuſmodi actum in ſe recipit. Si igitur primo, vel tertio modo conſideretur, haud dubie potentia paſſiua eſt; cum ſic non operetur, ſed patiatur: ſi ſecundo modo, eſt potentia actiua; quia ſic non patitur, ſed operatur. Pro qua re lege D. Nemeſium cap. 6. de natura hominis.

Potentia ſenſitiua tripliciter ſpectatur.

Atque ex dictis etiam liquet non eſſe probandam ſententiam interpretum Græcorum, qui vt conſtat ex Philopono, & Simplicio, aiunt, dicendum non eſſe potentiam ſenſitiuam pati, ſed eius organum. Latinis potius, aſſentimur, qui paſſionem non organo tantum, ſed potentiæ ſimul accommodant. Etenim cum & ſpecies, & operatio ſenſus non recipiatur in organo immediate, ſed interuentu potentiæ, inficiandum non eſt tam ſenſorium, quam potentiam recipiendo pati. Hanc ſententiam approbat D. Thom. 1. p. q. 79. art 3. eiuſque ſectatores, vt Capreolus in 3. ſent. diſt. 14 quæſt. 1. & in 2. diſt. 3. quæſt. 2. Ferrarienſis lib. 2. contra gent. cap. 82.

Species, & ſenſio recipiuntur in potentia.

Erit tamen, qui adhuc probare contendat nulla ratione ſenſum potentiam actiuam dici poſſe,

Qua argumenta probent.

ſenſum non eſſe actiuam facultatem.

poſſe. Primum, quia Ariſtoteles proximo capite abſolute aſſeruit ſenſum eſſe potentiam paſſiuam; quod minime pronuntiaſſet, ſi ſenſus aliqua conſideratione eſſet actiua potentia, præſertim cum nulla maior eſſet ratio, cur paſſiua, quam actiua potentia dici deberet. Secundo, quia potentia actiua, vt ab Ariſtotele libro 5. Metaph. capit. 12 textu. 17. definitur, eſt principium tranſmutandi aliud; at ſenſus quantumlibet actionem ſentiendi ab ſe promat, non tranſmutat per eam aliud quidpiam. Tertio, quia Ariſtoteles ſect. 31. probl. quæſt. 12. & 13 videtur omnem agendi vim ſenſibus denegare. Cum enim quæſiiſſet cur cum dextra pars ſit fortior, quam ſiniſtra: tamen æque videamus ſiniſtro, ac dextero oculo. Reſpondet primo, quia pars dextera ſit fortior exercitatione: at vtrumque oculum æque exercemus. Secundo quia potentiæ ſenſitiuæ ab obiecto immutantur: obiectum vero æque agit in ſiniſtrum, & in dextrum oculum. Quarto, quia ſenſus non magis eſt actiuus, quam intellectus, quem patientem vocant: Quod vero hic nullo modo actiua potentia ſit, ex eo videtur; quia ipſum intelligere vocat Ariſtoteles pati lib. 3. huius operis, cap. 4. text. 2.

Lege D. Th. de veri. qu. 16. art. 1 ad 13.
Soluuntur.

Ad primum horum dicẽdum ideo Ariſtotelem ſenſum potentiam paſſiuam potius, quam actiuam nuncupaſſe; quia loco citato conferebat potentias cum obiectis, à quibus ſpeciem ſortiuntur; & quia quædam potentiæ agunt in ſua obiecta, vt altrices in alimentum; aliæ ab iis patiuntur eorum in ſe imagines recipiendo, vt ſenſus; idcirco hos, potentias paſſiuas abſolute vocauit: præſertim vt veterum Philoſophorum dogmata reiiceret, qui ſenſus non ab obiectis pati, ſed in ea potius agere docuerant.

Ad ſecundum, Illam potentiæ definitionem non in omnem potentiam conuenire, ſed in ſolam Phyſicam, cuius actio in alienam materiam tranſit. Ad tertium dicendum Ariſtotelem eo loco tantum docere potẽtias ſenſitiuas immutari ab obiectis, non autem negare eas operari ſimul, concurrẽdo cum ſpeciebus. Ad quartum concedendum eſt id, quod primo aſſumit, negandum vero intellectum patibilem eſſe potẽtiam pure paſſiuam; & ad huius rei confirmationem reſpondendum, propterea Ariſtotelem dixiſſe intelligere eſſe quoddam pati; quia intellectus dum actum intelligendi ab ſe elicitum recipit, recipiendo patitur. Vel protuliſſe id in ſenſu cauſali; quaſi diceret intellectionem effici ex eo quod intellectus prius patitur recipiendo ſpeciem, qua informatus prodit in actum intelligendi, ac rerum notitias efformat. Ita vero quod hoc loco de ſenſu diximus, de intellectu quoque patiente aſſertum eſſe volumus, quod ad rationem actiuæ, & paſſiuæ potentiæ attinet; vtrobique enim eadem ratio eſt. Tametſi lib. 3. ſepoſitus nobis locus ſit ad eos refellendos, qui intellectui patienti omnem prorſus actionem denegarunt.

Intellectus patibilis potentia actiua eſt.

QVÆSTIO II.

VTRVM SPECIES ALIQVÆ *ſenſibus ad operationes obeundas imprimantur.*

ARTICVLVS I.

QVI SPECIES NEGARINT ET *quibus adducti argumentis.*

SÆpe in ſuperioribus controuerſiis, & in explanando Ariſtotelis contextu incidit mentio ſpecierum, poſtulat iam hic locus, vt vtrum hæ neceſſario ponendæ ſint, diſquiramus. Ac nunc quidem de iis tantum, quæ ad ſenſus pertinent diſputabimus, acturi de iis, quæ intellectus propria ſunt in tertio libro Negantem huiuſce quæſtionis partem ſecuti fuere, non modo qui animam ex elementis concretam eſſe fabulati ſunt, vt ex eorum, quæ ipſi ineſſent, cognatione omnia intelligeret: ſed etiam Porphyrius in libro de ſenſu, Plotinus Enn. 4 lib. 5. Galenus lib. 7. de decretis Hippocr. cap. 6. Et ex Peripateticis Durandus in 2. diſtinct. 3. quæſt. 6. idemque, quod ad ſenſus externos attinet, tuetur Ochamus in 2. quæſtione 17. & 18. Gabriel quæſt. 2. Gregorius in primo diſtinct. 3 quæſt. 1. & in 2. diſtinct. 7 quæſt. 3. qui vt ſenſus in obiecta ſua ferantur, ſat eſſe putant, ſi intra debitam diſtantiam conſtituta ſint. Priuatim vero quod non requirantur ſpecies viſiuæ ad actum videndi, ſcribit Thomas Garbius defendiſſe ſe Bononiæ in celeberrimo doctorum conſeſſu, vt videre eſt in eius ſumma lib. 1. tractat. 5. quæſt. 63. Nititur autem Durandus eo potiſſimum argumento, quia cum ſpecies ab earum aſſertoribus ponantur vt rationes cognoſcẽdi, oportebit eas obiectiue eſſe in ſenſu, ab eoque cognoſci; alioqui id, quod incognitum eſt, in alterius notitiam duceret. Cum ergo liquido conſtet non ſentiri à nobis eiuſmodi ſpecies, prorſus fictitiæ exiſtimandæ erunt. Corroboraturque huiuſce rationis vis ex eo, quia vt prius à nobis cernitur imago externa, in qua Cæſarem, verbi gratia, aſpicimus; ita oporteret imaginem ipſam coloris videri, ſi per eam colorem ſentiremus.

Lege contra Democritum Alexand. in lib. de ſenſu & ſenſ.
Species tollunt Porphyrius, Plotinus, Galenus, Durand.
Ocham. Gabriel. Gregorius.
Argumenta his auctoribus
1. Argum.

Secundo, Species ab iis, qui eas ponunt, quæruntur ob ſimilitudinem cum obiecto: ſed inter obiectum, & ſpecies non poteſt eſſe ſimilitudo: ergo fruſtra quæruntur. Probatur minor; quia quæ differunt natura, diſſimilia ſunt: at quod ſpecies, & obiectum natura differant, patet; quia albedo, & nigredo contraria ſunt: earum vero ſpecies minime; cum in eodemmet oculo ſimul recipiantur iuxta oppoſitam ſententiam. At enim ex alia parte, quod

2. Argum.

quod oporteat ſpecies albedinis, & nigredinis cõtrarias eſſe, probatur; quia contrariarum cauſarum contrarii effectus eſſe debent. Si ergo ſpecies dantur, ſunt ſimul contrariæ, & non ſunt contrariæ, quod repugnat.

3. Tertio. Si eæ ſpecies darentur, vel eſſent diuiduæ, vel indiuiduæ, & ſectionis expertes; atqui neutrum horum dici poteſt. Non igitur tales ſpecies dantur. Prior pars minoris ſuadetur. Primum quia Perſpectiui ſumunt in quolibet puncto medii pyramidem terminari, totamque rem videri; quod fieri non poſſet, niſi ſpecies in puncto eſſent. Item, quia ſi ſpecies eſſent extenſæ, educerentur de poteſtate materiæ ad cuius ingenium ſeſe accommodarent. Quod tamen non videtur admittendum, cum eiuſmodi eductio requirat præuiam alterationem, vel ſaltem fiat per ſucceſſiuam tranſmutationem; ſpecies vero ſaltem viſiles, traiiciant medium inſtanti. Accedit auctoritas D. Auguſtini lib. 2. ſuper Geneſim ad lit. cap. 16. vbi ſpecies ſenſuum ſpiritales vocat. Poſterior pars oſtenditur, quia id, quod ſubiecto extenſo inhæret, extenſum eſt; hac enim ratione probauit Ariſtoteles cap. 12. libri 5. text. 122. ſenſum eſſe potentiam corpoream, quia in organo, quod magnitudine præditum eſt recipitur: ſi ergo darentur ſpecies ſenſiteriis extenſis iniuſtæ, vtique extenſæ, ac diuiduæ forent.

4 Quarto. Species ſenſuales multo ſunt nobiliores, quam obiecta, è quibus tranſmitti dicũtur. Non ergo ab eis gigni poſſunt: alioqui effectus propriam cauſam dignitate vinceret. Ex quo ſequitur eas nullam habere cauſam in natura rerum; atque adeo commentitias eſſe. Aſſumptum probatur, quia eæ ſpecies, ſi dantur mediæ ſunt inter materialia, & ſpiritalia accidentia, vtpote defæcatioris naturæ, quam illa, craſſioris, quam hæc. Deinde, quia ponuntur vt inſtrumenta vitalium functionum, quæ operationibus rerum non viuentium excellentiores ſunt.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS AFFIRmatiua quæſtionis, diluuntur aduerſariæ partis argumenta.

[S]pecies neceſſa[rio] admittendæ [s]t.

[A]rgum.

VErum qui ſpecies dari negant, à veritate & à peripatetico dogmate longe receſſerunt. Quod hiſce rationibus planum fit. Facultas ſentiendi ex ſe eſt indeterminata ad hoc illudve ſingulare percipiendum. Igitur vt huius potius, quam illius ſenſionem edat, neceſſum eſt vt ab aliquo determinetur; ſed non eſt aliud, à quo determinari queat, præterquam ab obiecto per ſui ſimilitudinẽ ſenſui impreſſam; A datur ergo obiecti ſimilitudo, ſiue ſpecies in ſenſu. Aſſumptio probatur, quia ſi aliud quid daretur, à quo determinari poſſet, id maxime eſſet obiectum ipſum, quod nullius ſpeciei interuentu concurreret. Hoc autem non poſſe eſſe, demonſtratur. Nam vel obiectum concurreret effectiue, vel non: ſi effectiue, cum ſæpe à facultate cognoſcente diſtet, & nihil agat primo in remotum, vtiq; deberet prius agere in intermedium, tum vero impotentiam: atqui dempta B ſpecie nihil eſt, per quod ad eum modum agere poſſit, & quo potentiam ad operandum ſuſcitet, non poteſt ergo, ſublata ſpecie, concurrere effectiue. Quod ſi non effectiue concurreret, ſed duntaxat formaliter extrinſece, atq; actum potentiæ terminando, ſequeretur aſpectum neque tenebris, neque longa ſpatii intercapedine impeditum iri; quod eſt contra experientiam. Conſecutio probatur, quia ideo in tenebris res non videntur, quia colores egent luce, vt ſui C ſpeciem mittant. Idem idcirco res in magna diſtantia non intuemur, quia ſpecies ab eis traiectæ in medio languent, & euaneſcunt.

Obiectum ad ſenſionem non concurrit ſolum formaliter extrinſece.

Secundo. Nonnulli per inſpicilla concaua acutius vident, non niſi quia tunc in centro plus vniuntur ſpecies redduntur que efficaciores in repræſentando, quemadmodum & radii ſolares in cauitate vitri magis coeunt. Non eſt igitur negandum dari eiuſmodi ſpecies. 2.

Tertio Oculus non videt ſe ipſum; videbit tamen, ſi ei obiiciatur ſpeculum: id vero non niſi, quia ab oculo D producitur imago ipſius in ſpeculum, quæ inde ad oculum reflectitur, eaque informata potentia videndi actum elicit. Datur igitur talis ſpecies. 3.

Quarto Idem in interno ſenſu oſtenditur. Nam cum hominem, quem antea non vidimus, primo contuemur, paulo poſt clauſis oculis, eiuſdem notitiam interius efformamus, non ob aliam rationem, niſi quia eius imaginem aſpectu hauſimus, hauſtamq; in interno ſenſu E retinemus. Patet ergo dari eiuſmodi ſpecies. Quod item conſtat ex memoria ſenſitiua non hominum tantũ, ſed etiã brutorũ, quandoquidem recordatio non niſi miniſterio ſpecierũ fit. 4.

Poſtremo quod in Ariſtotelis doctrina prædictæ ſpecies neceſſario conſtituendæ ſint probatur. Nam hoc in libro cap. 12 text. 121 & 124. docet ſenſum eſſe id, quod ſenſibiles abſq; materia formas, id eſt, imagines ſuſcipere poteſt. Vbi ſpecies vocat formas, abſque materia; quia ſpecies candoris, verbi gratia, nõ eſt ipſe candor F materialiter, ſed id, quod candorẽ repræſentat. Et in libro de memoria cap. 1. cum quæſiiſſet qua ratione nos rei abſentis recordari contingat, reſpondet id fieri ob ſimulachra rerum in interno ſenſu aſſeruata. Itaq; & externis & internis ſenſibus attribuit Ariſt. ſpecies. Eiuſdem ſent. eſt D. Anſelmus in Monologio c. 30. D. Damaſcenus lib. 2 fidei orth. c 20. D. Auguſtinus lib. 10. confeſſ. cap. 10. & cap. 15. & lib. 12. ſuper Geneſim

D. Anſel.
D. Damaſc.
D. Auguſt.

ſim.c.10.& lib.11.de Trinit.c.2. aliiſque in locis, quos citat Capreolus in 2.diſt.3.qu.2.art.1. Denique idem tuetur maior, ac melior philoſophantium pars. D. Thomas 1.part q.55.art.1 & 3 contra gentes c.49. aliiſque in locis. Alenſis 2. part. ſuæ ſummæ à quæſt.22. vſq; ad 26. M Albertus 2. part. ſummæ de homine tract. 4 qu.14. & de quatuor coæuis qu.5. D. Bonauentura in 2.diſt 3.art.4.q.1.Scotus quæſt.10.& 11. Argentinas quæſtion.2.art.4. Richardus quæſt 5. Capreolus loco citato Marſilius in 1.qu.7. Heruæus quodlibeto 5. quæſt.6. Ægydius quodlibeto primo quæſt.1. Ac quod etiam Plato poſuerit ſpecies viſuales, quæ vna cum radiis, ex oculo ad obiectum emicantibus, vt fingit, videndi actum perficiant; conſtat ex Timæo, & ex iis, quæ ibidem Chalcidius annotauit.

D Thomas. Alenſis. Albertus. D. Bonauent. Scotus. Argent. Richardus. Capreol. Marſitius. Heruæus. Ægydius.

Argumenta diluuntur. Solutio 1.

Neque aduerſariorum argumenta negocium faciunt. Ad primum enim reſpondendum eſt, licet ſpecies dentur à natura, vt potentiæ iis cõſignatæ rerum notiones effingant, non debere proinde ſpecies ipſas potentiis obiici, aut per ſe cognoſci cum non ſint ſigna inſtrumentalia ſed formalia. Nec oportet id, per quod res, vt per ſuum formale ſignum, innoteſcit ſecundum ſe apprehendi; quamuis id concedendum ſit in iis, quæ nos tanquam ſigna inſtrumentalia in alterius rei notitiam ducũt, vt alibi diximus. Argumenti etiam corroboratio vim non habet: Statua enim Cæſaris inſtrumentale ſignum eſt, non formale. Capreolus loco citato reſpondet non oportere cognoſci à nobis id, quo, ſed in quo aliquid percipimus; nos vero non in ſpecie, ſed ſpecie res obiectas cognoſcere. Quæ eſt ſolutio D. Thomæ quodlib.10.art.1.quæſt.3.

Solutio 2. Similitudo duplex: in eſſendo altera, altera in repræſentando.

Ad ſecundum conceſſa maiori neganda eſt minor, & ad eius probationem dicendum duplicem eſſe ſimilitudinem: vnam in eſſendo, alteram in repræſentando. Primam non inueniri inter res diuerſæ ſpeciei; inueniri tamen ſecundam, vt patet in anima hominis, quæ cum nec ſpecie, nec genere cum Deo conueniat, eſt tamen Deo ſimilis: atque hunc poſteriorem ſimilitudinis modum ſortiuntur ſpecies comparatione ſuorum obiectorum. Ad id vero, quod in aduerſam partem obiiciebatur, nimirum oportere ſpecies albedinis, & nigredinis eſſe contrarias, dicendum contrariarum cauſarum, ſi collatione effectorum vniuocæ ſint, contrarios eſſe effectus: at obiecta non ita ſe habent, cum ſint cauſæ æquiuocæ reſpectu imaginum, quas ab ſe mittunt.

Solut. 3.

Ad tertium, reſpondemus ſpecies eſſe quidem indiuiſibiles in repræſentando, diuiſibiles autem in eſſendo, quod ſolum oſtendit poſterior pars argumenti, etſi oppoſitum aſſeruerit Venetus, & Alfonſus Toletanus. Igitur ad poſteriorem partem reſpondemus, Perſpectiuorum doctrinam eſſe, viſionem fieri per pyramidem radioſam, hoc eſt per ſpeciem

A viſilem modo pyramidis productam, cuius baſis ſit in ſuperficie rei viſę, vertex in centro oculi: & hoc centrum dari in qualibet parte medii, è qua res cernitur. Verum ex hac pyramidis, & centri ſimilitudine, quæ traditur a perſpectiuis ad rem explicandam, colligi non debet, quemadmodum centrum oculi, & vertex pyramidis, ſiue vltimum punctum in faſtigio pyramidis conſtitutum, eſt quid indiuiſibile, ita ſpeciem, per quam res videtur, recipi in puncto, atque

Quomodò ligẽdum ſ[...] viſilem m[...] Pyramidi[...] duci.

B indiuiſibilem eſſe: nec enim ſimilitudo in omnibus conuenire debet. Immo ſi in ea facienda vis eſt, inferri ex eadem poteſt ſpeciem non eſſe indiuiſibilem, ſaltem ex parte baſis, cum conſtet hanc extenſam, ac diuiduam eſſe. Appellantur autem à D. Auguſtino ſpecies ſenſuum ſpiritales eo modo, quo ab Ariſtotele vocantur formæ ſine materia, quod iam ſupra expoſuimus. Ad illud de eductione è poteſtate materiæ, qua de re ex profeſſo in Phyſicis diſ-

C ſeruimus, reſpondendum eſt, vt formę accidentariæ educantur de materiæ poteſtate, non requirere præuiam alterationem, aut tranſmutationem ſucceſſiuam, ſed ſat eſſe dari in ſubiecto naturalem potentiam ad illas recipiendas, eaſdemque pendere quoad ſuam effectionem, & conſeruationem ab eodem ſubiecto, ſeu tempore, ſeu momento producantur. Quæ duæ conditiones cum ſpeciebus ſenſibilibus competant, non eſt cur quis neget exciri illas è gremio

De potent[...] teriæ ſpeci[...] ducuntur.

D materiæ, in qua recipiuntur. Aduerte tamen germanam rationem, quæ probat ſpecies ſenſuum eſſe diuiſibiles, non eſſe quod exeant è potentia materiæ. Nam animæ brutorum animantium perfectorum exeunt è materiæ potẽtia, & tamen vt eſt grauium auctorum ſententia indiuiſibiles ſunt, atque inextenſæ. Legitima ergo ratio eſt, quia inhæſitiue recipiuntur in ſubiecto extenſo: quod vero ita recipitur, ad naturam recipientis ſeſe accommodat; manetque

Contra So[...] natem lib. Metaph..[...]

E extenſum & diuiduum, ſi illud tale ſit.

Solut. 4.

Ad quartum, negandum eſt ſpecies ſenſibiles nobilioris naturæ eſſe, quam accidentia, quæ ipſæ repræſentant, & à quibus effunduntur. Re enim vera perfectius quid eſt color, quam eius imago, ob idque eſſe imaginum intentionale, id eſt, diminutum, & imperfectum nuncupatur. Nec ſpecies abſolute dicendæ ſunt formæ mediæ inter materialia, & ſpiritalia accidentia, quaſi inter illa me-

Species qu[...] cies non eſt [...] iectio perfe[...]

F dium dignitatis locum obtineant, ſed quia aliquantulum è materia emergunt, cum non cadant ſub ſenſum, vt ea quorum ſimilitudines ſunt: & tamen ad ſpiritalem naturam non pertingunt. Nec propterea quod vitalium functionum inſtrumenta fiunt, ad altiorem naturæ gradum prouehuntur, præſertim cum ad eiuſmodi functiones non concurrant niſi tanquam formæ vicariæ obiectorum, quorum locum ſubeunt, vt paulo poſt dicemus. Hoc tamen non

non obſtat quo minꝰ ſpecies intelligibiles materialium accidentium excellentia naturæ iis accidentibus longe præſtent, cum ſimpliciter ſpiritales ſint.

ARTICVLVS III.

DVBIA QVAEDAM explicantur.

DVo in hac quæſtione pertractanda ſuperſunt. Alterum eſt, quonam modo ſpecies cum potentia ad actionem concurrant. Alterum, num ſpecies externis ſenſibus impreſſæ, preſente duntaxat obiecto, in iis conſeruentur. Quod ad primum attinet; Sunt qui putent ſpecies concurrere tantū in genere materialis cauſæ determinando videlicet potentiam, quæ indiſcriminatim ſe habet ad percipiēdum quodlibet particulare ſub ſubiecto ſuo cōprehenſū, vt paulo ſupra diximus. Quod enim non concurrant cū potentia vti cauſæ partiales actiuæ ad eundem effectum, ex eo probat, quia actio vitalis à ſolo principio vitæ, quale ſpecies non eſt, proficiſci poteſt: Deinde, quia quęlibet duę cauſæ partiales actiuæ ita comparatæ ſunt, vt vna ſine altera queat effectum edere, ſaltē imperfectum; vt duo luminoſa, quorum vnumquodq; producit lumen, etſi minus intenſum quam ambo ſimul: at nec ſpecies ſine potētia, nec potentia ſine ſpecie valet per ſe operari. Verum licet hæc ſententia ſuam probabilitatem habeat; multo veriſimilior tamē eſt contraria, quæ ſtatuit ſpeciem concurrere etiam actiue cum potentia ad eius actionem. Hanc ſequitur Scotus in primo diſtinct. 3. q. 7. & in quodlibet. q. 15. Thomas prima part. quęſt 56. art. 1. & libro primo contra gent. cap. 51. 52. 53. & quodlib 7. artic 1. Magnus Albertus 2. part. ſummæ de homine in tractatu de ſenſibus animæ. Capreolus in 1. diſtinct. 35. quæſt. 1. art. 1. & alii: probaturque ex eo, quia anima conſtituitur per ſpeciem in actu primo ad intelligendum, ſicuti ignis per calorem ad calefaciendum: nulla vero ratio eſt, cur potius calor cum igni, quam ſpecies cum anima actiue concurrat.

[..]cies cum potētia ad actio[..]n concurrit [..]ine. [..]tus. Thomas. [..]bertus. [..]preolus.

Secundo, quia omnis forma agentis, cui per ſe aſſimilatur effectus, concurrit actiue vt principium talis effectus, ſiue ſit forma ſubſtantialis, ſiue accidētaria, vt verbi gratia, forma equina eſt principium effectiuum formæ equi geniti, quia huius forma eſt ſimilis formæ illius. Species autem, quę per actionem cognoſcendi producitur, producive poteſt, eſt ſimilis illi ſpeciei, à qua actio cognoſcendi oritur. Tertio idē confirmatur, quia vt docet Diuus Auguſtinus nono libro de Trinitate capite duodecimo cognitio rei efficitur à cognoſcente, & cognito: cognitū vero cum non per ſe ſed ſui ſpeciē, & ſimilitudinē in potentia inſit; con- A ſequens eſt, vt ſimilitudo vicem illius habens, tanquam ſemen generantis, cognitionem quaſi prolem gignat: atque adeo fatendum eſt ſpeciem actiue concurrere. Quod ſi petas an tota virtus actiua potentiæ ſit virtus actiua ſpeciei; quemadmodum tota virtus ignis eſt calor. Reſpondemus non ita ſe rem habere, ſed potentiam vendicare ſuam peculiarem virtutem ad agendum, ſimiliterq; ſpeciem vendicare ſuam, ita vt ambæ tanquā duæ partiales cauſæ B diuerſæ tamen rationis, ſeu tanquam duæ partes vnius integri agentis immediati vires ſuas conferant, iungantque ad actionem cognoſcendi. Nam quod ſpecies ſuam habeat actiuitatem, probatum eſt. Quod vero illa non ſit tota actiuitas potentiæ ex eo oſtenditur, quia ſæpe accidit, vt potentia ex eadem ſpecie eliciat intenſiorem notitiam; quia nimirum profert ex ſe maiorem conatum; quod non eſſet, niſi ipſa haberet propriam actiuitatem diſtinctam ab actiuitate potentiæ.

Potentia & ſpecies duæ partiales cauſæ.

C Aduerte autem ſpeciem concurrere non ſolum actiue ad operationem, vti diximus: ſed etiam formaliter, quatenus concurrit ad ſpecificationem actus, determinando potentiam ad hanc potius, quam ad illam operationis ſpeciem. Item quatenus præſtat vnionem obiecti cum potentia in eſſe cognoſcibili; quæ vnio eſt proprius effectus cauſæ formalis. Et vero, quia prius eſt potentiam vniri intentionaliter cum re cognita, quam tendere in obiectum: prius ſe D habet ſpecies vt principium formale, quam vt principium efficiens. Atq; hoc, quod de cauſalitate formali, & actiua ſpeciei aſſerimus, conuenit tam in ſpeciem ſenſibilem, quam intelligibilem: immo & in ea, quæ obtinent modum ſpeciei intelligibilis reſpectu potentiæ intellectiuę, vt eſſētia diuina reſpectu intellectꝰ creati, & ſubſtantia Angeli cōparatione intellectus ipſius Angeli, cum hic ſe per ſuammet eſſentiā E intelligit. Quod ſi obiicias nullam ſubſtantiam creatam poſſe eſſe immediatum principium operandi; atque adeo non poſſe ſubſtantiam angelicam per ſe concurrere actiue ad actionem intelligendi. Occurrendum erit nullam ſubſtantiam creatam poſſe eſſe principium proximum elicitiuum actus per modum potentię & virtutis; poſſe tamen per modum obiecti, quādo illa ſimul eſt obiectum actuale, maxime cū in eo euentu non integra, ſed partialis tantum F cauſa actionis ſit.

Quomodo ſubſtantia poſſit eſſe immediatum agendi principium.

Igitur ad primum contrariæ opinionis argumentum dic, licet cognitio ab ſpecie proficiſcatur; oriri nihilominus ab anima, vt à vitę fonte præcipuaque vitalium functionum cauſa, cuius inſtrumenta ſunt potentia, & ſpecies. Quod ſi argumentum hoc vim haberet, pari modo probaret, cum intellectus, aut voluntas per habitus virtutum ſibi inhærentes operantur, talem operationem non eſſe vitalem; vel

Ex duabus cauſis partialibus non ſemper quælibet ſe ſola effectum producere valet.

eos habitus neutiquã poſſe actiue concurrere: quod à communi philoſophorum, Theologorumque ſententia abhorret. Ad ſecundum dicimus, non quoties duæ partiales cauſæ ad aliquem effectum confluunt, quamlibet earum poſſe per ſe effectum edere videlicet cũ ita concurrunt, vt ſecunda non detur à natura ad facilius operandum, ſed ad ſimpliciter operandum, quo pacto ſe habet ſpecies reſpectu potentiæ, nec enim potentiã valet abſque ſpecie vllo modo operari

Maneant ne ſpecies in ſenſib. externis amoto obiecto.

Quod ad dubium ſecundum ſpectat, videlicet num rerum imagines, quę externis ſenſibus imprimũtur à præſentia obiectorum ita dependeant, vt iis amotis illico euaneſcant. Negatiuam partem ſecuti ſunt nonnulli Ariſtotelis interpretes in libro de ſenſu & ſenſili, & in libro de inſomniis concedentes, amoto ſenſibili, dari adhuc perbreues quaſdam ſenſiones elicitas ex ſpeciebus nondũ extinctis. Poteſt vero hæc ſententia ita comprobari.

Pars affirmans quibus probetur

Huiuſmodi ſpecies habent ſuam intenſionem, & incrementi gradus, ſecundũ quos ſucceſſiue augeri, imminuique poſſunt. Igitur ſi obiectũ ſubito amoueatur, adhuc ſecundum aliquam partem ſuæ intenſionis in ſenſiteriis manebunt, poteruntque ſenſus iis ad continuandam ſenſionem vti. Antecedens oſtẽditur, quia ideo obiectum quanto viſui magis appropinquat (ſeruata tamen conuenienti diſtantia) tanto diſtinctius videtur, quia ſpecies magis dearticulatur, & perfectius actuat potentiã ſecundum nouos ſui gradus. Iccirco etiã ex eodem loco ſonus, & odor, ſi acrior ſit, percipitur, non vero ſi tenuis; quia ille efficaciorem, & intenſiorem ſpeciem iacit.

Secundo, Albedo, & odor inhibita cauſa effectrici & conſeruante nihilominus in ſubiecto perſeuerant; ergo & ſpecies potentiis obſignatę ſaltem aliquãto tempore ſeruari in ijs poterũt, licet obiecta, à quibus productæ fuerunt, præſentia non ſint, cum vtrobique par ratio eſſe videatur. Tertio Accedit experientia, quã affert D. Auguſtinus libro decimo de Trinitate cap. 20. hiſce verbis. Cum diu ſolem attenderimus, & deinde oculos clauſerimus, quaſi verſantur in conſpectu quidã colores lucidi, quos intelligendum eſt reliquias eſſe illius formæ, quæ facta erat in ſenſu, dum corpus lucidũ videretur. Additq; infra eiuſmodi formam eſſe viſionem. Itaque putat D. Auguſtinus, ablato corpore luminoſo, remanere illius ſpeciem in ſenſu.

D. Auguſt.

His cõſentanea ſcripſit Ariſtoteles libro de inſomniis cap. 2. ſenſilia inquit, ipſa in nobis, per ſingula ſenſoria, ſenſionem efficiunt: & affectio, quam ea inuehunt, non modo in ſenſoriis in eſt, cum ſenſus agunt, ſed etiam cum ab opere diſceſſere. Et paulo inferius, ſi ſenſum de ſole in opacum conuertamus, comitatur cũ affectio: euenit enim, vt nihil cernat, propterea quod commotio, quæ à lumine profecta eſt, oculos

Ariſtotel.

A adhuc poſſideat. Item ſi quid album, aut viride diutius aſpexerimus, ad quodcunq; aſpectum noſtrum deferamus, concolor illi videtur. Hęc Ariſtoteles, Auerroes quoq; in ſuo tractatu de ſomno & vigilia, ait nos in ſomniis ſentire per quinque ſenſus ſenſibilia externa, licet abſentia; idq; accidere redeuntibus ab internis ſenſibus ad externos abſentium rerum imaginibus. Sicut enim, inquit, in vigilia ſenſibilia externa mouent ſenſus externos, & hi ſenſum communem, is imaginatiuam; ſic inter ſomniandum

Auerr.

B conuerſo ordine, imaginatio mouet ſenſum communem, hic ſenſus externos. Igitur ſenſus externi poſſunt elicere operationes circa ſenſibilia abſentia.

Pars nega. probabilior

Verum licet hæc opinio admodum probabilis ſit, maxime ob Ariſtotelis & D. Auguſtini auctoritatem contraria tamen quæ aſſerit ſenſuum externorũ ſpecies non niſi præſentibus ſenſibilibus, etiam breuiſſimo tempore cõſeruari, & communior, & veriſimilior videtur.

C Namque experientia illa, qua potiſſimum aduerſarij nituntur, admodum fallax eſt. Accidit enim non raro, etiam extra morbum, & ſomnia (quod D. Auguſtinus libro vndecimo de Trinitate c. 4. animaduertit) vt quæ quis in interno ſenſu effingit, ea intellectus externo percipi arbitretur Sępeq; evenit facta à vehementi ſenſibili aliqua in ſenſu læſione, vt, exempli gratia, facultas videndi ad alia obiecta percipienda minus parata ſit, atq; adeo vt decipiatur

D phantaſia iudicans adhuc ſenſui obſeruari idẽ ſenſibile, quod antea. Certe ſi vehemens ſenſibile externum tanta efficacitate ſpeciẽ in ſenſu imprimeret, vt illam etiam abſentia conſeruaret: vtique aut ſemper, aut maiori ex parte ita accideret Quod tamen repugnat experientiæ. Vnde Ariſtoteles hoc in libro capite quinto tex. 51. & 59. diſcrimen ſtatuit inter ſenſum, & intellectum, quod ille obiecti præſentiam exigat;

Cur ſenſui [ex]terno obi[...] abſens obi[...] ri videantu[r]

E hic vero non item.

Argumenta in contrariam partem adducta hanc habent explicationem. Ad primum conceſſo antecedente, neganda eſt conſecutio: talis enim eſt harum ſpecierum natura, & conditio, vt quantumlibet in ſubiecto intenſæ fuerint, ſubito amittantur, nec ſine perenni ſuæ effectricis cauſæ influxu permanere queant: etſi id in pleriſque aliis effectis ſecus accidat. Quo etiam patet, quid ad ſecundum

F argumentum reſpondendum ſit. Ad tertium dicimus amoto luminoſo, non dari iam eius aſpectum, ſed accidere deceptionem modo ante explicato. Idque voluiſſe auctores in argumento adductos, videlicet ablato ſenſibili dari ſenſiones non re ipſa, ſed apparẽter, ſeu ſecundum fallacem æſtimationem. Atque huius dubij enodatio planior euadet iis, quæ proxima quæſtione pertractanda

ſunt.

QVÆ-

QVÆSTIO III.

VTRVM PER DIVINAM POTENTIAM aliqua notitia abſtractiua in externis ſenſibus dari queat.

ARTICVLVS I.

QVID IN RE PROPOSITA SENTIENDUM videatur.

[Q]uid notitia in[tu]itiua.

IN hac queſtione prænotandum imprimis eſt diſcrimen inter notitiam intuitiuã & abſtractiuam Notitia intuitiua, quæ etiam viſionis dici conſueuit, vt Scotus in 1. diſtinct. 2. part. 2. q 1. & quodlib. 6. art. primo, Ferrarienſis libro 2. contra gent. cap. 96. Durandus in prologo qu. 3. aliique auctores definiunt, eſt notitia rei pręſentis, vt præſens eſt, id eſt, cognitio, qua ita rẽ attingimus, vt per eam cernatur præſentia obiecti in ſe, & ex vi ipſius cognitionis, non vero quia aliunde comprobatur. Eiuſmodi eſt notitia, qua quis videt candorem in pariete, & qua ſonum audit, & ea, qua beati diuinam naturam intuentur, quã D. Paulus Epiſtol. 1. ad Corinth. cap. 13 appellat facie ad faciem. Immo & ex hoc loco Apoſtoli credit Scotus quodlib. 6. art 1. & Gregorius in primo diſt 3. quæ. 3 art. 1. deſumptam fuiſſe appellationẽ notitiæ intuitiuæ cuius aut nulla, aut prope nulla extat mẽtio apud veteres Philoſophos Aduertit autem D. Anſelmus, Hugo, Magiſter, D Thomas, Gregorius, Paludanus, Caietanus, Durandus, & alii communi conſenſu cognitionem intuitiuam oportere eſſe immediatam, ita videlicet vt res non percipiatur in alio cognito, ſicuti cognoſcitur Cæſar in ſua ſtatua Etenim per cognitionẽ intuitiuã conſpicitur res in ſe, quod eſſe non poteſt cum res videtur in alio prius viſo. Notitia abſtractiua, quæ etiam ſimplicis intelligentię vocatur, eſt cognitio rei nõ vt præſens eſt, verbi gratia, notitia, quã cogito de Socrate abſẽte, & ea qua Aſtrologus domi ſuæ conſiderat eclipſim, quam non intuetur, eſto ſciat ea hora interponi terram inter lunã, & Solem. Et item ea, qua Philoſophus ex creaturis cognoſcit Deum eſſe. Licet enim hæ cognitiones tẽdant in rem ſub eſſe exiſtentiæ; non tamẽ ſic tendunt: vt per eas cernatur præſentia obiecti. Non diximus cognitionem intuitiuam eſſe eam, quæ pendet à præſentia obiecti, nec qua obiectum mouet potentiam; quia notitia, qua Deus & ſe, & creaturas intuetur, eſt intuitiua; & tamen nec ab ipſo Deo, neque à creaturis dicitur pendere, vt neque cauſari.

[Q]uid abſtracti[u]a.

1. Concl. [S]enſus externus diuinitus poteſt [in r]em abſentẽ vt præſentem tamen apprehendere.

His poſitis ſit prima concluſio. Senſus externus poteſt diuina virtute tendere in rem abſentem, modo in illam feratur, tãquam in præſentem, alioqui non. Hæc concluſio quoad priorẽ partem probatur; quia poteſt Deus ponere in

A meo oculo ſpeciem Socratis abſentis, qua ille informatus Socratem videat. Socrates enim ad ſui viſionem dupliciter concurrit, nimirum in genere cauſæ efficientis, quatenus ſui imaginẽ in potentia imprimit. Hanc vero cauſalitatem non eſt inficiandum poſſe diuinitus ſuppleri, quemadmodum & alias id genus cauſalitates efficientium cauſarum Preterea, concurrit Socrates ad prædictam viſionem in genere cauſæ formalis extrinſecæ; eam terminando, ſpecifi-
B candoque. At quod hæc dependentia non obſtet, quo minus talis viſio dari queat, ex eo oſtenditur quia Socrates abſens, ac non exiſtens poteſt eam terminare, eique ſpeciem tribuere, eo modo quo eclipſis quæ vno ab hinc anno erit, terminat, & ſpeciẽ confert cognitioni, quã de illa nunc Aſtrologus habet. Nimirum hæc terminandi, & ſpecificãdi ratio nec in eo, quod ſpecificatur, nec in ſpecificante terminanteve exiſtentiam requirit.

C Secunda vero pars concluſionis ea ratione ſuadetur; quia poteſt Deus ſpeciem, quã Socrates in meum oculum impreſſit, amoto Socrate conſeruare, quæ cum Socratem eodem pacto, quo antea referat, adhuc eum tanquam pręſentem aſpectui obiiciet: poteſtq; id cõfirmari iis, quæ in myſterio diuino Euchariſtiæ interdum apparent. Nonnunquam enim Deus puerum, carnem, manum, & quædam alia oculis repræſentat, producẽdo in eis talium rerum, etſi præ-
D ſentes non ſint, ſpecies vt docet Sanctus Thomas 3. part. quæſt. 73. art. 8 Durandus in 4. diſt. 10. quæſt. 4. & aliis. In haſce vero res ita fertur aſpectus, ac ſi præſentes eſſent; vnde & intellectus niſi aliunde edoctus iudicium cohibeat, eas præſentes iudicat.

In obiectum abſens, vt abſens externus ſenſus nulla vi ferri poteſt.

Denique tertia pars concluſionis inde comprobatur quia ſenſus externi talis naturæ ſunt, vt tendãt in obiecta, prout ſe habent hic & nũc, id eſt, prout materialibus, ſitus, diſtãtię & quã-
E titatis conditionibus affecta exiſtunt: atq; adeo vt præſentia à parte rei, vel ſaltem repræſentata tanquam præſentia. Quare non poterũt ſenſus externi vllo modo verſari circa rem abſentem, qua talis eſt. Hanc porro cõditionem intrinſece addunt obiecta ſenſuum externorum ſupra obiectum intellectus, & phantaſiæ Nam intellectus fertur in rem tam abſentem, quam præſentem: tam ſingularem, quam vniuerſalem. Phantaſia etiam in rem præſentem, & abſentem; ſed ſingularem tantum. At externi ſenſus,
F vt qui in infimo cognoſcentium facultatũ gradu ſtetere, tẽdunt in ſolam rem ſingularem, & præſentem, vel exhibitam in ſpecie vt præſentem. Non fecimus in hac cognoſcibilium diſpenſatione mentionem ſenſus communis, propterea quod hic ſit quaſi interſtitium internorum, & externorum ſenſuum, ad vtroſque pertinens; quatenus externorum ſenſio[nes] dignoſcit, & eaſdem ad internos tranſmit-

Senſus cõmunis tam præſentia, quam abſentia naturaliter cognoſcit.

tit: vnde & vtrorumque naturam aliquo modo participat. Nam dum ſenſus externi circa obiecta ſua verſantur, ipſe in eadem percipienda incumbit, & tunc quidem non niſi ſingularia præſentia intuetur: in ſomniis vero, vt eſt multorum opinio, quam in libris paruorum Naturalium expoſuimus, ſingularia etiam abſentia recognoſcit: atque ita tam præſentia, quam abſentia pro vigiliæ & quietis diuerſitate apprehendit.

B Ex ſuperiori concluſione licebit deducere ſecundam quę propoſitæ quæſtioni directo reſpondeat. Pro qua aduertendum prius dubium eſſe an ad notitiam intuitiuam requiratur, vt potentia per eam tendat in obiectum, quod re ipſa exiſtat præſens; an vero ſufficiat ferri in rem, quæ tametſi alioqui ſit abſens, nihilominus repræſentatur vt prǽſens, atque ita notitia tendat in rem præſentem, vt præſentem imaginarie. In qua dubitatione, etſi parum referat vtram partem quis approbet nobis tamen poſterior magis arridet: propterea quod notitia abſtractiua ab omni præſentiæ modo abſtracta, ac libera debere eſſe videatur. Sit ergo ſecunda concluſio. In ſenſibus externis non poteſt dari, etiam diuina virtute, notitia abſtractiua. Probatur; quia iſtiuſmodi notitia fertur in rem ſecundũ ſe, ſecluſa præſentia & exiſtentia: externi autem ſenſus tendunt in ſua obiecta, ſaltem repræſentata tanquam præſentia, vt ex dictis conſtat. Itaque prædicta notitia, qua ſenſus externus fertur in obiectum, quod a parte rei non eſt præſens, dicenda erit intuitiua.

2. Concluſio. Neque virtute diuina ſenſus externi notitiam abſtractiuam elicient.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS EA, *quæ ſuperiori articulo concluſa ſunt, eorumque dilutio.*

1. Argum.

E Verum contra primam partem primæ concluſionis, qua aſſeruimus poſſe diuina virtute ſenſum externum rem abſentem percipere, hæc ſe offerunt argumenta. Vel obiectum externi ſenſus comprehendit tam ſenſibile præſens, quam abſens: vel ſolummodo præſens. Si detur primum, ſequitur ſenſum externum ſuopte ingenio poſſe tendere in rem abſentem, cũ quælibet potentia vi propria poſſit obiectum ſuum attingere. Si autem poſterius, fatendum erit nec diuina virtute poſſe ſenſum verſari circa rem abſentem, quãdoquidem repugnat potentiam extra proprium obiectũ vagari. Quare non videtur prima concluſionis pars veritati conſentanea.

2. Secundo, Eadem rurſus impugnatur, quia ſi res abſens poteſt ſentiri, poterit mel non exiſtens guſtari, parique modo res ſine cibo nutriri: poterit ignis non exiſtens tangi, & animal ab eo vri: poterit cymbalum non exiſtens

A audiri; & eius ſono auditus lædi; atque multa, quæ videntur implicationem inuoluere. Tertio, quia ſequeretur dari duas propoſitiones contradicentes ſimul veras; eſſet enim verum cerni Socratem currentem: ſiquidem obiicitur potentiæ vt currens; & eundem cerni non currentem, quia re vera non currit. 3.

Deinde contra ſecundam partem concluſionis, quæ ſtatuit externum ſenſum poſſe ferri in obiectum abſens, quod tamẽ diuinitus offeratur vt præſens, illud opponi ſolet, quia cum in eo euentu intellectus iudicet rem, quæ præſens non eſt, præſentem eſſe, concedendum erit Deum, qui eam ſpeciem imprimit, aut antea impreſſam conſeruat, eſſe cauſam eiuſmodi erroris, & deceptionis quod nemo dixerit. 4.

Denique contra tertiam partem quæ affirmat non poſſe externum ſenſum tendere in obiectum, niſi ſub ratione præſentis. Nam minor proportio eſt inter eſſentiam diuinam, & intellectum creatum, quam inter ſenſibile non exiſtens, & ſenſum externum; ſiquidem inter Deum, & creaturas eſt diſtantia infinita, inter ipſas vero creaturas finita duntaxat: atqui intellectus creatus eleuatur ad notitiam intuitiuam diuinæ eſſentiæ: ergo & ſenſus externus promoueri à Deo poterit ad percipiendam rem non exiſtentem. 5. C

Præterea, Senſus externi poſſunt diuina virtute tendere extra ſuum obiectum: poterunt igitur ferri in rem non exiſtentem. Antecedens probatur, quia non minus eſt eleuari aquam ad productionem gratiæ in baptiſmo, quam excitari potentiam ad operationem extra obiectũ non ſuum: ergo cum illud diuinitus fiat, effici hoc etiam poterit: atque adeo non repugnat ſenſus externos verſari circa obiectum non exiſtens; licet id non contineatur intra cancellos obiecti ad eos pertinentis. 6. D

Non erit tamen difficile his argumentis ſatisfacere. Ad primum contra primam partem concluſionis primæ, dicendum eſt cum de alicuius potentiæ obiecto agitur, poſſe nos loqui, vel de obiecto adæquato ſimpliciter: vel de obiecto non adæquato. Eſt autem obiectum ſimpliciter adæquatum id, in quod potentia fertur ſeu vi propria, ſed diuinitus adiuta. Obiectum non adæquatum eſt id in quod potentia vi propria tendit. Si ergo de obiecto externorum ſenſuum ſimpliciter adæquato ſermo ſit, reſpondendum erit id eſſe ſenſibile præſens, vel non præſens, repræſentatum tamen vt præſens. Si de obiecto non adæquato, id eſſe ſenſibile re ipſa præſens. Ex quo non ſequitur externum ſenſum, aut poſſe vi propria ferri in obiectum non præſens aut diuinitus adiutum non poſſe in id tendere: quandoquidem dum circa illud inſiſtit, non vagatur extra proprium obiectum abſolute ſumptum, vt liquet ex dictis. Ad ſecundum *Solutio 1.* F

Quod obiect. adæquatum, quod inadæquatum ſenſuum externorum.

Solutio 2.

dum

…ut.2. …n repugnat …um non exi- …tem guſtari, … non exiſten- …ignem ſen …

dum contra eandẽ partem concluſionis reſpondendum eſt, nullam eſſe contradictionem ſi mel non exiſtens guſtetur interuentu ſuæ imaginis inhærentis in guſtu. Non poſſe tamen neque ex dictis ſequi nutriri rem abſq; cibo, quia nutritio importat conuerſionem cibi in ſubſtantiam rei viuentis. Quæ conuerſio ſublato cibo non datur Item nulla eſt implicatio, quod ignis non exiſtens ſentiatur per ſpecies qualitatum tangibilium ignis; quibus tamen ſpeciebus non dicitur animal vri; quia vſtio non fit niſi per calorem realiter inhærentem in re, quæ vritur. Nec item implicatio eſt, quod cymbalum non exiſtens per exiſtentes ſoni ſpecies audiatur, quibus tamen non ſequitur offendi auditum quia hæc offenſio non à ſpeciebus, aut ſono eſt, ſed à vehementi agitatione aeris, ſonum ſpeciesve deferentis.

…ut.3.

Ad tertium argumentum negandum eſt ſequi dari duas contradicentes ſimul veras. Non enim hæ duæ propoſitiones, Cerno Socratem currentem, & cerno Socratem non currentem, ſunt contradictoriæ, ſed hæ, Cerno Socratem currentem, non cerno Socratem currentem, vt alibi docuimus: hæ autem non ſunt ſimul veræ, quia in propoſito euentu hæc, Cerno Socratem currentem, id eſt, repræſentatum mihi vt currentem vera eſt: & illa, Non cerno Socratem currentem, id eſt, repræſentatum mihi vt currentem, falſa. Immo nec illæ priores de prædicato infinito, ambæ veræ ſunt, ſi vocabulum, currens, eodem modo exponatur, vt attendenti planum erit

…ut.4.

Ad id, quod contra ſecundam partẽ eiuſdem concluſionis obiectum fuit, reſpondendum eſt ex eo quod intellectus in tali euentu aliquando iudicet rem eſſe præſentem, quæ tamen præſens non eſt, non ſequi Deum decipere Non enim decipere dicitur, niſi qui voluntate fallendi aliquid efficit, vel pronuntiat; licet alii inde errandi occaſionem imprudenter capiant. Qua de re conſule D. Chryſoſtomum libro primo de Sacerdotio, & D. Auguſtinum in libro contra Mendacium, & in Enchiridio, cap 6.

…ut 5.

Ad primum contra tertiam partem dicimus inter eſſentiam diuinam, & intellectum creatum in genere entis maiorem eſſe diſtantiam & improportionẽ, quam inter ſenſum externũ & ſenſibile non exiſtens (intellige & repræſentatum vt non præſens, ac non exiſtens) nõ tamen ſecundum rationem & proportionem cognoſcibilitatis. Etenim eſſentia diuina continetur inter latitudinem obiecti adæquati intellectus creati, ſenſibile vero non exiſtẽs, prædicto modo ſumptum, non includitur intra metas obiecti adæquati, pertinentis ad externum ſenſum. Lege D. Thomam 1 part quæſt 12. artic.1.& 3. ibique eius interpretes.

…entia diuina …tinetur ſub …ecto adæqua… intellectus …ati.

…ut.vlt.

Ad ſecundum reſpondemus, quemadmodum aqua aſſumitur à Deo tanquam inſtrumentum ad productionem gratiæ, & ita externum ſenſum poſſe diuinitus promoueri ad aliquam operationem, ſupra ſuam facultatem, qua non tendat in naturale ſuum obiectum; vt verbi gratia, potentiam videndi ad attrahendum ad ſe aerem. Quod tamen non repugnat iis, quæ diximus; videlicet non poſſe externum ſenſum vagari extra ſuum obiectum, id enim intelligendum eſt de ſenſu ſecundum operationes vitales ipſi proprias, quæ cum ad naturale ſuum obiectum reſpectu tranſcendenti referantur, ab eoq; eſſentialiter dependeant, fieri nequit, vt ſecundum eas potentia extra tale obiectum vllo pacto excurrat.

Cur potentia in operatione vitali extra obiectũ ſuum nec diuinitus feratur.

Sed videri forte alicui poſſit repugnare his D. Auguſtinum vlt. libro de Ciuit. Dei capite 29. vbi de beatorum ſtatu loquens, ita ſcripſit; Vis præpollentior oculorum erit illorum, non vt acutius videant, quam quidem perhibentur videre Serpentes, vel aquilæ: quantalibet enim acrimonia cernendi ea animalia vigeant, nihil aliud poſſunt videre, quam corpora, ſed vt videant, & incorporalia. Quibus verbis indicat D. Auguſtinus aſpectum ſecundum functionem vitalem, ac ſibi propriam, qualis eſt actio videndi, poſſe tendere in rem ſpiritalem, quam conſtat extra metas obiecti externorum ſenſuum eſſe. Occurrendum tamen cum D. Thoma 1.part.quæſt 12.artic.3.ad 2. D. Auguſtinum hæc non tam aſſerendo, quam diſſerendo pronuntiaſſe, eiuſque mentem eſſe, vt conſtat ex iis, quæ paulo poſt ſubiicit, beatos etiam ex iis, quæ aſpectu cernent, & ex refulgentia diuinæ claritatis in corporibus apparente, Dei præſentiam ſingulari intellectus perſpicuitate cognituros: non autem ipſam diuinam naturam in ſe, aut rem vllam ſpiritalem oculis corporeis videndam.

Ab oculo corporeo rem ſpiritalem videri repugnat.

Obiter etiam aduerte, quemadmodum fieri non poteſt, vt aliquid ſpiritale cadat ſub ſenſus externos; ita fieri non poſſe vt ſub internos cadat, etiam diuina virtute, cum vtrobiq; eadem repugnantia occurrat; propterea quod ſpiritale tranſcendit metas obiecti ſenſibilis Quod ſimiliter pronunciandum eſt de appetitu ſenſitiuo, cuius obiectum eſſe ſenſibile bonum. Si quis vero obiiciat triſtitiã de Deo offenſo terminari aliquo modo ad Deum, & hanc frequenter dari in appetitu ſenſitiuo; proindeque appetitum inferiorem ſimulque phantaſiam, cuius ille apprehenſionem ſequitur, tendere in rem ſpiritalem, nempe in Deum Reſpondendum erit, nec inferiorem appetitum, nec phantaſiam tendere in Deum diſtinctæ, & per ſe, ſed confuſe, & ſub aliqua ratione ſenſibili. Quo pacto ait D Thomas 1 part quæſt 12 art 3. ad 3. cum Iſaias cap. 6. narrat vidiſſe ſe Dominum ſedentem ſuper ſolium; intelligendum id eſſe de viſione imaginaria repræſentante Deum, ſecundum aliquem modum corporeæ ſimilitudinis, quo nobis diuina in ſacris literis per-

Implicat etiam ſpiritale ab interno ſenſu cognoſci.

res ſenſibiles frequenter declarari, atque exhiberi ſolent.

QVÆSTIO VI.

SINTNE QVINQVE SENſibilia communia.

ARTICVLVS I

VIDERI PAVCIORA: videri plura.

Argumenta, quæ oſtendunt eſſe pauciora.

SEnſibilia communia quinque recenſuit Ariſtoteles cap.6. huius lib. text. 64. videlicet motum, quietem, numerum, figuram, magnitudinem. Sunt tamen in contrariam partem argumenta. In primis quod videantur pauciora eſſe. Nam motus cum non conſiſtat, ſed raptim fluat, comprehendi nequit ſine memoria & vi collectrice, quæ partes præteritas & futuras colligat, & inter ſe conferat; hoc autem altioris potentiæ eſt non externorum ſenſuum. Deinde, Brutæ animantes haudquaquam numerant, cum id ſoli homini competat, vt docet Ariſtoteles in Probl. ſect. 30. q.5. ſicq; non videtur numerus brutarum animantium ſenſibus apprehendi, atque adeo neque noſtris, qui eiuſdem ſpeciei ac facultatis cum illis ſunt. Tertio, Idem oſtendi poteſt in quiete, quæ cum priuatio ſit, ſub nullum ſenſum per ſe cadit. Quare nec motus, nec numerus, nec quies recte videntur conſtitui ab Ariſtotele inter ſenſibilia communia.

Quæ probant eſſe plura.

Ex alia vero parte oſtendet quiſpiam plura numerari debuiſſe; ſiquidem perſpectiui, vt videre eſt apud Vitellionem ad initium libri 3. multo plura recenſent, verbi gratia, diſtantiam, ſitum, diſcretionem, aſperitatem, curuitatem, rectitudinem, & alia. Præterea, Tempus vt docet Ariſtoteles 4. Phyſic cap 11. text. 98 percipitur ſenſibus, non per accidens, cum eodem pacto videatur ſenſum afficere, quo motus, cuius menſura eſt: ergo per ſe; atque adeo debet etiam inter ſenſibilia communia reponi. Nec ſatisfaciet qui dixerit contineri ſub motu, propterea quod idem re ſit cum eo; nam alioqui etiam figura quæ re ipſa à magnitudine non differt, ad magnitudinem reuocari deberet; quod non ita eſt. Adde quod ſubſtantia, cum ad imprimendas horum ſenſibilium imagines in ſenſibus vt princeps cauſa concurrat, ſiquidem actiones omnes ſunt ſuppoſitorum; non poterit non cæteris ſenſilibus communibus iure addi.

ARTICVLVS II.

QVINQVE TANTVM ESSE ſenſibilia communia; nec oppoſitum concludi ſuperioribus argumentis.

A NOn eſt tamen ob hæc, aliave his ſimilia argumenta recedendum à ſententia Ariſtotelis. Quod fecit è recentioribus Medicis Chriſtophorus lib.1. de Art. med. ca 5. vbi motum & quietem è communium ſenſibilium numero remouit & ante ipſum Galen. de Dignoſ. pulſibus vbi ſtatuit motum ratione, non ſenſu dignoſci; ſed enim quia ſenſui ratio coniuncta eſt, & mentis tranſcurſus eſt velociſſimus ſæpe non ratione, ſed ſenſu videri deprehendi. B Vt autem pro Ariſtotele ſuperioribus argumentis reſpondeamus, aduertendum eſt ad rationem ſenſibilis communis non requiri, vt omnibus ſenſibus percipiatur, ſed vt pluribus; aut enim nullum eſt ſenſibile, aut cum maxime motus, quod omnibus externis ſenſibus ſit obnoxium, vt experienti planum fiet; quapropter non immerito Auerroes hoc loco comm. 64. Themiſtium reprehẽdit, quod vniuerſim communia ſenſibilia omnibus ſenſibus percipi affirmarit.

C Secundo, aduertendum Ariſtotelem non omnia ſenſibilia cõmunia ſpeciatim enumeraſſe, ſed quinq; generalia capita, ad q̃ cætera reuocari debeat, vt mox patebit. Ad primum igitur argumentum eorũ, quæ oſtendere nitebatur, motum ſub externos ſenſus non cadere, reſpondẽdum eſt, motum perfecte non niſi eo modo, qui in argumento exprimitur, quique ad altiorem facultatem pertinet, cognoſci; imperfecte vero, D & quaſi materialiter, ac citra vllam partium inter ſe collationem externo ſenſu apprehendi.

Soluitur. Motus ab externo ſenſu [per]fecte non per[ci]pitur.

Ad ſecundum. Numerum dupliciter cognoſci, vel recenſendo vnum poſt aliud: ſeu replicando numero maiorem ſupra minorem, aut nouam vnitatẽ minori numero addẽdo, ſicque per incrementa numeralem ſeriem amplificando; qui modus cognoſcendi ſolis hominib. conuenit: vel duntaxat percipiendo plura diſcreta, quæ numerum faciunt, vt duos aut tres ſonos, E tres quatuorve lapides inter ſe diſtinctos, quo pacto numerus externis tam hominum, quam brutorum animantium ſenſibus dignoſcitur.

Ad tertium. Quietem non ſentiri per ſe poſitiue, quaſi agendo ſenſum moueat; ſed negatiue; quia quantum fas eſt priuationi modificat ſpeciẽ rei, quę perſpicitur, ita vt res ſub quadam conſiſtentia, non ſub fluxu apprehendatur.

F Ea vero, quæ probare videbantur plura eſſe ſenſibilia communia, hunc in modum diluenda ſunt. Ad primum dicendum, Perſpectiuos minutius eiuſmodi ſenſibilia diſpertiri; quia ſingulas eorum differentias contemplantur, vt ex radiorum reflexione, refractione & incidentia, aut curuitate, aliiſque id genus affectionibus diuerſorum aſpectuum cauſam exacte reddant, quod ad Phyſicum non pertinet, qui ſenſibilia communia prout certis & præfinitis rationibus ſenſum mouent, ſolummodo expendit. Itaque omnia communia ſenſibilia, quæ perſpectiui

Senſibilia communia addit[a] à perſpectiuis ad 5.

[...]totelica re-[...]ntur.

perſpectiui addunt, ad Ariſtotelica reduci poſſunt, vt diſtantia & ſitus ad magnitudinem, diſcretio ad numerum, aſperitas, curuitas, & rectitudo ad figuram, cæteraq; ſimiliter. Ad ſecundum, Tempus aut nullo modo externis ſenſibus percipi, aut ſub notitia adeo tenui & obſcura, vt ſimpliciter dici debeat eorum captum effugere; niſi quoad eam realitatem, quam cum motu communem habet, conſideretur; quo pacto interpretandus eſt Ariſtoteles loco citato ex 4. Phyſ. Ad tertium, Licet actio trãſmittendi ſpecies ad inſtrumenta ſenſuum, ſubſtantiis, vti primariis cauſis effectricibus attribuenda ſit, non proinde tamen ſubſtantias inter ſenſibilia communia numerandas eſſe, cum per ſe primo ſenſus afficiãt, quia id ſolis qualitatibus alteratricibus (id eſt, ſenſibilibus propriis conuenit; nec per ſe ſecundaria ratione, quia id proprium eſt eorum, quę motum ſenſibilium propriorum determinant, ac modificant; quod nulli ſubſtãtiæ in ſe ſpectatę conuenit, ſed vt magnitudine, motu, quiete, aut aliquo alio communium ſenſibilium affecta eſt; quod proinde non niſi ſenſibilibus ipſis communibus per ſe defertur, vt proxima quæſtione liquidius fiet.

[...]ſtantia non [...]ẽ ſenſibile com[...]ne.

QVÆSTIO V.

VTRVM SENSIBILE COMMVNE *propriam ſpeciem ſenſiterio inurat, an non.*

ARTICVLVS I.

EORVM OPINIO, QVI *ad affirmatiuam partem deflexere.*

VArię ſunt interpretum ſententiæ circa modum, quo ſenſibilia communia ſenſus afficiunt. Reliquis tamen omiſſis, duas, quæ celebriores habentur, in medium afferemus. Altera eſt Scoti in 4. d. 12. qu 3 Ægydii ad cap 6. huius lib. Ianduni q. 8 & Gentilis, quem refert Simon Portius cap. 5. de Dolore. Hi opinantur ſenſibilia communia propriam ſui ſimilitudinem diuerſam à propriorum ſenſibilium ſpecie in ſenſibus producere Quod hiſce argumentis videtur concludi. Vel ſenſibile commune aliquid in ſenſum imprimit, vel nihil. Si nihil, eſt igitur ſenſibile per accidens: ſi aliquid non niſi ſpeciẽ, ergo, &c. Secundo; Magnitudo & color ſunt formæ diuerſæ: ergo exigunt diſtinctas imagines, per quas ſentiantur. Item percipiuntur diuerſis ſenſionibus: ergo & diuerſis typis, qui ſunt ſentiendi principia, at hi non niſi ab ipſis obiectis producuntur. Item, Si quis corpori cœleſti manum admoueat, ſentiet magnitudinem reſiſtentem; non per aliquam tactilem qualitatem, quæ nulla cœlo ineſt, vt docet Ariſtot. 1 de Cœlo, ca. 3, text. 20. Igitur ipſa magnitudo cor-

[...]ffirmant [...]tus, [...]gydius, [...]ndunus, [...]ntilis.

Argum.

Argum.

Argum.

A poris cœleſtis abſque ſenſibilis proprii conſortio peculiarem imprimit. Quarto, Sæpe turris eminus conſpecta, ita videtur, vt non diſcernatur; albane, an alio colore imbuta ſit. Igitur aſpectus percipit nudam rei quantitatem ſine alia qualitate viſili, atque adeo per propriam ſpeciem à quantitate immiſſam.

Argum. 4.

ARTICVLVS II.

B

NEGATIVAM PARTEM VE*ram eſſe, nec aduerſariorum argumenta quicquam efficere.*

COntrariam opinionem amplexus eſt D. Thomas 1. p. q 78. art. 3 & hoc loco lect. 13. item Philoponus, Thienenſis, Ferrarienſ. & alii affirmãtes ſenſibilia communia peculiares ſpecies non iniicere ſenſui; verum determinare & modificare ſpecies propriorũ ſenſibilium Nã,
C verbi gratia, coloratum propriam ſui immittit imaginem; ſed enim aliter eam efformat, ſi præditum ſit magnitudine quadrata; aliter ſi triangulari, aliter ſi oblonga, aliter rotunda; libet vero quæ in hanc ſententiam D. Thomas loco cit. diſſeruit, huc transferre: Magnitudo, inquit, & figura, & huiuſmodi, quæ dicuntur communia ſenſibilia, ſunt media inter ſenſibilia per accidens, & ſenſibilia propria, quæ ſunt obiecta
D ſenſuum Nam ſenſibilia propria primo, & per ſe immutant ſenſum, cum ſint qualitates alterantes: ſenſibilia vero communia omnia reducuntur ad quantitatem. Et de magnitudine quidem & numero patet, quia ſunt ſpecies quantitatis. Figura autem eſt qualitas circa quantitatem, cum conſiſtat ratio figurę in terminatione magnitudinis. Motus autem & quies ſentiuntur ſecundum quod ſubiectum vno modo, vel pluribus modis ſe habet ſecundum magnitudinem ſubiecti, vel localis diſtantiæ, quantum ad mo-
E tum augmẽti, & motum localem, vel etiam ſecundum ſenſibiles qualitates, vt in motu alterationis. Et ſic ſentire motum & quietem, eſt quodammodo ſentire vnum & multa Quantitas autem eſt proximum ſubiectum qualitatis alteratiuæ, vt ſuperficies coloris. Et ideo ſenſibilia communia non mouent ſenſum primo & per ſe, ſed ratione ſenſibilis qualitatis, vt ſuperficies ratione coloris. Nec tamen ſunt ſenſibilia per accidẽs; ſiquidem huiuſmodi ſenſibilia ali-
F quam diuerſitatem faciũt in immutatione ſenſus. Alio enim modo immutatur ſenſus à magna ſuperficie, & à parua, quia etiam ipſa albedo dicitur magna, vel parua Hæc D. Thomas.

Negant & melius cenſent D. Thomas, Philoponus, Thienenſis, Ferrarienſis. Thienen. ad tex. 63. Ferr q. 11. huius libri.

Explicatur opinio à D. Thoma.

His adde ad maiorem explicationem, quæ idem S. Doctor tradit, quæſt. 17. artic 2 eiuſdem operis; videlicet, ſimilitudinem alicuius rei trifariam in ſenſu eſſe. Vno modo per ſe primo, ſicuti ſimilitudo coloris eſt in aſpectu & cuiuslibet ſenſibilis per ſe in pro-

prio

prio ſenſu. Alio modo per ſe non primo, ſicuti in viſu eſt ſimilitudo figuræ, vel magnitudinis, & aliorum communium ſenſibilium. Tertio, nec primo, nec per ſe, ſed per accidens, ſicuti in viſu eſt ſimilitudo hominis. Porro autem licet vna eademque ſimilitudo ad ſenſibile proprium & commune attineat; dicimus tamen eam non ſpectare primo ad ſenſibile commune, ſed ad ſenſibile proprium; quia proprium ſenſibile principaliter illam exprimit, commune vero ſolum per comitantiam, & tanquam id, à quo ſpecies non tam entitatem, quam modum, ſiue affectionem entitatis accipit. Nam cum id, quod agit, non ſit color, ſed coloratum, vt ipſum coloratum in ſe eſt affectum, ſecundum communia ſenſibilia, quæ cum propriis natiuam cognitionem habent, ita in ſenſum agit, ac talem ſpeciem in organo obſignat, quale ipſum in ſe eſt. Quod autem ſenſibilia propria & communia eadem ſpecie percipiantur, ex eo conuinci poteſt, quia nec ſenſibilia communia vim per ſe agendi habent, cum vel

Eadem ſpecie videri ſenſibile commune & proprium.

1. ſit quantitas, nempe magnitudo, motus, numerus, vel modus quantitatis, nimirum figura, quę ex ſe nullam efficiendi vim obtinet; vel priuatio, nimirum quies, quæ multo minus ad agen-
2. dum valet. Secundo, Idem ex eo corroboratur, quia ſuperuacanea omnino eſt eiuſmodi ſpecierum multitudo, cum vna ſufficiat ad repræſentandam alteratricem qualitatem, & id, quod eius modum euariat, hoc eſt, ſenſibile commune.

Diluuntur argumenta partis contrariæ.

Aduerſariorum vero rationes ſic explicandæ erunt. Prima, dicendo ſenſibile commune non imprimere aliquid, id eſt, propriam ac peculia- *Solutio 1.* rem ſibi ſpeciem, ſed duntaxat attemperare ſpeciem ſenſibilis proprii, quod tamen ſenſibi- *Solutio 2.* lia per accidens non præſtant. Secundæ reſpondetur, etſi magnitudo & color diuerſæ formæ ſint, non proinde diuerſam imprimere imaginem, cum vna ſufficiat; nec diuerſis ſenſionibus apprehendi, ſed vna; in qua primo ſenſibile proprium, ſecundaria ratione ſenſibile commune elucet; quicquid in contrariam partem ſcripſerit Auicenna 6. Natural. cap. de Tactu, vbi licet proprii & communis ſenſibilis vnam eſſe ſpeciem fateatur, tamen non vnam, ſed plures eo- *Solut. 3.* rum ſenſiones conſtituit. Ad tertiam, reſpondendum eſt manum cœlo admotam non percepturam magnitudinem cœli, inuenturam tamen obſtaculum, quod eam vlterius progredi non ſinat, quia ipſa cœli quantitas etiam citra vllius qualitatis opem penetrare ſe neutiquam fert. Quod ſi obiicias manum cœleſti corpori alliſam dolore afficiendam, qui dolor ex alteratione & diſſolutione tactus oritur. Occurrendum erit, dolorem, vt ſuo loco dicemus, non ex ſola alteratione, ſed ex diuiſione etiam & compreſſione carnis proficiſci, qualem ſentiet ma- *Solut. 4.* nus per vim cœlo impacta. Ad quartam dicen-

A dum, turrim è loco remoto videri ſub colore aliquo, licet aſpectus, ob intercapedinem, quis nam color ſit, non dignoſcat.

QVÆSTIO VI.

VTRVMNE IN SENSV CIRCA *proprium ſenſibile error accidat, an non.*

B

ARTICVLVS I.

PROPONVNTVR IN CONTRARIAS *partes argumenta.*

QVod neutiquam externus ſenſus (de hoc enim præſens quæſtio eſt) in deceptionem incurrat, dum proprium ſenſibile apprehendit, videtur oſtendi poſſe. Primum, Quia ſi ſenſus *Non errar batur.*
errant, vtique abrogata eorum fide, nulla erit 1.
C certitudo in ſcientiis; nulla conſtantia, cum ſcientiæ principiis innitantur, hæc vero experimento & æſtimatione ſenſuum, vt eſt in ſchola Peripatetica peruulgatum, recteq; cecinit Lucretius lib. 4. ſui Poematis:

Deniq; vt in fabrica, ſi parua eſt regula prima,
Normaque ſi fallax rectis regionibus exit:
Omnia mendoſe fieri, atque obſtipa neceſſum eſt;
Praua, cubantia, prona, ſupina, atque abſona recta,
D *Prodita iudicijs falacibus omnia primis.*

Secundo, Idem oſtenditur ex eo, quia ſen- 2.
ſus apprehendit rem vt ipſi in ſpecie repræſentatur; ſpecies vero talis eſt, quale obiectum ipſum in ſe, cum naturalis eius imago ſit: quo fit, vt ſenſio reſpondeat ſpeciei, ſpecies rei cognitæ, ſicque nullus deceptioni locus relinquatur.

Tertio, Accedit argumentum Tertulliani 3.
in ſuo libro de Anima, capite de Quinque ſen-
E ſibus, vbi eum, qui ſenſibus auctoritatem denegat, hiſce verſibus coarguit. Recita Ioannis teſtimonium: Quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris; quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ: falſa vtique teſtatio, ſi oculorum, & aurium, & manuum ſenſus natura mentitur, &c. Quinetiam Ariſtoteles 8. Phyſic. cap. 3. text. 21. cogitatione hebetem eum cenſet, qui ſenſibus fidem abrogat.

F Ex alia vero parte, quod ſenſus interdum hallucinetur, patet, quia intellectus dicitur ſenſum corrigere, non niſi errantem: tum quia ita eſſe commonſtrat experientia. Idque ob multas cauſas accidere paſſim deprehenditur: videlicet ratione organi, medii, interualli, obiecti & ſitus, compoſitionisve ipſius obiecti. Ratione organi, ſi organum ſyncerum, ac probe affectum non ſit, vnde ictericis ea, quæ alba ſunt pallore circumfuſa videntur, & iis,

Errare ſenſi experientiis ſtenditur.

Conſule Ganum lib. de Morb. diffe. 6. & de Sym cauſ. cap. 2.

iis, qui oculorum ſuffuſione laborant, omnia cruenta apparent. Ratione medii, qui matutinum Solem conſpiciunt, rubeũ apprehendunt ob interiectos vapores. Ratione intervalli, qui eminus quadratam turrim vident, rotundam æſtimant; quia angulorum prominentiæ ob iniuſtum interſtitium abſconduntur. Ratione obiecti, in ſpeculis, ſi diuerſe collocentur, diuerſæ apparent rerum ſpectabilium magnitudines, nunc paruę, nunc magnæ, alias rotundę, alias oblongæ, modo verſis in cœlum pedibus, modo recto corpore.

ARTICVLVS II.

CONTROVERSIAE *Explicatio.*

...a extrema ſententia.

IN hac diſceptatione duæ in primis fuerunt extremę ſententię Altera Epicureorũ, qui tãtum ſenſibus attribuerunt, vt eos nũquam falli dicerent, in ipſiſque omne veritatis iudicium collocarent. Qua de re D. Auguſtinus 8. de Ciuitate Dei, cap. 7. Tullius in Academicis quæſtionibus. Altera quorundam Academicorum, qui omnem fidem à ſenſibus ablegarũt, aduerſus quos etiam tres libros edidit D. Auguſtinus. Sed omnium veterum Philoſophorum circa præſentem controuerſiam rixas accurate deſcripſit Mirandula lib. 2. de Examine vanitatis.

...rtia ſententia, quæ vera...

Tertia opinio inter duas ſuperiores media Peripatetica, atque omnino vera, aſſerit ſenſus nec perpetuo falli, nec vnquam decipi: pro cuius intelligentia aduertendum eſt. Cum error proprie non niſi iudicio ſpectetur, quo aliquid eſſe, aut non eſſe æſtimamus; in ſenſibus vero externis huiuſmodi iudicium nec expreſſe, nec virtute contineatur, eatenus tantum dici poſſe ſenſus circa propria ſenſibilia errare, quatenus eiuſmodi notitias eliciunt, quibus ſuperiores potentiæ, ad quas iudicium ſpectat, in errorem falſamq; æſtimationem inducantur. Secundo, Nec illud prætereundum eſt, ſenſibile propriũ cuiuſque ſenſus bifariam ſumi poſſe. Vel ſub ratione communi, vt album quatenus coloratum, ſonum acutum, tantũ vt ſonus eſt, ſaporem dulcem, vt ſapor eſt: vel ſecundum ſuam peculiarem naturam, vt candorem ſecundum naturam ſpecificam candoris ſimiliterque cætera peculiaria ſenſibilia.

1. Aſſertio. Non errat ſenſus circa ſenſibile ſub ratione communi conſideratum.

His ita explicatis, ſit prima aſſertio: Senſus nunquam errat circa proprium ſenſibile priori modo ſpectatum. Hæc ex eo nota eſt, quia fieri nequit, vt potentia extra ſui ſubiecti metas excurrat, ſicq; viſus non niſi viſile, auditus non niſi ſonum percipere poteſt Ideoque in iſtiuſmodi ſenſionibus nulla prorſus hallucinatio continget.

2. Aſſertio.

Secunda aſſertio: Circa ſenſibile proprium ſecundo modo ſumptum interdum ſenſus decipitur. Hanc aſſertionem plane oſtendit argumentum, quod ad calcem ſuperioris articuli propoſuimus. Vbi tamen aduerte, ſi impedimenta omnia tam ex parte organi, quam aliunde prouenientia remoueantur, non deceptum iri ſenſum etiam circa proprium ſenſibile ſumptum ſecundum peculiares ſuas rationes, vt Themiſtius, Simplicius, & Iandunus annotarunt.

Errat circa ſenſibile, vt particularis natura eſt.

Argumenta vero, quæ probare nitebantur externos ſenſus nullo pacto in errorem incidere, facile explicantur. Ad primum reſpondetur, nullam dari potuiſſe humanã ſcientiam, ſi ſenſus nihil probe nuntiarent, ſed perpetuo mentis aciem eluderent. Nunc vero multo ſecus res habet: nam plerumque non errant. Ac tametſi nonnunquam labantur, non perinde euertitur experientia, quæ ex plurium ſenſionum ſibi conſentientium collectione enaſcitur, & ad primordia primorum principiorum aſſenſione magnopere iuuat.

Quod ad ſecundum argumentum attinet eo permoti M. Albertus tract. 3. cap. 5 & Apollinaris q. 13. aſſeruerunt nullo pacto ſenſum hallucinari circa proprium ſenſibile quod error expendi debeat ſecundum ſpeciem in ſenſu efformatam Reſpondendum tamen conuenienter iis, quæ diximus; Eſto ſenſus talem exprimat apprehenſionem, qualem habet ſpeciem, & ſpecies ſit naturalis imago eius, quod repræſentat, tamen errare ſenſum, cum ſenſibile quodpiam ita apprehendit, ac ſi haberet in ſe aliquam qualitatem, quam re vera non habet, ſaltẽ vt apprehenditur, ſicuti accidit, verbi gratia, cum guſtatus percipit cibum vt amarũ cum ſimpliciter amarus non ſit, quatenus propter ſenſibile maius id eſt, propter amarorẽ biliosi humoris, quo tenetur, & qui etiam aliqua ex parte cibum infecit, apprehendit cibum quaſi amarum tantummodo, non dignoſcendo in eo dulcedinem, quam habet. Vnde intellectus occaſionẽ habet iudicandi prædictum cibum abſolute amarum eſſe. Itaque ſpecies amari ſaporis vere ac ſyncere amarũ ſaporẽ refert. Nec in eiuſmodi nuda apprehenſione fraus interuenit, ſed in errabunda amari ſaporis quaſi applicatione ad alienũ ſubiectum vti diximus Quod ſi obiicias cum cibus re vera aliquẽ habeat ſibi à biliosſo humore iniectũ, & guſtatus ſub eo amarore ipſum percipiat; nullam ibi fraudem, aut errãdi occaſionem eſſe Occurrẽdum etſi cibus aliquem amarum ſaporem habeat; quia tamen ponimus eũ ſimpliciter dulcem eſſe; (alioqui exemplum nõ eſſet ad rem) eatenus dici deceptionem interuenire, quatenus guſtatus ob cauſam antea dictam, non apprehendit in eo ſaporem dulcem, ſed amarum duntaxat, atque ita quodammodo applicat illi amarum ſaporem ſimpliciter, dum eum non percipit, niſi vt amarum.

Erratur ſæpe à ſenſuum applicanda qualitate ſubiecto quod illam non habet

Ad tertium dicendum eſt, argumento illo Tertulliani reuinci eos, qui contendebant ſenſus in perpetuo errore verſari, nec quicquam A vt ſe habet intellectui offerre. Non tamen concludi nunquam ipſos decipi.

ΚΕΦ. η.

Οὗ μὲν οὖν ἐστιν ἡ ὄψις, τοῦτ' ἐστὶν ὁρατόν· ὁρατὸν δ' ἐστὶ χρῶμά τε, καὶ ὃ λόγῳ μὲν ἔστιν εἰπεῖν, ἀνώνυμον δὲ τυγχάνει ὄν· δῆλον δὲ ἔσται ὃ λέγομεν προελθοῦσι μάλιστα. τὸ γὰρ ὁρατὸν ὂν λέγομεν, ἐστὶ χρῶμα. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἐπὶ τοῦ καθ' αὑτὸ ὁρατοῦ· καθ' αὑτὸ δὲ, οὐ τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὅτι ἐν αὑτῷ ἔχει τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι ὁρατόν. πᾶν δὲ χρῶμα κινητικόν ἐστι τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς· καὶ τοῦτ' ἐστὶν αὐτοῦ ἡ φύσις. διόπερ οὐχ ὁρατὸν ἄνευ φωτός. ἀλλὰ πάντως ἕκαστον χρῶμα ἐν φωτὶ ὁρατόν. διὸ περὶ φωτὸς πρῶτον λεκτέον τί ἐστιν. ἔστι δή τι διαφανές· διαφανὲς δὲ λέγω, ὃ ἐστὶ μὲν ὁρατὸν, οὐ καθ' αὑτὸ δὲ ὁρατὸν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ δι' ἀλλότριον χρῶμα· τοιοῦτον δέ ἐστιν ἀὴρ, καὶ ὕδωρ, καὶ πολλὰ τῶν στερεῶν· οὐ γὰρ ᾗ ὕδωρ, οὐδ' ᾗ ἀὴρ, διαφανές· ἀλλ' ὅτι ἐστὶ φύσις ἐνυπάρχουσα ἡ αὐτὴ ἐν τούτοις ἀμφοτέροις, καὶ ἐν τῷ ἀϊδίῳ τῷ ἄνω σώματι. φῶς δέ ἐστιν ἡ τούτου ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς, ᾗ διαφανές· δυνάμει δὲ ἐν ᾧ τοῦτό ἐστι, καὶ τὸ σκότος. τὸ δὲ φῶς, οἷον χρῶμά ἐστι τοῦ διαφανοῦς, ὅταν ᾖ ἐντελεχείᾳ διαφανὲς ὑπὸ πυρὸς ἢ τοιούτου, οἷον τὸ ἄνω σῶμα· καὶ γὰρ τούτῳ τι ὑπάρχει ἓν καὶ ταὐτόν. τί μὲν οὖν τὸ διαφανὲς καὶ τί τὸ φῶς, εἴρηται· ὅτι οὔτε πῦρ, οὔθ' ὅλως σῶμα, οὔτε ἀπορροὴ σώματος οὐδενός· εἴη γὰρ ἂν σῶμά τι καὶ οὕτως· ἀλλὰ πυρὸς ἢ τοιούτου τινὸς παρουσία ἐν τῷ διαφανεῖ· οὐδὲ γὰρ δύο σώματα ἅμα δυνατὸν ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. δοκεῖ δὲ τὸ φῶς ἐναντίον εἶναι τῷ σκότει· ἔστι δὲ τὸ σκότος, στέρησις τῆς τοιαύτης ἕξεως ἐκ διαφανοῦς.

ὥστε

CAPVT VII.

CVius igitur viſus eſt perceptiuus, id eſt viſibile, viſibile vero eſt color, & id, quod ratione quidem explicare ac dicere licet, nomine autem caret: atque id ipſum maxime patebit, cum vlterius procedemus. a *Viſibile eſt color: hic autem eſt id, quod eſt eo, quod per ſe viſibile eſt, per ſe vero non ratione, ſed quia in ſe cauſam habet, vt ſit viſibile.* b *Color autem omnis motiuus eſt eius, quod eſt perſpicuum actu, & id eſt ipſius natura. Quapropter non eſt viſibile abſque luce, ſed omnis viniuſcuiuſque color in lumine ſane videtur. Quamobrem quidnam ſit ipſum lumen prius dicere, declarareque oportet. Eſt igitur aliquid perſpicuum.* Text. 68.
Perſpicuum autem id dico, quod eſt quidem viſibile, non eſt autem, vt ſimpliciter dicam, per ſe, ſed per alienum colorem viſibile. Atq; res talis eſt aer, & aqua & ſolidorum complura, vt vitrum & glacies, & huiuſmodi corpora. Non enim aqua vel aer, vt eſt aqua, vel aer, perſpicuum eſt; ſed quia natura eadem ineſt in his vtriſque, & in perpetuo ſupero corpore. c *Lumen autem actus eſt huiuſce* Text. 69.
perſpicui, ea nimirum ratione qua perſpicuum eſt. At id eſt potentia in quo nunc idipſum ineſt, nunc tenebra. Atq; lumen quaſi perſpicui color eſt, cum eſt perſpicuum actu ab igne, vel ab huiuſmodi corpore, quale eſt ipſum ſuperum corpus. Nam huic ineſt aliquid vnum & idem. Quid igitur eſt perſpicuum diximus, & quid etiam lumen. d *Nam neque ignis eſt, neque omnino corpus neq; corporis eſt vllius defluxus (eſſet enim quoddam, hoc quoque pacto profecto corpus) ſed eſt ignis, vel huiuſcemodi cuiuſdam in perſpicuo præſentia corporis; fieri namque non poteſt, vti in eodem ſint duo corpora ſimul.* Text. 70.
Videtur autem tenebris contrarium eſſe lumen. At tenebræ priuatio ſunt talis habitus, atque ignis vel corporis talis abſentia à perſpicuo.

Quare

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Aſpectus cæteris ſenſibus excellentior.

PArticulatim acturus de ſingulis externis ſenſibus, exorditur ab aſpectu, quod hic cæteris dignitate præluceat, tum ratione organi, quod nobiliſſimum eſt, maximeq; conſpicuum, tum merito obiecti, quod cum colores & lumen comprehendat, non ſolum ad caduca & elementis coagmentata, ſed etiam ad immortalia & cœleſtia corpora ſeſe diffundit, tum denique ob excellentem cognoſcendi modum, qui à materia liberior, expeditior certiorq; eſt. Bipartito autem diſtribuitur huiuſce capitis doctrina. In priori parte agitur de obiecto viſus, in poſteriori de medio rationeque videndi.

Obiectum viſus quod.

Principio igitur docet proprium & adæquatum obiectum viſus eſſe ſpectabile, ſeu viſile, quod non ſolum colorem comprehendit, ſed etiam ſplendorem, tam earum rerum, quæ noctu & in tenebris duntaxat conſpiciuntur, vt quædam ligna putrefacta, aliorum piſcium ſquamæ & cicendulæ, cæteraque eiuſmodi, quam aliarum, quæ etiam in lumine videntur, vt ignis

a *Viſibile eſt*] Diſputaturus ſingulatim de iis, quæ ſub obiecto viſus continentur agit primo de colore, quem docet comprehendi ſub viſibili in commune. Hoc autem inquit eſſe per ſe viſibile, quia ei per ſe conuenit poſſe ſub aſpectum cadere: conuenit, inquam, non primo modo eorum, quibus per ſe aliquid ineſſe dicitur, vt in primo poſterioris Analyticæ declaratum fuit; ſiquidem viſibile non pertinet ad eſſentiam eius, quod eſt adæquatum obiectum viſus: ſed ſecundo modo quia ab illius natura dimanat. Ita hunc locum intelligit D. Thomas, Caietanus & Auerroes, etſi eum aliter interpretentur Simplicius, Themiſtius & Philoponus.

b *Color*

b *Color autem omnis.*] Definit colorem, aiens eſſe id, quod mouet actu perſpicuum, id eſt, quod pellucidum actu illuſtratum ſui ſimilitudine imbuit. Tum infert colorem abſq; lumine videri non poſſe, cum ſine prædicta motione viſio non fiat, & perſpicuum ſine lumine actu illuſtrari nequeat. Colligit ſecundo in hac de obiecto viſus diſputatione de lumine agendum eſſe; & quia perſpicuum eſt luminis ſubiectum quid perſpicuum ſit declarat. Perſpicuum, inquit, eſt viſibile non per ſe, ſed per alienũ colorem, id eſt, non proprio, ſed aſcititio lumine quod à præſentia lucentis corporis, à quo productum eſt, pendet. Huiuſmodi vero ſunt aer, aqua glacies, aliaque eiuſmodi. *Coloris definitio.* *Quid ſit perſpicuum.*

c *Lumen autem.*] Tradit definitionem luminis. Lumen eſt actus perſpicui, vt perſpicuum eſt, id eſt, actus quo formaliter perſpicuum conſtituitur actu perſpicuum, ſiue illuſtratum. Monet autem perſpicuum corpus, quod interdum lumine affuſum eſt, interdum non, eſſe veluti colorem perſpicui, quod actu colluſtratum eſt ab igni, alioue externo corpore, vt à Sole. Eſt autem lumen quaſi color, quia vt colorata colore, ita perſpicua lumine ſpectabilia ſunt. *Quid lumen.*

d *Nam neque ignis.*] Refellit eorum ſententiam, qui lumen corpus eſſe putabant; primum ex definitione luminis. Nam lumen eſt actus perſpicui corporis, inſidetque in eo ſecundum omnem dimenſionem; quare ſi corpus eſſet, iam duo corpora ſeſe permearent, eodemque loco ſimul continerentur. Secundo, quia tenebræ ſunt priuatio actus perſpicui, ſeu formæ perſpicuo inhærentis, in eoque reſultantis ex præſentia corporis lucidi, ac proinde lumen accidentaria quædam forma eſt. Tertio, quia ſi lumen eſſet corpus, moueretur loco, ſicque non momento, ſed tempore fieret illuminatio, quod experientiæ repugnat, cum videamus ſubito, ac citra vllam moram lumen ab vna parte ad aliam diffundi. Nec ſatisfacit Empedocles, aiens lucem videri momento ſpatium tranſcurrere, eo quod quã breuiſſimo creatur tempore. Non inquam, ſatisfacit, quia tametſi (inquit Ariſtoteles) latio, qua exiguum ſpatium decurritur, videri poſſit in inſtanti confici licet tempus conſumat: tamẽ ea, quæ totum interuallum ab Oriente ad Occidentem pertranſit, vt cum primum Sol ſe ſupra Orizontem exerens lucem ſpargit, non poſſet moram occultare, ac non palam videri in tempore fieri *Lumen non eſt corpus.*

ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ἡ τούτου παρουσία τὸ φῶς ἐστι. καὶ οὐκ ὀρθῶς Ἐμπεδοκλῆς, οὐδ' εἴ τις ἄλλος οὕτως εἴρηκεν, ὡς φερομένου τοῦ φωτὸς, καὶ γιγνομένου ποτὲ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ περιέχοντος, ἡμᾶς δὲ λανθάνοντος· τοῦτο γάρ ἐστι καὶ παρὰ τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀλήθειαν, καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα· ἐν μικρῷ μὲν γὰρ διαστήματι λάθοι ἄν· ἀπ' ἀνατολῆς δὲ ἐπὶ δυσμὰς, τὸ λανθάνειν μεγάλη λίαν τὸ αἴτημα. ἔστι δὲ χρώματος μὲν δεκτικὸν τὸ ἄχρουν, ψόφου δὲ τὸ ἄψοφον. ἄχρουν δέ ἐστι τὸ διαφανὲς, καὶ τὸ ἀόρατον, ἢ τὸ μόλις ὁρώμενον, οἷον δοκεῖ τὸ σκοτεινόν. τοιοῦτον δὲ τὸ διαφανὲς μὲν, ἀλλ' οὐχ ὅταν ᾖ ἐντελεχείᾳ διαφανὲς, ἀλλ' ὅταν δυνάμει. ἡ γὰρ αὐτὴ φύσις ὁτὲ μὲν σκότος, ὁτὲ δὲ φῶς ἐστιν. οὐ πάντα δὲ ὁρατὰ ἐν φωτί ἐστιν, ἀλλὰ μόνον ἑκάστου τὸ οἰκεῖον χρῶμα. ἔνια γὰρ ἐν μὲν τῷ φωτὶ οὐχ ὁρᾶται, ἐν δὲ τῷ σκότει ποιεῖ αἴσθησιν. οἷον τὰ πυρώδη φαινόμενα καὶ λάμποντα· ἀνώνυμα δέ ἐστι ταῦτα ἑνὶ ὀνόματι, οἷον μύκης, κέρας, κεφαλαὶ ἰχθύων, καὶ λεπίδες, καὶ ὀφθαλμοί· ἀλλ' οὐδενὸς ὁρᾶται τούτων τὸ οἰκεῖον χρῶμα. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν ταῦτα ὁρᾶται, ἄλλος λόγος· νῦν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον φανερόν ἐστιν, ὅτι τὸ μὲν ἐν φωτὶ ὁρώμενον, χρῶμα· διὸ καὶ οὐχ ὁρᾶται ἄνευ φωτός. τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ τῷ χρώματι εἶναι, τὸ κινητικῷ εἶναι τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς· ἡ δὲ ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς, φῶς ἐστι. σημεῖον δὲ τούτου φανερόν. ἐὰν γάρ τις θῇ τὸ ἔχον χρῶμα ἐπ' αὐτὴν τὴν ὄψιν, οὐκ ὄψεται. ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα κινεῖ τὸ διαφανὲς, οἷον τὸν ἀέρα· ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος, κινεῖται τὸ αἰσθητήριον.

οὐ γὰρ

Quare patet huiuſce præſentiam eſſe lumen. Atq; non recte dixit Empedocles, & ſi quis itidem cenſuit, lumen ferri atq; extendi tandem inter terram & continens, noſq; id ipſum latere. Hoc enim & rationis metas, egreditur: & eſt præter ea nimirum, quæ apparent, in paruo namq; ſpatio motus fortaſſe lateret: ſed ab ortu Solis ad occaſum tanti corporis motum latere, magna nimiũ profecto eſt poſtulatio. Atqui coloris quidem id eſt ſuſceptiuum, quod colore vacat, ſoni autem id quod ſono. Vacat autem colore perſpicuum ipſum & inuiſibile, vel id quod vix tandem videtur, quale id eſſe videtur, quod tenebris eſt affectum, atq; tale eſt ipſum, vt patet, perſpicuum; attamẽ non cum eſt perſpicuum actu, ſed cum potentia. Eadem enim natura modo eſt tenebræ, modo lumen. Text.71. *e At vero non vniuerſa viſibilia in lumine ſunt viſibilia, ſed ſolum vniuſcuiuſque proprius color. Nonnulla namque in lumine quidem non videntur, in tenebris autem efficiũt ſenſum: vt ea, quæ apparent ignea, atq; ſplendent, hæc autem nomine carent vno, vt fungus, cornu, piſcium capita, ſquamæ, oculi: Sed nullius horum proprius color videtur. Atq; quam ob cauſam hæc viſibilia ſunt, alia ratio eſt. Nunc tantum patet, id inquam quod in lumine videtur, eſſe colorem. Quocirca ſine lumine non videtur. Hæc eſt enim ſane coloris ratio. Eſſe inquam eius motiuum quod eſt perſpicuum actu. Actus autem perſpicui lumen eſt, vt diximus. Id ita eſſe ex eo, tanquam è manifeſto ſigno patere poteſt, nam ſi quiſpiam, id quod habet colorem, ſuper ipſum viſum poſuerit, non ſane videbit, ſed color quidem mouet perſpicuum, vt aerem, ab hoc autem cum ſit continuus, ſenſus inſtrumentum mouetur.* Text.72. Text.73.

f Non

---

c *At vero non vniuerſa.*] Perſequitur cætera, quæ ſub viſus obiecto continentur:

Cur corpora aliquot colorata & lucida ſolum quatenus lucida in tenebris videantur.

cetque multa eſſe corpora lucentia, quæ, qua talia ſunt, non exigunt medium ab alio corpore illuſtratum, vt cadant ſub aſpectum (id enim colorum proprium eſt, qui non niſi aduētitio lumine cernuntur) ſed noctu & in tenebris videntur, eſto qua colorata ſunt, non niſi in lumine conſpiciantur, cuiuſmodi ſunt fungus, piſcium ſquamæ, aliaque his ſimilia. Huiuſce vero rei cauſa eſt, quia quædam ſunt corpora tenui luce prædita, quæ medium illuſtrant, quantum ſatis ſit, vt ipſa videantur, non vt colores proprias imagines fundant, quibus ſe in viſum dent. Deinde quod corpus medium fiat actu perſpicuum à luce, indicio quodam oſtendit; color enim aſpectui impoſitus non videtur, ſane non ob aliam cauſam, niſi quia oportet colorem prius ſpatium actu illuminatum, deinde illius interuentu ſentiendi officinam mouere.

οὐ γὰρ καλῶς τοῦτο λέγει Δημόκριτος οἰόμενος, εἰ γένοιτο κενὸν τὸ μεταξύ. ὁρᾶσθαι ἂν ἀκριβῶς, καὶ εἰ μύρμηξ ἐν τῷ οὐρανῷ εἴη· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀδύνατον. πάσχοντος γὰρ τι τοῦ αἰσθητικοῦ γίνεται τὸ ὁρᾶν. ὑπ' αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ ὁρωμένου χρώματος ἀδύνατον. λείπεται δὴ ὑπὸ τοῦ μεταξύ. ὥστ' ἀναγκαῖόν τι εἶναι μεταξύ. κενοῦ δὲ γενομένου οὐχ ὅτι ἀκριβῶς, ἀλλ' ὅλως οὐδὲν ὀφθήσεται. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν τὸ χρῶμα ἀναγκαῖον ἐν φωτὶ ὁρᾶσθαι, εἴρηται. πῦρ δὲ ἐν ἀμφοῖν ὁρᾶται, καὶ ἐν σκότει καὶ ἐν φωτί· καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης. τὸ γὰρ διαφανὲς ὑπὸ τούτου γίνεται διαφανές. ὁ δ' γὰρ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ψόφου καὶ ὀσμῆς ἐστιν. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἁπτόμενον τοῦ αἰσθητηρίου, ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, ἀλλ' ὑπὸ μὲν ὀσμῆς καὶ ψόφου τὸ μεταξὺ κινεῖται· ὑπὸ δὲ τούτου τῶν αἰσθητηρίων ἑκάτερον. ὅταν δὲ ἐπ' αὐτό τις ἐπιθῇ τὸ αἰσθητήριον τὸ ψοφοῦν ἢ τὸ ὄζον οὐδεμίαν αἴσθησιν ποιήσει. περὶ δὲ ἁφῆς καὶ γεύσεως, ἔχει μὲν ὁμοίως, οὐ φαίνεται δὲ· δι' ἣν δ' αἰτίαν, ὕστερον ἔσται δῆλον. τὸ δὲ μεταξὺ ψόφων μὲν ἀήρ· ὀσμῆς δὲ ἀνώνυμον· κοινὸν γὰρ δή τι πάθος ἐπ' ἀέρος καὶ ὕδατός ἐστιν ὥσπερ τὸ διαφανὲς χρώματι, οὕτω τῷ ἔχοντι ὀσμὴν ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει τούτοις· φαίνεται γὰρ καὶ τὰ ἔνυδρα τῶν ζώων ἔχειν αἴσθησιν ὀσμῆς. ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος καὶ τῶν πεζῶν ὅσα ἀναπνεῖ, ἀδυνατεῖ ὀσμᾶσθαι μὴ ἀναπνέοντα. ἡ δ' αἰτία καὶ περὶ τούτων ὕστερον λεχθήσεται.

ΚΕΦ.

f *Non enim hoc loco recte ſentire videtur Democritus, qui quidem putat ſi medium ſpatium vacuum fiat, formicam etiam ſi ſit in cœlo, exacte perfecteq; videri. Etenim id ipſum fieri non poteſt. Viſio namq; fit patiente aliquid ſenſitivo. At vt patiatur ab ipſo colore, qui videtur fieri nequit. Reſtat igitur vt à medio. Quare neceſſe eſt aliquid eſſe medium inter colorem ipſum & viſum. Quod ſi id vacuum fiat, non modo non exacte, ſed neque quicquam omnino videbitur. Quam igitur ob cauſam neceſſe eſt in lumine colorem videri diximus. At ignis in vtriſque plane videtur, in tenebris inquam atq; in lumine. Id autem neceſſario accidit. Ipſum enim perſpicuum ab hoc perſpicuum fit.* Text. 74.

g *Eadem autem eſt & de ſono, & de odore etiam ratio. Nihil enim ipſorum ſenſus inſtrumentum tangens, efficit ſenſum. Sed ab odore quidem & ſono mouetur medium: ab hoc autem vtrumque ſenſuum inſtrumentum. Quod ſi quiſpiam ſuper ipſum inſtrumentum ſenſus, vel id quod ſonat, vel id quod olet poſuerit: nullus profecto ſenſus efficietur. Simili modo res ſe habet in tactu, & etiam guſtu: ſed non apparet. Quam autem ob cauſam, poſtea dicetur ac patebit. Atque medium quidem in ſonis, eſt aer: in odoribus autem nomine vacat. Nam vt perſpicuum in colore communis eſt quidam affectus in aere atque aqua: ſic alius quidem in odoribus eſt affectus, qui quidem ineſt in his vtriſque, in aere, inquam, & aqua. Videntur enim & animalium ea, quæ verſantur in aquis, ſenſum odoris habere. Verum homo, cæteraque animantia, quæ degunt in terra, atque reſpirant, nequeunt ſine reſpiratione olfacere. Et cauſa etiam huiuſce poſterius explicabitur.* Text. 75. Text. 76.

CAP.

f *Non enim hoc loco.*] Democritum incuſat, qui dixerit acerrime nos viſuros, ſi medium inane, quaſi medium aſpectui impedimentum afferat. Vnde aſſeruit ſi totum hoc interuallum, quod à terra ad cœlum eſt, foret vacuum, futurum vt formicam in cœlo exiſtentem videremus. Huiuſce dogmatis falſitatem ex eo oſtendit Ariſtoteles, quia viſio non fit niſi organum ſenſus ab obiecto prius immutetur, immutari autem ab eo immediate non poteſt, ſed per interſtitium, quo imagines tranſmeent. Ex dictis patet, quid ſecundum Peripateticam diſciplinam de coloris medio exiſtimandum ſit; videlicet, eſſe diaphanum interiectum inter rem ſpectabilem & ſenſiterium, in quo facultas videndi ineſt.

Quæ ſunt media ſenſuum cæterorum.

g *Eadem autem eſt*] Dixerat viſum medio egere, per quod res obiecta in ſenſiterium agat. Nunc eodem modo in cæteris ſenſibus rem habere edocet, ita vt eorum quoque obiecta ſupra ipſos conſtituta ſenſionem edere nequeant. Quod etiam in tactu & guſtatu euenire aſſerit, eſto in iis minus conſpicua res ſit. Deinde quaſi ex occurſu aliorum ſenſuum media explicat, aiens medium ſoni eſſe aerem: odoris, innominatum quiddam coloris aerem & aquam, prout corpora perſpicua, & diaphana ſunt, eademque ſub alia ratione ſpectata medium eſſe odoris. Nam quod per aerem & aquam odor traiiciatur, eo ex probat, quoniam aquatilia animantia in aqua odorem hauriunt: quæ vero in terris degunt, non niſi attractione aeris olfaciunt. Qua de re ſuis locis plenius ac planius.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

NVM RECTE TARISOTELES *perſpicuum,& calorem definie-rit, nec ne?*

ARTICVLVS I

RECTE PERSPICVVM *definiſſe.*

VT à perſpicuo exordiamur. Perſpicuum definiit Ariſtoteles proximo ſuperiori capite hunc in modum. Perſpicuum, ſeu Diaphanum eſt id, quod non per ſe, ſed alieno lumine viſibile eſt. At quod hæc definitio vitioſa ſit videtur facile probari, primum, quia ignis & a r in ſua regione perſpicua ſunt, de quibus hoc loco agitur; & tamen non videntur, etiam cum alienam lucem imbibunt, vt patet. Item Luna eſt viſilis non proprio lumine, ſed alieno, quod a ſole mutuetur, neque tamen eſt perſpicua vt hic perſpicuum ſumitur, quia non eſt medium, quo viſio fiat. Igitur alicui perſpicuo non conuenit, alicui non perſpicuo conuenit Ariſtotelica definitio.

[Perſ]picuum du[plex] intermi[nat]um, vel ter[min]atum.

Pro huiuſce dubii explicatione aduertēdum eſt, perſpicuum bifariam ſumi apud Ariſtotelem. Vno modo pro quolibet corpore tranſparenti, qualia ſunt aer, aqua, & ignis, quod vocari ſolet perſpicuum indefinitum, ſiue interminatum, quod nimirum aſpectus in illius extremitate non ſubſiſtat, ſed vlterius videndo commeet, ac totum peruadat. Alio modo accipi pro corpore, quod lumine participat, nec tamen tranſlucidum eſt, ob admixtam videlicet denſitatem ideoque ab Ariſtotele in libro de ſenſu, & ſenſili cap. 3. perſpicuum terminatum dicitur, cuiuſmodi ſunt aſtra, reſque omnes coloribus imbutæ. Perſpicuum priori modo eſt medium viſus, poſteriori haudquaquam. Rurſus aduertendum eſt perſpicuum ſecundum priorem notionem duplex eſſe; Vnum, quod proprio lumine collucet, vt ignis in ſua ſphæra; Alterū quod alieno, vt aer, & aqua, quæ non niſi lumine ab aliquo externo corpore defluente ſplendent. Quo fit vt priora illa ſemper actu ſint illuſtrata, cum innata luce fulgeant: hæc vero interdum actu illuſtrata ſint, interdum poteſtate duntaxat. Igitur Ariſtoteles in illa perſpicui definitione complexus non eſt perſpicua terminata, quod hæc traiiciendis ad oculum ſpeciebus minime obſeruiant. Nec item omnia conſpicua interminata, quæ ab ſe lucem habent, comprehendit; quia licet hæc media ſint per quæ viſio perſpicitur, ſemper tamen actu perſpicua, & lucida ſunt. Itaque ea tantum perſpicua interminatā definiit, quæ ab externo corpore lucem accipiunt, & interdum illuſtrata ſunt, interdum n[on], v[t] aer, aqua, cryſtallus, vitrum, aliqua id[...] Quod vero hæc ſola

[...]finitum per [...]um aut [...]aut alieno [lum]ine lucet.

[Qu]od ab Ari[ſtot]ele defini[tum] eſt.

A compleċti voluerit, inde patet, quia paulo inferius ſubiicit, lumen eſſe quaſi colorem perſpicui corporis, cum eſt perſpicuum actu ab igni, alio ve eiuſmodi corpore, quale eſt ſol.

His animaduerſis, priori argumeento occurrendum eſt, ignem eſſe perſpicuum, non tamen quale Ariſtotelica definitione explicatur, quia ſemper actu perſpicuum eſt, & natiua affectum luce, quanquam ex ſe viſibilis ſit, vt mox dicetur. Quod ad aerem ſpectat, cum viſibilitas B fluat à quopiam innominato, quod colori, & lumini commune eſt, ſicuti colorata omnia per ſe viſibilia ſunt, ita & omnia, quæ lumine participant. Et vero vt colorata videri actu nequeunt ni medium illuſtratum fuerit: ita nec lumine prædita ſub aſpectum venire, niſi certo quodam modo compacta, addenſataque ſint. Quapropter ignis, & aer cum lumine actu imbuta fuere, ſunt quidem per ſe viſilia, tametſi à nobis non conſpiciantur ob defectum requiſitæ den- C ſitatis, ſicuti colorata in tenebris conſtituta, ſuopte ingenio viſilia habentur; cum etiam tum colores ſeruent, quorum naturam viſibilitas comitatur. Liquet ergo quid ad primum argumentum, quod ad aerem attinet, reſpondendum ſit. Ad ſecundum vero dicito Lunam tum natiua, tum mutuatitia luce fulgere, & eſſe quidem perſpicuum corpus, terminatam tamen, quod proinde Ariſtotelica definitio non comprehendit.

Cur aer, & ſupremus ignis non videntur.

D Ex dictis colliges cum perſpicuum dicitur, quod alieno lumine cernitur, id ita eſſe intelligendum, vt videatur ſecundum ſe totum; alioqui conueniet definitio coloribus, qui non proprio, ſed aduentitio lumine conſpicui ſunt. Poſtremo, non ignorabis varias eſſe perſpicui generatim ſumpti differentias, quod alia magis, alia minus eius natura participent. Quippe omnium maxime perſpicuum cœlum eſt; ſecundo loco ignis elementum: hinc aer, demum E aqua: eodemque ordine ex horum permixtione conſtantia. Eius ordinis ratio eſt, quoniam ab terrena craſſitie & opacitate longius abeſt natura cœleſtis, tum ignis, inde aer, &c.

ARTICVLVS II.

PROBE ETIAM COLOREM *definiſſe.*

NVnc ad coloris definitionem expendenF dam veniamus. Coloris vim, & naturam duplici definitione explicuit Ariſtoteles. Vna hoc loco. Altera libro de ſenſu, & ſenſili capite quarto. Prior eſt huiuſmodi. Color eſt; quod mouet actu perſpicuum. Poſterior ita habet. Color eſt terminus perſpicui in corpore definito ſeu terminato. Sed aduerſus vtramque ſic obiicere licebit. Solis & reliquorum ſyderum lux mouet actu perſpicuum, cum per

Duplex coloris definitio impugnatur, & defenditur.

 ipſum

ipſum imaginem ſuam ad aſpectum iaciat, neque tamen lux color eſt. Item, Color ater eſt priuatio candoris, vt docet Ariſtoteles citato cap. libri de ſenſu & ſenſili, & 10. Metaph. cap. 4. text. 7. ſed priuatio ſicuti eſt expers entitatis, ita & actiuitatis, atq; adeo & motionis: igitur color ater non mouet perſpicuum, cum tamen inter colores cenſeatur; quare nec toti, nec ſoli rei definitæ, prima coloris definitio quadrat. Item Color cum oriatur ex permiſtione primarum qualitatum, quæ corpus totum permeant, non in extima tantum ſuperficie, ſed interius quoque inſidet; perperam ergo color terminus perſpicui definitur. Quod ſi reſpondeas eam deſinitionem explicare vim coloris non in ſe, ſed vt viſibilis eſt, quo pacto in ſola ſuperficie ſpectatur, cum in ea duntaxat viſum terminet. Contra id rurſum obiicitur, quod aliqui ſunt lapides, in quorum profunditate colores videntur; & intra ſuccinum etiam quaſi parui culices apparent. Quo fit vt non in ſola corporum extremitate coloris videantur.

Ad primum horum dic, Coloris definitionem ſic eſſe intelligendam, vt color moueat actu perſpicuum, non tamen vim habeat ad faciendum perſpicuum actu, quam vim Soli, ac reliquis aſtris ineſſe conſtat. Ad ſecundum, Colorem atrum dici ab Ariſtotele priuationem abuſu vocabuli, quia videlicet nigredo ſi cum candore conferatur, quaſi priuatio illius eſt, propterea quod deterioris notæ ſit. Et quidem hoc de quibuslibet duabus ſpeciebus ſub eodem genere contentis, quarum vna ſemper aliam naturæ dignitate vincit, edocet etiam Ariſtoteles, vt alibi monuimus. Tertio argumento recte occurrebatur. Ad id vero, quod contra ſolutionem obiectum fuit, reſpondendum eſt eiuſmodi colores non videri niſi in extrema, atque externa ſuperficie transluceutium lapidum, licet ſpecies viſilis cum à ſuperficie, quæ in imo eſt, mittitur, totam eorum ſubſtantiam permeet. Quod vero attinet ad ſuccinum, aliaque corpora ſimilia, dicimus non cerni in profundo eorum colores, eſto cernantur interclu ſæ beſtiolæ quoad externam ſuperficiem ipſarum.

Colores etiā in lucidis corporib⁹ non niſi in externa ſuperficie videntur.

QVÆSTIO II.

NVM EADEM COLORIS *& lucis natura ſit, an non?*

ARTICVLVS I

QVI EANDEM ESSE PVTENT, & quibus argumentis.

Pro defenſione Platonis Lege Valleſium

APud veteres Philoſophos variæ de colorum natura extitere ſententiæ, quas commemorat Plutarchus primo de placitis cap. 15.

A Alexander lib. 1. Naturalium quæſtionum cap. 13. Cæteris vero omiſſis, Pythagoras vt qui ad quantitatem, & Mathematicas rationes omnia referebat, cenſuit, colorem eſſe ipſam corporis ſuperficiem, eo adductus argumento, quod cum color ſectilem naturam habeat, nec tamen corpus, aut linea ſit, neceſſario erit ſuperficies; non quæuis tamen, ſed extima, quæ ſe palam in conſpectum dat. Plato vero in Timæo docuit colores eſſe lumen, quæ ſententia placuit etiam B Auempaci & Alpharabio, vt videre eſt apud Auerroem com. 65. Itemque Auicennæ lib. 6. part. 3. cap. 1. aſſerentibus abſente lumine nullum eſſe in corpore colorem, ſed eius appulſu colores effici, eoſque nihil eſſe aliud, quam lumen ipſum in corpore receptum, quod placitum ſequutus fuiſſe videtur Poeta cum Æneid 6. dixit. Rebus nox abſtulit atra colorem. Idem ferme tuetur Magnus Albertus in libro de ſenſu, & ſenſili tractatu 2. capite pri- C mo, vbi in eam partem magis inclinat, vt putet colorem eſſe lumen in perſpicuo terminato, ita tamen vt abſcedente lumine maneat qualitas quædam ex primis qualitatibus oriunda, quæ coloris velut materia ſit, eius vero forma lux.

lib. 2. cont. 25.

Color ſuperficies Pythagoræ

Colorem, & lumen idem putant Pla. Auempaci cen.

Pro eadem ſententia quod color ſit lux, Caiet. ad t. 37. Iauellus 33. Sonc. 10. Metaph. q. 2.

Argumenta hac ſententia

Quod igitur color nihil aliud ſit quam lumen probari poteſt; primum quia videmus nubes ex diuerſa ſolis irradiatione nunc albo, nunc rubeo colore perfundi, alias magis obſcu- D rari, alias minus. Item, mare ob eandem cauſam nunc purpuraſcere, nunc caneſcere, eminus album, propius nigrum exhiberi. Videmus etiam columbarum ceruices, & pauonum caudas diuerſo lucis aſpectu mirifice colores variare. Quæ omnia argumento ſunt, nihil eſſe aliud colores, quam lumen ipſum. 1.

Secundo, Idem probatur, quia non ob aliam cauſam oculi cum præalba corpora intuentur, laſſantur, & fatiſcant; cum autem viridia, & E herbeſcentia vident, recreantur, ac vegetiores fiunt, niſi quia candor multum habet de luce, quæ videndi organum diſſipat, color autem viridis mediocritatem quandā illius obtinet, quæ modice, & occulta quadam conuenientia ſeſe conſpectui offert, proindeq; minime lędit. Igitur colores de natura lucis ſunt, alii magis, alii minus eam imprimentes 2.

Tertio, idem confirmatur ex trito philoſophorum proloquio, aientium colorem eſſe cōmune, & adæquatum obiectū viſus; quod mini- F me verū foret, ſi color, & lux inter ſe diſtinguerentur. Nam cum lux ſub aſpectū cadat, non omne viſibile eſſet color. Pro eadē ſententia facit id quod Ariſtoteles lib. de ſenſu, & ſenſibili cap. 1. ait, Videlicet omnia corpora colore participare; Item definitio coloris proximo cap. text. 67. tradita: Color eſt, quod mouet actu perſpicuū. Quæ definitio tam lumini, quam colori conuenit; cum vtrumque moueat, id eſt, propria ſimilitu- 3.

ſimilitudine afficiat, obtinetque perſpicuum.

Poſtremo, pro Alberti magni ſententia eſt ea ratio, quia color abſente lumine oblitеſcit, ac ſecundum ſe conſideratus non eſt viſibilis, ſed à lumine viſibilitatem mutuatur, nec per ſe abſque luminis conſortio ſpeciem mittit. Quo fit vt lumen ad colorem comparatum illius perfectio, actus, ac forma iure optimo dici poſſit, ac debeat.

ARTICVLVS II.

APPARENTES COLORES à lumine non diſtingui; veros diſtingui.

enecà lib. ur. quaſt. PRo huius controuerſiæ explicatione annotandum eſt duo eſſe colorum genera, alios quibus viſus illuditur (apparentes vocant;) alios veros. Apparentes ſunt qui ex ſolo lumine ſecundum diuerſum illius aſpectum corporibus affunduntur, vt in iride accidit, & iis, quæ primo ſuperioris articuli argumento retulimus. Veri colores ſunt, qui non ex luce, ſed ex varia elementorum, & primarum qualitatum mixtura obueniunt, cuiuſmodi eſt in cygno candor, *-cluſ.* in coruo nigredo. His animaduerſis, prima con- *es apparen* cluſio ſit. Colores apparentes nihil aliud ſunt, *men ſunt.* quam lumen. Hæc concluſio ex eo liquet, quia iſtiuſmodi colores ſecundum diuerſum aſpectum, diſtantiam, & ſitum ad corpus luminoſum varie ſeſe viſui repræſentant, vt in progreſſu magis patebit: quod ſane indicat eos nihil aliud eſſe, quam ipſam lucem in corpore rece- *-cluſio.* ptam. Sit ſecunda concluſio. Veri colores diuer- *colores à* ſam naturam habent à luce. Hęc probatur, quia *diſtinguun-* ſi veri colores à luce non diſtinguerentur, non eſſent ita fixi, & permanentes, ſed verſatiles ſe- *.1. &c.* cundum diuerſum reſpectum ad lucem; vt de 2 apparentibus diximus. Secundo, quia lux qualitas eſt cœleſtis, contrarium proinde non habens, cum cœleſtia corpora à contrariis qualitatibus natura exemerit docente Ariſtotele primo de cœlo cap. 3 textu 20. At candori nigredo contraria eſt. Item, quia ſi color eſſet lumen, nigror cum omnino expers lucis ſit, nihil eſſet aliud, quã lucis priuatio quod à communi Philoſophorum ſenſu abhorret. Tertio, Quia ſequeretur colorem cãdidum, herbaceum, puniceum, pallidum, & denique omnium colorum diſcrimina ſub vna ſpecie infima contineri; quod à vero non minus abeſt. Quarto, Quia ad lucem non eſt proprie alteratio, quæ tamen eſt ad colores, vt ſentit Ariſtot. lib. 7. Phyſic. cap. 3. Poſtremo, Argumentatur Auerroes hunc in modum. Color eſt motiuus diaphani, quod actu eſt diaphanum; actus autem diaphani lumen eſt. Igitur diaphanum, quatenus lumen habet, eſt per ſe mobile à colore. Sed omne ſuſ-
A ceptiuum per ſe alicuius naturæ, caret natura, & ſpecie, quam recipit; ergo color, qui per ſe eſt motiuus diaphani, quatenus eſt lumine colluſtratum, non eſt eiuſdem ſpeciei cum lumine. Hanc rationem pulchram, & efficacem vocat Contarenus lib. 5. de Elementis. Nobis tamen parum efficax videtur, quia ſicuti diaphanum illuſtratum, adhuc moueri poteſt à luminoſo intenſiorem lucem habenti, ita moueri poterit à colore, ſi color ſit lumen. Illud vero axioma,
B Omne ſuſceptiuum, &c. locum non habet in productione luminis, vt conſtat ex iis, quæ de illius intelligentia in hoc opere diſſeruimus.

Reſpondeamus nunc ad ea, quæ ſuperiori *Solut.* 1.
articulo opponebantur. Et quidem Pythagoræ
argumentum nullam vim habet. Non enim
color ratione ſui diuiduus eſt, ſed merito ſuper-
ficiei cui inhæret. Ad primum vero eorum, quæ
lucem à colore non diſtingui contendebant, di-
cendum, concludere ſolummodo apparentes
C colores à luce non diſtingui. Ad ſecundum, etſi 2.
è veris coloribus quidam magis ad lucem acce-
dant, vt candor, alii minus, vt color herbaceus,
& liuidus, aliique nonnulli, qui ad nigrorem
declinant, non proinde exiſtimandum eandem
ipſorum, ac lucis naturam eſſe, cum eiuſmodi
acceſſus non pertingat ad conuenientiam in
ſpecie. Cur autem quidam colores aſpectui of-
ficiant, alii non, lege apud Ariſtotelem in pro-
blematis ſect. 3. quæſt. 26. Ad tertium, colorem 3.
D interdum ſumi laxiori ſignificatu; ita vt tam lu-
cem, quam colores omnes complectatur, quo
modo adęquatum viſus obiectum eſt, ab eoque
omnia colorari dicuntur: quia corpora omnia
aut colore, aut luce, aut vtroque participant.
Quod vero ad coloris definitionem ſpectat,
proprium eſt coloris preſſe ſumpti mouere per-
ſpicuum, non quouis modo, ſed ita vt ipſum
actu perſpicuum non reddat, quod luci conue-
nit. Ad quartum, etſi luce abſente, colores ab- 4.
E ſcondantur ac veluti oculis eripiantur, eorum
imaginibus è medio ſublatis, (has enim vtpote
colorum vicarias intelligendum eſt abſtuliſſe
noctem apud Virgil.) non iccirco tamen lucis *Color ex ſe viſi-*
diſceſſu interire, nec ideo ex ſe viſibiles nõ eſſe, *bilis eſt.*
id eſt, aptos vt videantur, ſaltem aptitudine re-
mota, eſto non actu cadant ſub aſpectum, niſi
lucis conſortio: quæ ob id quaſi externa, ipſo-
rum forma dici poteſt, quatenus eos actu ſpe-
ctabiles facit: non tamen interna, quaſi ex ipſa
F colores, vt ex actu proprio, & eſſentiali com-
ponantur: cum lux, & color duæ ſpecies ſint, in
ſuo quæque genere perfectæ, & completæ, quæ
proinde in naturam vnam conuenire minime poſſunt vt ex Porphyrii Iſagoge cap. 6. paſſim celebratur.

QVÆ-

QVÆSTIO III.

QVINAM SIT COLORUM ortus, & origo.

ARTICVLVS I.

DE COLORIBVS APPArentibus, & fictitiis.

COlorum multitudo tanta eſt, tam multiplex eorum reciproca miſtio, vt recte quidam pronuntiarit non alibi naturam copioſius, aut maiori ambitione opes ſuas commendaſſe: quandoquidem animantes, ſtirpes, herbas, flores, metalla, gemmas, marmora denique pene omnia, quæ genuit picturata colorum varietate induit, diſtinxitque. Igitur philoſophorum non pauci tam eximia naturæ ſpectatione allecti, colorum cauſas, & diſcrimina explicare conati ſunt: Plato in Timæo, Ariſtoteles partim hoc loco, partim in libro, qui nunc extat de coloribus inſcriptus (ſi tamen eius eſt illud opus) & primo lib. Meteor. cap 5. & lib. 3 cap 4. & lib. 5. de generatione anim. cap. 4. 5 & 6. Galen. lib 2. de temperam. cap 5. Contarenus lib. 5. de elementis Simon Portius libro de ea re compoſito, Scaliger exercit. 325. in Cardanum, aliique nonnulli. Porro cum ex coloribus, vt ſuperiori quæſtione diximus, alii veri ſint, alii apparentes: vtriq; inter ſe, partim conueniunt, partim differunt Conueniunt primo, quia ſunt veræ res; nec enim apparentes, ideo hoc vocantur nomine, quod veram, & expreſſam entitatem non poſſideant; ſed quia ſecundum naturam colorum veri non ſunt, ac tantummodo colores vocantur ex analogia ad veros colores, quia ex certa primarum qualitatum miſtione oriuntur Conueniunt ſecundo, quia vtrique ad obiectum viſus proprie pertinent, & aſpectum mouent. Tertio, quia non mouent niſi ſint in corpore congruenter denſo, & non nihil terminato in quo viſus figi poſſit. Vnde ignis in propria regione ob ſuam tenuitatem non cernitur. Differunt autem inter ſe non ſolum ob commune illud naturæ diſcrimen, quod apparentes ſint formaliter lumen, cum veri ſint ſecundæ qualitates: ſed quia veri colores habent eſſe fixum, ſemperque manent, dum non mutatur qualitatum temperies, ex qua ortum habent. Apparentes autem non diu hærent, & plerumque varie mutantur ex diuerſitate luminis medii, ſitus, & aſpectus, tum ad lucem, tum ad veros colores, vt docet Ariſtoteles lib. de coloribus cap 2. & lib. 1 Meteor & lib. 3 cap. 4.

Plato. Ariſtot. Galen. Contarenus. Simon Portius, Scaliger. Vt Thyleſius. Conſentinus.

In quo conueniunt apparentes verique colores.

In quo diſſideant.

Apparentium colorum inter ſe diſtinctio, & varietas.

Diſtinguuntur quoque inter ſe colores apparentes ex parte ſubiectorum. Aut enim ſunt in corpore terminato, aut interminato, & quidem in corpore terminato oriuntur ſæpe ex vario oppoſitu verorum colorum ad lumen ſeu verus color ſit vnus, vt color viridis ſeu plures, & ii vel natura coniuncti, vt in pennis pauonum; vel per artem, vt in ſericorum & lanificiorum texturis Redduntur enim tunc alii noui colores ex incidentia luminis, & radiorum, cum radii vel recti, vel reflecti, vel refracti, aut alio modo ſe habentes reciprocantur: ſic fit ſæpe vt coloribus rerum adiacentium parietes perfundantur.

Similiter in corpore interminato proueniunt iidem colores ex irradiatione luminis, varianturque ob diuerſam habitudinem ad lumiNoſum, vt videre eſt cum lunæ, aut ſolis radii interiectum vaporem ſecant: & cum per quædam corpora vitrea multis diſtincta angulis ingrediuntur: tunc enim dum in altum aſpicimus incredibilem varietatem, & diſtinctionem iſtiuſmodi colorum non ſine magna aſpectus illecebra, & animi oblectatione intuemur. Concurrunt autem nonnunquam ſimul corpus vnum diaphanum interminatum, & aliud opacum: vt cum radii vitrum viride permeant, & in parietem incidentes, ad ipſum quaſi herbeſcentem viriditatem refundunt.

Elementis non ineſt.

Quod ad veros colores attinet, pura elementa nullum ſibi vendicant, quia conſtat eos naſci ex primarum qualitatum permixtione. Itaque nihil obſtat, quod noſtratem ignem flauus color perfundit: id enim efficit opaci terrei admiſtio, de qua nihil habet ignis elementaris in propria regione, vbi ſyncerus eſt, & à fæce terrena liber: Oriuntur igitur veri colores ex temperatione primarum qualitatum, non tamen quauis, ſed certa Nam & quædam ſunt miſta corpora; in quibus neceſſe eſt inueniri omnes quatuor primas qualitates, quæ colorata non ſunt, vt in oculo humor cryſtallinus, de quo alibi.

Docet Ariſtoteles in libro de coloribus candorem, & nigrorem ſequi elementa ſimplicia, hoc eſt, vnum elementum magis, quam aliud; & ſi omnium mixturam ſupponant. Sic miſta, in quibus aer, & aqua excellunt, candida euadere: in quibus ignis, flaua: in quibus terra, nigra. Idem quoque in eodem libro ait colorem nigrum oriri ex commutatione quadam aquei humoris ad ſiccitatem: atque hinc fieri prædicat, vt ciſternarum tectoria quę ſub aquis latent, nigredinem contrahant: & vt fumus lignorum humidorum ater ſit, carboneſque atri, fumo ſcilicet illo craſſiori, & aqueo intincti. Qui tamen ſi exurantur conſumpto vapore nigro reſoluti in cinerem, redeunt ad albedinem; quamuis cinis aliquid adhuc retineat illius tincturæ: ac propterea ſit pallidus. Quæ ſi omnino vi ignis conſumpta fuerit, vt in calce, tunc conſpicitur, purus nitor, & candor. Alii totam hanc rem digerunt in hunc fere modum. Albus color varie ortum habet ex elementis, vt ex copia humoris aquei non concocti, quod patet in radicibus, quæ terra abſconduntur.

ſconduntur. Item cum calidum externum cor- A rumpit naturalem calorem; vnde in ſenibus canicies Item cum humido calidum accedit: vnde lac concoctione fit album, & calidæ aquæ pilum album reddunt: ſicuti & frigidæ nigrum. Si tamen calidum cum terrena portione iungitur nigrum potius efficit. Vnde qui ad meridiem incolunt, magna ex parte fuſci, aut nigri ſunt.

* Quidam etiam ſingulis elementis in miſto coeuntibus, ita colores aſcribunt, vt albus ſit in ſicco, & in terra, hoc eſt, terream portionem co- B mitetur. Nam hic color cernitur in cineribus, ſaxis, & arenis, igni aut ſole exuſtis. Viridis in humido craſſo, cuius quaſi mater ſit aqua, vtpote quæ dum craſſior fit, vireſcit Cæruleus in humido tenui, qui ſit ab aere: nam aeria, cærulea exiſtunt. Flauus in calido, qui oriatur ab igni: ſiquidem hunc, cum addenſatur, ſequitur flauedo. Hæc tamen colorum ad ſingula elementa accommodatio non eo ſpectat, vt putet quis ab his elementis prædictos tantum colores exoriri, aut hos colores ab aliis etiam elementis C naſci non poſſe: ſed vt pateat nullum eſſe in re mixta elementum coloris gignendi expers. Vbi eſt etiam diligenter aduertendum nullam eſſe doctrinæ repugnantiam, cum eidem elemento diuerſi colores in mixto attribuuntur. Siquidem ex diuerſo gradu aliarum qualitatum tum primarum, tum ſecundarum. (Nam hæ quoque ſuo modo ad euariandos colores faciunt) ſæpe accidit, vt eodem elemento denominante diuerſitas illa exiſtat: præſertim, cum interdum D vel minima graduum differentia diſcrepantes colores edat. Sed nec illud ignorandum eſt, ad ortum, varietatemq; colorum non parum conferre in miſto maiorem, minoremve à diaphaneitate, & lumine remotionem. Eſt autem lumini propinquiſſimus, & corpore minus opaco gaudens candor: remotiſſimus vero à lumine, & opacum magis affectans nigror. Medii etiam colores pro diuerſa ipſorum proportione E magis minuſve ad lumen accedunt: & opacum minus, aut magis amant, quantoque ſunt lucidiores, tanto magis viſibiles; & contra: quia lumen maxime viſibile eſt.

[V]arijs qua[lit]atum tam pri[mar]um quam [secun]darum gra[dibu]s diſſimiles [color]es exiſtunt.

Medij autem colores oriuntur ſimiliter, atq; extremi ex primarum qualitatum temperie pro vt eorum cauſæ magis, vel minus appropinquant ad cauſas, ex quibus primi naſcuntur: ſicut enim medij quodammodo participant extremos, ita & illorum ortus ad horũ originem, reſpectum, ac proportionem habent.

F

ARTICVLVS II.

DE VARIETATE, NOMINIBVS, & mutatione colorum.

DVo ſunt extremi colores, candor, & nigror. Ex quibus candor eſt quaſi habitus, nigror veluti priuatio, vt alibi ex Ariſtotelis doctrina explicuimus. Non quod nigror haud ſit verum, & poſitiuum ens, cum per ſe moueat viſum, quod priuationi minime conuenit; ſed quia eum duæ ſpecies ſub eodem genere continentur, ea, quæ deterioris notæ eſt, perfectioris priuationem quodammodo in ſe habet. Eſſe autem colorem candidum nigro perfectiorẽ, patet ex eo; quia vt paulo ante diximus, candidus magis accedit ad lucem, à qua colores quaſi degenerant. Vnde & tenebræ nigri ſpeciem referunt, & ea, à quibus parum luminis ad viſum reflectitur, nigricare videntur, vt umbræ omnes, & loca opaca. Sic & aqua fluctibus nigreſcit; quia agitata ſuperficie diſſipatur lux; & nubes admodũ denſa nigrore opacatur, quia ſolis radiũ nõ admittit. Contra vero candida ſe offerũt, quæ in materia rara plurimum lucis obtinent.

Candidi coloris præſtantia.

Hinc eſt, quod candor apud Ariſtotelem libro decimo Metaph. capite decimo text 23. definitur color diſgregans viſum. Nigror vero color viſum congregans. Namque diſgregare viſum, eſt diſsipare ſpiritus viſorios, qui ad pupillam à cerebro confluunt. Id vero præſtat potiſſimum lux interuentu caloris, cuius parens eſt. Idemque ſuo modo candor, qui ad lucem prope accedit. Contrario vero modo ſe habet nigror. Ob perfectiorem albi coloris naturã; eum eſſe Diis chariorem veteres crediderũt. Cicero 2. de legibus; Color, inquit, albus præcipue Deo charus eſt, & Plato de legum latione Dialogo 12. aſſeruit colores albos, cum in aliis, tum textili artificio Diis congruos eſſe. Laertius in Pythagora, Diis cum laudibus amictuque candido ſemper honores adhibendi. Imo D. Ioannes in Apocalypſi capite primo cum diuinum Verbum indutum humana natura deſcribit, caput eius ait, capilloſque tanquam lanam albam, & niuem, candidos eſſe; vt hoc colore ſummam puritatem, ſapientiam æternitatemque ſignificaret, interprete Hieronym. in Daniel. cap. 7.

Sunt autem mediorum colorum ſpecies prope innumeræ, ſed præcipue quinque: ita vt numeratis extremis, ſeptem ſint quaſi capita ad quæ cæteri reduci debent: nimirum albus, purpureus, ruber, flauus, viridis, cæruleus, niger. Et horum magna varietas. Nam purpurei triplex diſtinctio potiſſimum celebratur. Vna, quæ in roſis, & croco viſitur: altera, quæ in violis, & amethyſto lapide. Tertia, quæ propria eſt conchylii, ad mouendum aſpectum viuacisſima. Rubro etiam comites rubidus, rubicundus, rutilus, ſanguineus, giluus, ſpadix, igneus, flammeus, puniceus, vinoſus, & alij. Sub flauo, vel poſt ipſum ad fuſcedinem vergentes, numerantur mellinus, pallidus, luteus, galbaneus, buxeus, citrius, croceus, icterus, aureus, ruffus, fuluus, æneus, muſtelinus, ferrugineus, pullus, roanus, tanatus, regius, leonatus, cereus, cerinus, & alij. Ad viridem

Medij colores præcipue quinq;.

P pertinent

pertinent æruginæus, herbaceus, praſinus, luridus. Ad cæruleum cæſius (Ponunt enim Auctores inter hos duos aliquid diſcriminis) item plumbeus, glaucus, venetus & alij.

Coloribus imponuntur nomina à rebus, in quibus viſuntur.

Habent colores nomina (nam & hoc noſſe ad eorum naturam inueſtigandam iuuat) tum aliunde, tum ſæpe à rebus in quibus primo viſi fuere, aut in quibus excellunt. Sic ab herbis, à papauere, à roſa, à croco, à cœlo, vocantur herbaceus, papaueratus, roſeus, croceus, cæruleus. Ab elementis igneus, aerius, aqueus, terreus. A metallis plumbeus, ęneus, argẽtenus, aureus. A lapidibus hyacinthinus. Ab animantibus aquilinus, ab eorum partibus eburneus.

Mutatio colorum vnde.

Mutantur autem colores aut ſecundum repræſentationem, ſiue apparentiam; aut reipſa. Secundum apparentiam, cum alij aliis ſuperinducũtur, prioribus ſeruatis; veluti cũ albedo chartæ, atramenti ſubſtantia integitur. Poteſt enim ſeruari cãdor ſub atro humore latens. Sic interdum panni tincturam capiunt, quæ in multis adeo eſt tenax, vt dilui non poſſit. Sumuntur autem colores à tingẽtibus multipliciter, vt aduertit Ariſtoteles in libro de coloribus. Multa enim terra naſcentibus tinguntur, vt radicibus, corticibus, lignis, foliis, floribꝰ, fructibus: alia fumo ſpuma, vino, lixiuio, animalium ſuccis, ac nonnullis aliis. Interdum etiam non omnino, ſed ex parte abſcondũtur ſubiecti colores: ſicque pictorum artificio mirifice temperantur, & quaſi commiſcentur, alij aliis liquorum interuentu impoſiti.

Re autem vera immutantur colores cum prior interit, eiuſq; vicem alius denuo ſubit, vt in ſegete, cum flaueſcit, in capite, cum caneſcit, in herba, cum purpuraſcit. Nec ſolum quæ iſtiuſmodi ſunt, ſed quæ modis proxime explicatis intinguntur, interdum inſitos colores perdunt, & aſcititios re ipſa admittũt: cum videlicet humores, qui ad infectum præſtandum adhibentur, vim habent immutandi qualitates primas, quarum varietatem mutatio colorum inſequitur. Si quis porro quos animi affectus colores exterius indicent, velit cognoſcere, (nam pro varietate paſſionum, quæ in nobis excitantur, varij quoque colores in ore expanduntur) legat quæ Claudius ad Emblemata Alciati annotauit.

Emble. 17.

QVÆSTIO IV.

VTRVM LVMEN RATIONE MEDII, *an obiecti tantum, vel etiam ratione vtriuſq; ad viſionem requiratur.*

ARTICVLVS I

DIVERSAE PHILOSOPHORVM *ſententiæ.*

Circa contemplationem luminis, de quo Ariſtoteles hoc loco egit, ſolet hic in

A controuerſiam adduci, an lumen ſubſtantia ſit, vel accidens; & vtrum in medio intentionale tantum eſſe habeat, an reale. Verum hæ quæſtiones pertractatæ à nobis ſunt in libris de cœlo, cum de ſyderum luce ageremus. Quod vero ad præſentem diſceptationem attinet, non conſentiunt inter ſe Philoſophi. Nam qui putant colores à luce non diſtingui, ſeu lucem internam eorum formam eſſe: ij, modo ſibi ipſis conſtare velint, tueantur oportet, depoſci lumen ex
B parte obiecti viſilis, immo & eſſe id, quod formaliter videtur, nec aliquid præter lumen à nobis in corporibus cerni. Sed enim adhuc eis opinandi libertas relinquitur, num lumen etiam ratione medii neceſſarium ſit: ita vt videri res non poſſit, niſi medium actu illuſtretur.

Lib. 2. de cœ cap. 7. à q.

Hos retulin ſup. q. 1. ar

Videri ſoli requiri ra obiecti.

Auicenna libro ſexto Nat. part. 3 capite primo concludit lumen tantum exigi propter obiectum. Quod ita eſſe ex eo oſtendi poteſt, quia oculus in obſcuro loco videt procul obiectum,
C ſi affuſum ſit lumine: contra vero ſi obiectum in obſcuro ſit, non aſpicitur; eſto oculus in loco illuſtrato conſiſtat. Quod tum quotidianis exemplis patet, tum eo, quod interdiu videntur ſtellæ è profundiſſimis puteis, vt teſtatur Galenus lib 10. de vſu partiũ. Et oculi felium, cicendulæ, & quercus putridæ interlucẽt in tenebris, vt Ariſtoteles hoc ipſo cap. text. 27. annotauit. Huic argumento occurrunt Caietanus, & Ferrarienſis hoc loco, in exemplis propoſitis, ſem-
D per in medio: & prope oculum non nihil luminis eſſe, eſto id non appareat, & prope obiectũ vberiorem lucem requiri in medio ad recipiendam primo ſpeciem, eamque traiiciendam, quam in reliqua parte ſpatii. Non videtur tamẽ ſatisfacere hæc reſponſio; cum ridiculum ſit affirmare dari in toto medio vſque ad oculum eam lucem, quæ neque viſu dignoſcatur, nec efficaci ratione comprobetur

Qui illud ratione me neceſſariũ ſent.

Alii, è quorum numero eſt Auerroes, pu-
E tant lumen expoſci tantum ratione medii, quod aſſerit etiam D. Thomas hoc loco. Verum idem 1. p. quæſt. 79 art. 3 explicata vtraque opinione videtur magis inclinare in eam, quæ ſtatuit requiri lumen ex parte obiecti. Quod etiã docet in quæſtionibus de verit. quæſt. 8. art. 14. Quin & primo libro contra Gent. capite 76. ait colorem eſſe obiectum materiale viſus, lumen vero formale; vnde, inquit, eadem viſione intuemur colorem, & lucem, qua color fit actu viſibilis. Probari autem poteſt hæc ſen-
F tentia quatenus aſſerit non requiri lumen ratione obiecti; primum, quia color ſuopte ingenio, ac per ſe viſibilis eſt, cum ſit obiectum viſus, eiuſque proprium ſenſibile; quare & Ariſtoteles hoc capite text. 66. docuit colorem in ſe ipſo cauſam habere, cur ſub aſpectum cadat. Secundo, quia odor, ſonus, cæteraque aliorum ſenſuum obiecta, vt ſui ſimilitudinem mittant, non egent alterius cauſæ conſortio; ergo neque

Auerr. D. Thom.

color.

A color præſertim cum non minore ad id efficacitate præditus eſſe videatur.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR LVMEN TAM *rationem medii, quam obiecti ad viſionem requiri.*

[..]m ratione medij quam ratione obiecti lumen requiritur.

B PRopoſitæ controuerſiç hac aſſertione faciemus ſatis. Lumen requiritur ad viſionē tam ratione medii, quam ratione obiecti. Hæc eſt D. Thomę loc. cit. Apollinaris hic, & aliorum. In primis autem quoad priorem partem, quam ſtatuit etiam Auerroes, Thienenſis, Iandunus, & alii, ex eo ſuadetur, quia cum agentia non in quoduis indiſcriminatim agāt, ſed oporteat inter id, quod agit, & patitur proportionem quandam, & reciprocam aptitudinem dari: Cumque ad id ſingula agentia peculiarem diſpoſitionem in patiente exigant, cuius defectu nullo modo actio procedet: diſpoſitio, quam color in diaphano requirit, lux eſt, ſine qua non poſſet in eo gignere ſpeciem, quæ ad oculum perfertur: Ideoque Ariſtot. capite ſeptimo text. 73. definiit colorem eſſe motiuum perſpicui actu illuſtrati. Ac quod prædicta diſpoſitio in perſpicuo neceſſaria ſit, probatur. Sit coloratum A quod cernatur in toto ſpatio D. in quo deſignetur punctum B. vicinum ipſi A. itemque punctum C. ab eo remotum, tum lumen, quod erat in toto D. incipiat deficere paulatim à puncto C. In iſtiuſmodi defectu dabitur inſtans, in quo A. conſpiciatur in puncto B. nec tamen in puncto C. Idque non ob aliam cauſam, niſi quia iam punctum C. non eſt illuſtratum (ſiquidem interim dum in eo lux fuit, videbatur.) Igitur neceſſario ex parte medij diaphani lumen ad viſionem requiritur. Quæ eſt ſententia Ariſtot. in lib. de ſenſu, & ſenſili capite ſecundo & capite ſeptimo huius lib. text. 73. vbi docuit ideo obiectum viſile ſupra ſenſum poſitum non ſentiri, quia oportet obiectum alterare prius medium actu illuſtratum.

[P]robatur quoad [pr]iorem partem

[P]robatur quoad [p]oſteriorem.

Secunda vero pars concluſionis, quam tradit Ægydius hoc loco, Durandus in 2. diſtinct. 28. qu. 1. Vitellio libro tertio perſpectiuæ theoremat. 1. oſtenditur contra eos, qui putant neutiquam requiri lumen per ſe ratione obiecti, adeo vt ſi totum medium colore non illuminato colluſtrari poſſet, adhuc color in ipſum ſpeciē iaceret; probatur, inquam ex eo, quia lumen concurrit tanquam cauſa partialis vna cum colore ad emittendam ſpeciem. Quo fit vt per ſe etiam ex parte coloris requiratur. Concurrere vero lumen eo modo, nec tantum vt diſpoſitionē ſiue medii, ſiue obiecti, ea ratio ſuadet, quia nullū naturale agens poſtulat formam excellētioris naturæ, vt ſolam diſpoſitionem requiſitam, ad ignobiliorem formam: lux vero tam imagine coloris, quam colore ipſo præſtantior eſt. Quare non exigetur lux tantūmodo vt diſpoſitio, ad traiiciendas colorum imagines in oculum; ſed vt cauſa partiatim eas proferens ſimul cum colore obiecto. Item colores, quo magis illuminantur, eo melius videntur: igitur ex participatione luminis fiunt actu viſibiles.

Lux & color. ſunt cauſæ partiales imaginū productarum.

Soluuntur argumenta partium aduerſariarum.

Diluamus nunc argumenta, quæ pro ſuperioribus ſententiis adduximus, quatenus ei, quam defendimus, aduerſantur. Ad primum pro Auicenna apte reſpondebatur, ad reſponſionis vero confutationem dicēdum erit, etſi lux non ſemper à nobis palam dignoſcatur in toto medio, quo viſio fit, conuinci tamē dandam eſſe ratione, quam paulo ſupra attulimus. Certè ſi obiectum vt primo gignat ſpeciem in medio, requirit in eo lumen, multo magis medium id requiret ad ſpeciem vlterius extendendam. Ad primum vero pro ſecunda opinione, quam admodum probabilem confitemur; dicendum eſt colorē eſſe ex ſe viſilem, id eſt, ſuapte natura poſſe videri; etſi vt actu videatur, aliquid aliud requirat: quo etiam modo interpretandus eſt Ariſtoteles, cum ait colorem in ſe habere cauſam, cur videatur; qui licet non expreſſe docuerit requiri lumen ratione obiecti; non id tamen negauit. Ad ſecundum, peculiare hoc eſſe coloribus, vt non niſi concurrente luce ſpeciem tranſmittant, ſicuti proprium eſt eiſdem, vt etiam ſecundæ ſententiæ defenſores concedunt, exigere illuſtrationem diaphani, tanquam præparationem ad traiicendas ſpecies; nihil vero mirum quod nobiliſſimus externorum ſenſuum, eiuſmodi apparatum ad functiones ſuas obeundas expoſtulet.

QVÆSTIO V.

VTRVM VISIO FIAT EMISSIS *ab oculo radiis, an receptis ab obiecto imaginibus.*

ARTICVLVS I.

PHILOSOPHORVM QVORVNDAM *præſertim Platonis opinio, & eius confirmatio.*

Qui putent viſionem fieri extramittendo radios.

HÆc quæſtio in contrarias partes à Philoſophis diſputata fuit. Nam Empedocles, Stoici, & Platonici arbitrati ſunt aſpectum fieri radiorum ex oculis emiſſione. Itaque Plato in Timæo docuit aſpectum non affici imagine aliqua à re viſa affluēte, ſed emicare ex oculis lucem, quæ vna cum lumine externi aeris obiectum quaſi manibus prehendat, ipſumque ſuo contactu viſibile efficiat: tum vero refundi eam lucem ad oculum affectum alteratione alterati viſibilis, & vbi in pupilla inſederit, fieri viſionem. Platonis ſententiam

De Platonis opinione D. Nemeſius de natura hominis cap. 7. Priſcianus Lydus in lib. de Phantaſia Macrobius 7. Satur. cap. 17. Gellius lib. 5. cap. 16. Plot. libr. de viſione. Alcinous in lib. de doctrina Plat. Plato. Aphrodiſ. Seneca Chalcidius. Euclides. Ptolemaus. Alchindus. Lactantius Galen.

ſecutus eſt Aphrodiſæus 1. lib. probl q. 75. Seneca lib 1. Nat. q Chalcidius in commentariis ſuper Timæo, Euclides in libello de Perſpectiua, Ptolemæus in Catoptrico, Alchindus in lib. de aſpectibus, Lactantius in lib. de opif. Dei cap. 8. vbi ideo negat ſpecies viſuales eſſe neceſſarias, quia putat mentem eſſe, quæ immediate videt per oculos tanquam per feneſtras intro pellucentes. Idem Platonis dogma tuetur Galen. lib. 7 de placitis Hippoc. & Platonis, & libro decimo de vſu partium, & 1. lib. Progneſt. ſent. 19. addens quemadmodum nerui ſenſionem perferunt ad cerebrum, à quo ſentiendi vim accipiunt, ſic externum aerem appulſu radiorum; qui ab oculis exiliunt, reddi accommodatum ad deferendam viſilis alterationem ad oculum.

Argumenta pro ſententia Platonica.

Solent autem ad Platonis ſententiam confirmandam permultę adduci rationes, quas collegit Theophilus hoc loco ad tex. 69 & Macrobius 7. lib. Saturnal. capite 14. Ac primum, quod aſpectus ex ſe viſorios radios eiaculetur oſtēdi poteſt, quia non ob aliam cauſam videtur natura oculis igneum lumen accēdiſſe Deinde, quia nulla ratio afferri poteſt: cur is, qui nebuloſo aere circumfuſus eſt, proximam nebulam non videat, diſtantem videat; niſi quia radij viſorij cum primum ex oculis emicant, fortiores ſunt,
1. ſicque vicinam nebulam penetrant, longius vero progreſſi langueſcunt, nec iam perrumpere nebulam valent: atque ita ex ea quaſi ex opaco
2. corpore ad oculos egrediuntur. Deinde, res impoſita pupillæ non videtur, idque propterea accidit, quia radius impeditur, quominus extra ſeſe effundat: igitur viſio fit emiſſis radiis.
3. Deinde, quod viſio non fiat receptis ab obiecto ſimulachris, probatur, quia nequaquam veriſimile eſt typos innumerabilium pene rerum, quas vno ictu videmus, ſimul oculis illabi. Et tam exiguam pupillam tantam influentium idolorum copiam capere, quin illa ſe mutuo perturbent, & impediant, præſertim cum nihil ſit, quod ea componat, & diſtinguat, ne in turbatam congeriem abeant.
4. Item, Vel eiuſmodi imagines, & quaſi exuuiæ à rebus demittuntur, cum eſt, qui videre velit: vel etiam cum nullus aſpicit, vltro emicant. Si dent primum; cuius tunc imperio illæ confeſtim accurrunt? Si ſecundum; perenne igitur fluxu à corporibus dimanant, non ſine magno earum diſpendio, (quod Ariſtoteles Democriticis obiecit aientibus corporum actiones defluxu fieri) ac nullo ordine paſſim aberrant, quod eſt abſurdum.
5. Præterea. In ſpeculis imago contemplatorem ſuum aduerſa reſpicit, quæ tamen ſi à nobis proficiſceretur, cum recta exeat, poſteram ſui partem debere oſtendere: quo modo hiſtrio dum perſonam, id eſt, confictam faciem induit, nonniſi poſteriorem cauernam cernit: quare nullo pacto admittendum

A eſt fieri aſpectum per imagines à rebus emiſſas, quæ emitti ab his nequeunt.

ARTICVLVS II.

VERÆ OPINIONIS Explicatio.

Viſionem fieri receptis ſpeciebus.

CONtrariam ſententiam tuetur Peripatetica ſchola aſſerens viſionem non fieri emiſſis
B ab oculis radiis, ſed receptis à re obiecta imaginibus; quod docuit Ariſtoteles capite 7. huius lib: text, 67. & 74 & c, 12 text. 121 & libro tertio cap. 1. 2. & 3 & in lib. de ſenſu, & ſenſili capite ſecundo. Nec officit quod tertio Meteor. capite 3. 4. & 6. & in problemat. ſect. 31. problem. 16. Platonis opinione ad dubitationes quaſdam diſſoluendas vtatur. Id enim propterea fecit, quia tunc nondum propria ſententia comprobata, communi vti voluit, præſertim cum nihil ad prẹſens
C inſtitutum faceret, vtram partem ſequeretur, vt inibi Alexander, & hoc loco Philoponus annotarunt.

Contra radiorum emiſſorum.

Quod ergo aſpectus emiſſione radiorum non fiat, oſtēditur. Nam vel radius viſorius pertingit ad res, quæ videntur vel non. Non ſecūdum, quia iam ille radius non alteraret obiectum, neque aliqua qualitate alteratus ad oculum rediret, vt aiunt. Primum etiā dici nō poteſt, quia incredibile omnino eſt è tātula pupil-
D la tantum luminis ab oculo exilire poſſe, vt ad res tam varias, tamq; inter ſe diſtantes, quas ſimul contuemur peruenire queat, ita vt magnā cœli partem occupet, quam vndique oculis obiectam conſpicimus. Deinde quia ſi lumen Solis quamtumlibet recta incidat, nūquam reflectitur è terra vſque ad mediam aeris regionē, multo minus eiuſmodi radij à ſtellis, quas in firmamento cernimus ad noſtrū aſpectum reflectentur. Item. Vel qualitas illa, qua radij in re viden-
E da imbuūtur, eſt ſimilitudo ipſius rei; vel aliqua alia qualitas, vel corpus aliquod tenue & ſubtile. Si eſt ſimilitudo: iā igitur concedunt viſionē fieri receptione imaginū; quanquam in eo hallucinentur, quod dicant ad imaginū productionem requiri lumen ab oculo exiliens, cum ſufficiat id, quo ponimus obiectū illuſtrari. Si vero dicant eſſe aliam qualitatē, cum non appareat quænam ea ſit, aut qua neceſſitate inuehatur, certe fictitia exiſtimanda erit. Quod ſi dent ſe-
F cundum cum non ſit admittenda corporum quantumlibet ſubtiliū penetratio, aſſerere nequaquam poterūt radium viſorium tranſmeari intericcta corpora vſque ad rem viſam. Neq; defendent viſionem eſſe momentaneam, cum nullum corpus momento moueatur.

Denique quod admittendæ ſint rerum imagines, quibus non ſolum aſpectus, ſed reliquæ etiam potentiæ cognitrices ad obiecta percipienda, obſignentur, conſtat ex ea quæſtione

qua

qua ſuperius hac de re priuatim diſſeruimus; è qua ad præſens inſtitutum corroborandum plures rationes deſumi poſſunt. Quibus accedit quod communi philoſophantium conſenſu hoc diſcrimen inter appetentes & cognoſcentes vires traditur; quod illæ natiua propenſione ferantur in ſua obiecta, & ab iis alliciantur: hæ vero obiecta ipſa ad ſe trahant; videlicet per eorum ſimilitudinem, qua imbuuntur.

...ventia cogno... ...ns intus ma... ...; appetens ...dammodo ...oras dat.

Vt autem planum fiat, quonam modo ſpecies viſiles obiectum repræſentent, nonnulla obſeruanda erunt. Primum ſit, quemadmodum à qualibet parte corporis luminoſi in quoduis punctum medii perſpicui intra eius ſphæram contenti, producitur lumen, modo nullum corpus opacum interiectum ſit; ita à quauis parte corporis colorati emitti ipſius ſimilitudinem ad quoduis punctum medii actu illuſtrati, intra ipſius ſphæram cohibiti; modo nullum corpus opacum interpoſitum ſit. Quod ex eo conſtat, quia cum agentia naturalia neceſſitate naturæ in actiones ſuas ferantur; ſublatis impedimentis, non poſſunt non agere ſecundum omnes ſuas partes in quoduis punctum ſpatii. Ideoque corpora tam lucida, quam colore affecta, quo maiora ſunt, eo per longius ſpatium lumen & ſui ſimilitudinem proferunt. Nam cum ſecundum omnes ſuas partes in quoduis punctum ſpatii agant, quanto hæ plures amplioreſque extiterint; tanto lumen & imago, quæ in parte ſpatii obiecto vicina progignuntur, maiorem vim habebunt vt ſe longius diffundant. Quo etiam fit, vt quo res grandiores ſunt, eo è remotiori loco perſpici valeant, & vt in quouis puncto, ſeu quauis parte medii actu illuſtrati totum corpus obiectum ſenſui repræſentetur, ſingulæque eius partes, à quibus ad huiuſmodi punctum, ſeu partem medii liceat rectam lineam ducere: quandoquidem in qualibet parte medii imprimitur ſimilitudo à quauis parte obiecti colorati. Id quod experientia confirmat; ſiquidem ex quacunque parte medii fas eſt obiectum cernere, omneſque eius partes, ad quas licet ab oculo videntis lineam rectam protrahere, ſi nihil ſit interiectum quod impediat continuam ſpeciei productionem per totum ſpatium, atque minus omnes partes intueri, niſi per earum ſimilitudinem: ergo partes omnes ac ſingulæ obiecti colorati producunt ſui ſimilitudinem in quauis parte medii; atque adeo in quauis huiuſmodi parte repræſentantur omnes ac ſingulæ partes obiecti. Deinde idem probatur hunc in modum: Quæuis pars obiecti colorati eſt agens naturale, ac minime liberum ad ſui ſimilitudinem producendam, & habet ſe indiſcriminatim ad agendum in quamuis partem medii actu illuſtrati intra eius ſphæram incluſi, ad quam licet rectam lineam ducere. Quælibet igitur

...omodo ſpe... viſiles ſun... ...tur.

...quo res grã... ...es, eo è remo... ...loco vi... ...tur.

A obiecti pars in quamuis partem medii ſui imaginem imprimit, & ex conſequenti in quauis parte omnes, ac ſingulæ obiecti partes repræſentabuntur. Poſtremo, idem confirmatur, quia ſi diuerſæ partes obiecti viſilis producerent ſui ſimilitudinem in diſtinctis partibus medii, non autem omnes in eadem, nequiret Sol, quem Aſtrologi tota terra vicibus fere 167. maiorem eſſe inquiũt, totus ex quauis parte medii à nobis conſpici. Etenim vt omnes eius partes ſui ſimilitudinem producerent, egerent ſpatio
B tantæ magnitudinis, quantæ Sol ipſe eſt, quod repugnat experientiæ, quandoquidem è quauis parte medii totum Solem conſpicimus. Quare neceſſe eſt omnes partes obiecti viſilis mittere ſui ſimilitudinem in quamuis partem medii, in qua repræſententur.

Qualibet obiecti pars producit ſui ſpeciem viſilem in qualibet medii parte.

Aduertendum prætereà eſt, diuerſas partes eiuſdem obiecti non iacere diſtinctas ſui ſimilitudines in eandem partem medii, in qua videntur; ſed vnam & eandem, quæ tamen exa-
C ctior ſit & perfectior, quam ſi à quauis parte ſingulatim accepta emitteretur. Porro autem iſtiuſmodi ſpecies cum à ſingulis partibus obiecti, tanquam à partialibus agentibus ſuum eſſe accipiat; ſingulas eius partes repræſentat, quantumcunque illæ quoad intenſionem, ſitum & figuram diſſimiles ſint. Namque hæc ſimilitudo, quatenus mutuatur eſſe à parte B repræſentat partem B. & vt habet idem eſſe à parte
D C repræſentat partem C. atque ita cæteras, prout à ſingulis ſuum eſſe partiatim ſumit. Quod quidem ita ſe habere hunc in modum oſtenditur: Sit corpus aliquod ſecundum ſuas partes inæquabili intenſione candidum: Si igitur diuerſæ huiuſce corporis partes diſtinctas ſui ſimilitudines in eãdem partem medii producerent; quemadmodum duæ eius medietates duas producerent ſimilitudines, ſic quatuor quartæ quatuor ſimilitudines, atque ita cæteræ
E partes proportionales eodem modo, quæ cum infinitæ ſint, darentur in eadem parte medii ſpecies infinitæ, quod fieri nequit. Patet igitur omnes ac ſingulas partes obiecti viſilis proiicere in quancunque partem medii illuſtrati intra ſphæram contenti vnam eandemque ſui ſimilitudinem, & ob eam rem eadem omnino imagine ex quacunque parte medii ſingulas partes rei obiectæ à nobis conſpici, niſi quid obſtet.

Non iaciuntur tamen diuerſæ imagines à diuerſis partibus eiuſdem obiecti.

Ex dictis collige, ſpeciem obiecti viſilis, et-
F ſi vnum nnmero accidens ſit, extenſione ſubiecti per accidens extenſum; tamen ita affectum eſſe, vt quælibet pars illius extenſionis referat omnes partes obiecti, ad quas licet rectam lineam ducere, quia, vti diximus, quælibet huiuſce ſpeciei pars ab omnibus obiecti partibus capit eſſe, modo ad eas poſſit duci recta linea, non pertranſeundo per corpus opacum. Nam alioqui ſi ad aliquam obiecti

 partem

partem huiuſmodi linea duci nequeat ab aliqua parte ſpeciei in medio exiſtentis, hæc non capiet eſſe ab illa parte, proindeque eam in tali loco non repræſentabit. A.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, *quæ articulo primo propoſita fuere.*

Solutio 1.

B Reliquum eſt vt argumentis pro Platonica opinione initio adductis reſpondeamus. Ad primum dicimus, oculos non eſſe igneos, quaſi in ſe ignem contineant, cum ignei caloris exceſſus temperiem viuentium diſſoluat; nec vero ita lucentes eſſe, vt procul ex ſe lumen iaculentur. Quod vero motis oculis, ſplēdor quidam in eis appareat, id ex eo prouenit, quia polita & leuia corpora, cuiuſmodi ſunt oculi & piſcium quorundam capita, aliaque eiuſmodi, in tenebris præſertim renident, ac fulgent. Non C eſt tamen inficiandum pupillæ nonnihil eſſe innatum lucis, vt quaſi teſſera hoſpitem & affinem ſuum, hoc eſt, lucem, qua ſpecies vehitur, ſeſe extrinſecus inſinuantem recipiat, eique vt miniſter familiaris præſto adſit. Qua de re lege Scaligerum Exercit. 198. numer. 16. Concedendum præterea animalia nonnulla ex oculis aliquid lucis extra emittere, vt feles, & alia quædam ex iis, quæ noctu venantur. D

Solut. 2.

Ad ſecundum, nebulam remotam non ob eam cauſam, quæ in argumento affertur, videri, proximam vero non videri, ſed quia prope oculos minor lux ſufficit, ad illuſtrandum viſile proximum, quam remotum. Adde quod nebula per eandem lineam longe porrectā identidem aſpectui occurrens, atq; adeo craſſeſcens, obſcrior apparet, quam quæ per breuiorem lineam cernitur. Ratio autem cur res pupillæ impoſita non videtur, non eſt ea quæ affertur in argumento, ſed quia oportet illuſtrari medium ad inferendam ſpeciem.

Solut. 3.

Ad tertium, nihil mirum quod tot rerum imagines oculis ſimul occurſantium pariter oculo inurantur, cum iis imaginibus ſit plenum totum diaphanum actu illuſtrarum, vtpote quæ neque ſibi impedimento ſint, nec potentiā degrauent, nec ſua mole aut contrarietate ſe extrudant, cum non ſint corpora, nec contrarium habeant, nec ſe perturbent, licet in eodem ſitu coeant, quia vbicunque exiſtant, per ſe naturæ ſuæ diſtinctionē & ſignificandi vim retinent. Sunt vero iſtiuſmodi ſimulacra perpetuo in diaphano illuminato, quia naturaliter à re viſili emittuntur; nec vero temere huc illuc oberrant magis, quam lux, quæ ipſa comitatur, & quaſi fouet; ſiquidem eius concurſu, vt ſuperius diximus, gignūtur, eaq; euaneſcēte occidūt.

Solut. 4.

Ex quo patet, quid ad quartum argumentum reſpondendum ſit.

Ad quintum, dicendum in primis in ſpeculo non videri imaginem, vt progreſſu patebit, ſed videri rem obiectam per imaginem, à ſpeculo repercuſſam ad oculum; videri, inquā, aduerſa facie, non auerſa: quia eiuſmodi ſpecies non eſt vt perſona hiſtrionis ex vna facie aliud, ex altera aliud exhibens, ſed eſt quidpiam ſimplex, atque purum ex vtraque facie (vt ita dicamus) obiectum repræſentans; quo etiam fit, vt obiecti corporis partes dextræ efficiantur in ſpeculo læuæ, & ediuerſo: videlicet quia imago ad oculum repercuſſā ita rem nobis repræſentat, vt ab ea prodiit, atque adeo etſi res viſa nobis ſit aduerſa, manus quaſi commutat, eiuſque dextra noſtræ dextræ reſpondet, cum ſecus fieri oporteret, vt videmus, cum Socrates, qui antea erat auerſus, nobis aduerſus fit. Tunc enim eius dextra læuæ noſtræ reſpondet. Itaque tota huiuſce diſcriminis ratio eſt, quod ſpecies non alia ſit auerſa, quam aduerſa. *Solut.* 5.

Lege Vitel. 5. Perſp. pr. 55. Rich. in 11. q. 1 in 6 princ.

QVÆSTIO VI.

AN OCVLORVM COMPOSITIO *ad viſionem obeundam accommodata ſit, necne.*

ARTICVLVS I.

DE OCVLORVM PRÆSTANTIA, *ſitu & figura.*

Aſpectus omnium ſenſuum præſtantiſſimus habetur. Primo, quia tenuioribus, & à materiæ fæce liberioribus, ac non niſi per diaphanum illuſtratum tranſmiſſis imaginibus ad functiones ſuas vtitur, nullamq; realem immutationem ab obiecto recipit, ſed tantum notionalem; nec enim, verbi gratia, exalbeſcit viſo candore. Secundo, quia eius actio celerrima eſt, vtpote quæ momento fiat. Tertio, quia è E longiori tractu res attingit. Quarto, quia (vt cæteras eius prærogatiuas omittamus) plures rerum differentias comprehendit; quandoquidem viſu totius mundi fabricam & ornatum intuemur, lucis pulchritudine fruimur; colorum varietatem diſtinguimus, corporum omnium magnitudinem, figuram, numerum, proportionem, ſitū, motum & quietē aſſequimur. Ideoq; nullus ſenſus ad cognitionē inuentione propria comparandā magis idoneus eſt. Vnde Plato in Timæo viſui acceptam refert Philoſophiam; & F eius imitator Philo Iudeus in lib. de Specialibus legibus. Defluxit (inquit) Philoſphia è cœlo in hominum animos, ſed oculis ſequeſtris deducta eſt in hoſpitium. Nam hi primi conſpexerunt vias, quæ à cœlo ad nos tendunt, regias. Item in li. de Mundi opific. Quod, inquit, mens in animo eſt, id oculus in corpore. Videt enim vterque: altera intelligibiles res, alter ſenſibiles. Viſus autē mētis ad noſcenda incorporea; oculi ad con-

1. Ratio pr[æ]stantia oculorum p[ræ]ſtantia. D. Thom. [1.] par. q 78. art. 3.

ad contemplationem corporum, quæ res ad alia multa prodeſt, & in primis ad id, quod maximum eſt, ſcilicet Philoſophiam.

[...]s oculorum. [A]mbroſ.

Quod vero ad oculorum ſitum attinet, libet quæ D. Ambroſius lib. 6. Hexam. cap 9 ea de re ſcripſit in hunc locum transferre. Adhærent veluti quibuſdam montium ſuperciliis oculi, & vt protegente montis cacumine tutiores ſint, & tanquam in ſummo locati, de quadam ſcena ſuperiore vniuerſa proſpectent. Neq; enim oportebat eos humiles eſſe, ſicut aures, vel os, B ipſoſque narium interiores ſinus. Specula enim ſemper in alto eſt, vt aduenientium cateruarum hoſtilium explorari poſſit aduentus; ne improuiſo occupet otiantem, vel orbis populum, vel Imperatoris exercitum. Sic latronum quoque cauentur incurſus, ſi exploratores in muris aut turribus, aut montis excelſi ſupercilio ſint locati; vt deſuper ſpectent plana regionum, in quibus inſidiæ latronum latere non poſſint. In mari quoque poſitus ſi quis terræ appropinquare C ſe conicit, in ipſa mali faſtigia, & celſa antennarum cornua voti explorator aſcendit, & adhuc inuiſibilem reliquis nauigantibus eminus terram ſalutat. At forte dicas; Si ſpecula editior neceſſaria fuit, cur non ſupra ſummum verticem capitis oculi conſtituti ſunt, ſicuti cancris, vel ſcarabæis in ſummo ſunt, quibus licet nullum caput appareat, colla ac dorſa tamen cætero corpore celſiora ſunt? ſed illis teſta valida, nec tam tenuis membrana ſicut nobis, quæ D facile poſſit offendi, ruboque & cæteris interſcindi ſentibus. Itaque nobis in ſumma propemodum corporis parte conſtitui oculos oportuit, tanquam in arce, & ab omni, vel minima offenſione defendi: quæ duo ſibi compugnantia videbantur. Nam ſi in humili eſſent, propter tutamen, munus impediretur; ſi in vertice, paterent ad iniuriam. Hæc D Ambroſius. Lege etiam D. Baſilium homil. 11. Hexam. Sane vero mirifice natura prouidit, vt oculi tuti eſſe poſſent, vtque ea, quæ foris ingruunt, incommoda E propulſarent, ideoque concauis foraminibus incluſit; & genis, ac palebrarum tegmine circumuallauit (etſi has Sruthiocamelus alitum ſola, vt homo vtrinque habeat,) quæ identidem celeritate magna non ſolum excipiendis rerum imaginibus aditum aperiant, ſed etiam incidentibus & noxiis claudant: tum ſupercilia quoque addidit pilis breuibus adornata pariter, & alterne mobilia, quæ ſudorem à capite & frõte defluentem repellant. Sed enim & hęc vt Plin. F 11. Natur. hiſtor. lib. cap. 37. aduertit, maxime faſtum indicant. Superbia alicubi conceptaculum, hic ſedem habet. In corde naſcitur, huc ſubit, hic pendet. Nihil altius ſimul abruptiuſque inuenit in corpore, vbi ſolitaria eſſet. Hæc ille.

[...]1. de Natu[...] [...]leorum. [...]tebrarum [...]4.

[...]s oculi glo[...] [...]figura.

De oculorum autem figura ſic habeto: Sunt oculi in globum conformati duabus potiſſimum de cauſis. Primum, quia forma globoſa A promptiori agilitate in hanc & illam partem voluitur, & aſpectum circumfert: voluit autem naturæ auctor Deus aſpectum circumferri (vt inquit Timeus) circuitus, qui in cœlo aguntur, in vſum redigamus noſtræ mentis, diſcurſio neſque ipſius illis cognatas, ſed perturbatas ad illorum temperiem reuocemus, & cõuerſiones Dei, quæ ſine vllo errore aguntur, imitemur. Deinde, quia, vt Mathematici demonſtrant, niſi oculi eſſent rotundi non poſſent rerum quantitatem demonſtrare, nec aliquid perciperent, niſi æquale ſibi. Etenim viſio fit per lineas rectas ſuper oculum perpendiculariter incidentes quarum concurſus fit in oculi centro. Quare ſi oculus eſſet ſuperficiei planæ, non ingererent ſe perpendiculares lineæ, niſi à ſuperficie æquali; ſicque non niſi æquale cerneretur.

Lege Vitell. lib. 3. Perſpectiuæ, theorem. 3. Cantuar. lib. 1. Perſp c. 3. concl. 3.

ARTICVLVS II.

DE IIS, QVÆ AD INternam oculorum fabricam ſpectant.

Hac de re Ariſtot. 5. de Gener. an. c. 1. & de hiſt. an. c. 10 & 11. Gal. lib. 10. de vſu part. Theophilus lib. 4. de Fabr. hom. Veſal lib. 14. cap 7. Sim. Port. de Color. ocul. cap. 3. Guenara li 3. Defenſ. in Gal cap. 7. Fernel. lib. de Partib. corp. hum cap 9. Thomas à Veiga in lib. 4. de Locis affectis, cap. 1. Conciliator differ. 64. Forliu. q. 19. in tecni.

NVunc ad internam oculorum compoſitionem veniamus. Conſtant oculi, quod ad præſentem conſiderationem attinet, ſeptem muſculis motoribus: tunicis quinque, etſi alii hæc ſecus numerent: tribus humoribus; duobus neruis: Muſculi dati eis à natura ſunt, vt globum ad aſpectum facile conuertant: è quibus vnus ſurſum, alter deorſum: duo ad dexteram læuamque trahunt; alii duo circumferunt; ſeptimus ſuſtinet, illigatque. Ex tunicis intima vocatur ſpecularis, quia ut ſpeculum nitet, & tranſlucet, græce à continua araneæ telarum imagine ἀραχνοειδής. Huic proxima græce ἀμφιβληστροειδής, latine reticularis nuncupatur, quia venulis multis & arteriis intexta retis effigiem exhibet. Tertia græce ῥαγοειδής, latine vuea, quia ſimilis eſt vuæ folliculo, à quo pedunculum detraxeris. Quarta græce κερατοειδής, latine cornea, quia cornu in laminas tenuiſſimas inſectum refert, & ſplendida ac diaphana eſt. Quinta græce ἐπιπεφυκώς, latine adnata, ſiue adhæreſcens, quia eius beneficio vndiq; totus oculus conſiſtit, & ſibi coliæret; quæ etiam alba à colore nuncupatur.

Oculorum muſculi ſeptem.

Tunicas.

Ex humoribus intimus dicitur à Græcis κρυσταλλοειδής, à Latinis cryſtallinus, ſeu glacialis, quod cryſtallum, ſeu glaciem pelluciditate æmuletur, etſi aliquantulum mollis ſit. Huic proxi-

Humores in oculis tres.

proximus græce ὑαλοειδὴς, latine vitreus, ſeu albugineus, quod conſiſtentia & colore vitro fuſo, ſiue recocto, vel oui albo ſit ſimilis. Tertius græce ὑδατοειδὴς, latine aqueus, ab aquæ ſimilitudine.

Quæ ſit tunicarum humorumque compoſitio & connexio.

Horum vero compoſitio hunc ordinem inter ſe habere deprehenditur. Eſt oculus, vti diximus, in globi figuram cõformatus. Eius centrum obtinet humor cryſtallinus, quem vndiq; ambit tunica ſpecularis. Huius humoris medietas vna in humorem vitreum, qui proxime ſequitur, immerſa eſt; altera in eo extat, & quaſi innatat. Deinde humorem vitreum poſteriori parte ambit tunica reticularis, deſinens vbi glacialis humor eminere incipit ſupra vitreum. Hinc duæ ſe offerunt membranæ, nempe vuea, per cuius foramen humor cryſtallinus & pupilla cernitur; & à colore huius tunicæ, quæ varie intingitur, oculos nigros, cęſios, glaucos, aut alio colore imbutos dicimus. Altera tunica eſt cornea, quæ totum oculum ambit, & ſplendida eſt. Inter haſce duas tunicas humor aqueus continetur: tum poſtremum, atq; extimum locum habet tunica adhærens, quæ oculum in propria ſede cohibet, ducens originem à tunica caluariam inueſtiente; vnde & pericraniũ nuncupatur.

Nerui viſorÿ duo.

Concurrunt etiam ad oculi ſtructuram duo nerui, qui optici, ſeu viſorii appellantur, hi vero à cerebro proficiſcuntur, alter è dextera parte, alter è ſiniſtra: ſed aliquantulum progreſſi, inter ſe coeunt, rurſumque antequam oculos ſubintrent, ſeparantur: & quia duplici membrana veſtiti ſunt; interna tenui, & externa dura; ex illis ortum habent duæ tunicæ, vuea & cornea.

Quis ortus tunicæ vueæ & corneæ.

Per eos ſimulacra rerum, quæ ſub aſpectum cadunt, in communem ſenſum influunt, ſimulque per eoſdem à cerebro emicant viſorii ſpiritus, ſine quorum ope facultas cernendi munus ſuum obire nequeat. Hinc eſt quod affecto cerebro, etſi oculi nihil aliunde incommodi patiũtur, hebeſcit viſus, vt patet in ebriis, deliris & phreneticis, è quorum cerebro deſiliunt ſpiritus nebulis obducti, ac minus puri minuſq; apti ad operationem.

Cur ebriis obiecta circumagi videantur.

Addimus etiam ex inordinato huiuſmodi ſprituum ad oculos motu interdũ prouenire, vt ebriis circumuerti omnia videantur: Quod Aphrodiſæus lib. 2. Problematum, quæſt 67. hiſce verbis ediſſerit; Larga vini copia nimiam exhalationem ſpiritus fumei ad cerebrum mittit, qui ſpiritus cum digeri atque conſumi nequeat, prius quam temporis ſpatium concoctionem exhibeat, per cerebrum voluitur, & quaque verſus percurrit, atque ita perturbatus profluit per neruum viſorium, pupillamque ad res conſpectui obuias; facitque vt tales videantur, qualis ipſe eſt. Affectum etenim interiorem foris eſſe imaginantur: quocirca efficitur, vt etiam caligent, & vertigine tantiſper teneantur.

Spiritus in videndo multam diuerſitatem facit.

Sed & iis, qui nulla perturbatione, aut morbo laborant, propter inopiam inhabilitatemve ſpirituum deterior viſus cõtingit, & econtrario. Sic nimirum quibus ſpiritus modicus eſt, & facile diſſolubilis diu obtutum figere nequeunt: quibus lucidus & copioſus, aciem diu firmant, & res minutas ac diſtinctas ad vnguem diſcernunt quibus ſpiritus multus & craſſus, obtuentur quidem res abſque fatigatione, verum eas non exacte diſtinguũt. Sic denique, vt annotauit eod. lib. Aphrodiſæus, quæſt. 52. ii, qui aquam bibere conſueuerunt, acutius vidẽt, quia vini copia flatus nimium excitans ſpiritum viſorium turbat.

Lege Ariſt. De Generationum cap. 1.

Oculi ſecundum variam conpoſitionem aut acute, aut obtuſe vident.

Facit etiam non parum ad commoditatem, vel incommoditatem cernendi ipſa compoſitio oculorum. Nam qui oculos emiſſitios ac prominẽtes habent, obtuſe vident; qui cauos & profundos, acute; quia illis præterquam quod ſpecies ab obiectis emiſſæ minus vniuntur, ipſi etiam ſpiritus magis effluunt: his vero ſpiritus conglobati & coacti diutius conſeruantur ac viſionem intenſius exequuntur. Quod ſimiliter euenit iis, qui vt aciem intendant, oculos aliquantulum claudunt. Ac præter hæc, quæ à nobis commemorata ſunt, multa alia afferri poſſunt, quæ aſpectum vitiant, aut iuuant, ſed omnia proſequi non eſt huius loci. Ex dictis iam facile quiuis intelliget, maxime idoneam eſſe ad viſus functionem oculorum fabricam, cum tam ſingulari artificio coagmentata ſit, & tot muſculis, tot tunicis, tot humoribus, & tam aſſiduo ſpirituum defluxu ad id munus præſtandum abundet.

QVÆSTIO VII.

VTRVM VISIO FIAT IN humore cryſtallino?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS oſtendi videatur non ibi fieri.

PRoximum eſt, vt vbinam viſio fiat expendamus. Ac primum, quod non fiat in cryſtalloide, qui vnus eſt è tribus oculi humoribus, de quibus paulo ante diſſeruimus, videtur hiſce argumẽtis concludi;

Argum. 1.

Humor cryſtallinus eſt coloratus, cum ſit corpus viuens, atque adeo conſtans quatuor primarum qualitatum permixtione, quam color neceſſario ſequi videtur: igitur non poteſt eſſe idoneum viſus inſtrumẽtum. Probatur conſecutio, quia alioqui perpetuæ in oculis hallucinationes cõtingerẽt; ſiquidem omnia nobis eo colore infecta apparerent: ſicuti icterici omnia cœrulea, & qui per vitrum viride intuentur, omnia viridia æſtimãt. Quod ſi quis reſpondeat, non vniuerſum ex qualibet primarum qualitatum permixtione colorem oriri

oriri, ſed in iis tantum corporibus, in quibus denſum & opacum affatim abundat; humorem vero cryſtallinum non ita ſe habere, ſed rarum ac tranſlucidum eſſe. Contra id obiicitur: Nam ſi humor cryſtallinus tranſparens ſit, proindeq; lucem à circumfuſo aëre admittat, ſaltem non omnem lucem intueri poterit: quemadmodum nec coloris internoſceret, ſi eorum aliquo eſſet imbutus.

Argum. Imo quod viſio in nulla oculi parte fiat, hunc in modum accidit: Sępe accidit integro oculo & potentia, receptaque imagine, non videri à nobis rem præſentem: hoc vero neutiquam eueniret, ſi viſio in oculo perficeretur, quia cum ea actio naturalis ſit, poſita cauſa non impedita confeſtim ex eo dimanaret; alia igitur interior facultas in qua viſio fiat, danda eſt.

B

Argum. Tertio, Viſio fit, vt Perſpectiui docent, per radioſam pyramidem, id eſt, per ſpeciem productam in oculo ad modum pyramidis, cuius baſis eſt in ſuperficie obiecti, ſeu rei viſæ, cuſpis autem in centro inſtrumēti viſorii: ſed hoc nequit fieri, ſi videndi facultas in oculis inſit: non igitur viſio in oculis fit. Probatur Minor, quia pyramis clauditur puncto, atque vna & eadem nequit in duobus oculis ſimul terminari, at ſicuti res viſa una eſt, ita vnam tantum ab ea pyramidem ad potentiam duci oportebit.

C

Argum. Quarto, aſpectus fit in congreſſu nerui optici: non igitur in oculis. Probatur aſſumptum: primum, quia non ob aliam cauſam videtur natura huiuſmodi neruos, qui à cerebro, vti ſuperius diximus, diuiſi oriuntur, poſtmodum coniunxiſſe, niſi vt in ea parte, qua coëunt ſpecies ab vtroque modo tranſmiſſæ ad actionem videndi in vnum copularentur. Secundo, quia niſi in ea nerui coniugatione perficeretur viſio, deberent nobis geminata apparere ea, quæ ſimplicia ſunt, vtpote per geminatam viſionem, & duplicem imaginem conſpecta.

D

E

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS AFFIRmatiua quæſtionis.

Fit viſio in congreſſu nerui optici. IN hac controuerſia nonnulli, è quorum numero eſt Auicenna, referente Cœlio lib. 4. cap. 20. Cornelius lib. 1. Perſpect. cap. 3. concl. 6. & Vitellio lib. 3 theor. 4. & 20. putant viſionem effici in congreſſu nerui optici, quibus fauet ultimum proximi articuli argumentum. Hæc tamen ſententia ex eo refellitur, quia ſi ibi fieret viſio, ſequeretur eos homines, in quibus eiuſmodi nerui inter ſe minime iunguntur (quorum nonnullos repertos fuiſſe conſtat) aut omnino viſu carere, aut, vt contrariæ opinionis aſſertores volunt, omnia eis videri duplicia; quod tamen falſum eſſe experientia comprobauit. Scribit enim Veſal cap. 4. lib 4. de Fabr. corp. hum. quēdam ſe Pataui diſſecuiſſe, cuius nerui viſorii à cerebro ad oculos vſque diuiſi peruenirent, qui tamen geminata à ſimplicibus internoſceret, affirmaretque nunquam ſimplicia ſibi dupla viſa eſſe.

F

Et in oculo; ſcilicet cryſtalloide. Secundo, Quod viſio fiat in oculo ſuadetur, quia non ob aliam cauſam affecto oculo confeſtim viſus læditur, niſi quia illic facultas videndi reſidet, vbi functionem obit. Nec ſatisfaciet qui dixerit affecto oculo lædi viſum, quia impeditur delatio ſpecierum ad neruum. Non enim imaginum traiectio tam moroſa & difficilis eſt, vt medii offenſio vſque adeo ei nocere exiſtimanda ſit. Denique quod viſio fiat in cryſtalloide ex eo confirmatur, quia hic humor eſt in medio omnium aliorum humorem collocatus, eoque læſo, amittitur viſio. Item hæc pars oculi maxime ſplendida & conſpicua eſt, ac nullo colore infecta, quod ad videndi actionem apprime obſeruit. Vnde Galenus 8. de Vſu part. cap. 6. docet reliquas oculi partes huiuſce humoris gratia, ſiue vt contineant, ſiue vt alant, fuiſſe conditas. *Galenus.* Et 10. eiuſdem operis, cap 1. ſtatuit organum viſus in huiuſmodi humore conſiſtere. Idemque ſentit Ariſtoteles lib. 1. de Gener. animal. cap. 5. vbi ait in ea parte effici viſionem, quæ tota nitida eſt & ſplendida, vt ab omni colore & luce moueri poſſit. *Ariſtoteles.* Et lib. 1. de Hiſtoria animal. cap. 9. Idem aſſerit Vitellio lib. 3. Perſpectiuæ, Theoremate 4 Valeſius lib. 2. Controuerſ. cap. 8. Vega in Galenum de Loc. aff. lib. 4. cap. 1. *Vitellio. Valeſius. Vega.*

Reſpondetur argumentis aduerſariæ opinionis. Argumenta vero, quæ in contrariam partem adduximus, facile explicantur. Ad primū apte reſpondebatur. *Solut. 1.* Quod vero deinde obiectū fuit, diluitur, aiendo; Etſi color ſenſiterio affuſus aliorum colorum viſionē impediturus eſſet, tamen lumen, quod humor cryſtallinus ab aëre colluſtrato recipit, non impedire cæterorū luminum aſpectum, quia lumen ita eſt obiectum viſus, vt ſit etiam medium, cuius interuentu omnia cernuntur, quod proinde nullius viſionem debuit inhibere. *Solut. 2.* Ad ſecundum dicito: Cum anima rebus aliis nimis intenta eſt, ita vt nihil ad rem viſam aduertat, non dari viſionem; quia nec datur integra illius cauſa, deficiēte videlicet applicatione ipſius facultatis, à qua videndi actio manat. *Solut. 3.* Ad tertium: Conceſſa Maiori propoſitione, neganda eſt Minor, & ad eius probationem dicendum, pyramidem claudi puncto; ſed enim ad duos oculos non vnam duci pyramidem, ſed ad vnumquemque ſuam. Nec obſtat quod obiectum ſit vnum, quia ab eadem re infinitæ pyramides proficiſci queunt. *Solut. 4.* Ad quartum dicendum; Non ob eam cauſam, quæ in argumento efficitur, coniungi neruum opticum; Nam quod non ſit neceſſe coire in eo ſpecies, ne res geminæ appareant, ex eo plane conuincitur, quia alioqui oporteret dari

etiam ante cerebrum aliquem neruum, in quo ſpecies audibiles hinc inde in vnum copularentur, ne ſoni ſimplices duplicari videantur. Quid autem cauſæ ſit, cur geminata in oculis viſione, & in auribus auditione, non appareat geminatum, id quod ſimplum eſt, in problematis exponemus.

In Problem. de viſu, Problem. 29.

QVÆSTIO VII.

VTRVM IN SPECVLO IMAGO videatur, an non.

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVAE PARTIS argumenta.

CONſtat quædam eſſe corpora quæ imagines reddunt, vt aquam, æs politum, & gemmas quaſdam. Nihil tamen eas æque perſpicue reddit, ac ſpecula è vitro, cui plumbum auerſa parte illitum ſit. Etenim vitrum ob læuorem & pellucentiam facile imagines excipit; ſed impreſſas non remittet, niſi eas oppoſitu alicuius corporis denſi & obſcuri ſiſtat. Hinc ſolertis naturæ ingenium oculos animantium ad ſpeculorum imaginem efformaſſe videtur: ſiquidem humori cryſtallino nigrorem quendam à tergo adiunxit: è quo ad eos qui aliorum pupillam introſpiciunt imago reſiliat; vnde ſcite dictum eſt, Vt ſpeculum oculus eſt artis, ita oculum eſſe naturæ ſpeculum. Antequam vero ad inſtitutam quæſtionem veniamus, illud hoc loco monuerimus; videlicet ſpeculorum vſum, qui magna ex parte in luxum abiit, ad animi vtilitatem non poſſe parum conferre. Hinc Socrates, vt Apuleus refert, ſpeculo ad morum diſciplinam vtebatur, idque etiam adoleſcentibus, vt facerent, præcipiebat; quo ſi liberali forma eſſent, ne illam viuis contaminarent, ſi deformi ſpecie, eam morum elegantia compenſarent. Quo ſpectat illud Senecæ Naturalium quæſtionum libro primo capite decimoſeptimo. Inuenta ſunt ſpecula non vt barbam faciemq; velleremus, aut vt faciem viri poliremus, ſed vt homo ipſe ſe noſceret. Multi ex hoc conſequuti ſunt primo ſui notitiam, deinde & quoddam conſilium, formoſus, vt vitaret infamiam, deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quicquid corpori deeſſet: iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audiẽdi: ſenex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc etiam Natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi Fons cuique perlucidus, aut leue ſaxum imaginem reddit. Nuper me in littore vidi, cum placidum ventis ſtaret mare. Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe cernentium? Ætas illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitia beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxumque rapiebat.

Oculi veluti pellucida ſpecula.

[ſpe]culorum v[ſum] etiam ad a[nim]um compo[nen]dum. [Sen]eca.

His poſitis, ſolet in controuerſiam adduci, num in ſpeculo, (quod ſimiliter de aliis corporibus, à quibus rerum ſimulachra ad aſpectum deſiliunt, intelligendum erit) num, inquam, imago rei, an potius res per eam repræſentata videatur. Quam quidem controuerſiam Seneca libro ſeptimo Naturalium quæſtionum, capite quinto, cum propoſuiſſet, integram reliquit. Quod ergo imaginem cerni affirmandum ſit, tum communi hominum exiſtimatione, tum ſenſu ipſo conſpicuum videtur. Item, quia ſi obiectum cerneretur & non imago, intueremur obiectum in ſuo proprio ſitu & loco, ac ſub ea magnitudine, qua præditum eſt: cum tamen ſecus rem habere conſtet. Id enim, quod aſpicimus, non niſi in ſpeculo conſtitutum ſeſe nobis offert; & multo minus apparet, atque etiam in longiori diſtãtia, quam eſt. Tertio, quia in ſpeculo plano ſecundum Orizontem collocato, ſumma pars rei viſæ apparet ſupra, ima vero infra; & in ſpeculo fracto ſimplicia videntur gemina, atque in ſpeculis quibuſdam certo modo compoſitis, non geminata tantum, ſed numeroſa multitudine. Quæ omnia non aliunde videntur prouenire, quam ex diuerſo modo, quo imago in ſpeculis recipitur, & inde ſe ſpectandam offert. Poſtremo, quia cum ab aëre, vt interdum accidit, reflexio ad viſum fit, id, quod cernitur non eſt res ipſa, ſed eius ſimulacrum, vt non obſcure tradit Ariſtoteles 3. lib. Meteororum, capite 4. vbi ait, cuidam (hunc Antipherontem Oretanum fuiſſe memorant) ſemper imaginem ſuam ab aëre repercuſſam ante oculos obuerſari ſolitam. Itaque non ſentit Ariſtoteles Antipherontem ſe ipſum, ſed ſui imaginem in aëre obtueri conſueuiſſe. Quod etiam de ſpeculo proculdubio pronunciaſſet, cum vtrobique eadem omnino ratio ſit.

1. Argum[entum] probans in[…] nem videri. 2. In ſpeculo [im]mutato ſitu […]tium cur [ſim]plex appa[ret] obiectum. 3.

Cantuar. 2. Perſpe[ct.] concl. 5.

ARTICVLVS II.

NON VIDERI IN SPEculo imaginem.

IN propoſita dubitatione variæ ſunt auctorum ſententiæ. Nam Scotus in lib 2. diſt. 13. quæſt. 1. Auerroes lib. de Senſu & ſenſ. cap. 1. D. Thom. de Veritate, quæſt. 8. art. 5. & art. 15 aſſerit lapidem & eius imaginem in ſpeculo ſemel videri; idemque repetit 1. part. qu. 58. artic. 3. quod exemplum vberius enarrans Capreolus in primo, diſt. 35. quæſt. 2. artic. 1. ſolutionibus argumentorum contra ſecundam concluſionem, ait viſile producere ſpeciem ſui uſque ad ſpeculum, quæ viſile duntaxat referat; tum ab ſpeculo vſque ad oculum effundi

Videri obie[ctum] & imagin[em] conſent D. [Tho]mas, Caiet[a]nus, Capre[o]lus.

effundi vnam tantum ſpeciem, quæ vtrumque A repræſentet. In eadem ſententia ſunt Caiet. 1. p. q 56. art. 3. Cœlius lib. 15. c. 1. Ioan. Gand. q. 9. de Senſu & ſenſili, Thimon 3. Meteor. q. 4.

† *Ant. Andr. ſuper authorem 6. princ. Tolet. q. vlt. huius lib. Leuin. lib. 2. de Occul. nat. mir. cap. 33. Palatius in 2. Sent. diſt. 3. diſp. 5.*

...rarium o- ...tur Cir- ..., Vitellio, ...rdus. ...luſio.

† Contraria tamen opinio vera eſt, quam omnes fere Perſpectiui amplectuntur, vt videre eſt apud Ciruel. lib. 2. Perſpect. c. 2. concl. 13. & Vitel. lib 5. Richard. in 4. diſt. 11. q. 1. in 6. princ. B Apollin. hoc in lib q. 17. alioſq; non paucos. Ea vero hac concluſione explicabitur: In ſpeculo non videtur ſola imago rei, nec res ſimul cum imagine; ſed ſola res à qua imago ſpeculo imprimitur. Hæc aſſertio cum tribus conſtet partibus, quoad priorem ita cócluditur:

...videtur ...p. ...tur 1.

1. Quicquid videtur aut color eſt, aut lux; hæc enim tantum ſub obiecto viſus continentur: ſed imago neutrum horum eſt: ergo ea non videtur.
2. Secundo, ſpecies viſualis eſt homogenea, ac quælibet e C ius pars totum obiectum refert, vti ſuperius diſſeruimus: atqui in ſpeculo in alia parte caput, in alia pedes, cæteraque membra ſeſe aſpectui ingerũt. Non poteſt ergo id, quod cernitur, eſſe ſpecies viſualis.
3. Tertio, quia imago diffunditur toto ſpeculo, & tamen id, quod aſpicitur, non in toto ſpeculo cernitur.
4. Quarto, quia imago eſt in ſola ſuperficie ſpeculi confecti ex chalybe, & tamen res viſa apparet in profundo.
5. Quinto, quia ſi imago videretur in ſpeculo, D cum nihil niſi per ſimilitudinem potentiæ inuſtam percipiatur, vel imago cerneretur per ſimilitudinem eiuſdem ſpeciei, vel diuerſæ. Non eiuſdem, tũ quia eſſe notionale, quale eſt imaginis, ſemper ab eo, quod ſignificat, diſtinguitur natura; tum quia nulla maior ratio eſt, cur ſimulacrum coloris, quam cur ſimilitudo imaginis differat ſpecie ab eo, cuius ſimulacrum eſt; tum poſtremo quia ſimilitudines diſtinguuntur ſpecie per obiecta, quæ repræſentant: E cum igitur color & eius ſimilitudo naturam ſpecie diuerſam obtineant, conſequens eſt, vt etiam imago coloris & imago ſimilitudinis ipſius coloris naturam ſpecie differentem ſortiantur. Quod autem imago in ſpeculo per aliam ſimilitudinem ab ſe ſpecie diſtinctam non cernatur, ex eo ſuadetur; quia tunc viſio, quæ circa ſpeculum fit, non eſſet reflexa, ſiquidem à ſpeculo ad oculum ducitur recta linea. Quod ſi aduerſarius dicat obiectum reſpici per lineam reflexam; imaginem vero per rectam, F iam negat ſolam imaginem videri, quod ante aſſerebat. Secundo; lux directa & reflexa ſunt eiuſdem ſpeciei; ergo imago per rectam lineam effuſa ab obiecto in ſpeculum, & per reflexam ab ſpeculo deſiliens ad oculum, erunt eiuſdem ſpeciei: atque illa ſolum repræſentat obiectum; ergo & hæc.

...n videtur.

Iam vero quod ſimul & imago & res per eam ſignificata non ſpectetur, inde iam conſtat; quia eatenus tantum diceretur videri à nobis ſimul res & imago, quatenus idem eſt motus in imaginem & in rem, quam imago repræſentat, vt ſcripſit Ariſtoteles lib. de Memor. & remin. cap 2. Quare cum oſtenſum ſit, aſpectum noſtrum non ad imaginem ſpeculo inſidentem terminari, planum relinquitur dici non poſſe, nos & imaginem & rem, quam imago ſignificat, in ſpeculo videre. *Simul res & imago.*

Supereſt ergo, vt quod in ſpeculo cernitur, ſit res ſpeculo oppoſita; v. g. cum Socrates in ſpeculum intuetur, ſeipſum in eo videt per ſpeciẽ à ſpeculo deſilientem: quia nimirum primo in ſpeculum ſui imaginem recte impreſſit, deinde imago ab ſpeculo repercuſſa ad oculos redit, qua obſignati oculi ipſiuſmet Socratis viſionem eliciunt, tenduntque in Socratem, non in proprio ſitu, ſed in alieno, videlicet in eo, à quo imago ad aſpectum reſultat. Nec id mirum videri debet, cum id viſioni reflexæ peculiare ſit. Qua de re multa apud Vitell. lib. 5. Perſpect. & ſequentibus. *Solum res in ſpeculo cernitur.*

Nunc aduerſæ partis argumentis occurramus. Ad primum dicendum, etſi non ſolũ vulgus, ſed ſapientum nonnulli cenſuerint videri in ſpeculo imaginem, idq; ita eſſe ſenſui videatur, re vera tamen aliter rem habere, vt fuit à nobis commonſtratum. *Solutio argumenti 1.* Ad ſecundum quid dicendum ſit, ex proxime dictis patet. *Solut. 2.* Ad tertiũ, varietatem illam penes ſitum, qua ſe res cóſpectam in ſpeculis offert, item geminationẽ multitudinemve eiuſdem, naſci ex ſitu ipſo, vel compoſitione ſpeculorum, & ex modo, quo regreditur imago, per quam res videtur. *Solut. 3.* Quæ omnia ſi à nobis particulatim, & enucleate expendenda eſſent, oporteret ea de re integram atq; alienam à preſenti inſtituto tractationem attexere.

Ad vltimum, quod etiam in lib. Meteor. tract. 4. cap. 5. diſſeruimus, reſpondemus, locutum fuiſſe eo loco Ariſtotelem ex cómuni vulgariũ hominum ſentẽtia; quemadmodum & cauſam, cur Antipheronti ſua imago præire ſemper videretur, reddidit nó ex ſuo, ſed ex Platonis dogmate: qui, vt ſuperius diximus, aſpectum per egreſſum radiorũ viſualium ab oculis fieri credebat. *Solut. vlt.* Itaq; docuit ibi Ariſtoteles idcirco Antipheronti ſui ſimulacrum obſeruari ſolitum, quia adeo imbecilli viſu erat, vt radii ab eo exilientes non poſſent vltra progredi, & aëre propellere: ſicque à proximo aere, quaſi à ſpeculo confeſtim ad oculum redibant, & vbi ea repercuſſio fiebat, propriam formam intuebatur; ita Ariſtoteles. *An viderit ſe in aere Antipheron.* Si tamen germanam huiuſce rei cauſam requiris, reſpondet Alexander nubeculam aliquam Antipheronti ante pupillam coactam fuiſſe, è qua ob denſitatem reflexio imaginis ad humorem cryſtallinum fiebat, atq; ita videre ſe ille in aëre putabat, cum re vera intra oculorum orbem videret; quemadmodum ob-

eiuſmodi materiæ intra oculos concretionem, interdum culices in aëre voluntas intueri nobis videmur, venulis, quæ ad pupillam ſunt materia illa oppletis, ideoq; aliquantulum ſublatis, ita vt alarum quandam ſimilitudinem præ ſe ferant.

Huic tamen ſolutioni illud obſtat, quod cum intra oculum non poſſit gigni imago totius corporis, vel faciei, cum oculus non opponatur illis ex aduerſo, vtique non poterat Antipheron ſe per imaginem in oculo ipſo genitam conſpicere. Quare dicendum potius, ab aëre ad Antipherontis oculos ophthalmia laborantes, reflecti ſolitam quaſi ab ſpeculo imaginem, qua ſe aëre vicino intuebatur: potuit enim ab oculis eo morbo affectis humor diffluere, quo aër craſſeſceret, eamque repercuſſionem faceret. Altera ſolutio ſit: Forſitan Antipheron neque intra oculum, neque in aëre ſeipſum videbat, ſed læſa imaginatione, id quod apprehendebat, exterius accidere putabat. Narrat enim de ipſo Ariſtoteles in libro de Memoria & reminiſcentia, cap. 1. eum idola omnia, quæ phantaſia concipiebat, tanquam facta & geſta narraſſe. Lege Galenum de Loc. affect. lib. 3. cap. 3. quo loco oſtendit, propter affectum humore melancholico cerebrum, ſibi perſuaſiſſe nonnullos, exterius obuerſari oculis plurima, quæ interius ſolummodo conficta erant.

QVÆSTIO IX.

VTRVM II, QVI AQVARVM INſpectores vulgo habentur, re vera ſub terris aquas videant.

ARTICVLVS I.

QVÆSTIONIS IN VTRAMQVE partem diſceptatio.

PRo explicatione propoſitæ dubitationis aduertendum eſt, ex iis, qui Aquileges nuncupantur, quoſdam eſſe, de quibus Plinius lib. 31. Natur. hiſtor. cap. 3. agit, qui tantum externis quibuſdam indiciis explorant, vbi aquæ ſubſint; quibus ad id præter vulgares notas, videlicet iuncum, aut arundinem, multumque alicui loco incubantem ranam, illud peculiare ſignum eſt; Si ante Solis ortum longius intuentibus exhalatio aliqua nebuloſa prætenuis appareat; quam tamen ex edito ſpeculantur proni, terram mento attingente. Eſt etiam, vt loco citato ait Plinius, alia æſtimatio, peritis tantum nota, quam feruentiſſimo æſtu ſequuntur, dieique horis ardentiſſimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur; ſed tanta intentione oculorum opus eſt, vt indole-

Indicia latentis aquæ.

De his ſignis Vitruuius libro 8. de Architectura.

A ſcant, quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, &c. Alii ſunt, qui profitentur ſe aquas terra latentes intueri. De his noſtra quæſtio eſt. Nam quod hoc fictitiũ omnino ſit, ex eo videtur oſtendi, quia cum viſio non fiat, niſi transmiſſis ab obiecto ſpeciebus per diaphanum actu illuſtratum, terra vero opaca ſit, ac nequaquam lumini pervia: quonam modo aqua terræ ſinu obliteſcens videri poterit? Secundo, quia

B vel id prouenit ex perſpicacitate & acumine; vel ex qualitate aliqua iis hominibus naturæ dono inſita. Primum dicendum non eſt, cum ij homines cætera non acutius videant. Nec ſecundum, quia non apparet, quænam eiuſmodi qualitas ſit; ergo, &c. Accedit quod nonnulli, qui hoc munus venditabant, faſſi ſunt nihil ſe minus, quam aquam ſub terris videre, ſeque id ad quæſtum finxiſſe. Quare & ij, quorum dicto effoſſis puteis aquæ repertæ ſunt, quibuſdam venere in ſuſpicionem initi cum Dæmonibus

C fœderis.

Quibus rationibus probetur videri aquas ſub terra.

Ad enim in contrariam partem non deſunt etiam argumenta. Ac primum, quod tametſi mirum ſit, non debeat tamen impoſſibile iudicari, quoſdam eſſe, qui eo naturæ munere afficiantur, vt ſub terris aquas videant, reddi poteſt probabile multorum hominum exemplis, quibus peculiares quædam affectiones præter communem ordinem & conſuetudinem ab

D ipſo ortu datæ ſunt. Nam Alexander Macedo ex cute & membris ſuauiſſimum odorem afflabat; & qui eius menſis præerat Demophoon, in Sole balneoque rigebat, æſtuabat in vmbra. Tiberius Cæſar expergefactus noctu paulisper non aliter, quam media luce, omnia contuebatur, paulatim tenebris ſeſe obducentibus: & noſtra etiam ætate ciuis quidam Brigantinæ vrbis in Luſitania noctu adeo acute videbat, vt minutiſſima quæque diſtingueret. Athenagoras Argiuus à Scorpionibus percuſſus nihil dole-

E bat. Tintyritæ incolæ Ægypti inter Crocodilos impune verſantur. Quædam Æthiopum gens ex aduerſo Meroes ad vſque fluuium Hydaſpem citra periculum aſpides comedunt. Longum eſſet cætera perſequi. Solet quippe natura hiſce quaſi digreſſionibus extra chorum ſaltare, vt extraordinaria varietate vniuerſi pulchritudinem augeat.

Pro aquarum inſpectoribus.

Cœlius lib. 17. cap. 17.
Plin. lib. 11. c.
Tranquill. Tyberio, c. 6
Cœlius libro cap. 9.

F Item, quod non repugnet cerni prædicto modo aquas, probatur ex eo, quia lynces dicuntur ea, quæ trans parietem ſunt, aſpicere: quod etiam Hiſtorici de quodam Argonauta, qui Lynceus dictus eſt, memoriæ prodiderunt. Nec officit quod non videantur per terræ obſcuritatem tranſmitti poſſe imagines ab aqua ad aſpectum. Enimuero haud improbabile eſt, quod Stoici Philoſophi tuebantur; videlicet terram nonnihil luminis imbibere, atque adeo etiam ea, quæ terræ ſinu ſaltem ad aliquam diſtantiam incluſa ſunt, iacere ex ſe

Cœlius libro 1 cap. 2.

ex ſe proprias imagines, verum ita tenues, vt ordinarie, & communi vidēdi facultati non congruant: ſed ei, qua præditi aquileges ſunt. Nec item ſpecierum traiectionē impediet terræ denſitas: ſiquidem denſior quam terra eſt cryſtallus, quæ tamen luce perfuſa ſpecies tranſmittit.

ARTICVLVS II.

QVÆSTIONIS EXplicatio.

[…] aquileges […]ne, vtrumq; […]abile.

HIs ita in vtramque partem diſputatis, nonnulli ætatis noſtræ nobiles Philoſophi affirmatiuam partem amplectuntur: nimirum, reperiri homines, qui re vera aquas terra latentes conſpiciunt. Adducuntur autem vt ita opinentur, nō tam philoſophicis rationibus, quam experientia. Fuerunt enim non pauci extantque adhuc nonnulli, qui multis in locis occultam aquæ vim ſua inſpectione oſtēderunt: non interueniſſe autem ad id opem Dæmonum ſuadet diligens. & accuratum examen; quo eorum hac in re probitas publici iudicii authoritate explorata fuit. Tum vero quod quibuſdam etiā brutis animantibus hanc cernendi vim à natura datam fuiſſe perhibent; argumento quod certis quibuſdam locis aſpectu magnopere terrebantur, vbi eruta terra, ſubterfluentes aquæ repertæ ſunt.

[…]s fit argu- […]s pro vtra- […]parte ad- […]is.

Qui negatiuam partem ſequuntur, ea, quæ diximus experimenta ad externa ſigna, ad mendacia, ad beneficia, ad caſum referunt. Si qui tamen affirmatiuam ſequi voluerint, ad primam aduerſariorum rationem reſpondebunt cum Stoicis, terram quidem opacam, & obſcurā eſſe, nō quia nihil prorſus luminis interius ſaltem intra poros admittit, ſed quia id adeo exiguum eſt, vt pro nihilo habeatur; præſertim cum ordinarie ſub aſpectum non cadat. Non videre autem aquileges aquam ſine aliquo lumine, argumento eſt, quod aquam exploraturi, meridianam lucem quærunt, & ſolis ſplendorem, quo nimirum è profundo ſpecies hauriant, & ad aſpectum euocent. Quæ ſpecies per aerem poris terræ contentum forte traiiciantur.

Ad ſecundum dicēdum, vt plurimum id non prouenire ex nimia perſpicacitate, ſaltem reſpectu omnium viſilium, vti probat argumentum ſed ex peculiari affectione occulta, quæ viſus proportionem ad vſum taliū ſpecierum, & tam exigui luminis habet: quanquam interdum cum ea proportione repertū fuiſſe dicitur, mirum acumen ad res omnes quam longiſſime tuendas; vt in Lynceo Argonauta, cuius ſupra mētionem fecimus, qui nō ſolum terra interpoſita videbat, ſed ſolitus etiam fuiſſe perhibetur exeuntem à Carthagine claſſem Punicam, numerumque nauium ex ſpecula Libycana manifeſtiſſime notare. Idemque quod paucis mortalium contigit, nouiſſimam lunam, primamque in ſigno Arietis eodem die conſpexit. *Plinius lib. 2. cap. 17.*

Ad vltimum haud mirum eſſe, quod quidam videre ſe aquas finxerint cum non videtur, nihil eſt enim in iſtiuſmodi rebus tam certum, & conſtans, quod ſimulatores non inueniat.

ΚΕΦ. Θ.

Νῦν δὲ πρῶτον περὶ ψόφου καὶ ἀκοῆς διορίσωμεν, ἔστι δὲ διττὸς ὁ ψόφος. ὁ μὲν γὰρ ἐνέργειά τις, ὁ δὲ δύναμις· τὰ μὲν γὰρ οὔ φαμεν ἔχειν ψόφον, οἷον σπόγγον, ἔρια· τὰ δ' ἔχειν χαλκὸς, καὶ ὅσα στερεὰ καὶ λεῖα, ὅτι δύναται ψοφῆσαι. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτοῦ μεταξὺ καὶ τῆς ἀκοῆς, ἐμποιῆσαι ψόφον ἐνεργείᾳ. γίνεται δ' ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος, ἀεί τινος πρός τι καὶ ἔν τινι. πληγὴ γάρ ἐστιν ἡ ποιοῦσα. διὸ καὶ ἀδύνατον ἑνὸς ὄντος γενέσθαι ψόφον· ἕτερον γὰρ τὸ τύπτον, καὶ τὸ τυπτόμενον· ὥστε τὸ ψοφοῦν πρός τι ψοφεῖ, πληγὴ δ' οὐ γίνεται ἄνευ φορᾶς.

CAPVT VIII.

NVnc autem poſt hæc de ſono & auditu determinemus oportet. Eſt itaque ſonus duplex: quidam enim eſt actu: quidam potentia ſonus. Nam corporum quædam non habere dicimus ſonum, vt ſpongiam, lanam, & huiuſcemodi, quædam habere, vt æs, & quæcunque ſolida, lauiaque ſunt, quia poſſunt ſonare, id eſt, inter ſe, & auditum ſonum efficere. Text. 77. b *Fit autem actu ſonus alicuius ſemper ad aliquid, & in aliquo: iſtus eſt enim, qui ſonum efficit ipſum. Quapropter fieri non poteſt, vt ſi vnum ſit corpus, ſonus efficiatur: quippe cum aliud ſit id, quod verberat, aliud quod verberatur. Quare id, quod ſonat, ad aliquid ſonat, Sine autem latione nunquam efficitur ictus.* Text. 78.

c *Atque*

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

NVnc autem.] A viſu ad auditum tranſit, quod hic ſenſus ſecundum dignitatis locum inter cæteros ſenſus externos vendicet, vt progreſſu patebit. Continet autem hęc diſputatio partes quinque. Vnam de obiecto auditus; hoc eſt, de ſono: alteram de eius functionibus; tertiam de organo: quartam de ſonorum differentiis: quintam de inſtrumentis, & generatione vocis. Docet ergo in primis ſonum duplicem eſſe: vnum actu, alterum poteſtate. Sonus actu eſt, cum corpora ſonum efficientia actu colliduntur: poteſtate, cum corpora, quę ſonare queunt, non actu colliduntur, ſed potentia tantum.

b *Fit autem actu ſonus.*] Aggreditur ad explicandum quonam modo ſonus actu fiat; cum vero

ſonus duplex ſit: directus, & reflexus, prius de directo, qui reflexum neceſſario antecedit, diſſerit. Docet igitur ad directum ſonum edendum tria corpora concurrere, nimirum corpus percutiens, percuſſum, & medium quod intercipitur. Id vero ita probat; Sonus reſultat ex ictu, ſeu percuſſione, hæc autem non datur niſi vnum corpus percutiat, alterum plagam excipiat. Igitur ad ſonum producendum duo exiguntur corpora. Deinde, percuſſio non fit niſi vnum corpus ad alterum loco moueatur: hæc autem motio indiget medio, cum latio non ſit in vacuo. Igitur tria corpora ad ſonum conueniunt, duo extrema, & vnum medium.

Trium corperũ concurſu ſonus fit.

c *Atque*

ὥσπερ δ' εἴπομεν, οὐ τῶν τυχόντων πληγὴ ὁ ψόφος. οὐθένα γὰρ ψόφον ποιεῖ ἔρια παταχθέντα ἢ πληγέντα, ἀλλὰ χαλκὸς, καὶ ὅσα λεῖα καὶ κοῖλα· ὁ μὲν χαλκὸς, ὅτι λεῖος· τὰ δὲ κοῖλα, τῇ ἀνακλάσει πολλὰς ποιεῖ πληγὰς μετὰ τὴν πρώτην, ἀδυνατοῦντος ἐξελθεῖν τοῦ κινηθέντος. ἔτι ἀκούεται ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι ἀλλ' ἧττον. οὐκ ἔστι δὲ ψόφου κύριος ὁ ἀὴρ, οὐδὲ τὸ ὕδωρ· ἀλλὰ δεῖ στερεῶν πληγὴν γενέσθαι πρὸς ἄλληλα, καὶ πρὸς τὸν ἀέρα. τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν ὑπομένῃ πληγεὶς ὁ ἀὴρ, καὶ μὴ διαχυθῇ. διὸ ἐὰν ταχέως καὶ σφοδρῶς πληγῇ, ψοφεῖ. δεῖ γὰρ φθάσαι τὴν κίνησιν τοῦ ῥαπίζοντος τὴν θρύψιν τοῦ ἀέρος, ὥσπερ ἂν εἰ σωρὸν ἢ ὁρμαθὸν ψάμμου τύπτοι τις φερόμενον ταχύ. ἠχὼ δὲ γίνεται ὅταν ὑπὸ τοῦ ἀέρος ἑνὸς γενομένου διὰ τὸ ἀγγεῖον τὸ διορίσαν καὶ κωλῦσαν θρυφθῆναι, πάλιν ὁ ἀὴρ ἀπωσθῇ, ὥσπερ σφαῖρα. ἔοικε δ' ἀεὶ γίνεσθαι ἠχὼ, ἀλλ' οὐ σαφής· ἐπεὶ συμβαίνει γε ἐπὶ τοῦ ψόφου. καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ φωτός· καὶ γὰρ τὸ φῶς ἀεὶ ἀνακλᾶται. οὐ γὰρ ἂν ἐγίνετο πάντῃ φῶς, ἀλλὰ σκότος ἔξω τοῦ ἡλιουμένου, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀνακλᾶται, ὥσπερ ἀφ' ὕδατος, ἢ χαλκοῦ, ἢ καί τινος ἄλλου τῶν λείων. ὥστε σκιὰν ποιεῖν, ᾗ τὸ φῶς ὁρίζομεν. τὸ δὲ κενὸν ὀρθῶς λέγεται κύριον τοῦ ἀκούειν. δοκεῖ γὰρ εἶναι κενὸν ὁ ἀήρ. οὗτος δ' ἐστὶν ὁ ποιῶν ἀκούειν. ὅταν κινηθῇ συνεχὴς καὶ εἷς· ἀλλὰ διὰ τὸ ψαθυρὸς εἶναι, οὐ γεγωνεῖ ἂν μὴ λεῖον ᾖ τὸ πληγέν. τότε δὲ εἷς γίνεται ἅμα, διὰ τὸ ἐπίπεδον· ἓν γὰρ τὸ τοῦ λείου ἐπίπεδον.

ψοφητικὸν

c. *Atq; vti diximus non quorumuis ictus corporum ſine vllo diſcrimine ſonus eſt, nullum enim efficit ſonum, ſi percuſſa fuerit lana, ſed æs, & quæcunq; ſunt leuia, cõcauaq;: æs quidem, quia corpus eſt læue, concaua vero, quia per reflexionem cõplures poſt primum efficiunt ictus, quippe cum non poſſit aer motus, ac agitatus exire. Præterea, auditur quidem ſonus & in aere & aqua. At vero nec aer eſt auctor ſoni, nec aqua, ſed opus eſt, vt inter ſeſe ſolidorum corporum, atque ad aerem ictus fiat, quod quidem tum fit, cum aer percuſſus permanet, neque diffunditur. Quapropter ſi cito, vehementerq; percutiatur ſonat, opus eſt enim vt percutientis motus diffuſionem præueniat aeris: perinde atq; ſi cumulum aut aceruum arenæ cum fertur, velociter quiſpiam verberet.* Text. 79. *d Fit autem Echo, ſonitus, inquam is, qui poſt ſonum reſultat: cum aer factus vnus ob vas, vel locum, qui terminauit ipſum, atq; diſſolui prohibuit, inde reſilit veluti pila repulſus. Videtur autem talis ſonitus fieri ſemper: ſed non ſemper clarus efficitur. Nam & in ſono perinde atque in lumine fit. Lumen enim ſemper refrangitur: alioquin non fieret lumen vbiq;: ſed eſſent extra locum eum tenebræ, quo radij ſolis perueniunt. Verum non ita ſemper refrangitur, vt vmbram efficiat, qua terminare lumen ſolemus, quod quidem tum fit, cum ab aqua, vel aere, cæteriſq; leuibus, vt patet, reflectitur.* Text. 80. *Recte autem à veteribus audiendi vacuo tribuitur auctoritas. Nam aer vacuum eſſe videtur, is autem eſt, qui audire facit, cum continuus vnuſquiſq; fuerit agitatus. Verum quia fragilis eſt, non perſonat niſi id, quod eſt percuſſum, ſit læue, tum enim vnus ipſe ſimul ob planiciem ipſam euadit, læuis namq; corporis planum eſt vnum. Id igitur ſonum efficit, quod mouet vſq; ad auditum continuatione aerem vnum.* Text. 81.

Ineſt

---

c *Atq; vti diximus*] Docet qualia eſſe debeant ea corpora, quæ percuſſa ſonum editura ſunt, idque nonnullis propoſitis conditionibus ediſſerit Prima eſt, vt ſint dura; ſi enim ſibi mutuo obſiſtẽt, & interclusum aerem ferient: cuius conditionis defectu corpora lanea non reddunt ſonum: Secunda eſt: vt ſint leuia, quia læuium vna eſt æquabilis ſuperficies, qua totus aer ſimul diuerberatus ſonabit: nec fruſtratim comminutus ſilẽtio egredietur: Tertia, vt ſint concaua: Nam hæc ad ſonum efficiendum aptiora ſunt: quia aer intus incluſus poſt ictum ad latera concaua repercutitur, vt in tintinnabulis videmus. Deinde, agit de medio ſoni, docetque id eſſe aerem & aquam: licet hæc non ſint præcipua cauſa ſonum efficiens, ſed corpora ſolida aerem comprimentia, ita vt percutiẽtis motus diſſipationem aeris præueniat, ac vincat. Vnde fit vt percuſſio velox, & concitata eſſe debeat, alioqui ſenſim aer diffluet abſque ſono. Quod Ariſtoteles exemplo declarat. Nam arenæ cumulum deſcendentem, ſi quis celeriter, ac vehementer percutiat, ita vt ob velocitatem eius diffuſionem præueniat, ſonum efficit, contra vero accidet ſi arenam ſenſim, & leuiter feriat.

Corpora aptiora ad ſonum efficiendum dura, læuia concauaque ſunt.

Quod ſoni medium.

d *Fit autem Echo.*] Diſſerit de generatione Echus ſeu ſoni reflexi, quem ait fieri cum ſonus ex ſono reſultat, id eſt, cum aer ictus in corpus, quod ei renititur, incurrit, cumque vlterius progredi non poſſit, diſpeſcitur, & diſſultat, vt pila: Docetque ſemper huiuſcemodi reciprocas voces fieri, licet præ ſua exilitate ſenſum effugiant: quod & in lumine accidit, nam etſi non ita nobis effulgeat, ſemper reſilit, etiam in eas partes, vbi eſt vmbra: alioqui tenebræ vbique eſſent, exceptis

ceptis locis ſoli oppoſitis, vbi ſplendor & radius palā incubat. Si igitur & ſoni reflexio ſemper fit, quia ſemper ex ſono percuſſus aer inuenit corpus, vnde reciprocetur: non tamen ſemper auditur, aut quia ſpecies recurrentes prætenues ſunt, & iam pene emortuæ: aut quia adſunt adhuc ſpecies directæ, aut nō multo ante fuerunt: quod in cauſa eſt, ne Echo vti diuerſus ſonus percipiatur. Commonet deinde probe aſſeruiſſe antiquos philoſophos aerem eſſe medium, quo ſonus percipitur, qui tunc apte immutatur, vt auditio fieri queat, cum totus aer inter corpus, quod ſonat, & audiendi facultatem interiectus afficitur, vt in auditum ſpecies tranſmitti poſſint.

Quemcunque ſonum comitatur Echo, quam non percipiunt.

e *Ineſt*

ψοφητικὸν μὲν οὖν, τὸ κινητικὸν ἑνὸς ἀέρος συνεχείᾳ μέχρις ἀκοῆς· ἀκοῇ δὲ συμφυὴς ἀήρ. διὰ δὲ τὸ ἐν ἀέρι εἶναι, κινουμένου ἔξω, τὸ εἴσω κινεῖ. διόπερ οὐ πάντῃ τὸ ζῶον ἀκούει, οὐδὲ πάντῃ διέρχεται ὁ ἀήρ. οὐ γὰρ πάντῃ ἔχει ἀέρα τὸ κινησόμενον μέρος καὶ ἔμψυχον, ὥσπερ ἡ κόρη τὸ ὑγρόν. αὐτὸ μὲν δὴ ἄψοφον ὁ ἀήρ, διὰ τὸ εὔθρυπτον, ὅταν δὲ κωλυθῇ θρύπτεσθαι οὐ τούτου κίνησις ψόφος. ὁ δ' ἐν τοῖς ὠσὶν ἐγκατῳκοδόμηται πρὸς τὸ ἀκίνητον εἶναι, ὅπως ἀκριβῶς αἰσθάνηται πάσας τὰς διαφορὰς τῆς κινήσεως. διὰ τοῦτο καὶ ἐν ὕδατι ἀκούομεν, ὅτι οὐκ εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν τὸν συμφυῆ ἀέρα. ἀλλ' οὐδ' εἰς τὸ οὖς διὰ τὰς ἕλικας· ὅταν δὲ τοῦτο συμβῇ, οὐκ ἀκούει· οὐδ' ἂν ἡ μῆνιγξ κάμῃ, ὥσπερ τὸ ἐπὶ τῇ κόρῃ δέρμα, ὅταν κάμῃ. ἀλλὰ καὶ σημεῖον τοῦ ἀκούειν ἢ μή, τὸ ἠχεῖν ἀεὶ τὸ οὖς ὥσπερ τὸ κέρας· ἀεὶ γὰρ οἰκείαν τινὰ κίνησιν κινεῖται ὁ ἀήρ, ὁ ἐν τοῖς ὠσίν· ἀλλ' ὁ ψόφος ἀλλότριος καὶ οὐκ ἴδιος· καὶ διὰ τοῦτό φασιν ἀκούειν τῷ κενῷ καὶ ἠχοῦντι, ὅτι ἀκούομεν τῷ ἔχειν τι ὡρισμένον τὸν ἀέρα. πότερον δὲ ψοφεῖ τὸ τυπτόμενον, ἢ τὸ τύπτον, ἢ καὶ ἄμφω, τρόπον δ' ἕτερον· ἔστι γὰρ ὁ ψόφος κίνησις τοῦ δυναμένου κινεῖσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, ὅνπερ τὰ ἀφαλλόμενα ἀπὸ τῶν λείων, ὅταν τις κρούσῃ. οὐ δὴ πᾶν ὥσπερ εἴρηται, ψοφεῖ τυπτόμενον καὶ τύπτον· οἷον ἐὰν πατάξῃ βελόνη βελόνην· ἀλλὰ δεῖ τὸ τυπτόμενον ὁμαλὸν εἶναι, ὥστε τὸν ἀέρα ἀθρόον ἀφάλλεσθαι καὶ σείεσθαι·

αἱ δὲ

e *Ineſt autem auditui quidam inſitus aer, atq; cum auditus in aere ſit, cum externus aer mouetur, & internus mouetur ac agitatur. Quapropter animal non omni audit ex parte, neq; quouis aer pertranſit, & penetrat; quippe cum animatum non habeat aerem vbiq; quo poſſit quauis ſua parte moueri.* Text. 82.

Ipſe igitur aer vacat ex ſe ſono, quia facile diſpergitur ac diſſoluitur: verum cum prohibetur diſſolui, tum motio ipſius eſt ſonus. At is aer qui in auribus eſt collocatus, intus eſt conditus vt ſit immobilis, atq; vt hoc exacte ſentiat differentias omnes motus. Et propter hoc in aqua etiam audimus, quia non egreditur in ipſum inſitum aerem, nec in aurem ob obliquitates ipſius, aqua; quod ſi acciderit, non audimus. Nec item, ſi ægrotauerit ipſa membrana. Quemadmodum etiam non videmus: cum ea pellis ægrotat, quæ pupillam complectitur. Text. 83.

f *At enim ſignum id eſt audiendi, vel non audiendi. Nam auris ſemper ſonat perinde ac cornu, ſemper enim aer inſitus motu ſuo quodam in auribus agitatur. Verum ipſe ſonus alienus eſt, & non proprius. Et propterea veteres vacuo nos inquiunt audire, ac perſonante: quia audimus eo, quod determinatum aerem habet.* Text. 84.

g *Sed vtrum horum duorum ſonet: vtrum id quod verberatur, an id quod verberat? At conſtat vtrumque ſonare, modo autem diuerſo. Sonus enim motio eſt eius, quod eo motu moueri poteſt, quo mouentur ea, quæ reſiliunt à corporibus læuibus cum quiſpiam percutit. Nec omne quoduis tam verberatum, quam verberans ſonum efficit, vti diximus, non enim vt patet, ſonus efficitur, ſi acus feriat acum. Sed opus eſt, vt id, quod verberatur, ſit planum quo ſimul aer inde reſiliat, totus ve concutiatur.* Text. 85.

h *Atq;*

---

e *Ineſt autem auditui.*] Explanat qua ratione audiendi inſtrumentum à ſono immutetur. Habet quippe auditus organo ſuo congēitum aerem, qui ab externo aere moto notionaliter etiam, id eſt, per ſpecies mouetur. Ideoq; non omnia animantium membra audiendi vi pollent: quia non omnibus huiuſmodi aer innatus eſt, ſed tantummodo auribus, intra quas obliteſcit. Porro diſcrimen eſt inter externum aerem, & eum, quem auribus natiuum ponimus, quod licet vterque ſoni expers ſit, ille tamen facile diſſipatur, ſonumque edit, hic vero immotus perſiſtit, vt omnia ſonorum genera comprehendat, & dignoſcat, quemadmodum & humor cryſtallinus omni colore vacat, vt colores omnes percipiat: ob eamque cauſam etiam intra aquam audimus, quia ipſum aerem auditui congenitum aqua non ſubit. Quod ſi vnquam vehementiori facto impetu, eo irrumpat non ſentitur ſonus. Quod ſimiliter accidit cum membrana aerem illum complectens vitio aliquo laborat. *Qua pacto auditus inſtrumentum à ſono moueatur.*

f *At enim ſignum*] Quod congenitus aer atque immotus organum ſit audiendi ſigno quodam oſtendit. Si enim auris quodam veluti bombo perſonat inſtar cornu, minime audimus, moto ſcilicet & agitato, atque adeo male affecto interno illo aere. Qua de cauſa (inquit Ariſtoteles) veteres quidam putarant etiam in vacuo audiēdi actionem elici poſſe, quod ſat eſſet intra nos congenitum aerem pulſari. *Aerem innatū eſſe organum audiendi.*

g *Sed vtrum horum.*] In quæſtionem adducit, quidnam ſoni cauſa dici debeat: percutienſne, an percuſſum. Reſpondet vtrumque eſſe cauſam ſoni: alia tamen, atque alia ratione. Percuſſum quatenus reſiſtendo, percutiens quatenus feriendo in cauſa eſt vt interceptus aer diſſiliat; ſi- *Tam percutiēs, quā percuſſum corpus eſt cauſa ſoni.*

quidem

quidem ſonus ex conflictu duorum corporum, & aeris deſultu naſcitur. Deinde, rurſus explicat cuiuſmodi eſſe debeant corpora, quæ ſe ferunt ad ſonum, vtique leuia, & plana eſſe oportere, quia ab aſperis ob eminentias, & ſuperficierum inæqualitatem non reſilit vnus aer continuus, quod ad ſonum neceſſum eſt, ſed diffluit, ac diſpergitur.

h *Atque*

αἱ δὲ διαφοραὶ τῶν ψοφούντων, ἐν τῷ κατ' ἐνέργειαν ψόφῳ δηλοῦνται· ὥσπερ γὰρ ἄνευ φωτὸς οὐχ ὁρᾶται τὰ χρώματα, οὕτως οὐδὲ ἄνευ ψόφου τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρύ. ταῦτα δὲ λέγεται κατὰ μεταφορὰν, ἀπὸ τῶν ἁπτῶν· τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ κινεῖ τὴν αἴσθησιν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπὶ πολύ. τὸ δὲ βαρὺ, ἐν πολλῷ ἐπ' ὀλίγον· καὶ οὐ δὴ ταχὺ τὸ ὀξὺ, τὸ δὲ βαρὺ βραδὺ, ἀλλὰ γίνεται τοῦ μὲν, διὰ τὸ τάχος ἡ κίνησις τοιαύτη· τοῦ δὲ, διὰ βραδυτῆτα· καὶ ἔοικεν ἀνάλογον ἔχειν τῷ περὶ τὴν ἁφὴν ὀξεῖ καὶ ἀμβλεῖ. τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ οἷον κεντεῖ, τὸ δ' ἀμβλὺ οἷον ὠθεῖ διὰ τὸ κινεῖν, τὸ μὲν ἐν ὀλίγῳ, τὸ δὲ ἐν πολλῷ. ὥστε συμβαίνει τὸ μὲν ταχὺ, τὸ δὲ βραδὺ εἶναι. περὶ μὲν οὖν ψόφου, ταύτῃ διωρίσθω, ἡ δὲ φωνὴ, ψόφος τις ἐστὶν ἐμψύχου. τῶν γὰρ ἀψύχων οὐθὲν φωνεῖ, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα λέγεται φωνεῖν· οἷον αὐλὸς, καὶ λύρα, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἀψύχων ἀπότασιν ἔχει, καὶ μέλος, καὶ διάλεκτον. ἔοικε γὰρ ὅτι καὶ ἡ φωνὴ ταῦτα ἔχει· πολλὰ δὲ τῶν ζώων οὐκ ἔχουσι φωνήν. οἷον τά τε ἄναιμα, καὶ τῶν ἐναίμων οἱ ἰχθύες· καὶ τοῦτ' εὐλόγως, εἴπερ ἀέρος κίνησίς ἐστιν ὁ ψόφος. ἀλλ' οἱ λεγόμενοι φωνεῖν, οἷον ἐν τῷ Ἀχελῴῳ ἰχθύες ψοφοῦσι τοῖς βραγχίοις, ἢ τινι ἑτέρῳ τοιούτῳ. φωνὴ δέ ἐστι ζώου ψόφος, καὶ οὐ τῷ τυχόντι μορίῳ, ἀλλ' ἐπεὶ πᾶν ψοφεῖ τύπτοντός τινος, καί τι, καὶ ἔν τινι· τοῦτο δέ ἐστιν ἀὴρ, εὐλόγως ἂν φωνοίη ταῦτα μόνα, ὅσα δέχεται τὸν ἀέρα· ἤδη

h *Atque differentiæ ſonorum actu ſono manifeſte fieri ſolent. Nam vt abſque lumine non videntur colores, ſic neque acutum graueque ſine ſono diſcernitur. Hæc autem tangibilibus tranſlatione dicuntur: acutum namque multum in breui tempore ſenſum mouet: graue vero longo in tempore parum. Non igitur idem eſt acutum, & velox, neq; graue tardumque, ſed fit alterius quidem motus propter velocitatem talis: alterius autem talis ob tarditatem. Et ſimilia eſſe videntur acuto, atque obtuſo, quæ ſunt in tactu (nam acutum quidem quaſi pungit, obtuſum autem quaſi pellit) quia illud in pauco, hoc in multo tempore mouet. Quaſi ſit vt illud ſit velox, hoc tardum. Atque de ſono quidem determinatum ſit hactenus.* Text. 86.
i *Vox autem ſonus quidam eſt animantis. Nihil enim inanimatorum, vocem habet, ſed ſimilitudine quadam dicuntur vocem emittere, vt tibia, lyra, cæteraque, inanimata, quæcunq; extenſionem, concentũ, & locutionem: horum enim ſoni ſimiles eſſe voci videntur quia vox & hæc eadem habet. Atqui complura ſunt animalium, quæ non eliciunt vocem, vt ea, quæ ſanguinis expertia ſunt, & eorum quæ ſanguinem habent piſces, atque id non abſque ratione. Siquidem ſonus motio quædã aeris eſt. Sed qui vocem dicũtur emittere, vt Acheloi fluuij piſces, ij branchijs ſane ſonitant, vel aliqua ſimili parte. Vox autem & ſonus eſt animalis,* Text. 87.
& non quauis efficitur ſine diſcrimine parte. Sed cum aliquo percutienti aliquid, & in aliquo, quod quidem eſt aer, ſonus effici ſoleat, iure profecto vocem, animalium ea ſolum habebunt, quæ ſuſcipiunt aerem. Text. 88.

Iam

---

h *Atque differentiæ ſonorum.*] Soni ſpecies, ſeu differentias inueſtigat, & qua ratione percipiantur docet aiens, ſicuti viſus non diſtinguit colores abſq; lumine, ita neq; auditum ſonos internoſcere, niſi cum actu eduntur. Explicat vero quid ſit acutum, & graue in ſonis, ducta ſimilitudine ab iis, quæ tactum feriunt. Vt enim in his acutum dicitur quod in mucronem deſinens breui tempore magnam plagam infert: obtuſum vero, quod multo tempore non ferit, ſic acutum ſonum appellamus eum, qui breui tempore auditum acriter mouet; grauem, qui parum. Vnde recte colligit Ariſtot. non eundem eſſe velocem, & tardum ſonum acutum, & grauem. Nam vt in iis, quæ tanguntur, acutum ſequitur inciſio, & velox diuiſio corporis; obtuſum vero pulſio, & tarda ſectio, ſic acutum ſonum celeritas comitatur; graue tarditas. Quod ex fidium ſonis accommodate explicat Philoponus Earum enim poſtrema, quæ Nete dicitur, quia nimis tenſa eſt cum pulſatur, aerem velociter percutit, & acute ſonat, diuque eundem ſonum retinet: contra vero accidit in prima fidium, quę grauem edit ſonum, diciturque Hypate Lege Ariſt. ſect. 19 Problem. q. 11 & q. 37.

Quis acutus ſonus quis grauis. Acutus ſonus velox eſt, grauis tardus.

i *Vox autem ſonus.*] Egit de ſono in commune, nunc de quadam eius parte, hoc eſt, de voce diſſerit: hoc vero integrã vocis definitionem colligat, eius particulas ſingulatim pertractat. Monet ergo in primis, vocem eſſe ſonum animantis. Quod ſi quis obiiciat tibiam, aliaque inſtrumenta quibus concentus efficitur, etiam dici vocem edere: reſpondet, iis non proprie ſed per analogiam vocis nomen accommodari: imo nec omnibus animantibus vocem competere, cum ea careant exãguia, & ex iis, quæ ſanguine prædita ſunt piſces. Quibus omnibus vna communis cauſa eſt, quia non reſpirant. Vnde etiam natura inſtrumenta eis ad vocem negauit, ſiquidem vox abſque attracti aeris reſpiratione edi nequit. Nec obſtat, inquit Ariſtoteles quod piſces Acheloi fluuii vocem emittere videntur Non enim veram vocem, ſed ſonos quoſdam branchiis aut ore, vel cauda, alioue eiuſmodi excitant. Hinc aliam definitionis particulam haberi vult, vt nimirum vox ſit ſonus animalis reſpirantis.

Animalia, quæ non reſpirant, vocem non edunt.

k *Iam*

ἤδη γὰρ τῷ ἀναπνεομένῳ καταχρῆται ἡ φύσις ἐπὶ δύο ἔργα, καθάπερ τῇ γλώττῃ ἐπὶ τὴν γεῦσιν καὶ τὴν διάλεκτον· ὧν ἡ μὲν γεῦσις ἀναγκαῖον· διὸ καὶ πλείοσιν ὑπάρχει· ἡ δ' ἑρμηνεία ἕνεκεν τοῦ εὖ. οὕτω καὶ τῷ πνεύματι, πρός τε τὴν θερμότητα τὴν ἐντὸς, ὡς ἀναγκαῖον· τὸ δ' αἴτιον ἐν ἑτέροις εἰρήσεται· καὶ πρὸς τὴν φωνὴν, ὅπως ὑπάρχῃ τὸ εὖ. ὄργανον δὲ τῇ ἀναπνοῇ, ὁ φάρυγξ· οὗ δ' ἕνεκα καὶ τὸ μόριόν ἐστι τοῦτο πνεύμων. τούτῳ γὰρ τῷ μορίῳ πλεῖστον ἔχει τὸ θερμὸν τὰ πεζὰ τῶν ἄλλων. δεῖται δὲ τῆς ἀναπνοῆς καὶ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος πρῶτος. διὸ ἀναγκαῖον εἴσω ἀναπνεομένου, εἰσιέναι τὸν ἀέρα. ὥστε ἡ πληγὴ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος ὑπὸ τῆς ἐν τούτοις τοῖς μορίοις ψυχῆς πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν. φωνή ἐστιν· οὐ γὰρ πᾶς ζῴου ψόφος, φωνὴ, καθάπερ εἴπομεν· ἔστι γὰρ τῇ γλώττῃ ψοφεῖν, ὥσπερ οἱ βήττοντες· ἀλλὰ δεῖ ἔμψυχόν τε εἶναι τὸ τύπτον, καὶ μετὰ φαντασίας τινὸς· σημαντικὸς γάρ τις ψόφος ἐστὶν ἡ φωνή· καὶ οὐ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, ὥσπερ ἡ βήξ· ἀλλὰ τούτῳ τύπτει τὸν ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ πρὸς αὐτήν· σημεῖον δὲ τὸ μὴ δύνασθαι φωνεῖν ἀναπνέοντα, μηδ' ἐκπνέοντα, ἀλλὰ κατέχοντα· κινεῖ γὰρ τοῦτο ὁ κατέχων. φανερὸν γὰρ, καὶ διότι οἱ ἰχθύες ἄφωνοι. οὐ γὰρ ἔχουσι φάρυγγα· τοῦτο δὲ τὸ μόριον οὐκ ἔχουσιν, ὅτι οὐ δέχονται τὸν ἀέρα, οὐδὲ ἀναπνέουσιν· ἀλλ' οἱ λέγοντες ὅτι φωνοῦσιν οἱ ἰχθύες, διαμαρτάνουσιν. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν, ἕτερός ἐστι λόγος.

k *iam enim ipſa natura vt ad guſtum, & locutionem vtitur lingua, quorum guſtus quidem neceſſarium eſt (quapropter pluribus ineſt) interpretatio vero eſt gratia boni, ſic & aere, qui reſpiratione trahitur ad duas vtitur operationes, ad internum, inquam, diſponendum calorem, quod quidem eſt neceſſarium, & cauſam in aliis explicabimus, & ad vocem etiam conficiendam ob bonum. Inſtrumentum autem reſpirandi fauces ſunt, pulmoque, id eſt, gratia cuius eſt iſta pars. Nam ea, qua gradiuntur, hac in parte plus habent caloris, quam cætera. Is præterea locus, qui circa cor eſt primus, reſpiratione nimirum eget. Idcirco neceſſarium eſt aerem ingredi reſpiratione attractum: Quare vox eſt ictus aeris reſpiratione attracti, qui quidem ab anima fit ea, quæ in his partibus collocatur ad eam partem, quæ gurgulio appellatur. Non enim omnis quiuis animalis ſonus, vox eſt: vt diximus, (fit enim, vt & lingua ſonus efficiatur, & etiam vt tuſſientes efficiunt) ſed oportet & animatum ſit id quod verberat, & aliqua cum imaginatione. Vox enim ſonus quidem eſt ſignificatiuus, & non aeris eius, qui reſpiratione trahitur vti tuſſis, ſed hoc ferit aerem eum, qui eſt in gurgulione ad ipſum. Signum autem eſt non poſſe quenquam edere vocem ſpirantem, aut reſpirantem, ſed aerem retinentem: detinens enim hoc ipſo nimirum mouet. Patet autem & quam ob cauſam piſces vocem non fundunt, fauces enim non habent: at hanc partem non habent, quia non ſuſcipiunt aerem, neque reſpirant. Sed qui ita dicunt vehementer aberrant, quam autem ob cauſam, alius ſermo eſt.*

Text. 89. Text. 90. Text. 91.

k *Iam*

k *Iam enim ipſa natura.*] Aëris, ſine cuius interuentu neutiquam vox eſſe poteſt, duplex munus eſſe inquit: Alterum quidem vitæ neceſſarium: alterum ad commoditatem duntaxat: quippe neceſſarium eſt aër ad animantium reſpirationem, vt eius acceſſu, & reciprocatione cordis calor mitigetur, ac ſimul etiam foueatur: alioqui breui tempore animal nimio æſtu, ac feruore interierit. Obſeruit quoque aer ad vitæ commodum, & ornatum, quatenus abſque illo voces, & ſermo eſſe non poſſunt: quemadmodum & linguæ duplex eſt vſus: alter neceſſitatis ad guſtandum, alter vtilitatis ad vocem. Tandem hanc colligit vocis definitionem. Vox eſt ictus aeris reſpiratione attracti, qui ab anima in pulmonibus exiſtente cum quadam imaginatione efficitur. Quæ definitio in progreſſu enucleanda à nobis eſt.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

QVIDNAM SONVS, QVAE-VE eius cauſa effectrix ſit.

ARTICVLVS I.

STATVVNTVR NONNVLlæ propoſitiones.

[P]ropoſitio. [Son]u non eſt [mot]us.

HÆC quæſtio aliquot propoſitionibus enodanda eſt. Prima ſit. Sonus non eſt ipſe motus corporum ſeſe collidentium. Hæc propoſitio, quam communis philoſophorum ſenſus approbat, traditurque ab Auicenna ſexto Natur. part. 2. cap. 6. ſuadetur. *[Prob]atur 1.* Primo, quia motus eſt ſenſibile commune; A ſonus vero ſenſibile proprium ad ſolam audiendi vim pertinens. Item; quia poteſt ſonus diffundi ad eas partes aeris, & aquæ, ad quas motus non peruenit. 2. Tertio, quia ſonus motu fit, vt docuit Ariſtoteles hoc loco text. 78. nihil vero à ſe ipſo efficitur. 3. Quarto, quia motus non eſt qualitas, vt patet, ſonus autem qualitas eſt ad tertiam qualitatis ſpeciem pertinens. 4. Quod ſi obiicias ſonum eſſe B ens fluxum, & in ſucceſſione poſitum, cum eius partes ſimul cohærere non poſſint, ſed vni intereunti ſuccedat altera: Id vero, quod ita ſe habet, vel eſſe tempus vel motum. *Obiectio. 1.* Quare cum tempus non ſit, neceſſario motum eſſe: videriq; id ad mentem Ariſtotelis, qui hoc loco text. 85. libro de ſenſu, & ſenſili capite ſexto, dixerit ſonum eſſe motionem. Occurrendum *Solvitur. 1.*

erit ſonum eſſe quid ſucceſſiuum, vt probat argumentum, non tamen per ſe, & intrinſece, ſed per accidens, atque ita non eſſe tempus aut motum; nec de genere quantitatis, alioqui eſſet etiam per ſe ac vi ſua extenſus. Itaq; ſucceſſiuum non eadem ratione, ſed ſecundum analogiam tantum de ſono, & de quantitate dici. Enimvero ſucceſſiuum in quantitate ſupponit extenſionem partium, quæ ad indiuiſibilia copulentur: in ſono autem minime. Item ſucceſſiuum in quantitate eſt, cuius partes per ſe, ac ratione ſui continenter fluunt. In ſono autem eatenus tantum continuatione fluere dicuntur, quia ad ſucceſſionem motus, quem ſequuntur, ſiue à quo genitæ fuerunt ſeſe accommodant. Ariſtoteles vero cum ſonum motionem eſſe dixit, loquebatur in ſenſu nõ formam, ſed cauſam prędicante, hoc eſt, non in ſenſu formali, ſed cauſali, vti vocant, quaſi diceret, ſonum ex motu reſultare. Si igitur petas quidnam ſit ſonus, dicimus eſſe qualitatem ſenſibilem, quæ auditu percipi poteſt.

Definitur ſonus.

2. Propoſitio. Soni productio, non eſt ipſa corporum motio.

Secunda propoſitio. Generatio ſoni non eſt ipſa motio corporum ſeſe impetentium; eam tamen conſequitur. Priorem partem huiuſce propoſitionis ea ratio probat, quia motus localis non niſi ad vbi, ſiue ad locum per ſe contendit: nec vllam nouam realitatem mobili ex ſe infert, vt docuit Ariſtoteles octauo Phyſicæ Auſcultationis libro cap. 7. text. 59. Itaq; generatio ſoni formaliter eſt alia actio terminata intrinſece ad ſonum, vt ad terminum per ipſam genitum. Quæ actio poſſet ſonatio appellari, niſi verbum hoc tam male auribus ſonaret; quemadmodum ex ipſo etiam locali motu alia emanat ſæpe actio ad colorem terminata, vt 2. lib. de cœlo c. 7. q. 6. diſſeruimus, ac fortaſſe eo modo plerique cœleſtes influxus mediante latione diſpenſantur. Poſterior vero pars inde conſpicua eſt, quia nullus ſonus niſi poſt corporum inter ſe conflictum gigni ſolet. Adde, id ſaltem velle Ariſt. quoties ſonum motionem corporum ſeſe collidentium eſſe ait; cum enim id in ſenſu formali intelligi nequeat vt diximus, reliquum eſt, vt ad ſenſum huius poſterioris partis noſtræ concluſionis accipi debeat.

3. Propoſitio. Sonus immediatius ex aeris fractione quam ex corporum colliſione exiſtit.

Tertia propoſitio. Sonus non ſequitur immediate colliſionem corporum, ſed fractionem aeris intermedii. Pro explicatione huiuſce propoſitionis aduertendum eſt, ad ſonum ſaltem perfectum non ſolum requiri colliſionem corporum ſeſe percutientium, ſed etiam fractionem intermedii corporis; (quod ſi de perfecto item ſono agimus ſemper eſt aer, vt progreſſu patebit) hæc enim duo interuenire docuit Ariſtot. text 78. & text 79 Eſt ergo inter philoſophos diſceptatio, num ſonus prędictam colliſionem, an potius fractionem proxime cõſequatur. Statuimus vero conſequi proxime fractionem, quia aer inter duo corpor[illegible] primum frangitur, deinde fractus ſonat. Cõcurrere autẽ non ſolum colliſionẽ, ſed etiã fractionem ad ſonum, argumento eſt, quod interdũ ea corpora, quę vehemẽtius collidũtur, minus ſonant, vt duo ligna; & contra minus colliſa prolixiorẽ ſonũ faciũt, vt tintinnabula: id, quod ex eo potiſſimum naſcitur, quia corpora ænea ſua duritie, & leuitate aerẽ magis frangũt. Similiter etiã cum nouus pannus ſcinditur lõgius crepat, quam aliud corpus durius; quia tũc vicinus aer hinc inde in plures partes diſtractus rumpitur.

Ibi ſonus m[aior] vbi minor fractio.

4. Propoſiti[o]. Corporum [soli]ditas, & m[ultitu]tudo non e[st sim]pliciter nec[essa]ria ad ſon[i gene]rationem.

Quarta propoſitio. Sonus non ſemper fit duobus corporib. ſolidus ſeſe impetentibus. Probatur, quia ſalo fluctuanti, & inundãtib ventis, & aere in fiſtulis, aliiſq; muſicis inſtrumentis colliſo, & flabello, vel flagello, circumacto, fit ſonus: & lineus pannus ſcindẽdo crepitat, & ignis affuſa aqua ſtrepit, & ante terræmotum ſubterranei boatus audiuntur, vt ait Ariſtot. lib. 2. Meteor c. 8 ad quos ſonos edendos patet non concurrere duo corpora ſolida. Itaq; ſi res ad exactã veritatis normam reuocetur, inueniemus quẽadmodum corporum cauitas non tam ad ſonũ ſimpliciter, quam ad ſoni protenſionẽ, ſeu prolixitatem facit, & læuor ad ſoni vehementiam; ita corporum multitudinem, & ſoliditatẽ nõ ad ſonum abſolute, ſed ad perfectum ſonum efficiendum expoſci. Vnde recte Simplicius annotauit Ariſtotelem hic non tam ſonantia docere corpora, quam bene ſonantia. Tametſi dici etiã poſſit quoties ab vno tantũ corpore fit ſonus, vt ab aere inundante, vnum pręſtare officium plurium; & cũ à nõ ſolidis corporibus editur, ea ſolidorum vice eſſe. Qua de re lege hoc loco, ſi placet Themiſtiũ, Philoponum, & Simplicium. Conſule etiã M. Alber. in ſum de homine tract. de auditu qu. 5. vbi modos varios efficiendorum ſonorum tractat. Vnde conſtat Ariſt celebriores tantum, ac magis cõmunes tradidiſſe. Porro autem corpora vt bene ſonent, debent eſſe dura, quia mollia non ſeſe apte feriunt, cum alterũ alteri non reſiſtat, ita vt aerẽ vehemẽtius excutiant, antequã diſſipetur. Item læuia: quia corpora inæqualia in cauis, & depreſſioribus partibus aerem fruſtratim comminuunt, atque adeo ſonũ comminutum edunt. Hinc Ariſtoteles in problem. ſect. 11 q 25 cum quæſiiſſet cur paleis in orcheſtra ſparſis, chori vox minor audiretur? reſpondet cauſam eſſe, quia vox pauimento minus leui occurrens, vt minus eſt vna propter loci aſperitatem, ita minor eſt, quippe quæ minus continua ſit. Ob id etiam cum parietes aulæis veſtiti ſunt minus firma vox editur. At vero polita corpora aerẽ aceruatim collectũ repellunt, quod ſonum efficit vehementiorem. Itẽ aerea, id eſt, aeris natura multum participantia. Vnde ænea, & argentea magis ſonora ſ[illegible] quã plumbea. Sicut enim aeris potiſſimum fractione ſonus gignitur ita vbi plus aeris interuenit, ſonus melius prorogatur. Quamobrem vaſa inan[illegible]

Simplicius.

Themiſtiu[s]. Philoponu[s]. M. Alber[tus].

Cur corpor[a læ]uia ſonan[t] magis.

mage[illegible]

magis perſtrepunt, & tintinnabula tenui loco ſuſpenſa acriorem ſonum reddunt, quam apprehenſa manu, vti Philoponus annotauit.

ARTICVLVS II.

PROPOSITIONES aliæ traduntur.

Propoſitio. ...ne ſonus ex ...uſſu ſolum ...a problema

QVinta propoſitio. In vtramq; partem probabile eſt non ſolum aeris, ſed etiam aquæ percuſſione ſonũ effici. Partẽ affirmantẽ aſſerũt hoc loco Simplicius, & Themiſtius, Auicenna 6 Natur p. 2. cap. 6 eo argumento, quod flumina lapides verſantia ſonos emittant. Quod etiã Scaliger exerc. 297. in Cardanum confirmat ex eo, quia cõflictu nubiũ, quę ſunt naturæ aqueæ, ſonus fit. Accedit quod ſonus non per aerẽ tantum, ſed per aquam etiam deuehitur, teſte Ariſtotel tex. 76. Quod ſi ita eſt, cur non etiam in aqua ſonus generetur? Philoponus com. 79. M. Alber. tract. 3. c. 18. Ægidius com. 77. D. Thomas, ac fere latini interpretes negatiuã amplectuntur. Affert autẽ pro ſe Philoponus eã rationem, quod ſonus non fiat corporibus vtcunque concurrentibus, ſed cũ impetu, neq; medio corpore vtcunq; eliſo ſed confeſtim. Quare cum aqua corpus graue ſit, & ob craſſitudinẽ antequã duo corpora ſolida concurrant, paulatim non vniuerſim elidatur, conſequens eſt, vt eius percuſſu haud quaquam ſonus excitetur. Sed neq; hoc argumentũ, neq; priora omnino cõcludũt.

...uomodo affirmantis ſententiæ arg. occurri ...ſſit.

Ad illa enim reſpondent aduerſarii, aerẽ tenuitate ſua aquã permeare, eiuſq; nõ aquę attritu flumina, & nubes ſonare. Itẽ, minus requiri deferẽdum ſonũ, quam ad generandũ; & ob id, licet aqua facultatem ſoni delatricẽ habeat, non proinde tamen effectricem obtinere.

...uo item ne...ntis.

Ad alteriꝰ vero partis rationẽ dicendũ erit, tam vehementem poſſe eſſe vim, quæ aquam impellat, vt antequam ea fluat, apte, congruenterq; ad ſonum diuerberetur. Quare nihil mirum quod nec illi, qui ſe inter aquã percutiunt nec piſces natãtes ſonũ edant, cum aquã eo pacto non cieant.

Theoph. Zi...ara. ...uo arg. pars ...eg. potius firmatur.

Sane vero probe hoc loco ſcripſit Theophilus eos, qui negant poſſe ex colliſu aquæ ſonũ fieri, illo potius debere niti argumento, quod ea ſit natura aquæ, & aeris, vt vtriq; inſit facultas deuehẽdi ſonũ; & tamen ad eum attritu ſuo generandũ, non aqua, ſed aer facultatẽ habeat Pro certo tamen habendũ eſt, etiam apud eos, qui priorem ſententiã defendũt; aeris naturã multo plus, quam aquæ ad ſonũ conferre: idq; in cauſa fuiſſe dicent, cur Ariſtoteles, cum de corporibus ad ſoni generationem ſe collidentibus ageret; non aquæ, ſed aeris mentionem fecerit.

... Propoſitio. Probatur 1.

Sexta propoſitio. Haud neceſſe eſt motum, quo ſonus editur ad aures vſq; pertingere. Huius propoſitionis veritas ex eo conſtat, quia alioqui, cum ſonus tintinnabuli ad leucæ diſtantiam percipitur, oportere: totum aerem intermedium agitari, quod ridiculum eſt. Secundo, quia nõ poſſent duo è regione inclamantes à ſe mutuo audiri, ſiquidem motus contrarii, atq; ex aduerſo occurrentes, ſeſe impedirẽt. *2.* Tertio, quia piſces in ſtagnis immota aqua ſonos audiunt, & nos in locis vndique occluſis, quo motus aeris nõ meat ſonos percipimus procul editos: *3.*

Contrariæ ſententia.

Sunt tamen qui cõtra ſentiãt, aſſerantq; totum aerem vſq; ad auditum moueri, ita vt vna pars vicina tintinnabulo, plaga accepta, aliam ſibi cohærentem feriat; illa ſimiliter aliam, quouſq; ad aerem inſitũ cauitatibus aurium perueniatur: atq; ita ſonum non abſq; ſucceſſu motus ad ſenſorium euadere.

Eius auctores Alexander. Auerroes.

Quod Alexander huius ſententię auctor teſte Philopono, & Simplicio, eumq; ſecutus Auerroes com. 78. explicat, ſimilitudine ducta ab aqua percuſſa lapide in eam proiecto. Vt enim ediſſerit Themiſtius, Aer, qui primo inſonat, non abiungitur ſic, vt ad auditũ ipſe accedat, ſed proximum ſibi, & continentem aerem commouet, atq; hic ſubinde aliam excitat eo modo, quem in fluctibus cernimus, in quibus alter alterum trudit, & pulſus obiter ſequentem impellit.

Lib. 5. de Architect. c. 3. Similitudo ſoni cum aqua circulis.

Similiter Vitruuius; Mouetur, inquit, vox circulorũ fluxibus infinitis, vti ſi ſtante aqua, lapide immiſſo, naſcantur innumerabiles vndarum circuli à centro creſcentes, & quam latiſſime poſſint vagantes, ni loci interpolarit anguſtia: eo tamen interſtitio quod in aqua circuli æqua planicie in latum mouentur: vox etiam in latitudinem progreditur, & altitudinem gradatim ſcandit. Non deſunt vero argumenta, quibus hæc ſententia probari videatur.

1. Eorum arg. Ariſt.

Nimirũ ad ſonum deferendum moueri totum aerem vſque ad auditum. In primis, quia non ob aliam cauſam videtur ſonus, eiuſque ſpecies ſucceſſione temporis ad aures prolabi (vnde teſte Ariſtotele in lib. de ſenſu cap. 7. propinquiores prius ſonũ audiunt, cum ſpecies colorum momento ad oculũ perueniant:) niſi quia moto aere deferuntur. *2.* Item, quia flante in aliam partem vento ideo minus audiuntur ſoni, quia impeditur, aut retardatur motus aeris ad nos. *3.* Accedit etiam teſtimonium Ariſtotelis, qui proximo ſuperiori capite, text. 81. hoc ipſum videtur palam docuiſſe, cum aſſeruit vnũ eundemque continuũ aerem vſque ad auditum moueri.

Solutio 1.

Nihilominus ad primum horum reſpondemus, ideo ſonum, & ſpecies audibiles non inſtanti, ſed tempore deferri, licet viſiles momento ad oculos traiiciantur: quia tam ſonus quam eius ſpecies magis materiales ſunt, quam imagines colorum. *2.* Ad ſecundum dicendum eſt, ventum in aduerſam partem flantem tum ſonum, eiuſque ſpecies alio deuehere delato aere, tum etiam obſiſtere motui, quod ad aliquam diſtantiam aer vicinus corporibus ſonantibus agitari ſolet, atque ita ſonorum perceptioni non parum incom-

incommodare. Deniq; locus Ariſtotelis non de motu locali, ſed de eo, quo aer ſonum, eiuſue ſpecies recipiendo alteratur, intelligendus eſt.

QVÆSTIO II.

QVODNAM SONI SVBIECTVM ſit, quod medium.

ARTICVLVS I.

SONVM NON RECIPI IN CORporibus ſolidis, quorum conflictu editur; eius medium eſſe aerem, & aquam.

Opinio quod ſonus in ſonante tantum inſit.

QVorundam opinio eſt ſonum recipi tantum in corpore ſonante, primum, quia cum odor, color, ſapor, & qualitates, quę ſub ſenſum cadunt, inhæreant in obiecto, non autem in medio, conſentaneum videtur, vt idem quoque ſono conueniat; atque adeo vt ſolum in corpore, quod audim⁹, recipiatur. Item, quia ipſa corpora quæ ſonum edunt, à ſono denominantur, & nos ea audire dicimus, certe non niſi quia ſonum ipſa in ſe habent. Aſſerendum tamen eſt, Cum duo corpora ſolida intercepto aere, vel etiam, vt quibuſdam placet, in aqua ſonũ edunt, eiuſmodi ſonũ non in ſolidis corporibus, ſed in intermedio excipi: ſicut enim ex fractione, & compreſſione medij corporis ſonus reſultat, ita in eo non in corporibus ſolidis recipi videtur, alioqui etiam in vacuo poſſet ſonus fieri, & cœleſtia corpora concentum facerent, vtpote quibus ad hoc præter medium aerem qui motum excipiat, nihil deſit. Contrariæ vero partis argumenta facile ſoluet, qui ad primum dixerit, peculiare, ac proprium ſono eſſe non hærere in obiecto: cuius diſcriminis cauſa eſt, quia cæterę qualitates ſenſibiles habent eſſe fixum, & ſtabile, ſonus vero non eſt niſi dum fit, ideoque vbi gignitur, hoc eſt, in intermedio corpore, vbi vt in ſubiecto recipitur. Quid vero hac in re de reliquis ſenſibus, quod ad medium attinet pronuntiandũ ſit, progreſſu patebit. Ad ſecundum reſpondendũ eſt corpora, quæ ſonum edunt, appellari ſonantia, non vt ſono affecta, ſed vt ſonum efficientia, quemadmodum & ſonora dicuntur, quæ idonea ſunt ad prolixiorem ſomnum excitandum.

Vera aſſertio. *Illius comprobatio.*

Soni medium, aer & aqua.

Quod vero ad ſoni vehiculum attinet, hoc eſt, ad medium, quo ſonus ſiue eius ſpecies ad auditum deuehuntur, dicendum id eſſe tum aerem, tum aquam, vt docet Ariſtoteles hoc loco text. 79. & de aere quidem plana res eſt; de aqua vero etiam conſtat, tum vrinantium teſtimonio, tum quia piſces ſub aquis audiunt, cum vocibus terreantur, vnde & ſilentium piſcatoribus. Quin etiam ſcribit Plinius lib. 10. Natur. hiſtoriæ cap. 70 piſces plauſu congregari ſolitos ad cibum in quibuſdam viuariis: & in piſcinis Cæſaris tam genera piſcium, tum etiam quoſdam ſingulos ad nomen veniſſe, ſpeciatim vero audire produntur mugil, lupus, talpa, & chromis, ac præſertim delphini non audire tantum, ſed etiam mulceri ſymphoniæ cantu dicuntur. Fatendum tamen eſt cum Ariſtotele in problem ſect. 11. q. 6. multo liquidius faciliuſq; ſonos per aerem traduci, quam per aquam, obtunduntur enim, & obſcurantur craſſitudine aquæ ſicuti & ſpecies viſiles; ob eamque rem tempore pluuiæ madefacto aere, minus perſpicue dignoſcuntur ſoni, quam ſudo, & ſereno cœlo.

ARTICVLVS II.

QVO PACTO SONVS, EIVSVE ſpecies ad auditum traiiciantur.

SEd eſt adhuc non parum diſſidij inter Philoſophos, vtrum ſonus ſecundum ſuum eſſe reale, an ſecundum notionale duntaxat, hoc eſt, per ſuas ſpecies ad auditum vſque perferatur, ſicuti colorum imagines ad viſum. Occurrit vero hac de re triplex ſententia. Vna, quæ ſtatuat à primo ſono facto in aere diffundi, ac multiplicari ſonum tantum, modo ſecundum eſſe reale vſque ad auditum. Secunda; quæ defendat à primo ſono ſpargi continuo ſolas ſpecies ipſum repræſentantes. Tertia, quæ aſſerat à primo ſono fundi, tum alium ſonum ad certum ſpatium, tum ſpecies vſque ad auditum.

Tres de re ſ[...] ſita ſentent[...] *Prima.* 2. 3.

1. Pronunci[...]

Hæc difficultas hiſce pronuntiatis explicanda eſt. Primum ſit. Ab ea parte, in qua primo ſonus recipitur, ſiue ſonus ſecundum eſſe reale multiplicetur, ſiue non, continuo ſpecies mittuntur. Probatur, quia ſonus non niſi per ſuas ſpecies, vti reliqua ſenſibilia, in ſenſum cadit. Quare ſi qua foret pars medii, cui ineſſet ſonus, & non ſpecies, ſequeretur intra illud ſpatium, in quo tantummodo ſonus verſaretur, nõ poſſe ſonum audiri. Præterea dicendum eſſet non poſſe integrum ſonum à nobis percipi. Nam cum impoſſibile ſit totum ſonum auribus illabi, ea tantum ratione auribus integer percipietur, ſi ſpecies, quæ integrum repręſentat, auribus imprimatur. Ruſus vero, niſi ab eamet parte aeris, qua ſonus editur, continuo ſpecies ſoni efflueret, nõ poſſemus dignoſcere, vndenam ſonus veniret, non enim ſpecies ſoni locum indicat, niſi quia ex eo ſoluit.

Secundum pronunciatum ſit Quamquam ſonus ad aliquam partem medii ſecundum eſſe reale multiplicetur; non eſt tamen veriſimile eo pacto diffundi ad omnem diſtantiam ad quam eius ſpecies deueniunt. Hoc pronunciatum quoad priorem partem ex eo ſuadetur quia cum ſonus ſecundum eſſe reale in aëre tanquam in proprio ſubiecto, &

in aqua

in aqua non ſolum tanquam in vehiculo, id enim conſtat, ſed etiam vt in ſubiecto proprio, vt quidam volunt, ſimiliter recipiatur, nihil ſane repugnat aliquantulum ſeſe in eo extendere eo modo, quo calor aliam caloris portionem ſe vlterius communicando gignit: quanquam non ſit inficiãdum, nullam rationem plane conuincere iſtiuſmodi ſecundas qualitates diffundere ſe ipſas realiter, cum ad earum perceptionem ſufficiat emitti ab eis ſpecies ad ſenſuum officinas. Quod ita fieri in coloribus manifeſtum eſt; nec enim vnus color alium gignit, ſed duntaxat ſui imaginem ad aſpectum iacit: Verum noſtram opinionem de extenſione ſoni ſecundum eſſe reale in medio ſequitur D. Thom. in 2.d.2. quæſt. 2. artic. 2. ad 5. Quoad poſteriorem vero partem idem pronuntiatũ inde oſtenditur, quia ſonus breuiſſimo temporis ſpatio procul auditur; non videtur autem probabile ineſſe ſono tantam vim ſe diffundendi, etſi id lux ob excellentem prærogatiuam inter ſenſiles qualitates obtineat, vt ſe non ſolum in inſtanti, ſed etiam ſecundum eſſe reale quam longiſſime explicet.

[...]ũ non in re[...]n ſolum, ſed [...]n orbem [...]gi.

Illud vero conſtat, quocunque modo ſonus diffundatur non in rectam lineam tantummodo porrigi, ſed orbiculatim ſpargi continuata ſerie more circulorum, qui iactu lapidis in aqua à centro verſus omnem loci differentiam abeuntes excitantur, cuius rei argumentum eſt, quod a tergo, & ex obliquo, ac denique ex omni parte ſonus audiri ſoleat. Quod vero ad reflexum ſonum, ſiue Echo ſpectat; is tunc fit, cum ſonus incurrit in aliquod corpus læue & concauum, à quo tanquam pila repulſus ad aures reſilit ita vt exaudiri poſſit oblocutio. Nam ſi corpus, in quod incidit, inæquale ſit, ita vt vnitas reciprocantis ſoni minime ſeruetur, audiri vocis reſponſum ſeu vox æmula nequibit. Si item corpus ſit humidum, aut molle & quod ictui cedat eumque reſoluat, non duplicabit ſonum, nec imaginem edet. Si autem petas num Echo fiat repercuſſo aere, qui ſonum ſuo quaſi remigio vehat, reuehatque, dicimus conueniẽter iis, quæ ſuperius ſtatuimus, ſicuti non neceſſe eſt aerem cieri toto ſpatio, quo ſonus funditur, nec ſonum ſecundum eſſe reale ſpargi toto eo tractu, quem ſpecies peruagantur; ita non requiri ad Echus generationem, vt totus aer agitetur vſque ad locum, vnde voces reciprocæ fiunt: nec item neceſſum eſſe, vt ſonus ſecundum eſſe reale eo perueniat, ſemper tamen dari reflexionem ſpecierum per quas ſonus percipitur, vt ex ſuperius dictis patet. Cõtingit autem eandem vocem non ſemel tantum per reciprocationem ad auditum peruenire, ſed ſæpius, ita vt decies interdum audiatur; ſicuti Patauii quodam in loco fieri narrant, & olim Olympiæ in porticu, quam ob id heptaphonon appellabant, eandem vocem ſepties reddi ſolitam auctor eſt Plini⁹ libro trigeſimoſexto Nat. hiſt.

[...] Albertum [...]m. de hom. [...]actatu de [...]itu, qu 7.

[...]e numeroſa [...]m reper[...]

A capite 15. Nam cum vox ſemel repercuſſa in loca alia vicina incidit, & in cauos anfractus, à quibus ſimiliter diſſultet per eiuſmodi reflexus repetitos; eadem vox identidem ad aures perlabitur. Non audiuntur vero in Echo niſi vltima fere verba; quia licet fiat reflectio totius vocis, tamen priores eius partes ab vltimis à tergo vrgentibus turbantur. Quare non niſi eæ partes, quarum regreſſus non impeditur, quales ſunt nouiſſimæ, à nobis percipi conſueuerunt.

Cur Echo vltima reddat verba.

Quæ fuerit origo fabulæ Echus de qua Ouid. lib. 3. Met. lege ſi placet, apud Alex. lib. 1. Probl. quæſt. 14.

B Obiiciet tamen aliquis: Solida corpora, modo translucida ſint, deuehunt ſpecies coloris; ergo & ſpecies ſoni, cum in vtriſq; par ratio videatur. Deinde talpæ audiunt ſub terra compenſante auditu perpetuam cæcitatem, qua damnati à natura ſunt. Tertio, non videtur negandum per interpoſitum ignem audiri ſonos. Quarto, beati poſt corporum reſurrectionem in cœleſtis patriæ domicilio, vbi neque aer eſt, neque aqua, inter ſe externo ſermone colloquẽtur, vt eſt communis Patrum ſententia. Igitur non ſolum aer & aqua, ſed alia etiam corpora vim ſonorum delatricem habent.

Ad primum horum dicendum; ſicuti viſus auditui præſtat, & ſpecies viſiles nobilioris notę exiſtunt quam audibiles, ita latius patere medium viſus, quam auditus; & per plura corpora ſpecies illius, quam huius, meare. Ad ſecũdum, non tranſmitti ſpecies ſoni ad talpas per terræ elementum, ſed per aerem poris terrę incluſum. D Ad tertium, videri quoque per ignem tranſuehi ſonos, imo & eius percuſſu gigni. Ariſtotelem vero nõ niſi de notioribus & celebrioribus mediis ſubiectisve ſonorum diſſeruiſſe. Ad quartum dicimus cum D. Thoma in 2. diſt. 2. quæſt. 2. artic. 2. ad 5. in pulmone & gutture beatorum fore connaturalem quendam aerem à Deo illis conceſſum in reſurrectione, non ob neceſſitatem reſpirandi, aut expirandi; nec enim illis reſpirationis, aut expirationis vſus neceſſarius erit; ſed ad voces efformandas; illo enim aere ad vocalem arteriam librato & lingua, dentibus, ac reliquis vocalibus inſtrumẽtis percuſſo, vocem efformabunt, quæ modo magis immateriali, quam apud nos, id eſt tantum ſecundum eſſe intentionale diffundetur per corpus cœleſte. De quo medio nihil mirum ſi Ariſtoteles non egit, cum nec illud cognouerit.

Talpæ ſub terra audiunt.

Per ignem traiici ſonum.

Beati in cœlo quo pacto edant vocem.

QVÆSTIO III.

QVO PACTO VOX FORmetur, & quæ eius natura ſit.

ARTICVLVS I.

DE FORMANDÆ VOCIS inſtrumentis, & artificio.

Effingendæ vocis inſtrumenta varii Auctores diligenter explicuere. D. Gregorius

rius Nicenus in libro de Hominis opificio, capite 9. Theodor. ſerm. 2. de prouidentia. Lactantius in lib. de Opificio Dei, capite 11. Ariſtoteles lib. 1. de Hiſtor. anim. cap. 16. & lib. 4. cap. 9. Galenus 7 de Vſu part. cap. 5. & 6. de decretis Hippocr. & Platonis, capite ſexto & in libro de Vocalium inſtrumentorum diſſectione. Veſalius lib. 7. de Fabrica humani corporis, à cap. 4. ad 8. Fernelius in libro de Partium corporis humani deſcriptione, capite octauo. Occurrunt ergo in primis quinque potiſſimum inſtrumenta ad id munus præſtandum, videlicet, Pulmones; thoracis, & intercoſtales muſculi; aſpera arteria, larynx, Gargario. Pulmones obſeruiunt ad excipiendum aerem, ideoque ineſt eis raritas quædam, & aſſimilis ſpõgiis mollitudo, qua ſe contrahunt & dilatant. Muſculi facultate motrici, qua pollent, ſiue thorax eorum interuẽtu, compreſſum aerem diuerberant & extrudunt; alioqui neque vox, neque ſonus vllus edi poterit. Arteria aſpera eſt via, quæ à faucibus ortum ducens variis compacta cartilaginibus per collum in pulmones decurrit, & vt trahere, ac reddere ſpiritum poſſit, aſſidue patet: Diciturque aſpera ob inæqualitatem, ſicuti & eæ, quæ à corde procedunt, & pulſum denuntiant læues nuncupantur. Larynx eſt caput, ſiue ſuperior finis aſperæ arteriæ, quod tranſglutientibus ſurſum fertur, conſtatq; tribus cartilaginibus. Laryngis vero ſummum oſtium, ne quid cibi, potusve per id illabatur, contegit membrana cartilaginoſa, oblõga & fiſtularum linguæ aſſimilis, vnde ei nomen ἐπιγλωττὶς. Hæc vero cũ ſpiritum identidem reciprocamus, ſurſum erigitur. Gargario, ſeu gurgulio, qui etiam columella dicitur, eſt caruncula rotunda in extremo palato dependens, ſub qua eſt epiglottis; vocatur quoque vuula, præſertim cum humoris influxione, ad ſimilitudinem vuæ intumeſcit, & inflammatur. Porro hiſce omnibus formandæ vocis inſtrumentis inter quæ præcipuum eſt larynx, vt docet Ariſtoteles 9 lib. de Hiſtoria animalium, capite ſecũdo hunc in modum vox editur: Muſculis thoracis & intercoſtalibus vehementer compreſſus aer, è pulmonibus per arteriam vocalem confeſtim deducitur, qui anguſta via tractus in aerem in arteria ad laryngem vſque, epiglottidis oppoſitu retentũ impingit: hic ad guttur ſummamque arteriæ partem alliſus ſonat, ac vocem effingit, quam ſi lingula oppoſita non eſſet, formare non poſſet, quia totus ſine percuſſione proſiliret. Confert vero plurimum ad modulandam vocem lingula & gurgulio; quia vox ad eas partes frangitur, & temperatur, ac pro varietate percuſſionum diuerſi moduli & vocum flexiones fiunt, præſertim vero gurgulio quaſi plectrum ad ſuauitatem & moderationem vocis conducit. Præter inſtrumenta hactenus commemorata, alia quoque voci obſeruiunt, licet priora ad vocem ſimpli-

Inſtrumenta vocis quinque numerantur

Confert ad vocem modulandam inprimis gula & gurgulio.

A citer, reliqua potiſſimum ad rationem dearticulatæ vocis data ſint; videlicet lingua, palatum, dentes & labra. Ex his lingua nouem ſtruitur muſculis vndique conſtitutis, quos media linea ad dextram læuamque dirimit: & quia ſumme volubilis eſt, ne ſe nimium in loquacitatem ſoluat ſubdito vinculo, tanquam habenis coercetur. Diſtinguit autem lingua ſermonem, ſeu (quod idem eſt) vocem dearticulatim format, vt in orationem abeat; dum aerem a concauitate B arteriæ pulſum, & in amplitudinem oris incidentem varie frangit, ac pro verborum varietate diſpeſcit, diſtribuitque, ad quod idonee præſtãdum certa temperatura exigitur. Quia ſi lingua humectior ac mollior ſit, vt in pueris & interdum in prouectioribus balbutiem inducit, eo quod tunc muſculi firmiter nequeant ſtabiliri. Vnde & ebrii aliquando balbutiunt & turbide loquuntur: tum quia multa humiditate perfunditur cerebrum, tum quia illius multitudine C lingua prægrauatur. Sed & qui balbi natura ſunt hi aut cerebrum nimis humectum habent, aut linguam aut vtrumq;. Palatum vero ad primores dentes extenditur, eſtque multis ſcabrum aſperitatibus ad detinendam in his vocem, & tum ob alias commoditates, tum ob eam potiſſimum vocem iuuat, quod cauum ſit, proindeque ad eius latera vocis ictus diu congeminentur. Dentes etiam ad vocem magnopere conducunt. Nam, vt Plinius libro ſeptimo Nat. D hiſtor. cap. 16. at primores dentes vocis ſermoniſque regimen tenent concentu quodam excipientes ictum linguæ, ſeriemque ſtructuræ, atque magnitudine mutilantes, molientesve, aut hebetantes verba, & cum defluxere explanationem omnem adimentes. Denique labra magnum vſum præbent formandæ voci, cum verborum, ſyllabarum, literarumque diſtinctio eorum compreſſione & diductione magna ex parte continéatur. Itaque ſic nos labris vocum, & E ſermonis diſcrimina, vt tibicines digitorum opera, ſpiritum in fiſtulis, & cantus harmoniam moderantur.

Vnde exiſt. balbuties & quibus acci

Primores d. vocis regi. tenent.

ARTICVLVS II.

EXPLICATVR VOCIS DEfinitio ab Ariſtotele tradita.

EX dictis non erit difficile intelligere vocis F definitionem ab Ariſtotele traditam proximo ſuperiori capite text. 90. nimirum: Vox eſt ictus aeris reſpiratione attracti, qui ab anima in pulmonibus exiſtente, cum quadam imaginatione efficitur. Vbi primum aduertes diſcrimen inter ſonum, vocem & ſermonem. Nam ſonus etiam inanimatis corporibus conuenit: Vox ſolis animantibus, cum non fiat niſi inſtrumentis, quæ animalium propria ſunt: Sermo ſolis hominibus, quia hi tantum ratione

Vocis defi.

Lege Them. ſtium hoc cap. 30. ſu. raph.

ratione pollent, & ſenſa mentis cum aliis communicant, quod ſermone fit. A

...niman- ...cis exper-

Secundo, illud obſeruabis, quod iam ſupra attigimus, monetq; Ariſtoteles hoc capite, videlicet ita ſolis animantibus vocem conuenire, vt non omnib. competat. Nam exanguia, in quibus ſunt inſecta, nō edunt vocem, & vniuerſim quęcunque non reſpirāt, tantummodo ſonum quendam ſimilem voci emittunt. Itaque ex his alia, cum tractu ſtridorem cantui ſimilem edūt, vt cicadæ. Recepto enim ſub pectore ſpiritu B mobili, occurſante membrana intus attritu eius ſonant. Alia murmur excitant, vt muſcę & apes, cum volatu ſeſe attollunt, & contrahunt. Piſces quoque vocales non ſunt; vnde Pythagoras, vt eſt apud Plutarchum in quæſtionibus conuiualibus, propterea eſum piſcium interdixit, quod ii Pythagoricæ diſciplinæ quodammodo contubernales ſint ob ſilentium, ita vt in prouerbium abierit; Magis mutus, quam piſcis. Sic vero etiam piſces, qui vocales videntur, non veram C vocem, ſed ſtrepitum voci ſimilem tantummodo branchiis, aliiſve eiuſmodi inſtrumentis edunt. Quo pacto marinæ hirundines cum ſublimes volitant, pinnis aerem extrahunt, ac reſonant: & is, qui caper vocatur in Acheloo amne quaſi grunnitum excitat. Animalia autem amphibia, id eſt, ancipitis naturæ, vt equi marini, pulmonem & arteriam habent, vocemq; edunt. Itemque Delphini, qui non ambiguæ naturæ D ſunt, ſed ſimpliciter inter aquatilia numerātur, pro voce gemitum humano ſimilem edunt.

...hines gemi edunt.

Tertio, nec illud ignorandum eſt, aeris reciprocationem in animantibus multis de cauſis fieri. Primum ad nutritionem & redintegrationem ſpirituum, vt alibi oſtendimus. Secūdo, ad refrigerationem caloris, alioqui nimio æſtu diſſolueretur animal; vel (vt quidam volunt) ad ventilationem: hanc à refrigeratione eo diſtinguentes, quod ventilatio ſit ſuſcitatio & accenſio potius caloris ex motu, ſiquidem motu E calor accenditur, vt mōſtrat experientia, tradidimuſq; cum Ariſtotele libro ſecundo de Cœlo, capite ſeptimo quæſt. 6. Tertio, ad efformādam vocem: quod munus in vocis definitione exprimitur.

...ſint ani- ...tibus reſpi- ...onis cauſa. ...de reſpirat. ...5.

His ita conſtitutis, vt ad propoſitam definitionem veniamus, dicitur vox, ictus aeris, in ſenſu cauſali, non formali, id eſt, non quod vox ſit ipſe ictus aeris, ſed quia ex ictu aeris reſultat: quo etiam pacto non ſemel dixit A- F riſtoteles, vt ſuperius commonuimus, ſonum eſſe ſolidorum corporum colliſionem, id eſt, colliſione procreari. Quare idem valet, vox eſt ictus aeris, atque, ſonus editus ictu aeris; additur, attracti ab anima, &c. id eſt, aeris, qui primum attrahitur, tum redditur virtute motrice in pulmonibus conſtituta; cum imaginatione, id eſt, applicata eiuſmodi virtute ad operandum ex motione phantaſiæ, & appetitus ſenſitiui. Hinc ſubiicit Ariſtoteles vocem datam eſſe à natura ad ſignificandum; quia voce tum ſenſa phantaſiæ (& in hominibus etiam mentis) tum interni affectus declarantur. Itaque ea etiam, quæ rationis expertia ſunt affectus animæ voce exponunt, vt canes latratu, aues cantu, boues mugitu, oues balatu; aliaque ſimiliter: ſed de hac re latius ad lib. de Interpret. Porro hac definitione quatuor cauſarum genera comprehendit Ariſtoteles. Aer enim materia vocis eſt, anima efficiens, forma ſonus, finis ſignificatio. Quod ſi quis opponat non omnem vocem ſignificatricem eſſe, cum Dialectici voces in ſignificantes & non ſignificantes diſpertiant. Occurrendum erit, ſi de affectuum ſignificatu agamus, omnem vocem ſignificare, idq; natura ſua, ſi autem de ſignificatione ex hominum inſtituto & arbitratu, omnes quidem humanas voces poteſtate ſignificare, quia poteſt eis ſignificatio indi, non tamen omnes actu ſignificantes eſſe, quia multis nulla eſt impoſita ſignificatio. Dialecticorum autem diuiſio ſecūdum hanc poſteriorem ſignificandi rationem intelligenda eſt.

Rationis expertia affectus voce exprimunt.

Vocis cauſa multiplex.

Vox omnis affectum ſignificat naturaliter.

QVÆSTIO IV.

DE POTENTIA AVDIENDI.

ARTICVLVS I.

QVÆ SIT EIVS PRÆſtantia; quæ officina.

† *De hac re Ariſtot. 1. de hiſt. anim. cap. 11. & 5. de Gener. anim. cap. 2. Auic. 3. Can. 4 Fen. Auerr. Colle Sect. 1. cap. 16. & lib. 3 cap. 37. Veſalius lib. 1. cap. 8. 12, 36. & lib. 6. cap. 16 & 18.*

Egimus † de obiecto auditus, nunc de ipſa audiendi facultate, eiuſque organo breuiter diſſeremus. Habet hæc potentia inter alios ſenſus externos, ſecundum dignitatis locum. Præbetq; magnum vſum in primis ad vitam ciuilē. Nihil enim prodeſſet oratio & ſermo, quo ſenſa mentis & ſtudia noſtra communicamus, ni ſermonem ipſum audiremus. Imo nec ſermo vllus ſine auditu eſſet; ſiquidem qui ab ortu ſurdi exiſtunt, vt ſermonem audierunt nunquam, ſic nec efformare orationem queunt, atque adeo muti etiam ſunt: quanquam & huius rei aliam eſſe Medici cauſam reddunt, quam lege apud Aphrodiſæum primo libro Problem. quæſt. 133. Secundo, plurimum conducit auditus ad artes ac ſcientias de Magiſtro comparandas. Ideoque capite ſecundo, libro de Senſu & ſenſili, auditus diſciplinæ ſenſus vocatur; & animantes, quæ auditu carent, omnis diſciplinæ expertes ſunt. Tertio, quia excepta auribus vehementer affectus mouent, præſertim ſi muſicis numeris conſtent. Cuius rei inter alia exempla eſt illud Pythagoræ, qui iuuenem

Auditus poſt viſum cæteris ſenſibus excellentior.

Cur qui natura ſurdi, iidem & muti.

Phrygio modulo, quod harmoniæ genus eſt, ad continentiam flexit. Et illud Timothei Muſici, qui Alexandrum Imperatorem conuiuio indulgentem eo concentu, quem Orthia vocabant, bellicum perſonante, ad arripienda arma, & poſcendum equum mouit, aientem eiuſmodi eſſe muſicam regiam oportere. Cur autem ſonus tantopere animum commoueat, hiſce verbis ediſſeret. Scaliger Exercit. 302. in Cardanum, numero ſecundo. Propterea quod ſpiritus, qui in corde agitant, tremulum ac ſubſultantem recipiunt in pectus aerem, atque cum affini ſuo vnum fiunt, & cætera, quæ ibidem fuſius perſequitur. Quarto, auditricis potentiæ dignitas eo maxime commendatur, quod ad cœleſtis fidei diſciplinam capeſſendam obſeruit; ſiquidem fides ex auditu eſt, vt cap. 10. Epiſtolæ ad Romanos D. Paulus edocet.

Galen. libro 8. de Vſu partium, cap. 6.

Quod vero ad ipſam audiendi officinam attinet, occurrunt in primis aures, quæ auditui conſimilem vſum præbent ei, quem oculis ſuperciliorum pili, vt enim hos natura ideo ſupra oculos ſtatuit, vt ſi quid è capite in ipſos deflueret, exciperent; ſic aures auditui præpoſuit, vt incidentia prohiberent. Sunt eæ cartilaginoſæ, atque adeo mediocriter molles; quia ſi nimium molles eſſent, vt carnes, paruo negotio tunderentur, nec ipſæ aliquem ſonum refunderent; ſi duræ, facile frangi poſſent. Abundant vero flexibus obliquis inſtar labyrinthi, tum ne ſonus recto impetu affatimque intro ſubiens ſenſum lædat. Atque ob eandem cauſam earum meatus, etſi intus admodum amplus cauuſque ſit, eſt tamen tortuoſus, atque anfractui cochleæ ſimilis; vnde hoc ipſo capite, text. 83. ſcribit Ariſtoteles ob prædictam obliquitatem vſque ad inſitum aerem non ſubire aquam, cum caput mergimus; tum vero vt aeris eo illabentis frigiditas flexuum varietate ſenſim miteſcat. Inſuper mira naturæ prouidentia eandem cauitatem viſcoſo humore ex illarum partium recrementis coalito inficit, vt ſi qua beſtiola, vel aliud quid noxium irruperit, quaſi in viſco inhæreſcat & capiatur. Porro intra prædictum foramen membrana quædam eſt, (tympanum auditus vocant,) quæ cauitatis orbicularem quandam partem tranſuerſim complectitur, eandemque ſtabiliunt tria oſſicula, quorum vnum incudis pedunculis duobus innixæ; alterum malleoli, tertium ſtapedæ figuram refert. Intra ipſam congenitus quidam aer ſeruatur, vt ex diſſectionibus conſpicuum fit, quibus inibi inanis quædam ſedes inuenitur. Cohibetur autem prædictus aer eiuſmodi vallo, quia alioqui diffluerer, aut ſaltem vehementibus fragoribus diſſiparetur. Poſtremo, vt oculi in neruos opticos, ſeu viſorios deſinunt, ſic tympanum auditus neruo cuidam affixum eſt, è cerebro deſcendenti, per quem tum ſpiritus animales ad tym- A panum inuehuntur, tum ſonorum ſpecies ad ſenſum communem inuehuntur.

Cur natura aurium anfractus molita ſit.

ARTICVLVS II.

QVA IN PARTE FACVLtas audiendi conſtituta ſit.

B EXpoſita vtcunque auditoriæ officinæ fabrica, reliquū eſt, vt videamus in qua eius parte facultas ipſa audiendi inſideat. Quanquam enim, vt cæteris ſenſibus, ita & auditui partes multæ famulentur, vnam tamen præcipuam oportet eſſe, quæ inſtrumēti primarii vicem ſubeat, vt in viſu, humorem cryſtallinum. Themiſtius igitur putat præcipuum organum auditus eſſe ſpiritum, ad quem per innatum aerem, quaſi per domeſticum nuntium, ſoni tranſuehuntur, C ſed decipitur. Nam cum ſpiritus eandem cum ſanguine naturam habeat; (ſiquidem nihil eſt aliud ſpiritus quam ſanguis ad magnam redactus tenuitatem:) atque adeo cum animæ expers ſit, vt primo lib. de Ortu & Interitu ex profeſſo oſtendimus; fit inde vt nequaquam vitalis potentiæ inſtrumentum aut ſubiectum eſſe poſſit; alioqui eliceret anima vitalem functionem, vbi ipſa non reſidet. Alii, in quorum numero eſt Veſalius lib. 1. de Humani corporis fabrica, capite D octauo cenſent organum auditus eſſe oſſicula intra tympanum incluſa. Sed neque hæc ſententia nobis probatur: quia oſſa ob terream concretionem, qua conſtant, non ſunt apta ad ſenſiones obeundas; adeo vt neque tactu, niſi forte admodum hebeti & obſcuro polleant.

Vbinam audiendi facult. inſideat.

Lege Theo lum ad tex. lib. 2.

His ergo opinionibus reiectis amplectimur ſententiam Ariſtotelis 2. lib. de Partibus animalium, cap. 10. exiſtimantis aerem congenitum, ſiue inædificatum auribus, quem membrana in- E cluſum eſſe diximus, ne foras expiret, neue externis iniuriis pateat, eſſe verum ac proprium audiendi inſtrumentum. Quod idem non obſcure ſignificauit Ariſtoteles proximo ſuperiori capite, text. 83. vbi docuit oportere huiuſmodi aerem immobilem ac trāquillum eſſe, vt externos ſonos percipiat, omneſque eorum differentias exacte cognoſcat. Ariſtotelem ſecutus eſt præter alios Galenus lib. 8. de Vſu partium. cap. 6. quo loco ita ſcripſit: Alteratur non à quouis F ſenſibili omne ſenſorium, ſed ſplendidum quidem; ac lucidum à coloribus; aerem à ſonis; vaporoſum ab odoribus, &, vt in ſumma dicā, ſimile ſimili notum eſt, ac familiare. Quibus verbis ad hanc ſententiam comprobandam huiuſmodi rationem Galenus innuit: Quod ſenſiterium tale eſſe debet, vt à proprio obiecto affici poſſit, eius in ſe imagines recipiendo: eiuſmodi vero eſt aer inſitus auribus. Sicut enim id, quod potiſſimum recipit, ac tranſuehit ſo-

Auditoriæ f tatis inſtru tum.

hit ſo-

hit ſonos, eſt elementum aeris, ita ad eoſdem ſecundum eſſe notionale ſuſcipiendos maxime idoneus prædictus aer nobis inſitus, proindeque par eſt in eo audiendi organum conſtituere.

...lem ſequi- ...ernel lib.5. ...ſiologiæ, cap. ...nſtrumentū ...iendi aer di- ...t analogice.

At obiiciet aliquis: Vel aer ille aurium meatibus incluſus eſt eiuſdem naturæ cum elemento aeris vel alterius. Si eiuſdem, non ergo eſt animatus; atque adeo nec auditoria potentia informari poteſt. Si diuerſæ, non igitur ad recipiendas ſonorum ſpecies idoneus eſt. Huic argumento occurrendum videtur, aerem illum analogice tantum vocari aerem: eſt enim animatus, vt ait Simplicius, probatque A argumentum, nec aeris nomen obtinuit, niſi ob ſimilitudinem, quam cum aere elementari habet; vt enim hic tenuis eſt, ac transmeabilis; ita & ille. Neque repugnat aliquam portiunculam corporis animati, admodum ſubtilem & tenuem eſſe, & quaſi aeriam; cum ita poſtulat ratio facultatis inibi ſedem habentis: licet totum corpus, vt integrum animæ perfectibile non poſſit in tanta raritate aptum eſſe ad animæ informationem. Neque vero ad audibiles ſpecies recipiendas neceſſe eſt ſenſiterium B auditus eſſe eiuſdem naturæ cum aere elementari; ſufficit enim cognatio illa & conuenientia in ſubtilitate, ac raritate.

Aliquid præter aerem elementarem poteſt ſpecies audibiles recipere.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ δὲ ὀσμῆς καὶ ὀσφραντοῦ, ἧττον εὐδιόριστόν ἐστι τῶν εἰρημένων· οὐ γὰρ δῆλον ποῖόν τι ἐστιν ὀσμή, οὕτως ὡς ὁ ψόφος, ἢ τὸ φῶς, ἢ τὸ χρῶμα. αἴτιον δ', ὅτι τὴν αἴσθησιν ταύτην οὐκ ἔχομεν ἀκριβῆ, ἀλλὰ χείρω πολλῶν ζῴων· φαύλως γὰρ ἄνθρωπος ὀσμᾶται, καὶ οὐδενὸς αἰσθάνεται τῶν ὀσφραντῶν, ἄνευ τοῦ λυπηροῦ, ἢ τοῦ ἡδέος οὐκ ὄντος ἀκριβοῦς τοῦ αἰσθητηρίου. εὔλογον δ' οὕτω καὶ τὰ σκληρόφθαλμα τῶν χρωμάτων αἰσθάνεσθαι, καὶ μὴ διαδήλους αὐτοῖς εἶναι τὰς διαφορὰς τῶν χρωμάτων, πλὴν τῷ φοβερῷ καὶ ἀφόβῳ, οὕτω δὲ καὶ τὰς ὀσμὰς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· ἔοικε γὰρ ἀνάλογον ἔχειν πρὸς τὴν γεῦσιν καὶ ὁμοίως τὰ εἴδη τῶν χυμῶν τοῖς τῆς ὀσμῆς. ἀλλ' ἀκριβεστέραν ἔχομεν τὴν γεῦσιν, διὰ τὸ αὐτὴν εἶναι ἁφήν τινα. ταύτην δὲ ἔχειν τὴν αἴσθησιν τὸν ἄνθρωπον ἀκριβεστάτην· ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις λείπεται πολλῶν τῶν ζῴων· κατὰ δὲ τὴν ἁφήν, πολλῷ τῶν ἄλλων διαφερόντως ἀκριβοῖ· διὸ καὶ φρονιμώτατόν ἐστι τῶν ζῴων. σημεῖον δὲ τὸ καὶ ἐν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὸ αἰσθητήριον τοῦτο εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἀφυεῖς, παρ' ἄλλο δὲ μηδέν. οἱ μὲν γὰρ σκληρόσαρκοι, ἀφυεῖς τὴν διάνοιαν· οἱ δὲ μαλακόσαρκοι, εὐφυεῖς.

ἔστι

CAPVT IX.

De odore vero & odorabili non æque bene atque de hiſce, quæ dicta ſunt, diſcernere, determinareque poſſumus. Non enim ſic patet quale quid ſit odor; vt ſonus, vel lumen, vel color. Cuius cauſa eſt nos non habere hunc ſenſum exactum, ſed inferiorem complurium animalium ſenſu; remiſſe namque homo olfacit, & nihil odorabilium percipit abſque dolore, vel voluptate: propterea quod ſenſus inſtrumentum huiuſce non eſt exactum, atque perfectum. Text. 92. *Atq; conſentaneum eſt rationi tam animalium ea, quæ duros oculos habent, ſi ſentire colores, vt non aliter eorum percipiant differentias, quam timendo, aut non timendo, quam hominum genus odores.* Text. 93. *b Similem autem rationem ſubire videntur odoratus ad guſtum, & odoris ſpecies ad ſpecies ipſas ſaporum. Verum exactiorem guſtum habemus, quam odoratum, ex eo quia guſtus tactus eſt quidam, qui quidem ſenſum homo exactiſſimum habet.* Text. 94. *In cæteris namque ſenſibus vehementer à cæteris animalibus ſuperatur, at tactu longe cæteris omnibus excellentius percipit. Quapropter & prudentiſſimum eſt animalium. Indicium autem eſt in hominum genere ob hoc inſtrumentum ſenſus ingenioſos eſſe hebetesve, & non ob aliud quicquam. Qui namque ſunt duri carne, ij ſunt inepti mente, qui vero ſunt molles carne, ij ſunt ingenioſi, menteque dextri.*

CVt

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

De a *odore vero*] Aſpectus & auditus contemplationem ſubſequitur doctrinæ ordine tractatio odoratus propter affinitatem & cognationem, quam hic ſenſus cum illis habet, vt progreſſu patebit. Quatuor autem ad illum ſpectantia explicat in hoc capite Ariſtoteles, odoris naturam, odorum ſpecies, medium & inſtrumentum. In primis vero admonet conſiderationem hanc difficilem eſſe, propterea quod odorandi ſenſus ob defectum & ineptitudinem organi admodum in nobis obſcurus ſit: ita vt neque odores exacte percipere, neque eorum naturam & varietatem ſatis dignoſcere & penetrare valeamus. Odorari autem nos tenuiter argumento eſſe ait, quod eos tantum odores percipimus, qui acriter ſenſum feriunt, & dolore aut voluptate afficiunt. Id vero ſimilitudine quadam illuſtrat. Nam vt ea animalia, quorum oculi dura denſaque membrana obtecti ſunt, acumen illud aſpectus, quod in cæteris eſt, non obtinent: adeo vt licet colores ſentiant, eorum tamen diſcrimina ſine pauore & voluptate, ſine moleſto & iucundo, hoc eſt, ſine vehementi motu rei viſæ (id ſignificant verba illa contextus, niſi timendo aut non timendo) non diſcernant: ita & homines in odoribus percipiendis ſeſe habent. Aduerte hic duros oculos quales ſunt piſcium, & eorum animalium, quæ inſecta & cruſtata dicuntur; de quibus Ariſtoteles lib. 2. de Partibus animalium, cap. 15. duas ob

Hebes in homine eſt vis odorandi.

S cauſas

cauſas minus acute cernere. Primum, quia eorum membrana, cum terrea craſſaque ſit, ob duritiem & concretionem, ſpectabilium rerum imagines minus prompte recipit. Deinde quia plerumque ſunt exerti & prominentes, in quibus nequeunt bene coire ſpecies ad centrum, ſicuti coeunt in ſenſoriis demerſis, ac profundis. Lege Ariſtotelem lib. 1. de Hiſtoria animalium, cap. 10.

Per analogiam ad ſapores ſpecies odoris diſtingui.

b *Similem autem*] Quia inter guſtum & odoratum mutua ſimilitudo & proportio intercedit, vnde & ſaporum nomina ad odores transferuntur: quia item homines guſtum olfactu exactiorem habent, docet ex ſaporum ſpeciebus odorum ſpecies cognoſci poſſe. Quod vero guſtus odoratui in nobis excellat, inde ſuadet, quia guſtus tactus quidam eſt, videlicet tactus linguæ circa ſapores. Eſſe autem hominis acerrimum tactum eo probat indicio, quia homo animantes omnes prudentia ſuperat: at vna eademque prudentiæ & boni tactus communis ratio eſt; nempe carnis mollitudo. Vnde eos, qui carne molles ſunt, mente & ingenio præſtantes iudicamus: contra vero hebetes, qui carnem habent duriorem, & craſſi pelles exiſtunt. Hic aduerte ex bonitate tactus argui præſtantiam ingenii, quia ex ea temperamenti bonitas colligitur, vt Themiſtius ait. Namque vt tactus fundatur in primis qualitatibus, & circa eas verſatur; ita tunc eſt optimus, cum ille exactam perfectamque ſymmetriam & temperiem ſortitur: optima vero temperies & phantaſiæ organum aptius, & ipſam phantaſiam expeditiorem reddit: deinde à Phantaſia, mentis in intelligendo facilitas & promptitudo, in qua vis ingenii conſiſtit, vt alibi expoſuimus magnopere dependet. Quo fit vt temperamenti bonitas tanquam cauſa materialis & diſpoſitiua ad excellentiam ingenii concurrat. Hinc ea, quæ ex optimo temperamento proueniunt, ſubtilioris ingenii ſunt indicia, vt color viuidus, ſubtilitas pilorum, tenuitas vnguium, mollitudo carnis. Et hæc quidem mollitudo, cuius hic Ariſtoteles priuatim meminit, eo etiam ingenium iuuat, quia diſpergit ſoluitque inutilia recrementa, quibus pulſis, ſpiritus, quos ſanguine incaleſcenti, cor exhalat, ſubtiliores manent, & tum maiori alacritate ad potentiarum obſequium accurrunt: vnde & phantaſmata puriora, ac defæcatiora contingunt. His non obſtat, quod fœminis mollior caro ineſt, quam viris; & tamen hi ordinarie, vt iudicio, ita & ingenio illis præſtant. Nec quod phlegmatici, qui hebetiores ſunt cholericis, tenuriorem cutem habent. Non enim mollitudo ex aqueo & pituitoſo humore orta qualis eſt in fœminis & phlegmaticis, ſed aeria comes eſt boni ingenii. Nec enim officit, quod Ariſtoteles in Problem. ſect. 30. quæſt. 1. ſcripſit, omnes ingenioſos fuiſſe melancholicos: cum tamen atra bilis, vt ſicca frigidaque eſt, ita corpus non molle, ſed durum terreumque efficere videatur: id enim qua ratione accipiendum eſt, ex profeſſo oſtendimus, libro 2. de Ortu & interitu. Nec denique ſibi repugnat Ariſtoteles lib. 1. de gener. animal. cap. 20. vbi ait, guſtum & tactum nihil ad prudentiam facere: ibi enim loquitur de tactu ſecundum ſe: hic autem vt ex illius præſtantia arguitur excellens temperamentum, & tandem bonitas ingenii, ac iudicii. Sed hæc ad præſens ſatis ſint, de quibus multa diſſeruimus loco citato. Lege Athenæum in Cœna ſapientum lib. 8. cap. 5. D. Thom. 1. par. q. 78. art. 5. Ficinum de Studioſ ſanit. tuenda, cap. 3. & in 6. Platonis de Legibus, Cælium lib. 10. cap. 20. Leuin. lib. 1. de Occult. nat. mirac. cap. 16. Medinam lib. 2. de Recta in Deum fide, ca. 7.

Mollitudo aquea index boni ingenii non eſt.

ἔστι δ' ὥσπερ χυμὸς, ὁ μὲν γλυκὺς, ὁ δὲ πικρὸς, οὕτω καὶ ὀσμαί. ἀλλὰ τὰ μὲν ἔχουσι τὴν ἀνάλογον ὀσμὴν, καὶ χυμὸν, τὰ δὲ τοὐναντίον. λέγω δὲ, οἷον γλυκεῖαν ὀσμὴν καὶ γλυκὺν χυμόν. ὁμοίως δὲ καὶ δριμεῖα, καὶ αὐστηρὰ, καὶ ὀξεῖα, καὶ λιπαρά ἐστιν ὀσμή. ἀλλ' ὥσπερ εἴπομεν, διὰ τὸ μὴ σφόδρα διαδήλους εἶναι τὰς ὀσμὰς ὥσπερ τοὺς χυμοὺς, ἀπὸ τούτων εἴληφε τὰ ὀνόματα καθ' ὁμοιότητα τῶν πραγμάτων· ἡ μὲν γὰρ γλυκεῖα, ἀπὸ τοῦ κρόκου καὶ τοῦ μέλιτος· ἡ δὲ δριμεῖα, ἀπὸ τοῦ θύμου καὶ τῶν τοιούτων· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔστι δ', ὥσπερ ἀκοὴ καὶ ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων, ἡ μὲν τοῦ ἀκουστοῦ καὶ ἀνηκούστου, ἡ δὲ τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου, καὶ ἡ ὄσφρησις, τοῦ ὀσφραντοῦ, καὶ ἀνοσφράντου. ἀνόσφραντον δὲ, τὸ μὲν παρὰ τὸ ὅλως ἔχειν ἀδύνατον ὀσμὴν τὸ δὲ, μικρὰν ἔχον καὶ φαύλην. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἄγευστον, καὶ τὸ ἄγευστον λέγεται.

ἔστι

c Vt autem ſaporum alius dulcis, alius eſt amarus, ſic & odorum quoſdam dulces, quoſdam appellamus amaros. Verum quædam odorem habent ſaporemq; ſimilis rationis, dulcem inquam ſaporem dulcemq; odorem, quædam contra. Similiter & acer eſt, & acerbus odor, & acutus & pinguis. Nam quia odores non ſunt, vti diximus, manifeſti perinde atque ſapores, ideo nomina odorum deducta ſunt à ſaporibus per ſimilitudinem rerum: alius enim eſt dulcis, vt Croci melliſq;: alius acer, vt thymi ac huiuſmodi rerum: idem & in cæteris modus ſeruatur. d Atqui ſicut auditus eſt audibilis, atq; inaudibilis, & viſus viſibilis, atque inuiſibilis: & quiſque ſimiliter ſenſuum: ſic & odoratus eſt odorabilis, atque inodorabilis. Inodorabile autem multipliciter dicitur. Nam & id, quod omnino caret odore, neq; vnquam odorem habere poteſt: & id quod exiguum habet, & id etiam, quod malum tetrumque habet odorem, hoc appellari nomine ſolet. Similiter & ipſum inguſtabile dicitur. Text. 95. Text. 96.

e Fit

---

c *Vt autem ſaporum*] Similitudinem, ſeu analogiam inter ſapores & odores explicat. Ea

vero

vero eſt, quod vt ſaporum alii dulces, alii amari, alii acres, alii pingues ſunt: ita & odorum totidem numerantur differentiæ, eandemque appellationem magna ex parte vendicant: videlicet quia ſimiliter ſenſum aſſiciunt. Vt enim ſapor acer verbi cauſa, guſtum mordet, ſic odor acer olfactum. Nonnulla tamen ſaporum vocabula, cum ad odores traducuntur, latinis auribus minus trita ſunt, vt progreſſu dicemus.

d *Atqui ſicut auditus*] Oſtendit conuenire olfactum cum cæteris ſenſibus, quod non Proprium ſenſibile duntaxat; ſed eius quoque priuationem cognoſcat. Vt enim Viſus lucem & tenebras: auditus ſonos & ſilentium: ſic odoratus odorabile atque inodorabile percipit. Deinde admonet inodorabile trifariam dici; nempe quod omnino odoris expers eſt, quod obſcurum habet odorem: quod male olet. Idem vero de iis, quæ ſub guſtum cadunt, affirmari poſſe inquit. Porro quonam pacto ſenſus priuationes cognoſcant, alibi expoſuimus. *Tactus priuationem proprij ſenſibilis agnoſcit.*

ἔστι δὲ καὶ ἡ ὄσφρησις διὰ τοῦ μεταξὺ, οἷον ἀέρος ἢ ὕδατος. καὶ γὰρ τὰ ἔνυδρα δοκοῦσιν ὀσμῆς αἰσθάνεσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἔναιμα, καὶ τὰ ἄναιμα, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι. καὶ γὰρ τούτων ἔνια πόρρωθεν ἀπαντᾷ πρὸς τὴν τροφὴν ὕποσμα γινόμενα. διὸ καὶ ἄπορον φαίνεται, εἰ πάντα μὲν ὁμοίως ὀσμᾶται, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀναπνέων μὲν, μὴ ἀναπνέων δὲ, ἀλλ' ἐκπνέων, ἢ κατέχων τὸ πνεῦμα, οὐκ ὀσμᾶται. οὔτε πόρρωθεν, οὔτε ἐγγύθεν, οὐδ' ἂν ἐπὶ τοῦ μυκτῆρος ἐν τοῖς τεθῇ. καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτοῦ τιθέμενον τοῦ αἰσθητηρίου, ἀναίσθητον εἶναι; κοινὸν πάντων. ἀλλὰ τὸ ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν μὴ αἰσθάνεσθαι, ἴδιον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων δῆλον δὲ πειρωμένοις, ὥστε τὰ ἄναιμα, ἐπειδὴ οὐκ ἀναπνέουσιν ἑτέραν ἄν τινα αἴσθησιν ἔχει παρὰ τὰς λεγομένας. ἀλλὰ ἀδύνατον, εἴπερ τῆς ὀσμῆς αἰσθάνεται· ἡ γὰρ τοῦ ὀσφραντοῦ αἴσθησις καὶ δυσώδους καὶ εὐώδους ὄσφρησίς ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ φθειρόμενα φαίνεται ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν, ὑφ' ὧνπερ ἄνθρωπος· οἷον ἀσφάλτου, καὶ θείου καὶ τῶν τοιούτων ὀσφραίνεσθαι μὲν οὖν ἀναγκαῖον ἀλλ' οὐκ ἀναπνέοντα. ἔοικε δὲ τοῖς ἀνθρώποις διαφέρειν τὸ αἰσθητήριον τοῦτο, πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ζῴων, ὥσπερ τὰ ὄμματα πρὸς τὰ τῶν σκληροφθάλμων. τὰ μὲν γὰρ ἔχει φράγμα καὶ ὥσπερ ἔλυτρον, τὰ βλέφαρα, ἃ μὴ κινήσας, μηδ' ἀνασπάσας, οὐχ ὁρᾷ· τὰ δὲ σκληρόφθαλμα, οὐδὲν ἔχει τοιοῦτον, ἀλλ' εὐθὺς ὁρᾷ τὰ γινόμενα ἐν τῷ διαφανεῖ. οὕτως οὖν καὶ τὸ ὀσφραντικὸν αἰσθητήριον, τοῖς μὲν ἀκάλυφες εἶναι, ὥσπερ τὸ ὄμμα· τοῖς δὲ τὸν ἀέρα δεχομένοις ἔχειν ἐπικάλυμμα, ὃ ἀναπνεόντων ἀποκαλύπτεσθαι, διευρυνομένων τῶν φλεβίων καὶ τῶν πόρων. καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀναπνέοντα οὐκ ὀσμᾶται ἐν τῷ ὑγρῷ. ἀναγκαῖον γὰρ ὀσφρανθῆναι ἀναπνεύσαντα· τοῦτο δὲ ποιεῖν ἐν τῷ ὑγρῷ ἀδύνατον· ἔστι δ' ἡ ὀσμὴ τοῦ ξηροῦ, ὥσπερ ὁ χυμὸς τοῦ ὑγροῦ. τὸ δὲ ὀσφραντικὸν αἰσθητήριον, δυνάμει τοιοῦτον.

ΚΕΦ.

e *Fit autem olfactus etiam per medium; vt aerem, aut aquam. Etenim animalium ea, quæ in aquis degunt, videntur odorem ſentire, tam habentia, quam non habentia ſanguinẽ, ſicut ea, quæ verſantur in aere: horum namq; nonnulla odorẽ alimenti percipiunt eminus, perguntq; ad ipſum. Quocirca dubitationem is locus habere videtur, ſi cuncta quidem ſimiliter olfaciunt; homo vero reſpirans, non reſpirans autem, ſed ſpirans, aut detinens ſpiritum non olfacit, Neq; eminus, neq; cominus, neque ſi in ipſis naribus intus rem olentem poſuerimus. Atque ſenſum quidem non fieri, ſi in inſtrumento ſenſus res ipſa ſenſu percipienda ponatur, commune omnibus eſt, ſed non ſentire reſpiratione, proprium hominum eſſe videtur, quod quidem experientia late patet. Quare ea quæ ſanguinis expertia ſunt, cum non reſpirent, ſenſum quendam præter eos ſenſus, qui dicuntur, alium habent. At id eſſe non poteſt. Quippe cum odorem percipiant. Senſus enim rei tam male, quam bene olentis, olfactus ſine controuerſia eſt. Præterea à vehementibus & ipſa corrumpi videtur odoribus, à quibus & homo corrumpitur, vt bituminis, ſulphuris, & ſimilium. Neceſſe eſt igitur ipſa olfacere non reſpirantia tamen.* f *Atque huius inſtrumentum ſenſus in homine perinde videtur ab inſtrumento differre talium animantium, atq; oculi differunt ab eorum oculis animalium, quæ duros oculos habent. Nam animalium ea, quæ molles oculos habent, palpebras ipſas vti ſepem & tegmen habent quas niſi mouerint, ac aperuerint, non vident, vt late patet. At ea, quæ durorum ſunt oculorum, nihil habent profecto tale, ſed illico res eas vident, quæ in perſpicuo ſunt. Sic igitur & inſtrumentum olfactus in hiſce quidem, quæ non reſpirant: velamine caret perinde, atque oculus durus vt diximus: in his autem quæ ſuſcipiunt, aerem habet velamen, quod cum reſpirant aperitur, venis meatibus ve diſtentis, & idcirco, quæ reſpirant, non olfaciunt in aqua. Neceſſe eſt enim olfaciant reſpirando. At id in aqua facere nequeunt* g *Eſt autem odor ſicci, humidi ſapor,* h *ipſum vero inſtrumentum olfactus eſt potentia tale.* Text. 97. Text. 98. Text. 99. Text. 100.

C A P.

e *Fit autem olfactus*] Agit de medio, quo odores deferuntur, ſtatuitque id eſſe tum aerem, tum aquam. Quia vero de aqua poſſet quis fortaſſe ambigere, dubitationem remouet eo argumento, quod etiam ea, quæ in aquis viuunt, ciborum odore è locis diſtantibus alliciuntur. Itaque ratum eſſe inquit, non ſolum quæ extra aquas degunt; ſed etiam aquatilia, & in vtroque genere, tum ſanguine prædita tum exanguia, odorari. Et quia animalia pulmones habentia inſpirando: cætera non inſpirando odores hauriunt: hinc quærendi occaſionẽ ſumit, num omnibus animantibus idem odoratus competat, an non. Reſpondet, omnibus eundem, nimirum ſpecie conuenire. *Medium quo ſpargitur odor eſt aer & aqua*

Idque duplici ratione oſtendit: primum, quia in omnibus idem eſt obiectum; nempe tam bene, quam male olentium odor Deinde, quia eundem ſenſum oportet eſſe eum, qui eiſdem ſenſibilibus læditur: at omnium animantium olfactus vehementi odore, cuiuſmodi eſt bituminis, ſulphuris, ai liarumque eiuſmodi rerum offendi ſolet.

f *Atque huius inſtrumentum*] Sicut in animantibus ea, quæ durioculα nuncupantur, oculos abſque palpebris habent, ſuntque perpetuo expedita, vt poſſint in rem obiectam ferri: cæteris vero palpebræ datæ ſunt, quibus oculos recondant: ita quæ reſpirandi vi pollent, organum odoratus in receſſu & velamine quodam munitum obtinent: adeo vt non niſi inſpirando, hoc eſt, aerem attrahendo, aditumque odoribus recludendo olfaciant. Vnde & in aquis, vbi attractio ſpiritus eſſe non poteſt, minime odorantur: cum interim ea, quibus ſenſiterium patet, inſpiratione haudquaquam egeant ad captandos odores. Sicut igitur, inquit Ariſtoteles, diuerſitas illa cernendi diuerſitatẽ aſpectus non arguit ita neq; huiuſcemodi in odorando varietas ad olfactus potentiam ſpecie diſtinguendam ſat erit. Hanc ipſam difficultatem mouet, eodemq; pacto diluit lib. de Senſu & Senſili, cap. 5.

Anim. quæ reſpirant, organũ odoratus habẽt reconditum: cætera patulum.

g *Eſt autem odor*] Odoris naturam paucis verbis explicans, ait odorem eſſe ſicci, quemadmodum ſapor eſt humidi: videlicet quia in ſubiecto odoris vincitur humidum ab arido: contra vero in ſubiecto ſaporis aridum ab humido. Qua de re in quæſtionibus plura.

Odor eſt ſicci, vt ſapor eſt humidi.

h *Ipſum vero*] Odoratricis facultatis organum poteſtate tale eſſe ait, qualis ipſe odor actu eſt: videlicet quia ſenſuum inſtrumenta aptitudinem habent, vt ab obiectis patiantur, cumque eam perpeſſionem iam ſubeunt, ſaltem ratione imaginum quibus conſignantur, obiectis ſimilia euadunt.

QVÆSTIO I.

SITNE ODOR EXHALATIO *corporis odorati, an non.*

ARTICVLVS I.

AFFRIMATIVÆ PARtis argumenta.

AFfirmatiuam partem huiuſce controuerſiæ amplexus eſt Heraclitus, referente Ariſtotele lib. de Senſu & ſenſili, cap. 4. idem videtur ſenſiſſe Plato in Timæo; Theophr. 6. de Cauſ plant cap. 5. Gal. lib de Olfact inſtrum. Auicenna lib. 6. Natural. p. 2. cap de Odore D. Damaſ. lib 2. de Fid orth cap. 18 Item Alfarabius & Albefaraab quos refert Venet. text 97. Poſſuntque pro hac ſententia hæc argumenta adduci: Odorum interuentu multa fiunt, quæ non niſi à ſubſtantia præſtari queunt: Igitur odor eſt ipſa fumea ſubſtantia. Probatur aſſumptum; primo, quia odor nutrit, ac ſuſtentat. Aſtomi enim, gens Indorum, ad extremos fines Indiæ, circa fontes Gangis, ſolo odore, quem è floribus & pomis captant, viuere dicuntur vt narrat Strabo ex Oneſicrito, lib 16 & Plin lib 2. Nat. hiſt c. 21. Galen. etiam 2. Aphoriſ. aliiſq; in locis diſtinguit in animali duo genera partium; quaſdam ſolidas, quas ait nutriri cibo; alias tenues & aereas, vt ſpiritus, quos affirmat attracto aere & odore ali. Secundo; idem ſuadetur, quia multi odores à mentis deliquio liberant, & cerebrum iuuant, ac mulcent; adeo vt in lib. de Senſu & ſenſili cap. 5 dicat Ariſtoteles odorem inſtitutum eſſe à natura ad temperandum cerebrum. Econtra vero multi odores valde incommodant, ac nocent, vt experimento conſtat. Commemorat enim Strabo lib. 16. Sabæos interdum odoribus ſtupeſieri. Hippocr. lib. 5. Aphor 28. docet aromatum ſuffitus grauedinem inferre. Plutarch. in lib. de præcepit connubial. ait feles olfactu vnguentorum furere. Leuinus lib. 2. de Occult. nat. mirac. cap 9. affirmat in quibuſdam regionibus odores, qui è fabarum floſculis emittuntur, delirium inducere Poſtremo, quia tetri odores, qui ex cadaueribus lociſque cænoſis manant, aerem corrumpunt, atque interdum peſtilentiam inuehunt. Atque hæc omnia non videntur fieri, niſi interuentu fumeæ ſubſtantiæ.

Autores partis affirmatiuæ. — *1. arg. pro eadem parte* — *2. Confirmatio aſſumpti argumẽti Lege Gal. li. de Inſtrum. odorat. Hip. lib. de Decenti orn. Alex. & Nicol. peripat. apud Cal. lib. 24. cap. 21.* — *2. Confirm.* — *Ariſtoteles.* — *Strabo.* — *Hippoc.* — *Plutrach.* — *Leuinus.*

Confirmatur quoque eadem ſententia, quia homines reſpirant, vt odorentur, vtique vt fumidam excretionem ad ſenſorium attrahant. Item, quia conſtat res odorifeas aſſidua odorum expiratione flacceſcere & abſumi certe nonniſi quia eiuſmodi rerum ſubſtantia dum olet, in halitum & vaporem abit. Accedit poſtremo autoritas Ariſtoteles, quia licet in Problem. ſect. 12. q. 10. cum quæſiiſſet, num odor ſit exhalatio aer, aut vapor, nihil auſus fuerit conſtituere. tamen ſect. 13. eiuſdem operis, q. 5 & cap. de Senſu & ſenſili, aſſeruit odorem eſſe halitum.

2. Argum. — *Ariſtoteles.*

ARTICVLVS II.

ODOREM NON ESSE FV*meam exhalationem, nec argumẽta ſuperius adducta id conficere.*

SIt tamen concluſio: Odor non eſt fumea exhalatio corporis odorati; ſed qualitas odoratu ſenſibilis. Hæc concluſio quoad priorem partem inde conſtat, quia ſi odor eſſet exhalatio, cum hæc ſit ſubſtantia; ſiquidem per ſe mouetur, & in ſublimem locum euadit,

Eſt. M. A 2 de Anim tract 3. ca Iand. q. 27 celli lib 3. Anim, c. 3

ſequere

...luſio quæſt ſequeretur odorem non eſſe ſenſibile per ſe; quandoquidem nulla ſubſtantia per ſe cadit ſub ſenſum.

...atur quo ...orem par- ...quoad po- ...rem.

Accedit teſtimonium Ariſtotelis lib de ſenſu, & ſenſibili, cap.5 vbi Heraclitum, Platonem, & alios ex antiquis philoſophis, apud quos contraria opinio cōmunis erat, refutat. Poſterior eiuſdem concluſionis pars liquet ex eo, quia cum odor non ſit ſubſtantia, vt probatum eſt, & denominet ſubiectum quale, agatque per ſe in olfactum, conſequens fit, vt recte dicatur qualitas odorata ſenſibilis. Verum quænam ſi odoris natura, ex ijs, quæ progreſſu dicemus, cum de odorum generatione diſſeruerimus, planius euadet.

...1. argum. ...ioris artic. ...que confir- ...io.

Reſpondeamus nunc argumentis, quæ hanc noſtram aſſertionem oppugnabant. Ad id, quod initio adduximus, negandum eſt aſſumptum, & ad primam eius confirmationem dicendum cum Ariſtotele in lib. de ſenſu & ſenſili c. 5 odorem non nutrire: id enim tantum nutrit, quod in ſubſtantiam rei viuentis conuertitur; hoc autem ſoli ſubſtantiæ conuenit, non odori, qui accidens eſt, vt probatum fuit. Itaque quod de Aſtomis narratur, fictitiū eſt, vt iam in libris de ortu, & interitu aſtruximus. Quod autem medici inquiunt, in viuentibus quaſdam partes tenues, id eſt, ſpiritus odore nutriri & ſuſtentiari; id ſi de odore ipſo intelligatur, à vero abeſt, ſi de aeria ſubſtantia, qua ordor defertur, eatenus admitti debet, quatenus aër, vt libro citato oſtēdimus ſpiritus nutrit nutritione impropria; qualis eſt ea qua lucerna oleo, & aere circumfuſo ſuſtentatur. Et vero eiuſmodi ſubſtantia aeria, cum odore imbuta eſt, merito aliarum qualitatum, quæ odorem comitantur, mirifice etiam ſpiritus fouet, ac conſeruat vnde quibuſdam odoribus vis benefica erga ſpiritus, & cerebrū, atque etiam ad exhilarandum cor attribui ſolet. Quemadmodum & nonnulli odores ob aliquam excedentem qualitatem, cum qua ſimul meatus corporis ſubeunt, non parum afferunt nocumenti; & ob putridos humores, qui vna cum ipſis exhalantur, aerem vitiant. Ex quo non ſequitur odorem ſubſtantiam eſſe, ſed ſubſtantiæ vna cum prædictis affectionibus inhærere. Vnde iam patet ſolutio primi argumenti, omniumque eius confirmationum.

...mos odore ...ri fictitiū, ...atione di ci ...m eſſe ...cap.5.q.7. Ariſt.ca.5. ...nſ. & ſenſi- Galenum in ...e inſtr. odo- ...Fernelius ...de metho- ...edendi cap. ...el.lib. 2. 1.

...2. ad priorem. ...m

Ad priorem ſecundi argumenti partem dicendum eſt inſpirationem animantibus, non omnibus, ſed iis, quæ reſpirant, inſeruire ad remouendum operculum, quo, vt Ariſtoteles ait, olfactus tegitur; quod cum fit, ſimul attrahitur ſpecies odoris, vel odor inſidens aeri, exhalationiue, vt progreſſu exponemus: ſed hinc nihil aduerſus dicta habetur. Ad poſteriorem partem concedendum eſt è rebus odoriferis ſæpe emitti fumeam ſubſtantiam, ſed negandum eam ſubſtantiam eſſe odorem Ariſtoteles vero in problematis ſectione tertia qu. 5. & c. 2. de ſenſu, & ſenſili appellauit odorem halitum non formaliter, ſed ſubiectiue; quia magna ex parte in halitu ineſt, ab eoque defertur. Et in hunc modum explicanda erunt loca alia, in quibus odorem vocat halitum fumeum, ſeu fumoſam vaporationem. In eundemque ſenſum accipi poſſunt dicta, ſi non omnium, ſaltem quorundam auctorum ex iis, quos initio ſuperioris articuli retulimus.

ad poſterio... ...icatur. ...ot.

QVÆSTIO II.

QVONAM PACTO ODOR gignatur; quodque eius ſubiectum ſit.

ARTICVLVS I.

EXPLICATIO PROPOSITÆ *dubitationis.*

Qvod attinet ad generationem odorum, ſtatuendum eſt cum Ariſtotele proximo capire, & vberius in libro de ſenſu, & ſenſili, capite quinto odorem reſultare in mixtis corporibus ex primarum qualitatum concretione, dominante ſiccitate, calore humidum decoquente, & exiccante. Diximus, in mixtis corporibus, quia elementa, vt etiam loco citato monet Ariſtoteles, odorata non ſunt; videlicet interim dum ſyncera, & pura exiſtunt. Addidimus, ſiccitate dominante, quia ſiccitas eſt quaſi materia odoris: Sapor enim, & odor ex humido, ſiccoque oriuntur: ſed hoc intereſt, quod in ſapore vincit humidum; in odore ſiccum. Hanc vero originis differentiam inter odorem, & ſaporem illud, inter alia, teſtatur, quod quæ impenſe olent, valde amara ſunt, quia nimis cocta; qua de re Theophraſtus libro ſexto de cauſis plantarum capite vigeſimoquarto. Item quia dulcia raro ſunt odorata, intellige natiuo odore, vt ait Plin. lib. 21. naturalis hiſtoriæ cap. 7. Naſci autem odorem ex ſiccitate dominante, argumento eſt, quod conſtat aridos, & feruidos terrarum tractus, vt Arabiæ, vt Syriæ, optimorum odorum eſſe feraciſſimos. Item quod res odoriferæ, ſi nimium humectentur, inodoriferæ redduntur: ideoque in Ægypto flores minime odorati ſunt, quia incubat illis roſcidus, & nebuloſus aer à Nilo flumine, & è contrario roſa ſerenis diebns collecta maiorem odoris fragantiam reddit. Quin vero, vt notauit Hippocrates liberis de carnibus, & ipſum organum olfactus, cum prituitoſo defluxu, aut aliquouis humore ſcatet odorem minus ſentit. Eſt enim quædam inſtrnmenti, cum proprio ſenſibili naturalis conſenſio, & cognatio. Oportuit autem in odore ſiccum, & tenue vincere, vt odor facile diffundatur, & tranſmeet. Sed enim, & aliquid humiditatis ad ipſum requiri, inde patet; quia quæ exareſcunt, & torrentur; odorem amittunt,

Odor vnde naſcatur.

Saporis & odoris eadem cauſa, ſed tamen variata.

Terrarum plagæ vt feruentiores, ita odoratiores.

amittunt, quod videre eſt in cineribus ligni odo-rati, vt obſeruat præter alios, Thophraſtus l. 6. de cauſis plant. cap. 29. & è contrario multa ni-mis arefacta, humidi permiſtione odorata fiunt, vt terra, cum primum compluitur poſt diutur-nam ſiccitatem: non ita verò cum diu manduit; tunc enim humor, non ſiccitas præualet. Deni-que adiecimus. (calore humidum decoquen-te, & exiccante) quia non erit odor niſi caloris vis accedat, quæ humidum quaſi diluat, & at-tenuet. Hinc Ariſt. in problematis ſect. 12. quæſt. 12. ait ſemina, quæ olent, calida eſſe; quia odor calore efficitur: & in eadem ſect. quæſt: 4. docet, odorata omnia calore abundare. Idemque aſſe-rit Galen. libro quarto de ſimplic. medicam. fa-cult. cap. 22. Eaque cauſa eſt cur allia iuxta ro-ſas conſita, eas magis odoratas reddunt: videli-cet quia ſolum calefaciunt, & exſiccant, atque ita odorem promouent, vt ait Contarenus lib. 5. de elementis. Quamquam huius rei aliqua cau-ſa reddi poteſt: nimirum quia quælibet res trahit alimentum ſibi conſentaneum, atque ita gra-ueolentia, cuiuſmodi eſt allium, attrahunt nu-trimentum maleolens, & vicinis herbis, plantiſ-que odoriferis ſyncerius pabulũ relinquunt. Ex-perimur etiam aquam roſarum ſtillatitiam, dũ igni ſenſim incaleſcit, halitum ſpirare ſuauio-rem: & vniuerſim, quæ odorata ſunt, magis redo-lere cum calent, quam cum frigent, & plus in-terdiu, quam noctu, vere, quam hyeme, æſtate quam vere. Hinc Alexander Macedo, vt in eius vita Plutarch ſcribit, propterea ſuauem odorem è membris efflaſſe creditur, quod eſſet tempera-mento corporis præferuido, & igneo. Idemque Plutarchus in lib. de cauſis naturalibus cap. 25. quæſtionem diluens, cur pruina ferarum inda-gationem difficilem reddat; ait cauſam eſſe, quia odorum halitus, nonniſi à calore laxati, & ſolu-ti, diſpergi queunt; frigus autem vehementius ſtringens, & claudens, nec eos fluere, nec ad ſen-tiendi inſtrumenta perlabi ſinit: & od id etiam vina per hyemen minus redolentia eſſe ait. Ex dictis patet, quænam eſſe debeat odoris defini-tio, nimirum, odor eſt qualitas ex primarum commiſtione reſultans, dominante ſicco, & ca-lido, atq; olfactum mouens. Patet etiam quod-nam ſit odorum ſubiectum, hoc eſt, quidnam ſit, id in quo odor primo enaſcitur. Nam cum o-dor ſit qualitas orta ex certo primarum qualita-tum temperamento, quod non niſi miſtis corpo-ribus per ſe debetur; fit inde vt proprium, ac na-tiuum ſubiectum odorum ſit tale corpus miſtũ. Vnde Plin. lib. 15. Natur hiſtor c. 27. Mirum, in-quit, tria præcipua naturæ elementa ſine ſapore eſſe, ſine odore; aquas, aera, ignes. Addere & ter-ram potuiſſet ſicuti addidit Ariſt. lib. de ſenſu & ſenſili c. 5. monens tamẽ intelligendũ id eſſe, niſi elementa miſturam habeant; nam cum hac vi-demus redolere mare: & terram etiam, præſertim cum poſt longam ariditatem madeſcit, vt ſupe-

Odoramenta recalefacta fragrantia ſunt.

Alexandri ſuador odoratus.

Odoris definitio

Odorem eſſe magis ſicci quam humidi Ariſtot. text. 100. huius lib. Elementa inodora.

Plin.

Ariſtot. Et cap. 5. de ſenſ. & ſenſ. Apoll. & Ioand. qu. 26. M. Alb. ſum. de hom. 2. p. tract. de olfa. Marcel.

rius diximus, ſcripſitq; Theophraſt l. 6. de plan-tis cap. 14. & 17. De hac re Iandun. quæſt. 26. de ſenſ. & ſenſ.

3. de an. c. & 71. Co. diff. 155. 5. de elem.

Porro odorum ſpecies variæ ſunt, nobis ta-men propter huius ſenſus hebetudinem, & tar-ditatem magna ex parte ignotæ: ſiquidem prout homini ſenſus deficit, ita & ſcientia de re ad eum ſenſum pertinente; cum noſtra cognitio à ſenſi-bus oriatur. Quia igitur admodum tenuiter & remiſſe olfacimus, nec niſi eos odores, qui orga-num vehementer laceſſunt, ac pulſant, exacte percipimus, fit vt odorum differentias minus te-neamus: ideoque eas haud propriis ſignificamus vocabulis ſed translatitiis, deflexiſque ſaporum differentiis. Ergo vt ſapores, ita & odores acu-tos, acerbos, graues & ſuaues dicimus, mutua-titia nomenclatura eorum ſpecies & diſcrimina indicantes. Eſt autem ſapor acutus, qui celeriter ac fortiter ſine faſtidio ſenſum ferit. Acerbus, qui cum quadam mordacitate pungit. Grauis, qui ſegniter, ac parum mouet: vel qui ob denſiorem fragrantiam, vt odor artemiſiæ; vel ob fœtidum halitum, nares offendit. Suauis qui leniter gra-tus, ac iucundus eſt. Qua de re, deque aliis odo-rum ſpeciebus Thom Garbius in ſuum qu. 69. Marcellus in ſuo 3 de anim. ca. 74. M. Alber 2. part. ſumm. de hom. tract. de olfactu, & lib. 2. de anim. tract. 3. ca. 24. D. Damaſc. l. 2. Fidei orth. c 18. Theophraſt. l. 6. de cauſis plant c. 1, & 4. & 13. vbi admonet, & ſi nomina ſaporum odoribus tribuere ſoleamus: non id tamen in omnibus nominibus ratum eſſe: nemo enim v. g. odorem falſum recte nuncuparit. Quod etiam ſcripſit Galen. lib. 4. de ſimplic. medic. facult. cap. 21.

Sapor acutus. Quemadmodum Ariſ in lib. cap. 95 de ſenſ. ſenſ. cap. 5 tauit.

Non omn porum n odoribus drant.

Deinde aduertendum ex Ariſtotele de ſenſu ex ſenſ. c. cit quoſdam odores iucundos haberi, quia ſaporibus reſpondent, & guſtatui amica de-nuntiant: atque ita eſurientibus ſuaues contin-gunt; qui tamen ſatiatis nullam afferunt volu-ptatem. Alios per ſe ac ſine reſpectu ſaporum, delectationem parere, vt qui efflantur è quibus-dam floribus, neque enim, inquit Ariſtoteles, ii ad cibi cupiditatem excitandam conferunt, ſed obſtant potius. Vnde illud quod in Euripidem dixit Stratis.

Odores qdam appetiam exci

Alij hebet

Cum lens coquitur, vnguenti nil infundito.

Aduertendum præterea quibuſdam corporibus ineſſe odores ſimplices, cuiuſmodi ſunt, qui per naturam obueniunt; aliis compoſitos varia com-miſtione; quales magna ex parte ſunt ii, quos ars pigmentaria ad luxum & delitias vnguentis mi-ſcet. Quem abuſum maiorem eſſe inquit Plinius lib. 13. c. 3 quam gemmarum, & pretioſarum ve-ſtium: hæ namque diu ſeruantur, & tranſeunt ad hæredes: illi confeſtim expirant, ac ſuis moriun-tur horis: excedit libra denarios quadringenos, nec ſentit ipſe, qui gerit, ſummaq; commenda-tio habetur ſi tranſeunte illo, inuitet odor etiam aliud agentes. Tanti emitur voluptas aliena. Ad de quod virilem animum effœminant, vt non ſine

Odores ſimplices. Odores compoſiti. Maior odorum quam gemmarum abuſ. Lege Ariſ 3. Ethic. c. Martial. l. Epigr. 12.

ſine cauſa dictum ſit illud. Non bene olet, qui bene ſemper olet Lege D. Hyeronymi epiſt. 8. ad Demetriadem, in iuuenes calamiſtratos & peregrini muris olentes pelliculas.

contra lentes.

ARTICVLVS II.

QVARVNDAM OBIECtionum dilutio.

1. VErum contra ſuperiora obiiciat aliquis. Si odor eſſet in miſto odorato, vt in ſubiecto, ſequeretur flores, & ſuffimenta, è propinquo ſuauius olere, quam è loco aliquantulum remoto; cum vnum quodque prope ſuum principium efficacius agat; & tamen oppoſitum experimur.

2. Secundo. Vnus, idemque cibus ſecundum eandem partem ſapidus eſt, atque odoratus. Igitur cum ſapor fiat ex humido, docente Ariſtotele in hoc capite text 100. ſi odor ex ſicco prædominante orietur, in eadem ſubiecti parte eſſet ſic-
3. cũ, & humidum, excellens, quod repugnat. Tertio. Multa corpora præ humida ſunt odorifera, vt aquæ ſtillatitiæ, opobalſamum, vinum aliique id genus ſucci non pauci, ergo odor non pro-
4. uenit ex abundanti ſicco. Quarto. Aromata acrius olent, & diutius odorem ſeruant cinere ſuffita, quam igni, & gummi, ac lacrymæ odoratæ, vbi igni exuſtæ ſunt, odorem halant nullum, & tamen ignis calidior eſt cinere. Non igitur calor decoquens, expirationem odoris perficit; ſi
5. enim eam perficeret, vbi efficacior eſt vis caloris, acrior odoris afflatus ſentiretur. Quarto. Tria ſunt corpora odorum excellentia in primis nobilitata, videlicet moſchus, zibetũ, & ambarum: at in iis non abundat ſiccitas, & calor: ergo odor non oritur ex harum qualitatum dominio. Probatur aſſumptio, quia moſchus fieri dicitur ex ſanguine feræ cuiuſdam vulpem effigie referentis, zibettum, ex ſudore quorundam felium; at ſudor, & ſanguis magis humida ſunt, quam ſicca. Item, ambarum videtur innaſci balenæ, quæ vt eſt maris incola, ita frigidi eſt temperamenti, atque adeo & ambarum, quod intra eam gignitur.

Ad primum horum reſpondet Ariſtoteles in problematis ſect. 12. qu. 2. & quæſt. 4 & 9. ideo flores, & ſuffimenta è longinquo ſuauius olere, quia ad locum aliquantulum remotum defertur odor ſecretior à portione terrea, & defæcatior à fumo, craſſiſque vaporibus, qui odorem vitiant, & ipſam odorandi vim hebetant. Verum oportet non tantam eſſe diſtantiam, vt odor in traiectu pereat.

Ad ſecundum, negari non poteſt interdum cum ſuaui odore ſaporem concoctum, incundumque inueniri. Verum maiori ex parte oppoſitum accidit: præſertim ſi ſermo ſit de ſuauiſſimis odoribus, ad quos, vt ad rem præſtantiorem in ſuo genere reſpicere oportet

A cum de odorum ingenio iudicamus. Adde ob id etiam dici odorem prouenire ex ſiccitate, ſaporem ex humiditate; quia cum eadem res, & odora, & ſapida exiſtit, ſi conſtet aliis partibus ſiccioribus, aliis humidioribus; odor ſequitur portionem magis ſiccam, ſapor magis humidam. Item, quia quæ ſunt odorata, cæteris partibus quo ſicciora eo plus halant odoris, vt patet in Cinnamomo, Caryophyllo, & aliis. Quod tamen in iis, quæ ſaporem continent, ſecus euenit. B Vnde & organum odoratus ſiccum eſt, guſtatus humidum: ita vt non modò ſapor, etiam in aridis corporibus ſucculentas partes amet, ſed neque linguæ guſtu diiudicetur, niſi illa interno aliquo humore ſit affuſa.

Tertia.

Ad tertium, ex iis, quæ proxime dicta ſunt, patet reſponſio. Ad quartum, dicendum eſt cinere ſuffita acrius olere quam igne; quia ignis præpropere abſumit halitum odoriferum, qui cineris calore paulatim emergit. Ex quo non ſe- C quitur expirationem calore non fieri, ſed vt exhibeatur accommodate ad euehendum ſeruandumque odorem, requiri moderatam caloris vim, qualis eſt in cinere. Nimis vero aduſta ideo non olent, quia odor nonnihil ſucci exigit.

Quarta. Cur acrius oleant ſuffita cinere, quam igne.

Circa vltimum argumentum in primis quod ad moſchum attinet, nonnihil de illius origine auctores diſſentiunt. Quidam tradunt moſchum eſſe illius feræ, quam diximus, cõcretum ſanguinem, incluſum iis folliculis, qui ad nos D perferentur potiſſimum è Cinarum agro. Alii feram illam crebro verbere enectam, deinde putrefactam comminui in particulas; atque has eſſe moſchum, qui prædictis vterculis aſſeruatur. Alii aliud narrant. Lege Mathiolum in 1. lib. Dioſcorid cap. 20. Scaligerum exercitatione 21. in Cardanum Quidquid dicatur conſtat moſchum ſiccitatẽ habere, quæ odori ſufficiat, eſto ſanguinis, dum non concreſcit præhumidus ſit. Quod ſimiliter de concreto illo ſudore felium E pronunciandum eſt.

Quinta. De orgine moſchi varia ſententia.

De hac re Aetius & Paulus apud Cœl lib. 24. cap. 25. Sipontinus. Moſchum ait Hermol. fuiſſe priſcis incognitum.

De origine ambari, maior eſt dubitatio. Pleriſque videtur eſſe aliquid innatum balenis. Nam, & vbi plures viſuntur, maior eſt illius copia; & in earum ventre certum eſt nonnunquam inueniri, cum vel tempeſtate ad ſcopulos alliſæ, vel piſcatorum iaculis, funibuſque tandem expugnatæ capiuntur. Alii volunt eſſe fungi marini ſpeciem è profundo, vel ſaxis, vbi F naſcitur, diuulſam pelagi fluctauantis agitatu, quo ad littora euehitur, ibique ſæpe legi conſueuit. In balenis autem inueniri, non quod intra illas oriatur; ſed quia marina bellua eo pabulo ſummopere delectatur, vt & terreſtres, volatileſque complures. Lege Matthiolum in libro primo dioſcoridis capite 21. Fuchſium in libro de componendis medicamentis. Siue autem hæc ſiue alia ſit ambari generatio, negamus deeſſe illi, quantum ſufficiat caloris ad odorem conciliandum.

Auicen. & Serapion, quos citat Chriſtophorus Coſta lib. de odoramentis ca. 26. Ambarum è maris fundo, vel ſcopulis erui, & in littus expui.

Erit

Obiectio. Erit tamen qui obiiciat Ariſtotelem in problematis ſect. 3. problem. 4. affirmare, nullum animantium ſeu viuum, ſeu mortuum excepta panthera, ſuauem odorem mittere. Quare falſum eſſe quod de illis feris aſſeruimus. *Dilutio.* Occurrendum, vel latuiſſe id Ariſtotelem vt & alia, quæ eius ætate nondum comperta fuerant, ſed progreſſu temporum innotuere. Vel id ex communi tantum ſermone protuliſſe, ſicuti & alia non pauca in eodem opere, vt nonnulli interpretes obſeruarunt.

QVÆSTIO III.

QVO PACTO DIFFVNDAtur odor, & per quod medium ad olfactum perueniat.

ARTICVLVS I.

DE ODORIS DIFFVſione.

1. Quæſtionis concluſio. SIT prima concluſio in hac quæſtione Odor plerunque diffunditur è re odorata, per ſubſtantiam fumeam. Hæc concluſio probatur iis argumentis, quæ in hoc capite, articulo primo quæſtionis primæ attulimus ad ſuadendum odorem eſſe exhalationem, ſeu fumeam ſubſtantiam. Licet enim non perſuadeant odorem eſſe talem ſubſtantiam; concludunt tamen illam odorem comitari, eſſeque eius vehiculum, cuius interuentu, è re odorata prodeat. *Concluſionis moderatio.* Addidimus tamen in concluſione (plerumque) quia non neceſſe eſt, vt ſemper odor eo pacto exiliat; ſi nimirum res odorata, odorem ita perfectum concoctumque iam habeat, vt ad exiliendum non egeat reſolutione: vel ſi ita compacta ſit, vt reſolutionem non admittat; licet hoc poſterius in corporibus odoriferis raro accidat.

2. Concluſio. Sit ſecunda concluſio. Etiam cum res odorata vaporem exhalat, non vbicumque percipitur odor, datur exhalatio odorifera. *Illius Auctores.* Hæc concluſio eſt de mente Auerrois text. 97. huius lib. S. Thomæ ibidem, & in ſecundo d. 2. quæſt. 2. art. 2. ad 5. Alberti tract. 3. cap. 21. Ægydii text. 100. vtriuſque Caiet. Apollinaris qu. 26. Ferrarienſis qu. 17. Iand de ſenſ. & ſenſ. q. 27. & hoc in libro quæſt. 24. Contareni li. 5. de elementis. Marcel. lib. 3. de anima cap. 72. Conciliatoris diff. 155. & aliorum. *In quæſt. vtrum odor ſit qualitas a 3.* Eſt tamen contra Auicen. 6. Nat. qu. p. 2 c 5. Albertum in ſumm de hom. Galenum, 4. de ſimplic. medic. facult ca. 21. Fernelium lib. 6. Phyſiol. cap 1. & alios exiſtimantes citra halitum fumeum, odorem non dari. *Qui contra ſentiant.* *1. Concluſionis probatio.* Probatur tamen noſtra concluſio; quia ſæpe odor ſentitur in locis admodum remotis, vt teſtantur vultures, aliæque aues, quæ odore allectæ cadauera procul inquirunt: vt autem exhalatio tam longe, lateq; ſpargeretur, oporteret rem odoratam defluxu penitus abſumi & in fumum abire. 2. Secundo, quia odor breuiori tẽporis mora percipitur, quam exigat motus ſubſtantiæ fumeæ ad olfactum. 3. Tertio, quia vapor, cum leuis ſit, ſurſum commeat, teſte Ariſtotele de ſenſu & ſenſili capite quinto & tamen odor etiam in loco inferiori ſentitur, vt patet in venatu crocodilorum qui ad carnes extra aquam ſuſpenſas, odore inuitati accurrunt.

3. Concluſio partita. Sit tertia concluſio, Odor extra fumeam exhalationem effunditur ſecundum eſſe intentionale; poteſt quoque effundi ſecundum eſſe reale. *Prioris partis confirmatio.* Hæc concluſio quoad priorem partem aſſeritur ab iis, quos paulò ante pro ſecunda concluſione retulimus. Patetque ex eo, quia cum fumeus vapor, vt oſtendimus, nequeat ad longiſſimum tractum communicari, atque adeo nec in illo odor, conſequens eſt, vt odor per ſe communicetur, ſaltem ſecundum eſſe intentionale. *Confirmatio poſterioris.* Poſterior pars eiuſdem concluſionis dubia omnino eſt, nec à nobis, niſi vt probabilis conſtituitur. Eam defendunt Alexander in libro de ſenſu & ſenſili ca. de odore, Ammonius, & Boetius cap. 2. Antepræd ic. item Garbus in ſumma quæſt. 69. & recentium Philoſophorum nonnulli: Suadeturq; teſtimonio Ariſtotelis hoc in libro cap. 12. text. 127. vbi ait medium pati à ſono & ab odore; & aerem ſic pati à re odorata, vt redoleat. Cum igitur redolere nihil poſſit niſi odore ſecundum eſſe reale affectum ſit, quemadmodum nec eſſe candidum, niſi candorem habeat, videtur Ariſtoteles concedere, recipi in aere realem odorem: Accedit, quod eodem modo ait pati aerem ab odore, & à ſono; at à ſono realiter pati ſuperius oſtendimus. *Odor a[d] diſtanti[am rea]liter non [diffun]ditur.* Non eſt tamen exiſtimandũ ſpargi odorem ſecundum eſſe reale ad totam diſtantiam, in qua percipitur, cum non ſit veriſimile tantam illi ineſſe vim ad ſeſe communicandum, maxime cum plerique arbitrentur, eum ullo pacto agere realiter, ſed intentionaliter tantum.

1. Impu[gnatio] tertiæ c[onclusio]nis. Obiiciat aliquis, Odor vt docuit Ariſtoteles in libro de ſenſu, & ſenſ. capite quinto fuit datus à natura ad mulcendum cerebrum: ſed hoc non præſtat, niſi dum eſt in ſubſtantia fumea, vt ex ſuperius dictis conſtat; igitur odor nunquam datur extra ſubſtantiam fumeam. Secundo, Ventus cum alio tendit, ſemper impedit traiectionem odorum ad nares: hoc autem ex eo prouenit, quia ventus defert ſubſtantiam fumeam verſus aliam partem: ergo odor ſemper eſt in tali ſubſtantia. Tertio, Si aliquando odor ſecundum eſſe reale, vel intentionale maneret extra halitum fumeum, oporteret peruenire tunc in inſtanti ad ſenſum, cum ſaltem ſpecies non habeat contrarium, à quo retardetur: ſed oppoſitum videtur experiri; quia ſemper poſt aliquam temporis moram olfacimus, ergo &c. Quarto, Nullus ſenſus externus poteſt percipere obiectum, niſi ſit præſens;

præſens: non eſt autem præſens cum longiſſime diſtat: ergo vt odor percipiatur, non ſat erit perlabi ad ſenſum ſpecies odoris, ſed odorem ipſum ſecundum eſſe reale. Quinto Odor eſt qualitas ſecunda reſultans ex temperamento primarum, non magis actiua quam ſit color, ſed vnus color non producit alium: ergo nec odor alium odorem gignet, proindeque nullo pacto poterit diffundi odor in medio ſecundum eſſet reale; cum hæc diffuſio nō aliter fieri deberet; quam per productionem vnius odoris ab alio.

...pugnæ-

Ad primum horum dicendum, odorem datum eſſe à natura, vt illius interuentu ſapores explorentur, diiudicenturque, quod progreſſu magis patebit; Item vt homo illius miniſterio, ſicuti & aliorum ſenſuum, intelligibilem cognitionem acquirat. Præterea, vt cerebrum mulceat eiuſque temperiem ſeruet. Verum hic finis non omnibus odoribus conuenit, cum multi cerebrum lædant: ſed neque opus eſt, vt ſuaues & benefici odores eum finem perpetuo aſſequantur. *...d 2.* Ad ſecundum reſpondemus ventum impedire perceptionem odorum, non ſolum quia ſubſtantiam fumeam in diuerſum rapit; ſed etiam quia odores, & eorū ſpecies in aere inſidentes, vna cum ipſo aere, eodem, quo fertur impetu, ſecum euehit. Quod tamen in colorum, & lucis perceptione, haudquaquam euenit: quia cum ſpecies viſiles momento ad aſpectum pertingant, earum traiectio motum omnem præcurrit.

Ad 3. Ad tertium dic.; vnum odorem ſecundum eſſe reale, poſſe à contrario odore, in medio retardari, vel omnino impediri, ne vlterius diffundatur. Quod ſi odor contrarium non inueniat, putant nonnulli probabile eſſe tam illum, quam ſpecies odoris, momento ad olfactum peruenire. Sed his refragatur experientia. Sæpe enim videmus thus, aliaque odoramenta, cum primo igni caleſcunt, fumidum halitum procul expirare; & tamen nunquam eorum odorem, niſi aliquanto poſt tempore, à nobis ſentiri. Quod tamen ſecus eueniret ſi odor, vel eius ſpecies, ſeſe in olfactum momento inſinuarent. Quare dicendum potius non omnia, quæ in medio contrarium non offendunt, communicari in inſtanti; videlicet, quando illa ſuopte ingenio tarda ſunt, ac moram requirant, quo pacto ſe habet odor, & illius ſpecies; vt ea, quam diximus, Philoſophiæ parens experientia demonſtrat.

...qualita- ...trario ...tes ali- ...ſo egent ...re vt dif- ...ntur.

Ad 4. Ad quartum, concedendum eſt ſenſum externum non percipere niſi præſens obiectum: ſed hanc præſentiam non eodem pacto requiri in omnibus ſenſibilibus reſpectu ſuæ potentiæ. Namque vt res viſibilis aſpectui præſens dicatur, debet ei per lineam rectam obiici ab eo loco, in quo videtur: vt autem res odorabilis cenſeatur præſens olfactui, ſat eſt atque neceſſarium extendi ſpeciem odoris ab obiecto vſque ad ſenſum, ſiue id recto tramite, ſiue flexuoſo contingat. Vnde non odoratur niſi odorabile (cuius nomine intellige halitum odorificum, vel odorem, vel rem quæ vtrumlibet difflauit) actu exiſtat, eique cohæreat medium, per quod ſpecies ad ſenſiterium vſque effunditur. Dependet autem conſeruatio huiuſcemodi ſpeciei à proprio obiecto, ita vt eo pereunte, mox euaneſcat: ſicuti & ſpecies aliorum ſenſibilium obiecto ſublato.

...s externi ...orum præ- ...m poſcunt ...eodem mo-

Ad 5. Ad quintum (quo potiſſimum innituntur, & quidem non ſine magna probabilitate, qui negant dari realem odorem extra rem odoratam, fumeumque vaporem) reſpondendum eſt, etſi odor reſultet ex primarum qualitatum temperamento, vt & aliæ ſecundæ qualitates; poſſe tamen illum dari in elemento, non quidem ſyncero puroque, ſed miſturam earundem qualitatum participante, vt ſuperius ex Ariſtotele, & Theophraſto docuimus. Negandum vero eſt odorem non eſſe magis actiuum, quam colorem. Poteſt enim odor, re ipſa diffundi, producendo odorem alium, ſicuti & ſonus ſonum alium generando. Nec mirum, cū ad generationem, communicationemque harum qualitatum, quæ in ſubiectis non permanent, ſed paulò poſt euaneſcunt, minus requiratur, quam ad productionem coloris, qui & nobiliorem obtinet naturam & ſuopte ingenio eſt qualitas fixa permanenſque.

Odor odorem generat non color colorem.

ARTICVLVS II.

MEDIVM ODORIS ESSE aerem & aquam.

MEdiū, per quod odor diffunditur, duplex eſt, aer & aqua, vt docuit Ariſtoteles hoc in lib. cap. 9. text. 97. & lib. 4. de hiſtor. anim. cap. 8. Theophraſtus, lib. 6. de cauſis Plantarum, cap. 1. Magnus Albertus 2. part. ſummæ de homine tractatu de olfactu, Fernelius lib. 6. Phyſiol. cap. 10. Garbius in ſumm. qu. 69. Themiſtius hoc in lib. c. 34. ſuæ paraphraſis, Theophilus Algazellus, Auicenna, Simplicius, & alii auct. communi conſenſu.

Aerem, & aquā medium eſſe odoris.

Et quidem aerem eſſe medium odoris, patet ex eo, quia terreſtria, volatiliaque animantia per aerem odores captant. Quod vero etiam aqua medium ſit, conſtat ſimiliter ex piſcium in aquis odoratu. *Probatur.* Huius autem multa affert indicia Ariſtoteles loco citato de hiſtoria animal. Nam complures piſcium ſpeluncis latentes, ſalſamento illitis faucibus piſcator euocat. *Piſces odorari ſub aquis.* Deinde, non pauci ad quoſdam nidores ex alto accurrunt, vt ad caruunculas ſepiarum deuſtas, & allatum polypum, quæ ideo coniiciuntur in naſſas. Purpuris olidas eſcas purpurarii demittunt, iiſque deceptas

capiunt, Polypus cum à ſaxo, cui adhæreſcit, diuelli nequeat, ſed trũcari potius ſe patiatur, pulicariæ herbæ odore protinus reſilit. Denique, compertum eſt piſces eſcam, antequam vorẽt, olfactu explorare. Nec quiſquam obiiciat, inquit Philoponus, piſces non olfactu, ſed viſu alimenta ſibi quærere: ſiquidem etiam ii, qui oculorum ſenſu deſtituti ſunt, eſcas ſuas perſentiſcunt, & quæritant.

Dubitatio.

Erit qui dubitet quanam ratione aer, & aqua ſint medium ad tranſmittendos odores aptum; cum hæc elementa humida exiſtant, & alterum eorum frigidũ ſit, nempe aqua: humiditas vero, & frigiditas ab odorum ingenio aliena habeantur, vtpote qui ex ſicco, & calido oriuntur. Occurrendum tamen etſi hæ qualitates odoribus, ad primæuum eorum ortum & diuturnam conſeruationem minus conferant: nihilominus aerem & aquam ad eorundem traiectionem maxime oppoſita eſſe: quia fumeus vapor, qui in igni confeſtim abſumitur, per terram permeare nequit. Docet autem Ariſtot. text. 67. capite ſeptimo quemadmodum medio coloris ineſt quædam affectio, ratione cuius traducuntur per illud ſpecies viſiles ad aſpectum, quam vocat διαφανὲς: ita medio olfactus, id eſt, aeri, & aquæ competere affectionem quandam innominatam, odorum traductricem. Hanc vero poſteriores Philoſophi (inter quos fuit Theophraſtus) appellarunt δίοσμον, id eſt, vt vertit Hermolaus, cap. 34. paraphraſis Themiſtii, perolariam, ſiue perodorariam.

Explicatio.

Vt aer ad lucem admittendam διαφανὲς poſcit ſic ad odorem δίοσμον.

Quæſtio cur piſces odorentur, cum non reſpirent.

Verum ſi animãtia inſpirando olfaciunt, qui fieri poteſt, vt aquatilia, quæ non reſpirãt, odorentur? Reſpondet Plin. lib. 9. Nat. hiſtor. ca. 7. aquatilia omnia reſpirare, idque interuentu aeris, quem etiam intra aquas latere putat: imo & odorem vult nihil eſſe aliud, quam infectũ aera. Sed non recte philoſophatur. Primum, quia ſub aquis detineri aer non poteſt, ſed vbi intra eas gignitur confeſtim emergit, vt ait Ariſtot. in lib de Senſu, & ſenſ. cap. 5. videlicet, quia cum aquis leuior ſit, naturæ impetu in ſuperiorem locum euadit. Præterea, quod odor non ſit aer infectus conſtat ex iis, quæ ſuperius à nobis diſputata ſunt, vbi oſtendimus odorẽ qualitatem eſſe, non ſubſtantiam. Ac quod non omnia aquatilia reſpirent, ex inſtituto demõſtrauimus in libro Paruorum Naturalium ex Ariſtot. aliiſque Philoſophis, contra eundem Plinium, Rondeletium, & quoſdam antiquos, nempe Anaxagoram & Diogenem. Ad argumentum igitur dicendum, non omnia animantia inſpirando olfacere, vt ſuperiori capite docuit Ariſtoteles, ſed ea, quæ organum odorandi reconditum habent, ad quod aperiendum attractione aeris opus ſit, quale organum minime ſortita ſunt aquatilia; imo nec terreſtria, & volatilia omnia, ſed complura.

Refellitur Plinius.

In l. de reſpirat. cap. 3.

Vera reſponſio.

QVÆSTIO IV.

QVODNAM SIT ORGANUM *olfactus.*

ARTICVLVS I.

DIVERSÆ OPINIONES.

ORganum olfactus inueſtigãtibus occurrit primo naſus, homini tantum altior, eminentiorque in facie; quo quaſi tegumento nares occultantur. Hæ autem ad tria munia obſeruiunt. Imprimis ad attrahendum, & emittendum aerem; cuius vna pars tracta irrepit in cerebrũ, altera in cor, per quędam foramina, de quib. poſtea. Secundo, ad excrementa defluentia, & mucoſam eluuiem emungendam, ideoque decliui meatu naſus patet. Tertio, ad hauriendos odores vnde animantia quæ longiores habent nares ſagaciora ſunt. Priuatim vero elephãtis naris prolixæ, & in anfractum flexibilis alius etiã eſt vſus, nempe idem, qui manus, vt tradit Ariſtot. lib. 1. de hiſt. anim. cap. 11. Nam ea cibos tam ſiccos, quam humidos colligunt & in os admouẽt.

Conſule l. de ſenſ. ca. 5. de e iſtius mi nis. Lact in lib. de opif.

Elephan res pro m Ariſt.

Licet vero animalia, quæ non reſpirant, naribus careant, non proinde tamen ea omnia olfactus ſunt expertia, vt iam ſupra monuimus. Alia namq; branchiis, alia fiſtulis, alia præcinctu quodam, vt inſecta, odores ſentiunt, referente etiam Ariſtot. lib. 2. de Partib. animal. ca. 16. Videlicet ipſi odores abſque anhelitu, & ſpiritus reciprocatione, eorum ſenſus feriunt.

Odoran ſtrumen pro nari ta à na

Porro in ſuperiore extremitate narium, eminent duo tubercula mamillarum ſimilitudine, quæ ob id carunculæ mamillares, ſeu papillares vocantur. His autem ſubiicitur os quoddam bipartitũ, quod etiamſi multis foraminib. pateat, duos tamen meatus habet inſignes, duob. naſi foraminibus reſpondentes, quod os propter ſimilitudinem quam cum ſpongia & cribro obtinet: & cribrum, & os ſpongioſum dici conſueuit: aiuntque fabricatum id à natura, ne aer inſpiratione attractus confertim, ac libere cerebri ventriculos ingreſſus, eis nimio frigore noceret. Hiſce duabus partibus oſſis ſpongioſi, reſpondent bini meatus naſi qui in ſua origine diuiduntur, & duo quidem ad fauces flexuoſo ductu; duo ad naſum ipſum intercurrente ſepto cartilagineo, tendunt. Quib. porrecta eſt quædam tunica exanguis continuata cum ea, quæ ad linguam, aſperam arteriam, & palatum extenditur, eadem compoſitione, qua molliores nerui.

Narium.

Papillar runcula

Os ſpon.

Meatus tuor.

Tunica guis.

His ita conſtitutis, difficultas non parua eſt, vbinam odorandi potentia, vt in proprio organo reſideat. Galen. 8. de vſu partium capite 6. & in lib. de Olfactu, vim odorandi in anterioribus cerebri partibus ſeu ventriculis collocat: neque alibi conſtitui debere efficacibus argumentis abſe-

Odoran. vbi reſi Galeni ſ tia. 1. Eius a De orga

[Ariſt. 1. anim ca. … & de … m. cap. 8. de vſu 5. & lib. n. & l. de oratus. 2. coll. c. icen. de. 13. t. 7. 1. c. ap. 2. rc. 1. c. 6. & lib. 4 Concil. Garbius qu. 69. ius 1. ap. 9. l 3. de c. 78.]

abſe demonſtrarum putat. Ac primum quod non ſit in aliqua parte naſi, ita oſtendit. Nam vel eſſet in aliquo eius oſſe vel in cartilagine, vel in tunica partes naſi veſtiente. Non in oſſe, ſiquidem hoc teſte ipſo Ariſtot lib. 1, huius oper cap. 3. text. 79. & lib. 3. capite 12 text. 66 ſenſus expers eſt. Non in tuncia: nam hæc, vti proxime dicebamus, porrigitur vſque ad linguam, aliasque partes, in quibus conſtar odores non ſentiri. Non in cartilaginem : alioqui nihil opus eſſet inſpirare ad olfaciendum : quod tamen neceſſarium eſſe docet experientia, monuitque Ariſt. hoc in lib. cap. 9 text. 98. Igitur potentia olfaciendi in nulla parte naſi inſidet Deinde, cerebrum odoribus reficitur, & læditur vtique dum eos ſentit: ergo ſenſorium olfactus eſt in cerebro: Præterea tale oportet eſſe odoratus inſtrumentum, quales ipſi odores ſunt, vt inter potentiam & obiectum cognatio, debitaque proportio ſeruetur. Cum igitur odores halitu, & vapore deſiliant, halituoſum, vaporoſumque eſſe debet odorandi inſtrumentum : tales vero ſunt anteriores cerebri ventriculi, vtpote vberiore ſpiritu affuſi & redundantes: igitur in iis cõſtitui debet eiuſmodi inſtrumentum. Poſtremo, idem ex eo concluditur, quia niſi in iis conceptaculis odorandi facultas reſideret, ad quæ aer inſpirationis motu ſubit, non exigeretur inſpiratio ad captandos odores.

[…is ſenten- …us ratio.] Auerroes tamen 2. Collect. cap. 17. exiſtimat odoratum conſiſtere in narium membrana. Quod probat duplici ratione. Primum, quia carunculæ mamillares ſunt eiuſdem ſubſtantiæ cum cerebro: at cerebrum eſt expers ſenſus, vt docet Ariſtot. libro ſecundo de Partibus animal. capite decimo, fateturq; Galen 3. de cauſis ſymptomatum, vbi cerebrum organum non ſentiens appellat: ergo vis olfaciendi neque in cerebro, neque in iis carunculis conſtituta eſt. [2. Ratio.] Secundo, quia ſi odoris ſenſio ibi ineſſet, cum ad eiuſmodi tubercula palati foramen pateat, ſequeretur poſſe per id occluſis naribus odorati cibi odorem ſentiri, quod nemo vnquam expertus eſt Tertio, idem confirmatur, quia Ariſtoteles libro primo de hiſtor. anim cap. 11. aliisque in locis palam affirmat, olfactum per nares adminiſtrari.

ARTICVLVS II.

VERÆ SENTENTIÆ explicatio.

[…ertio. …tur. 1.] HÆc difficultas aliquot aſſertionibus explicanda eſt. Prima ſit: Olfactus non reſidet in cerebri ventriculis. Probatur : Primum quia cerebri ſubſtantia, vt Auerroes argumentabatur, non eſt apta ad munia externorum ſenſuum ; adeo vt vix tactu polleat. Quare nec in eo odorandi poteſtas erit, vt neque alius externorum ſenſuum ineſt. […atur 2.] Secundo, quia cum in cerebrum commeent halitus odoriferi, conuenit ante ipſum collocari vim eiuſmodi halituum exploratricem, vt malus vapor diſcerni poſſit antequam cerebrum lædat, hæc autem vis eſt facultas odorandi [*Confirmatio.*] Adde quod oblectatio, & dolor, quem odores inferunt, non in cerebro ſentiuntur.

[*2. Aſſert.*] Secunda aſſertio : Odoratus non eſt in narium tuncia, ſiue in neruo per nares expanſo. [*Suadetur 1.*] Hæc ſuadetur primum; quia, vt Galenus recte opponebat, ſi odorandi vis conſiſteret in ea tunica, cum hæc ad extimas vſque naſi oras deſcendat; ſequeretur rem odoratam iis admotam abſque inſpiratione mox ſentiri, reclamante experientia. [*Secundo.*] Item, quia narium nerui inſtituti ſunt ad tangendi, non olfaciendi munus ; nec eandem temperiem tactus, & olfactus requirunt [*Tertio.*] Tertio, quia non videmur odores percipere, niſi in abditiori receſſu.

[*3. Aſſert.*] Tertia aſſertio : Odoratus reſidet in tuberculis mamillaribus. [*Illius auctores.*] Hæc eſt Auicennæ 5. Fen. 3. Can. 1. Mag. Alberti 2. part. ſummæ de hom. in tract. de Olfactu, qui pro eadem ſententia citat Algazellum. Eſt item Philoponi capite nono huius lib. Conciliatoris differ. 45. Garbii quæſt. 69. Fernelii in lib. de Partibus corporis humani, capite nono. Realdi, libro octauo de re Anatomica, capite ſecundo & aliorum complurium. [*Et comprobatio.*] Suadetur autem ex eo, quia cum facultas odoratrix nec in cerebro, nec in narium membrana ſita ſit, vt ex dictis patet; nec vero eſſe poſſit in oſſe illo foraminoſo cuius ante mentionem fecimus, quia oſſa ob concretionem terreſtrem, aut nihil, aut vix ſentiunt : Reliquum eſt, vt in prædictis carunculis reſideat; præſertim cum nõ appareat ad quod aliud munus natura, quæ nihil fruſtra molitur, eiuſmodi tubercula inſtituerit.

[*Solut. argumentor. pro Galeno*] Diluenda nunc quæ primo articulo ſunt obiecta, quatenus ſuperioribus concluſionibus aduerſantur. [*Ad 1.*] Ad primum igitur argumentum pro Galeni opinione, concedendum eſt, ſenſorium olfactus, neque in oſſe, neque in cartilagine, neque in tuncia narium eſſe, ſed in carunculis mamillaribus. [*Ad 2.*] Ad ſecundum dicendum, ex eo quod cerebrum odoribus foueatur, non recte colligi, ſentiri, dignoſcique ab illo odores, ſed affici beneficis qualitatibus, quæ halitum fumeum, odoremve in halitu hærentem comitantur. [*Ad 3.*] Ad tertium, requiri aliquam cognationem inter ſenſiterium, eiuſque obiectum; & hanc, quantum ſatis ſit, inueniri inter tubercula & odorem: habent enim illa ſiccitatem calori admiſtam ſicuti odor: cerebrum vero halitu præhumido ſcatet; & inſuper deſunt ei aliæ commoditates ad olfactionem adminiſtrandã, vt ex dictis patet [*Ad 4.*] Ad quartum, & ſi facultas odorandi in cerebro non reſideat; neceſſarium tamen eſſe inſpirationem ob eam cauſam, quam paulò poſt exponemus.

Ad primam vero rationem pro ſententia

Solut. rationum pro Auerroe.

Ad 1. *Ad 2.*

Auerrois dicimus, prædicta tubercula conſtare ex materia aliquantulum ſimili ſubſtantiæ cerebri, ſimpliciter tamen diuerſa, vtpote magis compacta, ac minus frigida, atque ita ad olfaciendi munus aptiori. Ad ſecundam dicendum imprimis eſt, poſſe illam æqua vi retorqueri in auctorem. Nam cum Auerroes dicat, ſenſorium olfactus eſſe membranam narium, quæ vſque ad illa foramina extenſa eſt, quæri poteſt cur per eam odores cibi non ſentiamus. Cauſa igitur imprimis eſt, quia odor ille cibi admodum eſt in ore confuſus, ideoque à nobis ſentiri non poteſt, tametſi percipiatur ab aliis, ad quorum nares defœcatior peruenit Item, quia odorem non ſentimus, niſi cum inſpiramus; inſpiratio autem ducit aerem ad fauces, & pulmonem atque ita non poteſt odor ab ore, aut ventriculo peruenire ad olfactum; ſiquidem non inde aerem attrahimus, ſed illuc potius compellimus.

Quid Ariſt. ſentiat de ſede olfactus. Prima opin. Valleſij.

Poſtulat vltima ratio, vt dicamus quid Ariſtoteles de ſede olfactus iudicarit. Valleſius lib. 2. controuerſ medic. capite 26. ait illum putaſſe iſtiuſmodi organum eſſe naſum, (quod videtur quoque exiſtimaſſe Plato in Timæo) Etenim Ariſtot. libro primo de hiſt. anim capite vndecimo ita ait, Olfactus quoque, id eſt, ſenſus odoris hac eadem parte, id eſt, naſo ſubminiſtratur, & lib 5. de Generatione anim. c. 2. Quorum inquit, nares porrectæ ſunt longius, vt catellorum Laconicorum, hæc valent olfactu: ita enim motus non interpellantur, ſed à longe directi ſenſorium ſubeunt integri. Itaque hanc ſententiam, vt Ariſtotelicam, ſequitur ipſe Valleſius.

Altera opinio.

Alij putant Ariſtot. conſtituiſſe olfactum in cerebro, quibus fauet id, quod in problematis ſect. 13. problem. 5. ſcripſit nimirum tunc nos odorari, cum odores ad cerebrum veniunt.

Tertia opin. Theophili.

Theophilus hoc in lib. ad text 100. arbitratur hac in re Ariſtot. dubium fuiſſe, ideoque nullibi ſententiam (vt in ambiguis quæſtionibus interdum facere conſueuit) apertis verbis explicaſſe. Galenus etiam in libro de inſtrumento odoratus Ariſtotelem incuſat, quod cum orationis & eloquentiæ parens ſit, rem hanc nequaquam oratione illuſtrarit, ſed ita inuoluerit, vt oporteat nos, quænam eius de hac re mens fuerit, vaticinari.

Opinioni ſuperius prolatæ fauet Ariſtot.

Certe noſtræ opinioni conſtituenti odoratum in carunculis mamillaribus, adſtipulantur verba philoſophi capite ſecundo de ſenſu & ſenſili, vbi ait inſtrumentum odoratus eſſe circa cerebrum, & libro ſecundo de Generatione anim. capite quarto cum docet habere illud à cerebro originem. Nam carunculæ illæ prope cerebrum conſiſtunt, & ab eo propagantur.

Explicatio locorum in quibus refrag [illegible] videtur.

Neque obſtant loca, quibus Ariſtoteles videtur indicare nares, naſumve, eſſe inſtrumentum odorandi; tant[illegible] enim vult; hæc obſeruire ad olfactum; v[illegible] d Generatione animal capi[illegible] [illegible] appellat ea ſenſorium, qui[illegible] [illegible] papillas mamillares, vel ſaltem

A in eas deſinunt. Item cum ait tunc nos odorari, cum odores ad cerebrum veniunt, tantum ſignificat, ad olfaciendum requiri delationem odorum qui ordinarie ad cerebrum etiam perferuntur: maxime cum illius gratia ſint inſtituti à natura, etſi non ſit hic integer, & adæquatus eorum finis, vt progreſſu magis patebit.

Organum olfactus operculo tegi. Ariſt. alij.

Adhuc tamen in hac quæſtione explicandum reſtat, num verum ſit, quod de operculo odoratus Ariſtoteles tradidit, aſſeruit enim hoc in libro capite nono text. 100. & libro de Senſu, & ſenſili capite quinto & lib quarto de hiſt. anim. capite octauo, eũque ſecuti Garbius Magnus Albertus, Conciliator, Alexander, Themiſtius, Marcellus, Auerroes, D. Thomas, & alij in animalibus, quæ reſpirant, præſertim hominibus, ſenſorium olfactus, operculo quodam regi, ac muniri, quod vt odor organum ſubeat, attolli debet, ideoque requiri inſpirationem aeris, qui vi attractus integumentum eleuet Eamq; cauſam eſſe volunt, cur prædictæ animantes; non niſi inſpiratione præeunte, olfaciunt

Alijs id non cet.

C Multi hac in re Ariſtotelem reprehendunt. Primum, quia Anatomes profeſſores negant tale operculum inueniri. Secundo, quia tegumenta illa impetu aeris ſponte ingruentis, non minus panderentur quam vi eiuſdẽ inſpiratione attracti. Quod tamen falſum eſſe conſtat, alioqui ſine reſpiratione daretur aliquando olfactio. Tertio, quia nulla apparet idonea ratio cur id poni debeat. Non enim ad tutelam potentiæ, cum odoratus naſo ſatis contectus ſit, munitusque ab externis iniurijs.

1. Eorum *2.* *3.*

D

Dilutio p

Non eſt tamen cur propter hæc Ariſtotelem deſeramus, cum facile à columnia vindicari poſſit Dicendum Ariſtotelem nomine operculi nõ intellexiſſe aliud quid diſtinctum ab iis, quæ ſupra numerauimus, cum de naſi ſtructura, & compoſitione ageremus: nec enim id in diſſectionibus obſeruatur: ſed ſignificaſſe extremam membranulam foraminum naſi decidentem ſupra carunculas mamillares, quæ inſpiratione attollitur. Idque videtur indicaſſe, capite nono huius libri textu 100. aiens ſepimentum, quod olfactui natura largita eſt, aperiri dilatatis venis & meatibus. Nõ poteſt autem vis aeris vltro occurſantis operculum iſtud dilatare, ſeu remouere; quia nequit aer eo introire, niſi cedat is, qui intus latet; non cedit autem niſi attractus inſpiratione.

Secunda.

Quare licet quis, inquit Galenus in cubiculo odoribus repleto fiſtula aerem impelleret in nares, ſine inſpiratione non ſentiretur odor.

Tertia.

Quod vero aiunt, non egere inſtrumentum odoratus operculo, falſum eſt, ſi de eo ſermo ſit, quod ei datum eſſe aſſeruimus; neque enim id diſtinguitur ab ipſo naſo. qui ei ad arcenda caloris, & frigoris aliaque eiuſmodi nocumenta, opus fuit. Adde etiam cum multi odores tetri ſint, ac noxij; conueniens fuiſſe, vt organum olfactus contectum eſſe

ne ſem

ne ſemper omnibus odoribus neceſſario pateret: ſed eorum perceptio interdum à nobis impediretur inhibita ad aliquantulum tempus inſpiratione.

...iplex olfa... ex inſpira... commo...

Ex dictis colliges multiplicem vſum & commoditatem, quam olfactui inſpiratio affert. Nam primum attrahit vna cum aere exhalationem odorificam, ſeu odorem per ſe, ſeu ſpecies odoris. Secundo, remouet operculum Tertio, motu ſuo irritat ſenſum natura ſua hebetem. Sed ex iis tribus officiis, ſecundum tantummodo ſimpliciter neceſſarium eſt ad olfaciendum. Intellige animantibus, quæ reſpirant; Nam odorifera exhalatio ſine attractione poteſt meatus narium ſubire, neque ipſa interdum ita ſubit, quia vltro aſcendit: ſimiliter odor & ſpecies odorabiles; quandoquidem ſuopte ingenio hac illac diffunduntur, & in ſublime tendunt, quamuis attracto aëre multo celerius nares penetrent. Item licet odoratus aeris commotione aliquantulum ſuſcitetur; per ſe tamen, abſque eo motu odorē percipiet: vt patet exemplo animantium, quæ reſpirandi vſu carent. At niſi tegmen remoueatur, olfactio nulla erit, Quod ex eo conſtat, quia animantibus quæ reſpirant, neceſſaria eſt ad olfaciendum inſpiratio, vt docuit Ariſtoteles proximo capite, aliiſq; in locis, & experientia ipſa demonſtrat, adeo vt (quod vrinantium teſtimonijs liquet) ſub aquis non odorentur. Non eſt autem neceſſaria propter primum, aut tertium munus eorum, quæ proxime retulimus, vt ex dictis eſt manifeſtum: nec vero aliud quid afferri poteſt, cuius gratia exigatur. Tantum igitur requiretur ad operculum remouendum, & olfactorios meatus laxandos. Vnde etiam argumentum duci poteſt ad probandum dari prædictum inuolucrum, quod Galenus in libro de Inſtrumento odoratus, aliique multi negant. Si enim olfactio abſque inſpiratione non datur, & hanc compertum eſt non requiri neceſſario ad olfaciendum, niſi vt illius interuentu operculum amoueatur, conſequens ſit, vt negati non poſſit, dari tale operculum in animantibus, quæ reſpirant.

...ni replica-

Sed inſtat adhuc, vrgetque Galenus, non debuiſſe olfactum integumento muniri, cum longe præſtantius ſit, quemlibet ſenſum expeditum promptumque ſemper eſſe, vt in obiectum ſuum feratur. Nec obſtat, inquit, quod Natura oculis mollioribus palpebras tribuit, quibus tecti muniti que eſſent. Nam quia lædi ab incidentibus facile poterant, vt eos defenderet, palpebras ipſis, quaſi quædam propugnacula, dedit. Præterea etiam ſomni cauſa. Nec enim in aere lucido dormire, niſi tectis oculis, poſſumus. Vnde & animantibus, quæ palpebris carent, vt locuſtis, paguris, cancris. Natura conceptacula & ſinus quoſdam tribuit, qui inſtante ſomno, quaſi cubicula quædam oculos totos reciperent, è quibus finita quiete emergerent. Patet igitur quanta vtilitate Natura oculos palpebris texerit, vel ſomni tempore latibulis occultarit. At cur olfactum integumento inuoluere debuerit, non apparet.

Huic argumento occurrendum eſt, ſenſus debere eſſe in promptu, ad functiones obeundas quantum ratio ordoque naturæ exigit; qui tamen non poſtulat, vt olfactus in animantibus nobilioris notæ, qualia ſunt ea, quæ reſpirant, neceſſario odoribus percipiendis perpetuo ſit expoſitus, ob cauſam paulò ante à nobis aſſignatam; proindeque tectus eſſe debuit, ad eum modum, quem dicimus. Neque hoc eſt feriari ſenſum abſque neceſſitate; præſertim cum tale otium, præſente re odorata non duret, niſi dum aerem foras mittimus, quem confeſtim, reciprocante motu, attrahimus. *Eius explicatio.*

QVÆSTIO V.

VTRVM OLFACTVS HOminis hebetior ſit, quam aliorum animantium.

ARTICVLVS I.

PRAESTANTIA OLFACTVS. Argumenta pro parte negatiua propoſita quæſtionis.

Potentia odorandi inter ſenſus externos neceſſitate poſtrema eſt, dignitate tertium locum obtinetr, vt obſeruat Diuus Thomas prima parte, quæſt. 78 artic. tertio Nam viſus remotiſſima cognoſcit; auditus minus diſtantia; tactus & guſtus attigua, hærentiaque duntaxat: odoratus autem nec remotiſſima, nec attigua tantum, ſed mediocri interuallo diſſita. Præterea, ſpecies odorum minus ſpiritales ſunt, quam viſiles & audibiles, cuius rei argumentum eſt tarditas, qua ad ſenſiterium perferuntur: defœcatiores tamen ſunt, quam guſtatilium & tactilium, quia hæ ſemper ſunt coniunctæ cum rebus, quas repræſentant, nec ſine illis ſenſui imprimuntur, vt progreſſu docebimus; illæ vero non item vt ex iis, quæ ſupra diſſeruimus, manifeſtum eſt. Parit autem facultas odorandi animantibus, miniſterio ſenſuum alimenta quærentibus, magnam commoditatem. Nam cum ſint nonnulla, quæ, vel prægustata necem inferunt, vt venena præſentanea, neceſſum fuit, aliquam dari potentiam, quæ huiuſmodi periculum anteuerteret, & quæ noxia, quæve ſalubria eſſent, prænuntiaret: hoc autem exhibet odoratus, maxime brutis, quæ proinde ad cibos olfactum frequentius adhibent, quam homines. Fit autem ea prenuntiatio

Odorandi vis neceſſitate poſtrema, dignitate media inter reliquos ſenſus.

Olfactus triplex comm... tas ad vi... tuendam I.

tiatio

tiatio, dum homo quidem per diſcurſum ... iudicium; bruta vero per inſtinctum naturalem, ex odore dignoſcunt conditionem ciborum quos olfaciunt. Et hæc quidem eſt primo odorum vtilitas. 2. Secunda, corroboratio cerebri. 3. Tertia, refectio cordis De quibus Auicenna in lib de Virib cordis, tract. 1 cap 9. Hippocr, in lib. de Alimentis, & lib. Epid. Galenus de Vtil, reſp. cap. 5 & lib. 7 de Vſu part. Concil. diff. 155.

1. argum pro parte negat. quæſtionis. His poſitis, quod ad excitatam quæſtionem ſpectat, videtur eius pars negatiua hiſce argumentis oſtendi. Potentia, quæ à præſtantiori forma oritur, nobilior eſt: ſed vis olfaciendi in homine oritur à præſtantiori forma nempe ab anima rationali; ergo in homine nobilior erit, quam in vllo alio animante. *2. Argum.* Secundo, homini contigit organum olfactus, multo aptius ad munus odorandi, quam belluis; ergo homo actiones odorandi melius præſtabit. Probatur antecedens. Namque id organum cenſetur aptius ad percipiendum obiectum, quod ab eius conditionibus magis eſt liberum; ita vero ſe habet organum noſtri olfactus; ſiquidem ob viciniam cordis humiditate affluit: odor autem igneæ naturæ eſt, ſiccitatiſque alumnus.

3. Argum. Tertio, Homo plures percipit odorum differentias, quam cætera animantia: igitur homo ſagacius odoratur. Probatur antecedens, quia belluæ non ſentiunt tetros fœtidoſque odores: cum illos non horreant, vti nos, teſte Ariſtotele cap 5. de Senſu & ſenſ. Item, quia non videntur delectari florum, aliarumq; ſimilium rerum odoribus, vt idem Ariſtoteles eodem loco, & lib, 3. Ethic. cap. 10. ait *4. Argum.* Quin vero quod ſolos alimentitios odores percipiant, ex eo oſtenditur, quia non affectant cognitionem odorum, ipſius notitiæ cauſa, ſed ſolum in ordine ad cibos, cum ſenſus non ſint eis dati etiam ad philoſophiam, vt homini, ſed tantum vt perſequantur ſalutaria, noxiaque declinent.

ARTICVLVS I.

CONTROVERSIAE DILVTIO.

Perfectio olfactus duplex. AD propoſiti dubii explanationem aduertendum erit, olfactum poſſe à nobis expendi, vel quoad perfectionem eſſentialem ipſius potentiæ: vel quoad perfectionem accidentariam; quæ in eo potiſſimum cernitur, quod è longiori diſtantia olfaciat, vel plures odorum differentias percipiat.

1. Concluſio. Sit prima concluſio: Olfactus hominis, quoad perfectionem eſſentialem, non eſt deterior olfactu aliorum animantium. Probatur; nam quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, parem habent in natura ſpecifica perfectionem; at hominis aliorumque animantium olfactus, in vnius ſpeciei naturam conueniunt, cum ferantur ... dem obiectum, eodemque modo ab illo immutentur.

2. Concluſio Secunda concluſio: Olfactus hominis, quoad perceptionem odorum è longiori ſpatio, hebetior eſt olfactu multorum animantium. Huiuſce concluſionis veritatem palam teſtantur vultures, apes, corui, tigres, pantheræ, canes, & aliæ quædam belluæ, quarum odora vis remotiſſima quæque ſectatur. *Auerr. 2. de ... nim. com. 97. Marcel. 3. de Anim. ca. 1; ...land. hoc lo. 25. Quod de ...turis odora... dici ſolet, an... guum.* Vultures, ſcribunt nõnulli, cadauerum odorem ad quingenta ſequi B milliaria. Sed huius rei fides ſit penes auctores: non enim eſt veriſimile tam late fundi ipſas odorum ſpecies. Quod ſi aliquando vultures tam procul odoribus allectos aduolaſſe, hiſtoriæ memorantur, id non aliter videtur accidiſſe, quam delatis illuc magno aliquo ventorum impetu cadauerum ipſorum halitibus, ſicuti è longo terrarum tractu expirationes terreæ in mare deuehuntur.

3. Concluſio Tertia concluſio: Homo non percipit plures C odorum differentias, quam cætera animantia. Hæc concluſio eſt contra Simplicium & Auerroem hoc loco. Eſt tamen de ſententia Theophili & aliorum; videturque Ariſtotelis in lib. de Senſu & ſenſ. cap. 4. vbi ait nos peſſimum habere aliorum animantium olfactum; & hoc cap. vbi docet hunc ſenſum eſſe in nobis hebetiorem, quam in multis animantibus; quod ſcri- D pſit etiam Theophraſtus libro 6. de Cauſ. plant. cap. 5. poſt Platonem in Timæo: hoc autem minime aſſeruiſſent, ſi crederent hominem plures odorum differentias penetrare, cum id maioris ſit perfectionis, quam longiori diſtantia paucio res ſentire; ſiquidem is, qui plures percipit, ſimpliciter dicitur magis cõprehendere obiectum: & in hoc ſaltem cognitionis genere, præſtantius videtur plura minus intenſe, quam pauciora intenſius dignoſcere. *Videri ab ...ſtotele aſſeri Homo peſſim... olfactus.*

Confirmat... rationibus concluſio. 1. Sed quod homo non plures odores re vera percipiat, ex eo oſtenditur, quia ineptitudo organi, quæ potentiam imbecillam reddit ad procul odorandum, ſimiliter hebetem faciet ad plura odorum diſcrimina ſentienda: Item, quod belluæ multas odorum differentias percipiant, quæ ab homine non ſentiuntur, planum eſt: ſiquidem non pauca olfactu dignoſcunt, quæ homini prorſus inodora ſunt, vt ferarum veſtigia. Canes odore dominos abſentes quærunt, & eos noctu inter alios agnoſcunt. Trigris fœra abreptos catulos odore veſtigat Pantheræ odore ſolæ beſtiæ oblectantur, eamq; propterea ſequuntur, vt refert Plinius lib. 8 Natur. hiſt. cap. 27. poſt Ariſtotelem in Problem. ſect. 13. qu. 4. & Theophraſtum lib. 6. de Plant. cauſis. Ad iſtiuſmodi odores humanus olfactus non attingit. Deinde, quod bruta animantia non odores tantum alimentitios, & ad gulæ illecebras, ſed alios etiam percipiant, liquet tum ſuperioribus exemplis, tum quia odor ſulphuris muſcas; galbani ſerpentes fugat; odor roſarum cantharos, *De tigride Mela libro ... cap. 5. Plin... 7. cap. 18. ...nus cap. 21 ...ta odores a... præter alim... titios etian... ptant.*

tharos vnguentorum vultures necat, vt ſcripſit A Theophraſtus, lib.6. de Cauſ. plant. cap.1.& 5. Præterea, quia videmus canes venaticos florũ odores ſentire; adeo vt in pratis floridis occupato ſenſu eiuſmodi odorem halitu, ab inquiſitione ferarum impediri, & obturbari ſoleant. Nec ſatisfaciunt, qui reſpondent retardari canes, dum picturatam florum varietatẽ intuentur. Etenim etiam vbi nulla eſt florum pictura, ſed herba duntaxat odorifera, detinentur. Itaq; minime negãdum eſt, ſentiri à belluis etiam odores B ad alimenta non pertinentes, quorũ perceptione videbantur bruta ab homine ſuperari.

Sunt tamen nonnulli, qui etſi concedant percipi ab illis iſtiuſmodi odores, negant ea ipſis delectari. Ita Alexander de Senſu & ſenſili, comm. 47. Buccaferreus lect. 45. Iandunus quæſt.20. Theophraſtus lib.6. de Cauſ. plant. cap 2. Marcellus 3. de Anima, cap.77. Albertus in Summa de Homine, tract. de Olfactu. Apollinaris 2. de Anima, qu.27 Verum cum bruta a- C nimantia ex aliis rebus ſua accipiant oblectamenta, non eſt cur ea, quæ ex talibus odoribus proueniunt, denegata illis à natura fuiſſe arbitremur. Nam delectatio odorum, quæ formaliter ad appetitum pertinet, propterea in nobis datur, quia odores offeruntur noſtro appetitui tanquam vtiles, conuenienteſq; naturæ. Nulla tamen ratio conuincit, nõ poſſe prędictos odores ſimiliter brutorũ appetitui repræſentari ſub aliqua ſpecie conuenientiæ, quæ pariat delecta D tionem. Quis putet cum feræ odorem pardalis ſine vllo reſpectu alimenti (nec enim eis in pabulum cedit) etiam cum vitæ periculo ſequuntur, non ideo eã proſequi, quia eius odore delectantur? Certe in hoc etiã quadrat illud Poetæ:

...ruoque de-
...antur.

...batur.

...log.2.

------ *Trahit ſua quemque voluptas.*

Hæc tamen non impediunt quominus ſæpe alii odores hominibus, alii brutis ob temperamentorum diuerſitatẽ ſuaues, aut iniucundi exiſtãt.

...cipua quæſt.
...cluſio

Maneat igitur ex hac diſputatione hominis E odoratum hebetiorem eſſe, quam multorum animantium: idque tam ſpectata diſtantia, quam varietate odorum, qui percipiuntur. Quęrit autem Philoponus, an homo male odoretur inſtrumenti, an ipſius potentiæ defectu. Quæ dubitatio ſoluta eſt ab Ariſtotele, ſuperiori cap. text 92. vbi docuit ſagacitatis defectum in nobis ex organi vitio oriri, quod aſſerit etiam M. Albertus lib.2. de Anima, tract 3. cap.23. Eſt enim in nobis odorandi officina coniuncta ce- F rebro, quod homini pro corporis magnitudine maius, quam cæteris animantibus datum eſt, vt docet Ariſtoteles lib. 2. de Partib. anim. cap. 7. cumque id eodem Ariſtotele auctore in libro de Senſu & ſenſili, cap. 5. humiditate abundet, quæ inde ad ipſum odorandi inſtrumentum effunditur, fit, vt odorum imagines minus firmæ, minuſque articulatæ nobis inurantur, ac leuiter potentiam laceſſant, quæ etiam in humido, quaſi ſopita obdormiſcit; cum in calido & ſicco excubare potius deberet, ſicuti ipſi odores ex calidi & ſicci commiſtione naſcuntur. Annotauit autem M. Albertus in Summa de Homine, tract. de Odore, nos admodum raro odores ſomniare, quia illorum ſpecies, etiam in noſtro interno ſenſu, infirmæ ſunt & euanidæ.

...ſtiuncula
...olutio.

Homo raro ſomniat odores.

Reſpondeamus nunc ad argumenta, quæ probare contendebant, olfactum hominis non eſſe imperfectiorem, quam aliorum animantium. Ad primum dicendum eſt, hominis olfactum oriri à præſtantiori forma, nempe intellectiua; non tamen ſecundum eum gradum quo cæteris formis præſtat, & à quo intellectiua dicitur; ſed ſecundum gradum ſenſitiuum, quem omnia animantia ex æquo participant. Vnde non eſt cur odoratus maiorem eſſentiæ perfectionem in homine, quam in brutis ſortiatur.

Reſponſio 1. argum. partis neg.

Ad ſecundum, negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum, quamuis vt aliquid patiatur ab agente, debeat eſſe ei diſſimile in qualitate, ſaltem quoad eum gradum, quem recipit; cum nihil agat in id, quod ei omnino ſimile eſt: non proinde tamen organum cuiuſque ſenſus debere eſſe affectum qualitatibus repugnantibus naturæ obiecti, in quod tendit, & à quo patitur, aut exutum iis, quæ obiecto conſentaneæ ſunt. Quin vero debet potius cum obiecto conuenire, vt proportionatum, atque habile ſit ad ipſum percipiendum, vt ex Empedocle & Galeno docet Theophilus ad text.94. huius libri. 2.

Ad tertium, negandum quod aſſumit, & ad eius confirmationem dicendum, etiam belluas tetros fœtidoſque odores ſentire, vt exemplis, quæ ſuperius attulimus, conſtat. Neque inficiatur id Ariſtoteles loco citato, in libr. de Senſu. Tantum enim vult belluas eiuſmodi odores minus fugere, atque iis ordinare minus lædi. Nec etiam ibi, aut in Ethicis abſolute negat bruta animantia florum odores percipere, eiſve delectari, ſed eorum delitiis tam inſigniter capi, atque homines, vt annotauit Scaliger Exercit.33. in Cardanum. 3.

Denique quod vltimo obiiciebatur, bruta odores tantum alimentitios dignoſcere, falſum eſſe cõſtat ex dictis; licet enim nõ percipiãt odores ſolius cognitionis gratia: alii tamen fines ſunt præter nutritionem & cognitionem, in quos ductu naturæ ferri poſſunt, dum odorantur; verbi gratia, vt ea, quorum halitus noxii ſunt, deuitent, & quorum halitus iuuant, conſectentur. Liquet autem ex hoc odorum genere multos eſſe, qui ad alimentum non pertinent. 4.

Aduerte poſtremo, quod Themiſtius ait olfactum non eſſe datum homini ad cognitionem & philoſophiam, non vt abſolute verum, ſed quaſi per amplificationem dictum accipi debere ad ſignificandum huius ſenſus in homine imperfectionem & hebetudinem.

Olfactus homini ad philoſoph. non maxime conceſſus.

CAP.

ΚΕΦ. ια.

Τὸ δὲ γευστόν ἐστιν ἁπτόν τι· καὶ τοῦτ' αἴτιον τοῦ μὴ εἶναι αἰσθητὸν διὰ τοῦ μεταξὺ ἀλλοτρίου ὄντος σώματος. οὐδὲ γὰρ ἡ ἁφή. καὶ τὸ σῶμα δὲ, ἐν ᾧ ὁ χυμός, τὸ γευστὸν ἐν ὑγρῷ ὡς ὕλῃ. τοῦτο δ' ἁπτόν τι. διὸ καὶ εἰ ἐν ὕδατι ἦμεν, ᾐσθανόμεθ' ἂν ἐμβληθέντος τοῦ γλυκέος. οὐκ ἦν δ' ἂν ἡ αἴσθησις ἡμῖν διὰ τοῦ μεταξὺ, ἀλλὰ τῷ μιχθῆναι τῷ ὑγρῷ, καθάπερ ἐπὶ τοῦ ποτοῦ. τὸ δὲ χρῶμα οὐχ οὕτως ὁρᾶται τῷ μίγνυσθαι, οὐδὲ ταῖς ἀπορροίαις. ὡς μὲν οὖν τὸ μεταξὺ, οὐδέν ἐστιν. ὡς δὲ χρῶμα τὸ ὁρατὸν, οὕτω τὸ γευστὸν ὁ χυμός. οὐδὲν δὲ ποιεῖ αἴσθησιν χυμοῦ ἄνευ ὑγρότητος, ἀλλ' ἔχει ἐνεργείᾳ ἢ δυνάμει ὑγρότητα· οἷον τὸ ἁλμυρόν· εὔτηκτόν τε γὰρ αὐτὸ καὶ συντηκτικὸν γλώσσης. ὥσπερ δὲ καὶ ἡ ὄψις ἐστὶ τοῦ τε ὁρατοῦ, καὶ τοῦ ἀοράτου· τὸ γὰρ σκότος ἀόρατον· κρίνει δὲ καὶ τοῦτο ἡ ὄψις ἔτι τοῦ λίαν λαμπροῦ· καὶ γὰρ τοῦτο ἀόρατον· ἄλλον δὲ τρόπον τοῦ σκότους. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκοὴ ψόφου τε καὶ σιγῆς, ὧν τὸ μὲν ἀκουστὸν τὸ δ' οὐκ ἀκουστόν· καὶ μεγάλου ψόφου, καθάπερ ἡ ὄψις τοῦ λαμπροῦ ὥσπερ γὰρ ὁ μικρὸς ψόφος ἀνήκουστος τρόπον τινά, καὶ ὁ μέγας τε καὶ ὁ βίαιος. ἀόρατον δὲ τὸ μὲν ὅλως λέγεται, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἄλλων τὸ ἀδύνατον· τὸ δὲ, ἐὰν πεφυκὸς μὴ ἔχῃ, ἢ φαύλως, ὥσπερ τὸ ἄπουν, καὶ τὸ ἀπύρηνον· οὕτω δὴ καὶ ἡ γεῦσις τοῦ γευστοῦ τε καὶ ἀγεύστου· τοῦτο δὲ τὸ μικρὸν καὶ φαῦλον ἔχον χυμὸν, ἢ φθαρτικὸν τῆς γεύσεως. δοκεῖ

CAPVT X.

Gvſtabile a autem eſt quoddam tangibile. Atque hac eſt cauſa, vt ipſum non ſit ſenſibile per medium corpus externum. Neque enim tactus tali medio percipit. Enimuero corpus etiam, id tanquam in materia eſt ipſe ſapor, qui guſtu percipitur, humidum eſt, quod eſt tangibile quoddam. b *Quapropter ſi etiam eſſemus in aqua, dulce ſane ſentiremus in ipſa poſitum, & non ſenſus illius nobis per aquam tanquam per mediũ eſſet; ſed quia permiſtum illud eſſet cum humido. Quemadmodum in potione fieri ſolet.* c *Color autem non hoc videtur, quod miſcetur, neque de fluxibus. Non igitur vt eſt ibi, ſic & hic eſſe de medio dicere poſſumus; nullum enim externum eſt medium, vt diximus. Vt autem viſibile eſt color, ſic eſt guſtabile ſapor.* d *Atqui nihil abſque humiditate saporis efficit ſenſum, ſed omne quod ipſius efficit ſenſum, humiditatem, aut actu, aut potentia nimirum habet, vt ſalſum. Nam & ipſum liqueſcere poteſt facile, & linguam, vt patet, cum liqueſcit humidiorem efficere poteſt.* e *At vero ſicuti viſus eſt viſibilis & inuiſibilis (& tenebra neque ſunt viſibiles, quas etiam viſus diſcernit) & eius quod valde ſplendidum eſt (& hoc enim inuiſibile dicitur, quanquam non eodem, ſed alio modo, quam tenebra) ſicut igitur viſus viſibilis & inuiſibilis eſt, & auditus ſimiliter ſomni ſilentijque quorum illud audiri poteſt, hoc non poteſt. Ac praterea magni ſoni perinde atque ſplendidi viſus, nam vt paruus ſonus modo quodam audiri nequit, ita magnus, ac violentus. Inuiſibile vero multifariam dici ſolet. Quiddam perinde dicitur, atque in cateris etiam id, quod impoſſibile eſt. Quoddam hoc pacto, vt aptum quidem ſit id habere, quo videri poſſit, illo autem careat, aut habeat remiſſe, vel praue,* f *vt informe dicitur, aut indoctum: ſicut igitur viſus, inquam, viſibilis & inuiſibilis eſt, & auditus ſimiliter ſic & guſtus guſtabilis & inguſtabilis eſt; quod quidem aut exiguum habet, aut prauum, aut vaſtantem guſtum ſaporem.*

Text. 101.

Text. 102.

Text. 103.

g *Videtur*

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Capitis argumentum. Gvſtabile a autem] Agit hoc capite Ariſtoteles de guſtatu; de quo quatuor potiſſimum tradit; nempe guſtatus obiectum, ſaporum ſpecies, medium & inſtrumentum. Quæ omnia ex ſimilitudine ac diſſimilitudine viſus & auditus ediſſerit. Docet ergo in primis guſtabile eſſe quoddam tactile, ideoque id, quod guſtamus, non percipi à nobis interuentu medii externi, ſicuti nec id, quod tangimus. Deinde probat guſtabile eſſe tactile; quia id, quod guſtatur humidum eſt, humiditas vero ad tactum pertinet.

Obiectio. b *Quapropter*] Obiiceret aliquis, nos interdum ex aliqua diſtantia percipere cibos in aquam *Dilutio.* iniectos; verbi gratia, mel infuſum aquæ. Quare non percipi ſapores abſque externo medio. Occurrit in eo euentu ſentiri mel non per aquam tanquam per medium: ſed quia tota aqua ſapore affuſa guſtabile quidpiam eſt.

c *Color autem*] Quia & communium & propriorum notitia, rei natura inueſtigatur, & deprehenditur, docet quid proprium, quid commune ſit guſtui cum aliis ſenſibus: atque in primis cum viſu. Eſt ergo illi proprium, quod guſtabile cum humido commiſcetur, vt ſentiatur: viſibile autem *Diſcrimen inter guſtum & rel quos ſenſus.* non ita: non enim colores attemperantur, miſcenturve perſpicuo, nec etiam defluunt è corporibus, vt Democritus, Leucippus, Empedocles & Plato exiſtimarunt. Quare diuerſum eſſe vtriuſque potentiæ medium. In eo tamen conuenire, quod vt color terminat actum videndi, ita ſapor guſtandi.

d *Atqui nihil*] Quoniam ſapores multi aridis inſunt corporibus, docet corpora ſapida, ſi non actu, ſaltem potentia humida eſſe. Ea vero potentia facile apparet in iis, quæ leui attactu corporis humidi liquantur, vt ſal, qui & linguę ſaliua in humorem ſoluitur, & linguam ipſam madefacit. Adde etiam in iis, quæ non liqueſcunt, vt in aromatibus, ſat eſſe potentiam ad recipiendum humorem linguæ communicatum.

e *At*

e *At vero ſicuti*] Pergit oſtendere quid guſtatus cum aliis ſenſibus commune habeat. Nempe quia vt reliqui ſenſus non ſolum propria ſenſilia dignoſcunt, ſed etiam ſuo modo eorum priuationem; & vt non tantum circa moderata, ſed etiã circa excedentia obiecta verſantur; ita & guſtatus non modo ſapidum, ſed ſapores expers, ſiue inguſtabile, & quod vehementem ſaporem habet, cognoſcit. Porro inguſtabile quatuor dicitur modis. Primũ ex negatione, quod fieri nequit, vt guſtetur, verbi gratia, color. Secundo, ex priuatione, quod guſtatili qualitate præditum non eſt, habet tamen ad eam obtinendum, aptitudinem, vt aqua. Tertio, quod nimium guſtatilis qualitatis poſſidet. Quarto, quod in excedenti gradu, guſtabile eſt. Totidem autem modis & inaudabile, & inſpectabile dicitur. *Commune guſtatui cum aliis ſenſibus.*

f *Vt informe dicitur, aut indectum*] In Græco contextu eſt. ὥσπερ τὸ ἄπουν καὶ τὸ ἀπύρηνον, id eſt, quod pedibus caret, & quod nucleo eſt priuatum. Eſt autem ſenſus, dici nonnunquam inuiſibile id, quod non omnino caret potentia, vt videatur, ſicuti ſonus, aut Angelus; ſed caret, vt recte & perſpicue videatur, quemadmodum quædam dicuntur deſtituta potentia ad incedendum, & quædam nucleo deſtituta, quia minimos pedes habent, aut nucleum.

δοκεῖ δὲ εἶναι ἀρχὴ τὸ ποτὸν καὶ ἄποτον· γεῦσις γάρ τις ἀμφότερα. ἀλλὰ τὸ μὲν φαύλη καὶ φθαρτικὴ τῆς γεύσεως, τὸ δὲ κατὰ φύσιν. ἔστι δὲ κοινὸν ἁφῆς καὶ γεύσεως τὸ ποτόν. ἐπεὶ δ' ὑγρὸν τὸ γευστὸν, ἀνάγκη τὸ αἰσθητήριον αὐτοῦ μήτε ὑγρὸν εἶναι ἐντελεχείᾳ, μήτε ἀδύνατον ὑγραίνεσθαι· πάσχει γάρ τι ἡ γεῦσις ὑπὸ τοῦ γευστοῦ, ᾗ γευστόν. ἀναγκαῖον ἄρα ὑγρανθῆναι τὸ δυνάμενον ὑγραίνεσθαι σωζόμενον μὲν, ὑγρὸν δὲ, τὸ γευστικὸν αἰσθητήριον. σημεῖον δὲ, τὸ μήτε κατάξηρον οὖσαν τὴν γλῶσσαν αἰσθάνεσθαι, μήτε λίαν ὑγράν· αὕτη γὰρ ἁφὴ γίνεται τοῦ πρώτου ὑγροῦ, ὥσπερ ὅταν προγευματίσας τις ἰσχυροῦ χυμοῦ γεύηται ἑτέρου· καὶ οἷον τοῖς κάμνουσι πικρὰ πάντα φαίνεται, διὰ τὸ τὴν γλῶτταν πλήρη τοιαύτης ὑγρότητος αἰσθάνεσθαι. τὰ δὲ εἴδη τῶν χυμῶν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν χρωμάτων, ἁπλᾶ μὲν τἀναντία, τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν· ἐχόμενα δὲ τοῦ μὲν τὸ λιπαρὸν, τοῦ δὲ τὸ ἁλμυρόν· μεταξὺ δὲ τούτων, τό τε δριμὺ καὶ αὐστηρὸν, στρυφνὸν καὶ ὀξύ. σχεδὸν γὰρ αὗται δοκοῦσιν εἶναι διαφοραὶ χυμῶν. ὥστε τὸ γευστικόν ἐστι, τὸ δυνάμει τοιοῦτον· γευστὸν δὲ, τὸ ποιητικὸν ἐντελεχείᾳ αὐτοῦ. ΚΕΦ.

g *Videtur autem potabile & impotabile eſſe principium, vtrumq; enim guſtu percipitur: verum alterum eſt prauum, guſtumq; deuaſtat, alterum eſt amicum naturæ. Eſt autem potabile guſtui cum tactu commune* h *At vero cum guſtabile ſit humidum* Text. 104. *neceſſe eſt & inſtrumentum ſenſus ipſius neq; humidum eſſe actu, neq; etiam tale, vt humectari non poſſit, humidumq; euadere: patitur enim aliquid ab ipſo guſtabili; ea nimirum ratione, qua guſtabile eſt. Neceſſe eſt igitur inſtrumẽtum guſtus, potentia quidem humidum eſſe, humectari autem actu. Ita autem humectari, vt eius conſeruetur, cum humectatur, & ratio Signum autem eſt, linguam neque cum eſt valde ſicca, neq; cum eſt nimium humida, ſentire. Is enim tactus ſit humidi primi: perinde atque ſi cum prægustauerit quiſpiam vehementem acremq; ſaporem Deinde alium guſtet, & vt in ægrotantibus fit, quibus cuncta videntur amara, quia linguâ ſentiunt tali humiditate referta.* i *Species autem ſa-* Text. 105. *porum ita ſeſe habent, quemadmodũ colorum. Dulce namque & amarum contraria ſimplicia ſunt. Hæret autem dulci quidem pingue, amaro autem ſalſum. At inter hæc collocantur, acre, acerbum, acidum, atque acutum. Hæ namque fere differentiæ videntur eſſe ſaporum Quare guſtus quidem inſtrumentum, id eſt, quod eſt potentia tale, guſtabile autem id, quod ipſum actu facere poteſt.* CAP.

---

g *Videtur autem*] Cum ſapores non niſi humiditate diluti ſentiantur; humidum vero ad potum attineat; recte potabile & impotabile cenſeri ait, principia guſtabilis & inguſtabilis: item potabile guſtatu, & tactu percipi: tactu, qua humidum: guſtatu, qua ſapidum. Vocat autem impotabile, ſicut paulo ante inguſtabile, ex negatione, vel ex priuatione.

h *At vero cum guſtabile*] Diſputat de ſenſorio guſtus: quia vero dixerat guſtum ſine tactu humidi non fieri, ait inſtrumentum guſtus tale eſſe debere, vt neque ſit actu humidum; eo nempe humore, qui cum ſapore ſit coniunctus: neq; etiam ita affectum, vt humectari nequeat. Semper enim ſenſuum organa talia eſſe debent poteſtate, qualia ſunt actu obiecta, quæ ab iis percipiuntur. Id autem eo argumento patefacit: quia ſi lingua ita arida ſit, vt humectari ab externa rei guſtabilis humiditate nequeat, ſaporem nullum ſentiet. Si item humore aliquo ſapido teneatur, aduentitium ſaporem non dignoſcet. Quod non raro experiuntur ii, qui morbo regio laborant. Siquidem omnia amara æſtimant, quia ſapor ille bilis, quo linguam occupatam habent, guſtui primo occurrit, nec externis ſaporibus hauriendis locum dat. *Senſiterium guſtatus.*

i *Species autem ſaporum*] Tradit ſaporum ſpecies, ſeu differentias, docens, quemadmodum è colorum ſpeciebus aliæ ſunt extremæ & contrariæ, aliæ mediæ: Ita in ſaporibus, alios extremos & contrarios eſſe; nempe dulcem & amarum, alios medios: & ex his alium huic, alium illi extremo viciniorem exiſtere. Quod vero Ariſtoteles ait medios ſapores ex contrariis confici, quonam pacto intelligendum ſit, in libris primæ Philoſophiæ explicabimus. *Saporũ ſpecies.*

QVÆSTIO I.

DE ORTV ET NATVRA *ſaporis, deque eius ſpeciebus.*

ARTICVLVS I.

QVÆ CONCVRRANT AD *generationem ſaporis, & quæ ſit eius definitio.*

Purum corpus ſimplex ſapidū non eſt.

IN hac quæſtione ſupponendum primo eſt, nullum corpus ſimplex, modo debitam ſibi obtineat puritatem, ſapidum eſſe; cum ſapor ſit qualitas ſecunda orta ex commiſtione quatuor primarum, quæ ſimul in elemento natiuum ſtatum retinente, inueniri non poſſunt. Quare & aqua ex terra, quam lambit, ſi ea pura eſſet, nullum ſaporem acciperet. Et eadem quanto minus ſapida eſt, tanto purior præſtantiorque habetur. Accedit etiam cum guſtus ſit ſenſus alimenti, vt docet Ariſtoteles in libro de Senſu & ſenſili, cap. 4. cumque ſapores dati fuerint à natura ad condiendum cibum, hic vero purum elementum non ſit, vt primo de Ortu & interitu oſtendimus, conſentaneum eſſe vt nequaquam in elemento puro inſint. Relicta igitur ſententia Empedoclis, Anaxagoræ, Democriti & aliorum, de qua Ariſtoteles in libro de Senſu & Senſili, cap. 4. Theophraſtus lib. 6. de Cauſ. plant. cap. 2 aliique auctores, aſſerendum cum Alberto in Summa de Homine, & de Senſu & ſenſili, tractatu 2. Apollinari hoc in lib. quæſt. 29. Garbio in Summa, quæſt. 7. Contareno 5. de Elementis. Conciliatore differ. 145. Marcello 3. de Anima, à cap. 80. poſt Ariſtotelem loco citato, & Theophraſtum citato libro, cap. 3. tria potiſſimum concurrere ad ſaporum generationem; videlicet, ſiccitatem terreſtrem, aqueam humiditatem, & calorem. Interuenire ſiccitatem terreſtrem demonſtrat experientia in rebus ſapidis. Debet autem eiuſmodi ſiccitas eſſe terrea, non ignea; quia ſiccitas ignea eſt in materia nimium tenui, atque ita euanida eſt, ac parum apta ad guſtum afficiendum, qui vt vnus eſt è ſenſibus magis craſſæ concretæque naturæ; ita obiectum in materia craſſiore exigit. Quod vero humor ad gignendum ſaporem etiam cōfluat, inde patet; quia multa corpora tunc ſapida fiunt, cum humore irrigantur. Debet item hoc humidum eſſe aqueum, non aëreum; quia in eo tantum humido, quod alendi vim habet, atque adeo compactam denſamque materiam obtinet, ſapor excitatur; tale vero ordinarie eſt humidum aqueum, non aëreum, quod facile euaneſcit. Rurſus, oportet ad ortum ſaporis humidum ſicco dominari, quia vt odor magis in ſicco, quam in humido, ita ſapor magis in humido, quam in ſicco conſiſtit; vt in diſputatione

Guſtatus ſenſus alimenti.

Ad generandū ſaporem, quæ concurrant.

A de odorum natura ex Ariſtotele diſſeruimus. Poſtremo requiritur ad ſaporem procreandum calor; quia ſapor nonniſi præeunte ſicci & humidi concoctione, per quam humidum cum ſicco aptè commiſcetur, oriri ſolet: hæc autem concoctio vi, ac miniſterio caloris fit. Vnde videmus ſapores frigore interire; quia frigus coctionem impedit. Cernimus item fructus in locis frigidis amariores eſſe, & vbique terrarum accremento caloris, amarorem exuere, & dulceſcere. B Porro cum ad ſaporem tria illa concurrant: ſiccum & humidum rationem materiæ ſubeunt; calor vicem cauſæ efficientis.

Quid ſit ſ.

Ex dictis non difficile erit intelligere quid ſit ſapor, quem ita definiit Theophraſtus primo cap. lib. 6 de Cauſis plantarum. Sapor eſt partis ſiccæ, terrenæque in humore demiſtio. Et exactius Ariſtoteles in libro de Senſu & Senſili, capite. 4. Sapor eſt affectio in humido aqueo, facta à ſicco terreſtri, & calore decoquente, guſtatum qui in potentia eſt ad actum per alterationem C deducens. In qua definitione non ſolum materia & cauſa efficiens ſaporis exprimitur de quibus paulò ante; ſed etiam forma, cum ſapor dicitur affectio: & finis, cum additur, deducens guſtatum, &c. Alteratio enim, qua ſapor potentiam mouet, finis ſaporis eſt.

Obiectio.

Obiiciet tamen aliquis, non videri humorem materiam ſaporum. Nam cineres amari ſunt, & tamen non humidi: & Zingiber ac piper habent ſaporem acutum; nec tamen humiditatem. D Item, quia ſi ſapores eſſent proprii alimenti; forentque humidi, oporteret omne alimentum eſſe humidum: quod falſum eſt; quandoquidem fames, eſt appetitus alimenti, & 3. de Anima, cap. 3. text. 28. definitur appetitus calidi & ſicci. Sed occurrendum, licet materia ſaporum ſit humidum; non ſequi omnem prorſus ſaporem eſſe in re, quæ plus habeat humoris, quam ſiccitatis; ſed in ea ſaporem magis ab hu- E more, quam à ſiccitate oriri, vt ait Theophraſtus 6. de Cauſ. plant. etſi interdum ſiccitatis plus quam humoris in re inſit. Itaque etiam is ſapor, qui in cineribus eſt, ab humore præcipue naſcitur, quo cineres nō omnino deſtituti ſunt. Quod ſimiliter de Zingibere & pipere dicendum eſt. Fatendum etiam, non omne alimentum eſſe humidum, modo fateamur id quatenus ſapidum humorem magis, quam ſiccitatem depoſcere, & in re ſapida, ſi aliæ partes ſic- F ciores aliæ humidiores exiſtant, ſaporem in humidioribus magis quam in ſiccioribus vigere.

Dilutio.

Dubium.

Præterea dubitarit quiſpiam, an ſapor ita ex prædicta miſtione oriatur, vt inſit in re ipſa, quæ cadit ſub guſtum, ſeruetque certam ſpeciem, ad quam pertinet; an ratione potentiæ mutetur. Ratio dubitandi ex eo eſt, quia videtur conſtare experientia eandem herbam boui dulcem eſſe, homini amaram. Contrarium tamen pronunciandum eſt contra nom-

tra nom-

nſio ex phr.

tra nonnullos, quos refert Theophraſtus cap. 2. A lib. 6. de Cauſis plant. Nam cum guſtus in omnibus animantibus eiuſdem naturæ, ſit & ſublatis impedimentis non decipiatur circa proprium ſenſibile; neceſſe eſt, vt dulcedo, quæ in eadem herba eſt, ſecundum rationem ſpeciemq; dulcedinis percipiatur. Cur autem quibuſdam herbis aliisve alimentis belluæ auide vti ſoleant, quæ homines auerſantur, & contra; cauſa eſt, non quod ab vtriſq; dulcedo rei inhærens non percipiatur, ſed quia ex diuerſitate temperamenti accidit, vt id, quod dulce eſt vni, alteri iniucundum & inſalubre ſit; aut vice verſa. Quod enim etiam noſtro guſtui nonnunquam dulcia moleſta ſunt, patet exemplo caſiæ fiſtulæ. Quod annotauit Cantarenus lib. 5. de Elementis.

ARTICVLVS II.

QVÆ SINT SPECIES ſaporum.

QVod ad ſaporum ſpecies attinet, non conueniunt in iis conſtituendis Philoſophi. Nam quidam ad nullum certum numerum eas reduci poſſe inquiunt, alii octo faciunt ſpecies, alii ſeptem Plinius vero lib. 15. Natur hiſt. cap. 27. tredecim recenſet: dulcem, ſuauem, pinguẽ, amarum, auſterum, acrem, acutum, acerbum, acidum, ſalſum. Ac præter hæc, inquit, tria ſunt genera mirabili maxime natura: vnum in quo plures pariter ſentiuntur ſapores, vt vinis namque in his & auſterus, & acutus, & dulcis, & ſuauis, omnes alieni: alterum eſt genus, in quo ſit & alienus quidem, ſed & ſuus quidam, & pecularis, vt in lacte; ſiquidem ineſt ei, quod tamen iure dici dulce, & pingue, & ſuaue non poſſet, obtinente lenitate, quæ ipſa ſuccedit in ſaporis vicem. Deinde ſuum quendam ſapidis aquis tribuit ſaporem. Probanda tamen eſt ſententia Ariſtotelis proximo ſuperiori capite, vt ad rationem philoſophicam magis accedens, quæ octo ſaporum ſpecies numerat (etſi non valde repugnandum ſit iis, qui plures, minutius concidendo, vel pauciores, generalius loquendo, ſpecies conſtituunt) nempe dulcem, amarum, pinguem, ſalſum, acrẽ, acerbum, acutum, acidum. Dulcis in melle, v. g. ficubus & vuis maturis ſentitur: Amarus in bili, oppio, abſynthio & geniſta: pinguis in butyro, lacte & oleo: ſalſus in ſale & aqua marina: acer in pipere & allio: acerbus, qui & ponticus, & ſtipticus, ſiue aſtringens appellatur, in immaturis pomis, in fructibus myrti, acidus, in oleis: acutus, in aceto & raphano Ex his ſaporibus docuit Ariſtoteles pinguem hærere dulci, id eſt, poſſe ad dulcem reuocari, & ſalſum ad amarum; non quod ſpecie conueniant, ſed propter maiorem cognationem, quam cum iis habent,

n. de ſpecie- ſaporum.

ecies ſaporum to ex Ariſtole.

Diſſenſio tamen non parua eſt, quinam ſint extremi ſapores. Nam Plato in Timæo, Galenus in 4. lib. Simpl med à cap. 10. Conciliator diff. 145. arbitrantur non eſſe dulcem & amarum, vt poſuit Ariſtoteles, ſed ponticum & acutum. Huius opinionis fundamentũ eſt, quod ii ſapores ſint extremi iudicandi, qui ad extremas primas qualitates magis accedunt: at ſapor acutus ſummo calori; ponticus ſummo frigori vicinior eſt, intellige ratione temperamenti; ex B quo reſultat. Adde quod extrema ſenſibilia lædunt ſenſus; dulcis vero ſapor minime, ſed reficit, atque oblectat. Itẽ, quod ab acerbo ad acrem fit tranſitus per dulcem ſaporẽ: nõ ſolet autem in qualitatibus fieri tranſitus per extremum, ſed per medium. Amplectenda tamen eſt ſententia Ariſtotelis, quam tuetur D Thom de Senſu & ſenſili, lect. 11. Auerroes hoc loco, tex 105. & 5. collect cap. 27. Garbius in Summa lib. 1. tract. 5. q. 71. Contar. lib de Elementis. Iauellus hoc C lib. q. 46. Aduertere tamen oportet, ſi ſapores conſiderentur quoad primas qualitates, ex quibus oriuntur, negandum non eſſe ponticum & acutum extremos dici poſſe, ob rationem ſuperius adductam. Verum ea ſaporum contemplatio non eſt propria ſaporum, vt ſapores ſunt, ſed prout faciunt ad temperiem corporis, quam Medici præcipue attendunt. Ariſtoteles vero, quia de ſaporibus differebat, ſecũdum propriam ipſorum rationem, videlicet quatenus gu-D ſtatum mouent; recte extremos ſapores conſtituit dulcem & amarum; quia maxime contrario modo potentiam afficiunt, vt experientia teſtatur; quemadmodum & qui extremi colores ſint, non primarum qualitatum exceſſu æſtimamus, ſed ex modo afficiendi viſum: quia alter diſgregat nempe candor: alter congregat, videlicet nigredo Porro ſapor dulcis optime ſenſum afficit, amarus deterrime, quia ille oritur ex optima temperie, hic contra Nam cum ſapores E fiant ex paſſione humidi à ſicco terreo per caloris concoctionem, ii erũt perfectiſſimi, & ſenſui maxime accõmodati, qui abſolutiſſimã humidi concoctionem ſortiuntur, vti dulcis; ii imperfectiſſimi, qui peſſimam, vt amarus. Igitur ad fundamentum aduerſariæ opinionis, quatenus probare nititur ſaporẽ acutum & ponticũ abſolute extremos eſſe, negandum eſt ſaporum contrarietatem ex primis qualitatibus ſumendam eſſe. vt iam ex proxime dictis conſtat. Ad aliud F reſpondendum. Hoc peculiare eſſe ſaporibus, vt vnus eorum extremus, nempe dulcis, non valde lædat; quia in ſaporibus læſio oritur ex primarum qualitatum exceſſu, qui à ſapore dulci longe abeſt. Eaque cauſa eſt, cur per illum ab acerbo ad acrem fiat tranſitus: non tamen per ſe, ſed per accidens; nempe quia hi de extremis qualitatibus multum poſſident, atque adeo niſi hæ ſe remittant, & ad temperiem reuocent, ſub qua temperie euenit ſapor dulcis, amitti ipſi

Antorum diſſenſio circa extremos ſapores.

Sapores extremi dulcis & amarus.

Dilutio rationis pro contraria parte.

pſi non poſſunt. Adde etiam non repugnare, quominus in aliarum etiam qualitatum generibus interdum à medio per extremum fiat tranſitus, vt ſi corpus ex cæruleo nigrum, & inde ex nigro puniceum euadat.

QVÆSTIO II.

VTRVMNE GVSTVS A SENſu tactus, & natura, & organo differat.

ARTICVLVS I.

DIFFERRE IN PRImis natura.

SVnt qui putent guſtum non differre à tactu, ſed ſub illo quaſi ſpeciem ſub genere contineri: quorum ſententia probari poteſt in primis quia idem videtur eſſe vtriuſque obiectum: Nam guſtus percipit aquam, quæ cum ſaporis expers ſit, non eam vt guſtabilem, ſed vt tactilem cognoſcit: vnde & Ariſtoteles proximo cap. text. 101. aſſeruit guſtabile eſſe quoddam

Argumenta probantia guſtum non diſtingui à tactu.

1. tactile. Secundo, quia Ariſtoteles hoc in lib.
2. cap. 3. text. 28. docuit tactum eſſe ſenſum alimenti. Quare cum alimentum ad guſtum pertineat, idem videtur eſſe commune horum ſen-
3. ſuum obiectum. Tertio, quia guſtatus percipiens ſapores, percipit etiam humorem; ſiqui-
4. dem ſapor mouere guſtatum non poteſt, niſi inſit in humido actu. Accedit Ariſtotelis teſtimonium tum in libro de Senſu & ſenſili, cap. 4. tum lib. 3. huius operis, cap 12. tex. 64. & lib. 2. de Partib. anim. cap. 17. vbi affirmauit guſtum eſſe quendam tactum; & rurſus cap 2. de Senſu & ſenſili, vbi ait guſtum eſſe ſpeciem tactus. Poſtremo hoc in libro, cap. 2. tex. 23. & lib 3. cap. 12. tex. 68. docet ſolum tactum eſſe neceſſarium animali, idemque de Senſu & ſenſili, cap 4. affirmat animal non poſſe eſſe abſque guſtu. Quæ loca inter ſe pugnarent, niſi Ariſtoteles vellet guſtum & tactum non differre ſpecie.

Tactum bifariã ſumi.

Aduertendum tamen eſt dupliciter ſumi tactum; vno modo prout dicitur de quauis potentia, qua non percipit rem ſine contactu, id eſt, cuius obiectum non ſentitur medio remoto ſpecies traijciente, vt percipitur color, qui per aerem ad aſpectum ſui imaginem mittit; ſed F medio coniuncto; quo pacto guſtus in ſapores, tactus in calorem aliaſque eiuſmodi qualitates ad ſe attinentes fertur. Nec enim neceſſum eſt, vt ſapor à re ſapida per aerem ad guſtum tranſmeet, ſimiliterque calor ad tactum. Alio modo ſumitur tactus à Philoſophis anguſtiore, ac proprio ſignificatu. Eiſdemque modis tactile accipi conſueuit; nimirum pro quauis qualitate, quæ vt in ſuam potentiam cadat, non poſcit medium externum: vel pro iis tantum qualita-A tibus, quæ preſſo vocabulo tactiles nuncupantur. Hoc poſito, ſi tactus ſecundum priorem notionem ſpectetur, dicimus tam guſtandi, quam tangendi facultatem tactum iure nuncupari; cum neutra earum externo medio ad obiectum percipiendum egeat. Si vero ſecundum poſteriorem; diuerſas eſſe potentias, & ſpecie, naturaque diſtinctas. Quæ eſt ſententia Ariſtotelis hoc in lib. cap 11. text. 112. & 128. & de Senſu & B ſenſili, cap 4. Auerrois hoc loco, tex. 31. Themiſtii cap. 48. ſuæ Paraphraſis, Simplicii text. 110. Philoponi, S. Thomæ, Ægidii Zimaræ & Caietani text. 111. Apollinaris quæſt. 29. Ferrarienſis quæſt. 18. M. Alberti in Summa de Homine, & lib. 2. de Anima, tract. 3. capite 27. etſi Venetus aliud putarit hoc loco, tex. 102. aiens guſtum & tactum non differre, niſi per quædam connotata; formaliter vero eſſe vnam eandemque potentiam. Probatur autem noſtræ opinionis C veritas ex eo, quia aliud eſt obiectum tactus, nempe calor, frigus, aliæque eiuſmodi qualitates, de quibus ſequenti capite agendum; aliud guſtus, nimirum ſapores. Item, quia aliud eſt tangendi, aliud guſtandi organum, vt mox patebit. Quo argumento vtitur Ariſtoteles text. 112. Deinde, quia alioqui non eſſent niſi quatuor ſenſus. Præterea, quia fieri poteſt, vt incolumi tactu, pereat guſtus in lingua.

Tactum di- gui ſpecie à guſtu.

Diluuntur fertim argu- ta probantia guſtum non ſtingui à ta-

Argumenta vero initio adducta nihil exhi- D bent negotii. Occurrendum eſt enim, ſi detur aqua adeo ſyncera, vt omni ſapore careat, eam non guſtatu, ſed tactu duntaxat perceptum iri. Item, guſtatile eſſe tactile, & guſtum eſſe tactum, ſiue ſpeciem tactus, ſi hæc ſub priori conſideratione, quam ante explicuimus, ſumantur, id eſt, guſtatile eſſe tactile, ſecundum analogiam, qua ambo ſub potentiam cadunt, videlicet per medium coniunctum: ſimiliterque guſtum eſſe tactum, non ſimpliciter, ſed ſecun- E dum cognationem & ſimilitudinem, quam in percipiendo obiecto ſortiuntur. Vel guſtabile eſſe tactile, quia nihil guſtari poteſt, quin prius tangatur: & guſtum eſſe quendam tactum, quia vis guſtandi, & vis tangendi circa eundem cibum verſantur, (vnde tactus dicitur ſenſus alimenti) ratione tamen diuerſarum qualitatum, quia tactus circa humidum, verbi gratia & ſiccum; guſtus circa ſaporem, qui ex horum commiſtione fit, occupatur: & vtraque facultas ita in has qualitates incumbit, vt guſtus non tendat in ſuas, niſi tactus in eas, quæ ipſi propriæ ſunt ſaltem prius natura feratur.

De neceſſitate tactus & guſtus.

Ad id, quod poſtremo loco de tactus & guſtus neceſſitate adiectum fuit, dicendum eſt, ſolum tactum reſpectu omnium animantium eſſe abſolute neceſſarium, ita vt nec ad breue tempus, abſque tactu poſſint viuere, guſtum vero etiam omnium fere comparatione, exceptis paucis admodum imperfectis, neceſſarium eſſe, non quaſi eo ſublato, confeſtim

interi-

interitura ſint; ſed quia cum omnia fere ad capiendum alimentum, cibi voluptate alliciantur, ſublato eius voluptatis ſenſu, ordinarie à nutrimento capiendo ceſſabunt, vel tam patum aſſument, vt ſenſim extabeſcant, & moriantur, atque ita dicitur guſtus neceſſarius animantibus, quia ordinarie, ſeu maiori ex parte, abſque illo vitam non diu ſeruabunt. Quædam tamen animantia nimis imperfecta, vt ad plantarum naturam, & conditionem proxime accedunt, ita quaſi plantæ, alimentum citra delectationem hauriunt, eaque guſtu deſtituta ſunt. Ac de his interpretandus eſt Ariſtot. in lib. de Somno, & vigilia, cap. 2. cum inquit non omnia animalia habere facultatem guſtandi Sane patet ex dictis qua ratione tactus neceſſarius ſit; & quo pacto guſtus poſſit, ac non poſſit dici neceſſarius animantibus, & vt ex verbis Ariſtotelis minime colligatur tactum à guſtu non diſtingui.

...itur

ARTICVLVS II.

DIFFERRE ETIAM *organo.*

...num guſta

...ig. guſtus ...lib. 1. de ...n. c. 11. lib. ...ar. an. ca. ...lib. 4. c. 11. ...e vſu par. ...n 10. Auer. ...ect ca. 20. ...l. 2. cap. 14. ...lib. 12. de ...12. Veſal. ...ap. 19. & ...c. 6. & 10. ...a compo- ...& ſtructu-

...a muſculi ...n.

NEc vero tactus & guſtus idem organum vendicant; licet enim in ea corporis parte, in qua vis cognoſcẽdi ſapores ineſt, tangẽdi quoque facultas inſideat; non tamẽ è conuerſo vbicumque tactoria potentia reperitur, vis etiam guſtandi cernitur. Enim vero guſtandi inſtrumentum eſt lingua, aut quidpiam linguæ proportione reſpondens in iis, quæ linguæ ſunt expertia, vt primo de hiſtor. animal. cap. 11 & 2. de Partibus. cap. 17 & 4. eiuſdem operis, capite 11 Ariſtot. docet. Porro, lingua (vt de eius compoſitione aliquid dicamus) ad radicem, quæ latior eſt, & faucibus cohæret, oſſe valido, quaſi baſe, nititur ſuſtentaturque, quod ὑοειδὲς Græcis dicitur, literæ Y. ſpeciem habens. Subſtantia illi rara atque laxa, vt humores, qui ſaporis vehiculum ſunt, facile imbibat. Quocirca, & tunica cingitur prætenui, quæ toti ori communis eſt. Nnuem conſtat muſculis, quos media linea ad dextram, læuamque diuidit, vt hoc quoque inſtrumentum ſuo modo geminatum eſſet Venis præterea duabus maſculis, tot denique arteriis perfunditur, duobus item neruorum coniugiis, altero molli dignoſcendis ſaporibus deſtinato, altero duriore, quod in muſculos diſtributum motus expedit. Oportuit enim linguam eſſe expeditã, tum ad ſermonem effor mandum, ſiquidem huic etiam muneri obſeruit, tum ad commutandum cibum, & in ore detinendum, vt vario dentium attritu ſubigi, & comminui queat.

Qua in parte linguæ inſit vis guſtandi.

Sunt qui velint guſtandi vim potiſſimum eſſe ad radicem linguæ. Primum, quia ſaliua, quæ guſtationi plurimum obſeruit, inibi generatur: ſunt enim ad radices linguæ duæ glandulæ carneæ, (tonſillas vocant) ſaliuæ generatrices. Secundo, quia illic maiores viſuntur nerui. Contraria tamen ſententia, quam tradidit Ariſtot. 1. de hiſtor. anim. cap. 11. lib. 2. de part. anim. cap. 17. vera eſt, nimirum in linguę acumine acriorẽ guſtum ineſſe: quod experientia patet. Nam cum cibus ad linguæ radices deuoluitur, minus delectat, ideoque ipſum ad linguæ cuſpidem reuocamus: ſicuti è contrario cum aliquid guſtare nolumus, id ad inferiores linguæ partes confeſtim deiicimus Cauſa vero, cur maior vis guſtatoria in linguæ inſit faſtigio, eſt, quia ea linguæ pars mollior exiſtit, eiuſque nerui, etſi minores, molliores tamen ſunt, & ad ſapores percipiendos magis idonei. Nec obſtat quod vberior ſit ad radicem ſaliua; humoris enim copia, ſi nimia ſit, guſtatum obtundit. At enim licet prædicta facultas præcipue in lingua reſideat, tamen vt D. Auguſt. lib. 2. de Verbis Domini, & D. Damaſcenus libro 2. Fidei Orthod. cap. 18. D. Nemeſius in lib. de Natura hominis, cap. 9 Plin. lib 11. cap 37 ſentiunt, videtur etiam nonnihil extendi ad palatum, in quod guſtatorii nerui aliquantulum effunduntur. Neque hoc repugnat ſententiæ Ariſtotelis, qui de principali tantum organo loquitur. Quin & ipſe libro quarto de Partibus animal. capite 11 etiam in gula guſtatum ponit. Eſculentorum, inquit, omnium voluptas in deſcendendo contingit: dum enim deglutimus, pinguia ſentimus, & ſalſa, & dulcia, & reliqua generis eiuſdem: & omnium fere condimentorum, eſculentorumque in deuorando, gulæ tactione ſuauitas exiſtit, & gratia. Quod vero Plin. ait licet guſtus in homine ad palatum ſeſe porrigat, in cæteris animantibus lingua duntaxat contineri, cum id ipſe neque ratione oſtendat, neque experientia comprobarit, non eſt cur ita eſſe arbitremur. Quonam vero pacto intelligendum ſit, quod lib. de Senſu & ſenſili, cap. 2. & lib. 2. de Partibus animal. capite 10. Ariſtot. aſſeruit guſtum & tactum à corde pendere, alibi examinandum à nobis eſt.

In lingua acumine guſtus acrior

KEΦ.

KEΦ. ια.

Περὶ δὲ τοῦ ἁπτοῦ καὶ ἁφῆς ὁ αὐτὸς λόγος. εἰ γὰρ ἡ ἁφὴ μὴ μία ἐστὶν αἴσθησις, ἀλλὰ πλείους, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἁπτὰ πλείω αἰσθητὰ εἶναι. ἔχει δ᾽ ἀπορίαν, πότερον πλείους εἰσὶν, ἢ μία· καὶ τί τὸ αἰσθη-

CAPVT XI.

De tangibili autem, & tactu eadem ratio eſt. Nam ſi tactus non vnus ſit ſenſus, ſed plures, neceſſe eſt, & ea, quæ tactu percipiuntur, plura ſenſibilia eſſe. Dubitationem autem iſte locus habere videtur, vtrum plures ſint tactus an vnus

Text.

Text.

CAPITIS VNDECIMI EXPLANATIO.

Capitis argumentum.

De tangibili autem.] Poſtremo loco accedit ad diſputationem de tactu, quam eo conſilio hactenus diſtulit, quod huius ſenſus notitia admodum obſcura ſit, vt indicant quæſtiones, quas de eo mouet, adeo difficiles, vt in eis non tam ſententiam ſuam explicare, quam anſam præbere videatur Igitur initio capitis monet eodem pacto ſeſe habere tactum ad ſuum obiectum, quo cæteri ſenſus; eademque methodo debere in cognitionem venire: Ita vt pro eius varietate tactilia quoq; multiplicanda ſint. Tum in controuerſiam adducit: num vnus tantum ſit tactus Item quodnam ſit tactus inſtrumentum, caro ne, & id, quod in iis, quæ carnea non ſunt, carni proportione reſpondet, an aliud quippiam; ita vt caro ſit medium, organum autem, ſit aliquid aliud interius latens.

b Omnis

αἰσθητήριον τὸ τοῦ ἁπτοῦ ἁπτικὸν πότερον ἡ σὰρξ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἀνάλογον, ἢ οὔ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐστι τὸ μεταξύ· τὸ δὲ πρῶτον αἰσθητήριον ἄλλο τί ἐστιν ἐντός· πᾶσα τε γὰρ αἴσθησις, μιᾶς ἐναντιώσεως εἶναι δοκεῖ, οἷον ὄψις, λευκοῦ καὶ μέλανος καὶ ἡ ἀκοή, ὀξέος καὶ βαρέος καὶ γεῦσις, πικροῦ καὶ γλυκέος. ἐν δὲ τῷ ἁπτῷ πολλαί εἰσιν ἐναντιώσεις, θερμὸν ψυχρὸν, ξηρὸν, ὑγρὸν, σκληρὸν, μαλακὸν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τοιαῦτα. ἔχει δέ τινα λύσιν πρός γε ταύτην τὴν ἀπορίαν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεών εἰσιν ἐναντιώσεις πλείους, οἷον ἐν φωνῇ οὐ μόνον ὀξύτης καὶ βαρύτης, ἀλλὰ καὶ μέγεθος καὶ μικρότης, καὶ λειότης καὶ τραχύτης φωνῆς, καὶ τοιαῦθ᾽ ἕτερα. εἰσὶ δὲ καὶ περὶ χρῶμα διαφοραὶ τοιαῦται ἕτεραι. ἀλλὰ τί τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ ἀκοῇ ψόφος, οὕτω τῇ ἁφῇ, οὐκ ἔστιν ἔκδηλον. πότερον δ᾽ ἐστὶ τὸ αἰσθητήριον ἐντὸς, ἢ οὔ, ἀλλ᾽ εὐθέως ἡ σάρξ, οὐδὲν δοκεῖ σημεῖον εἶναι, τὸ γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν ἅμα θιγγανομένων· καὶ γὰρ εἴ τις περὶ τὴν σάρκα ἐπιτείνειεν, οἷον ὑμένα ποιήσας, ὁμοίως τὴν αἴσθησιν εὐθέως ἁψάμενος ἂν ἐνσημαίνοι· καίτοι δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ τὸ αἰσθητήριον· εἰ δὲ καὶ συμφυὲς γένοιτο, θᾶττον ἔτι διικνοῖτ᾽ ἂν ἡ αἴσθησις. διὸ καὶ τὸ τοιοῦτον μόριον τοῦ σώματος ἔχειν οὕτως ἔοικεν, ὥσπερ ἂν εἰ κύκλῳ ἡμῖν περιεπεφύκει ὁ ἀήρ· ἐδοκοῦμεν γὰρ ἂν ἑνί τινι αἰσθάνεσθαι καὶ ψόφου, καὶ χρώματος, καὶ ὀσμῆς· καὶ μία τις αἴσθησις εἶναι ὄψις ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις. νῦν

vnius tantum: & de inſtrumento tactus quid tandem ſit, vtrum ipſa caro, & id, quod in cæteris ſimile eſt carni, an ita non ſit, ſed id quidem ipſum ſit ſenſus huiuſce medium, inſtrumentum autem ipſius primum aliud quoddam ſit intus. b *Omnis enim ſenſus vnius contrarietatis eſſe videtur: vt viſus albi, nigrique & auditus acuti, grauiſque, & guſtus dulcis, atque amari. At in tangibili plures inſunt contrarietates, vt patet, eſt enim calidum frigidum, humidum, ſiccum, molle durum, & iſtiuſmodi alia. Sed eſſe videtur ad hanc dubitationem quædam ſolutio.* Text. 108 *Nam in cæteris etiam ſenſibus plures ſunt contrarietates, in voce namque non ſolum eſt acumen & grauitas: ſed etiam magnitudo & paruitas, & lenitas, & aſperitas vocis, & alia huiuſmodi. Sunt & circa colorem differentiæ aliæ tales Verum quidnam ſit vnum obiectum tactui, ſicut vnum eſt auditui ſonus, non eſſe manifeſtum videtur* c *Huius autem vtrum inſtrumentum tactus intus ſit poſt carnem, an non ſit, ſed ſtatim ſit ipſa caro: id non eſſe ſignum videtur, ſenſum, inquam, illico fieri, cum res tactu percipiendæ tanguntur. Etenim ſiquis nunc circa carnem ſubtilem pellem extenderit, deinde rem tactu percipiendam tetigerit: ſenſus ſtatim ſimiliter fiet, & tamen patet in illa pelle tactus inſtrumentum non eſſe. Quod ſi copulata fuerit, velocius, vt patet, ſenſus perceptio fiet. Quapropter talis pars corporis perinde ſeſe habere videtur, atque ſi circumfuſus aer coniunctus eſſet nobis, ac copulatus, tunc enim vno quodam inſtrumento profecto ſonum, & colorem, & odorem videremur ſentire, & vnus quidam videretur eſſe nimirum ſenſus, viſus, auditus, atque olfactus.* Text. 109 Text. 11

Nunc

Vt leui [illegible] eſſe tactus.

b *Omnis enim ſenſus*] Negantem partem prioris quæſtionis confirmat ex eo, quia vnus ſenſus, vnius tantum eſt contrarietatis; vt aſpectus candidi, & nigri: auditus grauis, & acuti: guſtus dulcis & amari: tactus vero circa plures verſatur contrarietates, nimirum circa calidum, & frigidum: ſiccum, & humidum, aliaque id genus. Quod ſi quis reſpondeat etiam aliis ſenſibus, plures occurrere contrarietates, vt viſui non ſolum atrum & candidum, ſed etiam pulchrum, & fœdum: aliaque eiuſmodi. cum tamen in confeſſo ſit quemlibet eorum ſenſuum vnum eſſe: refellit eam reſponſionem: quod aliquorum ſenſuum contrarietates quantumlibet plures videantur, omnes tamen in vnam communem rationem conueniant, in tactu vero non ita res habeat.

Refutatio falſæ reſponſionis.

c *Huius autem vtrum inſtrumentum.*] Poſteriorem tractat controuerſiam de organo tactus. Quod enim id animantis caro cenſeri debeat, ex eo quiſpiam oſtenderit, quia vbi primum caro attingitur, citra moram ſentimus. Verum hanc rationem parum firmam eſſe ex eo ſuadet, quia ſi quis externam aliquam membranulam carni obtendat, adhuc confeſtim ſenſio fiet, & tamen luce clarius eſt eiuſmodi membranulam non eſſe tactus inſtrumentum. Pergit deinde inſtitutum idem confirmare: quia caro ita affecta eſt ad organum tactus, vt ſe haberet prędicta membranula, ſi carni congenita eſſet: & vt ſe haberet aer ad aſpectum, auditum, & odoratum, ſi animantibus inſitus à natura foret: tunc vero etſi aer horum ſenſuum inſtrumentum eſſet: atque hos omnes ſenſus in vnius ſenſus naturam contrahere videretur; nihilominus tamen idem

aer eſſet

aer eſſet eorum medium, non autem inſtrumentum: neque idem ſenſus foret videndi, audiendi & odorandi. Ergo & caro medium erit, non autem organum tactus, licet, organo coniuncta ſit, vtque eadem conſtet forma, qua ipſum animal, quod prædictorum trium ſenſuum mediis non conuenit quæ elementa ſunt, & ſoliditatis expertia: atque adeo viuentium formis haudquaquã formantur.

d *Indicat*

νῦν δὲ διὰ τὸ διωρίσθαι δι' οὗ γίνονται αἱ κινήσεις, φανερὰ τὰ εἰρημένα αἰσθητήρια ἕτερα ὄντα. ἐπὶ δὲ τῆς ἁφῆς τοῦτο νῦν ἄδηλον· ἐξ ἀέρος μὲν γὰρ ἢ ὕδατος, ἀδύνατον συστῆναι τὸ ἔμψυχον σῶμα· δεῖ γάρ τι στερεὸν εἶναι· λείπεται δὴ μικτὸν ἐκ γῆς καὶ τούτων εἶναι, οἷον βούλεται ἡ σὰρξ καὶ τὸ ἀνάλογον. ἡ γὰρ πᾶσα αἴσθησις διὰ τοῦ μεταξὺ καὶ ἡ ἁφή. ὥστε ἀναγκαῖον καὶ τὸ σῶμα εἶναι μεταξὺ τοῦ ἁπτικοῦ προσπεφυκός, δι' οὗ γίνονται αἱ αἰσθήσεις πλείους οὖσαι· δηλοῖ δ' ὅτι πλείους ἡ ἐπὶ τῆς γλώττης ἁφή· ἁπάντων γὰρ τῶν ἁπτῶν αἰσθάνεται κατὰ τὸ αὐτὸ μόριον, καὶ χυμοῦ. εἰ μὲν οὖν ἡ ἄλλη σὰρξ ᾐσθάνετο τοῦ χυμοῦ, ἐδόκει ἂν ἡ αὐτὴ καὶ μία εἶναι αἴσθησις ἡ γεῦσις καὶ ἡ ἁφή· νῦν δὲ δύο, διὰ τὸ μὴ ἀντιστρέφειν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ πᾶν σῶμα βάθος ἔχει· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τρίτον μέγεθος· ὧν δ' ἐστὶ δύο σωμάτων μεταξὺ σῶμά τι, οὐκ ἐνδέχεται ταῦτα ἀλλήλων ἅπτεσθαι· τὸ δὲ ὑγρὸν οὐκ ἔστιν ἄνευ σώματος, οὐδὲ τὸ διερόν, ἀλλ' ἀναγκαῖον ὕδωρ εἶναι, ἢ ἔχειν ὕδωρ. τὰ δὲ ἁπτόμενα ἀλλήλων ἐν τῷ ὕδατι, μὴ ξηρῶν τῶν ἄκρων ὄντων, ἀναγκαῖον ὕδωρ ἔχειν μεταξὺ οὗ ἀνάπλεα τὰ ἔσχατα. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἀδύνατον ἅψασθαι ἄλλο ἄλλου ἐν ὕδατι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τῷ ἀέρι· ὁμοίως γὰρ ἔχει ὁ ἀὴρ πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ τῷ ὕδατι. λανθάνει δὲ μᾶλλον ἡμᾶς, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι ζῷα, εἰ διερὸν διεροῦ ἅπτεται. πότερον οὖν ἁπάντων ὁμοίως ἐστὶν ἡ αἴσθησις, ἢ ἄλλων ἄλλως· καθάπερ νῦν δοκεῖ; ἡ μὲν γὰρ γεῦσις καὶ ἡ ἁφὴ τῷ ἅπτεσθαι, αἱ δὲ ἄλλαι ἄποθεν. τὸ δ'

Nunc autem quia ſeiunctum eſt id per quod fiunt motus, patet inſtrumenta iam dicta ſenſuum eſſe diuerſa. In tactu autem idipſum nunc latet. Fieri enim Text. 111. *nequit, vt ex aere, vel aqua corpus animatum tantummodo conſtet, quippe cum ſolidum quoddam eſſe oporteat. Reſtat igitur, vt ex his atq; terra ſit mistum, quale eſt ipſa caro, & id, quod vicem ipſius ſubit. Quare neceſſe eſt ipſum corpus copulatum medium eſſe inter inſtrumentum ipſius tactus, & res ipſas tangibiles, per quod fiunt ipſi ſenſus qui quidem ſunt plures.* Text. 112. *d Indicat autem plures eſſe tactus hiſce, qui in lingua conſiſtit. Nam eadem in parte, & omnes res tangibiles, & ſaporem etiam ſentit. Si igitur & cæteræ partes carnis, ſentirent ſaporem: vnus idemque tunc ſenſus viderentur eſſe profecto guſtus, & tactus. Nunc autem quia non fit conuerſio, duo diuerſi ſenſus eſſe cenſentur.* Text. 113. *e At vero dubitabit hoc loco non iniuria quiſpiam. Nam ſi corpus quidem omne profunditatem habet, atque hoc eſt tertia magnitudo, fieri vero nequit, vt ea corpora ſeſe mutuo tangant, inter quæ corpus aliquod medium intercedit, humidumque non eſt ſine corpore, nec humectatum, ſed neceſſe eſt, vel aquam eſſe, vel aquam habere, qui fieri poteſt, vt corpus tangat corpus in aqua? & enim neceſſe eſt, cum extrema non ſint ſicca, in medio aquam eſſe, qua repleta ſint ipſa extrema. Quod ſi hoc eſt verum, fieri profecto non poteſt, vt corporum tactus fiat in aqua. Eodem etiam modo de iis dici poteſt, quæ in aere collocantur, ſimili namque modo ſe habet aer ad ea, quæ ſunt in ipſo, & aqua ad ea, quæ ſunt in ipſa. Latet autem nos magis in hiſce quæ in aere collocantur, quam in animantibus, quæ ſunt in aqua, ſi humectatum, humectatum tangit. f Vtrum igitur omnium ſimili modo ſit ſenſus: an ſenſuum quidam, vt nunc videtur, eodem, quidam diuerſo modo obiecta ſua percipiant, guſtus quidem, & tactus tangendo, cæteri autem eminus?* Text. 114.

At id

---

d *Indicat autem plures.*] Obſcurus eſt hic locus, nec in eo explicando interpretes conſentiunt. Videtur tamen Ariſtoteles perſequi quæſtionem de vnitate tactus, & occaſionem remouere exiſtimandi vnum eſſe tactum. Putaret ergo quiſpiam vnam duntaxat eſſe potentiam tangendi, quia illius inſtrumentum vnum eſt: id ex eo demolitur, quia licet inſtrumentum ſit vnum, ſi obiecta plura ſint, ad multiplicandam facultatem ſat erunt. Quod in guſtu, & tactu linguæ conſpicuum videtur, quos fatemur eſſe ſenſus diuerſos, eſto in vna, eademque lingua cernantur: quia tactus circa tactiles qualitates, guſtus circa guſtatiles ſeſe exercet. Si igitur tactus plura habuerit obiecta, eſto ſenſorium, atque etiam medium vnum ſit, id quominus potentiæ plures haberi debeant, non obſtiterit.

Refutatio opinionis vnum tactũ conſtituentis.

e *At vero dubitabit.*] Cum tactum medium congenitum habere ſuperius dixiſſet, vberioris explicationis gratia aliam nunc mouet queſtionem, videlicet, num tactus medium aliquod externum habeat. Nam cum inter duo corpora (intellige ſolida, quæ alias partes depreſſas, alias eminentes habeant) ſemper interiectus ſit aer, vel aqua: vt patet cum ſe in aqua contingunt, vbi inter illa nonnihil humiditatis perpetuo deprehenditur; quod ſimiliter accidit in aere, eſto id in hoc elemento minus ſit conſpicuum: videbitur omnino aſſerendũ, quoties aliquod eiuſmodi corpus tactu ſentimus interuenire ſemper medium aerem, vel aquam, proindeq; ſenſui tactus hæc corpora tanquam externa media ad ſenſionem obeundam deputata eſſe.

Nũ tactus medium externum vendicet.

f *Vtrum*

Commune eſſe omnibus ſenſibus per externum medium obiecta percipere.

f *Vtrum igitur.*] Aliam profert quæſtionem: num ſenſus omnes per externum medium in ſua obiecta ferantur: an potius guſtus, & tactus per internum duntaxat: reliqui per externum. Reſpondetque omnibus ſenſibus commune eſſe per externum medium ſua obiecta percipere, etiam guſtatui, & tactui: dum corpora ſolida guſtamus, & tangimus, cum inter illa, vt paulo ante dictum fuit ſemper aqua, aerve maneant medium. Verum hoc reliqui tres ſenſus à guſtu, & tactu diſſident, quod in illis medium externum mouetur ab obiecto: medium vero mutatum potentiam afficit: in his autem propter rei percipiendæ cōiunctionem, & breuitatem interſtitii, medium & potentia ſimul moueri cenſentur. Quod clypei exemplo oſtenditur. Si quis enim per clypeum percutitur, non dicimus clypeum ab haſta, ipſum vero à clypeo percuti, ſed vna cum clypeo plagam accipere. Adde quod guſtatus, & tactus non niſi accedente medium externum ſortiuntur, cum videlicet corpora nequeunt ſe immediate contingere: reliqui vero ſenſus per ſe, ac ratione obiectorum externum medium efflagitant.

g *Omnino*

τὸ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ σκληρὸν καὶ τὸ μαλακὸν δι' ἑτέρων αἰσθανόμεθα, ὥσπερ καὶ τὸ ψοφητικὸν, καὶ τὸ ὁρατὸν, καὶ τὸ ὀσφραντόν· ἀλλὰ τὰ μὲν πόρρωθεν, τὰ δ' ἐγγύθεν· διὸ λανθάνει, ἐπεὶ αἰσθανόμεθά γε πάντων διὰ τοῦ μέσου. ἀλλ' ἐπὶ τούτων λανθάνει· καί τοι καθάπερ εἴπομεν καὶ πρότερον, κἂν εἰ δι' ὑμένος αἰσθανοίμεθα τῶν ἁπτῶν ἁπάντων λανθάνοντος ὅτι διείργει, ὁμοίως ἂν ἔχοιμεν ὥσπερ καὶ νῦν ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ ἀέρι. δοκοῦμεν γὰρ αὐτῶν ἅπτεσθαι καὶ οὐδὲν εἶναι διὰ μέσου. ἀλλὰ διαφέρει τὸ ἁπτὸν τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ψοφητικῶν, ὅτι ἐκείνων μὲν αἰσθανόμεθα, τῷ τὸ μεταξὺ ποιεῖν τι ἡμᾶς· τῶν δὲ ἁπτῶν, οὐχ ὑπὸ τοῦ μεταξὺ, ἀλλ' ἅμα τῷ μεταξὺ, ὥσπερ ὁ δι' ἀσπίδος πληγείς. οὐ γὰρ ἡ ἀσπὶς πληγεῖσα ἐπάταξεν, ἀλλ' ἅμφω συνέβη πληγῆναι. ὅλως δ' ἔοικεν ἡ σὰρξ καὶ ἡ γλῶσσα, ὡς ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν, καὶ τὴν ὄσφρησιν ἔχουσιν, οὕτως ἔχειν πρὸς τὸ αἰσθητήριον, ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστον. αὐτοῦ δὲ τοῦ αἰσθητηρίου ἁπτομένου, οὔτ' ἐκεῖ, οὔτε ἐνταῦθα γένοιτ' ἂν αἴσθησις· οἷον εἴ τις σῶμα τὸ λευκὸν ἐπὶ τοῦ ὄμματος θείη τὸ ἔσχατον, ᾗ καὶ δῆλον ὅτι τὸ ἐντὸς τοῦ ἁπτοῦ αἰσθητήριον. οὕτως γὰρ ἂν συμβαίνοι, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐπιτιθεμένων γὰρ ἐπὶ τὸ αἰσθητήριον, οὐκ αἰσθάνεται· ἐπὶ δὲ τὴν σάρκα ἐπιτιθεμένων, αἰσθάνεται· ὥστε τὸ μεταξὺ τοῦ ἁπτικοῦ, ἡ σάρξ. ἁπταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ διαφοραὶ τοῦ σώματος ᾗ σῶμα. λέγω δὲ διαφορὰς, αἳ τὰ στοιχεῖα διορίζουσι, θερμὸν, ψυχρὸν, ξηρὸν, ὑγρὸν, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρότερον ἐν τοῖς περὶ στοιχείων. τὸ δὲ αἰσθητήριον αὐτῶν τὸ ἁπτικὸν, καὶ ἐν ᾧ ἡ καλουμένη ἁφὴ ὑπάρχει πρώτῳ, τὸ δυνάμει τοιοῦτόν ἐστι μόριον.

τὸ γὰρ

At id profecto non ita eſt, ſed durum etiam & molle per alia plane ſentimus, quemadmodum & id quod ſonat, & viſibile ac odorabile: verum hæc quidem eminus, illa vero cominus ſentiuntur. Quapropter latet ſi per medium illa percipiantur. Nam ſenſibilia cuncta per medium ſentiuntur, ſed in illis id ipſum latet, vt diximus. Enimvero ſi per ſubtilem pellem, vt prius etiam eſt dictum poſitam circa carnem ſentiremus omnia tangibilia, id ipſum non animaduertentes, ſic nos tum vtiq; ſentiremus, vt nunc in aere ſentimus, & aqua. Nunc enim videmur res ipſas tangibiles tangere, & nullum medium eſſe. Intereſt autem inter tangibile, & ea quæ ſonant, Text. 115 *& viſibilia. Nam hæc quidem ſentimus medio in nos aliquid agente. At tangibilia ſentimus non à medio, ſed vna cum ipſo medio moti, vti fit cũ quiſpiam per clypeum eſt percuſſus. Non enim percuſſus clypeus percuſſit, ſed fit, vt ambo ſint ſimul percuſſi, clypeus atque miles.* Text. 116 *g Omnino autem vt aer & aqua ſeſe habent ad viſum, & auditum, atque olfactum, ſic caro ac lingua ſeſe ad huius inſtrumentum ſenſus habere videntur: atque nec ibi profecto, nec hic perceptio ſenſus fiet, cum inſtrumentum ſenſus à re ſenſibili tangitur, vt quiſpiam ſuper extremum oculi corpus poſuerit album. Ex quo etiam plane patet inſtrumentum ſenſus ipſius, quo res percipiuntur tangibiles, intus eſſe collocatum, vt diximus. Sic enim & in hoc ſenſu fiet id porro, quod in cæteris ſenſibus fieri ſolet. Senſibilium enim, ſi in ipſis inſtrumentis ponantur ſenſuum, non fit, vt patet, perceptio; at ſi ſuper carnem ponatur tangibile, fit, vt docet experientia ſenſus. Quare ſine dubio ipſa caro medium eſt in tactu. Atqui ea tactu percipiuntur, quæ corporis ſunt, vt corpus eſt, differentiæ. Dico autem differentias eas quæ rerum elementa diſtinguunt, calidum,* Text. 117 *frigidum, ſiccum, ac humidum, de quibus antea diximus iis in locis, in quibus de elementis ipſis tractauimus. Inſtrumentum autem id, quo dictæ qualitates ſentiuntur, & in quo primo ſenſus is collocatur, quam appellare conſueuimus tactum, pars ea ſane eſt, quæ eſt potentia talis.*

h *Sentire*

Carnem eſſe medium tactus.

g *Omnino autem.*] Tactus medium, obiectum, & ſenſorium accuratius explicat. Ac primum docet carnem, non organum, ſed medium tactus eſſe, ſicuti aer viſus, & auditus. Quod probat quia ſenſibile impoſitum ſenſui non ſentitur: ſi enim album oculos tangat, aut ſonus aeri congenito, vel odor odorandi ſenſorio adhibeatur, non fit ſenſio: at tactile carni admotum percipitur. Deinde obiectum tactus, ait eſſe tactilium corporum differentias, hoc eſt, calidum, frigidum, ſiccum, humidum, quas vocat differentias, quod elementa, prout alterandi vim habent, iis inter ſe conſtituantur, ac differant; vt in libris de Ortu & interitu expoſuimus.

h *Sentire*

τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάσχειν τι ἐστίν. ὥστε τὸ ποιοῦν οἷον αὐτὸ ἐνεργείᾳ, τοιοῦτον ἐκεῖνο ποιεῖ δυνάμει ὄν· διὸ τοῦ ὁμοίως θερμοῦ ἢ ψυχροῦ, ἢ σκληροῦ καὶ μαλακοῦ, οὐκ αἰσθανόμεθα· ἀλλὰ τῶν ὑπερβολῶν ὡς τῆς αἰσθήσεως οἷον μεσότητός τινος οὔσης τῆς ἐν τοῖς αἰσθητικοῖς ἐναντιώσεως. καὶ διὰ τοῦτο κρίνει τὰ αἰσθητά· τὸ γὰρ μέσον, κριτικόν· γίνεται γὰρ πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν θάτερον τῶν ἄκρων· καὶ δεῖ ὥσπερ τὸ μέλλον αἰσθήσεσθαι λευκοῦ καὶ μέλανος, μηδέτερον αὐτῶν ἐνεργείᾳ εἶναι, δυνάμει δ' ἄμφω· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ τῆς ἁφῆς μήτε θερμὸν μήτε ψυχρόν. ἔτι δ' ὥσπερ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἦν πως ἡ ὄψις· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀντικειμένων, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ τοῦ ἁπτοῦ καὶ ἀνάπτου· ἄναπτον δέ ἐστι, τό, τε ἔχον πάμπαν μικρὰν διαφορὰν τῶν ἁπτῶν, οἷον πέπονθεν ὁ ἀήρ· καὶ τῶν ἁπτῶν αἱ ὑπερβολαὶ ὥσπερ τὰ φθαρτικά· καθ' ἑκάστην μὲν οὖν τῶν αἰσθήσεων, εἴρηται τύπῳ.

h Sentire namq; pati quoddam eſt, vt dixi mus. Quare id quod agit tale illud facit, cum ſit potentia, quale eſt ipſum actu. Quocirca ſimile calidum, atq; frigidum, & durum, ac molle non ſentimus, ſed exuperationes, quia ſenſus eſt quaſi mediocritas quædam contrarietatis eius, quæ in ipſis ſenſibilibus ineſt, & propter hoc ſenſibilia ipſa diſcernit. Nam medium ipſum extremorum eſt iudex. Fit enim ad vtrumq; ipſorum, alterum extremorum. Atq; vt id, quod album, nigrumque percepturum eſt ſenſu, neutrum ipſorum actu, ſed potentia ſit vtrumq; oportet, & in cæteris eodem modo, ſic & in tactu neque calidum, neque frigidum id actu ſit oportet, ſed vtrumque potentia, quod vtrumque eſt percepturum. i Præterea vt viſus viſibilis ac inuiſibilis quodammodo eſt, vti diximus, cæterique ſenſus oppoſitorum ſimiliter, ſic etiam eſt tangibilis, ac intangibilis tactus. Intangibile autem eſt etiam id, quod exiguam admodum differentiam tangibilium habet, quale paſſus eſt aer, & exuperationes etiam tangibilium, qualia ſunt ea, quæ corrumpere poſſunt. De ſenſuum igitur vnoquoque dictum ſit hoc modo quaſi figura.

Text. 118. Text. 119. Text. 120.

h Sentire

---

h *Sentire namq;*] Quale ſit tangendi organum oſtendit, aiens eſſe poteſtate id quod tangibile actu eſt; ſiquidem id, quod ſentit à ſenſili pati oportet: quod autem patitur, in potentia tale eſt, quale id, à quo patitur. Quoniam igitur potiſſimum tactus obiectum eſt calidum, frigidum, ſiccum, humidum, eius ſenſorium ita erit affectum, vt hiſce qualitatibus immutari queat. Eſt vero hoc inter tactum, & reliquos ſenſus diſcrimen, quod aliorum organa expertia ſunt qualitatum, quas ſentiũt, vt humor cryſtallinus colorum, mamillares proceſſus odorum, aliaque ſimiliter: at inſtrumentum tactus, cum ſit corpus ex primarum qualitatum commiſtione conſtans, neceſſario primas qualitates, quæ tactus obiectum ſunt, in ſe actu cohibet, quamquam eas in mediocritate obtinere debeat, vt extrema, atque exceſſus apte dignoſcat: ſiquidem mediocre extremorum iudex eſt.

...ere iudex ...norum. i *Præterea vt viſus*] Quemadmodum in aliis ſenſibus duplex ſenſile conſtituit; vnum vere, proprieque ſenſile, veluti habitum: alterum vt priuationem: ſic in tactu rem habere ait; ita vt ſicut viſus rei viſilis, & inuiſilis eſt, ſic & tactus circa tactile, atque intactile verſetur. Intactile vero nuncupat tum id, quod tractabiles qualitates admodum remiſſas obtinet; tum quod eaſdem nimium exuperantes, habet ita vt ſenſorium labefactent.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

QVODNAM SIT TACTVS Organum, quod medium.

ARTICVLVS I.

DIVERSÆ PHILOSOPHORVM ſententiæ de organo tactus; & quænam earum amplectenda ſit.

VBinam tangendi inſtrumentum reſideat, magna eſt inter philoſophos diſcrepantia. Themiſtius in ſua paraphraſi cap. 39. & 40. & Simplicius, text. 116. ponunt tactum in corde, adducti verbis Ariſtotelis in libro de ſenſu, & ſenſili capite ſecundo, & de ſenectute cap. 2. & de partibus animalium libro 2. capite 10. vbi Philoſophus videtur cor ſedem tactus, & guſtus facere. Auerroes autem in paraphraſi de *...opin.* A ſenſu & 2. Colliget. capite 8. & 19. & 2. de partibus animalium capite 1. & 8. aſſerit carnem ſenſiterium tactus eſſe, idemque ſtatuit Philoponus ad text. 124. & Aphrodiſæus libro 2. de anima cap. de contactu, quem ob id Themiſtius loco citato reprehendit.

Secunda opinio. Galenus vero libro primo, de vſu partium capite decimo ſexto, & decimo octauo, & lib. B quinto, capit. nono, & libro decimo ſecundo, capite 2. & lib. 2. de temperamentis. Auerroes com. 18. Fernelius in lib. de animæ facult. capite ſexto. Veſalius libro ſexto, capite decimoſeptimo. M. Albertus hoc lib. tract. 3. cap. 31. & 34. Conciliator different. 42. Thuriſanus libro ſecundo, Techni com. 15. & libro tertio, com. 56. D. Thomas hoc loco lect. 32. Ægydius text 108. dub. 2. & Scotus quæſtione ſecunda, Iandunus quæſt. 29. aiunt organum tactus eſſe neruum.

Vtrique harum duarum opinionum adſtipulari

pulari viſus eſt Ariſtoteles tum libro primo, de hiſt. animal. capite 4. & libro ſecundo, de partibus animal. capite primo, & quinto, vbi tangēdi vim in carne ſitam eſſe docuit; tum proximo ſuperiori capite text. 109. vbi carnem medium, organum vero neruum conſtituit. Quæ loca perpendens Auerroes, & tunc in hanc poſteriorem ſententiam inclinans, cenſuit Ariſtotelem, cum libros de animalibus ſcriberet, nondum compertum habuiſſe latere ſub caruncula neruos, quod cum poſtea cognouiſſet, in his libris, quos poſtea edidit, ſententiam mutaſſe.

Prima aſſert.

Nos igitur propoſitam controuerſiam aliquot aſſertionibus explicemus. Prima ſit: Organum tactus non eſt in ſolo corde, nec in vno aliquo membro corporis dūtaxat. Hęc eſt philoſophorum communis. Probaturque ex eo, quia non ſolo corde, nec vno aliquo tantum membro tangimus, vt teſtatur experiētia. Atq; ita fieri oportuit. Nam cum hic ſenſus ad tuendam animalis vitam, & noxia declinanda peculiariter datus ſit à natura: ſiquidem ad eum ſpectat percipere læſionem, qua primarum qualitatum temperamentum, quod maxime vitam continet, diſſoluitur, neceſſum fuit, non addici eum, aut limitari alicui certæ parti corporis. Quod vero Ariſtoteles eum in corde poſuiſſe viſus eſt: id eatenus pro vero haberi poteſt, quatenus tactus, (quod ſuo modo de guſtu dicendum eſt) ſicuti ad vitam eſt neceſſarius, ita cordi, qui eſt vitæ fons, vti ſenſus maxime vitalis ac reliquorum fundamentum, priuatim reſpondet, & vna cum eo perit. Si quis autem dicat nihil aliud voluiſſe Ariſtotelem, quam tactum eſſe in corde, vt in radice, quia inde propagantur nerui, per quos influunt ſpiritus ad actum ſentiendi. Iam ea Philoſophi ſententia in primo de ortu, & interitu confutata à nobis fuit, vbi cum ſchola Medicorum, tum aliis argumentis, tum anatomicis obſeruationibus probauimus neruos, & vna cum eis animales ſpiritus à cerebro, non à corde deriuari. Præterquam quod eo modo etiam alii ſenſus dicerentur eſſe in corde.

Neruos à cerebro deriuari.

2. Aſſertio. Tactus organū nec ſola caro, nec ſolus neruus dici debet.

Secunda aſſertio. Organum tactus neque eſt ſola caro, neque ſolus neruus. Hanc tuetur Simon Portius lib. de dolore cap. 10. Theophilus hoc in libro à text. 110. & 112. D. Gregorius Nyſſenus lib 4 Philoſophiæ capite quarto, videturque Galeni lib 3. de temperamentis capite nono, & libro nono, de placitis Hippocratis, & Platonis cap. 2. Auicennæ lib. 6. Natur. cap. de tactu. Agazelli lib. 2. tractat. 4. cap. 3 Probaturque ex eo, quia conſtat non ſolam carnem, ſed etiam neruum ſentire cum læditur; ſiue hæc ſumantur coniuncta, vt caro neruoſa, ſiue ſeparata, vt neruus carne exutus, & caro, qualis eſt in receſſu cordis, & iecore. Aduertendum tamen nomen carnis non accipi à nobis hoc loco preſſe; ſed ita, vt

Quid nomine carnis intelligatur.

eius nomine etiam cutis & membrana, aliaque eiuſmodi intelligi velimus. Itaque arbitramur in qualibet parte corporis, quantūlibet exigua, tactum ineſſe; quamuis oſſa, & quædam aliæ partes ob terreſtrem concretionem, aliamue eiuſmodi ad ſentiendum ineptitudinem, tangēdi vi careant. Noſtræ autem aſſertionis veritas ex eo conuincitur, quia ibi ſenſorium eſt, vbi ſenſio fit: ibi vero fit ſenſio tactus vbi læſio ſentitur: ſentitur autem in omnibus illis partibus, vt experientia docet. Conſtat tamen maxime vigere tactum in externa cute. Ea namque primarum qualitatum differentias multo melius, quam alia corporis parte dignoſcimus; quod ſingulari prouidentia factum eſt, at quæ nimietate ſua animal perdere queunt, ea continuo vbi corpus attigerint, caueri poſſint, ſed ex ipſa cute, ea magis ſentit, quæ volæ manus inuolucrum exiſtit, ut aduertit Galenus capite decimo, libri primi, de temperamentis. Curatumque id etiam à natura fuit, eo quod manu, vt communi inſtrumento, ad res tangendas, & prehendendas vtimur. Quod ſi quis obiiciat primas in hoc ſenſu videri neruis deferendas; dicendum diuiſionem continui, quæ dolorem incutit, magis ſentire neruos, quia duriores, denſioreſque ſunt: cutem vero acutiori ſenſu pollere ad qualitatum oppoſitiones diſtinguēdas: quia neruus à temperie declinat ad frigidum, ac ſiccum; non ita cutis, quæ exactiorem mediocritatem obtinuit.

Tactū in libet parti poris ineſ

Potiſſimu get tactus trema cu gis tamen te volæ.

Manus c mune org

Quod vero ad Ariſtotelem attinet, qui tactum vel in ſolo neruo, vel in ſola carne ſtatuiſſe videtur, dicendum in primis, antecedenti capite, vbi tangendi inſtrumentum à carne remouet, nihil ea de re abſolute definiiſſe; ſed more tantum dialectico diſputaſſe. Ad illius vero argumenta reſpondendum, non ob eam tantum rationem à nobis tactum etiam in carne conſtitui, quod rem carni admotam illico ſentiamus, ſed ob cauſas paulo ante explicatas. Item, non omnem ſenſum requirere medium externum; poſſeque carnem obiectum ſibi impoſitum ſentire; ſi non ea parte qua obiectum proxime attingit, ſaltem alio nonnihil ab ea diſtante. Qua de re inferius plura. Iam vero ea loca, quibus Ariſtoteles carni tangendi vim aſcribit; ita accipienda ſunt, vt eam carni ineſſe putet, non tamen ſoli.

Explicat ca Ariſt organum ctus.

ARTICVLVS II.

DE MEDIO TACTVS.

SED adhuc de medio tactus pauca dicenda. Quæri autem poteſt vel de interno, vel externo medio. Porro nec requiri, nec dari internum medium tactus paulo ante decreuimus, cum aſſeruimus tam carnem, quam neruum illius inſtrumentum eſſe: licet caro nō

organum

organum tantum, ſed aliquo modo medium A internum dici poſſit reſpectu nerui, quatenus hic illius interuentu ab obiecto alteratur, mouetur que.

...io Auer- ...on poſſe ...quam age- ...tactum ni- ...dio aliquo ...re inter-

Circa externum putat Auerroes hoc loco neceſſarium id eſſe, contendens nō poſſe quicquā agere in tactum, quin inter agens, & animal interiectum ſit aliud corpus, vt videtur Ariſtoteles text. 113. & 114. docuiſſe. Quod ſi Auerroi opponas dum aër, & aqua immediate animal B attingunt, proxime in ipſum agere; atque adeo non ſemper dari externum medium. Occurrit aerem, & aquam, cum ſint loca naturalia animantiū, in ſana natiua diſpoſitione minime in illa agere, aut ab iis ſentiri. Verum ſi aer, & aqua extra natiuum ſtatum alterentur, & qualitates in tactum agentes ſortiantur calida, & frigida corpuſcula in ſeſe admittendo; tunc animal ea corpuſcula ſentire, quæ tamen immediate in ipſum agant; ſed per aquā, aeremve interiectū.

...itur hæc ...o.

Hæc tamen ſententia probanda non eſt, C cum nequaquam ſit negandum elementa, etiā in naturali ſtatu, agere in animantium corpora; ſiquidem per exceſſum primarum qualitatum ea ſuperant, & à vincente tam in naturali loco, quam extra illum poteſt dari actio. Alioqui neque ipſa elementa, dum propriis continentur ſedibus, in vicina mutuo agerent. Cuius oppoſitum, præterquam quod ex ſe patet, demonſtratum à nobis alibi fuit. Itaque aſſerendum D poſſe aliquod externum corpus, vt aërem, & aquam immediate agere in ſenſorium tactus; neq; tactum, quod ſimiliter de guſtu pronuntiandum eſt, requirere medium externum.

...ora mollia ...ſe imme- ...e tangere.

Addendum præterea cum Sancto Thoma, & Thienenſi ad text. 114. cum Caietano cap. 10. Alberto M. tractatu 3 cap. 32. Nimpho, & aliis, poſſe corpora mollia ſeſe immediate tangere. Vtrum vero dura poſſint, controuerſiam eſſe. Namque prædicti auctores arbitrantur non poſſe dura corpora in aëre, & aqua ita applicari, E vt neque aër, neque aqua media ſint. Cuius oppoſitum defendunt Marcellus lib 2. de anima cap. 91. Conciliator different. 42. Auicenna 6. Metaphyſicæ c. 3. Thuriſanus 3. Techni com. 54. Apollinaris 2. de anima quæſt. 31. art. 1. Garbius in ſum. libro 1. tract. 5 quæſt. 24. Scotus 2. de anima quæſt. 3.

...ora dura ...ſſint

Quæ dubitatio ita explicanda eſt, vt dicamus corpora dura, quæ alias par- F tes cauas, alias emittentes habent, non poſſe ita iungi, vt in medio non ſit aliud corpus, alioqui daretur in partibus depreſſis vacuum; ea vero, quæ omnino complanata, ac læuia ſunt; vt vitrea, haud dubie poſſe; cum nulla ratio contrarium perſuadeat. Quare cum Ariſtoteles proximo capite aſſeruit perpetuo interiici aërem, vel aquam, dum in locis horum elementorum ſeſe duo corpora contingunt; id vel quærendo, non autem aſſeruando dixit, vt quibuſdam videtur, vel de corporibus inæqualium ſuperficierum interpretandus eſt.

...qua læuia, & plana: ...vera qua aſpera & ...ualia.

Si quis autem obiiciat, etiam cum ſuperficies inæquales ſunt, non videri ſemper intercipi aërem in loco aëris; quia alioqui ſequeretur aërē interceptum ſuſtinere ingentem molem ferream ſubiecto lapidi incumbentem: quia item concedendum foret, cum tormenta bellica turrim deiiciunt, totum illum impetum impingi turri interuentu aëris interiecti, quod non videtur fieri poſſe; cum aer corpus ſit adeo tenue, ac molle. *Obiectio.*

Occurrendum erit, cum aliquę partes talium corporum ſeſe immediate tangunt, eas ſufficere ad ſuſtinendum pondus impoſitum, & earum interiectu poſſe imprimi impulſum turri, ſi non totum; partem tamen: ſimulque partem aliam eiuſdem impulſus (loquimur autem de parte extenſiua) immitti aeris interuentu; qui, & ſi corpus molle, & tenue ſit, tamen loci anguſtiis intercluſus neceſſario externum impetum recipit, eumque refundit in vicinum corpus. *Dilutio.* Sed addimus præterea poſſe dari euentum, quo duo corpora omnino complanata, nempe duæ tabulæ, ita iungantur, vt inter eas maneat aer ſuſtentans ſuperiorem tabulam: nimirum ſi ſuperior inferiori ſecundum omnes partes ſimul copuletur, vt lib. 4. Phyſicorum oſtendimus. Sed nihil mirum accidere id tunc, cum aliter res habere nequeat, alioqui ſi tunc aer totus cederet, nihilque eius in medio relinqueretur, oporteret totum aerem deſinere ſimul eſſe in quauis parte tabularum per primum non eſſe, quod eſt impoſſibile, vt loco citato diſſeruimus.

QVÆSTIO II.

SIT NE VNVS TACTVS, an plures.

ARTICVLVS I.

VARIÆ PHILOPHANTIVM opiniones.

Plurium tactuum aſſertores.

SVnt qui plures, ſunt qui vnum tantummodo eſſe tactum opinentur. Plures eſſe inquiunt Themiſtius cap. 39. Auerroes, & Ægidius com. 108. Iandunus quæſt. 27. Apollinaris quæſt. 40 Marcellus 3. de anima quæſt. 38. Auicenna lib. 6. Natural. quæſt. part 2. cap. de tactu, M. Albert. 2. de anima tract. 3.

Eorum argumenta.

Videturque hæc ſententia concludi poſſe eo argumento, quo Ariſtoteles proximo cap. text. 107. ad id comprobandum vſus fuit, videlicet, vnus ſenſus circa vnam duntaxat contrarietatem verſatur; ſed tactus non circa vnam tantum, ſed circa plures contrarietates ſeſe exercet: quandoquidem percipit calidum, & frigidum: ſiccum & humidum: aſperum & terſum: durū, & molle: graue, & leue: aliaque eiuſmodi: non igitur tactus vnus eſt, ſed multiplex. Poteſtque corroborari eius argumenti vis; quia

diuerſæ contrarietates primæ, cuiuſmodi ſunt contrarietates calidi, & frigidi, humidi, & ſicci, ad vnum genus redigi nequeunt; vna vero ſpecie potentia vnius generis ſubiectum expoſcit. Accedit quod dolor & voluptas, quæ ex appulſu tactilium qualitatum percipi ſolent, pertinent ad tactum: dolere autem, & delectari videntur alterius potentiæ ſpecie diſtinctæ ab ea, qua ipſe tactiles qualitates ſentiuntur.

Diſſenſio inter eos, qui plures tactus conſtituunt.

At enim ij, qui hanc partem ſequuntur, in plures abiere ſententias. Quidam tot numerant tactus, quot contrarietates, vt Themiſtius & Auicenna; non tamen hi, quot cõtrarietates ſint, explicant. Videtur autem Auicenna vnum ſenſum, ad quem dolor ex vulnere; alium, ad quem titillatio ſpectet, conſtituere. Alii duos tantum ponunt, vt Ægydius vnũ calidi, & frigidi; alterum ſicci, & humidi. Cõmentator vero 2. Colliget cap. 13. ponit tactum titillationis; præterea tactum ſtomachi, qui quidem eſt fames, & ſitis. E recentioribus etiam Cardanus lib. 13. de ſubtilitate quatuor tactus diſtinguit: vnum primarum quatuor qualitatum; alterum grauis, & leuis; tertium voluptatis, & doloris; quartum titillationis. At Caietanus hoc loco, etſi magis inclinet in partem quæ plures tactus facit, arbitratur nihil certi in hac diſputatione affirmari poſſe, quod potentiæ ex actibus, actus ex obiectis diſtinguantur; formalis vero ratio tactilium obiectorum explorata non eſt, quia neque certa eſt formalis ratio, in qua duæ primæ contrarietates calidi, & humidi, frigidi, & ſicci conueniant. Quare cum de ipſo diſtinctionis principio non conſtet, perperam quidquam ea de re definiri.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR VNVM TANTUM ſpecie tactum eſſe. Diluuntur rationes exiſtimantium plures eſſe.

Confirmatio huius ſententiæ.

Nihilominus placet nobis ſententia, quam Attici interpretes, Simplicius, Plutarchus, & Philoponus, & vt videtur, Alexander ſecuti ſunt; videlicet, vnum tãtum eſſe ſpecie tactum: quam etiam Fernelius lib. 5. ſuæ Phyſiologiæ cap. 7. amplexus eſt: eandemque probabilem iudicat D. Thomas prima parte q. 78. art. 3. Poteſt autem ea hunc in modum ſuaderi. Senſus, vt conſtat ex iis, quæ docuimus in quæſt. de diſtinctione potentiarũ, dicitur vnus ſpecie ab obiecto: ſi obiectum habeat vnam ſpecie rationem formalem: hanc vero obtinet, ſi rationem immutandi organi ſpecie vnam vendicet: atqui ita ſe habet obiectum tactus. Igitur tactus eſt vnus ſecundũ ſpeciem. Minor oſtenditur, quia qualitates tãgibiles, quæ tactus obiectum ſunt, habent modum vnum organi immutandi, non

Qualitates tangibiles habent vnum modum immutandi.

ſolum quia non exigunt medium remotum, per quod ſpecies traiiciant: id enim etiam guſtui commune eſt, ſed quatenus in eo conueniunt, quod immutant complexionem primarũ qualitatum, quibus animal conſtat. Vnde tactus, ſenſus temperamenti dicitur. Nec refert quod præter quatuor primas qualitates, aliæ quoque ſub tactum recidant, quarum non eſt temperamentum, ſaltem proxime, immutare. Enimuero vnitas rationis in immutando organo tactus nonniſi ſecundum primas qualitates æſtimari debet: cum hæ præcipuum tactus obiectum ſint, reliquæ vero ſecundaria ratione ad eum pertineant. Hinc collige obiectum tactus, licet materialiter ſpectatum non vnum ſit, ſed multiplex, & non vnam tantum, ſed plures contrarietates in ſe cohibeat: formaliter tamen, ſiue prout tactile eſt, vnum eſſe, petita vnitate ab eo immutandi organi modo, quem explicuimus. Vnde cum potentiarum diſtinctio ab obiectis ſecundum rationem formalem conſideratis ſumenda ſit, vt diximus ratum manet tangendi facultatem vnam eſſe, non plures.

Tactus d[icitur] ſenſus tem[pera]menti.

Obiectum [ta]ctus form[aliter] vnum.

Ita patet quid reſpondendum ſit ad argumenta, quæ ex parte multiplicium contrarietatum, circa quas verſatur tactus, oſtendere nitebantur, nõ poſſe illum eſſe ſpecie vnũ. Explicare tamen adhuc oportet quid exiſtimandum ſit de dolore, & voluptate, fame, & ſiti, & titillatione, quæ videntur etiam ad tactum pertinere, & arguere in illo diſtinctionem ſpeciei: cum ſint actus adeo inter ſe diuerſi, & diſcrepantes.

Dolor, & [volu]ptas, an [ad ta]ctum pert[ineant].

Aduerte in dolore, & voluptate corporis (de his enim in præſenti agitur) duo ſpectari poſſe: nimirum actus ipſos dolendi, oblectandi ve: & obiecta horum actuum. Eſt autem obiectum, & cauſa iſtius doloris, mutatio notabilis facta circa primas qualitates, vt cum manus aduritur; vel diuiſio continui, vt cum quis vulneratur. Vnde Galenus 12. Methodi cap. 7. ita ſcripſit, Naturalis notitia nos docet vitium id corporis, ex quo ſit doliturum, aut continuitatis ſolutionem oportere eſſe, aut alterationem aliquam. Quamuis de hac re non parum ſit inter auctores diſſidii, dum alii arbitrantur cauſam doloris ex tactu prouenientis eſſe diſſolutionem temperamenti duntaxat; alii ſolam diuiſionem cõtinui; alii vtrumuis, quod nobis placet. Obiectum autẽ, & cauſa prædictæ voluptatis eſt appulſus qualitatum maxime conuenientium, & attractio ſubſilientium ſpirituũ, atque aliarum ſubtilium partium leniter abblandientium.

Quæ ſit do[loris] & volupt[atis] cauſa.

Igitur in primis inficiandum non eſt hæc obiecta non ſolum pertinere ad appetitum ſenſitiuum, ſed ſimul etiam ad tactum, diuerſa tamen conſideratione. Nam primæ qualitates tactu percipiuntur tanquam eius ſenſibile proprium, vt planum eſt. Ab eodemque percipitur diuiſio continui, & illapſus ille ſpirituum, aliique motus locales corporum tangentium

Qua rati[one] dolor, & [volu]ptas perti[neant] ad tactum vero ad a[ppeti]tum ſenſiti[uum].

tium, non tamen vt ſenſibilia propria tactus, ſed communia. Pertinent vero omnia hæc ad tactum quatenus tangibilia ſunt, ſicque eius actum terminant, qui neque dolor eſt, neque voluptas. Ad appetitum vero ſenſitiuum ſpectant ſub ratione boni & mali præſentis ſecundum actum proprium doloris & voluptatis. Sicut enim appetitui ſenſitiuo proprie conuenit ferri in bonum & malum ſenſibile; ita & circa ipſum delectari & dolere. Quod non competit ſenſui, cuius non eſt tendere in bonum, vel malum, quà talia ſunt. Itaque cum quis manum vrit, percipit tactus illam caloris intemperiem, vt eſt quid tangibile; ſimulque appetitus concupiſcibilis de læſione illa, prout quoddam naturę malum eſt, dolet, proponente ſibi id prius phantaſia ſub ratione noxii & mali.

...in titilla-...e reperian-... & qua ex ...e pertineat ...actum. ...titillatione ...ſt. in Probl. 3. & 3. de ...animal. 10.

Hæc de dolore & voluptate. Nunc de titillatione. In hac duo inueniuntur; horror quidam, quo refugimus attrectationem & nonnulla voluptas ac delinitio, quæ accidit in quibuſdam corporis partibus acerrimi ſenſus; vbi arteriæ multæ ſuis finibus hiāt, vt ſub axillis & plantis; ad has enim, dum ſcalptione magis rareſcunt, ſolent accurrere ſpiritus & copia prurientis materiæ, quæ ſuo attactu voluptatem excitant. Ex his duobus horror, ſeu fuga attrectationis, ſi ſumatur pro ſubtractione corporis, eſt motus localis, vt patet; ſi pro interno actu, eſt operatio ſenſitiui appetitus repudiantis. Voluptas autem illa ſimiliter pertinet ad appetitum ſenſitiuum, ob eam rationem, quam paulo ante attulimus. At perceptio motus localis, quo ſpiritus & vis prurientis materię confluit, refertur ad tactum, vt eius ſenſibile commune.

...fame & ſiti, qua ratione ...ent ad ta-...m.

Quod attinet ad famen & ſitim, de quibus in primo de Ortu & Intertu, ex profeſſo diſſeruimus: tria per earum quamlibet potiſſimum importantur; nimirum per famem diuulſio facta, præſertim in ventriculo; & dolor ex ea ortus, itemque appetitio calidi & ſicci. Per ſitim vero intemperies ex nimia ariditate, in faucibus & ventriculo, & dolor, qui ſimiliter ex illa intemperie naſcitur; & appetitio frigidi & humidi. Si ergo de dolore & appetitione agamus, liquet iam pertinere hæc ad appetitum ſenſitiuum. Si de diuulſione, quæ eſt motus localis, patet etiam ſpectare ad tactum, vt ſenſibile commune. Si de intemperie, pertinere quoque ad eundem, ſed vt ſenſibile proprium.

...igitur non ...grue ab ali-...bus multi-...are ſpecies ...tus.

His ita conſtitutis facile erit intelligere, quo pacto ea, quæ ab auctoribus, quos ſupra retulimus, afferuntur ad multiplicandas ſpecies tactus, re vera ad eas multiplicandas non ſufficiant. Nam dolor & voluptas corporis, & actiones appetendi, vel repudiandi, ſunt actus appetitus ſenſitiui. Ea vero tactilia, ex quibus hæc cauſantur, ſiue in quæ, vt explicatum fuit, tendunt, vel ſunt ſenſibilia propria tactus, continenturque ſub quatuor qualitatibus primis, quas omnes oſtendimus in modo mouendi ſubire vnam rationem ſpecificam in ordine ad facultatem tangendi. Vel ſunt ſenſibilia communia, à quibus diſtinctio potentiæ ſumenda non eſt, vt iam ante commonuimus.

QVÆSTIO III.

VTRVM SENSIBILE POſitum ſupra ſenſum ſentiatur.

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVÆ PARtis argumenta.

Pars affirmatiua huiuſce controuerſiæ videtur palam conuinci. Primum, quia quod ad aſpectum attinet; vapor, ſiue humor in oculo intra corneam & cryſtalloidem concretus, cernitur; & cum digito oculus comprimitur in tenebris fulgor quidam interius apparet, vt ipſi experimur, aſſeritq; Ariſtoteles in libro de Senſu & ſenſili, capite ſecundo. Ac non modo lumen externum, ſed id etiam, quod pupillæ affunditur, contuemur. Præterea, auditus ſonitū, qui in aere congenito fit, perſentiſcit, odoratus ſubſtantiam fumidam, vel ſaltem odorem ab ipſa exilientem, & proceſſus mamillares ſubeuntem percipit; & ii, quibus lingua biliofo humore infecta eſt, non ob aliam cauſam cibum dulcem, amarum æſtimant; niſi quia ipſum guſtatus inſtrumentum bilim ſibi inſitam guſtat, eaque ab aliorum ſaporum dignotione impeditur. Et eadem pars carnis & nerui, quæ præciditur, aut pungitur, ſentit.

Pro viſu. Pro auditu. Pro odoratu. Pro guſtu. Pro tactu.

Sed adhuc quod ſaltem tactus & guſtus obiectum ſibi impoſitum percipiant, hunc in modum videtur concludi. Ideo reliqua ſenſibilia non niſi ex aliquantulo interuallo cognoſcuntur; quia non niſi interuentu ſpecierum à ſenſibus percipi queunt; ſpecies autē immediate iniectæ potentiis, cum ſint nimium craſſæ, non ſunt idoneæ ad ſenſionem adminiſtrandam: atqui tactus & guſtus non ſentiunt per ſpecies. Non eſt igitur cur obiecta ſibi cohærentia non dignoſcant. Minor probatur; quia ſi tactus per ſpecies ſentiret, ſequeretur manum, verbi gratia, ſentire aerem eiuſdē temperamenti, hoc eſt, æque calidum, aut frigidum ac ipſa eſt; cum tamen inter Philoſophos conſtet, non niſi exuperantias qualitatum à nobis percipi. Conſecutio oſtenditur, quia nulla ratio eſt, cur manus obiectum æque calidum non ſentiat, niſi quia non poteſt ab æque calido alterari; at ſi per ſpeciem caloris ſentiret, cum hanc à minus calido re-

Rurſus pro tactu & guſtu.

Non niſi exuperātias qualitatum ſentiri.

do recipere queat, dandum foret, poſſe æque calidum ſentire. Præterea idem in guſtu probatur; quia ſi per ſpeciem guſtaret lingua, experiretur acrorem & acerbitatem, nihil eiuſmodi in ſe realiter perpeſſa; quod non ita eſt; quin potius ſaporem acrem propria inciſione, ſalſum abſterſione, acerbum corrugatione ſentit; vt Plato in Timæo, & Galenus lib. 4. de Simplic. medic. fafacult. docuere. Accedit quod ſi ſenſio guſtandi & tangendi fieret per ſpecies, poſſent hi ſenſus guſtabilia & tangibilia abſentia percipere; cum nihil impediat, quominus ea ex aliqua diſtantia ſui ſpecies in ſenſoria mittant.

ARTICVLVS II.

EXPONVNTVR DIVERSA IN *propoſita quæſtione Philoſophorum placita, & communis ſententia defenditur.*

Opinio Scoti.

IN hac controuerſia non parum inter ſe auctores diſſentiunt. Nam Scotus hoc libro, quæſt. 4. ait; Si res ad exactam normam reuocetur, effatum illud Ariſtotelis aientis, ſenſibile poſitum ſupra ſenſum non ſentiri, verum quidem eſſe, ſi intelligatur de aſpectu comparato ad corpora opaca; hæc enim ſupra oculum conſtituta videri nequeunt, cum egeant luce intermedia ad traiiciendam ſpeciem. Quod ſi vel de reliquis ſenſibus agamus, vel de ipſo viſu collocato ad corpora translucida actu illuſtrata; falſum eſſe. Nec Ariſtotelem aliud voluiſſe, quam ſenſibilia ſupra ſenſum collocata, prout eum actione reali immutant, non ſentiri: tametſi percipiantur, qua ratione eundem notionaliter afficiunt, ſuam imaginem inurendo.

Alexandri & quorundam Medicorum.

Alexander vero, teſte Auerroe hoc loco & Medicorum nonnulli, opinantur tres duntaxat ſenſus, viſum, auditum & odoratum, interiecto medio inter obiectum & inſtrumentum, egere.

Communis ſententia.

At commentator, D. Thomas, vterque Caietanus hoc loco, Iandunus quæſt. 29. Iauellus quæſt. 50. Apollinaris quæſt. 34. Ferrarienſis q. 19. Magnus Albert. 2. part. Sum. de homine, quæſt. de Tactu Ægidius tum hoc loco, tum libro ſecundo Hexameron c. 12. & plerique alii affirmant de omnibus ſenſibus verum eſſe, nullum ex eis percipere ſibi impoſitum obiectum. Quod probant teſtimonio Ariſtotelis, qui id hoc in libro, c. 6. text. 75. & c. 8. text. 98. abſolute, ac ſine vlla præſcriptione docuit. Nec interpretatio Scoti ad aures Ariſtotelis eſt: cum is non aſſeruerit ſenſibile impoſitum ſenſui hoc aut illo modo ſumptum non ſentiri, ſed neutiquam ſentiri, ideoque medio aliquo opus eſſe. Præcipua vero ratio, qua prædicti auctores ſententi-

Fundamen[tum] ſententiæ communis.

A am ſuam confirmant, eſt ea, quam articulo ſuperiori perſtrinximus; videlicet, quia vt obiectum percipi queat, exigitur accommodatio quædam, ſeu proportio inter ſpeciem obiecti, & potentiam: hæc autem proportio non cernitur inter ſpeciem ab obiecto immediate productam, & inter potentiam. Eſt enim ſpecies cum primum ab obiecto exilit, admodum craſſa & concreta: eamque concretionem paulatim in medio deponit; vt experimento conſtat in B ſpecie viſibili, quæ propterea iis, quæ imbecilla acie ſunt, quo longius producitur, eo minus habilis efficitur, quia paulatim attenuatur; cum illi ad cernendum craſſiorem imaginem requirant.

Reſponſio a[d ar]gumenta c[ontra]riæ partis.

Quoniam igitur hæc ſententia in Peripatetica ſchola communis eſt; argumentis, quibus eam in primo articulo oppugnauimus, ſatis faciamus. Ad primum dicimus; Si quis humor intra oculum concreſcat, eum, qui cryſtalloidem C occuparit, non cerni, ſed ab ea aliquantulum remotum. Ad ſecundum; Fulgorem illum, qui noctu conſpicitur, cum oculus atteritur, diffundi quidem vſque ad humorem cryſtallinum; cum viſio non niſi illuſtrato medio fiat; non tamen videri ſecundum eam partem quæ in organo inſidet, ſed ſecundum partem diſtantem, quod ſimiliter dicendum eſt de quacunque alia luce, quæ ad ipſum videndi ſenſorium protenditur. Ad aliud, de auditu reſpondemus, Bombum il- D lum non excitari in organo, ſed in cauitate aliqua prope tympanum exiſtente. Id vero, quod ad olfactum pertinet, diſſoluet, qui dixerit; Si quando odor ſecundum eſſe reale ad proceſſus mamillares perueniat, non percipi ſecundum eam partem ſuæ extenſionis, quæ eſt in organo; vel ipſum proxime attingit, ſed ſecundũ partem adiunctam: quod ſimiliter dicendum eſt de biliato humore linguam imbuente. Non enim is E guſtatu percipitur ſecundum eam partem, quæ attingit neruos, in quibus guſtandi organum præcipue reſidet; ſed ſecundum aliam ab eo diſtantem. Eodemque modo reſponderi ſolet ad id, quod de tactu obiicitur. Nimirum ſenſorium tactus ſentire plagam acceptam, non quaſi percipiat ipſum ſenſibile partem, quæ ipſum proxime attingit, ſed ſecundum remotam.

F

ARTICVLVS III.

DISSOLVVNTVR ARGVMENTA *pertinentia ad tactum & guſtum, & alia quædam opinio proponitur.*

SVperſunt adhuc argumenta ad tactum & guſtum ſpectantia, quibus nonnulli Medicorum demonſtratum ab ſe putant percipi ſenſibile

ſibile ſupra hos ſenſus collocatum. Ad primum concesſa maiori propoſitione, neganda eſt minor, omnes enim ſenſus, vt alibi cum D. Thoma 1. part. quæſt. 78. artic. 3. aliiſque auctoribus ſtatuimus, ſpeciem requirunt, tanquam principium ad cognitionem neceſſarium. Ad probationem vero minoris dicendum, vt potentia ſenſitiua, etiam exterior percipiat obiectum, non ſufficere conſignatam eſſe illius ſpeciem. Accidit enim non raro dari ſpeciem, tamen non procedere actionem; vt cum duo in eadem ab obiecto diſtantia conſtituti ſunt, & eorum alter, qui perſpicaci aſpectu, obiectum videt; alter quia imbecillo, non videt. Tunc n. vterque ſpeciem recipit, etſi vnus tantum viſionem edat. Idemq; contingit, cum quis rebus aliis ita cogitatione intentus eſt, vt propterea ſonum, quem alii eodem in loco ſentiunt, ipſe non percipiat. Sic ergo, licet cum calidum minus calido appropinquat, ſui ſpeciem ſenſorio inurat, haud propterea neceſſe eſt, vt id à potentia ſenſitiua percipiatur; quia ad talem perceptionem præter ſpeciem requiritur etiam, vt ipſi organo calidum imprimatur, quod non imprimitur, niſi calidum quod agit, intenſius ſit eo, quod patitur, vt in libris de ortu & interitu ex profeſſo oſtendimus.

…m guſtus & …us ad ſenſio- …requirunt …s.

Ad ſecundum dicendum ſimiliter, guſtum non percipere ſaporem, niſi quem actu vna cum ſpecie recipit; eſto vnaquæque ſenſiter i portio eam partem extenſiuam ſaporis, quæ ipſi proxime reſpondet, non ſentiat, vti ſuperius diximus. Ad tertium quid reſpondendum ſit, conſtat; cum enim guſtus & tactus non ſentiāt, niſi quod reipſa in ſe recipiunt, nihil niſi ſibi præſens dignoſcent.

…ſimilius eſt …m & ta- …excipi à …nnni illo …unciato.

Hunc in modum ſe habet explicatio rationum, quibus probari conſueuit guſtum & tactū percipere obiecta ſibi impoſita. Nobis tamen adducta in vtramque partem argumenta, & eorum ſolutionem expendētibus, veriſimilior videtur ſententia, quæ ſaltem guſtum & tactum à pronūciato illo excipit: tum quia fictitium videtur, cum admoto igne organum aduritur, ta-

A ctum non percipere diſſolutionem temperamēti, quæ fit in eademmet parte, in qua torquetur, atque adeo nullam partem organi ſentire ſuam propriam diſſolutionem, ſed alterius; ſimiliterque linguam non percipere amarorem, qui ſibi inſidet. Quod rurſus à veritate alienum eſſe hoc argumento videtur: Calefiat inſtrumentum tactus vniformiter difformiter. Hoc poſito, ſi nulla pars organi ſentiens percipit diſſolutionem temperamenti, quæ ſibi immediate reſpondet, B cum quælibet pars magis minuſve, quam alia incaleſcat, (ea eſt enim lex formæ, quæ vniformiter difformiter per ſubiectū diffunditur) ſequitur tactum in alia parte organi plus, in alia minus ſentire, vt planum eſt cum læſio in omnibus partib. inæqualis ſit, vt ponimus. Item cum nulla pars propriam, ſed alterius offenſionem percipiat, ſequitur debere tactum, vbi plus eſt caloris, minus percipere: vbi minus, plus: ſiquidem vbi plus eſt caloris, non ſentit, niſi calorem C partis vicinæ, ſimiliterque vbi eſt minus. At hoc concedere, ſane abſurdum videtur.

Non probamus tamen opinionem eorum qui contendunt poſſe guſtum, vel tactum abſque ſimilitudine obiectum ſenſibile dignoſcere. Nāq; ex naturæ inſtituto, atq; ordine, inter cognitionem ſenſitiuam, & rem cognitam media eſt ſpecies: ne à re ſenſibili, quæ nimium materialis eſt ad cognitionem, quæ ad immaterialem naturam prope accedit, fiat tranſitus ſine medio, ſed D interiectu ſpeciei, quæ minus habet materialitatis, quam obiectum ſenſibile. Vnde Ariſtoteles hoc libro, c. 12. proxime ſequenti text. 121. abſolute docet, commune eſſe ſenſibus formas ſine materia, h. e. obiectorum imagines recipere. Videtur autem iuxta hanc ſententiam de immediatione guſtus & tactus, quam probabiliorem indicamus, peculiare eſſe his ſenſibus, vt inter potentiam & obiectum non requirant interuallum, quo extenuetur ſpecies: ſicut enim E cæteris craſſiores ſunt; ita ſpecies proxime ab obiecto edita, eis accommodata eſſe poteſt.

ΚΕΦ. ιβ.

Καθόλου δὲ περὶ πάσης αἰσθήσεως δεῖ λαβεῖν, ὅτι ἡ μὲν αἴσθησίς ἐστι τὸ δεκτικὸν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν ἄνευ τῆς ὕλης, οἷον ὁ κηρὸς τοῦ δακτυλίου ἄνευ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χρυσοῦ δέχεται τὸ σημεῖον: λαμβάνει δὲ τὸ χρυσοῦν ἢ τὸ χαλκοῦν σημεῖον, ἀλλ' οὐχ ᾗ χαλκὸς, ἢ χρυσὸς· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ αἴσθησις ἑκάστου ὑπὸ τοῦ ἔχοντος χρῶμα ἢ χυμὸν ἢ ψόφον πάσχει· ἀλλ' οὐχ ᾗ ἕκαστον ἐκείνων λέγεται, ἀλλ' ᾗ τοιονδὶ, καὶ κατὰ τὸν λόγον· αἰσθητήριον δὲ πρῶτον, ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη δύναμις.

ἔστι

CAPVT XII.

HOc autem vniuerſaliter accipere de omni ſenſu oportet, ſenſum, inquam, id eſſe, quod ſenſibiles ſine materia formas ſuſcipere poteſt. Perinde atque annuli ſignum ſine ferro, vel auro ſuſcipit cera: ſuſcipit autem æneum, vel aureum ſignum. ſed non vt eſt, aut aurum, neq; vt ſignum eſt aureum æneumve ſimili patitur. & ſenſus vniuſcuiuſq; ſenſibilis, modo: ab eo, quod habet colorem. aut ſonum, aut ſaporem. Sed non vt vnumquodq; illorum dicitur: ſed vt eſt tale, & ratione. Text. 121. b *Inſtrumentum autem id ſenſus eſt primum, in quo eſt talis vis atque potentia collocata.* Text. 122.

c Atque

CAPITIS DVODECIMI EXPLANATIO.

Senſus recipere rerũ imagines, non res ipſas.

HOc autem.] Explicatis ſigillatim externis ſenſibus, colligit Ariſtoteles hoc capite quædam iis communia. Primum eſt, ſenſus recipere formas ſine materia, id eſt, imagines rerum, non res ipſas. Quod ſigilli ſimilitudine oſtendit; cera enim figuram imaginemve aurei ſigilli recipit, non ipſam ſigilli materiam, in qua imago eſt. His non obſtat, quod tactus & guſtus, vt ex ſuperius dictis conſtat, non typos duntaxat tactilium & guſtatilium qualitatum, ſed qualitates quoque ipſas in ſe recipiant. Non enim mens Ariſtotelis fuit id negare; ſed aſſerere, vt potentiæ ſenſitiuæ externæ functiones ſuas obeant, non oportere vniuerſim qualitates ſenſibiles recipi in organo: oportere tamen ſenſibilia ſui imagines organis imprimere, eaſque ad eiuſmodi functiones proxime eliciendas concurrere: quidquid ſit de rebus ipſis, quę eiuſmodi ſpecierum interuentu ſub ſenſus cadunt. Eſt tamen de huius loci interpretatione non parum diſſidii inter Philoponum, Simplicium, Themiſtium & Auerroem. Qua de re lege Theophilum ad text. 121.

b *Inſtrumentum autem*] Omnibus ſenſibus commune aſſe ait, vt primum cuiuſque organum dicatur eſſe id, in quo ſenſus reſidet. Vocat autem primum organum, partem illam ſimilarem, in qua immediate recipitur facultas ſenſitiua. Namque vt 2. de Partibus animal cap 1. docet, licet pars corporis, qua ſenſio perficitur, ſit quidpiam diſſimilare, vt manus, vel oculus: tamen pars illa, in qua primo & proxime potentia actusque ſentiendi inhærent, ſimilaris eſt, vt neruus, humor cryſtallinus, aliæque eiuſmodi: atque has partes appellat hic primum ſenſorium.

ἔστι μὲν οὖν ταὐτόν. τὸ δ' εἶναι ἕτερον· μέγεθος μὲν γὰρ ἄν τι εἴη τὸ αἰσθανόμενον· οὐ μὴν τό γε αἰσθητικῷ εἶναι, οὐδ' ἡ αἴσθησις μέγεθός ἐστιν, ἀλλὰ λόγος τις καὶ δύναμις ἐκείνου. φανερὸν δ' ἐκ τούτων καὶ διὰ τί ποτε τῶν αἰσθητῶν αἱ ὑπερβολαὶ φθείρουσι τὰ αἰσθητήρια· ἂν γὰρ ᾖ ἰσχυροτέρα τοῦ αἰσθητηρίου ἡ κίνησις, λύεται ὁ λόγος. τοῦτο δ' ἦν ἡ αἴσθησις, ὥσπερ καὶ ἡ συμφωνία καὶ ὁ τόνος κρουομένων σφόδρα τῶν χορδῶν. καὶ διὰ τί ποτε τὰ φυτὰ οὐκ αἰσθάνεται, ἔχοντά τι μόριον ψυχικὸν, καὶ πάσχοντά τι ὑπὸ τῶν ἁπτῶν· καὶ γὰρ ψύχεται καὶ θερμαίνεται· αἴτιον γὰρ, τὸ μὴ ἔχειν μεσότητα, μηδὲ τοιαύτην ἀρχὴν, οἵαν δέχεσθαι τὰ εἴδη τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ πάσχειν μετὰ τῆς ὕλης. ἀπορήσειε δ' ἄν τις εἰ πάθοι ἄν τι ὑπὸ τῆς ὀσμῆς τὸ ἀδύνατον ὀσφρανθῆναι. ἢ ὑπὸ χρώματος τὸ μὴ δυνάμενον ἰδεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ τὸ ὀσφραντὸν, ὀσμὴ, εἴ τι ποιεῖ τὴν ὄσφρησιν, ἡ ὀσμὴ ποιεῖ· ὥστε τῶν ἀδυνάτων ὀσφρανθῆναι, οὐθὲν οἷόν τε πάσχειν ὑπ' ὀσμῆς· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· οὐδὲ τῶν δυνατῶν, ἀλλ' ᾗ αἰσθητικὸν ἕκαστον. ἅμα δὲ δῆλον καὶ οὕτως· οὔτε γὰρ φῶς καὶ σκότος, οὔτε ψόφος, οὔτε ὀσμὴ, οὐδὲν ποιεῖ τὰ σώματα, ἀλλ' ἐν οἷς ἐστιν, οἷον ἀὴρ ὁ μετὰ βροντῆς διΐστησι τὸ ξύλον· ἀλλὰ τὰ ἁπτὰ καὶ οἱ χυμοὶ ποιοῦσιν· εἰ γὰρ μὴ ὑπό τινος ἂν πάσχοι τὰ ἄψυχα καὶ ἀλλοιοῖτο; ἆρ' οὖν κἀκεῖνα ποιήσει, ἢ οὐ πᾶν σῶμα παθητικὸν ὑπὸ ὀσμῆς καὶ ψόφου· καὶ τὰ πάσχοντα ἀόριστα, καὶ οὐ μένει οἷον ἀήρ, ὄζει γὰρ ὥσπερ παθών τι. τί οὖν ἐστι τὸ ὀσμᾶσθαι παρὰ τὸ πάσχειν τι, ἢ τὸ μὲν ὀσμᾶσθαι, αἰσθάνεσθαι· ὁ δ' ἀὴρ παθὼν, ταχέως αἰσθητὸς γίνεται.

ΚΕΦ.

c *Atque ſunt idem, ratio vero non eſt eadem, ſed diuerſa. Nam id, quod ſentit, aliqua eſt magnitudo: non tamen ratio ſenſitiui, neq; ſenſus eſt magnitudo: ſed eſt quadam ratio potentiaque illius. Patet autem* Text.123
ex his, & cur ſenſibilium exuperationes ſenſuum inſtrumentum corrumpunt. Nam ſi motus ſit vehementior, inſtrumẽtique ſenſus ſuperet vires, diſſoluitur ratio. Id autem erat ſenſus: diſſoluiturq; perinde, atque concentus intentione, cum vehementer fides pulſantur. d *Patet autem quam ob cauſam non* Text.124
ſentiunt plantæ, & tametſi partem aliquam habent animæ, atque ab ipſis tangibilibus patiuntur, frigeſcunt enim & caleſiunt, vt patet. Nam huius cauſa eſt mediocritatem non habere, neque principium tale, vt ſenſibilium ſine materia ſuſcipiant formas, ſed cum materia patiantur. e *Dubitabit autem* Text.135.
quiſpiam, ſi poſſit id ab odore pati, quod olfacere nequit: aut id à colore, quod haudquaquam videre poteſt, & in cæteris ſimili modo. Quod ſi odorabile ſit odor: ſi quid in odoratum agit, odor profecto agit. Quare fieri nequit, vt ab odore quicquam patiatur eorum, quæ olfacere nequeunt, eadem eſt & in cæteris ratio. Nec etiam fieri poteſt, vt à ſenſibilibus quicquam patiatur eorum, quæ ſentire poſſunt, niſi vt quodq; eſt ſenſitiuum. Id ita eſſe patere poteſt, & Text.126.
hoc etiam pacto. Nam neq; lumen & tenebræ, neq; ſonus, neque odor in corpora quicquam agit: ſed ea nimirum, in quibus ſunt ipſa; aer enim qui eſt cum tonitruo, ſcindit lignum. f *At enim tangibilia ſaporeſq; agunt; ſi enim non agerent: à quonã inanimata paterentur, atq; alterarentur? Quid igitur,* Text.127
aguntne & ſenſibilia illa? at videtur non omne corpus ab odore pati, ſonoque poteſt: & ea, quæ patiuntur, terminis vocant, & non manent, vt aer. Olet enim ipſe tanquam aliquid paſſus. g *Quid aliud eſt olfacere quidem, præter idipſum aliquid inquam pati? at enim olfacere quidem ſentire eſt, aer autem paſſus cito ſenſibilis fit.*

CAP.

Conſenſus inter potentiam & inſtrumentum.

c *Atque ſunt.*] Explicat conſenſionem inter potentiam & inſtrumentum, aitque hæc ſubiecto idem eſſe, ratione differre: quaſi dicat, vt candor & lac ſubiecto idem ſunt: quia candor lacti inhæret:

inhæret: & tamen definitione inter ſe diſtinguitur: ita potentiam & organum eſſe idem ſubiecto; quia potentia inſidet organo: differre tamen natura & definitione: ſiquidem potentia eſt forma accidentaria inhærens corpori: organum vero eſt ſubſtantia qualitate affecta.

d *Patet autem.*] Duo quædam problemata diſſoluit. Alterum eſt, cur excellens ſenſibile, vt præfulgida lux, aut vehemens ſonus facultatem lædit. Reſpondet cauſam eſſe, quia potentiæ exigunt temperiem quandam in ſubiecto, ac velut harmoniam, vt ſuis muneribus probe fungantur. Quare vt in cithara aliiſque muſicæ inſtrumentis, ſi motu perturbato & acriori, quam par eſt quatiantur, fidium temperies diſſoluitur, nec harmonia ſibi conſtat; ita vehemens ſenſibile organi temperiem euertit, qua amiſſa, nequeunt ſenſus functiones ſuas conuenienter adminiſtrare. Alterum problema eſt, cur plantæ non ſentiant, cum animatæ ſint, & tactilibus qualitatibus, ſicuti animantes, affici ſoleant: quandoquidem calent, & frigeſcunt. Reſpondet: quia carent ea primarum qualitatum temperie, ac ratione, quæ ſenſiteriis neceſſaria eſt. Inde enim fit, vt nec ſentientem facultatem obtineant, nec organa idonea ad ſentiendi munus, & ad vſum formarum abſque materia.

e *Dubitabit.*] Quia dixerat plantas recipere in ſe tactiles qualitates, nec tamen ſenſu pollere. Accepta inde occaſione in controuerſiam adducit, num aliqud expers ſenſus à ſenſuum obiectis, vt à ſono, vel ab odore patiatur. Argumentatur pro parte negatiua. Primum, quia cum odoratus, verbi gratia, & odorabile, ſint relata, nec odorabile niſi reſpectu odoratus, nec odoratus niſi odorabilis comparatione dicatur, non videtur poſſe quicquam præter odoratum odore affici. Secundo, quia ipſa ſenſibilia, vt lumen & tenebræ ſuo modo, itemque ſonus, & alia id genus non agunt in corpora ſenſu carentia, niſi ex accidente; vt ſonus non per ſe terram concutit, aut arborem ſcindit: ſed quia cum vehementi aeris commotione iunctus eſt. Quare ſenſibilia non niſi in id, quod ſentire poteſt, & quatenus ſenſu præditum eſt agere videntur.

f *At enim.*] Pro parte affirmatiua, quæ vera eſt, hunc in modum diſſerit: Tangibiles qualitates, ſapores, cæteraque ſenſibilia habent vim agendi, etiam in res inanimatas: non eſt igitur cur negemus poſſe eas agere, eiſque paſſionem inferre. Quamuis non ſit negandum, quædam ex iis, vt odorem & ſonum non diffundi indiſcriminatim per omnia corpora, ſed per ea, quæ carent terminis, & non manent, id eſt, per humida fluidaque; videlicet per aerem & aquam, vt conſtat ex iis quæ in ſuperioribus diſputata ſunt. Argumenta autem, quæ pro negatiua parte propoſitæ dubitationis adducta fuere, paruo negotio diluuntur. Ad primum reſpondendum erit, ſi odorabile & odoratus ſumatur quatens odorabile dicitur id, quod eſt odoratu cognoſcibile: & odoratus facultas, quæ poteſt rem odorabilem cognoſcere: tum odorabile ad ſolam odorandi potentiam, ſimiliterque odorandi potentiam ad odorabile tantum referri: ſi autem odorabile accipiatur, prout dicitur id, cuius odor alicubi recipi poteſt, tunc odorabile non referri tantum ad potentiam; ſed etiam ad medium, quo odor à re odorifera reſiliens excipitur. Ad ſecundum licet ſonus non effringat arborem, niſi ob vehementem aeris agitationem, qua vehitur, tamen eundem ſonum per aerem re ipſa etiam diffundi.

g *Quid aliud*] Contra id, quod ante definierat, etiam aerem odorem recipere, ita obiicit: Odorari, eſt odorem recipere: atqui intermedium corpus reiicit in ſe odorem: igitur odoratur, atque adeo ſentit. Huic obiectioni occurrit: Odorari eſſe ſubiectum ita pati, vt odorem ſentiat: quod aeri non competit.

QVÆSTIO VNICA.

VTRVM NE SENSVS AB excellenti ſenſibili lædatur, an non.

ARTICVLVS I.

DISPVTATVR PRIMO PRO parte negatiua: ſed aſtruitur affirmatiua pars quæſtionis.

A QVOD negatiua propoſitæ quæſtionis pars vera ſit, hiſce argumentis videtur oſtendi: Potentiæ omnes natiua propenſione ad obiecta ſua inclinantur, non minus, quam ad operationes, quibus in ea feruntur; ſed nihil inclinatur ad id, à quo læditur; cum omnia propriam ament incolumitatem: igitur ſenſus nec ab excellenti, nec ab vllo alio ſuo obiecto lædi poteſt. Secundo, Eiuſdem eſt lædere & corrumpere; cum læſio ad corruptionem ducat; ſed nihil corrumpitur, niſi à contrario, vt docuit Ariſtoteles libro de Longit. & breuit. vitæ, cap.... Igitur ſenſus non niſi à contrario læditur: atqui ſenſibus ſicuti & reliquis potentiis naturalibus, nihil eſt contrarium: nihil eſt ergo quod ſenſui læſionem afferre queat. Tertio; Obiecta agunt in ſenſus per ſuas ſpecies: ſed hæ nullam realem edunt actionem, qua vel organi temperiem immutent, vel ſenſum labefactent. Non poſſunt igitur ſenſui nocere. Probatur minor; quia imagines habent eſſe imperfectum & diminutum, cum à natura rerum, quas repræſentant, degenerent. Vnde earum eſſe à Philoſophis non ſimpliciter reale dicitur, ſed notionale,

B

2. Argum.

3. Argum.

y

notionale, quaſi medium inter eſſe reale & rationis. Quo fit, vt ſpecies caloris non videatur poſſe calorem gignere; præſertim cum ipſa deterioris notæ ſit, quam calor. Similiterque ſeſe habent reliquæ imagines comparatione rerum, quas potentiis exhibent. *4. Argum.* Quarto, Intellectus, quo res, in quarum contemplationem incumbit, nobiliores ſunt, eo maiorem capit voluptatem; & illuſtrium obiectorum perceptione non modo non læditur, ſed ad alia cognoſcenda magis acuitur, & expeditur. Vnde à cauſis ad effecta, & à ſubſtantiis ad accidentia progreditur; ſed quoad hoc eadem eſt ratio in intellectu, ac ſenſu. Igitur ſenſus nullam ab eximio ſenſili percipit læſionem.

Concluſio affirmatiua. Verum quod excellentia ſenſibilia ſenſus lædant, & interdum omnino labefactent, docuit Ariſtoteles ſuperiori capite, text. 123. & rurſus cap. 2. lib. 13. tex. 141. D. Thom. in diſputatis, quæſt. de anima artic. 8. Galenus. lib. 10. de Vſu partium, aliique auctores; idemque experientia conſtat. Nam cum apta organi compoſitio, ſine qua fieri nequit, vt ſenſus vigeant, aut propriis defungantur muneribus, non ſolum in figura congruenti & idonea, ſed etiam in quadam primarum qualitatum ſymmetria & moderatione conſiſtat: hæc autem excedentium ſenſibilium vi, ac vehementi immutatione penitus, aut ex parte deſtruatur; conſequens fit, vt ſenſibilia ipſam quoque potentiam in organo reſidentem, vel aliquantulum vitient, atque à perfecta ſua operatione impediant. *Simile.* Quod ſimilitudine fidium ab Ariſtotele adducta ediſſerit Themiſtius hoc in libro, cap. 42. ſuæ paraphraſis in hunc modum: Conſtat, inquit, exuperantiam ſenſilis perniciem afferre ſenſorio. Nam ſi vis maior ingruat, quam vt ſuſtineri è ſenſu poſſit, neceſſarium eſt eius partis interitum ſequi; quia temperamentum & ratio ſoluitur, deſtruiturque. Nihil enim aliud temperamentum eſt, quam menſurata quædam & modificata medietas. Omne vero moderatum ab immoderato diſſoluitur; vt modulatio in fidibus atque cantu, ſi chordæ voceſque aut validius obgraueſcant, aut impenſius euibriſſent, quam intentionis & concentus ratio poſtulat, protinus diſſidere incipit, mox & conſpiratio tota confunditur. Hæc ille.

ARTICVLVS II.

PARTICVLATIM EXPLICATVR *quo pacto ſinguli ſenſus ab excellenti ſenſibili lædantur, ſoluunturque argumenta initio propoſita.*

QVo autem pacto ſinguli ſenſus ab excellenti ſenſibili oblædantur, facile intelligi poteſt. In primis enim lux quæ ſuopte ingenio coloris parens eſt, ſi nimia ſit, multum coloris oculo imprimit; atque ita organi temperiem immutat; dum præterea eiuſdem coloris vi partes materiæ diſgregat ac viam aperit, qua foras exiliant ſpiritus vitales, ſine quorum ope adminiſtrari viſio nequit. *Vt viſile a[...] [...]tum lædat* Sic autem interdum ad cæcitatem vſque peruenitur. *Ex Galeno* Cuius rei illuſtria refert exempla Galenus, lib. 10. de Vſu partium. Quod vehementi, inquit, ſplendore oculi noſtri offendantur, docuerunt id quidem milites Xenophontis, qui per multam niuem iter facientes, vehementer læſi oculis fuerunt. Experti ſunt etiã id illi qui ex obſcuriſſimo carcere in ſplendidiſſimã domũ calce illitam & læuigatam à Dionyſio Tyranno repente ducti, ſubito occæcabantur, minime repentinum illum occurſum ſplendidæ lucis ferentes. *Pictores vt [...]lorum off[...] nem declin[...]* Quare merito ſane pictores, cum pingunt in coriis albis, à quibus viſus offenditur, colores fuſcos, ac ceruleos opponunt, in quo ſubinde intuentes recreant, atque reficiunt oculos. Similiter ophthalmia laborantes offendit lux, & redarguit; qui tamen fuſca & cærulea ſine dolore intuentur. Iam vero ſi Solem ipſum, explicatis & inconniuentibus oculis intueri velis, illos celeriter perdes; vti contigit multis, qui per eclipſim Solis, fixis oculis ipſum cum intuerentur, noſſe affectum eius cupientes, prorſus ſunt occæcati. Hæc ex Galeno. Addit quoque M. Albertus tract. 4. cap. 9. etiam tenebras ſuo modo aſpectui officere, quatenus in tenebris ob luminis & caloris abſentiam ſpiritus in intima ſeſe abdunt; ac nimia frigiditas partes oculi cogit, cõſtipatque, ita vt aliquando recuperari aſpectus nequeant.

Vt alii ſenſ[...] obiectis læ[...]tur. Quod ad reliquos ſenſus attinet, nocet auditui ingens ſonus ob vehementem aeris commotionem, qua vehitur. Vnde teſte Plinio lib. 9. Natur. hiſt. cap. 29. Nilus vbi ex altiſſimis montibus præcipitat, fragore accolas ſurdos reddit. Olfactui etiam, teſte Ariſtotele lib. 2. huius operis, cap. 9. text. 99. nocent odores admodum graues, ob excedentem calorem fumidæ exhalationis, qua interdum vſque ad proceſſus mamillares deuehuntur. Denique tactum & guſtatum lædunt tactilia & guſtatilia, propter caloris & frigoris, aliarumque eiuſmodi qualitatum exuperantiam. At enim quemadmodum excedentia ſenſibilia ſenſibus offenſionem inducunt, ita eoſdem mediocria oblectant; vt color herbaceus viſum attemperatæ voces, & in numerum compoſitæ auditum: atque ita in cæteris res habet.

Solutio 1. a[...] Nunc argumenta initio propoſita diluamus. Ad primum, conceſſa maiori propoſitione, reſpondendum eſt ad minorem, nihil naturaliter inclinari in id, à quo per ſe læditur; obiecta vero ſenſuum non lædere ſenſus per ſe, ſed ex antecedẽte, cum ad exuperantiam deflectunt.

2. deflectunt, organumque lædunt. Ad ſecundum conceſſa item maiori, dicendum eſt potentias ſenſitiuas non habere contrarium: nec etiam per ſe corrumpi, ſed ſoluta organi temperie: hanc autem euerti exceſſu, qui mediocritati, in qua temperies conſiſtit, aduerſatur. Ad tertium
3. variè ſolet reſponderi. Sunt qui putent etiam ſpecies ſenſibilium lædere per ſe, progignendo qualitatem, quæ organum diſſoluat; quia quamuis diminutum & imperfectum eſſe obtineant; tamen, vt ſunt inſtrumenta obiectorum, à quibus emittuntur, eam vim ſortiri

A queunt. Hæc tamen ſententia, vt alibi oſtendimus, minus probabilis eſt. Igitur alii, quorum amplectimur opinionem aiunt, ſpecies non per ſe, ſed ratione aliarum qualitatum, quæ ipſas comitantur, & ab obiecto vna traiiciuntur, eiuſmodi effectus edere. Ad vltimum 4.
dicendum eſt, non lædi intellectus illuſtrium rerum cognitione: quia non eſt potentia inhærens organo corporeo, cuius temperies ingruentium qualitatum exceſſu euerti
B poſſit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

IN TERTIVM LIBRVM ARISTOTELIS DE ANIMA,

PROOEMIVM.

POSTQVAM Ariſtoteles primo libro animæ naturam ex veterum placitis, non tam quid ſentiendum, quam quid non ſentiendum eſſet explicans, indagauit. Et in ſecundo collectam atque inuentam animæ definitionem propoſuit, deque eius potentiis & functionibus multa ſubtiliter & accurate diſſeruit: nunc cætera, quæ ad ſuſceptæ materiæ abſolutionem pertinent, non minori diligentia & ſtudio perſequitur hoc libro, qui in quatuor partes diſtribuitur. In prima, quæ vno capite abſoluitur, agit de numero ſenſuum externorum, de quibus libro ſuperiori ſigillatim diſputauerat. In ſecunda, duobus capitibus contenta, exhibet tractationem de internis ſenſibus. In tertia diſſerit de intellectu, à quarto vſque ad octauum caput. In quarta à capite nono vſque ad finem libri, principium progreſſionis animantium pertractat. Eſt tamen de huius libri exordio non parua inter expoſitores diſſenſio. Namque Auerroes, M. Albertus, Aegidius, & Caietanus tria priora capita ad ſecundum librum pertinere volunt; atque hunc à quarto capite inchoari. Verum noſtram diſtributionem, quam præferunt Græca exemplaria, quæq; nunc vulgo recepta eſt, ſequuntur Philoponus, Themiſtius, Simplicius, Boetius, Diuus Thomas, Theophilus, & Argyropilus, & alii.

Diſtributio huius libri in partes quatuor.

Diſſidium de exordio tertii libri.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΤΟ Γ.

ΚΕΦ. Α.

ΟΤΙ δ' οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἑτέρα παρὰ τὰς πέντε· λέγω δὲ ταύτας, ὄψιν, ἀκοήν, ὄσφρησιν, γεῦσιν, ἁφήν, ἐκ τῶνδε πιστεύσειεν ἄν τις, εἰ γὰρ παντὸς οὗ ἐστιν αἴσθησις, ἁφή, καὶ νῦν ἔχομεν αἴσθησιν· πάντα γὰρ τὰ τοῦ ἁπτοῦ ᾗ ἁπτὸν πάθη, τῇ ἁφῇ ἡμῖν αἰσθητά ἐστιν· ἀνάγκη τε, εἴπερ ἐκλείπει τις αἴσθησις, καὶ αἰσθητήριόν τι ἡμῖν ἐκλείπειν· καὶ ὅσων μὲν αὐτοὶ ἁπτόμενοι αἰσθανόμεθα. τῇ ἁφῇ αἰσθητά ἐστιν, ἣν τυγχάνομεν ἔχοντες· ὅσα δὲ διὰ τῶν μεταξὺ, καὶ μὴ αὐτῶν ἁπτόμενοι τοῖς ἁπλοῖς διαστήμασι· λέγω δ' οἷον ἀέρι καὶ ὕδατι. ἔχει δὲ οὕτως, ὥστε εἰ μὲν δι' ἑνὸς πλείω αἰσθητὰ ἕτερα ἀλλήλων ὄντα τῷ γένει, ἀνάγκη τὸν ἔχοντα τὸ τοιοῦτον αἰσθητήριον, ἀμφοῖν αἰσθητικὸν εἶναι· οἷον εἰ ἐξ ἀέρος ἐστὶ τὸ αἰσθητήριον, καὶ ἔστιν ὁ ἀὴρ καὶ ψόφου καὶ χρόας· εἰ δὲ πλείω τοῦ αὐτοῦ, οἷον χρόας καὶ ὁ ἀὴρ καὶ ὕδωρ· ἄμφω γὰρ διαφανῆ· καὶ ὁ τὸ ἕτερον αὐτῶν ἔχων μόνον, αἰσθήσεται τοῦ δι' ἀμφοῖν. τῶν

ARISTOTELIS DE ANIMA LIBER III.

CAPVT I.

SENSVM a autem nullum alium eſſe præter hos quinque; Viſum, inquam, auditum, odoratum, guſtum & tactum, ex hiſce profecto, quæ nunc deinceps dicemus, credere quiſpiam poteſt. b *Nam ſi nunc ſenſum omnis eius habemus,* c *cuius ſenſus eſt tactus, omnes namque rei tangibilis vt eſt tangibilis, affectus nobis ſunt ſenſibiles tactu, nullius itaque tactus, vel guſtus, vel olfactus, vel auditus, vel viſus deeſſe nobis videtur.* d *Præterea ſi ſenſus nobis deficiat aliquis, & inſtrumentum neceſſe eſt illius nobis deeſſe. Præterea* e *omnis ſenſus per medium ſentit, vt patuit.* Text. 121. *Medium autem, aut coniunctum, aut ſeiunctum, externumque eſſe neceſſe eſt. At nos habemus vtrumque, & id, inquam, quod eſt coniunctum, quo quidem tangentes, ſentimus ſenſibilia tactu & id etiam per quod eminus non tangentes ſentiamus: id vero duplex eſt ſpatium ſimplex; aer, inquam, & aqua. Res autem ita ſeſe habere videtur, vt ſi ſenſibilia plura diverſa genere per vnum medium ſentiantur, neceſſarium ſit eum qui ſenſus inſtrumentum habet tale, ſenſitiuum illorum eſſe, vt ſi ex aere ſenſus ſit inſtrumentum, & aer ſit medium in colore ſentiendo, ac ſono. Quod ſi vnum idemque per plura media ſentiantur, vt color per aerem atque aquam (hæc enim vtraque perſpicua ſunt) is, qui alterum tantum habet ipſorum ſentit; nimirum id, quod per vtrumque ſentire poteſt.* Text. 122.

f *Nam*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Cur hic liber à numero ſenſuũ externorum initium ſumat. Eos quinque eſſe quomodo probetur.

SEnſum a autem] Quoniam vis ſentiendi non omnibus animantibus ex æquo ineſt, vt experientia conſtat, docetque Ariſtoteles cap. 1. lib. 12. de Hiſt. anim & cap. 8. lib. 9. eiuſdem operis; ne quis ob hanc ſentiendi varietatem indefinitum eſſe crederet ſenſuum numerum: probat hoc capite, quinque tantum eſſe externos ſenſus: neque dari aliam externam facultatem, qua propria & communia ſenſibilia diiudicentur. Eſt autem inter expoſitores diſſidium, cur Ariſtoteles hunc librum à numero ſenſuum inchoarit. Veriſimile eſt, id propterea feciſſe, vt ad diſputationẽ de internis potentiis gradum faceret, quod præſtat, oſtendens abſolutam iam eſſe conſiderationem externorum ſenſuum, cum nullus alius ſit, præter quinque à ſe prius traditos. Probat ergo inſtitutum hoc fere modo: Perfectis animantibus, cuiuſmodi ſunt homines, quibus non ſolum ea, quæ ad vitam agendam, ſed ad bene agendam & conſeruandam obſeruiunt, natura tribuit: non inſunt plures ſenſus, quam quinque; nimirum viſus, auditus, odoratus, guſtus, tactus. Non igitur ſenſus externi plures numero ſunt. Atque hæc eſt præcipua ratio & fundamentum Ariſtotelis hoc loco, vt Auerroes, Philoponus & Simplicius annotarunt. Eandem concluſionem & argumentum inuenies apud eundem Ariſtotelem lib. 4. de Hiſt. anim. cap. 8.

b *Nam ſi nunc*] Antecedens propoſiti ſyllogiſmi, videlicet ineſſe homini omnes ſenſus, probat ex obiectis, ex inſtrumentis, ex mediis. Ex obiectis; quia homines omnia ſenſibilia percipiunt. Ex inſtrumentis; quia nullum eis deeſt organum ad functiones ſenſuum obeundas. Ex mediis, quia omnia media eis obſeruiunt ad ſenſibilium traiectionem.

Ineſſe homini omnes ſenſus. Mutua coniunctio inter ſenſum & ſenſorium.

c *Cuius ſenſus eſt*] Percipi à nobis omnia, quæ ſub ſenſus cadunt, probat ex eo, quia ſi tactu omnes tangibilium qualitatum differentias, quæ latiſſime patent, diſcernimus: idem quoque de reliquorum ſenſuum obiectis affirmandum erit.

d *Præterea ſi ſenſus.*] Antequam probet venire nobis in vſum omnia media, docet fieri non poſſe, vt ſenſum aliquem habeamus, cuius nobis ſenſorium deſit. Reſpondent enim hæc ſibi mutuo, ita vt ſenſus abſque inſtrumento propria munia adminiſtrare non poſſint: & inſtrumenta abſ-

ta abſque potentiis ſuperflua ſint, atq; adeo abſque illis non dentur: quandoquidem non niſi gratia operationis ſunt, docente etiam Ariſtotele capite vltimo lib. 4. Meteor. & cap. 1. lib. 1. de partibus anim. & cap 3. lib. 1. Politic. & cap. 2. & libro 3 de generatione anim. aliiſque in locis.

e *Omnis ſenſus*] Probat nullum nobis medium deeſſe: Nam medium aut internum eſt, aut externum; nos vero vtroque ad ſentiẽdum vtimur, vt ex ſuperiori libro conſtat Deinde explicat ſympatiam, & connexionem, quæ inter medium formaliter, ſeu quaſi formaliter ſumptum, & ipſum ſenſum intercedit, aitque ſi medium formaliter vnum ſit, etiam ſenſum, qui eo vtitur, vnum formaliter eſſe exiſtimandum: eſto materialiter plura ſint, quo pacto viſus vnus eſt, licet ſpecies viſibiles per aerem, & aquam traiiciantur: habent enim hæc duo elementa vnam formalem rationem, ſecundum quam imagines viſiles tranſmittunt, nempe diaphaneitatem: quam tamen rationem non habet aer, quatenus ſpecies colorum, & ſpecies odorum deuehit. Quo fit, vt licet vnum medium materialiter ſit, nihilominus ad duos ſenſus pertineat. Vbi aduertas obſcuritatem hoc loco peperiſſe, quod Ariſtoteles nunc de ſenſoriis loquitur, nunc de mediis, videlicet ob cognationem inter medii, & ſenſorii naturam.

Nullum homini deeſſe medim ad functiones ſenſuum.

Vni ſenſui reſpondet vnum medium formaliter.

f Nam

τῶν δὲ ἁπλῶν ἐκ δύο τούτων αἰσθητήρια μόνον ἐστὶν, ἐξ ἀέρος καὶ ὕδατος· ἡ μὲν γὰρ κόρη, ὕδατος· ἡ δὲ ἀκοὴ, ἀέρος· ἡ δὲ ὄσφρησις, θατέρου τούτων. τὸ δὲ πῦρ, ἢ οὐδενὸς, ἢ κοινὸν πάντων· οὐδὲν γὰρ ἄνευ θερμότητος αἰσθητικόν. ἡ δὲ γῆ, ἢ οὐδενὸς, ἢ ἐν τῇ ἁφῇ μάλιστα μέμικται ἰδίως. διὸ λείποιτ᾽ ἂν μηθὲν εἶναι αἰσθητήριον ἔξω ὕδατος καὶ ἀέρος. ταῦτα δὲ καὶ νῦν ἔχει ἔνια ζῷα. πᾶσαι ἄρα αἱ αἰσθήσεις, ἔχονται ὑπὸ τῶν μὴ ἀτελῶν, μηδὲ πεπηρωμένων· φαίνεται καὶ ἡ ἀσπάλαξ ὑπὸ τὸ δέρμα ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς. ὥστε εἰ μή τι ἕτερόν ἐστι σῶμα, καὶ πάθος, ὃ μηδενός ἐστι τῶν ἐνταῦθα σωμάτων, οὐδεμία ἂν ἐκλείποι αἴσθησις ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν κοινῶν οἷόν τε εἶναι αἰσθητήριον τι ἴδιον, ὧν ἑκάστῃ αἰσθήσει αἰσθανόμεθα κατὰ συμβεβηκός οἷον κινήσεως, στάσεως, σχήματος, μεγέθους, ἀριθμοῦ, ἑνός· ταῦτα γὰρ πάντα κινήσει αἰσθανόμεθα. οἷον μέγεθος κινήσει· ὥστε καὶ τὸ σχῆμα· μέγεθος γάρ τι καὶ τὸ σχῆμα· τὸ δὲ ἠρεμοῦν, τῷ μὴ κινεῖσθαι. ὁ δὲ ἀριθμὸς, τῇ ἀποφάσει τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῖς ἰδίοις, ἑκάστη

f *Nam ex hiſce duobus ſimplicibus tantum inſtrumenta ſunt ſenſus, ex aere, atque aqua. Etenim pupilla ex aqua, auditus ex aere; odoratus ex horum altero, conſtat. Ignis, aut nullius eſt inſtrumenti, aut communis omnium eſt: quippe cum ſine caliditate nihil ſit ſenſitiuum. Terra etiam, aut nullius eſt inſtrumenti, aut in tactu maxime commiſta. Quo circa reſtat nullum ſenſus inſtrumentum eſſe prater aerem, atque aquam. Hæc autem nonnulla nunc animalium habent.* Text. 130. g *Ab iis igitur animalium, quæ ſunt perfecta, non imperfecta, nec membris capta, omnes ſenſus habentur. Etenim & talpa ſub cute oculos habere videtur.* Text. 131. *Atque ſi nullum aliud corpus eſt praterea, quæ percipimus eſſe, nec vllus alius affectus prater alios, qui corporibus hiſce competunt, quæ ſunt hic, nullus profecto deficit ſenſus.* Text. 132. h *At vero neque ſenſus inſtrumentum quicquam proprium ſenſibilium communium eſſe poteſt, motus, inquam, quietis, figuræ, magnitudinis, numeri, vnius, quæ vnoquoque ſenſu ſentimus non per accidens. Omnia enim hæc ſane motu ſentimus. Etenim magnitudo motu ſentitur. Quare & figura quidem, cum figura quædam magnitudo ſit, & id, quod quieſcit, ex eo quia non mouetur. Et numerus continui negatione, & ſenſilibus propriis: vnuſquiſque*

---

f *Nam ex hiſce.*] Propoſitum confirmat ex parte organorum. Nam omnia ſentiendi inſtrumenta ex duobus elementis conſtant, aere, & aqua, quatenus hæc ſunt magis apta ad patiendum ab obiectis, quod organi ratio maxime requirit. Ignis autem cum vehementer actiuus ſit minus ad id obtinet commoditatis, quamuis ratione caloris, ſine quo nulla operatio ſenſuum dari poteſt, in quolibet ſenſorio requiratur: terra etiam quia nimis concreta, craſſaque eſt, aut in nullo organo viget, excellitve: aut in ſolo tactu. Cum igitur tota hæc varietas compoſitionis, quæ organis competit, cernatur in inſtrumentis ſenſuum humanorum, planum fit, nullum ſenſum defectu organi homini deeſſe.

Ex elementis præcipue aqua & aer ſenſuum inſtrumenta componunt.

g *Ab iis igitur.*] Concludit omnia organa ſenſuum ineſſe non omnibus, ſed perfectis animalibus, & quæ mutila non ſunt. Quod ſi quis obiiciat talpam eſſe animal perfectum, & tamen carere viſu, reſpondet, & ſi talpa viſu careat habere tamẽ inchoationem quandam oculorum: quaſi dicat intendiſſe primo naturam viſum ei tribuere: ſed non tribuiſſe, quod in ſubterraneis latebris viuenti aſpectus minime conueniret. Alii volũt non ſuppoſuiſſe Ariſtotelem talpam eſſe perfectum animal, ſed potius imperfectum, fuiſſeque argumẽtatum ab eo, cui minus ineſſe videtur, quaſi diceret: ſi talpa, quæ animal eſt inferioris notæ, aſpectum habet, vt ipſa oculorum effigies, licet obſcura, indicat, multo maiori iure viſum, cæteroſque ſenſus perfecta animantia obtinebunt. Quid tamen de viſu talpę pronunciandum ſit, in quæſtione diſquiremus.

Perfectis animantibus ineſſe omnium ſenſuũ organa.

h *At vero neque.*] Diceret quiſpiam præter quinque ſenſus dari alium, qui circa communia ſenſibilia tanquam circa ſenſibile ſibi proprium verſetur. Id refellit hunc in modum. Nullum ſenſibile proprium alicuius ſenſus poteſt in alium ſenſum per ſe cadere: atqui omne ſenſibile commune

Non dari ſextum ſenſum circa ſenſibilia communia

commune cadit per ſe in alios ſenſus: Ergo nullum poteſt eſſe proprium alicuius. Minorem probat, quia ſenſibilia communia agunt in alios quinque ſenſus atque adeo per ſe ab illis ſentiuntur, quandoquidem id ſentitur per ſe, quod afficit potentiam. Hoc indicat illis verbis, motu ſentimus, id eſt, quæ dum potentiam mouent, ſiue immutant, dignoſcimus. Deinde, quod prædicta ſenſibilia communia immutent potentias, probat: nam magnitudo mouet aſpectum, atque adeo & figura, quæ eſt illius terminus, nec ab ea realiter diſtinguitur: parique modo res habet in cæteris.

i *Quod*

ἑκάστη γὰρ ἓν αἰσθάνεται αἴσθησις. ὥστε δῆλον, ὅτι ἀδύνατον ὁτουοῦν ἰδίαν αἴσθησιν εἶναι τούτων, οἷον κινήσεως· οὕτω γὰρ ἔσται, ὥσπερ νῦν τῇ ὄψει τὸ γλυκὺ αἰσθανόμεθα· τοῦτο δ' ὅτι ἀμφοῖν ἔχοντες τυγχάνομεν αἴσθησιν, ᾗ ὅταν συμπέσωσι, γνωρίζομεν. εἰ δὲ μή, οὐδαμῶς ἄν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθανόμεθα, οἷον τὸν Κλέωνος υἱόν, οὐχ ὅτι Κλέωνος υἱός, ἀλλ' ὅτι λευκός. τούτῳ δὲ συμβέβηκεν υἱῷ Κλέωνος εἶναι. τῶν δὲ κοινῶν ἔχομεν αἴσθησιν ἤδη κοινήν, οὐ κατὰ συμβεβηκός· οὐκ ἄρα ἐστὶν ἰδία· οὐδαμῶς γὰρ ἂν ᾐσθανόμεθα, ἀλλ' οὕτως, ὥσπερ εἴρηται, τὸν Κλέωνος υἱὸν ἡμᾶς ὁρᾶν· τὰ δ' ἀλλήλων ἴδια κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθάνονται αἱ αἰσθήσεις, οὐχ ᾗ αὐταί, ἀλλ' ᾗ μία, ὅταν ἅμα ἡ αἴσθησις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γένηται· οἷον, ὅτι ἡ χολὴ πικρὰ καὶ ξανθή· οὐ γὰρ δὴ ἑτέρας γε τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἄμφω ἕν. διὸ καὶ ἀπατᾶται, καὶ ἐὰν ᾖ ξανθόν, χολὴν οἴεται εἶναι. ζητήσειε δ' ἄν τις, τίνος ἕνεκα πλείους ἔχομεν αἰσθήσεις, ἀλλ' οὐ μίαν μόνην. ἢ ὅπως μὴ λανθάνῃ τὰ ἀκολουθοῦντα καὶ κοινά, οἷον κίνησις, καὶ μέγεθος, καὶ ἀριθμός. εἰ γὰρ ἦν ὄψις μόνη καὶ αὕτη λευκοῦ, ἐλάνθανεν ἂν μᾶλλον κἂν ἐδόκει ταὐτὸ εἶναι πάντα, διὰ τὸ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις ἅμα χρῶμα καὶ μέγεθος. νῦν δ' ἐπεὶ ἐν ἑτέρῳ αἰσθητῷ τὰ κοινὰ ὑπάρχει, δῆλον ποιεῖ ὅτι ἄλλο τι ἕκαστον αὐτῶν.

Vnuſquiſque namque ſenſus, nimirum vnum ſentit. Text.134 *Quare patet fieri non poſſe, vt communium cuiuſque ſit proprius ſenſus. Si enim eſſet, perinde tunc fieret atque nunc dulce ſentimus. Quod quidem propterea fit, quod vtrorumque ſenſum habemus, quo cum concurrunt, agnoſcimus.* i *Quod ſi ita non eſſet nullo modo profecto niſi per accidens ſentiremus, quo pacto filium ſentimus Cleonis, non enim Cleonis filium, ſed album ſentimus: huic autem accidit, vt filius ſit Cleonis. At communium habemus iam ſenſum communem, non per accidens ſane. Nullus igitur ipſorum ſenſus eſt proprius: nullo enim ſentiremus modo: niſi eo, quo diximus filium videre Cleonis.* k *Propria autem ſenſibilia ſenſus ipſi per accidens alter alterius ſentiunt, non hoc ſane quo ipſi ſunt, ſed quo vnus, cum ſimul in eodem ſenſus efficitur, ceu bilem amaram eſſe, ac flauam. Non enim ad alterum pertinet vnum ambo hæc eſſe dicere. Quapropter & errat, & ſi ſit quippiam flauum.* l *Quæri autem poteſt cuiuſnam gratia plures ſenſus, ſed non vnum tantum habemus.* Text.135 *At vt minus ipſa quæ ſequuntur, atque communia lateant, vt motus, & magnitudo & numerus. Nam ſi eſſet ſolus viſus, qui quidem eſt & coloris, magis laterent, ac idem eſſe omnia viderentur, propterea quod color, & magnitudo ſimul ſe ſequuntur, & comitantur. Nunc autem cum in alio quoque ſenſibili ipſa communia ſint, fit inde perſpicuum vnumquodque illorum, aliquid aliud eſſe, atque diuerſum.*

ΚΕΦ.

---

i *Quod ſi ita non eſſet.*] Idem probat ratione, quæ in ſuperiorem pene recidit. Si ſenſibile commune ab aliquo vno ſenſu per ſe cognoſceretur, non poſſet ab aliis ſentiri, niſi per accidens: ſed non ita eſt: Ergo ſenſibile commune non pertinet per ſe ad aliquem vnum ſenſum: maior patet, quia ſenſibile proprium vnius ſenſus, cognoſcitur ab alio per accidens, vt dulce ab aſpectu, non quod dulce moueat potentiam videndi, ſed quia ex accidente coniunctum eſt candido, quod per ſe viſum mouet. Quod ſi ſenſibile commune non ita ſentitur, vtique percipietur alio modo, nempe eo, quo Cleonis filius percipitur: Qui non ideo dicitur ſentiri per accidens, quia ſentitur per ſe ab alio ſenſu: ſed quia eſt ſubiectum, in quo eſt id, quod per ſe ſentitur. Minorem probat, quia ſenſibile commune per ſe mouet potentias ſentiendi, & ab iis per ſe dignoſcitur.

Communis ſenſus iudicat de obiectis ſenſuum ſingulorum.

k *Propria autem ſenſibilia.*] Docet, cum, exempli gratia, video pomum candidum, quod ſimul dulce eſt, & bilem flauam, quę eſt amara: ad quam facultatem per ſe ſpectet iudicare album eſſe dulce, & flauum eſſe amarum, aitque non pertinere ad viſum ſecundum ſe, ſed vt alteri potentię ſubeſt, id eſt, ad ſenſum communem qui vna cum exterioribus ſentit, & obiectum vnius copulat obiecto alterius, verbi gratia album dulci. De hac re in progreſſu plenius

l *Quæri poteſt*] Quæſtionem excitat cur plures externi ſenſus à natura conditi ſint. Reſpondet, quia ſi vnus tantum ſenſus foret, ſaltem ſenſibilia communia non diſtinguerentur à cęteris. Etenim ſi eodem ſenſu colorem & tactiles qualitates, & odores, & magnitudines perciperemus: iam ſenſibilia communia non pertinerent ad plures, ſed ad vnum tantummodo ſenſum, atque adeo ſaltem hac ex parte non relinqueretur inter propria, & communia ſenſibilia diſcrimen.

QVÆSTIO

QVÆSTIO VNICA.

SINT-NE QVINQVE SENſus externi, an non.

ARTICVLVS I.

VIDERI PAVCIORES: videri plures eſſe.

…um arg. …ſenſus pau… …ſint.

SVbiiciemus primum aliquot argumenta ad minuendum numerum ſenſuum: deinde alia ad eundem augendum. Primum ſit. Sufficit vna, eademque virtus influens è cerebro, quæ in oculis edat actum videndi, in auribus audiendi, atque ita in cæteris organis cæteras functiones, non ſecus atque vna virtus motiua ſat eſt ad quatiendas diuerſas chordas muſici inſtrumenti: & idem ſpritus ad inflandas plures tibias, & concentum, atque harmoniam exhibendam: idemque Solis influxus ad generādum hic hordeum, illic triticum pro varia materiæ diſpoſitione. Non eſt igitur cur plures virtutes externę ſenſitiuę ob plura munia in diuerſis organis conſtituantur.

…um.

Secundum Ariſtoteles ex inſtrumentis probauit ſenſuum numerum: ſed vnum tātummodo eſt inſtrumentum omnium ſenſuum externorum, nempe cerebrum: ergo vnus tantum eſt extern9 ſenſus. Probatur minor, quia perceptio ſenſibilium non videtur fieri niſi in cerebro, quod in viſione ex eo oſtēditur, quia interdum ſano, & integro oculo impeditur actio videndi propter ſolam obſtructionē nerui optici: certe non niſi quia tunc non datur trāſitus ſpeciei viſilis ad cerebrum, ſine qua facultas ibi reſidens viſionem edere non poteſt. Quare non videtur actio intuendi fieri niſi in ipſo cerebro, quod ſimiliter de reliquis externorum ſenſuum muneribus dicendum erit.

…um.

Tertium, Vt ſe habet intellectus ad intelligibilia, ita ſenſus ad ſenſibilia: atqui intellectus non multiplicatur ſecundum diuerſas vires reſpectu intelligibilium: ſed vna, eademq; facultas omnia intelligibilia comprehendit; ergo & vnus ſenſus omnia ſenſibilia: quod ſi non vnus omnia ſimpliciter, ſaltem vnus externus omnia ſenſibilia externa.

…um.

Quartum. Tot numero habentur ſenſus, vt aſſeruit Ariſtoteles proximo ſuperiori capite, quot inſunt in animalibus perfectis: atqui in his non vniuerſim quinq; deprehenduntur: non ergo tot conſtituendi ſunt. Probatur minor, quia multa ſunt perfecta animalia, quæ omnes habent ſenſus, vt Echini, qui, vt ait Ariſtoteles lib. 4. de hiſt. animal. c. 8. non videntur olfacere, talpæ, quę viſu carent; quod item de balænis videtur dicendum quæ teſte Plinio lib. 9. cap. 62. piſciculis, quos muſculos vocāt, præuiis ducibus, & quaſi oculis vtuntur, alioqui in vada ruent. Vnde eſt illud Claudiani lib. 2. in Eutropium.

…lus bale… …a præna… …mōſtrat.

Sic ruit in rupes amiſſo piſce ſodali
Bellua ſulcandas qui prauius edocet vndas,
Immenſumque pecus paruo moderamine caudæ
Temperat, & tanto coniungit fœdera monſtro.

Primum arg. quod ſint plures ſenſus

In contrariam vero partem, quod plures ſenſus, quam quinque conſtitui debeant, hunc in modum oſtenditur. Neceſſario dāda eſt aliqua facultas ſentiens, cui incumbat aduertere ad obiectum, in quod ſinguli ſenſus ferūtur; ergo datur alius ſenſus externus præter quinque vulgatos. Antecedēs ſuadetur; quia ſæpe oculi, exempli cauſa, rei viſibilis imagine conſignati ſunt: & tamen non eliciunt viſionem haud ob aliam ſane cauſam, niſi quia non aduertimus, quare aliquem oportet dari ſenſum, ad quem aduertendi officium ſpectet. Quod vero hic non ſit ipſa facultas videndi, ex eo oſtenditur. quia actus potentiæ videndi eſt ſola viſio: aduertendi autem miniſterium non eſt viſio, cum illam naturę ordine antecedat.

2. Argum.

Item magnitudo, figura, & alia, quæ ſenſibilia communia vocantur, non ſunt ſenſibilia per accidens: ſed per ſe, vt proxime docuit Ariſtot. ſed diuerſitas ſpecifica obiectorum, quæ per ſe cadunt ſub potentias, inducunt illis diſcrimen ſpecificum: igitur cum magnitudo verbi gratia quæ eſt ſenſibile per ſe, plus differat à colore, quam ſonus, non minus requiret aliam potentiam diſtinctam, qua percipiatur, atque adeo plures dabuntur externi ſenſus, quam quinque.

ARTICVLVS II.

REVERA NEC PLVRES, NEC pauciores ſenſus externos eſſe, quam quinque.

NIhilominus de communi tam philoſophātium, quam non philoſophantium voce aſſerendum eſt, quinq; eſſe externos ſenſus, non plures, neque pauciores. Tot conſtituit Ariſtoteles proximo capite, Auctor operis de ſecretiore ſapientia ſecundum Ægyptios libro ſecūdo capite 9. Plato in Theæteto, D. Damaſc. lib. 2. Fid cap. 18. D. Greg. Nyſſ. orat. 6. in cant. D. Ambr. in Apoc. cap. 18. D. Auguſt. lib. de quant. animæ cap. 23. D. Greg. in Ezechielem homil. 17. D. Hier. in Pſal. 141. Origenes homil 3. in Leuiticum, & homil. 3 in Cant.

Ratio Philoponi ex doctrina Platonis.

Porro hunc numerum conatur ſtabilire Philoponus auctoritate Platonis ex numero corporum ſimplicium. Nam ſi corpora ſimplicia quinque ſunt, & propterea figuræ ſolidæ quinque, nempe pyramis, cubus: figuræ octo, duodecim, ac viginti laterum: oportet quinque ſenſus eſſe, quibus ea cognoſcantur. Eundem numerum diſtinguit D. Auguſt. libro tertio de Geneſ. ad litteram capite 5. ducta à quatuor mundi elementis conſideratione: hunc in modum.

Ratio D. Aug. ex quatuor elementis.

Quoniam

Quoniam ſentire non eſt corporis, ſed animæ per corpus, licet acute diſſeratur ſecundum diuerſitatem corporeorum elementorum ſenſus eſſe corporis diſtributos: anima tamen, cui ſentiendi vis ineſt, cum corporea non ſit, per ſubtilius corpus agitat vigorem ſentiendi. Inchoat itaque motum in omnibus ſenſibus à ſubtilitate ignis; ſed non in omnibus ad idem peruenit. In viſu enim peruenit repreſſo calore vſque ad eius lucem. In auditu vſque ad liquidiorem aerem calore ignis penetrat. In olfactu autem trãſit aerem purum, peruenit vſque ad humidam exhalationem, vnde craſſior hæc aura ſubſiſtit. In guſtu autem tranſit, & peruenit vſque ad humorem corpulentiorem: quo etiam penetrato, ac traiecto, cum ad terrenam grauitatẽ peruenit, tangendi vltimum ſenſum agit. Hæc ex placito D. Auguſtini.

Alia ratio.

Si tamen magis dilucide, & accommodate ad ea, quæ in hoc opere pertractata ſunt, loqui velimus: licebit ex quatuor mundi elemẽtis ſenſuum numerum deducere, dicẽdo olfactum reſpondere igni propter calorem, & ſiccitatem: auditum aeri propter tympanum: viſum aquæ propter humorem cryſtallinum: tactum, & guſtum terræ, propter craſſitudinem. Sed tam hæc, quam Philoponi, & D. Auguſt. rationes, probabiles tantum ſunt: ac non tam numerum ſenſuum confirmant, quam ob analogiam, & ſimilitudinem quandam, aliis corporibus accommodant. Imo nec niſi probabiliter eũdem ſuadet tripartita illa ratio Ariſtotelis quam in contextu expoſuimus, ducta ab obiectis, ab inſtrumentis, à mediis: quam etiam vberius enarrant Magnus Albertus 2. part. ſum. de homine in tractatu de ſenſibus, & Alenſis 2. part. q. 66. membro 2.

Probatio D. Thomæ. *Lege etiam D. Tho. in 2. d. 2. q. 2. art. 2. ad 5.* *Duplex immutatio naturalis, & ſpiritualis.*

D. autem Thomas 1. p quæſt. 78. art. 3. minus probans alia argumenta ab organis, & mediis petita, eundem numerum confirmat ex modo, & varietate, qua ſenſus, qui potentia non ſolum actiua, ſed paſſiua etiam eſt, ab obiecto ſenſibili mouetur, hoc fere pacto; Duplex eſt immutatio, vna naturalis, alia ſpiritualis, ſiue intentionalis. Naturalis dicitur, qua forma immutantis recipitur in paſſo ſecundũ eſſe naturale, vt calor in re calefacta. Spiritalis vocatur, qua forma immutãtis recipitur in paſſo ſecundũ eſſe ſpiritale, hoc eſt per ſuam imaginem, vt per ſpeciem coloris in pupilla. Igitur ad immutationẽ cuiuſlibet ſenſus requiritur immutatio ſpiritualis in organo: alioqui nulla dabitur ſenſio. Sed eſt hac in re varietas. Nam vel obiectum intentionaliter tantum immutat medium, & organum, & eſt obiectum viſus: aut realiter, & intentionaliter vtrumque, & eſt obiectum tactus & guſtus: in quibus adhuc eſt diſcrimen. Nam tactus neceſſario immutatur ſecundum qualitatem, quæ ei proprie obiicitur, vt ſecundum calorem; non ita vero organum guſtus; non enim oportet, vt lingua fiat dulcis vel amara; eſto requirat præuiam humectationem, vt percipiatur ſapor. Denique aut obiectum immutat medium, aliquamve partem illius realiter, organũ vero intentionaliter, pertinetque ad olfactum, modo tamen diſſimili. Nam vel exigit præuiam alterationem, & eſt odor pertinens ad olfactum: vel præuium motum localem, & eſt ſonus ſpectans ad obiectum auditus. Etenim, vt odorabile odorem ſpiret, ſaltem ordinarie, requiritur calefactio: & ſonus colliſione quadam fit. Cum igitur tot ſint externi ſenſus, quot ſunt modi, quibus illi à proprio obiecto immutari poſſunt & hi ſint tantum quinque: patet quinque eſſe externos ſenſus, non plures pauciores ve. Hæc etiam confirmatio non demonſtratiua, ſed probabilis tantum habetur. Ac duntaxat oſtendit non dari plures ſenſus per naturam. Non videtur autem negandum poſſe diuina virtute plures eſſe; Quemadmodum, & plura ſenſibilia, quæ diuerſo modo organa immutant.

Alia conf tio.

Ac ſuperior quidem probatio D. Thomæ ab eius ſectatoribus defenditur. Verum, vt loquamur conuenienter iis, quæ ſtatuimus cum de ſingulis ſenſibus ageremus, aliquanto diuerſius à nobis ea ratio componenda erit: Nam tactus, & guſtatus, vt ſunt craſſiores cęteris ſenſibus, ita videntur per ſe immutari realiter ab ipſamet qualitate, quam ſentiunt: differre tamen, quod alter immutetur ſecundum qualitatem alteratiuam complexionis, vt ſuperius diximus: alter non; eſto requirat illam antecedentem humectationem. Præterea obiectum olfactus, & auditus, probabile eſt, aliquãdo immutare organũ, etiam realiter; cum videlicet ſenſorium exiſtat intra ſpatium, per quod realiter diffunduntur odor, & ſonus.

Colligitur rus quinq ſuum exte rum.

Quibus poſitis hunc in modum, aſtruendus erit ſenſuum numerus. Vel obiectum ſenſus immutat medium, & organum intentionaliter tantum; pertinetque ad viſum: Vel realiter, & intentionaliter ſimul vtrumque, & tunc pertinet ad tactum, & guſtum; eo tamen diſcrimine, quod obiectum tactus immutat organum per ſe ſecundum qualitatem alteratricem temperamenti: obiectum vero guſtus ſecundum aliam qualitatem. Vel immutat medium partim realiter, partim intẽtionaliter, & organum per ſe quidem, ac ſemper intentionaliter: aliquando vero, & quaſi per accidens, etiam realiter, ſpectatque ad olfactum, & ad auditum, eo diſcrimine, quod obiectum auditus immutat ſecundum qualitatem, quę requirit ad ſui productionem motum localem; obiectum vero olfactus, ſecundum qualitatem, quæ depoſcit præuiam alterationem. Si quis autem collectionem hanc ex eo calumnietur, quod ponamus viſum intentionaliter tantum immutari ab obiecto, cum lux illum quoque realiter afficiat. Reſpondendum erit, propterea de luce nullam nobis curam fuiſſe, quia ea non tam vt obiectum viſus

viſus

viſus, quam vt ratio, qua obiectum percipiatur, communiter ſolet conſiderari: adde illam cum ſic immutat ſenſum, rationem obiecti minime ſuſtinere. Patet igitur externos ſenſus quinque eſſe, nec plures, pauciores ve admitti debere.

...n eſſe ori ... neceſſi- ...mum, ...te vero ...m. ... Thom. ...b. quæſtio ...nim.

Eſt vero tactus inter omnes ſenſus origine, & neceſſitate primus; quia peculiariter radicem habet in primis qualitatibus, quarum temperies eſt primaria diſpoſitio ad animam, primumque vitæ fundamentum, qua diſſoluta, & tactus ipſe, & animal perit. Et eo quidem ſenſus hic plurimum etiam confert animalibus, quia eius opera poſſunt primarum qualitatum nimietatem cauere, quarum exceſſus interitum affert; ſed idem tactus dignitate vltimus eſt, vt ait Proclus Commento tertio in Timæum; quia maxime craſſus eſt, & corporeus. Vt vero tactus vltimum, ita primum dignitatis locum obtinet viſus, ſecundum auditus, tertium odoratus, quartum guſtus, quintum tactus, quod ex iis, quæ hactenus à nobis ſigillatim de ſenſibus pertractata ſunt, facile quiuis intelliget.

Senſus di- ...ordine ...antur.

...us, & gu- ...nimalib. ...bus con- ...nt.

Non inſunt omnes ſenſus cunctis animantibus, etſi tactus, & guſtus omnibus conueniant, etiam quibus nullus alius, docente Ariſtotele hoc in lib. c 12. tex. 61 & in lib. de ſenſu, & ſenſili. c. 1. Nam guſtus, de quo poſſet eſſe dubitatio, oſtreis etiam competit, aliiſque eiuſmodi, quæ marinis ſcopulis adhæreſcunt, & inter plantas, atque animalia, quaſi media, & ambigua ſunt, vt inquit Ariſtoteles lib. 1. de gener. anim. c. 10. vnde à Græcis ζωόφυτα, id eſt, plantanimalia dicuntur. Reperiri autem in his guſtatum, illud argumento eſt, quod non omnes promiſcue ſapores appetant, vt notauit Plinius lib. 10. naturalis hiſtoriæ. c. 71. Quod ſi ſuperiori lib. cap. 10. q. 1. art. 2. ad finem huiuſmodi animalia guſtu deſtituta eſſe diximus, id intelligendum eſt de guſtu perfecto, de quo ſolum loquebamur per comparationem ad tactum: quem nulli non animanti perfectum concidit Ariſtoteles; hic autem guſtus tantum imperfectus illis, inchoatuſque tribuitur. Obſeruit autem hic ſenſus ad vitam, vt præuius explorator alimenti. ac quemadmodum olfactus prægustator eſt guſtus, ita guſtus ventriculi, & nutritoriæ facultatis.

...us præuius ...enti explo- ...r.

Cum autem ſenſus animalibus, partim ad incolumitatem ſeruandam, partim ad vitam commodius agendam à natura dati ſint, * homini tamen peculiarem conferunt vtilitatem, propterea quod per eos diuerſa rerum ſimulacra ad intellectiuam cognitionem in mentem pertrahit. Quod nonnulli explicant ſimilitudine ciuitatis, quæ confluentium hominum turbam diuerſis aditibus recipit, & ob id etiam ſenſus animi feneſtræ dici conſueuerunt, per quas tamen non ſola cognitio, ſed & vitiorum incitamenta, negligentiæ vitio non raro intrant. Vnde illud D. Hieronymi li. 2. aduerſus Iouinia-

...t explicat ...ctor operis ...diuina ſa- ...ntia ſecun- ...m AEgyptios ...5. c. 11. ...uius rei gratia ...imalibus & ...mini præſer- ...n natura ſen- ...indiderit.

A num c. 7. ſi Circenſibus quiſpiam delectetur, ſi athletarum certamine, ſi hiſtrionum mobilitate, ſi ſplendore gemmarum, & id genus aliis, per oculorum feneſtras animæ capta libertas eſt: & impletur illud propheticum: Mors intrauit per feneſtras.

Senſus feneſtras eſſe animæ.

Obſeruandum eſt quod ex paulo ante dictis ſequitur, animaduertitque D. Thomas prima 2. q. 35. art. 2. ad 3. & M. Albertus 1. lib. Metaph. B tract. 1. c. 4. licet bruta animantia ſenſuum functiones nequaquam ſolius cognitionis gratia exerceant, ſed ad neceſſaria, vtilia ve quærenda, aut noxia declinanda: hominem tamen ſolius cognitionis ſtudio ſenſuum miniſterio frequenter vti ad ſcientiam comparandam. Et quia ſcientia, aut doctrina, aut experientia adipiſcitur; ad illam quidem auditum, ad hanc vero aſpectum commodiorem, aptioremque eſſe, vt conſtat ex iis quæ docet Ariſtoteles lib. 1. Me- C taph cap. 1. & lib. de ſenſu, & ſenſili cap. 1.

Doctrinæ auditum, experientiæ, aſpectum commodius obſeruire.

Quærenti num ſenſus externi belluarum, & hominum, vt aſpectus inter ſe, ſimiliterque olfactus, diſtinguantur ſpecie; reſpondet Iamblichus diſtingui; immo ſenſum non niſi æquiuoce iis conuenire, eo quod humanus ſenſus in ſe ipſum reflectatur, quod belluino minime conuenit. Verum neque hæc ſententia probabilitatem, neque eius ratio momentum habet. Nam cum hominis, & brutorum ſenſus in eadem ob- D iecta ferantur, & ab eis eodem modo immutentur, non eſt cur inter illos diſtinctio ponatur. Præterea, nullus ſenſus, ſiue externus, ſiue internus, ſeu hominis, ſeu bruti ſupra ſe ipſum redit, aut reciprocatur, vt progreſſu patebit. Sunt itaque eiuſdem ſpeciei, etſi perfectione accidentaria diſcrepent. Nam homo, vt alibi perſtrinximus, reliquis animantibus tactu, guſtuque excellit; tamen viſu, auditu & olfactu à multis ſu- E peratur. Quandoquidem aquilæ perſpicacius vident, talpæ acutius audiunt, vultures & canes ſagacius, eminentiuſque odorantur. Sunt qui dicant vinci hominem guſtu à Protogeuſte Indico animali. Item ab araneis tactu. Vnde vulgatum illud.

Iamblichus voluit ſenſus hominum, & belluarum ſpecie diſtingui.

Eos ſola accidentaria perfectione diſtingui.

Quæ animalia viſu, auditu, atque odoratu hominem excellant.

Nos aper auditu, lynx viſu ſimia guſtu,
Vultur odoratu, præcedit aranea tactu.

Tuenda tamen eſt communis philoſophorum ſententia, quam tradit Ariſtoteles lib. 1. de hiſtoria anim. c. 15. & lib. 2. huius operis cap. 9. F text 94 docens hominem tactu, & guſtu omnibus excellere animantibus. Cuius rei cauſa eſt, quia bonitas tactus, & guſtus, qui tactus quidam dicitur, prouenit ex bonitate temperamenti; hoc autem præſtantius homini quam cæteris miſtis datum eſt, vt in libris de ortu & interitu oſtendimus. Quare quod de ſimia, & aranea canitur in eo carmine, vt poetice, non vt philoſophice dictum accipi debet. Exiſtimatum vero à quibuſdam fuit ſimiam eximio guſtu præditam eſſe, quod dum

Hominem tactu & guſtu cæteris animalibus præualere.

Soluuntur quæ de ſimia & aranea conſueſcũt. comedit, geſticulationes edat indices magnæ voluptatis, quam guſtando percipit. Similiter creditum araneam ſingulari tactu pollere, quod vel leuiſſimum beſtiolæ in rete incidentis motum etiam in extrema plaga perſentiſcat. Verum hæc nihil probant. Nam ſimia, vt alias geſticulatorium eſt animal, ita & in cibo capiendo: tunc vero plus, quia tunc magis oblectatur, etſi non præ aliis animantibus. Quod vero ad araneam ſpectat ex Alberto Magno colligitur eam minus perfectum habere tactum; quod frigidi ſit temperamenti, & viſcoſa abundet humiditate, quæ tactum obſcurum, habetemque reddit. Nec mirum quod cadentem prædam è veſtigio ſentiat, tum quia ſemper in inſidiis eſt, & quaſi ex inopiato obſeruatum: tum quia tam tereti filo, & tam æquabili deducit ſtamina, telamque explicat; tam erudita ſubtilitate à centro operis quoquouerſum lineas ſuſpendit, vt etſi tactu exquiſito non polleat, facile eam ſuſpenſi caſſis tremor excitet. Adde præſtantiam tactus non motus, ſed primarum qualitatum perceptione æſtimari.

Lib. 26. de animalibus, & 2. part. tum de homine tract. de ſenſibus.

ARTICVLVS III.

DILVITVR PRIMVM ARgumentum primi articuli: ſtatuitur contra medicos externos ſenſus non eſſe virtutes influentes, ſed ingenitas.

SVpereſt explicatio argumentorum, quæ initio propoſuimus, ſed pro ſolutione primi, aduertendum, Galenum lib. 6. & 7. de placitis Hippocratis, & Platon. alioſque medicos, opinari ſenſus externos non eſſe potentias ingenitas organis, quaſi in eis fixæ ſint; ſed eſſe virtutes influentes à cerebro per modum cuiuſdam irradiationis; & tandiu dũtaxat in organo manere, quandiu durat operatio. Itaque Socratem dormientem non habere in oculis potentiam videndi, nec in auribus audiendi; ſed dilabi eas è cerebro quoties videt, quoties audit. Hanc ſententiam ex eo ſtabilire conantur, quia obſtructa via, per quam cerebrum externis ſenſibus ſeſe communicat, omnis eorum actio ceſſat. Quod ſi quis reſpondeat feriari tunc ſenſus, non quia impeditur traiectio illius virtutis influentis; ſed quia occluduntur meatus, per quos ſpiritus animales ad ſenſiteria deuehuntur: reſponſionem hanc ex eo refellunt, quia fieri poteſt, vt in organo non deſit talium ſpirituum copia v. g cum quis dormire incipit, & tamen ſenſus nequaquam functionem ſuam edere valeat. Quare aliud quid deſiderari in organo, ob cuius defectum torpet ſenſus; id vero non poſſe eſſe, niſi virtutem illam, quam oporteat à cerebro deriuari: Ea igitur virtus eſt, quæ ſen-

Medici contendunt ſenſus externos eſſe virtutes influentes à cerebro per modum irradiationis.

Argumentum pro hac ſententia.

A ſuum functiones, tanquam immediatum earum principium, exequitur.

Hæc ſententia licet in ſchola medicorum pro certa habeatur: videtur tamen à veritate aliena Ac primum quantumuis medici communicationem illam influentis è cerebro virtutis ornent illuſtri, ac ſpecioſo nomine irradiationis; nihilominus rem ipſam in obſcuro relinquunt; nec eam ab argumentis defendunt. Imprimis enim ſi vt irradiatio Solis eſt productio radii in medio diaphano ita communicatio illa eſt productio virtutis ſenſitiuæ in corpore animantium, ſequitur quemadmodum vna pars lucis generat aliam in diaphano; ita vnam partem potentiæ ſenſitiuæ gignere aliam in corpore animalis: quod eſt in philoſophia inauditum: ſequitur etiam, Quemadmodũ quando lux plus diſtat à luminoſo, tanto eſt remiſſior, ita virtutem ſenſitiuam, quanto eſt in parte corporis remotiori à cerebro, tanto eſſe imbecilliorem, ac minus efficacem. Conſecutio probatur, quia omnia, quæ ad eum modum producuntur, extendi ſolent vniformiter difformiter, ac ſenſim debilitantur vſque ad non gradum. Conſequentis autem falſitas inde oſtenditur, quia tactus, vt experientia, ac medici ipſi docent, in extremis digitis manus plus viget, quam in reliqua parte brachii; cum tamen ii longius diſtent à cerebro. Deinde naturales potentiæ manant ab anima in ipſo ortu, vt in primo huius operis libro de communi philoſophorum ſententia docuimus: Igitur potentiæ organicæ non deriuantur per modum lucis à cerebro; ſed hærent fixæ, ſtabileſq; in organis. Item calor, & frigus, aliaque eiuſmodi accidentia deterioris notæ, non euaneſcunt opere ceſſante, ſed permanent in ſubiecto, ergo vires ſenſitiuæ in propriis ſenſoriis Poſtremo, quod illa virtus non poſſit eſſe vna probatur, quia facultates ſenſitiuæ diſtinguuntur ſpecie per actus, & obiecta, vt lib. 2. oſtendimus: quare cum ſenſus habeant obiecta ſpecie diuerſa, & ab iis ſecundũm modos ſpecie diſſimiles immutentur, conſequens eſt, vt non ſint vna virtus actiua ſed plures, eæque ſpecie differentes.

Falſam … dicorum … nem prob…

B

C

D

E

Medicorum igitur rationi occurrendum eſt, vti iam occurrebatur, videlicet cum præcluditur via, qua cerebrum ſeſe externis ſenſibus communicat, ceſſare ipſorum actionem, quia deſinit cerebrum impertiri eis animales ſpiritus, quorum ope deſtituti ſenſus operari nequeunt. Huiuſce autem reſponſionis oppugnationi reſiſtendum eſt dicendo, cum ſpiritus admodum agiles ſint, facileque effluant, & euaneſcant, F egere ſenſus perenni eorum commeatu, ac defluxu è cerebro; ideoque ſi viæ illis præcludantur, vel confeſtim, vel poſt breuem temporis moram extingui omnes ſenſuum actiones; non autem quod organa priuentur influenti virtute, quam medici ponunt.

Medicorum … tioni occu… tur.

Vnde prou… quod ſenſu… terni ab o… tione impe… tur.

Hinc iam facile erit diluere primum argumen-

Reſpondet…

mentum initio quæſtionis propoſitum, cuius occaſione hæc diſſeruimus Negandum eſt quod in eo aſſumitur, dicendumque, cum ſenſuum operationes, vt paulo ante diximus, tendant in obiecta ſpecie diſtincta, & quæ ſecundum modos diuerſos ſpecie, ſenſus ipſos immutant, neceſſario ex iis argui diſtinctionem ſpecificam in ſenſibus; quod in motu fidium, & tibiarum inflatione minime cernitur, vt erit conſideranti perſpicuum: atque adeo conſtat propoſitam ſimilitudinem ad rem non eſſe. Nec vero id, quod de influxu Solis opponitur, robur habet. Poſſunt enim qualitates, quæ à Sole communicantur, vna cum aliis, quibus in ſemine vel alia ſubiecta materia adiunguntur, producere diſſimiles admodum effectus, vt in argumento dicitur. At virtus illa, quæ fingitur à medicis ad organa è cerebro defluere, non ita ſe habet. Non enim in organo copulatur aliis qualitatibus, è quibus pariter cum ipſa ſenſuum functiones eliciantur; ſiquidem non apparet quænam eæ qualitates ſint: maxime cum primæ, ex quibus organi temperamentum conſtat, non niſi diſpoſitiue ad id concurrant. Quod ſi quis dicat cum iis diſpoſitiue concurrentibus poſſe virtutem illam è cerebro manantem adminiſtrare omnium ſenſuum operationes, is confeſtim refelletur argumento deſumpto ex obiectorum, & munium diuerſitate, quo paulo ante aduerſus medicos oſtendimus vires ſenſitiuas non poſſe recidere in vnam, eandemque virtutem, quæ ſola operationes ſenſuum edat; ſed neceſſario ponendas eſſe plures potentias actiuas ſpecie differentes; præter eas qualitates, quæ in organis paſſiue, ac diſpoſitiue duntaxat ad exequenda ſenſuum munia ſeſe habent.

...contra ...ritatem ...ſim.

...cur vna virtus di... s præſtet ...us, non ve... efficiat in ...us vna ...nq; virtus ...ri. ...ctio con... ...tur.

ARTICVLVS IV.

RESPONSIO AD CÆTERA *primi articuli argumenta.*

2. reſponſio.

SEcundum argumentum primi articuli eſt fere Ioannis Menardi lib. 6. Epiſtola vltima, quo ille in eam ſententiam abiit, vt crederet omnium ſenſuum operationes, in cerebro perfici; Neque id eſſe alienum à mente Galeni. Verum neque recte ſentit, neq; id Galen. exiſtimauit, qui lib. 1. de Cauſis Symptomatum cap. 8 affirmat, ſingulorum ſenſuum functiones in ſingulis perfici inſtrumentis: idque ex eo confirmari poteſt: quia quantumlibet cerebrum recte habeat læſo organo ſenſus, læditur eius operatio; labefactatoque deſtruitur; certe non niſi quia potentia ſentiendi reſidet in ipſo organo. Et hæc ratio valet etiam ad refellendum Numenium, Iamblichum, & Plotinum exiſtimantes ſenſus, atque adeo ipſorum operationes inhærere in ipſa animæ ſubſtantia Ideo autem obſtructio nerui optici impedit viſionem, quia impedit tranſitum ſpirituum animalium è cerebro, quorum defectu torpet viſus: licet alioqui organi compoſitio integra ſit; non autem quod inhibeatur traiectio ſpecierum viſilium ab oculo ad cerebrum.

...ccluditur quo...ndam opinio ...edentium ſen...s eorumque operationes ſubſtantiæ animæ adhæreſcere.

Ad tertium.

Ad tertium argumentum negandum eodem modo, quod ad rem præſentem attinet, ſe habere ſenſum ad ſenſibilia, quo intellectus ad intelligibilia. Nam facultas intellectiua, cum ſit multo altioris ordinis, poteſt ea, quæ per plures ſenſus ſparſa, & diſtributa ſunt, in vnum colligere, complectique. Lege D. Thomam quæſt. 25. de Verit. artic. 3.

Ad quartum Iamblichus Ariſtoteli aduerſatur.

Circa quartum argumentum aduerte in primis Iamblichum non probaſſe rationem, qua Ariſtoteles conatus eſt oſtẽdere numerum ſenſuum inductione per animalium differentias; cum eorum plurima ignota nobis ſint. Dicendum tamen eam rationem, ſi recte intelligatur, improbandam non eſſe. Vt enim concludat non oportet omnia perfecta animantia cognita habere; imo neque opus eſt, vt ſingulis perfectis animantibus omnes quinque ſenſus conueniant; ſed vt nulli quantumlibet perfecto plures inſint, quam quinque. Ad quod probandum ſat eſt notaſſe id in homine, quem conſtat omnium eſſe perfectiſſimum.

Diſputatio de talpa cæcitate, non indigna propter controuerſias Philoſophi.

Quod vero de talpæ cæcitate dicitur, ambiguum eſt: Non crediderim, ait Simplicius, talpam penitus carere vi ipſa viſiua, ac eius actu: ſed ea, quæ conſpicua ſit: viſus ergo particeps eſt: ſed veluti per pelles quaſdam ſicuti quando nos clauſis etiam palpebris nonnihil lucis percipimus: neque enim fieri poteſt, vt fruſtra ſub cute natura oculos ſit fabricata: ſed per eam cutem operantur quidem; verum obſcure admodum propter earum imbecillitatem veluti ea etiam, quæ noctu depaſcuntur. Magnus etiam Albertus lib. 21. de anim. tract. 2. ad fin. & ſi perfectam oculorum compoſitionem talpis neget, quam alii videntur concedere, vt Ariſtoteles lib. 4. de hiſt. anim. cap. 8. & Galenus lib. 14. de vſu partium, cap. 6. affirmat, tamen eas videre ſaltem imperfecte, ſi quando è cauernulis quærendi alimenti gratia in lucem prodeunt; quod ſe ait non ſemel obſeruaſſe, ac compleuiſſe. Alii tamen abſolute negant conuenire talpæ viſum. In his eſt Ariſtoteles lib. 1 de hiſtor. anim. cap. 9. & lib. 4 cap. 8, vbi ita ſcripſit; Homo, & quæcunque terreſtrium animal generant, atque etiam quæ & ſanguinem habent, & animal pariunt, omnia hos omnes habere ſenſus videmus, niſi quid læſum, laceſſitumque eſt: quale genus talparum, cui viſus deeſt. Non enim oculos id in aperto habet Cute tamen detracta, quæ craſſiuſcula obtenta ſedem luminum opacat, oculi intus laceſſiti, imperfectique viſuntur; ſed ita vt partes eaſdem habeant omnes, quibus oculi integri conſtant. Habent enim nigricantem illum orbiculum, &

M. Albert. *Ariſtotel.*

quod intra eum continetur, quam vocant pupillam, atq; etiam portionis albidæ ambitionẽ: ſed non tam liquido, quam oculi conſpecti, atq; eminentes: nec in partem exteriorem, hæc poſſunt apparere ob cutis obductæ corpulentiam, vt pote cum natura inter generandum læditur, atq; ita corpus inchoatum relinquitur. Hæc Ariſtoteles, cui circa talpæ cæcitatem aſſentiuntur Galenus citato loco, Plinius lib. 11. Natur. hiſtor. cap. 37. & lib. 30 capitul. 3. D. Iſidorus 12. Etymol. Abulenſis ad caput 2. Leuit. Tullius libro quarto Acad. quæſtion. Item Philoponus, Themiſtius, Auerroes, & D. Thomas, aliique interpretes: Et quidem his præter experientiam, quam ſe etiam contra aduerſarios habere putant, fauet ea ratio, quod cum talpæ defoſſi, ſepultiſque ſimiles in tenebris degant, fruſtra eis natura dediſſet aſpectum, quem mox eſſent amiſſuri occurſu tam duri, craſſique elementi.

Talpa beſtia ſubterranea.

Certe cum in hac controuerſia hinc inde experientiæ teſtimonia citentur, tutius videtur rem in ambiguo relinquere. Qui Ariſtotelem eiuſque ſectatores tueri volet, reſpondebit Simplicio, & Alberto, fuiſſe oculos talpis datos non ad cernendum; ſed decoris, & ornatus gratia, atq; adeo non fruſtra: item ad quærendas eſcas olfactum ſupplere cæcitati. Cui autem pars contraria magis placuerit, dicet talpas non amittere viſum in ſubterraneis cauernulis propterea quod oculos duriori cute, & membrana contectos habeant, quæ eis quoque præſidio eſt, ne cum in lucem exeunt, inſolito ſplendore excæcentur.

Iudicium de propoſita quæſtione.

Siue autem talpa viſu careat, ſiue non, argumentum nihil conficit: quia vel ea non eſt è numero perfectorum animantium, de quibus loquitur Ariſtoteles: vel ſi eſt, non oportet iis vniuerſim omnes ſenſus competere, vti diximus. Quod ſimiliter de echinis pronuntiandum. Balænas tamen de perfectis eſſe conſtat. Eæ vero muſculorum ſatellitio vtuntur, non quod omnino aſpectu careant; ſed quia pergraui ſuperciliorum pondere obrutis oculis, infeſtantia magnitudinem vada non ſatis præuident, eaque ipſis prænatantes piſciculi demonſtrant.

Balænæ n. omnino ca... culis.

Ad primum argumentum eorum, quibus oſtendi videbatur dari plures ſenſus, quã quinque negandum eſt quod aſſumit. & ad eius probationem, reiecta opinione Philoponi, & aliorum, qui virtutem quandam animaduerſoriam, ſiue attentricem finxerunt; dicendum interdum oculum rei præſentis imagine imbutum non elicere viſionem. Verum id non ex eo prouenire, quod deſideretur actio alterius facultatis, cuius ſit ad obiectum aduertere; ſed quia ipſa vis cernendi non tendit in obiectum, quod tunc accidit, cum in rem aliam vehementi applicatione intenti ſumus. Itaque non aduertit oculus ad obiectum per aliam actionem priorem, aut diſtinctam ab ipſo videndi actu; ſed aduertere dicitur quoties anima non ex toto ad alterius potentiæ operationẽ auocata, impertit etiã ſe oculo, ita vt is quoq; ſuo munere rite fungatur. Lege Ariſtotelem in probl. ſect. 11. quæſt. 33.

Reſpondet argument... Ad primi...

Quã ſit e... rum ſenſu aduertent...

Ad ſecundum reſpondendum eſt cum D. Thoma 1. part. qu. 78. art. 3. quamuis magnitudo, aliaque ſenſibilia communia ſint ſenſibilia per ſe, non tamen requirere diuerſum ſenſum à quinq; vulgatis, quia non primò, & per ſe ſenſum mouent, vt ſenſibilia propria, ſicuti alibi expoſuimus. Nec refert quod magnitudo plus differat à colore, quam ſonus: non enim talis diuerſitas ſat eſt ad ſenſuum multiplicationem, quæ nõ ſumitur niſi ex diſtinctione ſenſibilium propriorum, & per ſe ſecundum varios modos immutandi, vt articulo ſecundo cum D. Thoma diſſeruimus.

Ad ſecun...

Non quæ... diuerſitas iectis, im... ſenſuum ... ctionem.

ΚΕΦ. β.

ΕΠΕΙ' δ' αἰσθανόμεθα ὅτι ὁρῶμεν καὶ ἀκούομεν, ἀνάγκη ἢ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι ὅτι ὁρᾷ, ἢ ἑτέρᾳ. ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται τῆς ὄψεως, καὶ τοῦ ὑποκειμένου χρώματος. ὥστε ἢ δύο τοῦ αὐτοῦ ἔσονται, ἢ αὐτὴ αὑτῆς. ἔτι δ' εἰ καὶ ἑτέρα εἴη τῆς ὄψεως αἴσθησις, ἢ εἰς ἄπειρον εἶσιν, ἢ αὐτή τις ἔσται αὑτῆς. ὥστ' ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦτο ποιητέον. ἔχει

CAPVT II.

CVm autem ſentiamus nos videre, ac audire, neceſſe eſt, aut viſu ſentiamus nos videre, aut alio ſenſu. At ſi alio ſenſu tum idem ſenſus erit, & ipſius viſus & etiam coloris ſubiecti. Quare vel duo ſenſus eiuſdẽ erunt ſubiecti, vel ſe ipſum ſentiet ipſe. Præterea, ſi alius ſit ſenſus, qui percipit ipſum viſum: aut in infinitum fiet abitio, aut erit aliquis ſenſus, qui ſeipſum percipiet ſentiente. Quare id ipſum in primo ſenſu cõtinuo eſt faciendum. At hinc

Text. 136.

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

CVm autem] Quia experimur duplicem à nobis functionem edi circa ſenſibilia; vnam, qua ſenſionem ipſam, vt viſionem, dignoſcimus: aliam, qua diuerſa ſenſibilia diſtinguimus, vt album à dulci: inueſtigat hoc capite Ariſtoteles, ſit ne aliqua interna facultas, ad quam duæ illæ operationes attineant: an vero ipſis externis ſenſibus aſcribendæ ſint; ita vt viſu ſentiamus nos videre, auditu audire, ſimiliterque cæteris ſenſibus propriam cuiuſquæ operationem. Diſſerit ergo imprimis ad hanc poſteriorem partem ſuadendam, hoc modo. Si alio ſenſu dignoſceremus viſionem, illo etiam colorem ſentiremus: ſiquidem cum viſio ſit coloris perceptio, neutiquam fieri poteſt, vt ea non percepto colore ſentiatur. Quare cum abſurdum ſit duas potentias

An externi ſus propriam ... perationem gnoſcant.

Arguitur ... vtraque pa...

potentias circa colorem verſari, fit vt ſolus aſpectus ſuam percipiat viſionem. Item, quia niſi [illegible] ſenſus ſuas agnoſcant functiones, dabitur infinita progreſſio: erit enim alius ſenſus ad percipiēdam functionem viſus; & rurſus alius ad huius operationem ſentiendam, ſicq; deinceps abſque vllo [illegible]mino.

ἔχει δ' ἀπορίαν· εἰ γὰρ τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαί ἐστιν ὁρᾶν, ὁρᾶται δὲ χρῶμα ἢ τὸ ἔχον, εἰ ὄψεταί τις τὸ ὁρῶν, καὶ χρῶμα ἕξει τὸ ὁρῶν πρῶτον. φανερὸν τοίνυν, ὅτι οὐχ ἓν τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι· καὶ γὰρ ὅταν μὴ ὁρῶμεν, τῇ ὄψει κρίνομεν καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως. ἔτι δὲ καὶ τὸ ὁρῶν ἔστιν ὡς κεχρωμάτισται· τὸ γὰρ αἰσθητήριον, δεκτικὸν τοῦ αἰσθητοῦ ἄνευ τῆς ὕλης ἕκαστον, διὸ καὶ ἀπελθόντων τῶν αἰσθητῶν ἔνεισιν αἰσθήσεις καὶ φαντασίαι ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις. ἡ δὲ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἡ αὐτὴ μέν ἐστι καὶ μία· τὸ δ' εἶναι αὐταῖς οὐ ταὐτόν. λέγω δ' οἷον ψόφος ὁ κατ' ἐνέργειαν καὶ ἀκοὴ ἡ κατ' ἐνέργειαν· ἔστι γὰρ ἀκοὴν ἔχοντα μὴ ἀκούειν καὶ τὸ ἔχον ψόφον, οὐκ ἀεὶ ψοφεῖν. ὅταν δ' ἐνεργῇ τὸ δυνάμενον ἀκούειν, καὶ ψοφῇ τὸ δυνάμενον ψοφεῖν, τότε ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀκοὴ ἅμα γίνεται καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος. ὥστε καὶ φήσειεν αὐτὰς, τὸ μὲν εἶναι ἄκουσιν, τὸ δὲ ψόφησιν. εἰ δὲ ἐστιν ἡ κίνησις καὶ ἡ ποίησις καὶ τὸ πάθος ἐν τῷ ποιουμένῳ, ἀνάγκη καὶ τὸν ψόφον καὶ τὴν ἀκοὴν τὴν κατ' ἐνέργειαν, ἐν τῇ κατὰ δύναμιν εἶναι· ἡ γὰρ τοῦ ποιητικοῦ καὶ κινητικοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ πάσχοντι ἐγγίνεται. διὸ οὐκ ἀνάγκη τὸ κινοῦν κινεῖσθαι. ἡ μὲν οὖν τοῦ ψοφητικοῦ ἐνέργεια, ἐστὶ ψόφος, ἢ ψόφησις. ἡ δὲ τοῦ ἀκουστικοῦ, ἀκοὴ, ἢ ἄκουσις. διττὸν γὰρ ἡ ἀκοὴ, καὶ διττὸν ὁ ψόφος· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν· ὥσπερ γὰρ ἡ ποίσις καὶ ἡ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιοῦντι, οὕτω καὶ ἡ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ αἰσθητικῷ. ἀλλ' ἐπ' ἐνίων μὲν καὶ ὠνόμασται οἷον ἡ ψόφησις καὶ ἡ ἄκουσις· ἐπὶ δ' ἐνίων ἀνώνυμον θάτερον. ὅρασις γὰρ λέγεται ἡ τῆς ὄψεως ἐνέργεια· ἡ δὲ τοῦ χρώματος, ἀνώνυμος· καὶ γεῦσις, ἡ τοῦ γευστικοῦ· ἡ τοῦ χυμοῦ ἀνώνυμος.

ἐπεὶ

b *At hinc oritur dubitatio. Nam ſi viſu quidem ſentire nil aliud eſt, quam videre; videtur autem color vel id, quod debet colorem, ſi quiſpiam viderit id, quod videt, & colorem id habebit profecto, quod videt primum.* Text. 137. c *Patet igitur non vnum ipſum eſſe ſentire, id inquam viſu. Nam cum non videmus, tenebras & lumen viſu diſcernimus, ſed non eodem, vt patet modo. Præterea id ipſum etiā, quod videt, colore quodammodo delibutum eſt. Inſtrumentum enim vniuſcuiuſque ſenſus, ipſum ſenſibile ſine materia ſuſcipit, vti diximus. Quocirca ſenſibilibus ipſis ſemotis, inſunt in ſenſuum inſtrumentis ſenſus, imaginationesq;.* Text. 138. d *Atqui operatio rei ſenſibilis, atque ſenſus vna quidem & eadem eſt: at earum ratio non eadem eſt. Dico autem ſonum actu, & auditum actu. fit enim vt is, qui auditum habet, non audiat, & id quod habet ſonum, non ſemper ſonet, ſed cum operatur id quod audire poteſt; & ſonat id, quod ſonum efficere poteſt, tum ſimul ſit & auditus actu, & ſonus etiam actu, quorum alterum quiſpiam auditionem, alterum ſonationem eſſe, non incongrue dicere poteſt. Quod ſi motus & actio atq; paſſio in eo eſt, quod patitur, atque mouetur, neceſſe eſt & ſonum, & auditum actu, in auditu, qui eſt potentia eſſe. Agentis namque mouentiſque operatio, in ipſo patiente ſuſcipitur, atque ineſt. Quocirca non neceſſe eſt id, quod motu ciet, moueri.* Text. 139. e *Actus igitur ſonatiui ſonus eſt, vel ſonatio, auditiui vero auditus, vel auditio. Duplex enim eſt auditus, & duplex etiam ſonus. Eadem eſt & in cæteris ſenſibus, ac ſenſibilis ratio: atque vt actio paſſioque non in agente eſt; ſed in eo quod patitur, ſic & ipſius ſenſibilis actio in ipſo eſt ſenſitiuo. Sed in quibuſdam nomina quoque ſunt poſita, vt ſonatio, ac auditio; in quibuſdam autem caret alterum nomine. Operatio enim viſus viſio dicitur, at coloris nomine vacat. Operatio præterea guſtus guſtatio dicitur; at ſaporis nomen non habet.* Text. 140.

f *Hæc*

b *At hinc oritur.*] Pro parte contraria ita diſputat: Sentire viſu eſt videre: at videre nihil eſt aliud, quam colorem coloratumve percipere: atqui viſio nec eſt color, nec aliquid colore affectum: non poteſt igitur viſio aſpectu ſentiri, ſed alio ſenſu: alioqui excurreret potentia videndi extra proprium obiectum; quod fieri nequit.

c *Patet igitur.*] Diſputationis gratia maxime adductam rationem ſoluit; idque dupliciter: Primum negando viſu ſentire nihil eſſe aliud, quam videre: quædam namque viſu ſentimus, quæ non videmus, vt tenebras: quædam auditu ſentimus, quæ non audimus, vt ſilentium. Item inficiando viſionem non eſſe coloratam, ſeu videns, qua videns non poſſe dici aliquo modo colorari; dum organo coloris ſpecies inuritur; quæ quidem ſpecies etiam internis ſenſibus imprimitur, vt patet: ſiquidem de re abſente cogitamus, quod abſque miniſterio ſpecierum non fit. Et vero quia ſenſus iſtiuſmodi imagines ab obiectis haurire ſolent, dicuntur recipere ſenſibile ſine materia, hoc eſt, non ſecundum eſſe naturale ipſius, vt colorem ſecundum naturam coloris: ſed ſecundum eſſe intentionale, quod imagine continetur. *Robor. … affirm. …*

d *Atqui operatio rei.*] Hic licet obſcure propoſitæ quæſtioni reſpondet; ſtatuens ſenſum extremum non percipere ſuam operationem: quod ex eo confirmat; quia ſenſus externus non dicitur operari, niſi dum in actu ſentiendi verſatur; hunc vero actum efficit ſimul & potentia; & id, quod ab ea ſentitur, ſiue obiectum; quod in ipſam agit, producendo nimirum in ea ſpeciem [illegible] *[illegible] ir ente…*

 ciem

ciem quæ vna cum potentia concurrit ad actionem. Quare cum nec viſio in oculum, nec alterius ſenſus operatio in ipſammet ſentiendi vim agat: conſequens eſt, vt viſio aſpectu nequaquam ſentiri poſſit, nec vlla operatio à ſenſu, quo perficitur. Monet ſubinde tam facultatem, quam obiectum dici in potentia & actu eſſe. Eſt autem facultas in potentia, cum non edit actionem, edere tamen poteſt: obiectum vero cũ non mouet, mouere tamen aptum eſt. At in actu vtrumq; eſſe perhibetur, cũ & facultas obiectum actu percipit, & obiectum facultatem actu mouet. Quo pacto obiectum, & potentia quodammodo vnum fiunt, dum facultas per imaginem rei vnum cum re efficitur, & ad vnam actionem ambo conſpirant, quam non in agente nimirum externo, id eſt, in obiecto: ſed in patiente, id eſt, in organo & potentia eſſe oportet, quia actio & paſſio vnus & idem actus ſunt: paſſionem vero in re, quæ patitur, recipi notum eſt, probaturque in Phyſicis.

Potentiam & obiectum quandoque eſſe in actu, quandoque in potentia.

Lib 3. cap. 3. qu. 3. art. 2.

e *Actu igitur.*] Duplicem inquit eſſe actum corporis, quod ſonandi facultatem habet, nempe & ſonum, quem producit, & ipſam ſoni generationem, ſimiliterque duplicem eſſe actum eius, quod audiendi vim habet; nimirum receptionem formæ ſoni per ſuam ſpeciem & ſenſionem ipſius ſoni. Nam & auditus pariter ac ſonus duplex eſt, alter in potentia, alter in actu. Sonus in potentia dicitur ſonus, cum nondum editur: auditus in potentia, eſt ipſa potentia audiendi in ſe ſpectata. Sonus in actu eſt qui actu fit: auditus in actu eſt, potentia actũ exercens. Similiterq; res habet in reliquis ſenſibus & ſenſibus: In quibuſdam tamen ſuppetunt nomina ad ſignificandam actionem, quæ eſt tam ex parte ſenſibilis, quam ſenſus, vt ſonatio & auditio: in aliis alterum nomine vacat, vt viſus actio viſio dicitur; actio autem coloris non habet nomen: actio guſtus appellatur guſtatio, ſaporis actio innominata eſt.

De duplici actione, quæ datur ex parte ſenſus & ſenſibilis.

ἐπεὶ δὲ μία μὲν ἐστιν ἐνέργεια ἡ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ, τὸ δὲ εἶναι ἕτερον, ἀνάγκη ἅμα φθείρεσθαι καὶ σώζεσθαι τὴν οὕτω λεγομένην ἀκοὴν καὶ ψόφον, καὶ χυμὸν δὴ, καὶ γεῦσιν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως· τὰ δὲ κατὰ δύναμιν λεγόμενα, οὐκ ἀνάγκη. ἀλλ' οἱ πρότεροι φυσιολόγοι τοῦτο οὐ καλῶς ἔλεγον. οὐθὲν οἰόμενοι οὔτε λευκὸν, οὔτε μέλαν εἶναι ἄνευ ὄψεως, οὐδὲ χυμὸν ἄνευ γεύσεως. τῇ μὲν γὰρ ἔλεγον ὀρθῶς, τῇ δ' οὐκ ὀρθῶς· διχῶς γὰρ λεγομένης τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ αἰσθητοῦ, τῶν μὲν κατὰ δύναμιν, τῶν δὲ κατ' ἐνέργειαν ἐπὶ τούτων μὲν συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἐπὶ δὲ τῶν ἑτέρων οὐ συμβαίνει. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἁπλῶς ἔλεγον περὶ τῶν λεγομένων οὐχ ἁπλῶς· εἰ δ' ἡ συμφωνία φωνή τις ἐστὶν, ἡ δὲ φωνὴ καὶ ἀκοή ἐστιν ὡς ἕν, καὶ ἔστιν ὡς οὐχ ἓν τὸ αὐτὸ, λόγος δέ ἡ συμφωνία· ἀνάγκη τὴν ἀκοὴν λόγον τινα εἶναι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ φθείρει ἕκαστον ὑπερβάλλον, καὶ τὸ ὀξὺ, καὶ τὸ βαρὺ, τὴν ἀκοὴν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν χυμοῖς τὴν γεῦσιν. καὶ ἐν χρώμασι τὴν ὄψιν, τὸ σφόδρα λαμπρὸν, ἢ τὸ ζοφερόν· καὶ ἐν ὀσφρήσει ἰσχυρὰ ὀσμὴ, καὶ γλυκεῖα, καὶ πικρὰ, ὡς λόγου τινὸς ὄντος τῆς αἰσθήσεως. διὸ καὶ ἡδέα μὲν, ὅταν ἄγηται εἰλικρινῆ καὶ ἀμιγῆ ὄντα εἰς τὸν λόγον· οἷον τὸ ὀξὺ ἢ γλυκὺ, ἢ ἁλμυρόν· ἡδέα γὰρ τότε. ὅλως δὲ μᾶλλον τὸ μικτὸν, συμφωνία, ἢ τὸ ὀξὺ καὶ βαρύ. ἁφῇ δὲ τὸ θερμαντικὸν, ἢ ψυκτικόν. ἡ δὲ αἴσθησις, ὁ λόγος· ὑπερβάλλοντα δὲ, ἢ λυπεῖ, ἢ φθείρει.

ἑκάστη

f *Hæc cum ita ſint, atque vnus actus rei ſenſibilis ſenſitiuique ſit, quamuis diuerſas habet rationes, ſicuti diximus, neceſſe eſt ſimul corrumpantur, ſimulque ſint ſalua, auditus ac ſonus, qui hoc modo dicuntur & ſapor itidem & guſtus, cæteraque ſimiliter. At ea, quæ dicuntur potentia, non hanc ipſam profecto neceſſario ſubeunt legem.* g *Non recte igitur priores naturales Philoſophi ſentiebant, qui quidem ſine viſu neque album vllum, neque nigrum eſſe dicebant, neque item vllum ſine guſtu ſaporem. Nam partim recte, partim non recte cenſebant. Etenim cum dupliciter ſenſus ſenſibileque dicatur, potentia atque actu, in his quidem ſecundis fit id ipſum ſane quod dictum eſt; in illis autem primis non fit, vt luce clarius extat. At illi de hiſce ſimpliciter loquebantur, quæ ſimpliciter non dicuntur. Quod ſi vox quædam concentus eſt, vox autem & auditus, tum vnum, tum non vnum, aut non idem ſunt, & concentus eſt ratio, neceſſe eſt & auditum quandam eſſe rationem.* h *Atque ob id ipſum exuperans quodque tam accutum, quam graue corrumpit auditum atque deuaſtat, & in ſaporibus guſtum, & in coloribus viſum, id quod nimium eſt ſplendidum & tenebroſum, & in odoribus vehemens odor, ſiue dulcis ſiue amarus, quia ſenſus ipſe quædam eſt ratio rata. Quo circa ſenſibilium ea, quæ ſyncere talia, quæque ſimplicia ſunt, vt acutum, vel dulce, vel ſalſum cum reducuntur ad rationem, ſenſui ſunt iucunda: tunc enim ipſum delectare videntur. Omnino autem ipſum miſtum magis concentus eſt, quam acutum, vel graue. Tactui quoque non calidum ſane ſimplex ac frigidum, ſed id quod eſt ad rationem redactum amicum eſt atque iucundum: enimuero ſenſus ipſe ratio quædam eſt, vt diximus: ſenſibilium autem ea, quæ exuperant, aut dolorem afferunt ipſi, aut tandem ipſum corrumpunt.* i. *vnus*

Text. 141.

Text. 142

Text. 143.

---

f *Hæc cum ita ſint.*] Arrepta occaſione ex iis, quæ de ſenſu & ſenſili paulo ante dixerat, geminam ſoluit dubitationem. Alteram, num ſenſus & ſenſile ſimul ſint. Alteram, quare excellens ſenſibile ſenſum labefactet. Priori reſpondet. Si vtrumque actu ſumatur, vtrumque ſimul eſſe, ſeque reciproca neceſſitudine ponere, ac tollere; cum vna ſit vtriuſque operatio. Quod de ea

Senſum & ſenſile in actu neceſſario eſſe ſimul: non vero in potentia.

ea operatione intelligi debet, quam obiectum per ſuam ſpeciem vna cum potentia edit, quæ non eſt aliud, quam rei ſenſilis perceptio. Si autem ſenſus & ſenſile conſiderentur ſecundum poteſtatem, ait non eſſe ea ſimul; cum nullo exiſtente viſu poſſit eſſe color.

g *Non recte.*] Ex proxime dictis coarguit veteres Philoſophos in quibus fuit Democritus, vt conſtat ex 4. Metaphyſ. cap 5. quod ſublato ſenſu ſenſibile tolli affirmarint; quamuis enim id aliquo modo recte dici poſſit, vt paulo ante annotatum fuit; videlicet, ſi affirmetur de ſenſu & ſenſili in actu: abſolute tamen & vniuerſim pronuntiari ab eis non debuit.

h *Atque ob id.*] Poſteriorem vero controuerſiam diluit, aiens ſenſibile excellens, ideo ſenſum euertere: quia ſenſiterium in quadam proportione & temperie conſiſtit, cui obiectum ſi inſolens ac nimium ſit, dum in organum agit, oblæſionem & perniciem infert, ſicuti & ſenſibus ea iucunditatem pariunt; quæ mediocritatem & proportionem ſeruant, vt in ſonis conſonantiæ; in ſaporibus condimenta, in coloribus medii, & denique ea, quæ extremorum permiſtione conſtant.

Quare excellens ſenſibile ſenſum labefactet

ἑκάστη μὲν οὖν αἴσθησις τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ ἐστὶν, ὑπάρχουσα ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ ᾗ αἰσθητήριον, καὶ κρίνει τὰς τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ διαφοράς. οἷον λευκὸν μὲν καὶ μέλαν ὄψις, γλυκὺ δὲ καὶ πικρὸν, γεῦσις. ὁμοίως δ᾽ ἔχει τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ γλυκὺ καὶ ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἕκαστον κρίνομεν τινὶ δὲ καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι διαφέρει. ἀνάγκη δὴ αἰσθήσει· αἰσθητὰ γάρ ἐστιν ᾗ καὶ δῆλον, ὅτι ἡ σὰρξ οὐκ ἔστι τὸ ἔσχατον αἰσθητήριον· ἀνάγκη γὰρ ἦν ἁπτόμενον αὐτοῦ, κρίνειν τὸ κρῖνον. οὔτε δὴ κεχωρισμένοις ἐνδέχεται κρίνειν, ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ, ἀλλὰ δεῖ ἑνί τινι ἄμφω δῆλα εἶναι. οὕτω μὲν, εἰ κἂν τοῦ μὲν ἐγὼ, τοῦ δὲ σὺ αἴσθοιο, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ἕτερα ἀλλήλων. δεῖ δὲ τὸ ἓν λέγειν, ὅτι ἕτερον· ἕτερον γὰρ τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ. λέγει ἄρα τὸ αὐτό· ὥστε ὡς λέγει οὕτω καὶ νοεῖ, καὶ αἰσθάνεται. ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε κεχωρισμένοις κρίνειν τὰ κεχωρισμένα, δῆλον. ὅτι δ᾽ οὐδ᾽ ἐν κεχωρισμένῳ χρόνῳ, ἐντεῦθεν. ὥσπερ καὶ τὸ αὐτὸ λέγει ὅτι ἕτερον τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, οὕτω καὶ ὅτε θάτερον λέγει ὅτι ἕτερον, καὶ θάτερον, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς τὸ ὅτε· λέγω δὲ οἷον νῦν λέγω ὅτι ἕτερον, οὐ μέντοι ὅτι νῦν ἕτερον. ἀλλ᾽ οὕτω λέγει, καὶ νῦν καὶ ὅτι νῦν. ἅμα ἄρα. ὥστε ἀχώριστον, καὶ ἐν ἀχωρίστῳ χρόνῳ.

ἀλλὰ

i *Vnuſquiſque igitur ſenſus, vt ſæpe diximus, ſenſibilis eſt obiecti, eſtque in inſtrumento ſuo ea ratione, qua illud ſenſus eſt inſtrumentum & differentias ſenſibiles obiecti ſui diſcerni, vt album quidem & nigrum viſus: dulce autem & amarum guſtus, & cæteri ſimiliter ſenſus.* Text. 144. k *At enim cum album & dulce, & ſingula ſenſibilium ad ſingula nimirum aliquo comparemus ac diſcernamus, & ſentiamus differre, neceſſe eſt id ipſum profecto fieri ſenſu: quippe cum illa ſenſibilia ſint.* Text. 145. l *Quo patet carnem vltimum inſtrumentum non eſſe. Nam neceſſe eſſet id, quod diſcernit, tangendo diſcernere.* Text. 146. m. *Fieri igitur non poteſt, vt ſeparatis non diſcernatur dulce diuerſum eſſe ab albo, ſed vni cuipiam ambo nota eſſe oportet. Illo namque modo ſane pateret inter ſeſe illa differre, etiamſi alterum ego, alterum tu ſentires. Vnum igitur dicat oportet diuerſa eſſe dulce ac album.* n *Dicit igitur idem. Quare vt dicit ſic & intelligit, atque ſentit. Patet ergo fieri non poſſe, vt ſeparatis ſeparata dijudicentur.* o *At hinc patet, neque fieri poſſe, vt ſeparato in tempore diſcernantur. Nam vt idem aliud eſſe bonum ac malum dicit, ſic quando alterum dicit aliud eſſe, tunc & alterum etiam dicit, atque dico quando, non per accidens. Veluti nunc dico quippiam aliud eſſe, non tamen dico illud nunc aliud eſſe, ſed hoc pacto nunc dici, vt dicat, & nunc aliud eſſe: ſimul igitur dicit. Quo fit, vt inſeparabile & inſeparabili tempore ſeparata diſcernat.*

p *At*

---

i *Vnuſquiſque igitur.*] Ad vberiorem explicationem controuerſiæ, qua quæritur ad quam facultatem ſpectet percipere ſingulorum ſenſuum functiones, tria quædam ſumit Primum eſt, ſingulos ſenſus propria vendicare obiecta, quæ percipiant, & à quibus patiantur. Secundum eſt, quemlibet ſenſum eſſe facultatem inhærentem proprio ſenſorio: qua tali, id eſt, prout certis qualitatibus ad ſentiendi munus obeundum idoneis affectum eſt Tertium, vnicuique ſenſui competere ſui obiecti differentias cognoſcere, vt aſpectui atrum & candidum; tactui calidum & frigidum, durum & molle, ſimiliterque cæteris.

Tria quædam ſingulis ſenſibus competere.

k *At enim cum album & dulce.*] Statuit probatque dari ſenſum vnum, quem communem vocamus, cuius proprium munus ſit omnium externorum ſenſuum operationes dignoſcere: philoſophaturque hunc in modum; Experimur nos non ſolum percipere differentias obiectorum ad vnumquemque ſenſum pertinentes, vt album & nigrum, amarum & dulce: verum etiam de omnium obiectorum diſcriminibus iudicare; hoc autem iudicium ſenſu perficitur, cum ſit de re ſenſibili, quæ primo ad ſenſum pertinet: non poteſt autem vno aliquo externo ſenſu fieri, nec etiam pluribus: ergo aliquo alio ab iis diſtincto

Dari ſenſum communem.

l *Quo patet.*] Credit Philoponus ſignificare hoc loco Ariſtotelem carnem, id eſt, corpus non eſſe ſenſum communem, quia non niſi alia parte ſui aliam partem ſenſibilis tangendo diiudicaret,

dicaret,

Germana huius loci ſententia controuertitur.

dicaret, atque ita diſcernere ſenſibilia nō poſſet; quia id, quod iudicium fert, vnum eſſe oportet, cui totum, de quo iudicat, notum ſit. Vocat autem Ariſtoteles ex ſententia Philoponi, vltimum inſtrumentum ſenſum communem eſſe; quia ad hunc in receſſu poſitū ſenſus omnes deſinunt, non aliter quam lineæ ad centrum. Alii volunt probare Ariſtotelem ſenſum communem non eſſe tactum.

Senſum communem non eſſe tactum.

qui forſitan alicui eſſe videretur, quod tactus ſit fundamentum ſenſuum reliquorum, & per totum corpus diffundatur, cunctisque inſit animantibus. Iuxta quam interpretationem ſic erit præſens ratio intelligenda Si ſenſus communis tactus eſſet, cum tactus tangendo res percipiat, non poſſemus de ſono & albo iudicium ferre: niſi ea tangendo, quod falſum eſſe conſtat: ſiquidem hæc abſque tactu dignoſcuntur: Quibus hæc expoſitio placuerit, dicent, verba illa; Patet carnem vltimum inſtrumentum non eſſe, ſic debere intelligi; Patet carnem, quæ eſt inſtrumentum tactus non eſſe organum ſenſus communis ac, quod eodem recidit, ſenſum communem non eſſe tactum.

m *Fieri igitur.*] Quod prædictum iudicium non exerceatur; à pluribus ſenſibus externis, verbi gratia, quod de albo & dulci non iudicet aſpectus & guſtus: ſuadet ex eo, quia id perinde eſſet ac ſi hæc à duobus hominibus perciperentur, ab vno album, ab altero dulce; qui tamen de iis haudquaquam recte iudicare poſſent: cum oporteat arbitrium vtriuſque partis cauſam cognoſcere: alioqui de re ignota ſententiam tulerit.

n *Dicit igitur.*] Si vnum eſt, inquit, quod dicit aliud ab alio differre, id ipſum cognoſcere vtrumque neceſſe eſt, alioqui non ea diſtingueret. Id vero quod dicit vnum differre ab alio, ſic & intelligit, & ſentit, quia vt æſtimat, ita & intellectu iudicat, ſiquidem intellectus ſenſum conſequitur.

o *At hinc patet*] Locus eſt ſubobſcurus, quemadmodum, inquit, qui dicit hoc eſſe bonum & illud malum: ſimul dicit, & tempore eodem; quia cum dicit vnum, alterum quoq; dicit. Sic & ſenſus communis, vt dicit, ſeu iudicat, ita cognoſcit: dicit autem ſimul differentiam albi, & dulcis: ergo ſimul & eodem tempore vtrumq; percipit, cum iudicat hoc non eſſe illud. Cum autem vno eodemque momento hoc fieri pronunciamus, non ex accidenti, ſed per ſe intelligimus. Nam in hac oratione Platonem & Dionyſium Siciliam adnauigaſſe nunc dico: illud, nunc, & ad dico, & ad nauigationem referri poteſt: ita vt ſit ſenſus me nunc dicere id, quod olim accidit: vel dicere id, quod nunc eſt: ac primum quidem nunc, per accidens facit quodammodo rem nunc eſſe: poſterius autem per ſe. Communis igitur ſenſus de differentia duorum obiectorum ſenſibilium non modo dicit nunc in priori ſignificatione: quia in eodem inſtanti vtrumque percipit: ſed etiam in poſteriori: quia & percipiuntur, & ſimul exiſtunt ſenſibilia contraria.

ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον ἅμα τὰς ἐναντίας κινήσεις κινεῖσθαι τὸ αὐτὸ ᾗ ἀδιαίρετον, καὶ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ. εἰ γὰρ τὸ γλυκὺ, ὡδὲ κινεῖ τὴν αἴσθησιν, ἢ τὴν νόησιν· τὸ δὲ πικρὸν ἐναντίως καὶ τὸ λευκὸν ἑτέρως. ἆρ' οὖν ἅμα μὲν καὶ ἀριθμῷ ἀδιαίρετον, καὶ χρόνῳ ἀχώριστον τὸ κρῖνον, τὸ εἶναι δὲ κεχωρισμένον; ἔστι μὲν δή πως ὡς διαιρετὸν τῶν διῃρημένων αἰσθάνεται, ἔστι δ' ὡς καὶ ἀδιαίρετον· τῷ εἶναι μὲν γὰρ διαιρετόν· τόπῳ δὲ καὶ χρόνῳ, καὶ ἀριθμῷ ἀδιαίρετον. ἢ οὐχ οἷόν τε, δυνάμει μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ διαιρετὸν καὶ ἀδιαίρετον, καὶ τἀναντία. τῷ δὲ εἶναι οὔ, ἀλλὰ τῷ ἐνεργεῖσθαι διαιρετόν· καὶ οὐχ οἷόν τε ἅμα λευκὸν καὶ μέλαν εἶναι ὥστε οὐδὲ τὰ εἴδη πάσχειν αὐτῶν, εἰ τοιοῦτον ἡ αἴσθησις, καὶ ἡ νόησις. ἀλλ' ὥσπερ ἣν καλοῦσί τινες στιγμὴν, ἡ μία, καὶ ἡ δύο, ταύτῃ καὶ διαιρετή. ᾗ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν τὸ κρῖνόν ἐστι καὶ ἅμα. ᾗ δὲ διαιρετὸν, ὑπάρχει, οὐχ ἕν· δὶς γὰρ τῷ αὐτῷ χρῆται σημείῳ ἅμα. ᾗ μὲν οὖν δυσὶ χρῆται τῷ πέρατι δύο κρίνει, καὶ κεχωρισμένα ἐστὶν ὡς κεχωρισμένων. ᾗ δ' ἐν ἑνὶ καὶ ἅμα. περὶ μὲν οὖν τῆς ἀρχῆς ᾗ φαμὲν τὸ ζῷον αἰσθητικὸν εἶναι, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

ΚΕΦ.

p *At vero fieri non poteſt, vt ſimul idem ea ratione, qua indiuiſibile eſt, & indiuiſibili tempore motibus contrariis moueatur. At dulce quidem ſic mouet ſenſum ac intellectum, amarum autem contrario modo & album itidem diuerſo. Eſt ne igitur quod diſcernit, indiuiſibile quidem numero, ſeparatum autem ratione? partim agitur vt diuiſibile res ſentit diuiſas partim vt indiuiſibile. Nam ratione quidem diuiſibile: loco autem atque numero indiuiſibile eſt. An id minime fieri poteſt? idem enim potentia quidem eſt ipſa contraria, & diuiſibile: & indiuiſibile: tactu autem eſſe non poteſt, ſed patiendo diuiſibile eſt. At fieri nequit, vt ſimul ſit album & nigrum. Quare neque formas ipſorum ſimul ſenſus ac intellectus (ſi talia ſint vt patiantur) ſuſcipient.* q *At enim perinde hoc ſe habet, atque id, quod quidem punctum appellant, quod quidem tum vnum eſt, tum duo: quo pacto & diuiſibile eſt. Quo igitur & indiuiſibile eſt: hoc vnum eſt id, quod diſcernit, ac ſimul: quo vero eſt diuiſibile, hoc non vnum eſt: bis enim eiuſdem ſigni ſimul ſit vſus, Quo vero finis vſus ſit, vt duorum: hoc duo diſcernit, atque eſt ſeparata, vt ſeparatum. Quo vero vnum eſt, hoc vnius ſit vſus, & ſimul. Sed de principio quidem, quo dicimus animal ſenſitiuum eſſe, ſit hoc modo determinatum.*

Text. 147

Text. 148.

Text. 149

---

q *At vero fieri*] Obiicit contra ſuperius dicta. Si ſenſus communis eſt cognitor, iudexque *Obiectio.* diuerſorum

diuerſorum, imo & contrariorum ſenſibilium, ſimul eodemque inſtanti. Si, inquam, pariter dulce & amarum, album & nigrum dignoſcit: ſequitur tum contrariis motibus ſimul affici: quod tamen fieri non poteſt, cum contraria nequeant dari ſimul in eodem. Huic obiectioni bifariam reſpondet Ariſtoteles: In primis ſenſum communem ſubiecto vnum eſſe, ratione plures: ideoque alia & alia conſideratione poſſe contrarios motus ſubire. Verum hanc ſolutionem mox improbat: quia licet id, quod eſt vnum ſubiecto, reſpectu diuerſarum partium contrariis motibus ſimul agitari queat; tamen comparatione eiuſdem partis impoſſibile, id eſt: at ſenſus communis eadem parte contraria obiecta dignoſcit, & diſcriminat. Quare ſi eæ cognitiones ſunt motus contrarii, nequaquam poterunt in eodem ſenſu communi pariter coaleſcere. *1. Solutio, quæ non probatur.*

q *At enim hoc.*] Reiecta priori ſolutione aliam affert à centri ſimilitudine ductam, cuius in eo vis conſiſtit, quod quemadmodum centrum dicitur plura & vnum: plura quatenus eſt principium, à quo lineæ ad circumferentiam ducuntur: vnum, pro vt eſt finis, in quo lineæ à peripheria ductæ vniuntur: ita ſenſus communis eſt vnus, quatenus externorum ſenſuum finis habetur; quoniam ipſorum operationes & obiecta ad eius tribunal per ſpecies deferuntur. Simulque eſt multiplex, pro vt eſt fons & principium externorum ſenſuum: quia nimirum ab eo ad illos ſenſifica vis influit. Non eſt autem abſcurdum contraria ſecundum ſuum eſſe intentionale in eadem facultate ſimul eſſe. Quo modo non in ſenſu communi duntaxat, ſed in eodem oculo dantur ſimul ſpecies coloris atri & candidi: cum vtrumque ſimul intuetur. Itaque ſolutio in eo eſt, quod cum perceptiones contrariorum ſenſibilium re vera non ſint contrariæ, nihil vetat dari eas ſimul. *Altera ſolutio, quæ magis probatur.*

QVÆSTIO I.

VTRVM EXTERNI SENSVS functiones ſuas percipiant, nec ne.

ARTICVLVS I.

QVIBVS RATIONIBVS pars affirmatiua oſtendi videatur.

Argum. PRo affirmatiua parte quæſtionis hæc ſe offerunt argumenta: Cum ſenſus externi in otio ſunt, norunt ſe nullam edere functionem: ſed cuius eſt percipere ſe non operari, eiuſdem eſt cognoſcere & operari: ergo ſenſus externi percipiunt ſuas functiones. Maior probatur; quia aſpectus dicitur ſentire tenebras, & auditus ſilentium: id vero non ob aliam cauſam, niſi quia aſpectus cognoſcit ſe non videre, & auditus non audire.

2. Secundo: Senſus externi habent ſuas delectationes: capit enim voluptatem auditus, concentu muſicę: viſus intuitu viridium colorum: olfactus ſuffimentis, ſimiliterque cæteri ſenſus appulſu conuenientium qualitatum. Huiuſcemodi vero delectationes oriuntur in ſenſibus ex actione, qua quilibet eorum in proprium obiectum fertur: Sed delectatio non prouenit niſi ex re prius cognita; neceſſe ergo eſt vnumquemq; ſenſum propriam functionem, qua delectatur, agnoſcere.

3. Tertio: Eodem ſenſu apprehendimus colorem, verbi grati, & actum, quo in eum tendimus, ſed colorem apprehendimus aſpectu, ergo & ipſius aſpectus actionem. Maior tripliciter probatur; Primum, quia vt Ariſtoteles proximo capite opponebat, cum viſio ſit coloris ſenſio, fieri nequit, vt ſine colore percipiatur. Quare ſi ea

A cognoſceretur ab alio ſenſu, iam duo ſenſus circa colorem verſarentur. Secundo, quia omne coloratum pertinet ad obiectum viſus, viſio autẽ ſuo modo colorata eſt, vt patuit in cõtextu. Tertio, quia ſi cognitio alicuius ſenſionis ab vno ſenſu elicitæ in alium ſenſum caderet; danda eſſet infinita in ſenſibus progreſſio: oportet enim functionem primi à ſecundo cognoſci; functionem ſecundi à tertio; atque ita deinceps abſque vllo termino.

B Quarto: Omnis cognitio fit prẹeunte ſpecie, ſed ad ſenſum communem non deferuntur ſpecies, quæ externorum ſenſuum functiones, ſed quæ eorum duntaxat obiecta repræſentent; non igitur eiuſmodi functiones à ſenſu cõmuni, ſed à proprio ſenſu dignoſcuntur. Probatur minor, quia cognitio ſenſuum externorum non videtur habere vim traiiciendi ad ſenſum communem aliam imaginem, præter eam, quam à re obiecta accepit. Hæc autem non eſt imago propriæ operationis, vt ſatis conſtat, ſed ipſius tantum obiecti: ergo &c. 4.

C Quinto: Intellectus percipit ſuos actus, & ſupra eos reflectitur: ergo & ſenſus. Probatur conſecutio, quia hæc reflexio non tanti eſſe videtur, vt non potuerit, debueritq; externis etiam ſenſibus communicari; præſertim cũ iis nihil magis proximũ ac præſens ſit, quã eorũ propria operatio. Accedit teſtimonium Platonis in Theętęto, vbi ait ſenſum ſentire ꝙ ſentit, & ꝙ non ſentit.

D

ARTICVLVS II.

APPROBATIO NEGATIuæ partis. Dilutio argumentorum ſuperioris articuli.

CIrca explicationem propoſitæ difficultatis in varias ſententias Philoſophi abiere *Varia de re propoſita Philoſophorum exempla.*

A Nam

Nam D. Nemeſius in libro de Hominis natura, capite ſeptimo item Plutarchus apud Philoponum libro ſecundo huius operis, text. 103. putant, cognoſcere externorum ſenſuum functiones ad rationem & intelligentiam pertinere. Michael Epheſius libro nono & Philoponus loco citato, id aſcribunt alteri potentiæ, quam appellant προσεκτικόν, id eſt, attendentem Alexander 3. lib. Quæſt. natural. Themiſtius hoc in libro, 4. cap. ſuæ Paraphr. Simplicius tex 136. Ægydius, aliique nonnulli, volunt quemlibet ſenſum externum percipere ſuam operationem Quod Ægydius ita defendit, vt dicat externos ſenſus percipere ſuas ſenſationes, non quidem per actum reflexum ad ipſas terminatum, ſed eodem actu; quo feruntur in obiectum, indirecte tamen.

1. Aſſertio. Dignotio ſenſionum non ſoli potentiæ intellectrici tribuenda eſt.

Sit prima aſſertio: Cognitio operationum, quas externi ſenſus edunt, non eſt ad ſolam vim intellectricem, nec ad illam potentiam, quam animaduerſoriam, ſeu attendentem vocant, deleganda. Hæc quo ad priorem partem ex eo ſuadetur, quia percipere omnium externorum ſenſibilium differentias, & de ſingulorum ſenſuum perceptionibus iudicare, non excedit facultatem animæ ſenſitiuæ; cum alia præſtantiora munia à brutis animantibus adminiſtrentur, vt conſtat ex iis, quæ 2. Phyſicæ auſcultationis libro explicuimus, cum de inſtinctu ageremus. Quare non eſt, cur id ad altiorem animæ gradum reiiciatur. Accedit teſtimonium Ariſtotelis capite ſuperiori, vbi palam docuit, probauitque ſenſum communem percipere & diiudicare actiones externorum ſenſuum. Poſterior pars oſtenditur, quia facultas illa attendens ſuperuacanea fictitiaque eſt; cum quælibet facultas, ſi nihil obſit, abſitve, per ſe ad operationem ſuam adminiſtrandam poſſit attendere; præſertim cum nihil ſit aliud ſenſum ad obiectum attendere, quam in obiectum tendere, vti ſuperius diximus.

Potentiam animaduerſoriam fictitiam eſſe.

2. Aſſertio. Externos ſenſus non percipere ſuas operationes.

Secunda aſſertio; Externi ſenſus non percipiunt ſuas operationes Hæc eſt D. Thomæ 1. par. quæſt. 78 artic. 4. & quæſt. 87. artic. 4. vbi ait, præter quinque ſenſus externos, qui ſenſiones ſuas non apprehendunt, neceſſarium eſſe animali ſenſum communem, vt externorum actiones percipiat. Eſt etiam Capreoli in 3 diſt. 44. quæſt. 1. art. 3. Ferrarienſis quæſt. 1. huius libri, Ianduni quæſt. 33. Apollinaris quæſt. 37. Magni Alberti, Auerrois & aliorum: imo & Ariſtotelis non ſolum proximo ſuperiori capite, ſed apertius in libro de Somno & Vigilia, cap. 2. vbi ita ſcripſit: Non enim viſu ſe videre videt, nec viſu, aut guſtu iudicat, iudicareve poteſt diſtare dulce ab albo, neque ſeorſim, neque ſimul vtroque; ſed particula quadam communi.

Non dari reflexionem in ſenſu.

Deinde, quod nullus ſenſus cognoſcat ſuas operationes per reflexionem probatur, quia iſtiuſmodi reflexio, ſeu reditio ſupra ſe, teſte Proclo, communi aliorum auctorum aſſenſu eſt opus intellectricis facultatis, quæ primum recta pergit, deinde vt quaſi circulum abſoluat, in ſe ipſam recurrit, quod non conceditur potentiæ materiali, quæ ſecundum organi temperamentum determinata eſt ad ſolam rectam operationem, vti Diuus Thomas ediſſerit in libro primo Sententiarum, diſtinct. 17 quæſt. 1 artic. 5. in ſolutione tertii. Deinde, quod neque eo modo, quo quidam volunt, nimirum per eandem directam actionem poſſit ſenſus functionem ſuam percipere, ex eo oſtenditur, quia nulla potentia excurrit extra limites ſui obiecti; operatio autem ſenſus non eſt obiectum ipſius ſenſus, vt obiectum viſus viſio, ſed color. Adde quod nulla intellectio creata eſt primo, directo ve ſui intellectio, vt docet Sanctus Thomas 1. part quæſt. 87 artic 3 Quare multo minus viſio externa ſui met viſio erit.

Directa a ſenſuum fi- nes non per

Reſpondet 1. Argum.

Argumenta autem, quæ oppoſitum ſuadebant, non concludunt Nam primo facile reſpondebit, qui dixerit aſpectum non proprie ſentire tenebras, nec alios ſenſus ſuorum obiectorum priuationes ſimpliciter dignoſcere: ſed admodum improprie, & quaſi per actionem negatiuam, quatenus eæ cum propriis ac veris ſenſuum obiectis, formiſque ſenſibilibus aliquam habent cognationem, dum connotant ſubiectum, in quo illæ ſunt Itaque eatenus dicitur viſus percipere tenebras, quatenus apertis oculis nihil videt, non autem quod cognoſcat ſe non videre Quod de cæteris ſenſibus pari modo pronunciandum eſt.

Ad 2. arg

Ad ſecundum, dicito ſenſuum delectationes conſequi ex perceptione conuenientium obiectorum: ſed ad eas non requiri cognitionem eiuſmodi perceptionis in eodem ſenſu; quia vt delectatio non pertinet proprie niſi ad appetitum, ita ad phantaſiam ſpectabit percipere rem, è qua voluptas ſenſitiua oritur, eamque appetitui offerre.

Ad 3. argu

Ad tertium, neganda eſt maior propoſitio, ſi contendat eodem ſenſu externo percipi à nobis & colorem, & viſionem: concedenda vero, ſi velit præſtari id aliqua alia facultate, id eſt, ſenſu communi Nec enim abſurdum eſt, verſari aſpectum circa colorem, tanquam circa proprium & adæquatum obiectum: (coloris appellatione etiam lucem comprehendimus) ſimulque aliam altiorem facultatem, id eſt, ſenſum communem, circa eundem occupari, tanquam circa partiale ſuum obiectum, ac ſub alia propria ei notione, de qua in progreſſu ſermo erit. Quo patet reſponſio ad primam rationem, qua maior confirmabatur. Ad ſecundam vero dicendum eſt, modum illum, quo viſio colorata appellatur, nimis improprium eſſe, nec ſufficere ad reponendam viſionem inter obiecta potentiæ viſiuæ. Ad tertiam reſpondendum, non dari eiuſmodi infi-

Viſio impro- dicitur col-

nitam

nitam progreſſionem, quia deueniendum tandem erit ad intellectum, qui ſuam operationem reflexu dignoſcat.

4. argum. Ad quartum conceſſa maiori, negetur minor: quilibet enim ſenſus externus per ſuam propriam cognitionem ſpeciem quandam edit, quæ rem ſenſibilem quam percipit, & perceptionem ipſam, ſiue rem ſub ratione cognitæ interno ſenſui exhibet ac repræſentat.

5. argum. Ad quintum, dicimus intellectum ob ſuam præſtantiam & abſolutionem à materia poſſe reflecti ſupra ſe: non tamen ſenſum, cuius naturæ is cognoſcendi modus adeo excellens non congruit, eſto ſuam functionem ſibi inhærentem & copulatam habeat. Nec enim eiuſmodi præſentia ad reflexam cognitionem ſat eſt, ſed oportet vt res in ratione obiecti, ac ſecundum eſſe cognoſcibile, præſens fieri queat. *Intellectus ſu... ſe ſoluere refle... tur.* Quod vero ad Platonem attinet, licet eius auctoritas in Academia magna ſit: in Lycæo tamen irrefragabilis non eſt. Reſponderi tamen poteſt, cum dixit ſenſum ſentire quod ſentit, nihil aliud ſignificare voluiſſe quam ſenſum recipere in ſe tum propriam operationem, tum priuationem illius. Maxime cum in Charneade neget ſenſus percipere ſe ipſos. Ita enim in eo Dialogo ſcripſit: Generatim ſenſus omnes percurrere, conſiderareque vtrum ſenſus inueniri aliquis poſſit, qui ſe ipſum cæteroſque ſenſus percipiat, nihil tamen eorum ſentiat, quæ ſenſus alii ſentiunt, impoſſibile & hoc exiſtimo.

QVÆSTIO II.

AN DETVR SENSVS COMMVNIS; & vtrum is in cerebro reſideat.

ARTICVLVS I.

QVIBVS INDICIIS COMMVNIS ſenſus deprehendatur.

S. Thom. 1. par. q. 78. art. 4. & Opuſc. 4. cap. 4.

FVere qui ſenſum communem negarint, eo potiſſimum argumento, quia nullum occurrit ſenſibile, quod in aliquem è quinque externis non cadat. Horum tamen opinio reiicienda omnino eſt, aſſerendumque cum ſchola Peripatetica, & communi aliorum Philoſophorum aſſenſu, docente Ariſtotele tum proximo capite, tum lib. 3. cap. 7. text. 31. & in libro de Morte & vita, capite 1. aliiſque in locis, dari ſenſum communem: cuius ponendi neceſſitas ac ratio variis modis deprehenditur. *Ratio, qua ſua... dandum eſſe ſenſum commu... nem.* Primum, quia cum ſoleat natura, quantum fieri poteſt, multitudinem ad vnitatem reuocare, conueniens erat, vt omnes ſenſus externos in vnum quodammodo coniungeret, in quem vt lineæ à circumferentia in centrum, ita vndique è ſingulis aliorum ſenſuum organis, ſenſibilium imagines confluerent, colorum ab oculis, ſonorum ab auribus, odorum à naribus, ſaporum à lingua, tactilium qualitatum à toto corpore. Qua centri ſimilitudine vſus eſt Auctor operis, de ſecretiori ſapientia ſecundum Ægyptios, libro ſecundo capite nono & Ariſtoteles libro tertio huius operis, loco paulo ſuperius citato, dum ſenſum communem vnum quid mediumque inter externos ſenſus appellat.

2. Ratio. Secundo, idem efficacius ſuadetur ex eo, quia cognoſcimus nos audire, tangere, olfacere, cæteraque externorum ſenſuum munia: hæc autem cognitio non pertinet ad aliquem è quinq; vulgatis ſenſibus, vt proxima quæſtione oſtenſum fuit: referenda eſt ergo ad aliam altiorem communioremque potentiam, ad quam primo eiuſmodi functionum imagines deferantur: quæ non eſt alia, quam ſenſus communis. Nec ſatisfaciet, qui dixerit eam facultatem eſſe ipſum intellectum. Namque ea etiam brutis neceſſaria eſt, vt mox oſtendemus, quib. perinde à natura deneganda non fuit. Deinde quia, vt ſuperius argumentabamur, hęc ſenſionum perceptio non exuperat ſentientium facultatum vim.

3. Ratio. Tertio: idem ex eo comprobatur, quia vt colligitur ex iis, quę docuit Ariſtoteles hoc libro ad calcem capitis ſecundi: ſcripſitque D. Gregorius Nyſſenus libro ſecundo de Viribus animæ, cap. 1. & videtur aſſeruiſſe Plato, vt annotauit Marſilius ad initium Theæteti: dandus eſt aliquis ſenſus interior, qui non ſolum hauſtas, cunctorum ſenſibilium imagines primo hauriat, & ſenſibilia ipſa percipiat, vt proxima ratio oſtendebat; ſed qui tanquam æſtimator & arbiter diuerſorum ſenſuum obiecta diſcernat, & diiudicet, cum quilibet ſenſus particularim circa proprii duntaxat ſenſibilis differentias occupetur; vt aſpectus circa atrum & candidum, ſimiliterque reliqui ſenſus: hic autem ſenſus eſt is, quem communem dicimus. *Senſus communis velut honorarius arbiter inferiorum ſenſuum de omnibus externis ſenſibilibus cognoſcit.* Nam quod ad hanc actionem iudicandi, ſenſus ipſi externi per ſe haudquaquam ſufficiant, inde patet, quia plures ſenſus perinde ſe habent, ac multi homines. Quare vt hi de diuerſis rebus niſi eaſdem ſinguli cognoſcant, ſententiam ferre nequeunt, ita neque ſenſus de aliorum ſenſilium differentiis, quas non attingunt; & vt Themiſtius hoc loco, capite ſeptimo ſuæ Paraphraſis edifferit, quemadmodum licet multi magiſtratibus l b... nes atque exceptores pragmatici aſſideant; vnus tamen eſt, qui ius habet ſententiæ ferendæ: ita & in corpore animalis, tametſi multa inſtrumenta machinamentaque ſint, in quæ rerum ſimulacra recipiantur; vna tamen vis arbitra eſſe debet, quæ de omnibus ſciſcat, iudicet, pronunciet. Fuiſſe vero animantibus, & quidem omnibus, neceſſariam hanc vim iudicatricem ex eo patet, quia niſi animal quid noxium; quid ſalutare, quid minus ac magis conueniens;

A ſenſu communi tanquam à primario ſentiendi inſtrumento ſpiritus animales diffunduntur in ſenſus.

quid fugiendum, amplectendum veſit, diſernat: breui in interitum ruet.

Sed & aliud præterea communi ſenſui munus delegatum eſt; videlicet impertiri ſenſibus externis vim ad functiones ſuas obeundas per cōmunicationem ſpirituum animalium, quos ab ſe veluti fonte, ac primario ſentiendi inſtrumento effundit, vt conſtat ex iis, quæ docet Ariſtoteles lib. 2. de Partibus animal. cap. 10 & in lib. de Morte & vita, ca. 1. Vnde cum obſtruitur via illa, qua prædicti ſpiritus egrediuntur, vt in ſomno accidit, neceſſe eſt feriari externos ſenſus, teſte eod. Ariſtot. lib. de Somn. & vig. capite tertio. Præterea quoties ſenſus communis langueſcit, ac male habet, etiam externi ſenſus propriis officiis, vel omnino, vel ex parte deſtituuntur, vt videre eſt in iis, qui morti propinqui ſunt quib. primarii illius ſenſorii temperies diſſoluitur, & extinguitur, & in paralyticis, atq; apoplecticis, quibus præpediti ſunt nerui, per quos ſpiritus animales ad externa ſenſiteria deuehuntur.

ARTICVLVS II.

SENSVM COMMVNEM NON *in corde, ſed in cerebro, reſidere.*

Ariſtot. illi ſedem deſignauit in corde.

QVod ad alteram quæſtionis partem ſpectat, vbinam communis illa, ac primaria ſentiendi vis organum habeat, magnum eſt inter Philoſophos diſſidium. Nam Ariſtot. etſi proximo capite dixerit, ſenſum communem eſſe omnium ſenſuum externorum quaſi centrum; in qua tamen parte corporis centrum id eſſet, non docuit. Verum alibi ipſum in corde, vel in parte, quæ cordi proportione reſpondeat, cōſtituit, vt libello de Iuuentute & ſenectute, cap. 2. & lib. 2. de Partibus anim. cap. 1. & 10. & lib 3. ca. 4. & lib. 4. de Senſu & ſenſili, cap. 2. & de Somno & vigilia, cap. 2. & de Animalium motione, cap. 9. Cuius opinionis fundamentum apud illum fuit, quod pro certo haberet cor nō ſolum naturalium & vitalium, ſed etiam animalium facultatem originem eſſe.

Medici in cerebro.

At enim id Medici acerrime oppugnant, oſtenduntque licet vitalium functionum & , A arteriarum principium in corde inſit: naturalium tamen operationum & ſanguinis, atq; venarum fontem in hepate; ſenſitiuarum actionum, arbitrarii motus, & neruorum originem in cerebro eſſe. Quam difficultatem, quia in primo libro de Ortu & Interitu accurate pertractauimus, vbi Medicorum ſententiam partim rationibus, partim anatomicæ artis experimentis ſatis confirmatam amplexi fuimus; non eſt quod hoc loco actum agamus. Illud tamen iterum commonemus, B ſi de principio ſentiendi remoto ſermo ſit, id haud dubie cordi aſcribendum eſſe; cum in eo vigeat natiui caloris officina, in eodemque procreentur ſpiritus vitales, ſine quorum ope nec vllus motus edi, nec vlla internorum, externorum ve ſenſuum functio obiri poteſt. De quo principio ſi Ariſtoteles locis ante citatis ageret, non eſſet cur à Medicis aut à nobis in hac controuerſia deſereretur. At eum non remotum, ſed proximum ſentiendi, ac mouendi initiū in corde C collocaſſe, & vni principi membro tanquam regi, totius corporis adminiſtrationem, & quaſi monarchiam ſimpliciter detuliſſe, qui loca illa inſpexerit, facile iudicabit. Conſule Galen. lib. de Symptomatum cauſis, capite octauo & libro de Vſu pulſuum, Fernelium libro quinto Phyſiologiæ, capite vndecimo. Lege quoque, ſi placet, Auerroem libro ſecundo de Partibus animalium, capite 7. & lib. 2. Collect. cap. 11 pro Ariſtot. contra Galenum diſputantem.

Cor princ remotum endi.

D Eſt itaque ſenſus communis non in corde, ſed in cerebro, vbi etiam ſedem habent reliqui ſenſus interni, ad quos ille, vt progreſſu exponemus, rerum ſimulacra trāſmittit. Vnde eſt, quod vehementer læſo capite internorum ſenſuum munia turbentur; & cum aliqua in iis offenſio accedit, cerebro remedia adhibeantur. Sciendum tamē eſt, in animantibus, quæ ſecta viuūt, ſenſum communem non eſſe aliqua certa parte definitum. Quod ex eo ſtat, quia cum illa poſt E ſectionem adhuc animali motu cieantur, & is motus fit ab appetitu per virtutem motricem; appetitus autem nihil, niſi proponente ac dirigente phantaſia, expetat, negari non poteſt in partibus diuiſis relictam fuiſſe vna cum appetitu phantaſiam imperfectam; quæ in eiuſmodi animantibus à communi ſenſu non differt.

Senſus re interni hc tur in cer.

In ſectis a tibus ſenſ munis nu habet deſi ſedem.

ΚΕΦ. γ.

ΕΠεὶ δὲ δύο διαφοραῖς ὁρίζονται μάλιστα τὴν ψυχήν, κινήσει τε τῇ κατὰ τόπον, καὶ τῷ νοεῖν καὶ τῷ κρίνειν καὶ αἰσθάνεσθαι, δοκεῖ δὲ τὸ νοεῖν καὶ τὸ φρονεῖν ὥσπερ αἰσθάνεσθαί τι εἶναι· ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τούτοις ἡ ψυχὴ κρίνει τε καὶ γνωρίζει τι τῶν ὄντων. καὶ οἵ γε ἀρχαῖοι τὸ φρονεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ταὐτὸν εἶναί φασιν, ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς εἴρηκε.

Πρὸς

CAPVT III.

CVm autem duabus priſci differentijs maxime diffiniant animam, motione, inquam, loco accommodata, & intelligendo, & diſcernendo, ac ſentiendo; conſiderandum eſt ſi quid interſit inter intelligere ac ſentire. Videtur namque tam intelligere quam etiam ſapere, veluti quoddam eſſe ſentire. Etenim his vtriſque rerum aliquas anima diſcernit, atque cognoſcit. Et veteres idem eſſe ſapere ſentireque cenſent. Quemadmodum & Empedocles dixit. Text. 150.

Ad

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Ratio quibus aliqui adducti putarunt à ſenſu intellectum non diſtingui.

C*Vm a autem*] Quia veterum nonnulli animam ex locali motu definiebant, alii ex cognitione, alii ex vtroque: vt pateat recte ne id fecerint, atq; vt ſimul viam aperiat ad diſputationem de intellectu, & voluntate: explicandum proponit quid inter ſenſum, & intellectum ſit diſcriminis. Nam quidam hæc non diſtingui opinabantur, quibus tria ad id potiſſimum argumenta fuiſſe videntur. Primum quia tam ſenſu, quam intellectu iudicamus: quo fit vt hæc officio conueniant: quod ſi officio, etiam natura Deinde, quia & ſenſus, & intellectus rebus præſentibus afficiuntur, & mouentur. 1. 2.
Quod Empedocles in ſuo poëmate ſignificauit aiens, ſapientiam augeri ad præſens, id eſt, intuitu, atque experientia præſentium rerum, & prudentiam ſimul, ac præſagia futurorum ex inſomniis, quæ ad ſenſum pertinent ab euentis rerum preſentium pendere. Idemq; ſonant verſus illi ex Homero hoc loco adducti, nimirum ita ſe habere humanum intellectum, vt res ſe habent, & vt diebus ſingulis pro temporum varietate, mutationeq; ſuccedunt. D. Thom. illud ad præſens, in carmine Empedoclis in alium ſenſum accipit, videlicet pro præſenti cœli ſchemate, ſeu facie, ac ſyderum configuratione & influxu. Et in carmine Homeri appellatione ſummi rectoris Olympi, indicari putat Solem, à quo ſydera omnia pendent, Ita vero ſenſus Empedoclis erit intellectum, ac ſapientiam augeri ad præſens, id eſt, ſecundum præſentis horæ cœleſtium ſyderum ſtatum, & vires. Homerus autem pronunciauit talem eſſe mentem hominum, qualem Sol cæterorum ſyderum veluti dux, & moderator, cum reliquis ſtellis efficit. Cæterum quanam ratione corpora cœleſtia in ſenſus & intellectum atq; humanam voluntatem queant, nequeantve influere, in libris de cœlo fuit à nobis explicatum. *Lib. 2. c. 3 q. 8.*

b *Et ſentire*

Πρὸς παρεὸν γὰρ μῆτις ἀέξεται ἀνθρώποισι:
καὶ ἐν ἄλλοις, --ὅθεν σφίσιν αἰεὶ
Καὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα παρίσταται.
τὸ δ' αὐτὸ βούλεται τούτοις καὶ τὸ τοῦ ὁμήρου,
Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι. πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.
πάντες γὰρ οὗτοι τὸ νοεῖν σωματικὸν ὥσπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ὑπολαμβάνουσι: καὶ αἰσθάνεσθαί τε καὶ φρονεῖν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς κατ' ἀρχὰς λόγοις διωρίσαμεν. καί τοι ἔδει ἅμα καὶ περὶ τοῦ ἠπατῆσθαι αὐτοὺς λέγειν· οἰκειότερον γὰρ τοῖς ζώοις, καὶ πλείω χρόνον ἐν τούτοις διατελεῖ ἡ ψυχή. διὸ ἀνάγκη, ἤ τοι ὥσπερ ἔνιοι λέγουσι, πάντα τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ, ἢ τὴν τοῦ ἀνομοίου θίξιν, ἀπάτην εἶναι· τοῦτο γὰρ ἐναντίον τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γνωρίζειν. δοκεῖ καὶ ἡ ἀπάτη ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι.
ὅτι

Ad præſens, hominum creſcit ſapientia ſemper.
Et alio rurſus in loco:
Hinc varia his ſemper prudentia ſomnia monſtrat.
Idem & Homerus, his carminib ſenſiſſe videtur:
Tales namque inſunt mentes mortalibus ipſis,
Quales quotidie ſummi fert rector Olympi.

Etenim omnes hi putant ipſum intelligere corporis eſſe perinde atque ipſum ſentire. Text. 151. b *Et ſentire ſimili ſimile arbitrantur & ſapere, vt in ſuperioribus diximus locis.* c *Oportebat tamen ipſos de errore quoq; deceptioneve diſſerere: Sunt enim hæc magis propria animalium, pluſq; id temporis eſt, quo in his anima verſatur, vt patet. Idcirco neceſſe eſt aut vniuerſa, videntur, vt quidam inquiunt, eſſe vera, aut diſſimilis rei tactum errorem eſſe deceptionemve: quippe cum id ſit contrarium illi ſimili inquam cognoſcere ſimile. Videtur autem & deceptio & ſcientia contrariorum eſſe eadem.*

d *Non*

---

b *Et ſentire ſimile.*] Tertia ratio ob quam nonnulli putarunt intellectum non diſtingui à ſenſu, ea fuit, quia vt ſimilibus ſentimus, ita ſimilibus rerum intelligentiam capimus. Vnde coniecturam ducebant tam ſenſum, quam intellectum organo corporeo inſidere, cum corpora percipiant; atque adeo intellectum eſſe ſenſum, cum omnis facultas cognoſcens, quæ materiæ inhæret, ſenſus ſit. 3.

Redarguuntur antiqui Philoſophi quod de errore nihil diſſeruerint.

c *Oportebat tamen.*] Priſcos redarguit, quod de notitia locuti fuerint, de errore autem nihil meminerint, neque deceptionis & ignorantiæ cauſas explicarint; quas tradi, & inculcari ab eis oportebat, præſertim cum ignorantia magis propria, magiſque nobis familiaris ſit: tum quia in ea diutius verſamur, tum, vt D. Thom. addit, quia ex nobis erramus; ſcire autem non niſi ex alterius ope, & magiſterio ſolemus. Niſi quis veteres excuſare velit, aiens eos nihil de errore diſſeruiſſe, quod putarent omnia vera eſſe, nullamque dari deceptionem. Vel certe (quod ab eis inculcatum fuerat) quia putarunt cognitionem veram eſſe, cum ſimile animam tangeret, vt ignis particulam animæ igneam; errorem, cum diſſimile, vt ignis portionem aqueam eiuſdem animæ, cum cognoſcere per ſimile videatur contrarium ei, quod eſt cognoſcere per diſſimile,

 & error,

& error, ac ſcientia contrariorum ſit, id eſt, oppoſito modo accidant. Verum hæc ridicula ſunt & per abſurda; ſiquidem palam eſt nos interdum falli, & animam elementorum concretione, aut mole corporis non conſtare, vt ex iis, quæ in primo libro diſputata ſunt manifeſtum eſt.

d Non

ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ φρονεῖν, φανερόν· τοῦτο μὲν γὰρ πᾶσι μέτεστι, τοῦτο δὲ ὀλίγοις τῶν ζώων. ἀλλ' οὐδὲ τὸ νοεῖν, ἐν ᾧ ἐστι τὸ ὀρθῶς, καὶ τὸ μὴ ὀρθῶς· τὸ μὲν ὀρθῶς, φρόνησις, καὶ ἐπιστήμη, καὶ δόξα ἀληθής· τὸ δὲ μὴ ὀρθῶς, τἀναντία τούτων· οὐδὲ τοῦτό ἐστι, τὸ αὐτὸ τῷ αἰσθάνεσθαι· ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις τῶν ἰδίων, ἀεὶ ἀληθής, καὶ πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ζώοις. διανοεῖσθαι δ' ἐνδέχεται καὶ ψευδῶς, καὶ οὐδενὶ ὑπάρχει ᾧ μὴ καὶ λόγος. φαντασία γὰρ ἕτερον καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας· αὐτή τε οὐ γίγνεται ἄνευ αἰσθήσεως, καὶ ἄνευ ταύτης οὐκ ἔστιν ὑπόληψις. ὅτι δ' οὐκ ἔστιν ἡ αὐτὴ φαντασία καὶ ὑπόληψις, φανερόν· τοῦτο μὲν γὰρ τὸ πάθος ἐφ' ἡμῖν ἐστιν, ὅταν βουλώμεθα. πρὸ ὀμμάτων γὰρ ἔστι ποιήσασθαι, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς μνημονικοῖς τιθέμενοι καὶ εἰδωλοποιοῦντες· δοξάζειν δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἀνάγκη γὰρ ἢ ψεύδεσθαι, ἢ ἀληθεύειν. ἔτι δὲ, ὅταν μὲν δοξάσωμεν δεινόν τι ἢ φοβερὸν, εὐθὺς συμπάσχομεν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐὰν ἦ θαρραλέον. κατὰ δὲ τὴν φαντασίαν ὡσαύτως ἔχομεν, ὥσπερ ἂν οἱ θεώμενοι ἐν γραφῇ τὰ δεινὰ καὶ θαρραλέα. εἰσὶ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὑπολήψεως διαφοραὶ ἐπιστήμη καὶ δόξα, καὶ φρόνησις, καὶ τὰ ἐναντία τούτων, περὶ ὧν τῆς διαφορᾶς ἕτερος ἔστω λόγος. περὶ δὲ τοῦ νοεῖν, ἐπεὶ ἕτερον τοῦ αἰσθάνεσθαι, τούτου δὲ τὸ μὲν φαντασία δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ ὑπόληψις, περὶ φαντασίας διορίσαντας, οὕτω περὶ θατέρου λεκτέον.

εἰ δή-

d *Non idem igitur eſſe ſentire ac ſapere, patet. Illud enim omnibus animalibus, hoc valde paucis ineſt. At neq; intelligere idem eſt ac ſentire, intelligere, inquam, quo recte atq; non recte res percipi ſolēt. Quod namq; recte percipit id eſt prudentia, & ſcientia atque opinio vera: at quod non recte, id eſt nimirum his dictis contrarium. Etenim propriorum ſenſus ſemper eſt verus, & vniuerſis animalibus ineſt: at fit, vt falſo quoque quis ratiocinetur, neq; cuiquam competit, cui non ineſt & ratio. e Imaginatio namq; diuerſa eſt à ſenſu, menteq; atq; neque hec fit ſine ſenſu, neque exiſtimantis ſine hac eſſe poteſt. Non idem autem eſſe imaginationem, exiſtimationemve, patet. Hic enim affectus in poteſtate noſtra ſine controuerſia collocatur: licet namque cũ libet fingere quidquid volumus, atq; ante oculos ponere, perinde atq; ii faciunt, qui artificioſæ memoriæ comparatis atque diſpoſitis locis imagines fingunt, atque ſimulachra collocant. At opinari in nobis non eſt ſitum. Neceſſe eſt enim opinantem, aut veram, aut falſam exiſtimationem habere. Præterea cum opinamur aliquid malum eſſe, atq; terribile continuo perturbamur. Similiter & cum opinamur quippiam eſſe tale, vt in illo ſit confidendum. At cum imaginamur talia, perinde afficimur atque ſi in pictura eadem ſpectaremus. f Sunt autem & exiſtimationis ipſius hæ differentiæ, ſcientia, & opinio, & prudentia, & ea, quæ ſunt hiſce contraria: de differentia quorum alius ſit ſermo magis ad ipſum accommodatus. At vero cum diuerſum ſit ſentire ac intelligere, & huius aliud imaginatio, aliud exiſtimatio eſſe videatur, de imaginatione primo, deinde de altero dicamus oportet.*

Text. 152. Text. 153. Text. 154. Text. 155.

g Si igitur

Intellectum à ſenſu diſtingui.

d *Non igitur idem.*]Duplici argumento concludit: neque ſentire, & intelligere, neque ſenſum, & intellectum idem eſſe. Primum, quia ſenſus omnibus ineſt animantibus; nullum eſt enim animal, quod tactu non ſit præditum. Deinde quia ſenſus circa propria ſenſibilia non errat; intellectus vero ſæpe fallitur: licet enim cum ſcientia prudentia, aut vera opinione ducitur, non aberret à veritate; ſi tamen contrariis afficiatur, decipitur.

Datur imaginatio, eaque ab intellectu diſtincta.

e *Imaginatio namque*]Probat dari imaginationem, eamque ab intellectu, & ſenſu diſtingui: quia licet, nec imaginationis actus abſque præuia ſenſus notitia exerceatur: nec exiſtimatio (quæ eſt actus quidam intellectus comprehendens ſcientiam, prudentiam, & opinionem) niſi antecedente imaginatione fiat: Imaginatio tamen, id eſt imaginationis actus differt ab exiſtimatione, quæ actio quædam intellectus eſt, primum, quia vt ii, qui artificioſa memoria vtuntur, loca, & imagines pro arbitratu ſuo fingunt, ac diſponunt, quibus rerum oportune recordentur, ita in noſtra poteſtate eſt imaginari quicquid libuerit: non autem opinari (quod eſt pars quædam exiſtimationis) imaginamur enim falſa, quæ non exiſtunt, opinamur vera, aut quæ pro veris accipimus Secundo, quia opinio de re mala, vel bona, animum perturbat metu, vel hilaritate, aliove ſimili affectu: imaginatio aũt non item: ſed ea perinde afficimur, atq; ii, qui in pictura res aſpectu horribiles, aut lætas contuentur. Quod intellige de imaginatione, quæ nullam aſſenſionem, aut iudicium coniunctum habet: ſi enim habeat, non dubium, quin imaginatio animum commoueat, & ad varios affectus impellat.

Differre imaginationem ab exiſtimatione.

f *Sunt autem & exiſtimationis ipſius.*] Probat exiſtimationem differre ab imaginatione quia ad exiſtimationem (quo nomine rationis actum intelligit) pertinent actus ſcientiæ, opinionis, & prudentiæ, & his contrarii, de quibus libro ſexto, Ethicorum, qui tamen ad imaginationem haudquaquam ſpectant. Deinde cum intelligere differat à ſenſu, & id bifariam ſumatur: vno modo, vt comprehendit etiam imaginari: altero proprie: qua ratione ad ipſum ſpectat exiſti-

matio-

matio, id eſt, actus rationis, & non alterius potentiæ: ait ſe de intellectione ſecundum priorem vſurpationem, id eſt, de imaginatione primo acturum.

g Si igitur

εἰ δή ἐστιν ἡ φαντασία, καθ' ἣν λέγομεν φάντασμά τι ἡμῖν γίνεσθαι, καὶ μὴ εἴ τι κατὰ μεταφορὰν λέγομεν, μία τις ἐστὶ τούτων δύναμις ἢ ἕξις, καθ' ἃς κρίνομεν, καὶ ἀληθεύομεν, ἢ ψευδόμεθα. τοιαῦται δ' εἰσὶν αἴσθησις, δόξα, νοῦς, ἐπιστήμη. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἡ φαντασία, δῆλον ἐκ τῶνδε. αἴσθησις μὲν γάρ, ἤτοι δύναμις, ἢ ἐνέργεια, οἷον ὄψις καὶ ὅρασις, φαίνεται δέ τι καὶ μηδετέρου τούτων ὑπάρχοντος. οἷον τὰ ἐν τοῖς ὕπνοις. εἶτα αἴσθησις μὲν ἀεὶ πάρεστι, φαντασία δ' οὔ. εἰ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τὸ αὐτὸ πᾶσιν ἂν ἐνδέχοιτο τοῖς θηρίοις φαντασίαν ὑπάρχειν. δοκεῖ δ' οὔ. οἷον μύρμηκι, ἢ μελίττῃ, ἢ σκώληκι. εἶτα αἱ μὲν ἀληθεῖς αἰεί, αἱ δὲ φαντασίαι γίνονται αἱ πλείους ψευδεῖς. ἔπειτα οὐδὲ λέγομεν ὅταν ἐνεργῶμεν ἀκριβῶς περὶ τὸ αἰσθητόν, ὅτι φαίνεται ἡμῖν τοῦτο ἄνθρωπος· ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν μὴ ἐναργῶς αἰσθανώμεθα, τότε ἢ ἀληθὴς ἢ ψευδής. καὶ ὅπερ δὴ ἐλέγομεν πρότερον, φαίνεται καὶ μύουσιν ὁράματα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν ἀεὶ ἀληθευόντων οὐδεμία ἔσται, οἷον ἐπιστήμη, ἢ νοῦς· ἔστι γὰρ φαντασία καὶ ψευδής· λείπεται ἄρα ἰδεῖν εἰ δόξα· γίνεται γὰρ δόξα καὶ ἀληθὴς καὶ ψευδής.

ἀλλὰ

Si igitur imaginatio, id eſt phantaſia ſit id quo viſum, ſeu phantaſma, aliquod in nobis dicimus fieri, & non aliud quicquam, quod per tranſlationem hoc eodem nomine nominetur; ipſa profecto vna quædam eſt potentiarum earum, aut habituum, quibus diſcernimus, & aut vere percipimus, aut falſo. Tales autem ſunt ſenſus, opinio, ſcientia, intellectus. h *At ipſam non eſſe ſenſum ex hiſce patere poteſt.* Text. 156. *Senſus enim vel eſt potentia, vel operatio, vt viſus, vel viſio: ac nonnunquam neutrum eſt iſtorum, & tamen apparent aliqua, videmurque videre, vt ea, quæ in ſomniis apparent.* i *Deinde, ſenſus quidem ſemper adeſt, imaginatio autem non ſemper. Quod ſi idem eſſet imaginatio, ac operatio, beſtiis imaginatio profecto cunctis ineſſet: at non eſſe videtur, vt api, aut formicæ, aut vermi: præterea illi quidem veri ſunt ſemper, imaginationes vero plures fiunt, vt patet falſæ. Præterea cum exacte circa ſenſibile operamur, non dicimus hoc nobis hominem videri, ac apparere: ſed potius eum non clare ſentimus, quando etiam ſit, vt ſit verus ſenſus, & falſus. Atque nobis (quod quidem paulo ante dicebamus) clauſis etiam oculis viſa videntur, atque apparent.* k *Atqui nec vllus* Text. 157. *habituum eorum erit, qui veri ſunt ſemper, vt ſcientia, vel intellectus, eſt enim & falſa imaginatio, non ſolum vera. Reſtat igitur, perſcrutemur ſi ſit opinio. Fit enim opinio & vera, & falſa.*

Verum

g *Si igitur imaginatio.*] Vim, & operationem phantaſiæ exponit, monens, loqui ſe de phantaſia ſignificatu proprio, non tranſlatitio. Namque phantaſiam interdum per tranſlationem vocamus intellectum, & quemlibet ſenſum, & ea, quæ nobis apparent. Quoniam igitur phantaſia eſt potentia qua in nobis viſum ſeu phantaſma effici dicimus, videbitur fortaſſe illa computanda inter ſenſus externos, quibus res nobis repræſentantur, vel inter virtutes intellectuales, ſiue habitus, quibus vera, vel falſa percipimus cuiuſmodi ſunt intellectus, opinio, & ſcientia. Sumit vero intellectum, vt interpretatur D. Thomas, non pro potentia, ſed pro cognitione eorum quæ abſq; inueſtigatione nobis innoteſcunt, vt prima principia. Scientiam pro certa cognitione eorum, quæ diſcurſu aſſequimur. Opinionem pro cognitione rerum, de quibus certum, firmumq; iudicium non habemus. Porro hos tantum cognoſcendi modos affert hoc loco Ariſtoteles, quia hi potiſſimum celebres erant in ſchola Platonis, qui intellectum vnitati, ſcientiam dualitati, opinionem ternario, ſenſum quaternario attribuebat.

h *At ipſam non eſſe ſenſum.*] Probat phantaſiam, ſeu imaginationem diſtingui à ſenſu. Cum vero ſenſus dupliciter accipiatur, nimirum in potentia, vt viſus, & in actu, vt viſio, ab vtroq; phantaſiam differre oſtendit. A ſenſu in potentia, quoniam hic in ſomniis non agit, phantaſia vero agit: à ſenſu in actu, quia hic in ſomniis non eſt. *Phantaſiam differre a ſenſu confirmat.*

i *Deinde ſenſus.*] Probat ſecundo imaginationem non eſſe ſenſum: quia ſenſus ſemper adeſt animantibus, quatenus recens nata mox ſenſu vtuntur, at imaginatione, ſaltem exacta, non niſi pro- 1.
greſſu temporis. Tertio, quia omnibus animantibus ſenſus conuenit: non omnibus tamen imagi- 2.
natio intellige perfecta. Namq; imperfecta, & confuſa cunctis ineſt. Quarto, quia ſenſus nunquam 3.
errat circa propria ſenſibilia, imaginatio ſæpe fallitur. Quinto, quia quæ ſenſibus probe affectis ac- 4.
curate percipimus, non conſueuimus dicere ita nobis videri, quod tamen dicimus, cum imagina- 5.
mur. Poſtremo, quia illa, quorum imagines ſenſu hauſimus, clauſis oculis, & abſentibus ſenſibilibus 6.
imaginamur: cum tamen ſenſus in ſolam rem præſentem feratur.

k *Atqui nec vllus.*] Aſſerit imaginationem non eſſe ſcientiam, nec intellectum aut opinionem. Ac primum quod non ſit intellectus, vel ſcientia, planum eſt, quia hæc ſemper vera ſunt. Quod autem non ſit opinio, ex eo ſuadetur; quia licet opinio nunc vera ſit, nunc falſa, tamen opinionem, qua quid iudicamus, ſequitur fides, & perſuaſio; vnuſquiſque enim putat verum eſſe id, quod opinatur. At fides imaginationem non ſequitur, cum imaginatio conueniat brutis, in quibus tamen fides nequaquam *Imaginationem diſtingui ab opinione.*

neutiquam

neutiquam locum habet. Nec enim belluæ perſuaſione quicquam faciunt, etiam eæ, quæ adumbratam aliquam diſciplinæ rationem capeſſunt : ſiquidem perſuaſio ratiocinatione perficitur : at bruta ex ſola memoria, & aſſuetudine, vel inſtinctu, non autem ratione ad opera ſua molienda inclinantur.

l *At vero*

ἀλλὰ δόξῃ μὲν ἕπεται πίστις· οὐκ ἐνδέχεται γὰρ δοξάζοντα οἷς δοκεῖ μὴ πιστεύειν. τῶν δὲ θηρίων οὐδενὶ ὑπάρχει πίστις, φαντασία δὲ πολλοῖς. ἔτι, πάσῃ μὲν δόξῃ ἀκολουθεῖ πίστις, πίστει δὲ τὸ πεπεῖσθαι, πειθοῖ δὲ λόγος. τῶν δὲ θηρίων ἐνίοις φαντασία μὲν ὑπάρχει, λόγος δὲ οὔ. φανερὸν τοίνυν, ὅτι οὐδὲ ἡ δόξα μετ' αἰσθήσεως, οὐδὲ δι' αἰσθήσεως, οὐδὲ συμπλοκὴ δόξης καὶ αἰσθήσεως φαντασία ἂν εἴη· διά τε ταῦτα καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἄλλη τινός ἐστιν ἡ δόξα, ἀλλ' ἐκείνου ἐστὶν οὗ καὶ αἴσθησις· λέγω δέ, ἐκ τῆς τοῦ λευκοῦ δόξης καὶ αἰσθήσεως ἡ συμπλοκὴ φαντασία ἐστίν· οὐ γὰρ δὴ ἐκ τῆς δόξης μὲν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ, αἰσθήσεως δὲ τῆς τοῦ λευκοῦ. τὸ οὖν φαίνεσθαι, ἐστὶ τὸ δοξάζειν ὅπερ αἰσθάνεται μὴ κατὰ συμβεβηκός· φαίνεται δὲ καὶ ψευδῆ, περὶ ὧν ἅμα ὑπόληψιν ἀληθῆ ἔχει· οἷον φαίνεται μὲν ὁ ἥλιος ποδιαῖος. πέπεισται δὲ εἶναι μείζων τῆς οἰκουμένης· συμβαίνει γοῦν, ἤτοι ἀποβεβληκέναι τὴν ἑαυτοῦ ἀληθῆ δόξαν, ἣν εἶχε σωζομένου τοῦ πράγματος μὴ ἐπιλανθανόμενον, μηδὲ μεταπεισθέντα· ἢ εἰ ἔτι ἔχει, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν ἀληθῆ εἶναι καὶ ψευδῆ, ἀλλὰ ψευδὴς ἐγένετο, ὅτε λάθοι μεταπεσὸν τὸ πρᾶγμα. οὐκ ἄρα ἕν τι τούτων ἐστὶν, οὔτε ἐκ τούτων ἡ φαντασία.

ἀλλ'

Verum opinionem quidem ſequitur fides : quippe cum fieri nequeat, vt hiſce quiſquam non credat, quorum habet opinionem. Beſtiarum autem fides quidem nulli : imaginatio vero compluribus ineſt. Præterea fides omnem opinionem ſequitur, perſuaſio fidem, ratio perſuaſionem. At imaginatio quidem quibuſdam belluis ineſt, ratio autem nullis l *At vero patet nec opinionem eſſe cum ſenſu, nec opinionem per ſenſum, nec opinionis ſenſusve coniunctionem, & per ea quæ dicta ſunt, & hac etiam ratione:* Text.158. m *patet enim ſi imaginatio ſit opinionis, ſenſuſque coniunctio, opinionem non cuiuſque rei, ſed eius eſſe, cuius eſt etiam ſenſus: dico autem, imaginationem ſi ſit coniunctio ſenſus, opinionisve, coniunctionem eſſe opinionis albi: & ſenſus eiuſdem albi : non enim erit ex opinione quidem boni, ſenſu autem albi: apparere igitur eſt opinari rem eam quam ſentit non per accidens. At apparent non nunquam etiam falſa, de quibus ſimul veram opinionem habet. Sol* Text.159. *enim pedalis quidem apparet, at perſuaſum eſt terra ipſum eſſe longe maiorem* n *Fit igitur vt aut ſuam is opinionem, quam habet veram abiiciat, re modo eodem ſeſe habente non oblitus nec diſſuaſus, aut ſi adhuc illam habeat, eadem ſit neceſſario falſa ſimul & vera. At conſtat opinionem tum euadere falſam, cum res mutata latet. Neque igitur vnum eſt iſtorum imaginatio, neque ex his eſt coniunctum.*

o *Verum*

l *At vero patet.*] Ex dictis infert contra Platonem in Philebo, & Sophiſta, phantaſiam, ſeu imaginationem non eſſe quid comprehendens ſenſum, & opinionem Si enim eſſet, contingeret id vno è tribus modis. Nam vel eſſet opinio cum ſenſu, hoc eſt, eſſentialiter opinio, quam comitaretur ſenſus. Vel eſſet opinio per ſenſum, hoc eſt, eſſentialiter opinio, quæ ex ſenſu, tanquam ex cauſa oriretur. Vel eſſet vtriuſque, nimirum, opinionis, & ſenſus complexio ex æquo. Nullum vero horum dici poſſe inde confirmat, quia ſi imaginatio differt à ſenſu, & opinione per ſe, ac ſeparatim ſumptis, vtiq; etiam ab vtroque ſimul diſſidebit.

m *Patet enim ſi imaginatio.*] Oſtendit quo pacto ſumi debeat opinio, ſi phantaſia dicenda ſit opinionem, & ſenſum complecti. Nam quia phantaſia vnius, eiuſdemque eſt, liquet opinionem adiunctam ſenſui, qui eſt phantaſia, non debere eſſe aliam quandam opinionem, ſed quæ verſetur circa eandem rem, in quam ſenſus fertur, vt ſi dicamus phantaſiam eſſe quid compoſitum ex opinione albi, & ſenſu eiuſdem: nec enim poteſt eſſe conflata ex opinione albi, & ſenſu boni. Oportet igitur ſi phantaſia ex opinione, & ſenſu conſurgit, nihil aliud eſſe apparere quid ſecundum phantaſiam, quam opinari aliquid, quod idem per ſe, & non per accidens ſentitur. At enim poſitionem hanc ex eo refellit, quia nonnunquam apparent quædam falſa ſecundum phantaſiam à ſenſu ortam, de quibus verã habemus opinionem. Namq; imaginatio percipit v.c Solem pedali magnitudine, at ſecundum verã opinionem, quã quis à Mathematico accepit, Sol maior, quam terræ moles exiſtimatur.

Quibus modis contingat amitti opinionem.

n *Fit igitur.*] Vt hic locus intelligatur aduertit D. Thomas ex Ariſtotele, tribus modis amitti veram opinionem. Primo cum res mutatur. Nam ſi quis ſedente Socrate opinetur eum ſedere, veram opinionem habet : ſi autem Socrates ſedere deſinat, & eandem opinionem nihilominus idem retineat, vera opinio in falſam mutatur. Secundo, ſi rationis, qua ad opinandum inductus fuerit, obliuiſcatur, & ita opinionem deponat Tertio, ſi alia permotus ratione oppoſitum eius quod antea iudicabat, nunc iudicet. His animaduerſis oſtendit Ariſtoteles ſi phantaſia conſtet ex opinione vera, & ſenſu falſo, futurum è duobus vnum, nimirum, vt vel aliquis nulla ex ſuperioribus cauſis interueniente, opinionem amittat, quod fieri nequit : vel eadem opinio ſimul vera, & falſa exiſtat. Nam cum opinio debeat conformari ſenſui, quandoquidem ex illo

Quid ſit phantaſia.

conſtat,

conſtat, vel ex vera fiet falſa, cum interim nulla ex prædictis cauſis detur: vel ſi veritatem conſeruet, ſimul erit, & vera ratione ſui, & falſa propter ſenſum, ex quo reſultat, quod tamen eſt impoſſibile.

ἀλλ' ἐπειδή ἐστι κινηθέντος τουδὶ κινεῖσθαι ἕτερον ὑπὸ τούτου, ἡ δὲ φαντασία κίνησίς τις δοκεῖ εἶναι καὶ οὐκ ἄνευ αἰσθήσεως γίγνεσθαι, ἀλλ' αἰσθανομένοις, καὶ ὧν αἴσθησίς ἐστιν. ἔστι δὲ γίνεσθαι κίνησιν ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς αἰσθήσεως, καὶ ταύτην ὁμοίαν ἀνάγκη εἶναι τῇ αἰσθήσει. εἴη ἂν αὕτη ἡ κίνησις οὔτε ἄνευ αἰσθήσεως ἐνδεχομένη, οὔτε μὴ αἰσθανομένοις ὑπάρχειν. καὶ πολλὰ κατ' αὐτὴν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν τὸ ἔχον καὶ εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τάδε· ἡ αἴσθησις τῶν μὲν ἰδίων ἀληθής ἐστιν, ἢ ὅτι ὀλίγιστον ἔχουσα τὸ ψεῦδος. δεύτερον δὲ, τοῦ συμβεβηκέναι ταῦτα καὶ ἐνταῦθα. ἤδη ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι· ὅτι μὲν γὰρ λευκὸν, οὐ διαψεύδεται. εἰ δὲ τοῦτο τὸ λευκὸν ἢ ἄλλο τι, διαψεύδεται. τρίτον δὲ, τῶν κοινῶν καὶ ἑπομένων τοῖς συμβεβηκόσιν, οἷς ὑπάρχει τὰ ἴδια. λέγω δὲ οἷον κίνησις καὶ μέγεθος, ἃ συμβέβηκε τοῖς αἰσθητοῖς, περὶ ἃ μάλιστα ἤδη ἐστὶν ἀπατηθῆναι κατὰ τὴν αἴσθησιν. ἡ δὲ κίνησις ἡ ὑπὸ τῆς ἐνεργείας γινομένη, διοίσει τῆς αἰσθήσεως τῆς ἀπὸ τούτων τῶν τριῶν αἰσθήσεων. καὶ ἡ μὲν πρώτη, παρούσης τῆς αἰσθήσεως ἀληθής· αἱ δ' ἕτεραι, καὶ παρούσης καὶ ἀπούσης, εἶεν ἂν ψευδεῖς· καὶ μάλιστα, ὅταν πόρρω τὸ αἰσθητήριον ᾖ. εἰ οὖν μηδὲν μὲν ἄλλο ἔχοι τὰ εἰρημένα, ἢ μὴ φαντασίαν. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λεχθέν· ἡ φαντασία ἂν εἴη κίνησις ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γιγνομένης.

ἐπεὶ

o *Verum quoniam fieri poteſt, vt aliud moueatur ab eo ipſo, quod motum eſt, imaginatio vero motio quædam eſſe videatur, & non fieri ſine ſenſu, ſed ſentientibus, & eorum etiam eſſe, quorum eſt ſenſus: fit autem vt motus oriatur à ſenſu iam actu, quem quidem neceſſe eſt ipſi ſenſui ſimilem eſſe.* Text.160. p *Imaginatio motio hæc eſt profecto, quæ neq; ſine ſenſu nimirum eſſe, neque competere non ſentientibus poteſt. Atque multa per ipſam id agere, pative contingit, quod ipſam habet; & inſuper & veram, & falſam eſſe. Atque id propterea fit, quod ſenſus quidem propriorum eſt verus, aut raro admodum ſuſcipit falſitatem. At eſt ſenſus eius etiam rei, cui propria ſenſibilia accidunt. Vbi iam fit, vt ipſe ſit falſus: nam non eſt falſus, ſi album dixerit eſſe, ſed ſi album hoc, aut aliud eſſe. Eſt præterea communium ſenſus, quæ quidem perinde atque propria iis accidunt, quæ ſunt per accidens ſenſibilia: Dico autem motum, & magnitudinem, quæ vt patet, accidunt ſenſibilibus, circa quæ maxime error, deceptioque fieri ſenſu poteſt.* Text.161. q *Motus igitur hiſce, qui fit à triplici tali ſenſu, differentiam ob id ipſum nimirum habebit. Atque primus quidem cum operatio ſenſus adeſt: eſt verus, cæteri vero falſi etiam eſſe poſſunt, & præſente atq; abſente, præſertim cum à ſenſu longe ſenſibile diſtat. Si igitur nihil aliud præter imaginationem habeat, ea quæ dicta ſunt, ſitque id ipſum, quod diximus ipſa, imaginatio motus is eſt profecto, qui fit à ſenſu iam operante.*

r *Cum*

---

o *Verum quoniam*] Poſteaquam oſtendit quid non ſit Phantaſia, nunc quid ea ſit explicaturus, quædam prius ſumit. Imprimis vnum ab alio motum poſſe alteri motionem inferre, vt in octauo Phyſicæ Auſcultationis libro probatum, demonſtratumq; fuit. Secundo, imaginationem eſſe motum quendam; ſiquidem eſt cognitio, quæ ab obiecto interuentu ſpeciei ab eo productæ fit. Tertio, imaginationem in iis tantum, quæ ſenſu prædita ſunt, dari, & non effici abſque ſenſu; quandoquidem internam apprehenſionem antecedit ſenſuum operatio, quam neceſſe eſt ſimilitudine, id eſt, proportione reſpondere ipſi potentiæ, cum potentia vltra ſuam menſuram non agat.

p *Imaginatio motio eſt*] Ex ſuperioribus colligit imaginationem, id eſt, actum imaginatricis facultatis eſſe motum factum in animantibus à ſenſu in actu, id eſt, à ſenſu informato ſpecie obiecti. Tum duas imaginationis conditiones ſubiicit. Prima eſt, animantes motu imaginationis varie affici, quod ad finem capitis explicat. Secunda eſt, imaginationem nunc veram, nunc falſam eſſe. Cauſam huius rei ait eſſe, quia imaginamur, quæ ſenſib percipimus: hi vero interdum falluntur. Nam cum eorum obiectum trifariam diuidatur; ſiquidem aut eſt proprium, aut commune, aut per accidens, circa hæc omnia hallucinatio contingit, etſi minus frequēter circa proprium, frequentius autem circa ſenſibile per accidens; quia licet aſpectus non erret dum v.g. album apprehendit, errat tamen in applicatione, id eſt, dum ſuo modo accommodat albedinem ſubiecto, in quo non exiſtit, percipitque rem vt albam, quæ alba non eſt. Circa ſenſibile etiam commune deceptio accidit, vt circa magnitudinem, figuram & motum, de quibus ſupra.

q *Motus igitur hiſce*] Errores, qui in triplici illa externorum ſenſibilium perceptione contingunt, ad imaginationem accommodat, aiens pari modo poſſe illos in ea reperiri, niſi quod imaginatio tam circa præſentia, quam circa abſentia, & quæ longiſſime diſtant, verſari conſueuit. Tum concludit ſi ea, quæ dicta ſunt, ſoli imaginationi competunt, & imaginatio id, quod dictum eſt, vendicat, reliquum eſſe, vt imaginatio ſit motus factus à ſenſu actu operante, id eſt, interuentu ſpecierum, quas ſenſus dum res percipit, ad eam tranſmittit. *Quid imaginatio.*

ἐπεὶ δὲ ἡ ὄψις μάλιστα αἴσθησίς ἐστι, καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ φάους εἴληφεν, ὅτι ἄνευ φωτὸς οὐκ ἔστιν ἰδεῖν. καὶ διὰ τὸ ἐμμένειν καὶ ὁμοίας εἶναι ταῖς αἰσθήσεσι, πολλὰ κατ' αὐτὰς πράττει τὰ ζῷα, τὰ μὲν διὰ τὸ μὴ ἔχειν νοῦν, οἷον τὰ θηρία· τὰ δὲ διὰ τὸ ἐπικαλύπτεσθαι τὸν νοῦν ἐνίοτε πάθει, ἢ νόσοις, ἢ ὕπνῳ· οἷον οἱ ἄνθρωποι. περὶ μὲν οὖν φαντασίας, τί ἐστι, καὶ διὰ τί ἐστιν, εἰρήσθω ἐπὶ τοσοῦτον.

r *Cum autem viſus maxime ſit ſenſus, hinc eſt, quod nomen imaginatio ab ipſo lumine ſumpſit, phantaſiaque dicitur, quia ſine lumine viſio fieri nequit. At quia imaginationes immanent, ſenſibuſque ſimiles ſunt, ideo per ipſas animalia, beſtia inquam, atque homines, multa agunt, ille, quia mentis ſunt, vt patet, expertes homines, quia mens perturbatione nonnunquam, vel morbo, vel ſomno ſubmergitur. Sed de imaginatione quidem determinatum ſit hactenus: ſatis enim quidnam ipſa ſit, & cur ſit, hiſce quæ iam dicta ſunt, explicauimus.*

r *Cum*

---

r *Cum autem viſus.*] Phantaſiæ, & ſenſus cognationem ſigno quodam oſtendit, hoc eſt à nominis Etymologia: phantaſia enim à viſu, qui inter omnes ſenſus externos principem locum obtinet, quodammodo nomen ſumit, quatenus id à lumine accipit, ſine quo viſio non fit. Lumen enim Græce φάος dicitur, vnde phantaſia ἀπὸ τοῦ φάους καὶ τῆς στάσεως, id eſt, à lumine, & à ſtatu dicitur. Vnde à prima huiuſce nominis parte, phantaſiæ cum ſenſu ſimilitudo oſtenditur A ſecunda vero indicari ait quod ſit permanens, & quidem merito; quandoquidem ceſſante externorum ſenſuum functione, ipſa permanet. Quod in cauſa eſt vt animantia per eam multa operentur, & bruta quidem, quia intellectu carent; homines vero, quia interdum in eis intellectus animi ægritudinibus, & perturbationibus, aut morbo corporis, aut ſomno, aliaue eiuſmodi affectione præpeditur, ſiue obſcuratur, & quaſi oblitеſcit.

QVÆ-

QVÆSTIO I.

AN INTERNORVM SENSVVM numerus recte à Philoſophis conſtituatur.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS Internorum ſenſuum multitudo collecta fuerit.

TRibus potiſſimum rationibus ad internorum ſenſuum multitudinem conſtituendam Philoſophi adducti ſunt. Quidam ex cerebri ventriculis, vbi ſentiendi officinas collocatas eſſe inquiunt, quos ventriculos plures eſſe anatomicis obſeruationibus conſtat, nempe tres quatuorve. Sed hoc argumentum aliis parum efficax videtur, idque non ſine magna probabilitate primum, quia cum ſenſus ſint qualitates, quæ non occupant locum, atque adeo nec domicilia, quibus excipiantur, requirunt; incertum eſt num eiuſmodi cellulæ ad eum vſum, an ad alium potius diſtinatæ à natura ſint; videlicet ad perficiendos ſpiritus animales, vt Veſalius lib. 7. cap. 6. & Realdus Columbus in lib. de cerebro, & neruis cap. 1. exiſtimant. Vel etiam ad cerebri recrementa euacuanda, vt quibuſdam videtur: quod probabile facit humidæ, & excrementitiæ concretionis copia, quæ in iis viſitur. Confirmatque hoc Fernelius in libro de partium humani corporis deſcriptione cap. 9. aiens ſuperuacanea, quæ in iis ventriculis congeruntur, ſenſim per quoſdam riuulos in eum

Ex ventriculis cerebri non efficaciter colligi numerum ſenſuum internorum.

A cerebri locum, qui infundibulum, aut peluis dicitur, illabi: indeque in glandulam, donec in palatum pedetentim inſtillent, ac foras deturbentur. Galenus quoque libro octauo de vſu partium docet priores duos cerebri ſinus, inſpirationis, expirationiſque cerebri, & vaporum efflationis cauſa datos eſſe. præterea emiſſionis recrementorum gratia, atque inſuper ad animales ſpiritus conficiendos, qui inde ad poſteriorem ſinum tranſmeantes, ibi abſoluuntur.

B Præterea quod non reſideant interni ſenſus in prædictis ventriculis ex eo ſtabiliri poteſt; quia ſenſus communis dicitur eſſe in priori parte cerebri; vbi tamen non inuenitur vnus aliquis ſinus, in quo ille reſideat, ſed duo, alter ad læuam alter ad dexteram; qui deinde in tertium media cerebri parte conſiſtentem propriis ductibus concurrunt. Quod ſi quis dicat ſenſum communem in vtraque illa à cauitate ſedem habere,

C id ex eo confutatur; quia cum hæc facultas ſit quaſi centrum externarum, vt ſupra ex Ariſtotele, aliiſque auctoribus docuimus, conſentaneum eſt, vt more centri vnam, non vero geminam ſedem occupet. Quod ſi quis cum nonnullis afferat priores illos cerebri ſinus non duos, ſed re vera vnum eſſe; eſto ita ſit: quod adhuc in illo communis ſenſus non ſit repoſitus, ea ratio conuincit, quia, vt Veſalius lo-

D co citato oſtendit, nerui ab externorum ſenſuum organis in cerebrum aſcendentes, per quos rerum ſenſibilium imagines deuehuntur, non confluunt in eiuſmodi ventriculum, in quem confluere oporteret, ſi illic, vt autumant, foret ſenſus communis, ad quem externæ ſentiendi facultates, rerum, quas percepere,

percepere, ſimulacra vndique transmittunt. A

'um colli G'enus.

Alii, è quorum numero eſt Galenus, plures internos ſenſus, eoſque locis diſtinctos ideo fecère, quia videmus lædi nonnũquam ſenſus internos quoad vnam operationem; non quoad aliam: quod certe non aliunde videtur obuenire, niſi quia ii inter ſe diſtinguuntur, & in diuerſa cerebri parte vigent: ſic enim, diſſoluto in vna parte organi temperamento, idem nihilominus in alia integrum manet. proindeq; facultas, quę partem integram occupat, ſuo munere probe B fungitur; quæ vero partem læſam, non item. Accidere autem interdum prædicto modo talem læſionem ex eo oſtendunt; qua nonnunquam morbo correptis viſa apparent, quæ non ſunt, labefactata videlicet imaginatione; cum alioqui recte iudicent, & è conuerſo: ſunt etiam qui memorandi vim penitus amiſerunt ſuperſtite apprehenſione, & iudicio, quorum omnium exempla refert Galenus variis in locis, ac primum libro de ſymptomatum differen- C tiis cap. 3. narrat Theophilum quendam medicum: cum alioqui ad interrogata probe reſponderet, imaginatum fuiſſe tibicines quoſdam in angulo domus aſſidue canere, qui interim exclamabat, vt foras eiicerentur. Ex quo colligitur imaginandi vim hallucinatam in eo fuiſſe, dum audire ſe tibicines, & videre putaret, iudicium vero incolume, tum quia appoſite interrogabat, & reſpondebat; tum quia tibicines, vt D eiicerentur, iubebat: qui ſi adeſſent nocere ei poſſent. Nonnulli vero contrariam nonnunquam patiuntur affectionem, qua iudicium, æſtimatioue in iis errat; cum tamen non ſe videre apprehendant, quæ non vident, vt exemplo altero Galenus oſtendit lib. 4. de locis affectis cap. 1. Nam Romæ quidam inſana mente cum in cubiculo, detineretur, è lecto ſurgens ad feneſtram; per quam & ipſe videri, & prætereuntes contueri poterat, acceſſit. Indeque ex vitreis vaſis ſingula oſtendẽs, ſciſcitatus eſt, im- E perarent ne vt proiiceret, qui ridentes, plaudenteſque, vt ea proiiceret, cum rogaſſent: ille omnia arripiens deiecit. Quod cum magnis acclamationibus, riſuque exceptum fuiſſet, ſubinde num puerum quoque, quem apud ſe habebat, deturbari iuberent, interrogauit: quod cum illi vt faceret, iuſſiſſent, puerum quoque è feneſtra præcipitem dedit. In hoc ergo vis apprehendens integra manſit, quia & vaſa, & pue- F rum, & acclamantes rite apprehendebat. Ægrotabat tamen iudicatrix facultas, quia & vaſa, & puerum deiiciendum inſane æſtimabat, nec comminuenda vaſa & interiturum puerum inferebat. Iam vero quibuſdam memoriam aliquando fuiſſe oblæſam, integra imaginatione ac iudicio Thucydidis teſtimonio confirmat idem Galenus lib. de differentiis ſymptomatum. cap. 8. & lib. 2. de cauſis ſymptomatum cap. vltimo, vbi refert euaſiſſe quoſdam à peſtilentia, qui neque ſe ipſos, neque alios agnouerunt itemque nonnullos refert, qui ſenio in eaſdem inciderunt affectiones, ac ſe etiam quoſdam vidiſſe, qui literarum, & artium omnino obliti fuerant, imo & ſuorum nominum, quibus tamẽ alii interni ſenſus incolumes erant.

Non probatur Galeni ratio.

At enim hæc quoque ratio ad internorum ſenſuum differentias, & diſtincta eorum organa colligenda, multis non abs re, parum momenti habere videtur, aientibus poſſe in eadem cerebri parte lædi temperamentum, ita vt læſio impediat v. g. officium apprehendendi, non tamen iudicandi; vel iudicandi, non autem apprehendendi, ſeu memorandi, & contra. Quemadmodum in toto ventriculo reſident facultates, quæ circa alimentum negotiantur, id eſt, alliciendi, retinendi, alterandi, & expellendi vires; nec tamen quacunque harum læſa, aut cuiuslibet officio impedito, vniuerſæ, earumve munia læduntur; nimirum quia non quæuis temperamenti mutatio, quæ v. g. cibi retentionem vitiat, ad eiuſdem cibi attractionem impediendum ſat eſt.

Quidam ex diuerſitate operationum ſenſus diſtinguunt internos.

Alii igitur internorum ſenſuum differentias aſtruunt ex diuerſitate munerum, & operationum, quæ ab iis adminiſtrantur, quod videlicet ea munia, & functiones tam variæ ſint, ac diſſimiles, vt neceſſario plures facultates exigant. Atque hoc multiplicandi potentias fundamentum à pleriſq; in ſchola Philoſophorum pro firmo, certoque habetur, etſi ex eo non omnes eundem numerum internorum ſenſuum conſtituant, ſed alii plures, alii pauciores Nam Auicenna lib. 6. Naturalium parte 4 cap. Algacellus in ſuo libello de anima tractatu 4. cap. 4 Magnus Albertus lib. 2 de anima tractatu 4. cap. 7 Ioannes Gandauenſis 2. huius operis qu 37. quinque faciunt internos ſenſus.

Qui ſenſus quinque internos conſtituant eorumque munia.

Qui licet in numero conueniant, in eorum tamen officiis diſtribuendis, atque ordinandis non parum diſſident. Etenim Algazellus, & Albertus ſenſum communem, qui externorum ſenſuum obiecta percipiat & dignoſcat, primo loco ponunt. Secundo vim imaginatricem, vt ſenſus communis idola conſeruet, reſque ſenſatas in earum abſentia recolat Tertio æſtimatiuam, vt obiecta non ſenſata v. g. odium & amicitiam percipiat, Quarto phantaſiam, vt varie inter ſe ſpecies coniungat, ſenſatas cum ſenſatis, vt cum ex auro & monte, aureum montem effingit: non ſenſatas cum ſenſatis, vt cum hoc calidum, & vtile ſimul percipit: non ſenſatas cum non ſenſatis, vt cũ agnus apprehendit matrẽ, vt ſibi charã, & amicam. Quinto memoriã, vt conſeruet ea, quæ phantaſia percipit. Auicenna autẽ phantaſiam tertio loco ſtatuit. Quarto imaginatricem facultatem; atq; hanc credit nihil per ſe cognoſcere, ſed duntaxat ſpecies à ſenſu communi traditas apud ſe reponere, & conſeruare. Habent autem hi auctores ad hunc numerum conſtituen-

dum eam, quam diximus, rationem; videlicet, quod quintuplex illa munerum, functionumq; varietas æqualem potentiarum numerum expoſcere videatur.

Quatuor à D. Tho. numerantur.

Altera eſt opinio D. Thomæ opuſc. 43. cap. 4. & 1. part. quæſt. 78. art. 4. Caietani ibidem, Auctoris hoc in lib. com. 6. Ferrarienſis q. 4. & aliorum arbitrantium quatuor eſſe internos ſenſus, nempe ſenſum communem, cuius officia ſæpe expoſuimus: imaginationem, ſiue phãtaſiam, quæ res ſenſatas inter ſe iungat, & ſit quaſi theſaurus imaginum ſenſus communis: cogitatiuam (in brutis æſtimatiua nuncupatur) quæ res non ſenſatas percipiat: & modo ante explicato componat; memoriam, quæ ſpecies non ſenſatas condat, ſeruetque, & ex iis recordetur. Horum philoſophorum placitum ſimiliter innititur diſtinctione operationum, ac munium ad potentias multiplicandas, niſi quod illa ad pauciores potentias reuocat, vt à nobis inferius declarabitur.

Galeno tres tantum recenſentur.

Tertia ſententia eſt Galeni, qui ex triplici illa ſpecie phrenitidis, cuius ſupra meminimus, tres internas facultates poſuit, phantaſiam, quam cum ſenſu communi confundit, rationem, id eſt, vim iudicatricem, & memoriam. Eundẽ numerum conſtituit D. Gregorius Niſſenus libro. 4. de viribus animæ cap. 6. & 7. Damaſcenus lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 17. D. Nemeſius de natura hominis c. 6. aliique nonnulli.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR INTERnorum ſenſuum numerus ex communi Philoſophorum ſententia.

NOs quid in re prorſus abdita, & ambigua ex communioribus tam veterum, quam recentium auctorum placitis ſtatuendum ſit, aliquot aſſertionibus primo explicabimus; deinde aliam ſententiam, quæ nobis veriſimilior videtur, ſtatuemus. Sit prima aſſertio. Præter ſenſum communem, quem ſupra ponendum eſſe demonſtrauimus, danda eſt aliqua potentia diſtincta, quæ ſpecies ab eo ſibi demandatas conſeruet. Probatur. Etenim diuerſa qualitatum temperies, atque adeo diuerſum organum, & potentia exigitur ad imagines rerum prompte recipiendas, iiſque in præſentia obiecti vtendum: diuerſa, inquam, ab ea, quæ requiritur ad eaſdem in poſterum diu conſeruandas. Nam humida probe excipiunt, ſed non retinent: ſicca, etſi ægre recipiant, diu conſeruant. Cum igitur conſtet ſpecies à ſenſibus externis emiſſas, confeſtim recipi ab vno aliquo ſenſu, in quem deferuntur: cum item perſpicuum ſit rerum perceptarum ſimulacra ab animantibus ſaltem perfectis diu aſſeruari, quod in libris Par-

1. Aſſert. Præter ſenſum communem dãdam eſſe phantaſiam.

Humiditas ad receptionem ſpecierum iuuat; ſiccitas ad retentionem.

A uorum naturalium ex profeſſo oſtendimus: fit inde, vt vltra organum communis ſenſus, qui priori muneri obeundo deſtinatus eſt, ponendum ſit aliud ſiccioris temperamenti, & alterius facultatis, quæ poſterius officium retinendi ſpecies adminiſtret. Hæc autem eſt, quæ peculiari nomine phantaſia, atque imaginatrix dicitur.

Lib. de ſom. c. 1. & 2.

Secunda aſſertio. Præter phantaſiam danda eſt alia facultas ſenſitiua, quæ res non ſenſatas percipiat, eaſque tum inter ſe, tum cum ſenſatis varie coniungat: & vltra hanc ponenda eſt alia, quæ ſit quaſi theſaurus ſpecierum, quibus res eiuſmodi repræſentantur. Prior pars huiuſce aſſertionis inde oſtenditur, quia cum non ſolum homines, ſed etiam brutæ animantes odii & amicitiæ notiones effingant vt ouis, quæ lupum vt ſibi inimicum apprehendit: conſtituere oportet aliquam potentiam ſenſituam, quæ hoc munere defungatur, nempe eam, quæ in hominibus cogitatiua, in belluis æſtimatiua dicitur. Eſſe vero hanc à phantaſia diſtinctam argumento eſt quod dignoſcere res non ſenſatas, eaſque prædicto modo componere munus eſt altioris negotii, atque adeo potentiæ paulo nobilioris quam ſit phantaſia. Poſteriorem partem eiuſdem aſſertionis probat ratio illa, qua paulo ante oſtendimus phantaſiam à ſenſu communi diſtingui; ſiquidem vt phantaſia ſenſus communis, ita memoria facultatis imaginatricis repoſitorium, ſeu theſaurus habetur.

2. Aſſertio. Dandam e cogitatiuai ſeu æſtimat & memori.

Diſtinguit c tiuam à ph taſia.

Tertia aſſertio. Præter quatuor prædictas facultates nihil opus eſt aliam quintam inducere. Hæc probatur, quia eiuſmodi facultas minime neceſſaria eſt ad obeundas operationes, quarum gratia à ſuis aſſertoribus inducitur. Namque ad res ſenſatas in ſe copulandas ſufficit phantaſia, ad eliciendas vero non ſenſatas, eaſque tum inter ſe, tum cum ſenſatis varie commiſcendas, ſat eſt cogitatiua. Sed obiiciat quis: Phantaſia nihil operatur, ſed duntaxat ſpecies ſibi concreditas retinet, tueturque: igitur danda aliqua potentia, quæ res ſenſatas inter ſe iungat: deinde alia, quæ circa non ſenſatas verſetur. Huic obiectioni negandum eſt quod aſſumit. Non enim phantaſia in ſpeciebus retinendis tãtummodo occupatur, ſed ex iis etiam ſenſiones ſuas promit, cum ſit potentia non ſolum paſſiua, ſed actiua, alioqui deterior foret ſenſu communi. Vnde & Ariſtoteles proximo capite docuit actum phantaſiæ, ſiue imaginatricis facultatis eſſe imaginationem, reique notitiam. Itaque vt ſenſus communis externorum ſenſuum obiecta in eorum præſentia dignoſcit, & comparat; ita & phantaſia in eorum abſentia. Quin & amplius etiam aliquid præſtat, vt progreſſu dicemus.

3. Aſſertio. Præter. 4. di gnatos ſenſi nullum aliu eſſe concedei dum.

Obiectio.

Dilutio.

Phantaſia ſi etiam promit ſenſiones.

At obiiciat rurſum aliquis, cogitatiuam, quæ circa res inſenſatas occupatur, tractare etiam ſenſatas; quandoquidem interdum non ſenſatas

Obiicitur.

ſenſatas cum ſenſatis iungit, imo & ſenſatas inter ſe copulare poteſt. Quare ſuperuacaneam videri phantaſiam. Occurrendum tamen, licet nonnunquam vlterior potentia officia prioris ſaltem aliqua ex patre, adminiſtret: non iccirco priorem potentiam redundare, cum natura, præſertim, in rebus materia conſtantibus, quæ ſenſim proficiunt, materiales potentias gradatim diſponat, earumque officia eo ordine diſtribuat, qui ad functiones ſeriatim, ac proinde extricatius & magis commode exercendas idoneus videatur. Quæ diſpoſitio, atque ordinis commoditas melius ſeruabitur, ſi phātaſia conſeruet, atque inter ſe primo coniungat ſolas ſpecies ſenſatas, deinde vlterior potentia non ſolum has, ſed etiam non ſenſatas eliciat, & inter ſe copulet; tum poſtremo vtraſque ſibi traditas memoria conſeruet.

...idetur.

Opponit etiam è recentioribus Philoſophis quidam magis & minus pertinere ad eandem ſpeciem: atque adeo non videri recte diſtingui memoriam à cogitatiua, quod altera magis, altera minus conſeruet rerum imagines. Verum hoc facile diluitur. Nec enim exiſtimandum eſt has potentias per id diſtingui, cum id organi, non potentiæ ſit affectio; ſed nimirum ex diuerſitate temperamenti, quod hę facultates in organo exigunt; (videlicet, vt vnum humidius ſit, alterum ſiccius; vnum minus; alterum magis retineat inuſta rerum ſimulacra) tanquam ex quodam naturæ indicio colligitur habere illas diſtincta ſenſoria, atque adeo eſſe potentias diuerſas. Quarum tamen diſtinctio à priori ex diuerſitate obiectorum ſumenda eſt; quia cogitatrix circa cogitabile, qua tale eſt, ſimiliterq; memoria circa memorabile inſiſtit.

...itur ter- *...ritur.* *...ſit inter ...tiuam & ...oriam ...ctio.*

Verum enim vero etſi probabile ſit, quatuor eſſe internos ſenſus, vt proxima aſſertione diximus, non minus tamen probabile videtur tres ſolummodo eſſe, nempe ſenſum communem, phantaſiam & memoriam. Hæc aſſertio, quæ tum à quibuſdam antiquioribus, tum à multis noſtræ ætatis Philoſophis defenditur, ex eo ſuadetur, quia omnia illa officia, quæ paulo ante duplici facultati, phantaſiæ & cogitatrici aſcribebamus, commode reuocari poſſunt ad mediam illam potentiam, quæ phantaſia nuncupatur. Etenim quanquam res non ſenſatas percipere easque tractare præſtantioris notæ munus ſit, quam in ſolas res ſenſatas incumbere; non proinde neceſſarium videtur ad hæc duo miniſteria exhibenda plures aſciſcere facultates; cum vna eademque vis, vt in noſtro patet intellectu, alias magis, alias minus nobiles operationes adminiſtret Nec omnino oportet in his potentiis, eſto materiales ſint, tantam interponere varietatem.

...ibi e ad- ...me eſt, tres ...m uume- ...us eſſe po- ...u;

ARTICVLVS III.

INDVCITVR ALIA QVÆdam minus communis opinio, quæ tamen cæteris probabilior iudicatur

SVperiori articulo quid de internorum ſenſuum numero ex communi auctorum placito decernendum foret, ſtatuimus. Cæterum alia quædam eſt opinio, etſi non antiquitati, vt quibuſdam videtur, certe veritati magis conſentanea, quam præter alios noſtræ ætatis nobiles Philoſophos defendit Fonſ. lib. 5. Metaph. cap. 28. quæſt. 7. ſect. 4. aſſerens duas tantum eſſe potentias ſenſitiuas internas; ſenſum communem & phantaſiam. Quæ ſententia ſic tuenda à nobis eſt; vt dicamus ſenſum communem fungi iis muneribus, quæ illi ſuperius attribuimus: phantaſiam vero reliquis omnibus, quæ aliis ſenſibus internis delegabamus. Ita vero eſſe ex eo conuincitur, quia nulla ratio cogit plures ſenſus conſtituere, vt facile videbit qui ad dilutionem argumentorum quæ plures ſuadebant, animum attenderit. Nam quod omnia cogitatricis facultatis munia ad phantaſiam reduci poſſint, iam ſupra oſtendimus. Quod autem memoriæ officium, quod vnum reſtabat, ab eadem ſuſtineri queat, imo quod illa id re ipſa adminiſtret, ea ratio probat; quia in primis ad retinendas rerum imagines nihil opus eſt organo omnino diuerſo, ſed diſtincta eiuſdem organi parte, quæ ſiccitate magis abundet, firmiuſque retineat, vt quibuſdam placet. Vel, quod nobis videtur, dicendum potius cum Fernelio, libro quinto ſuæ Phyſiologiæ, & Theophilo ad text. *162.* in vna eademque organi parte recipi denuo ſpecies ad cogitandum, & ad vſum memoriæ: quia id organum tali præditum eſt temperamento, vt recens illapſas rerum imagines, quantum opus ſit ad confeſtim iis vtendum, mox imbibat, & vt eas quoque diu ſeruare queat: præſertim ſi vel vno actu vehementi, vel iterata eiuſdem rei apprehenſione, alte firmiterque infigantur. Licet enim antea iuxta communem ſententiam dixerimus, oportere dari ſenſiterium humidum ad recipiendas primo ſpecies; aliud vero ſiccum ad ſeruandas: quia nimis humida facile recipiunt, & non retinent; nimis ſicca ægre recipiunt, & diu conſeruant: nobis tamen videtur poſſe dari temperamentum ea mediocritate, vt & non difficile recipiat, & recepta diu retineat. Nam quod typi in eadem organi parte inurantur, & maneant, non ad vſum memoriæ ſolum, ſed etiam ad alia officia obeunda, probari ex eo poteſt quia alioqui cum volumus ſenſu interno diſcurrere circa ea ſingularia, quæ ante aliquot annos apprehendimus, oportet nos arbitratu noſtro aliunde, id eſt, è theſauro memoriæ ſpecies ciere, & euocare: quod admodum impro-

Sufficere duos ſenſus, communem ſcilicet & phantaſiam,

Poteſt dari tale temperamentum in eadem potentia, vt ſpecies commode recipiat, & retineat.

 babile:

babile & fictitium videtur; atque indignum præſtantia æſtimatricis facultatis, quam certe rerũ typis carere minime conuenit. Itaque nec videtur neceſſario requiri diuerſitas ſenſorii ad memoriam, quo potiſſimum iudicio illius ab aliis potentiis diſtinctio arguebatur; imo nec diuerſa pars in eodem organo. Quare non eſt cur putemus memoriam ab aliis potentiis ſitu, aut natura diſtingui.

Non eſſe neceſſariam duplicem memoriam.

Præterea quod nõ ſit duplex theſaurus, alter ſpecierum ſenſatarum, alter inſenſatarum, vt B plerique aiunt, ea ratio probat, quia eadem facultas, vt iidem cõcedunt, ex ſpeciebus ſenſatis elicit non ſenſatas, eaſque inter ſe varie iungit, & componit. Item eadem cum reminiſcendi actum exercet, ſæpe à rebus ſenſatis ad inſenſatas, & contra ab his ad illas diſcurrit: id autem præſtare ſaltem prompte & expedite non poſſet, niſi tam harum, quam illarum ſpecies, à quibus ſenſionem eliceret, in ſe ipſa retineret.

Ariſtotelica doctrina conſona oſtenditur hæc ſententia.

Denique quod hęc noſtra opinio Peripatetico dogmati non repugnet, ex eo oſtẽditur, quia C Ariſtoteles capite ſecundo & 3. huius libri, potẽtias ſenſitiuas internas accurate inueſtigauit, non plures inuenit, conſtituitve quam duas; videlicet ſenſum communem & phantaſiam. Nec obſtat quod vnum librorum, qui Parua Naturalia nuncupatur, de Memoria & reminiſcentia inſcripſit. Non enim id propterea fecit, quod facultatem memorandi à phantaſia ſitu, vel ſpecie abiungeret. Nam capite primo eiuſdem libri actum memorandi collocat in ea parte animæ, D id eſt, in ea potentia, in qua imaginatrix ac phãtaſia reſidet. Inſcriptionis ergo cauſa fuit, quia agebat inibi de actu memorandi; ſecundum quem hæc potentia appellationem memoriæ ſortitur, quemadmodum & phantaſia vocatur, quod in ea res appareant; non quouis modo, ſed ita vt ſenſibilibus digreſſis, eorum notio maneat, ſicuti explicauit Ariſtoteles proximo ſuperiori capite, text. 162.

Cur non vnus tantum internus ſenſus concedatur.

Erit tamen qui roget, Si tantopere nobis internorum ſenſuum arridet paucitas, cur non omnes ad vnum reducamus. Reſpondemus, Alenſem quidem 2. part quæſt. 70. membr. 2. concedere re vera non eſſe plures potentias, etſi ob diuerſitatem modi operandi plures dicantur. Sed ne ita arbitremur, obſtat in primis auctoritas Ariſtotelis, qui capite citato à text. 55. probauit phantaſiam eſſe facultatẽ ſimpliciter diuerſam à ſenſu communi. Deinde obſtant hæ rationes: primum, quia diuerſo modo immutatur ſenſus communis & phantaſia: nam ille immediate à ſenſibus externis immutatur: hæc non niſi mediate, & interuentu illius. Item, ille præſentia duntaxat obiecta, ac ſimul cum ſenſibus externis apprehendit; hęc etiam iis ceſſantibus, & remotiſſima percipit. Ille tantum ſenſata; hęc etiam non ſenſata dignoſcit, adminiſtratque alias functiones ſibi peculiares de quibus ſupra.

A Manet ergo ex ſuperiori diſputatione duas tantummodo eſſe internas ſentiẽdi facultates, ſenſum communem & phantaſiam, quę ex officiorum diuerſitate non ſolum varia ſortitur nomina, vt ſupra monuimus, ſed etiam quaſi multiplex potentia, non natura & ſpecie, ſed operationum fœcunditate dici poteſt. Quo pacto aiunt nonnulli interpretandum eſſe Galenum, videlicet ex triplici ſpecie phrenitidis, non tres potentias diſtinctas, ſed triplicem eiuſdem facultatis operationem, quæ triplici morbo phreneſeos lædi queat, intellexiſſe. Quibus adſtipulantur verba eiuſdem Galeni libro ſecundo de Muſculorum motu, vbi vnam eandemque potentiam ſtatuit phantaſiam & memoriam.

Phantaſia e varietate m nerum mul plex potenti ci poteſt.

ARTICVLVS IV.

DE SEDE INTERNORUM ſenſuum.

IN poſterum de internis potentiis ſenſitiuis, iuxta eum numerum quem paulo ante decreuimus, philoſophabimur; quanquam alibi reiecta eius rei in hunc locũ diligentiori perueſtigatione, ex communi ſententia plures duobus poſuerimus. Quod ad præſens dubium attinet, de internorum ſenſuum loco agit Auicenna Fen. 1. primi doctrina. 6. capite quinto. Aetius Sermone 2 Tetrabili. 2. capite ſecundo Fernelius in libro de Natural. facult. capite decimo. D. Thomas 1. part. quæſt. 78. artic 4. & opuſcul. 43. cap. 4. & alibi.

D. Nemeſius in libro de Natura hominis, cap. 6. & D Damaſcenus lib. 2. Fidei, cap. 19 & 20. collocant ſenſus internos in ſpiritibus. Sed hæc ſententia nõ placet, quia vt libro primo de Ortu & Interitu, ex profeſſo oſtendimus, ſpiritus non ſunt animati: at potẽtiæ vitales, ex quibus anima ſuas elicit functiones, non niſi in corpore, quod ab ipſa anima informatur, ineſſe debet. Reliquum eſt ergo, vt prædicti ſenſus reſideant in cerebro Verum dubitari ſolet à Medicis, vtrum in cerebri medulla, an in eius mẽbranulis, ſeu inuolucris, quæ Meninges vocantur, inſint Fernelius in membranulis eſſe ait, eo nixus argumento, quod cerebri medulla tangẽdi ſenſu careat, membrana autem, ea præſertim, quæ craſſior eſt, tactu valeat exquiſitiſſimo. Quæ omnia vulnerata, apertaque calua, contrectantibus deprehẽſa fuiſſe inquit; & in morborum euentis declarata: ſiquidem in phrenitide, delirio, & lethargo, læſa cerebri medulla nullus plerumque dolor affligit: at ſi vel minima occaſio, aut humoris, aut etiam vaporis acrioris in meninges infertur grauis dolor excruciat. Galenus tamen, cuius ſententia magis probatur, libro ſeptimo de Placitis, ſenſus internos, conſtituit

Improbatur ſententia, quæ ſus collocat ſpiritibus.

Fernelius in membranu cerebri eos ſtituit.

ſtituit in ipſa cerebri medulla, vt in præcipua ſede è qua propagantur nerui, per quos ſenſibilium rerum imagines inuehũtur. Meninges vero ait datas à natura ad ſubſtantiam illam continendam coercendamque. Nec Fernelii ratio
1. concludit. Primum, quia medulla cerebri ſenſu tactus non omnino caret, licet obtuſe ac tenuiter ſentiat. Deinde, quia temperamẽtum, quod
2. tactum propter mollitudinem aqueam minus iuuat, poteſt reſpectu internorum ſenſuum maiorem habere commoditatem.

Fernelio nec ... nec loco hu... modi ſenſus ... iunguntur.

Sed eſt adhuc controuerſia in quanam ipſius medullæ parte, quave diſcretione hi ſenſus repoſiti ſint. Fernelius nullibi ſitu loco ve eos diſiungi patitur: & excludendam atque euertendam eſſe contendit aduerſariam opinionem, vt abſurdam & futilem, etſi iuniorum prope omnium ſit. Quæ ex Arabum, inquit, factione primum orta, nullis rationibus ſtabilita, partim ficta pueriliter, partim effutita temere, ita demum iactationem habuit in populo. Et paulo inferius; Si Ariſtotelis & Peripateticorum rationibus illi non cedunt, audiant ſaltem vniuerſam Græcorum Medicorum familiam, qui omnes ad vnum iiſdem principiis informati; læſa memoria non modo occipiti, ſed toti cerebro remedia adhibere iubent: id ratum habentes, partem animæ φανταστικῆς, quæcunque ea ſit, hanc eandem & recordari, & rerum impreſſiones conſeruare. Hæc ille, qui non eſt cur tantopere deiiciat contrariam opinionem, quæ plura internis ſenſibus organa aſſignat, cum eam grauiſſimi philoſophi, D. Thomas & Magnus Albertus, aliique non pauci tueantur. Nos ergo quaſi media inſiſtentes via, vt non plures, nec pauciores ſenſus internos ſpecie diſtinctos, quam duos facimus; ita non plura pauciora ve illis, quam duo inſtrumenta deputamus. Senſum ergo communem ſtatuimus in anteriori parte cerebri, ad quam viæ quædam & foramina patent, per quę extrinſecus hauſta rerum ſimulacra commeant, qui etiam cerebri locus paulo humidior eſt, atque ita ad recipiendum expeditior. Phantaſiam vero in toto reliquo cerebro collocamus, vbi compoſitio illa, de qua antea diximus, huic potentiæ maxime idonea; videlicet ex ſicco & humidio attemperata exiſtit.

...nda tamen ...alis diſiun... , & oſtendi... qua illa ſit.

Sed iam aliquis vrgeat videri memoriam in occipitio tantum eſſe, quia ibi percuſſos rerum cepit obliuio; quo argumento nos ad eam ſententiam confirmandam alibi vſi fuimus. Occurrendum tamen non iccirco eo vulnere læſam duntaxat memoriam, quod inibi ea ſola reſideret, quam nos nec loco nec natura à phantaſia abiungi oſtendimus: ſed quia non quicquid potentiam quoad vnam operationem lædit, continuo eandem quoad cæteras offendit, vt iam ſupra monuimus. Quod annotauit etiam Fernelius in libro de Functionibus & hu-

...ectio. ...utio.

A moribus, capite decimoquinto aiens, cum facultas quoad vnam operationem natura vel aliquo aſcititio incommodo minus firma eſt, eam irruentib. cauſis noxiis, minus obſiſtere, promptiuſq; turbari quoad illam: & contra, quæ firma eſt ac valida, minus aut nihil detrimenti ſuſcipere. Atque ita cum valida eſt potentia, verbi gratia quoad actum apprehendendi, non aũt iudicandi, lædi iudicium integra apprehenſione. Quod ſi vehemens cauſa morbi ingruat,
B cui potentia quoad omnes functiones peræque ſuccumbat, tunc iacturam integram omnium operationum, perfectumque delirium conſequi.

ARTICVLVS V.

QVI SENSVS INTERNI, quibus competant animantibus.

C POtro non omnes internæ ſentiendi facultates cunctis inſunt animantibus, etſi nullum ſit, quod careat ſenſu communi, vt antea cũ de illo priuatim à nobis ſermo haberetur, docuimus. Quod vero ad phantaſiam attinet, ſi ſpectetur ſecundum actus componendi, diuidẽdi & diſcurrendi circa ſingularia, quos illi concedendos eſſe proxima quęſtione ſtatuemus; notum eſt eam ita ſumptam haudquaquam belluis conuenire. Si item conſideretur quoad actum memorandi, pro certo conſtantique ha-
D betur, illam non omnibus brutis competere: cum nec omnia loco cieantur, vt quę ſaxis marinis adhæreſcunt; nec omnia, quæ loco mouẽtur ad ſedem, è qua profecta ſunt, redire conſueſcant; memoria vero iccirco potiſſimum data ſit animantibus, vt locum abſentem antea ſibi notum alicuius rei inueniendæ, aut fugiendæ gratia petant. Si autem phantaſia expẽdatur quoad alios actus, qui eo competunt, de quibus ſupra, cuiuſmodi ſunt elicere ſpecies non ſenſatas è
E ſenſatis, eaſque inter ſe varie copulare; dicendũ cum ii actus admodum præſtantes, eximiæque notæ ſint, non videri niſi à nobilioribus animãtibus, atque adeo ab iis omnibus, quæ memorandi actus exercent, adminiſtrari.

Phantaſia qua ratione accepta ſola homini conueniat.

Phantaſiam non omnibus animalibus ineſſe.

Verum contra ſuperius dicta hæc ſe offerunt: C
Ariſtoteles libro primo Metaph. capite primo omnibus animantibus imaginationem concedit, & capite nono hui⁹ libri, text. 56. docet ſenſum, imaginationem & appetitum omnib. eſſe communia. Igitur ex internis ſentiendi faculta-
F tibus non ſolus ſenſus communis vniuerſis cõpetit. Secundo, etiam bruta deſpicaciſſimæ naturæ, vt lacertæ, apprehendunt inimicitiam: 2.
quandoquidem viſo homine fugiunt: igitur elicere ſpecies inſenſatas ex ſenſatis non ſolis perfectioribus animantibus conuenit. Tertio, cum apes ad alueatia, & formicæ ad myrmecias 3.

mecias ſuas reuertantur, negari non poteſt habere illas memoriam, & tamen nō habent imaginationem, vt docuit Ariſtoteles prox. cap. tex. 106. non ergo omnia bruta, quæ memoria pollent, imaginandi actum exercent.

Ad 1. Obiect. Ad primum horum, dicendum imaginationem, ſi preſſe ac proprie ſumatur, prout de illa hoc loco egimus, eamque à phantaſia perfecta minime ſeparauimus, non omnibus brutis ineſſe: ſi late, vt etiam ſenſum communem comprehendit, in cunctis reperiri: ac iuxta poſteriorem hanc notionem accipi ab Ariſtot. locis in argumento citatis. *Ad 2.* Ad ſecundum, bruta illa deterioris conditionis nequaquam elicere ſpecies inſenſatas ex ſenſatis; fugere tamen aduerſarium ex inſtinctu, qui in eis eſt modus quidam iudicii obſcurioris, quam id, quod belluæ perfectiores formare cōſueuerunt. *Ad 3.* Ad tertium, relicta Auctorum controuerſia, circa eius loci explicationem, de qua D. Thomas, Ægydius, Thienenſis, Iandunus, Albertus, Auerroes, dicito Ariſtotelem negare apib. & formicis imaginationem, ſeu phantaſiam non quamlibet, ſed eam, quæ coniuncta eſt cum aptitudine ad capeſſendam aliquo modo diſciplinā, quæ phantaſia conuenit elephantis, equis, & quibuſdam aliis, quę docilia dicūtur, quatenus voce hominis quaſi docentis aſſueſcunt ad faciendum, aliquid; quæ tamen docilitas neque apibus, neque formicis conuenit, eſto quandam veluti Reipublicæ formam ſeruent.

Lege Ariſt lib. 1. de Hiſt. anim. cap. 1. Plin. lib. 11. cap. 3.

QVÆSTIO II.

AN ALIQVIS INTERNVS ſenſus diuidat, componat, diſcurrat.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA PARTIS negatiuæ.

NOn quærimus hoc loco de compoſitione & diuiſione, qua propoſitiones cōficiūtur ex terminis communibus, nec de diſcurſu, qui ex iis conſtat. Planum eſt enim, & alibi à nobis demonſtratum, cognitionem vniuerſalium rerum non cadere in potentias organo corporeo affixas; ſed in ſolam vim intellectricem. *Senſus quæſtionis.* Tantum ergo in quæſtionem vocamus, num aliquis de internis ſenſibus propoſitionem ex terminis ſingularibus formet, & circa ſingularia diſcurrat. De internis, inquam, ſenſibus hominum non belluarum. Nam hæ operationes ſi ſenſibus inſint, non eis per ſe competunt, ſed ex defluxu, & vicinia rationis, à qua bruta longe abſunt.

Igitur pro parte negatiua hæc argumenta

A occurrunt. Primo: Minus eſt potentiam reflecti ſupra ſuum actum, aut cognoſcere proportionem mediorum ad finem, quam componere & diuidere, ſed illa nulli ſenſui conueniunt, vt alibi oſtendimus: ergo neque hoc. *1. Argum. parte nega. 2. Phyſ. c. 9. art. 3. & hc c. 2. q. 1. art* Secundo: In qualibet propoſitione datur copula prædicati cum ſubiecto, quæ eſt relatio rationis; ſed in ſenſu neque relatio rationis dari poteſt, neque ab eo percipi, cum ad rationem duntaxat, & ad intellectum pertineat, nō poteſt igitur in ſenſu dari propoſitio. 2.

B Tertio: Si ſenſitiua potētia diſcurreret præberet aſſenſum propoſitioni à ſe cōfectæ; atque adeo propoſitionem ipſam, & ex conſequenti ſuum proprium actum cognoſceret; ſed ſenſus non reciprocatur ſupra ſuum actum: ergo non diſcurrit. 3. Quarto: Nulla facultas poteſt diſcurrere, niſi cui notæ ſunt communes illæ regulæ & principia, quibus omnis diſcurſus innititur; nempe dici de omni, & dici de nullo, ſed hæc effugiunt ſenſus notitiam, cum

C terminis conſtent communibus. Nulla igitur facultas ſenſitiua poteſt diſcurrere. 4 Poſtremo, accedit teſtimonium Ariſtotelis hoc in libro capite ſexto text. 22. vbi docet compoſitionem & diuiſionem, atq; adeo & diſcurſum eſſe functiones proprias intellectus.

D

ARTICVLVS II.

PROPOSITÆ DIFFICVLtatis enodatio.

QVoniam probabilius iudicauimus duos tantum eſſe internos ſenſus: ad huius ſententiæ normam propoſitam controuerſiam di-

E iudicabimus. Sit prima concluſio: Senſus communis non componit, nec diuidit, aut diſcurrit. *1. Aſſertio. Senſus communis non componit, nec diuidit, nec diſcurrit.* Hæc videtur firmata conſenſu auctorum omnium, exceptis iis, qui ſenſum communem cum reliquis ſenſibus natura & ſpecie confundunt. Probatur autem ex eo, quia ſi internus aliquis ſenſus ad hæc munia promouetur, id tantum obtinet, vt iam ſupra dicebamus ex defluxu intellectus, ad quem dignitate proxime accedit, & cui immediate miniſtrat. At ſenſus communis

F neq; dignitate primus eſt inter ſenſus, vt ex ſuperioribus liquet, neque intellectui immediate exhibet miniſterium, vt ſuo loco oſtendemus. Non eſt igitur, cur dicamus prędictas operationes communi ſenſui tribuendas. Si quis autem obiiciat ſenſum communem non ſolum obſeruare functiones externorum ſenſuum eorumque obiecta, ſed conſtituere inter illa diſcrimen, eaque diiudicare, vt ſuperius docuit Ariſtoteles. *Arguitur contra.* Vnde etiam à D. Gregorio lib. vndecimo Moralium capite octauo ſenſus communis iudex cerebri dicitur, illis verbis; Cum vnus ſit iudex ſenſus cerebri, qui intrinſecus præſidet, per meatus tamen proprios quinque

…ondetur. *…lex aſſigna- …iudicium.*

A queſenſus diſcernit. Quare cum hoc non videatur fieri abſque compoſitione vnius cum altero neceſſario fatendum videtur, communem ſenſum propoſitiones formare. Reſpõdendum erit iudicium trifariam ſumi. Primum, pro quauis ſimplici potentiæ cognitione attingente obiectum ſibi conueniens, eſto ipſam conuenientiam non diſcernat; quo pacto dixit Ariſtoteles libro ſecundo Poſter. capite vlt. & libro ſecundo Topic. capite ſecundo ſentire eſſe aliquo modo iudicare, & hoc in li. capite ſecundo text. 138. viſu nos diiudicare tenebras & lumen: de quo etiam iudicio loquitur D. Auguſt. libro ſexto Muſic. capite quarto: & de Vera religione, cap. 32. & 33. cum ait, ſenſibus eſſe naturalia quædam iudicia quibus ſenſibilia iudicant. De quo item Richardus in 2. d. 24. quæſt. 2. circa 3. princ. interpretatur illud ex capite 12. lib. Iob. Nonne auris verba diiudicat? Secundo accipitur iudicium pro cognitione item ſimplici, qua tamen & obiecti conuenientia, & cognatio, atq; diſcrimen inter res aliquas dignoſcitur. Tertio pro iudicio enũciatiuo. Quibus poſitis dicimus, etſi iudicium tertii generis non ſit in nobis abſque propoſitione; iudicium tamen primo & ſecundo modo ſumptum abſque illa dari. Talia vero eſſe iudicia, quæ ad ſenſum communem pertinent.

Aſſertio. *…mpoſitio, di…o, ac diſcur- phantaſia …negatur cir- ſingularia.*

Secunda concluſio: Phantaſia poteſt ex vtroque termino ſingulari propoſitiones conficere, & circa ſingularia ad illius obiectum pertinentia diſcurrere. Hæc eſt D. Thomæ 1. par. quæſt. 78. artic. 4. ad 5. & in opuſculo de Potentiis animæ, capite quarto & in ſecunda ſecundæ quæſt. 47. artic. 3. & Caietani ibidem, Gregorii in 1. diſtin. 3. quæſt. 1. art. 1. Capreoli in 1. diſtin. 35. quæſt. 2 & in 3 diſtin. 36. quæſt. vnica artic. 3. ad 4 princ. & 4. diſt 10. quæſt 4. artic. 3. Marſilii in 2 quæſt. 16. capite 1. Gabrielis quæſt. 1. Prologi, artic. 2. Alenſis 2. par. quæſt. 67. m. 1. Cameracenſis qu. 3 Prologi, art. 1. Soncinatis 10. Metaphyſ. quæſt. 16. Ferrarienſis hoc in libro, quæſt. 9 Auerrois 2. huius operis, comm 62. Auicennæ lib. 6. Natur. par. 4. cap. 2. & aliorum.

…ellectus ratio …iuerſalis, co- …atiua ratio …rticularis ap- …ſlatur.

Docet ergo D. Thomas locis citatis vim cogitatricem (quam nos à phantaſia non diſtinguimus) eam in homine habere excellentiam, vt componat, & diuidat, ac ſyllogiſmo è terminis ſingularibus compoſito vtatur: nõ quaſi, vt paulo ante diximus, id merito ſenſitiuæ partis obtineat, ſed ex defluxu rationis participe, tanquam ex eodem fonte dimanat, eique proxime coniũgitur, quoad fas eſt ſenſitiuę parti; vnde eſt quod intellectus ratio vniuerſalis, cogitatiua ratio particularis, & intellectus paſſiuus dici conſueuit, vt etiam D. Thomas quæſt. 81 artic. 3. primę partis, & in quæſt. de Anima, artic. 13. animaduertit, habeturque ex Ariſtotele libro tertio huius operis, cap. 5. text 20.

…obatur …ertio.

Probari autem hæc opinio ex eo poteſt, quia vt appetitus ſenſitiuus in homine, ob copulationem, quam cum voluntate habet, & quia ex eadem anima rationali oritur, non nihil participat libertatis, vti communis Theologorum & Philoſophorum doctrina ſtatuit: ita cõſentaneum eſt, vt cogitatiua ex intellectricis potentiæ conſortio aliquid rationis adipiſcatur; præſertim cum ſupremũ inferioris naturæ ſoleat attingere infimum ſuperioris, vt D. Dionyſius 7 capite de Diuinis nominibus ait. Accedit teſtimonium Ariſtotelis libro primo Metaph. capite primo, & libro ſecundo Poſter. B cap. vlt. vbi memoriæ ſenſitiuæ ratiocinationem concedit, & in libro de Memoria & reminiſcentia. capite ſecundo vbi affirmat reminiſcendi actum, quem ſenſitiuæ memoriæ attribuit, eſſe veluti ſyllogiſmum, quo vnum ex alio diſquiritur. Vnde D. Thomas, qui memoriam à cogitatrice disiungit, non ſolum cogitatrici potentiæ ſed etiam memoriæ prædictum diſcurſum attribuit, vt conſtat ex iis, quæ tradit loco citato C primæ partis.

Obiectio.

Obiiciet tamen aliquis: Homo vt prius natura eſt ſenſitiuus, quam rationalis; ita ſentiendi, quam intelligendi vim prius natura conſequitur; atqui prius origine phantaſia ab animo oritur, ac perficitur, quam intellectus: non poteſt ergo phantaſia ex conſortio & defluxu rationis, quæ in eo naturæ momento nondum eſt, eam quam dicimus prerogatiuam ſortiri.

Dilutio.

Sed occurrendum, D quemadmodum rationalis animus prius natura accipit eſſe, quam corpori vniatur, ita prius natura fluere ab eo potentias, quæ ipſi inhærent, nec dependent à corpore, quam eas, quæ ab eo non dimanant, niſi poſt coniunctionem cum materia, in quam recipiuntur: ſicque non prius natura oriri phantaſiam, quam intelligendi vim. Nec refert quod illud animæ quicquid ſit, E à quo partiatim ſumitur gradus ſenſitiui, antecedat natura id, à quo ſumitur gradus rationalis. Alia namque eſt conditio illius, cum ſecundum ſe non pendeat à corpore: alia facultatum ſentientium, quæ cum in organo inſint corporeo, neceſſario vt oriantur, animæ cum corpore vnionem præexigunt: atque adeo quoad actualem emanationem poſteriores natura ſunt facultatibus ſpiritualibus, quarum ortus eam copulationem minime requirit.

F

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTOrum primi articuli,

Ad 1. argum.

NVnc ad argumenta initio propoſita reſpondeamus. Ad primum dicimus, maius quodammodo eſſe reflecti ſupra ſuum actum, & cognoſcere proportionem mediorum ad finem, quam componere & diuidere, quia cognitio illa mediorum ſolum competit potentiæ humanarum actionum directrici, qualis

eſt intellectus: reflexio etiam præter libertatem requirit exemptionem à materia, quam non habent potentiæ organis affixæ. Alii tamen inquiunt, vt phantaſia humana propter coniunctionem intellectus componit & diuidit, ita non eſſe abſurdum eidem reflexionem aliquam ſupra ſuum actum concedere. Sed prior ſolutio communi ſententiæ magis congruit. Ad ſecundum dicito copulam prædicati cum ſubiecto, formali terſumptam eſſe relationem quandam rationis, materialiter autem eſſe ipſos terminos, inter ſe iunctos: vt à phantaſia propoſitio formetur, ſat eſſe percipi ab illa copulam materialiter, nec oportere, vt ab eadem concipiatur relatio illa; quemadmodum nec relationes, quæ conſequuntur actus quoſdam voluntatis, exiſtunt in eiſdẽ actibus, ſed in intellectu concipiente. Quicquid velit Scotus in libro primo, diſtinctione quadrageſima quinta, quæſtione vnica, cuius opinio alibi confutanda erit. Ad tertium reſpondemus, vt phantaſia aſſenſum præſtet alicui propoſitioni, non opus eſſe vt ipſam propoſitionem, ſuumque actum formaliter & expreſſe cognoſcat: cum nec ipſe intellectus, dum propoſitionibus à ſe formatis

Ad. 2.

Ad. 3.

A aſſentitur, neceſſario intelligat ſuos illos actus. Nimirum ſat eſt potentiam ferri per iudicium in obiectum à ſe cognitum: eſto in actus ipſos cognoſcendi expreſſe non tendat. Ad quartum negandum eſt quod aſſumit. Non enim neceſſe eſt principia illa cognoſci à potentia, quæ tantum diſcurrit ex ſingularibus, ſed ab intellectu, qui conficit ex terminis vniuerſalibus ſyllogiſmos, ad quos regulæ illæ, & communia principia ſpectant. Ad vltimum, dic Ariſtotelis ſententiam eo loco tantum eſſe ſoli intellectui per B ſe conuenire compoſitionem, diuiſionem & diſcurſum. Quod non obſtat, quominus idem in gradu aliquo inferiori competat, etiam phantaſiæ non per ſe, ſed ob coniunctionem cum intellectu. Ex qua etiam ſolutione colliges non eſſe cur phantaſia hominis diſtinguatur ſpecie ab equi phantaſia: quia cum eiuſmodi operationes non per ſe, ac per id quod C eſt proprium ſenſitiuæ partis, ſed ex accidente, & alterius beneficio ei competant, nequaquam inde naturæ diſtinctio rite arguitur, vt animaduertit D. Thomas prima parte, quæſt. 78. articulo quarto in reſponſione ad 5. argumentum.

Ad. 4.

Ad vltimu[m]

Phantaſia[m] [ho]minis non d[iſtingui] reſpecie à ph[an]taſia bruti.

ΚΕΦ. δ.

Περὶ δὲ τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς, ᾧ γινώσκει τε ἡ ψυχὴ καὶ φρονεῖ, εἴτε χωριστοῦ ὄντος, εἴτε καὶ μὴ χωριστοῦ κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ κατὰ λόγον, σκεπτέον τίν' ἔχει διαφορὰν, καὶ πῶς ποτε γίνεται τὸ νοεῖν. εἰ δή ἐστι τὸ νοεῖν ὥσπερ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ πάσχειν τι ἂν εἴη ὑπὸ τοῦ νοητοῦ, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον. ἀπαθὲς ἄρα δεῖ εἶναι, δεκτικὸν δὲ τοῦ εἴδους, καὶ δυνάμει τοιοῦτον· ἀλλὰ μὴ τοῦτο· καὶ ὁμοίως ἔχειν ὥσπερ τὸ αἰσθητικὸν πρὸς τὰ αἰσθητὰ, οὕτω τὸν νοῦν πρὸς τὰ νοητά. ἀνάγκη ἄρα, ἐπεὶ πάντα νοεῖ, ἀμιγῆ εἶναι, ὥσπερ φησὶν Ἀναξαγόρας ἵνα κρατῇ, τοῦτο δ' ἐστὶν, ἵνα γνωρίζῃ· παρεμφαινόμενον γὰρ κωλύει τὸ ἀλλότριον, καὶ ἀντιφράττει; ὥστε μηδ' αὐτοῦ εἶναι φύσιν τινὰ μηδεμίαν, ἀλλ' ἢ ταύτην, ὅτι δυνατόν.

ὁ ἄρα

CAPVT IV.

De anima autem ea parte, qua cognoſcit, atque ſapit, ſiue ſit ſeparabilis, ſiue non ſeparabilis magnitudine, ſed ratione, conſiderandum deinceps eſt quam differentiam habet, quoque pacto tandem fit intelligere. b *Si igitur ipſum intelligere ſit, vt ſentire, aut pati quoddam, erit ab ipſo intelligibili, aut aliquid aliud tale* c *Vacare igitur ipſam paſſione ſed formæ ſuſceptiuam eſſe oportet: & potentia talem, ſed non illam eſſe, & ſimilitudinem ſubire cum ſenſu, vt quemadmodum ſe habet ad ſenſibilia ſenſus, ſic ſe habeat ad intelligibilia intellectus.* d *Quare neceſſe eſt ipſum cum vniuerſa intelligat, non miſtum eſſe ſicut Anaxagoras dixit, vt ſuperet, atque vincat, id eſt, vt cognoſcat, atque percipiat: alienum namque cum apparet iuxta, prohibet atque ſeiungit. Quo fit, vt neque vlla ſit ipſius natura, niſi ea ſolum qua poſſibilis eſt.*

Text. 1.

Text. 2.

Text. 3.

Text. 4.

e *Is igi-*

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Arabes tertii libri principium hinc fecere: Græci vero Interpretes tertio ab hinc capite, quorum nos ſecuti fuimus ſectionem. Poſtquam igitur Ariſtoteles de ſenſitiuis animæ potentiis tam externis, quam internis diſſeruit, nunc ad aliam de anima conſiderationem, quæ multo ſublimior eſt, aſcendit. Ait vero agendum ſibi de ea animæ parte, quæ cognoſcit, & ſapit, hoc eſt, de intellectu: de quo duo proponit explicanda. Alterum eſt, quo pacto à cæteris animæ potentiis diſtinguatur. Alterum quomodo fiat intellectio.

a *De anima autem ea parte*]. Philoponus per animæ partem ſignificari putat animam intellectiuam, quæ eſt pars, id eſt, ſpecies quædam animæ. Simplicius, Themiſtius, Diuus Thomas & alii, quorum interpretatio germanior eſt, per partem deſignari inquiunt animæ facultatem, ſeu potentiam, quæ eſt intellectus, per quem anima intelligit, & ſapit. De hoc

Quid per partem animæ intelligat Ariſt.

vero

vero diſputandum ſibi inquit, ſiue ſit ſeparabilis magnitudine, id eſt, re ipſa, & ſubiecto; ſiue non ſit ſubiecto ſeparabilis, ſed ratione tantum. Hæc autem adiecit, vel quia ad duo illa, quæ tractanda ſtatuit, controuerſia de intellectus ſeparatione parum facere videtur. Vel quia vtcumque res habeat, duo illa de intellectu neceſſario conſideranda ſunt. Philoponus & Simplicius aiunt Ariſtotelem hiſce verbis ſuum proponere inſtitutum, ita vt tria explicare velit, quorum primum ſit, an intellectus poſſit ſeparari, necne. In quo tamen ipſi diſſentiunt; dum Philoponus quæſtionem hanc intelligit de ſeparatione à corpore, vt ſit ſenſus, an intellectus ſit ſeparabilis magnitudine, id eſt, an ſit immortalis, & extra corpus manere queat. Simplicius autem an intellectus ſubiecto, & loco à cæteris animæ potentiis abiungatur, vt Plato credidit. Magis tamen placet, vt dicamus Ariſtotelem tantum duo illa, quæ diximus examinanda proponere.

b *Si igitur ipſum.*] Omiſſa interpretum diſcrepantia, huius loci ſententia eſſe videtur: quoniam intelligere ſe habet vt ſentire (ſunt enim valde cognata) quemadmodum ſentire eſt pati aut ſi nolis paſſionem vocare, quidpiam aliud tale eſt; ita & intelligere. Nec enim aliquod horum paſſio proprie nominatur; cum hæc proprie tantum cadat in ea, quæ interitum ſubeunt.

c *Vacare igitur.*] Ex ſimilitudine, quæ inter ſenſum & intellectum eſt, colligit tria in intellectu dari, quæ in ſenſu reperiuntur. Primum eſt, intellectum eſſe expertem paſſionis, eius videlicet, quæ corruptionem infert. Secundum, intellectum eſſe natura aptum ad recipiendas formas, ſiue rerum imagines. Tertium, intellectum eſſe formam potentia, non actu, ita vt quemadmodum materia ex ſe eſt pura potentia in genere naturalium, ita intellectus in genere intelligibilium: quandoquidem ex ſe nullis rerum imaginibus conſignatus eſt, conſignari tamen iis poteſt. Quod autem adiicit, vt quemadmodum ſe habet ſenſus, &c. Comprehenſio quędam eſt omnium, in quibus intellectus cum ſenſu conuenit. *In tribus conuenire intellectum cum ſenſu.*

d *Quare neceſſe eſt.*] Declarat naturam intellectus poſſibilis, docens illum nec corporeum eſſe, nec rebus corporeis miſtum, aut ex iis concretum. Vbi aduerte, antiquorum nonnullos putaſſe intellectum ex omnibus principiis coaluiſſe, vt intelligeret omnia, quod fuit dogma Empedoclis. Contra vero Anaxagoram cenſuiſſe intellectum eſſe cuiuſdam ſimplicis naturæ, nihilque rerum corporearum in ſe habere. Huius vero ſententiam commendat hoc loco Ariſtoteles, aitque; Cum intellectus omnia intelligat, eſſe in potentia omnia, id eſt, ad recipiendas omnium intelligibilium imagines: & eis quodammodo dominari. Nam ſi quia eorum eſſet, percipere omnia non poſſet; quia vt cum alienum quid eſt in potentia, ſynceram aliorum perceptionem impedit, ſicuti patet in guſtu, cuius ſi organum birioſo humore affectum ſit, aliarum rerum ſapores non dignoſcit: ita ſi aliquod corpus eſſet intellectui connaturale; vel potius ſi intellectus eſſet alicui corpori tanquam organo congenitus, certe ne omnia intelligeret, impediretur. Porro quam vim habeat hæc probatio Ariſtotelis, & quo pacto intelligi debeat id, quod eſt intus, impedire potentiæ cognitionem, iam alibi in hoc opere fuit à nobis declaratum. *Intellectum p[...] ſibilem non [...] quid corpore[...]* *Intellectum [...] omnia poten[...]*

ὁ ἄρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς· λέγω δὲ νοῦν ᾧ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἡ ψυχή· οὐδέν ἐστιν ἐνεργείᾳ τῶν ὄντων πρὶν νοεῖν. διὸ οὐδὲ μεμῖχθαι εὔλογον αὐτὸν τῷ σώματι· ποιός γὰρ ἄν τις γίγνοιτο, θερμὸς ἢ ψυχρὸς κἂν ὄργανόν τι εἴη, ὥσπερ τῷ αἰσθητικῷ· νῦν δὲ οὐδέν ἐστι. καὶ εὖ δὴ οἱ λέγοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τόπον εἰδῶν, πλὴν ὅτι οὔτε ὅλη, ἀλλ' ἡ νοητική, οὔτε ἐντελεχείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει τὰ εἴδη. ὅτι δ' οὐχ ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοητικοῦ, φανερὸν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῆς αἰσθήσεως· ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ, οἷον ψόφου ἐκ τῶν μεγάλων ψόφων, οὐδ' ἐκ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν καὶ χρωμάτων, οὔτε ὁρᾶν οὔτε ὀσμᾶσθαι· ἀλλ' ὁ νοῦς ὅταν τι νοήσῃ σφόδρα νοητὸν οὐχ ἧττον νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον· τὸ μὲν γὰρ αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος, ὁ δὲ νοῦς χωριστός.

ὅταν

e *Is igitur qui intellectus animæ nuncupatur, (dico autem nunc eum, quo ratiocinatur anima, & exiſtimat) nihil eſt actu prorſus eorum, quæ ſunt ante quam intelligat ipſe.* Text. 5. *Quocirca neque cum corpore miſtum ipſum eſſe conſentaneum eſt rationi: qualis enim quidam fieret, calidus aut frigidus, & inſtrumentum aliquod ipſius eſſet, profecto, ſicut eſt ſenſus, nunc autem ipſius nullum prorſus eſt inſtrumentum.* Text. 6. *f Atque bene recteque cenſent, qui formarum locum animam inquiunt eſſe: attamen neque tota eſt locus, ſed intellectiua, neque eſt actu, ſed potentia forma. g Atqui paſſionis vacuitatem non ſimilem eſſe ſenſitiui, atque intellectiui, patet in ſenſuum inſtrumentis, atque in ipſo ſenſu.* Text. 7. *Senſus enim ex vehementi ſenſibili ſentire non poteſt: auditus namque non audit ſonum poſt magnos ſonos, & viſus non videt, atque odoratus non olfacit, poſt vehementes colores, atque odores. At intellectus aliquo valde intelligibili intellecto, non minus ſane, ſed magis percipit, intelligitque inferiora; ſenſitiuum enim non eſt ſine corpore: at intellectus ab eodem eſt ſeparabilis.*

h *Factus*

---

e *Is igitur.*] Ex eo quod intellectus non agens, ſed is cuius eſt intelligere, id eſt, patiens, eſt

potentia

Intellectus patiens nulli corporeo organo eſt addictus. potentia omnia intelligibilia, infert Ariſtoteles debere eum antequam intelligat nihil eſſe actu eorum, quæ intelligere poteſt, & nequaquam addictum eſſe organo corporeo: tum quia oporteret corporeis affici qualitatibus, tum quia eſſet ei deputatum in corpore aliquod organum, ſicuti & cæteris corporeis facultatibus: quod conſtat non ita eſſe.

Anima ſecundum Platonem, formarum locus dicitur. f *Atque bene recteque.*] Quia intellectus eſt in potentia ad rerum formas, ſiue imagines recipiendas, colligit probe dictum fuiſſe à Platone, animam eſſe locum formarum, id eſt, ſpecies, quibus cognitio fit, in ipſa anima condi. Quod tamen non de omni anima, ſed de ſola intellectiua affirmandum eſt. Et de hac ipſa non quaſi rerum imaginibus à primæuo ortu conſignata ſit, vt exiſtimauit Plato, vnde & noſtram diſciplinam nihil aliud eſſe, quam reminiſcentiam credidit. Sed quia eiuſmodi imagines miniſterio & interuentu tam externorum, quam internorum ſenſuum intellectui illabuntur.

g *Atqui paſſionis vacuitatem*] Quia ſuperius docuerat, neque ſentiendi, neq; intelligendi actum, proprie paſſionem eſſe, ne quis putaret ſenſum & intellectum eandem à paſſione vacuitatem ſortiri: declarat quidnam inter vtrumque ſit diſcriminis Etenim cum vehemens ſenſibile percipitur, conſueuit impediri ſenſus, ne interim alia dignoſcat, & aliquando rei ſub ſenſum cadentis acrimonia organum labefactatur, ac potentia læditur, vel etiam extinguitur, vt iam alibi in hoc opere explicatum fuit. Præterea, qui in aliquo præcellente obiecto, vt Sole ſentiendo aliquandiu occupatus fuit, ſubinde minora ſenſibilia minus diſcernit. Quod tamen intellectui nequaquam accidit Nam quo res nobiliores & altiores percipit, eo ad minores cognoſcendas magis acuitur. Cauſa vero cur à vehementi ſenſibili ſenſus lædatur eſt, quia ſenſus inhæret organo corporeo, cuius temperamentum ab externo agente mutari, ſoluique poteſt.

Intellectum non lædi obiecto.

h *Factus*

ὅταν δ' οὕτως ἕκαστα γένηται, ὡς ἐπιστήμων λέγεται ὁ κατ' ἐνέργειαν· τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν δύνηται ἐνεργεῖν δι' αὐτοῦ· ἔστι μὲν ὁμοίως, καὶ τότε δυνάμει πως· οὐ μὴν ὁμοίως, καὶ πρὶν μαθεῖν ἢ εὑρεῖν· καὶ αὐτὸς δὲ αὑτὸν τότε δύναται νοεῖν. ἐπεὶ δ' ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ μεγέθει εἶναι καὶ ὕδωρ καὶ τὸ ὕδατι εἶναι. οὕτω δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάντων· ἐπ' ἐνίων γὰρ ταὐτόν ἐστι τὸ σαρκὶ εἶναι καὶ σάρκα, ἢ ἄλλῳ, ἢ ἄλλως ἔχοντι κρίνει· ἡ γὰρ σὰρξ οὐκ ἄνευ τῆς ὕλης, ἀλλ' ὥσπερ τὸ σιμὸν τόδε ἐν τῷδε. τῷ μὲν οὖν αἰσθητικῷ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν κρίνει, καὶ ὧν λόγος τις ἡ σάρξ· ἄλλῳ δὲ ἤτοι χωριστῷ, ἢ ὡς ἡ κεκλασμένη ἔχει πρὸς αὑτὴν, ὅταν ἐκταθῇ· τὸ γὰρ σαρκὶ εἶναι, καὶ κρίνει. πάλιν δ' ἐπὶ τῶν ἐν ἀφαιρέσει ὄντων, τὸ εὐθὺ ὡς τὸ σιμόν· μετὰ συνεχοῦς γάρ. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, εἰ ἔστιν ἕτερον τὸ εὐθεῖ εἶναι, καὶ τὸ εὐθύ, ἄλλο· ἔστω γὰρ δυάς. ἑτέρῳ ἄρα, ἢ ἑτέρως ἔχοντι κρίνει. καὶ ὅλως ἄρα ὡς χωριστὰ τὰ πράγματα τῆς ὕλης, οὕτω καὶ τὰ περὶ τὸν νοῦν.

ἀπορή-

h *Factus autem vnumquodque perinde atque qui dicitur actu ſciens, quod quidem tum accidit, cum ipſe per ſeipſum operari poteſt: eſt quidem & tunc quodammodo potentia, ſed non perinde vt erat antea, quam didiciſſet, vel inueniſſet. Atque tunc ſeipſum etiam intelligere poteſt* i. *Cum autem aliud ſit magnitudo, aliud magnitudinis eſſe, & aliud aqua, aliud aqua eſſe, & in aliis itidem multis (non enim vniuerſis hic modus accommodatur: ſed ſunt in quibus hæc ipſa ſunt eadem: non diuerſa) aut alia ſane, aut parte quidem eadem, ſed aliter ſe habente, carnem & eſſe carnis diſcernit: caro namque non eſt ſine materia, ſed perinde atque ſimum hoc, eſt in hoc. Senſitiua igitur parte calidum diſcernit, & frigidum: quorum quædam eſt ratio, caro: alia vero eſſe carnis diſcernit: aut ſeparabilis, aut ſeſe habente ad ſeipſam, perinde atque ſeſe habet cum extenſa fuerit linea flexa.* k *Rurſus in hiſce, quæ in abſtractione conſiſtunt, eadem eſſe videntur. rectum enim ſe habet vt ſimum: eſt enim ipſum cum continuo ſemper. Quod ſi quidditas ſit diuerſa, aliud eſt profecto eſſe recti, aliud ipſum rectum, vt ibi: ſit enim dualitas. Quare ſit, vt hæc etiam alia, vel alio modo ſeſe habente parte diſcernat. Omnino igitur vt res ſeparabiles ſunt à materia, ſic ſeſe habent & ea, quæ ſunt circa intellectum ipſum.*

Text.8.
Text.9.
Text.10
Text.11.

Bifariam dicitur intellectus eſſe in actu. h *Factus autem vnumquodque.*] Egit de intellectu in potentia, diſputat nunc de intellectu in actu docetque bifariam poſſe intellectum in actu eſſe. Vno modo cum iam obtinet ſpecies, quibus cum libuerit, vti valet, ſicuti is, qui comparauit habitum ſcientiæ, ex quo ſcientiæ actum poteſt elicere. Altero, quando ex ſpeciebus antea comparatis prodit in actum intelligendi. Eſt autem diſcrimen inter alios actus: quia dum intellectus eſt in primo, adhuc manet in potentia ad ſecundum: cum vero iam ad ſecundum peruenit, in actu perfecto exiſtit, nec iam dicitur eſſe potentia: ac tum ſeipſum poteſt cognoſcere, quia cum intellectus in hoc vitæ ſtatu non niſi ſupra ſuum actum reciprocando, ſeipſum tandem cognoſcat, tum demum cenſetur ſemetipſum poſſe intelligere, cum intelligendi actum exercet Qua de re in progreſſu copioſius.

i. *Cum autem aliud ſit.*]. Vt doceat ad quam potentiam, ſenſitiuamne an intellectiuam

pertineat

pertineat cognitio rei vniuerſalis, & ſingularis: monet prius inter rem ſingularem, & vniuerſalem diſcrimen eſſe Aliud eſt enim hæc ſingularis magnitudo, aliud eſſe magnitudinis, id eſt, magnitudo in communi: aliud hæc aqua, aliud aqua in communi. Nimirum quia hæc magnitudo continet hanc materiam ſingularem, cui inhæret, à qua abſtrahit communis magnitudo. Item hæc aqua in- uehit ſecum hanc materiam ſingularem, ex qua conſtat: quam tamen non inuehit aqua communis. Monet tamen hoc genus diſcriminis non eodem pacto ſeſe habere in omnibus rebus: quandoquidem non omnes materiam ſiue tanquam partem ſiue tanquam ſubiectum important. Dubitat ergo num diuerſa animæ parte, ſeu facultate, an eadem alio, & alio modo affecta percipiamus eſſe carnis, id eſt, carnem communem, & carnem ſingularem, quæ non conſideratur ſine hac materia; quemadmodum neque ſimum ſine materia talibus affecta accidentibus. Docet vero animam humanam cognoſcere quidem rem ſingularem, eamque ſenſibilem ſenſitiua potentia: vniuerſalem vero vel potentia ſeparabili, id eſt, diuerſa realiter, vel re quidem vna, ſed ſecundum rationem diuerſa: & quæ ſe habeat ad ſeipſam vt linea inflexa ad ſemetipſam rectam. Sicut enim cum inflexa magnitudo in rectum porrigitur, eademmet linea, quæ antea flexa, ſeu curua erat, fit recta, neque tamen à ſe realiter, ſed ratione tantum differt: ita fortaſſis (nec enim hic propoſitam controuerſiam ex toto dirimit) ſeſe habet facultas, qua vniuerſale, & qua ſingulare ſenſibile cognoſcitur. Alii volunt hanc curuæ & rectæ lineæ ſimilitudinem afferri ab Ariſt. ad ſignificandum ſingularia ſenſibilia intelligi à noſtro intellectu cognitione reflexa. Quam interpretationem lib 1. Phyſic. cap. 1. quæſt. 4. art 1 & 3. explicuimus: eandemque in progreſſu diſcutiemus. Qui enarratorum in hoc loco explicando diſſidia legere voluerit, conſulat Themiſtium, Simplicium, Philoponum, Auerroem, D. Thomam, & M. Albertum.

Diſcrimen inter rem vniuerſalem & ſingularem.

Qua potentia rē ſingularem, qua vero vniuerſalem percipiat.

k *Rurſus in hiſce.*] Quod in naturalibus aſſeruerat: nunc accommodat Mathematicis, quorum ratio licet abſtracta à materia ſenſibili: habet nihilominus ſuo modo materiam. Rectum enim, quod & Mathematicum eſt, quaſi ſimum eſt: quia vt ſimum importat naſum vt materiam: ita rectum rationem continui. Quo fit vt quemadmodum in phyſicis aliud eſt natura communis, & aliud ſingularis, (aliud inquam ratione) ita & in Mathematicis, vt, exempli gratia aliud eſt hæc linea recta aliud dualitas, quam ponamus nunc cum Platone eſſe ipſam rectæ lineæ quidditatem. Plato enim aiebat numeros eſſe rerum Mathematicarum naturas; vnitatem, quidditatem eſſe lineæ, dualitatem vero lineæ rectæ: oportet ergo, inquit Ariſtoteles, ſingularia, & vniuerſalia in Mathematicis ad ſui cognitionem diuerſam potentiam exigere, ſicuti & in naturalibus. Ne quis vero ex dictis colligeret eodem prorſus modo naturalia, & Mathematica intelligi: ſubiicit vt res ſeparabiles ſunt à materia, ita ſe habere ad intellectum. Vnde illa, quæ re ipſa à materia ſenſibili abiuncta ſunt, ſolo intellectu percipi queunt, vt intelligentiæ. Quæ autem à ſenſibili materia non re ipſa, ſed ſola conſideratione auulſa ſunt, ea abſque materia ſenſibili percipiuntur, non tamen abſque intelligibili. Naturalia vero percipiuntur ſecundum abſtractionem à materia ſingulari; non autem ex toto à materia ſenſibili: concipimus enim hominem, vt ex carnibus, & oſſibus conſtat, abſtrahendo tamen conſiderationem ab hiſce numero carnibus & oſſibus.

Vt res ſeparabiles ſunt à materia: ita ſe habēt ad intellectum.

...diſtinctione ...r materiam ...ſibilem & in ...igibilem, lege ...lacet qua- ...pſimus in ...æmi. Phyſic. ...art. 4.

ἀπορήσειε δ' ἄν τις εἰ ὁ νοῦς ἁπλοῦν ἐστι, καὶ ἀπαθὲς, καὶ μηθενὶ μηθὲν ἔχει κοινὸν, ὥσπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, πῶς νοήσειεν εἰ τὸ νοεῖν πάσχειν τί ἐστιν. ᾗ γάρ τι κοινὸν ἀμφοῖν ὑπάρχει, τὸ μὲν ποιεῖν δοκεῖ, τὸ δὲ πάσχειν. ἔτι δ' εἰ νοητὸς καὶ αὐτός. ἢ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁ νοῦς ὑπάρξει, εἰ μὴ κατ' ἄλλο αὐτὸς νοητός. ἓν δέ τι τὸ νοητὸν εἴδει. ἢ μεμιγμένον τι ἕξει, ὃ ποιεῖ νοητὸν αὐτὸν, ὥσπερ τἆλλα. ἢ τὸ

l *Dubitabit autem non iniuria quiſpiam quonam modo intelliget intellectus, ſi ipſe quidem ſimplex ſit, ac paſsionis expers, nihilq́ habeat cum vlla re prorſus commune ſicut Anaxagoras aſſerit, intelligere autem pati quoddam ſit, vt diximus, quonamque quippiam eſt vtriſque commune, hoc nimirum alterum agere, alterum pati videtur.* m *Præterea ambiget quiſpiam ſi ipſe etiam intelligibilis ſit. Nam aut cæteris rebus inerit intellectus, niſi alia ratione ſit intelligibilis ipſe, intelligibile autem vnum quoddam eſt ſpecie, aut aliquid ipſe miſtum habebit, quod ipſum intelligibilem perinde atque cætera facit.* Text. 12. Text. 13.

---

l *Dubitabit autem.*] Quia dixerat ſuperius intellectum pati ab obiecto, ſicuti & ſenſus; quærit qua ratione id fieri poſſit. Nam intellectus ſimplex eſt, nullamque habet communem cum aliquo materiam, & nihil patitur, niſi quod materia præditum eſt, vt conſtat ex iis, quæ in libris de ortu, & interitu tradita ſunt quonam modo intellectui vlla paſſio inferri poterit?

...intellectus ...intelligibilis.

1. Quæſt. Qua ratione intellectus ...tia ...abol...

m *Præterea ambiget.*) Alteram proponit quæſtionem videlicet, an intellectus ipſe intelligibilis ſit. Nam ſi eſt intelligibilis, id erit, vel quatenus intellectus eſt: vel quatenus participat aliud, quo ſit intelligibilis Si primum: certe omne, quod intelligitur, erit intellectus. Nam redu- plicatio, ex Dialecticorum doctrina cap. 4. & 5. lib. 1. Poſteriorum, conuertitur in propoſiti nem

2. Quæſt.

vniuerſalem ſimplicem; vt ſi homo quatenus animal, eſt ſenſus particeps, omne ſenſus particeps erit animal Si ſecundum, iam ergo intellectus non erit ſimplex, ſed compoſitus ex propria natura & ea, quam participiat, vt ſit intelligibilis. Quare cum vtrumque abſurdum ſit: quandoquidem intellectus ſimplex eſt: & non omne, quod intelligitur, eſt intellectus, negandum videbitur intellectum intelligibilem eſſe.

n At

ἢ τὸ μὲν πάσχειν κατὰ κοινόν τι διὸ διῄρηται πρότερον, ὅτι δυνάμει πώς ἐστι τὰ νοητὰ ὁ νοῦς ἀλλ' ἐντελεχείᾳ οὐδὲν, πρὶν ἂν μὴ νοῇ. δεῖ δ' οὕτως, ὥσπερ ἐν γραμματείῳ ᾧ μηδὲν ὑπάρχει ἐντελεχείᾳ γεγραμμένον. ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τοῦ νοῦ καὶ αὐτὸς δὲ νοητός ἐστιν, ὥσπερ τὰ νοητά. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄνευ ὕλης τὸ αὐτό ἐστι τὸ νοοῦν, καὶ τὸ νοούμενον. ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἡ θεωρητικὴ, καὶ τὸ ἐπιστητὸν τὸ αὐτό ἐστι. τοῦ δὲ μὴ ἀεὶ νοεῖν τὸ αἴτιον ἐπισκεπτέον. ἐν δὲ τοῖς ἔχουσιν ὕλην, δυνάμει μόνον ἕκαστόν ἐστι τῶν νοητῶν. ὥστ' ἐκείνοις μὲν οὐχ ὑπάρξει νοῦς. ἄνευ γὰρ ὕλης δύναμίς ἐστιν ὁ νοῦς τῶν τοιούτων ἐκείνῳ δὲ τὸ νοητὸν ὑπάρξει.

n *At enim ipſum pati diuiſum eſt prius vna quadam ratione communi. Atque intellectus potentia quidem eſt quodammodo intelligibilia ipſa, actu vero nihil eſt eorum anteaquam intelligat ipſa. Oportet autem in ipſo nihil eſſe perinde atque in tabula nihil eſt actu ſcriptum anteaquam in ipſa ſcribatur: hoc enim in ipſo fit atque accidit in intellectu.* o *Eſt etiam intelligibilis & ipſe, vt intelligibilia cuncta. Nam in hiſce quidem quæ ſine materia ſunt, intelligens, & id quod intelligitur idem eſt, etenim idem eſt contemplatiua ſcientia, & id quod ita ſub ſcientiam cadit.* p *Sed cur non ſemper intelligit, conſideranda eſt cauſa* q *in iis autem, quæ materiam habent vnumquodque intelligibilium potentia eſt. Quare illis quidem non inerit intellectus: nam intellectus talium potentia ſine materia eſt; ipſe autem intelligibilis rationem ſubibit.* Text. 15. Text. 16.

n At

Reſponſio ad 1. quæſt. *Paſſio duplex: corruptiua & perficiens.* *Perficiens ſola conuenit intellectui.*

n *At enim ipſum pati.*] Diluit priorem controuerſiam ex diſtinctione quadam paſſionis propoſita lib. 2. huius operis cap. 5. text. 57. Eſt enim duplex paſſio, altera ſecundum contrarias qualitates, quæ tantummodo rebus interitum ſubeuntibus conuenit, vocaturque corruptiua: altera, qua pati dicimus ea, quæ proprium actum, & perfectionem ſuſcipiunt abſque vlla noxa, aut interitus periculo, quæ perficiens appellatur. Ex his autem paſſionibus prior ſemper requirit materiam; poſterior vero non item; atque hanc ſubit intellectus, cum intelligit: quia tunc deducitur in actum, & perfectionem ſibi accommodatam Eſt enim ex ſua primæua origine in potentia omnia intelligibilia, quatenus ex ſe nullius rei habet ingenitam notionem: & tamen res omnes progreſſu temporis accedente ſtudio, & doctrina intelligere valet: quemadmodum tabella ante ſcriptionem, aut picturam nihil actu continet eorum, quæ in ipſa exarari, pingive queunt: ſed ſolam potentiam, & aptitudinem ad excipiendum quicquid in ea ſcribentis, pingentiſve manus expreſſerit. Eſt hic locus aduerſus Platonem, qui in Menone, Phædro, aliiſque in locis docuit, noſtros animos antequam in hæc caduca, & moribunda corpora deſcenderent, omnium rerum notiones in ſe conſignatas habuiſſe, ſed contagione corporis, & quaſi tetri carceris inſolentia in obliuionem ſuperioris intelligentiæ delabi: reminiſci tamen diſcendo; atque ita omnem noſtram diſciplinam, recordationem quandam eſſe. Hunc errorem ex inſtituto confutabimus initio libri primi poſterioris analyſeos, vbi eius meminit Ariſtoteles.

Locus contra Platonem.

Reſponſio ad 2. quæſt.

o *Eſt etiam intelligibilis.*] Explicat poſteriorem quæſtionem, cuius enodatio vt percipiatur, aduertendum eſt, entia immaterialia dici per ſe intelligibilia, non ita vero materialia. Etenim materialia vt ſub intellectum cadant, oportet materiam quodammodo exuere, vt intellectui ſimilia euadant, quod aſſequuntur, cum per ſpecies intelligibiles, quæ immateriales ſunt intellectu repræſentantur: immaterialia vero cum iam ex materia vacent, etſi requirant ſpecies intelligibiles, quibus ſeſe intellectui obiiciant: non tamen eas exigunt, vt materiam deponant magiſque intellectui aſſimilentur Reſpondet ergo Ariſtoteles propoſitæ quæſtioni, vt Philoponus interpretatur intellectum ipſum intelligibilem eſſe, nimirum per ſe, quemadmodum & cætera omnia, quæ per ſe intelligibilia ſunt, cum immaterialis ſit Nam in iis quæ materia carent, idem poteſt eſſe & intelligens, & intelligibile. Quin etiam, inquit, & contemplatiua ſcientia, id eſt mens, prout contemplatur, & res quæ ſub contemplationem cadit, idem ſunt, nimirum quatenus res intellecta, per ſuam ſpeciem vnitur intellectui, & vnum quodammodo cum ea fit. Duo hic aduerte, alterum eſt; licet Ariſtoteles priuatim de intellectu ſpeculatiuo aſſeruerit ipſum eſſe idem cum re intellecta, non tamen id negare de intellectu practico, ſi conferatur cum ſuo obiecto; cum vtrobique eadem ſit ratio. Alterum eſt, non immaterialia tantum, ſed ea etiam, quæ materiam habent, eſſe idem cum intellectu ratione formarum intelligibilium, quæ vice obiecti funguntur, quanquam illud intereſt, quod immaterialia multo maiorem habent cum intellectu, qui immaterialis etiam eſt, cognationem, quam ea quæ cum materia coniuncta ſunt.

Quo pacto ſint idem intellectus & res intellecta. *Immaterialia cognata magis ſunt intellectui, quam materialia.*

Ad eam vero rationem, qua oſtendi videbatur, ſi intellectus per ſe intelligibilis ſit, omne per ſe

per ſe intelligibile eſſe intellectum: reſpondendum eſt illam Dialecticorum regulam de iis tantum prædicatis intelligi, quæ per ſe primo & adæquate ſubiectis conueniunt, quo modo ſe habet ſenſus particeps comparatione animalis, ei enim primo & per ſe competit, vt patet, & cum eo etiam reciprocatur. At eſſe per ſe intelligibile non ita conuenit intellectui, ſed naturæ immateriali in communi acceptæ, ſub qua intellectus continetur.

p *Sed cur non ſemper.*] Quærit cum mens ipſa ſit intelligens, & quod intelligitur; cur ſe ipſam non ſemper intelligat. Huius rei cauſam perquirendam eſſe inquit, nec eam in præſenti explicat. Ea vero eſt, quia mens non ſe intelligit per ſe, ſed ſupra ſuum actum ſe ipſam reflectendo: in quam reflexionem non ſemper incumbit; cum nihil ſit, quod ei ad id neceſſitatem inferat. Græci interpretes aiunt cauſam eſſe vnionem, & coniunctionem cum corpore, quæ efficit vt ſæpe ea conſideret, quæ ſunt cum materiæ fęce coniuncta, non autem ſeipſam, & alia, quæ ſunt per ſe, & actu intelligibilia. *Cur mens non ſemper ſe intelligat.*

q *In iis autem.*] Redit ad ſuperiorem quæſtionem, aiens materialia entia non eſſe per ſe intelligibilia, ſed poteſtate duntaxat, nimirum quatenus ſunt in potentia vt depoſita quodammodo materia immaterialia fiant beneficio intelligibilium ſpecierum, quib. intellectui repræſentantur. Vnde colligit non conuenire eis vim intelligendi, quia hæc immaterialis eſt, & per ſe intelligibilis. Cum autem materialibus negat intellectum, loquitur de iis, quæ omni ex parte materialia ſunt. Nam homo materialis eſt, & tamen intellectu pollet. *Materialia entia poteſtate tantum eſſe intelligibilia.*

CAPI-

ΚΕΦ. ε.

Ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει· τοῦτο δὲ ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα· ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικόν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν. ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς, καὶ ἐστὶν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίγνεσθαι· ὁ δὲ τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις οἷον τὸ φῶς· τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ δυνάμει ὄντα χρώματα ἐνεργείᾳ χρώματα. καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς, καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ· ἀεὶ γὰρ τιμιώτερον τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ὕλης.

τὸ αὐτὸ

CAPVT V.

Cum a autem in omni natura ſint quædã, quorum alterum quidem vnicuique generi materies eſt quod id eſſe patet, quod eſt potentia illa cuncta, alterum vero cauſa eſt & efficiens omnia nimirum efficiendo, atque agendo talem ſubiens rationem, qualem ars conditionem ad materiam ſubit, neceſſe eſt & in anima differentias has eaſdem ineſſe. Atque quidam eſt intellectus talis vt omnia fiat, quidam talis vt omnia agat atque efficiat, qui quidem vt habitus eſt quidam & perinde atque lumen, nam & lumen colores qui ſunt potentia actu colores quodammodo facit. b Et is intellectus ſeparabilis eſt & non miſtus paſſi neque vacat, cum ſit ſubſtantia actus, ſemper enim id quod efficit, atque agit, præſtabilius eſt eo, quod patitur & ipſum principium omnino materia. Text.17. Text.18.

c Scientia

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Cum a autem] Diſſeruit hactenus de intellectu patiente, ſeu poſſibili, quem ſtatuit ex ſe eſſe in potentia ad rerum cognitionem & ſcientiam comparandam: accedit nunc ad inueſtigationem, contemplationemque alterius intellectus, quem agentem vocant, quod eius officium non ſit pati, ſed agere duntaxat tranſmittendo rerum intelligibilium ſimulacra; ſeu ſpecies in patientem ad intellectionem perficiendam. Vt ergo intellectus agentis neceſſitatem comprobet, ſtatuit huiuſmodi concluſionem Neceſſe eſt in anima eſſe partem vnam, quæ ſit potentia, & patiatur, alteram, quæ ſit actu, & efficiat. Hanc ex eo probat, quia in omni natura, id eſt in omni effectu & re producta, duo inueniuntur principia: alterum, quod ſit potentia, & materia, ſeu quaſi materia, quod videlicet recipiat, & patiatur. Alterum, quod ſit actu, & efficiat, potentiamque ad actum, & perfectionem promoueat, & ſe habeat quaſi ars ad materiam ſibi ſubiectam Cum ergo videamus animam edere hunc effectum, videlicet, actum intelligendi: oportet dari in ea facultatem vnam, quæ diſponatur, recipiatque præparationem ad iſtiuſmodi effectum, & hæc facultas eſt intellectus patiens: alteram, quæ diſpoſitionem inducat, ac præparet: hæc autem eſt intellectus agens. Diſponitur autem patiens recipiendo ſpecies intelligibiles, quæ ſunt principia intelligendi: diſponit agens producendo eiuſmodi ſpecies è phantaſmatibus quas ipſe colluſtrat quaſi præfulgidum lumen ad eum modum quo externa, & materialis lux, colores illuminat, eoſque actu viſibiles reddit, cum ante lucis aduentum poteſtate duntaxat viſibiles forent. Hæc quo pacto intelligenda ſint, progreſſu exponemus. *Probat tantum eſſe intellectum agentem.* *Agens intellectus diſponit patientem.*

b *Et is intellectus*] Declarat quæ ſit natura intellectus agentis, ac nonnulla eius attributa ſubiicit. Primum eſt eſſe ſeparabilem, id eſt, non affixum organo corporeo, vti ſunt materiales potentiæ. Secundum, eſſe immiſtum, id eſt, non concretum ex perceptis corporibus: vt Empedocles, Democritus, & alii quidam veterum philoſophorum arbitrabantur. Tertium vacare paſſione, ni- *Attributa intellectus agentis.*

ne, nimirum quæ corrumpat, aut aliquo modo lædat. Hæc ex eo confirmat, quia agens nobilius eſt patiente, & efficiens præſtantius quam materia. Cum igitur ſuperiora attributa intellectui patienti conueniant, vt ex iis, quæ ſuperius diſputata ſunt, conſtat: æquiori iura agenti competent.

c Scientia

τὸ αὐτὸ δέ ἐστιν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι. ἡ δὲ κατὰ δύναμιν, χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί. ὅλως δὲ, οὐδὲ χρόνῳ· ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δέ ἐστι μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. οὐ μνημονεύομεν δέ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθές, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτός, καὶ ἄνευ τούτου οὐθὲν νοεῖ.

c Scientia autem ea, quæ eſt actu eſt idem quod res. Ea vero, quæ eſt potentia, in vno prior eſt tempore, abſolute autem neque tempore, ſed non nunc quidem intelligit, nunc autem non intelligit. d Separatus vero, id eſt ſolum quod eſt atque id ſolum eſt immortale perpetuumque. Non autem recordamur, quia hoc quidem expers eſt paſſionis. Intellectus vero paſſiuus extinguitur, & ſine hoc nihil intelligit. Text. 20

c Scien-

Intellectus dicitur ſcientia in actu.

c *Scientia autem ea*] Scientiam in actu, vt interpretes aduertunt, appellat hoc loco Ariſtoteles intellectum, cum actum intelligendi exercet. Hunc autem intellectum qui agens non eſt, de quo paulo ante loquebatur, ſed patiens, comparat cum ipſomet, dum eſt in otio, & in potentia duntaxat ad intelligendum. Docet ergo intellectum in actu eſſe idem cum re intellecta, quod qua ratione verum ſit, ſuperius expoſuimus. Deinde intellectum potentia in vno eodemq; homine eſſe priorem tempore, quam intellectum in actu. Siquidem anima non confeſtim in ipſo ortu, ſed aliquando poſt tempore ſciendi actum edit: verum ſi abſolute loquamur, non eſſe intellectum potentia priorem. Quod ideo Ariſtoteles addit, quia credidit mundum, & vtrumque intellectum, atque actus ſciendi ab æterno extitiſſe, nec otium nec actum ſciendi (ſi de his indefinite loquamur) ſe anteceſſiſſe, cum quamlibet intellectionem præceſſerit vacatio, & quamlibet vacationem intellectio.

An intellectus in potentia præcedat intellectũ in actu.

d *Separatus vero*] Docet intellectum tam agentem, quam patientem ſecundum id, quod eſt, id eſt, ſecundum ſuam naturam, & rationem eſſe ſeparatum, id eſt non addictum corpori, aut alicui eius organo: proindeq; immortalem eſſe, & extincto corpore ſuperſtitem manere. Neque officit inquit, quod poſt hanc vitam recordatio non eſt: hæc enim pertinet ad organicam potentiam, nimirum ad imaginationem, non ad intellectum, in quem paſſio corporea non cadit: imaginatio autem (hanc, vt interpretes exponunt, intellectum paſſiuum appellat) extinguitur vna cum corpore, ſine illa vero iam mens nihil eo modo, id eſt, reminiſcendo intelligit. Hic aduerte non omnem recordationem extincto corpore deperire, ſed eam duntaxat, quæ fit interuentu imaginationis. Nam quod nullo pacto negandum ſit manere aliam, quæ ſine intellectu perficitur, oſtendimus in libris Paruorum Naturalium.

Vtrumq; intellectum eſſe immortalem.

Lib. de memor. c. 2.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

VTRVM IN ANIMA HVMANA detur intellectus agens, an non.

ARTICVLVS I.

DIVERSA PHILOSOPHANTIVM placita.

Variæ de agente intellectu opiniones.

DVobus capitibus ſuperioribus egit Ariſtoteles partim de intellectu poſſibili, partim de agente; rurſuſque de poſſibili diſſeret iis tribus, quæ proxime ſequentur. Nos ad maiorem doctrinæ perſpicuitatem de agente, qui natura & officio prior eſt, hoc loco diſputabimus, poſtea vero ſeparatim de poſſibili. Igitur in præſenti diſceptatione magna fuit auctorum tam veterum, quam recentium, tam Græcorum, quam Latinorum, & Arabum diſcrepantia, vt A hoc loco commemorat Philoponus, D. Bonauentura in 2. diſtinct. 24. q. 4. num. 42. M. Albertus in ſumma de homine, tractatu de intellectu agente, Henricus Gandauenſis quodl. 8. q. 12. Quidam arbitrati ſunt dari intellectũ agentem non tamen animæ noſtræ inſitum, ſed ſeparatum. Alii eum vt minime neceſſarium, ac ſuperuacaneum omnino ſuſtulerũt. Prima ergo ſententia fuit Alexand. lib. 2. de anima c. 20. & 21. B exiſtimantis intellectum agentem eſſe intellectum vniuerſalem omnium conditorem, hoc eſt, Deum, quod etiam Platonis dogma lib. 6. de Republ. fuiſſe creditur, qui intellectum agentem noſtros animos cœlitus irradiantem comparauit ſoli, vt ex Themiſtio hoc in libr. refert D. Thom. 1. part. quæſt. 79. artic. 4. In eundem autem lapſus fuit Priſcianus Lydus aſſerens intellectum agentem non eſſe partem animæ, ſed mentem primam atque diuinam, vel ideam boni-

1. Alex. ... gentem ... ctum eſ...

Lege Pr... lib. de ph... ſia & in...

boni Secunda fuit Auicennæ 9. Metaph. capite 4. & in lib. Natur. parte 5. Auem Pace in epiſtola de lumine, & Græci cuiuſdam Marini, cuius mentionem facit hoc loco Philoponus, aientium, intellectum agentē eſſe ſubſtantiam quandam ſeparatam, quam Auicenna Cholcodeam nuncupabat. Idem placuit Auerroi in libello de beatitudine animæ cap. 5. & in epitom. Metaph. tract. 4 qui errori errorem ſubnectens, aliorum veſtigia ſecutus, vnum omnium hominum finxit communem intellectum, vt alibi retulim[9].

...icen. eſſe ...ſtantiam ...atam.

...plicii, con... ...ntus exter... ...ntellectus. ... huius o... c. 2. q. 7.

Tertia Simplicii, quem ſequitur Georgius Pachym. lib. 7. de anima, titulo 3 cap 5. & 6. hi tres externos intellectus, in homine conſtituunt; quorum primus, qui omnino externus ſit, & diuulſus, cognitionem vniuerſalium pariat, alii duo eandem perficiant: vnus quidem materialis, qui propterea quod materialium rerum notitiis immiſcetur, extra vagari dicitur, non ſeipſum, ſed materialia, & ſenſilia intelligens, alter, qui ſit in actu ſemper, & in ſe ipſo ſcientiæ perfectionem obtineat.

...tini.

Quarta Plotini aſſerētis duplicem in nobis eſſe ſubſtantiam; vnam, quæ ſemper intelligit, quam dicit eſſe intellectum agentem; alteram, quæ nonnunquam otietur, quam vocat intellectum poſſibilem.

...utantur ...ta opinio-

Nulla tamen harum ſententiarum veritati conſentanea eſt. Nam tres priores, vt cæteras earum abſurda prætereamus, contra communem Philoſophorum doctrinam conſtituunt totale principium functionis vitalis, cuiuſmodi eſt operatio intellectus, extra ipſam animam; cum tamen nihil vitaliter operetur niſi per formam ſibi inhærentem, vt obiicit D. Thomas prim. part loco citato. Quarto vero præter materiam & formam ponit in homine duplicem ſubſtantiam, quod fictitium eſt, & inauditum Prætereà abſque idonea ratione, ac contra experientiam facit intellectum agentem abſq; intermiſſione in opere verſantem.

...dari agen... ...ntellectum ...tur ratio-

His ergo exploſis occurrunt ii, qui intellectū agentem dari negant, in quorum numero eſt Durandus 1. ſent. diſt. 3. quæſt. 5. & quidam Iſacus Philoſophus Narbonenſis, referente Mirandula in ſuis concluſionibus, atque alii, quorum meminit Albertus M. in ſumma de homine qu. de intellectu agente.

1. Probat autem Durandus ſuam ſententiam longo progreſſu rationum, quarum præcipua vis hæc eſt. Vel intellectus agens poni debet, vt aliquid imprimat in phantaſma quo id habile fiat ad producendā ſpeciem intelligibilem in intellectum patientem; vel vt ipſe per ſe in eundem intellectum agat; ſed neutram harum cauſarum conſtitui debet, fruſtra ergo ponitur. Aſſumptionem quoad priorem partem ſuadet, quia vel intellectus agens imprimit in phantaſma qualitatem aliquam ſpiritualem, vel corpoream: non ſpiritalem, quia in re materiali non poteſt ſpiritale accidens ineſſe; ſiquidē vt habetur ex D. Dionyſ. & ex l. de cauſis, omne, quod alicubi recipitur, ad recipientis naturam accommodari debet: ſi corpoream, adhuc phantaſma intra metas corporaliū accidētium manebit, proindeq; nihil niſi corporeum & materiale gignet. Quod vero non oporteat agentem intellectum inducere, vt agat in poſſibilem, quæ erat ſecunda pars aſſumptionis probatur. Nam primum non requiritur ad illius intellectionem efficiendam, quia intellectio eſt operatio immanens, quę non niſi ab ea facultate, quam appellat, adminiſtrari poteſt: at intellectus poſſibilis eſt, qui intelligēs nuncupatur.

Secundo, idem oſtenditur hunc in modum. Anima rationalis interuentu phantaſmatis, citra opem alterius facultatis poteſt gignere ſpecies intelligibiles, eaſq; tribuere intellectui patiēti. Igitur ſuperuacaneus eſt intellectus agēs. 2.

Probatur aſſumptum, quia ſi non poſſet, ideo fortaſſe eſſet: quia phantaſma eſt imperfectius ſpecie intelligibili; nullus autem effectus poteſt eſſe nobilior, quā ſua cauſa. At enim quod hæc ratio nihil momenti habeat, probatur; quia phantaſma non eſt princeps cauſa ſpeciei intelligibilis, ſed inſtrumētaria tantummodo; princeps enim cauſa eſt ipſa anima, vel ſuppoſitum intelligens: at quod non oporteat inſtrumentum nobilioris naturæ eſſe, quam effectum, alibi oſtendimus. Quod ſi quiſpiam occurrat, eſto cauſæ inſtrumentariæ non vniuerſim debeant effectis excellere; tamen in re propoſita nō poſſe phantaſmata, etiam vt inſtrumenta, concurrere ad effectum, de quo agitur, hoc eſt, ad promouendas ſpecies intelligibiles, quia entia immaterialia ſunt alterius gradus, & ordinis, ad quem corporea, vt nec proportionem habent, ita nec inſtrumenti vim ſortiri queunt: ideoque ad ſpecierum generationē immaterialem cauſam neceſſario adhibendam. Si quis, inquam, ita occurrat, is ſuo argumento reuincetur. Nam ſi quid concludit, etiam probat non poſſe phantaſmata cum materialia, atque inferioris ordinis ſint, concurſum illum præſtare ad producendas vna cum intellectu agente ſpecies intelligibiles; quem tamen concurſum aduerſariæ partis aſſertores dandum eſſe profitentur.

Lib. 2. Phyſ. c. 7. q. 5. art. 2.

Tertio idem confirmatur, quia ſi daretur intellectus agens, oporteret etiam dari eundem in natura Angelica; itemque dari in nobis ſenſum agentem, qui patienti ſuppeditaret ſpecies rerum ſenſibilium, ne idem ſimul ageret, & pateretur. 3.

Nec minus etiam neceſſarium foret dari duplicem voluntatem; vnam agentem, quæ actiones ederet, alteram patientem, quæ eaſdem reciperet, quod tamen communis philoſophorum ſchola negat. Poſtremo, vel intellectus agens iudicat de re intelligibili, vel non. Si primum; dabuntur duæ potentiæ intellectrices, per quas iudicium de rebus fiat, quod ſuperfluum videtur; ſi poſterius,

concedendum erit intellectum poſſibilem eſſe agente præſtantiorem: cum tamen Ariſtoteles hoc in libro capit. quinto text. 17. docuerit ſemper id, quod agit, patiente nobilius eſſe; quod etiam approbat D. Auguſtinus 12. ſuper Geneſim ad lit. c. 16.

ARTICVLVS II.

DARI IN ANIMA HVMANA INtellectum agentem; & quid inter eum, & patientem ſit diſcriminis.

VErum quod in anima humana neceſſario dandus ſit intellectus agēs; communis eſt vtraque aſſertio Peripateticæ ſcholę, quam ſtatuit Ariſtoteles capite quinto huius lib. text. 18. eiuſq; interpretes ibidem & Scholaſticę Theologiæ profeſſores, partim in primo ſent diſtin. 3. partim alibi. Henricus Gandauenſis quodlib. 8. quæſtion. 12 Alenſis ſecunda parte quæſt. 69. memb. 2. D. Thomas prima parte quęſt. 79 art. 3. Heruæus in 2. diſtinct. 17. quæſt. 1. Capreolus in 4. diſtin. 49. quęſt. 4. Ferrarienſis lib. 2 contra gentes cap 76.

Auctores pro hac ſententia.

Hanc aſſertionem loco citato confirmauit Ariſtoteles ex eo, quia id quod eſt in potentia, eget aliquo, à quo ad actum deducatur. Cum igitur intellectus poſſibilis ſit in pura potentia, neceſſario erit danda aliqua facultas, à qua ad intelligendi actum deduci poſſit: hęc autem eſt intellectus agens: hoc eſt, vt rem enucleemus; Cum intellectus poſſibilis, ſiue patiens à principio ſit veluti nuda tabula, nec vllam habeat rerum congenitam imaginem cuius interuentu intelligendi actiones edat, nec vero eiuſmodi imagines ſolius phantaſmatis miniſterio gigni queant, quia ſunt alterius ordinis, nempe immaterialis, ad quem natura corporea vi ſua pertingere non valet, neceſſario danda erit aliqua ſpiritalis potentia, cui id munus tanquam principali animę inſtrumento incumbat; ea vero potentia eſt intellectus agens.

Singulis hominibus ſingulos eſſe agentes intellectus.

Quod vero hic intellectus non ſit extra animam, ſed ei inſitus, vt naturalis eius potentia, & quod non ſit vnus tantum omnium phantaſmatis aſſiſtens, eaq; illuſtrans, ſed quod in ſingulis hominibus ſinguli dentur, demonſtrat præter alios D. Thom 1. p q. 79. art. 4 & 5. denique à nobis probatum fuit initio libri ſecundi huius operis.

Intellectus agens realiter ne, an formaliter à patiente diſtinguatur.

Illud vero nunc inter alia diſquirendum occurrit ad intellectus agentis naturam magis declarandam; videlicet, num is re ipſa, an formaliter tantum à patiente differat Vtraq; pars aſſertores habet Prior D. Thomam 1 part qu. 54. art 1. ad 1. quæſt. 79. art 10. & in 2. diſt 17. qu. 2. art 1 & in 3 diſt. 14. qu. 2. art. 1. & opuſcul. 3. c. 11. & lib. 2. cont gent cap. 77. & 78 eiuſque ſecta-

A tores Item Magn. Albert. in ſumma de homine tract. de intellectu agente quæſtion. 6. Scotum in 1. d. 3. q. 8 & alios non paucos, quibus hoc potiſſimum argumentum ſuffragatur. Namque in cæteris rebus obſeruatum eſt quoties aliqua duo ita ſunt affecta, vt vnum efficienter præparet, diſponatq; alterum ad illius operationem; ſemper id, quod diſponit, diſtingui re ipſa ab ea quod diſponitur; Sic vniuerſales cauſæ, vt intelligentiæ, & corpora cœleſtia diſtinguuntur

Qui velit ... ſtinctionem realem.

Fundam ... huius ſen...

B à mundo elementari, quem ad generationes rerum inſtruunt, ac promouent; ſic ignis diſtinguitur à ligno, quod calefacit; aqua à manu, quam refrigerat: calor, cæteraque obiecta ſenſuum externorum ab ipſis ſenſib. externis, quibus ſui ſimilitudinem inurunt, & ſenſus externi ab internis, ad quos rerum à ſe perceptarum ſpecies mittunt; atque ita in cæteris res habet. Quare conſentaneum eſt, vt etiam intellectus agens, qui patientem per ſpecies intelligibiles

C ad intelligendum diſponit, realiter ab eo differat.

Qui tam ... formaliter.

Poſteriorem ſententiam amplexi ſunt Maior in 2 diſt. 16. qu. vnica Iacobus Vit. quodl. 1 qu. 12. Niphus lib. 1. de intellectu tract. 4. c 21 Abulenſis qu. 70. in c 23. Exod. De quorum placito dicendum eſt intellectum poſſibilem duo, vt nunc reliqua taceamus, actionum genera vendicare, nempe intellectionem, & eductionem ſpecierum è phantaſmatibus: & quidem ad primum genus operationum à ſeipſo pro vt agen-

D tis nomen habet, diſponi; ad poſterius vero minime. Præterea quamuis in rebus materialibus ſemper id, quod ſimpliciter diſponit ab eo quod diſponitur, re ipſa diſtinguatur, in ſpiritualibus tamen cuiuſmodi eſt intellectus, non ita rem habere; nec mirum, ſiquidem, vt D. Thom lib. 2. cont gent. c. 100. ediſſerit, ea, quæ in reb. corporeis per diuerſas potentias ſparguntur, in incorporeis copulari, & ad vnius facultatis vim redire: videmus: quomodo quę ad duplicem ap-

Fundam...

In rebus i... poreis vn... tentia vi... exequitu... nera.

E petitum ſenſitiuum pertinent ſub vnam voluntatem: & quæ pluribus ſenſibus tam internis, quam externis percipiuntur, ſub vnum poſſibilem adunt. Itaque huiuſce opinionis ratio, ac fundamentum erit, quod res non ſint abſq; neceſſitate multiplicandæ, & quod nulla cogat neceſſitas duplicem ponere intellectum; quandoquidem tam eductio ſpecierum intelligibilium è phantaſmatibus, quam earum vſus, ſiue intellectio ab iis elicita ad vnam, eandemque

F in intellectricem reuocari queunt. Quod ſi quis obiiciat nihil poſſe producere principium ſuarum actionū, quod hæc ſententia admittit, cum fatetur ipſum intellectū poſſibilem producere ſpecies, quæ intelligēdi principia ſunt. Occurrendum erit nihil poſſe producere principiū primæ ſuæ operationis, ſicque intellectum non efficere in ſe principium educendi ſpecies è phantaſmatibus, hæc enim eductio eſt prima eius

Obiectio.

Solutio

eius operatio, cuius principium nihil ſibimet efficit; at parare ſibi actionum ſubſequentium id eſt, intellectionum principia, quæ ſunt ſpecies intelligibiles. Neque ex hac opinione ſequitur idem ſimpliciter eſſe agens, & patiens reſpectu eiuſdem formæ. Nam intellectus vna cum phantaſmate producit ſpecies; per ſe autem ſumptus eaſdem recipit: quemadmodum vna cum ſpecie gignit intelligendi actum, & eũdem inde ſpectatus recipit.

...i ſenten- ...t magis A- ...elica de- ...r palma.

Ex his duabus opinionibus neutra ſane improbabilis videtur. Etſi priorem libentius tueamur, quod propius accedat ad doctrinam Ariſtotelis, qui hoc in lib. capite quarto text. 5. intellectum poſſibilem facit nudam tabulam, puramque potentiam, ac veluti materiam primam, cui aliunde, ac non ab ipſomet imprimendæ ſint rerum intelligendarum notę, ſiue imagines. Itaque ad alterius ſententiæ rationem dicendum erit, eſto quæ à pluribus facultatibus materiæ inhærentibus percipiuntur, ad vnam ſuperiorem, & materialem vim ſæpenumero reducantur: non id tamen abſolute, atque vniuerſum ita euenire: ac ne in re propoſita accidat obſtare naturam ipſam intellectus patientis, qui quoad recipienda prima intelligendi principia eſt quaſi materia prima, quæ formas tam ſubſtantiales quam accidentarias, ac principia, quibus ſuppoſitum agit, comparare ſibi nequit, ſed ad ea duntaxat recipienda poteſtatem obtinet.

...ndetur ad ...amentum ...rioris.

...cet Ariſto hoc in libro ...ext. 17.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVMENta initio quæſtionis propoſita.

DIluamus nunc argumenta primi articuli, quæ oſtendere nitebantur non dari intellectum agentem in noſtra anima. Ad primum dicendum non requiri intellectum agentem, vt aliquid imprimat in phantaſma, ſed vt vna cum illo producat ſpecies intelligibiles in intellectũ patientem. Licet enim phantaſma craſſum, & materiale ſit; tamen ex coniunctione, & conſortio intellectus agentis habilius fortiuſque ad agendum efficitur, & vltra propriam naturam eleuatur ad ſpiritalem effectum producendum. Qua de re in progreſſu.

Ad ſecundum, negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum haud ob id phantaſma non poſſe per ſe producere ſpeciem intelligibilem, etiam vt inſtrumentum animæ rationalis, quod nullus effectus poſſit eſſe nobilior ſua cauſa inſtrumentaria: ſed propter eam rationem, quæ in argumento attingebatur, videlicet quia nulla cauſa inſtrumentariæ totalis, ſeu præcipua, ſi materialis ſit, poteſt producere effectum ſpiritalem, vtpote, qui ſit ordinis multo altioris. Verum non eſt

A propterea negandum poſſe phantaſma concurrere cum intellectu agente vti cauſam inſtrumentariam minus præcipuam ad generationem ſpecierum intelligibilium: quia tunc ea generatio non niſi phantaſmati, etiam vt inſtrumento, ſed intellectui agenti, à quo vltra vim ſuam excitatur, ſimpliciter attribuẽda eſt. Pro explicatione tertii argumenti ſciendum Scotum in 3. diſt. 3. quæſt. vltima quem ſecutus eſt Gregorius in 4. diſt. 7. quæſt. 5. artic. 1. exiſtimare etiam Angelis

Productio ſpecierum intelligibilium, non attribuitur phantaſmati etiam vt inſtrumento.

Ad 3.

B intellectum agentem conuenire tum ad abſtrahendas ſpecies rerum ſingularium à rebus; (nam ſpecies rerum communium fatetur Scotus inditas fuiſſe Angelis in ipſorum creatione) tum vt ſit lumen, cuius virtute intellectus poſſibilis de intelligibili veritate iudicet. Contraria tamẽ ſententia vera eſt, quam tuetur D. Thomas prima parte queſt. 54 artic. 4. eiuſque ſectatores, aſſerentes non indigere Angelos intellectu agente, ſed tam vniuerſalia, quam ſingularia per ſpecies à Deo ſibi inditas cognoſcere. Quod conſentaneum

In Angelis non dari intellectũ agentem.

C eſt iis, quæ docet D. Dionyſius capite ſeptimo Cœleſt. hierach. D. Damaſcenus libro ſecundo fidei orthodoxæ capite tertio. D. Auguſtinus 2. de Geneſi ad literam capite octauo & libro quarto capite 24. Nec vero in Angelis intellectus agens requiritur, vt ſuo lumine poſſibilem colluſtret, cum eis, ad diiudicandam veritatem ſufficiat vis ipſa intellectus poſſibilis, quę ex propria ſua natura lumẽ quoddam eſt è fonte diuinæ, & æternæ lucis deriuatum. Itaque ad

D hanc argumenti partem dicimus, icirco nobis intellectum agentem dari, quia cum noſter intellectus poſſibilis à primæua ſua origine rerum imaginibus prorſus careat, neceſſario illi ab auctore naturæ aliqua potentia danda fuit, cuius opera eiuſmodi imagines aſciſceret, quod in Angelis locum non habet.

Quod vero attinet ad ſecundam eiuſdem argumenti partem, in qua petitur an ſit admit-

Non eſſe admittendum ſenſum agentem.

E tendus ſenſus agens à patiente diſtinctus; iam ea quæſtio ſuperius à nobis profligata eſt, vbi partem negatiuam ſtatuimus, oſtendimuſque diuerſam eſſe rationem in intellectu & ſenſu, cum obiectum ſenſibile vi propria potentiam ſenſitiuam mouere queat tranſmittendo ad illã ſui imaginem. Nec enim ea ſpecies à gradu materiali ad immaterialem aſcendit, vt quærenda ſit alia altioris ordinis facultas, à qua obiectum, aut potentia eleuetur ſicuti in eductione ſpecie-

F rum intelligibilium è phantaſmatibus accidit. Denique quod eodem argumento de voluntate agente obiicitur, facile diſſoluet, qui dixerit ſuperfluam eſſe huiuſmodi potentiam, cum voluntas non egeat ſpeciebus, alioue principio operandi, quod ſibi aliunde conferri debeat; cum que ſatis ei ſit proponi ipſi ab intellectu rem, vt in eam feratur.

Lege D. Th. li. 2. cap. 77. Scotum in 1. d. 3. quæſt. 8. Her. 21. ſen. d. 17 q. 2. Cur non detur voluntas agens.

Ad vltimum argumentum reſpondendum eſt ſolum intellectum poſſibilem, non vero

Ad vltim.

agentem iudicare, & intelligere, vti proxima quæſtione diſſeremus, etſi quibuſdam philoſophis aliter viſum fuerit. Quod vero circa intellectus poſſibilis nobilitatẽ opponitur; dicimus eum agente nobiliorum eſſe, quanquam aliter ſentiat Ferrarienſis quæſt. 9. huius libri poſt D. Thomam in 2. ſent. diſtinct. 20. quæſt. 2. artic. 2. & de verit. quæſt. 10 art. 8. Primum, quia intellectus agens eſt quaſi adminiſter patientis, cum totus occupetur in educendis ſpeciebus, quibus ille vtatur. Item, quia ea facultas præſtantior habetur, cuius operatio nobilior eſt; at intellectio nobiliſſima eſt hominis operatio vnde humana felicitas, quæ ad excellentiſſimam potentiam, & nobiliſſimum eius actum pertinet in actione intellectus poſſibilis, hoc eſt, in contemplatione ſummi boni conſiſtit. Neque obeſt illud D Auguſtini, & Ariſtotelis agens eſſe patiente nobilius, id enim ratum firmumque eſt, ſi alterum præciſe, qua ratione patitur, alterum pro vt agit, ſpectetur; quandoquidem agere, quam pati ex ſe præſtantius eſt. Itaque ſi intellectus agens, quatenus ſpecies intelligibiles in patientem producit; patiens vero prout eas recipiendo patitur, abſolute ſpectetur, haud dubie ſub ea præciſe cõſideratione anteponendus eſt intellectus agens patienti. Verum id non obſtat quominus patiens, ſi ſecundum proprias actiones quas edit, expendatur, agenti ſimpliciter præferri debeat.

Patiens intellectus agenti præcellit.

Quo pacto intelligi debeat omne agens eſſe patiente præſtãtius.

QVÆSTIO II.

QVÆ SINT INTELLECTVS agentis munia.

ARTICVLVS I.

DE ILLVSTRATIONE phantaſmatum.

Munera intellectus agentis.

TRia officia intellectui agenti Peripateticis tribuũtur. Primũ eſt illuſtrare phantaſmata. Secundum, efficere obiectum intelligibile actu. Tertium, producere in intellectu patiente ſpecies intelligibiles. Quod ad primum attinet, dari quidem prædictam illuſtrationem ſignificauit Ariſtoteles capite quinto huius libri text. 18. Verum quonam modo ea fiat magna diſſenſio eſt. Sunt qui illam putent cõſiſtere in productione certæ qualitatis; cuius merito, ac vi phantaſma ab intellectu agente excitetur ad gignendã formam ſpiritalem, hoc eſt, ſpeciem intelligibilem Ac ſane quod intellectus agens aliquid agat, imprimatve in phantaſma, non obſcure indicat D. Thom. libro ſecundo contra gent. capite 77. vbi ita ſcripſit. Eſt igitur in anima intellectiua virtus actiua in phantaſmata, faciens ea intelligibilia actu. Verum hæc ſententia non placet. Etenim vt Durandus argumentabatur, vel id, quod intellectus agens imprimit in phantaſma, eſt quid ſpiritale, vel corporale. Si ſpiritale, ne in tranſitu quidem (etſi id non improbabile iudicet Capreol in 2. deſtinct. 3. quæſt. 2. art. 3.) poterit in corpore, aut corporeo accidente recipi Si corporale cum adhuc intra limites materialis naturę conſiſtat; qua ratione poterit phantaſmati impertiri vim ad producendam immaterialem qualitatem.

Multorum placita de illuſtratione phantaſmatis.

Illuſtratio phantaſmatis non impreſſio alicuius qualitatis.

Caietanus 1. part quæſt. 85. artic. 1 opinatur phantaſma illuſtrari ab intellectu agente non formaliter, ſed obiectiue, id eſt, nullam ab eo qualitatem in phantaſma imprimi, ſed habere ſe intellectum agentem ad phantaſma eo modo, quo lumen. Solis ad colores, quod, vti quidam opinantur, per ſolam aſſiſtentiam in cauſa eſt, vt colores ſui ſimilitudinem in diaphanum indeq; ad potentiam tranſmittant. Sic igitur putat Caietanus phantaſma, etſi craſſæ, obſcuræq; naturæ ſit, tamen ex intellectus agentis vicinitate, & irradiatione aſſequi, vt poſſit vna cum ipſo ad producendam ſpeciem intelligibilem concurrere. Additque intellectum agentem non effuſa, ſed manente in ipſo luce, & interpoſito inter intellectum poſſibilem, ac phantaſma ſui ſplendore, ſolam communem naturam illuminare, ita vt natura ſingularis adhuc phantaſmatis inuolucro, quaſi nube oblitescat; eo pacto, quo Sol colorem pomi nõ ſaporem, aut odorem colluſtrat indeque eſſe, quod rerum duntaxat vniuerſaliũ ſpecies in noſtro intellectu detur, cum ſola quidditas vniuerſalis in phantaſmate ad eum modum illuſtrato effulgeat, & ad ſpecierum productionem ſuo modo concurſum impendat.

Opinio Caietani de illuſtratione obiectiua.

Confutatur.

Hæc etiam opinio nobis minime probatur. Primum, quia non apparet quidnam lumen intellectus agentis interiectu ſuo præſtet, quo dicantur phantaſmata ab eo illuminata; ſi nihil in ea, nec cũ iis operatur. Secundo, quia ſi ideo dicuntur phantaſmata illuſtrari, quia ipſis præſens aſſidet intellectus agens, vtique omnia hominum, ſeu dormientium, ſeu vigilantium phãtaſmata perpetuo illuſtrari dicẽda erunt, cum ſemper habeant præſens lumen intellectus agentis. Quod tamen de dormientium phantaſmatis negat Caietanus. Tertio, quia vt recte obiicit Ferrarienſis 2. contra gent. capite 77. cum phantaſma quantumuis obiectiue irradietur, nihilominus in organo corporeo maneat, extenſumque ſit, non poteſt naturam ſine materiæ conditionibus oſtendere vt fingit Caietanus. Nec eſt ad rem exemplũ ſolaris luminis, cuius radio apparet color, non ſapor, ideo enim ſolus color ſeſe ſpectandum exhibet; quia ſolus color, non ſapor, cadit ſub viſum: at enim res ſingularis intellectui apparere poteſt, cum non vniuerſalia tantum; ſed etiam ſingularia proprio conceptu à nobis intelligantur, vt ſuo loco demonſtrabimus. Deinde, quia ſi ſpectetur ſola productio ſpecierum intelligibilium, phantaſma, vt progreſſu oſtendemus, non ad eam concurrit præſci-

præciſe vt naturam communem refert, ſed vt tam communem, quam ſingularem repræſentat. Quare non eſt cur natura ſingularis phantaſmatum integumentis occultetur. Poſtremo quia ſi in phantaſmate ſola quidditas vniuerſalis elucet, profecto iam res in phantaſia vniuerſales exiſtent, cum in ea repræſententur abſque differentiis indiuiduantibus.

...mo.

...io Fer. de ...rationis ra...nt.

Ferrarienſis hoc in lib. q. 9. & Capreolus loco citato putant, quemadmodum cogitatrix hominis facultas propter coniunctionem cum intellectu vendicat peculiarem prærogatiuam, quæ belluarum cogitatrici non conuenit, vt nimirum diuidat, componat & diſcurrat circa ſingularia; ita phantaſiam ex eadem coniunctione obtinere vt ab ſe promat illuſtriora & efficaciora phantaſmata, quæque vna cum intellectu agente poſſint intelligibiles ſpecies producere. Atque hoc eſſe inquiunt phantaſmata illuſtrari ab intellectu agente; quod videtur ad mentem Diui Thomæ prima parte, quæſt. 85. artic. 1. Hæc explicatio, quanquam habet probabilitatem, non omnino ſatisfacit Videtur enim illuſtrationis nomen, quod actionem ſonat, nimis improprie & remote vſurpare pro inſitæ nobilitatis communicatione, quæ eſt ante omnem actum intellectus agentis, & in ipſa primæua ac naturali phantaſiæ & intellectus, in eadem quaſi radice, copulatione conſiſtit. A qua certe phantaſmata quaſi ob ſtirpis nobilitatem & ſplendorem, rectius illuſtria, quam illuſtrata dici debent.

...llitur.

...entia recen...m celebris, ...atique vi...r.

Placet igitur nobis ea ſententia; quæ à recentioribus Philoſophis celebratur, aientibus illuminationem phantaſmatum non eſſe obiectiuam, vt Caietanus ait, nec radicalem tantum, vt Capreolus & Ferrarienſis arbitrantur, ſed effectiuam; non quaſi intellectus agens aliquid luminis phantaſmatibus imprimat; ſed quia tanquam externa lux radii ſui conſortio actiue eleuat phantaſmata ad producendam ſpeciem intelligibilem; in qua communis natura repræſentatur exuta differentiis indiuidualibus, manetque à ſolo intellectu perceptibilis. Itaque nequaquam etiam probanda eſt ſententia Henrici Gandauenſis quodlibetis quarto, quæſtione vigeſima prima, & quodlibetis octauo, quæſtione duodecima & decimatertia, exiſtimantis illuſtrationem phantaſmatum non ſeſe habere vti diximus; ſed ad eum fere modum, quem poſuit Caietanus; & intellectum poſſibilem phantaſmatis ſic illuſtratis ad intelligendum vti Quod falſum eſſe tunc magis patebit, cum oſtenderimus non poſſe intellectum poſſibilem intelligendi actum edere abſque interuentu ſpecierum intelligibilium, quæ ab intellectu agente vna cum phantaſmatis per eum illuſtratis gignantur Hæc de primo officio intellectus agentis.

A B C D E F

ARTICVLVS II.

DE ALIO DVPLICI *munere intellectus agentis.*

ALterum munus intellectus agentis eſt facere obiectum intelligibile actu. Nimirum quemadmodum intellectus poſſibilis ex ſe eſt in potentia, vt fiat actu intelligens, ita obiectum eſt in potentia, vt fiat intelligibile actu Eſt autem intelligibile in potentia, ſecundum eſſe, quod extra animam, vel in phantaſmate obtinet, fitque intelligibile actu ſecundum eſſe intelligibile, quod in intelligibili ſpecie ſortitur: tunc enim intellectus poſſibilis reſpectu illius eſt in actu primo, vt in ipſum ferri queat. Quo patet reddere obiectum intelligibile actu, nihil eſſe aliud, quam efficere vt obiectum repræſentetur in ſpecie intelligibili. Quod intellectus agens præſtat, dum vna cum phantaſmate illuſtrato producit ſpeciem rei intelligendæ in intellectum patientem. Lege D. Thomam 1. part. quæſti 54 artic. 4. & quæſti 79. art. 3. & in quæſt. de Anima, artic. 4 de Spiritualibus creaturis, art. 10.

Quid ſit intelligibile actu quid potentia.

Addit S. Thomas libro. 2. contra Gentes, cap. 77. & quæſt. de Anima, art. 15. intellectum agentem facere etiam phantaſmata actu intelligibilia; itemque per phantaſmata facta ab eo intelligibilia actu gignere ſcientiã in intellectu poſſibili. Ex quo videbitur alicui in doctrina D. Thomæ, antequam ſpecies intelligibilis in intellectu producatur, iam obiectum eſſe intelligibile actu in phantaſmate. Sed non ita res habet. Nec enim mens D. Thomæ eſt rem in phãtaſmate eſſe intelligibilem actu formaliter ſed cauſaliter duntaxat, quatenus phantaſma illuſtratum cauſat cum intellectu agẽte ſpeciem vt diximus. Quo etiam modo tam intellectus agens, quam phantaſma perhibentur cauſare in intellectu poſſibili ſcientiam, hoc eſt, actum ſciendi, & habitum, qui per eum actum gignitur; videlicet quatenus producunt ſpeciem intelligibilem, quæ intelligendi ſciendique formale principium eſt Vbi aduertendum rem, quatenus eſt intelligibilis actu, appellari obiectum intellectus agentis; quia hic circa illius effectionem verſatur; quatenus vero eſt actu intellecta dici obiectum intellectus poſſibilis; quia ad hunc pertinet intelligendi actiones elicere. Ex quo facile apparet, rem prius ſaltem naturâ eſſe intelligibilem actu, quam intelligatur ab intellectu, cum intellectio prærequirat, ſupponatque ſpeciem intelligibilem, à quo oritur; & res eiuſmodi ſpecie iam ſit intelligibilis actu; vt explicatum eſt. Vnde etiam colliges, intellectum poſſibilem non pati ab intelligibili actu ſecundum receptionem ſpeciei: ſiquidem intelligibile actu non poteſt

Qua ratione dicantur intellectus & phantaſma ſcientiam cauſare.

Quomodo intellectus poſſibilis ab intelligibili actu patiatur.

A dicitur agere in intellectum imprimendo ſpeciem, vtpote quod antequam eius ſpecies imprimatur, non ſit actu intelligibile: dicitur ergo ab illo pati ratione intellectionis, prout intellgibile actu per ſuam imaginem vna cum intellectu poſſibili intelligendi actionem effectiue edit. Vnde illud ex D. Auguſtino lib. 9. de Trinit. cap. 12. à potentia & obiecto patitur notitia

An intellectus agens intelligat.

Eſt tamen adhuc non prætereunda dubitatio, an intellectui agenti præter ſuperiora officia, conueniat etiam intelligendi munus: quæ B dubitatio apud eos tantum locum habet, qui intellectum agentem à poſſibili re ipſa diſtinguunt. Nam qui vnam eandemque potentiam eſſe arbitrantur, non dubium quin ei intelligendi officium attribuere debeant. Scotus in 1. diſt. 3. quæſt. 8. ad 1. rem in dubio relinquit. M. Albertus in Summa, de Homine, in quæſt vlt earum quas de intellectu agente diſputat, artic. 2. aſſerit, intellectum agentem intelligere, non tamen per aliquam ſpeciem in ipſo receptam, ſeu (quod idem eſt) intelligere actiue, iuuando per C ſuammet eſſentiam intellectum poſſibilem. Caietanus hoc in libro ad text 18 ait negari non poſſe intellectum agentem, cum & intellectus, & agens ſit intelligere. Idemque approbant nonnulli è iunioribus Philoſophis. Denique Iandunus hoc loco, quæſt. 23 inquit, intellectum agentem producere intellectionem in intellectu poſſibili. Contraria tamen ſententia quæ decernit intellectum agentem non intelligere, nec vllam intellectionem immediate D producere, & communior eſt, & verior. Eam

Intellectus agẽs non intelligit.

tuetur Henricus Gandauenſ. quodlibeto 8. q. 12. &, vt videtur, D Thomas in 3. diſtinct 13. quæſt. 1. artic. 1. probaturque ex eo, quia ſi intellectus agens intelligeret, ſuperuacaneus eſſet intellectus poſſibilis. Deinde, quia Ariſtotel. cum de intellectu agente diſſeruit, nunquam ei intelligendi actum attribuit, ſed ipſum à patiente officiis diſcreuit, quod hic eſſet in potentia ad recipiendas formas, ille eaſdem imprimeret; hic in contemplationem incumbe E ret, ille quaſi lumen fulgeret. Priuatim autem

Aliquo modo dici poſſe agentem intellectum concurrere ad intellectionem.

Ianduni opinionem ea ratio confutat, quia ſi Intellectus agens produceret intellectionem in patiente, ſequeretur intellectionem eſſe actionem tranſeuntem; ſiquidem non maneret in eadem potentia, à qua eliceretur. Non eſt tamen inficiandum intellectum agentem vna cum poſſibili concurrere ad intellectionem mediate, id eſt, interuentu ſpecierum, quas genuit. Quo etiam pacto dicitur idem intellectus vt F ait Scotus in 1. diſtinct. 3. quæſt. 7. efficere euidentiam primorum principiorum, nimirum, per ſpecies, quæ concurrunt ad terminorum penetrationem, ex qua immediate oritur principiorum aſſenſus Reſtat tertium munus intellectus agentis, quod eſt producere ſpecies intelligibiles in patientem; ſed nihil iam de eo, quod ad præſentem quæſtionem attinet, explicandum ſupereſt Facile autem quiuis perſpiciet prędicta tria munia, etſi vocabulis & conſideratione diſtinguantur, reipſa in vnum idemque recidere.

Lege D. Th. 3 d. 14. q. 1. 2. q. 1. & 1. 3. q. 4. art.

Cur dixit Ariſtot. agentem intellectum referſe vt artem ad poſſibilem.

Sed quæſierit adhuc forte aliquis, cur Ariſtoteles cap 5. huius libri, text 17 dixerit, intellectum agentem habere ſe ad poſſibilem, vt artem ad materiam Idem cur illum eodem capite, text. 18 habitum vocarit. Ad primum horum dicendum, comparaſſe intellectum agentem arti, quia vt ars infert in materiam formas artificiales, ita intellectus agens inducit in poſſibilem ſpecies intelligibiles Et vt artifex artis miniſterio non producit formam naturalem, ſeu formam ſuæ ſpeciei; nec enim Polycletus formam humanam & viuentem ſtatuæ indit, ſed formam artis: ita mens per intellectum agentem nonniſi intelligibiles formas patienti confert Lege D. Thomam lib. 2. contra Gentes, cap. 76. & Ferrarienſem in Comment eiuſdem capitis

Cur item habitum appellet.

Ad poſterius dubium reſpondendum eſt, intellectum agentem non vocari habitum ab Ariſtotele, quod ſit habitus primorum principiorum, vt arbitrati ſunt nonnulli, quorum meminit. D. Bonauentura in 2. diſtinct 24. artic. 2 in quæſt. 4. M. Albertus in Summa de homine, in quæſt qua quærit, an detur intellectus agens, art. 2 Et Ægydius hoc in lib ad text. 18. cuius opinionis abſurditas ex eo conuincitur à D. Thoma, quia habitus primorum principiorum eſt qualitas primæ ſpeciei, recepta in intellectu poſſibili ad cognoſcendas primas veritates indemonſtrabiles, ſuppoſita cognitione terminorum: at intellectus agens numeratur inter ſecundæ ſpeciei qualitates, quia eſt facultas à natura inſita; nec vero ſupponit cognitionem terminorum, nec inſidet in intellectu poſſibili, nec tribuitur à natura ad intelligendum, ſed ad abſtrahendas ſpecies à phantaſmatibus. Quæ omnia ex iis, quæ hactenus à nobis diſputata ſunt, facile quiuis deprehenderit. Dicendum eſt igitur intellectum vocari ab Ariſtotele habitum, late accepta habitus appellatione, vt complectitur quamlibet vim, aut facultatem ad operandum.

QVÆSTIO III.

VTRVM NECESSARIO DANDÆ ſint in noſtro intellectu ſpecies intelligibiles, an non,

ARTICVLVS I.

VARIÆ PHILOSOPHORVM ſententiæ.

HÆc controuerſia, & quæ ſubſequentur, cum ſuperioribus cohærent, afferentque non parum momenti ad vtriuſ-

que

A que intellectus officia, vim & naturam pernoſcendam. In præſenti autem quæſtione diuerſi diuerſa ſcripſere. Quidam ſpecies intelligibiles omnino tollere conati ſunt, aientes, ſat eſſe phantaſmata, vt in his intellectus naturas, non ſingulares tantum, ſed etiam vniuerſales contueatur. Ex eorum numero fuere Themiſtius, Theophraſtus & Auem Pace: qui tamen in cōſtituendo intellectu diſcordes fuere, vt ſuperius diximus. De Theologis etiam Durandus in 2. diſt. 3 q 6. Bachonus q 2 Prologi, Gotfredus quodl. 9 q 19. & quodl 3. q 3. Henricus quodl. 4. qu. 7. 8. & 21. & quodl. 5. qu 14. ſpecies intelligibiles negatunt, quibus ex parte aſſenſus fuit Gabriel in 2. d. 3 quæſt. 2. aiens non requiri ſpeciem in intellectu ad cognitionem intuitiuam, licet ad abſtractiuam requiri nō ſit negandum.

Species in- ibiles no- admittere.

B Nec deſunt argumenta, quibus oſtendi videatur fruſtra omnino ſpecies intelligibiles poni. Primū, quia ſine ipſis poteſt intellellectus contemplari in phantaſmatib. naturas, quæ in iis, tanquam in ſpeculo relucent. Corroboraturq; argumentum ex eo, quia in potentiis, quæ inter ſe ordinem habent, obiectum repræſentatur poſteriori per actum prioris, vt voluntati per actum intellectus, & appetitui ſenſitiuo per actum phantaſiæ. Cum igitur phantaſia & intellectus ſint potentiæ ſubordinatæ, ratio ordinis poſtulat, vt phantaſia, quæ eſt potentia natura prior, repræſentet intellectui obiectum, quod ille confeſtim apprehendat abſq; alia ſpecie.

rgum.

C Secundo, idem probatur, quia vt ſe habet bonum ad affectum, ita verum ad intellectum, bonum aūt non eſt in affectu per ſpeciem, aliquamve ſui ſimilitudinem: ergo neq; verū in intellectu.

rgum.

Tertio, quia ſi darentur in intellectu ſpecies intelligibiles, cum eę ponantur vti naturales cauſæ intellectionum, non poſſet vnquam intellectus ab earum vſu ceſſare, ſemperq; verſaretur in percipiendis rebus, quæ per eas repræſentantur: quod experientię repugnat

rgum

Quarto, quia ſi eæ ſpecies eſſent in noſtro intellectu, oporteret nos eas cognoſcere, quemadmodum & noſtros actus, tam voluntatis, quam intellectus palam deprehendimus.

rgum.

Quinto, quia multa à nobis intelliguntur, quorum ſpecies intelligibiles nō habemus; ſiquidem nec Dei, nec ſubſtantiarum ſeparatarum, neque aliarum rerum materię expertium, intelligibiles imagines aſſequi poſſumus, cum huiuſcemodi res non moueant ſenſum, proindeq; earum phantaſmata habere nequeamus: & tamen conſtat, nos harum rerum conceptus formare.

rgum.

Poſtremo, quod neq; Angelis ſimpliciter neceſſarię ſint ſpecies intelligibiles, oſtenditur. Nam Angelus ſine interuentu ſpeciei cognoſcit ſe per ſuam eſſentiam; imo & alios Angelos per eorum ſubſtantias ſibi præſentes; quod probatur, quoad priorem partem, quia eſſentia Angeli, vt eſt actus ſine admixtione materiæ, ita eſt per ſe actu intelligibilis; eſtq; actu & intime coniuncta proprio intellectui, vt cum eo concurrat ad ſui ipſius notionem. Quo ad poſteriorem vero partem, oſtenditur idem aſſumptum; nam quilibet Angelus poterit ita ſe coniungere intellectui alterius, vt per modum formæ intelligibilis efficientiam habeat reſpectu intellectionis ab eo eliciendæ. Quare videtur hiſce argumentis concluſum recte ſentire eos, qui ſpecies intelligibiles dari negant.

mum.

ARTICVLVS II.

NON ESSE NEGANDVM DARI *ſpecies intelligibiles: & has ceſſante actu intelligendi, manere in intellectu contra Auicennam.*

HÆc tamen opinio probanda non eſt, ſed cum ſchola Peripatetica, communi Philoſophorum approbatione aſſerēdum, dari in intellectu ſpecies intelligibiles, quę ſint principia intelligendi; ſicuti & in ſenſibus dantur ſenſibiles, vt ſuperiori libro demonſtrauimus; vbi etiam complures huiuſce veritatis aſſertores in medium attulimus Certe D. Auguſtinus putat
D adeo compertum eſſe dari huiuſmodi ſpecies, vt lib. 11. de Trinit. cap. 2. dicat ingenii tardioris eſſe de eis dubitare. Probatur igitur hæc ſententia ex eo quia ita ſe habet intellectus ad propriam functionem, vt ſenſus ad ſuam; at ſenſus, vt loco citato planum fecim⁹, nullo pacto ſentire queunt abſque ſpeciebus ſenſibilibus.

Alenſis 2. p. q. 24. m. 2. & 3. & qu. 26. m. 6. M. Albert. in 2. d. 3. art. 15. D. Thom. 1. p. q. 55. art. 5. D. Bon. in. d. 3. art. 2. q. 1. Rich eadem d. ar. 5. q. 2. Scot. q. 6. Greg. d. 7. q. 3. art. 1.

E Secundo, quia cum intellectus ad hanc, vel illam rem percipiendam indiſcriminatim ſe habeat; cumque in ſe ſpectatus ſit pura potentia, neceſſario ad intelligendum requirit aliquam formam, qua actuetur, & eget aliquo formali principio, vnde intelligendi actum promat, & quo ad hoc potius, quam ad illud concipiendum determinetur. Hæc vero forma & principium non aliud eſt, quam ſpecies intelligibilis. Nam quod ad id præſtandum phantaſmata neutiquam ſatis ſint, ex eo conſtat, quia phantaſmata quemadmodum ſunt per materiam extenſa, & imperfectæ craſſæque materiæ, ita non niſi
F res ſingulares repræſentant: & tamen conſtat intellectum etiam obiecta communia percipere. Item quia phantaſmata non ſunt intime coniuncta intellectui, cum non hæreant in anima, ſed in corpore: at nihil operatur, niſi per virtutem, quæ in ipſo eſt, vt ex doctrina Ariſtotelis in 2. huius operis libro capite primo, text. 4. & 5 aſtruit Diuus Thomas libro 2. contra Gentes, cap 76. Quo fit, vt ad nullius rei, ſiue vniuerſalis, ſiue ſingularis, ſiue expers, ſiue particeps

Phantaſmata non eſſe ſatis ad eliciendas intellectiones.

particeps materiæ ſit, ſufficiat phantaſma, vt ex eo intellectus poſſibilis intelligendi actum proferat. Adde quod, vt Scotus argumentatur in 1. diſt.3.q.6. magna foret naturæ intellectualis imperfectio ſi non in ſe, ſed in corpore, hoc eſt: in potentia ſenſitiua corpori inhærente, nobiliſſimæ ſuæ operationis principium haberet. Neque huic rationi obſtat, quod beatis diuina eſſentia pro ſpecie intelligibili eſt, & tamen nec per realem identitatem, neque ſubiectiue in ipſis ineſt. Namque ſic intime eorum intellectui copulatur, vt ſuppleat vnionem; quam vel inhæſio, vel alia naturalis coniunctio præſtare poteſt. Quod vt planius intelligas, ſic habeto; In noſtra ſpecie intelligibili naturali tria inueniuntur. Eſt enim imago rei intelligendæ, idque habet peculiariter, vt ſpecies eſt. Secundo, concurrit cum intellectu ad eliciendam intellectionem: id autem vendicat, prout eſt principium, ſeu ratio intelligendi. Tertio, inhæret intellectui, quod obtinet, quatenus accidentis naturam participat. Igitur duo priora, cum nihil imperfectionis habeant, diuinæ eſſentiæ conueni re poſſunt reſpectu intellectus beati: tertium vero minime, quia potentialitatem & compoſitionem, atque adeo imperfectionis notam inuehit. Itaque adhuc ratum manet, omnem noſtram ſpeciem naturalem, atque ordinariam debere eſſe in ipſo intellectu cui intelligendi principium & ratio erit.

Tria inueniri in ſpecie intelligibili.

Quæ illorum cõpetant eſſentiæ diuinæ cum beatis eſt pro ſpecie intelligibili.

Poſtremo, quod Ariſtoteles ſpecies intelligibiles poſuerit, conſtat. Etenim hoc libro, cap. 4. text. 15. ait intellectum poſſibilem fieri ſingula, videlicet, quia ſingularum rerum ſpecies recipit, & text 16. ſequenti, itemque cap. 5. text. 19. ait intellectum & rem intellectam eſſe vnum; non ſunt vero vnum per naturam, ſed intelligibiliter, quatenus res, quæ intelligitur, per ſui imaginem intellectui copulatur, & vnitur. Præterea vocat intellectum locum formarum, ſeu ſpecierum; non niſi quia vt locus rem locatam recipit, ac ſeruat; ita intellectus ſpecies intelligibiles.

Ariſtoteles ſpecies intelligibiles conceſſit.

Sciendum eſt autem Auicennam libro 6. Natural part. cap. 6 exiſtimaſſe, intelligibiles ſpecies non permanere in noſtro intellectu, niſi dum eas apprehendit, aut ex iis intellectionem edit. Eius fundamentum fuit, quia quicquid recipitur in intellectu, recipitur intelligibiliter: ergo ceſſante intellectione euaneſcet ſpecies in intellectu recepta. Hæc tamen opinio procul ab errat à veritate, nititurque fundamento ſatis futili. Eam igitur præter alios coarguit D. Thomas lib. 2. contra Gentes, cap. 74 & de Veritate, quæſt. 10. art. 2. & 1. part. quæſt. 79. artic. 6. Nam cognitio intellectiua multo eſt perfectior, quam ſenſitiua: ergo ſi ad ſenſitiuam cognitionem cõſeruantur ſpecies, vt fatetur Auicenna, multo maiori iure conſeruabuntur ad intellectiuam; maxime cum intellectus poſſibilis multo fir-

Auicenna noluit ſpecies intelligibiles permanere in intellectu.

A mior ſit, quam eſſe materiæ corporeæ, quæ ſenſim fluit, & amittitur, in qua tamen ſuſtentantur potentiæ ſenſitiuæ.

Deinde, quia ſi hæc poſitio vera eſſet, nulla prorſus ratio memoriæ daretur in parte intellectiua, nec recordaremur nos eliciuiſſe conceptus rerum vniuerſalium, quod eſt contra experientiam. Lege ſi placet quæ de hac re commentati fuimus in libris Paruorum Nat. de Memoria & reminiſcentia, cap 2.

B Ad rationem Auicennæ reſpondendum eſt, ſi recipi intelligibiliter idem valeat, atque recipi accommodate ad intellectum, haud dubie ſpecies intelligibiles recipi in noſtra mente intelligibiliter. Si vero idem ſit ac recipi, vt cognitum in cognoſcente, quod dicitur recipi dum apprehenditur; tunc ſpecies non ita ſe habere, quia non opus eſt, vt cum recipiuntur, ab intellectu apprehendantur.

Confutati ſententia.

Porro quibuſdam veluti gradidus aſcendunt C ſpecies, quæ cognitionis principia exiſtunt. In infimo ſunt ſpecies ſenſuum externorum, quæ non niſi præſente obiecto, & ſenſione durante, manent. In ſecundo ſpecies internorum ſenſuum (non tamen ſenſus communis) quæ poſt ſenſionem, & remoto obiecto ſeruantur: ſed tamen cum inſint in organo corporeo obſoleſcunt, & fluxu materiæ ſenſim dilabuntur. In tertio ſpecies intelligibiles noſtri intellectus, quæ obiecto non exiſtente, & ceſſante intellectione, perſeuerant; cũq; immateriali ſubiecto D inſint, poſtquam ei ſemel inhæſerunt perpetuæ, atque indelebiles ſunt. Neque obſtat, quod habitus ſcientiarum & virtutum intellectui, ſeu voluntati inſidentium ſæpe amittantur. Non n. talis amiſſio prouenit ex defectu ſubiecti, ſed ex diſſidio & repugnantia contrariorum, quibus cedunt (vt omittamus eam ſupernaturalium habituum amiſſionem, quæ ob noſtram culpam accidit per ſubtractionem diuinam, cuiuſmodi eſt deperditio gratiæ) At ſpe- E cies tam intelligibiles, quam ſenſibiles contrariis vacant; alioqui non poſſent ineſſe ſimul imago candoris & nigredinis in aere, vel oculo. Quod falſum eſſe conſtat, cum vtrumque ſimul intueamur. In quarto gradu ſunt ſpecies intellectus Angelici, quæ præter alias perfectiones, eam addunt ſupra ſpecies noſtri intellectus, quod non fuerunt aliquo temporum, aut inſtantium ſucceſſu acquiſitæ, ſed ipſis Angelis à principio ingenitæ.

Proponun... dine digni... genera 4. ... cierum.

Species int... biles inde... ter intelle... ineſſe.

Species an... cæ omniu... ſtantiſſim.

F

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTOrum primi articuli.

Argumenta initio quæſtionis propoſita ſic explicabis. Ad primum dic, non poſſe intellectum contemplari naturas in phantaſmatibus

Ad 1. arg.

matibus

matibus ob eas cauſas quas ſuperiori articulo attulimus Et ad argumenti confirmationem, ſi loquamur de modo repræſentandi, qui ſufficiat vt poſterior potentia idipſum, quod prior cognoſcat, falſum aſſumi. Nec enim facultati appetenti ſic obiectum repræſentatur, vt quod à cognoſcente apprehenditur, ipſa etiam cognoſcat: ſed eatenus dicitur ei repręſentari obiectũ, quatenus in id tendere non valet, niſi à cognoſcente præconceptum ſit. Quod patet, eſto phantaſia & intellectus ſint potentiæ ſubordinatæ, non probari hoc argumento ſat eſſe repræſentari obiectum à phantaſia: vt in id intellectus illico abſq; ſpecie ſibi inhærente feratur.

argum. potentia ens non ha n re prin- n à quo minetur.

Ad ſecundum, diuerſam eſſe rationem in potentia cognoſcente, & in appetente, tum ob alias rationes, tum quia facultas appetens determinatur ad operandum à notitia obiecti; facultas autem cognoſcens non habet à quo determinetur, ideoque opus illi eſt ſpecie, tanquam principio determinante.

argum.

Ad tertium, ſic intellectum concurrere cum ſpecie ad intellectionem, vt oporteat illum prius excitari vel à phantaſmate, vel à voluntate vel ab vtroque, aliaue cauſa eiuſmodi; ob idq; non ſemper vti ſpeciebus, quibus eſt conſignatus; ſed interdum ab intelligendo ceſſare; nonnunquam hac potius, quam illa ſpecie vti; quia ad huius magis, quam ad alterius vſum aliunde mouetur.

argum. pacto co- at intelle- e eſſe ſpecie onſigna-

Ad quartum, cognoſci ab intellectu ſpecies intelligibiles per actum reflexum & arguitiue. Dum enim experitur ſe intelligere, reflectitur ſupra ſuum actum, arguitque habere ſe principium formale intellectionis, hoc autem principium eſſe colligit iis rationibus, quibus id concluditur Qua de re infra.

argum.

Ad quintum, eſto omnis intellectio ab aliqua ſpecie intelligibili oriatur; non omnem tamen elici ab ſpecie propria eius rei, quam intelligimus; ſæpe n. ex imagine & notitia vnius ad cognitionem conceptumve alterius progredimur, vt cum per res ſenſibiles Dei & ſubſtantiarum ſeparatarũ intelligentiam aſſequimur; quę cognitio etſi non proxime, remote tamẽ à ſenſu petitur. Vtrum vero poſt conceptus, quos de hiſce rebus formamus, relinquantur in noſtro intellectu ſpecies intelligibiles, progreſſu patebit.

ſemper in- tus res co- it per pro- earum ſpe- vltimum.

Ad ſextum, quod attinet ad cognitionem, quã de ſe Angelus habet, admittendum eſt cognoſcere illum ſe per ſuam eſſentiam, vt docet D. Thom. 1. p. q. 59 art. 1. & de Veritate, q. 8. art. 2 itemq; D. Bonauentura. Durandus, Richard. in 2. diſt. 3. Ægid. in tract. de Cognitione Angelorum, q. 1. Soncinas 12. Metaph. q. 59 aliique non pauci; etſi non defuerint, qui ſecus exiſtimarint, aientes non poſſe Angelum ſe per ſuam ſubſtantiam intelligere, ſed habere ad id ſpeciẽ ſicuti ad aliarum rerum perceptionem. Oppoſitum tamen dicendum, videlicet non intelligere ſe Angelum per ſpeciem ſuperadditam; cum ad id poſſit eius ſubſtantia, vti argumentum concludit, ſubire vicem ſpeciei Quod vero ſpectat ad cognitionem, qua vnus Angelus alios cognoſcit, putant nonnulli quemlibet cæteros per eorũ eſſentias intelligere, quam opinionem attribuit Platoni D. Thom. 2. cont Gent. c. 98. eamque Durandus & Nominales in 2. diſtin. 3. ſed nobis ea nõ placet, quia nequit potentia intellectiua ab vlla re creata, tanquam à forma intelligibili actiue, ac principaliter determinari ad intelligendum, niſi eiuſmodi principium determinans intra ſe, atq; intime ſibi cõiunctum habeat, quæ coniunctio non cernitur in ſubſtãtia vnius Angeli reſpectu alterius. Longior hac de re diſcuſſio ad alium locum pertinet.

Angelum non egere ſpecie, vt ſe intelligat.

QVÆSTIO IV.

DENTVRNE IN NOSTRO INTELlectu ſpecies intelligibiles, quæ proprie ſint rerum ſingularium, an non.

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS *argumenta.*

AGitatur hæc quæſtio inter Philoſophos magna diſſidentum partium contentione D. Thom. tum aliis in locis, tum 2. cont. Gent. c. 100 1. p. q. 86 art. 1 Caietanus ibid. Capreolus in 1. diſtin 3. qu. 2. in ſolutione argumentorum contra quartam concluſionem, Argentinas in 4. diſt. 50. q. 1. art. 2. Ferrarienſis 1. cont. Gentes, cap. 65 & hoc in lib. q. 13. arbitrantur non dari in noſtro intellectu ſpecies rerum ſingularium, idemque tuentur nonnulli ætatis noſtræ Philoſophi aſſerentes nihil eſſe à peripatetica doctrina tam alienum, quam eiuſmodi ſpecies admittere. Probant ſuam ſentẽtiam in hunc modum: Forma recipitur in ſubiecto ſecundum conditionem, ac modum recipientis; ſed anima eſt expers materiæ; ergo ſpecies, quæ in ea recipiuntur, debent eſſe immateriales in repræſentando, atque adeo nequibunt repræſentare cõditiones materiæ ſingularis, ſed duntaxat naturam communem ab iis auulſam, ac liberam. Confirmaturque argumenti vis communi illo Peripateticorum effato; quod deſumptum eſt ex Ariſtotele hoc in libro capite quarto text. 16. Res materiales fieri intelligibiles, dum à materia abſtrahuntur. Enimuero cum hæc abſtractio non ita accipi debeat, quaſi res per intellectum à propria materia, qua conſtant, eximendæ ſint; vtique ſic erit accipienda, vt tunc res dicantur effici intelligibiles, cum menti obii-

Qui ſpecies rerum ſingularium in intellectu non admittant.

1. Argum.

A obiiciuntur per ſpecies, quæ non materiam indiuidualem, vtpote craſſiorem, ac magis depreſſam; ſed communem tantum referant.

2. Argum. Secundo, intellectus humanus medium locum obtinet inter ſenſum & intellectum ſubſtantiarum ſeparatarum; atqui ſpecies, quę ſenſibus inuruntur, repræſentant ſola ſingularia; quæ vero ſubſtantiis ſeparatis congenitæ ſunt, tam ſingularia, quam vniuerſalia diſtincte referunt, vt Scholaſtici ſcriptores in 2. diſt. 3. ediſſerunt. B Igitur ordo ac proportio rerum poſtulat, vt ſpecies, quę ab humano intellectu acquirentur, ſolas naturas communes repræſentent. Adde quod vt intellectꝰ Angelicus percipit diſtincte per vnam ſpeciem, quę noſter per multas; ita conſentaneũ eſt, vt quæ à ſenſu per multas ſpecies cognoſcuntur, à noſtro intellectu per vnam intelligantur: quod ſecus foret ſi noſter intellectus poſſet rerum ſingularium imaginibus conſignari.

3. Argum. Tertio, id naturæ ingenium eſt, vt non C conſueuerit facere pluribꝰ, quod poſſit facere paucioribus; ſed ſpecies intelligibiles naturarum communium ſufficiũt ad intelligendas res ſingulares, adiunctis earum phantaſmatibus; non eſt igitur vlla neceſſitas inuehẽdi ſpecies intelligibiles rerum ſingularium. Probatur aſſumptio, quia vti phantaſmata concurrunt cum intellectu agente ad producendas ſpecies intelligibiles, ita cum patiente informato iam ſpecie rei communis poterunt concurrere, non exem- D plariter ſolum, ſed etiam actiue illam determinando ad concipiendam eam rem ſingularem cuius id phantaſma eſt: præſertim cum ex eo nullum ſequatur abſurdum.

4. Argum. Poſtremo, quod Ariſtotelico dogmati aduerſentur, qui rerum ſingularium ſpecies intellectui humano dant, hinc perſpicuum eſt, quod Ariſtot. hoc libro ca. 4. text 10. docuit animam noſtram vi ſenſitrici cognoſcere carnem, id eſt, E ſingularia materialia, quę ſunt affecta ſenſibilibus qualitatibus, calore, frigore, aliiſque eiuſmodi. At ipſum eſſe carnis alia percipere facultate, aut ſeparabili, id eſt, diuerſa ab ea, qua cognoſcit ſingularia, ac perinde ſe habente ad ſe ipſam, vt cum extenſa fuerit linea flexa. Quo loco, vt pleriq; Interpretes annotarunt, profitetur Ariſtoteles ſingularia non intelligi à nobis di F recta, ſed reflexa cognitione; at ſi in nobis intelligibiles rerum ſingularium ſpecies darentur, non dubium, quin eæ directe à nobis intelligi poſſent.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PARTIS affirmatiuæ.

Qui dandas eſſe ſpecies ſingulariũ contendant. Contraria huius controuerſiæ pars aſſertores habet Scotum in 4. d. 45. quæſt. 3. Gregorium Ariminenſem in 1 diſt. 3 qu. 1. art. 2. Richardum in 2. diſt. 24. qu. 4. Apollinarem hoc in lib. qu. 11. Thienenſem & Burlæum 1. Phyſicorum. & alios. *1 Argum.* Quæ ita probatur: Nulla eſt repugnantia quo minus ſpecies rerum ſingularium in noſtro intellectu dentur; poſſunt igitur dari. Negant aduerſarii antecedens, aiuntque repugnare tum ex parte ipſarum ſpecierum intelligibilium, quas non videtur conſentaneum ita limitatas eſſe, vt ſingulæ ſingula duntaxat indiuidua repræſentent: tum ex parte intellectus poſſibilis, quem minime decet ſpeciebus adeo circumſcriptis affici. At n. difficile non eſt huiuſcemodi repugnantias demoliri. Nam ſpecies naturam ſingularem repræſentans nobilior eſt, quam ea, quæ communem tantum naturam ſignificat; ergo limitatio illa nihil detrahit de dignitate ſpeciei; nec ſpecies rei ſingularis minus, *2. Argum* quam rei communis: quin potius magis cum intellectus præſtantia conuenit. Antecedens probatur, quia imaginis præſtantia, modo cætera ſint paria, deſumitur à re, quam repræſentat; at natura ſingularis excellentior eſt, quam communis; cum inferiora plures eſſentiæ gradus in ſe cohibeant, quam ſuperiora: vnde & conceptus rei ſingularis, quam rei communis, perfectior habetur. Rurſus, quod prædictæ ſpecies re ipſa in noſtro intellectu dentur, ita probatur: Cauſę naturales non impeditæ producũt nobiliſſimum effectum, quem poſſunt; at intellectus agens & phantaſma ſunt cauſæ naturales ſpecierum intelligibilium; ergo producent nobiliſſimam ſpeciem, quam poſſunt, ſi non impediantur: ſed ſpecies nobiliſſima eſt ſpecies rei ſingularis, vt ex proxime dictis conſtat, & nihil eſt quod eius generationem impediat: ergo hãc producent. Item. *3. Argum.* Noſter intellectus efformat peculiares ac diſtinctos conceptus rerum ſingularium, ſed ii ſine propriis earum ſpeciebus conſtare nequeunt; dantur ergo propriæ ſpecies rerum ſingularium. Maior propoſitio, etſi à quibuſdam negetur, à nobis tamen paulo poſt demonſtrabitur. Minor ex eo ſuadetur, quia cum ſpecies rei communis non niſi confuſe & implicite ſingularia repræſentet, nequibit intellectus ad hoc magis, quam ad illud ſingulare concipiendum per eam deduci; ſed vago & errabundo motu huc illuc fluctuabit.

Reſponſio. Sunt qui reſpondeant, licet ſpecies intelligibilis ſolam communem naturam referat, determinari tamen per eam intellectum ad concipiendam rem ſingularem, de cuius phantaſmate ſpecies ipſa educta eſt, propter cognationem, quam ſpecies habet cum phantaſmate.

Confutatio. Sed hi facile coarguuntur. Nam vel ea ſpecies iure cognationis re vera eiuſmodi ſingulare repræſentat, vel non; ſi dent primum; iam ergo in noſtro intellectu erunt ſpecies, quæ non ſolum naturas vniuerſales, ſed indiuiduas etiam referant, quod tamen ſolis ſpeciebus ſubſtan-

ſubſtantiarum ſeparatarum Theologorũ Schola attribuit: ſi ſecundum, nullo pacto ſpecies intellectricem vim ad vllum ſingulare definite intelligendum applicabit.

Alii occurrunt intellectum noſtrum naturæ communis imagine affectum determinari à phantaſmate ad rem ſingularem concipiendam eo modo, quem tertio ſuperioris articuli argumento explicuimus. Verum neque horum ſolutio ſatisfacit. Etenim quemadmodum noſter intellectus, vt ſupra oſtendimus, non poteſt vti ſolo phantaſmate tanquam principio intelligendi, ſed requirit principium ſibi intime coniunctum, atque inhærens, à quo intelligendi actum promat, (alioqui ſaltem ad intelligenda ſingularia neutiquam ſpeciebus intelligibilibus indigeret) ita vt hoc potius, quam illud percipiat, non ſat illi eſt externa aſſiſtentia phantaſmatis; ſed eget interno principio, à quo ad id actiue determinetur. Nec obſtat quod intellectus beati concurrit cum diuina eſſentia ad actum beatificæ viſionis; cum tamen diuina eſſentia non ſit interna ipſi beato; id enim, vt iam ante monuimus, propterea fit; quia diuina eſſentia ob ſuam eminentiam infinitam, poteſt ſupplere modum illum intimæ coniunctionis, ſine quo ſpecies creata, vel quod ſpeciei creatæ conditionem ſubit, non poteſt cum intellectu ad intelligendi actum concurrere. Nec idem obeſt, quod quilibet Angelus intelligit ſe per ſuam eſſentiam. Nam eſſentia Angeli eſt intime copulata eius intellectui, cum intellectus in ipſamet eſſentia inhæreat. Phantaſma vero non ita ſe habet ad noſtrum intellectum: ſiquidem illud in organo corporeo, hic in ipſa animæ ſubſtantia inſidet. Corroboraturque argumentum inſuper ex eo, quia conceptus, qui per intellectionem rei ſingularis in mente gignitur, eſt quaſi proles ipſius obiecti cogniti, vt docet Diuus Auguſtinus libro nono de Trinitate, capite decimoſecundo. Quare oportet, dum is gignitur, contineri in mente obiectum; non poteſt autem ibi eſſe per ſe: ergo per ſuum quaſi ſemen, quod eſt propria ac peculiaris ipſius imago. Nam ſpecies rei communis non magis eſt virtus huius, quam illius ſingularis

Argum.

Præterea in noſtro intellectu dantur ſpecies multorum ſingularium materiæ expertium; ergo ſaltem horum ſingularium ſpecies admittendæ ſunt. Antecedens probatur, quia is, qui elicuit actum amoris Dei, vel naturæ vniuerſalis intellectionem, recordatur poſtea ſe eiuſmodi actus elicuiſſe: omnis vero recordatio intellectus oritur à ſpecie intelligibili: habet ergo noſter intellectus ſpecies intelligibiles, quæ hoſce actus ſingulares repræſentent. Nec ſatisfaciet qui dixerit recordationem hanc non ab intellectrici, ſed à ſenſitiua memoria proficiſci; non enim facultas organica apprehendit res ſpiritales; cuiuſmodi ſunt voluntatis, & intellectus actiones cum ſint extra limites obiecti potentiæ corporeæ. Nec memoria ſenſitiua recolit nos percepiſſe hominem in commune: cum circa naturas ſingulares tantummodo verſetur.

5. Argum.

Item, Anima ſeparata recordatur ſingulariũ ſenſibilium per ſpecies, quas hinc detulit, ergo dum eſſet in corpore habuit intelligibiles ſpecies eiuſmodi ſingularium. Antecedens ſuadetur exemplo diuitis epulonis, cuius habetur mentio Lucæ decimoſexto, qui apud inferos recordabatur ſuorum fratrum. Ac quod eam recordationem eliceret non ex ſpeciebus infuſis, ſed ex iis, quas miniſterio phantaſmatum acquiſierat, ea ratio probat: quia recordatio eſt perceptio rei cognitæ, vt antea cognitæ: diues autem non cognouerat antea fratres per ſpecies infuſas, ſed per acquiſitas. Quare non videtur negandum dari in noſtro intellectu ſpecies intelligibiles proprias rerum ſingularium.

ARTICVLVS III.

VTRAQVE PARS CONTROuerſiæ probabilis iudicatur, præfertur tamen negatiua, vt magis peripatetica: vtriuſq; argumenta diluuntur.

His ita diſputatis, vtraque pars quæſtionis probabilis videtur, etſi propoſitũ nobis ſit tueri potius negatiuam, quæ Ariſtotelicæ doctrinæ magis cõſentanea exiſtimatur: diluemus tamen vtriuſque argumenta, vt quo pacto quælibet earum defendi poſſit, facile appareat. Ad primum pro priori ſententia conceſſa maiori & minori, neganda eſt conſecutio. Nec enim oportet omnes ſpecies intelligibiles immateriales eſſe in repræſentando, ſed in eſſendo, Ariſtoteles autem loco citato tantum docet, vt res in materiam diuerſæ intelligibiles fiant, debere à materia, id eſt, à materiæ conditionibus abſtrahi; quia quæ ab intellectu percipiuntur, nequeunt in eo eſſe per ſpecies diuiduas, aut extenſas, ſituue præditas, quæ ſunt propriæ affectiones materiæ; ſed per imagines ſpiritales, atque omnis concretionis expertes, vt cum ipſa intelligendi vi cognationem habeant; tales vero ſunt omnes ſpecies intelligibiles, ſiue ſingularium rerum, ſiue communium.

Ad 1. argum. ſententiæ negatiuæ.

Quo pacto ſpecies intelligibiles debeant eſſe immateriales.

Ad 2. argum.

Ad ſecundum dicendum, proportionem nexumque ordinis, qui inter humanum intellectum & Angelicum, atque inter ſenſum eſt, in eo cerni, quod ſenſus acquirit ſpecies ſola ſingularia repræſentantes; nullas vero, quæ repræſentent vniuerſalia; intellectus autem noſter quaſdam ſortitur, quæ ſingularia tantum, alias quæ ſola vniuerſalia repræſentent:

Species Angelorum distincta vniuersalia & singularia repræsentant.

at in intellectu Angelico nullæ ſunt, quæ aut ſola ſingularia, aut ſola vniuerſalia, referant, ſed omnes vniuerſalia ſimul, & ſingularia diſtincte exprimunt. Ad reliquam partem eiuſdem argumenti dicenda, quæ ſenſus per multas ſpecies cognoſcit, percipere noſtrum intellectum per vnam ſpeciem, confuſe tamen. Nam colorem in commune, verbi gratia, intelligit per ſpeciem coloris, qua cognitione implicite & confuſe colores omnes cōplectitur. Verum præter hanc cōfuſam ſingularium colorum notitiam, aliā quoque propriam & expreſſam conſequitur intellectus ſingulorum colorum, per ſingulas ſpecies, quam per vnam tātum imaginem obtinere non poſſet; quia id ſolis angelorum ſpeciebus conuenit. Si autem petas quando intellectus acquirat ſpecies rerum ſingularium, quando communiū.

Quomodo intellectus acquirat ſpecies rerum ſingularium, & communium.

Reſpondemus ſpecies rerum ſingularium acquirere beneficio intellectus agentis, & ope phantaſmatum: ſpecies autem rerum communium; cum poſt receptam ſpeciem rei ſingularis, abſtrahit ex ea naturam communem; eam nimirum concipiendo abſque differentiis indiuidualibus. Tunc enim per eiuſmodi conceptionem gignitur in intellectu ſpecies naturæ communis: quia conceptus eſt actualis ſimilitudo rei; at ex ſimilitudine actuali relinquitur in potentia habitualis ſimilitudo: quemadmodum & per aſſenſum concluſionis, qui eſt ſcientia actualis, gignitur habitus ſciendi, ſiue ſcientia habitualis.

Ad 3. argum.

Ad tertium conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor, & ad eius probationem inficiandum poſſe phantaſma actiue concurrere cum intellectu poſſibili ad intellectionem rei ſingularis, ob eam cauſam, quam ſuperius explicuimus; quia videlicet oportet principium elicitiuum intellectionis non eſſe extra intellectum.

Oportet principium elicitiuum intellectionis, non eſſe extra intellectum.

Enimuero licet phantaſma intellectui poſſibili famulatum præſtet ſuppeditando illi ſuo modo ſpecies intelligibiles: minime tamen decet intellectum poſſibilem poſt receptionem eiuſmodi ſpecierum inflecti, ad ſenſum, demittique ad organum corporeum editurus nobiliſſimam, & quam maxime à materia liberam operationem, quæ eſt intellectio.

Ad vltimum argum.

Ad vltimum dicimus locum illum ſecus ab aliis explicari: ita vt nequaquam ſibi de reflexa, aut directa cognitione ſermo ſit: ſed cum Ariſtoteles quæſiſſet, eademne an diuerſa potentia rem ſingularem ſenſibilem & communem eius naturam cognoſceremus, reſpondere, animam, rem ſingularem ſenſibilem percipere ſenſitiua potentia; communem vero alia aut ſeparabili, id eſt, diuerſa, ſecundum rem ab ea, qua ſingularem cognoſcit, aut habente ſe ad ſe ipſam, atque cum extenſa fuerit linea flexa, id eſt, quæ ſaltem ratione (de reali namque diſtinctione nondum ibi quicquam abſolute diſcernitur) ab illa differat eo modo, quo linea inflexa, cum extenditur, re quidem ipſa eadem eſt; poteſt enim eadem linea frangi & porrigi, ratione tamen à ſe diſtinguitur. Ita vero (iuxta hanc interpretatione (in inflexæ rectæque lineæ ſimilitudinem, non ad agnitionem reflexam & directam; ſed ad diſcrimen inter potentiam, qua ſingulare & vniuerſale cognoſcitur, qua de re quæſtio erat, retulit Ariſtoteles. Quo fit, vt ibi de ordine modove vniuerſalem & ſingularem naturam cognoſcendi nihil omnino habeatur.

Hæc explicatio totam machinam illius argumenti, quo maxime nituntur, qui ſingularia reflexe ac poſterius à nobis intelligi opinantur, facile diſſoluit. Nec vero, vt quidam autumant, Platonis in Timæo ſententia eſt quam illic Ariſtoteles imitatus ſit, ſingularia reflexe à nobis concipi. Non enim Plato cum reflexæ cogitationis meminit, & actiones intellectus lineæ primum rectæ, mox circinatæ, interiuſque recurrenti; comparat, non, inquam, tunc de rerum ſingularium notitia philoſophatur, ſed de ea, qua hominis mens recto curſu ad aliarum rerū ſcientiam capeſſendam extra ſe primum quaſi egreditur, deinde oraculi monitu ad ſe redit, & in ſui ipſius cognitionem incumbit. Qua de cauſa anima, intellectualis ſphæra, quæ in ſeipſam circulum facit, à Philoſophis dici conſueuit. Eoque ſpectat illud Hugonis Victorii lib. 1. Didaſcal. in capite 2. Mens noſtra in orbes geminos motum glomerat; quia ſiue per ſenſus ad ſenſibilia exeat, ſiue per intelligentiam ad ea, quæ ſenſu fugiunt aſcendat; ad ſe ipſam rerum ſimilitudines trahens, regyrat. Vel dicendum, vt Philoponus interpretatur, Platonem quaſi ænigmate per lineam flexam indefinite ſignificaſſe actiones intellectus, cuius eſt in ſe ipſum poſſe conuerti; per rectam vero cæteras functiones vitales, quæ nihil aliud ſunt, quam progreſſus quidam ab anima viuificante ad aliud, ſiue ad aliud, quod vita ſuſcipit, id eſt, ad corpus; ſicuti linea recta ab vno puncto definit in aliud.

Locus Plat. explicatus.

Sententia ... phici temp... bus inſcrip... ſce te ipſum. De qua la... libro. 1. Pli... 7 c. 23. M... 1. Sat. c. 6. ... Alexand. ... dag.

Anima in... ctualis dici... ſphæra à Ph... loſophis.

Veniamus nunc ad explicanda partis affirmatiuæ argumenta. Ad primum negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum, ſpeciem, quæ repræſentat rem ſingularem ex parte nobiliorem eſſe, videlicet, prout refert naturam plures gradus in ſe continentem, vt probat argumentum: aliunde vero deterioris notæ haberi; nimirum quatenus eſt limitata ad vnum tantum ſingulare; ſpecies autem rei vniuerſalis non ſolum repræſentat naturam communem multis, ſed poteſt deſeruire cognitioni omnium ſingularium ſub eadem ſpecie, concurrendo cum eorum phantaſmatis, vt in tertio primi articuli argumento dicitur.

Reſpondetu... argumenta... tis affirma... Ad 1. argu...

Ad 2. argu...

Ad ſecundum reſpondendum eſt ſpeciem propriam rei indiuiduæ non eſſe effectum abſolute præſtantiſſimum, quem intellectus agens poteſt edere, tum ob limitationem, quam diximus;

ximus; tum quia ne eiuſmodi ſpeciem producat, obſtat naturæ ipſius ingenium, quæ non aſſolet pluribus efficere, quod poteſt paucioribus: poteſt autem intellectus patiens intelligere naturas ſingulares per ſpecies rerum communium adiutus concurſu phantaſmatum.

Ad tertium conceſſa maiori, neganda eſt minor, & ad eius probationem, omiſſa priori ſolutione, quæ recte coarguitur, danda eſt ſecunda, dicendumque, licet intellectus non determinetur ad conceptum alicuius ſingularis à ſola ſpecie intelligibili in ſe ſumpta; determinari tamen ab illa, prout concurrit vna cum phantaſmate rei ſingularis, & ad huius rei impugnationem reſpondendum, cum dicimus intellectui non poſſe deſeruire phantaſma tanquam principium intelligendi: interpretandum id eſſe de principio adæquato, vel principali actuante ac determinante intellectum: quale non ponitur phantaſma ab iis, qui dicunt intellectum determinari ab eo ad concipienda ſingularia; tantum enim ſtatuitur ad ſupplendam repræſentationem ſingularitatis, & conditionum indiuidualium. Cætera, quæ in eodem argumento afferuntur de viſione beatifica, & de cognitione Angeli, nihil contra id, quod tuemur concludunt, vt erit iam conſideranti perſpicuum. Nam vnio eſſentiæ diuinæ cum intellectu beati eminenter continet illam coniunctionem quam requirimus in principio adæquate, vel principaliter actuante intellectum. Eſſentia vero Angeli intelligentis ſe per ſuam eſſentiam initime copulata eſt intellectui eiuſdem, cum intellectus in ipſamet eſſentia hæreat. Phantaſma autem non ita ſe habet ad intellectum; ſiquidem illud in organo corporeo, hic in anima inſidet. Poſtremo ad id, quod ex D. Auguſtino citatur, fatendum eſt conceptum eſſe obiecti prolem, ſed negandum ad producendum rei ſingularis conceptum requiri ſpeciem intelligibilem rei ſingularis propriam. Licet enim ſpecies intelligibilis nullum ſingulare explicate repræſentet; determinatur tamen à phantaſmate, atque ita conceptus rei ſingularis cenſetur proles eius obiecti, cuius ipſum phantaſma eſt.

...præſtet ...taſma cũ ...itur ad ...ectionem ...larium.

Ad quartum dicendum cum quis elicit conceptum hominis, verbi gratia, ſpeciem illam, quæ antea, cum primum eſt producta in intellectum poſſibilem repræſentabat hominem abſolute, poſt eiuſmodi conceptum factam memoratiuam referre eundem hominem ſub ratione cogniti; ita vero, vt quis recordetur ſe cognouiſſe hominem, non opus eſt manere in intellectu ſpeciem, quæ repræſentet illum ſingularem conceptum, quo hominem apprehenderas; ſufficit enim eandemmet ſpeciem hominis modificari ad repræſentandum hominem ſub ratione cogniti. Quod ſi cognitio ſit rei indiuiduæ materialis, vt Bucephali: cum poſtea intellectus recordatur ſe Bucephalum cognouiſſe,

...onceptionẽ ...gularis nõ ...ritur ſpe... ...telligibi... ...us.

...argum. ...acto ſpe... ...ant me... ...tiua.

...datio rei ...iduæ ma... ...is partim

A ea recordatio non erit adæquate à ſpecie equi, quemadmodum nec prima conceptio fuit; ſed inadæquate, id eſt, partim erit ab illa, partim à phantaſmate repræſentante Bucephalum ſub ratione cogniti. Nam cum intellectus primo apprehendit Bucephalum, eundem ſimul apprehendit phantaſia, & quia ſpecies Bucephali, quæ in phantaſia ſeruata eſt, poſt primam apprehenſionem repræſentat illum ſub ratione cogniti, inde eſt quod poſtea phantaſma ab ea

eſt à ſpecie partim à phantaſmate.

B elicitum exhibet Bucephalum: ſimiliter ſub ratione cogniti, determinatque intellectum ad apprehendendum illum ſub eodem modo. Si autem conceptio ſit rei indiuiduæ immaterialis, cum ea non poſſit in phantaſmate repræſentari, maior eſt difficultas; dicendum tamen quoties intellectus aliquod ſingulare, etiam immateriale concipit, ſimul phantaſiam aliquid materiale apprehendere; ſimile tamen, cognatumve eiuſmodi rei immateriali, vt progreſſu

Quid dicendum de recordatione rei indiuiduæ immaterialis.

C huius operis exponemus. Igitur ex ſpecie memoratiua talis rei apprehenſæ per phantaſma, & ex phantaſmate ab ea elicito poterit determinari ſpecies illa è qua intellectus ante elicuerat conceptum prædictum rei indiuiduæ immaterialis. Atque ita fiet, vt intellectus abſque ſpecie propria rerum ſingularium, ſiue eæ res materiales ſint, ſiue immateriales, earum recordationem edere valeat.

D Ad quintum, relicta opinione quorundam, quos refert Caiet 1. part q. 79 art 6 aientium animam ſeparatam cognoſcere ſingularia per ſpecies acquiſitas, vel quas hinc detulit, reſpondendum eſt cum D. Thoma in diſputatis quæſt. de anim. art 20. & 1. parte q. 89 art. 4 Caietano ibidem, Ferrarienſi ad cap. 74. lib. 2. contr. gent.

Ad 5. argum.

E Abulenſe ad cap. 25. Matth q. 607. & 610. & aliis; animam ſeparatam cognoſcere ſingularia per ſpecies ſibi inditas in abſceſſu à corpore, quæ ſpecies ſimiles ſunt iis quas Angeli à prima origine acceperunt; repræſentant enim non ſolum vniuerſalia, ſed etiam ſingularia. Ac quemadmodum in Angelis ſpecies intelligibiles, quæ ex ſe indiſcriminatim ſingularia poteſtate repræſentant, determinantur ad hæc & illa ſingularia actu ſignificanda, cum illa exiſtunt actu, ita vt

Vnde prouenit quod ſeparata anima ſingularia percipiat.

F exiſtentia ſit conditio determinandi ſpeciem ad eiuſmodi ſingularia: ſic in anima ſeparata ſpecies vniuerſaliter repræſentantes, & alioqui æqualiter ſe habentes ad omnia ſua ſignificata, determinantur ad quædam ſingularia, quæ ad animæ ſtatum pertinent, quatenus anima ſortitur ad illa peculiarem habitudinem, ſiue ob aliquam affectionem, ſiue ob antecedentem notitiam, ſiue ob diuinam ordinationem, aut aliud quid ſimile; qualem habitudinem obtinebat anima diuitis ad fratres, quos inter viuos reliquerat Ad id vero, quod deinde argumentum opponebat, dicendum eſt, licet, recordatio ſit rei cognitæ; vt cognita eſt iterata cognitio, non

oportere proinde eam cognitionem repeti ex eadem ſpecie: ſat enim eſt elici ex alia, ſuppoſita priori cognitione Quod in tractatu de anima ſeparata erit à nobis enucleatius explicandum.

Ita patet qua ratione diluenda ſint vtriuſque partis argumenta Quia tamen, vt ſuperius monuimus, decretum nobis eſt eam partem, quæ negat dari ſpecies rerum ſingularium, vt Ariſtotelicæ doctrinæ magis conſentaneam tueri, quam iccirco etiam in primo Phyſicæ Auſcultationis lib. defendimus: ad eam in noſtris commentariis doctrinæ filum accommodabimus

Cap. 1. q. 4. art. 2.

Quæ vero in ſolutione argumentorum, quæ pro illa adducuntur, retulimus, ſi iis, quæ à nobis alibi ſtatuuntur, repugnent, vt ex aduerſariorum ſenſu dicta accipi debent.

QVÆSTIO V.

NVM SPECIES INTELLIGIBILES *ab intellectu agente producantur.*

ARTICVLVS I.

REIECTIS QVORVNDAM placitis, ſtatuuntur aliquot aſſertiones.

Qui dixerint ſpecies non gigni in intellectu ſed à corporibus immitti.

IN hac quæſtione fuit Democriti opinio, vt refert D. Auguſtinus in epiſtola ad Dioſcorum, & Ariſtoteles in libro de Somno, & vigilia cap. 2. nullam ſpeciem ab intellectu ſiue agente, ſiue patiente gigni; ſed ab ipſis corporib. per diffluxus quoſdam intrare imagines in noſtros animos. Idem quoque fuit Stoicorum dogma, quod Boetius libro 5. de conſolatione philoſophiæ metro 4. hunc in modum cecinit:

Quondam porticus attulit
Obſcures nimium ſenes,
Qui ſenſus & imagines
E corporibus extimis
Credunt mentibus imprimi;
Vt quondam celeri ſtylo
Preſſas figere litteras
Mos eſt æquore paginæ,
Quæ nullas habet notas.

Huius ſententia abſurditas demonſtratur.

Huiuſce placiti abſurditas liquet ex iis, quæ à nobis ſuperius diſputata ſunt, cum oſtendimus non poſſe phantaſma vi ſua ſpeciem intelligibilem producere: ſi enim id nequit phantaſma, multo minus poterunt corpora ipſa; quæ ſunt naturæ multo craſſioris, multoque magis in materiam demerſa. Neque officit, quod non pauci, iique graues Theologi arbitrati ſunt, Angelos accipere à rebus, etiam ſenſibilibus, ſpecies, per quas cognoſcant ſingularia, vel ſaltem prædicata contingentia, quæ rebus ſingulis conueniunt. Non enim ii Auctores credunt eiuſmodi ſpecies transfundi in intellectum Angeli immediate à coloribus, verbi gratia, ſed intellectum agentem illius vna cum ſpeciebus ſenſibilibus colorum (quemadmodum noſter intellectus aſſolet cum phantaſmatis) producere in intellectum poſſibilem ſpecies intelligibiles earum. Qua de re lege, ſi placet, Alenſem 2. part. qu. 26. memb. 2. D. Bonauenturam in 2. diſt. 3. art. 2. quæſt. 1. Richardum eadem diſt. art. 6. quæſt. 2. Scotum quæſt. 11. Gregorium diſt. 7. quæſt. 5. art. 1.

Angeli [...] perent ſ[...] rebus, n[...] tamen n[...] ciperere[...]

Sententi[...] ton. & A[...] ſpecies [...] à ſubſta[...] paratis.

Altera ſententia fuit Platonis in Menone, aliiſque locis, & Auicennæ lib. 6. Naturalium part. 5. cap. 6. & 7. arbitrantium ſpecies intelligibiles defluere in humanam mentem à ſubſtantiis ſeparatis; eo tamen diſcrimine quod eæ ſubſtantiæ apud Platonem erant ideæ, apud Auicennam intelligentiæ, à quarum prima in proximam, atq; ita deinceps vſque ad vltimam quam agentem vocabat; ab hac in intellectum humanum prædictæ ſpecies deſcenderent Item Plato finxit ſpecies inditas animæ à primo ortu. Auicenna progreſſu temporum communicatas ille in anima fixas; hic poſt intelligendi actum euaneſcentes vt iam ſupra retulimus.

Confuta[...] error.

Hunc errorem confutat D. Thom. 1. part q. 84. art. 4. ex eo, quia ſi ita ſe haberet noſtra cognitio, poſſet natura cæcus per eiuſmodi imagines colorum notitiam habere, quod negat experientia. Deinde quia ſi animæ rationali aliunde ſpecies adueniunt, fruſtra ſocietatem iniret cum corpore, quam ideo init vt ſenſuum miniſterio ſpecies acquirat; ſed hac de re in progreſſu copioſius, & enucleatius.

His ergo erroribus excluſis aſſerendum eſt cum Schola Peripatetica, ſpecies intelligibiles produci in animam, dum eſt vnita corpori, ab intellectu humano, vt conſtat ex iis, quæ ab Ariſtotele cap. 5. huius lib. diſputata ſunt. Cum autem duplex in nobis ſit intellectus, agens, & patiens; quænam ſpecies à quo intellectu gignantur, aliquot aſſertionibus exponemus. Prima ſit. Ab intellectu agente produci poſſunt ſpecies intelligibiles earum rerum duntaxat, & earum omnium, quarum propria phantaſmata habemus. Hæc aſſertio, quæ communi philoſophorum conſenſu recepta eſt, ex eo probatur, quia intellectus agens non elicit ſpecies, niſi vna cum phantaſmatis, & prout ab iis determinatur, vt ex ſuperioribus conſtat, docetque D. Auguſtinus lib. 11. de Trinitate cap. 8. cum ait nullam ſpeciem dari in intellectu niſi ſenſu intercedente, at nihil impedit quominus intellectus cum omnibus phantaſmatis indiſcriminatim iungi queat ad ſpecies intelligibiles producendas.

1. Aſſert.

Lege [...] guſt. lib [...] Trinit. [...] Th. 1. p. [...] 2. & de [...] qu. 10. [...]

2. Aſſert.

Secunda aſſertio. Ab intellectu agente poſſunt gigni ſpecies omnium ſubſtantiarum corporearum. De veritate huius aſſertionis non liquet inter Philoſophos. Eſt enim de ea re triplex opinio. Prima Scoti in 1. diſtinct. 3.

quæſt.

quæſt. 1 Richardi in 2. diſt. 24 quæſt 3. circa 3. principale, & Heruæi quolibeto 3. art. 12. ad 4. exiſtimantium non comparari in hac vita à noſtro intellectu, ſiue agente, ſiue patiente intelligibilem ſpeciem, quæ ſit propria alicuius ſubſtantiæ. Alii arbitrantur dari huiuſmodi ſpeciem etiam ab intellectu agente productam; licet hi non omnino inter ſe conueniant. Nam Iauellus 7. Metaph. quæſtione tertia, & Soncinas eodem lib. quæſt. 54. credunt intellectum agentem ex vno, eodemque accidentis phantaſmate, duplicem edere ſpeciem, vnam accidentis, alteram ſubſtantiæ, quæ eiuſmodi accidente inuoluta erat, quia cum phantaſma illud ſit inſtrumentum ſubſtantiæ, cui tale accidens inhæret, poterit eius virtute non modo ſuam, ſed ſubſtantiæ quoque imaginem procreare. At D. Thomas de veritate quæſtione 10. artic 5. & libro 2. Poſt. text. 27 & opuſc. 29. Aueroes 2. huius operis com. 63. Iandunus libro 1. quæſt. 10 Ferrarienſis lib 3 quæ. 3. Apollinaris qu. 12 Abulenſis in capite 25 Matthæus quæſtione 608. Caietanus 3. part. quæſt. 76. artic. 7. aliique nonnulli putant, vim cogitatricem hominis, quam nos à phantaſia non diſtinguimus, proprium exprimere idolum ſingularis ſubſtantiæ. Quæ ſententia nobis placet. Nam cum multo operoſius ſit ab vno ſingulari ad aliud diſcurrendo progredi, quam ex accidentium inuolucro proprium ſubſtantiæ phantaſma eruere; cumque primum illud cogitatrici hominis facultati, vt ſuperius oſtendimus, cõcedatur; non eſt cur eidem hoc poſterius denegetur. Fauet plane Ariſtoteles hoc in libro cap 4 text 10. vbi ait cognitionem huius carnis ſingularis pertinere ad potentiam ſenſitiuam: & D. Auguſtinus lib. 10 de Trinit. cap. 10. vbi corporum cogitationem imaginatrici facultati attribuit. Non credimus tamen cogitatiuam vt primum recipit ſpeciem accidentis confeſtim elicere expreſſam imaginem latentis in eo ſubſtantię, ſed primo aggreſſu apprehendere tale accidens: deinde ex illius prænotione in ſubſtantiæ notitiam penetrare. Itaque ſtatuimus produci ab intellectu agente ſpecies ſubſtantiarum corporearum eo argumento, quod nihil obſtet, quominus formemus earum phantaſmata, cum quibus intellectus agens concurrat. Quod autem intellectus agens è phantaſmate accidentis non eliciat ſpeciem ſubſtantiæ, vt putant ii Auctores, quos ſupra retulimus, ex eo oſtenditur; quia ſicut phantaſma accidentis non repræſentat directo, & per ſe niſi accidens, ad quod ſuopte ingenio determinatur; ita non videtur poſſe concurrere per ſe niſi ad producendam imaginem accidentis, eſto ex illo poſſit phantaſia arguendo eruere idolum ſubſtantiæ ſingularis. Eſt autem hæc noſtra ſecunda aſſertio potiſſimum intelligenda de ipſis compoſitis. Nam quædam eorum partes, vt diffe-

…negat dari …n, quæ ſit …a alicuius …ntiæ …olunt hæc …n produci …ellectu

…tiua ho… …exprimit …ſingula… …ſtantiæ.

…itur quo… …d fiat.

A rentiæ Metaphyſicæ, cum in abdito deliteſcant, non cadunt ſub notionem internorum ſenſuum.

Tertia aſſertio. Species intelligibiles omniũ quantitatum corporalium generari poſſunt ab intellectu agente. Hęc ſuadetur, quia nulla quãtitas corporalis phantaſiæ præſertim humanæ captum excedit; proindeque poteſt phantaſia earum omnium idolum formare. Dubitet forte
B aliquis de tempore, quod præ cæteris quantitatibus latet. Non eſt tamen de eo dubitandũ; ſiquidem memoria, & reminiſcentia, quæ proprie ſenſui interno conueniunt, verſantur circa præteritum, vt in libro de memoria cap. 1. Ariſtoteles ait: cum autem præteritum cognoſcitur, vtique & tempus apprehenditur, cuius differentiæ ſunt præteritum, & futurum. Theophilus tamen hoc in lib. ad text. 21. ait phantaſiam non percipere tempus ipſum, nec rationem prę-
C teriti in ſe, ſed res, quæ præterito fuerunt tempore, idemque videtur exiſtimaſſe Themiſtius: ſed nobis contrarium magis placet, præſertim ſi de phantaſia humana ſermo ſit, de qua in concluſione loquimur. Appoſuimus in hac concluſione particulam illam, corporalium, propter quantitates ſpiritales, quas conſtat non percipi interno ſenſu, cuiuſmodi eſt duratio eius motus, quo per continuam ſucceſſionem intenditur v. g. habitus iuſtitiæ in voluntate,
D quod fieri poſſe alibi ſtatuimus.

3. Aſſertio.

Tempus percipitur à phantaſia.

Quantitas ſpiritalis non percipitur à ſenſu interno.

Lib 3. Phyſ. c. 2. qu. 1. ar. 2. & li. 4. cap. 14. q. 3. ar. 2.

Quarto aſſertio. Qualitatum materialium, ſeu per ſe, ſeu aliter ſenſibilium, ſpecies intelligibiles edi poſſunt ab intellectu agente. Hæc patet, quia omnes iſtiuſmodi qualitates veniunt in cognitionẽ phantaſiæ; cum re vera ſenſibiles ſint. Non extendimus aſſertionem ad omnes qualitates materiales, quia nonnullæ ſunt organo corporeo inhærentes, atque adeo materiales quæ à nullo ſenſu externo percipiuntur,
E vt ſpecies ſenſibiles phantaſiæ, & habitus, ſeu virtutum, ſeu vitiorum vtriuſq; appetitus ſenſitiui. Hæc enim, vt progreſſu oſtendemus, percipi non ſolent niſi reflectente ſe potentia primo ſupra ſuum actum; deinde ſupra habitum, à quo actus proficiſcitur; nullus vero ſenſus ſupra actum proprium reflectitur.

4. Aſſertio.

Quinta aſſertio. Multarum relationum ſpecies intelligibiles poſſunt ab intellectu agen-
F te effici. Hæc ex eo oſtenditur, quia phantaſia, etiam brutorum animantium, effingit idolum amicitiæ, & odii & aliarum quarundam relationum, vt diuerſitatis, & ſimilitudinis inter aliqua obiecta. Eſt tamen hæc aſſertio aliquantulum ambigua; quia forſitan ſenſus interior non apprehendit relationes ipſas formaliter in ſe, ſed earum fundamenta. Non eſt vero dubium multas dari relationes, etiam materiales, quarum cognitionem phantaſia non aſſequitur, cum non paucæ etiam intellectus vim effugiant. Opponet tamen aliquis,

5. Aſſertio.

Obiectio.

quis, Obiectum concurrit actiue ad generandam ſpeciem; ſed neque relatio, neq; quantitas poſſunt actiue concurrere, cum nullam agendi vim habeant, vt in Phyſicis oſtendimus: igitur nec relatio, nec quantitas poſſunt obtinere ſpeciem ſibi propriam. Pro ſolutione aduertendum, relationem, & quantitatem non producere immediate ſpecies in ſenſus externos, (ſiquidem quantitas non eſt ſenſibile proprium, ſed commune, quod tantum ſpecies modificat; relatio autem nec proprium, nec commune ſenſibile eſt) ſortiri tamen ſpecies beneficio phantaſiæ eruentis, formantiſq; ipſarum idolum cum quo intellectus agens concurrit ad procedendam ſpeciem intelligibilem. Licet autem eiuſmodi concurſus, etiam ex parte idoli, actiuus ſit, ſicuti & concurſus ſpeciei intelligibilis ad eliciendum conceptum; non proinde tamen aſſerendum relationem, aut quantitatem in ſe aliquam agendi vim poſſidere: eſto eam facultatem ſortiatur eius ſpecies: quod certe haudquaquam mirandum eſt, cum ſpecies tranſeat in meliorem categoriam, videlicet, qualitatis, cui prope ſoli conuenit eſſe immediatum agendi principium, vt libr. 2. Phyſicorum ex inſtituto diſſeruimus. Itaque non valet hæc conſecutio, ſpecies relationis, vel qnantitatis agit, ergo quantitas, vel relatio in ſe habet vim agendi. Cum autem hoc loco dicimus effingi ſimulacra relationum à phantaſia, id non de omnibus relationibus, ſed de iis tantũ, quæ nequaquam interni ſenſus facultatem exuperant intelligendum eſſe volumus.

Lib. 2. c. 7 q. 1. art. 3.
Solutio.
Relatio & quantitas phantaſiæ beneficio ſuas ſpecies ſortiuntur.
Relationis, & quantitatis ſpecies actiuum habent concurſum.

Sexta aſſertio. Multarum corporalium actionum, & paſſionum ſpecies intelligibiles poſſunt ab intellectu agente produci; non tamen omnium. Hæc quoad priorem partem manifeſta eſt: quia calefactio, verbi gratia, & refrigeratio, aliæque multæ id genus actiones, & paſſiones non ſolum ab interno ſenſu, ſed ab externo etiam percipiuntur. Quoad poſteriorem ex eo oſtenditur; quia ſaltem operationes phãtaſiæ nequeunt ab ipſamet apprehendi; cum nulla potentia organo corporeo inſidens reflectatur ſupra ſuum actum, vt paulo ante diximus.

6. Aſſertio.

Septima aſſertio. Species intelligibiles earum rerum, quæ ſpectant ad reliquas quatuor categorias (ſi tamen excipiatur æuum Angelorũ, & quædam aliæ durationes ſpiritales, ex eorum ſententia, qui hæc in prædicamento. Quando conſtituunt: quod alibi expendemus) poſſunt ab intellectu agente elici: ſiquidem iſthæc obiecta ſenſibus in primis nota, & conſpicua ſunt.

7. Aſſertio.

ARTICVLVS II.

TRADVNTVR ALIAE ASSERTIONES DE ſpeciebus, quæ à ſolo intellectu poſſibili gignuntur.

A Egimus de ſpeciebus, quæ ab intellectu agente producuntur; proximum eſt vt diſputemus de iis, quæ à ſolo patiente generantur. Sit octaua aſſertio. Species generum, ſi impedimenta remoueantur producuntur à ſolo intellectu patiente. Hanc ea ratio ſuadet; quia, vt in Phyſicis ex inſtituto docuim⁹, ſi nihil abſit, vel obſit, id quod primum à ſenſu tam externo, quam interno percipitur, eſt ſingulare ſenſibile ſpeciei infimæ, cuius phantaſma vna cum intellectu agente non niſi intelligibilem imaginem ſpeciei infimæ producit; atque adeo elicienda ſit imago intelligibilis, quæ naturam genericam referat, oportebit accedere operam intellectus poſſibilis, qui à natura ſpecifica abſtrahat genericam, ex cuius conceptu relinquenda erit imago eãdem genericam naturam repręſentans. Nam tametſi dubitari ſoleat num ex imagine infimę ſpeciei elici poſſit conceptus non ſolum naturæ ſpecificæ, ſed etiã genericæ, per quem naturæ genericæ imago in intellectu producatur: non eſt tamen ea de re dubitandũ; quia licet imago propria ſpeciei nõniſi ſpeciem formaliter, & adæquate exprimat, nihilominus etiam naturas ſuperiores virtute, ſiue inadæquate repræſentat, eaq; repręſentatio ſufficit, vt ex ea conceptus generum eliciantur. Quod aſſerunt non D. Thom. ſolum, ſed etiam Scoti ſectatores. Lichetus in 1. d. 3. q. 6. Bargius d 3. qu. 1. Anton Andr lib. 7. Metaphyſ qu. 13. Trombeta 7 Metaphyſ q. 8.

8. Aſſertio
Lib. 8. ca. 1 art. 3.
Ex imagi ciei infim poteſt con naturæ ſ & generi

Sunt etiam qui contra eandẽ concluſionem aſſerant, eſto nihil ſit impedimenti, poſſe ab intellectu agente produci ſpecies intelligibiles generum. Ex his ſunt Scotus in 2 diſtinct. 3. quęſt. 1. & Lichetus in 1 diſtinct. 3 quæſt 2. poteſt autem id confirmari, primum, quia cum phantaſma huius hominis repręſentet etiã virtute hoc animal, ſicuti ſpecies hominis animal in commune, non apparet, cur tale phantaſma quatenus hoc animal repræſentat, non poſſit concurrere cum intellectu agente ad producendã ſpeciem animalis. Deinde oportet intelligentẽ ſpeculari phantaſmata; ergo dum intellectus concipit animal, ſimul phantaſia formabit idolum huius animalis, idq; amotis impedimentis: ergo &c. Nihilominus contraria ſententia, quam in noſtra cõcluſione ſtatuimus, communis eſt, ac veriſimilior. Nam quod ſpecies primo genita ab intellectu agente, ſi nihil impediat, non ſit ſpecies generis; tum aliis argumentis concluditur, tum eo potiſſimum, quod omnis cauſa naturalis, ſi nihil deſit, vel obſit, edit primo nobiliſſimum effectum, quem põt; nobilior autem effectus eſt imago repræſentans hominem, quã animal. Quod autem neque poſt primam ſpeciei productionem gignatur ab intellectu agẽte, & phantaſmate alia ſpecies, quæ ſit propria animalis, ex eo oſtenditur; quia, vt docet Ariſtoteles lib. 8 Phyſic. cap 6. text. 53. idem eodem modo

Qui veli ſine imp to elici ſp cies gener agente in ctu.
1. Ratio.
2. Ratio.
Oſtendit hoc caſu nec 1. ſpe ductione eſſe natu nerica.

modo ſe habens, non niſi idem efficit. Quare ſi intellectus agens & phantaſma primo congreſſu naturæ ſpecificæ typum genuere: non eſt cur alium poſtea gignant. Ad primum vero argumentum pro parte contraria reſpondendum eſt, non ſufficere repræſentationem illam virtualem, vt propterea intellectus, & phantaſma producant ſpeciem animalis: cum oppoſitum fieri debere oſtendant proxime adductæ rationes. Ad ſecundum dicendum eſt, vt intelligens dicatur phantaſmata ſpeculari, ſat eſſe percipi à phantaſia aliquod indiuiduum contextum ſub natura communi, vt Socratem, dum animal concipit.

.Ratio.

2.

Aſſertio.

Nona aſſertio: Aliquando intellectus poſſibilis educit intelligibiles imagines infimarum ſpecierum. Hæc inde conſtat, quia poſtquam ab intellectu agente producta eſt ſpecies naturæ humanæ, verbi gratia, & intellectus patiens eius notitiam efformauit, poteſt ſubinde ex eadem imagine elicere conceptum alicuius proprietatis ad hominem pertinentis, vt riſibilitatis, ex quo concepta maneat in intellectu imago intelligibilis talis proprietatis. Et è conuerſo poſt receptam in intellectu imaginem alicuius accidentis proprii alicui naturæ ſpecificæ, poteſt intellectus patiens ex ea educere conceptũ talis naturæ, per quem producat ſpeciem intelligibilem illi propriam & adæquatam.

Quæri ſolet an in noſtro intellectu dentur ſpecies intuitiuæ, id eſt, quæ per ſe, ac determinate repræſentent rem ſubeſſe præſentiæ, & aliarum conditionum indiuiduantium; quo pacto in eas ferimur per intuitiuam notitiam. Sit decima aſſertio. Hoc vitæ ſtatu non dantur in noſtro intellectu ſpecies intuitiuæ. Hæc aſſertio conſentanea eſt doctrinæ ex ſtimantiũ non produci à noſtro intellectu ſpecies rerum ſingularium, quam ſupra vt magis Peripateticam amplexi fuimus. Nam cum ſolæ res ſingulares cadant ſub notitiam intuitiuam, ſi in nobis earum ſpecies non dantur; planum eſt non dari ſpecies, quæ per ſe primo ad intuitiuam notitiam deſeruiant. Diximus, hoc vitæ ſtatu, quia ſpecies, quæ infunduntur animæ in abſceſſu à corpore, deſeruiunt illi per ſe tam ad notitiam abſtractiuam, quam intuitiuam, ſicuti & Angelis ſpecies à primo ortu ingenitæ, vt habetur ex S. Thoma prima part. q 89 art. 4. & q. 19. de veritate, artic. 2. & quæſtione vnica de Anima, art. 20 ac quoties de cognitione Angelorum per ſpecies inditas reſpectu rerum ſingularium ſermo incidit.

Aſſertio.

1. p. q. 55. & vtrobique 2. & 2. con- gent. c. 100.

Non eſt tamen propterea negandum, poſſe intellectui in ſtatu huius vitæ competere aliquam intuitiuam cognitionem. Licet enim nullam habeat ſpeciem, quæ ex ſe rem intuitiue repræſentet; poteſt tamen determinari à phantaſmate obiiciente rem ſubeſſe præſentiæ, aliarumq; conditionum indiuidualium, ita vt eli-

[Cog]nitio intuiti[ua p]ro ſtatu [hui]us vitæ com[pet]it intellectui.

A ciat notitiam rei ſingularis ſub prædictis conditionibus, quæ notitia procul dubio intuitiua erit. Quare non probamus ſententiam Capreoli in 2. diſt. 23. quæſt vnica, art. 3. Durandi quæſt. 3. Prologi art. 2. Baſſolii ibid. quæſt 1. & aliorum negantium noſtro intellectui talem notitiam intuitiuam, quam concedunt Ochamus, quæſt. 1. prologi, Gregor in primo diſtinct. 3 quæſt. 3. artic. 1. Scotus libro Summ. capit 3. aliique complures. Obiiciat tamen aliquis, ſi daretur in intellectu notitia illa, quam elicimus de Petro B præſente, cum clauſis oculis poſſit intellectus conſeruare eandem notitiam, ſequi vnam, eandemque cognitionem eſſe, & intuitiuam, & abſtractiuam: ſiquidem prædicta cognitio interim dum ferebatur in Petrum vt præſentem, erat, vt dicebamus, intuitiua: poſtea vero, non exhibita iam præſentia, cœpit eſſe abſtractiua. Huic obiectioni occurrendum in primis, ſi ea quicquam conficit, etiam concludere neque in ſenſu interno dari aliquam notitiam in- C tuitiuam: cum ſimiliter obiici queat, clauſis oculis poſſe à nobis continuari eandem cognitionem phantaſiæ, qua in Petrum præſentem ferebamur. Reſpondemus igitur in propoſito euentu non conſeruari eandem cognitionem; ſed depoſita priori ex toto, tam quoad realitatem, quam quoad formalitatem, inchoari denuo aliam quæ ſit abſtractiua. Vel certe ſeruata realitate prioris aduenire illi nouam formalitatem, per quam in ſpecie notitiæ abſtractiuæ re- D ponatur. Quam rationum formalium mutationem ſub eadem communi realitate in quibuſdam actionibus moralibus viri docti admittunt.

Obiectio.

Quod notitia intuitiua, & abſtractiua diſtinguantur ſpecie Scotus quodl. 13. Du. quæſt. 3. Prol. Almai. in 3. d. 14. quæſt. 1. art. 2.

Quo pacto ab intuitiua cognitione tranſitus fiat ad abſtractiuam.

Sed eſt adhuc non prætereunda dubitatio, qui fieri poſſit, vt eadem imago, ſiue intelligibilis intellectui, ſiue ſenſibilis interno ſenſui deſeruiat ad notitias ſpecie differentes, cuiuſmodi ſunt intuitiua & abſtractiua. Sunt qui velint nõ E ab eadem imagine elici vtranque notitiam: ſed ceſſante cognitione intuitiua, confeſtim euaneſcere imaginem, à qua illa oritur; neque abſtractiuam promi niſi ab alia diuerſæ naturæ, quæ in potentia remanet Non placet tamen opinio hæc, vel ob eam rationẽ, quod res abſque neceſſitate multiplicet; nihil enim obſtat quominus ab eadem ſpecie intelligibili, ſicuti & ab eadem potentia proficiſcantur actiones diſtinctæ ſpecie, vt ſentit (quod iam ſupra retulimus) F D. Thom. de ſpeciebus tam animarum ſeparatarum, quam Angelorum, putat enim animas ſeparatas, & Angelos per eaſdem ſpecies cognoſcere abſtractiue res antequam ſint & intuitiue, cum iam ſunt. Præterea ex eadem ſpecie elicere Angelum conceptum hominis, & leonis; qui tamen conceptus ſpecie diſtinguuntur. Adde quod ſpecies intelligibiles, quæ ſemel intellectui impreſſæ fuerunt, perpetuo in eo manent, ſuntque omnino indelebiles, vt docet idem

Qui negent ab eadem ſpecie procedere poſſe has notitias.

Id non reputatur inconueniens.

F Sanctus

Sanctus Doctor 1. part quæſt. 89. art. 5. & lib. 2. contra gentes cap. 74. Nec enim eſt earum dignitati conſentaneũ, vt nõ cõſeruentur niſi durante cognitione, & præſente obiecto, ſicuti ſpecies externarum facultatũ, & ſenſus communis. Itaq; fictitia videtur illa mox euaneſcẽtium, & permanẽtium in intellectu ſpecierũ diſtinctio.

11. Aſſertio. Dari in noſtro intellectu ſpecies rerum immaterialium pro vtraq; parte eſt diſputabile.

Eſt etiam à paucis, nec dum ſatis explicata controuerſia, num in noſtro intellectu dentur ſpecies rerum immaterialium. Sit vndecima aſſertio; In vtramq; partem probabile eſt dari in noſtro intellectu, etiam hoc vitæ ſtatu, aliquarum rerum immaterialium ſpecies. Pars affirmatiua inde oſtenditur, *1.* quia cum intellectus format has propoſitiones, Charitas eſt maxima virtutum. Prudentia eſt habitus mentis, & apprehendit earum extrema, non videtur eiuſmodi apprehenſiones aliunde elicere, quam ex ſpeciebus intelligibilibus extremorum, cum autẽ extrema immaterialia ſint, dabũtur in intellectu ſpecies rerum immaterialium. *2.* Deinde is, qui ſemel prudentiæ conceptum elicuit, experitur in ſe poſtea maiorem facilitatem ad ſimilem conceptum repetendum: hæc vero maior facilitas cenſetur apud philoſophos percipiuum indicium inhærentis habitus: datur ergo in intellectu habitus apprehenſiuus, ſiue ſpecies prudentiæ, aliarumque eiuſmodi rerum ſpiritualium.

Pro negatiua firmatur.

Pro parte autem negatiua eſt in primis illud, *1.* quod vt obiectum motiuũ noſtri intellectus eſt ens materiale, ita non videtur poſſe ſibi comparare cognitionem habitualem, quæ per ſpecies habetur, niſi materialiũ rerũm. *2.* Deinde, quia ex ſpeciebus rerum materialium poterat arguẽdo, diſcurrẽdo ve elicere immaterialium cõceptus. Quo fit vt ſuperuacaneæ videantur ſpecies propriæ rerum immaterialium.

Reſpondetur ad 1. rationem partis affirmatiuæ. Conceptus rerũ immaterialium elici ex ſpeciebus materialiũ.

Qui huius dubii partem negatiuam tueri volet, ad primum argumentum pro aduerſariis adductum reſpondebit, vt intellectus propoſitiones illas effingat, non egere propriis ſpeciebus extremorum; poteſt enim eorum cõceptus ex ſpeciebus materialium rerum elicere Quod hoc exemplo oſtenditur. Percipit phantaſia hoc vocabulum, prudentia: deinde vna cum intellectu agente imprimit poſſibili ſpeciem, quæ repræſentet ſonum in commune (nec enim admittimus ſpeciem intelligibilem huius ſoni, ſicuti nec aliarum rerum ſingularium) tum intellectus poſſibilis ex tali ſpecie, determinata tamẽ à phantaſmate, quo repræſentatur vocabulum illud, prudentia, format cõceptum illiuſmet ſingularis vocis, & quia ſcit eam ſignificare habitum quendam virtutis, qui dicitur prudentia, elicit conceptum prudentiæ. Ita vero ex ſpecie ſignificante ſonum, qui eſt res materialis, prompſit intellectus rei immaterialis, id eſt, prudẽtiæ conceptum. Quod in reliquis apprehenſionibus immaterialium obiectorum ſuo modo poterit contingere. Atque hic progreſſus ordina- A rie datur in formandis apprehẽſionibus rerum, quarum vocabula audimus, ſi eorum iam ſignificata teneamus. Quo patet propoſitum argumentum parum roboris habere ad conſtituendas ſpecies intelligibiles rerum immaterialium. Neque id à nobis adductum fuit, niſi vt eius occaſione explicaremus ordinem concipiendi, quem in prædicto euentu ſeruat intellectus

Ad 2. Vnde prou[...] maior faci[...] in concipi[...] rebus imm[...]rialibus.

Ad ſecundum reſpondendum eſt, cum, qui ſemel formauit conceptum prudentiæ, aliarumve B rerum immaterialium, ſentire deinceps maiorem promtitudinem, & facilitatem ad ſimiles conceptus, non quod tunc acquiſierit, aut magis actuarit iam ante acquiſitam ſpeciem earum rerum; ſed quia magis actuarit ſpecies rerum materialium, tam in intellectu quam in phantaſia, è quib. ſpeciebus arguendo eduxit conceptus rerum immateralium.

Ad 1. Rati[...] partis neg[...]

Ad primum pro parte negatiua dicendum eſt, ex eo quod obiectum motiuum noſtri intel- C lectus ſit ens materiale; recte colligi non poſſe ab intellectu agente produci niſi rerum materialium ſpecies, cum ſola entia materialia moueant phantaſiam, cum qua intellectus agens concurrit ad ſpecies educendas. Non tamẽ probari haud poſſe gigni tales ſpecies ab intellectu poſſibili per conceptus elicitos ex ſpeciebus productis per intellectum agentem. *Ad 2.* Ad ſecundum dic, etſi non ſit inficiandum dari modum, illum educendi primos rerum immaterialium con- D ceptus ex ſpeciebus rerum immaterialium; tamen quia is aliquantulum operoſus eſt, ac minus expeditus, nequaquam fore ſuperuacaneas ſpecies rerum immaterialium ad ſimiles conceptus in poſterum maiori facilitate repetẽdos.

Non poſſe a[...] ſpeciem in[...]gibilem al[...] naturalem mentis cog[...]tiones expr[...]mat.

Quæri ſolet an alicui creaturæ poſſit eſſe naturalis aliqua ſpecies intelligibilis quæ repræſentet mentis cogitationes. Reſpondetur non poſſe cum Caiet. 1. part. qu. 57. art 4 cum D. Bonauent. in 2. q. 8. quæſt. vltima, Richardo ibid. art. 2. q. 1. & Gregorio diſt. 9 qu. 1. Proba- E tur, quia ex diuinis literis conſtat ſolum Deum eſſe cordium ſcrutatorem. Quod non eſſet ſi alicui creaturæ per naturam competeret, mentis cogitationes cognoſcere. Accedit quod ſi id poſſet fieri, non recte à ſanctis argueretur Chriſti diuinitas ex eo, quod aliorum cogitationes videret. Neque obſtat quod cum Angeli inter ſe colloquuntur per ſpecies ſibi ingenitas, aliorum conceptus percipiunt: non enim eæ F ſpecies aliorum conceptus abſolute repræſentant, ſed dependenter à directione, qua vnus Angelus ad alterum, cum quo loquitur, ſuos conceptus dirigit, vt docet D. Thom. 1. part. quæſt 107. art. 5. de veritate quæſt. 9. art 4. & in 2. diſt. 11. qu. 2. artic. 3. vel ab aliquo externo ſigno, quo ſua cogitata aperiunt, vt exiſtimat Gregor. Arimin in 2. diſt. 10. qu. 2. Marcilius qu. 7. art 1. Clichthouæus ſuper Damaſc. lib. 2. fidei, cap. 3. & alii.

Solus Deu[...] dium inſp[...] Alenſis 2[...] 27. in 6. A[...] 4. coeuis q[...] ar. 5. D. A[...] 3. p. tit. 31. c[...] §. 2. Capr.[...] Hiſpal in [...] 11. qu. 1.

Quo pacto [An]geli aliorum [co]notiones pe[r]cipiant.

QVÆ-

QVÆSTIO VI.

NVM OMNES INTERNI SENSVS, *& quo nam cauſæ genere cum intellectu agente concurrant ad producendas ſpecies intelligibiles.*

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR PRIOR CONTROVERSIÆ PARS.

ORdiemur in hac diſceptatione ab eo, quod priori loco diſquirendum propoſuimus. Philoſophandum vero à nobis erit iuxta opinionem exiſtimantium duos tantum eſſe internos ſenſus, nempe ſenſum communem, & phãtaſiam; ad quam ſuperius delegauimus omnia officia, quæ alii tribus quatuorve potentiis internis ſenſitiuis diſtribuunt. Non quærimus autem an omnes ſenſus interni aliquo modo intellectui miniſtrent; conſtat enim miniſtrare illi omnes, etiam externos, quatenus vniuerſi ſuorum ſenſibilium imagines ad phantaſiam tranſmittunt. Tantum ergo in controuerſiam vocamus, omnes ne interiores ſenſus, an vnus tantum, ei proxime famulentur? Quod omnes, arbitratur Apollinaris hoc in lib q 6. videturq; traditum à D. Thoma in quæſtionib de veritate qu. 18. art. 9. Poteſtque id ex eo oſtendi, quia congruit, vt ſicuti omnes externæ ſentiendi facultates proxime influunt in ſenſum communem; ita omnes interni immediate agant in intellectum poſſibilem ſuppeditando agenti materiam ab adſtrahendum, & vna cum eo operando. Secundo, quia cum tota vis intellectiua, ſicuti & anima & rationalis, in qualibet parte corporis exiſtat, adſitque ſenſui communi ſitu & immediatione præſentiæ; nihil impediet quominus eius etiam miniſterio proxime vtatur.

...ius quæſtio- proponitur. *...llinaris ſen- ...mnes inter- ...utauit ob ...ire.* *...rgum.* *...rgum.*

Verum quod vnus tantum ſenſus interior ſit proximus miniſter intellect⁹, nempe is, qui inter cæteros dignitate eminet (quem nos phantaſiam ponimus) maiori probabilitate aſſerit Caietanus 1. p. q. 73. art. 3. & q. 85. art. 1. eo potiſſimum argumento, quia dignitatis ordo, & optima naturæ conſtitutio poſtulat, vt ea tantum potentia intellectui quoad operationem iungatur, eique miniſterium proxime impendat, quæ ad illum dignitate propius accedit, iuxta illud D. Dionyſii 4. capite de diuinis nominibus, Supremum infimi attingit infimum ſupremi. Eſt enim phantaſia ſuprema inter ſenſus qui in potentiis cognoſcentibus obtinent locum infimum, & intellectus humanus eſt infimus inter facultates intellectrices, quæ in eiſdem potentiis ſupremum locum vendicant. Deinde ab extremo ad extremum non itur, niſi per medium; ſed inter intellectum, & ſen-

...m phanta- ...n obire hoc ...iſterium. ...batur 1. *...nyſ.* *...batur 2.*

A ſus tam communem, quam externos, qui ſunt veluti extrema, interiecta eſt phantaſia; ergo vt ab illis aliquid ſenſibile ad intellectum commeet, oportet vt prius in phantaſia inſit, atque adeo non alius ſenſus, ſed phantaſia proxime intellectui miniſterium præſtabit. Igitur ad primum argumentum contrariæ partis, quæ nobis alibi non diſplicuerat, negari debet parem eſſe rationem in externis ſenſibus comparatione ſenſus communis, & in internis B comparatione intellectus. Diuerſitas autem ex iis, quæ proxime attulimus liquido conſtat. Ad ſecundum dici ne ſenſus communis intellectui famulatum proxime exhibeat, non impediri ob ſitus diſtantiam, quæ nulla eſt ſed quia id non patitur ordo naturæ, quem diximus.

Ad 1. arg. partis oppoſitæ. 1. Phyſic. c. 1. q. 5. art. 3.

Ad 2. argum.

Vt vero phantaſiæ ſatellitium melius percipiatur, tria occurrunt explicanda. Primum eſt, vtrum phantaſma impreſſum, an expreſſum C concurrat cum intellectu agente ad producendas ſpecies intelligibiles Secundum, concurrat ne phantaſma ea præciſe ratione, qua communem naturam repræſentat, necne. Tertium, an vnum, idemque phantaſma ad plures ſpecies intelligibiles educendas idoneum ſit. Ad primum horum, longiori diſputatione omiſſa, reſpondendum eſt, immeditate concurrere phantaſma expreſſum, quod ab impreſſo elicitur. Patet hoc ex eo, quia phantaſia non D concurrit cum intellectu niſi operando, dum vero operatur rei apprehenſæ phantaſma exprimit. Deinde, quia cum in phantaſia ſint impreſſæ variarum rerum imagines, & intellectus agens indiſcriminatim ſe habeat ad vſum ſeu miniſterium huius, vel illius; oportet vt ad id determinetur: non eſt autem alia ratio; qua determinari poſſit, niſi eliciente phantaſia ex vna aliqua illarum imaginum phantaſma expreſſum rei per eam ſignificatæ.

Tres dubitationes circa phantaſiæ miniſterium.

Pro 1. dubit.

E Quod ad ſecundum attinet, pro certo habendum eſt phantaſma non repræſentare naturam communem nudam, ac liberam à differentiis indiuidualibus, ſed cum iis iunctam, & concretam, vt conſtat ex iis, quæ ſuperius à nobis diſputata ſunt. Verum licet ita res habeat, & communis, ac ſingularis natura à parte rei in vnam indiſcretam realitatem coaleſcant; non deſunt tamen argumenta, quibus videri poſſit ipſarum phantaſma eam admit- F tere diſtinctionem, vt quoties concurrit cum intellectu ad producendam ſpeciem intelligibilem, quemadmodum hæc non ſignificat niſi naturam communem, ita phantaſma non concurrat niſi ea præciſe ratione, qua eandem communem naturam repræſentat. Enimuero phantaſma, quod Socratem refert, diſtinguitur ſpecie à phantaſmate, quod Platonem ſignificat, vt plerique graues Auctores arbitrantur, & tamen vtrumque pro-

Pro 2. dubit.

Arguitur phantaſma non concurrere niſi ea præciſe ratione qua naturam communem repræſentat.

ducit imaginem intelligibilem eiuſdem ſpeciei, nempe hominis: quod certe non aliunde prouenit, niſi quia ambo concurrunt ſecundum conuenientiam, & cognationem, quam inter ſe habent, hoc eſt, pro vt communem hominis naturam repræſentant. Deinde effectus imitatur ſuam cauſam; ſed ſpecies intelligibilis non imitatur phantaſma, vt ſingularitatem, ſed vt naturam communem refert: ergo phantaſma non eſt cauſa ſpeciei, prout ſingularitatem, ſed prout naturam communem ſignificat.

Phantaſma concurrit vt vtrãque naturam cõmunem & ſingularem exhibet.

Amplectenda tamen eſt contraria ſententia, quæ aſſerit phantaſma non concurrere ea præciſe ratione, qua communem naturam, ſed vt tam communem, quam ſingularem exhibet. Quæ ita probatur. Phantaſma cum ſit cauſa naturalis, totum ſuum conatum impendit, agitque ſecundum vltimum potentiæ, vt & cæteræ formæ, quæ ſunt naturalia agendi principia: ergo ex ſe incumbit in effectum ſecundum totam ſuam repræſentandi vim, ac ſecundum rationem ſibi propriam, & peculiarem: non igitur concurrit, prout in eo elucet quaſi ſolitarie ſola communis natura. Corroboraturque argumentum ex eo, quia vt phantaſma totum refert indiuiduum, & indiſtincte exprimit tam communem, quam ſingularẽ naturam; ita non concurret cũ intellectu, niſi vt id totũ repræſentat.

Ad 1. argum.

Ad argumenta, quæ oppoſitum ſuadebant, reſpondendum eſt, duo illa phantaſmata ideo producere imaginem intelligibilem vnius ſpeciei, eſtò ſpecie differant, quia repræſentant indiuidua ſub eadem infima ſpecie cõtenta. Item

Ad 2. argum.

non producere effectum ſibi ex toto ſimilem, licet ſe totis concurrant: quia ſæpe accidit, vt effectus non aſſequatur perfectam ſimilitudinem ſui efficientis quoad omnia: quanquam efficiens ſecundum totam ſuam perfectionẽ agat: quod ob varias cauſas accidit, exempli gratia; propter intercapedinem ſpatii in qua eius virtus lãgueſcit, ac ſenſim minuitur; quo pacto lux octo graduum in prima ſuperficie excepta, licet ſecundum totam octo graduum latitudinem agat; tamen immediate poſt illam primam ſuperficiem non iam octo graduum lucem fundit, ſed minus intenſam, deinde minus, & ita gradatim vſque ad non gradum. Vel ratione materiæ, ſiue ſubiecti, in quo effectus recipitur: quo pacto phantaſma huius candidi non producit niſi ſpeciem intelligibilem candidi in cõmune, quia intellectus poſſibilis non eſt ſubiectum capax talis ſpeciei; quæ ſingularem tantũ naturam repræſentet, vt ſupra ſtatuimus. Itaq; dicendum effectum imitari ſuam cauſam quoad poteſt: ſpeciem vero intelligibilem non poſſe imitari phantaſma quoad repræſentationem ſingularitatis.

Vnde veniat, vt effectus non ſemper perfecte efficienti cauſæ aſſimiletur.

Pro 3. dubit.

Ad tertium ſunt qui concedant poſſe intellectum agentem ex eodem phantaſmate educere plures ſpecies intelligibiles: vt ex phantaſ-

A mate huius candidi, vnam candidi; alteram colorati. Aduerſa tamen opinio vt ex dictis conſtat, magis placet, vel eo argumẽto, quod ſupra attulimus. Nam cũ phantaſma totam ſuã vim agendo expromat, & ſe toto agat, vtique non cõcurret niſi prout ab eo exprimitur hoc candidum, atque adeo non niſi ſpeciem candidi gignet. Loquimur aũt de phantaſmate, quod hoc candidum dilucide refert, quodq; idoneum eſt ad ſpeciem candidi producendam: Nam ſi tan-

Vnum idem phantaſma eſſe idoneum plures ſpeci intellig. edcendas.

B tummodo hoc coloratum exhibeat, tunc ſola ſpecies colorati, non vero cãdidi ab eo elicietur: quia tũc maximus eius conatus nõ plus attingit.

ARTICVLVS II.

EXPLANATVR ALTERA PARS propoſitæ controuerſiæ.

C Sequitur poſterior pars quæſtionis, in qua examinandum ſe offert quonam cauſæ genere phantaſma cum intellectu agente concurrat ad eliciendas ſpecies intelligibiles: Nam quod ei in aliquo cauſæ genere concurſum exhibeat, ex eo conſtat, quia intellectus agens in producendis ſpeciebus intelligibilibus eſt cauſa vniuerſalis, quæ vt hanc potius, quam illam ſpeciem producat, eget cauſa particulari, à qua determinetur; hæc autem cauſa eſt phantaſma expreſſum rei ſenſibilis. Sunt ergo de hac re duæ

In quo genere cauſæ phantaſma concurrtum intelle

D opiniones; altera exiſtimantium phantaſma concurrere in genere cauſæ materialis: altera eorum, qui putant concurrere in genere cauſæ efficientis. quæ adhuc bipartita eſt, vt mox dicemus. Priores volunt phantaſma habere ſe vti diſpoſitionem intellectus poſſibilis eo modo, quo perturbationes appetitus ad intellectus, & voluntatis noſtræ actiones: fit enim ſæpe do cente Ariſtotele 3. Ethic. cap. 4. vt prout quiſq; ſecundum appetitum afficitur, ita de rebus iudicet, eaſque appetat, aut reiiciat. Vnde quibus

1. Opinio eſt currere in g re cauſæ materialis.

E ira efferueſcit, facile iudicant ſumendam ſibi eſſe vindictam, eamque appetunt. Sic igitur ſeſe habere inquiunt phantaſma ad intellectum poſſibilem: quia ſi phantaſma Socratem verbi gratia, referat; diſponitur intellectus poſſibilis ad excipiendam ſpeciem hominis; ſi Bucephalum, ad ſpeciem equi; ſpectat autem hic concurſus ad cauſam materialem; ſiquidem diſpoſitiones patientis reuocantur ad materiam. Ac

F ſane quod phantaſma vt materia, non vt efficiens ad ſpeciem intelligibilem ſe habeat; ex eo videtur, quia ſemper effectus ſequitur deteriorem partem ſuæ cauſæ efficientis. Quare ſi intellectus agens, & phantaſma intelligibilem ſpeciem partiatim efficerent, cum phantaſma corporeum ſit, neceſſario ſpecies intelligibilis materiale quidpiam foret.

Hæc ſententia non placet, ſed ea potius, quæ phantaſmati actiuum concurſum tribuit quod

2. Opinio, qu placet.

quod communis philoſophantium ſchola tuetur Diuus Thomas de Veritate, quæſtione decima; articulo ſexto & ſecundo, contra Gentes, capite ſeptuageſimoſeptimo, & tertia parte qu. 9. artico quarto. Gaietanus ibidem, Scotus quodlib. 8. articul. 1. & in 1. diſtinct. 3. quæſt. 8. Lichetus eadem diſtinct. quæſt 2. Soncinas 7. Metaph quæſt 12. Ferrarienſis hoc in libro, quæſt. 13. in 2. diſtinct 17. quæſt. 2. & Capreolus in 2. diſtinct 3. q. 2. artic 3. Primum, quia intellectus eget cauſa particulari, à qua actiue determinetur: hæc vero non alia eſt, quam phantaſma. Vnde Ariſtoteles intellectum agentem comparauit externo lumini, quod à candore effectiue determinatur ad imaginem potius candoris, quam nigredinis ducendam. Deinde quia id, quod cauſat aſſimilando ſibi effectum, pertinet ad effectricem cauſam; at phantaſma ita ſe habet ad ſpeciem intelligibilem Namque rationem repræſentandi, ſeu eſſe repræſentatiuum, accipit ſpecies à phantaſmate, quemadmodum & eſt ſpiritale ab vtroque intellectu; ab agente, vt ab effectrici; à poſſibili, vt à cauſa ſubiectiua, ſeu materiali. Lege Diuum Thomā de Veritate quæſtione decima, articulo ſexto, ad ſeptimum Quod ſi quis obiiciat phantaſma dum ſibi ſimilem ſpeciem reddit, magis videri ſortiri rationem cauſæ exemplaris, cuius cauſalitas cōſiſtit imitatione, quam efficientis Reſpondemus, ſi proprie loquamur, eam tantum aſſimilationem pertinere ad cauſam exemplarem, qua res ad quam artifex operando reſpicit, ſecundum paſſiuam imitationem ab effectu exprimitur, vt in Phyſicis libro ſecundo capite ſeptimo quæſtione 4 articulo primo late diſſeruimus; at phantaſma non ita ſe habet ad ſpeciem intelligibilem; non enim intellectus ad ipſum attendens, ipſumque cognoſcens ad illius ſimilitudinem ſpeciem gignit. Quare minus proprie dici poteſt phantaſmata ſortiri cauſalitatem exemplaris reſpectu ſpeciei intelligibilis; ſed eſto hæc illi competat, ea tamen non obſtat, quo minus cauſalitas actiua, quam diximus, eadem ſimul conueniat.

[...]um concur[...] [...]hantaſma [...]ribuit. — *[...]tur. 1.* — *[...]tur. 2.* — *[...]lio.* — *[...]io.* — *[...]s proprie [...]itas exem[...] phantaſ[...]ribuitur*

Ad rationem vero, quæ oſtendere nitebatur phantaſma nullo pacto eſſe cauſam efficientem, ſed quaſi diſpoſitionem in generatione ſpecierum intelligibilium, reſpondendum eſt effatum illud Philoſophorum, Effectus ſequitur deteriorem partem ſuæ cauſæ, ſi abſolute ſpectetur, multis exemplis conuinci à vero aberrare. Atque vt nunc cætera omittamus, reſpondemus non oportere effectum ſequi deteriorem partem, cum deterior pars à præſtantiori eleuatur, vt in re propoſita accidit. Quandoquidem operatio phantaſmatis eleuatur ab intellectu agente vltra propriam vim, ac facultatem.

[...]detur ad [...]em prioris [...]ita.

Sed adhuc inter illos, qui phantaſmati reſpectu ſpecierum intelligibilium, efficiendi vim A tribuunt, diſſidium eſt. Nam Caietanus, Ferrarienſis, Capreolus & alii volunt phantaſma cōcurrere tanquam inſtrumentum, quo medio intellectus agens operetur. Scotus & alii aſſerunt phantaſma & intellectum agentem eſſe duas cauſas partiales, vnam totalem cauſam integrantes, quarum vtraque immediate effectum attingat. Prioribus ea ratio adſtipulatur, quia cauſa particularis eſt inſtrumentum vniuerſalis, quam determinat, & cui ſubordinatur: B at phantaſma determinat intellectum agentem, vt cauſa particularis vniuerſalem. Quod iam ex dictis conſtat. Præterea neceſſario eidem ſubordinatur, cum abſque illius concurſu agere nequeat. Poſteriores autem Philoſophi ſuam ſententiam ex eo confirmant: quia id, quod proprie inſtrumentum eſt, aut non agit niſi motum ab alio, vt ſerra, aut eſt tota virtus agentis, vt calor reſpectu ignis, quorum neutrum phantaſmati conuenit. Nec enim ab intellectu agen- C te quicquam accipit, vt ex ſuperioribus liquet: nec tota vis intellectus agentis, alioqui non eleuaretur per illius actionem, & influxum: ſi enim ſic eleuatur, oportet vt intellectus agens potiores partes in agendo obtineat, atque adeo vt eius virtus non ſit ea tantum, quæ phantaſmatis propria eſt.

[...]m. ſecta- [...]olunt. — *phantaſma cō-currere vt in-ſtrumentum.* — *Scotus & alii vt cauſam partialem.* — *Fundamenta prioris ſentētiæ.* — *Fundamenta poſterioris.*

Vtraque harum opinionum admodum pro- D babilis videtur; ſi tamen prima nomen inſtrumenti laxiori ſignificato vſurpet; vt nimirum conuenit iis omnibus, quorum interueniente miniſterio aliquod agens vniuerſale in operando vtitur. Qui igitur priorem tueri volet, ad rationem aduerſariorum reſpondebit, recte concludere phantaſma non eſſe proprie inſtrumentum intellectus agentis; quod tamen non ob- E ſtat, quo minus, late accepto vocabulo, inſtrumentum dici queat. Cui autem poſterior magis placuerit, ad argumentum partis contrariæ dicet, phantaſma non ſolum determinare intellectum agentem, vt cauſa particularis vniuerſalem determinat, ſed ei quoque ſubordinari, non tamen more proprii inſtrumenti, quaſi intellectus agens eo intermedio operetur: ſed quia nequit abſque illius conſortio agere, & illud vltra vires proprias excitat ad agendum, ita vt ambo partiatim & immediate influant in effectum, F quem neque phantaſma ſine intellectu, nec intellectus abſque phantaſmate vllo modo producet. Quod ſi quis opponat, cum duæ cauſæ ita concurrunt, quamlibet earum poſſe per ſe ſolam edere effectum eiuſdem ſpeciei, licet minus perfectum, vt cum duo luminoſa lumen producunt. Occurrendum, non eſſe id perpetuo verum, quia ſecus accidit in cauſis, quæ ſunt heterogeneæ comparatione effectuum, quomodo ſe habent intellectus agens & phantaſma ad ſpecies intelligibiles: itemque intellectus patiens & ſpecies intelligibiles ad intellectionem.

Vtraque ſententia probatur. — *Obiectio.* — *Solutio.*

ΚΕΦ. ϛ.

Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀδιαιρέτων νόησις ἐν τούτοις, περὶ ἃ οὐκ ἔστι τὸ ψεῦδος· ἐν οἷς δὲ τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθές, σύνθεσίς τις ἤδη νοημάτων, ὥσπερ ἓν ὄντων, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς ἔφη,

Ἡ πολλῶν μὲν κόρσαι ἀναύχενες ἐβλάστησαν.

ἔπειτα συντίθεσθαι τῇ φιλίᾳ, οὕτω καὶ ταῦτα κεχωρισμένα συντίθεται, οἷον τὸ ἀσύμμετρον. καὶ ἡ διάμετρος. ἂν δὲ γινομένων ἢ ἐσομένων, τὸν χρόνον προσεννοῶν, καὶ συντιθείς· τὸ γὰρ ψεῦδος ἐν συνθέσει ἀεί· καὶ γὰρ ἂν τὸ λευκὸν μὴ λευκόν, τὸ μὴ λευκὸν συνέθηκεν. ἐνδέχεται δὲ καὶ διαίρεσιν φάναι πάντα. ἀλλ᾽ οὖν ἐστί γε οὐ μόνον τὸ ψεῦδος ἢ ἀληθές, ὅτι λευκὸς Κλέων ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἦν, ἢ ἔσται· τὸ δὲ ἓν ποιοῦν, τοῦτο ὁ νοῦς ἕκαστον. τὸ δὲ ἀδιαίρετον ἐπεὶ διχῶς, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ οὐθὲν κωλύει νοεῖν τὸ ἀδιαίρετον, ὅταν νοῇ τὸ μῆκος· ἀδιαίρετον γὰρ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐν χρόνῳ ἀδιαιρέτῳ. ὁμοίως γὰρ ὁ χρόνος διαιρετὸς, καὶ ἀδιαίρετος τῷ μήκει, οὔκουν ἐστὶν εἰπεῖν ἐν τῷ ἡμίσει τι ἐνόει ἑκατέρῳ· οὐ γὰρ ἐστιν, ἂν μὴ διαιρεθῇ, ἀλλ᾽ ἢ δυνάμει. χωρὶς δὲ ἑκάτερον τῶν ἡμίσεων νοῶν, διαιρεῖ καὶ τὸν χρόνον ἅμα· τότε δὲ οἱονεὶ μήκη· εἰ δὲ ὡς ἐξ ἀμφοῖν, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῷ ἐπ᾽ ἀμφοῖν.

τὸ δὲ

CAPVT VI.

INdiuiſibilium a igitur intellectio in hiſce conſiſtit, circa quæ falſitas non eſt. At in quibus iam falſitas & veritas ineſt: in hiſce compoſitio quædam iam eſt conceptuum intellectus, quaſi ipſi ſint vnum. Atque vt Empedocles dixit; Text. 21.

Multorum certe capita, admirabile dictu,
Ceruice abſq; fuere exorta in luminis auras:
Illa tamen dulcis poſt hoc concordia iungit.

Sic & hæc ſeparata componi ſolent, vt in commenſurabile & diameter. b Quod ſi eorum etiam, quæ fuerunt, vel erunt ſit compoſitio, & tempus inſuper intelligitur, atq; additur. Falſitas n. in compoſitione ſemper conſiſtit. Nam ſi album non album eſſe dicat, ipſum tunc non album componit. Licet autem per diuiſionem etiam omnia dicere. Attamen falſitas, aut veritas non ſolum conſiſtit in hoc, Cleon eſt albus; ſed in his etiam, Cleon erat, vel erit albus. Id vero quod ſingulos dictos conceptus componit, vnumque facit, ipſe eſt intellectus. c Cum autem dupliciter indiuiſibile dicatur, aut potentia, aut actu: nihil prohibet intellectum, cum longitudinem intelligit, indiuiſibile intelligere, & in indiuiſibili tempore: eſt enim indiuiſibilis actu. Et tempus perinde atque longitudo diuiſibile, ac indiuiſibile eſt. Non igitur dici poteſt, qui in vtroque temporis dimidio intelligebat: non eſt enim ſi non diuiſio fiat, niſi potentia. At cum vtrumque ſenſum intelligit, diuidit ſimul & tempus, atque tunc vt longitudines, illa intelligit. Quod ſi longitudinem vt ex vtriſque conſtantem intelligat, in eo quoque, tempore nimirum ipſam intelligit, quod ex vtriſque pari modo temporibus conſtat, atque componitur. Text. 22. Text. 23.

d Quod

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Diſcrimina inter primam intellectus apprehenſionem & compoſitionem.

INdiuiſibilium a igitur.] Hoc capite duplicem intellectus functionem diſtinguit Ariſtoteles: vnam, qua res ſimpliciter apprehendimus, & dicitur intellectio indiuiſibilium: alteram, qua res conceptas componimus, vocaturque compoſitio, ſub qua tertia continetur. Docet autem eo differre priorem operationem à poſteriori, quod in illa non inſit veritas, aut falſitas: in hac inſit. Item quod in hac ea, quæ ſparſa ſunt, ad vnitatem reuocet intellectus, connectendo videlicet inter ſe terminos, & ex ipſis propoſitiones coagmentando eo modo, quo cecinit Empedocles, concordia factum eſſe, vt partes & membra animalium, quæ prius diſcreta fuerant, in vnum corpus coaleſcerent. Vel, quod eodem fere recidit, docet Ariſtoteles apprehenſionem ſimplicium eſſe priorem compoſitione: quia non componimus, niſi prius apprehendamus: imitaturque hac in re intellectus naturam in procreatione animantium, quæ, vt Empedocles exiſtimauit, prius membra ſingulatim finxit, &c. Porro autem, vt non quæuis coniunctio animal efformat, ſic neq; intellectus quæuis compoſitio veritatem enuntiat: ſi enim commenſuratio cum diametro componatur, propoſitio falſa erit: ſi incommenſuratio, vera.

Nomine compoſitionis quid denotetur.

Hic aduerte nomine compoſitionis comprehendi ab Ariſtotele tam affirmantem, quam negantem enuntiationem, vt annotauit Caietanus & Philoponus: nec immerito; cum omnis enuntiatio compoſitio quædam ſit: ſic propoſitionem negantem vocat paulo poſt Ariſtoteles diuiſionem proprio vocabulo, quod in ea vnum ab alio diuidamus, negemusve.

Quibus modis contingat falſitas in diuiſione.

b *Quod ſi eorum etiam, quæ fuerunt.*] Docet non modo ratione rerum conceptarum poſſe in enuntiationibus falſitatem reperiri; cum videlicet coniũgimus, quæ copulanda non erant: vt ſi dicamus hominem non eſſe animal (ſiquidem licet omnia per diuiſionem dicere, hoc eſt, quæ affirmata ſunt, negare) ſed etiam cum termini alioqui inter ſe probe cohærent: at tempus verbi non recte coaptatur. Nam, verbi gratia, morbus & Socrates cohærent inter ſe, dum Socrates ægrotat; ſi quis tamen pronuntiet Socratem ægrotaſſe, mutato præſenti tempore in præteritum, falſum dixerit.

Diſtinguitur ex obiectis 1. opera.

c *Dupliciter indiuiſibile.*] Primam intellectus operationem, qua indiuiſibilia, id eſt, ſimplicia percipiuntur, apertius diſtinguit ex obiectis, aitque trifariam indiuiſibile dici. Vocatur autem inprimis indiuiſibile, id quod non eſt actu diuiſum; diuidi tamen poteſt, vt linea: atque

atque hoc ſignificat, cum ait indiuiſibile dici dupliciter; nempe actu & potentia. De tali autem indiuiſibili agens, inquit, nihil prohibere, quo minus intellectus intelligat indiuiſibile, cum percipit aliquid continuum; nempe longitudinem, quæ eſt indiuiſibilis actu, licet potentia ſit diuiſibilis; poteſt nimirum intellectus magnitudinem dupliciter intelligere; Vno modo, vt eſt diuiſibilis potentia, ſicque intelligit lineam, numerando partem poſt partem: atque adeo in tempore, ſiue ſucceſſiue. Altero, vt eſt indiuidua actu: & ita percipit eam, vt vnum quid ex multis partibus conſtitutum, atque adeo ſimul. Ideoque ſubiungit tempus, & longitudinem ſimiliter diuidi, & non diuidi intelligendo, Vnde dici non poteſt, cum id, quod intelligitur, partibus caret, dimidium eius intelligi medietate temporis, ſed ſimul. quemadmodum ſi partes habeat, diuerſis partibus reſpondere poterunt diuerſæ partes temporis.

tio intellectus, vt eſt intellectio indiuiſibilium. Indiuiſib. 1. modo.

τὸ δὲ μὴ κατὰ ποσὸν ἀδιαίρετον, ἀλλὰ τῷ εἴδει νοεῖ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ, καὶ ἀδιαιρέτῳ τῆς ψυχῆς· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, καὶ οὐχ ᾗ ἐκεῖνα διαιρετὰ, ὃ νοεῖ, καὶ ἐν ᾧ χρόνῳ, ἀλλ᾽ ᾗ ἀδιαίρετα· ἔνεστι γὰρ κἀν τούτοις τι ἀδιαίρετον, ἀλλ᾽ ἴσως, οὐ χωριστὸν, ὃ ποιεῖ ἕνα τὸν χρόνον καὶ τὸ μῆκος· καὶ τοῦτο ὁμοίως ἐν ἅπαντί ἐστι τῷ συνεχεῖ καὶ χρόνῳ καὶ μήκει. ἡ δὲ στιγμὴ, καὶ πᾶσα διαίρεσις, καὶ τὸ οὕτως ἀδιαίρετον, δηλοῦται, ὥσπερ ἡ στέρησις. καὶ ὅμοιος ὁ λόγος ἐπὶ τῶν ἄλλων· οἷον, πῶς τὸ κακὸν γνωρίζει, ἢ τὸ μέλαν: τῷ ἐναντίῳ γὰρ πως γνωρίζει. δεῖ δὲ δυνάμει τὸ γνωρίζον, καὶ ἓν εἶναι ἐν αὐτῷ. εἰ δέ τινι μή ἐστιν ἐναντίον τῶν αἰτίων, αὐτὸ ἑαυτὸ γινώσκει, καὶ ἐνέργειά ἐστι καὶ χωριστόν. ἔστι δ᾽ ἡ μὲν φάσις τι κατά τινος, ὥσπερ ἡ κατάφασις καὶ ἀληθὴς ἢ ψευδὴς πᾶσα· ὁ δὲ νοῦς οὐ πᾶς, ἀλλ᾽ ὁ τοῦ τί ἐστι κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι ἀληθὴς, καὶ οὐ τί κατά τινος· ἀλλ᾽ ὥσπερ τὸ ὁρᾶν ἰδίου ἀληθές. εἰ δ᾽ ἄνθρωπος τὸ λευκὸν ἢ μὴ, οὐκ ἀληθὲς ἀεί· οὕτω δὲ ἔχει ὅσα ἄνευ τῆς ὕλης.

ΚΕΦ.

d *Quod vero non in quantitate, ſed forma eſt indiuiſibile, id in indiuiſibili tempore, & anima indiuiſibili intellectione percipit, atque intelligit: per accidens autem, & non hoc ſane, quo illa diuiſibilia ſunt, id quod intelligit, & tempus, in quo intelligit, ſed hoc, quo indiuiſibilia ſunt. Ineſt enim & in his indiuiſibile quiddam : at fortaſſe non ſeparabile, quod quidem vnum tam tempus ipſum, quam ipſam longitudinem facit, atque in omni ſane continuo, & tempore, & longitudine ſimiliter ineſt.* Text. 24.

e *Punctum autem, omniſque diuiſio, & id, quod eſt ſic indiuiſibile, perinde atque priuatio cognoſcitur, manifeſtumque euadit: ſimilis eſſe videtur & in aliis ratio: hoc enim modo malum cognoſcit, atque etiam nigrum: Contrario namque quodammodo cognoſcit.* f *Id autem quod cognoſcit, potentia nimirum eſſe, & in ipſo potentiam ineſſe oportet. Quod ſi cauſarum alicui nullum ſit omnino contrarium : illa ſeipſam profecto cognoſcit, & eſt actus, & etiam ſeparabilis.* Text. 25.

g *Eſt autem dictio, quæ aliquid de aliquo enuntiat, quemadmodum affirmatio, vera omnis, aut falſa At intellectus non omnis, ſed qui eſt ipſius quid eſt ſecundum formam, eſt verus, & non quippiam de quopiam dicit. Sed vt viſio proprii ipſius eſt vera; ſi vero album hominem eſſe dicat, aut non ſemper eſt vera: ſic ſeſe habent ea, quæ ſine materia ſunt.* Text. 26.

CAP.

---

d *Quod vero non in quantitate.*] Secundo modo indiuiſibile ait dici illud, quod vnam ſpeciem vendicat, etſi compoſitum ſit ex pattibus non continuis, vt homo, domus, exercitus, & hoc ait percipere animam tempore indiuiſibili, & per indiuiſibilem potentiam, cuiuſmodi eſt intellectus. Addit etiam licet ea quæ ſunt indiuiſibilia ſpecie, aliquam ratione partium diuiſionem ſortiantur; tamen per accidens intelligi diuiſa, non vt ſunt diuiſibilia, & ex parte eius, quod intelligitur, & ex parte temporis: ſed vt ſunt indiuiſibilia, quia in partibus diuiſis eſt aliquod indiuiſibile; nempe ipſa ſpecies, quam intellectus indiuiſibiliter percipit. Quod ſi intelligeret partes vt diuiſas; nimirum carnem per ſe, & oſſa per ſe, atque ita cæteras: tunc non intelligeret tempore indiuiſibili. Contendit autem Ariſtoteles huius & ſuperioris modi ſimilitudinem oſtendere.

Indiuiſibile 2. modo.

Vt enim hoc in modo eſt aliquid indiuiſibile; nimirum ſpecies, quæ facit omnes partes totius vnum eſſe, ita forſitan in continuo ineſt quidpiam ab eo inſeparabile; videlicet indiuiſibile; quod cauſa eſt, vt tempus vnum ſit, & longitudo vna: Siue hoc dicatur eſſe punctum in linea, & momentum in tempore: ſiue ipſa ſpecies longitudinis, aut temporis. Sed hoc differt, quod tale indiuiſibile ſimiliter in omni continuo, & tempore, & linea inuenitur: indiuiſibile autem ſecundum ſpeciem, non ſimiliter in omnibus ſpeciem habentibus: ſiquidem quædam conſtant partibus homogeneis, quæ eandem ſpeciem & appellationem cum toto ſortiuntur : alia ex partibus heterogeneis, quæ aliter ſe habent. Ita hunc locum perobſcurum interpretatur Diuus Thomas.

Quæ ſimilitudo, & quæ differentia detur inter huiuſmodi indiuiſibilia.

c *Punctum autem.*] Indiuiſibile tertio modo id eſſe ait, quod non ſolum actu, ſed potentia inſectile eſt, vt punctum, hoc autem diuiſio appellatur, quia vt per illud partes cohærent, ita & ſecantur,

Indiuiſibile 3. modo.

ſecantur, cum ab ſe mutuo abiunguntur: quod ſimiliter de momento pronunciandum eſt. Hoc indiuiſibile quo pacto ſub intellectum cadat, oſtendit; docens illud non intelligi per ſe, ſed per contrarium, ſeu quaſi contrarium: percipitur enim per negationem continui, ſicuti priuatio per formam, quam negat, vt malum per bonum & nigrum per album. Numerat autem nigrum inter priuantia, vel quia, vt interpretatur D. Thomas, ſemper alterum contrariorum, quod imperfectius eſt, obtinet modum priuationis reſpectu alterius, vt iam alibi expoſuimus. Vel certe, quia ſumpſit album pro luce, nigrum pro tenebris.

Modus cognoſcendi vnum contrarium per aliud, eſt proprius intellectus humani.

f *Id autem quod cognoſcit.*] Docet modum illum cognoſcendi vnum contrarium per aliud, ſiue priuatiuum per formam negatam, ita vt intellectus ex cognitione vnius progrediatur ad cognitionem alterius, proprium eſſe facultatis intellectricis quæ eſt in potentia, & non in actu puro: cuiuſmodi eſt humanus intellectus. Quod ſi quis alius exiſtat, quem prænotio eius contrarii non deducat ad intelligentiam alterius: ſed in ſe ipſo omnia vnite ac ſimpliciter comprehendat: oportere eum actum eſſe puriſſimum, & à materia ac potentialitate prorſus abiunctum, quod eſt ipſa diuina mẽs. Ita hunc locum explicant D. Thomas & Philoponus: Themiſtius tamen & Simplicius aliter; nempe de intellectu illo ſeparato, quem finxere humano aſſiſtere ad rerum notionem excipiendam. Prior tamen interpretatio vera ac germana eſt, congruitq; cum iis, quæ ab Ariſtotele lib. 12. Metaph. c. 7. & 8. de Diuina mente ſcripta ſunt.

In 2 operatione intellectus dari veritatem vel falſitatẽ per ſe. In 1. autem veritatem per ſe, falſitatem per accidens.

g *Eſt autem dictio.*] Reuocat ſe Ariſtoteles ad id, vnde eſt digreſſus; nempe ad ſecundam intellectus operationem, docetq; intellectum, qui eſt in compoſitione & diuiſione verſatur, affirmando, aut negando aliquid de aliquo, interdum falſum eſſe, interdum verum. Eum autem, qui circa ſimplicia occupatur, & ipſum quod quid eſt rei ſecundum ſuam naturam abſque nexu apprehendit, per ſe ſemper eſſe verum, quemadmodum & viſus aliique ſenſus dum propria ſenſibilia apprehendunt: etſi per accidens interdum errent in applicatione formæ, quam percipiunt, quod hoc, vel illud album ſit, quod re vera non eſt. Tandem ſubdit ita rem habere in immateriali potẽtia, ſiue intellectu: fallitur enim etiam in ſimplici apprehenſione, non tamen per ſe, ſed ex accidente, dum etſi non componat, ſimplici actu accommodat alicui id, quod ei non ineſt, vt ſi Solem ſub magnitudine bipedali concipiat. Sed nos de errore ſenſuum ſuperius diſputauimus, & de veritate tum ſimplici, tum complexa, quid ſit, & quibus rebus competat, quibus non: in primo de interpretatione diſſeruimus.

ΚΕΦ. Ζ.

Τὸ αὐτὸ δ' ἐστὶν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι· ἡ δὲ κατὰ δύναμιν, χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί· ὅλως δὲ οὐδὲ χρόνῳ· ἔστι γὰρ ἐξ ἐντελεχείας ὄντος πάντα τὰ γιγνόμενα. φαίνεται δὲ τὸ μὲν αἰσθητὸν, ἐκ δυνάμει ὄντος τοῦ αἰσθητικοῦ, ἐνεργείᾳ ποιοῦν, οὐ γὰρ πάσχει, οὐδ' ἀλλοιοῦται· διὸ ἄλλο εἶδος τοῦτο κινήσεως· ἡ γὰρ κίνησις, τοῦ ἀτελοῦς ἐνέργεια ἦν· ἡ δ' ἁπλῶς ἐνέργεια ἑτέρα ἡ τοῦ τετελεσμένου. τὸ μὲν οὖν αἰσθάνεσθαι ὅμοιον τῷ φάναι μόνον, καὶ νοεῖν. ὅταν δὲ ἡδὺ ἢ λυπηρὸν, οἷον καταφᾶσα, ἢ ἀποφᾶσα, διώκει ἢ φεύγει· καὶ ἔστι τὸ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι τὸ ἐνεργεῖν τῇ αἰσθητικῇ μεσότητι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἢ τοιαῦτα. καὶ ἡ φυγὴ δὲ καὶ ἡ ὄρεξις τοῦτο ἡ κατ' ἐνέργειαν. καὶ οὐχ ἕτερον τὸ ὀρεκτικὸν, καὶ φευκτικὸν, οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τοῦ αἰσθητικοῦ· ἀλλὰ τὸ εἶναι ἄλλο.

τῇ δὲ

CAPVT VII.

Scientia a autem ea quæ eſt actu, eſt idem, quod res; ea vero, quæ eſt potentia, in vno prior eſt tempore. Simpliciter autem neque tempore; ſunt enim vniuerſa quæ fiunt, ex eo, quod actu eſt. Text. 2[?] *b Senſibile autem ad actum ex potentia ſenſitiuum ipſum deducere, actuque videtur efficere, non enim patitur, ac alteratur.* Text. 2[?] *Quapropter alia quædam eſt hæc ſpecies motus, nam motus actus eſt imperfecti: at actus ſimpliciter, qui quidem eſt rei perfectæ, alius eſt omnino, diuerſusq; ab illo. Sentire igitur ipſi dicere ſolum, ac intelligere ſimile eſt. c Cum autem ſenſus iucundum aut moleſtum diſcernit: quaſi affirmauerit, aut negauerit; tum perſequitur, aut fugit.* Text. 2[?] *d Atque delectari, aut dolere eſt operari ipſa medietate ſenſus ad bonum, aut malum, vt talia ſunt. e Et fuga & appetitus, qui eſt actu, hoc ſunt, & non aliud eſt appetitiuum, aliud fugitiuum, nec alia ſunt iſta à ſenſitiuo: quanquam ipſarũ ratio non eſt eadem, ſed diuerſa.*

f Anima

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Hoc lib. c. 4. tex. 53. & c. 3. text. 39. ibi q. 3. art. 2.

Scientia a autem ea.] Vt Diuus Thomas, & Simplicius, & Philoponus, aliique Interpretes obſeruarunt: tradit hoc capite Ariſtoteles diſcrimen inter actiuum & contemplatiuum intellectum, vt hæc de intellectrici facultate doctrina illuſtrior euadat. Præmittit igitur intellectum in actu, id eſt, intellectum, prout intelligendi actum exercet, eſſe idem cum re intellecta, quod qua ratione verum ſit, alibi explicuimus. Item intellectum potentia antecedere intelle-

ctum

ctum actu quia quod in poteſtate eſt ad intelligendum, deducitur aliunde ad actum Id vero reſpectu eiuſdem hominis accipi debet. Simpliciter enim potius antecedit, qui actu eſt; quia omnis potentia ab eo, quod eſt in actu conſtitutum, ad actum prouehitur.

Qua ratione intelligendum ſit intellectum potentia antecedere intellectum actu.

b *Senſibile autem.*] Quia inter ſenſum & intellectum cognatio quædam eſt: ex iis, quæ ſenſui conueniunt, intellectus vim explicare contendit. Competit autem in primis ſenſui deduci ad actum ab obiecto ſenſibili, non tamen per aliquam proprie dictam alterationem, aut motum: qui ſit actus entis in potentia, vt in potentia: quemadmodum lib. 5. Phyſ. definitur; ſed per alterationem translatitiam, qua ſubiectum non corrumpi, aut lædi: ſed perfici ſolet. Item per aliud quoddam genus motus, ſeu mutationis, qua imagines ab obiecto tranſmiſſæ organo corporeo imprimuntur. Porro prima ſenſus operatio, quæ eſt ſimplex cognitio obiecti, ſimilis eſt primæ functioni intellectus, quæ dicitur ſimplicium apprehenſio, quam hic dictionem & intellectionem ſimplici vocabulo applicat, eaque ſpeciatim pertinet ad intellectum ſpeculatiuum.

Simplex ſenſus cognitio ſimilis eſt primæ intellectus operationi.

…imen inter …ctum pra… …n & ſpe… …uum.

c *Cum autem ſenſus.*] Alia ſenſus operatio eſt perceptio rei ſenſibilis ſub rationem conuenientis, aut non conuenientis, iucundi, aut moleſti, quæ pertinet ad phantaſiam. Ratione huius ſimilem eſſe vult Ariſtoteles ſenſum intellectui practico, cuius eſt rem amplectendam, fugiendamve proponere voluntati. Vnde & diſcrimen habetur inter practicum & ſpeculatiuum intellectum, quod hic rem ſimpliciter conſideret, neque ſpectet opus: ille dum rem vt commodam, vel noxiam repræſentat, ad proſecutionem, aut fugam laceſſat: atque adeo ad praxim dirigat.

d *Atque delectari.*] Quia iucundi & moleſti fecit mentionem, obiter docet quid ſit voluptuaria moleſtaque actio, circa quid verſetur, cuius ſit facultatis propria. Ait eſſe delectationem, aut dolorem; verſari circa bonum; aut malum, qua talia ſunt, pertinere ad appetitum ſenſitiuum, quem appellat medietatem, ſeu mediocritatem, quia vt interpretatur Simplicius; vtriuſque ſuſceptor eſt, tum ſuauis, tum inſuauis; ſiue quia ex ſe eſt quaſi medium, non magis ad delectationem, quam ad moleſtiam recipiendam aptum.

…acto de… …ntelligi ap… …um ſenſi… …n non di… …ià poten… …ſitiua.

e *Et fuga, & appetitus.*] Monet fugam & appetitum in actu, id eſt, actum auerſandi & actum proſequendi obiectum, idem eſſe, quod dolor & delectatio. Quæ res fuſius & enucleatius eſſet hoc loco pertractanda, niſi iam in Ethicis fuiſſet à nobis explicata. Subdit quoque appetitum ſenſitiuum, ad quem prædictæ actiones ſpectant, non diſtingui à potentia ſenſitiua. Intellige autem non diſtingui ſubiecto; quandoquidem, vt ab eadem anima oriuntur, ita in eodem inſunt animali: alioqui diuerſam habent rationem, imo & realitatem. *Diſp. 6. q. 3. art. 1.*

f *Animæ*

τῇ δὲ διανοητικῇ ψυχῇ τὰ φαντάσματα οἷον αἰσθήματα ὑπάρχει. ὅταν δὲ ἀγαθὸν ἢ κακὸν φήσῃ ἢ ἀποφήσῃ φεύγει ἢ διώκει. διὸ οὐδέ ποτε νοεῖ ἄνευ φαντάσματος ἡ ψυχή. ὥσπερ δὲ ὁ ἀὴρ τὴν κόρην τοιανδὶ ἐποίησεν, αὐτὴ δ᾽ ἕτερον καὶ ἡ ἀκοὴ ὡσαύτως· τὸ δὲ ἔσχατον ἕν, καὶ μία μεσότης· τὸ δ᾽ εἶναι αὐτῇ πλείω. τίνι δ᾽ ἐπικρίνει, ᾗ διαφέρει γλυκὺ καὶ θερμόν, εἴρηται μὲν καὶ πρότερον, λεκτέον δὲ καὶ νῦν. ἔστι γάρ ἕν τι. οὕτω δὲ καὶ ὡς ὅρος. καὶ ταῦτα ἓν τῷ ἀνάλογον καὶ τῷ ἀριθμῷ, ὃν ἔχει πρὸς ἑκάτερον, ὡς ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα. τί γὰρ διαφέρει τὸ διαπορεῖν, πῶς τὰ ὁμογενῆ κρίνει ἢ τἀναντία· οἷον λευκὸν καὶ μέλαν; ἔστω δὴ ὡς τὸ α τὸ λευκὸν, πρὸς τὸ β τὸ μέλαν, τὸ γ πρὸς τὸ δ ὡς ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα ὥστε καὶ ἐναλλάξ. εἰ δὴ τὰ γ δ ἑνὶ εἴη ὑπάρχοντα, οὕτως ἕξει ὥσπερ καὶ τὰ α β, τὸ αὐτὸ μὲν καὶ ἕν· τὸ εἶναι δὲ οὐ αὐτὸ κἀκεῖνο ὁμοίως, ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος, κἂν εἰ μὲν τὸ α τὸ γλυκὺ εἴη, τὸ β δὲ τὸ λευκόν. τὰ μὲν οὖν εἴδη τὸ νοητικὸν ἐν τοῖς φαντάσμασι νοεῖν.

καὶ ὡς

f *Animæ autem dianoiticæ ipſa phantaſmata perinde atque ſenſibilia ſenſui ipſi ſubiiciuntur; atque cum bonum, aut malum eſſe dicit affirmando aut negando, tum fugit, aut perſequitur. Quapropter ipſa anima ſine phantaſmate nunquam inintelligit* g *Fit autem & hic perinde vt ibi: nam aër quidem pupillam talem efficit: ipſa autem aliud, & auditus ſimili modo: ipſum vero vltimum vnum quidem eſt, & medietas vna, at ipſius plures ſunt rationes. Quo vero diiudicat, atque diſcernit calidum à dulci differre: dictum & prius eſt, & nunc etiam eſt dicendum.* h *Eſt enim vnum quidquid ipſum, & ita vnum vt terminus.* i *Atque hæc ipſa vnum ſunt, tum ſimilitudine rationis, tum numero, quem habent ad vtrumque, vt illa inter ſeſe habent. Quid enim intereſt, ſi quonam pacto diſcernit aut ea, quæ ſub eodem genere collocantur, aut contraria, dubitemus, vt album ac nigrum? Sit igitur, vt eſt A, quod eſt album ad B. quod eſt nigrum, ſic C, ad D; Quare mutato ordine comparationem etiam eorundem vere facere licet. Si igitur C D ſint vnum, ipſa profecto ſeſe habebunt perinde atque A B, vt ſint idem & vnum: non eandem autem habeant rationem, & illa ſimili modo. Eadem erit omnino ratio, etſi A quidem ſit dulce, B vero album. Intellectiuum igitur ipſas formas in phantaſmatibus ipſis intelligit.*

Text. 30.

Text. 31.

k Et

Animæ autem.] Diſcrimen intellectus contemplatiui & practici repetens ait, licet anima dianoitica, id eſt, intellectus contemplatiuus phantaſmatis vtantur, quia hæc ei ſuppeditant

ſpecies

ſpecies,ſicuti ſenſibilia externa ſenſui: tamen intellectum practicum aliter eiſdem vti; nimirum, prout inſeruiunt ad practica dictamina circa bonum,aut malum amplectendum,aut declinandum. Vnde colligit,nunquam animam intelligere citra opem phantaſmatum, cum ea vtrique intellectui neceſſaria ſit.

g *Fit autem.*] Dixerat ſenſibile mouere ſenſum,nunc quo pacto moueat obiter oſtendit, aiens rem obiectam ſenſui prius medium afficere, deinde externi ſenſus officinam immutare vſque ad ipſum medium,id eſt,vſq; ad ſenſum communem ad quem tanquam ad centrum omnium ſenſibilium imagines perferuntur;hunc vero ait re vnum, ratione plures eſſe, tum quia re vera quoad naturam vna ſimplex facultas eſt:tum quia vnius termini vicem obtinet,quatenus ad eam externorum ſenſuum functiones terminantur:officio autem multiplex eſt, quia inter calidum & dulce verbi gratia,& inter omnia externa ſenſibilia diſcrimen ponit, eaque & ipſorum ſenſiones diiudicat, vt alibi dictum fuit. Hinc cognitam eſſe vult Ariſtoteles ſimilitudinem, ſiue analogiam inter ſenſum & intellectum:quia vt externa ſenſibilia ſeſe habent ad ſenſum communem, quem mouent, ita phantaſmata ad intellectum:& vt ſenſus communis omnia ſenſibilia percipit,ita intellectus omnia intelligibilia:ille miniſterio ſenſuum,hic ope phantaſmatum. Quod ad vim munuſque ſenſus communis attinet,addit Philoponus non ſolum communem ſenſum eſſe quaſi ſedem omnium ſenſibilium: ſed in ſingulari quoque externis ſenſibus dari vnum καταγώγιον,id eſt, confluuium, ad quod ſenſibilia cuiuſque ſenſus concurrunt. Namque omnium viſilium commune quaſi centrum eſt aſpectus;omnium ſonorum auditus;odorum olfactus;tactilium tactus;guſtatilium guſtus. Illud tamen intereſt, quod ſenſus communis omnia externa ſenſibilia percipit,atque diiudicat: quilibet autem externus ſenſus ea duntaxat,quæ ipſi propria ſunt.

Vt communis ſenſus omnia ſenſibilia percipit, ſic intellectus omnia intelligibilia.

h *Etenim vnum quid ipſum.*] Quod libro ſuperiori de ſenſu communi aſſeruerat,id nunc repetit: nimirum eſſe vnum tanquam terminum, id eſt, vt Philoponus interpretatur,vt centrum circuli,in quod diuerſæ lineæ incidunt Vel, vt Simplicius ait,eſſe vltimum iudicatorium omnium ſenſibilium, & vnum quidem re ipſa, plura vero ratione, quatenus diuerſas ſenſibilium proprietates diuerſe cognoſcit Eſt enim,inquit,iudicatorium vnum,vt terminus, terminum appellans punctum in quem concurrunt lineæ diuerſæ. Nam & is vnus, impartibiliſque exiſtens diuerſam habet ad diuerſas lineas habitudinem.

Repetuntur quæ de ſenſu communi ſuperiori libro dicta ſunt.

i *Atque hæc ipſa vnum ſunt.*] Ita ſe inquit habere centrum vt ſenſum communem, tum proportione,tum numero. Proportione,quia vt ſe habet centrum ad lineas, ita ſenſus communis ad operationes aliorum ſenſuum:vt enim illæ ad centrum,ſic hæ ad tribunal ſenſus communis perferuntur. Numero quia vt centrum exiſtens vnum, ad multas lineas ordinem habet, ita communis ſenſus,cũ vnus ſit,ad multos ſenſus habitudinem ſeruat:atque ita ſenſus communis,& centrum obtinent eundem numerum,id eſt,haudquaquã numero variantur,quin potius in ſua vnitate cõſiſtunt. Alii,quorum interpretatio facilior videtur,verba illa,hæc ipſa vnum ſunt,explicant de proportione inter ſenſum & intellectum,reſpectu ſuorum obiectorum:quia vt ſe habent ſenſibilia ad ſua phantaſmata, ita ſenſus communis ad intellectum Quod Ariſtoteles oſtendit,ratione ducta à ſenſibilibus, admonens parum referre, ſiue ſenſibilia pertineant ad vnũ ſenſum externum, ſiue ad plures. Ratio vero eſt huiuſmodi,ſicuti ſe habet candidum ad nigrum,ita phantaſma candidi ad phantaſma nigri: ergo commutata proportione,vt ſe habet candidum ad ſuum phantaſma,ita nigrum ad ſuum. Si igitur phantaſma candidi & nigri inſunt vni,ſpectantque ad vnam potentiam,quæ eſt ſenſus communis, facultaſque vna ſecundum rem diuerſa ſecundum rationem:ita omnia phantaſmata pertinebunt ad vnam potentiam; videlicet intellectum,qui ſit facultas re vna, diuerſa vero ratione: & vt ſenſus communis non niſi interuentu externorum ſenſuum res percipit; ita intellectus non intelliget, niſi miniſterio phantaſmatum:non quaſi opus ſit phantaſmata ipſa intelligere:ſed res per illa repræſentatas Huiuſce rationis diſcurſum,aſſumptis elementis,vt alias conſueuit,proponit Ariſtoteles.

Communis ſenſus tum proportione,tum numero centro comparatur.

Vnitas intellectus colligitur ex vnitate ſenſus communis.

καὶ ὡς ἐν ἐκείνοις ὥρισται αὐτῷ τὸ διωκτὸν καὶ φευκτὸν, καὶ ἐκτὸς τῆς αἰσθήσεως, ὅταν ἐπὶ τῶν φαντασμάτων ᾖ, κινεῖται, οἷον αἰσθανόμενος τὸν φρυκτὸν, ὅτι πῦρ τῇ κοινῇ γνωρίζει, ὁρῶν κινούμενον, ὅτι πολέμιος· ὁτὲ δὲ ἐν τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ φαντάσμασιν ἢ νοήμασιν, ὥσπερ ὁρῶν λογίζεται καὶ βουλεύεται τὰ μέλλοντα πρὸς τὰ παρόντα καὶ ὅταν εἴπῃ ὡς ἐκεῖ τὸ ἡδὺ ἢ λυπηρὸν, ἐνταῦθα φεύγει ἢ διώκει, καὶ ὅλως ἐν πράξει καὶ τὸ ἄνευ δὲ πράξεως καὶ τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστὶ, τῷ ἀγαθῷ καὶ κακῷ ἀλλὰ τῷ γε ἁπλῶς διαφέρει καὶ τινί.

τῷ δὲ

k *Et vt in illis ipſis definitum eſt id, quod fugiendum eſt, vel ſequendum, ſic & ſine ſenſu cum in phantaſmatibus eſt mouetur: ſentiens enim ſignum face datum igne eſſe, videnſq; ipſum communi ſenſu agitari motu, cognoſcit hoſtem accedere, at nonnunquam hiſce quæ ſunt in anima, phantaſmatibus, aut mentis conceptib. quaſi videns ad ea quæ ſunt præſentia ratiocinatur, atque deliberat de futuris Et cum dixerit hic aut ibi rem eam eſſe, quæ voluptatem aut dolorem affert, tum fugit, aut perſequitur, & omnino aliquid agit.* l *Ipſum autem verum ac falſum, quæ ſine actione ſunt, in eodem genere ſunt, in quo ſunt bonum ac malum, ſed abſolute differunt atque cuiuſpiam ratione.* Text. 33. Text. 34.

m *At*

k *Et vt in illis.*] Oſtendit quonam pacto excitetur intellectus actiuus ad deliberandum de re proſequenda fugiendave: nempe interdum moueri ſenſibilibus præſentibus: nonnunquam ſola phantaſia ſtimulante. Nam qui conſpicatur erectam agitatamque facem ad ſignificandos hoſtium incurſus, præſentia rei ſenſibilis, viſuq; impellitur ad conſilium ineundum aduerſus hoſtes. Interdum autem, etſi nullum præſens obiectum laceſſat, phantaſia de futuris cogitans, & alia cum aliis conferens intellectus prouocat, vt de agendis deliberet, & quid facto opus ſit, doceat, & quæ iucunda aut moleſtia iudicarit, ea proſequi aut declinare iubeat.

l *Ipſum autem verum.*] Docet verum & falſum, quæ ad actionem non pertinent in eodem genere contineri, in quo bonum & malum, id eſt, hæc omnia pertinere ad intellectum vnum eundem re. Nec enim intellectus practicus & ſpeculatiuus ſunt potentiæ realiter diſtinctæ. Neque in obiecta ſimpliciter diuerſa tendunt. Nam ſpeculatiuus verſatur circa cognitionem veri & falſi abſolute: practicus autem in ordine ad opus, atque adeo, vt eſt conueniens, vel non conueniens ſeu bonum, aut malum: quæ obiecti diſtinctio non ſat eſt, vt intellectus practicus & ſpeculatiuus re ipſa diſtinguantur. Qua de re in progreſſu plura.

Intellectum practicum & ſpeculatiuum non eſſe potentias realiter diſtinctas.

τὰ δὲ ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα νοεῖ, ὥσπερ ἂν εἰ τὸ σιμὸν, ᾗ μὲν σιμὸν, οὐ κεχωρισμένως· ᾗ δὲ κοῖλον, ἔπ γ' ἐνόει ἐνεργείᾳ, ἄνευ τῆς σαρκὸς ἂν ἐνόει ἐν ᾗ τὸ κοῖλον. οὕτω τὰ μαθηματικὰ οὐ κεχωρισμένα ὡς κεχωρισμένα νοεῖ ὅταν νοῇ ἐκεῖνα. ὅλως δὲ ὁ νοῦς ἐστιν ὁ κατ' ἐνέργειαν τὰ πράγματα νοῶν. ἆρα δὲ ἐνδέχεται τῶν κεχωρισμένων τι νοεῖν, ὄντα αὐτὸν μὴ κεχωρισμένον μεγέθους, ἢ οὔ, σκεπτέον ὕστερον.

ΚΕΦ.

m *At vero res eas, quæ vocitantur ob abſtractionem abſtractæ hoc pacto intelligit: nam vt ſi quiſpiam ſimitatem non vt eſt ſimitas: quo quidem pacto percipi ſeparata non poteſt, ſed vt concauitas eſt, intelligeret actu, ſine ea tum ipſam intelligeret carne; in qua concauitas eſt: ſic cum res intelligit mathematicas, tum ſeparatas ipſas, vt ſeparatas intelligit.* Text. 35.

n *Omnino autem is intellectus, qui actu intelligit res, ipſe eſt, vti diximus. Si vero fieri poſſit, vt aliquam ipſe non ſeparatus à magnitudine ſeparatarum rerum intelligat necne, conſiderandum eſt poſtea.* Text. 36.

CAP.

m *At vero res eas*] Quia aſſerueratintellectum ſpeculatiuum verum in commune, & abſtractum conſiderare: oſtendit qua ratione abſtracta contempletur in diſciplinis Mathematicis; nimirum cōſiderando illa, quæ in materia quidem ſunt, non tamen vt in materia ſenſibili continentur, quod illuſtrat exemplo ſimitatis, ſeu curuitatis naſi Si n. vt talis curuitas eſt perpendatur, neceſſario in ſua conſideratione naſum, ac materiam ſenſibilem inuoluet: non autem ſi abſolute ſecundum communem rationem curuitatis ſpectetur. De materia ſenſibili & intelligibili, deq; tota varietate abſtractionum, quæ in ſcientiis inuenitur, egimus in Prooemio Phyſicorum, q. 1 art. 3.

n *Omne autem.*] Repetit quod ſupra docuerat, nimirum intellectum eſſe rem quam intelligit. Quod qua ratione verum ſit, iam expoſuimus, & proximo ſequenti capite inculcabimus. Poſtremo, dubitat an intellectus, dum eſt in corpore cognitionem ſubſtantiarum ſeparatarum aſſequi valeat: cuius dubitationis ſolutionem in alium locum reiicit. Et vero in Commentariis primæ Philoſophię à nobis tractatur.

ΚΕΦ. η.

ΝΥΝ δὲ περὶ ψυχῆς τὰ λεχθέντα συγκεφαλαιώσαντες, εἴπωμεν πάλιν, ὅτι ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πώς ἐστι πάντα· ἢ γὰρ αἰσθητὰ τὰ ὄντα, ἢ νοητά· ἔστι δ' ἡ ἐπιστήμη μὲν, τὰ ἐπιστητά πως· ἡ δ' αἴσθησις, τὰ αἰσθητά. πῶς δὲ τοῦτο, δεῖ ζητεῖν. τέμνεται οὖν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ αἴσθησις εἰς τὰ πράγματα, ἡ μὲν δυνάμει εἰς τὰ δυνάμει· ἡ δ' ἐντελεχείᾳ, εἰς τὰ ἐντελεχείᾳ. τῆς δὲ ψυχῆς τὸ αἰσθητικὸν, καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν δυνάμει ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν ἐπιστητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν· ἀνάγκη δ' ἢ αὐτὰ ἢ τὰ εἴδη εἶναι· αὐτὰ μὲν γὰρ δὴ οὔ· οὐ γὰρ ὁ λίθος ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὸ εἶδος.

ὥστε

CAPVT. IIX.

NVnc autem ea, quæ de anima dicta ſunt, quaſi ad quædam capita redigentes: rurſus dicamus animam ipſam ea vniuerſa quodammodo eſſe, quæ ſunt. Nam ea, quæ ſunt, aut intelligibilia ſunt, aut ſenſibilia. Atque ſcientia quidem eſt res ea quodammodo, quæ ſub ipſam ſcientiam cadunt; ſenſus autem ipſa ſenſibiles. Verum quo pacto id ita eſt, quæramus oportet. Sciinditur igitur in ipſas res ſcientia, atq; ſenſus: is quidem qui eſt potentia in res potentia tales: is vero qui eſt actu in actu ſimiliter tales, & ſcientia pari modo Senſitiuum autem animæ, & id, quod ſcientis effici poteſt, hæc potentia ſunt. Hoc quidem id, quod ſub ſcientiam cadit, illud vero ſenſibile. [illegible] qui neceſſe eſt aut res ipſas, aut formas in anima eſſe, at non ſunt in ea res ipſa profecto. Non enim ipſe lapis in animo, ſed forma lapidis ineſt. Text. 37.

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Animam quodammodo eſſe omnia.

NVnc a autem ea.] Quę de ſenſu & intellectu tradiderat; quaſi in ſummam colligit, aiens animam quodammodo eſſe omnia. Namq; omne ens aut ſenſibile, aut intelligibile eſt: anima vero ratione ſenſuum eſt omnia ſenſibilia: ratione intellectus omnia intelligibilia. Id autem quo pacto veritati conſonet exponit aſſerens, tam obiectum ſenſus, quam intellectus: tam ſenſum quam intellectum bifariam dici: actu nimirum, vel poteſtate: actu ſumitur vtrumq; obiectum, cum actu à facultate cognoſcente percipitur: poteſtate cum non actu cognoſcitur. eſt tamen idoneum vt cognoſcatur. Similiter intellectus in actu dicitur, cum actu contemplatur: poteſtate, dum poteſt contemplari. Parique modo ſenſus in actu, dum actu ſenſionem edit: poteſtate, dum edere illam valet. Anima igitur quatenus eſt in poteſtate ad percipienda omnia, dicitur omnia potentia: vt vero eſt in actu cognoſcendi, dicitur eſſe actu ea, quæ ſub eius notionem veniunt. Porro animam eſſe omnia, non realiter accipiendum eſt; nec enim anima eſt lapis, quem intelligit, aut color, quem cernimus, ſed notionaliter, hoc eſt, ſecundum rerum imagines, ſimilitudineſve, quibus conſignatur.

b Quare

ὥστε ἡ ψυχὴ ὥσπερ ἡ χείρ ἐστι. καὶ γὰρ ἡ χεὶρ ὄργανόν ἐστιν ὀργάνων. καὶ ὁ νοῦς δὲ, εἶδος εἰδῶν. καὶ ἡ αἴσθησις, εἶδος αἰσθητῶν. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ πρᾶγμα οὐδέν ἐστι παρὰ τὰ μεγέθη, ὡς δοκεῖ, τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένον ἐν τοῖς εἴδεσι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητά ἐστι, τά τε ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, καὶ ὅσα τῶν αἰσθητῶν, ἕξεις καὶ πάθη. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε μὴ αἰσθανόμενος μηδὲν, οὐδὲν ἂν μάθοι, οὐδὲ ξυνίοι· ὅταν δὲ θεωρῇ, ἀνάγκη ἅμα φάντασμά τι θεωρεῖν. τὰ γὰρ φαντάσματα, ὥσπερ αἰσθήματά ἐστι, πλὴν ἄνευ ὕλης. ἔστι δ' ἡ φαντασία, ἕτερον φάσεως καὶ ἀποφάσεως· συμπλοκὴ γάρ ἐστι νοημάτων τὸ ἀληθὲς ἢ ψεῦδος. τὰ δὲ πρῶτα νοήματα. τίνι διοίσει τοῦ μὴ φαντάσματα εἶναι; ἢ οὐδὲ τἆλλα ψαντάσματα, ἀλλ' οὐκ ἄνευ φαντασμάτων.

ΚΕΦ.

b Quare anima eſt vt manus; manus enim inſtrumentorum eſt inſtrumentum. Et intellectus formarum eſt forma, & ſenſus itidem ſenſibilium forma. Cum autem nulla res ſit, vt videtur, præter magnitudines ſenſibiles ſeparata, in ipſis profecto ſenſibilibus formis, ipſæ ſunt intelligibiles formæ, tum earũ rerum, quæ abſtractæ vocantur, tum eorum etiam ſenſibilium, quæ ſunt habitus, atq; affectus. Idcirco & qui non ſentit, nihil diſcere, vel intelligere poteſt. Et qui contemplatur, neceſſe eſt vna cum phantaſmate contempletur, ipſa namque phantaſmata veluti ſenſibilia ſunt, attamen ſine materia. Eſt autem aliud phantaſia ab affirmatione negationeve: verum enim, vel falſum complexio eſt conceptuum intellectus. At mentis primi conceptus quo, quæſo, different, vt non phantaſmata ſint? An neq; cæteri ſunt phantaſmata, non tamen ſine phantaſmatibus ſunt. Text 39.

CAP.

Manus inſtrumentorum omnium organum.

b Quare anima eſt vt manus.] Dixerat animam continere in ſe formas, id eſt, imagines è quibus rerum cognitionem elicit. Id ſimilitudine quadam explicat, huncin modum: Sicuti manus cum ſit inſtrumentum, quo cætera efformantur, atque adeo inſtrumentorum omnium organum; aliis inſtrumentis vtitur: ita anima cum ſit forma alias formas admittit, iiſque in cognoſcendo vtitur, tam ratione intellectus, quam ſenſus: niſi quod intellectus ſuſcipit formas, id eſt, imagines rerum tam immaterialium, quam materialium, atque ita forma formarum nuncupari poteſt: ſenſus vero materialium & ſenſibilium duntaxat.

Intellectum non verſari circa res mathematicas & phyſicas, ſine ope ſenſuum.

c Cum autem nulla res.] Cum neque res Mathematicæ, neque Phyſicæ, & harum affectiones (de hoc enim tantummodo rerum genere hoc loco agit) extra ſenſibilia cohæreant; ac proinde earum imagines intelligibiles è formis ſenſibilibus, in quibus virtute inſunt, eruantur; colligit Ariſtoteles non poſſe intellectum in earum conſideratione & diſciplina verſari ſine ope ſenſuum, qui primo ſenſibilia percipiunt. Vult autem intellectum non ſolum, cum denuo ſpecies haurit à phantaſmatibus pendere: ſed etiam comparatis iam ſpeciebus, dum contemplatur: quod eum ſimul cum phantaſmate contemplari oporteat: quia vt ſe habet ſenſus externus ad obiecta, ſic intellectus ad phantaſmata. Quare vt ille ſine præſentia obiecti non ſentit, ita hic ſine phantaſmatibus nihil intelligit: niſi quod externa ſenſibilia ſunt in materia penitus demerſa: phantaſmata vero ſunt formæ ſine materia: nec enim ſunt ipſæ res ſenſibiles, ſed earum ſimulacra.

In compoſitione & diuiſione phantaſiæ non datur veritas, vel falſitas.

d Eſt autem] [illegible] diſcrimen inter actum intellectus & phantaſiæ, quod actus intellectus, qui eſt compoſitio, vel diuiſio, verus ſit, aut falſus: non autem actus phantaſiæ; ſiquidem in ſola complexione intell[illegible] proprie veritatem aut falſitatem eſſe dicimus: cognitionem autem ſimplicium, [illegible] differre a phantaſmatibus, licet abſque iis eſſe non poſſit, vt neque aliæ operationes intellectus.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

VTRVM INTELLECTVS PAtiens ſit potentia paſſiua: & omnino pura potentia, an non.

ARTICVLVS I.

INTELLECTVM PATIENTEM eſſe potentiam tum paſſiuam, tum actiuam.

EXplicatis capitibus, in quibus Ariſtoteles de intellectu poſſibili, ſeu patiente diſſeruit, doctrinæ ordo poſtulat, vt quæſtiones ad eundem intellectum pertinentes, attexamus. Supponimus autem in præſenti dari patientem intellectum. Quod ex eo ſatis conſtat, quia intellectus patiens eſt facultas intelligendi, quilibet autem experitur ſe intelligere. Ac ne quis eam actionem ad internum ſenſum referat, manifeſtum eſt intelligi à nobis res immateriales, & communes, quarum perceptio in facultatem materialem, & organo corporeo inhærentem, atque adeo in ſenſum internum cadere non poteſt, vt alibi demonſtrauimus. Quærimus ergo imprimis an intellectus patiens ſit potentia paſſiua, id eſt, vtrum ſolummodo patiatur recipiendo, an etiam agat intelligendo. Pro cuius dubii ſolutione aduertendum, poſſe intellectum patientem conferri vel cum obiecto, vel cum intellectione. Si cum obiecto conferatur, dicimus eſſe potentiam paſſiuam duntaxat. Quod probatur, quia intellectus patiens nihil agit in proprium obiectū (ſicuti agit potentia nutritiua in ſuum, videlicet, in alimentum) ſed ab eo tantum patitur recipiendo ſpeciem interuentu phantaſmatum. Hæc aſſertio eſt Themiſtii, & Simplicii & communis interpretum Ariſtotelis. Item D. Thomæ 1. part. qu. 79. artic. 2. Caietani ibid. & hoc in lib. cap. 2. Capreoli in 4 diſtinct. 49. quæſt. 4. Ferrarienſis libro ſecundo contra Gent. cap. 6. & aliorum.

[...]i intellectum patientem — *[...]llectus pa[tiens] [cum obiecto] collatus [...] obiecto eſt [pote]ntia paſſiua [dun]taxat.* — *[...]i velint eum [...] compara[tum] cum intellectio[ne] eſſe quo[dam] potentiam [paſſ]iuam.*

Si autem intellectus comparetur cum intellectione, ſunt qui putent eum paſſiue tantum ſe habere, vt Gotfredus quodl. 6. qu. 7. teſte Scoto in primo diſtinct. 3. quæſt. 7. Iandunus lib. 2. huius operis quæſt. 16 & libro 3. quæſt. 13 & 24. & Venetus in ſumma de Anima, ca. 3. aſſerentes intellectionem recipi tantum ab intellectu patiente, effici vero à phantaſmatis; vel vt aliis placet, ab intellectu agente. Quam opinionē probabilem iudicat Scotus quodl. 13. poteſtq; confirmari eo argumento, quia ſi intellectio eſſet actiue ab intellectu patiēte, cum recipiat in ſe intellectionem more materialis cauſæ: vtique incideret in vnam, eandemque rem cauſa efficiēs, & materialis, quod negat Ariſtot. libro 7. Phyſicor. capite 1. text. 1. & lib. 8. cap. 4. text. 28. dum

[Int]elligere nihil aliud, quam [ha]bere in ſe paſ[ſiue] actum intel[ligen]di putat [Ia]ndunus in 3. [...] qu. 1. artic. [...] Det. in 4. d. [...] q. 2. Eg. in 2. [...] 24. qu. 44. [...]b. in 1 d. 1. qu. [...] in 4. qu. 13. [...]b. in 1. d. q. 2. [...]acenſ. ibid. [A]lij apud Bar[...]

A cauſam mouentem, & rem motam realiter diſtingui aſſeuerat.

[...]gium in d. 1. qu. 4.

Nihilominus aſſerendum intellectum patientem actiue concurrere ad ſuam intellectionem. Nam quod eam neque intellectus agens, neque phantaſmata per ſe efficiant, in ſuperioribus oſtendimus. Deinde quod illam edat ipſe intellectus patiens, liquet vel ea ratione, quia intellectio eſt actio immanens, quæ ab eademmet potentia, in qua recipitur, elici debet. Quare cum intellectio recipiatur in intellectu patiente, ab eodem elici neceſſe eſt. Secundo: Nihil

Intellectum patientem actiue concurrere ad ſuam intellectionem.

Probatur. 1.

B denominatur agere niſi ab actione, quam elicit; quod vſque adeo verum eſt, vt ſi Deus ſe ſolo poneret in meo oculo viſionem, ita vt oculus paſſiue tantum ſe haberet, nō diceretur ab ea videns: ſed intellectus denominatur intelligens à propria intellectione: igitur neceſſario eam elicit. Tertio, idem confirmari poteſt, quia eadem ratio eſt in actu intelligendi, quæ in actu volendi: ſed in Concil. Tridentino ſeſſ. 6. Can. 4. damnatur qui dixerit in iuſtificatione liberum arbi-

Voluntas concurrit actiue ad ſuas operationes.

C trium paſſiue tantum ſe habere, proindeque docetur voluntatem actiue concurrere: ergo ſimiliter intellectus concurrit actiue ad intellectionem: maxime cum liberum arbitrium non in ſolo actu voluntatis conſiſtat, ſed importet etiam actum intellectus, liberumque iudicium, vt conſtat ex iis, quæ tradit D. Thom. lib. 2. contra Gent. c. 48. riduculus vero eſſet, qui diceret actiones voluntatis, & intellectus, quatenus ad

D iuſtificationem pertinent, elici ab ipſis potentiis, alias vero non elici.

Superius dictis nihil officit locus ille ſeptimi, & 8. Phyſic. Loquitur enim ibi philoſ. de cauſa materiali phyſ. quæ eſt principium phyſici motus; non autem de cauſa materiali, fuſe accepto vocabulo, prout cōplectitur omne id, quod eſt ſuſceptiuum alicuius motionis, ſiue materialis ſit, ſiue non. Quo pacto minime repugnat eandem rem eſſe cauſam materialem, & efficientē.

In quibus materialis cauſa coincidere poteſt cum efficiēte.

E Ita vero dicimus ſi intellectus cum intellectione conferatur, eſſe potentiam, tum actiuam, tū paſſiuam. Actiuam, prout intellectionem edit: paſſiuam, prout eandem recipit. Adde etiam nudum intellectum cauſam eſſe paſſiuam intellectionis, actiuam vero ſimul cum ſpecie; quo pacto iam materialis cauſa, cum efficiente non omnino coincidunt. Qua de re in phyſic. latius.

Nudus intellectus diſtinguitur à ſe ipſo vt eſt ſpecie conſignatus.

Lib 7. c. 1. qu. 1. artic. 2.

F

ARTICVLVS II.

INTELLECTVM PATIENTEM in quodam ſenſu non eſſe puram potentiam: in alio an ſit diſquiritur.

QVod ad ſecundam propoſitæ quæſtion. partem attinet, bifariam quæri poteſt, an intellectus patiens pura potentia ſit. Vno modo,

Lege D. Th. 1. p. quæſt 87. art. [...] an in Caiet. ibid.

Ferrar. lib. 2. cont gent. c. 82. & 98. Scot. in 1. d. 3. q. 7.

Quibus modis quæri poteſt an intellectus ſit pura potentia.

Intellectus non eſt pura potentia in genere entium.

an in genere entium ſit pura potentia, nullum in ſua natura includens actum, quo pacto materia prima dicitur pura potentia. Altero, an ex ſe ſit pura potentia in genere intelligibilium, id eſt, vtrum ex ſua primæua origine nullam obtineat ſibi congenitam ſpeciem, aut notionẽ: ſed duntaxat in poteſtate ſit ad eam progreſſu temporis acquirendam. Hoc poſito, noſtra aſſertio ſit: ſi potentia priori modo ſumatur, intellectus non eſt pura potentia; quod ita probatur. Intellectus ex ſua natura eſt forma, & actus; ergo ſecundum eam conſiderationem non eſt pura potentia. Antecedens oſtẽditur. Nam id quod alteri ratio eſt, & principium operandi dicitur actus, & forma; poſſibilis vero intellect⁹ eſt animæ operandi, id eſt, intelligendi ratio; eſt igitur actus, & forma. Maior patet, quia vnumquodq; per ſuam formam operatur. Minor vero traditur ab Ariſt. hoc in libro c. 4. text. 5. ſuadeturque ex eo, quia cum nulla ſubſtantia creata poſſit eſſe immediatum principium operandi; eget animus aliqua vi, ſeu facultate intermedia, qua intelligendi actus promat, quæ facultas non alia eſt; quam intellectus.

An ſit pura potentia in genere intelligibilium diſſenſio.

Quod vero ad alterum quæſtionis ſenſum pertinet, magna ea de re inter Platonem, & Ariſtotelem contentio extitit. Nam Plato, vt conſtat ex iis, quæ ſcripſit in Phædro, Menone, & 10. de Republ. cum perſuaſum haberet noſtros animos extra corpora fuiſſe procreatos, ibique rerum omnium notionem, ex idearum influxu hauſiſſe, credidit eos, cum hiſce moribundis corporibus illabuntur, inditas rerum imagines, ac ſcientias deferre ſecum; ita tamen, vt omnis ea cognitio ob craſſæ, concretæque materiæ commercium, & quaſi inſolentiam, tetri carceris obliuione ſopiretur: deinde acceſſu phantaſmatum excitata reuiuiſceret. Itaque cenſebat Plato nos, cum aliquid diſcimus, non ſimpliciter diſcere: ſed recordari potius, nec nouam acquirere ſcientiam, ſed ante habitæ reminiſci. Hoc tamen dogma, quatenus animarum ante corpora creationem fingit, iam in 2. huius operis libro fuit à nobis confutatum. Quare ea parte omiſſa, quæ etiam ad rem præſentem non facit: expendendum hic tãtum erit vtrum noſter animus veluti nuda tabula abſq; vllis intelligibilium imaginum lineamentis, corpori infundatur; vel ei potius in ipſo creationis momento ab auctore naturæ eiuſmodi imagines, ſiue ſpecies tribuantur, vt quidam noſtræ ætatis Philoſophi putant. Nam quod ita res habeat, his argumentis videtur oſtendi. Subſtantiæ à materiæ concretione abiunctæ intelligunt omnia naturaliter per formas ſibi à principio inditas, vnde in libro de cauſis propoſitione 10. dicuntur intelligentiæ plenę formis; ergo & animi rationis participes ſaltem aliquarum rerum ſpecies ſibi innatas habebunt; præſertim cum intelligere ſit homini commune cum Angelis, vt ait D. Greg.

Argumenta quæ probant animam in ſua creatione ſpecies accipere.

1. Argum.

homil. 29. in Euang. Secundo, Anima intellectiua eſt multo nobilior, quam materia prima; ſed materia prima non eſt à Deo producta ſine formis; ergo neque anima intellectiua ſine ſpeciebus. Tertio, Deus quamlibet cæterarum rerum condidit inſtructam, atque ornatam iis actionibus, quę ad illius munia neceſſariæ erent; ſed vt intellectus poſſibilis operetur, indiget ſpeciebus: non ergo ſine iis à Deo procreatur.

2. Arg. *3. Arg.*

Poſtremo, noſtris animis innati ſunt duo habitus; alter, quo primis principiis ſpeculatiuis aſſenſum damus, qui dicitur habitus principiorum: alter quo aſſentimur primis principiis practicis, qui vocatur ſynderesis: igitur cũ eadem ſit ratio in ſpecieb. intelligibilibus: erunt quoq; hæ nobis inſitæ. Antecedens probatur, primum quia huiuſmodi habitus dicuntur naturales, nõ niſi quia inditi nobis ſunt à natura. Deinde, quia id etiam de habitu ſyndereſeos palam affirmant, tum D. Aug. ſuper Pſalm. 57. & D. Epiphanius lib. 2. contra hær. tom. 2. tum D. Hieronymus in epiſt. ad Demetriadem hiſce verbis. Eſt in animis noſtris quædam ſanctitas naturalis à Deo impreſſa, quæ veluti in arce animi reſidens, praui, & recti iudicium exercet. Patet igitur noſtrum intellectum non eſſe puram potentiam in eo ſenſu, de quo agimus.

Vltim. ar *D. Aug* *D. Epiph* *D. Hiero*

ARTICVLVS III.

INTELLECTVM PATIENTEM EX *ſua primæua origine eſſe puram potentiam in genere intelligibilium.*

Superior... tia aduer... Ariſt:

VErum iſtiuſmodi placitum abhorret in primis à diſciplina Ariſtotelica, vt patet ex ca. 4. huius libri text. 14. vbi noſter intellectus à principio dicitur eſſe quaſi tabula in qua nihil eſt depictum: quod communi aſſenſu Peripatetica Schola tuetur. Ita vero, vt D. Thom. prima part. qu. 79. art. 2. animaduertit, cum triplex ſit intellectus, diuinus, Angelicus, & humanus. Diuinus, quia eſt ipſa Dei eſſentia, & actus omnino purus ſemper reſpectu totius entis eſt eſſentialiter in actu intellectionis nulloq; modo in potentia. Angelicus vero, & humanus, cũ puri actus non ſint, oportet eos in potentia eſſe, ſed quia potentia duplex eſt, vna ſemper cum actu ſuo coniuncta, vt materia cœleſtis cũ propria forma; alia non ſemper coniuncta cũ actu, quem aſſequi poteſt, vt materia ſublunaris, quę progreſſu temporum alias, atque alias formas recipit: intellectus quidẽ Angelicus ob propinquitatem ad primum intellectum, ſemper eſt in actu intelligibilium imaginum; humanus autem quia infimus, & à diuino quam maxime remotus, principio quidem eſt in poteſtate reſpectu

Datur p... ſemper c... cta cum... ctu, &... ſemper c... cta.

ſpectu imaginem, quaſi nuda tabula; tum deinde paulatim iis imbuitur, ac perficitur.

...a intelle- ...non infun- ...cies in ipſo ...io.

Quapropter aſſerendum omnino eſt animæ intellectiuæ non infundi ſpecies in ortu. Quod probatur. Nam ſi ita eſſet, poſſet anima confeſtim iis vti; nec enim earum vſus ope phãtaſmatum egeret, quia ſicuti abſque phantaſmatis comparatæ eſſent; ita integrum ei foret abſque eorum concurſu intelligere; præſertim cum tales ſpecies deberent eſſe ex ſuo genere infuſæ, vt illæ, quæ Angelis in inſtanti creationis inditæ fuerunt. Quod vero iis confeſtim non vtamur, manifeſtum eſt; alioqui ab ipſo conceptu antequam in lucem eſſemus editi, iam quiſque noſtrum præeunte rationis luce libere ageret, & mereretur, ac demereretur, quod eſt erroneum. Nec ſatisfaciet, qui dixerit vſum rationis ab internis ſenſibus pendere, nec niſi his ſolutis, ac perfectis dari; cumque ii paulatim perficiantur, inde eſſe, quod licet anima intelligibilib ſpeciebus ornata ſit: non tamen libero arbitrio fungitur. Non, inquam, ſatisfaciet; quia, vti diximus, ſpecies natura ſua diuinitus infuſæ, vt non egent ope phantaſmatum, ita neque ſenſuum internorum ſolutionem, perfectionemve requirunt, vt anima earum interuentu intelligendi, volendique actiones libere exerceat.

...s infuſe ...ent ope ...aſmatum.

Secundo, idem ex eo ſuadetur, quia ſi eſſent nobis ingenitæ ſpecies; eſſent quoque ingeniti habitus ſcientiarum, cum in vtriſque par ſit ratio. At non ita rem habere plane indicat quod nemo eiuſmodi habitus in ſe experitur, ſed magnum potius laborem, & difficultatem in diſciplinis comparandis. Accedit quod cum ſpecies intelligibiles poſſint à nobis per intellectum agentem, interueniente opera interiorum ſenſuum, comparari, vt ex ſuperioribus conſtat: minime neceſſarium fuit eas nobis diuinitus tribui.

...io. ...ſe hominis ...tos ſcien- ...n habi-

Poſtremo idem ex eo probat D. Thomas 1. part. qu. 84. art. 5. quia ſi anima intellectiua non acciperet ſpecies à ſenſibus, ſed aliunde; non eſſet, cur ſocietatem corporis affectaret, ac materiæ vniretur. Nec enim dici poteſt vniri eam ipſius corporis gratia; cum forma non ſit propter materiam; ſed è conuerſo materia propter formam. Maxime autem videtur corpus animæ intellectiuæ neceſſarium ad propriam eius functionem, quæ eſt intelligere; cum ipſa alioqui ſecundum ſe è corpore non dependeat. Quod ſi ſpecies ex influxu ſuperni luminis acciperet, nõ iam corpore indigeret ad intelligendum. Si quis autem opponat, animam humanam non ſolum vniri corpori ad intelligendum, ſed ad componendum totum. Quare tametſi miniſterio ſenſuum ſpecies nullas hauriat, non proinde huiuſmodi nexum ſuperuacaneum fore. Occurrendum cum vnum quodque propriæ operationis gratia maxime ſit, vt docet Ariſtoteles lib. 2. de Cœlo, capite tertio text. 17: eſto ob alium quoque finem ea corporis animique coniunctio fiat, non poſſe tamen excuſari; quin debeat dici ex parte operationis fruſtra eſſe, ſiquidem non vnitur corpori propter operationem, cum tamẽ neque Deus, neque natura quicquam etiam ex ea parte fruſtra eſſe patiatur.

...tellectio- ...eceſſaria ...unctio ...cum cor- ...io.

Reſpondeamus nunc argumentis, quæ pro aduerſariorum opinione adduximus. Ad primum dicendum eſt cum D. Thoma 1. p. qu. 5. art. 2. animas humanas, quia formæ corporum ſunt, ex ipſo modo eſſendi habere, vt per corpora intelligibilem ſuam perfectionem conſequãtur, hoc eſt, vt per ſenſus organis corporeis affixos rerũ imagines comparent, ſubſtantiæ vero ſuperiores, id eſt, Angeli, quia ſunt à corporibus omnino abſolutæ, & in eſſe intelligibili extra materiã ſubſiſtentes, oportuit, vt superni luminis effluxu à prima origine intellectuales rerum imagines acciperent.

Ad 1.

Angelis indita ſunt ſpecies non vero animæ rationali.

Ad ſecundum dicendum eſt, materiam non poſſe viribus naturæ abſq; forma conſtare, humanum vero intellectum abſque ſpeciebus eſſe poſſe; ideoq; non eandem eſſe rationem in illo, & in materia prima: eſto, in eo cõueniant quod vt materia prima eſt in poteſtate ad alias formas, ſic noſter intellectus ad recipiẽdas ſpecies.

Ad 2.

Ad tertium reſpondendum licet Deus non indiderit homini ſpecies ad intelligendum tribuiſſe ei tamen intellectum agẽtem, cuius opera, ſenſuumque miniſterio eas compararet, quod ſatis fuit, vt non dicatur ei denegata fuiſſe neceſſaria ad intellectionem, & ſcientiam, quemadmodum eſto illi neque arma, neque naturalia corporis integumenta à natura data ſint, haud propterea exiſtimandum non fuiſſe ei conſultum ab Auctore naturæ circa ea, quæ ad tuendã vitam pertinent: ſiquidem illi & ingenium, & manum, vt commune inſtrumentum, ad ea omnia quærenda, conficiendaque attribuit, vt alibi ex Ariſtotele, Seneca, aliiſque Auctoribus admonuimus.

Ad 3.

Intellectus agẽs datus, vt de ſpeciebus animam commodet.

2. Phyſ. ca. 9. q. 1. artic. 3.

Pro explicatione quarti argumenti ſciẽdum eſt Capreolum in prologo ſententiarum quæſt. 3. ad 5. cõtra primam concluſionem, Vignerium Granatenſem ca. 3. ſuarum inſtitutionum Theologicarum, & alios quoſdam exiſtimaſſe, habitum primorũ principiorum eſſe nobis ingenitum à natura. Verum hæc ſententia haudquaquam nobis placet, eamque lib. 1. poſteriorũ ex profeſſo refutamus. Ad argumentum igitur reſpondemus, habitus primorum principiorum, tam quæ ad contemplationem, quam quę actionem, & praxim ſpectant, reuera eſſe acquiſitos à nobis per aſſenſum cadentem ſupra prima principia ſpeculabilia, & operabilia, eatenus tamen dici naturales, quatenus eiuſmodi principia per ſe, ac vi ſuorum terminorum adeo conſpicua ſunt vt eis neceſſario quoad ſpeciem actus aſſentiamur, neque mente inficiari ea poſſimus, idq; videtur reſpexiſſe D. Thom. 1. ſecundæ quæſt. 5. artic. 1.

Ad 4.

Non dari habitus primorum principiorum ab ipſa natura ingenitos.

Cur iidem naturales dicantur.

artic.1.& lib.2.contra gent.cap.78. cum docuit habitum principiorum partim eſſe naturalem, partim acquiſitum. Quod vero ex Sacrorum patrum dictis retulimus, id nō de habitu, quod intellectui ſuperaddatur, interpretandum eſt, ſed de lumine intellectus, quod ab ipſa intelligendi facultate nō diſtinguitur. Id vero D. Hieronymus propterea naturalem ſanctitatem vocat, quia illo illuſtratur mens ad approbanda communia principia; quib. recte viuendi norma continetur.

A cauſa Adde etiam quod ſyndereſis, cuius fecimus mentionem ſuperiori quæſtione, nō videtur eſſe habitus, vt ibi diximus. Nam Ariſtoteles libro ſexto Ethic. capite tertio vbi recenſet habitus intellectuales, non connumerat inter eos ſyndereſim. Videtur igitur ſyndereſis eſſe aliqua potētia intellectiua; & quidem diſtincta ab intellectu, cum diuidatur à D. Hieronymo ad caput primū Ezechielis contra vim appetentem, & rationalem. Quare fatendum videtur B intellectum non eſſe vnam ſpecie potentiam, ſed plures.

QVÆSTIO II.

VTRVM INTELLECTVS PATIENS *in homine vnus ſpecie ſit, an plures.*

ARTICVLVS I.

QVÆ ARGVMENTA OSTENDERE videantur plures eſſe.

1 Argum. QVod intellectus patiens non vnus ſpecie, ſed multiplex ſit conabitur quiſpiam hiſce argumentis oſtendere. Ratio, & intellectus, id eſt, vis ratiocinandi, & intelligendi differūt inter ſe ſpecie; vtraque autem facultas vis intellectiua eſt; ergo intellectus patiens non eſt ſpecie vnꝰ. Probatur maior in primis teſtimonio Boetii lib.5. de conſolatione proſa.4 vbi ait intellectum comparari ad rationem, vt æternitatem ad tempus. Quare cum tempus, & æternitas inter ſe pluſquam ſpecie diſtinguatur, different quoq; ſaltem ſpecie intellectus, & ratio. Item, quia Ariſt. lib.6. Ethic. cap.1. docet principium, quo animus neceſſaria percipit ab eo, quo opinatur, ratiocinaturq;, diſtinctum eſſe.

2. Argum. Deinde, intellectus ſpeculatiuus, & practicus differunt inter ſe ſpecie; dantur ergo plures intellectus ſpecie diſtincti. Probatur aſſumptū, quia diuerſa ratio obiecti variat potentię naturam: at obiectum intellectus ſpeculatiui eſt verum, contemplatio enim verſatur circa veritatem; obiectum autē intellectus practici eſt bonum, vel malum; quia intellectus practicus ordinat, dirigitque ad opus; & ad bonum, ſeu malum amplectendum, declinandumve. Cōfirmaturque huiuſce argumenti vis; quia minus diſcrepant inter ſe obiectum intellectus Angelici, & humani, quod eſt verum intelligibile abſolute; quam obiectum intellectus ſpeculatiui, & practici eiuſdem hominis: at intellectus humanus & Angelicus ſpecie differunt, non ſecus ac homo, & Angelus: ergo & intellectus practicus, & ſpeculatiuus.

3. Argum. Poſtremo: Appetitus ſuperior, & inferior omnium Philoſophorum confeſſione differunt inter ſe ſpecie; ergo ratio ſuperior, & inferior, cum vtrobique eadem concurrat diſtinctionis

ARTICVLVS II.

INTELLECTVM PATIENTEM *in homine eſſe vnum ſpecie: nec argumenta in contrariam partem adducta concludere.*

C ASſerendum tamen cum communi Philoſophorum ſchola intellectum patientem hominis eſſe vnā ſpecie facultatem. Namque, vt in primo huiuſce operis libro expoſuimus, non diſtinguuntur potentiæ ſecundum varietatem particularium conditionum, quæ in obiecto inſunt, ſed ſecundum rationem communem, quam omnia ſub illo contenta per ſe ſortiuntur; quę ratio ſi vna ſit, vna erit potentia. At D omnia, quæ ſub intellectum poſſibilem cadunt, vnam veritatis, & intelligibilitatis ſubeunt rationem, ſicuti & vnum modum immutandi potentiam, vt illic diſſeruimus; proindeq; intellectus poſſibilis vna ſpecie potentia cēſenda erit. *Quid pot… diſtingua…*

Reſpondeamus igitur argumentis, quæ oppoſitum ſuadebant. Ad primum dicimus eandem facultatem, & intellectum, & rationē vocari: intellectū, prout intelligibilem veritatem ſimpliciter apprehendit; rationem, quatenus ab E vno ad aliud progrediendo ratiocinatur, vnde eſt quod Angeli, qui ſimplici intuitu res percipiunt, intelligentiæ dicūtur; homines vero, qui inquirendo à notioribus ad ignota procedunt, rationales vocantur. Ideo autem intellectus æternitati, ratio tempori à Boetio comparatur; quia vt æternitas ſtabilis eſt, ita & intellectus ſuo modo dum ſine diſcurſu rerum notionem capit: & vt tempus in fluxu conſiſtit, ita ratio, dum ab vno ad aliud tendit. Ad locum Ariſt. di- F cendum, nihil aliud eo doceri, quam principia, quibus neceſſaria, & probabilia cognoſcimus, & ex quibus ratiocinamur, non eoſdem habitus eſſe, ſed diuerſos. Itaque nihil inibi de intellectricis potentiæ diſtinctione traditur. *Reſponde… 1. Argum oppoſita.* *Cur Ang… telligenti… mines ve… tionales … lantur.*

Ad ſecundum dicendum ea, quæ per accidens obiecto adueniunt non variare potentiam nec enim, verbi gratia, magnum & paruum, quæ colorato accidunt, videndi facultatem diſtinguunt; obiectum vero intellectus practici, & ſpecu- *Ad 2. Obiecta … ci, & ſpe… ui intelle… accident… tantum a… gui.*

& ſpeculatiui accidentaria tantum ratione diſſident: vtrumque enim per ſe circa veritatem intelligibilem duntaxat occupatur; licet intellectus ſpeculatiuus veritatem apprehenſam nō ordinet ad opus; practicus vero ordinet, atque ita bonum, & malum ſpectet, non tamen primo ac per ſe: ordinari autem vel non ordinari ab intellectu, ex accidente ſe habent ad intelligibilē veritatem. Ex quo liquet intellectum ſpeculatiuum, & practicum non plures, ſed eandem eſſe potentiam. Ad confirmationem eiuſdem argumenti negandum eſt plus differre inter ſe intellectum humanum practicum, & ſpeculatiuum, quam intellectum humanum, & angelicum. Namque humanus intellectus tendit in veritatem, vt habet dependentiam & reſpectum ad phantaſiam, & ad ſenſibilia, à quibus eam haurit; angelicus vero ad veritatem, vt acceptam influxu ſuperni luminis; quę ratio non per accidens, vt de practico, & ſpeculatiuo dicebamus; ſed per ſe variat obiectum, atque adeo ſpecificum diſcrimen inducit.

Ad. 3.

Ad tertium reſpondendum eſt, appetitum inferiorem, cum ſit potētia materialis, neceſſario differre ſpecie à ſuperiori; id eſt, à volūtate, quæ eſt immaterialis facultas; vt ſuo loco fuit à nobis planiꝰ declaratum ad rationem ſuperiorem, & inferiorem eandem intelligendi vim eſſe, vtpote quæ circa idem intellectus obiectum, & eandem eius formalem rationem de qua paulo ante diximus, verſetur; licet prout alio, & alio modo conſideratur, diuerſa nomina obtineat. Vocatur n. ratio ſuperior, quatenus diuinam & incommutabilem veritatem contemplatur; inferior, prout inferiora conſiderat. Vnde quia incommutabilis veritas fortior eſt, ac purior, quā creata & per illam ad hanc percipiendam illuminamur atque erudimur; comparat D. Aug. rationem ſuperiorem viro, qui mulierem gubernat, ac docet; inferiorem autem mulieri, quę à viro inſtituitur, & regitur. Lege D. Thomam 1. part. q. 79. art. 9. & in 2. d. 24. q. 2. art. 2. Richardum ibidem q. 4. circa ſecundum principale. Ad id vero, quod in eodem argumento de ſyndereſi obiiciebatur, reiecta eorum ſententia, qui putarunt ſynderesim potentiam quandam eſſe ratione altiorem: reſpōdendum eſt cum D. Thoma artic. 3. quæſtionis proxime citatæ, ſynderesim reuera eſſe habitum quendam, vt diximus, intellectricis facultatis; ſicut enim ratio in iis, quæ ad ſpeculationem pertinent deducitur à principiis quibuſdam per ſe notis, quorum habitus intellectus vocatur; ita oportet rationem practicam ab aliquibus principiis per ſe notis proficiſci, cuiuſmodi eſt illud, malum non eſt faciendum; & horum quidam habitus ſynderesis dicitur. Porro autem vt habitus principiorum ſpeculabilium non requirit in homine potentiam diuerſam ab intellectu, ita neque habitus principiorum ad praxim dirigentium, qui

...io inferior ...uperior ſolo ...ine diſtin... ...ntur.

...de inducta ...a diſtinctio.

...ndereſim eſſe ...bitum intel... ...tus.

A eſt ſynderesis. Diuidit autem hanc D. Hieron. contra partem rationalem, non quod eam ab intellectu ſeiungat, ſed quia appellat intellectū partem rationalem, vt ad alia minora attendit; ſynderesim vero vt ad maiora. Vnde ait hanc in arce animi reſidentem praui, & recti iudicium exercere. Neq; obſtat quod Ariſt. lib. 6. Ethicor. c. 3. non fecerit expreſſam mentionem ſynderesis inter alios habitus intellectuales. Non enim ibi omnes nominatim recenſuit: cum nullius omnino habitus practici, qui circa principia verſetur, meminerit, etſi cunctos ſub nomine habitus complexus fuerit.

Synderesis praui, & recti iudicatrix.

B

Cæterum D. Bonauentura in 2. diſt. 39. art. 1. q. 1. & Alenſis 3. part. q. 21 membro 2. art. 3. arbitrantur, ſynderesim non intellectui ineſſe, ſed voluntati. Quo etiam inclinat Henricus quodlibeto 1. qu. 18. Poteſtque id ex eo probari, quia proprium munus ſynderesis eſt ad bonum inſtigare; conſtat autem bonum, qua tale, non ad intellectum, ſed ad voluntatem pertinere. Amplectenda tamen eſt contraria ſententia, quam probat D. Thomæ ratio ſuperius adducta, ſequiturque idem S. Doctor non ſolum 1 part. loc. cit. ſed etiam in prima ſecundæ q. 94. artic. 1. & ſępe alibi Magnus Abertus in ſumma de homine tract. de ſynderesi q. 1. & 3 aliique tam ex antiquis, quam recentioribus non pauci. Idem etiam ſentit D. Hieronym. loco citato, & ad caput primum Ezechielis, vbi ſynderesim vocat ſuperiorem ſcintillam rationis: & eandem comparat aquilæ, quæ cæteris auibus acutius videt, atque altius volat. Eandem quoq; D. Baſilius homil. 1. in prouerbia, & D. Auguſtinus lib. 2. de libero arbitrio ca. 20. vocant naturale iudicium, quo diſcernimus bona à malis: conſtat autem iudicium ad intellectricem vim ſpectare. Rurſuſque idem D. Auguſt. lib. 12. de Trinit c. 2. ait, videri ſynderesim, & rationem idem eſſe. Aduerte tamen ab his partib. non fuiſſe acceptam ſynderesim pro habitu intellectus, ſed vt interdum ſolet, pro ipſa intelligendi facultate, ſeu naturali lumine, quatenus oſtendit bonum eſſe amplectendum, malum vero declinandum. Ad rationem pro contraria opinione exiſtimantiū ſynderesim pertinere ad voluntatem, reſpondendum eſt ſynderesim non tendere ad bonum ſub ratione boni, ſed ſub ratione veri practici, quod ſub obiecto intellectus continetur. Dicitur autem inſtigare ad bonum, & de malo conqueri, ac ſubmurmurare, propter veriſſimas, & incommutabiles regulas, quas proponit voluntati; & ne eas violet perpetuo admonet, coarguitque violatores quantumlibet profligatæ ſint vitæ. Lege D. Thom q. 17. de verit articulo 3.

Qui ſynderesim ineſſe voluntati contendant.

Potior ſententia eam in intellectu conſtituit.

C

Synderesis ſcintilla rationis, & iudicium naturale à patribus vocatur.

Cur ſcintillam dixerit lege apud D. Th. in 2. diſt. 34. q. 3. art. 3. ad 5 & d. 39. q. 3. art. 1. & de verit. q. 16. art. 1. ad 9.

D

E

Synderesis non tendit in bonū niſi ſub ratione veri practici.

Cur inſtigare & conqueri dicatur.

F

H QVÆ-

QVÆSTIO III.

VTRVM NE PER INTELLECTIONEM *verbum producatur, an non.*

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS OSTENDI *videatur non produci.*

1. Argum. NEgatiuam controuerſiæ partem conabitur aliquis hiſce argumentis ſuadere. Primo; Si per intellectionem produceretur verbũ, intellectio eſſet vera actio: ſed non eſt, quia omnis vera actio eſt coniuncta cum motu, vt conſtat ex 3. Phyſic. Igitur per intellectionem non producitur verbum. *2. Argum.* Secundo; per actiones immanentes nihil efficitur; ſed intellectio eſt actio immanens; non igitur per eam verbum gignitur. *Ariſtot.* Maior probatur ex Ariſtotele libro 6. Ethicor. capite quarto & quinto, & libro primo Magnorum Moral. c. 35. & libro nono, Metaph. capite nono, text. 19. id diſcriminis conſtituente inter immanentes, & tranſeũtes actiones, quod per tranſeuntes aliquid efficiatur, vt per calefactionem calor; per ædificationem domus; per immanentes vero nihil: vbi etiam addit immanentem actionem eſſe extremum ipſius operationis, tranſeũtem vero minime, ſiquidem domus poſterior eſt ædificatione; at ſi per intellectionem gigneretur verbum certe id neceſſario eſſet intellectione poſterius, cum generatio ſit quaſi via ad id, quod gignitur. Confirmaturque rurſum huiuſce argumenti vis, quia teſte Ariſt. 1. Ethicor. c. 1. cum per operationem aliquid fit, opus ipſum operatione nobilius eſt. Quare ſi per intellectionem verbum producitur, vtique id intellectione præſtantius erit, quod tamen à veritate abeſſe inde probatur, quia felicitas, vt idem 10. Ethic. c. 7. & 8. ait, ſita eſt in immaterialium ſubſtantiarum contemplatione; in qua tamen conſiſtere non poſſet, ſi quis actus ea nobilior ab intellectrici vi ederetur.

3. Argum. Tertio ſi intellectio ex ſua natura, vti quidam volunt, productio verbi eſſet; nulla poſſet intellectio conſtare, per quam verbum non gigneretur, ſicut quia omnis calefactio productio eſt caloris, fieri nequit, vt vlla calefactio detur, per quam non efficiatur calor; atqui multæ ſunt intellectiones, per quas verbum non gignitur; nõ ergo intellectio ex ſe productio verbi eſt; probatur aſſumptio. Primum; quia Filius & Spiritus ſanctus per ſuam intellectionem non gignunt Verbum, vt fides docet. Deinde, quia neq; Verbum producunt ſubſtantiæ ſeparatæ, dum ſe ipſas intelligunt; id enim ſuperuacaneum omnino foret; ſiquidem verbum effingitur ad exhibendã intellectui præſentiam rei cognitæ: eiuſ- A modi vero ſubſtantiæ ſe ipſas proprio intellectui intime præſentes habent. Præterea, quia multo minus id videtur producere beati per intuitiuam diuinæ eſſentiæ cognitionem. Nam ſi in eis non datur ſpecies impreſſa, per quã Deum videant, quia nulla poteſt dari imago, quæ ad diuinitatem clare repræſentandam idonea ſit; pari ratione neque imago expreſſa danda erit; præſertim cum hæc diſtinctius, & clarius, quam illa rem exprimat. Adde quod cum intellectio B primo terminetur ad verbum, deinde ad obiectum, ſequeretur viſionem beatam non ferri primo in Deum; quod admittendum non eſt; iam n inter beatos, & diuinam eſſentiam non eſſet tanta coniunctio, quantam eſſe oportet in ſumma illa felicitate.

4. Argu. Quarto, principaliter arguitur, cum verbum, & intellectio habeant inter ſe ordinem, ſi in intellectione daretur verbum; aut verbum eſſet propter intellectionem, aut intellectio propter C verbum. Primum dici non poteſt, quia ad intelligendũ ſufficit ſpecies intelligibilis Item, quia ſi verbum ad intellectionem promendam neceſſarium foret, ſequeretur intellectum, poſtquam eſt obſignatus ſpecie intelligibili, adhuc manere in potentia eſſentiali ad intelligendum, quod negat Philoſophus libro ſuperiori capit. 1. text. 5. Conſecutio probatur, quia adhuc intelligendi facultas egeret noua quadam forma nimirum, verbo producto ad intelligendũ. Quod D vero ſecundum admitti nequeat, ex confirmatione ſecundi argumenti ſuperius adducti conſtat, vbi oſtendimus intellectionem nobiliorem verbo; atq; adeo non poſſe verbum intellectionis finem eſſe

5 Argu. Quinto, ſi per intellectionem produceretur verbum etiam per actionem ſenſuum tam internorum, quam externorũ gigneretur aliquis terminus, qui proportione verbo reſponderet, E dicereturque notitia expreſſa rei ſenſibilis, ſed non ita res habet, ergo, &c. Probatur minor; quia, vt Ariſt. docuit 2 huius operis c. 5. text 59. viſile, vt eſt in rebus, terminat viſionem, intelligibile vero, non niſi prout eſt in intellectu. At ſi per actum videndi efficeretur, prædicta notitia, certe res per eam viſa eſſet in potentia videndi, non aliter ac res intellecta in ipſo intellectu.

6. Argu. Denique, per actionem voluntatis nullus terminus internus producitur: ergo neq; per actio- F nem intellectus. Probatur aſſumptum primum qa ſi quid produceretur, id eſſet amor: at amor eſt ipſe actus amandi, non autem terminus per ipſum editus. Secundo, quia beneficio eius termini res amata eſſet in amãte: quod falſum eſt, tum quia nec illic reſidet per ſuam eſſentiam, vt patet, nec per ſimilitudinẽ, cum ſimilitudo non ad voluntatem pertineat, ſed ad intellectũ, tum etiam quia iam amans non eſſet in re amata: ſed potius res amata in amante, cuius oppoſitum celebre eſt apud Theologos ex D. Dionyſ. aſſerente

rente

rente ca.4. de diuinis nominibus amorem facere ecſtaſim, id eſt, ponere rem extra ſe, ſcilicet, in re amata: & ex D Bernardo in tract de precepto, & diſpenſatione: quo loco ait animam verius eſſe vbi amat, quam vbi habitat, vel animat: iuxta illam Christi ſeruatoris noſtri ſententiam apud Matth. capite ſexto. Vbi eſt Theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum.

ARTICVLVS II. EXPLANATIO quæſtionis.

PRo explicatione propoſitæ difficultatis non nulla prænotãda ſunt. Primum ſit, verbum, Latine; λόγος Græce, multiplicem habere vſum, varieque à Theologis, & Philoſophis accipi vt videre eſt apud D. Athanaſium in tractatu de definitionibus, D. Baſilium in primum caput Ioannis, D. Gregorium Nazianzenum libro quarto ſuæ Theologiæ, Euſebium Cæſarienſem lib. contra Marcellum, D Damaſcenum libro primo fidei Orthodoxæ capite 17 D. Auguſtinum 15. de Trinitate cap. 10. & 11. & in lib. de cognitione veræ vitæ cap. 14. D. Thom. 1. part. q. 34. art. 1. & alios. Cæteris tamen verbi notionibus in præſenti omiſſis, verbum duplex eſt, nẽpe corporis, & cordis; ſeu vocale, & mentale, quod D. Auguſt. 15. de Trinitate loco citato hũc in modum explicat. In nobis duplex eſt os; vnum corporis, aliud cordis, vt conſtat ex verbis Chriſti Matth 15. Non quod intrat in os coinquinat hominem, vbi agitur de ore corporis; ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem; quod intelligitur de ore cordis; & inferius, De corde exeunt cogitationes malæ. Sicut ergo eſt duplex os, ita & duplex loqui, atque adeo & duplex verbum, vnum vocis, aliud mentis, cum loqui nihil aliud ſit, quam proferre. Verbi autẽ appellatio magis proprie cadit in verbum mentis, quam vocis; quia hoc eatenus verbum dicitur, quatenus illius index eſt.

[...]um multi[...] [...]r accipi. *[...]um corpo[...] [...] cordis.* *[...]lex os in ho[...]*

Secundum ſit, omnem operationem oriri ab aliqua forma, cuius interuentu operans in actu conſtituitur, ipſamque promit actionem. Tertium ſit, ad quamlibet cognitionem neceſſariũ eſſe, vt res cognita potentiæ cognoſcẽti pręſens ſit, non ſolum vt principium ſui actus elicitiuũ, ſed in eſſe quoq; obiectiuo, ac terminatiuo. Id, quod patet primum in cognitione ſenſuum externorum, quæ realem exigit præſentiam eius, quod percipit. Liquet etiam in cæteris potentiis cognoſcentibus, ſiue internæ ſentiendi facultates ſint, ſiue intellectus; nemo enim quicquam imaginatur, aut intelligit, quin rem cognitam ſibi interius proponat, atque obiiciat.

[...] cognitionem [...]uiritur vt [...]ognita po[...] [...]æ præſens [...]t.

Quartum, omnem cognitionem ex communi philoſophorum ſenſu aſſimilationem quandam eſſe inter rem cognitam, & cognoſcentem, quod ex eo ſane prouenit, quia cognitio oritur à ſimilitudine impreſſa, inde eſt enim quod per cognitionem producatur ſimilitudo expreſſa rei, idque ſignificauit Ariſtoteles hoc in libro capite quarto text. 16. & capite octauo text. 37. & 38. cum dixit intellectum in actu (idem pronuntiat de ſenſu) eſſe rem ipſam, quæ intelligitur, non enim intellectus fit ſecundum eſſe reale res ipſa, quam percipit; ſed ſecundum quandam aſſimilationem, atque expreſſionem Huc ſpectat quod D. Auguſtinus 14. de Trinit. capite 17. ait, tunc videlicet fore perfectam Dei ſimilitudinem in mente, cum fuerit perfecta Dei viſio, iuxta illud primæ Ioan. 3. Cum apparuerit; ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt.

[...]nitio aſſi[...]latio eſt inter [...] cognitam [...] cognoſcentẽ.

His ita conſtitutis ex 2. hypotheſi habemus, ponẽdas eſſe in intellectu ſpecies intelligibiles, quæ ſint intelligendi principia; ex 3. & 4 dandũ eſſe verbum mentis; quod hunc in modum concluditur. Quælibet intellectio non ſolum requirit obiectum pręſens, ſed eſt aſſimilatio quędam inter potentiam intellectricem, & rem intellectam; hæc vero aſſimilatio conſiſtit in exprimenda, & repræſentanda re cognita, & talis expreſſio fit per verbum mentis, quod nihil eſt aliud, quam ſpecies expreſſa rei. Igitur per quã libet intellectionem gignitur verbum. Atque hoc potiſſimum ducti argumento arbitramur nullam omnino dari poſſe intellectionem, eſto feratur in rem præſentem, & ſecundum eſſe reale intime coniunctam per quam non producatur verbum, cum intelligere ex ſuamet natura, & eſſentia nihil aliud ſit, quam rem in ſe ipſo intelligibiliter efformare, & exprimere, quod fit per notitiam genitam, ſeu per verbum. Vnde D. Thom. 1. part. quæſt. 47. artic. 1. ait. cum quis intelligit ex eo, quod intelligit, procedere aliquid intra ipſum, quod eſt conceptio rei intellectæ, idemque repetit de potentia quæ. 9. artic. 5.

Probatur dandum eſſe verbum mentis. Primo.

2. Deinde, quod præſentia obiecti quantumlibet intima ſit, non impediat quominus per intellectionem verbum gignatur, ſuadetur. Nam que eſſentia diuina ſumme præſens eſt intellectui paterno, & tamen Pater eam intelligendo producit verbum: ergo ex eo capite nihil impedit verbi productionem. Tertio probatur inſtitutum hoc modo. Non magis repugnat dari calefactionem ſine calore, quam intellectionem ſine verbo, ſed illud ita repugnat, vt neutiquam fieri poſſit: ergo & hoc Probatur maior, quia vt calor terminus eſt calefactioni intrinſecus, ita & verbum intellectioni, & vt calefactio ex ſua natura, & eſſentia eſt productio caloris, ita intellectio eſt generatio verbi.

Præſentia obiecti nihilo productionem verbi impedit. 3.

Sunt qui aliam quoque afferant rationem ponẽdi verbum in mente; nimirum, vt intellectus in ipſo tamquam in imagine intueatur obiectum. Putant enim verbum non ſolum eſſe id quo res per ipſum expreſſa intelligitur; ſed

Non placent qui dicunt ver[...]

bum produci, vt in eo tanquam in imagine conſpiciatur obiectum.

ipſum quoque verbum primo terminare intellectionem; quę videtur eſſe ſententia D. Thomę, tum aliis in locis, tum in quæſt. de potentia qu. 9. artic. 5. idemq; ſentire nobiliores Thomiſtas oſtendit Turrianus in ſuis commentariis de Trinitate ad art. 1. qu. 27. D. Thom. diſput. 5. Sed hoc placitum reiicit communis Schola Dialecticorum aientium, neque ſpeciem, neque conceptũ percipi à noſtro intellectu, niſi per actum reflexum. Itaque conceptum eſſe duntaxat ſignum formale, eſſeque id, quo rem obiectam percipimus, ipſum vero per ſe intellectionem directam minime terminare.

Ita D. Thom. opuſ. 14. & de verit. q. 4. art. 1. & 1. p. qu. 3. art. 8. ad 2. & 4. cont. gent. ca. 15. Capr. in 1. d. 27. qu. 2. Ferra. 1. cont. gent. ca 53. & lib. 4. cap. 15.

Vt autem pateat per quam actionem producatur verbum, haud ignorabis Scotum in 1. ſententiarum d. 2. quæſt. vlt. & d. 27. quæſt. 1. & in quodl. qu. 1. arbitrari noſtrum intellectum conſtitutum in actu primo per ſpeciem intelligibilem, duplicem edere actionem, quarum prior vocatur intelligere, nec eſt alicuius termini productiua: poſterior vero nũcupatur dicere, & per hanc ait produci verbum. Quod probat, quia cum intelligere ſit actio immanens, atque adeo per eam nihil producatur, vtique actio alia danda erit, qua verbum gignatur, nimirum dictio. Quidam etiam Thomiſtarum conſtituunt in noſtra mente tres actus: actionem intelligendi, notitiam, & verbum mentale, ita vt per intellectionem producatur notitia, per notitiam verbum.

Aliqui Thomiſtæ tres enumerant actiones.

Nobis tamen neutra harum opinionum videtur vera. Non prima, quia multiplicat res ſine neceſſitate, ponitque actionem intelligendi, per quam nõ producatur verbum, quod paulo ante refutauimus. Non ſecunda, quia ſi per notitiam intelligit conceptum, non recte eam diſtinguit à verbo cum idem omnino ſit: ſi vero aliam ſignificat intellectus actionem, eodem laborat vitio, quo prior ſententia, dum ponit intellectionem ſine verbo, eam nempe, qua fingit notitiam produci. Præterea, facit vnam actionem terminum alterius, quod à vero abeſt. Quare ſtatuendum eſt verbum produci per quemlibet actum intelligendi: tametſi eiuſmodi actus, prout habet ordinem ad verbum, quod per ipſum gignitur, peculiari vocabulo dictio nuncupetur.

Vna actio non eſt terminus alterius.

Porro autem verbum diuerſis nominibus à D. Thoma ſignificatur; nunc enim dicitur intentio rei intellectæ, vt primo contra gent. cap. 54. nunc intentio intellecta, vt 4. eiuſdem operis cap. 11. alias conceptio intellectus, vt eodem lib. cap. 12. Quinque autem ſunt ad rationem verbi pertinentia, vt colligitur etiam ex D. Thoma de veritate quæ. 4. & in prima part. quæſt. 34. art. 1. In primis enim verbum eſt aliquid in mente,

Verbum à D. Thom. intentio rei intellectæ & intentio intellecta nuncupatur.

Quinque ad rationem verbi attinere.

1. vnde D. Auguſtinus 5. de Trinitate cap. 11. ait, per corporalia ſigna verbum, quod mente gerimus, innoteſcere. Secundo, Verbum eſt aliquid
2. genitum ab intellectu, quaſi proles, genitum, inquam, per actionem intelligibilem, qui eſt actus dicendi: Vnde illud D. Auguſt. 9. de Trinitate cap. 8. conceptam rerum veracem notitiam tanquam verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignitur, nec à nobis naſcẽdo diſcedit. Tertio, Verbum eſt ſimilitudo rei, & eius ima- 3.
go, vt teſtatur D. Auguſt. 15. de Trinit. cap. 12. Verbum, inquit, eſt ſimillimum rei notæ, de qua gignitur, & imago eius. Quarto, Verbum eſt ex- 4.
preſſiuum rei; ſicut enim teſte D. Auguſt. 15. de Trinit. c. 11. verbum, quod foris ſonat, pandit verbum, quod intus latet, ita verbũ, quod intus latet declarat rem; cuius eſt verbum. Vbi aduertes verbum formaliter importare duplicem relationem, alteram expreſſi, alteram ſigni; illam principaliter, hanc ſecundario: illam ad dicens, hanc ad obiectum ſignificatum. Quinto, Non 5.
manet ceſſante actu cogitandi, vt teſtatur etiam D. Auguſt. eodem libro cap. 11.

ARTICVLVS III.

SOLVITVR PRIMVM ARGVmentum initio quæſtionis propoſitum, ſtatuitur intellectionem non eſſe qualitatem, ſed veram propriamque actionem.

PRo explicatione primi argumenti eorum, quæ initio quæſtionis continentur, aduertendum controuerſiam apud Theologos, & Philoſophos eſſe, num intellectio ſit vera actio, vel potius qualitas. Nam quod ſit qualitas, arbitrãtur Henricus Gandauenſis, quodl 11. q. 3. Scotus in 2. d. 3. qu. 6. & quodl 13. art. 6. eiuſque ſectatores, Durandus in 1. diſt. 27. qu 4. Ochamus, & Gabriel quæſt. 2. Capreolus in 2. diſt. 1. qu. 2. art. 3 ad 12. Heruæus quodl. 2 quæſt. 8 Ægidius de menſura Angelorum quæſt. 10. Ferrarienſis lib. 2. contr. gent. cap. 9. & 82. Caietanus in commentariis 1. part. quæſt. 79. artic. 2. Soncinas lib. 9. Metaph. quæſt. 21. Iauellus ibidem quæſt. 7. quibus fauet primum illud argumentum.

Qui arbitratur intellectionem eſſe qualitatem.

Contraria tamen opinio ſtatuens intellectionem; aliaſque actiones immanentes non eſſe qualitates, ſed veras actiones, & Ariſtotelica, & vera eſt. Nam Ariſtoteles lib. 10. Ethic cap 3. docet operationes virtutis, & felicitatem non eſſe qualitates. Cum igitur eodem lib. cap 7. conſtituat felicitatem in contemplatione, quę intellectio eſt, plane ſentit intellectionem nõ eſſe qualitatem. Præterea, aliis in locis numerat intellectionem inter actiones, vt hoc in lib. cap. 4. text. 4 & libro 12. Metaphyſ. text. 13 vbi ex eo, quod noſtra intellectio non pendeat à corpore, oſtendit, dari in nobis aliquam actionem à corpore abſolutam. Accedit communis ſenſus interpretum, qui in categoria actionis diuidunt actionẽ in tranſeuntes, & immanentes, è quarum numero ſunt intellectiones omnes, & volitiones.

Ariſtotelis eſt eam eſſe actionem.

Idem

Idem ea ratio confirmat, quia actio nihil eſt aliud, quam actus agentis, vt agens eſt. Quod non videtur quo pacto negari poſſit actionibus immanentibus conuenire. Igitur ad argumentum pro contraria ſententia, conceſſa maiori, neganda eſt minor, & ad eius probationem dicendum, non omnem veram actionem eſſe cõiunctam cum motu; ſiquidem illuminatio momentanea eſt vera actio, neque tamen eſt coniuncta cum motu. Itaque id ſolis actionibus ſucceſſiuis competit: ſiue eæ ſint actiones phyſicæ, vt calefactio; ſiue non, vt actiones illæ, quibus habitus ſpiritales interdum à nobis per actiones continuas & ſucceſſiuas intenduntur.

[...]omnium [...] actionẽ [...]oniunctam [...] motu.

Quod vero attinet ad verbum; communis eſt auctorum ſententia, ipſum eſſe proprie qualitatem, videlicet diſpoſitionem: quia bene vel male ſubiectum afficit, & ex ſua natura vendicat cauſas facilis depulſionis; adeo vt ceſſante intellectione, qua producitur, confeſtim euaneſcat, vt ad calcem ſuperioris articuli, ex D. Auguſtino aſſeruimus.

[...]bum eſſe [...]litatem.

ARTICVLVS IV.

DILVVNTVR CÆTERA *argumenta primi articuli.*

AD ſecundum eiuſdem articuli argumentum reſpondendum eſt, per actionem immanentem nihil produci ad extra, hoc eſt, nullum externum opus effici. Itemque actionem immanentem dici vltimum operationis, tum quia non eſt gratia eius, quod per eam producitur, ſicuti actio tranſiens, ea præſertim, quæ factio dicitur, vt ædificatio. Non enim intellectio eſt propter verbum, ſed è contrario verbum intellectionis gratia. Item vero, quod Ariſtoteles lib. 1 Ethicorum ſcripſit, opus eſſe operatione nobilius, non de omni actione, ſed de ſola tranſeunte, & de factione intelligi debet.

[...]ut. 2. argu[...] [...]ti. [...]e D. Th. 1. p. [...]7. ar. 3. & [...]iet. 1. par. q. [...] art. 1.

Ad tertium concedenda eſt maior propoſitio, neganda minor, & ad primam eius confirmationem dicendum, per intelligere diuinum eſſentiale, hoc eſt, per intellectionem diuinam, vt communem tribus perſonis; non gigni verbum; gigni tamen per intelligere notionale, quod eſt proprium Patris; & quia intelligere eſſentiale, & notionale idem re ſunt, adhuc manet nullam dari intellectionem, per quam non producatur verbum. Ad ſecundam eiuſdem minoris confirmationem dicendum cum Ferrarienſi 1. contra Gent. cap. 53. & Sylueſtro in conflatu, quæſt. 27. Angelos cum ſe intelligunt formare verbum, non enim verbum ideo ponitur, vt res intellectui quoquomodo præſens ſit, ſed vt intime atque intelligibiliter, hoc eſt, in ipſa intellectione ſit præſens per ex-

[...]lut. 3. argum. [...]oad primam [...] confirma[...]nem.

[...]oad. 2.

[...]ngeli eum ſe [...]elligunt, ver[...]m exprimũt.

A preſſam ſui imaginem, conceptumve; maxime cum actus intelligendi neceſſario fiat ſecundum aſſimilationem, vti diximus Ad tertium reſpondemus cum Capreolo in 1. diſtinct. 29. quæſt. 2 etiam beatos videndo Deum gignere verbum, quod item probabile cenſet Ferrarienſis 1. contra Gentes, cap. 53. Non eſt enim eadem ratio in ſpecie impreſſa diuinę eſſentię, & in expreſſa, quia illa tantum poneretur, vt per eam res cognita vniretur intellectui, quam vnionem abunde per ſe exhibet diuina eſſentia; at verbum idcirco datur, quia id ipſa intellectionis natura exigit. Itaq; non probatur nobis eorum ſententia, qui putant ideo in beatis ſpeciem impreſſam diuinæ eſſentiæ non dari, quod nulla imago poſſit diuinum eſſe apte repræſentare. Nam quamuis ipſum nulla imago infinite & ex æquo referat, aliqua tamen eſſe poteſt, reque ipſa datur, à qua limitate, & prout ab intellectu creato cerni poteſt, repræſentetur, quod eſt verbum mentis Nec inde ſequitur beatos non ferri in Deum immediate immediatione obiecti: ſiquidem intellectio non terminatur ad verbum, vt ad rem cognitam.

Quoad 3.

Qua ratio ſuadeat dandum eſſe verbum expreſſum diuinæ eſſentiæ.

Beati exprimentes verbum in Deum feruntur immediate.

Ad quartum argumentum reſpondendum eſt, verbum eſſe propter intellectionem; non quaſi ad eam requiratur, vti principium effectiuum, ad id namque ſat eſt intellectus & ſpecies; ſed quia non poteſt quicquam ſub intellectionem cadere, quin expreſſa eius imago ab intelligente formetur. Neque propterea exiſtimandum eſt intellectum informatum ſpecie intelligibili manere adhuc in potentia eſſentiali ad intelligendum; quandoquidem verbum non eſt forma antecedens actum intelligendi, ſed vbi primum intellectus ſpeciem re obtinet, confeſtim elicere ab ea poteſt intellectionem, qua verbum gignitur: nec ad eam eſt in potentia eſſentiali, ſed accidentaria duntaxat.

Dilut. 4. argum.

Ad quintum, Diuus Thomas 1. part. quæſt. 85. artic 2 ad 3. & quodlib. 3. artic. 9 ad 2. concedit in actionibus ſenſuum internorum dari aliquid proportionale verbo, per actiones vero ſenſuum externorum nihil produci, idemque aſſerit Capreolus in 1. diſtinct. 17. quæſt. 2 Heruæus tractatu de Verbo, quæſt. 2. artic. 1. & 2 Nos tamen maiorem propoſitionem abſolute concedimus; eſt enim commune omni cognitioni tam intellectus, quam ſenſus, ſiue internus, ſiue externus ſit, effici per aſſimilationem & expreſſionem rei cognitæ. Neganda eſt ergo minor, & ad eius confirmationem dicendum, mentem Ariſtotelis eo loco eſſe externum ſenſum ferri in obiectum, prout à parte rei præſens eſt; intellectum vero, quatenus in ipſo ſecundum notitiam expreſſam continetur, non quaſi res hoc etiam poſteriori modo non ſit in ſenſu externo, ſed quia is requirit inſuper externam præſentiam rei, quæ ſub eius notionem cadit,

Dilut. 5. argum.

Omnem cognitionem, tam intellectus, quam ſenſus effici per expreſſionem.

quam tamen intellectus non poſcit; quandoquidem tam præſentia, quam abſentia intelligimus.

Dilut. 6. argumenti. Ad ſextum reſpondemus cum D. Thoma 1. part. q. 37. art 1. & Caietano eodem loco, Ferrarienſi 4 contra Gent. cap. 19. Capreolo in 1 diſt. 10. q. 1. art. 1. quẽadmodum per intellectionem gignitur verbum, in quo eſt obiectiue res intellecta, vt in ſua imagine, ita per actum amandi effici in amante impreſſionem quandam obiecti amati, ſecundum quam res, quæ amatur, dicitur ſuo modo eſſe in amante, qui terminus, quia proprio caret nomine, vocari conſueuit amor, impulſus, affectio, ſiue inclinatio in rem amatam. Ergo ad id, quod in contrariam partem attulimus, dicendum eſt, terminum illum per amandi actionem productum, amorem quoque dici, quanquam laxiori ſignificatu; ac ratione huiuſce termini rem amatam eſſe in amante ſecundum conuenientiam & proportionem: Quod non obſtat quominus ſimul res amans ſit amata, quatenus ad eam impellitur, ac trahitur. *Quo pacto res ſit amata in amante, & amans viciſſim in re amata.*

QVÆSTIO IV.

QVO PACTO INTER SE DIFFERANT *ſpecies intelligibilis, intellectio, verbum & obiectum.*

ARTICVLVS I.

INTELLECTIONEM DISTINGUI *re ipſa ab ſpecie intelligibili.*

QVoniam cum intellectus rem quampiam intelligit, quatuor potiſſimum conſideranda occurrunt; nimirum ſpecies intelligibilis, intellectio, verbum & res intellecta: expendendum nobis hoc loco erit quonam modo hæc inter ſe conueniant, & diſſideant. Ac primum quod attinet ad ſpeciem intelligibilem & intellectionem, Ægidius quodlib 3. q. 12. & 13. Aureolus apud Capreolum in 1. diſt. 35. q. 1. Nyphus lib 3. de Intellectu, cap 9. & alii, quorum meminit Scotus in 1 d. 3. q 7 putant ſpeciem & actum intelligendi idem eſſe. *Quibus placeat vnitas ſpeciei & intellectionis.* Quod hiſce rationibus videtur concludi: Species ponitur in intellectu ad exhibendum illi obiectum præſens ſecundum eſſe intelligibile; ſed hoc præſtat intellectio; ergo intellectio eſt ſpecies. *1 Ratio.* Secundo vbi eſt eadem ratio obiecti, ibi eſt idem eſſe; ſed ſpecies & intellectio tendunt in obiectum ſub eadem formali ratione; habent ergo idem eſſe, atque adeo non ſunt duæ res. *2. Ratio.*

Gothfredus intelligendi actũ in ſpeciei receptione conſtituit. Ad eandem opinionem accedit Gothfredus quodlib. 4. vbi comprobare nititur, nihil eſſe aliud intelligere, quam recipi in intellectu ſpeciem, atque adeo ſpeciem intelligibilem, vt

A receptam, eſſe ipſum intelligendi actum. Id vero hunc in modum probat, Ita ſe habet intelligi ad intelligibile, vt intelligere ad intelligentem: ſed intelligi reſpectu obiecti intelligibilis ſignificatur, vt paſſio, & tamen re vera actio eſt, quia intelligibile nihil patitur, dum intelligitur, ſed potius agit in intellectum; ergo intelligere in intelligente, erit recipere, ac pati, eſto actiue ſignificetur.

B Item intellectio eſt id, quo intellectus formaliter intelligens vocatur; ſed hoc non obtinet ex eo quod intellectionem edat; alioqui efficiens candorem diceretur candidum; habet igitur ex eo tantum, quod intellectionem recipiat; ſicque intellectio eſt paſſio, non actio ab intellectu edita. Accedit ad huius rei confirmationem illud Ariſtotelis cap. 4. huius lib. text. 2. Intelligere eſt quoddam pati. *2. Motiuum.*

C Sit tamen noſtra concluſio, intellectionem re aliter differre ab ſpecie intelligibili. Hæc eſt D. Thomæ, quæſt 8. de Potentia Dei, artic. 1. Scoti in 1. diſt in 3. quæſt. 6 Capreoli in 1. diſt. 35. quæſt. 1. Apollinaris lib 3. de Anima, quæ. 5. & aliorum. *1. Aſſertio.* Probatur: primum, quia nulla cauſa efficiens eſt idem re cum ſua actione; ſpecies vero eſt cauſa efficiens etſi non integra, partialis tamen intellectionis. Secundo, quia ſi ſpecies & intellectio forent eadem res, non poſſet diuina virtute & ſpecies ſine intellectione, & intellectio ſine ſpecie conſeruari, quod tamen

D falſum eſſe inde conſtat, quia ceſſante actu intelligendi, manet ſpecies, & ſublata ſpecie, poteſt Deus cum intellectu actum intelligendi producere, cum omnis cauſalitas cauſæ efficientis diuina virtute ſuppleri queat.

Argumenta vero, quæ huic concluſioni aduerſabantur, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum, ſpeciem poni in intellectu, vt faciat rem præſentem in habitu, & vt ſit principium eliciens intellectionem: quorum neutrum præſtat intellectio formaliter ſpectata; *Ad 1. arg. partis oppoſ.*

E quanquam ſit idem re cum verbo, per quod res cognita exprimitur, atque ineſſe obiectiuo & intelligibili ſit actu præſens intellectui. Ad ſecundum, etſi ſpecies & intellectio tendant in idem materiale obiectum; quia vna eademq; res eſt, quam ſpecies repræſentat, & quam intellectio percipit: non tamen in eam tendere ſub eadem ratione formali; quia ſpecies fertur in eam vt habitualiter cognitam, intellectio vt in actu *Ad 2. argu.*

F cognitam. Si autem petas quo pacto ſpecies & verbum inter ſe diſtinguantur; quandoquidem vtrumque tendit in rem, vt repræſentatam. Reſpondemus ſimiliter, ſpeciem tendere in rem, vt cognitam ac repræſentatam habitu; verbum autem in rem vt actu expreſſam; quæ rationes diuerſæ ſunt, ſufficiuntque ad vtriuſque eſſentiale diſcrimen arguendum.

Rationes autem Gothfredi ſic dilues: Ad primum negabis eodem modo ſe habere in- *Ad 1. moti ſententiæ G* telligi

telligi ad intelligibile, quo intelligere ad intelligentem. Namq; intelligi importat denominationem extrinſecam reſpectu intelligibilis, intelligere vero ſignificat actionẽ intellectui inhærentem; quæ tamen actio in eodem intellectu inſidet, atque vt ab eo egreditur, actio vocatur; vt recipitur, paſſio. Itaq; licet is, qui intelligit, dum intellectionẽ recipit, patiatur; ipſum tamen intelligere, non eſt pati, ſed agere. Ad ſecundum, conceſſa maiori propoſitione, ad minorem dicitur, intellectum non ob id tantum intelligentem appellari; quod intellectionem producat, ſed quod eam ſimul producat, & recipiat, quod actionum immanentium proprium eſt. Cum vero Ariſtotel ſcripſit intelligere eſſe quoddam pati, nihil aliud voluit, quam intellectum dum intellectionem recipit, pati, vt paulo ante diximus, vel intellectum antequam intelligat pati, recipiendo ſpeciem ab obiecto. Nec enim probanda eſt eorum ſententia, qui intellectionem à ſolo obiecto effici arbitrantur, nec quicquam aliud præſtare intellectum, quam intelligendi actum ſuſtinere, aduerſus quos iam ſupra diſſeruimus.

Ad 2.

[Expli]catur locus [Arist]otelis.

ARTICVLVS II.

VERBVM ET INTELLECTIONEM idem re eſſe: non tamen idem ratione: vtrumque tamen ab obiecto realiter diſtingui.

Aſſertio.

SEcunda concluſio in hac controuerſia ſit, verbum non diſſidere re ipſa ab intellectione. Ita ſentit H. Gand quodl. 1. q. 2. Dur in 1. d. 17. q. 2. Ochamus & Gabr. q. 2 Lichetus, Bargius & Maironius ead. diſt. Paludanus ibid. q. 4. Albertus art. 7 D Bonau q. 1. & 4 Richard in 2. princ. q 1. Alenſis 1. p q. 62 in 1. artic. 1. & alii. Quibus aduerſatur Capreolus in 1. d 27. q 2. Caiet... par. q. 27. art. 1. Ferrar. 4. contra Gentes, c 13. & alii è recentioribus Theologis: ſuadetur tamen noſtra concluſio, quia ita ſe habet quælibet actio, ſiue phyſica ſit, ſiue non ad terminum per eam productum, vt ſe habet motus ad eundem: at vt in Phyſicis oſtendimus, motus eſt idem re cum ſuo termino; ergo & intellectio cum verbo, quod eſt illius terminus. Nec ſatisfacit Ferrarienſis loco citato, aiens motum eſſe actum imperfecti, id eſt, rei exiſtentis in potentia, ideoq; eſſe idem cum termino, quia idem eſt id, quod prius eſt in potẽtia, & poſtea in actu: intellectionem vero eſſe actum perfecti. Quare licet motus ſit idem cum termino, nihilominus intellectionem ab eo diſtingui. Non, inquam, ſatisfacit, quia vtcunque ſe habeat actio, ſiue ſit actus imperfecti, ſiue non; nihil eſt aliud, quam res

[...] c. 2. q. 3.

A ipſa in fieri (liceat enim ita loqui) proindeq; non diſtinguitur re à ſuo termino, præſertim cum nulla neceſſitas cogat huiuſmodi realitates multiplicare. Porro, ob hanc, quam diximus identitatem realem intellectionis cum ſuo termino, effectum eſt, vt S. Patres nonnunquam verbum intellectionem appellent, vt D Damaſcenus lib. 1. Fidei orth. c. 18. D. Auguſt. 9. & 15. de Trinit. vtrobique, ca 10. & de cognitione veræ vitæ, c 16. & de Anſel in Monolog. ca. 31. D. Ire-

Verbum ſæpe intellectio appellatur.

B næus lib. 2. aduerſus hær. c. 47. Obiiciunt tamen aduerſarii omnem effectum diſtingui re à ſua cauſa: ergo & verbum ab intellectione, quæ illius cauſa eſt. Sed negandum intellectionem eſſe cauſam verbi; non n. eſt illius cauſa, ſed productio, & quaſi via, qua intellectus verbum exprimit.

Obiectio.

Dilutio.

Tertia concluſio ſit, verbum non eſſe formaliter intellectionem. Hæc eſt contra Dur. citatum. Patet autem ex eo, quia verbum eſt termi-

3. Aſſertio.

C nus intellectionis; omnis vero actio diſtinguitur, ſaltem formaliter à ſuo termino, vt citato loco Phyſ. oſtendimus. Secundo, quia verbum, teſte D. Aug. lib. 15. de Trinit. c. 12. eſt imago expreſſa ab intellectu, eſtque formalis ſimilitudo rei cognitæ, intellectio vero, qua intellectio, non eſt ſimilitudo.

Quarta concluſio ſit, verbum diſtingui realiter ab obiecto. Hæc eſt contra Aureolum in

4. Aſſertio.

D 1. d Probatur tamen, quia, vt docet D. Aug. 15. de Trinit cap. 10. 11 14 & 15. verbum mentale ex ſua natura eſt intra mentem: at res cognita eſt extrinſeca intellectui. Item, quia verbum producitur per intellectionem, obiectum vero minime, vt luce clarius eſt. Ex dictis collige intellectionem diſtingui re ab obiecto; nam ſi intellectio & obiectum eſſent idem, eſſent quoq; idem obiectum & verbum, cum verbum & intellectio idem re ſint. Illud tamen concedendũ

E eſt, ſi ſumatur non ſolum obiectum cognitum de quo eſt noſtra concluſio; ſed præciſe qua cognitum & expreſſum per cognationem & verbum: tunc obiectum nihil aliud eſſe re ipſa, quã intellectionem & verbum. Nec huius oppoſitum oſtendunt proxime adductæ rationes, vt planum eſt.

Quomodo obiectum poſſit eſſe idem cum verbo & intellectione.

QVÆSTIO V.

F ### *HABEAMVS NE PROPRIOS RERVM ſingularium conceptus.*

ARTICVLVS I.

NEGATIVÆ PARTIS argumenta,

AD intelligentiam propoſitæ controuerſiæ, aduerte duplicem eſſe rei ſingularis conceptum; alterum illi proprium & adæquatum, vt cum Socrates per ſe ſeorſim

Conceptus rei ſingularis aut eſt proprius, aut communis.

ſim apprehenditur; alterum communem, vt A cum percipitur vniuerſale, ſub quo ſingulare ipſum continetur, vt homo, ſub quo eſt Socrates. Præſens quæſtio de conceptu ſecundum priorem ſenſum intelligi debet, nec vero de qui buſuis ſingularibus, ſed de ſenſibilibus tantummodo. Nam quod ſingularia materiæ expertia, ſiue intelligibilia proprio conceptu à nobis percipiantur, non eſt ambigẽdum, cum intellectus efformet propriam notionem, tam ſuorum, quã voluntatis actuum: alioqui nemo vitioſas, aut B honeſtas actiones à ſe interius elicitas proprie diſtinctéve cognoſceret, quod nemo dixerit.

De proprio quæſtio excitatur, quoad ſingularia ſenſibilia.

Sunt ergo qui negatiuam partem quæſtionis defendant, quam hiſce fere argumentis aſtruere nituntur: Si haberemus proprium conceptum rerum ſingularium, fruſtra poneretur intellect⁹ agens, ſed hoc repugnat Peripateticæ doctrinę, ergo & illud. Probatur maior, quia ideo intellectus agens ponitur, vt abſtrahat naturam à differentiis indiuiduantibus, & vt res (ſicuti ait C Commentator) de ordine ſingularium materialium, ac ſenſibilium ad ordinem vniuerſalium immaterialium, atq; intelligibilium transferat; ſi autem ſingularia proprio conceptu à nobis intelligerentur; fictitia eſſet eiuſmodi abſtractio, ſimiliterq; fictitia opera intellectus agentis, cuius præſtantia & efficacitas ob id muneris tantopere commendatur.

Non dari conceptus ſingularium ſenſibiliũ probatur 1.

2. Secundo, ſenſus cognoſcit proprie ac diſtincte ſingularia: ergo ſi intellectus eadem percipit, duplex ſequetur incommodum: primum D quod altera ex hiſce notionibus erit ſuperflua. Secundum, quod obiecta intellectus & ſenſus non erũt inter ſe diſtincta; ſiquidem obiectum ſenſus etiam ſub intellectum cadet.

3. Tertio, nulla potẽtia fertur niſi in cognatum ſibiq; in proportione reſpondens obiectum; ſed inter ſingularia in materiæ fæcem demerſa, & inter intellectum nulla exiſtit cognatio, aut proportio; cum intellectus ſit omnino expers E materiæ. Non poſſunt igitur ſingularia ſenſibilia ab intellectu noſtro per ſe concipi.

Deniq; quod ita ſenſerit Ariſtotel. probatur, quia lib. 1. Phyſicorum, c. 5. text. 49 aſſerit intellectum eſſe vniuerſalium, ſenſum vero ſingularium. Plura ad hanc partem ſtabiliendam argumenta habes apud Capreolum in lib. 2. Sentent. d. 35 q. 2 concluſ. 4 alioſque eius opinionis aſ- F ſertores, è quorum numero ſunt Philoponus & Alexander hoc loco, Themiſtius c. 10 Auerroes Comment 9. Ægidius quodl. 1. qu. 9. Caietanus prima parte, q 86. art. 1. Mirandulanus lib. 23 de Euerſione ſingularis certaminis, à ſectione 4. vſque ad librum 33. Aureolus in lib. 1. d. 35. quæſt. 4. art. 1.

Auctores propoſitæ quæſtionis.

ARTICVLVS II.

AFFIRMATIVAM CONTROVERSIÆ partem veram eſſe.

Contraria tamen ſententia aientium ſingularia ſenſibilia proprio ac peculiari conceptu à nobis intelligi omnino vera eſt. Eam ſequitur Scotus in 4. d 4, q. 3 Greg. in 1 d 3 q. 1. art. 1. concluſ. 3. Durandus in 2. d. 3 q. 7. Richard. in 2. d 24. q. 4. circa prin. Burlæus 1 Phyſic. & alii.

Argen. in 30. art. 3 land hoc 11. Apoll lat. c. 4. q dem lib. q. 13.

1. Argum

Comprobatur primo: Si ſingularia ſenſibilia nõ poſſent per ſe ac proprio conceptu à nobis cognoſci, vel ideo nõ poſſent, quia ſingularia ſunt vel quia ſenſibilia. Non quia ſingularia; alioqui nullum ſingulare etiam intelligibile & immateriale caderet per ſe in noſtrum intellectũ; imo neq; in Diuinum. Non quia materialia, alioqui neque naturæ communes materia præditæ per ſe intelligerentur; ergo, &c. Huic argumento occurrunt aduerſariæ partis defenſores, intellectionem propriam eiuſmodi ſingularium repugnare noſtro intellectui, non quia ſingularia ſunt aut quia materialia abſolute, vt probat argumentũ: ſed quia ſingularia materialia: quia oportet rem per ſe cognitam ab intellectu, abſtractam eſſe à materia indiuidua. Hæc tamen reſponſio nũquam ſatisfacit, quia nullum idoneam affert rationem, cur magis materia ſingularis, quam communis cognitionem intellectricem impediat.

Occurſu uerſario

Deducit

Secundo, noſter intellectus ponit diſcrimen & conuenientiam inter ſingulare & vniuerſale per proprias & peculiares eorum rationes, vt cũ iudicat latius patere hominem, quam Socratẽ, & Socratem eſſe idem re cum homine: igitur noſter intellectus vtrumq;, & vniuerſale, & ſingulare proprie ac diſtincte percipit. Huic argumento obuiam eunt aduerſarii aientes non opus eſſe, vt qui de conuenientia vel diſcrimine inter duas res iudicat, eadem facultate vtramq; dignoſcat, ſatiſq; eſſe percipi ab eodem homine licet duabus potentiis, idq; re propoſita accidere. Nam ſingulare, inquiunt, per vim cogitatricem; vniuerſale per intellectricem à nobis cognoſcitur. Verum hanc reſponſionem ea ratio confutat, quia cũ actus ille iudicandi vnus ſimplexq; ſit, neceſſario ad vnam eandemq; potentiam pertinebit; atqui non pertinet ad cogitatiuam, tum quia nõ decet facultatem inferiorem iudicare de obiecto ſuperioris; tum quia nulla potentia organo corporeo affixa, in rem vniuerſalem tendit, ſpectat ergo eiuſmodi actus ad intellectum. Quare ne is de re ſibi ignota iudicet, tam vniuerſale, quam ſingulare per ſe cognoſcet. Corroboraturque huiuſce rationis vis auctoritate Ariſtot. hoc in libro, cap. 2. text. 145. & 146.

2. Argum

Reſpond aduerſa

Confut

Iudicium ſingular niuerſal eundem intellect

& 146. vbi ex eo probat, dandã eſſe facultatem vnam ſenſitiuam (id eſt, ſenſum communem) quæ omnia externa ſenſibilia per ſe dignoſcat, quia experimur nos diſcrimen ponere inter obiecta externorum ſenſuum; at ſi ad hoc iudiciũ diſcrimenq; conſtituendum non opus eſſet res, de quibus iudicium fertur, in eandem cadere potentiam, non recte aſſeruiſſet Ariſtoteles oportere omnia externa ſenſibilia ab eadem illa facultate dignoſci.

Argum. Item, intellectus ex multis propoſitionibus ſingularibus colligit vniuerſalem; ergo percipit ſingularia, alioqui infertur conſequens ex accidente ſibi ignoto, quod ridiculum eſt. Nec ſatis faciet qui dixerit, ſat eſſe percipi ab eo antecedens confuſe, quia admodum confuſa, ac pene cæca eſſet ea ratio colligendi; cum tamen communia ſcientiarum principia eo pacto colligi ſoleant, vt lib. 2. Poſter. c. vlt. & 1. Metaphyſ. c. 1. Ariſtot. teſtatur.

Argum. Deinde, voluntas compeſcit actum potentiæ cogitatricis, idque non niſi præeunte cognitione intellectus, cuius eſt voluntati rem appetendam, aut declinandam proponere; igitur intellectus cognoſcit actum potẽtię cogitatricis, qui ſingulare quoddam eſt in materia inſidens; corroboraturque argumentum ex eo, quia reflexio illa, quam in nobis circa huiuſcemodi internorum ſenſuum functiones experimur, non poteſt ſenſibus ipſis attribui, ſed alicui nobiliori potentiæ, id eſt, intellectui, vt docuit Ariſtot. lib. 1 huius operis, ca 3. text 46 Item, quia errores, qui in ſenſu, ſiue externo, ſiue interno accidunt, conſueuit intellectus corrigere, quod nõ faceret, niſi & ipſam actionem ſenſuum, & rem ſingularem, circa quam ipſi hallucinantur, cognoſceret.

[Intel]lectus co[gnoſc]it actum [poten]tiæ cogita[tricis].

Argum Præterea, quidquid poteſt virtus inferior, poteſt & ſuperior: ergo quidquid cognoſcit phantaſia, quæ eſt inferior intellectu, cognoſcet intellectus, ſed phantaſia percipit ſingularia per propriam notitiam; ergo & intellectus. Reſpondent id, quod poteſt vis inferior, poſſe etiam ſuperiorem, non tamen eodem modo, ſed nobiliori: ſicq; intellectum cognoſcere ſingularia in communi, id eſt, quoad naturam ſpeciei, non quoad ſingularitatem. Nihil reſpondẽt; non enim qui cognoſcit Socratem confuſe, perfectiorem habet eius notitiam, quam qui eum diſtincte cognoſcit; at ſi intellectus non percipit ſingularia, niſi quoad communem eorum naturã, ſeu quatenus percipit vniuerſalia, ſub quibus illa continentur, certe non niſi confuſe & implicite ſingularia intelligit.

[Occ]urrunt ad[verſ]arii: ſed re[fell]untur.

[Vlti]m. arg. Poſtremo idem ſtabilitur, quia conſultatio, & artis prudentiæque actiones pertinent ad intellectum, hę vero circa ſingularia verſantur, vt docet Ariſtot. lib 3. Ethic. c. 3. Nec dubium quin frequenter eiuſmodi ſingularia è ſenſibilibus ſint. Quare nullo pacto videtur negandum ſin-

A gularia ſenſibilia proprio ac peculiari conceptu à noſtro intellectu percipi. Vtrum vero hic cõceptus ſit reflexus an non, & quo pacto à ſpecie intelligibili rei communis eliciatur, iam alibi in hoc libro expoſuimus.

ARTICVLVS III.

B DILVTIO ARGVMENTORVM, *quæ pro negatiua parte quæſtionis adducta fuere.*

AD primum igitur argumẽtum eorum, quæ pro altera quæſtionis parte, articul. primo adducta ſunt, neganda eſt maior propoſitio; & ad eius probationem dicendum, intellectum agentem non ideo poni, vt abſtrahat naturam à differentiis indiuiduis, h. e. eam ponat in ſtatu, C in quo non niſi abſque iis differentiis intelligi poſſit, quicquid Auerroes aliique nonnulli ſenſerint, ſed vt à ſingularium rerum phantaſmatibus eliciat ſpecies intelligibiles, ſine quibus res percipi ab intellectu non poſſunt. *Ad 1. argum.*

Ad ſecundum etſi intellectus ſingularia percipiat, non proinde eam notitiam fore ſuperfluam; quemadmodum neque ſuperuacanea eſt cognitio, qua ſenſus communis omnia externorum ſenſuum obiecta cognoſcit, ac diiudi- D cat Quin vero imperfecta eſſet intelligendi vis, niſi in eam talis notitia caderet, quia perfectio ordoque naturæ exigit, vt in potentiis ſubordinatis, quidquid inferior poteſt, poſſit quoq; ſuperior. Neq; hinc ſequitur intellectus & ſenſus obiecta confundi Primum, quia intellectus tã ſingularia, quam vniuerſalia percipit; ſenſus vero ſingularia duntaxat. Secundo, quia ipſa etiam ſingularia, aliam formalem rationem ſor- E tiuntur dum in intellectum; aliam dum in ſenſum recidunt, ad illum enim ſub ratione intelligibilitatis, ad hunc ſub ratione ſenſibilitatis pertinent. *Ad 2. argum.* *Imperfecta eſſet vis intelligendi ſi ſingularium rerum cõceptus non formaret.*

Ad tertium, cognitionem, quæ in obiecto requiritur, comparatione potentiæ, non eſſe naturæ ſimilitudinem: alioqui nullum ſenſibile à Deo, vel ab Angelo perciperetur, ſed eſſe conuenientiam, ſiue aptitudinem, vt in potentiam cadat, & commenſurationem, ſecundum quam F eius vim non excedit. Ad locum Ariſtotelis ex primo Phyſicorum dicendum, mentem Philoſophi eſſe: intellectum eo differre à ſenſu, quod hic ſola ſingularia, ille etiam vniuerſalia dignoſcat. *Ad 3. argum.* *Quæ ſimilitudo requiratur inter potentiam cognoſcentem, & rem cognitam.*

QVÆSTIO VI.

POSSITNE INTELLECTVS noſter plura ſimul intelligere, an non.

ARTICVLVS I.

QVI NEGATIVAM PARTEM ſecuti ſint, & quibus eam argumentis probarint.

DIuus Thomas tum alibi, tum 1.p.quæſt.85. artic.4. & Caietanus ibid. Ferrarienſis hoc in libro, quæſt. 14. & libro primo contra Gentiles capite 55. Capreolus in 2.diſt.3.quæſt.2. Heruæus quodlib.7. quæſt. 16. Sylueſter in conflato 1.par.quæſt.12.art.10. & ante hos Alenſis 4. part.qu.98.memb.1. Alber.Magn.in 3.diſt.30. art.4. Durandus in Prologo ſent.quæſt. 1. art. 1. numero 24. ad negatiuā propoſitæ quæſtionis partem deflexere; præmittunt vero ad illius explicationem aliquot hypotheſes.

1.Suppoſit. Prima eſt; Formas tripliciter ad ſubiectum comparari, vno modo poteſtate tantum, quo pacto non repugnat eas ſimul eſſe, quia potentia eſt contrariorum. Secundo, quod ad actum imperfectum, ſicque reperiri etiam ſimul poſſunt. Nam, exempli gratia, interim dum ſubiectum albeſcit, ineſt ei tum candor, tum aliquid de contrario colore. Tertio, ſecūdum actum perfectum, vt cum candor totam iam ſuam obtinuit perfectionem; quo modo duæ formę vnius generis ſimul cohærere neutiquam poſſunt, alioqui oporteret eandem potentiā ad diuerſos actus abſolute perfecteque ſimul terminari, quod tam eſt impoſſibile, quam vnam lineam diuerſis punctis verſus eandem partem definiri.

2.Suppoſit. Secunda hypotheſis eſt, omnes formas intelligibiles vno genere contineri, quia quantumlibet res, in quas feruntur, in ſe diuerſorum generum eſſe queant, eandem tamen potentiam intellectricem reſpiciunt. Quo fit, vt omnes tam poteſtate, quam ſecundum actum imperfectum, qui medius eſt inter potentiam & perfectum actum, ſimul reperiri poſſint; & hoc quidem modo ſe habent ſpecies intelligibiles, dum iis non vtimur, vti tamen poſſumus: ſunt enim tunc quaſi ſopitæ; at cum iam per eas actu intelligimus, exactum perfectumque naturæ ſuæ modum obtinent.

3.Suppoſit. Tertia eſt, Ea, quæ plura ſunt bifariam ſpectari, vel vt plura, vel vt ſubeūt rationem vnius, verbi cauſa, partes continui, ſi vnaquæq; per ſe ſumatur; plura ſunt, at vt inſunt in continuo, quod ex iis coaleſcit, quaſi vnū quid habentur.

4.Suppoſit. Quarta eſt, Cum vnumquodque ſit à nobis actu intelligibile, dum ſimilitudinem ſuam in mente habet; quæcunque per vnam ſpe- A ciem intelligi poſſunt, ſumi vt vnum intelligibile, quæ per multas, vt plura. Nam cum quælibet ſpecies vnam aliquam naturam primo exprimat, quæcunque per vnam ſpeciem cognoſcuntur, ſpectantur, vt in illa natura per ſpeciem repræſentata conueniunt; proindeque in vna ratione intelligibilis conſentiunt. Quæ vero pluribus cognoſcuntur ſpeciebus, quia eiuſmodi ſpecies, non ea repræſentant; vt communem aliquam rationem habentia; non vt vnum B quoddam intelligibile, ſed vt multa percipiuntur.

His ita conſtitutis, propoſitæ quæſtioni hūc in modum reſpondent; Plura, vt plura, non poſſunt à nobis intelligi, vt vero vnum quidpiam ſunt, poſſunt. Quod ita ſuadent; Plura, vt plura, non niſi per multas ſpecies repræſentantur, ſed quæ ita ſe habent, non poſſunt à noſtro intellectu ſimul concipi; ergo plura, vt plura, nequeunt ſimul à nobis intelligi. *Plura, vt non poſſun[t] ligi, ſed v[t] quidpiam ex ſenten[tia] D.Thom.* *1.Ratio.* C Maior conſtat ex quarta hypotheſi, minor probatur ex prima & ſecunda, quia multæ formæ eiuſdem generis nequeunt ſecundum actum abſolutum ac perfectum ſimul eſſe; at plures ſpecies intelligibiles cognitionem elicientes, ſunt in actu perfecto & cōpleto; non igitur ſimul dari queunt, atq; ita impoſſibile eſt plura, vt plura, à nobis cognoſci. Stabiliturque argumentum ex eo, quia vt corpus figuris delineatur, & deſcribitur, ſic intelle- D ctus ſpeciebus actum perfectum habentibus, vt Algazellus recte dixit. Quare ſicut idem corpus diuerſis figuris ſimul conſignari non poteſt, ita nec intellectus multis ſpeciebus ad notitiam actu concurrentibus.

2.Ratio. Rurſus probatur eadem aſſertio, quia ad intellectionem requiritur mentis intentio, vt D. Auguſtinus ait: intentio vero cum ſit motus quidam, vel quaſi motus, in plures terminos ſimul tendere nequit; tenderet autem ſi mens E multa, vt multa, ſimul intelligeret. *3.Ratio.* Denique huic ſententiæ adſtipulantur verba illa Philoſophi libro 2.Topic.cap.4 Contingit vnum intelligere, ſcire vero plura.

4.Ratio. Quod vero multa, non vt multa ſunt, ſed vt vnam ſubeunt rationem, ſicuti in ſecunda hypotheſi explicatum eſt, ſimul concipere valeamus, (quæ erat altera aſſertionis pars) ſuadent ex eo, quia per vnam ſpeciem repræſentari poſ- F ſunt multa, vt vnum; quæ autem per vnam ſpeciem repræſentantur, nihil obſtat quominus in humanam cognitionem pariter veniant.

ARTICVLVS II.

POSSE PLVRA, VT PLVRA, ſimul intelligi.

NOſtra tamen aſſertio eſt, humanum intellectum poſſe plura ſimul vt plura ſunt, intelli-

intelligere. Hanc tuetur Scotus in primo, diſt. 3 quæſt. 6. Gregorius in primo, diſtin. 1. quæſt. 1. articulo 3 Lichetus diſt. 3. q 1. Marſilius diſt. 3. q. 11 Gabriel diſt. 1. qu. 1. concluſ 6. Ochamus in 2. d. 21. & alii. Probaturque id in hunc modum; Facultas cernendi videt ſimul plura, vt plura, veluti cum in eadem charta intuetur nigrorem characterum, & candorem papyri: ergo & vis intelligendi cum multo ſit perfectior, poterit multa, vt multa, ſimul intelligere. Reſpondet Ferrarienſis, oculum non videre nigrorem & candorem, vt plura, ſed vt vnum, quia vtrumq; cernit per vnam ſpeciem, cuius altera pars nigrorem refert; altera candorem. At non recte philoſophatur; primum, quia res ſpecie differentes non eandem, ſed diuerſam ſpecie imaginem in ſenſus imprimunt. Deinde, quia vt in ſecundo libro huius operis, c. 6. q. 2. art. 2. & cap. 7. q. 5. articulo ſecundo oſtendimus, imagines viſuales, etſi mittantur à diuerſis obiectis, nõ occupant diuerſas partes oculi, ſed quælibet in tota pupilla inſidet, alioqui cum pupilla tam exigua ſit, paucis ſpeciebus occupata, non poſſet ſimul res tam varias, tamque diuerſas obtutu comprehendere. Tertio, quia vna pars imaginis non repræſentat vnam partem rei viſæ, alia aliam, ſed quælibet totam rem viſam, ad eum modum, quem loco citato expoſuimus. Item, Quoties cognoſcũtur multa diſtincte, cognoſcuntur vt plura, ſed poſſumus ſimul videre diſtincte tres columnas; ergo poſſumus eas vt plura cognoſcere, idque tam ſenſu, quam intellectu: cum ea, quæ ſenſus percipit, intellectus ſimul intelligat.

r. 1. d. 3. q. / rg. d. 1. q / d. 3. de A- / q. 33. / Argum. — *onſio Ferienſis reiici-* — *alibet pars ieirem totã ræſentat.* — *2. Argum.*

3. Argum. Tertio, noſter intellectus intelligit ſimul lapidem & hominem tanquam plura, cum efformat hanc propoſitionem Lapis non eſt homo; ergo, &c. Nec ſatisfaciunt aduerſarii, aientes intellectum apprehendere tunc lapidem & hominem vt vnum quidpiam. Namque, vt ipſi fatentur & tanquam opinionis ſuæ fundamentum ponunt, quæcunque multis ſpeciebus repræſentantur, non ſe habent ad intellectum, vt vnum, ſed vt plura; at homo & lapis per duplicem ſpeciem in noſtro intellectu repræſentantur.

4. Argum. Quarto; intellectus eodem inſtãti aſſentitur minori, & concluſioni, vt ex Ariſtotele in primo poſterioris Analyticæ ca. 1. oſtendimus: ſed hi aſſenſus cadunt in diuerſas enunciationes, prout diuerſæ, ac plures ſunt; ergo iudicium intellectus fertur ſimul in plura, quatenus plura; atqui eadem ratio, eademq; difficultas, quod ad rem præſentem attinet, occurrit in iudicio, & in apprehenſione, igitur noſter intellectus apprehendit ſimul plura, vt plura ſunt.

oſtremum arg. Poſtremo, non minus repugnat voluntatem ferri ſimul in plura, vt plura, quam intellectum: ſed voluntas fertur eo pacto; vt cum eodem A momento rem vnam odit, ex alia voluntatem percipiat: ergo, &c.

Porro id, quod de humano intellectu diximus, aſſerendum quoque erit, ac multo maiori iure de Angelico, cum mens ſubſtantiarum ſeparatarum multo perſpicacior ſit, ac multo plura ſimul comprehendat. Quanquam aduerſæ partis defenſores ſuam etiam ad intellectum Angelicum extendunt aſſertionem; quos priuatim quoad hanc partem ea ratio confutat, B quod Angeli, vt fatentur, à ſui cognitione nunquam ceſſant, & tamen interim res alias percipiunt, in quæ obiecta non niſi vt plura feruntur cum eiuſmodi cognitionem non ex eadem ſpecie eliciant, ſed per ſuam ſubſtantiam, cætera per proprias eorum imagines intelligant.

A fortiori intellectum Angelicum percipere plura, vt plura.

C

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM *primi articuli.*

Ad 1 rationem oppoſitæ ſententiæ.

ADuerſariorum vero argumenta ſic explicantur. Ad primum conceſſa maiori, negatur minor; & ad eius probationem dicendum erit, formas eiuſdem generis ſiue perfectæ, ſiue D imperfectæ ſint, non ſe mutuo excludere à ſubiecto niſi repugnantiam habeant; hanc vero non habere ſpecies in intelligendi actum prodeuntes. Ad eiuſdem quoque argumenti confirmationem reſpondemus; Etſi ſpecies intelligibiles aliquam analogiam ac ſimilitudinem cum figuris ſeruent, quatenus, vt hæc corpus effigiant; ita illæ mentem intelligibiliter formant, non tamen eodem modo ſeſe habere, quoad repugnantiam; diuerſæ namque figuræ E ſi in eodem eſſent corpore, traherent eandem partem ad diuerſos ſitus, quod fieri nequit; at ſpecies intelligibiles non ita affectæ ſunt, vt liquido conſtat: quo fit, vt duæ figuræ mutuo ſeſe in eodem corpore impediant; non ita vero duæ pluresve ſpecies intelligibiles, quantumlibet perfectæ & abſolutæ ſint.

Ratio cur plures figuræ in eodem eſſe nequeant, poſſint tamen eſſe ſpecies.

Ad 2. rationem. Ad ſecundum dicito, intentionem mentis in rem cognitam non eſſe alium actum à cognitione diſtinctum. Quare vt intellectu F multæ intellectiones dari queunt, ita poſſe & intentiones multas.

Ad 3. rationem. Locus autem Ariſtotelis libr. 2. Topicorum, ſignificat nos interdum multa ſcire ſecundum habitum, quæ tamen ſecundum actum non ſimul intelligimus; id vero noſtræ ſententiæ nihil aduerſatur.

Ad 4. rationem Ad quartum, nihil attinet reſpondere, cum ea pars, quæ probatur, noſtræ concluſioni minime aduerſetur.

QVÆSTIO VII.

VTRVM ANIMA HVMANA ſe per ſuam eſſentiam intelligat, ſimiliterq́; intelligendi vis & ſe & proprias functiones, atque habitus ſibi inhærentes dignoſcat.

ARTICVLVS I.

QVÆSTIONIS IN DIuerſas partes agitatio.

1. Argum. pro parte negante.

IN primis quod anima intellectiua nullo pacto ſe ipſam intelligat, videtur ex eo probari, quia omnis noſtra cognitio à ſenſibus ortum habet, quo fit, vt ea tantum, quæ ſub ſenſus cadunt, percipere valeamus; anima vero intellectiua cum materiæ expers ſit, ſenſuum notionem effugit. Quo ſpectat illud Philonis Iudæi libro primo Allegoriarum; Quærendum cur qui reliquis omnibus nomina impoſuit, id eſt, Adamus, ſibi nullum impoſuit; videlicet mens, quæ ineſt noſtrum vnicuique, cætera poteſt comprehendere, ſe ipſam noſſe non poteſt. Quemadmodum enim oculus alia videt, ſeipſe non videns, ſic & mens intelligit alia, ſeipſam non comprehendens. Econtrario tamen quod non modo ſe cognoſcat immediate, ac per ſuam ſe intelligat eſſentiam, ea ratio oſtendit, quia ſubſtantiæ ſeparatæ & humanæ animæ conueniunt in genere intellectualis ſubſtantiæ, proindeque vt Angeli ſe per ſuam eſſentiam norunt, ita & animæ intellectiuæ. Confirmatque id teſtimonium D. Auguſtini 9. de Trinitate, cap. 1. aſſerentis mentem ſe per ipſam, noſſe, quia incorporea eſt.

Contra opponitur pro parte affirmante.

2. Argum. pro parte negante.

Secundo, quod intellectus ſe ipſum minime intelligat, probatur; quia cum perpetuo ſibi præſens ſit, vbi ſui cognitionem ſemel iniiſſet, nunquam ab ea ceſſaret, quod in ſe tamen nemo experitur. In contrariam vero partem, quod non modo ſe norit, ſed ſe per ſuam eſſentiam intelligat, eſt illud, quod Ariſtoteles hoc in libro capite quarto text. 15. edocet, nempe in iis, quæ materia caret, idem eſſe & intellectum, & quod intelligitur.

Contra obiicitur pro affirmante.

3. Argum. pro parte negante.

Tertio, probabit quis intellectum non cognoſcere propriam functionem. Nam quicquid cognoſcitur, aliquo actu cognoſcitur; ſi ergo intellectus functionem ſuam cognoſcit, aliquo actu eam percipiet, rurſuſque illum alio; atque ita dabitur infinita progreſſio in intellectionibus, quæ nequaquam videtur danda. Item, quia ſi intellectus cognoſcit ſuos actus, cognoſcet actus fidei ſupernaturales: parique modo percipiet actus voluntatis, & inter eos actus Spei & Charitatis infuſæ, proindeque ſciet quiuis ſe eſſe in gratia, cum in ea fuerit. Quod negat ſa-

A crae paginæ auctoritas illis verbis Eccleſiaſtæ 9 Et tamen neſcit homo vtrum amore an odio dignus ſit: ſed omnia in futurum ſeruantur incerta In oppoſitum vero quod negari non debeat intellectum cognoſcere ſuos actus, docet D. Auguſtinus lib. de Trinit. cap 10. & 11. Item quia niſi intellectus tam ſuos, quam voluntatis actus perciperet, nemo an aliquid ipſe intelligeret, an vellet, ſcire poſſet, quo nihil abſurdius.

Contra arg. tur pro affirmante.

4. Argum. pro parte negante.

B Quarto, non cognoſci ab intellectu habitus ipſi inhærentes, ſuadetur ex eo quia alioqui cognoſceret quiuis an haberet Spiritus Sancti dona, atque adeo gratiam, quod proxime refutauimus. Econtrario autem quod intelligendi vis ſuos habitus plane cognoſcat, ea ratio oſtendit, quia, propter quod vnum quodque tale, & id magis tale eſt; quare cum res cæteræ ab intellectu per habitus & ſpecies intelligibiles cognoſcantur; conſequens eſt, vt ipſi habitus in eius cognitionem ac ſcientiam primo cadant.

Contra inſ tur pro affirmante.

C

ARTICVLVS II.

CONTROVERSIÆ *diſſolutio.*

Dupliciter poſſe aliqui telligi per eſſentiam.

AD propoſitæ difficultatis intelligentiam aduertendum erit dupliciter, quod ad præſens inſtitutū facit, poſſe dici, cognoſci rem per eſſentiam. Primo modo, referendo id ad rem cognitam, ita vt ea per ſuam eſſentiam cognoſcatur, cuius natura & quidditas, non autem ſola accidentia percipiuntur; alio modo reſpiciendo ad medium, quo cognoſcitur, ſicque intelligitur res per eſſentiam, cum eſſentia eſt id, quo cognoſcitur, nec interuenit alia imago, vel ipſi propria, vel alterius rei, à qua intellectus paulatim deducatur, arguendoque ad eſſentiam perueniat. Noſtra diſceptatio hoc in loco non eſt de cognitione rei per eſſentiam ſecundum priorem, ſed ſecundum poſteriorem ſenſum duntaxat.

De poſteriore modo intelligitur quæſt.

D

E

Excludunt placita quorundam Philoſophorum.

Lege Aegid. quodl. 2. qu. D. Tho 2. cont. Gent. c. 96. 3 c. 35. & 1. p. 89. artic. 2.

Igitur omiſſa opinione quorundam veterum Philoſophorum, aientium animam noſtram cognoſcere ſe directo, & immediate per ſe ipſam abſque vlla ſpecie, atque adeo per ſe ſecundo modo, quos ſecutus fuit Gregorius Ariminenſis in 1. diſt. 3. q 2. art 1. & 2. Reiecta item ſententia aliorum exiſtimantium animam ex ſpeciebus rerum materialium elicere ſpeciem quandam immaterialem ſui ipſius, qua ſe intelligat. Reſpondemus cum D. Thom 1. par. q. 87. in tribus prioribus articulis, & quæſtionibus de Veritate, qu. 10. artic. 8 & 9. animam noſtram non cognoſcere ſe in hoc vitæ ſtatu per ſuam eſſentiā, ſed interuentu ſpecierum intelligibilium, quas abſtrahit à ſenſibus. Quod ita patet, Quemadmodum vt Auerroes annotauit, materia prima in genere ſenſibilium, ita mēs humana inter ſubſtātias intellectuales poſtremum locum ſortita eſt,

F

Anima dum eſt in corpore cognoſcere ſe interuentu ſpecierum non immediate per ſuam eſſentiam.

eſt, vt enim materia prima eſt in potentia ad formas ſenſibiles, ſic anima ad intelligibiles formas, & vt illa in ordine ſenſibilium, ita hæc in intelligibilium ſerie, eſt pura potentia; vnde ſicuti materia non niſi aduenientis formæ beneficio ſub ſenſum cadit, ita anima non redditur actu intelligibilis, hoc eſt, apta vt à ſe ipſa intelligatur (dum in alium ſtatum non tranſit) niſi acceſſu ſpecierum. Vnde Ariſtoteles hoc in lib. cap. 4. text. 15 docuit, animam noſtram intelligere ſe ipſam, ſicuti & alia intelligit, id eſt, per ſpecies & text. 8. aſſeruit animam nihil abſolute operari ſecundum intellectum, niſi cum iam eſt in actu primo per ſpecies. Quo fit vt ſe ipſam concipere primo, atque immediate nequeat ſed ad ſui notitiam ex aliarum rerum perceptione deducatur, quia videlicet primo concipit id cuius ſpeciem à ſenſibus hauſit, verbi gratia, naturam hominis, tunc reflectitur ſupra ſuum actum, cumque percipit, & ex eo cognoſcit tum imaginem, tum potentiam à qua actum elicuit; deinde, quia compertum habet imaginem rei communis, corporeum, aut materiale quid eſſe non poſſe, ſed materiæ omnino expers, atque adeo nonniſi in potentia ſpiritali & in ſubſtantia incorporea, vt in ſubiecto, conſiſtere: percipit tamen ſe vt ſubſtantiam quandam immaterialem intelligentiæ, & rationis participem.

a mate- ma con- . ue de hac rimam cap. qu. auimus.

via ſe ani- telligat ſt in cor-

Quod autem anima non intelligat ſe per ſpeciem ipſi propriam, præterquam quod oſtenditur iis rationibus, quæ probant non dari ſpecies rerum ſingularium, quas ſupra attulimus, & iis etiam, quæ ſuadent non dari in noſtro intellectu, hoc vitæ ſtatu, ſpecies rerum immaterialium: confirmari id ex eo poteſt, quia, quod intelligitur per ſpeciem propriam, intelligitur actu directo: at experientia teſtatur nos nonniſi actu reflexo, & vnum ex alio arguendo in noſtræ animæ notitiam deuenire. Conſule D. Th. q. 10. de verit. art. 8 & Ferr. lib. 3 cont. gent. cap 46. Diximus animam dum eſt in corpore non cognoſcere ſe immediate, quia extra corpus, cum tranſeat quodammodo in ſtatum ſubſtantiarum ſeparatarum, habeatque liberiorem intelligendi modum, nec iam intelligat per reflexionem ad phantaſmata, facta eſt per ſe actu intelligibilis à ſe primo: atque ita ſe per ſuam ſubſtantiam immediate intelligit, vt docet D. Tho. 1. p. q. 89. art. 2. aliiſq; in locis. & Henr. Gand. quodl. 1 q 12. & 13. Sed de his luculentius dicitur in tract. de anima ſeparata. Ex ſuperiori progreſſu patet iam quomodo intellectus dũ eſt in corpore non modo ſe, ſed proprias quoque functiones, atque habitus ſibi inhærentes dignoſcat, quæ erat altera quæſt. pars. Nã quod de apprehenſione ſpeciei diximus; aſſerendum quoque ſimiliter eſt de cæteris habitibus; hos enim cognoſcit anima per actus, quia experitur ſe cum facilitate, & promptitudine,

5. artic. 2. a corpus am ſe eſ- am digno- ratione ſcat intel- habitus nhærentes.

A quæ habituum propria eſt, operari. Quod vero ad voluntatis actus ſpectat paulo ſecus de iis eſt iudicandum; nam cum obiectiue primo atque intelligibiliter per ſe intellectui præſentes ſint, poſſunt ab eo directa cognitione percipi, non vt actus intelligendi, qui cum ab eodem intellectu eliciantur, opus illi eſt reflexa, ſecundaria ve actione ad eorum notitiam capiendam. Habitus autem voluntatis eodem fere modo cognoſcit intellectus, quo ſuos, videlicet ex facilitate, qua voluntatem agere experitur. Lege D. Thomam loco citato primæ partis art. 4.

De habitibus voluntatis idem dicendum hac in re quod de habitibus intellectus.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO ARGVMENTORUM, quæ in vtramq; partem adducta fuere.

C NVnc argumentis primi articuli, quæ ex parte iis, quæ decreta à nobis ſunt, aduerſantur occurramus. Ad primum dicendum, etiam ea, quæ ſenſibus tam internis, quam externis obnoxia non ſunt, vt anima humana, poſſe à nobis intelligi, non tamen per ſe propriam imaginem à ſenſibus immediate acceptam, ſed modo ſuperius explicato; quod tamen non impedit quominus omnis noſtra cognitio à ſenſibus ortum habere dicenda ſit, cum ea quoque notitia à ſenſibus remote dimanet. Cum vero Philo ait animam intellectiuam eſſe nobis ignotam, id non de quocunque animæ conceptu, ſed de perfecta, atque omnibus numeris abſoluta cognitione interpretandum erit, ſi modo Iudæus recte philoſophetur. Ad alteram partem eiuſdem argumenti negari debet parem eſſe in ſubſtantiis ſeparatis, atque in anima humana, dum eſt in corpore, rationem: illæ enim ſint actu intelligibiles, & vt tales ſibi perpetuo obiiciuntur, anima vero eſt pura potentia in genere intelligibilium, & in corpore intelligit ſpeculando ſimul phantaſmata, vnde tunc non niſi per ſpecies acquiſitas ſeſe intelligit. Illud vero D. Auguſtini, Mentem noſtram ſe per ſe cognoſcere, ita accipiendum eſt, vt anima non accipiat ab externis rebus ſui imaginem, ſicuti cum res corporeas intelligit.

Ad 1. pro parte negante adductum.

Ad obiectionem pro parte affirmante.

Ad ſecundum intellectum ſemper ſibi eſſe præſentem quoad ſuam entitatem, non autem ſecundum eſſe obiectiuum, & intelligibile: ideoq; licet cum in ſuum actum, & in ſe reflectitur, ſeſe intelligat (tunc enim fit ſibi præſens in ratione obiecti) non proinde tamen in ſui conſideratione perpetuo verſari; quia non ſemper eo reflexu vtitur. Illud vero Ariſtotelis, In iis, quæ materia caret, idem eſt intellectus, & quod intelligitur, explicat Diuus Thomas prima parte, quæſt. 55. articulo 1. aiens nihil aliud velle Philoſophum quã ex intellectu, & ſpecie rei, quæ intelligitur, fieri

Ad 2. pro parte negat.

Ad obiectionem partis affirmat.

fieri quodammodo vnum. Adde id, quod intelligitur, dici idem cum intelligendi ratione verbi, in quo ab eo exprimitur, vt ſuperius quoque interpretati fuimus.

A

Ad 3. pro parte negatiua.

Ad tertium, licet mens humana quamlibet actuum multitudinem exercere ſimul nequeat, quia finitam, limitatamque habet intelligendi vim, poſſe tamē ſucceſſione poſt notitiā, vnam aliam ſubinde edere, tum aliam, atque aliam; ita vt ſine vllo termino reflectatur in primam per ſecundam, in ſecundam per tertiam; ob quam cauſam ratio poteſtate quodammodo infinita eſt, vt docet S. Thom prima ſecundæ quæſt 30. art. 4 ad 2. Licet vero intellectus cognoſcat tam ſuos, quam voluntatis actus, non ſequitur internoſcere naturales à ſupernaturalibus, quia non eos diſtincte penetrat, & quoad modum vnicuique peculiarem; ſed confuſe tantum. Quo fit vt ex hac notitia non poſſit quis ſcire ſe eſſe in gratia. Altera vero pars eiuſdē argumenti recte probat cognoſci ab intellectu proprios actus, non tamen intelligi per eſſentiam, cum ad hanc reciprocationem exigatur ſpecies intelligibilis alicuius rei, è cuius conceptu mens ad prædictorum actuum notionem progreditur.

Intellectus poteſt reflecti ſuper alium atq; alium actum, & ſic deinceps.

B

Ad obiectum alterius partis.

C

Ad 4. pro parte negatiua.

Ad quartum, licet anima habitus naturalis ordinis ſibi inhærentes prædicto modo cognoſcat, certo tamen ſcire non poſſe, niſi ei diuinitus innoteſcat ineſſe ſibi dona Spiritus Sancti, gratiam, & charitatem: quia ſuauitas, & promptitudo ad exercēdas ſtudioſas actiones, quam iſtiuſmodi habitus ſecum afferunt, conſtare ei nequit, vtrum ab iis, an ab aliis habitibus naturalibus, qui abſque gratia reperiri poſſunt, oriatur. Ad poſteriorem partem argumenti dicendum, effatum illud; Propter quod vnumquodq; tale, & illud magis, hunc in modum debere intelligi; & aptari ad vim argumenti, Quando aliquid, verbi gratia, cognoſcitur, quia aliud cognoſcitur, illud propter quod cognoſcitur, neceſſe eſt, vt magis cognoſcatur: ſed res cognoſcuntur, quia earum ſpecies, & habitus cognoſcuntur: ergo &c. Cum igitur illa minor propoſitio vt falſa à nobis negetur: patet hac probatione non colligi prius à nobis cognoſci habitus, eſto cognoſcantur eo ordine, quem explicuimus.

Intellectum non poſſe diſtincte dignoſcere actus ſupernaturales.

D

Ad obiectionem pro parte affirmatiua.

E

QVÆSTIO VIII.

NVM INTELLIGENTEM SPECVLARI PHANTASMATA OPORTEAT, NEC NE.

ARTICVLVS I.

QVÆ ARGVMENTA SVADEANT NON OPORTERE.

Quid ſit intelligentem phantaſ-

INtelligentem ſpeculari phantaſmata, non eſt intellectum, aut ipſa phantaſmata, aut naturas, quæ in eis relucent, intueri; ſed eſt eum, qui intelligit, dum intellectu rem aliquam ſiue vniuerſalem, ſiue particularem conſiderat, ſimul per phantaſiam circa aliquid ſingulare obiter verſari, quod ex Græci contextus verbis in capite proxime ſuperiori textu 39. magis patet, ſic enim habet: ὅταν τε θεωρῇ, ἀνάγκη ἅμα φαντάσματι θεωρεῖν, id eſt, cumque contemplatur, neceſſe eſt vna cum phantaſmate contempletur.

mata ſpe... Ferrar. li... tra Gent. & lib. 2...

Partem negatiuam quæſtionis hæc argumēta ſuadent. Primo, Vel ſpeculari phantaſmata eſt animæ naturale, vel non; ſi non eſt, cum ad id aliunde minime cogatur, poterit interdum eam ſpeculationem omittere, ſi eſt, cum id, quod vnicuique ſecundum naturam competit, incolumi re, perpetuo conueniat, ſequitur animam etiam à corpore abiunctam, vel glorioſo corpori vnitam ſpeculari phantaſmata, quod falſum eſt: nam corporis ſoluta vinculis neque phantaſmata habet, neque phantaſiam; glorioſo autem corpori coniuncta perfectiorem, liberioremque habet intelligendi modum, & à corpore independentem Quare poterit citra ſēſuum operam, cum libuerit, intelligere.

1. Argum

Secundo, Magis dependet phantaſia à ſenſu externo, quam intellectus à phantaſia; cum intellectus, vt eſt potentia immaterialis, ita longe abſtractior ſit à corpore, quam vlla facultas materiali organo affixa: atqui phantaſia, ceſſante omni actu externorum ſenſuum, poteſt functiones ſuas edere; ergo & intellectus.

2. Argum

Tertio, Intellectus incorporea & immaterialia contemplatur, vt Deum, & intelligentias; ſed hæc nullo modo in phantaſiam cadunt, cū ſint extra limites corporearum virium; ergo anima ſaltem non ad omnium rerum intellectionem phantaſmata ſpeculatur. Adde quod Ariſtoteles loco antea citato, cum huiuſmodi ſpeculationem commendabat, de ſola phyſicarum, & Mathematicarum rerum ſcientia agebat, proindeq; non videtur eam omnium diſciplinarum obiectis percipiendis indixiſſe.

3 Argum

Quarto. Qui Ecſtaſim paſſi rapiuntur ad diuinarum rerum contemplationem, deſerunt tam externorum, quam internorum ſenſuum functiones; ergo ſaltem ii, dum intelligunt, non ſpeculātur phantaſmata. Probatur aſſumptum. Imprimis, quia id ipſum nomen raptus, atque Ecſtaſis ſignificat Deinde, quia conſtat eos, qui ad rem aliquam conſiderandam valde attenti ſunt, non videre interdum obiectum præſens, idq; ob eā cauſam, quia cum vis animę finita, ac limitata ſit, ſi ad vnam aliquam rem per vnam potentiam vehemēter incumbat, ceſſat ab operatione alterius; ergo tam vehemens poteſt eſſe mentis applicatio ad alicuius obiecti conſiderationem, vt ab omnibus tam externorum, quam internorum ſenſuum muneribus prorſus feriatur. Ac quod id viris Sanctis contemplationis dono inſignibus nonnunquam euenerit, planum

4. Argum

F

planum eſt, ſic enim interdum abſtrahebantur à ſenſibus, vt nec admodum ignem ſentirent.

ARTICVLVS III.

DIVERSA AVCTORVM PLACITA, & explicatio veræ ſententiæ.

IN hac quæſtione variæ ſunt Philoſophorum ſententiæ. Namque Auicenna in ſuo compendio de anima arbitratus eſt ad vſum ſcientiæ nequaquam ſpeculationem phantaſmatum requiri. Græci quoque interpretes aiunt eam ſuperuacaneam eſſe, cum anima attendit ad communia, & immaterialia, quæ phantaſiæ vim tranſcendunt. Alii quorum meminit Vicomercatus in diſputatione peripatetica de immortalitate animæ rationalis, volunt illam exigi ad productionem duntaxat ſpecierum factam ab intellectu agente, & ad primum conceptum eam comitantem; tunc enim neceſſum eſt operari ſimul phantaſiam, quæ vna cum intellectu agente ſpecierum intelligibilium opifex eſt. Alii eam adhibent ad omnes, ſolaſque intellectiones elicitas ab ſpeciebus comparatis ope intellectus agentis, & phantaſmatum, propterea quod vt eiuſmodi ſpecies à phantaſmatis ortum habuere; ita eorum conſortium ad operationes ſuas obeundas neceſſario videntur aſciſcere. Sunt etiam non pauci, qui aſſerant nullam dari in hoc vitæ ſtatu intelligendi actionem, cum qua phantaſmatum ſpeculatio non concurrat. Denique, nonnulli ab hac communi lege excipiunt ſublimem quandam, & eminentem contemplationem, qua ſe mens, etſi adhuc in corpore degens, ita ſupra molem corporis quodammodo euehit, vt non iam videatur curare turbam intercurrentium phantaſmatum.

...nna non ...it ad ſcië- ...hantaſ- ...n ſpecu- ...em. *...m tan- ...xigunt ad ...ctionem ...um.* *...d ſolas in- ...iones qua ...nt ex ſpe- ...* *...llam vo- ...ari intel- ...em ſine ...ſu phan- ...tum.*

Noſtra aſſertio hæc eſto; Anima coniuncta corpori non glorioſo, ſaltem dum communes, ſiue ordinarias intellectiones adminiſtrat, neceſſario ſpeculatur phantaſmata. Hanc aſſertionem tradit Ariſtotel. hoc in lib. c. 7. text 30. & c. 8. text. 39. licet iis in locis non eam ille adhibuerit moderationem, quam nos, de qua paulo poſt dicemus; licet etiam non de omnium, ſed de ſenſibilium tantum rerum notitia, præſertim textu illo expreſſe locutus fuiſſe videatur.

...io.

Probatur ergo huiuſce rei veritas duplici iudicio. Primum, quia videmus quoties interni ſenſus, aut morbo læſi, aut ſomno, aliove impedimento ligati ſunt, turbari etiam, & ligari iudicium intellectus, neque mentem ſuis actionibus recte, ac rite fungi; quod certe non aliunde prouenit, niſi quia tametſi vis intelligendi non inhæret corpori, requirit tamen conſortium internarum virium corporeis organis inſidentium. Alterum iudicium eſt,

...aſſer- ...re D. ...r. q. 84. *...is ſenſi- ...us ope- ...telle-*

A quod in ſe ipſo quiuis experitur, cum aliquid intelligere conatur, efformare ſibi materialia quædam idola, ſeu phantaſmata, quibus id, ad cuius intellectionem animum appulit, quodammodo intueatur. Quo ſpectat illud D. Gregorii Nazianzeni de Theologia, oratione ſecunda. Quemadmodum nulla ratione fieri poteſt vt quiſpiã, quamlibet greſſum vrgeat, vmbram ſuam prætereat (quantum enim eam aſſequeris, tantum etiam ſemper anteuertit) aut

Egregius locus Nazianzeni.

B oculus rebus in aſpectum cadentibus citra intermediam lucem, & aerem coniungatur; aut naturalia animantia extra vndas labatur: Ita etiam impoſſibile eſt iis, qui corporibus incluſi ſunt, ſine corporearum, ac ſenſibilium rerum adminiculo rebus iis, quæ animo, ac ratione intelliguntur, omnino coniūgi; ſemper enim obiter ſenſibile aliquid incidit, quantumuis maxime noſtra mens à rerum aſpectabilium contagione ſeparata, atque in ſe ipſam collecta, cum rebus cognatis, oculorumque aciem fugi-

C entibus commercium habere conetur.

Eſt autem hoc loco dubitatio, vnde nam animæ obuenerit hæc neceſſitas conuertendi ſe ad phantaſmata. Scotus in 1. diſt. 3. q. 3. & in 4. diſt. 45 quæſt 2. duplicem cauſam affert, nimirum vel peccatum originis, in cuius pœnam demiſſa, atque inflexa eſt anima ad corpus. Quo pertinet illud D. Auguſtini lib. 15. de Trinitate cap. 27. Quæ cauſa vt ipſam lucem fixa acie videre non poſſis, niſi infirmitas? & quis eam tibi

Vnde anima neceſſum ſit ſpeculari phantaſmata.

1. Cauſa.

2. Cauſa.

D fecit, niſi iniquitas? Vel naturalem ordinem potentiarum; quo fit vt dum vna proprium attingit obiectum, altera, quæ circa idem ferri apta eſt, in idem ſimul contendat. Ex hiſce cauſis prior non videtur recte tradita: ſicut enim dependentia, quam intellectus poſſibilis habet à phantaſmatibus, quoad receptionem ſpecierum intelligibilium, quæ illorum miniſterio ab intellectu agente producuntur, neutiquam ex

Improbatur 1. Cauſa.

E peccato originis orta fuit (ſiquidem etſi primi parentes non peccaſſent, eius poſteri tam ſpecies intelligibiles, quam ſcientias ope phantaſmatum comparaſſent, vt D. Thomas docet prima parte qu. 101. art. 1. & in 2. diſt. 20. qu. 2. art. 2) ita nec neceſſitas ſpeculandi phantaſmata, cum acquiſitis iam ſpeciebus vtimur; ad prædictam culpam referenda eſt. Poſterior vero cauſa, ſi recte ad propoſitum accommodetur, vera eſt, nimirum adeo eſſe naturalem con-

Peccato originis non eſt adſcribenda hæc neceſſitas.

F nexionem intellectus cum phantaſia, dum animus eſt in corpore, vt ſaltem ordinarie non poſſit intellectus vllius rei capere notionem, quin ipſum phantaſia comitetur, ac circa idem obiectum pro ſuo captu, & facultate inſiſtat. Vbi aduertes cum operatio formam, eiuſque modum exiſtendi ſequatur, anima vero humana ſimul ſit & ſubſtantia independens à corpore, & forma corporis merito primæ conditionis vendicare ſibi operationem, ſcilicet intelli-

2. Cauſa approbatur, & explicatur.

intelligendi actum, non inhærentem organo corporeo; ratione ſecundæ, expoſcere ad eam functionem miniſterium corporis, & phantaſiæ ſatellitium.

In vtroque ſtatu naturæ integræ & corruptæ neceſſaria fuit phantaſmatum ſpeculatio.

Porro appoſuimus in concluſione verba illa, dum anima coniuncta eſt corpori non glorioſo, vt comprehenderemus duplicem animę ſtatum in corpore; eum ſcilicet, quem habuere primi parentes dum ingenitæ à Deo iuſtitiæ dono inſigniti fuere; & eum in quo nunc verſamur. In vtroque n. connexio illa naturalis inter poſſibilem intellectum, & phantaſiam vigorem obtinuit. Nam quod etiam primi parentes in illo ſtatu vterentur conuerſione ad phantaſmata affirmat D. Thom. 1. p. qu. 94. art. 2. & in q. 18. de verit. art. 2. & 5. probaturq; ex eo, qui ſpecies, & ſcientiæ primorum parentum erant eiuſdē naturæ cum noſtris, vtpote infuſæ per accidens. Quare idem illis, ac nobis modus intelligendi ſecundum naturam conueniebat; etſi contrariā opinionem defendat Scotus loc. citato, abſolute negans primū hominem intellexiſſe per conuerſionem ad phantaſmata. Neque verba illa D. Auguſtini aſſerunt culpam inuexiſſe homini dependentiam à phantaſmatibus, cum id ei naturale ſit, ſed duntaxat laborem, & difficultatem ad res clare, & dilucide contemplandas, ac cognoſcendas. Non eſt etiam differendum ſublimiorem fuiſſe primi hominis cognitionem, quam noſtram. Verum maior illa ſublimitas & eleuatio non erat ſecundum independentiam à phantaſmate, ſed quoad ea, quæ contemplabatur, vt explicat D. Thom. q. 18. de verit. art 5. Item, quia ea ipſa quę cognoſcebat, expeditius, & acutius penetrabat. Adde etiam modum acquirendi ſcientiam multo altiorem illi contigiſſe, quam nobis, ſiquidem non ope ſenſuum, ſed diuini numinis afflatu eam immediate accepit. Excluſimus autem à dependentia phātaſmatum ſtatum animæ vnitæ corpori glorioſo; quia in ea non erit neceſſarius phantaſiæ concurſus ad intelligendum; licet n. beati tam externorum, quam internorum ſenſuum functiones habituri ſint, liberum tamen eis erit quamlibet rē ſine eius phātaſmate intelligere. Quod ſi quis obiiciat gratiam non euertere naturam. Quare ſi operatio phantaſiæ naturaliter intelligendi actum comitatur neceſſario animam in corpore, etiam glorioſo, ad phantaſmata recurſuram: dicendum erit gratiam non euertere naturam, id eſt, non immutare eſſentiam rei, nec potentias quæ ab illa manant demoliri; ſed eam traducere ad altiorem ſtatum, & perfectiorem operandi modum, cuiuſmodi eſt poſſe intelligere ſine obligatione, deflexuq; illo ad ſenſum. * Aduerte etiam animam Chriſti adhuc in ſtatu vitæ mortalis nec quod vſum ſcientiæ infuſæ, nec acquiſitæ indiguiſſe recurſu ad phantaſmata; quia tum ratione vnionis, tum ratione beatitudinis non erat corpori ſubiecta, aut ab eo dependens. Adiecimus dum anima communes ſiue ordinarias intellectiones adminiſtrat, vt excluderemus contemplationem, quæ per Ecſtaſim perfectam & raptum fit. In ea n. tam externorum, quam internorum ſenſuum munia ceſſant, vt probat vltimum ſuperioris articuli argumentum.

Qua ex parte Adami cognitio noſtra fuerit præcellentior.

Vide col. 2.

Obiectio.

Anima Chriſti non indiguit conuerſione ad phantaſmata.

** Lege D. Th. 3. p. q. 11. ar. 4. Lege de hac re D. Th. in 2. 2. q. 175. ar. 5. & de verit. q. 13. præſertim ar. 4. & Abulenſ. in c. 1. Gen. qu.*

400. & radoxo; In perfecti ſtaſi non nima ph. matis co.

ARTICVLVS III.

DVBIA QVÆDAM ENODANTVR.

Occurrunt tamen hoc loco quædam dubia; quorum ſolutio non parum conferet ad melius percipiendam dependentiam intellect⁹ à phantaſmatibus. Primum eſt, quo pacto anima beata in corpore glorioſo functiones ſenſuum obitura ſit & ad phantaſma recurſura, cum volet, ſi oppoſitum euenit iis, qui Ecſtaſim in hac mortali vita patiuntur, cum tamen intuitiua diuinæ naturæ cognitio, vt longe ſublimior eſt, ita animam ad ſe magis euocet, atque adeo à ſenſibus abſtrahat. Alterum eſt, num in Ecſtaſi non ſolum animales operationes, ſed etiam naturales, ac vegetatrices ab opere omnino ceſſent, cum in vtriſque eadem ratio eſſe videatur. Tertium, num Ecſtaſis per vim naturæ poſſit accidere. Ad primum horum dicendum cum D. Thom. 22. quæſt. 175. ar. 4. licet beati aſſumptis corporibus glorioſis tota mentis intentionem in Deum ferri debeant, non tamen in eis futuram abſtractionem à ſenſibus; quia fiet redundantia quædam ab intellectu ad inferiores vires. Atq; ita ſecundam ipſam beatificæ viſionis regulam poterit ſimul attendere anima ad phantaſmata, & ad externa ſenſibilia. Non quod ea contemplatio cęteris eminentior non ſit, nec quod mēs in eam non feratur conatu multo vehementiori, ſed quia diuino lumine ita colluſtrabitur, vt vtrumque obire queat. His non obſtat quod D. Paulus etiam apud eos, qui eum in raptu diuinam eſſentiam vidiſſe putant, à ſenſibus abſtractus fuerit, vt annotauit D. Thomas loco citato, defuit enim illi prædicta redundantia ad inferiores animæ vires, quia diuinam eſſentiam non ſtabili, vt beati in patria, ſed breui, ac tranſitoria ſolum viſione intuebatur. Adde non cōſtare, an anima D. Pauli fuerit tunc à corpore ſeparata, cum ipſe id ſe neſcire fateatur. Vnde quid illi circa abſtractionem à ſenſibus re ipſa acciderit, affirmare non poſſumus: videlicet num mortuo corpore per ſeparationem animæ extincti fuerint in eo ſenſus; vel non mortuo conſopiti duntaxat. Lege D. Tho. eadem quæſtione art. 5. & 6.

Ad ſecundum dubium reſpondet Abulenſis loco citato, in Ecſtaſi feriari omnes potentias, præter intellectum. Ad cuius rei explicationem

Primū d Hac de r lib. 12. d. ad lit. a ad 30. lib ni. c. 8 & de cura j tuis 15. li confeſſ. c Item Ep. de viden c. 11.

Secundu bium.

Tertiū a

Viſio bea non indi tis abſtr à ſenſibu

Eam ab nem imp dundāti dam ab ctu ad v feriores.

Pro 2. du ſententia lenſis.

…imen inter …nem po…rum in …, & in …ſi.

tionem ſtatuit diſcrimen inter ligationem potentiarum, quæ in ſomno fit, & eam, quæ in Ecſtaſi, quod in ſomno impediantur vires cognitrices; ita ſcilicet, vt externi ſenſus nihil omnino agant; interni autem, itemq; intellectus, aut omnino etiam vacent, cum nulla vigent inſomnia; aut certe non niſi obſcure, & imperfecte operentur: interim vero, ligatis eo modo potentiis cognoſcentibus, naturales vires ad opus expeditiores ſint, non occupata aliis functionibus anima. Vnde & tunc cibi decoctio, atque alimenti in totum corpus diſtributio, multo celerius, commodiuſque perficitur. In Ecſtaſi autem oppoſito modo res habet. Anima enim, quæ in ſomno incuruatur, in Ecſtaſi eleuatur, hoc eſt, quæ in ſopore ad inferiores potentias inflectitur, in Ecſtaſi ad altiorem videlicet intelligendi vim rapitur, cæteris in otio relictis. Vt enim ad tam excellentem rerum cognitionem aſcendat, colligit ſe quantum poteſt, totaque in eam ita impenditur, vt reliquarum potentiarum functiones inhibeat. Ita vero ſentit Abulenſis etiam operationes naturales in Ecſtaſi intermitti. Quod ex eo probat, quia qui eam patiuntur, diu ſine cibo, ac potu iacent; & quod mirabilius eſt, nec cordis motio, nec vitalis calor in eis deprehenditur; adeo vt mortui ne ſint ambigatur.

…ntia D. …2.

D. Thomas ſecunda ſecundæ quæſt. 175 artic. 5. aſſerit non requiri ad raptum, vt vires animæ vegetatricis ab opere ceſſent; propterea quod agunt per motum naturæ, non autem ex intentione animæ, vt facultates ſenſitiuæ, quarum proinde occupatio minuit intentionem animæ circa intellectiuam cognitionem. Nobis videtur, licet vires naturales, vt ſunt organo corporeo magis addictæ, ita aliarum operibus minus retardentur; vniuerſim tamen facultates omnes quocumque modo agant, ſiue naturales ſint, ſiue non, agẽdi acrimoniam remittere, cum anima in alicuius potentiæ operationem vehementius incumbit. Cui rei argumento eſt quod, vt ſuperius dicebamus, qui à cibo legunt, aut ſcribunt, vel de re quapiam attentius meditantur; minus probe decoctionis officium peragunt, & è contrario. Igitur ad propoſitam dubitationem reſpondemus, cum Ecſtaſis virtute diuina fit, certum eſſe poſſe tunc animam eadem virtute ab omnium potentiarum muniis ceſſare. Vtrum vero ab aliis, præterquam à functionibus ſenſuum, & facultatis loco motricis, re vera abſtineat, non ſatis compertum eſſe. Nobis certe veriſimilius videtur etiam tunc naturales vires non nihil operari, eſto id aliquando exterius deprehendi nequeat.

…a virtute … anima in …ſi ceſſare …ni opera-

…ationes …ment per- …n Ecſta- …ſſe natu …r euenire.

Quod ad tertium dubium attinet; pro parte affirmatiua eſt in primis illud, quod ad primi articuli calcem attigimus. Nam ſi cum anima rebus aliis nimis intenta eſt, accidit interdum vt oculus, etſi obiecti ſpeciem in diſtantia conuenienti recipiat, ob nimiam occupationem viſionem non edat: 1. cur intellectus non poterit vi naturæ ita ſe ad rerum ſublimium conſiderationem applicare, vt ſenſuum functiones deſerat? 2. Deinde, quia id ipſum videtur aliquot exemplis confirmatum. Nam de Reſtituto Presbytero ita narrat D. Auguſt. lib. 14. de Ciuitate Dei ca. 24. Presbyter fuit quidam nomine Reſtitutus in Parœcia Calamenſis Eccleſiæ, qui quando ei placebat, rogabatur autem, vt hoc faceret, ab eis, qui rem mirabilem coram ſcire cupiebant, ad imitatas quaſi lamentãtis cuiuslibet hominis voces, ita ſe auferebat à ſenſibus, & iacebat ſimillimus mortuo: vt non ſolum vellicantes, atque pungentes minime ſentiret; ſed aliquando etiam igne vreretur admoto, ſine vllo doloris ſenſu, niſi poſtmodum ex vulnere: non autem obnitendo, ſed non ſentiendo, non mouere corpus, eo probabatur quod tanquam in defuncto nullus inueniebatur anhelitus.

Locus D Auguſt de Reſtituto Presb.

3. Præterea ſic Platonem de ſe ipſo narraſſe teſtatur Auctor operis de diuina ſapientia ſecundum Ægyptios lib 1. cap. 4. Ego ſæpius animo contemplans relicto corpore viſus ſum perfrui ſummo bono cum voluptate incredibili. Quare hæſi quodammodo attonitus, agnoſcens me eſſe partem quandam ſuperioris mundi, atq; adeptum ſentiens vitæ immortalitatem, ſub luce maxima, quæ neq; oratione exprimi poteſt, neque auribus percipi, neque cogitatione comprehendi. Tandem vero hac contemplatione defeſſus intellectus, recidit in phantaſiam, tuncque illa luce deficiente factus ſum triſtior.

Locus Platonis de ſeipſo.

Tale quiddam etiam initio Pimãdri legitur de Mercurio Triſmegiſto, qui in contemplatione naturæ, ſopitis iam corporis ſenſibus à diuina mente raptum ſe ait, & de iis, quæ ſcire optabat, ab eadem inſtitutum.

Simile quid narratur de Triſmegiſto.

Socratem etiam commemorat. Alcibiades in Conuiuio, aliquãdo vno gradu diem, & noctem vſque ad Solis exortum ſtetiſſe, in medio exercitu cogitabundum.

Item de Socrate.

Cum igitur has à ſenſibus abſtractiones miraculo accidiſſe non ſit veriſimile: concedendum erit poſſe facultate naturę Ecſtaſim dari. Et in hac opinione videntur eſſe Ficinus lib 13. de immortalitate animorum cap 14. vbi aſſerit hoc vnum eſſe ex argumentis, quibus animæ rationalis à corpore ſolutio, atque immortalitas comprobatur. Pro aduerſaria tamen ſententia eſt, quod ad liberandum intellectum à naturali illa phantaſmatum dependentia, videtur requiri vis aliqua ſupra naturam. Idque putare ſe non obſcure indicauit D. Gregorius Nazianzenus iis verbis, quę ſuperius attulimus, vbi ait impoſſibile eſſe mentem quantumlibet ſe à fæce corporea ad ſublimium rerum contemplationem erigat ſenſuum commercia deſtituere.

Quæ ratio probet non poſſe dari talem Ecſtaſim naturæ viribus.

Qui priorem partem ſequi volet, dicat legem illam dependentiæ à phantaſmatibus, quam natura intellectui impoſuit, non eſſe irrefragabilem

Soluitur ratio ſententiæ negatiuæ.

bilem, ſed ordinariam. Neque hæc prædictæ le- A gis interpretatio paucorum eſt, ſed compluriuin, quorum ſupra ex Vicomercato mentionem fecimus, aientium non ſemper requiri ſpeculationem phantaſiæ. Itaque veriſimile eſſe poſſe aliquos velut ex naturæ priuilegio in aliquo euentu, & circumſtantiis naturaliter Ecſtaſim pati: ad quod multum confert cuiuſq; temperamentum. Melancholici enim, vt ediſſerit Fracaſtorius lib. 2. de intellectione quemadmodum ſuopte ingenio ſunt cogitabundi, ſic ad iſtiuſmodi raptum à ſenſibus procliuiores habentur. Nec vero eſt à naturæ decretis alienum res his ſimiles, & raritate mirabiles nonnunquam efficere, vt experientia ipſa teſtatur, docetque variis exemplis D. Auguſt. de Ciuitat. Dei loco citato, vbi inter naturæ miracula recenſet illud de ecſtaſi presbyteri Reſtituti, quod ſupra memorauimus.

Melancholici cur procliuiores ad Ecſtaſim.

Cui poſterior ſententia magis placuerit, dicet non eodem modo ſe habere viſum ad phantaſiam, & intellectum, quo ad intellectum ſe habet phantaſia, quia intellectus pendet à ſatellitio phantaſiæ: at neque intellectus, neq; phantaſia pendet à functione viſus. Quare nihil mirum ſi non edente aſpectu ſuam actionem, nihilominus phantaſia, & intellectus in opere perſeuerent. Quod autem ſpectat ad exempla, quæ retulimus, dicendum erit, Ecſtaſim perfectam, de qua noſtra quæſtio eſt, in qua nimirum omnes, tam interni, quam externi ſenſus omnino ſopiuntur, nemini abſque diuina virtute contigiſſe; imperfectam vero, in qua non omnino ceſſat operatio phantaſiæ, potuiſſe illis hominibus per naturam accidere. Certe Reſtitutus Presbyter narrabat ſe poſtquam ita, vt diximus, à ſenſu raptus erat inclamantium voces quaſi è longinquo audiſſe, vt ibidem refert D. Auguſtinus. Quod ſi voces percipiebat, vtique non feriabatur in eo audiendi ſenſus: proindeque perfectam Ecſtaſim non patiebatur.

Explicantur rationes partis affirmatiuæ.

Ecſtaſim perfectam ſola diuina potentia dari poſſe: imperfectam poſſe naturali.

ARTICVLVS IV.

RESPONSIO AD PRIMI articuli argumenta.

Reliquum eſt vt argumentis initio quæſtionis propoſitis occurramus. Ad primum concedimus naturale eſſe animæ dum intelli- B git, dependere à phantaſmatibus. Cum autem obiicitur id, quod alicui naturaliter competit ſemper ei, incolumi natura, conuenire: verum id quidem eſt, niſi ponamus rem ab vno ſtatu ad alium perfectiorem, ac ſupra natiuam ipſius facultatem transferri. Vel præter vſitatum curſum aliquo veluti priuilegio naturæ, ſecus operari. Quod addimus ex mente eorum, qui concedunt dari Ecſtaſim perfectam viribus na- C turæ.

Ad 1 Argu *Quidquid a* *cui competi* *naturaliter* *ſemper ei co* *uenit, modo* *duret idem* *ſtatum.*

Ad ſecundum quid reſponderi debeat, patet ex dictis, videlicet concedendum æque dependere intellectum a phantaſia, & phantaſiam à ſenſibus externis, quoad acquiſitionem ſpecierum; non tamen quoad vſum earum. Etenim licet intellectus abſtractior ſit à materia, quam vlla potentia inhærens organo corporeo; maior tamen eſt coniunctio, & ſocietas inter intellectum, & phantaſiam, quam inter phan- D taſiam, & ſenſus externos ob cauſam à nobis ſuperius explicatam. Aliam huius argumenti ſolutionem lege, ſi placet, apud D. Thomam 1. par. quæſt. 84 artic. 6. ad ſecundum.

Ad 2. Arg

Ad tertium dicito, non oportere, vt ſemper phantaſia apprehendat ſingulare eiuſdem naturæ cum eo, quod ab intellectu concipitur; ſed aliquid ſimile, aut ei quoquo modo reſpondens. Etſi vero Ariſtoteles loco citato de ſolis phyſicis, ac Mathematicis rebus expreſſe locu- E tus fuerit, dicendum nihilominus eandem videri rationem in cæterarum rerum conceptibus.

Ad 3. Arg.

Ad vltimum quid reſpondendum ſit, conſtat ex ſuperioribus.

Ad 4. Arg

ΚΕΦ.

ΚΕΦ. Θ.

Ἐπεὶ δὲ ἡ ψυχὴ κατὰ δύο ὥρισται δυνάμεις ἡ τῶν ζώων, τῷ τε κριτικῷ, ὃ διανοίας ἔργον ἐστὶ καὶ αἰσθήσεως καὶ ἔτι τῷ κινεῖν τὴν κατὰ τόπον κίνησιν, περὶ μὲν αἰσθήσεως καὶ νοῦ, διωρίσθω τοσαῦτα· περὶ δὲ τοῦ κινοῦντος τί ποτέ ἐστι τῆς ψυχῆς σκεπτέον, πότερον ἕν τι μόριον αὐτῆς χωριστὸν ὄν, ἢ μεγέθει, ἢ λόγῳ, ἢ πᾶσα ἡ ψυχή· κἂν εἰ μόριόν τι, πότερον ἴδιόν τι παρὰ τὰ εἰωθότα λέγεσθαι, καὶ τὰ εἰρημένα, ἢ τούτων ἕν τι.

ἔχει

CAPVT IX.

Cvm autem animalium anima his duobus ſit definita, diſcernendi, inquam, potentia, quod quidem eſt opus, officiumq; mentis, atque etiam ſenſus, & inſuper etiam mouendi motu ad locum accommodato potentia: de ſenſu quidem, & intellectu hæc ſint determinata, ac pertractata. Deinceps autem de eo, quod mouet, quidnam ſit ipſius animæ conſideremus oportet, vtrum vna quædam ipſius ſit pars ſeparabilis magnitudine, vel ratione, an ipſa anima tota: & ſi pars ſit aliqua, vtrum ſit alia quædã propria præter eas, quæ dici ſolent, & eas, quas diximus, an iſtarũ aliqua vna? Text. 40.

b *Atque*

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

CVm a autem animalium.] Quia definierat animam eſſe id, quo ſentimus, viuimus, loco mouemur, intelligimus: poſtquam egit de potentia vegetante, ſentiente, & intelligente; accedit nunc ad diſſerendum de facultate loco motrice, quam ideo in extremam libri partem vltra ſenſuum, & intellectus tractationem reiecit: quia hæc motio non perficitur niſi aliqua vel ſenſus vel intellectus notitia præeunte. Quærit ergo de potentia motrici non quauis: ſed quæ principium eſt progreſſionis & inceſſus animalium: vtrum ea ſit aliqua animæ pars, ſeu facultas: an ipſa animæ ſubſtantia: ruiſuſque ſi potentia animæ conſtituenda ſit, vtrum à cæteris diſtinguatur, nec ne. *Inſtitutum huius cap.*

b *Atque*

ἔχει δὲ ἀπορίαν εὐθὺς, πῶς τε δεῖ μόρια ψυχῆς λέγειν καὶ πόσα. τρόπον γάρ τινα ἄπειρα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἅ τινες λέγουσι διορίζοντες, λογιστικὸν, καὶ θυμικὸν, καὶ ἐπιθυμητικὸν, οἱ δὲ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· κατὰ γὰρ τὰς διαφορὰς, δι᾽ ἃς ταῦτα χωρίζουσι καὶ ἄλλα φαίνεται μόρια μείζω διάστασιν ἔχοντα τούτων, περὶ ὧν καὶ νῦν εἴρηται, τό, τε θρεπτικὸν, ὃ καὶ τοῖς φυτοῖς ὑπάρχει, καὶ πᾶσι τοῖς ζώοις· τὸ αἰσθητικὸν, οὔτε ὡς ἄλογον οὔτε ὡς λόγον ἔχον, θείη ἄν τις ῥᾳδίως. ἔτι δὲ τὸ φανταστικὸν, ὃ τῷ μὲν εἶναι πάντων ἕτερον, τίνι δὲ τούτων ταὐτὸν, ἢ ἕτερον, ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, εἴ τις θήσει κεχωρισμένα μόρια τῆς ψυχῆς· πρὸς δὲ τούτοις τὸ ὀρεκτικὸν, ὃ καὶ λόγῳ καὶ δυνάμει ἕτερον ἂν δόξειεν εἶναι πάντων. καὶ ἄτοπον δὴ τοῦτο διασπᾶν. ἔν τε τῷ λογιστικῷ γὰρ ἡ βούλησις γίνεται, καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός· εἰ δὲ τρία ἡ ψυχὴ, ἐν ἑκάστῳ ἔσται ὄρεξις. καὶ δὴ καὶ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἐνέστηκε, τί τὸ κινοῦν κατὰ τόπον τὸ ζῷόν ἐστι· τὴν μὲν γὰρ κατὰ αὔξησιν καὶ φθίσιν κίνησιν, αἳ πᾶσιν ὑπάρχουσι, τὸ πᾶσιν ὑπάρχον δόξειεν ἂν κινεῖν τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν. περὶ δὲ ἀναπνοῆς καὶ ἐκπνοῆς, καὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, ὕστερον ἐπισκεπτέον· ἔχει γὰρ καὶ ταῦτα πολλὴν ἀπορίαν. ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως, τί τὸ κινοῦν τὸ ζῷον τὴν πορευτικὴν κίνησιν, σκεπτέον. ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ θρεπτικὴ δύναμις, δῆλον· ἀεὶ γὰρ ἕνεκά του ἡ κίνησις αὕτη, καὶ ἡ κατὰ φαντασίας, ἢ ὀρέξεώς ἐστιν. οὐθὲν γὰρ μὴ ὀρεγόμενον ἢ φεῦγον κινεῖται, ἀλλ᾽ ἢ βίᾳ· ἔτι κἂν τὰ φυτὰ κινητικὰ ἦν, κἂν εἶχέ τι μόριον ὀργανικὸν πρὸς τὴν κίνησιν ταύτην.

ὁμοίως

b *Atque hic exiſtit continuo dubitatio, dubitabitque non iniuria quiſpiam, quomodo partes animæ, & quot oporteat dicere: nam infinitæ quodammodo, & non eæ ſolum eſſe videntur, quas diuidendo quidam dixerunt, rationis, inquam, particeps, & iraſcendi, ac cupiendi principium, vel vt alij, rationis particeps, & rationis expers. Per differentias enim, quibus haſce diuidunt, & ſeparant partes, & aliæ partes eſſe videntur, quæ maiorem inter ſeſe, quam dictæ diſtantiam habent. Vegetatiua, inquam, quæ quidem & plantis, & vniuerſis animalibus ineſt. Et ſenſitiua, quam nec vt rationis expertem, nec vt eiuſdem participem quiſquam facile ponet. Præterea imaginatiua, quæ ratione quidem ab omnibus eſt diuerſa, cui vero ſit iungenda vt ſit idem, quod illa, aut à qua ſeiungenda, vt ſit alia ab illa, magnam dubitationem habet profecto, ſi quis ſeiunctas animæ partes, ſeparataſque ponat. Inſuper appetitiua, quæ, & ratione, & vi alia, diuerſaque ſine dubio ab vniuerſis eſſe videtur. Abſurdum autem eſt hanc à cæteris diuellere partibus: ſit enim & in participe rationis voluntas, & in ratione vacante cupiditas, atque ira. Quod ſi tres in partes diuidatur anima, in vnaquaque profecto partium inerit appetitus. c Sed vt redeamus vnde digreſſi ſumus, quid eſt id, quod mouet ipſum animal loco, quo de nunc diſputatio noſtra eſt inſtituta? motu namque eo, quo incrementa, decrementaque ſuſcipiuntur, qui quidem omnibus animantibus ineſt, id mouere ſane videtur, quod vniuerſis ineſt eiſdem: principium, inquam, generandi, ac nutriendi. De reſpiratione autem expiratione ve, & ſomno, atque vigilia poſterius conſiderare oportet. Nam & hæc ipſa magnam dubitationem, difficultatemque habent. Nunc eſt de motu ad locum accommodato conſiderandum, quidnam id tandem ſit, quod ipſum animal motu mouet progrediendi. Patet itaque non eſſe ipſam potentiam nutriendi. Nam alicuius gratia ſemper hic motus efficitur, eſtq; cum imaginatione, vel appetitu: nihil enim non appetens, aut fugiens hoc motu cietur, niſi forſitan vi. Præterea Plantæ quoque tali cierentur profecto motu, partemque aliquam ad hunc motum, vt inſtrumentum haberent.*

Text. 42. Text. 43. Text. 44. Text. 45.

d *Par*

b *Atque hic exiſtit continuo dubitatio.*] Quia propoſitæ quæſtiones expediri commode non poſſunt, niſi prius de facultatum numero conſtet, dubitationem interponit de animæ partibus, quot ſint. Etenim vero nec diuiſio, quam Plato 7. de Repub. tradidit in iram, cupiditatem, & rationem: neque illa, quam ipſe Ariſtoteles vltimo cap. libri primi, & primo cap. lib. 6 Ethicorum affert, videlicet in rationis compotem, & ratione carentem, omnes animæ partes ambitu ſuo videntur coercere: quod adductis hinc inde rationibus pertractat. *Quæritur de partibus animæ quot ſint numero.*

c *Sed vt redeamus.*] Id, quod ad præſentem diſceptationem attinebat, diſcutit, concluditque vim mouentem non eſſe potentiam vegetandi, ſentiendi, intelligendi, aut appetendi. Nam primum quod non ſit facultas vegetandi ex eo patet, quia omnis motio eſt coniuncta cum imaginatione, & appetitu, cum ſit ad fugiendum, proſequendumve aliquid imaginatione perceptum; & *Cõcluditur vim mouentem non eſſe potentiam vegetandi.*

 omnis

omnis fuga,& proſecutio ad appetitum pertineat: vegetandi vero actio non requirit imaginationem,& appetitum,cum inſit etiam plantis, quibus neutrum horum conuenit: Item quia ſi mouendi & vegetandi potentia idem eſſet,ſequeretur etiam ſtirpium genera quæ vegetandi facultate pollent,habere inſtrumenta ad progreſſionem idonea, quod falſum eſſe conſtat.

d *Pa-*

ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ αἰσθητικόν· πολλὰ γάρ ἐστι τῶν ζώων, ἃ αἴσθησιν μὲν ἔχει, μόνιμα δέ ἐστι καὶ ἀκίνητα διὰ τέλους. εἰ οὖν μήτε μηδὲν ἡ φύσις ποιεῖ μάτην, μήτε ἀπολείπει τῶν ἀναγκαίων, πλὴν ἐν τοῖς πηρώμασι καὶ τοῖς ἀτελέσι· τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ζώων τέλεια, οὐ πηρώματά ἐστι· σημεῖον δὲ, ὅτι γεννητικά καὶ ἀκμὴν ἔχει καὶ φθίσιν· ὥστε εἶχεν ἂν καὶ τὰ ὀργανικὰ μέρη τῆς πορείας. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ λογιστικόν, καὶ ὁ καλούμενος νοῦς, ἐστὶν ὁ κινῶν. ὁ μὲν γὰρ θεωρητικὸς οὐδὲν νοεῖ πρακτόν, οὐδὲ λέγει περὶ φευκτοῦ καὶ διωκτοῦ οὐθέν. ἀεὶ δὲ ἡ κίνησις, ἢ φεύγοντός τι, ἢ διώκοντός ἐστιν. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὅταν θεωρῇ τι τοιοῦτον, ἤδη κελεύει φεύγειν, ἢ διώκειν· οἷον πολλάκις διανοεῖ τι φοβερὸν ἢ ἡδὺ οὐ κελεύει δὲ φοβεῖσθαι· ἡ καρδία δὲ κινεῖται. ἂν δὲ ἡδύ, ἕτερόν τι μόριον. ἔτι καὶ ἐπιτάττοντος τοῦ νοῦ, καὶ λεγούσης τῆς διανοίας φεύγειν τι ἢ διώκειν, οὐ κινεῖται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει, οἷον οἱ ἀκρατεῖς καὶ ὅλως δὲ ὁρῶμεν, ὅτι ὁ ἔχων τὴν ἰατρικήν, οὐκ ἰᾶται, ὡς ἑτέρου τινὸς κυρίου ὄντος τοῦ ποιεῖν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ᾽ οὐ τῆς ἐπιστήμης. ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ἡ ὄρεξις ταύτης κυρία τῆς κινήσεως· οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς ὀρεγόμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες, οὐ πράττουσιν ὧν ἔχουσι τὴν ὄρεξιν, ἀλλ᾽ ἀκολουθοῦσι τῷ νῷ.

ΚΕΦ.

d *Pari modo nec ipſam ſentiendi vim motus huiuſce principium eſſe conſtat: ſunt enim animalium multa, quæ ſenſum quidem habent, manent tamen & ſemper immobilia ſunt. Quod ſi natura nihil facit fruſtra, neq; neceſſariorum quicquam omittit, niſi in animalibus membris captis, ac imperfectis: atqui animalium hæc & perfecta ſunt, & non membris capta, cuius id indicium eſt, & generant enim & ſtatum, decrementaq; ſuſcipiunt, haberent & eas ipſa profecto partes, quæ progrediendi ſunt inſtrumenta.* e *At vero neque ratiocinandi vis & id, quod intellectus appellatur, principium eſt mouendi.* Text. 46. *Intellectus enim contemplatiuus nihil eorum, quæ ſub actionem cadunt, contemplatur, neque dicit quicquam omnino ſi ſit fugiendum, an perſequendum. At motus ſemper aut fugientis, aut perſequentis quippiam eſt. Actiuus etiam cum rem aliquam huiuſmodi contemplatur, minime iam fugere, aut perſequi iubet, attamen ſi res illa terribilis ſit, cor ipſum mouetur, ſin afficiens voluptate, pars aliqua alia corporis agitatur. Præterea intellectus nonnunquam iubet,* Text. 47. *ratioque fugere aliquid, aut perſequi dicit, at non obtemperat homo, neq; mouetur, ſed agit cupiditate, vt in ipſo fieri ſolet incontinēti. Omnino autem per ſæpe fieri videmus, vt non medeatur ipſe, qui medicinam habet nec ipſe conficiat ſtatuam qui ſtatuariam habet artem. Propterea quod non ars ipſa, neque ſcientia, ſed aliquid aliud hanc habet vim, & potentiam, vt per ipſam artem aliquid ſcientiamque agatur. At vero nec appetitus auctor, atque princeps huius eſt motio-* Text. 48. *nis: continentes enim quanquam appetunt, atque cupiunt, non tamen agunt ea, quæ cupiunt, ſed intellectum ipſum ſequuntur, rationique obtemperant.*

C A P.

Probatur item non eſſe potentiam ſentiendi. Eandem diſtingui ab intellectu.

d. *Pari modo nec ipſam.*] Eadem ratione oſtendit vim progrediendi non eſſe ſenſum, quia conſtat quædam eſſe animalia, quæ non mouentur loco, ſed eadem fixa ſede vitam agunt (Græci Zoophyta vocant Latini plantanimalia nuncupare poſſunt) quæque ſenſum habent, & tamen facultate loco motrici prædita non ſunt, cum organis ad diuerſa loca adeunda careant.

e. *At vero neque ratiocinandi vis.*] Probat non eandem eſſe facultatem motiuam & intellectiuam, quia intellectus, vel actiuus eſt, vel contemplatiuus: neuter autem principium progreſſionis haberi poteſt: non contemplatiuus: hic enim, quia talis eſt, nihil quod in actionem cadit, conſiderat: progreſſio autem non niſi fugientis, aut amplectentis actio eſt. Non practicus, quia hic ſæpenumero quid amplectendum aut declinandum ſit proponit, nec tamen actio ſequitur, vt patet in iis, qui cupiditate magis, quam ratione ducuntur. Poſtremo, quod facultas mouens non ſit appetitus, ſiue concupiſcibilis, ſiue iraſcibilis, confirmat ex eo, quia ſæpe inclinante appetitu ad aliquem motum, motus non exhibetur.

Facultatem mouentem non eſſe appetitum.

C A P.

ΚΕΦ. ι.

Φαίνεται δέ γε δύο ταῦτα κινοῦντα, ἢ ὄρεξις, ἢ νοῦς, εἴ τις τὴν φαντασίαν τιθείη ὡς νόησίν τινα· πολλὰ γὰρ παρὰ τὴν ἐπιστήμην ἀκολουθοῦσι ταῖς φαντασίαις, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις οὐ νόησις οὐδὲ λογισμός ἐστιν ἀλλὰ φαντασία. ἄμφω ἄρα ταῦτα κινητικὰ κατὰ τόπον νοῦς καὶ ὄρεξις.

νοῦς δὲ

CAPVT X.

Videntur igitur duo hæc eſſe mouentia, vel appetitus vel intellectus, ſi quis imaginationem vt quandam intellectionem eſſe ponat. Nam & homines magis imaginationem, quam ſententiam plerunque ſequuntur & in cæteris animalib. non intellectio, neque ratio, ſed imaginatio ineſt. Hæc igitur ambo, intellectus & appetitus, mouendi motu Text. 49. *locali principia ſunt.*

Intellectus

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

VIdentur a igitur.] Capite ſuperiori docuit, quid non eſſet vis mouendi; nunc quid ſit, [illegible] quoniam facultas motrix aut eſt dirigens, aut impellens, aut exequẽs, docet quænam ſint [illegible] cipia, à quibus potẽtia motum exequens dirigitur & impellitur. Statuit ergo intellectum practicum, & appetitum eſſe principia motus progreſſionis. monetq; nomine intellectus practici comprehendi quoq; imaginationem, eo quod inter ſe munere conſentiant Vt enim homines ad motum, omnemq; actionem ratione diriguntur, ſic brutæ animantes imaginatione : ac nonnunquam etiam homines, cum animi perturbatio rationem vincit. Hoc vero aſſertum probat, quia tam appetitus, quam intellectus ſpectant aliquem finem motu progreſſionis obtinendum. Aduerte autem intellectum practicum eſſe dirigens: appetitum vero principium impellens, quia ad intellectum practicũ pertinet quid fugiendum amplectendumve ſit proponere, & appetitus officium eſt rem obiectam fugere, vel ampelecti Ait quoq; intellectum, qui mouet, ratiocinari ob aliquid : quia contẽplatiuus propter ſe ſpeculatur veritatem; practicus autem gratia operis ; ſiquidem omnis appetitio fertur in aliquid aſſequendum, & intellectus practicus eſt, qui mouet appetitum, vnde & appetibile dicitur finis, à quo intellectus practici conſideratio incipit.

Inte[illegible] ctum & [illegible] titum eſſe prin cipia motus progreſſionis.

b *Intelle-*

νοῦς δὲ ὁ ἕνεκά του λογιζόμενος, καὶ ὁ πρακτικός. διαφέρει δὲ τοῦ θεωρητικοῦ τῷ τέλει. καὶ ἡ ὄρεξις ἕνεκά του πᾶσα· οὗ γὰρ ἡ ὄρεξις, αὕτη ἀρχὴ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ· τὸ δ' ἔσχατον, ἀρχὴ τῆς πράξεως. ὥστε εὐλόγως δύο ταῦτα φαίνεται τὰ κινοῦντα, ὄρεξις καὶ διάνοια πρακτική· τὸ ὀρεκτικὸν γὰρ κινεῖ. καὶ διὰ τοῦτο ἡ διάνοια κινεῖ ὅτι ἀρχὴ αὐτῆς ἐστι τὸ ὀρεκτικόν. καὶ ἡ φαντασία δὲ ὅταν κινῇ, οὐ κινεῖ ἄνευ ὀρέξεως. ἓν δή τι νῦν τὸ κινοῦν πρώτως τὸ ὀρεκτόν. εἰ γὰρ δύο, νοῦς καὶ ὄρεξις, ἐκίνουν, κατὰ κοινὸν ἄν τι εἶδος ἐκίνουν· νῦν δὲ ὁ μὲν νοῦς οὐ φαίνεται κινῶν ἄνευ ὀρέξεως· ἡ γὰρ βούλησις, ὄρεξις· ὅταν δὲ κατὰ τὸν λογισμὸν κινῆται, καὶ κατὰ βούλησιν κινεῖται, ἡ δὲ ὄρεξις κινεῖ παρὰ τὸν λογισμόν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ὄρεξίς τις ἐστι. νοῦς μὲν οὖν πᾶς ὀρθός ἐστιν· ὄρεξις δὲ καὶ φαντασία καὶ ὀρθὴ, καὶ οὐκ ὀρθή. διὸ ἀεὶ μὲν κινεῖ τὸ ὀρεκτόν, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστιν ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν· οὐ πᾶν δὲ, ἀλλὰ τὸ πρακτὸν ἀγαθόν· πρακτὸν δ' ἐστιν ἀγαθὸν, τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἄλλως ἔχειν. ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη δύναμις κινεῖ τῆς ψυχῆς, ἡ καλουμένη ὄρεξις

Intellectus is, inquam, qui alicuius gratia ratiocinatur, quique principium eſt agendi, atque hic fine ab intellectu contemplatiuo differt. Appetitus etiam omnis alicuius eſt gratia, cuius enim eſt appetitio, id eſt, principium intellectus actiui: at ipſum vltimum principium eſt actionis. Quare non ſine ratione principia mouendi videntur hæc eſſe duo: appetitus, inquam, & mens ea, quæ principium eſt agendi. Ipſum n. appetibile mouet: & propterea mens mouet, quod appetibile ipſius principium eſt. Imaginatio quoq; cum mouet, non abſque appetitione mouet. Vnum igitur eſt id, quod mouet; ipſum, inquam, appetibile: Nam ſi duo, intellectus atque appetitus mouent, per aliquam communem vtique formam mouerent. Nũc autem intellectus quidem non videtur abſq; appetitu mouere, voluntas n. appetitus eſt quidam: Atq; cum ſit motus per rationem, & etiam per voluntatem fit. Appetitus autem abſq; ratione mouet; cupiditas enim & ipſa quidam eſt appetitus: b Intellectus igitur rectus eſt omnis : at appetitus atque imaginatio & recta eſt, & non recta. Quocirca ſemper quidem ipſum appetibile mouet : hoc autem eſt aut vere bonum, aut apparens bonum : attamen non omne bonum mouet, ſed id, quod ſub actionem cadit, ſub actionem autem cadit, quod aliter ſe habere etiam poteſt. Patet igitur talem animæ vim atque potentiam principium eſſe mouendi, quæ quidem eſt ea, quam appetitum conſueuimus appellare. c Conſtat enim eos oportere, qui partes animæ

Text.50.

Text.51.

Text.52.

---

b *Intellectus igitur rectus eſt omnis.*] Ex dictis occaſionem ſumit explicandi cur interdum in appetitionibus motibusque erremus, aſſerens in primis intellectum omnem rectum eſſe, quod interpretandum eſt de aſſenſu communium principiorum, ſiue ad cõtemplationem pertineant; vt Omne totum eſt maius ſua parte; ſiue ad actionem, vt, Nulli nocere fas eſt. Itaque circa prima principia nullus contingit error, ſed neque in iis, quæ è primis principiis practicis ducuntur, cum recte ac ſolerter, quid amandum fugiendum ve ſit conſideramus. Sic demum appetibile ſemper mouet, ſed hoc aut ſimpliciter bonum eſt, cum rectę rationis iudicio regulæque reſpondet : aut ſolam ſpeciem boni gerit, qua nihilominus appetitum ad ſe allicit: niſi enim vt bonum & appetibile repræſentetur, nullam efficit motionem ; quod certe argumento eſt appetitum inter alia, quæ in ipſo animali interius mouent, præcipuum locum tenere.

Circa prima principia errorem nullum cõtingere in intellectu

Appetibile aut bonum eſt, aut apparenter bonum.

c *Conſtat enim eos oportere.*] Reiicit Platonicam diuiſionem facultatum animæ in vim rationis, iræ & cupiditatis, propterea quod manifeſtum ſit plures eſſe animæ potentias ; nimirum vim nutriendi, ſentiendi, intelligendi, deliberandi, appetendi. Vbi aduerte quod ait, potentiam intelligendi & deliberandi magis inter ſe differre , quam facultatem iraſcendi & cupiendi in-

Qua ratione potentia

intelligendi & deliberandi diſtinguuntur.

di, interpretandum id eſſe ex parte obiecti, quatenus ſimplicium intellectus circa vniuerſalia & ſempiterna verſatur, deliberatio vero circa ſingularia: & quæ aliter ſe habere poſſunt, re enim vera & vna & eadem potentia eſt, quæ intelligit, & deliberat.

d. Cum

ὄρεξις, φανερὸν τοῖς δὲ διαιροῦσι τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, ἐὰν κατὰ τὰς δυνάμεις διαιρῶσι καὶ χωρίζωσι πάμπολλα γίνεται, θρεπτικὸν, αἰσθητικὸν νοητικὸν, βουλευτικὸν, ἔτι δ᾽ ὀρεκτικόν. ταῦτα γὰρ πλεῖον διαφέρει ἀλλήλων, ἢ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικόν. ἐπεὶ δ᾽ αἱ ὀρέξεις γίνονται ἐναντίαι ἀλλήλαις. τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν ὁ λόγος καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐναντίαι ὦσι. γίνεται δ᾽ ἐν τοῖς χρόνου αἴσθησιν ἔχουσιν· ὁ μὲν γὰρ νοῦς διὰ τὸ μέλλον ἀνθέλκειν κελεύει, ἡ δ᾽ ἐπιθυμία διὰ τὸ ἤδη, φαίνεται γὰρ τὸ ἤδη ἡδὺ, καὶ ἁπλῶς ἡδὺ, καὶ ἀγαθὸν ἁπλῶς, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶν τὸ μέλλον. εἴδει μὲν ἂν εἴη ἓν τὸ κινοῦν, τὸ ὀρεκτικὸν ἢ ὀρεκτικόν. πρῶτον δὲ πάντων τὸ ὀρεκτικόν· τοῦτο γὰρ κινεῖ καὶ οὐ κινούμενον, τῷ νοηθῆναι, ἢ φαντασθῆναι· ἀριθμῷ δὲ πλείω τὰ κινοῦντα ἐπειδὴ δέ ἐστι τρία, ἓν μὲν τὸ κινοῦν, δεύτερον δὲ ᾧ κινεῖ, καὶ ἔτι τρίτον τὸ κινούμενον· τὸ δὲ κινοῦν, διττὸν, τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ δὲ κινοῦν καὶ κινούμενον· ἔστι δὲ τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ πρακτὸν ἀγαθόν· τὸ δὲ κινοῦν καὶ κινούμενον, τὸ ὀρεκτικόν. κινεῖται γὰρ τὸ ὀρεγόμενον ᾗ ὀρέγεται καὶ ἡ ὄρεξις κίνησίς τις ἐστιν ἢ ἐνέργεια· τὸ δὲ κινούμενον ἐστὶ τὸ ζῶον· ᾧ δὲ κινεῖ ὀργάνῳ ἡ ὄρεξις, ἤδη τοῦτο σωματικόν ἐστι. διὸ ἐν τοῖς κοινοῖς σώματος καὶ ψυχῆς ἔργοις, θεωρητέον περὶ αὐτῶν, νῦν δὲ ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, τὸ κινοῦν ὀργανικῶς, ὅπου ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ αὐτὸ, οἷον ὁ γιγγλισμός· ἐνταῦθα γὰρ τὸ κυρτὸν καὶ κοῖλον, τὸ μὲν τελευτὴ, τὸ δὲ ἀρχή. διὸ τὸ μὲν ἠρεμεῖ, τὸ δὲ κινεῖται. λόγῳ μὲν ἕτερα ὄντα, μεγέθει δὲ ἀχώριστα. πάντα γὰρ ὤσει καὶ ἕλξει κινεῖται, διὸ δεῖ ὥσπερ ἐν κύκλῳ μένειν τι. καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεσθαι τὴν κίνησιν ὅλως μὲν οὖν ὥσπερ εἴρηται, ᾗ ὀρεκτικὸν τὸ ζῶον, ταύτῃ ἑαυτοῦ κινητικόν· ὀρεκτικὸν δὲ οὐκ ἄνευ φαντασίας φαντασία δὲ πᾶσα, ἢ λογιστικὴ, ἢ αἰσθητική. ταύτης μὲν οὖν καὶ τὰ ἄλλα ζῶα μετέχει.

ΚΕΦ.

nima diuidunt, ſi modo potentias ipſas diuidant atque ſeparent complures ipſas eſſe concedere: nutriendi principium, ſentiendi, intelligendi deliberandi, & appetendi: hæc enim plus inter ſe differunt, quam potentia cupiendi, ac iraſcendi. d *Cum autem appetitiones inter ſeſe contrariæ fiant, quod quidem tum fit, cum ratio cupidit atq; contraria ſunt, idq; fieri ſolet in his, quæ ſentiunt, atq; percipiunt tempus (mens enim ob futurum retrahere iubet: cupiditas vero præſens ipſum perſequitur: nam quod iam afficit voluptate, id & ſimpliciter afficere voluptate & abſolute bonum eſſe videtur: ex eo ſane, quia futurum non perſpicitur.) Specie quidem vnum id eſt profecto, quod mouet, appetitiuum, inquam, vt appetitiuum eſt, atque appetibile omnium eſt mouentium primum (hoc enim mouet, & non mouetur mente, aut imaginatione perceptum) numero vero plura ſunt ea, quæ mouent.* e *At vero cum tria ſint in animalium motu: vnum id, quod mouet: ſecundum id, quo mouet: & tertium id, quod mouetur, atque id, quod mouet, ſit duplex: nam aliud eſt immobile, aliud mouet, atque mouetur, immobile quidem id bonum eſt, quod ſub actionem cadit, id vero quod mouet, atq; mouetur, eſt ipſum principium appetendi (mouetur enim id, quod appetit, ea ratione qua appetit, & appetitio eſt motus quidam vel operatio) id autem, quod mouetur, eſt animal ipſum: at quo mouet appetitus, vt inſtrumento, id iam corpori tribuendum eſt. Quocirca de ipſo tunc eſt contemplandum, cum de communibus animæ corporiſve operibus atque officijs contemplabimur.* f *Nunc vt in ſumma dicamus id, quod mouet, vt inſtrumentum, ibi eſt collocandum, vbi idem principij rationem finiſve ſubit, vt in cardine fit: hic enim conuexum, & concauum eſt, quorum alterum finis, alterum principium eſt. Quapropter alterum quieſcit alterum mouetur. Sunt ratione quidem diuerſa, magnitudine vero non ſeparantur: vniuerſa namque pulſu tractuque mouentur. Idcirco oportet perinde atque in circulo aliquid manere, & hinc incipere motum. Omnino igitur, vti diximus, hoc ſui ipſius motiuum eſt animal, quo eſt appetitiuum. At appetitiuum ſine imaginatione non eſt: omnis autem imaginatio aut rationis eſt particeps, aut eſt ſenſitiua, atque huius & beluæ participes ſunt.*

Text. 53. Text. 54. Text. 55. Text. 56.

CAP.

d *Cum autem appetitionis.*] Declarat quinam appetitus hominem moueat, aiens eſſe duplicem: ſuperiorem, qui rationem ſequitur, & inferiorem, qui phantaſiæ ductu agitur: id autem probat ex contrariis actionibus circa idem obiectum, quas eodem tempore elicimus. Viſitur autem hæc appetitionum repugnantia in homine duntaxat, quia ſolus præſentis & futuri temporis diſiunctionẽ exacte percipit.

In animalium motu reperiuntur tria.

e *At vero cum tria ſint.*] Colligit ea, quæ cernuntur in animalium motione, tria eſſe. Primum eſt id, quod mouet: ſecundum id, quo mouet: tertium, quod mouetur. Rurſus id quod mouet duplex eſt; aut enim eſt immobile, aut ita mouet, vt moueatur. Immobile eſt ipſum appetibile. Quod mouet, & mouetur, eſt appetitus, qui motus ab obiecto, mouet membra. Huic mouenti adde vim directricem, ſiue ſit intellectus, ſiue phantaſia, quæ ab obiecto per ſpeciem mota appetitum mouet, cum nihil niſi cognitum appetamus. Id autem quod abſolute dicitur moueri, eſt animal. Denique id, quo mouet, eſt pars corporis, qua motio adminiſtratur.

f Nunc

f *Nunc vt in ſumma.*] Breuiter quid de organo aſſertionis aſſerendum ſit, colligit: docens id ibi eſſe oportere, vbi eſt principium & finis motus: itemque debere immobile eſſe. Quod exponit ſimilitudine cardinis, quo oſtium innititur: namque circa concauum ipſius cardinis, & conuexum forium, motus inchoatur, & finitur quia fores in cardine circumuoluuntur, nec aliorſum oberrant. Idem quoque humani corporis fabrica oſtendit. Namque in commiſſura oſſium, vnius oſſis conuexum alterius concauo ita aſſuitur, vt vno quieſcente, alterum moueatur. Ita vero neceſſum eſt, vt omne, quod mouetur, ſuper aliquo fixo & immobili cieatur, atque adeo ibidem initium & terminus motionis ſit, ſic in inceſſu, vno pede conſiſtente pergit alter. Porro ex his compertũ eſſe vult Ariſtoteles cor, vel proportionale cordis eſſe cõmune organum motus in animalibus; quia in medio, quaſi in centro ſphæræ conſiſtens, licet perpetuo motu agitetur, quodammodo quieſcit, quatenus eidem parti corporis ſemper adhæret, & à nullo alio motum accepit. Itaque conuenit cordi motus principium, quatenus omnibus membris ſpiritus vitales & calorem impertit; ſimulque in eo motionis terminus viſitur, quia ita mouet, vt prædicto modo quieſcat. *Organum progreſſionis ibi eſſe vbi principium & finis eſt motus.*

CAP.

ΚΕΦ. ια.

ΣΚεπτέον δὲ καὶ περὶ τῶν ἀτελῶν, τί τὸ κινοῦν ἐστίν, οἷς ἁφὴ μόνον ὑπάρχει αἴσθησις, πότερον ἐνδέχεται φαντασίαν ὑπάρχειν τούτοις, ἢ οὔ, καὶ ἐπιθυμίαν· φαίνεται γὰρ λύπη καὶ ἡδονὴ ἐνοῦσα· εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ἐπιθυμίαν ἀνάγκη· φαντασία δὲ πῶς ἂν ἐνείη; ἢ ὥσπερ καὶ κινεῖται ἀορίστως, καὶ ταῦτα ἔνεστι μέν, ἀορίστως δὲ ἔνεστιν. ἡ μὲν οὖν αἰσθητικὴ φαντασία ὥσπερ εἴρηται, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ὑπάρχει, ἡ δὲ βουλευτικὴ ἐν τοῖς λογιστικοῖς· πότερον γὰρ πράξει τόδε ἢ τόδε, λογισμοῦ ἤδη ἐστὶν ἔργον· καὶ ἀνάγκη ἀεὶ ἑνὶ μετρεῖν· τὸ μεῖζον γὰρ διώκει· ὥστε δύναται ἓν ἐκ πλειόνων φαντασμάτων ποιεῖν. καὶ αἴτιον τοῦτο τοῦ δόξαν μὴ δοκεῖν ἔχειν, ὅτι τὴν ἐκ συλλογισμοῦ οὐκ ἔχει, αὕτη δὲ ἐκείνην· διὸ τὸ βουλευτικὸν οὐκ ἔχει ἡ ὄρεξις. νικᾷ δ' ἐνίοτε καὶ κινεῖ τὴν βούλησιν· ὁτὲ δ' ἐκείνη ταύτην, ὥσπερ σφαῖρα, ἡ ὄρεξις τὴν ὄρεξιν, ὅταν ἀκρασία γένηται. φύσει δὲ ἀεὶ ἡ ἄνω ἀρχικωτέρα καὶ κινεῖ, ὥστε τρεῖς φορὰς ἤδη κινεῖσθαι. τὸ δ' ἐπιστημονικὸν οὐ κινεῖ, ἀλλὰ μένει. ἐπεὶ δ' ἡ μὲν τοῦ καθόλου ὑπόληψις καὶ λόγος, ἡ δὲ τοῦ καθ' ἕκαστα· ἡ μὲν γὰρ λέγει ὅτι δεῖ τὸν τοιοῦτον τὸ τοιόνδε πράττειν, ἡ δὲ ὅτι τόδε τοιόνδε, κἀγὼ δὲ τοιόσδε· ἤδη αὕτη κινεῖ ἡ δόξα, οὐχ ἡ καθόλου, ἢ ἄμφω ἀλλ' ἡ μὲν ἠρεμοῦσα μᾶλλον, ἡ δὲ οὔ.

ΚΕΦ.

CAPVT XI.

AT enim conſiderandum eſt etiam quidnam ſit id, quod imperfecta animalia motu cieat, quibus ſenſus ineſt tantummodo tactus, atque inueſtigandum eſt, ſi his etiam inſit imaginatio cupiditas ve, nec ne: & enim dolor atque voluptas his ineſſe videtur, quod ſi hæc inſunt, & cupiditatem neceſſe eſt eiſdem ineſſe. At quonam pacto his imaginatio ineſt? An aſſerendum eſt, vt videtur, hæc & in his ineſſe; imaginationem, inquam atque cupiditatem: verum vt indeterminate mouentur, ſic & hæc ipſis inſunt indefinite. a *Imaginatio igitur* Text. 57. *ſenſitiua rationis etiam expertibus, uti diximus, animalibus ineſt. At deliberatiua his ineſt tantum, in quibus ratio ineſt: nam vtrum hoc agat, an hoc: rationis iam opus, atq; officium eſt: atque neceſſe eſt vno quodam metiri, maius enim perſequitur: quare poteſt vnum ex pluribus phantaſmatibus facere. Et hæc eſt cauſa ſane cur non omnis imaginatio videtur opinionem habere, quia eam, quæ eſt ex ratiocinatione non habet: at hæc illam nimirum habet. Quapropter deliberatiuum appetitus non habet.* b *Vincit autem interdum appetitus, mouetque voluntatem, interdum hæc illum: appetitus, inquã, appetitum; vt ſphæra, cum incontinentia fit: atque ſemper ſuperior magis eſt princeps, mouetq; natura. Quo fit, vt tres iam motus efficiantur. Ea vero ratio cui* Text. 58. *ſcientia tribuuntur, non mouet, ſed manet. Cum autem exiſtimationum ac rationum alia ſit vniuerſalis, alia ſingularis (illa namque dicit, omne bonum honoribus eſſe afficiendum, hac vero dicit me bonum eſſe) Hæc iam opinio mouet, non illa vniuerſalis, quin potius ambæ mouent, at illa quieſcens magis: hæc autem non quieſcens.*

CAP.

CAPITIS VNDECIMI EXPLANATIO.

DIſſeruerat Ariſtoteles ſuperiori capite de principiis motus animalium perfectorum: quærit nũc an etiam imperfectis motrix facultas conueniat. Ac primum docet, conſtare ineſſe illis appetitum: ſiquidem dolore voluptateque afficiuntur: vnde etiam liquet competere eiſdem imaginationem; quia omnis appetitio cognitionem ſequitur: non habere tamen perfectam imaginationem, ſed indefinitam, cum vel ſede ſtabili degant, vel appulſu iucundi & moleſti non ad certum aliquem locum, ſed indefinite cieantur. *Animalibus imperfectis ſuum ineſſe appetitu*

In homine ratio deliberans eſt primum motus principium.

a *Imaginatio igitur.* Regreditur ad declarandum primum principium motus in hominibus, aitque eſſe rationem deliberantem, quæ ſolis animalibus iudicio & intelligentia præditis conuenit: quia conſultare quidnam fugiendum amandumve ſit, opus eſt altioris ordinis, quam vt brutis accommodari poſſit. Monet autem in deliberatione accipiendam eſſe vnam regulam, vel finem aliquidve eiuſmodi, quo metiamur quid potius agendum ſit, quandoquidem in id quiſque fertur, quod maius præſtantiuſve æſtimat: id vero non niſi ſecundum aliquam menſuram, hoc eſt ſecundum acceſſum ad id quod præcellentius eſt, diiudicari ſolet. Vnde planum eſt, inquit, rationem deliberantem è pluribus vnum facere; quatenus vnum cæteris anteponit. Namq; è tribus, quæ ſe illi offerunt, alterum reiicit, altero vt menſura vtitur, tertium approbat am, lectitutque. Atq; hæc cauſa eſt, cur brutis non conueniat opinari quia licet habeant phantaſiam, non tamen vti poſſunt ſyllogiſmo, per quem vnum alteri præferendum concludant.

Brutis non conuenit opinari.

b *Vincit autem interdum.*] Monet interdum deliberationem rationis ab inferiori appetitu vinci, quanquam deliberationis vis ſuapte natura inferiorem appetitum regit, ac mouet: ſicuti & in cœleſti motu ſuperiores globi ſubiectas ſibi ſphæras circumuehunt, quæ mouendi ratio maxime ordinata eſt, cum natura poſcat, vt infima altioribus pareant, eorumque vim & imperium ſequantur.

CAP.

ΚΕΦ. ιβ.

ΤΗ'Ν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν ἀνάγκη πᾶν ἔχειν ὅ,τι περ ἂν ζῇ, καὶ ψυχὴν ἔχει ἀπὸ γενέσεως μέχρι φθορᾶς· ἀνάγκη γὰρ τὸ γενόμενον αὔξησιν ἔχειν, καὶ ἀκμὴν, καὶ φθίσιν. ταῦτα δὲ ἄνευ τροφῆς ἔχειν ἀδύνατον. ἀνάγκη ἄρα ἐνεῖναι τὴν θρεπτικὴν δύναμιν ἐν πᾶσι τοῖς φυομένοις καὶ φθίνουσιν· αἴσθησιν δὲ οὐκ ἀναγκαῖον ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν. οὔτε γὰρ ἂν ὅσων τὸ σῶμα ἁπλοῦν, ἁφὴν ἐνδέχεται ἔχειν, οὔτε ἄνευ ταύτης οἷόν τε οὐθὲν εἶναι ζῶον· οὔτε δὲ ὅσα μὴ δεκτικὰ τῶν εἰδῶν ἄνευ τῆς ὕλης. τὸ δὲ ζῶον, ἀναγκαῖον αἴσθησιν ἔχειν, εἰ μηθὲν μάτην ποιεῖ ἡ φύσις. ἕνεκά του γὰρ ἅπαντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἕνεκά του. εἰ οὖν πᾶν σῶμα πορευτικὸν μὴ ἔχον αἴσθησιν φθείροιτο ἂν, καὶ εἰς τέλος οὐκ ἂν ἔλθοι, ὅ ἐστι φύσεως ἔργον· πῶς γὰρ θρέψεται; τοῖς μὲν γὰρ μονίμοις ὑπάρχει τοῦτο ὅθεν πεφύκασιν.

ἐχ

CAPVT XII.

NEceſſe eſt igitur omne, quod viuit animamque habet, nutriendi vim habere ab ortu generationeve vſque ad interitum, corruptionemve ſuam: neceſſe eſt enim omne quod eſt, ortum, accretionem, & ſtatum, & decretionem habere, quæ quidem, vt patet, ſine nutritione fieri nequeunt. Neceſſe eſt igitur vniuerſis his, quæ accreſcunt, atq; decreſcunt, ineſſe potentiam nutriendi. At non in omnibus viuentibus neceſſe eſt ſenſum eſſe: etenim neq; ea poſſunt tactum habere, quorũ corpus eſt ſimplex, quæq; non ſine materia formarum ſunt ſuſceptiua: neq; fieri poteſt, vt ſine hoc ſenſu animalium quicquam in rerum ſit ratione. Text. 59.

a *Animal autem neceſſe eſt ſenſum habere, ſi nihil facit fruſtra natura: nam vniuerſa, quæ natura conficiuntur, gratia ſunt alicuius aut ſunt caſus eorum, quæ alicuius cauſa fiunt. Si igitur corpus, quod habet vim gradiendi, non haberet ſenſum, corrumperetur ſane: & non ad ſuum proficiſceretur, perueniretque finem, quem quidem opus eſſe naturæ conſtat. Quo nam q; pacto nutrietur? Immobilibus enim adeſt nutrimentum in eo loco, vbi ſunt orta, quo nutriri poſſunt ſuapte natura.* Text. 60

b Fieri

CAPITIS DVODECIMI EXPLANATIO.

Omne viuens nutriendi facultate eſſe præditum.

COmparat hoc capite inter ſe facultates animæ, vt pateat quem ordinem inter ſe habeant, quæ neceſſariæ, quæue vtiles tantum ſint. Statuit igitur duas cõcluſiones, quarum prior ita ſe habet; Omne viuens quandiu viuit, vegetandi, ſeu nutriendi facultate pollet: ſenſu vero ſolæ animantes indigent. Hanc quoad priorem partem ſuadet, quia neceſſe eſt quodlibet viuens primo augeſcere, tum ſtare, poſtremo imminui, id eſt, quia oportet vt ad perfectionẽ magnitudinis aſſequẽdam moueatur, & ea obtenta aliquantulum conſiſtat, ac tandem vrgente ſenio in deterius ruat. Quod non niſi interuentu nutritionis fit. Quo ad poſteriorem vero partem, quia corpora non perfecte compoſita, vt plantæ, in quibus terræ concretio nimis dominatur, nequeunt habere tactum, qui omnium ſenſuum primus, ac reliquorum fundamentum eſt; ſiquidem tactus mediocritatem quandam exigit, & nonnullam euocationem à materia, vt formas ſenſibiles recipiat.

Sola animantia indigere ſenſu.

Animalia omnia guſtu & tactu pollere.

a *Animal autem*] Secunda concluſio: Omnia animalia tactu & guſtu, qui tactus quidam eſt, prædita ſunt. Hanc probat, quia in natura nihil temere accidit, ſed omnia ad aliquem finem tendunt, quare animalia, quæ loco mouentur, neceſſario progrediendi facultatem ob aliquem finem obtinebunt, vtique ad ſalutaria conſectanda & declinanda noxia: atqui hoc præſtare non

poſſent,

poſſent, niſi tactu & guſtu prædita eſſent: habent igitur hos duos ſenſus Quod ſi quis obiiciat, conchylia & quæcunque ſaxis adhæreſcunt, non moueri loco, & nihilominus viuere ac ſentire. Occurrit huiuſmodi animantes haud quaquam egere facultate loco motrici, quia alimentum coniunctum habent, cæteræ vero longe poſitum, quod proinde motu inueſtigare debent. *Obiectio.* *Dilutio.*

b *Fieri*

οὐχ οἷόν τε δὲ σῶμα ἔχειν μὲν ψυχὴν καὶ νοῦν κριτικόν, αἴσθησιν δὲ μὴ ἔχειν μὴ μόνιμον ὂν γεννητὸν δέ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀγέννητον. διὰ τί γὰρ οὐχ ἕξει; ἢ γὰρ τῇ ψυχῇ βέλτιον, ἢ τῷ σώματι. νῦν δὲ οὐδέτερον· ἡ μὲν γὰρ οὐ μᾶλλον νοήσει· τὸ δὲ οὐδὲν ἔσται μᾶλλον δι' ἐκεῖνο. οὐθὲν ἄρα ἔχει ψυχὴν σῶμα μὴ μόνιμον ἄνευ αἰσθήσεως. ἀλλὰ μὴν εἴγε αἴσθησιν ἔχοι, ἀνάγκη τὸ σῶμα εἶναι ἢ ἁπλοῦν, ἢ μικτόν. οὐχ οἷόν τε δὲ ἁπλοῦν. ἁφὴν γὰρ οὐχ ἕξει. ἔστι δὲ ἀνάγκη ταύτην ἔχειν. τοῦτο δὲ ἐκ τῶνδε δῆλον. ἐπεὶ γὰρ τὸ ζῶον σῶμα ἔμψυχόν ἐστι, σῶμα δὲ ἅπαν ἁπτόν. ἁπτὸν δὲ τὸ αἰσθητὸν ἁφῇ, ἀνάγκη καὶ τὸ τοῦ ζώου σῶμα ἁπτικὸν εἶναι, εἰ μέλλει σώζεσθαι τὸ ζῶον· αἱ γὰρ ἄλλαι αἰσθήσεις, δι' ἑτέρων αἰσθάνονται, οἷον ὄσφρησις, ὄψις, ἀκοή. ἁπτόμενον δὲ εἰ μὴ ἕξει αἴσθησιν, οὐ δυνήσεται τὰ μὲν φεύγειν, τὰ δὲ λαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, ἀδύνατον ἐστι σώζεσθαι τὸ ζῶον. διὸ καὶ ἡ γεῦσίς ἐστιν ὥσπερ ἁφή τις· τροφῆς γάρ ἐστιν· ἡ δὲ τροφὴ, τὸ σῶμα τὸ ἁπτόν. ψόφος δὲ, καὶ χρῶμα, καὶ ὀσμὴ οὐ τρέφει, οὐδὲ ποιεῖ οὔτε αὔξησιν, οὔτε φθίσιν. ὥστε καὶ τὴν γεῦσιν ἀνάγκη ἁφὴν εἶναί τινα, διὰ τὸ τοῦ ἁπτοῦ καὶ θρεπτικοῦ αἴσθησιν εἶναι. αὗται μὲν οὖν ἀναγκαῖαι τῷ ζώῳ, καὶ φανερὸν ὅτι οὐχ οἷόν τε ἄνευ ἁφῆς εἶναι ζῶον. αἱ δὲ ἄλλαι τοῦ τε εὖ ἕνεκα, καὶ γένει ζώων ἤδη. οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλά τισιν, οἷον τῷ πορευτικῷ ἀνάγκη ὑπάρχειν· εἰ γὰρ μέλλει σώζεσθαι, οὐ μόνον δεῖ ἁπτόμενον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἄποθεν. τοῦτο δ' ἂν εἴη εἰ διὰ τοῦ μεταξὺ αἰσθητικὸν εἴη, τῷ ἐκεῖνο μὲν ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ πάσχειν καὶ κινεῖσθαι, αὐτὸ δ' ὑπ' ἐκείνου. ὥσπερ γὰρ τὸ κινοῦν κατὰ τόπον, μέχρι του μεταβάλλειν ποιεῖ, καὶ τὸ ὦσαν ἕτερον ποιεῖ, ὥστε ὠθεῖν καὶ ἔστι διὰ μέσου ἡ κίνησις. καὶ μὲν δὴ τὸ πρῶτον κινοῦν ὠθεῖν οὐκ ὠθούμενον. τὸ δὲ ἔσχατον μόνον ὠθεῖται οὐκ ὦσαν· τὸ δὲ μέσον, ἄμφω. πολλὰ δὲ μέσα. οὕτως ἐπ' ἀλλοιώσεως, πλὴν ὅτι μένοντα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀλλοιοῖ οἷον, εἰ εἰς κηρὸν βάψειέ τις, μέχρι τούτου ἐκινήθη, ἕως ἔβαψε. λίθος δὲ οὐδὲν, ἀλλ' ὕδωρ μέχρι πόῤῥω· ὁ δὲ ἀὴρ ἐπὶ πλεῖστον κινεῖται, καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει, ἐὰν μένῃ καὶ εἷς. μὴ δύο. καὶ περὶ ἀνακλάσεως βέλτιον ἢ τὴν ὄψιν ἐξιοῦσαν ἀνακλᾶσθαι, τὸν ἀέρα πάσχειν ὑπὸ τοῦ χρώματος καὶ τοῦ σχήματος, μέχριπερ οὗ ἂν εἷς ᾖ· ἐπὶ δὲ τοῦ λείου ἐστὶν εἷς. διὸ πάλιν καὶ οὗτος τὴν ὄψιν κινεῖ, ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ κηρῷ σημεῖον διεδίδοτο μέχρι τοῦ πέρατος.

ΚΕΦ.

b *Fieri autem nequit, vt corporum quicquam mobile, atque ortum, animam quidem habeat, diſcernentemq; mentem ſenſu autem vacet. Cur enim non habebit? aut enim animæ, aut corpori id ipſum melius erit. At neutri videatur melius eſſe: illa namq; ob hoc non intelliget magis; illud autem non ob ipſum magis perſiſtet. Nullum igitur, vti diximus, non immobile corpus habet animam abſque ſenſu. Atqui ſi ſenſum habet, neceſſe eſt ipſum vel ſimplex corpus, vel miſtum eſſe.* Text.62. *Sed fieri non poteſt, vt ſit ſimplex: non enim tactum habebit. At hunc ſenſum ineſſe neceſſe eſt; c quod quidem ex hiſce perſpicuum euadere poteſt.* Text. 63. *Nam cum animal omne corpus ſit animatum corpusq; omne tangibile ſit, tangibile autem ſit id, quod eſt ſenſibile tactu, neceſſe eſt & animalis corpus vim habeat ſentiendi tangendo, ſi debeat ipſum animal conſeruari. Cæteri namq; ſenſus per alia quædam externa ſentiunt, odoratus, inquam, viſus ac auditus: tangens autem, niſi ſenſum habeat, non poterit alia quidem fugere, alia autem capere. Quod ſi ita ſit, fieri non poteſt, vt ipſum animal conſeruetur. Quapropter & ipſe guſtus, quaſi tactus eſt quidam: eſt enim alimenti ſenſus: at alimentum corpus eſt, quod tactu percipitur. Sonus autem & color, & odor non nutriunt, nec accretionem decretionemve faciunt.* Text.64. *Quare neceſſe eſt ipſum guſtum tactum quendã eſſe, quia rei tangibilis ac nutritiuæ eſt ſenſus. Hi igitur ſenſus neceſſarii ſunt animali: atque perſpicuum eſt fieri non poſſe, vt ſit animal abſque tactu. At cæteri ſenſus boni ſunt gratia, & definito iam generi, non cuiuis animalium ſine vllo diſcrimine, ſed cuidam, vt gradienti, neceſſe eſt inſint: nam ſi conſeruari debeat non ſolum tangendo, ſed eminus etiam ſentire ipſum oportet. Quod quidem erit, ſi per externum ſentire medium poſſit hoc pacto, vt à ſenſibili quidem medium, ab hoc autem ipſum patiatur, ac moueatur.* Text.65. *Nam vt in motu ad locum accommodato fieri ſolet, cum per multa efficitur (primum namq; mouens pellit ſecundum, pellendiq; facit, vt illud pellat id, quod deinceps poſt illud eſt collocatum: ſicq; hoc pacto motus per medium: atque primum quidem pellit, & non pellitur: vltimum autem pellitur, & non pellit, medium vero pellitur, atque pellit: & interdum plura ſunt media, interdum pauciora) ſic & in alteratione fieri ſolet, hoc excepto duntaxat, id, inquam, quod alterat eodem in loco manere: Veluti ſi quiſpiam in ceram tinxerit, vſque ad id mota eſt, vſq; quo tinxit: lapis autem non mouetur; at aqua ad diſtantiam longam; aer autem ad longiorem mouetur, atq; agit, & patitur, ſi maneat ſicq; vnus & non diuiſus Quapropter & de reflexione melius eſt aerem à figura coloreque pati, quo vſq; ſit vnus (eſt autem vnus in ipſo læui) quam egredientem viſionem frangi, atq; reflecti cenſere. Quocirca rurſus hic mouet viſum, perinde atque ſi ſignum, quod in ceram imprimitur, transmitteretur vſque ad finem.*

CAP.

b *Fieri autem nequit.*] Diceret aliquis gradientia ſi intellectrici vi affecta ſint, poſſe per eam iucundum ac moleſtum diiudicare, atque adeo non indigere ſenſu. Reſpondet fieri non poſſe, vt vllum corpus mentem habeat, & ſentiendi facultate non polleat, quia alioqui talis animæ & *Fieri nequit vt corpus habeat mentem, &*

corporis

ſenſibus non polleat. corporis vnio neq; in animæ, neq; in corporis bonũ caderet. Non in bonum animæ, quia anima intellectiua ideo corpori vnitur, vt ſenſuum miniſterio rerum notionem ſibi comparet, qui finis tunc ceſſaret: non in bonum corporis, quia nõ ob id corporis compago firmior, aut diuturnior efficietur.

c *Quod quidem ex*]Iterum ſuadet tactum & guſtum omnibus ineſſe animantibus; non ita vero reliquos ſenſus; auditum, aſpectum, olfactum: qui animali non dantur ob neceſſitatem vel vtilitatem, atq; iis potiſſimum competunt, quæ progreſſionem ſubeunt; dantur enim à natura ad ea, quæ procul ſunt percipienda. Vnde eorum obiecta prius medium externum immutant; deinde per id ad ſenſiteria ſui imaginem traiiciunt. *Lib. 3. c. 1. q. vnic. art 2.* Quo autem pacto intelligendum ſit guſtum ineſſe omnibus animantibus, quæ nam eius ſit neceſſitas, iam alibi in hoc opere poſuimus.

ΚΕΦ. ιγ.

ΟΤΙ δ' οὐχ οἷόν τε ἁπλοῦν τὸ τοῦ ζῴου σῶμα εἶναι φανερόν· λέγω δ' οἷον πύρινον, ἢ ἀέρινον. ἄνευ μὲν γὰρ ἁφῆς οὐδεμίαν ἄλλην αἴσθησιν ἐνδέχεται ἔχειν· τὸ γὰρ σῶμα ἁπτικὸν, τὸ ἔμψυχον πᾶν, ὥσπερ εἴρηται. τὰ δ' ἄλλα ἔξω γῆς, αἰσθητήρια μὲν οὐκ ἂν γένοιτο· πάντα δὲ τῷ δι' ἑτέρου αἰσθάνεσθαι, ποιεῖ τὴν αἴσθησιν καὶ διὰ τῶν μεταξύ· ἡ δ' ἁφὴ τῷ αὐτῶν ἅπτεσθαί ἐστι. διὸ καὶ τοὔνομα τοῦτο ἔχει. καίτοι καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητήρια ἁφῇ αἰσθάνεται, ἀλλὰ δι' ἑτέρων. αὕτη δὲ δοκεῖ μόνη δι' αὑτῆς· ὥστε τῶν μὲν τοιούτων στοιχείων οὐθὲν ἂν εἴη σῶμα τοῦ ζῴου. οὐδὲ δὴ γήϊνον· πάντων γὰρ ἡ ἁφὴ τῶν ἁπτῶν ἐστι, ὥσπερ μεσότης· καὶ δεκτικὸν τὸ αἰσθητήριον, οὐ μόνον ὅσαι διαφοραὶ γῆς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἁπλῶν ἁπάντων· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ὀστοῖς, καὶ ταῖς θριξὶ, καὶ τοῖς τοιούτοις μορίοις οὐκ αἰσθανόμεθα, ὅτι γῆς ἐστι. καὶ τὰ φυτὰ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει αἴσθησιν, ὅτι γῆς ἐστιν· ἄνευ δὲ ἁφῆς οὐδεμίαν οἷόν τε ἄλλην ὑπάρχειν. τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητήριον, οὐκ ἔστιν οὔτε γῆς, οὔτε ἄλλου τῶν στοιχείων οὐδενός. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀνάγκη μόνης ταύτης στερισκόμενα τῆς αἰσθήσεως τὰ ζῷα ἀποθνήσκειν· οὔτε γὰρ ταύτην ἔχειν οἷόν τε μὴ ζῷον, οὔτε ζῷον ὂν, ἄλλην ἔχειν ἀνάγκη πλὴν ταύτης· καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα αἰσθητὰ ταῖς ὑπερβολαῖς οὐ διαφθείρει τὸ ζῷον, οἷον χρῶμα, καὶ ψόφος, καὶ ὀσμὴ, ἀλλὰ μόνον τὰ αἰσθητήρια, ἂν μὴ ᾖ κατὰ συμβεβηκός· οἷον ἂν ἅμα τῷ ψόφῳ ὦσις γένηται καὶ πληγή. καὶ ὑπὸ ὁραμάτων καὶ ὀσμῆς ἕτερα κινεῖται, ἃ τῇ ἁφῇ φθείρει. καὶ ὁ χυμὸς δὲ ᾗ ἅμα συμβαίνει ἁπτικὸν εἶναι, ταύτῃ φθείρει. ἡ δὲ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολὴ, οἷον θερμῶν, καὶ ψυχρῶν, καὶ σκληρῶν, ἀναιρεῖ τὸ ζῷον· παντὸς μὲν γὰρ αἰσθητικοῦ ὑπερβολὴ ἀναιρεῖ τὸ αἰσθητήριον· ὥστε καὶ τὸ ἁπτὸν τὴν ἁφήν. ταύτῃ δὲ ὥρισται τὸ ζῆν· ἄνευ γὰρ ἁφῆς δέδεικται ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸ ζῷον. διὸ ἡ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολὴ οὐ μόνον τὸ αἰσθητήριον φθείρει, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῷον· ὅτι ἀνάγκη μόνον ἔχειν ταύτην τὰ ζῷα. τὰς δὲ ἄλλας αἰσθήσεις ἔχει τὸ ζῷον, ὥσπερ εἴρηται, οὐ τοῦ εἶναι ἕνεκα, ἀλλὰ τοῦ εὖ. οἷον ὄψιν, ἐπεὶ ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι ὅπως ὁρᾷ, ὅλως δ' ἐπεὶ ἐν διαφανεῖ. γεῦσιν δὲ διὰ τὸ ἡδὺ καὶ λυπηρὸν, ἵνα αἰσθάνηται τὸ ἐν τροφῇ καὶ ἐπιθυμῇ καὶ κινῆται· ἀκοὴν δὲ, ὅπως σημαίνηταί τι αὐτῷ· γλῶτταν δὲ, ὅπως σημαίνῃ τι ἑτέρῳ.

CAPVT XIII.

Atqui perſpicuum eſt, fieri non poſſe, vt corpus animalis ſit ſimplex, igneum, inquam, aut aqueum, aut aereum. Nam nullus alius abſque tactu haberi poteſt: corpus enim animalis omnis, vt dictũ eſt, vim habet ſentiendi tangendo: Cætera autem elementa, præter terram, inſtrumenta ſenſus fieri poſſunt. Atq; omne tale per aliud ſentiendo ſenſum nimirum efficit, & per media: at tactus in tangendo ſenſibilia ſua, conſiſtit. Quapropter & hoc nomine nuncupatur. Atque tametſi cætera quoque ſenſuum inſtrumenta tactu ſentiunt, tamen per aliud mediũ ſentiunt: at ipſe tactus per ſe ipſum ſolus ſentire videtur. Quibus efficitur, vt nullum talium elementorum corpus ſit animalis. At vero neque terreum eſſe poteſt: tactus enim veluti mediocritas eſt omniũ tangibilium: & inſtrumentum ipſius non modo terræ differentiarum eſt ſuſceptiuum, ſed etiam calidi frigidiq; cæterorumq; omnium tangibilium: & ideo neq; oſſibus, neq; pilis, neq; talibus partibus vllis omnino ſentimus quia terrea ſunt. Hinc & Plantæ omnium ſenſuum ſunt, vt patet, expertes, quia & ipſa terrea ſunt. At abſq; tactu fieri non poteſt, vt alius quiſquam ſit ſenſus; huius autem inſtrumentum ſenſus, neq; terra eſt, neq; cæterorum vllius elementorum. Text. 66

a *Hæc cum ita ſint, patet animalia neceſſario mori, cum hoc ſolo ſenſu tactus priuantur; neque enim fieri poteſt, vt hunc ſenſum nõ animal habeat, neq; ſi animal eſt, alium ſenſum præter hunc habere neceſſe eſt. Et propterea fit, vt cætera quidem ſenſibilia non corrumpant ſuis exuperationibus animal, color, inquam, ſonus & odor, ſed ipſa tantũ ſenſuum inſtrumenta niſi per accidens; vt ſi ſimul cum ſono pulſio ictusq; fiat, et ſi à rebus, quæ videntur, atq; ab olentibus, alia moueantur, quæ tactu corrumpunt: ſapor etiam hoc ſane corrumpit, quo ſimul accidit ipſum intelligibile eſſe. Exuperationes autem tangibilium, vt calidorum, frigidorum & huiuſmodi ipſum interficiunt, atq; interimunt animal. Exuperatio enim ſenſibilis cuiuſuis ſenſus deſtruit inſtrumentum, atq; deuaſtat. Quare & tangibile exuperans ipſum deſtruit tactum. At hoc ſenſu definitum eſt animal, ſine namque tactu fieri non poſſe, vt ſit animal, demonſtrauimus. Quamobrem exuperationes eorum, quæ tactu percipiuntur, non ſolum inſtrumentum ipſius ſenſus, verum etiam animal ipſum interimunt, atq; corrumpunt: quia neceſſe eſt animal hunc ſolum habere. Cæteros autem ſenſus animal habet, non vt ſit, ſed vt bene ſit, vt antea diximus: viſum enim habet, vt videat, quoniam & in aere, & in aqua, & omnino in perſpicuo degit. Guſtum autem ob id, quod voluptate afficit, aut dolore, vt in alimento ea ſentiat, & cupiat, ac moueatur, & auditum vt aliquid ſignificetur. Linguam præterea, vt ipſum aliquid alii per ipſam ſignificet.* Text. 67. Text. 68.

CAPITIS DECIMITERTII EXPLANATIO.

…nclusio. Repetit illuſtratque hoc capite duplicem concluſionem. Prima eſt, nullum animal eſſe corpus ſimplex, aut vno elemento conſtans: ſed ex omnium permiſtione concretum. Hanc probat, quia omnibus animantibus competit ſenſitiuum tactus, quod ſimplici elemento conſtare non poteſt, cum mediocritatem & temperationem exigat, quæ in compoſitis duntaxat viſitur. Vnde ea, quæ terreſtri materia nimis abundant, ſenſu carent, etſi vegetentur, ſicuti plantæ, & his vicina, cognatave, vt capilli & oſſa.

…nclusio. a *Hæc cum ita ſint.*] Secunda concluſio eſt; Animal tactu deſtructo ſtatim interire. Hanc ſuadet, quia nihil magis animantibus neceſſarium eſt, quam huiuſmodi ſenſus, cum reliqui dati eis fuerint à natura, vt melius & commodius poſſint viuere, ſiue ad ornatum & meliorem notam. Atq; ex prædicta tactus neceſſitate fit, vt exuperantia obiecti tangibilis per ſe corrumpat animal, quatenus diſſoluit temperiem tactus; exuperantia vero reliquorum ſenſibilium non niſi ex accidenti; cum videlicet tactiles qualitates pariter inuehit, quarum exceſſus non ſolum eiuſmodi ſenſuum inſtrumenta ſed ipſum quoque organum penitus labefactat.

QVÆSTIO I.

DISTRIBVATVRNE RECTE APpetitus in intellectiuum & ſenſitiuum.

ARTICVLVS I.

VIDERI NON RECTE diſtribui.

…ſit appeti- naturalis. QVæ proximis capitibus de appetitu & vi motrici diſſeruit, expendenda à nobis hoc loco ſunt. Atque in primis quæſtionem propoſitam de eo tantum appetitu excitamus, qui cognitionem ſequitur. *…petitum non …ribui in in- …ectiuum & …ſitiuum.* Conſtat enim præter appetitum ſenſitiuum & intellectiuum, aliũ quoque dari tam animatis, quam inanimatis rebus communem, quem naturalem vocant, qui nihil eſt aliud, quam inclinatio, qua vnumquodque, nulla præeunte notitia, fertur in id, quod ſibi conueniens eſt, vt propenſio materiæ in propriam formam, qua de re lege D. Dionyſ. 4. c. de Diuin nomin. D. Thomam in quæſtionib. de Veritate, q. 25. art. 1. & 1. p. q. 78. art. 1. & 1. 2. q. 26. art. 1. *…obatur 1.* Quod igitur appetitus etiam hac limitatione ſumptus non recte diſpertiatur in ſenſitiuum & intellectiuum, hiſce rationibus videtur oſtendi: Potentiæ diſtinguuntur per obiecta; atque hi duo appetitus in idem obiectum feruntur; non ſunt ergo potentiæ diuerſæ. Probatur minor, quia vterq; eſt inclinatio in ſuum bonum, eoq; adepto ſimiliter delectationem capit. *2.* Secundo, ſicuti apprehenſionem ſequitur appetitio, ita appetitionem motio ad locum: ſed facultas loco mouens non eſt diuerſa in iis, quæ ratione carent, & quæ ratione prædita ſunt ergo nec facultas appetens. *3.* Tertio, vis cognoſcens nec appetitus ſenſitiuus eſt, nec intellectiuus, & tamen eſt appetitus: ergo diuiſio illa non eſt perfecta. Probatur minor, quia perturbationes, ſeu paſſiones animæ ſunt propriæ appetit⁹, A & tamen hæ ad cognoſcentem vim ſpectant: nam ęgritudo, teſte Cicerone 4. Tuſculanarum quæſtionum, definitur Opinio recens mali pręſentis, in quo demitti cõtrahi ve animo rectum eſſe videtur. Lætitia opinio recens boni præſentis in quo efferri rectum cenſetur. Metus opinio impendentis mali. Denique vna quæque cæterarum affectionum dicitur opinio, ſiue exiſtimatio; quæ vt planum eſt, non niſi ad potentiam cognitricẽ ſpectat. Adde quod auctore D. Aug. l. 12. de Trin. c. 12. ſerpens, qui primis parentib. peccatum ſuaſit, adumbrabat, B ſignificabat ve appetitum ſenſitiuum; at perſuadere ad vim cognoſcentem pertinet. Quarto, admiratio & riſus ſunt affectiones alicuius appetitus; ſed non intellectiui, aut ſenſitiui: ergo alterius. Quare ex vna parte videntur plures diſtinguendi appetitus, ex alia pauciores.

ARTICVLVS II.

C

CONSTITVITVR PARS AFFIRMAtiua quæſtionis.

ASſerendum tamen eſt cum Ariſtot. hoc in libro, capite 10. text. 17. & libro primo Magnorum moralium, capite decimoſeptimo, & communi ſchola Philoſophorum, duplicem in nobis dari appetitum; vnum intellectiuum, qui videlicet intellectus notitiam ſequitur, diciturque voluntas: alterum ſenſitiuum, quem præit D interni ſenſus cognitio. Probatur autem hęc aſſertio. *Vnica aſſertio.* Primum quod ad appetitum intellectiuum, quia conſtat appeti à nobis res ſpiritales & cõmunes, in quas organi corporei facultate ferri non poſſumus; cum hæc ea tantum proſequatur, quę phãtaſia obiicit; phantaſia vero nec ſpiritalia, nec vniuerſalia obiecta percipit. Quare neceſſario danda in nobis erit aliqua vis appetẽs, quę ductu intellectricis cognitionis moueatur, hæc autem eſt voluntas. Deinde quod præter hanc alius ſit appetitus, nempe ſenſi-

tiuus, qui in ſola ſingularia ſenſibilia tendat, A ſuadetur; quia videmus brutas animantes ſalutaria conſectari, & declinare noxia, quæ functiones haud dubie ab appetitu manant. Ineſſe vero nobis non modo ſuperiorem illum, ſed etiam hunc inferiorem appetitum, planum eſt, tum quia naturam ſenſitiuam communem habemus cum belluis; proindeque ſi illis, etiam nobis hæc facultas competet; tum quia, vt Ariſtoteles capite decimo argumentabatur, experimur in nobis ſimul vnius eiuſdemque rei appetitionem & B fugam; cum, verbi gratia, appetitus aliquod bonum delectabile appetit, voluntas autem id ipſum repudiat, & inſurgentem alia ex parte eius appetitionem cohibet; qui actus cum ab eadem potentia elici nequeant, euidens eſt argumentum duplicem inſidere nobis appetitum, à quo illi manent.

Diſtingui ſpecie appetitum intellectiuum & ſenſitiuum. Quod autem prædicti appetitus natura ſpecieque diſtinguantur, facile ex dictis colligi poteſt; tum quia vendicant obiecta diuerſa. C Nam voluntas fertur in bonum, tam vniuerſale, quam ſingulare; tam materia concretum, quam materiæ expers: inferior autem appetitus in ſingulare ac materiale bonum duntaxat. Item quia voluntas eſt vis immaterialis, appetitus vero ſenſitiuus facultas corporea. Quæ vero huiuſmodi ſunt, in eandem ſpecificam naturam conuenire nequeunt. Nec obſtat quod Ariſtoteles loco proxime citato, text. 59. ſcripſit, has potentias D eſſe vnum quid, numero autem diſtingui. Nihil enim aliud iis verbis indicare voluit, quam eas vnam communem genericamve rationem ſortiri, nec tamen vnam eſſe alteram, ſed duas re ipſa numerari.

ARTICVLVS III.
QVIBVS INTER SE DIFferant appetitus ſenſitiuus & intellectiuus.

1. Diſcrimen. Obiectio. SVnt autem inter hos duos appetitus varia diſcrimina. Nam primum voluntas rationis ductum ſequitur, appetitus ſenſitiuus imaginationem, ſiue phantaſiam. Sed obiiciet aliquis hoc modo: Interdum voluntas contra rationis conſilium iucunda ſequitur, ſalutaria declinat, maxime vero cum metus, cupiditas, cæteræque perturbationes, quaſi venti tempeſtates commouent: tunc enim piceis abſcondita nimbis nec radios fundit ratio, nec vela gubernat, igitur nõ recte diximus, voluntatem ſequi ductum rationis. *Dilutio.* Reſpondendum, etſi voluntas non ſemper ſeſe ad virtutis normam componat, & rectæ rationis conſilium amplectatur, ſemper tamen ſequi rationem, id eſt, id, quod ipſi intellectus proponit; ſiquidem, vt Diuus Auguſtinus libro decimo de Trinitate, capite primo ait, nihil volitum, qui[illegible] [illegible]m.

2. Diſcrimen. Secundo differunt, quia actiones voluntatis ſunt ſimpliciter liberæ, appetitus autẽ ſenſitiui non niſi adumbrata quadam & imperfecta libertate, & communicata aliunde, videlicet ob coniunctionem cum voluntate; quam libertatem proinde appetitus inferior in ſolo homine ſortitur; non in brutis animantibus, quæ non ſponte, ſed naturæ impetu, ac neceſſitate operantur. *Voluntaria libertas circa obiectum, quod nõ eſt ſummum bonum clare viſum.* Itaque repræſentato obiecto, integrum voluntati eſt nolle, aut velle, vel ſaltem actum ſuſpendere (niſi id ſit ſummum bonum clare viſum, quod ita ad ſe rapit, vt voluntas appetitionis & amoris actum neutiquam inhibere queat) at brutorum appetitus, quandiu ei phantaſia rem vt iucundam & appetendam obiicit, neceſſario in eam fertur, ideoq; bruta, vt D. Damaſcen. libro ſecundo Fidei orthod. capite 27. inquit, potius aguntur, quam agũt. Aduerte tamen quoſdam eſſe actus voluntatis, quos Theologi vocant primo primos, qui tametſi non niſi præeunte cognitione exerceantur: quia tamen non liberum, ſed ſubitum, ac neceſſarium rationis iudicium ſequuntur, liberi non ſunt, neq; in noſtra poteſtate eſt eos ſuſpendere, quod ſimiliter dicendum eſt de iis, quos pueri & amentes, ac cæteri, quibus rationis vſus impeditus eſt, adminiſtrant. Sed & hos aliquid obtinere libertatis nonnulli putant, qua de re alibi.

3. Diſcrimen. Tertio, Voluntas eſt potentia immaterialis in animæ ſubſtantia inſidens: appetitus ſenſitiuus eſt facultas corporea inhærens in materia; quo fit vt voluntas reflectatur ſupra ſuos actus; quia vult ſe velle: appetitus vero ſenſitiuus non item: quemadmodum & alibi de Intellectu & internis ſenſibus dicebamus; ille enim conuertere ſupra ſeipſum poteſt; hi autem minime, videlicet altioris negotii eſt hæc reciprocatio, quam vt à re materiali fieri queat. *Hoc lib. c. 2. artic. 2.*

4 Diſcrimen. Quarto, Voluntas, vti diximus, fertur tam E in ſingularia quam in communia: tam in ea, quæ materia vacant, quam quæ in materiam ſunt demerſa, appetitus autem ſenſitiuus in ſingularia & materialia tantummodo; patet hoc ex iis, quæ ante diſſeruimus. Appetitus enim ſenſitiuus cum organo corporeo inhæreat, nequit vltra ſingularitatem concretionemve materiæ ſeſe attollere, ſicuti nec imaginatio, quam præeuntem ſequitur.

5. Diſcrimen. F Quinto, Voluntas per ſe, ac naturali ordine mouet appetitum ſenſitiuum, iuxta illud Geneſ. 4. Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, quod trifariam præſtat voluntas; *Tribus modis voluntas mouet appetitum.* vno modo interuentu notitiæ ſenſitiuæ, imperando videlicet ſenſui interno, vt ea apprehendat, quæ hunc illumve affectum in appetitu commouere queant; verbi gratia, vt de morte cogitet ad timorem excitandum, vel de re iucunda ad cupiditatem. 1. Secundo, imperando immediate ipſi appetitui, 2. vt circa obiectum ei propoſitum eliciat, continuet,

nuet, cohibeatve actum. Quo pacto vir fortis, vt docet Ariſtoteles lib. 4. Ethic. dum ſe ad fortiter pugnandum excitat, appetitui præcipit, vt iraſcatur. Tametſi appetitus non ſemper voluntati obtemperat, ſed ei interdum renititur, iuxta illud D. Pauli ad Romanos 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mẽtis meæ. Cuius rei cauſam explicat D. Th. 1. p. q. 81. art. 3 & in 1. 2. q. 9. art. 2 ex Ariſtotele 1 Politicorum c. 3. quia voluntas non dominatur appetitui deſpotico, herilve dominatu, ſed regali, ac politico, hoc eſt, non vt ſerui, qui Domini mandata non detrectant, ſed vt ciues, qui non-
3. nunquam renuunt. Tertio, mouet voluntas, vt quidam volunt, appetitum per defluxum quendam, ſiue redundantiam; cum ſcilicet ex acrimonia actus voluntatis redundat in appetitu ſenſitiuo conſimilis motio circa eandem rem ob coniunctionem & ordinem, quem hæ duæ potentiæ inter ſe habent.

Quin vero non ſolum voluntas appetitum mouet, ſed reliquas etiam vires, quæ obedire aptæ ſunt, nimirum, quia in omnibus potentiis actiuis ordinatis, ea, quæ vniuerſalem finem reſpicit, excitat eas, quæ circa particulares fines verſantur, vt tam in naturalibus, quam in politicis rebus videre eſt. Nam corpora cœleſtia, quæ communem ſublunaris mundi conſeruationem procurant, cient inferiora corpora, quorum vnumquodque propriæ ſpeciei, atque indiuidui tutelam, ac ſalutem quærit; & Rex, qui in commune totius regni bonum incumbit, Dynaſtas, ac ciuitatum præfectos imperio ſuo mouet, qui rurſum iis, quos ſibi ſubiectos habent, regiminis curam impendunt: obiectum autem voluntatis eſt bonum, ac finis in commune, ſiue in tota ſua amplitudine, quælibet vero potentia tendit in aliquod bonum particulare ſibi conueniens. Quare voluntatis erit excitare aliquas potentias ad ſuos actus prǽterquam vires animæ vegetantis, quæ noſtro imperio nõ ſubduntur. His adde potentiam motiuam: prout actum ſuum exercet in corde, & arteriis: non enim hic motus à voluntate pendet. Lege D. Thomam 1 part q 82 art. 4. & de veritate q. 14 art. 1.

...tentia à ...tis im... ...t exem-

ARTICVLVS IV.

DISSOLVVNTVR TRIA PRImi articuli argumenta.

NVnc primi articuli argumenta diluamus. Ad primum conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor; & ad eius probationem quid dicendum ſit, patet ex dictis. Ad ſecundum admittenda eſt maior; ad minorem dicendum in homine duplicem eſſe facultatem motricem: Vnam organicam inhærentem muſculis, vt progreſſu patebit: alteram ſpiritalem inſidentẽ in ſubſtantia animæ, qua anima à corpore abiuncta ſe ipſam loco mouet. Quicquid vero de priori virtute ſentiendum ſit, quod iam alibi expoſuimus, ſaltem hanc poſteriorem conſtat diuerſam eſſe ſpecie ab ea, quæ belluis conuenit, cum ſpiritale, & materiale in ſpecificam naturam conuenire nequeant. Itaque minor propoſitio falſa eſt.

...rum. ...ndum.

Ad tertium. Ad tertium reſpondemus, illas perturbationum definitiones non eſſe peripateticas, ſed traditas à Chryſippo, vt refert Galen. lib. 4. de decretis Hippocratis, & Platonis, nec à nobis probari, niſi ita intelligantur, vt, verbi cauſa, ægritudo, ſeu triſtitia definiatur opinio recens mali præſentis, id eſt, affectio animi orta ex apprehenſione mali præſentis, &c. Similiterque lætitia opinio recens boni præſentis, id eſt, animi affectio nata ex cognitione præſentis boni, &c. Qua de re lege D. Damaſc. lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 22. & D. Auguſtinum lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 8. Quod vero ſpectat ad ſimilitudinem inter ſerpentem, & appetitum, dicimus aſſimilari appetitum ſerpenti, quia vt Serpens Euæ, Eua Adamo peccatum ſuaſit, ita appetitus ſenſitiuus rationem inferiorem; ratio inferior ſuperiorem ad voluptatis conſenſum pertrahit, quod tamen appetitus non facit adductis rationibus; (id enim intellectricis facultatis eſt) ſed quia vehemens illius affectio interdum mentis arcem occupat, efficitque vt intellectus amplectendum eſſe iudicet, quod ipſi appetitui gratum, iucundumque eſt; ſiquidem non raro accidit, vt prout quiſque afficitur ſecundum appetitum, ita de re præſenti iudicet, vt teſtantur illa Ariſtotelis verba lib. 3. Ethicorum cap. 4. Ac viro quidem bono id bonum, quod vere bonum eſt, improbo, quod occurrit, videtur: vt corporibus probe affectis ſalubria ſunt ea, quæ re vera ſunt eiuſmodi; quæ autem in morbis ſunt, alia. Ex dictis patet non colligi ex prædicta inter appetitum, & ſerpentem ſimilitudine, appetitum eſſe vim cognitricem; cum appetitus non ſuadeat repræſentando intelligibiliter obiectum, aut rationes proponendo, ſed modo ſuperius explicato.

Explicantur definitiones paſſionum tradita à Cicerone.

ARTICVLVS V.

DISSOLVITVR PRIOR PARS quarti argumenti, agiturq; de admiratione.

OCcaſione vltimi argumenti eorum, quæ primo articulo propoſuimus, differendum à nobis hoc loco erit de admiratione, & riſu, quorum ſæpe in philoſophorum ſcholis fit mentio. Ac quod ad primum attinet; cum admiramur, occurrit obiectum aliquod inſolitum, & nouum, ſeu quaſi nouum. Interuenit etiam

Vnde proueniat admiratio.

Lege Ariſt. 1. Metaph. c. 2. D. Damaſ. lib. 2. fidei orthodox. c. 1. D. Th. 1 par

q. 105. art. 7. & in 2. d. 18. q. 1. art. 3. & in disputatis, quæst. de miraculis art. 2.

etiam ignoratio cauſæ eiuſdem rei, vel conditionis alicuius, aut circumſtantiæ ad eam pertinentis: vt cum quis eclipſim Lunæ aſpicit, neque eius cauſam tenet; vel cum aliquid ſupra naturæ ordinem fieri videt, vt mortuum reuocari ad vitam. Vnde quæ hoc modo fiunt, ab admiratione miracula dicuntur; licet enim à diuina virtute fieri ſciamus; tamen perfecta diuinæ virtutis cognitio, & eius in operando modus, excedit captum noſtri intellectus. Tertio datur ſimul fixio quædam mentis, id eſt, fixa, & intenta conſideratio talis rei cum ſuſpenſione animi. Si autem petas in quonam horum proprie admiratio conſiſtat. Reſpondemus videri conſiſtere in illa fixione mentis connotando ſuſpenſionem, licet præter ignorationem ſuperius explicatam, annexam interdum habeat inquiſitionem latentis cauſæ, vel conditionis; aut circumſtantiæ, quæ ad rem ſpectet, inde enim eſt quod philoſophia ab admiratione ortum habuiſſe dicitur, nimirum quia intuiti ſunt homines effecta, quorum cauſas cum neſcirent, primum ſuſpenſi tantiſper fuere, dum eiuſmodi cauſas indagarunt; quod non eſt aliud quam philoſophari, &c.

Miracula ab admiratione nomen acceperūt.

Admiratio conſiſtit in mentis fixione, connotando ſuſpenſionem animi

Philoſophiæ initium dedit admiratio.

Obiectio.

Obiicies tamen non videri obiectum admirationis recte conſtitui aliquid nouum & inſolitum, quia in Chriſto Seruatore noſtro fuit admiratio: ſiquidem, vt conſtat ex cap. 7. Matthæi, miratus eſt Centurionis fidem; & tamen Chriſto nihil nouum, occultumve accidere poterat.

Dilutio.

Huic obiectioni occurrendum, licet Chriſto ſecundum alios modos multiplicis ſcientiæ, quam habebat, non potuerit eſſe aliquid nouum; potuiſſe tamen eſſe ſecundum ſcientiam experimentalem, qua id, quod iam ipſi alioqui erat notum, experimento comperiebat, atque hoc pacto fuiſſe in eo admirationem. Quem affectum ob id potiſſimum Chriſtus aſſumpſit, vt nobis mirandum eſſe ſignificaret, quod etiam ipſe admirabatur, vt annotauit D. Thomas 3. part. quæſtione 15. artic 8. ex Diuo Auguſtino 1. ſuper Geneſ. contra Manichæos.

His ita conſtitutis reſpondendum eſt ad priorem partem argumenti, cuius gratia hæc diſputauimus, admirationem neque ad voluntatem, neque ad appetitum ſenſitiuum pertinere, ſed ad intellectum, vt ex dictis conſtat. Neq; officit quod D. Damaſc. lib. 2. Fidei orthodoxæ cap. 15. definiit admirationem metum ex imaginatione vehementi, metus vero affectio eſt appetitus: ſumpſit enim eo loco admirationem paulo latius, ſicuti & Ariſtot. 4. Ethic. cap. 3. cum ait magnanimum non eſſe admirabundum; vel dicito admirationem propterea dici timorem, quia admirans rei nouæ, & inſolitæ magnitudine oppreſſus conſiderationem timet, ac refugit, vt D. Thomas 1. 2. quæſt. 41. art. 4 ait. At dices: aliquis: qui fieri poſſit, vt qui

Quo ſenſu admiratio dicatur metus.

A admiratur, conſiderationem fugiat; ſi conſideratio philoſophica ab admiratione orta eſt? Reſpondet eodem loco D. Thomas admirabundum refugere in præſenti conſiderationem indicatricem, id eſt, non audere ferre iudicium de eo, cuius admiratione tenetur, quia ſententiæ ſuæ defectum, & errorem timet; diſquirere tamen, & indagare, vt poſtea re inſpecta iudicet, atque hoc modo admirationem principium eſſe philoſophãdi, vt paulo ante diximus.

B Quæri etiam ſolet, cum admiratio coniunctam habeat ignorantiam, qui fiat, vt, docente Ariſtot. 1 Rhetor. cap. 11. admiratio delectationis cauſa ſit? Huic quæſtioni reſpondet D Thomas 1. qu. 32. art. 8. hiſce verbis: Eſt admiratio deſiderium quoddam ſciendi: quod in homine contingit ex hoc, quod videt effectum, & ignorat cauſam; vel etiam ex hoc, quod cauſa talis effectus excedit cognitionem, aut facultatem ipſius; & ideo admiratio eſt cauſa delectationis,

Cur adm[iratio] ſit cauſa d[electa]tionis.

C in quantum habet adiunctam ſpem conſequendi cognitionem eius, quod ſcire deſiderat; & propter hoc omnia admirabilia ſunt delectabilia: ſicut quæ ſunt rara, & omnes repræſentationes rerum etiam, quæ in ſe non ſunt delectabiles; gaudet enim anima in collatione vnius ad alterum, quia conferre vnum alteri eſt proprius, & connaturalis actus rationis, vt Philoſophus dicit in ſua poetica: & propter hoc etiam liberari à magnis periculis magis eſt delectabile, quia eſt admirabile: vt dicitur in primo

D Rhetoricorum. Hæc D. Thom. qui, vt vides admirationẽ conſtituit in deſiderio ſciendi, quod tamen ſupra minus probauimus; etſi fortaſſis non multũ referat, hoc ne, an illud dixeris. Iuxta hanc D. Thomæ ſententiam dicendum erit, admirationem formaliter pertinere ad appetitum intellectiuum, licet inueſtigatio cauſæ illam concomitans ſpectet ad vim intelligendi.

In ſen[ten]te. D. Th. adm[iratio] pertinet [ad ap]petitum [intel]lectiuum

E

ARTICVLVS VI.

DILVTIO ALTERIVS PARTIS *eiuſdem argumenti, diſputatio de riſu.*

VEniamus nunc ad alteram eiuſdem argumenti partem, quæ diſcutiendum nobis exhibet quidnam riſus ſit, aliaque ad eum

F attinentia. Quæſtio certe minime ridicula, & quæ philoſophos non parum exercet, de qua eſt illud Ciceronis ſecundo de Oratore. Quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, vbi ſit, quomodo exiſtat, atque ita repente erumpat, vt eum cupientes tenere nequeamus, & quomodo ſimul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus. Neque enim ad hunc ſermonem hoc pertinet, & ſi pertineret, neſcire me tamen id non puderet, quod ne ipſi quidem illi ſcirent, qui profitentur. Hæc ille. In

Pulcher[rimum] Cicer. di[ctum]

ille. In primis autem quod ſpectat ad obiectum riſus ſiue ad ea, quæ riſum mouent ſunt, vt explicat Fracaſtorius in lib. de ſympathia cap. 20. res nouæ, repentinæ, ſeues, ac ludicræ, habentes argutiam quandam, & concinnitatem ad aliud; quales habētur facetiæ, & quæ à mimis, ſeu perſonatis repræſentantur, & extranea quædam ſubito, ac concinno quodam caſu facta, vt ſi quis eleganti greſſu & quaſi per numeros incedens in lutum cadat.

...qua exci... riſus.

Gignitur autem riſus hoc modo. Offerente ſe nobis re iucunda, & quæ riſum excitate quæat, perfunditur animus gaudio, & lætitia, qua affectum cor, moræ impatiens ſeſe dilatat, magnaque ſanguis efferueſcentis, & vitalium ſpirituum fit diffuſio, ad quam muſculorum thoracis, ac præſertim diaphragmatis motus ſequitur (eſt vero diaphragma membranula quædam partim cornea, partim neruoſa, præcordia à viſceribus diſiungens, quam Ariſtoteles tertio de partibus animalium cap. 1 ſuccincturam vocat, eiuſq; munus eſſe putat, impedire ne vapores, qui è ventriculo attolluntur, cor lædant) ad diaphragmatis autem agitationem, & porrectionem extenduntur ſimul muſculi, qui à lateribus buccæ ſunt, geſtuſq; ille oris fit, qui riſus vocatur, quo animi gaudium, & lætitia exprimitur. Erit igitur cauſa efficiens riſus, principalis quidem anima; inſtrumentaria appetitus, & virtus motum exequens, ſimulque effuſio ſanguinis & ſpirituum, qui ſunt quaſi anteambulones riſus finis, gaudii, ſeu lætitiæ explicatio: forma ipſa oris, ac faciei deductio. Ita vero hunc in modum riſus definiri ſolet. Riſus eſt concitatior quidam animi ex re iucunda motus ad conceptum intus gaudium explicandum, quo thoracis, & oris muſculi impetu quodam mouentur.

...ibitur mo... quo riſus ...ur.

...princi... & inſtru...alis riſus.

...itur riſus.

Sunt autem quidam ad riſum procliues, alii ſeueri. Nam cum obiectum riſus ſit res noua, ii, quibus quidlibet nouum videtur, vt pueri, & plebs, ex cauſa hac facile rident; non ita ſenes, & Philoſophi. Item quia obiectum riſus eſt res iucunda, & læta, ducuntur aſſidue in riſum ii, qui ſuopte ingenio hilares ſunt, quales fere eſſe ſolent, qui plurimum habent ſanguinem, & eum dulcem, non bilioſum, aut melancholicum.

...d riſum ... qui tardi.

His poſitis, ad dubitationem, cuius illuſtrandæ gratia hæc præfati ſumus, dicendum eſt riſum quoad gaudium & delectationem, quæ illo ſignificatur, pertinere ad vtrumlibet appetitum; quia gaudium proprie in voluntate, delectatio, etiam inferiori appetitu, cernitur; quoad ipſam vero oris & faciei diductionem, in qua riſus formaliter conſiſtit; immediate oriri à facultate motum exequente, ſicque ad eam, vt proximum illius effectum ſpectare.

...quo ad ...um eſſe ...etiti... quo ...tus ad po...m motri... ...rtinere.

* *
*

A

QVÆSTIO II.

SITNE VOLVNTAS INTELLECTU NOBILIOR, AN NON?

ARTICVLVS I.

QVI PARTEM AFFIRMATIVAM ſequantur, & quibus eam argumentis probent.

B Fvere, qui voluntatem, & intellectricem potentiam quaſi duas ſorores eodem partu editas, parique nobilitate inſignes putarint. Sed hos refellit Ariſtotelis, & aliorum philoſophorum commune placitum, aientium ſpecies eſſe tanquam numeros, quia videlicet, vt duo numeri vnitatibus pares eſſe nequeunt, ſed quilibet cæteris maior, minorve eſt; ita duę inueniri ſpecies non poſſunt, quarum vna dignitate naturæ alteri par ſit. Nec nobis aduerſatur D. Auguſt. lib. 10. de Trinit. cap. 11. cum ait me-C moriam, intelligētiam, & voluntatem inuicem ſibi æquales eſſe. Non enim id aſſerit de æqualitate perfectionis, quam quælibet harum potentiarum in ſe habet, ſed de ea, quam ex parte ſubiecti omnes ſortiuntur: quæ haud dubie par eſt, cum omnes in eadem animæ ſubſtantia, vt in ſubiecto hæreant.

Confutantur qui æquā vtriq; deferunt nobilitatem.

Locus D. Auguſt. exponitur.

His ergo omiſſis, Henricus quodlib. 1. qu. 14. Scotus in 4. diſtinct 49 quæſt. 4. eiuſque magiſter Alexander Alenſis 3. part. quæſtione 80. D mēbro primo, & quarta partic. qu. 92. membr. 2. articul. 4. Albertus Magnus in 1. diſtinct. 1. q. 1. 4. D. Bonauentura, Ægidius, Gabriel, Maior, Argentinas in 4 diſtinct 29. Aureolus apud Capreolum in 1 diſtinct. 1. q. 1. Ochamus ibidem qu. 2. ad ſecundum principale, aliique nonnulli arbitrantur voluntatem nobiliorem eſſe intellectu. Quæ opinio neq; paucis, neq; leuibus innititur argumentis, hiſce nimirum. Ea potentia E naturæ dignitate alteri præſtat, cuius habitus actus, & obiecta nobiliora ſunt; ſed ita ſe habet voluntas, eſt igitur nobilior quam intellectus. Maior propoſitio cōſpicua eſt: aſſumptio membratim oſtenditur, ac primum quoad habitus; quia vt D. Auguſt. lib. 14. de Trinitate cap. 1. & Ariſtotel. lib. 6. Ethicorum cap. 7. inquiunt, ſapientia eſt pręſtantiſſimus omnium habituum, qui ad intellectum pertinent: at charitas, quæ eſt habitus voluntatis tum ſapientię, tum cæte-F ris animæ ornamentis, ac donis excellit, vt teſtatur nō ſolum idem Doctor 15 de Trinit cap. 19. ſed etiam D. Paulus primæ ad Corinth. 13. & ad Coloſſ. 3. Item quia D. Dionyſius 7 cap. cœleſtis Hierarchiæ choros Angelorum dignitatis ordine componens in ſupremo loco ſtatuit Seraphinos, qui à charitate nomen habent, & infra eos Cherubinos, qui à ſcientia nuncupantur.

Pro volunt. ... præſtantia ... arg. ductum ex nobilitate habitus.

Deinde, quod voluntatis actiones melioris notæ

2. Arg. ex nobilitate actionũ. notæ ſint, oſtendimus; quia perfectius eſt mouere, quam moueri; voluntas autem, vt ſupra oſtendimus, docetque D. Anſelmus de conceptu Virginis c.4. tanquam Regina mouet cæteras potentias, & in hanc, atq; illam partem pro arbitrio ſuo flectit; ſolaq; de ſe pronunciat; Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas. *Prima confirmatio.* Et vero neque ipſa ratio dominium voluntatis ſubterfugit, cum eius ductu ab vna re ad aliam cogitationem transferat. *2. Confirm.* Vnde D. Bernard in libro de libero arbitrio rationem pediſſequam voluntatis appellat. Secũdo probatur idem aſſumptũ, quia id, quod poſſidentem ſimpliciter bonum reddit, optabilius eſt eo, quod non reddit ſimpliciter bonum: at amore, qui eſt actus voluntatis, redditur homo ſimpliciter bonus, non autem cognitione, quæ eſt actus intellectus; vt n. D. Auguſt. 11. de ciuit. Dei, c. 28 ſapienter ait, vir bonus non dicitur, qui ſcit id, quod bonum eſt, ſed qui diligit: vnde concludit in hominibus, qui recte amant, magis amari amorem ipſum.

3 Confirm. Rurſus idem ſuadetur, quia in iis bonis, quorum vnum in alio non continetur, id habetur præſtantius, cuius oppoſitum peius eſt, vt docet regula illa Topica ex Ariſt lib 7 Ethic. c 10. Ea ſunt meliora, quorum corrumpentia deteriora ſunt; oppoſitum vero amoris peius eſt, magiſque fugiendum, quam oppoſitum cognitionis, vt patet in odio Dei, & eiuſdem ignoratione: quippe multo deteſtabilius eſt Deum odiſſe, quam ignorare. *4. Confirm.* Quarto idem corroboratur, quia actus amoris animam Deo magis vnit, quam cognitio; vnde D. Dionyſ. 7. cap. cœleſtis Hierarchiæ, amori, non cognitioni, attribuit vim vnientem, & transformatricem amantis in rem amatam.

3. Arg. ex nobilitate obiecti. Poſtremo, quod voluntatis obiectum perfectius ſit, ea ratio probat quia id, in quod voluntas fertur, eſt ipſum bonum abſolute ſumptum, & perfectum, atque vltimus finis; obiectum autem intellectus eſt bonum quoddam particulare, nempe verum. *Occupatur ratio aduerſariorum.* Deinde, quia ſi obiectum intellectus eſſet nobilius, ob id forte eſſet, quia vt aduerſariæ partis auctores contendunt, abſtractius eſt, at quod hæc ratio nullum habeat momentum, ex eo planum videtur, quia quantitas Mathematica abſtractior eſt quam ſubſtantia ſenſibilis, cum hæc cadat ſub ſenſum, illa ſub ſolum intellectum; & tamen conſtat ſubſtantiam ſenſibilem multo eſſe quantitate nobiliorem. Item, quia virtus quanto minus alligata, tanto eſt eleuatior, voluntas autem minus eſt alligata, cum eius actio non poſcat recurſum ad phantaſma, vt actio intellectus.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR INTELLECTVM *voluntate nobiliorem eſſe, ſimulque aduerſariæ partis argumenta infirmantur.*

Licet ea opinio pro qua proximo articulo diſſeruimus, admodum ſit veriſimilis, nos tamen contrariam vt veriorem, ac peripateticæ doctrinæ magis conſentaneam amplectimur cum D Thoma tum aliis locis; tum 1.p.q.82 artic.3 & Caiet ibidem, Durando in 4.d. 49.q. 4. Paludano q 3 Heruęo quodl 8.q.9. Capreolo in 1 d.1.q 2. & d 3 q.3.art.2. Abulenſi ad c.5 Matth. q 33. Et vt ſimul noſtram ſententiam confirmemus, & aduerſariorum refellamus argumenta, idem, quod illi, texamus probationis filum hunc in modum. Ea potentia nobilior cenſenda eſt, cuius habitus, actus, & obiecta excellentiora ſunt: ita ſe habet intellectus ſi cum voluntate comparetur; eſt ergo nobilior. *Oſtenditu[r in]tellectum [vo]luntati pr[æstare] quoad ha[bitus].* Probatur aſſumptio quoad habitus; quia ſi eos, qui vi naturæ acquirũtur, expendamus, nobiliores ſunt habitus intellectus v.g ſapientia & prudentia, quam iuſtitia, cæterique habitus voluntatis; ſi autem ſupernaturales ſpectemus (quanquam hic, vt recte ait D. Thom. non quærimus de anima quoad ea, quæ ſupra ipſam ſunt) excellentiſſimus omnium, qui intellectui à Deo infunduntur, nempe lumen gloriæ, nobilitate vincit excellentiſſimum eorum, qui voluntati donantur, videlicet charitatem. Nec obſtat quod Seraphini ab amore appellationem habent: non n. eam accepere à nobiliſſimo dono ſupernaturali, quod in patria obtinent, ſed à præſtantiſſimo habitu operatiuo, quem in via habuerũt, id eſt, à charitate. Secundo, quia dici etiam poteſt inditum eis fuiſſe hoc nomen, non à nobiliſſimo ipſorum habitu, ſed à propriis effectibus, quos erga alios exercent; eſt enim peculiare Seraphinorum munus ita inferiores docere, vt eos per illuſtrationem, admirabilemque doctrinam ad diuini numinis amorem ſingulariter inflãment. *Idem eſſe quoad ac[tus].* Iam vero quod actiones intellectus ſublimiores ſint, oſtenditur, quia tametſi voluntas alias potentias, ipſamq; vim intellectricẽ quoad exercitium actus moueat & hac ex parte præciſe ſpectatus intellectus voluntati cedat; tamen intellectus alium mouendi modum altiorem vẽdicat; cuius merito voluntatem ſibi ſubiectam habet, eamq; ſimpliciter dignitate vincit. *Intellectu[s ...]ctor volun[tatis].* Mouet n. ordinando, regendo, imperando, ita vt ſit quidem voluntas Regina, ſed cęca, intellectuali egens luce, ipſe vero intellectus ſit imperator qui voluntati leges figit, atque refigit. Adde quod voluntas in nullam rem ferri poteſt, niſi

nisi mota ab intellectu; quia nihil volitum quin cognitum; & tamen intellectus ad ſuum primũ actum non præexigit voluntatis motionem; vnde vt Angeli, qui cœleſtes ſphæras voluunt, ſunt ſecundum Deum primi motores huiuſce mundi corporei; ita intellectus in paruo mundo, id eſt in homine, eſt primus poſt Deum motor, à quo voluntas, & appetitus, virtuſq; motiua, & tandem membra corporis cientur; vti D. Thomas 3. contra Gent c.25 ediſſerit Deinde ſuadetur propoſitum; quia act⁹ intelligendi ex immanentibus omnium eſt magis intimus, voluntas enim dum operatur, quodammodo foras ſe dat, quia rapitur ad rem amatam: at intellectus intus manet, quia trahit ad ſe rem cognitam; multo vero præſtantius eſt, vt annotauit D. Thom q.22. de veritate art. 11. vnumquodq; habere in ſe id, vnde perficitur, quam ad illud quærendum foras vagari Rurſum, ille actus eſt nobilior, in quo hominis fœlicitas conſiſtit, vt affirmat Ariſt. lib.10 Ethic c 7. ſed hęc conſiſtit in contemplatione ſubſtantiarum ſeparatarum vt docet idem Ariſt lib.10 Ethic cap 8. igitur actiones intellectus nobiliores ſunt, quam voluntatis Neq; his officit quod D. Dionyſ vim vnitiuam, ad quem debet pertinere beatitudo, voluntati non intellectioni tribuit Loquitur n. ibi de vnione effectiua, per quam in amante, & amato eſt idem velle, & nolle, non autem de vnione aſſecutiua, & comprehenſiua, in qua conſiſtit beatitudo. Nec itẽ officit quod amore non vero intellectione redditur homo ſimpliciter bonus; idem enim tantum probat actum amandi in genere moris præſtantiorem eſſe; non autem in genere naturæ, de quo noſtra diſputatio eſt. Itaque dicimus actum amoris reddere hominem ſimpliciter bonũ, quod ad mores attinet; cognitionem autem reddere illum meliorem, id eſt, perfectiorem in genere entis, atque his etiam congruenter dicimus, licet amoris oppoſitum, quod ad moralem rationem ſpectat, deterius ſit, quam oppoſitum cognitionis; tamen in genere naturæ, ſiue entis deterius eſſe oppoſitum cognitionis, quia aduerſatur rei nobiliori, quæ eſt cognitio.

...ectus in ...e quodã- ...primus ...r.

...u intelle- ...onſiſtere ...tatem.

...itio præ- ...moris in ...e entis.

Ad extremum, quod obiectum intellectus obiecto voluntatis naturæ dignitate excellat, ex probatur, quia licet bonum ſi expendatur ſecundum rationem cauſalitatis præſtantius ſit, quam verum; ſiquidem præſtantiſſima cauſalitas finis fundatur in rei bonitate, licet item bonum, & verum quoad mutuam incluſionem paria ſint, propterea quod vtrumq; materialiter ſumptum ſub altero continetur, quia vt bonum eſt quoddam verum, ita verũ eſt quoddam bonum: ſimpliciter tamen ratio veri præſtantior eſt, quia eſt quid diuinius, & abſtractius. Etenim actu perfecto nihil voluntas appetit, niſi cum ordine ad exiſtentiam, atq; adeo concrete, cum bonum ideo optetur, vt poſſideatur. In

...itur inſti- ...n, quoad ...um.

...nem veri ...uid diuini- ... abſtra-

A vero autem aliter res habet: intelligimus namq; rem ſecundum ſuam quidditatem, ipſumq; verum perfecta cognitione penetramus: eſto nihil de illius concretione, & exiſtentia cogitemus. Quod autem aiunt ex maiori abſtractione non argui ampliorem rei nobilitatem, vt in quantitate Mathematica, & in ſubſtantia ſenſibili planum videtur; dicimus cum Caietano prima p. qu.82. art.3. cæteris paribus, nobiliora eſſe, quæ magis ſunt abſtracta; non eſſe vero cætera paria
B in re propoſita; quia quantitas eſt accidens, ſubſtantia vero ſenſibilis, eſt ſubſtantia. Cum item colligunt intellectum minus eſſe eleuatum, quia eſt alligatus phantaſmatibus, non recte colligunt; Inprimis enim hæc alligatio non omni conuenit intellectui, ſed humano duntaxat; nec eidem in omni ſtatu, ſed vt ſuperius expoſuimus. Noſtra vero diſceptatio eſt de intellectu abſolute ſumpto. Præterea, cum voluntas non niſi cognitum appetat, ſicut intelle-
C ctus, dum hoc corpore tenetur, eget phantaſmatibus, ad intelligendum: eiſdem, etſi remote, indiget etiam voluntas. Poſtremo, dependentia noſtri intellectus à phantaſmatibus non tollit maiorem illam, quam diximus ſimplicitatem, & abſtractionem obiecti intellectus, qua potiſſimum eius nobilitas, & præſtantia æſtimari debet Quare ratum manet, obiectum intellectricis facultatis abſolute nobilius eſſe, quã obiectum voluntatis; & quoniam ſuperiora ar-
D gumenta non modo ſententiam noſtram confirmarunt, ſed oppoſitæ partis rationes diluerunt, vt facile perſpiciet, qui attenderit non eſſe cur ad ea ſeparatim reſpondeamus.

Quando ex maiore abſtractione arguatur maior nobilitas.

Dependentia à ſenſibus nihil derogat intellectui humano.

QVÆSTIO III.

E *VTRVM VOLVNTAS RE IPSA differat ab intellectu, annon.*

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS PARS negatiua quæſtionis oſtendi videtur.

DVrandus in 1. d.3. q. 4. arbitratus eſt volun-
F tatem, & intellectum non eſſe potentias re ipſa diſtinctas; ſed vnam eandemq; entitatem abſolutam quæ tamen propter ordinem, & relationẽ ad diuerſos actus, videlicet, ad functiones intelligendi & volendi, duarum potentiarũ rationem ſortiatur. Hanc opinionem hiſce fere argumentis confirmare nititur. Virtus cognitionis expers fertur naturæ impetu, & nõ libere in ſuum obiectum, ſed voluntas agit libere; non eſt igitur potentia cognitionis expers; atqui in

1. Argum.

M ſuperiori

ſuperiori animæ parte, ad quam voluntas ſpectat, nulla datur vis cognoſcens præter intellectum, ergo intellectus, & voluntas ſunt vna, eademque potentia. Maiorem ſuadet; quia oportet omne agens liberum de actu ſuo iudicare (alioqui neutiquam ipſi imputaretur) debetque per eandem potentiam, qua liberum eſt, tale iudicium exercere. Nec enim potentia libertatem habet quod inhæreat in ſuppoſito libero, quia ſi ita res haberet, vniuerſæ hominis facultates liberæ forent; ſed ideo ſuppoſitum liberum eſt, quia liberam habet potentiam; ergo ſi ad rationem libertatis pertinet habere actus ſui iudicium, neceſſe eſt vt illa potētia, per quam homo liber eſt, ſui actus iudicatrix ſit, quod non niſi facultati cognoſcenti conuenire poteſt.

2. Argum. Secundo, Non repugnat actus ſubordinatos ab eodem principio actiuo oriri, ſiquidem & ab eodem Solis lumine, & aeris illuminatio, & calefactio proficiſcitur, ſed cognoſcere, & appetere ſunt actus ſubordinati, cum nihil niſi antecedente cognitione appetamus; poſſunt igitur ab eodem abſoluto principio naſci, atq; adeo vna, & eadem res erunt voluntas, & intellectus.

3. Argum. Tertio, Si intellectus, & voluntas eſſent diuerſæ potentiæ, poſſet diuina virtute elici actus voluntatis ſine actu intellectus; ſed non poteſt, quia nihil niſi cognitum amatur, vt docet D. Auguſtinus 9. de Trinitate capite quarto. Non ſunt igitur potentiæ diuerſæ. Maior probatur, quia ſi hæ facultates diſtinguuntur, non alia erit dependentia actuum voluntatis ab actibus intellectus, niſi vt à cauſa partiali effectrici; quia nimirum intellectio partiatim concurrit cum voluntate ad illius actus: Deus autem ſupplere valet omnem cauſalitatem efficientium cauſarum, ergo, &c.

4. Argum. Quarto, Illæ potentiæ non differunt re abſoluta, quarum obiecta re abſoluta non diſſident, ſed obiectum intellectus eſt ens, & obiectum voluntatis bonum; quæ inter ſe reciprocantur, & in eandem realitatem incidunt; ergo & ipſe intellectus, & voluntas eadem realitas erunt. Poſtremo quod hæc fuerit Philoſophi mens, probat Aureolus apud Capreolum in 1. diſt. 3. quæſt. 3. quia Ariſtoteles libro tertio Ethicorum capite tertio, electionem appellat deliberatiuā rerum appetitionem & clarius libro ſexto eiuſdem operis capite ſecundo aſſerit electionem pertinere ad appetitum intellectiuum, vel ad intellectum appetentem; quibus verbis indicat intellectum, & voluntatem eandem eſſe animæ vim.

Vlt. arg.

ARTICVLVS II.

NEGATIVAM CONTROVERſiæ partem veram eſſe, nec argumenta ſuperius adducta concludere.

A Contraria ſententia, quæ voluntatem ab intellectu re ipſa diſtinguit, vera eſt. Eam tuetur Diuus Thomas in quæſtionibus de veritate, quæſtione 22. articulo decimo. Capreolus in primo diſt. 3 quæſt. 3. articulo ſecundo. Ferrarienſis ad cap. 19 lib 4 contra Gent. Argentinas in primo diſtinct. 3 quæſt. 2. & alii. Probatur vero primum, quia rationes toto genere differentes, cuiuſmodi ſunt verum, & bonum, non poſſunt terminare actiones vnius, eiuſdemque potentiæ ſed diuerſæ. 1. Ratio.

B Secundo, quia potentiæ, quarum vna alteram mouet, & altera aliam dirigit, debent inter ſe re ipſa diſtingui, voluntas vero vt ſuperius diximus, mouet intellectum, & intellectus dirigit voluntatem. Tertio, quia ſi intellectus, & voluntas eadem animi vis eſſet; ſequeretur nos voluntate intelligere, & intellectu velle; quod communis philoſophantium conſenſus nequaquam admittit. 2. 3.

C Reſpondeamus igitur argumentis, quæ oppoſitum ſuadebant. Ad primum, dicendum facultatem cognitionis expertem, id eſt, quæ neque intelligit, neque præeuntem ſequitur notitiam, naturæ impetu, & non libere in obiectum ferri: at voluntas, etſi rem non cognoſcat, ſequitur tamen cognitionem intellectus, à quo ei res amplectenda, vel declinanda obiicitur. Nec oportet, vt omnis facultas libere agens, & cui actus liberi imputantur, de ſuo actu iudicet; ſat enim eſt, vt de eo iudicium ferat alia potentia coniuncta, à qua regitur, & quæ illi quaſi lumen præfert. Itaque fatemur vt potentia libertatem obtineat, non ſat eſſe inhærere eam libero ſuppoſito, vt recte probat argumentum: negamus tamen neceſſum eſſe, vt ipſamet ſui actus iudicium exerceat, ſufficit enim poſſe arbitratu ſuo proprium actum exercere, vel ſuſpendere, eſto prædictum iudicium ab alia facultate ipſam regente, in qua libertas vt in fonte, & radice inſidet, adminiſtretur. Ad 1. argum. partis affirmatiuæ. D Ad libertatem voluntatis non requiri quod ipſa cognoſcat. E

Ad ſecundum dicendum, quando actus ſic inter ſe ſubordinati ſunt, vt non ſolū alter ſine altero obiri nequeat, ſed vnus neceſſitate naturæ ex alio conſequitur, quo pacto ſe habent illuminatio Solis, & calefactio, tunc eiuſmodi actus ab eadem facultate oriri poſſe. Verum actiones voluntatis, & intellectus non ita procedunt, quandoquidem vigente intellectus notitia, in poteſtate volunatis eſt proprios actus cohibere. Ad 2. argum: Qua ratione actus voluntatis, & intellectus ſint inuicem ſubordinati. F

Ad tertium reſpondet Capreolus non poſſe actum voluntatis elici abſq; notitia intellectus, poſſe tamen abſque ea conſeruari. Nobis dicendum potius videtur cum aliis, licet vi naturæ nō niſi cognita amemus, tamē actum voluntatis & elici, & conſeruari diuinitus poſſe abſque notitia. Enimvero notitia concurrit tū efficienter, tū obiectiue, atq; adeo formaliter extrinſecè ad actionē voluntatis: ſi autem de eiuſmodi cōcurſu Ad 3. Palud. in 4. d. 49 q. 1. ar. 2. in 25 ad 7. Argentin. in 1. diſt. 1 q 1. articul. 4. Ocham. ibi. a 25. ad. 7.

effectiuo

effectiuo loquamur, planum eſt poſſe illum à Deo ſuppleri tam ad eliciendum primo, quam ad conſeruandum actum voluntatis, concurſum vero formalem extrinſecum, quem præſtat notitia, quatenus voluntati rem amandam, aut fugiendam objicit, non eſt cur negemus poſſe diuina virtute ſuppleri, hoc eſt, poſſe voluntatem in obiectum tendere, eſto id non ei actu repræſentetur ab intellectu: nec enim hoc vllam inuoluit repugnantiam, etſi contradictio aperta ſit dari actum voluntatis, quin in obiectum feratur, cum ipſe actus nihil aliud ſit, quã progreſſio quædam, ſeu tendentia in proprium obiectum. Itaque non repugnat tendere voluntatem in obiectum non repræſentatum, etſi fieri nullo modo queat, vt dum operatur, non tendat in aliquod obiectum.

[...]ſſe elici, & [...]nſeruari diui[...] [...]us actum vo[...]ntatis abſque [...]a notitia.

[...]l. 4.

Ad quartum neganda eſt maior propoſitio. Namque licet diſtinctio formalis, & ſpecifica potentiarum, atque actuum deſumenda ſit ab obiectis; realis tamen diſtinctio non inde abſolute petenda eſt, quaſi eadem res nequeat actus potentiarum re ipſa differentium terminare. Adiecimus abſolute, quia ipſa quoque realis diſtinctio ex rationibus obiectorum interdum arguitur: ſiquidem cum hæc toto genere diſcrepent, indicium eſt potentias realiter inter ſe diſtingui, vt ſuperius dicebamus.

[...]l vltimum.

Ad vltimum reſpondetur, ex neutro illorum locorum deprehendi Ariſtotelis mentem fuiſſe voluntatem ab intellectu re non diſtingui: ſolum enim inſinuat ibi Philoſophus electionem ab intellectu ſimul, & à voluntate pendere; cui conſonat illud D. Thomæ de veritate quæſt. 22. art. 5. dicentis, electionem aliquid in ſe rationis, & aliquid voluntatis habere.

QVÆSTIO IV.

VTRVM VT VOLVNTAS SVVM eliciat actum, requiratur in intellectu iudicatrix notitia, an non.

ARTICVLVS I.

QVÆSTIONIS IN AFFIRMANTEM PARTEM diſputatio.

[...]us quatuor [...]prii vis intel[...] [...]ricis deſi[...] [...]ntur.

PRæmittendum in hac controuerſia eſt, quatuor actus, quod ad præſens inſtitutum facit in noſtro intellectu eſſe poſſe. Quorum primus eſt notitia apprehenſiua. Secundus iudicium, quo intellectus rem apprehenſam iudicat bonam, aut malam eſſe. Tertius iudicium aliud, ſeu practicum dictamen, quo intellectus rem quam præcedenti iudicio bonã malamve eſſe decreuerat cenſet amplectendam eſſe, aut declinãdam. Quartus deniq; eſt diſcurſus, ſeu pacticus ſyllogiſmus, quo ratio huiuſcemodi dictamen cõcludit. Omnes igitur conuenire videtur,

A licet interdũ ex parte intellectus omnes illi actus præcedant, vt in viris prudentib. qui res præſertim magni momenti non niſi maturo conſilio, & deliberatione aggrediuntur: ſimpliciter tamen, vt voluntas in actum prodeat, non opus eſſe practico ſyllogiſmo. Quod ſatis liqueat in ſubitis, ac repentinis motib., quos appellant primo primos. Nec vero magna difficultas eſt nũ etiam ad actiones humanas, ac liberas dictamẽ illud practico ſyllogiſmo concluſum exigatur:

Non requiri iudicium practicum aut diſcurſum, vt operetur voluntas.

B paſſim namq; experimur multa nos velle, multa nolle abſque eo dictamine. Tota igitur controuerſia in eo conſiſtit, an requiratur iudicium quo intellectus decernat obiectum bonum, aut malum eſſe, ſalutare, aut noxium, iucundum aut moleſtum.

Porro duæ ſunt hac de re ſententiæ. Prima Scoti in ſecundo diſtinct. 6. quæſt. 1. Gabrielis ibidem articulo tertio dub. 2. & Marſilii in 2. quæſtione 16. articulo primo, exiſtimantium non

Non requiri iudicium ſpeculatiuum eſt multorum placitũ.

C requiri tale iudicium; ſed ſufficere notitiam apprehenſiuam, imo cum hæc duplex eſſe poſſit, alia ſimplex, quæ nimirum fit citra compoſitionem, aut diuiſionem, alia complexa, qua apprehendimus ſignificatum alicuius propoſitionis, vt pharmacum ſanum eſſe, inquiunt ſufficere ad actum voluntatis ſolam apprehenſionem ſimplicem. Quæ opinio ita ſuadetur. Notitia, per quam voluntati proponitur obiectum materiale, & formale ſimul, id eſt, tum obiectum in quod

D tendit, tum ratio tendendi in illud, ſat eſt vt voluntas actum edat circa tale obiectum; atqui per ſimplicem notitiam poteſt repræſentari voluntati obiectum materiale, id eſt, res bona, & formale, id eſt, illius bonitas: ergo ea ſufficit vt voluntas actum ſuum exequatur.

2. Argum.

Secundo, Non minorem efficacitatem habet voluntas, quam appetitus ſenſitiuus, vt tendat in proprium obiectum, ſed vt appetitus ſenſitiuus brutorum in obiectum ſuum feratur, ſat eſt

E apprehenſio ſimplex interno ſenſu exhibita; ergo vt voluntas in ſuum tendat, ſufficiet ſimplex apprehenſio facta per intellectum.

3.

Tertio, Motus primo primi ideo tales dicuntur, quia abſque rationis iudicio exercentur; ergo non ad omnem actum voluntatis requiritur iudicium. Antecedens probatur, quia ſi ad eos motus iudicium interueniret, eſſent vtique in noſtra poteſtate, poſſetq; in iis peccatum reperiri, quod communis Theologorum conſen-

F ſus negat.

4.

Quarto, Qui characteres præpropere delineant, ac citharam pulſant, tot actus voluntatis, quot digitorum motus, edunt; cum digiti non niſi voluntatis imperio cieantur: & tamen non eſt veriſimile tot præcedere iudicia, quot ſunt flexiones, motuſque digitorum, præſertim cum interdum ſcribant, vel pulſent aliud cogitantes, videtur ergo perſpicuum non ad omnes actus voluntatis iudicium præexigi.

ARTICVLVS II.

DISPVTATIO CONTROVERſiæ in partem, quæ negat.

ALtera opinio eſt Gregorii in primo diſtinctione 3. quæſt. 1. articulo primo Aliacenſis ibidem quæſtione 3. Geruaſii in tractatu de notitiis in prima diuiſione notitiæ quæſt. 1. Videturque D. Thomę ad caput tertiũ huius libri, & in prima ſecũdæ, quæſtione 9. articulo primo ad 2. & in ſecundo diſtinct. 24. quæſt. 2. articulo primo aliisque in locis; quam etiam nonnulli è recentioribus Theologis noſtræ ætatis defendunt Nimirum requiri ad actum cuiuſuis appetitus iudicatiuam notitiam. Ad actum quidem voluntatis notitiam intellectus; ad actum appetitus ſenſitiui notitiã ſenſus interni. Quod probatur primo, quia nullus omnino appetitus aliquod obiectum appetit, niſi ei appareat conueniens; nec refugit, niſi appareat repugnans: ſed vt ita appareat, non ſat eſt apprehendi ipſum, & eius conuenientiam, aut repugnantiam: ſed oportet, vt de ipſa conuenientia, repugnantia ve iudicium feratur; ergo nullus datur actus appetitus abſque notitia iudicatiua. Maior probatur, quia alioqui ſequeretur tam conueniẽtia appetitui, quam eidem repugnantia ęque appetibilia eſſe, cum omnia indiſcriminatim, vt appetibilia apprehendi queant, ſiue revera ſint, ſiue non. Rurſus oſtẽditur eadem maior propoſitio, quia cum quis anceps eſt, ac dubius de re aliqua facienda, vt de profectione in patriam, ſæpe efformat apud ſe haſce propoſitiones apprehenſiuas; Bonum eſt proficiſci: Non eſt bonũ proficiſci, & tamen nulla earum ſat eſt, vt iter arripiat, vel omnino decernat nõire Hoc autem non aliunde prouenit, niſi quia ſola rei apprehenſio non ſufficit; ſed requiritur aſſenſus, quo intellectus aſſentiatur, iudicetque id, quod vt bonum apprehendit, revera bonum eſſe, ſiue talis aſſenſus verus ſit, ſiue falſus, quod hoc loco vocamus apparere bonum: ergo &c.

Ad actus appetendi requiri notitiam indicatiuam.

1. Ratio.

2. Ratio.

Secundo idem ex eo oſtenditur, quia experientia eſt bruta animantia nunc moueri ad obiecta, quorum habent ſimplices notitias, nunc non moueri, vt patet in equo, qui ad potandã aquam, quam videt, non fertur, niſi cum ſitit: cũ igitur appetitus ſenſitiuus naturaliter, & non libere ſequatur cognitionem ſenſuum: vtique videtur id non ab alia cauſa proficiſci, quam quia ſola obiecti apprehenſio non ſat eſt ad appetitum mouendum, ſed requiritur iudicium, quo res apprehenſa cõueniens æſtimetur, quod iudiciũ quia nõ ſemper adeſt, fit inde vt appetitus ſenſitiuus non ſemper in rem obiectam feratur.

3. Ratio.

Tertio, idem ſtabilitur auctoritate Ariſtotelis hoc in libro capite tertio text. 154. vbi ita ſcripſit. Cum opinamur, id eſt, iudicamus aliquid malum eſſe, atque terribile, continuo perturba-

A mur: ſimiliter & cum opinamur quidpiam eſſe tale, vt in illo ſit confidendum; at cum imaginamur talia, id eſt, cum abſque iudicio apprehendimus, perinde afficimur atque ſi in pictura eadem ſpectaremus Preterea eodem libro capite nono text. 46. docet, appetitum non moueri ab intellectu contemplante, ſed practico; quia ille nihil amplectendum, aut declinandum præcipit, vt hic. Videtur ergo philoſophus ſentire ad obeundas appetitus actiones non ſat eſſe notitiam apprehenſiuam, ſed neceſſario iudicatiuam requiri.

B

ARTICVLVS III.

VTRAQVE PARS CONTROuerſiæ probabilis cenſetur, vtriuſq; argumenta diluuntur.

E Superioribus duabus ſententiis neutra nobis improbabilis, aut Peripateticæ doctrinę
C repugnans videtur Quare vtriuſque argumenta diluemus, vt quam quiſque magis probarit, defendat. Ad primum eorum, quæ pro affirmatiua parte attulimus, reſpondendum erit, obiectum formale appetitus in quod actu appetitus fertur, non eſſe bonum quolibet modo, ſed bonum, quod tale eſſe iudicatur. Ad ſecundum cõceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor, dicendumque licet in brutis animalibus non detur compoſitio, aut diuiſio; dari tamen iudicia ſenſitiua, compoſitionis & diuiſionis vicem
D ſubeuntia, quibus iudicant obiecta ſenſibus apprehenſa, iucunda eſſe, aut noxia, proſequenda, aut declinanda, vt docet D. Thom. 1. part. quæſt. 83. art. 1. & de veritate quæſtione 24. articul. 2. Non conficiunt autem bruta propoſitiones, cũ prædicta iudicia efformant, quia non iudicant ex inquiſitione, aut collatione, vt homines: ſed ſolo naturæ ductu, atque inſtinctu. Ad tertium dicendum eſt etiam motus primo primos voluntatis exerceri præeunte iudicio, non tamen
E libero, ſed ſubito, ac ſine vlla deliberatione tam formali quam virtuali; Quæ tamen deliberatio neceſſaria eſt, vt in eiuſmodi actionibus peccati labes inueniri queat. Ad quartum reſponderi ſolet tot eſſe iudicia, quot motus digitorum, ſed quoniam ea celerrime fiunt, iccirco a nobis non diſcerni. Quod equidem licet mirum videatur, non tamen à veritate alienum exiſtimari debet. Neque enim negandum eſt eum, qui ſcribit diuerſas effingere diuerſorum characterum conceptiones, quibus quam literam, quoue modo
F delineare debeat, apprehendit. Quare pari ratione poterunt ſimul ab eodem diuerſa iudicia efformari.

Ad 1. argu. ſententiæ S

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Ad 4. argu.

Ad primum vero eorum, quæ pro altera ſententia adducta ſunt, reſpondendum erit: vt obiectum appareat bonum, non eſſe opus iudiciaria notitia, ſed ſufficere apprehendi obiectum

Ad 1. ratio ſententiæ D

ctum veſtitum congruenti bonitate. Verum quia non omnia ſub prędicta bonitate æque apprehenduntur, inde eſſe quod non omnia æque appetimus, aut declinamus, ſed nonnunquam dubii hæremus. Ad ſecundum, admiſſa experientia, dicendum id non prouenire ex eo, quod neceſſaria ſit iudicatoria notitia, ſed quia cum animal ſatiatum eſt, vel ita male affectum, vt aquam aut cibum faſtidiat, non apprehendit eſum potumve, vt quidpiam ſibi iucundum, aut conueniens. Ad Ariſtotelem vero dicendum, cum priori quidem loco nihil aliud voluiſſe, quam nos interdum non commoueri rebus, quas imaginamur, quia ſimul intelligimus eas non ita ſe habere, ſicuti à nobis imaginatione effinguntur, quemadmodum cum res pictas videmus, quia ſcimus eas ſolam rerum ſimilitudinem, non res ipſas aſpectui exhibere, ideo ex eorum intuitu nec ad metum, nec ad ſpem, aliumve eiuſmodi affectum concitamur. Poſteriori autem loco egiſſe de ſola motione, quæ fit imperio intellectus, non de ea quæ requiritur ad ciendam voluntatem, proponendo illi obiecti conuenientiam, aut repugnantiam; illa enim neceſſario ab intellectu practico proficiſcitur, hæc non item.

QVÆSTIO V.

VTRVM AD ANIMANTIVM motum vis dirigens, impellens & exequens concurrat, necne.

ARTICVLVS I.

DISCEPTATIO QVÆSTIONIS *in partem negatiuam.*

[...]ictum mo[...] non con[...]re vim di[...]tem. [...]tio.

QVod ad motus animantium non concurrat in primis vis dirigens, quæ in homine ratio, in brutis imaginatio eſt; probatur primum, quia conſtat nonnullos ſomno oppreſſos è lecto ſurgere; & huc illuc oberrare; quorum tamen motus non poteſt ratione dirigi, cum ratio in ſomno ligata ſit. Item appetitus ſenſitiuus poteſt in nobis citra regimen rationis, ſolo interni ſenſus ductu motum efficere; non eſt igitur ad id neceſſaria facultas intellectus dirigentis. Probatur aſſumptum, quia interni ſenſus non ſunt in homine deterioris notæ, quam in brutis animantibus; in his autem ſufficit imaginatio ad dirigendum motum.

[...]tio.

Quod autem facultas impellens, id eſt, appetitus non efficiat motum in homine, probatur, quia, vt ſuperius ex Ariſtot. lib. 1. Politicorum, cap. 3. commonuimus, intellectus, ſeu ratio imperat iraſcibili & concupiſcibili politico principatui; eo quod appetitus ſenſitiuus

[...]item vim [...]llentem. [...]ib. cap. 13. [...]rt. 3. [...]tio.

A habet aliquid ſibi proprium, quo rationis imperio obniti poſſit. Quare ſi ad motum neceſſaria eſſet actio appetitus, ſequeretur non ſemper ad imperium voluntatis cieri membra; ſed interdum inhiberi motum appetitu reluctante; quod tamen aduerſatur & experientiæ, & Ariſtot. eodem loco affirmanti, corporis membra quoad motum, obſequi rationi deſpotice, id eſt, more ſeruorum, qui facultatem non habent in re aliqua reſiſtendi imperio præcipientis, cum

B nihil proprii iuris obtineant. Item imperfectæ animantes, vt vermes & lumbrici diſſecti; ac ſine corde, proindeque ſine influxu appetitus, qui in corde reſidet, obeunt arbitrarios motus; ergo eoſdem obibunt etiam reliqua animantia ſine prædicto influxu, præſertim cum ea, quæ excellentioris naturæ ſunt, paucioribus egeant adminiculis ad operandum. Rurſus, Imaginatio, de cuius vi & efficacitate tam multa ab auctoribus prodita ſunt, videtur per ſe membra *2. Ratio.*

C ciere; cum ſola imago rei interius obiecta corpus varie permutet. Non igitur imaginationis munus tantummodo eſt ad motum dirigere, ſed etiam motum ipſum citra appetitus conſortium & coefficientiam adminiſtrare. *3. Ratio.*

Quod ad vim executricem motus attinet, non diſtingui illam ab appetitu videtur ex eo concludi, quia ſuperuacaneum eſt diuerſam *Item probatur de vi executrice.*

D aliam ad percipiendum motum facultatem inducere; tum quia ſi motus eſſet actio tantum imperata ab appetitu, non vero elicita; cum actus imperati aliquando præueniant appetitum, nonnunquam motus animalis appetitum anteuerteret, quod non ita eſt. Item quia natura ſemper facit optimum, quod poteſt, melius vero eſt, ac præſtantius, motum animalis elicià *1. Ratio.* *2. Ratio.*

E facultate animalis, qualis eſt appetitus, quam à potentia vitali tantum; cuiuſmodi foret quæcunque alia virtus motiua. Poſtremo quia hæc videtur eſſe expreſſa ſententia Ariſtot. hoc in lib. cap. 9. text. 44. & toto fere cap. 10. vbi de principio efficiente motus localis animalium diſquirens; concludit eſſe appetitum: quod etiam pręſtat eo libro, quem de motu animalium conſcripſit. *3 Ratio.*

F

ARTICVLVS II.

DE DVPLICI FACVLTATE; *altera motum dirigente, altera imperante.*

PRo explicatione huiuſce controuerſiæ obſeruandum eſt ex D. Thoma, opuſculo 35. de motu cordis in animantibus duplicem eſſe vim motricem; vnam naturalem, aliam animalem. Naturalis dicitur ea, quæ ſolo naturæ impetu agit; nec antecedentem apprehenſionem requirit, cuiuſmodi eſt vis pulſatilis, quæ cor dilatationis & conſtrictionis motu *Duplex in animantibus virtus motiua, naturalis & animalis. Lege Fernel. lib. 5. de Ani fac.*

 ciet,

c. 9. & 10. Th. à Vega ad ca. 31 Art. medic. ciet, & arterias pulſat, habetque in corde originem. Animalis eſt, quæ præeuntem notitiam ſequitur, eiuſque motus arbitrarius vocari conſueuit.

Triplex genus eorũ, quæ anima li motu cientur. Primum. Secundo animaduertendum eſt eorum, quæ animali motu concitantur, tria eſſe genera. In primo continentur quæ ſolo tactu & guſtu pollent, mouenturque duntaxat intra ſe, diducendo & contrahendo intus membra, cum alioqui ſecundum ſe tota ſtabili ſede vitam degant; vt conchylia. Hæc autem plantarum motum, quæ terræ fixis hærent radicibus, parum excedunt; ita vt inter animalia & plantas quaſi medium obtineant.
2. Secundum genus eſt eorum, quæ vim ſenſitricem perfectam habent, nec ſolum præſentia & quæ tactu explorant, ſed etiam abſententia dignoſcunt. Sed enim ex iis quædam ſolo naturæ inſtinctu operantur, nec præſtituũt ſibi finem ſuæ actionis aut motus; videlicet belluæ: alia contra delectu agunt, & ex fine, quem ſibi proponunt, operantur; nimirum homines, qui vt inter cætera animantia principatum habent, ita nobiliorem motum ſubeunt, &
3. in tertio atque eminentiori corporum viuentium gradu conſiſtunt. Porro non quærimus hoc loco de naturali motu, ſed de arbitrio; nec vero de hoc ipſo vniuerſim, ſed de motu progreſſionis, de quo etiam in extrema huius libri parte diſſeruit Ariſtoteles.

1. Concluſio. *Lege Ferrar. lib. 3. de Anima, q. 18 & 2. contra Gentes, cap. 82.* Sit prima concluſio: Ad motum progreſſionis concurrit vis dirigens quæ in hominibus ratio eſt, in cæteris animantibus imaginatio. Hæc concluſio eſt Ariſtotelis hoc in libro, cap 4. text. 16. & cap. 10. text. 48. D. Thomæ eodem loco, Auicennæ 6. Naturalium. Suadetur autẽ, quia progreſſio inſtituta fuit à natura ad conuenientia inueſtiganda, & declinanda aduerſa, quod præſtari nequaquam poteſt, niſi detur vis aliqua repræſentans iſtiuſmodi obiecta appetitui, ipſumque pro re nata in hanc, aut illam partem inflectens: præſertim cum appetitus ex ſe indiſcriminatim ſe habeat ad hoc, illud ve proſequendum, aut vitandum: hæc autem vis eſt ratio, vel imaginatio.

2. Concluſio. Secunda concluſio; Appetitus concurrit ad motum progreſſionis, vt cauſa agens, ac per modum imperantis. Hæc etiam eſt Ariſto. hoc in lib. cap. 10. tex. 52. & Auicennæ 7. Naturaliũ D. Thom. opuſc. 43. cap 4. & libro 2 contra Gent. cap. 82. Ferrar. ibid. & aliorum. Probatur vero ratione, quia cum progreſſio ſit, vt diximus, ad quærenda ſalutaria, & declinanda aduerſa ſenſu cognita; ad appetitum vero pertineat affectus amoris, aut fugæ talium rerum, conſentaneum eſt vt motus, quo ad eas tenditur, ab appetitu coefficiatur & imperetur. Hoc tamen intereſt, quoad hanc motionem inter homines & belluas, quod appetitus belluarum non mouetur ab alio ſuperiori appetitu, hominum vero moueatur, nimirum à voluntate.

A Ideoque appetitus ſenſitiuus in homine habet ſe vti cœlum inferius, quod ſuperioris vertigine circumuoluitur.

ARTICVLVS III.

DE VI EXECVTRICI *motus.*

B Tertia concluſio: Præter appetitum danda eſt virtus quædam inhærens membris, quæ motum proxime exequatur. Hanc ea ratio comprobat, quia cum functiones ab appetente virtute elicitæ, eique propriæ, immanentes ſint, motus vero progreſſionis ſit actio tranſiens; neceſſario præter appetitum conſtituenda erit alia virtus membris inſita; quæ talis motus adminiſtra ſit. *3 Concluſ. Dandam vim execu[...] cem motu[...] bris inhæ[...]* Differre vero iſtiuſmodi virtutem, non definitione tantum, ſed etiam re ab appetitu, liquet primum ex diſtinctione organi; hic *Hanc vim [...] ſtingui re [...] petitus.*
C enim in corde ſedem habet, illa in muſculis toto corpore extenſis. Secundo, quia cum in ſubſtantiis ſeparatis facultas mouens ab earum appetitu intellectiuo realiter diſſideat, vt lib. 2. de Cœlo, cap. 5. quæſt. 7. oſtendimus, multo maiori iure in rebus materia præditis diſtinguetur, cum minime conueniat, vt quæ in rebus corporeis vnita ſunt in incorporeis & excellentioris naturæ, in multitudinem degenerent. Itaque actio virtutis motum exequentis eo pacto ab appetitu dependet, vt non ab eo tanquam à
D propria & adæquata eius cauſa eliciatur; ſed imperetur, ad eum fere modum, quo voluntas appetitum ſenſitiuum in nobis concitat, quæ ſic in eum motionem dominiumque exercet, vt nihilominus appetitus ſuum actum ab ſe immediate promat: eo tamen diſcrimine, quod membra ad motum perficiendum rationi & voluntati deſpotice obſeruiunt: appetitus au-
E tem ad obiecti ſui fugam, vel proſecutionem non niſi politice & ciuiliter obtemperat, vt fuit à nobis ſuperius declaratum. *Membra [...] tice appeti[...] politice vo[...] tati obedi[...]*

Quæret tamen aliquis, vtrum cum appetitus motricem facultatem concitat, præſtet id per aliquam præuiam actionem in ea receptam, ad quam deinde motio virtutis conſequatur, an aliter? Reſpondemus non requiri talem actionem, quæ actum facultatis mouentis, vt quidpiam ab eo diſtinctum pæerat, ſed appetitum
F vt agens vniuerſalius; concurrere vna cum virtute mouente, vt cum cauſa particulari, atque ita edi motum ab vtraque cauſa per vnum eundemque impulſum à duabus cauſis profectum: ab vna vt vniuerſali, & imperante, ab altera, vt à particulari, ac priuatim eliciente. Quo etiam pacto intellectus voluntatem, voluntas appetitum inferiorem mouere conſueuit. *Lege, ſi pl[...] qua diſpu[...] ad libros [...] thic. dixi[...]* *Appetitum [...] cauſam v[...] ſalem, & [...] motricem [...] cularem.*

Exiſtit etiam hoc loco dubitatio, num prædicta facultas motum adhuc exequatur. Diuus Tho-

Thomas lib. 2. contra Gentes, capite 82. docet, eam non tam efficienter, quam diſpoſitiue ad motum concurrere; quia videlicet membra præparat, redditque apta & obedientia ad excipiendum motum, quem efficit appetitus; & 1. par. quæſt. 75 art 3. ait actum huiuſce virtutis non eſſe mouere, ſed moueri. In eandem ſententiam deſcendit Ferrarienſis loco citato contra Gentes, & quæſt 18. huius libri, ſed ea nobis minus placet, propterea quod facultas exequens motum cenſetur à Philoſophis inter animales potentias, vt conſtat ex doctrina Ariſtotelis libro 2 huius operis, cap. 3. text. 27 & lib. 3. cap 9 à text 41. vbi animalem vim diſtribuit in vegetantem, ſentientem, appetentem, loco mouentem, & intelligentem; at omnis animalis facultas ſimpliciter eſt potentia actiua, cum ad animales functiones obeundas detur Quapropter vis motum exequens ſimpliciter exiſtimanda eſt actiue concurrere ad motum, præſertim cum ad illum recipiendum videantur membra aliunde iam apte diſpoſita, videlicet ex compoſitione & temperie aliarum qualitatum, quibus conſtant. Alioqui dixerint etiam in organis ſenſuum, præter ipſas vires ſenſitiuas, dari peculiares facultates à figura & temperamento diuerſas, quibus organa ad ſenſiones recipiendas apta reddantur, quod tamen à communibus philoſophantium placitis omnino abhorret.

...tem mo-... actiue ...rere ad ...tu.

...riuetur ...utrix

Deriuatur autem iſthæc vis motum exequens (vt 1 de Gener cap. 5. qu. 1. art. 3. ex Hippocraticæ ſcholæ conſenſu oſtendimus) remote quidem à co de tanquam à fonte omnium virium, ac functionum, quæ animantibus conueniunt, proxime autem a cerebro: cuius rei vel illud eſt argumentum, quod inde mouentes nerui ortum habent. Item quia obſtructa eiuſmodi via confeſtim ceſſat membrorum motio, obſtupeſcente toto corpore. Non probauimus tamen loco citato Medicorum ſententiam, arbitrantium nullam animalem vim fixe ac ſtabiliter in membris hærere; vt potentiam videndi in oculo, mouendi in muſculis; ſed omnes influentes eſſe, ac per modũ cuiuſdam irradiationis à cerebro illabi, & nunc ſubtrahi, nunc redire: nec præter hanc quaſi commeantem radium aliam dari innatam facultatem ad ſentiendum, vel mouendum; quod placitum quoniã alibi ex profeſſo confutauimus, non eſt cur iterum in eo improbando immoremur.

...requi- ...tis ...orga-

Quod vero ad organum motus ſpectat, omiſſis controuerſiis, aduertendum ex Galeno lib. 12. de Vſu partium, & Veſalio lib. 2. capite 2. ad idoneum motus inſtrumentum duas requiri conditiones; vnam vt ſenſu polleat; aliam vt impulſum edat, quarum neutra ſine altera poteſt conſiſtere; & quoniam ad mouendum neceſſaria eſt firmitas & conſiſtentia, ad ſentiendum vero mollitudo (vnde ea, quæ prædura A ſunt, vel nullum, vel nimis hebetem & obtuſum ſenſum gerunt) excogitauit ſolers natura rationem, qua vtramque mirifice coagmentaret: coniunxit enim ligamentum, quod aliquantulum eſt durius cum neruo, qui mollior eſt; & vtrumque, id eſt, ligamentum ac neruum in minutas partes quaſi ſecuit, & carne, neruis arteriiſque implicuit, quæ coaceruatio muſculus dicitur, atque hic à Philoſophis & Medicis traditur inſtrumentum virtutis motiuæ, quod tam B late in animantium corporibus diffunditur, quam late patent membra, quæ ad arbitrarium motum ſubeundum idonea ſunt.

Muſculus organum eſſe virtutis motiuæ.

Sed nequibit motoria facultas hoc vti inſtrumento, niſi id congruis qualitatibus imbutum ſit, quarum defectu interdum membra exareſcunt, motuque omni deſtituuntur; opus etiam eſt, vt membra perenni animalium ſpirituum affluxu foueantur Cuius rei illud, præter C alia indicium habetur, quod in animi deliquio & timore vehementi corpus ſuſtinere nequimus, animali ſpiritu, qui membra fulciebat, ex toto corpore ad cerebrum confluente. Quod etiam in cauſa eſt, vt qui in gyrum aguntur, ſubito concidant, atque interdum ſopiantur: quia nimirum ſpiritus per neruos recta deducendus circulari illo flexu à neruorum initiis aberrans alio vergit.

Membra vt moueantur ſpirituum animalium copiam exigere.

Rotantes ſe in orbem, cur vertiginem patiuntur, & concidunt.

D

ARTICVLVS IV.

OCCVRRITVR ARGVMENTIS INITIO PROPOSITIS.

Ad 1. Rationem 1. Argum.

SVpereſt nunc primi articuli argumentis reſpondere. Ad primam partem eius, quod initio propoſuimus, dicendum: licet in ſomno iudicii libertate careamus, non impediri tamen nobis actionem intellectus, & imperfe- E cta quædam iudicia; cum planum ſit multos inter dormiendum vniuerſalia concipere, & diſputare; non requiritur vero ad motum vtcunque à nobis exercendum iudicii, aut rationis libertas, vt etiam in ebriis & phreneticis videre eſt. Ad ſecundam eiuſdem argumenti partem reſpondendum, licet appetitus ſenſitiuus imperante voluntate & ratione dirigente, nequeat membrorum motum inhibere: aut ſecus, quam voluntati placeat, infle- F ctere; poſſe tamen intellectu aliud cogitante, ac non iubente voluntate, corporis membra indeliberato motu ciere, vt ſæpe accidit. Non proinde tamen concurſum illarum ſuperiorum facultatum ſuperuacaneum eſſe, cum ad motionem deliberatam neceſſarius ſit. Nec vero in homine de inferioris appetitus dignitate quidquam detrahit, quod non per ſe, ac vi ſua tantum membris motionem inferat. Etenim vt Caietanus 1. part. quæſt. 81. artic. 3. annotauit: licet in nobis natura ſenſitiua nobilitatem

Ad 2.

Nihil derogat appetitui hominis potentiis ſubiici ſuperioribus.

bilitatem capitis, quam in belluis habet, non obtineat: compenſatur ei tamen ea iactura propter coniunctionem & commercium cum ratione & appetitu intellectiuo; perficitur namq; & attollitur id quod eſt inferius, vicinitate ſublimioris, quatenus ſubſit; quod tam in iis, quæ ad mores pertinent, quam in politicis conſpicuum eſt; ſiquidem perfectius operantur virtutes, vt obedientes charitati, quam ſolæ: nobiliuſque eſt Regi aſſiſtere, quam villæ regimen tenere. Ex dictis collige, nihil repugnare, quominus ii, qui ſomno oppreſſi curſitant, interdum abſque intellectricis potentiæ influxu ſola imaginatione & appetitu motricem vim excitante, progreſſionis motum adminiſtrent: cum id etiam vigilantibus frequenter eueniat.

Ad 1. rationem 2. arg.

Secundum vero argumentum ſolues, dicendo ad primam partem, licet appetitus quoad alios act⁹ politice rationi obediat, quoad membrorum tamen motionem, non niſi deſpotice obtemperare. Hæc nobis ſolutio placet, non quæ concedit rationem & voluntatem immediate, ac ſiue interuentu appetitus membra ciere.

Ad 2.

Ad ſecundam nullum animal, quantumuis minutum atq; imperfectum, loco moueri ſine influxu appetitus & imaginationis; nec vllum eſſe, quod hiſce facultatibus natura ſua orbatũ ſit: licet imperfecta non eas habeant certa corporis parte definitas, vt alibi diximus. Vnde eſt quod lacertæ, vermes, aliaq; eiuſmodi poſt diſſectionẽ viuunt, ac mouentur, quia etiam diuiſa imaginationem & appetitum in partibus retinent. Tametſi fatendum ſit Ariſtot. cum proximis capitibus de motu egit, de eo tantum vel præcipue ſaltem diſſeruiſſe, qui perfectis animantibus conuenit.

Hoc lib. c. 2. q. 2. art. 2.

Omne animal ex appetitu & imaginatione moueri.

Ad 3.

Ad tertiam negandum eſt quod aſſumit, dicendumq; imaginationem nõ per ſe, ſed interuentu appetitus, cui triſtia, aut læta, horrida, aut iucunda obiicit, humores cõcitare, & ſanguinem ac ſpiritus mouere: ſicque varie corpus afficere. Lege D. Thom. 1. p. q. 117. art. 3. & lib. 3. contra Gent. c. 103.

Ad 1. ration. 3. arg. Lege e. q. 12 diximus 2. Phyſ. c. 2. art. 7. & l. b. Gener. c. 4. q.

Vltimum argumentum diluitur inficiando non diſtingui vim motus executiuam ab appetitu. Ad primã vero aduerſariæ partis rationem negandum eſt actionem, qua membris motus imperatur, præire appetitui. Ad ſecundam, naturam facere optimum, quod poteſt, ſed nec fuiſſe conueniens, nec potuiſſe motum elici tãtummodo à facultate appetente ob eas rationes quas circa tertiam concluſionem adduximus. Præterea motum progreſſiuum animalium re vera ab animali virtute proficiſci, cum non niſi appetitu imperante, & concurrente efficiatur. Nec virtutem motiuam membris inſitam ad facultates vitales attinere, ſed potius ad animales quarum miniſtra eſt. Ad tertiam, Ariſt. vocaſſe appetitum vim mouentem, non quod eum à facultate motus executrici non putaret diſtinguendum, cum locis à nobis ſuperius citatis appetitum, & vim motiuam vti diuerſas animantium facultates numerarit; ſed quia re vera appetitus eſt etiam potentia mouens, vt ex dictis conſtat.

Virtus motiua ad animales pertinet facultates.

Hactenus diſceptatum de anima, quatenus corporis conſtricta nexu, & contubernio addicta, ad functiones exercendas ſuas, illius operã emendicat, deinceps de eadem ſcribemus eo iam vinculo exoluta, & deſeparata, ſeparatã inſtituemus tractationem. Præſtet vtinam propitium Numen, vt quemadmodum de coniuncta anima, qualiquali potuimus induſtria, opus confecimus, & de ſeparata dicturi gradum addimus vlteriorem: ſic ſolutus aliquando è corpore, cui cõiunctus nunc animus eſt, in ſtatum euadat liberiorem, vbi ſoli Deo inſolubili iam nexu adſtrictus, & ab humanis longiſſimo abiunctus interuallo, vitam auſpicetur iucundiſſimam, & poſſideat beatiſſimam.

LIBRI TERTII FINIS.

TRACTA-

TRACTATVS DE ANIMA SEPARATA.

PROOEMIVM.

QVoniam Ariſtoteles libris ſuperioribus nihil de anima ſeparata diſſeruit, de qua multæ ac graues quæſtiones inter Philoſophos Theologosque verſantur, quarum explicatio & intelligentia non minus neceſſaria, quam iucunda eſt: operæ pretium duximus eam diſputationem in præſenti ſuſcipere: licet enim conſideratio eorum quæ ad animam præciſe, vt extra corpus eſt ſpectant, Metaphyſici potius, quam Phyſiologi ſit, vt in primi libri Proœmio commonuimus: quia tamen ſcientia de anima ſine hoc quaſi ſupplemento abſolutionem ſuam adipiſci non poterat, forteſſeque in libris primæ Philoſophiæ apud Ariſtotelem commentatio hæc non adeo opportunum locum habet, iſtiuſmodi tractationem ſuperioribus libris potius attexere, quam illuc reÿcere ſtatuimus. Neque vero eas quæſtiones diſputabimus: quæ ad vtrumq; animæ ſtatum, ſeparationis videlicet, atque informationis indifferenter ſpectant, quales illæ: An rationales animæ ſint ſubſiſtentes? An à Deo creentur? & ſi quæ ſunt huiuſmodi: cum ad caput 1. libri 2. huius operis ſint pertractatæ. Quod ſit huius operis inſtitutum.

Porro huiuſce tractationis obiectum, materiave, quam ſubiectum vocant attributionis, in promptu eſt, nimirum anima rationalis, ſecundum ſeparabilitatem à corpore ſpectata, quam veluti formalem rationem cæteræ quidem peculiares ſcientiæ de ſuis ſubiectis non aſtruunt, ſed ſupponunt. At vero communis omnium Metaphyſica, ad quam præſens tractatio potiſſimum refertur, vt paulo ſuperius diximus, tum ſibi, tum alÿs in eo proſpicit. Quo factum eſt, vt prima ſequenti diſputatione ſeparabilitatem de anima demonſtremus. Paſſio vero eſt poſſe operari abſque corpore. Nec mirum ſi quadam ex parte poſitiua non ſit paſſio, imo talem eſſe oporteat, cum eius ſubiectum ex parte rationis formalis, hoc eſt, ſeparationis, priuatiuum ſit, vt ex ſequentibus intelligetur. Iam tractatio in ſex diſputationes diuiditur. Prima animæ naturam propius attingit, cum in ea de immortalitate diſtinctioneque ipſius ab aliis ſubſtantiis ſeparatis diſſeratur. Secunda modum exiſtendi extra corpus declarat, reliquæ de iis, quæ ad operationem explicandam referuntur. Itaque tertia de potentÿs cognoſcentibus, earumque ſpeciebus & habitibus diſceptat. Quarta de actu ipſo cognoſcendi. Quinta de obiecto cognitionis. Sexta de motione ad locum. Huius tractationis ſubiectum. Diſtributio.

DISPVTATIO I.

DE IMMORTALITATE ET NAtura Animæ rationalis.

ARTICVLVS I.

DIVERSÆ PHILOSOPHORVM veterum ſententiæ circa animæ immortalitatem.

Immortalitatem bifariam accipi.

IMMORTALE quemadmodum & æternum, bifariam dici conſueuit; aut quod nulla poteſtate, etiam diuina, aboleri valet, quo pacto ſolus Deus (vt alias eius loci interpretationes omittamus) immortalitatem habere dicitur, 1. ad Timoth. cap. 6. aut quod ſuapte natura nequit interire, quamuis per abſolutam Dei poteſtatem deficere poſſit, cuiuſmodi ſunt Angelus, materia prima, & id genus alia. Poſterior hic ſignificatus duplicem adhuc comprehendit: nam quæ eo modo ſunt immortalia, vel ſubſtantiæ ſunt, vt Angeli, cœleſtia corpora, materia prima; vel accidentia eorum peculiaria, vt ſpecies intellectiles Angelorum, Solis lumen, relatio creaturæ ipſi materiæ propria; ſi ſubſtantiæ ſint, immortalia, aut in corruptibilia per ſe vocantur; per accidens vero, ſi ſint accidentia, eo quod nullo vlteriori miraculo extinguentur, quam ſuorum ſubiectorum abolitione. Propoſita vero quæſtio de immortali ſecundo modo, quod ſubſtantia ſit, intelligi debet.

De quo immortalitatis genere procedat quæſtio.

Igitur eſſetne animus hominis immortalis, an vna cum corpore interiret, magno apud veteres ſtudio & contentione quæſitum fuit; primuſque inter eos, quorum ſcripta extiterunt, ea de re diſputaſſe dicitur Pherecides, referente Cic. 1. Tuſc. quæſt. deinde alii in Academia, in Lycæo, in Stoicorum porticu, cæteriſque philoſophantium gymnaſiis, dignam videlicet rati controuerſiam, in qua hominum ingenia deſudarint, cum omnium cauſa ageretur. Ea enim diſputatio eſt, vnde non ſolum diuini numinis colendi ratio magna ex parte dependet, ſed quæ ad ſummum hominis bonum definiendum, atque ad mores conformandos intereſt magnopere. Igitur animi immortalitatem aſſeruerunt Pherecides, eiuſque auditor Pythagoras, Triſmegiſtus, Diogenes, Thucydides, Thales Mileſius, Zoroaſtes, Anaxagoras, Aratus, Plato, Plotinus, Porphyrius, Proclus, Numerius, Longinus Platonicus, Theophraſtus, M. Tull. & alii, quos longa ſerie refert Nicol. Fabentinus lib. 1. de Immort. animor. ad Clementem IX. cap. 11. Eugubinus lib. 9. de Perenni Philoſophia. Fuit tamen inter hos diſcrimen. Nam quidam animum expertem omnis mortalitatis fecere: alii non ita, ſed longo poſt tempore, vel paulo poſt emori exiſtimarunt. Inter

Qui ex Philoſophis animæ immortalitatem aſtruxerint.

A quos Stoici eruditorum animas corpore ſolutas paulatim debilitari, & perire: ſapientum vero vſque ad vniuerſi conflagrationem perſeuerare dixerunt. Inter alios acerrimus animorum immortalitatis propugnator & vindex fuit Plato, nulluſque eam Phyſicis rationibus tam aperte tutatus eſt, vt conſtat ex Timæo, Philebo, Menone, & libris de Republ. adeo vt iudicia poſt mortem, pœnaſque ac præmia conſtituerit. Et vero eum nonnulli hac in re veritatis terminos

Huius immortalitatis acerrimus propugnator Plato.

B prætergreſſum fuiſſe, aſſeruiſſeque non hominum tantum, ſed belluarum quoque animas immortales eſſe; quem errorem Platoni attribuit, refellitque D. Thomas 2. cont. Gent. cap. 82. Sed ab eo Platonem alienum fuiſſe aſſerit Beſſario cap. 7. lib. 2. contra calumniatorem Platonis, & quidem iure optimo (vt nobis videtur) cum Plato in Timæo diſertis verbis affirmet animam brutorum eſſe mortalem.

C Animos interitui obnoxios eſſe, & cum corpore emori putauit Epicuræorum grex, quem plurima turba tam Græcorum, quam Latinorum ſecuta eſt. Atque inter eos Plinius lib. 7. Nat. hiſt. cap. 55. de anima brutorum, de quibus tam multa ſcripſit, optime meritus, de humana peſſime; cuius immortalitatem acerba mordacitate eſt inſectatus, certus nunc ea de re apud inferos malo ſuo, infelicique experimento. Illic videat (vt iocatur) vtrum ne aliquis poſt

Epicuræorum ſecta animæ immortalitatem denegauit.

D mortem ſit doloris ſenſus aut corpori, aut animæ; Vtrum vanitas ſit, poſt mortis etiam tempora, vitam immortalitatemque polliceri; illic diſcat, ſi nihil eſt, quod animæ agant, eſſe certe multum, quod patiantur.

Porro Galenus in hac quæſtione tam varius eſt, vt cuius fuerit ſententiæ, non ſat liquido conſtet. Nam in libro, qui inſcribitur; Quod animi mores corporis temperaturam ſequantur, Platonem exagitat, quod animi immortalitatem defendat. At vero in libro de Tremore

Varietas Galeni p...

E & rigore, ait; Si quis animam eſſe dixerit ſubſtantiam, quæ per ſe moueri queat, (quod vtique immortalitatis eſt argumentum) eum minime deceptum iri. Quapropter alii eum in priori ſententia fuiſſe credunt, alii in poſteriori. Sed minime mirandum eſt, dubium fuiſſe Galenum de animorum noſtrorum immortalitate, cum de ipſa animæ natura dubius fuerit, an ne qualitas, qualitatumve temperamentum ſit,

F an potius ſubſtantia eius libros euoluenti paſſim occurret.

ARTICVLVS II.

QVID ARISTOTELES IN re propoſita iudicarit.

QVod ad Ariſtotelem attinet, quid de animi immortalitate ſenſerit, controuerſum eſt.

...velint ...ri mortа- ...nimum ...iſſe.

A eſt Iuſtinus Philoſophus & martyr in ſua Parę-neſi. Theodoretus in libro de Natur. hom, D. Gregorius Nyſſen. in libro de Anima, Origenes in opere, quod inſcribitur φιλοσοφουμένῳ. Diuus Gregorius Nazianzenus in diſputatione contra Eunomium, Plutarchus in libro de Placitis Philoſophorum, capit. 1. Galenus in hiſtor philoſoph. Caietanus libro 3. de Anima, ca. 2. Pomponatius in ſuo libr de Immortalitate animæ, Simon Portius in libello de Mente humana, putant animum noſtrum caducum mortalemque feciſſe. B Eoque magis perſuaſum habent crediſſe Ariſtotelem, quod Alexander Aphrodiſæus auditor, ſic mentem eiuſdem Philoſophi ſolitus ſit interpretari, vt lib. 3 de Anima, & alibi, quem tamen ab hac calumnia liberaria nititur Eugubinus lib. 3. de Perenni Philoſophia, c. 21. & 22.

...io, quæ id ...t.

Primum igitur ſe offert locus ille initio librorum de Anima, cap. 1. text. 12. vbi affirmat, ſi intellectus citra imaginationem non eſt, cohę- C rere per ſe non poſſe, atq; extra materiam conſiſtere; quare cum cap. 8 lib. 3. tex. 39 ſtatuat neminem abſque phantaſmatis ope intelligere, oportereque eum, qui contemplatur, phantaſmata ſpeculari; conſequens eſt, vt exiſtimet non poſſe animum extra corpus eſſe, sed vna cum eo extingui.

...tio.

Secundo, quia 1. de cœlo, ca. 12. probat omne genitum eſſe corruptibile, & quidquid ortum eſt, aliquando interiturum. Quare cum ponat D animum initium habere, vt conſtat lib 12. Metaph. c. 3. text. 16. eundem aliquando diſſoluendum fore arbitratur.

...tio.

Tertio, quia 1. Ethicor. c. 10. Solonem coarguit, quod veram hominis felicitatem poſt mortem eſſe dixerit. Quæ repræhenſio ea potiſſimum ratione niti videtur, quod poſt mortem animus hominis, qui beari poſſit, non remaneat. Quod etiam apertius confirmat 3. eiuſ- E dem operis libro, c 6. dicens, poſt mortem nec boni quid eſſe, neq; mali; & lib. 12. Metaph. c. 7. text. 39. cum ait, Deo ſempiternam conuenire felicitatem, nobis vero non niſi ad breue tempus, dum huius vitæ munere fruimur.

...tio. ...2. de Anim. ...1. 7. & lib. ...Gener. c. 11.

Quarto, quia cum mundum hominumque generationes ab æternitate finxerit, vel dandæ eſſent infinitæ animæ, cum tamen 3 Phyſicæ F auſcultationis libro infinitum negarit, vel locum haberet migratio Pythagorica animarum in diuerſa corpora ſuccedentium, quod non minus à Peripatetica doctrina abhorret, vt alibi oſtendimus.

...ratio.

Poſtremo, quia ſi animum immortalem feciſſet, eundem à Deo creari exiſtimaſſet: quæ enim immortalia ſunt, ſicuti aboleri nequeunt, niſi à Deo in nihilum redigantur, ita neque produci valent, niſi diuinitus creentur. Ad quod Ariſtotelem animi creatio latuerit, ſuadetur, quia cum ipſe Deum naturæ neceſſitate agere crediderit, ſi à Deo animas creari putaſſet, aſſeruiſſet vtique omnes ab æterno fuiſſe productas; quod eius placitis aduerſari ex ſecundo argumento perſpicuum eſt. Itaque videtur Ariſtotel. animi humani immortalitatem penitus ignoraſſe.

Qui opinentur Ariſt. oppoſitum plane cenſuiſſe.

Alia tamen magni nominis Philoſophi contra opinantur, aſſeuerantque Ariſtotelem noſtros animos ab interitu alienos, atque omnis mortalitatis expertes poſuiſſe, ex quorum numero eſt Theophraſtus, qui cum tot annos Ariſtotelem in Licæo deambulantem audierit, credibile omnino eſt, ſæpe hac de re cum eo fuiſſe commentatum, ac quid ſentiret, cognouiſſe. Idem cenſuere Olympiodorus, Ammonius, Philoponus, Simplicius, Auicenna, vt refert Mirandula libro 4. de Examine vanitatis, cap. 9. Et de Latinis Diuus Thomas 2. contra Gentes, c. 79 & 8. Phyſ. lect. 12. & 12. Metaphyſ. lect. 3. & quodl. 10 quæſt. 3. art 1. Alb Magnus tract 2. de Anima, cap. 20. & tract. 3 cap 13. Ægidius libr. 3. de Anima, ad cap 4. Durandus in 2. diſt. 18 q. 3. Ferrar. loco cit contra Gentes, Eugubinus lib. de Peren. Philoſ. à ca. 18. aliique è recentioribus non pauci.

Quib. ex locis id deprehendant.

Sunt vero apud Ariſtotelem ad hanc ſententiam ſtabiliendam multa & illuſtria teſtimonia. Nam 1. de Anima, capite quarto, text. 65. & 66. appellat intellectum noſtrum diuinum, interitus, & paſſionis expertem. In 2. item libro capite primo, text. 11 ait, nihil obſtare quominus aliquæ partes animæ ſeparabiles ſint, quia nullius corporis ſunt actus. Et cap. 2 text. 21. ait intellectum, qui ſpeculatur, eſſe aliud quoddam genus animæ à ſentiente & vegetante diſtinctum, quod perinde atque perpetuum ab eo, quod occidit, ſeiungi ſeparatique poſſit. Idemque affirmat de intellectu agente, capite 5. lib 3. text. 19. Dixerat autem tex. 17. has duas facultates intellectricis animæ differentias eſſe. Præterea 12. lib. Metaph. c. 3. text. 17. ſcribit, nihil prohibere, quominus diſſoluto compoſito, forma remaneat. Quod de ſola anima humana dictum conſtat. Rurſus, omnis potentia immaterialis, cum ſit extra materiæ conditionem, vacat interitu: at intellectum immaterialem eſſe multis in locis affirmat Ariſtoteles, vt 1. de Partib. anim. capite primo, libro tertio, de Anima, cap. 4. tex. 4 & 6. & 15. & 19. Poſtremo, libro ſecundo, de Gener. animal. ca. 3. docet mentem extrinſecus aduenire, hiſce verbis; λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον, οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια, id eſt, reſtat igitur vt mens ſola extrinſecus accedat, eaque ſola diuina ſit; nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Quibus verbis ſignificat Ariſtoteles, animum

 hu-

humanum non educi è gremio materiæ, ſed diuinitus creari, atque adeo immortalem eſſe. Cuius contrarium ante illa verba, quæ nunc citauerat, præmiſerat de formis cæterarum animantium, eas videlicet extrinſecus aduenire non poſſe, quod operationis tantum corporeæ ſint principia.

Occupatur aliquorum obiectio.

Nec audiendi ſunt, qui ſuſceptæ opinionis retinendæ ſtudio, hunc locum adeo detorquent, & de intellectu agente, id eſt, de Deo intelligendum arbitrantur; cum Ariſtoteles non de Deo, ſed de anima: nec de Diuin , ſed de humano intellectu eo loco palam diſſerat. Quos etiam Philoponus ſcita ratione vrget; Qui fieri poſſit, inquiens, vt de Diuina mente illud ab Ariſtotele dictum putemus, cum ſcribat, non ſatis hoc adhuc conſtare, vtrum hæc vis à cæteris animæ facultatibus, & ab ipſa materia abiungi poſſit? Siccine de prima mente loqueretur? an non omnibus certum eſt, hanc æternam, & omnis interitus expertem eſſe? Hæc ille. Tandem ſi habenda fides eſt iis, quæ Themiſtius in Paraphraſi ſuper 3. de Anima, cap. 37. refert; ſuam de re propoſita ſententiam diſerte expreſſit Ariſtoteles in Dialogo, quem ſcripſit ad Eudemum familiarem ſuum, cuius etiam meminit Cicero 1. Diuinat. Plutarchus in Vita Dionis, & in conſolatoria ad Apollonium, vbi multis rationibus animi noſtri immortalitatem aſtruit.

Hac in re dubium hæſiſſe Philoſophum, qui affirmant.

Alii denique Ariſtotelicæ doctrinæ haud mediocriter ſtudioſi, in quibus eſt Scotus in 4 Sent. diſt. 43 quæſt 2 art. 2. Heruæus quodl. 1 quæſt. 11. & lib. 1. Sent. diſt. 1. quæſt. 1. Niphus in opuſculo de immortalitate animæ, c. 1. hiſce in vtramq; partē animaduerſis rationibus, cenſent Ariſtotelem omnino dubium in quæſtione fuiſſe, ac modo ad hanc, modo ad illam ſententiam inclinaſſe. Nobis videtur, eum, etſi aliquantulum hæſerit, magis tamen propendiſſe in eam partem, quæ animum immortalem facit Sed quia videbat ſe hinc argumentis perurgeri, illo præſertim de animorum infinitudine, perplex dictorum varietate rem obſcuraſſe; vel certe ita diſputationum ambage ita implicuiſſe, vt ingenia potius ſtudioſorum ad inueſtigandum excitaret, quam aliquid certum fixumque relinqueret.

Probabile eſt ad immortalitatem animæ magis inclinaſſe.

Reſpondetur ad argumenta facta in oppoſitū.

Diluemus igitur in gratiam tanti Philoſophi ea argumenta, quæ in eius doctrina animum omnino mortalem faciebant. Ad primum dicendum erit, cum Philoſophus aſſerit noſtram mentem non intelligere abſque phantaſmatis, non loqui de anima abſolute, ſed vt eſt corpori vnita; neque vero propter eorum concurſum infringitur argumentum illud, quo ex actione intelligendi, etiam in eo porte animæ immortalitas comprobatur, vt in ſequentibus fiet apertum. Ad ſecundum, omiſſis aliorum interpretationibus, dicendum eo loco tantum haberi, id, quod per motum & generationem incipit, neceſſario finem habere; animam vero rationalem non eo pacto gigni. Ad tertium, omnia illa loca intelligenda eſſe de humana felicitate, de qua erat inter Philoſophos diſputatio, quæ cum opes & alia externa bona requirat ab eo ſeparatæ animæ ſtatu aliena maxime eſt. Quartum, quod plus habet difficultatis, ſolutum iam eſt lib. 3 Phyſic. cap 8. quæſt. 1. artic. 5. Ad vltimum dices Ariſtotelem cognouiſſe animas intellectiuas creari à Deo, neque tamen exiſtimaſſe eas abſque principio extitiſſe: quia illa tantum ſtatuit neceſſario Deum produxiſſe ex æternitate, ad quorum ſiue effectionem, ſiue præparationem, nullius cauſæ ſecundæ concurſus exigitur. Ad animæ vero rationalis infuſionem requiritur diſpoſitio accidentium, quam agens naturale inducit; quæque ipſius animæ introductionem & vnionem cum materia attingit. Atque hæc de veterum Philoſophorum, deque Ariſtotelis ſententia dicta ſufficiant.

Ad 1. *Ad 2.* *Ad 3.* *Ad. 4.* *Ad. vlt.*

ARTICVLVS III.

ANIMAM RATIONALEM IMmortalem eſſe naturali lumine demonſtratur.

Qvoniam ſuperiori articulo oſtendimus ex Ariſtotele aliorumque ſententia, animam rationalem immortalem eſſe, operæ pretium erit inueſtigare an demonſtratione aliqua euidenti ve ratione eam veritatem aut aſſecuti ſint, aut aſſequi potuerint. Qua de re concluſionem huiuſcemodi ſtatuimus Anima rationalis immortalitas naturali ratione demonſtratur. Quæ concluſio non aliter ſuadenda eſt, quam adductis iis argumentis, quibus plerique Philoſophorum, aut etiam Theologorum, ad id inſtitutum vſi ſunt.

Anima immortalitatem monſtrari.

1. Argum.

Primum ſit: Anima rationalis eſt ſubſtantia per ſe ſubſiſtens, & ſpiritualis, Ergo eſt immortalis. Conſequentia bona eſt, cum neq; ipſi Angeli alio ex capite immortalitatem vendicent, quam quod tres illas conditiones in antecedente poſitas ſortiantur. Primam igitur in animam etiam quadrare ſatis liquet ex iis, quæ tum primo Phyſicorum, capite 9. quæſt. 9. tum primo de Generatione, cap. 4. qu. 8. ſcripta ſunt, quib. in locis vniuerſim probatur, in quouis Phyſico compoſito, atq; adeo in homine formam ſubſtantialem inueniri, quæ non eſt alia, quam rationalis, vt qu. 21 eiuſdē 4. capitis oſtenſum eſt Secunda etiam ſuperius lib. 2. cap. 1. qu. 2. ex profeſſo traditur Tertia demum nunc eſt vberiori ſtilo deducenda, ex operatione videlicet, atque potentia ſpiritualibus apud nos repertis. Ex operatione

Eſſe item ſpiritualem colligitur ex actibus

peratione quidem, hunc in modum: Actus cognoſcendi nonnulli ſpirituales ſunt in nobis, hoc eſt, neque ex materia conſtantes, neque à materia ſubiectove dependentes; ergo & potentia illos immediate eliciens ſpiritualis erit; & conſequenter ſubſtantia, vnde talis potentia manat, erit itidem ſpiritualis. Vtraque conſequentia per ſe nota eſt in Philoſophia; ſiquidem, vt Diuus Dionyſius capite vndecimo de Cœleſti hierarchia, ſapienter annotauit, operatio conditionem potentiæ operantis ſequitur; potentia vero, naturam, hoc eſt, ſubſtantiam, vnde effluxit. Aſſumptum igitur probandum reſtat. Nam actus, & obiectum ſibi inuicem proportione reſpondent, vt ſi hoc ſupernaturale exiſtat; ſi à loco, temporeque ſit abſtrahens, ac denique immateriale; eaſdem quoque prærogatiuas obtineat actus, ita poſtulante natura, quæ in omnibus ſemper conſona eſt: cum igitur humana cognitio ad obiecta ſpiritualia terminari poſſit, ac ſoleat, cum item in ea obiecta tendat plerumque quæ nulli ſingulari cognitioni ſint addicta, id eſt, in vniuerſalia (nihil enim intereſt an natura Leonis verbi gratia quam conſideramus huic, aut illi differentiæ ſit contracta; hoc in loco, aut tempore reperiatur) erit plane talis cognitio ſpiritualis, atque à materię conditionibus, quoad fieri poſſit, immunis; vt quandoquidem vniuerſalis exiſtere non poteſt cum elicitur, in actuque exercito ponitur ad obiecti ſaltem in differentiam ſeſe accommodet, eo pacto, quo diximus. Verum igitur erat propoſitæ rationis aſſumptum, nimirum dari in nobis ſpiritualem cognoſcendi actum.

...tligendi a- ...uſſe ſpiritua- ...guitur ex ...nis.

...colligitur ...umine hu- ...cognitio-

Quod rurſum confirmatur obſeruatis propriæ cognitionis humanæ conditionibus, per quas à cæteris materialibus cognitionibus diſtinguitur. Etenim humana cognitio adeo eſt ſubtilis, vt ad intimas etiam rerum quidditates aut penetret, aut penetrare contendat; adeo ſagax, vt quæcumque ſunt re ipſa coniuncta diſcernat, diiudicetque quidnam ad earum pertineat eſſentiam: quid ex ea profluat, quid contingenter inſit. Eſt item adeo potens, vt quæ neque ſunt, neque eſſe poſſunt, & apud ſe fingat, & varios modos, atque habitudines inter ipſa excogitet; vt à minimis effectis ad ſummam cauſam progrediatur diſcurrendo: vt in ſe quoque animaduertat, quam certo, quamque euidenter obiectum attigerit; vt ſe ipſam à quacumque re alia, atque adeo ab obiecto diſtinguat, quæ eſt perfectiſſima reflexio, ad quam ſenſitiua recordatio nequit accedere, cum rem cognitam in præterito, concrete ſolummodo percipiat.

Præterea, experimur elicere nos credendi actus, coniectandique in futurum, atque etiam præteritorum recordandi, ſine vllo vitæ tuen-

...telligen- ...s ſint à ...s maxi- ...ani.

A dæ, propagandæque fine ſed cognitionis ſolius gratia, veluti cum res geſtas olim accipimus, cum futuras planetarum coniunctiones, atque oppoſitus ſpeculamur, aut etiam de Angelis, aliiſue entibus Metaphyſicis diſputamus; quæ omnia longe remota ſunt ab vſu ſenſuum, minimeque ad illos pertinentia. Cum igitur, tot, tamque nobiles exiſtant cognitionis humanæ conditiones, negari non poteſt illam ſupra materiæ naturam eminere, proindeq; ſpiritualem B eſſe, quod contendimus.

Item vero non minus aperte oſtenditur inſpectis actibus liberis appetendi; adeo enim independentes ſunt à materia, vt nullum ſit creatum agens, quod illos poſſit directe impedire, aut promouere, & quod hinc ſequitur, neque efficere; vt aut aliquem exerceamus, aut nullum, quæ eſt libertas abſoluta tam à contrarietate, quam à contradictione Id, quod ideo euenit, quia nullo præterquam infinito bono, eo C que præſente euidenter, ſatiari, tranquillarique appetitus valet. Quis autem non videat tantam immunitatem, atque excellentiam in actũ corporeum competere non poſſe?

Quam independentes à materia ſint actus liberi appetendi.

Iam vero ex potentia ſpirituali hunc in modum animę ſpiritualitas concluditur. Eſt in nobis facultas intelligendi ſpiritualis; ergo & ſubſtantia à qua fluat, cui inexiſtat, cuius virtute operetur. Antecedens de quo ſolum dubitari poſſet, probat D. Thom. tum alibi, tum 2. contra gent capite 49. & 1. p. quæſt. 75. articulo ſe- D cundo, ratione ducta ab Ariſtotele lib. 2 de anima capite decimo text 104 & libro 3. cap. 4. & 5. Etenim intellectus percipere valet omnia corpora (neque enim vlla ratio afferri poteſt, cur eorum aliquod ipſius aciem effugiat) oportet igitur illum à natura corporis nudatum eſſe. Huius conſecutionis vis, quæ lib. 2. de anima capite primo quæſt. 2. articulo ſecundo latius inculcatur, ex eo nunc breuiter oſtēditur. Quia ſi intellectus non foret omni corporalitate nu- E datus, ſpeciem cuiuslibet corporei obiecti non poſſet admittere; ſiquidem materiale organum, in quo reſideret, limitatum eſſet ob ſuam imperfectionem, vt patet inductione omnium potētiarum ſentientium, nulla enim illarum alterius ſpeciebus conſignari valet, quemadmodum neque eis vti ad cognitionē, & ſi fortaſſe in ipſius organo recipiantur, ergo ſi vniuerſam corpoream naturam intellectus ſit percepturus, neceſſum erit ab omni materia immunem eſſe; vt F eo pacto, cuius corporeæ entitati percipiendæ inueniatur indifferens. Cur autem, vt naturam ſpiritualem cognoſcat, non ſit opus ab ea exutum eſſe, citato loco explicatur.

Ex potentia animæ ſpirituali, eiuſdem ſpiritualitas monſtratur.

intellectum potentiam eſſe ſpiritualem.

Hactenus id ſolum oſtendimus animum noſtrum ſubſtantiam eſſe per ſe ſubſiſtentem, atque ſpiritualem, quod erat primi argumenti, in quo verſamur, antecedens; certa igitur eſt

illa conſecutio, quam ſuperius fecimus; eſſe illum quoque immortalem. Quapropter non immerito D. Auguſtin. libro de immortalitate animæ ſtatuit ad eandem immortalitatem demonſtrandam, à ratione, id eſt, ſpirituali ſiue operatione, ſiue potentia incipere oportere. Quod ita vlterius confirmatur. Cauſa materialis in ſubſtantiam ſpiritualem per ſe ſolum influere nequit, vt ipſo naturæ lumine notum eſt, quandoquidem à ſola cauſa materiali inmaterialis influxus, qui tantum ab ſpirituali ſubſtantia recipi poteſt, prodire non poteſt. Non igitur hæc ab illa exiſtentiam recipiet. Tunc ſic; Anima rationalis exiſtentiam non capit à materia, nulla igitur ratione per cauſas naturales ab ea poterit talis exiſtentia auferri, quod eſt eſſe immortalem. Extrema hæc conſecutio nota eſt, cum corruptio aliter non contingat in formis ſubſtantialibus, quam per diſſolutionem ipſarum à materia, à qua pendebant in exiſtendo.

Independentia animæ à materia eam arguit immortalem.

Secundum arg. principale.

Secundum argumentum principale pro huius articuli concluſione ſic habet. Nihil per ſe ſubſiſtens corrumpi poteſt naturaliter, niſi ſubſtantia alia pariter generetur: quemadmodum late diſſeritur libro primo, de generatione capite quarto quæſt. 17. At forma rationalis per ſe eſt ſubſiſtens, vt ſuperius vidimus libro ſecundo de anima capite primo qu. 2. neque cum ipſius corruptione coniuncta eſſe poteſt alterius ſubſtantiæ generatio, cum ſimplex ſit entitas (alioquin ſi ex materia, & forma etiam componeretur, in phyſicis compoſitionibus, ſine exitu procederetur) nullaque proinde ſit relinquenda materia, quæ nouæ generationi ſubſterni valeat; Anima igitur rationalis corrumpi non poteſt. Confirmatur argumentum, quia anima rationalis per ſolam creationem exiſtentiam capit, vt quæſt. 3 eiuſdem libri non ex diuinis tantum literis, Patrumque teſtimoniis, ſed ratione etiam oſtenditur, ergo à nulla cauſa naturali deſtrui poteſt. Conſequentia ex eo vim habet, quia quemadmodum omne corruptibile generabile eſt, teſte Philoſopho, ita quidquid ſola creatione produci poteſt, à ſola cauſa creante corrumpi poterit. Ad hæc non parum efficacia argumenta, alia accedunt, quæ etſi non vrgeant omnino, digna tamen ſunt, quibus bene moratus quiſq; in propoſitæ concluſionis aſſenſum inclinet.

Anima per ſolam creationem exiſtentiam accipit.

Tertium arg.

Tertium, eſt appetitus in homine naturalis ad vitam ſempiternam; ergo anima ſaltem immortalis erit. Conſequentia probatur, quia appetitus naturalis non eſt fruſtra. Antecedens vero ſuadetur primo ex elicito deſiderio, quod vnuſquiſque experitur, non ſolum diu viuendi ſed etiam gloriæ comparandæ. Quam ſit autem vehemens ipſum deſiderium inde patet, quoniam tantum apud quoſdam valuit, vt ſibi manus inferrent, quo citius vita immortali potirentur, vt de Cleombroto, ſeu Theombroto memorat Diuus Auguſtin. libro primo de Ciuitat. Dei capite 22. Is autem Theombrotus, lecto Platonis dialogo, qui Phędon inſcribitur, in quo de immortalitate animæ diſputatur, ſtudio immortalitatis illico experiendæ, ex alto ſe dedit præcipitem, vt atteſtatur Cicer. 1. Tuſcul. quæſt. Plura huic affinia exempla, reperies apud Lactantium libro ſecundo de diu. Inſtit. Secundo ex aſſidua, vehementique contentione, atque æmulatione relinquendi ſui monumenta, tum conſcribendis voluminibus, tum etiam magnificis operibus conſtruendis; hinc enim Mauſolæa, Coloſſi, pyramides, & columnæ, ſubſtructioneſque aliæ prodigioſæ. Tertio ex humana propenſione degendi perpetuo in ſocietate, & communione multorum. Hinc forum iura, templaq; communia, nimirum dum à pluribus idem deligitur locus ad colendum Deum. Idem Iudex controuerſiarum; eadem ratio legum, ſecundum quas viuant. Huc videtur alluſiſſe ſanctus Iob capite tertio illis verbis; Nunc enim dormiens (ſcilicet per mortem) ſilerem & ſomno meo requieſcerem cum Regibus, & principibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudines, aut cum principibus &c. Ex quo loco D. Thomas colligit hominem ſecundum animam poſt mortem ſubſiſtere; ibidemq; Caiet. probat Iobum ſupponere animæ immortalitatem, ac loqui ſecundum ſtatum naturæ animæ rationalis, ſecluſa conſideratione diuini ordinis, ſecundum pœnas, vel præmia, quamuis D. Greg. lib. 4. moralium capite vigeſimo ſeptimo ad eundem locum dicat, Iobum loqui de Angelis beatis, ſanctiſque Eccleſiæ prædicatoribus, quorum conſortium optabat, niſi id originalis culpa prohiberet. Quæ interpretatio ad ſpiritalem potius, quam literalem (vt vocant) ſenſum referenda eſt.

Dari in homine appetitum immortalitatem.

D. Thom.

D. Greg.

Quartum

Quartum, non modo certum eſt, Ecſtaſim, hoc eſt, intentam quandam partis rationalis ad res ſublimes abſque vllo ſenſuum vſu applicationem ſupernaturaliter dari: ſed etiam probabile naturaliter poſſe aliquando euenire, vt late diſputauimus libro tertio, de anima capite octauo quæſtion 8. articulo tertio: nec immerito, ſiquidem ea vehemens applicatio, etſi ardua ac laborioſa, proindeque admodum rara exiſtat, non tamen tantæ eſt eminentiæ, vt circa miraculum euenire interdum nequeat; poterit ergo naturaliter anima rationalis per ſe ſubſiſtere, immortaliſque permanere; quandoquidem vnum quodq; ſicuti ab altero in operando per ſe non pendet, ita neque in eſſendo. Neque vero (vt hoc ſemel moneamus) ſuſpecta cuiquã videri debet ea conſecutio, qua ex vna, vel altera operatione animæ abſq, corporis ſocietate edita, illius immunem à corpore ſubſiſtentiam

colligi-

colligimus, quamuis multas alias vegetandi ſcilicet, ſentiendique actiones abſque corporis conſortio nequeat exercere. Enim vero, ſi ſemel per breue tempus cohærere poſſe animam extra corpus deprehendamus; nulla ratio eſt cur longiori, atque ideo infinito ſubſiſtere eam poſſe denegemus.

Quintum arg. Quintum, Nullum eſt in hac vita tantum bonum, quod adepti tandem aliquando non faſtidiamus, quantumuis illud auide appetiuerimus, iucundumque ac ſuaue viſum fuerit. Vnde ad alia ſemper mens anhelat, ſi quod forte inueniat obiectum, in quo quieſcat, vt ſequenti ratione perpendemus. Signum igitur eſt animæ naturam, ac facultates cognoſcendi, & deſiderandi eidem proprias caduca omnia tranſcendere, naturæque dignitate ſuperare, quandoquidem eorum nullum inuenitur, quod ipſis tandem non frigeat, ac vileſcat. Hinc D. Gregor. homil. 26. in Euang. Corporales deliciæ, cum non habentur, deſiderium accendunt: habitæ vero in faſtidium vertuntur; in eis appetitus placet, experientia diſplicet, &c. à qua conditione longe abſunt æterna bona, de quibus illud celebratur; Neque eorum copiam faſtidiri, neque famem cruciare.

...mortali ani... mortalia vi... ...nt. ...us Dami. ...lug.

...um arg. Sextum, Quod ſuperiori affine eſt, ex inſito nobis beatitudinis in communi appetitu eruitur. Nihil eſt, quod humanum deſiderium ſatiare poſſit, eo ſaltem ex capite quod ſit tandem finem habiturum; vnde vox illa eſt Auguſtini initio confeſſionum ſimile deſiderium intra ſe experientis. Feciſti nos Domine ad te, & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te; quod non minus pie, quam vere diſſeruit etiam capite vigeſimoquinto Manualis. Quapropter ſi prædictum deſiderium fruſtra eſſe non debet, vtpote quod nobis naturæ inſeuerit, conſequens ſit, vt aliqua ſaltem pars noſtri beatitudinem ſine termino poſſidere poſſit; quod abſque immortalitate non continget.

...m ſit ar... in homine ...itudinis ap...io.

...imum arg. Septimum, Quoniam naturale eſt homini ſecundum virtutem viuere; quod principium ſane conuelleretur, ſi homo iumenti more interiret. Vnde Auguſtinus 6. confeſſionum cap. vlt. Si animus, inquit, mortalis eſt. Epicurus in animo meo palmam habet. Quapropter ſi ab auctore naturæ Deo ſatis (vt par eſt) ad moralem vitam ſumus inſtructi, fatendum omnino erit animorum immortalitatem naturalem eſſe, cum alioquin nullus pene inueniretur, qui ſtudioſæ vitæ operam daret.

...uum arg. Octauum, ex Dei prouidentia deducitur, illudque luculenta oratione proſequitur D. Chryſ. homil. 4. de prouidentia Dei, deſumpſiſſe quæ videtur ex 21 capite libri Iob. Etenim in mortali vita ſtudioſi homines frequentius aduerſa patiuntur; improbi proſpere habent, neceſſe igitur eſt aliam ſupereſſe immortalem, vbi A ſtudioſi ab improbis iuſta fore diuidantur; quod citato loco Iobi ita habetur. Iſte moritur robuſtus, ſanus, diues & fœlix: alius moritur in amaritudine animæ abſque vllis opibus; & tamen ſimul in puluere dormient, & vermes operient eos. Ecce obiectionem. Sequitur Iobi reſponſio. Certe cognoui quia in diem perditionis ſeruatur malus, &c. Quin etiam D. Clemens libro tertio recognitionum teſtatur, Sanctum Petrum argumentatione hac vſum fuiſſe. Si Deus iuſtus B eſt, anima eſt immortalis: cuius argumentationis vim eleganter etiam D. Greg. Nazianz. expreſſit carmine Iambico de ſe ipſo aduerſus inuidos hunc in modum. *Ex diuina prouidentia animorum arguitur immortalitas.*

Graue aliter eſſet rebus hic duris premi;
Niſi ſummus olim verteret talos Deus.

Simile argumentum confecerat Plato in dialogo de animæ immortalitate, ita ferme. Iuſtum eſt ſceleſtos homines poſt obitum ſuorum criminum pœnam dare, iuſtos præmia recipere. *Plato.* C Et ante illum Socrates apud Ciceronem 1. Tuſcul. duas animorum è corpore abeuntium vias ſupereſſe dicebat; alteram, qua à Deorum concilio longe digrederentur, alteram, qua facilis illuc pateret aditus. Plura ad hoc argumentum, ſicuti ad alia ſuperiora ex philoſophorum fontibus hauſta congerit Eugubinus libro nono de perenni philoſophia, quæ, ne ſimus longiores, conſulto præterimus. *Socrates.*

D Quod vero propoſita argumenta non tam ſtricte atque euidenter rem conficiant, vt illa, quæ apud Euclidem ſunt; non ideo ſuſpicioſa videri debet eorum firmitas, & efficacia. In quam ſententiam Ariſtoteles 1. Ethicor. capite tertio ita ſcribit. Dicitur autem ſatis, ſi declaretur perinde, ac ſubiecta materia poſtulat; ipſum enim exactum non eſt in omnibus ſimili modo rationibus flagitandum. Et poſt pauca Eſt enim eruditi exactum ipſum in vnoquoque genere flagitare, quatenus fert ipſius rei natura. Simile namque videtur eſſe (id eſt, æque in- E eptum) Mathematicum ſuadentem probare, & ab oratore demonſtrationes exigere. Quo loco obſerua non ſolum in gratiam intellectus imbecillioris dicta hæc fuiſſe ab Ariſtotele; ſed etiam quia frequenter accidit, vt materia, de qua agitur, amplius non ferat; ſicque fieri poſſe vt à nullo intellectu, quantumlibet perſpicaci exactior probatio proferri valeat. Atque ita tandem Scotus quodlib. 9. Phyſicam illam demonſtrationem approbat, qua ex ſpirituali operatione F animæ, independentiam illius à corpore in exiſtendo collegimus, & ſi alibi, vt paulo inferius attingemus, aliquanto tenacius pro aduerſa parte pugnarat. *Non eſſe in rebus omnibus æquam argumentorum vim exigendam.*

Oppones tamen non videri poſſe demonſtrari animæ noſtræ immortalitatem, cum inferius oſtendendum ſit, id dogma de fide eſſe. Sed occurrendum non omnia, quæ fides do- *Obiectio. Diluitur.*

ces,

cet, ſupernaturali cognitione teneri oportere, ſi alioquin ſatis ſint perſpecta naturali lumine, vt omnium hominum futurum interitum, metallorum venas in Hiſpania, & ſimilia, quæ cum naturalia ſint, naturæq; lumine nota, in diuinis tamen oraculis habentur. Secus de propoſitione illa, Deus eſt, quā licet naturali lumine quis notam habeat, ad iuſtificationē tamen requiri, vt ſupernaturali cognitione approbetur, docēt meliores Theologi, ob illā D. Pauli ſententiam ad Hebræos 11. Credere oportet accedentem ad Deum quia eſt: nihil enim vetat ea, quę naturali demonſtratione aſſequimur, ſupernaturali etiam, ſed tamen euidenti iudicio approbari, de quo in Theologia explicatius.

Cognitio ſupernaturalis non impedit naturalem cognitionem eiuſdem rei.

A

Ex dictis ergo colligere licet id, quod D. Chryſoſt. citato ſermone fecit, eos, qui de immortalitate animæ dubitant, dubitare etiam poſſe, an in meridie dies ſit. Nō alia ſane ratione quā quia id iam naturali lumine ſit conteſtatum. In eademque fere verba conuenit etiam Aug. 13. de Trinitate c. 9. ſed & D. Thom. tum alibi, tum 1. p. q. 75. art. 2. & 6. concludit neceſſe eſſe affirmare animam intellectiuam eſſe incorruptibilem, ac ſubſiſtentem. Libro item 2. contr. gent. c. 79. ait patere intellectum humanum incorruptibilem eſſe. Quod autē neceſſarium eſt, naturalique lumine patet, exploratam habet ſuæ veritatis rationem: ergo, &c. Deniq; hac ſaltem ætate ita celebre eſt animæ immortalitatem demonſtrari, vt iure temerarius habeatur, qui noſtræ aſſertioni refragetur, minimeq; credendum eſt refragaturos Scotum, & Caietanum, ſi nunc viuerent, etſi aliquando aliter cenſuerint. Qua in re multo grauius aberrauit Iulius Scaliger exercitat. 307. num. 33. cum ſcribit adeo neſcire nos immortalitatem, vt quotidianis ſuſpicionibus, vel perſuaſionibus etiam nunc ſit controuerſa, ſolaque fide agendum.

D. Chryſoſt. Non dari locum dubitandi de anima immortalitate. D. Auguſt. D. Thom.

Eam temere negari à Philoſopho naturali. Scotus 4. d. 43. q. 2. Caiet. in c. 9. Epiſtolæ ad Rom. & in c. 3. Eccleſiaſtis.

B

C

D

Duo autem ſunt ad extremum huius articuli aduertenda. Primum, cum naturali lumine cognitam eſſe immortalitatem animæ aſſerimus, non excludere nos peculiaria quædam auxilia, & illuſtrationes mentium, ſine quibus fortaſſe id aſſequi non potuerunt philoſophi poſt primi parentis lapſum. Secundum non vſos fuiſſe nos auctoritate Concilii Lateranenſis infra citandi ad hanc aſſertionem comprobandam, quia quamuis ibi hæreſis damnetur, qui ſecundum Philoſophiam dixerit animā rationalem mortalem eſſe: non tamen propterea fit, vt inuenta iam ſit Philoſophica ratio, qua immortalis eſſe demonſtretur, quod nunc contendimus.

E

F

ARTICVLVS IV.

OBIECTA QVÆDAM ADVERSVS *ſuperiora argumenta, & eorum diſſolutio.*

SEd vt argumenta, quibus proximo articulo immortalitatem animæ oſtendimus, probatiora fiant, à calumniaque vindicentur, ſic primo obiicitur; aduerſus primum Si ex proportione, quę inter actum, & obiectum requiritur, recte colligeretur illum debere eſſe ſpiritualem, aut ſupernaturalem, ſi obiectum eaſdem conditiones habeat; pari ratione colligendum eſſet eundem actum fore ſubſtantiam, aut infinitum ſi ad obiectum tendat, quod ſubſtantia ſit, aut infinitum. Id autem falſum eſt in actibus creatis etiam beatificis, qui & accidentia ſunt, & finitam habent entitatem: ergo. Deinde D. Thomas 1. part. q. 84. art. 7 aperte docet intellectum noſtrum ſemper intelligere in hac vita quidditatem vniuerſalem, vt exiſtentem in aliquo particulari. Non ergo circa obiecta vniuerſalia proprios conceptus elicimus, atque adeo neque ſpirituales.

Prima obi contra 1. a

Aduerſus tertium. (Neque enim contra ſecundum quicquam occurrit.) Non anima proprie, ſed homo eſt, qui ſempiternitatem appetit; & tamen ipſe mortalis eſt. Ergo ex ea appetitione perperam concluditur immortalitas. Accedit quoniam non brutæ animantes ſolum, ſed res etiam inanimes propenſiones ſuas, atq; vt ita dicam, deſideria ſemper eſſendi non obſcure declarant. Illæ quidem aſſidua victus quęſitione, fugaque nocentium, ac ſimilaribus aliis inſtinctibus: hæc autem innato appetitu loci conſeruantis, conformationeque figuræ illius, quæ minus pateat externis incurſibus: & tamen nemo hinc deduci immortale quippiam eis ineſſe; ergo neque in nobis partem aliquam immortalem reperiri appoſite confirmatur. Illa etiā cōmunis hominum appetentia gloriam comparandi, ad eumque finem moliendi plurima, de quibus in eodem tertio argumento agitur, mortalitatem potius humanam probant, quam perennitatem naturalem animarum. Siquidem quemadmodum natura pro aſſidua corruptione indiuiduorum, propagationem generationum inuexit, ita homines certi alioquin ſui interitus, ea opera cœperunt machinari, quæ ſuorum auctorum memoriam conſeruarent, vt quo poſſent modo viuerent, ſi non in ſe, at certe in animis eorum, qui ſupereſſent.

2. Obiectio 3. argum.

Aduerſus quartum. Si naturaliter contingeret aliquando Ecſtaſis, ſæpiſſime quoque poſſet contingere: hoc autem nemo concedit; ergo neque illud erit concedendum. Probatur

3. Obiectio 4. arg.

batur maior, quia Ecſtaſis, vt in argumento dicitur, vehemens applicatio eſt partis rationalis, ita vt vires animæ non ſuppetant ad concurrendum cum ſenſibus, neceſſeque ſit eos interim feriari: multo autem ſuauius illa eueniet, quoties (quod non raro accidit) ſenſus omnes etiam interni ſomno ſopiuntur, quandoquidem anima tunc vires omnes ſuas applicare poterit ad operationem partis intellectiuæ; ergo, &c.

...iect. contra argum. Aduerſus quintum. Id tædium, quod nobis ingeneratur ex caducarum rerum vſu, ac experimento, non tam ex earum, quam noſtra limitatione, imbecillitateq; prouenit: quatenus ex frequenti ipſarum vſu, & perceptione fatigamur: vnde natura de tædio nobis prouidit, quo illas reſpueremus, antequam quidquam nocumenti inferrent. Itaque tædium (quod argumẽtum contendit) non in res ipſas nude, & ſecundum ſe ſpectatas; ſed in eaſdem vt cum appetitus noſtri limitatione, ac imbecillitate ſunt coniunctæ, concitatur.

...biect. contra argum. Aduerſus ſextum. Si appetitus ordinate appetat, non niſi ad felicitatem humano modo comparabilem, id eſt, finitam anhelabit, ſi quid vero vlterius deſideret, appetitio aut inefficax erit, & conditionata; aut certe ad optanda ea, quæ fides oſtendit, ſupernaturaliter eleuabitur.

...biect contra argum. Aduerſus ſeptimum. Etſi nulla eſſent ex actionibus ſtudioſis ſperanda præmia, ipſæ tamen per ſe dignę haberentur, quibus homines rationis compotes operam darent, ob illam conformitatem naturalem ad rationem. Illud autem quod Auguſtin. de ſe fatetur, hominis eſt, propriam infirmitatem, appetituſq; deprauati procliuitatem agnoſcentis.

...biect. contra argum. Aduerſus octauum. Quoniam ipſi virtuti ſatis eſt in præmium delectatio, ac iucunditas, quam ſecum affert. Vnde 1 Ethic. cap. 8. ſtudioſorum vita, inquit Ariſtoteles, voluptate non eget foris adiungenda; ſed habet in ſe ipſa voluptatem. Rurſum in ſupplicium vitii ſat erit id, quod Auguſt. primo Confeſſ. cap. 12. ſcripſit his verbis; Iuſſiſti Domine, & ſic eſt, vt omnis animus inordinatus, ipſe ſibi ſit pœna. Quod item Bernardus 5. de conſid. Omne aduerſum Deo, & ſibi aduerſari neceſſe eſt, vt ſit ſera querela. Quare factus ſum mihimet ipſi grauis? Et confirmatur obiectio, quoniam ad generalem Dei prouidentiam ſufficere videtur, ſi probi nulli inueniantur, quib. proſpere contingat in hac vita, ſi flagitioſi quibus aduerſe, quorum ſunt exempla non rara; quanquam in omnibus indiuiduis ita non eueniat. Quapropter temporariis virtutum actionibus, temporario præmio ſatis fiet, id eſt, honore, valetudine, ac diuitiis: qua de cauſa D. Cyprian. ſerm. de reſurrectione grandi Dei beneficio acceptum refert, quod in futura

Auguſt. *Bernard.* *Cyprian.*

A etiam vita, præſentis obſequia temporanea velit rependere, cum ſatis foret certa aliqua duratione compenſari.

Reſpondetur ad 1. obiect. Ad primum dicendum, obiectorum conditiones in actus debere redundare; modo tamen illæ à toto genere actuum non ſint alienæ: conſtat autem actus creatus ex ſuo genere eſſe accidentia, vnde nec ſubſtantiæ eſſe poſſunt, neque infinitæ entitates, eſto in ſubſtantiam infinitam terminentur. B Nimirum quantumuis duo aliqua ad inuicem proportionentur, ſi duo ſunt in aliquo diſtingui ipſa oportet. Ad id, quod ex D. Thoma citabatur, dicendum non formari quidem à nobis ſaltem ordinarie conceptus rerum vniuerſalium in hac vita abſque vlla connotatione, & reſpectu ad rem ſingularem: non tamen eum reſpectum obeſſe, quo minus proprii ſint tales conceptus, ac formaliter ipſorum vniuerſalium: quemadmodum alibi, & patris conceptus formaliter, ac proprie ſua obiecta C repræſentant, quamuis cum obliqua repræſentatione ſubiecti, ac filii.

Quæ proportio debeat eſſe actuum ad obiecta.

Ad 3. Quod aduerſus tertium obiicitur, dilues, negando haud recte colligi ibidem immortalitatem, alicuius ſaltem noſtræ partis. Porro res aliæ rationis expertes ad ipſam æternitatem deſideria ſua non extendunt, ſicuti homo; cum ad eam extenſionem nobilior appetitus, & cognitio requiratur, quam ſit in ipſis. Rurſum negan- D dum ex appetentia gloriæ, operumque magnificorum extructione, mortalitatem omnimodam colligi; ſed tantum totius hominis. Quin vero non leue eſt argumentum liberi ingenii, mentiſque ſuapte natura à materia independentis, in id artificium incidiſſe homines, vt ſe in viuentium animos inferant, quo viuant, extentque. A qua ſolertia, quam longe ſint cætera mortalia, nemo non intelligit.

Liber hominis appetitus ad æternaſe extendit.

Ad. 4. E Quod aduerſus quartum obiicitur, ſic explicandum Ecſtaſis, id eſt, operatio ſolius partis rationalis, ſi naturaliter fiat, inchoari debet ſociis ſenſibus, quam ipſi ſequi tandem non poſſint, vtpote vehementem: atque adeo ſolitariam relinquant. Vnde ſi ſenſus nihil operentur, aut ſomno, aut defectu generalis auxilii, prodire non poterit pars rationalis in nouum actum, nimirum, quia initio operationis neceſſe eſt, præbeant ſenſus occaſionem intellectui ſeſe applicandi; quæ tamen applicatio vehe- F mens non erit, vt oportet, ſi à vigilia in ſomnum dilabamur, ſed remiſſa potius, & flacceſcens.

Qua ratione ad Ecſtaſim prærequiratur ſenſuũ operatio.

Ad 5. In quintum argumentum obiectio falſum aſſumit. Non ſolum enim ex fatigatione, imbecillitateque noſtra prouenit tædium circa res creatas; ſed ex tractatione aſſidua earum, qua melius cognoſcimus, quantum ſit in eis inane. Quæ aduerſus ſextum & ſeptimum argumen- *Ad 6. & 7.*

O tum

mentum opponuntur, non eſt cur enodemus, cum illa argumenta topica omnino ſint.

Ad 8. Quod vero aduerſus octauum, ita eſt reſoluendum. Delectatio, & dolor intrinſece conſequuntur ex ſtudioſa, prauaque actione. At præmium extrinſecum quid eſſe debet, à ſupremoque gubernatore datum. Adde non raro euenire, vt multo maior ſit labor ſtudioſæ actionis, quam oblectatio inde exorta: rurſumq; maior in peccato voluptas, quam doloris ſtimulus: vt proinde hoc ſatis punitum cenſeatur, neque illa ſufficienti præmio cumulata. Ad confirmationem dic ipſas etiam actiones morales (de iis enim, quæ diuini ordinis ſunt, res eſt apertior) haud ſatis rependi præmiis temporariis, quia licet actiones illæ breui tranſeant, ſunt tamen ex ſe fixæ, atq; vt ita dicam, æternæ bonitatis, ſicuti & iudicia de obiectis immutabilibus æternæ ſunt veritatis. Itaq; qui Deum colit, qui maioribus obſequitur, aut alienis malis miſeretur, per accidens deponit eos affectus, vel quia materia deeſt, vel quia morbo, negotiove impeditur, vel quia arbitrium habet ad bonum defectibile. Vnde ſi nihil horum interueniat, ſtudioſæ affectiones per ſe erunt immobiles; atque adeo immortali felicitate digne. In quam ſententiam luculenter Firmiano lib 7. de diuino præmio, c. 10. ita ſcribit, ipſa virtutis perpetuitas indicat humanum animum permanere: & paulo poſt; virtus perpetua & conſtans eſt, & præmium illius ſempiternum. Adde ſi anima à corpore ſeparata tantiſper duret naturaliter dum præmia vel ſupplicia ſuſtinet; poſſe illam ſemper manere, cum nulla ſit ratio, cur certo aliquo tempore tranſacto, debeat occumbere.

Honeſtæ actioni præter delectationem præmiũ aliquod deberi.

Virtutis actionem per ſe fixã eſſe per accidens tamen breui perdurans.

ARTICVLVS V.

QVID DE EADEM RE FIDES *decernat.*

QVoniam, vt initio huius diſputationis dixim⁹, cognitio immortalitatis animarum præcipui cuiuſdam momenti eſt, operæpreciũ erit non ſolum quid gentium Philoſophi, quidve naturalis ratio; ſed quid etiam Catholica Fides ea de re decreuerit, indicare. Sit ergo prima aſſertio. De fide diuina eſt animam rationalem, homine intereunte, non extingui. Hanc multa ſacræ paginæ loca confirmant. Etenim Gen. 37. Deſcendam (inquit Iacob) ad filium meum lugens in infernum; quem locum, etſi Hebræi quidam de deſcenſu corporis ad ſepulchrum accipiant, plures tamen ex S. Patribus, de deſcenſu animæ ad inferos interpretantur. Nec immerito, quandoquidem ſepulchrum nullum erat, vbi conditus eſſet Ioſeph exiſtimatione parentis, quem putauerat à fera dilaceratum, deuoratumque fuiſſe, vt ad ſepultum filii corpus ſe deſcenſurum vere affirmaret, Iob 21. Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. Et ne inferni nomine ſolum ſepulchrum intelligeremus, eodem capite ſingulari numero de quolibet impio ſubauditur. Ad ſepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit. Quia, inquit Lyranus, quamuis corpus mortuum ſepeliatur, anima tamen, quæ immortalis eſt, vigilabit, & punietur. Eccleſiaſtis 12. Ibit homo in domum æternitatis ſuæ; &c. ac paulo poſt interiecta nonnullarum rerum pereuntium, maxime hydriæ ſimilitudine ad fontem attritæ, additur, Reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deũ, qui dedit illum. In libro etiam Sapientiæ à capite ſecundo ad quintum vſque planiſſime traditur animas cum corporibus non occumbere, ſiue illæ piorum hominum, ſiue impiorum fuerint. Itaque coarguuntur ii, qui hanc, quam degimus, temporariam vitam ſolummodo agnoſcebant, nec vllam poſt hominis mortem eſſe credebant, vel felicitatem, vel miſeriam: ac proinde corpus in cinerem abiturum, ſpiritum vero, vt mollem aerem, diſſipatuque facilem, diffundendum eſſe; cum tamen tantus ſit ſanctarum animarum honos, vt in manu Dei ſint, & ſeruentur, quippe quæ ſpem immortalitate plenam habuerint in hac vita; improbatum vero tanta turbatio, vt vel ipſa ſanctarum ſalus, quam minime ſperauerant, inanemque crediderant, ſui admiratione ſtupentes reddat, ſeraque pœnitudine fateri cogat. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, ac finem illorum ſine honore: Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei. Additque Salomon talia dixiſſe in inferno, qui peccauerunt. Nota ſunt quæ in 2. Machabæorum libro pro immortalitate animorum celebrantur, ſiue cum capite duodecimo in ſacrificium mittuntur pecuniæ Hieroſolymam, gratia exoluendi defunctorum animas à pœnis (nam & ante aduentum Chriſti purgabantur, ſi opus erat, donec in patrum locum reciperentur) ſiue cum capite ſexto & ſeptimo Eleazarus, Machabæique fratres raptantur ad necem; religionis tuendæ cauſa; nihilo enim magis ſe conſolabantur, quam quod poſt totius corporis lanienam ſuperuiuerent animæ, quarum potiſſima ratio habenda eſſet, ac ſi iam tunc hæreret eorum cordibus Chriſti Domini ſententia, qua monuit ne timeremus eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Itaque Eleazarus conſulentibus, vt Libero ſacra faceret; quo vitam ſeruaret, hæc verba reddidit: Etſi in præſenti tempore ſuppliciis hominum eripiar, omnipotentis manum

1. Aſſertio. De fide eſſe animam hominis non extingui.

Gineſ.

Iob.

Eccleſiaſt

Sapientiæ

Machab.

Eleazari clara vox anima in talitate.

manum, nec viuus, nec defunctus effugiam. Quod non ita eſſet, niſi aliquid ipſius doloris, ac ſupplicii capax poſt mortem crederet exiturum, nimirum animam. Multa alia è veteri Teſtamento teſtimonia proferre poſſemus, vt iure mirandum ſit ſcripſiſſe D. Auguſtinum libro quarto quæſtionum ſuper Numer. quæſt. 33. difficile in eo inueniri quippiam euidens de ſtatu animæ poſt mortem.

...monium ...o Teſta... ...

In nouo etiam Teſtamento locus ille Matthæi 10 ad quem paulo ante alluſimus. Nolite timere eos, &c. Non ſolum animorum perpetuam immortalitatem commendat; ſed etiam naturaliter immortalem eſſe declarat; vt ad ſecundam aſſertionem perpendemus; quo proinde loco vtuntur è Sacris Doctoribus nonnulli, ſpeciatim D. Athanaſius quæſtione nona ad Antiochum. Matthæi quoque 22. allegat Chriſtus Dominus illud Exodi 3 Ego ſum Deus Abraham, &c. aduerſus Sadducæorum dogma, quo ſpirituales, ſemperque viuentes ſubſtantias negabant, additque; Non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum; eo vtique inſtituto, vt antiquorum Patrum animas etiam tunc viuere declararat: atque ita expendunt citatum locum D. Chryſoſtomus homil. 71. in Matth. Theophylactus, Caiet. & alii ad locum illum capite 22. Mitto pleraque præſertim ex D. Paulo, quibus nonnulli propoſitam aſſertionem vberius confirmare nituntur, cum ea (quod non ſatis videntur aduertiſſe) futuram ſolum modo reſurrectionem aperte denuntient; aut æternam gloriam proborum: vel improborum ignominiam, ad eumque finem Deum naturam humanam ſibi copulaſſe condidiſſeque ante, ac poſt Incarnationem, leges & ſacramenta inſtituiſſe, quibus omnes, ſi vellent, æternæ felicitatis participes fierent. Enim vero poſſet impius quiſque (in quo iam olim Arabes nonnulli peccauerunt, teſte Euſebio libro ſexto hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capite 26. & Auguſtin. libro de hæreſibus numero 83.) aſtruere futuram quidem totius hominis, atque adeo animæ perpetuam durationem, quam tamen anima etiam interruperit in morte, & à reſurrectionis momento debeat auſpicari. Illud apertius vrget, non intercidere animam, cum moritur homo; quoniam de fide eſt beari quãque, ſi nullam hinc deferat culpæ noxam, aut pœnæ reatum, ſimul à corpore ſeparatur: quapropter de qualibet earum certa erit Fidei aſſertio à nobis propoſita.

...hanaſ. *...ryſoſt. ...hyl. ...an.* *...uguſt.*

Ex peculiaribus etiam euentis animarum quarundam apud ſacras literas palam concluditur quid iuxta Catholicam Fidem ſit de omnibus vniuerſim ſentiendum. Atqui in primis Samuelis animam poſt diſſolutionem à corpore permanſiſſe, conſtat ex ſecundo Regum. 28. vt diſſerit Iuſtinus Martyr in colloquio

...elis ani... poſt mor... ſuperſtitem

A cum Triphone. Idem quæſt. 76. earum, quas gentes ponunt ad hoc ipſum inſtitutum adducit Chriſti Domini verba ad Latronem. Hodie mecum eris in paradiſo. Item Luc. 16. & pauperis, & diuitis animas ab ipſo eorum interitu ſuis locis ſeruatas eſſe docemur. Simile quid tenendum de anima illius, qui cum Luc. cap. 12. de horreis amplificandis meditaretur. ea ipſa nocte repetendam ab eo eſſe animam audiuit. Quam ſententiam eleganter D. Ambroſius capite 10. libri de bono mortis ad præſens inſtitutum expendit; quod ea, quæ repetuntur, & tradita olim fuerint, & nunc etiam repetita, permaneant, &c. Quin & beatiſſimam Chriſti animam à primo ſuæ creationis inſtanti fore in æternum duraturam haud difficile intellectu eſt, quam ſit Fidei Catholicæ: ex qua conſtat deſcendiſſe illam ad inferos in triduo ſuæ ſeparationis à corpore; & nunquam non fuiſſe beatam: ſtatus autem beatitudinis immortalitatem includit. Conſequens ergo fit, vt ſimilem exiſtentiæ perennitatem in reliquis hominum animis iuxta diuina oracula agnoſcamus

Idem de aliis conſtat ex Euang.

D. Ambroſ.

Chriſti animã in perpetuitatem duraturam fides docet.

Eandem aſſertionem comprobat decretum Lateranenſis Concilii ſub Leone X ſeſſ. 8. in hunc modum: Damnamus, ſacro approbante concilio, omnes aſſerentes animam intellectiuam eſſe mortalem. Subditurque id ex Euangelio conſtare, quo animam ab hoſte occidi non poſſe perhibetur. Comprobat etiam Concilium Viennenſe ſub Clemente V Referturque ſecunda Clementina de Trinitate, & Fide Catholica § Porro. Sane verò vniuerſæ Eccleſiæ conſenſio abunde ſuadet è Fide eſſe propoſitam aſſertionem: Vnde D. Auguſt. Epiſt. 3. ad Voluſianum. Quis nunc eſt, inquit, extremus idiota vel quæ muliercula, quæ immortalitatem animæ non credat, vitamque poſt mortem futuram? Quapropter mirandum non eſt ſi idem D. Auguſt. Chryſoſt. Ambroſ. Iſidorus, aliique noſtræ religionis proceres eandem veritatem pari conſenſu aſtruant, quam etiam graues quidam Theologi inter fidei articulos retulerunt, de quo tamen ſuo loco.

Decretum Later. Conc. de aſſertione propoſita.

Conc. Vien.

D. Auguſt.

Secunda aſſertio. De fide eſt non ſolum animam rationalem non extingui homine intereunte vt ſuperiore aſſertione tradidimus; ſed etiam natura ſua immortalem eſſe. Probatur, quoniam decretum illud Lateranenſis Concilii, cuius paulo ante meminimus, pronuntiat animam non ſolum per ſe eſſentialiter eſſe formam corporis, ſed etiam immortalem. Quæ verba, ſi plane accipiantur, haud dubie ſignificant animum per ſe, eſſentiamque ſuam eſſe immortalem. Velle autem decretum ſic interpretari, vt dicatur ſolummodo animam iuxta naturam ſuam eſſe fo... m corporis, ibique illarum dictionum, Per ſe, atque eſſential...

2. Aſſertio, Animam eſſe natura ſua immortalem fide tenendam.

Non ſufficit animam dicere immortalem ex ſola Dei indulgentia.

vim ſiſtere; deincepſque immortalem non ex natura ſua, ſed gratuito Dei dono prædicari: extorta prorſus, atque ab eius loci inſtituto aliena interpretatio erit; cum de natura animæ, non vero de iis, quæ gratuito illi competunt, decretum illud procedat; alioquin ſine vlla neceſſitate tam aſſeueranter decerneretur eſſe illam corporis formam, cum indubitatum ſit animas de materiæ poteſtate eductas, eidemque affixas, ac minime per ſe, & ſeorſim cohærentes, formas eſſe rerum earum, quas conſtituunt. Poterat vero non minima ea de re dubitatio oriri, ſi per ſe ſint ſubſiſtentes, aliundeque proueniant, quam ex materia, vti conuenit humanæ animæ.

Sapient. 2.

Deinde, Sapientiæ ſecundo habetur: Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum. Quem locum etſi interpretes fere referant ad Adamum (nec immerito, cum proxime de ipſius lapſu tractetur) cuius non ſolum anima incorruptibilis eſt, ſed corpus etiam fuiſſet dono iuſtitiæ originalis à corruptione exemptum, ſi ſe à peccati lapſu cuſtodiſſet; palam eſt tamen eandem, vt ita dicam inexterminabilitatem ex parte ſaltem animæ omnibus quadrare naturaliter. Quapropter tum Plato in Alcibiade, tum Porphyrius apud Boetium, referente Euſebio libro vndecimo præparationis Euangelicæ capite 14. non de Adamo aut alio ſingulari homine, ſed de omnibus celebrarunt eſſe illos inter cætera animantia ad Dei imaginem conformatos. Cum ergo ſecundum naturam ſuam homo ſit Dei imago (enitet autem illa potiſſimum in cognoſcendi, & appetendi capacitate, illimitata in dominio, indifferentiaque actuum ſuorum, in cupiditate ingenita æternitatis) erit vtique ſecundum naturam ſuam inexterminabilis, ratione ſaltem animæ, cui illa imago impreſſa eſt. Item in ea Chriſti Domini ſententia, Animam non poſſunt occidere, eſt haud dubie intelligendum non poſſe naturaliter; quemadmodum & corpus, quod occidi poſſe dixerat, naturaliter perimi poteſt ab hominibus; niſi perabſurde credamus in tam breui ſententia verborum ſignificationem mutaniſſe. Concinit his Gregorii Magni effatum lib. 4. Moralium capite ſeptimo: Anima neque per vitium, neque per ſupplicium eſſentialiter viuere amittit.

Plato.
Euſeb.

D. Greg. Magnus.

De fide eſt animam hominis eſſe ſpiritualem.

Prætereaita licet argumentari: De fide eſt animam eſſe ſubſtantiam ſpiritualem ſuapte natura; ergo & eſſe ſuapte natura immortalem. Conſequentia plana eſt; cum nulla ſubſtantia ſpiritualis attingi poſſit à primis qualitatibus, quæ omnis corruptionis principia ſunt. Antecedens vero oſtenditur; nam cap. Firmiter de ſumma Trinitate aſſeritur homo compoſitus ex natura corporali, & ſpiritua-

A li, id eſt, corpore, & anima; quod etiam habet Epiſtola Sophronii, cuius ſuperius meminimus, quamque Concilium vt catholicam confirmat. Frequenter quoque in ſacris literis anima rationalis ſpiritus appellatur ad Rom. 8. Ioannis 4. & 19. [illegible] Eccleſiaſticis 12. Matthæi 27. Luc. 23. ac D. Hieron. Epiſt. ad Pammachium inter errores Origenis cenſet aſſerere animam corpoream eſſe. D. etiam Chryſoſt homil 3. de incomprehenſibili Dei natura; Tertio B item in Geneſim. Diuus Gregorius 5. Moral. capite 25. Nazianzenus Epiſtola ad Euagrium, Auguſtinus libro de hæreſibus numero 86. atq; alibi communi aſſenſu aſtruunt ſpiritualem eſſe animam noſtram. Cum igitur hæc de animæ ſpiritualitate aſſertio ita ſit in Eccleſia communis, inter fidei dogmata plana cenſebitur; & quod eſt conſequens de fide etiam erit ipſius naturalis immortalitas.

D. Hierony. D. Chryſoſ. Diuus Greg. Magn. D. Naziang.
D. Auguſt.

Commend. animæ immortalitatem, Dei imagin. factam eſſe.

C Poſtremo probatur ex capite 1. Gen. (vbi homo ad imaginem & ſimilitudinem Dei quaſi eo conſulto factus eſſe dicitur) Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Hanc autem rationem imaginis ad animam rationalem referri communis eſt Patrum ſententia. Quæ tanta animæ excellentia ac nobilitas, haud obſcure immortalitatem ipſius commendat. Quis enim ſibi non D perſuadeat, tam ſapientem artificem ad abſolutionem tanti operis imaginem ſuam in re tam vili ac futili, atque eſt anima mortalis, quæ ſæpe vnius horæ durationem non impleat, expreſſiſſe, cum celebris ille Phidias noluerit effigiem ſuam niſi in ſcuto Mineruæ pretioſiſſimo, quod æternum fore putabat, includere, tanto artifico, vt nunquam niſi comminuto clypeo poſſet auelli. Et vero D. Auguſt. (vt E alios Patres omittamus,) lib. de quantitate animæ capite ſecundo, Auctor lib. de Eccleſiaſticis dogmatibus, ad finem, & D. Bernad. ſerm. 71. in Cant. rationem imaginis inter Deum, & hominem, in immortalitate ipſa, & æternitate animæ rationalis collocatam eſſe expreſſe affirmant. His accedit, quod eodem capite primo de principatu hominis ſuper reliqua fere omnia creata expreſſum eſt; tanta enim hominis prærogatiua manifeſte teſtatur ipſius animam, pe- F nes quam ratio principatus eſt, non eſſe materialem, & caducam, ſed ſuperioris cuiuſdam, atque eminentis naturæ, à conditione reliquarum animarum longe diſtantem, atque adeo omnis interitus, & corruptionis incapacem. Neque vero ſapientiæ, vel potentiæ tanti auctoris dignum foret hominem, cuius vitæ periodus breuiſſima eſt, vtraque ex parte corpore ſcilicet & anima mortalem, toti huic mundo præfeciſſe; in quo ſunt multa indiuidua, non ſolum ex corporibus ſimplicibus, ſed etiam mixtis, iiſque animantibus, longiſſimæ dura-

D. Auguſt.

D. Bernad.

Item hominis reliquis fere creaturis præpoſitum cum imperio.

durationis Præſertim cum Deuter. capite 4. non tantum hæc inferiora, ſed & ſuperiora, Sol, Luna ac cætera aſtra, quæ à pleriſque putantur ſuapte natura corruptionis expertia in miniſterium ipſius hominis facta aſſerantur.

…dem rei fa… iudicium lo… cap. 2. …eſ.

Probatur item ex eo loco cap. 2. eiuſdem libri Geneſeos, in quo de ſingulari conditione primæ animæ rationalis, ac de conditionibus natiuæ eius nobilitatis expreſſa eſt mentio Formauit igitur (inquit Moyſes) Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ; ſeu accommodatius ad vocem Hebraicam, ſpiraculum vitarum, & communis Patrum interpretatio eſt, nomine ſpiraculi, animam rationalem intelligi, quod paraphraſis Chaldæa apertius reddit loco ſpiraculi, animam ponens. Sed nec textus communis eius partis declarationem prætermiſit, continuo adiungens; Et factus eſt homo in animam viuentem. Quod autem ſpiraculum vitæ, ſeu vitarum dicatur, quamuis multæ rationes afferantur, ea Caietani ad hunc locum videtur aptiſſima, quia cum anima vna ſit vita ſubſtantialis, multarum nihilominus functionum vitalium, quæ vitæ quædam ſunt, principium eſt, perennique reſpiratione ſuæ præſentiæ valde ſenſibile præbet indicium.

…culi nomi… …tionalis a… …denota…

…rationalis …a prærroga… …ia.

Iam vero conditiones nobilitatis animæ ingenitæ, quæ ibidem exhibentur, tam inſigniter naturalem eius immortalitatem oſtentant, vt nemo, qui rationis, nedum fidei lumine captus non ſit, rem tam illuſtrem non contueatur. Prima conditio nobilitatis eſt, ab ipſo Deo fuiſſe inſpiratam; non enim cum materia quaſi commixta, & ex illius gremio educta; ſed extrinſecus adueniens, corpori infuſa legitur. Cæteris quidem animantibus præcepit Deus, vt ab iis producerentur. Producant, inquit, aquæ reptile animæ viuentis, & volatile ſuper terram, &c. Item producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta & reptilia, & beſtias terræ, ſecundum ſpecies ſuas: ſimile quid de homine aut eius anima minime protulit, ſed & quod primum hominem per ſe efformauerit, & quod eius animam independenter à corpore & abſque vllo reſpectu eius cauſalitatis creauit, creatamque veluti hoſpitem in idem corpus exceperit, aperte ſignificatur: & conſonat illud Ariſtoteles 2. lib. de Generatione animalium cap. 3. hinc, vt videtur, depromptum, mentem videlicet extrinſecus aduenire, diuinamque & ſeparabilem eſſe. Secunda nobilitatis animæ rationalis conditio eſt, quod quaſi ex pectore diuino, intimiſque præcordiis efflata dicitur. Non quidem quod ſit pars aliqua diuinæ eſſentia, circa quod aliqui turpiter errarunt, ab antiquis Patribus grauiſſime reprehenſi, ſed quod & genere eſſendi immortali, & vi potentiarum, atque operationum ſpiritualium intime ac recondite diuinam naturam participet. Vnde D. Ambroſius de Bono mortis cap. 9. citans hunc locum, iure hominem exhortatur, vt cum illo puro & immortali bono maneat, ipſi adhæreat, & cum ipſo ſit, de quo cognationem ducit; illudque iam olim à D. Paulo Act. 17. inculcatum repetit; Cuius & genus ſumus. Et D. Bernardus Serm. 2. de Natiuit. Domini; Spiritus, inquit, non communem, ſed propriam habet conditionem, nec in maſſa creatur, ſed ſingulari quadam excellentia inſpiratur. Agnoſce, ô homo, dignitatem tuam, agnoſce gloriam conditionis humanæ, &c. Tertia nobilitatis conditio nō ſemel hic nec leuiter inculcata eſt, quod anima rationalis vere ſpiritus ſit, ab omni concretione materiæ immunis, quamuis eam informet, ita vt vnus homo ex ſpiritu & materia ſimul conſtans, omnia corpora, omnes animas rationales, omneſque ſpiritus completos, Angelicos videlicet, veluti clauſula omnium operum diuinæ creationis in ſe contineat; idcirco & ſpiraculum dicitur anima rationalis & à Deo inſpirata, vt aliqui ex Patribus adnotarunt. Hanc igitur ſecundam aſſertionem ita certam putant Theologi nonnulli, vt opinentur oppoſitam ſententiam hæreſis nota iam damnatam eſſe tum ob communem Sanctorum Patrum, quibus hactenus vſi ſumus, declarationem; tum quia pleraque, quæ ex ſacris literis pro immortalitate animæ adducta ſunt, efficere etiam videntur illam eſſe immortalem natura ſua, cum tanquam miraculum non proponantur. Vnde Sap. 2. culpantur grauiter tanquam in naturali lumine cæcutiuerint, qui eam veritatem non attigerunt.

D. Ambroſi.

ARTICVLVS VI.

ARGVMENTORVM QVORVNdam ſolutio aduerſus doctrinam ſuperioris articuli.

NOn ſolum Sadducæi, quorum mentio fit in ſacris literis, Matth. 22. & Act. 23. fidem de animorum immortalitate, quam hactenus aſſeruimus, impie abrogabant; ſed poſt illa tempora nonulli etiam de hæreticorum grege, vt eſt apud D. Auguſtinum lib. de Hæreſibus, num. 38. atque Euſebium ab eodem Auguſtino citatum, D. Iſidor. lib. 8. Etymol. cap. 5. Quod etiam refertur 24. quæſt. 3. cap. Quidam, aliosque recentiores. Cuius impii dogmatis argumenta ſic habent.

Caſtro u. aduerſus hæreſes lib. 2 hæreſi 7. de Anima.

I. Argum.

Primo, Diuinæ literæ ſignificare videntur animam cum homine pariter extingui. Namque 3. capite Eccleſiaſtis ita ſcribitur; Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus; & oſtenderet ſimiles eſſe beſtiis; idcirco

circo vnus interitus eſt hominis, & iumentorum, & æqua vtriuſque conditio; ſicut moritur homo, ſic & illa moriuntur; ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius in libro etiam Sap. cap. 2. ita habetur; Ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus tanquam non fuerimus. Demum, vt plura omittam, quæ ex eiſdem Sacræ paginæ locis deduci poſſunt. Iob 14. omnis ſpes homini prædicitur reſurgendi. Conſequens ergo videtur animi humani immortalitatem ad noſtræ fidei dogmata minime ſpectare.

2. Argum. Secundo, idem probatur ex illo ſextæ Synodi in Epiſt. Sophr. quæ habetur actione 11. atque ab ipſa Synodo tanquam Orthodoxa recepta eſt, actione 13. Intellectualia atque inuiſibilia, nullatenus quidem moriuntur, neque corrumpuntur: non tamen ſunt immortalia per naturam, ſed gratiam eis largitus eſt (nimirum Deus) à corruptione ea, & à morte coercentem. Sic hominum animæ permanent incorruptæ, ſic immortales perſeuerant. Hæc Sophronius. Nec diſſimilia legimus apud D. Hieronymum 2 contra Pelagianos, *D. Hieron.* Damaſcenum libro 2. Fidei Orthod. cap. 2 & 12, *D. Damaſc.* D. Bernardum lib. 5. de Conſideratione *D. Bernard.* Quæ quamuis de Angelis ex inſtituto ſint dicta, multo magis in animam humanam quadrare videbuntur. Vnde noua argumenti confirmatio elicitur: Angeli perfectiores ſunt animis noſtris, vt articulo ſequenti trademus; & tamen de fide non eſt Angelos eſſe ſpirituales, vt ſcribit D. Thomas quæſt. 16. de Malo *D. Thomas.* articul. 1. ex Auguſtino lib. 12. de Ciuit. Dei, *D. Auguſt.* cap. 10. latiuſque diſputatur ad 1. part. quæſt. 50. art. 1. Imo vero neque de fide eſt, eos eſſe magis incorruptibiles, quam hæc inferiora, vt ſentit Gabriel in 2. diſtinct. 2. quæſt. 1. Multo igitur minus de fide erit animorum rationalium immortalitas.

3. Argum. Tertio, Quoniam D. Auguſtinus libro 10. ſuper Geneſim ad literam, cap 21. & 23. & in lib. Retract. cap. 1 libro item de Baptiſmo paruulorum, cap 10 alibique non raro videtur credere animas hominum à parentibus propagari, & quod inde neceſſario ſequitur à materia ſuſcitari; quod tamen à forma immortali alienum eſt; quare, &c. *Locos congerit Peierius lib. 4. in Geneſ. indiſp. de Creat. animæ q. 2.*

4. Argum. Quarto, Anima rationalis habere nequit operationem à corpore omnino independentem; igitur neque exiſtentiam habere poterit extra corpus; atque adeo mortalis erit. Aſſumptum probatur illo celebri Ariſtotelis pronuntiato lib. 3. de Anima, capite 8 text. 39. Eum, qui contemplatur, vna cum phantaſmate contemplari oportere. Si ergo anima noſtra intelligendi operationem ſine corporis adminiculo expedire nequit, nullam certe expediet, proindeque extra corpus non poterit cohærere. Quod ſi quis occurrat ad intelligendi functionem pro huius vitæ conditione adhiberi phantaſmata, vt res tum ſingulares, tum etiam communes ipſis contentas mens contempletur non autem vt in parte corporea recipiatur intellectio. *Occurritur obiectioni, quæ poſſet propon.* Is nihilominus argumenti vim non effugiet: quandoquidem ſiue hoc, ſiue illo modo humana mens ad ſuam operationem corpus efflagitet; ratum manet abſque vllo corporis miniſterio futuram otioſam; ac proinde minime poſſe abſque illo in rerum natura perſeuerare.

5. Argum. Quinto, Anima rationalis ideo fortaſſe immortalis dicitur, quod è potentia materiæ non exeat, ſed hæc ratio nulla eſt; ergo. Probatur minor, quoniam ſupernaturales formæ de potentia ſubiectorum non educuntur; & tamen naturaliter corrumpuntur, vt gratia & Charitas per vitioſam lethalemque actionem. Contra vero cœlorum formæ, quæ incorruptibiles ſunt, materiales exiſtunt; quare, &c.

6. Argum. Sexto, Quod pati poteſt naturaliter, corrumpi etiam naturaliter poteſt; cum paſſio ſit inchoata quædam corruptio: ſed anima, viuente homine, triſtitiam, & quod plus eſt, dolorem patitur naturaliter; erit igitur per naturam corruptibilis.

Reſpondetur ad 1. arg. Ad hæc ita reſpondendum. Ad primum, late patet ſolutio apud D. Gregorium lib. 4. dialog. cap. 4 alioſque ſacræ ſcripturæ ad citata loca interpretes Dicendumque breuiter, verba illa in perſona impii proferri; eo fine, vt nulla exiſtimatione futuræ vitæ, ad præſentis gaudia incumbamus. Quo etiam pacto reſponderi poſſet, ad cæteros locos ibidem relatos: quanquam fortaſſe non de anima ſigilatim, ſed de toto homine procedunt, quem veriſſimum eſt non poſſe poſt mortem reuocari ad vitam naturaliter.

Ad ſecundum, colligi poteſt ſolutio ex iis, quæ initio primi articuli notauimus; dicendumque omnia circa Deum mortalia eſſe, aut per ſe, propriamque naturam, vt ſublunaria, aut per potentiam alienam, id eſt, diuinam; eamque non ordinariam, ſed abſolutam; ſicque intelligi debere, quod ex ſexta Synodo, atque ex Patribus in argumento citatis adducitur. Reſponderi etiam poteſt, cætera omnia, præter Deum mortalia eſſe, id eſt, mutabilia, vt interpretatur Auguſtinus lib. 7. contra Maximum, cap. 12. & D. Bern. Serm. 71. in Cantica, *D. Auguſt.* quo etiam ſenſu ſcribit D. Leo Serm. de Reſurrect. *D. Bernard.* *D. Leo Pap.* Vnicuique quo ex alio in aliud mutatur, mors eſt non eſſe, quod fuit; & ortus eſt eſſe, quod non fuit; quod plane inuenies apud Philoſophum 8. Phyſic. cap. 3 text. 24. Ad confirmationem conceſſo toto antecedente, neganda eſt conſequentia, quia vt ex dictis liquet, animæ immortalitas definita eſt de fide, non ſic Angelorum; quanquam temerarium *Certior eſt animarum immortalitas, quam Angelorum*

rium eſſet, aut etiam erroneum, Angelos aut mortales eſſe, aut corporeos aſſerere.

Ad 3.

Ad tertium dices, D. Auguſtinum dubitaſſe quidem olim de animarum propagatione; ſed nunquam de immortalitate, de qua librum etiam compoſuit, cæteroſque paſſim ſimili doctrina reſperſit. Quod ſi tunc aperte intelligeret cum immortalitate propagationem illam ſtare non poſſe, eam haud dubie pernegaſſet. Itaque potior S. Doctoris dubitatio verſabatur in explicanda peccati originalis diffuſione per Adami poſteros, quam haud ſatis perſpiciebat, ſi ex ipſius Adami natura tota etiam poſterorum natura quoad corpus & animam non deſcenderet per generationem, vt latius expendit libro 4. de Amiſſione gratiæ, c. 11.

Ad 4.

[illegible] ſit dependentia animæ à [illegible]ore.

Ad quartum, recte occurrebatur, ad impugnationem vero dicito multum intereſſe, quomodo dicatur anima miniſterio corporis egere ad ſuam operationem. An ne, vt eo ſibi inſtrumenta operandi comparet, id eſt, ſpecies; an alio? ſi enim hoc poſteriori, nullam fortaſſe habere poſſet operationem, atque adeo neque exiſtentiam extra corpus: poterit tamen ſi priori; ſiquidem contingere potuit, vt in ſtatu, quo à corpore deſereretur, aliter ab auctore naturæ prouideretur, vt re vera prouiſum fuit, infundendo videlicet ipſas ſpecies; qua de re inferius agendum.

Ad 5.

Ad quintum, neganda minor. Ad probationem vero neque formas ſupernaturales proprie corrumpi naturaliter à nobis, ſed moraliter, neque creatas eſſe; ſed potius de ſubiectorum potentia, ſupernaturaliter quidem tanquam de potentia obedientiali eductas. Iam vero cœlorum formæ, etſi educibiles ſint de materia, qualitates tamen vendicant à contrariis inexpugnabiles.

Ad 6.

Ad ſextum, occurrendum naturalem corruptionem nullam eſſe, quæ ex primarum qualitatum impreſſione non proueniat; ſine qua tamen poſſe in anima excitari triſtitiam ex ſola rerum mœſtarum cognitione, palam eſt. Porro ex dolendi actu, ad quem anima concurrit, media potentia corruptibili; ſolum concluditur illam principium quoq; eſſe materialium operationum, ac vrgeri cogique poſſe, ne corpus extreme affectum vlterius informet; non autem eam neceſſario corruptibilem eſſe, ac materialem.

ARTICVLVS VII.

VTRVM ANIMA SEPARATA ESSENTIALITER ab Angelo diſtinguatur.

ESſe humanas animas eſſentia æquales inter ſe, probabile iudicant graues auctores, vt libro ſecundo, de Anima, cap. 1. quæſt. 5. habetur. Quo vero pacto ſe habeant cum Angelis comparatæ, quæſtio eſt, in qua tres omnino ſententias inuenimus. Primam, aſſerentium animas & Angelos naturæ ſpecificæ perfectione æquales eſſe. Quam D. Thomas Origeni attribuit, refellitque, tum alibi, tum 1. p. q. 75. artic. 7. Item Scotus 2. diſt. 1. quæſt. 6. Alenſis 1. part qu. 20. memb. 5. D. Bonau. in 2. d. 1. in ſecunda parte diſtinctionis, art. 3. q. 1. & alii ad eundem locum Magiſtri.

1. Opinio, aſſerens æqualitatē ſpecificam inter Angelos & animas.

Secunda ſententia, non minus abſurda, aſtruit animas eſſentiali nobilitate Angelis præire. Quam tuetur Gregorius Venetus in opere de Harmonia mundi, Cantico 3. tomo 3. capite ſecundo, cuius illud eſt præcipuum fundamentum. Quoniam cum duo genera ad inuicem comparantur, illud ſane eſt nobilius, in quo id, quod eminet, præſtantius eſt, quam quod eminet in altero, docente Ariſtotele 10. Ethic. cap. 7. nec ſine ratione, quia, inquit, vnumquodque id ſimpliciter eſſe dicitur, quod in illo eſt optimum. Atqui in animarum rationalium genere Chriſti anima longe ſuperat præſtantiſſimum Angelorum; ergo animarum genus Angelis vniuerſis abſolute præeminet. Quod ſi reſpondeatur propoſitæ rationis aſſumptionem veram eſſe tantummodo ſpectata ſupernaturali dignitate; ſic ex ea ad naturalem argumentatur Venetus. Etenim Deus gratuita dona naturæ recipientium attemperauit, vt Theologi plerique tradunt cum D. Thoma; quapropter cum ex ſacris literis conſtet Chriſti Domini animam (quod etiam de ſanctiſſima parente aſſerendum eſt) gratiæ prærogatiuis cætera omnia creata longe ſuperare; fit, vt eſſentia quoque emineat inter vniuerſa. Quin etiam pro dignitate omnium noſtrum ita ſecundo diſputat. Ex ſententia Chriſti Domini, Luc. 22. maior eſt qui recumbit, quam qui miniſtrat, ſed Angeli omnes adminiſtratorii ſunt non ſolum Dei, ſed etiam hominum, ad Hebr. 1. ergo Angeli omnes vt officio, ita & natura cedunt animis noſtris. Nec obeſt, inquit, quod idem Paulus ad Hebræos 2. ex Regio Vate citat, minorem aliquantulum eſſe hominē ab Angelis: quoniam, etſi ita verterint ſeptuaginta interpretes ex Hebræo; eius tamen linguę vocabulum eſt Eloim: vnde D. Hieronymus, Stapulenſis & alii transferunt; Minuiſti eum paulo minus à Deo. Denique ita concludit. Quod eſt vltimum in executione, primum eſt in intentione, vtpote finis, qui ſolet eſſe quidpiam pręſtantiſſimum: at homo creationis opera clauſit; Angelus autem inchoauit; homo igitur intentione, atq; adeo animæ dignitate prior eſt Angelo.

2. Opinio, Angelis praeferens animas.

1. Eius ratio.

1. p. q. 62. art. 6. cum Magiſt. ſent. 2. diſt. 3.

Occupatio reſponſionis.

2. Ratio.

Occurritur obiectioni.

3. Ratio.

Haud vera tamen cecinit in ſuo cantico Venetus; perperamque in homines ſe pium præſtitit Angelorum damno. Quare cum tam con-

Reiicitur [illegible] ſita opinio.

conteſtata ſit, etiam Theologis, quorum maxime intereſt Chriſti dignitatem tueri, Angelorum eſſentialis eminentia ſupra homines; illius rationibus obiter reſpondebimus: fuſius enim contra eum diſputat Ioannes Arboreus 1. Theoſophiæ lib. cap. 2. & quantum ſit ſatis ex tertiæ veræque ſententiæ confirmatione à nobis refelletur.

Ad 1. rationem. Ad primũ igitur recte reſpondebatur. Neque quod vrgebat de donis gratuitis pro menſura eſſentiæ, ita ſtricte accipiendum eſt, vt ab ea lege non fuerit à Deo ob aliquem finem egregium declinandum. Adde illam D. Thomæ doctrinam neque ſatis probari omnibus, neque Angelos cum animabus miſcere, ſed inter Angelos ſolum ex inſtituto auctoris procedere.

Ad 2. rationem. Iam vero animarum ſalus, de qua ad Hebr. 9. mentio fit, finis eſt, Cuius, reſpectu Angelorum, qui ſolet eſſe ignobilior; Deus autem finis Cui. Ad enim ſi tanti facit Venetus Hebraicam lectionem, dicendum fuerat; Minuiſti eum aliquantulum à Diis, quos Angelos eſſe non diffitebitur, niſi gentilice ſapiat, multoſque Deos inuehat. Præterquam quod ſi à Deo, legendum contendatur; non paulo, ſed infinite minutum animum ab eo eſſe dicendum fuerat. Itaque non ſine temeritate à vulgata translatione receditur, ſi aliter quam ab Angelis, vel apud Paulum, vel apud Regium vatem legatur, vt præſul Genebrardus in commentariis octaui Pſalmi annotauit.

Ad 3. rationem. Vltimæ rationis minor propoſitio falſa eſt, ſi velit hominem etiam creationis angelicæ finem eſſe naturalem; quod ſi in ſenſu alio vera credatur, inefficax eſt ad inſtitutum.

3. Sententia quæ vera eſt pro angelis pugnat. Tertia igitur ſententia, atque omnino certa, docet animas rationales eſſentiali nobilitate inferiores eſſe Angelis. Quam præter Doctores ſcholaſticos initio articuli citatos, tradunt D. Auguſtin. lib. 11. de Ciuit. Dei. cap. 15. D. Hieron in illud Matth. 11. Qui minor eſt in regno, &c & in Epiſt. ad Algaſiam 91. Auctor ſermonis de Aſſumptione ad Paulam & Euſtochium inter opera D. Hieron & alii ſacri Doctores.

1. Illius comprobatio. Oſtendique facile poteſt. Primo, quia locus ille Scripturæ ſacræ; Minuiſti eum paulo minus ab Angelis: non niſi de naturæ, vt ita dicam, minoritate, intelligi commode poteſt, quoniam ſi ad inæqualitatem donorum gratiæ referatur, nulla ratione in Chriſtum poterit quadrare; quem, vt Paulus expreſſe ſubiungit, gratiæ donis omnibus Dei operibus antelatum eſſe conſtat.

2. Secundo, quia Ariſtoteles 1. lib. de Cœlo, cap. 9. text 100. ita de intelligentiis ſcribit, vt non obſcure ſignificet excellentiam naturæ earum præ noſtris animis, cum optimam ſufficientiſſimamque vitam ſortitas eſſe affirmet.

3. *Animas eſſe incompleta quadam entia.* Tertio, quia animę rationales incompleta entia ſunt eſſentialiter, & ad materiam tranſcendenter ordinantur, formaleſque cauſæ ſunt compoſitorum: hæc autem omnia & imperfectionem inuoluunt neceſſario, & ab Angelis ſunt aliena, ergo illi multo perfectioris eſſentiæ erunt, quam animæ cum nulla alia via ſuperſit, qua eas in naturæ dignitate poſſimus anteferre. Denique accedunt ea, quæ libro ſecundo, de Anima, capite primo, quæſtione 2 artic. 3. dicta ſunt. Ex quibus etiam duæ ſuperiores ſententiæ refutatæ manent.

Contra obtur ex æquitate intell Angelici mani. Supereſt tamen huiuſmodi difficultas: Quoniam anima ſeparata & Angelus æquales ſunt intelligendi proprietate, ergo & eſſentiæ dignitate, vnde illa promanat. Conſequentia ſuadetur: quoniam cum intellectus ſit præſtantiſſima potentia, quæ a Deo fieri poſſit, ex illa vtique penſanda eſt ſubiecti dignitas; ſi namque hæc natura illam ſuperat, proprietate aliqua eminentiam ſuam oſtendere oportet.

Eſſe autem quales pr primo. Antecedens vero ſuadetur: Primo, quia ita ſentire videtur D. Thomas 1. part quæſtio 79. artic. 8. ad 3. vbi negat intellectum angelicum alterius generis eſſe ab humano; ſed comparari tantum ad inuicem, ſicut perfectum ad imperfectum. Quod vberius videtur declaraſſe quæſtione 58. articulo 3. cum docuit intellectum humanum diſcurſiuum eſſe, atque adeo imperfectiorem angelico ob luminis exiguitatem, futurum alioquin non diſcurſiuum, ſi vberius lumen participaret vt angelicus. Demum quæſtion. vnic. de Anima, articul 5. ad 10. ſcribit, intellectionum ſpecies non diſtingui, quod ſint, vel non ſint à phantaſmatis pendentes, ex quo tamen fundamento, ſaltem à poſteriori videri poſſet colligi eſſentialis differentia intellectuum. Caietanus etiam ad quæſtionem illam 58. annotauit diſcurſiuitatem non cerni in obiectis, vt inde intellectus valeat ſpeciem capere, ſed potius imperfectionem eſſe illius.

Probatur Secundo, quæcunque potentiæ eoſdem actus ſine diſcrimine poſſunt edere, ſpecie non differunt; atqui humanus intellectus non diſcurrit circa ea, quæ perfecte complectitur, vt obſeruat D. Thomas articulo citato. Angelicus è contra circa ea diſcurrit, quorum minus eſt capax, vt graues volunt Theologi; ergo, &c.

Ferrar. tra Gen cum A Mondr. 57. art. Qui vi diſting. ſubiect. nire vt obiecta Auctores nec pauci, nec ignoti, inter quos eſt Scotus 2 diſtinct 1. quæſtione 6. diſtinctione quadam ſe ab hac difficultate expediunt, aientes intellectum humanum & angelicum ſpecie diſtingui ratione ſubiectorum, conuenire rurſum ſpecie ratione obiecti; idemque philoſophandum volunt de ſenſibus humanis, ac brutorum. Hæc tamen diſtinctio in primis ad ignotum recurrere videtur. Vrgebamus enim animæ atque angeli diſtinctionem eſſentialem ex intelligendi facultatibus non poſſe colligi, quod hæ eiuſdem ſpeciei eſſent. Nunc autem

autem inuerſa ratiocinatione nobis reſpondetur, ideo non eſſe prædictas facultates ſpeciei vnius, ſi ſubiecta ſpectemus, eo quod iſta ſint ſpecie diuerſa. Deinde ea diſtinctio confuſionem in naturis parit Quomodo enim eædemmet entitates ſpecie differre, & conuenire valent inter ſe? Quod ſi talis diſtinctio ſemel probetur, accommodari poterit pleriſque rebus non ſine incommodo. Dicet enim aliquis duorum hominum viſiones eodem tempore, & circa idem obiectum elicitas differre numero ratione ſubiectorum, & numero conuenire ratione temporis, atque obiecti Econtra vero ſi diuerſis temporibus, aut circa diuerſa numero obiecta eliciantur ab eodem homine, differre numero ratione temporis & obiecti, conuenire autem in vnam numero ratione ſubiecti, contra Ariſtotelem, qui ad numericam identitatem rei, omnium circumſtantiarum identitatem requiſiuit, 5. Phyſic. c. 4.

[.]euertitur [..]nſio.

Quod ſi reſpondeant, nullum id eſſe incommodum, quoniam vna differentia, aut identitas eſt per ſe & eſſentialis; cæteræ vero accidentariæ, recte dicent: attamen ex data diſtinctione non conſtat adhuc vtra illarum ſit differentia intellectuum ex ſubiectis petita, & identitas ex obiecto, quod erat declarandum. Parum vero iuuat, quod Scotus citato loco addit; Cum duo aliqua conueniunt, ac etiam diſcrepant ſimpliciter denominari à differentia, non vero à conuenientia; præſtat enim adhuc hoc documentum (quidquid veritatis habeat) etiam ſi dicamus eos intellectus conuenire eſſentialiter ratione obiecti, & differre accidentaliter per ſubiecta.

[.]a ratione [..]itti poſſet [..]rior diſtin-

Poſſet impugnata diſtinctio admitti, ſi dicamus diuerſitatem identitatemque ſpecificam inter res, conſiderationes quaſdam eſſe mentis noſtræ, quas proinde non ſit incommodum introduci inter angelicum & humanum intellectum. Quæ doctrina etſi Scoto placere non debeat, eſt tamen huius etiam ętatis auctoribus pergrata.

[.]na ſolutio [..]ittit æqua[..]tem vtriuſ[..] intellectus. [..]e debeat [..]gi ſpecifica [..]ectorum [..]rentia.

Duplex deinde reſponſio occurrit, quarum quælibet, etſi ſtare nequeat cum altera; vtraque tamen ob rei obſcuritatem probabilis eſt Prima, ſi dicamus prædictos intellectus ſpecie conuenire, proindeque ex eis non poſſe colligi ſubiectorum ſpecificam differentiam; ſed ex aptitudine formalique inclinatione, ſeu ex vnibilitate, aut non vnibilitate ad corpus, vt Theologi ipſi inter ſe contendunt, habebimuſque auctorem Scotum, quæſtione illa 6. §. Poteſt etiam addi; qui probationem quoque ſubiungit, nihil ſcilicet mirum, ſi proprietates eædem à diuerſis ſpecie ſubiectis naſcantur, cum diuerſæ oriantur ab eodem: quod etiam exemplis confirmatur. Lumen ſiquidem & ſuperficies, ſpecies infi- A mæ cum ſint. Soli atque igni differentibus ſpecie adnaſcuntur; brutorum quoque ſenſus ſpecie conueniunt cum humanis, vt contra nonnullos ſuæ familiæ probe notauit Victoria, prima parte relectionis de perueniente ad vſum rationis num. 4 Cum tamen vtraque ſubiecta ſatis aperte diſtinguantur. Quamuis ergo præſtantiſſima ſubſtantiæ creatæ proprietas ſit intellectus, non oportebit variari illam pro ſpecifica variatione ſubiectorum; alioquin tot erunt B intellectuum ſpecies, quot Angelorum, fruſtra ſane, præſertim cum nulla appareat in obiectis ab eis attingendis varietas.

Nō oportet variari proprietates pro ſubiectorū variatione.

In qua ſolutione dicendum, ſi qua diuerſitas cernitur in vtroque intellectu penes diſcurſum & non diſcurſum, alioſve operandi modos, eam ex diuerſitate ſolum maioris vel minoris luminis prouenire, hoc eſt, ſpecierum diſtinctius, aut obſcurius, latius, aut preſſius repræſentantium. Quod etiam monuit Du- C randus in 3. diſt. 14. quæſt. 1 art. 2. vbi quamuis oſtendere nitatur beatas viſiones Angelorum, & animarum ſpecie conuenire ob identitatem ſupernaturalis luminis; attamen generaliter ſtatuit à principio proximo eſſe ſumendam identitatem, vel diuerſitatem intellectionum, non autem à remoto, id eſt, intellectu; confirmauitque naturali exemplo membrorum leonis & hominis, quæ non à materia, cum ſit eadem, ſed à ſumma proxime di- D ſtinguuntur. Et D. Thomas ſuam quoque intellectionum varietatem Angelis ſuperioribus & inferioribus attribuit, quæſt. vnic. de Anima, artic. 7 ad 5. ob diuerſitatem, ſcilicet ſpecierum; qui tamen intellectuum tam multiplices differentias ſpecificas, quam Angelorum poſiturus non videtur.

Vnde colligatur aliqua diuerſitas inter huiuſmodi intellectus.

Ex Auicen. 1. de Anim. com. 53.

Altera ſolutio communior eſt, diſtingui ſpecifice intellectum humanum ab angelico, vt plures Theologi volunt, cum de identitate ſpecifica beatæ viſionis diſputant, vel ad 1. E p. q. 12 art 6. vel in 3. diſt. 14. vel in 4. diſt. 49. ſpeciatim Caiet. 1 p q. 79. art. 7. qui peculiarem ea de re quæſtionem ediſſe ſcribit: & quod eſt huius articuli inſtitutum, ex eiſdem intellectibus colligi ſpecificam diuerſitatem ſubiectorum, vt fecit Alexan Alen. 2. p. q. 20. mem. 5. D. Thomas 1. par. quæſt. 75. art. 7 quidquid in contrarium valeant, quæ ex eodem Sancto Doctore ſuperius adduximus, quid enim D. F Thomæ obſcuriora dicta rimari attinet, vbi aperta eſt ipſius in contrarium ſententia? implexum eſt tamen, quod de intellectionum diuerſitate, vel identitate docet. Namque articulo 7. citato de anima ad 1. eas ſpecifice diſtingui ait, ſi eliciantur à diuerſis principiis, id eſt, ſpeciebus inditis, vel acquiſitis. At vero paulo inferius artic. 14. ad 10. negat diſtingui intellectionum ſpecies, ex eo quod ſimilitudines

2. Solutio ponit diſtingui ſpecie eos intellectus. Lege Scaligerū exer. 346. aduerſus Scotum.

A diuerſo lumine connaturali ſubiectis ducitur intellectuũ differentia.

dines abſtractæ ſint à phantaſmatibus, vel à Deo petitæ. Quidquid autem hac de re ſit, illud nunc eſt concludendum, à diuerſo lumine atque intelligendi modo connaturalibus Angelo & animæ recte deduci intellectuum logicam differentiam, quod præſtitit D. Thomas 1. part. quæſt. 75 art. 7. ad 1. & luculentius in quæſtione de Anima, artic. 7. ad 4. Ferrar. 2. cont. Gent. cap. 94. Quapropter etſi Deus valeat alterum intellectum ad alterius actiones euehere; nõ efficiet tamen quin ſuus cuique debeatur connaturalis modus. Itaque ſi quando anima more angelico non diſcurrit, id quidem aut præter naturam eueniet ratione ſtatus ſeparati; aut ſuper naturam ratione gloriæ.

DISPVTATIO II.

DE ANIMÆ SEPARATÆ ſtatu, modove eſſendi extra corpus.

ARTICVLVS I.

QVID SIT STATVS ſeparationis.

Scopus huius diſputationis.

EX ſuperiori Diſputatione de animæ rationalis immortalitate, liquido conſtat, eam poſt totius compoſiti diſſolutionem in rerum natura perſiſtere. Proximum eſt, vt de eiuſmodi ſtatu, quem ſeparationis vocant, diſſeramus, dicturi poſtea de illius operandi ratione. Primo igitur in quonam ſtatu is conſiſtat, inquiremus. Secundo, an animæ rationali naturalis ſit. Tertio, an in eo exiſtens anima, propendeat nihilominus ad ſtatum informationis. Quod ad primum attinet, cum ſeparatio & coniunctio apertam præ ſe oppoſitionem ferant, altera alterius mutua explicatione fiet apertior.

Quæ ſit realis & phyſica ſeparatio.

Omiſſa ergo ea ſeparatione, quæ per intellectum fit, cum duo re vera coniuncta, ſeparatim concipimus; quod ad Dialecticos ex inſtituto pertineat; realis phyſicave ſeparatio, ſi pura ſit, in eis tantum cernitur rebus, quarum ſeparatio ipſa corruptio non eſt, quemadmodum neque pura, ac ſimplex vnio productio vniendorum eſſe debet. Hinc fit, vt inter partes hominis ſolummodo, atque inter ea, quæ loco diuelli coniungique ſolent, propria ſeparatio vnitioque intercedat naturaliter. Siquidem in his ſolum neque vnitio, productio eſt, neque ſeparatio: at vero quia cæterarum tum ſubſtantialium, tum accidentalium formarum à ſubiectis diſiunctio ipſa, eſt earum corruptio; ideo ſeparatio in eis locum non habet: ſicuti neque in Chriſti Domini humanitate per mortem à Verbo, nec in ſpeciebus Euchariſtiæ, cum illæ corrumpantur. Vnde obiter colliges non minus vere, quam proprie dixiſſe Damaſcenum nihil à ſe Deum ſeparauiſſe eorum, quæ ſemel vniuerit. Nimirum humanitas in triduo mortis non ſeparata à Verbo fuit, ſed potius extincta. Dixi, naturaliter, quia in ſacræ Euchariſtiæ miniſterio proprie quidem, non tamen naturaliter, accidentia à ſubſtantia panis vinique abiunguntur, quia illa à ſubiecto ſeparatio, corruptio eorundem non eſt, vt ſatis conſtat. Quapropter ſeparationis ſtatus, eiuſque tractatio ſoli humanæ formæ quadrare poteſt; proindeque de illius tantummodo vnione; idque quantum ſit ſatis, ad oppoſitam ſeparationem declarandam agendum erit.

Quibus nõ conueniat phyſica ſeparatio.

Phyſicæ ſe- tionis ſtatu ſoli animæ manæ conue- nire.

In quo diſ- mors à ſep- tione.

Ergo vnio formæ ad materiam, vt probe notauit Caietanus in Comment. 1. par. quæſt. 76. artic. 1. in reſponſione ad 6. eiuſque informatio, ſiue cauſalitas idem ſunt. Quo fit, vt ſeparatio, atque mors, quæ illis ex aduerſo reſpondent, tantundem valeant: niſi quod ſeparatio partem denominet, mors totum ob eam, quam diximus, rationem; quia illa maneat, non item hoc. Opponuntur autem ſeparatio, atque vnio priuatiue. Hæc enim poſitiuum quippiam eſt, illa minime, quod vel ex eo conſtat, quia ad vnionem poſitiuæ, ac reales diſpoſitiones, influxuſque cauſarum deſiderantur: ad ſeparationem vero iſtorum omnium ceſſatio, atque amotio. Non eſt tamen ſeparatio nuda quædam puraque negatio: cum certum ac idoneum ſubiectum requirat, id eſt, formam; quare, &c.

Separatio nio oppon- priuatiue.

Sitne vni- ſtantia a- dens: ſpiri- lis, an co-

At quid tandem eſt (inquies) ipſa vnio, ſubſtantiane an accidens? ſpiritualis, an corporea? vt enim arguit Caietan. citato loco, ſi ſubſtantiale quippiam eſſe dicatur, iam per ſeparationem anima quippiam ad ſubſtantiam attinens amittet; ſi accidentale, iam per accidens totum hominem conſtituet cum materia, quę ſunt abſurda; nec dicat aliquis nullum id eſſe incommodum, eo quod vnio ſit veluti diſpoſitio, eſt enim potius ipſa totius conſtitutio, ac compoſitio, non vero antecedens ad conſtitutionem præparatio. Huic dubitationi reſpondendum, animæ rationalis vnionem cum materia (quod etiã aliis formis ſubſtantialibus quadrat) idem valere atque informationem cauſalitatemque eiuſdem in facto eſſe, vt ſupra tetigimus, quapropter nihil aliud dici poſſe, quam modum ſubſtantialem, atque ſpiritualem eiuſdem animæ. Quod etiam de productione actioneve, atque exiſtentia ſubſtantiæ dici ſolet, ac debet; eas nimirum ad genus rei productæ, atq; exiſtentis ſpectare: quo autem pacto vnio, de qua loquimur, ſpiritualis ſit, cum alterum extremum, ad quod fit vnio, id eſt, materia, ſit corporeum, ex lib. 1. de Generat cap. 4. quæſt. 13. ad calcem cõſtare poteſt; nec maior ea in re difficultas viſitur.

Ita Iand. libri 1. de ma.

Vnionem modum ſ- tialem & tualem a-

tur.

tur, quam cum alterum extremum vnionis eſt accidens, alterum ſubſtantia, vt recte conſideranti patebit; quæ tamen extrema ita paſſim cõiuncta cernimus, vt vel aſſiduitate ipſa dubitatio omnis compreſſa videatur.

[…]lex dubita- […]e eadem v[…] […]ie.

Poſſet etiam hoc loco quæri; An cum Anima ſeparata rurſum vniatur, modus alius vnionis ibidem intercedat ſpecie quodammodo diuerſus à priori, quique peculiari nomine reunio dicatur; an potius importetur voce, hac ſolummodo geminatio quædam extrinſeca durationis, qua indicetur eandem numero vnionem eſſe, quæ nunc olimq; fuerit, aut certe eandem in ſpecie. Rurſum dubitari poſſet; An vnio per aliam vniatur ipſi rei, quam afficit Sed hæc tum quia facilia ſunt, tum quia ad præſens inſtitutum non conferunt, omittenda duximus. Illud tantum aduertimus apud graues Auctores vnionem vocari interdum relationem; præſertim cum de illa ineffabili, quæ inter humanitatem Verbumque Diuinum datur, ſermo incidit, accommodato, ſcilicet, fundamenti nomine, relationi, quæ ex eo conſurgit, atque inter res vnitas exercetur.

[…]ine vnio- […]ndicari et- […] relationem

Ex dictis conſtat, quænam eſſe debeat præſentis articuli concluſio. Nimirum animæ rationalis ſtatum extra corpus, ſeparationemve, ſi formaliter ſpectetur, priuationem eſſe actus ſecundi eiuſdem animæ, id eſt, informationis, ſeu vnionis erga corpus; & quod hinc ſequitur, ipſius relationis ac præſentiæ, tum ad idem corpus, tum ad cætera, quibus ratione corporis fiebat præſens; omnis deniq; concurſus, quem per proprias facultates ſolebat exhibere; quo fit, vt quærenti an per ſeparationem anima rationalis mutetur reſpondendum ſit, mutationem quidẽ ſubire, ſed tamen priuatiuam, (nam de ea locali realique ſeparatione, per quam à corpore diſſoluta migrat, inferius agendum erit) alioqui ſi pro poſitiuo vnionis modo, alium naturaliter ſortiretur extra corpus, non eſſet cur præter naturam tunc exiſteret, ac rurſus cur in corpus propendere diceretur; quemadmodum materia forma hac ſemel amiſſa, præter naturam non manet: quia aliam illius vice naturaliter ſuſcipit. Vnde illa Caietani ſententia 1. p. q. 6. artic. 3. quod anima cum ſeparatur ſemiperſonalitatẽ compareт, refutanda nunc foret, niſi id lib. 2 de Anima, c. 1 qu. 2. artic. 2. actum eſſet. Porro licet hæc ita ſint, habet nihilominus ſeparatio animæ ſimilitudinem quandam cum prima Angelorum productione, quatenus vt hi cũ primum creantur in actu primo, ac completo operandi conſtituuntur, ſic anima in ipſo momento ſeparationis per ſpecies denuo inditas, ac propriam potentiam mouendi ad operandum expeditur, vt in progreſſu dicemus.

[…]uo conſiſtat […]na ſeparata […]us.

[…]imam per ſe- […]ationem […]tari priua- […].

[…]atiquam ei […]tiuum mo- […]n aduenire.

[…]bilis eſt ani […]ſeparatio […]na Angelo- […]n productio-

[…]bjectio.

Sed iam opponens; Cum accidentia virtute diuina à ſubſtantia ſeparantur in Euchariſtiæ

A Sacramento, non ſolum amittunt naturalem vnionem, ſed etiam acquirunt nouum ac poſitiuum eſſendi modum qui vicem ſubeat antiquę vnionis, compleatq; ipſorum accidentium exiſtentiam. Item cum Chriſtus Dominus iiſdem Euchariſtiæ accidentibus deeſt, aliquem eſſendi modum poſitiuum debet acquirere, alioqui ea ſeparatio à ſpeciebus, corruptio Chriſti dicenda eſſet, quod eſt abſurdum. Pari igitur ratione cum anima rationalis à corpore abiungitur, non ſolam priuationem vnionis patietur; B ſed modum poſitiuum etiam pro vnione denuo comparabit.

2. Obiectio.

Ad primum tamen exemplum admiſſo antecedente, neganda erit conſequentia; etenim rationalis forma etiam vnita corpori ſubſiſtit, vt loco citato de anima oſtenſum eſt; quapropter nullius modi acceſſu eget cum ſeparatur, cuius merito poſſit ſubſiſtere; quod tamen in Euchariſtia longe euenit, vbi quantitas nouum quendam modum denuo recipit, quo extra ſubiectũ C exiſtat. Deinde negari poteſt antecedens; qua de re lib. 1. de Gener. c. 4. qu. 7. latius diſputatur. In poſteriori exemplo concedendum, cum primum Chriſtus Dominus ab ſpeciebus Euchariſtiæ deficit, puram pati priuationem vnionis, realiſque præſentiæ ad ipſas, nihilq; poſitiuum comparare; non tamen ob id dicẽdum eſſe eum corrumpi, cum nulla mutatio Phyſica circa ipſum, ſed circa ſpecies transfigatur, quod maiori D iure dicendum erit de ſeparatione Diuini Verbi ab humanitate cum per triduum extincta fuit.

Ad 1. obiect.

Ad 2.

ARTICVLVS II.

SIT-NE SEPARATIONIS STATVS *animæ rationalis naturalis.*

E

NAturalis ſtatus vocabulo, non ſolum intelligimus eum, qui ſupernaturalis non ſit ac citra miraculum; ſed qui conſentaneus animæ humanæ dici poſſit, atque, vt ita dicam, deſiderabilis. Sunt enim hæc non parum diuerſa: quod exemplo ignis frequenter explicat D. Th. F nullo enim miraculo, nullaq; ſupernaturali vi circulariter voluitur ad cauum Lunæ, & tamen is motus naturalis dici nequit ei elemento, vel ipſo Ariſtot. auctore, cum iam ad motum ſurſum naturaliter inclinetur ac propendeat.

Quo pacto naturale hic accipiatur.

Sit igitur hac de re prima aſſertio propoſitæ dubitationi directo reſpondens. Separatio animæ à corpore, tum in fieri, tum in facto eſſe, non eſt ei naturalis, ſiue conſentanea. Ita docet D. Thomas non ſemel, præſertim 1. part. quæſt. 89. artic. 1. Caietan ibidem, Ferr. primo contra gentes

Prima aſſer.

gentes cap. 83. & 94. Henricus quodlibeto 7. A quæſt. 13. aliique non pauci, ſuadetur autem in hunc modum. *Confirmatur primo.* Primum affectiones oppoſitæ, præſertim priuatiue, eidem rei connaturales, & conſentaneæ eſſe nequeunt: at animæ rationali maxime naturalis eſt vnio ad corpus: ergo ſeparatio, quæ eam vnionem demolitur, minime erit eidem conſentanea, atque optabilis. *Secundo.* Secundum, id, quod in totius compoſiti perniciem cedit, naturale eſſe nequit ipſi formæ, alioquin à forma nonnunquam ei malum obueniret, quod eſt abſurdum; forma B igitur nullibi, quam in materia connaturalem habet eſſendi modum. Diximus, formæ, non autem materiæ, quoniam hæc cum à natura inſtituta ſit in commune ſubiectum generationum, corruptionumque vniuerſi conſequens fuit, vt haberet aliquam indifferentiam, ratione cuius alias etiam formas poſſet appetere: qua de cauſa malefica dici conſueuit à Philoſophis, aliiſque eius generis nominibus notari; at vero forma cum à natura ſit C inſtituta in vnius tantum compoſiti bonum, eius erit continere, coercereque vagam materiæ appetentiam, proindeque non debuit aliam propenſionem habere, quæ huic muneri ſibi tam proprio obſtare poſſet. *Tertio.* Tertio, Separatio ad naturam formæ nihil intereſt, vt patet inductione cæterarum, quare cum nullus ſit in humana anima gradus, qui ad informandum corpus non pertineat, vt alibi comprobatum eſt, fit, vt quemadmodum reliquæ formæ ad ſeparationis ſtatum, naturalem pro- D penſionem non habent, ita neque illam habeat rationalis. *Quarto.* Quarto, quia ad id, quod eſt conſentaneum, datur, quidam veluti impetus naturæ: ac ſi conſideremus ea, quæ in ſeparatione animæ à corpore accidunt, nihil tale reperiemus ex parte ipſius, quod in hunc modum declaratur. Diſpoſitiones noxiæ, ac mortiferæ ei aduerſantur; non poſſunt igitur illam E in ſtatum quaſi connaturalem impellere, & ſtatuere, vt ſatis liquet. Deinde dici non poteſt illam ob inductas diſpoſitiones ſibi inimicas, per ſeſe commigrare, ac veluti hoſpitium vertere; quandoquidem in tali ſeparatione, neque illum etiam tenuem concurſum formalem habet, qui formis cœlorum concedi ſolet erga circularem motum, cum potius ab officio formæ tunc ſpolietur; non eſt igitur cur ſeparatio animæ rationali conſentanea F dicatur. *Vltimo.* Denique illud ſaltem negari non poteſt, multo congruentius ad naturam ſuam vniri animam, quam ſeparari: cum hoc poſteriori modo ſit in actu primo tantum, illo vero priori ſit in actu ſecundo cauſandi, conferendique eſſe tum materiæ, tum compoſito, quod eſt rebus admodum naturale, exercendi item operationes non ſolum intellectiuæ partis, ſed etiam vegetantis, atque ſentientis. Ac iuxta hanc ſententiam accipiendus eſt D. Th. qui 4. contra gentes cap 79 & 1. part. q. 118 art. 3 ſcribit contra naturam animæ noſtræ eſſe ſeparatam exiſtere à corpore, id eſt, minime conſentaneum, atque expetibile.

In quo ſenſu ... ci poſſit ſep... tio contra ... turam.

Separation anima eſſe ... turalem, al... quorum fu... opinio.

Sed contra propoſitam ac confirmatam aſſertionem ſunt nonnulli ſequuti Auicennam, quorum meminit Caiet. in commentariis primæ partis ad art 1. q. 89 non quod crediderint naturale eſſe, ac conſentaneum animæ rationali quoquomodo extra corpus eſſe: ſed ordinatim poſt corporis informationem: quemadmodum, & fœtui non primo, ſed poſt certum illud tempus; quo in vtero materno detineri ſolet, naturale, ac conſentaneum eſt in lucem prodire; ab illoque tenebricoſo naturæ ergaſtulo foras emicare. *Explicatu... tentia.* Ad quam ſententiam luculenter alluſit Seneca Epiſtol. 102. ad Lucillum in hæc verba. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco, in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare; ſic per hoc ſpatium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturæ ſumimur partum; alia origo nos expectat, alius rerum ſtatus; nondum cœlum niſi ex interuallo pati poſſumus, proinde horam illam decretoriam proſpice, non eſt animo ſuprema, ſed corpori, tranſeundum eſt, excutit natura redeuntem, ſicut intrantem, &c Hæc illi.

Confirma... primum a...

Pro qua ſuadenda ſententia primum eſto argumentum. Multo magis pendet hæc materia ab vnione huius formæ rationalis, quam è contra, vt eſt conſideranti manifeſtum; atqui eo non obſtante naturale eſt ipſi materiæ huius formæ vnione priuari: erit igitur & huic formæ naturale vnionis priuationem ſubire. Confirmaturque argumentum ſimilium exemplorum inductione; quis enim neget naturale eſſe hominibus ſuo tempore caluitium, arboribus hyberno tempore nuditatem foliorum, animantibus ſomnum, qui vigiliæ vacatio eſt; & vniuerſum cauſis omnibus, poſtquam ſemel effecta ſua edidere, virtute priuari ea iterum producendi: quapropter cum forma rationalis cauſa etiam ſit, non ſolum multo poſt tempore, ſed data etiam ſemel vnione ipſius ad corpus, naturale illi erit ab eo influxu deſiſtere, cum nulla iuſta ratio cogat cur in actu ſecundo ſemper eſſe oporteat.

2. Argum...

Secundum, Anima rationalis non vnitur corpori; niſi vt illius miniſterio operandi inſtrumenta colligat, id eſt, ſpecies; mirum igitur non erit, ſi corpus deinceps naturaliter exuat, ac ſeponat. Nam poſt bene inſtructam domum, nauimve, opificũ arma quis requirat? Quæ poſt adultam prolem parens nutricẽ poſcat? Quis poſt depictam tabulam penicillum?

Tertium

Argum. Tertium, operandi modus abſque vlla phantaſmatum ope, naturalis animæ eſt, ac prorſus conſentaneus; ergo etiam modus eſſendi, cum alter ex altero probe colligatur. Aſſumptum; præterquam quod eſt apud D. Thom. 1. 2. qu. 5. articulo primo ad 2. quo in loco docet poſt huius vitæ ſtatum habere nos modum alium connaturalem intelligendi, probatur primo, quia cognitio extra corpus ſupernaturalis non eſt animæ, eaque eſt multo perfectior, vt pote diſtinctior, atque expeditior, quam quæ in corpore; erit igitur anima ad ipſam exercendam propenſa naturaliter. Secundo, quoniam, vt eſt eiuſdem Doctoris Sancti, pluriumque Theologorum dogma, eo temporis momento, quo anima à corpore abiungitur, ſtata lege ſpecies recipit, quibus deinceps intelligat. Scilicet ad naturæ Auctorem pertinet, vt tunc cum ope phantaſmatum deſtituitur, nouis rerum imaginibus adornetur. Nec ſi Scoti placitum magis arridet de ſpecierum conquiſitione ex obiectis, propoſiti argumenti pondus eleuatur, ſed augetur magis, vt conſideranti planum fiet. Concludamus igitur iuxta naturam ſuam operari animam extra corpus, atque adeo extra idem conſentanee perdurare.

Argum. Quartum, quia quod naturale non eſt, diuturnum eſſe nequit, teſte Philoſopho primo de Cœlo capite tertio text 15 & libro ſecundo cap. 3. text 18. at ſtatus ſeparationis eſt æternus animo rationali, naturæ viribus ſpectatis, cum illius ad corpus regreſſio miraculoſa ſit; ergo, &c.

Probatur hæc [aſſert]io, & reſpon[det]ur ad arg. Hæc tamen ita erunt expedienda, atque in primis ſimilitudo, quæ ex fœtu deducitur, elegans quidem eſt, ſed parum vrget; potuit ſiquidem, tam in materno vtero, quam extra illum connaturali modo exiſtere proles, quia vtrobique ad perfectionem obtinendam tendit: at vero anima extra corpus præcipuum formæ munus amittit, quod eſt informando materiam, compoſitum conſtituere; vnde non poterit in eo ſtatu connaturali modo permanere.

[Ad p]rimum. Ad primum vero argumentum neganda erit conſequentia; & ratio in promptu eſt, quia anima hæc vni tantum materiæ coniuncta eſſe valet naturaliter, vt 1. Phyſ. capite nono, quæſtione vndecima, articulo quarto ad vltimum habetur: non ita vero materia; quapropter etſi hanc deſerat formam, ſtatum etiam naturalem ſub quauis alia retinebit. Porro exempla, quæ in confirmationem adducuntur, ſi recte accommodentur, inſtituto noſtro proſunt, non obſunt, ſiquidem neque capillis, neque foliis, aut vigiliæ connaturale eſſe poteſt extra illa ſubiecta inueniri. Iam quod de cauſis additur, naturale eis eſſe, carere vi producendi effectus ſemel editos, falſum eſt, ſi de iis intelligatur à quibus non ſolum in fieri, ſed etiam in conſeruari effectus iugiter pendent, ſeu quarum influxus non interrumpitur, cuius generis conſtat eſſe animam.

[Cur] materia po[ſt]quam for[ma ſepa]ratio ſit [nat]uralis.

Ad ſecundum. Secundi argumenti antecedens falſum aſſumit; cum propter actiones etiam partis ſentientis, atque vegetantis, anima materiæ copuletur. Quin etiam licet à nobis admitteretur, negandi eſſet adhuc conſequentia, cum ſemper vſu ſenſuum egeamus ad ſpecies intuitiuas propria ope comparandas, ſingulariaque intelligenda.

Ad tertium. Ad tertium, negandum quoque erit antecedens, niſi ſenſum (vt vocant) reduplicantem contineat; accepta nimirum anima prout ſtatum obtinet ſeparationis; tunc enim toti illi quaſi coniuncto ex anima, & ſtatu naturale erit ſine corpore operari, quo pacto intelligendus eſt D. Thom. in argumento citatus. Ad primam deinde confirmationem negetur conſequentia: multo enim perfectior eſt circularis motus, quam rectus, non tamen prior ille eſt ignis conſentaneus, ſed poſterior. Nimirum, quæ præter naturam competunt, nihil intereſt, meliora ne ſint, an deteriora, quam quæ competunt conſentaneè. Ad ſecundam dic ex illo Theologorum dogmate concludi quidem animæ humanæ ſpecies, atque actiones intelligendi extra corpus, in quoddam veluti ſupplementum dari; non autem in connaturale, atque expetibile præ corporis vnione ornamentum.

Anima ſolum vt ſeparata naturale eſt ſine corpore operari.

Actio animæ extra corpus etſi illuſtrior ſit, non eſt connaturalior.

Ad quartum. Ad quartum, ſi per non naturale violentum intelligatur, concedenda maior, ſed nihil contra nos, qui ſeparationem violentam eſſe negamus; ſi vero, quæ præter naturam ſunt, etiam comprehendat, falſa eſt, vt exemplo ignis oſtenditur, hic enim æterno tempore præter naturam volui poſſet, ſi cœlorum motus nunquã deſiſteret.

Secunda aſſertio. Secunda aſſertio, Separatio à corpore animæ rationali violenta non eſt. Declaratur, ſuadeturque: nam violentum, vt ſumitur ex Ariſtotele 3. Ethicorum, tunc dicitur, cum ſubiectum vrgetur in contrariam affectionem, vel ſtatum eius, ad quem effectiue inclinatur, ac tendit: ſic motus, locuſque ſurſum dicitur violentus corpori graui; quoniam in contrarium motum, ac locum effectiue propendet. Cum ergo anima rationalis effectiuum influxum non habeat in ſui vnione ad corpus (is enim propria eſt efficientis cauſalitas) ſed formalem; fit vt quidquid contra talem influxum accidit, violentum dici non mereatur: vnde neque cœlum violentiam pati dicetur, cum poſt diem iudicii æterno tempore quieſcet; quia ea quies pugnat quidem cum motu, ad quem tamen cœli forma non effectiue: ſed formaliter tantum concurrit. Atque hæc ratio probat, quod etiam D. Thom. prima ſecundæ, quæſtione

Quid ſit proprie violentum.

Anima in vnione non habet influxum effectiuum.

P 3 6. artic.

6. artic. 4. ad 2. fatetur de qualitatibus actiuis, vbi maxime violentia cerni poſſet, nulli omnino formæ violentiam fieri, cum à materia excluditur, non ſolum ſpectata generali rerum lege, ſecundum quam naturale eſt illis corrumpi, vt aliæ generentur, ſed etiam ſpectata peculiari; cum nulla forma efficientem influxum habeat ad ſe ipſam, vel compoſitum conſeruãdum, ac formaliter tantum cum ſibi contraria pugnet in ſubiecto, ſi, qua ex parte proprium munus formæ præſtat, conſideretur. Quod ideo dixerim quoniam ſi attendatur, vt eſt ipſi cõpoſito ratio agendi, vel actioni contrariæ reſiſtendi, violentiam fortaſſe propriam patietur, quod conſideraſſe videtur Ariſtoteles cum lib. 5. Phyſ. c. 6. text. 59. alterationes etiam violentas dari ſcripſit. Qua cum moderatione propoſitum à nobis pronunciatum accipiendum volumus.

Nulli formæ violenta eſt à materia ſeparatio.

In quo ſtatu forma poſſit pati violentiam.

Quod vlterius ſuadetur commodius nunc ad rem noſtram adducto argumento; quod pro ſententia Auicennæ quarto loco ſuperius propoſuimus: quia, ſi anima violenter ſepararetur à corpore, iam reſurrectio naturaliter homini deberetur, quod Philoſophis abſurdum eſt, cõſentientibus pene vniuerſis, nihil ſemel proprie corruptum, redire poſſe per naturam. Probatur conſecutio, quia cum anima poſt mortem naturaliter perſeueret, ſi is ſtatus illi foret violentus, non poſſet non tandem aliquando naturali via ab eo expediri, cum perpetuus eſſe non poſſit, docente Ariſt. 2. de cœlo c. 3. text. 18.

Si ſeparatio eſſet violenta foret regreſſio naturalis.

Ad hæc, violentum dicitur, cuius principium eſt foris; ſed forma, etiamſi nulla inimica qualitas exterius immittatur, diſſociabitur aliquando à materia, conſumpto humido: ergo ea ſeparatio violenta non eſt. Facit pro hac ſententia id, quod ſcribit Tullius Tuſcul. 1. diſceſſum animi à corpore fieri nonnunquam cum voluptate, & locus ille Platonis in Timæo. Mors, quam morbi, & vulnera intulerunt, violẽta eſt, atq; moleſta; quę vero genio paulatim ad finem naturaliter ſurrepit, inter omnia mortis genera leuiſſima eſt, & cum voluptate potius, quam dolore contingit. Similia ſcribit Seneca lib. 4 c. 30. & lib. 11. c. 78.

Obiectio.

Oppones tamen vulgarem illam diuiſionem mortis in naturalem & violentam; quam etiam inſinuauit Plato loco proxime adducto: vnde concludi videtur aliquam ſeparationem (id enim mors) violentam eſſe: ſed occurrendum, mortem violentam dici, ſpectata potius forma vt ratio agendi eſt, ac reſiſtendi; non vt propriũ formæ munus exequitur; vel certe in ea diuiſione attendi etiam ad propriam violentiam, qua quis externa vi motrice in mortem cogitur. Lege quæ lib. 1. de Gener. ca. 4. qu. 16. art. 3. ad ſecundum ſcripta ſunt.

Dilutio.

Ex duabus aſſertionibus tertia facile deducitur; Separationem animæ à corpore præter naturam eſſe. Nam cum naturalis non ſit, neque etiam violenta, fit conſequens, vt ex approbata Philoſophorum diuiſione, præter naturam eſſe dicatur. Quod ſi D. Thom. aliquando contra naturam eſſe ſcribit, præter naturam accipiendum eſſe ſuperius monuimus, atque ita vſurpat Ariſtot. tum alibi, tum 1. de Cœlo c. 2. text. 15. & lib. 5. c. 3. text. 18. In Phyſicis quoq; lib. 5. c. 6 text. 57. violentam accretionem appellat, quæ præter naturæ debitum excurrit: quapropter non recte Ferr. ſtatum ſeparationis ſimpliciter contra animæ naturam eſſe affirmauit libr. 2. contra gent. c. 83.

ARTICVLVS III.

VTRVM ANIMA SEPARATA AD vnionem corporis naturaliter propenſa ſit.

PRætermiſſa hoc loco abſurda Platonis, atq; Origenis exiſtimatione erronea, quam plerique è Sacris doctoribus refellunt. Animas ante hominem natum bene, beateque viuentes, in pœnam admiſſi ſceleris addictas fuiſſe corporibus, quo fit, vt non ſolum non illa appeterent, ſed refugerent quam maxime. Scotus in 4 d 43. q. 2. art 3. circa tertiam propoſitionem, & d 45. q. 2. in argumentorum reſponſionibus. Ioannes Maior. 4. ſentent. lib. q. 3 art. 4 & alii negantem quæſtionis partem ſecuti ſunt, alio ex fundamento, quia videlicet animam propter bonum corporis, non vero ob aliquam ſibi peculiarem perfectionem, quam ſeparata aſſequi non poſſet, obtinendam, eidem corpori vniri credunt. Peculiarem dico, quoniam ipſe Scotus quodlibeto nono, non ſolum non negat, ſed probat etiam animam ſeparatam perfectione carere non nulla, quam habuerat coniuncta, id eſt, participatione (vt credit exiſtentiæ totius ſuppoſiti) quam tamen perfectionem ait eſſe communem animæ cum toto (addere iure poſſet cum materia) non autem peculiarem ipſius.

Lege Xyſtu Senenſem l annot. 185. 236.

Falſa hac Origenis eſtimatio.

Negatiua ſententia, fundamen

Quæ ſententia probari poteſt primo. Si anima extra corpus collocata in ipſum propenderet, violentiam perpetuo pateretur, niſi Deus præter naturę legem de reſurrectione prouidiſſet, cum in eo ſtatu ſemper eſſet permanſura: hoc autem à ſuaui naturæ progreſſu longe abeſt; ergo anima ad iteratam corporis vnionem non inclinatur. *1. Argum.*

Secundo. Vnio ad corpus impeditura eſt animæ expeditam, angelicæque ſimillimam intellectionem, ac propriam motionem ad locum, corpore ſcilicet animam degrauante, ſenſumq; *2. Argum*

ſenſumque multa cogitantem deprimente, vt habetur Sapientiæ 9. Non igitur talem vnionem amat anima. Quod ſi aſſumptum neges, dicaſque futurum deinceps, vt D. Paul. pollicetur, corpus ſpiritale, id eſt, omnibus conditionibus degrauantibus liberum, adhuc vrgeberis, quia nunc ea, quæ naturæ ſunt, ſpectamus, non quæ Deus decernit liberaliter, præſertim quia adducta reſponſio in damnatis animis locum non habet.

Argum.

Tertio. Cauſa efficiens eo quod perfectionem ex effectu non comparet, imo impertiat, in illum non dicitur propendere: ſed anima rationalis nihil perfectionis recipit à materia, quod extra illum non poſſet recipere, id eſt, ſpecies; impertit autem materiæ exiſtentiam; ergo cum ſeparata fuerit, in illam propenſa non dicetur.

Argum.

Quarto. Quoniam ſi anima extra corpus poſita naturaliter in ipſum propenderet; naturaliter concluderetur reſurrectionem ordinaria poteſtate exhiberi poſſe; cum res quæque ad ſtatum, in quem propendet naturali via ac ratione promoueri ſoleat: ac reſurrectio in fidei articulis continetur, vt proinde non videatur naturaliter exerceri poſſe, aut cognoſci, ergo &c.

Oppoſita ſenten. D. Thom.

Contraria tamen ſententia eſt D. Thomæ 1. part. quæſt. 76 articulo primo ad 6. Abul. in 22. caput Matth. quæſt. 221. ad 4. videturque expreſſa à D. Auguſt. 12 ſuper Gen. ad lit. capite 35. cum ſcribit ineſſe animæ ſeparatæ naturalem quendam appetitum adminiſtrandi corporis. Cuius ſententiæ fundamentum illi contrarium eſt, quod pro Scoto iactum fuit: nimirum animam ſeparatam ideo corporis ſocietatem adamare: quod non minimam inde obtineat perfectionem. In eius ergo fundamenti gratiam aduertendum: cum perfectio entitatis cuiuslibet, ipſa eius natura ſit, vel naturam ſe quatur; cumque entitas animæ ſit reſpectiua, vtpote pars tum ad comparem aliam, tum etiam ad compoſitum ordinem includens eius quoque perfectionem ab eo ordine abſtrahere non poſſe. Quicquid igitur boni acceſſerit compoſito ex partibus, in id ipſæ impenſe incumbent. Itaque bonum totius compoſiti, alienum à partibus non eſt; vt Scotus videtur crediſſe, ſed ad ipſas intereſt magnopere, vt mirandum non ſit, quod in illud etiam inclinentur. Quæ ratiocinatio in materiam valet erga formam, quantumlibet propriam exiſtentiam poſſideat: multoq; magis inſtitutum concludit ex parte formarum corruptibilium quamuis ſuperiori aliqua poteſtate à ſubiectis ſeparentur, nobiliorique exiſtendi modo gaudere dicantur. Neque enim propterea ad connaturalem eſſendi modum inclinationem deponent (ſunt enim ipſæ ſic eſſendi aptitu-

...batur ...no.

...tes propen... in bonum ...us cōpoſiti.

A dines, vel certe inſeparabiliter ab eis tales aptitudines emanant) vt hic etiam locum habeat illud Pauli; Nolumus ſpoliari, ſed ſuperueſtiri primæ Corinth. 15.

Secundo.

Hinc ruſus arguitur. Materia ideo inclinatur ad formam, tunc etiam cum ea caret; quia eſt aptitudo quædam materialis ſui actus; ſed forma quoque aptitudo eſt formalis ad materiam: ergo in hanc pariter propendebit, etiam cum extra illam erit.

Tertio.

B Præterea, vt ſuperiori ſectione concluſimus, ſeparatio ſtatus non eſt proprie naturalis animæ: erit igitur naturalis ſtatus vnionis; cum alius non ſuperſit; ſed vnumquodque in id propendet, quod ſibi naturale eſt, ac conſentaneum; ergo accedit Ariſtoteles 2. Phyſicorum, capite ſecundo textu 23. quo loco ſcribit materiam eſſe propter formam: ergo boni aliquid formæ accedit ex materia, & libro tertio de anima capite duodecimo text. 61. conducere ait animali rationali, quod ſenſu ſit præditum.
C animæ vero quod ſit prædita corpore: hominis igitur pars ſuperior à corpore perfectionem aliquam recipit.

Quid boni accedat animæ ex vnione cum corpore.

Lege Henric. quodlib. 7. q. 15.

Lege Fer. 4. contra gent. c. 79 §. Sed nulla.

Si quis autem quærat, quodnam ſit tandem eiuſmodi bonum, ſiue perfectio, quæ animæ ex vnione corporis accreſcit; Reſpondendum erit nullum eſſe potius bonum, quã vnionem cum materia, totiuſque compoſiti conſtitutionem
D actualem, cum propter hæc tanquam propter finem ſit, & in entium latitudine inueniatur. Atque hanc vocat Caiet. prima ſecundæ quæſt. 4. art. 5. perfectionem extenſiuam.

Quo pacto velint aliqui has opiniones conciliare.

Sunt autem nonnulli, qui ſtudio componendi vtramque ſententiam Diui Thomæ, & Scoti, dicant animam rationalem conſiderari poſſe & vt ſeparabilem, & vt formam; qua diſtinctione vtitur idem Diuus Thomas prima ſecundæ quæſtione quarta articulo quinto ad primum, dum docet beatitudinem intellectualem
E competere animæ, vt corpus tranſcendit; non autem, vt forma eſt ipſius. Priori ergo modo ſpectatam, aiunt corpus minime appetere, ſed poſteriori, ac D. Thomam hoc attendiſſe, Scotum vero illud.

Horum doctrina non admittitur.

At enim quia huiuſmodi diſtinctio nonnullam præbet anſam ponendi in anima rationali duos gradus, alterum quo ſit forma
F corporis, alterum quo ſit ſeparabilis; qua in re non minimus latet error; ſuperſedendum ea eſt, præſertim quia non oſtendit quid in quæſtione propoſita ſimpliciter ſit decernendum. Quæ hactenus diſſeruimus, ſuadent quidem naturalem inclinationem, ſiue appetitum innatum, atque improprium animæ noſtræ erga materiam, non tamen plane oſtendunt habere illam quoque proprium, innatum, atque elicitum.

An habeat anima elicitum appetitum ad vnionem cum corpore.

Soarius ...

Recentiores quidam Theologi credunt animam

q 13. diſp. 44. ſect, 7. ad calcē. *Sententia, qua negat probatur primo.*

mam ſeparatam nulla habita ratione glorię, vel A damnationis; ſed in ſtatu primo ſeparationis, vt nunc loquimur, minime deſideraturam (ſi recte ſapiat) reunionem ad corpus. Primo, quia non alterius, quam illius, quod depoſuerat, corporis reunio ei deberetur, hoc eſt, morti iterum obnoxii, vt notum eſt: quo pacto iam in infinitum abiret eiuſmodi deſiderium; cum infinities eſſet corpus per mortem deponendum; quod tamen abſurdum videtur, atque alienum à naturæ inclinatione, quæ ad determinatum ſemper contendit finem. B

Secundo.

Secundo, quia reunio ad corpus caducum, perfectam rerum contemplationem moratur, turbatque, atq; adeo naturalem beatitudinem minuit; non poterit ergo elicito actu ſaltem deliberato expeti ab anima.

Tertio.

Tertio, quia quod tantopere viui formidemus vnionis diſſolutionem, inexperientiæ potius illius animæ ſtatus aſcribendum eſt, quam exiſtimandum commodiorem ei eſſe vnionē. C Adde animam per ſe ſumptam id minime formidare, ſed totum hominem, quem certum eſt maxime expetere ſuarum partium coniunctionem, ſine qua non conſtabit.

Quarto.

Quarto, quia anima, qua ratione forma eſt corporis, inter naturas preſſe ſumptas numeratur, per voluntatem vero ab huiuſmodi naturis ſecernitur; vt conſtare poteſt ex iis, quæ 2. Phyſic. c. 1 quæſt. 4 ſunt annotata; ergo non appetet actu elicito à voluntate id, quod ſibi tanquam naturæ competit, id eſt, corporis vnionem. D Probatur conſequentia quia id deſiderium iam non eſt ab anima, vt à natura, atque adeo nec naturale.

Quinto.

Quinto, Reunio animæ ſemel à corpore ſeparatæ non eſt naturalis, ſed miraculoſa: ergo non cadit ſub naturale ipſius animæ deſiderium.

Affirmandum tamen omnino eſt animam ſeparatam actu etiam elicito deſiderare naturaliter reſurrectionem. Quæ ſententia ſatis con E firmatur ex iis, quæ dicta ſunt de innata propenſione animæ ſeparatæ ad corpus. Nam cum anima proprio appetitu donata ſit, id eſt, voluntate, cur ea, quibus perficitur, & in quæ ſiue proprie, ſiue improprie propenſa eſt, elicito actu non deſideret: Præſertim quia voluntas totius ſubiecti appetitus dicitur, quo, videlicet, deſiderare poſſit quidquid ei naturæ iure ſemel obuenit; qualis eſt ſocietas corporis. Deinde, anima etiam qua rationalis, atque adeo qua volitiua, forma eſt corporis; vt alibi demonſtratum eſt, non enim quia per hanc prærogatiuam cæteras formas excedit, ideo per illam à conditione formæ recedit: poterit ergo per voluntatem appetere quidquid ei, qua natura eſt, competit, cum eiuſmodi appetitio ab ea, vt natura eſt, proueniat. F

Contraria ſententia amplectenda eſt.

Lib. 2. de anima c. 1. q 6. & 2. phyſ c. 1 q. 24.

Ad primum negatiua ſententiæ argum.

Quapropter ad primum ſuperioris ſententię argumentum dicito, animam rationalem non appetere ſimul infinitas vniones, ſed vnam tantum; quam appetitionem infinities recurrere nullum eſt incommodum, ſi eius etiam obiectum eandem ſubeat conditionem: quemadmodum nullum eſt incommodum infinities deſcendere lapidem, ſi toties ſurſum pellatur.

Obiectio.

Quod ſi obiicias à D. Aug. 12. lib. de Ciuit. ca. 13. irrideri perpetuam (vt quidam Philoſophi arbitrabantur) earundem rerum redditionem.

Dilutio.

In promptu reſponſio eſt, irriſionem, illam hominis eſſe apprime callentis, quid ea in re à Deo fuerit ſtatutum, non autem ignorantis, quid in certo aliquo ordine rerum illarum alię poſtularent. Adde etiam eos philoſophos plura alia aſſeruiſſe reditura, vt eadem hominum ſtudia, mores, &c quæ cum libera ſint, iure à S. Doctore irridentur. Lege quæ lib. 2. de Gener. c 11. q. 1. art 1. ſcripta ſunt.

Ad 2.

Ad ſecundum, fatendum perfectius contemplari poſſe animam ſeparatam, quam corpori vnitam: negandum tamen illum, quam illum ſtatum ei eſſe magis expetibilem: cum non ille, ſed hic eidem ſit connaturalis, vt ſuperiori articulo docuimus. Itaque quod ea cognitio, quam corpori vnita aſſequi valet, imperfecta ſit, conditio eſt humana, quam æque ferre par eſt animam. Quod deinde cum labore obtineatur, extrinſecum eſt impedimentum, vt proinde deſiderio excitando per ſe non obſit, ſicuti de toto ipſo homine doceri ſolet, cum de eius ſciendi appetitu agitur.

Ad 3.

Ad tertium, concedendum mortem nō tam propriæ animæ, quam toti homini eſſe formidabilem; ex quo tamen non ſequitur animam nō aduerſaturam naturaliter ſui ſeparationem, tunc etiam cum illum ſtatum ſubierit.

Ad 4.

Ad quartum dicendum, etſi anima diſtinguatur à quibuſdam naturis preſſe acceptis per voluntatem, & intellectum; adhuc tamen intra genus naturæ proprie ſpectatæ contineri, cum etiam qua rationalis, ſit forma corporis, vt diximus. Adde noſtro inſtituto ſat eſſe, ſi anima per actum elicitum voluntatis vnionem appetat naturaliter, id eſt, conſentaneè, iuxta genium ſuum, etſi non appetat naturaliter, ac ducto vocabulo à natura preſſe accepta.

Ad 5.

Ad quintum dic, reſurrectionem non eſſe ſupernaturalem quoad entitatem, cum ſit vnio eiuſdem ſpeciei cum prima generatione, etſi quoad modum ſupernaturalis ſit. Quæ vero ita ſe habent, naturali deſiderio appeti valent, vt cæco aſpectus; ſed hac de re ſtatim plura.

Reſpondi[tur] argumen[tis] ducta pr[o] Ad prim[um]

Ad primum vero argumentum pro Scoti ſententia initio articuli adductum negari debet aſſumptum; non enim quod eſt contra quamlibet inclinationem naturalem, violentum

tum dicitur; ſed contra effectiuam: alioquin dicatur etiam cæcus in ſtatu violento exiſtere. Atque huc tandem pertinet Caietani ſolutio 1. p q.76.art.1 ad finem ex D.Thom.elicita. Idem vero S. Doctor q.24. de veritate art.10. ad 1. rem illuſtrauerat exemplo cauſæ efficientis, quæ violentiam pati non dicitur, ſi non agat, cum ex alterius etiam cauſæ concurſu fortaſſe pendet eius actio, vt accidit cuilibet parenti comparatione prolis Itaq; ad violentiam requiritur efficiens, ſufficiensq; principium in eo, quod illam paſſurum eſt. Lege quæ dicuntur lib. 2. de Gen. c.11 q.1.art. 4.

[Ad] ſecundum.

Ad ſecundum, nihil referre ſi aliquantulum anima à mortali corpore degrauetur, quo minus ipſius vnionem amet, attendimus enim id, quod natura hominis ex propria fert conditione. Porro Salomon, de operibus ſtudioſis maxime loquitur, quibus deprauatus appetitus repugnat; non autem de pure naturalibus, vt in præſentia.

[Ad] tertium.

Ad tertium, neganda eſt minor propoſitio, quia actum informandi, quæ eſt princeps animæ perfectio earum, quæ illius naturam comitantur, eadem omnia abſque materia non obtinet. Pro ſolutione quarti, ſequens articulus proponitur.

ARTICVLVS IV.

SOLVITVR QVARTVM ARGVMENTum ſuperioris articuli pro Scoto.

[Probatur] qua affir[matur] reſurrectio[nem] eſſe natu[ralem].

QVartum argumentum petit, an reunio animæ ad corpus, quæ ipſa eſt reſurrectio, naturalis ſit. Videtur enim affirmate reſpondendum. Namque ſi ad materiam attendamus, manet in ea poſt ſeparationem animæ capacitas antiqua; ſiquidem ab eadem nullo modo diſtinguitur. Si vero animam conſideremus, cum ſit etiam formalis quędam, ac tranſcendens habitudo erga materiam, haud dubie cum perſeueret anima, perſeuerat eius ad materiam inclinatio. Non eſt igitur cur ratione vtriuſque vel alterius partis, non poſſit vnio naturaliter iterari. Quod ſi ita eſt; ergo ſiue à prima, ſiue à ſecunda cauſa agente id præſtetur, naturæ debito continget, cum iis, quę naturaliter vniri valent, cauſa naturaliter vniens reſpondere debeat, id quod etiam D. Clemens non obſcure teſtatur lib.5.conſtit.c.6. vbi ſic ait. Qui corpus Adæ fabricatus eſt, idem & Adæ, & cæterorum corpora ſuſcitabit, quod hoc naturæ hominum rationis participi debeatur. Accedit quoniam non alia ratione melius conſtare poteſt, quid futurũ fuiſſet hominibus, ſi erga illos Deus naturalem,

[Con]firmatur [auct]oritate,

A generalemque prouidentiam tantummodo exhibere vellet. Quandoquidem ſolius animæ ſtatus ſatis eſſe non videtur, vt homini abunde proſpiciatur.

Reunionem eſſe naturalem quo ad entitatem.

Hæc tamen ſententia ad ſummum concludit vnionem ſemel diſſolutam inter animam, & corpus, naturalem eſſe quoad entitatem, quod libẽter fatemur. Nec enim illa ex eo quod poſtquam euanuit, iterum redeat, amplius variatur

B quam penes actum, ac potentiam. Non tamen (quod eſt quarti argumenti, in cuius explicatione verſamur, inſtitutum) efficit eam, vel naturaliter exhibendam eſſe, vel alicui homini ſemel corrupto deberi, aut denique ab eo fore cognoſcendam, ſed peculiari Dei inſtitutione, ac decreto, quod vocant ſupernaturalem eſſe quo ad modum, non quaſi modum aliquem intrinſecum habeat ſupernaturalitatis (id enim à vero abeſt; tum quia actio ipſa iam eſt modus qui-

C dam, tum quia iam in termino aliquid ſupernaturalitatis induceret quod nemo admittit) ſed per extrinſecam denominationem à ſupernaturali Dei prouidentia, qua eandem numero productionem, remq; productam in alio tempore, locoque exhibet; id quod ipſa voce, reunionis, inſinuatur, quæ repetitionem quandam eiuſdem rei menti ingerit.

Supernaturalem quo ad modum.

Qui ſit ille modus.

Atque huc ſpectat quod D. Thomas ait 4. contra gent. cap.81. quem locum adducit etiam

D Caietanus 1. parte quæſt.76. artic.1. ad finem, ſequunturque alii Theologi communiter, reſurrectionem naturalem dici in facto eſſe; in fieri vero ſupernaturalem. Quod modo iam à nobis explicato eſt intelligendum Ea igitur quę paulo ante adducta ſunt, nihil efficiunt, quamuis enim eadem anima, atque materia poſt diſſolutionem vnionis maneat, non remanet tamen in aliquo agente ſecundo virtus eas iterum vniendi; neq; in illis proxima capacitas ad talem

E vnionem, vt ad finem librorum de ortu, & interitu explicatum eſt. Iam D. Clemens de morali debito non phyſico loquitur, quatenus videlicet integra hominis natura, quia rationis eſt particeps modo aliquo poſtulat, vt ad beatam vitam promoueatur: quemadmodum & Aug. in Epiſtol. ad Dioſcorum ſcripſit tam potentis naturæ eſſe animam, vt eius beatitudo redundet in corpus, cum tamen ex ęquo, bonoq; gloria corporis ſit ab anima beata, non vero ex ali-

F quo puro naturæ iure. Quod deniq; addebatur recte ea ſententia conſtare de naturali prouidentia hominis poſt mortem non vrget; ſatis n. compenſari poſſent quæ in hac mortali vita homo bene operaretur, ſi ſoli animæ æternum præmium donaretur.

Reſpondetur ad rationem partis affirmatiuæ.

Lib.2.c.11.q.1. art.4.ad 4.

Reſurrectionem homini non deberi.

Ex his, quæ dicta ſunt videri alicui poteſt, reunionem animæ ad corpus, ſi non exhiberi, ſaltem cognoſci naturaliter poſſe, cum nihil ſupernaturalitatis amplius habeat, quam quod à Deo extraordinaria naturæ lege reuocetur. Verum

Eam vt certo futuram nullũ naturæ lumen attingit.

rum quanquam admodum probabiles ſunt rationes, imo fere demonſtratiuæ, quibus oſtenditur reparationem hominis eſſe poſſibilem, vt patet ex lib. 2. de Generat. cap. 11. qu 2. artic 2. quanquam item reuera exhibendam eſſe naturales coniecturæ eſſe poſſint; certo tamen, & euidenter, neq; eo modo, quo fides docet nemo vnquam naturali lumine aſſequi potuit futuram eſſe. Quis enim liberum, ac extraordinarium Dei decretum cognoſcat, cum nemo hominum ſcire poſſit Dei conſilium, aut cogitare quid ipſe velit, vt ait Salomon. Atque hæc pro quarto Scoti argumento dicta ſint.

DISPVTATIO III.

DE IIS, QVÆ AD COGNITIONEM *animæ ſeparatæ pertinent per modum actus primi.*

Quotuplex ſit animæ actio.

EXpeditis iam, quæ ad animam ſeparatam quoad eſſe ſpectant; conſequens eſt, vt ea aggrediamur, quæ ad illius referũtur operationem; primum immanentem, qualis eſt cognitio: deinde tranſeũtem, aut quaſi tranſeuntem; cuiuſmodi eſt ſui ipſius, aut aliorum etiam motio per loca. Namque circa illius perpeſſionem vna tantum difficultas, eaq; à diuina inſtitutione potius, quam à natura orta, motum habet: qua ſcilicet ratione à calore, & frigore pati poſſit in pœnam flagitiorum apud inferos. Cætera vero, quæ in intellectu, voluntate, aut potentia motrice patitur, cum docetur, ſiue illuminatur, cum gaudio triſtitiaq; afficitur, cum deniq; loco detinetur, minora ſunt, de quibus tamen omnibus in huius tractationis progreſſu mentio fiet.

ARTICVLVS I.

VTRVM POTENTIÆ COGNOSCENTES *animam à corpore abeuntem comitentur.*

QVamuis præſentis dubitationis concluſio facilis ſit: prætermiſſa tamen non fuit à D. Thoma 1. p. q 77. artic. 8. & quæſtione vnica, de anima artic. 10. atque aliis in locis, ea fortaſſe de cauſa, quia doctrinam continet non inutilem. Partem igitur vniuerſim affirmantem tenuerũt nonnulli, quos citato loco 1. part. ſuppreſſo nomine adducit D. Tho. Item Plato, eodem teſte art. 5. illius q. ad 3. quibus conſentit Greg. Arim. in 2. d. 17. q. 3. art. aliique Nominales quatenus omnes cognoſcendi potentias, itemq; appetendi ab anima re ipſa non diſtinguunt. Cuius placiti argumenta hæc ſunto.

Sententia quæ affirmat probatur primo.

Citantur 1. de anima q. 4. art. 1.

A Primum. Vt ſe habẽt potentiæ corporis ad corpus; ita potẽtiæ animæ ad animam: ergo ſicut illæ in corpore, ita hæ in anima exiſtent. Tunc ſic. Potẽtiæ animæ, quinque numerantur ab Ariſtotele, vegetandi, ſentiendi, intelligendi, appetendi, loco mouendi; omnes igitur, quæ ad cognitionem pertinent, reſident in anima, alioqui cur magis animæ, q̃ corporis dicerentur? atq; adeo à corpore diſcedentem ſequentur, cum nulla ratio ſit, cur eſſe B deſinant, ſi illarũ ſubiectũ anima non occũbit.

Secundo.

Secundum, ſenſus in eo ſubiecto debent exiſtere, à quo fluunt; cum per immanentem emanationem pullulent: atqui ab anima, non à materia fluunt, in illa igitur non in hac hærent immediate, & quod eſt conſequens, eandem etiam à corpore auulſam comitantur. Minor communi Philoſophorum ſermone celebratur, dum potentias ab anima fluere dictitant, nulla materiæ facta mentione: nec immerito, ſiquidem ea C nullius eſt actiuitatis, atq; adeo neq; emanationis principium elicitiuum.

Tertio.

Tertium, potentiæ animæ vitæ quædam accidentariæ ſunt, ſicut ipſa eſt vita eſſentialis; ergo dum hæc fuerit, erunt & illæ, atqui in potentiis vitalibus maxime numerantur cognoſcentes: ergo.

Quarto.

Quartum, intellectus manet in anima ſeparata: ergo & potentiæ reliquæ, quæ cognitioni obſeruiunt. Antecedens multipliciter probatur D tum quia intellectus, ſicuti à materia in cognoſcendo, ita & in eſſendo abſtrahit, tum quia ſi anima extra corpus manet, ne ſit otioſa, aliquam ſane potentiam exportare debet, quam quæſo magis intimam, atq; immediatam, quam intellectum? tum tertio, quia ita ſcriptum reliquit Ariſt. lib. 1 de anima c. 4. text 56. atq; ex ſacra pagina conſtat, quæ docet hominem imaginem, & ſimilitudinem Dei in ſe habere, quod Patres omnes de anima accipiunt ratione intellectus, E ac voluntatis: quare iam ab anima ſeparata Dei imago aboleretur; ſi intellectus illam in eo ſtatu non comitatur, quod eſt impium. Demum, Chriſtianæ fidei documentum eſt, beari animas ex Dei cognitione, vtiq; intellectiua; ergo. Cõſequentia vero præcipui argumenti inde oſtenditur, quia intellectus noſter eius eſt conditionis, vt non niſi ſenſibus præeuntibus tanquam F adminiſtris, deſcendat in operationem. Oportebit igitur animam ſeparatam non ſolum intellectum, ſed etiam ſenſus adſportare.

Quinto.

Quintum, anima re ipſa eadem & intellectiua, & ſenſitiua eſt; non enim duæ in homine admittendæ ſunt, vt lib. 1. de Gener. cap. 4. q. 11. traditum eſt, ergo ſicut ab illa, qua rationali, intellectus, & voluntas manant; ita ab eadem, qua ſenſitiua, manabunt ſenſus, atque appetitus; ſicque non illas ſolum facultates, ſed has etiam ſeparata retinebit.

Sexto.

Sextum, ſi ſenex oculum iuuenis recipiat, id eſt,

id eſt, organum, belle perſpiciet, vt dicitur loco citato de anima; Organum igitur, non potentia ſeneſcit; proindeque minime corrumpetur, ſed potius cum anima ſemper vigebit. Quo etiam modo dici potuit ab eodem Ariſtot. bene valiturum hominem, cuius anima vietum corpus deponat, aliudque iuueneſcens nanciſcatur.

[Se]ptimo. Septimum; In anima ſeparata dolor, & ira, quæ ſine ſenſibus eſſe non poſſunt, excitantur; cum in eis fletum, dentiumque ſtridorem futurum diuinæ literæ teſtentur; ergo cum eadem ſenſus perſeuerant. *Argumenti [co]nfirmatio.* Confirmatur argumentum primo ex Auguſt. lib. 12. ſuper Geneſ ad lit. cap. 19. & 20. aſſerente, animam ſentire quædam ſine corpore, id eſt, gaudium, & triſtitiam: & cap. 46. non corpus, ſed animam dolere per corpus, quo vtitur tanquam nuntio: & apertius lib. de ſpiritu, & anima, recedentem à corpore mentem trahere ſecum ſenſum & imaginationem. Nec mirum, ſi anima ſeparata hæc poſſideat, cum in dæmone multo ſeparatiore inſit furor irrationalis, concupiſcentia amens, & phantaſia proterua, vt ait Dionyſ. 4. cap. diuinorum nominum. *[C]onfirmat.* Confirmatur ſecundo; quia virtutes ac vitia, animas non deſerunt extra corpus (alioqui ſi nihil horum in eis inuenitur: quo merito ſeparatæ donantur gloria, quo demerito ſuppliciis puniuntur?) ſed pleræque iſtarum qualitatum inſunt appetitui, vt 3. Ethic. doceri ſolet; ineſt igitur in anima appetitus, eiuſque comes ſenſus. *[C]onfirmat.* Confirmatur tertio; quia ſi ſenſitiuæ potentiæ in anima non remanent, non apparet modus, quo illa ab igne corporeo (vt fides tradit) patiatur; ſiquidem dolor ſentientis potentiæ actus eſt; vel non ſine illa ſuſcipi poteſt.

[Oc]tauo. Octauum, Potentia motiua manet in anima ſeparata, cum tamen per membra corporis motum edat; ergo licet potentiæ ſenſitiuæ per organum corporeum functiones ſuas exerceant, manebunt nihilominus in eadem anima extra corpus.

[C]onclusio. Sit tamen hac de re prima concluſio. Intellectus animam ſeparatam comitatur. Hanc ſatis ſuadent ea, quæ in tertio argumento ſunt adducta; vnde de voluntate idem concludendum eſt, cum vnicuique potentiæ cognoſcenti ſua etiam appetens accommodetur. Non vtimur autem illo argumento, intellectum, videlicet, ac voluntatem ab anima realiter non diſtingui, cum id lib. 2. de anima cap. 3. quæſt 4. reiectum ſit.

[C]onclusio. Secunda concluſio. Reliquæ potentiæ ſenſitiuæ, anima ſeparata pereunt, non ſolum quoad actum (id enim fatetur Greg. ſed etiam quoad ipſarum entitatem Ita D. Thom. 1. part. quæſt 77. art. 8. cum ſuis ibidem, Durand in 4. diſt. 44 q. 1. art. 2. Probatur vero hunc in mo-

A dum. Primo, Senſitiuæ potentiæ corporeæ ſunt; non poſſunt ergo animam extra corpus comitari. *1 Ratio.* Argumenti conſequutio bona eſt. Antecedens vero ratione ducta tum à ſubiecto, tum ab obiecto, tum denique ab operatione ſtabiliri poteſt. A ſubiecto quidem; quoniam illud corporeum eſt, nimirum, vel totum compoſitum, vel materia, vt formam induit, iuxta varias ea de re ſententias, quæ primo de Generatione libro cap. 4. quæſt. 4 ſunt

B tractatæ. Ab obiecto autem, quia ſentientes potentiæ non niſi de re ſingulari, materiali, ac concreta cognoſcunt. Ab operatione tandem quia ſolam directam eliciunt, non vero reflexam, ſaltem perfecte. Hæc autem longe abſunt ab iis facultatibus, quæ ſpiritualem formam, qualis eſt humana, comitari debent extra corpus. Secundo, Potentiæ ſentientes corporeæ ſunt in brutis, vt planum eſt, ſuperflue igitur in nobis ſpirituales erunt, & quod inde ſequitur, falſo animam ſeparatam dicentur ſo- *2. Ratio.*

C ciare.

Tertio, Animal ens eſt ſimpliciter corporeum atque adeo & homo; quia licet ſpiritualem formam contineat, ea tamen in totius hominis conſtitutionem corporaliter concurrit: ſicut & reliquæ materiales formæ, cum quibus ipſa in eo concurrendi modo vniuoce conuenit; at ſentientes potentiæ ab animali, qui animal eſt, deriuantur; illæ igitur corporeæ ſunt, minimeque idoneæ ad ſtatum ſeparationis. *3 Ratio. Sentientes potentiæ ab animali quod corporeum eſt, preſluunt.* Quarto argumentatur D. Thomas

D in quæſt. de anima art. 19. Sentiendi operatio non eſt propria animæ; ſed toti coniuncto. *4. Ratio.* iuxta Ariſtotelem primo de ſomno, & vigilia cap. 1. nec immerito, quia alioquin animæ brutorum ſubſiſtentes eſſent, ſi propriam, nec cum materia communem actionem ederent; ergo facultas ipſa prædictam operationem eliciens in anima non reſidet, ſed in coniuncto: aut ſi

E malis, in materia formæ coniuncta Accedit illud ex libro de Eccleſiaſticis dogmatibus cap. 19. apud Auguſtin tomo 3. Ex duabus ſubſtantiis conſtat homo: anima cum ratione ſua; & carne cum ſenſibus ſuis.

Sic tamen aduerſus huius ſecundæ concluſionis probationem oppones primo; Etſi ſubiectum corporeum conferre nequeat ſpirituali formæ eſſe ſimpliciter, & (vt vocant) exiſtentiæ, eo quod illud ordinis ſit ignobilioris, confert tamen & ſecundum quid, hoc eſt, in- *Obiicitur primo.*

F formatiuum; vnde materia prima ipſius etiam formæ rationalis cauſa eſſe perhibetur; igitur è conuerſo forma corporea, qualis eſt ſenſus, conferre poterit animæ, quamuis ſpirituali, receptiuum eſſe, atque adeo conferre, vt hæc illum recipiat. Secundo. Anima rationalis nobilior eſt potentiis ſentientibus; nihil igitur obſtat quominus eis exiſtentiam valeat impertiri. *Obiicitur ſecundo.*

Ad 1. obiectionem.

Primæ tamen obiectioni occurrendum, tam materiam quam formam ſubſtantialem poſſe ad inuicem cauſalitatem exercere; ita vt illa huic informatiuum eſſe conferat; & hæc illi receptiuum tribuat, quia neutra ſupponit aliam perfectam in tali eſſe; ſed potius imperfectam inuenit, vt mirum non ſit, ſi eam perficiat; at vero formam accidentariam ſupponere ſubiectum iam perfectum in omni eſſe ſubſtantiali, quale eſt receptiuum eſſe, ſicque ab ea in ſubiectum prouenire non poſſe.

Ad 2. obiectionem. *Ex D. Dionyſ. & libro de cauſis.*

Secundæ reſpondendum, animam rationalem non ideo exiſtentiam corporis potentiis non conferre, quod illius nobilitatem excedant; ſed quia ea eſt formarum per ſe minime conſiſtentium, natura, vt ad conditionem ſubiecti ſeſe accommodent, cum in eius eſſe conſortium deuocentur; itaque aut extenſionem ſubeant, ſi extenſum ſit: aut indiuiduitatem, ſi ſit indiuiduum; id vero cõtra naturam materialium potentiarum eueniret, ſi in ſpirituali anima ineſſe dicerentur.

3. Concluſio. Potentiam motiuam animæ propriam cum eadem permanere.

Tertia concluſio, Potentia motiua ipſi animæ propria, eandem à corpore decedentem non deſerit; in qua quidem concluſione nulla eſt dubitatio, ſicuti neque in prima, ſi alia mouendi facultas, præter eam, quæ in corpore reſidet, animæ propria tribuatur, quod cum in extrema huius tractationis diſputatione oſtendendum ſit, non eſt cur hoc loco id anteuertamus.

ARTICVLVS II.

SOLVVNTVR ARGVMENTA ſuperiori articulo adducta.

Ad primum.

AD primum dicendum, etſi vitales facultates potentiæ animæ ſint, propterea quod ab ea perenniter fluant, ac per eaſdem viuamus: non propterea oportere vt idem ſubiectum inhæſionis habeant. Satis enim eſt, ſi inſint materiæ cum forma ſubſtantialiter, atque adeo maxime coniunctæ.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum, ſi de ſubiecto totali ſermo ſit, vera eſt maior: ſed falſa minor: Si de partiali, ſeu vt quo, falſa eſt maior, eiuſque probatio ſtatim adiuncta; eſt enim emanatio potentiarum materialium comparata ad animam, ſimpliciter F transiens, cum in materia ſit, exerceaturque.

Ad tertium.

Ad tertium, vt ſenſus accidentariæ vitæ ſint, & appellentur, ſat eſſe illos ab eſſentiali vita perpetua emanatione pendere; nec in materiam, niſi eidem eſſentialia vitæ vnitam recipi.

Ad quartum.

Ad quartum, admiſſo antecedente cum confirmationibus ibidem adiectis, neganda eſt conſequentia: conditio enim illa humanæ cognitionis intellectiuæ, vt non niſi obſeruiente A ſenſu exhibeatur, coniuncti intellectus eſt, non ſeparati.

Ad Quintum. *Non eedem potentiæ ab anima dimanant.*

Ad quintum, quemadmodum ſenſus non eo prorſus modo ab anima pullulant, quo intellectus, & voluntas; ita mirum non eſſe, ſi in ſubiecto inhæſionis etiam diſcrepent, nempe poſteriores hæ potentiæ ab anima ſolitarie ſpectata emanant; priores vero illæ ab eadem corpori ſociata, vnde fieri potuit, vt aliæ aliud ſubiectum immediatum ſortirentur.

Ad Sextum.

B Ad ſextum, ita euenturum quod ex Ariſtot. adducitur, quoniam dum materia rite diſpoſita fuerit ſemper videndi potentia ad functionem idonea reſultabit; cum, ea hypotheſi data, nihil iam deſideretur, non autem quod eiuſmodi potentia incorruptibilis ſit, in anima ve reſidens.

Ad Septimum.

Ad ſeptimum, dici in primis poſſet generatim, dolorem torſionemve quamlibet ex ſe corruptricem ſubiecti, animam ſeparatam naturaliter non afficere, vt perſpicuum eſt, affecturam vero ſi eidem ineſſent ſenſus, atque appetitus; C vnde non leue argumentum pro ſecunda concluſione eruitur.

Quid ſit fletus, & ſtridor quo anima cruciatur.

Deinde reſpondemus ſigillatim, fletum, ſtridoremque dentium metaphorice accipienda eſſe ad captum rudiorum, ſi de animæ ſeparatæ ſupplicio Chriſti Domini ſententia procedat, vt fletus nomine mœroris vehementia ſignificetur; ſtridoris autem dentium, inteſtinum odium, quod in animo cum ardet, dentibus etiam ſtridorem ciet; in appetituque ſenſitiuo rabies nuncupatur.

Damnati lacrymas non effundent.

Si autem de totius D hominis pœna, erit quidem propria locutio, quanquam in fletu ad lachrymarum expreſſionem non ſit veniendum; cum hę generationem, corruptionemque inuoluant, quæ poſt diem iudicii in ſubſtantiis non erunt.

Ad 1. confirmationem.

Ad primam deinde confirmationem (quem tamen locum à D. Thom. 1. part. quæſt. 77. art. 5. citatum tam expreſſum non legimus) reſpondendum, loqui Auguſt. de cognitione a- E nimæ, qua tam corporea, quam ſpiritualia valet attingere; ac ſi apertius diceret; intelligere animam tum ea, quæ corpore vacant, tum quæ corpore ſunt prædita. Aut certe ſentiendi verbo vti pro intelligendi: qua vſurpatione lib. 2. de libero arbitrio cap. 6. intellectum in anima, interiorem eius ſenſum, cum diſcipulo agens, appellauit. Item, quod idem Auguſtinus ſcribit non corpus, ſed animam dolere per corpus, nihil obeſt noſtræ doctrinæ, ſed prodeſt potius; ſiquidem dolor proprius potentiæ corporeæ affectus eſt, ad quem proinde anima non niſi corpori vnita poteſt concurrere.

Dolor proprie affectus eſt corporis.

Porro, liber de ſpiritu, & anima, Auguſtino falſo tribuitur, vt ex D. Thoma alibi dictum eſt, neque magnæ admodum auctoritatis creditur, vt illius doctrinæ ſit vniuerſim habenda ratio. Denique D. Dionyſii locum interpretatur idem D. Thomas quæſt. diſputata de anima artic. 19. ad 8. vt eæ paſſiones non ſint

ſint in Dæmonibus, niſi proportione quadam, ac ſimilitudine ad humanas.

Ad 2. Confirmationem. Ad ſecundam confirmationem dicito, ſi nomine virtutis, ac vitii habitus (vt par eſt) intelligantur, non torqueri animas propter illos, aut donari gloria, ſed propter actus præteritos, vnde tales habitus manarunt, præſentemq; reatum culpæ, qui in anima reuera ineſt, ſiue relatio ſit, ſiue quid aliud, vt apud Theologos diſputatur. *Animæ non torquentur propter habitus, ſed pro actus & culpæ reatum.* Quod ſi quemadmodum in potentia corporea, præſertim appetitu actus, habituſque tam virtutis, quam vitii admitti ſolent ob aliqualem libertatis formalis participationem, ſic & reatum nonnullum concedamus, ſupplicium ei reſpondens nonniſi poſt corporum, atque adeo ipſius appetitus reſurrectionem ſubeundum erit.

Ad 3 Confirmationem. Tertia confirmatio dubitationem continet Theologorum propriam, neque eius explicatio (quam tamen in hac vita poſſibilem eſſe negant Durand. loco paulo poſt citando, Bellar. libro ſecundo de purgatorio capite 12. iuxta Auguſt. & Gregorium) admodum neceſſaria nunc eſt, cum pœna, quam vocant ſenſus ſupernaturali vi ſit infligenda damnatorum animis, cui ſubeundæ ſiquis contenderet neceſſarios eſſe ſenſus, non propterea concluderet eos naturaliter (vt nunc agimus) ab animis ex hac vita deportari. *Pœna ſenſus quo anima patitur apud inferos.* Quin etiam neque eiuſmodi poſitio de modo patiendi mediis ſenſibus, atque appetitu, vera eſſe poteſt, aut certe rem in obſcuro adhuc relinquit; cum explicandum ſuperſit, quomodo incorruptibilis anima oſtendatur, ex eo quod immodicum inferni ignis calorem ſenſu percipiat. Lege Durand 4. diſtinct. 44 quæſt. 11. art 2. in refutatione tertiæ opinionis.

Ad octauum. Ad octauum dic, manere quidem potentiam motricem in anima ſeparata, non illam, quæ in hac vita per corporis membra motum edit, cum ſit etiam corporea, ſed aliam ipſi animæ propriam, qua non niſi in ſtatu ſeparationis vtitur. Quæ doctrina quamuis in quæſtione ſit poſita, erit tamen à nobis extrema diſputatione ſuadenda.

ARTICVLVS III.

AN NE SPECIES, ATQVE HAbitus in intellectu, & voluntate animæ coniunctæ reſidentes, eandem à corpore ſeparatam comitentur.

Quam lates & ipſos fines ſibi vendicet hæc quæſtio. QVæſtio hæc late admodum pateret, ſi in tota ſua amplitudine à nobis tractaretur. Funditur enim in primis ad eos, qui nullas præter quam in parte ſentiente ſpecies agnoſcunt, in quibus numerantur Henricus quodlib. 5. quæſtione 14. (etſi quoad habitus affirmet manere eos in anima ſeparata quodlibeto ſexto quæſt. 8.) aliique apud D. Thom. prima parte quæſt. 89 art. 5. à quorum dogmate parum abeſt Auicenna (eum Sanctus Doctor expugnat, quæſt. 79. artic. 6. & Abulenſis inferius adducendus) opinatus tūc ſolum cum actu intelligimus, ſpecies in nobis ſeruari. Auicennæ accedit Auerroes 12. Metaph. com. 2 credēs ſubſtantiis ſeparatis nullos inhærere habitus: vt refert Caiet prima ſecundæ quæſt. 50. articulo ſexto. Sed hi omnes magna ex parte refelluntur lib. 3. de anima capite quinto q. 3. & ſequent. Funditur item quæſtio ad illam ſcholaſticorum dubitationem, an ne Theologia apud nos acquiſita maneat in patria, quam quidam tractare ſolent, vel initio 1. part. vel ad prologū ſententiarum. Deniq; ei maxime accedit, quæ eſt 67. prima ſecundæ D Thom. vbi tam de virtutibus moralibus, quam Theologicis quæritur, vtrum poſt hanc vitam in anima perſeuerent; ſed nos intra noſtri inſtituti metas quoad fieri poterit, continebimur.

Pars quæ negat probatur primo quoad habitus. Ac pro parte negatiua ſe offerunt argumenta, tum à natura ipſa, tum à diuina prouidentia petita. A natura quidem huiuſcemodi. Primo, quia quod attinet ad habitus, cum illi contrarium habeant, ſi quis hinc opinatiuum deferat, vel erroneum, haud dubie in morte vtrumlibet deponet; quandoquidem anima ſeparata euidentem cognitionem obtinebit, ſicque per contrarium actum, eumque perfectiſſimum propellet, vt ſcite annotauit Bellar. libro ſecundo de purgatorio capite nono. *Item quoad ſpecies.* Quod deinde attinet ad ſpecies, etſi contrario vacent, neque corruptibili ſubiecto hæreant; attamen à phantaſmatis, ſicut in fieri, ita & in conſeruari pendent: ergo iis abolitis extinguentur etiam ſpecies: quemadmodum Lunæ fulgor, amoto Sole, confeſtim emoritur, quamuis neque illa corrumpatur, neque iſte contrarium vendicet. Aſſumptum probatur; tum quia ſpecies intentionale habent eſſe, atque adeo ita debile, vt perenni efficientis cauſæ influxu egeant; tum quia id ſignificaſſe videtur Ariſtoteles in prædicamentis, cum ſcientiam ex longa ægritudine corrumpi docuit; quod non niſi ratione phantaſmatum, quæ per id tempus, ac maxime per mortem excidunt, vere dici potuit. Tum denique quia habitus concluſionum, ita à principiorum habitibus pendere videntur: hac enim de cauſa Theologia ab hæretico Theologo aboletur, quod fidei habitus, à quo pendebat, ſubtrahitur à Deo.

Probatur 2. Secundo. Pars intellectiua in hac vita nihil, niſi ſenſitiua miniſtrante, operatur; cum igitur poſt mortem operatio ſenſuum non ſit, non erit etiam apud intellectum; non enim efficacior ex ſeparatione redditur, vt iam corporis adminiculum non requirat. Et quod hinc

ſequitur fruſtra ſpecies habituſque manebunt, cum in actum ſecundum prodire nequeant: ex eodem enim fundamento, quod ſcilicet prodire nequeat habitus fidei in patria in actum, concludit D. Thomas talem habitum fruſtra fore 12. quæſt. 67. articulo quinto ad 5. Et confirmatur primo, quia, vt dicitur 1. & 3 de Anima, corrupto corpore, mens neque reminiſcitur, neque amat, quod credibile non eſt dixiſſe Philoſophum, quia illa corrumpatur, vt initio huius tractationis vidimus; ſed quod propria cognoſcendi amandique inſtrumenta, id eſt, ſpecies atque habitus pereant & euaneſcant. Confirmatur ſecundo, quia habitus inclinant ad actus ſimiles iis, vnde prodiere, iuxta Philoſophum 2. Ethicor. ædificando enim fit homo ædificator, & iterum, ædificator factus poteſt ædificare; ſed habitus illi ab actibus intellectus ſupra phantaſmata ſe conuertentis ſunt geniti: ergo ſi poſt mortem huiuſmodi conuerſio locum non habet; neque etiam habitus, aut ſpecies tunc permanebunt.

1. Confirm.

2. Confirm.

Probatur 3. ex diuina prouidentia.

Iam vero à diuina prouidentia eiuſmodi argumenta deducuntur, ſitque tertium. Nam 1. Corint. 13. dicitur ſcientiam in mortali vita comparatam, fore deſtruendam poſt mortem; nimirum, quia imperfecta, obſcura, multæque ſit incertitudinis: ſed ſcientia habitibus, ac ſpeciebus conſtat: vtraque igitur cum toto homine extinguentur, neque animam à corpore recedentem comitabuntur.

Probatur. 4.

Quarto, quia ſæpe accidit, vt qui ſunt ſcientia præditi; vitæ ſint perditæ; contra vero ignorantes ſint innoxii: ergo ſi hinc omnis ſcientiæ ſupellex aſportetur, ornatiores erunt improborum animæ, quam proborum; quod in ſtatu perpetuò non ſine magna diuinæ prouidentiæ nota diceretur.

Proponitur pars affirmatiua quæſtionis.

Affirmantem nihilominus partem tuetur D. Thomas. 1. part. quæſtion. 89 articulo quinto aliiſque in locis non raro. Abul. in 25. c. Matth. quæſt. 580. & plures alii. Item ii, qui idem cenſent de illis quæſtionibus quas initio huius articuli propoſuimus; qui etiam in anima ſeparata memoriam agnoſcunt. Quapropter ſic argumentari licet: Primo, In anima ſeparata datur recordatio, vt latius oſtendemus inferius, hæc autem ſine reſeruatis ſpeciebus non eſt; ergo anima olim conquiſitas retinet. Minor declaratur, quia quamuis anima per ſpecies à Deo denuo ſibi inditas intelligere poſſit res antea à ſe cognitas; ea tamen cognitio recordationis nomen non omnino meretur; cum iterata non ſit, hoc eſt, per ea inſtrumenta, quæ ex vi prioris cognitionis in nobis fuerint relicta. Accedit, quoniam 3. de Anima, capite quarto text. 6. eos laudat Ariſtoteles, qui animam locum ſpecierum nuncupabant; quæ analogia eo ſpectat, vt anima ſpecies ſibi ſemel credi-

1. Argum.

Separata anima recordatur per ſpecies acquiſitas.

A tas, deinceps ſeruet, quemadmodum obſeruat D. Thomas.

2. Argum.

Secundo, Fictitium eſt aſſerere ſpecies intelligibiles pendere in ſui conſeruatione à phantaſmatis: cum igitur neque contrarium, neque ſubiectum corruptioni obnoxium habeant (quibus modis accidere poſſet earum corruptio, vt habetur capite ſecundo libri de Longit. & breuit. vitæ) animam à corpore abeuntem non deſerent. Probatur antecedens, in
B quo ſolum eſt dubitatio, tum quia impreſſa phantaſmata ab externorum ſenſuum imaginibus non co modo pendent: quandoquidem illis omnibus ligatis per ſomnum phantaſia intus ſomniando operatur; quod abſque reſeruatis à vigilia ſpeciebus fieri non poſſet: pari igitur ratione, ne dicam maiori, intellectiles ſpecies abſque phantaſmatum influxu conſeruabuntur; tum quia effectus ab ea cauſa pendet in conſeruari, à qua pependerat in fieri:
C atqui ſpecies intelligibiles non à phantaſmate impreſſo, ſed ab actu phantaſiæ, iuncto intellectu agente, fiunt: dicendum igitur potius fuerat cum Auicenna, non permanere ſpecies intelligibiles in mente, niſi dum actu phantaſiamur, quod eſt abſurdum.

Species intelligibiles conſeruantur ſine phantaſmatis.

Aſſertio.

Sit igitur huius articuli aſſertio, In anima ſeparata inueniri tum ſpecies, tum habitus
D partis intellectiuæ, & quidquid in eadem anima ante ſeparationem inerat, niſi vero (quod ad habitus attinet) aut per contrarium actum pellantur, vt fieri potuit ante eandem ſeparationem, aut etiam ratione ſtatus gloriæ, vel damnationis, quippiam iſtorum à Deo detrahatur. Inueniri, inquam, quoad entitatem, etſi quoad vſum aliqui vacent, quia deeſt fortaſſe
E materiæ, vti temperantiæ, libertati, fortitudini, aliiſque eiuſmodi habitibus acquiſitis, ſeu à Deo infuſis.

Reſpondet 1. Argum. negatiuæ.

Reliquum eſt, vt argumentis negatiuæ partis occurramus. Ad primum, quoad habitus attinet, patet reſponſio ex dictis. Quod vero attinet ad ſpecies, Ochamus in 4 quæſtion. 12. articulo primo arbitratur demonſtrari non poſſe manere illas, permotus adducto argumento, ſolumque probabiliter ita teneri poſſe, tum propter ſententiam Hieronymi in Epiſt. ad Paul.
F Scientiam diſcamus in terris, quæ nobiſcum perſeueret in cœlis: tum quia communiter Sacri Doctores aſſerunt recordari animas poſt mortem flagitiorum, quæ forte viui perpetrauimus. Verum non recte philoſophatur Ochamus, nec enim, vt ſuperius oſtendimus, intelligibiles ſpecies pendent in ſui conſeruatione à phantaſmatis, neque ea, quibus mouetur; vt probabilem credat noſtram ſententiam ſatis vrgent; ſiquidem D. Hieronymus de rebus ipſis non de ſcientia, commode poteſt intelligi, quaſi ſuadeat, vt ad diuina æternaque

Non apte Ochamus probabile tantum eſſe conſer. ſpecies.

que, quam ad humana, impenſius incumbam? A Porro, præteritorũ flagitiorum recordatio cum à S. Doctoribus celebretur in pœnam, aut etiam (ſi condonata ſint) in gloriam animarum, non inepte credi poſſet locutos fuiſſe peculiari Dei prouidentia ſpectata. Dicendum igitur intellectiles ſpecies omnino reſeruari in anima ſeparata, ſi ſolum rerum generalem curſum attendamus. Neque eſſe tam debiles, vt illico intercidant abſentibus phantaſmatis. Ariſtotelis vero dictum in prædicamentis de ſcientia procedere quoad vſum phantaſmatum, qui velut appendix eſt humanæ ſcientiæ. Deniq; falſum eſſe conluſionum habitus à principiorum habitib. perpetuo pendere, atque Theologicos habitus aboleri in Theologo hæretico, fidem ve acquiſitam, cum hæc mere gratuita non ſint, quamuis in aſſenſus ſuos prodire nequeant, ob defectum habitus fidei, à quo pendent in operando, vt alibi docetur.

[Spec]ies ſuapte [nat]ura manent [in a]nima.

[Ha]bitus conclu[ſion]um non pen[den]t in conſer[uat]i ab habitib. [prin]cipiorum.

[Ad] 2. argum. [Spec]ies tam ad [vſu]m, quam ad [orna]tum animæ [ſer]uire.

Ad ſecundum negatur conſequentia, quia quamuis ſpecies hinc delatæ habituræ non eſſent vſum aliquem, ſatis foret habuiſſe illum quondam, nuncq; intellectum exornare, quod etiam de habitu fidei dici poſſet comparatione animarum beatarum; quanquam veriſimilius, ac ex ſententia D. Thom. ſit, eum non manere, aut quia id repugnat, aut certe quia Deus ita decreuit, vt ex illo Pauli loco 1. ad Corinth. 13. conſtare videtur. Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc maior autem horum eſt charitas. Quin vero poſſe animam ſeparatam ſpeciebus hinc delatis vti, diſputatione ſequenti oſtendemus. Ad primam vero confirmationem dicendum cum D. Thoma 1. p. q. 89. art 6. ad 1. loqui Philoſophum de reminiſcentia & amore ſecundum cooperationem corporis. Ad ſecundam, dic illam conuerſionem intellectus ſupra phantaſmata, ſi recte declaretur, modum eſſe accidentarium, & valde extrinſecum ipſius intellectionis, cum ſit ſolum concomitantia quædam phantaſiæ ſimul operantis, vt ſæpe dictum eſt, præſertim cum rerum abſtractarum intellectio elicitur: conſeruabuntur igitur ſpecies in anima ſeparata etiam tunc, cum prædicta conuerſio non erit.

[1]. Confirma[tion]em.

[2]. Confirma[tion]em.

Ad tertium, quod ex diuina prouidentia deducebatur, omiſſis variis interpretum expoſitionibus in hunc locum, dic: ſi inibi quamlibet ſcientiam Paulus intelligat, eam non abſolute fore deſtruendam, ſed quoad neceſſitatem miniſterii ſenſualis; non enim ope ſenſuum egebunt beatorum hominum mentes, de quibus loquitur. Ita D. Thomas eo loco Pauli, lect. 3. & 1. p q. 89. art. 5. ad 1 & 1. ſecundæ, q. 67. art. 2. ad 1. D. Bonauen Richard Durandus & alii in 3. diſt. 31 cum magiſtro eadem d. c. 3 quidquid ſenſerit in oppoſitum Albertus & Gabriel eadem diſtin. 31. Si autem nomine ſcientiæ ſola intelligatur Theologia, iure deſtruẽdam affirmat, per ſubtractio[illegible] concupiſcibilis, [illegible] cenct: quæ quamquam neque ipſam fidem retinebunt, non quod vtraq; habitus cum actu viſionis pugnent, vt his poſteriorum doctrina conſtare poteſt, ſed quia ii habitus ad ornatum ſubiecti Deum contuentis (hac enim ratione ſolum eos manere veriſimile eſſet) ſpectare minime videntur, quorum actus non ob extrinſecam vllam cauſam, ſed immediatam oppoſitionem, cum viſionis actu, Deique poſſeſſione B pugnat, cuiuſmodi ſunt Catholicæ fidei, atque ſpei habitus, non ita vero de aliarum virtutum habitibus, fortitudine, temperantia, &c. ſentiẽdum; quia eorum actus, etſi ex defectu obiecti, materiæ ve non ſint in patria exercendi, per ſe tamen non pugnant cum eadem viſione, vt etiam de Chriſto Dn. viatore traditur à Theologis; ſicque in ornatum animæ remanebunt. Infundet nihilomin⁹ Deus animis habitus Theologicos euidentes, C quibus ſatis compenſabuntur ii, qui in hac vita fuerant acquiſiti. Atque hanc ſententiam de abolitione noſtræ Theologiæ in patria tradit Theoph in illum locum Pauli, Cathar. & Caiet. ibidem depoſita ſententia, quam 1. part. quæſt. 1. articulo ſecundo tenuerat, aliique recentiores. At enim Caietano loco citato primæ partis adhæreſcunt etiam poſteriores alii arbitrati Theologiam noſtram ineuidentem eſſe per accidens, remouerique ab ea poſſe ineuidentiam ex vi viſionis beatificæ. D Itaque non ad ornatum ſolum, ſed etiam ad exercitium manere illam poſſe: ac ſibi fauere putant illam Diui Hieronymi ſententiam ad Paulinam, de qua nuper meminimus. Sed fundamentum illud falſum eſt, cum noſtræ Theologiæ exercitium per ſe pendeat ad habitum catholicæ fidei, qui per ſe, & intrinſece eſt euidens inclinatiue. Diuus autem Hieronymus vel de obiectis cognitis loquitur, vt in ſolutione ad primum monuimus, vel ſi de ſcientia ipſa; non de eadem numero, ſed ſpecie, aut etiam genere E commode poteſt intelligi.

[Ad 3]. argum.

[Su]m ſcientiã [del]et D. Paul. [deſtr]uendam in [patr]ia,

Infundendam à Deo B. Theologiam euidẽtem.

Theologiam noſtram eſſe per ſe ineuidentem.

Ad quartum, D. Thom. 1. p. quæſt. 89 articulo quinto ad 2. reſpondet nullum eſſe incommodum, ſi inferior beatus ornatior ſit in acquiſita ſcientia, quam ſuperior; quemadmodum & in corporis ſtatura præcellere poteſt. Iuxta quã doctrinam conceſſurus videtur idem de damnato. Vel dicito nullam hic à nobis acquiri poſſe ſcientiam, quam beati homines à Deo infundente F multo copioſiorem non hauriant, quantumlibet rudes decedant ex hac vita.

Ad 4. arg.

* * *

ARTICVLVS IV.

VTRVM AB INTELLECTV ANIMÆ ſeparatæ fluant ſpecies naturaliter.

Qvæſtio hæc ſolum excitari ſolet de ſpeciebus, non de habitibus ſcientiæ, aut virtutum; fortaſſe quia prima horum ſemina (quod ad aliud inſtitutum notauit Caietanus 1.2.q.67. art 2.) ſunt ipſę ſpecies, ex quarum vſu pronum erit prędictos habitus comparare. Sed vt ad rem veniamus, quãquam Plato ante hominis ortum ſcientiam poſuit in animis, non tamen ſatis explicuit, vnde nam eis obueniret; nec nos de animis ante ortum hominis, ſed poſt obitum diſputamus; quærimuſque an ab intellectu animę ſpecies emanent, cum primum à corpore ſeparatur, ſicuti ipſe intellectus in prima animæ creatione ab eius eſſentia dimanarat.

1. *Argum. pro parte affirmante.* Partem affirmatiuam hęc ſuadent argumenta. Primum, ab intellectu Angeli effluunt ſpecies cum primum à Deo creantur; atqui eadem ratio eſt de animæ ſeparatę intellectu: ergo, &c. Maior propoſitio non ſolum tradita fuiſſe creditur à Capreolo in 1 diſt.3 qu.2. ad arg. Aureoli contra 3. conc. vbi ſcribit, ita profluere ab eſſentia Angeli intellectum ſpeciebus intelligibibus fœtum, ſicuti ab anima emanant potentię; item ab aliis poſterioribus Theologis, inſinuataque à Caiet. 1.2.q.5.art.6. ſed etiam à D. Thom. 1.p.q. 54. in cuius articulo tertio ad 1. docet prius extitiſſe in Angelis vniuerſales rerum rationes, quam res ipſæ creatæ exiſterent; quod abſque neceſſitate vlla diceretur à D. Thom. ſi ſpecies pure contingenter & non naturaliter contingerent Angelis. In 4. vero artic. ad 1 ait, non generari in Angelis ſcientiam, ſed naturaliter eis adeſſe. Deinde quæſt.55 articulo ſecundo; ſicut cęli initio ſuſceperunt accidentia ſibi debita, & non paulatim, vt corpora inferiora; ita & Angelos ſuſcepiſſe ſpecies. Conſtat autem illa accidentia à cœlis profluxiſſe: ergo, &c. Deinde minor propoſiti argumenti facile oſtenditur, quia quemadmodum Angeli ſenſibus vacant, queis poſſint ſpecies colligere, vt proinde neceſſum fuerit tantæ efficacitatis intellectum ſortiri, qui ex ſeſe parere illas poſſet; ita cum anima deſtituta corpore, in ſeparatarum mentium ſtatum promoueatur, ac veluti nouum vitæ genus ordiatur, æquum eſt, vt eum intellectum ſit nacta, qui à materia expeditus illi ſtatui congruentes ſpecies ex ſe promat. Et confirmatur, quoniam id decet naturam ſubſtantiarum ſeparatarum, ne ſcilicet ab ipſis obiectis ſpecies pendentes habeant, quemadmodum multo magis commendatur Solis, quam aeris natura, quod A ille de ſuo, hic de alieno luceat. Et vero ſi in hoc ſenſibili mundo corpora exiſtunt, quibus lux ſit ingenita, cur in illo intelligibili ſpecierum lumina, tanquam proprietates quædam non concedentur?

Secundum, homo intellectiuus euadit ratione animæ; ille autem ſpecies conquirit, ac ſibimet actiue informat, maiori igitur cum ratione anima ſeparata, mediante intellectu, ſpecies ex ſe fundet, cum in ea abſtractio à ſenſibilibus B obiectis locum non habeat. 2. *Argum.*

Tertium, omne accidens à principiis alicuius ſubſtantiæ emanat, teſte D. Thom. 3. contra Gent capite ſeptimo. Cum igitur ſpecies accidentia ſint, nulli ſubſtantię rectius eorum emanatio tribuetur, quam ſeparatæ. Et confirmatur, quia impoſſibile non videtur, ſi creari à Deo valeat ſubſtantia intellectualis, à qua naturaliter ſpecies emanent; ea tamen eminentia tanta non eſt, vt ſeparatis mentibus non competat. C Atque hanc ſententiam non improbabilem iudicat Fonſeca lib. 2. Metaphyſ. cap. 1. q 2. ſect. 7. ad 6. 3. *Argum.*

Contraria tamen pars omnino certa eſt, quã tuetur Ferr. 2. cont. Gent. cap. 98. Molina 1. p qu. 55 articul. 2 diſp. 2. membr. 3. & alii recentiores, eandemq; vt longe probabiliorem tandem aſſeruit Fonſ. libro quinto Metaph. cap. 14 q. 1. ſect. 4. ad fin. nec dubium quin ea D. Thomæ placuerit, vt latius probat Ferr. etenim 1. part. q. 89 articulo ſecundo ad 2. ait animam ſeparatam in- D telligere per ſpecies diuinitus impreſſas à Deo, & art. 3. recipere illam ſpecies ex influxu diuini luminis. Quæ verba aperte deſignant alienam actionem, & non internam efficientiam ipſius animæ per emanationem. Eandem infuſionem agnoſcit in Angelis, 1. p. q. 56. art 2. ad 4. & in 2. p. q 2. art. 1. *Sententia negat veri eſt.*

Sic igitur argumentari licet. Primo, quia ſi ſpecies intelligibiles à ſubſtantia aliqua ſeparata fluerent more proprietatum, iam ea res o- E mnes cognoſcere poſſet per ſe ipſam: quandoquidem cognita penetrataq; cuiuſq; rei natura, cognoſcuntur omnes proprietates ipſius; ſicq; fieret, non ſolius Dei proprium eſſe alia, ac ſe per ipſum noſſe, vt tradunt Theologi: imo & ſpecies ſuper adiunctas eſſe otioſas. *Probatur* 1

Secundo, quoniam vt exemplaria rerum à ſubſtantia quapiam emanent, neceſſarium videtur, vt res ipſæ repræſentatæ in eadem ſub- F ſtantia inſint eminenter; nulla vero ſeparatarum ſubſtantiarum, Deo excepto, hanc habet eminentiam, cum nulla eſſe poſſit talium rerum cauſa efficiens: ergo ab anima ſeparata ſpecies non emanant. 2.

Tertio, quia ſpiritalis emanatio, qualis futura eſſet ſpecierum ab anima, non impeditur per vnionem ipſius ad corpus, vt patet in intellectu & voluntate; quanquam vſus fortaſſe im- 3.

ſe impediatur: ſi ergo emanãt ſpecies ab anima ſeparata, emanabunt etiam ab eadem coniuncta: vnde iam ſententia Platonis de reminiſcentia prorſus extincta, iterum reuocabitur.

Quarto. Quarto, quia non videtur vlla ratio, cur horum potius, quam illorum obiectorum fluant ſpecies; omnium autem poſſibilium ſpecies effluere impoſſibile, ac ſupra captum naturalem creaturæ intelligentis: quare iam cogentur aduerſariæ ſententiæ auctores ad diuinam infuſionem recurrere. Nec dicas fluere quidem finitas, quaſque poſtulauerit natura cuiuſque ſubſtantiæ ſeparatæ. quandoquidem intra latitudinem eorum obiectorum alia in infinitum factibilia ſunt, ad quæ cognoſcenda, credibile nõ eſt iam ſufficere ſpecies, quæ de facto ſeparatis mentibus infunduntur.

Ita patet, nulla ratione dicendum eſſe ſpecies intelligibiles à mente ſeparata efficiẽter fluere. Quin etiam Capreoli dictum (neq; enim alius notæ melioris auctor contrariæ ſententiæ tam aperte fauit, neque vllo fundamento ea adſcribitur Caietano) ſatis commode declarare poſſet, ſi vellet Nimirum, intellectum Angeli in eo ipſo inſtanti, quo ab eius ſubſtantia promanat, fœtum eſſe ſpeciebus à Deo tamen ingenitis. Itaque emanatio ad ſolum intellectum proprie referenda erit; ad ſpecies vero nõ niſi quodammodo, qua nimirum ratione, intellectum proprie emanantem indiuidue comitãtur, & à Deo veluti generante conferuntur in prima Angelorum productione. Fatendum igitur eſt, in ſubſtantiis ſeparatis, vtpote cognitionis capacib. naturale principium inueniri, non efficiens, atque ex ſe fundens ſpecies, ſed paſſiuum, ac veluti naturalis quædam propenſio ad eas excipiẽdas. Ad eas, inquam, generatim; particulatim vero, hoc eſt, ad has, vel illas non niſi prout rerum ordo exegerit, in quo eædem ſubſtantiæ ſeparatæ à Deo fuerint collocatæ.

[Int]ellectum proprie ab anima [em]anare, ſpecies autem improprie.

[A]d 1. argum. [cont]rariis aſſirmantis. Ad primum argumentum initio adductum neganda eſt maior propoſitio. Primus vero ex D. Thom. locus, quo ea probatur, nihil probat; ſolum enim docet Angelos iam tunc habuiſſe ſpecies à Deo impreſſas, cum hoc vniuerſum corporeum à Deo extitit. Secundus etiam locus eo tantum ſpectat, vt intelligamus (iuxta ipſius S. Doctoris ſententiam) Angelos à rebus ſcientiam non quærere, ſed à Deo tanquam à generante recipere. Iam ſimilitudo illa tertio loco adducta id ſolum efficit, vt intelligamus nulla mora à creatione Angelorum inditas fuiſſe ſpecies eorum mentibus, non autem emanare ab eis ſicuti à Sole lumen.

[A]d 2. argum. Ad ſecundum neganda eſt conſequentia; ſatis enim eſt imprimi à Deo ſpecies vbi aliunde indi via non patet; vt nunc in ſuum locum mittamus, poſſe fortaſſe animam ſeparatam abſq; ſenſuum ope ſpecies à rebus comparare.

[A]d 3. argum. Ad tertium cum ſua confirmatione dicendum, quidquid de aliis accidentibus dicatur; ea certe, quæ notionalia ſunt, emanare naturaliter non poſſe à ſubſtantia creata. Quin etiam Ferr. lib. 3. cont. Gent c. 14. idem D. Th. pronunciatum non de omnib. accidentibus intelligendum monet.

ARTICVLVS V.

VTRVM ANIMA SEPARATA præter eas ſpecies, quas hinc exportat, alias vel ab obiectis hauſtas, vel à Deo impreſſas, vel vtroque modo comparet.

IN propoſita dubitatione ſit prima aſſertio: Animæ ſeparatæ præter ſpecies hinc exportatas: item præter illam ſcientiam, quam infuſam per ſe vocant, qua earum pleræque à Deo exornantur (id quod nemo iure inficiabitur) naturalibus ac nouis ſpeciebus conſignantur. Quæ aſſertio quoniam communis eſt, etiam quoad extremam partem, quam nunc intendimus, hac vna ratione breuiter confirmanda erit Animæ ſine corpore & ſenſu diu ſeruantur, ſemperque ſeruarentur, ſi ſolam vim naturæ ſpectemus. Cum igitur tum inuicem, tum cum Angelis ſint conuerſaturæ (abſurdus enim eſſet, qui ſeparatis mentibus politiæ ordinem denegaret) haud dubie nouas rerum notiones denuo obtinebunt, ſine quibus perfectam familiaritatem non inibunt; cum de pleriſque rebus à ſenſuum vſu nimium remotis, eique Reipublicæ nihilominus conſentaneis agendum ſit; quarum ſpecies in vita non hauſerunt. *1. Aſſertio.* *Lege D. Th. 4. d. 45. q. 1. art. 1. q. 1. ad 4. Separatæ animæ nouas ſpecies infundi.*

Quod ſi quis dicat, animas à corpore liberas multo iam eſſe expeditiores, quippe quas nec corporum noxæ tardant, neque hebetant terreni artus, nec ſentientes potentiæ ad ſua retrahunt obiecta, ac pene diſtrahunt; quominus ſublimiora illa aſſequi valeant, vnde iam ex iis, quas hinc exportarunt, imaginibus, procliue ſit immaterialia etiam rimari: is primum non omni ex parte ſatisfaciet, cum eorum animę, qui ante intellectus agentis vſum deceſſerunt, nullas ſpecies ſint nactæ. Deinde reſponſionem proferet admodum dubiam. Quis enim credat ſpecies tam aſtrictæ repræſentationis, obſcuræque ſignificationis, quaſque magis rerum ſignificatarum vmbras, quam viuas imagines dixeris, vſque adeo præſtare, vt ad ſubtiliſſima quæque diſtincte (vt par eſt in eo ſtatu) percipienda ſufficiant? *Obiectio.* *Diluitio.*

Secunda aſſertio: Probabile admodum eſt animas ſeparatas ab obiectis ſpecies non abſtrahere, ſed à Deo eaſdem recipere. Hanc de- *2. Aſſertio pro ſententia D. Thom.*

R

doctrinam D. Thomæ 1. par. quæſt. 89 articulo primo ad 3. quo loco ſcribit eodem modo animam ſeparatam ſpecies comparare, quo Angeli, ex infuſione, ſcilicet diui luminis; vt de ipſis tradiderat quæſt. 55. articulo ſecundo & 2. contra Gent. capite 96. atque alibi paſſim D. Thom. ſequuntur ſui, Caietanus ad citata loca 1. par. ac præterea quæſt. 57. articulo ſecundo Ferrar. lib. illo 2. contra Gent. capite 96. Capreolus 2. Sent. diſtin. 3. quæſt. 2. & plures alii recentiores. Probatur igitur aſſertio hunc in modum.

1. Ratio. Primo, Anima rationalis ideo vnitur corpori, vt poſſit cognoſcendi inſtrumenta comparare; non enim alterius finis, quam operandi gratia materia propter formam eſſe dicitur, 2. Phyſic capite ſecundo text. 23. anima ergo extra materiam poſita, aut nullas denuo acquiret, aut certe à prima cauſa (quod eſt congruentius) ſpecies mutuabitur.

2. Ratio. Secundo, Externa obiecta, eorumque ſpecies nimium craſſæ naturæ ſunt, proindeque oportet attenuari illa non mediocriter in ſenſuum officinis, vt fiant idoneæ intellectus agentis, aut concauſæ, aut inſtrumenta, qua de re libro tertio de Anima dictum eſt: at in anima ſeparata nulli ſunt ſenſus; vt articulo primo tradidimus; externa vero obiecta, atque ſpecies admodum ſunt rudia: non ergo ipſa ſibi ſpecies efformat, ſed à Deo recipit.

3. Ratio. Tertio, Anima ſeparata neque à corporeis neque à ſpiritualibus obiectis colligere valet ſpecies; nullas ergo re vera colligit. Probatur aſſumptum, quoad priorem partem. Namque corpora non niſi adhibitis quibuſdam conditionibus, ſpecies ſuas diffundunt; indignum vere omnino erit ſeparatas mentes, quas D. Dionyſius capite quinto Cæleſtis hierarchiæ ſupermundanas vocat, quod ab huius corporei vniuerſi legibus eximantur, à talibus conditionibus in cognoſcendo pendentes facere, credereque illas in tenebris, verbi gratia, non intueri colores, ſubter tellurem non percipere excitatos ſuperius ſonos, ac denique ſpatiis corporeis addici, quoad eam operationem, quæ maxime ab his omnibus circumſtantiis eſt immunis, videlicet intellectionem. *Animam ſeparatam non accipere ſpecies ab obiecto corporali.*

Non item ab ſpirituali. Quoad poſteriorem ita oſtenditur, ſpiritualia obiecta nullas extra ſe fundunt ſpecies, tum quia omnis externæ motionis, præterquam localis, ſunt expertes: tum quia, non niſi corporeas funderent, cum omne externum ſpatium corporeum ſit, quas tamen idoneas non eſſe iam probauimus. *Occupatur obiectio.* Nec dixeris tunc ſaltem animam ſeparatam fabricari ſibi ſpecies poſſe, cum proxima fuerit alteri rei ſpirituali. Enim vero præterquam quod de magna rerum cognoſcendarum parte, hoc eſt, vniuerſo corporeo, ſit tibi aliter philoſophandum, inepte fateberis quamlibet animam tunc ſolum prædictas ſpecies haurire, cum ſe caſu in rem aliquam ſpiritualem impegerit.

4. Ratio. Quarto, Quia ſicut ſpirituales ſubſtantiæ coniungi nequeunt, ac colligari cum mundo corporeo, quoad aliam operationem, quam localem, vel præuiam locali, ſcilicet impreſſionem impulſus: ita par eſt, vt nullam alterationem ab eo mundo patiantur: quod haud ita eſſet, ſi corpora poſſent eis ſuas imprimere ſimilitudines.

5. Ratio. Quinto, Humanus intellectus ſuapte natura intranea potentia eſt, non minus, quam voluntas, aut phantaſia; atque adeo ab externis obiectis pati incapax, abſque corporis interpoſitu: ergo licet daremus angelicum, eo quod ſit potentia integri cuiuſdam ſuppoſiti, aliunde complementum non deſiderantis, poſſe immediate ab externis obiectis, vel imaginibus ſpecies abſtrahere: nulla ratione ea facultas humano intellectui videtur concedenda.

Vlt. ratio. Denique ita ſuadere videtur D. Dionyſ. 7 de Diuin. nomin. ſcribens ſubſtantias ſeparatas cognitionem à rebus diuiſibilibus, aut à ſenſibus minime congregare. Item Auguſt. 2. de Geneſi ad lit. capite octauo vbi docet res corporeas ſex diebus à Deo conditas, fuiſſe prius ab eodem in Angelorum mentibus productas, quaſi velit ſeparatas mentes ſpecies aliter non conquirere.

3. Aſſert. pro ſente Scoti. Tertia aſſertio, Probabile etiam eſt animas ſeparatas ſpecies complures ex obiectis comparare. Hanc tradit Scotus in 4. d. 45. quæſt. 2. conſentaneè videlicet ad illam ſententiam, qua in 2. d. 3. quæſtione vndecima credit Angelos eo etiam modo ſpecies nonnullas à rebus ipſis haurire; quam non pauci quoque Theologi amplectuntur. Diximus, complures, quoniam non negat Scotus, pleraſque ſpecies infundi à Deo in ipſo ſeparationis momento animis noſtris, præſertim connexionum neceſſariarum, terminorumve ſub eſſe poſſibili repræſentatrices. Illud etiam erit in hac ſententia aduertendum. nonnulla miſceri ab Scoto à nobis omittenda, cuiuſmodi illud eſt à remotis etiam obiectis, ſine vllo medio ſubſtantias ſeparatas ſpecies aucupari, cum certum ſit, vt alibi contra eundem Scotum diſputatum eſt, agentia naturalia nulla ratione poſſe actionem ſuam fundere in remota loca, quin prius fundant in proxima. Vt igitur propoſita aſſertio à nobis approbetur, ſtatuendum primo eſt, animam ſeparatam ab obiecto, aut ſaltem ab eius imagine indiſtantem eſſe oportere; vt poſſit vi intellectus agentis ſpecies intelligibiles ſibi imprimere. An vero ea imago alia non ſit, quam quæ ſenſu externo percipi ſoleat, an alia longe diuerſa, an vtraque ... res eſt occultiſſima, vel ipſo Auguſtino teſte, qui in libro ſecundo Retract. capite trigeſimo ita ſcripſit; Vtrum ſigna *Alen. 2. ... Ochamin ... art. 2. Bo... d. 3. art. 2. Richard. artic. 6. ... Maior. q... Greg. 2. ... 5. artic. 1 in Can. Pal. in 2. diſp. 5. Statuun quatuor probatio aſſertion.*

ſigna quædam dentur ex corporibus, ſenſibilia A dæmoni, nobis vero minime; an alia via ſpirituali cognoſcat, quæ gerimus, difficile, aut nullo modo poteſt ab homine inueniri. Quem locum in ius etiam canonicum tranſlatum inuenies 26. q. 4. c. Quoddam.

2. Statuendum ſecundo eſt, noſtrates ſpecies à multo longiori diſtantia deſeruire poſſe intellectui ſeparato, quam ſenſibus; ac fortaſſe in gradu etiam maxime remiſſo, cum magna ſit intellectus ſeparati acuties & perſpicacitas. B

3. Tertio, ſtatuendum conditiones circa diffuſionem ſpecierum nonnullarum apud nos requiſitas, vt lumen, raritatem, diaphanitatem, directum ſpatium, & ſi quę ſunt huiuſmodi, quamuis non ex parte obiectorum tantum, ſed etiam ſenſuum requiri defendamus, nullo modo ex parte intellectus ſeparati requirendas eſſe. Vnde ſi forte in tenebris coloratum corpus ſpecies fuderit, vt credunt nonnulli, aut ſaltem ab intellectu ſeparato nō fuerit tunc diſtans, ad ſpeciem intelligibilem gignendam vtique concurret. C

4. Quarto, ſtatuendum poſſe eundem intellectum immediate applicari accidentibus, quæ proprias ſpecies non defundunt; imo & latentibus ſubſtantiis, vt inde proprias earum intelligibiles notiones eruat.

Ita explicata Scoti opinione, ſuaderi poteſt tertia aſſertio, quę in illius gratiam à nobis proponitur. Primo, Certum eſt, & à nemine negatum, cognoſcere ſubſtantias ſeparatas intuitiue plurima, cum exiſtunt; ad hoc autem genus cognitionis neceſſe eſt, vt obiecta cognita imagines ſui efficiant in potentia cognoſcente: ergo. Probatur minor, quoniam ita apud nos experimur, qui intuitiuam notitiam non elicim⁹, niſi obiecta ſe ipſa conſignent, & quaſi ſigillent in noſtram potentiam, vt ita de eorum exiſtentia reddamur certi, ſic natura inſtituente, vt efficientes cauſæ ſimul cum effectu ſui ipſarum exiſtentiam prodant. *[...]atur aſſer[...]imo.* D E

Secundo, Pars intellectiua per ſeparationem à corpore operationes nihilo deteriores, ſed abſolutiores exercet; ſic enim poſſibilis intellectus multo expeditius, perſpicaciuſque operatur; voluntas multo amat ardentius, imo & potentia motrix, quæ in corpore torpebat, ſeſe exerit; igitur & intellectus agens, quantumuis abſint phantaſmata, modum alium operandi ſortietur; applicatione videlicet ad externa obiecta, aut eorum imagines. Ac ſi tantopere diuerſæ partis auctores requirunt phantaſmata, applicet ſeſe anima ſeparata iis, quæ in viui hominis cerebro reſident; namque & hæc ſitualis vnio ſatis etiam eſt luci in aere exiſtenti, vt ex attiguo pariete viſibilem ſpeciem eliciat. *[...]ndo.* F

Tertio, Incredibile prorſum eſt vnicam, verbi gratia, ſpeciem ſufficere animæ ſeparatæ, vt quidquid in æternum Socrati ſit euenturum intelligat, (ita enim volunt, qui ſpecies ex obiectis comparari negant ab animis, ne innumeras pene ſpecies in quolibet intellectu concedant) præſertim quia euentus contingentes ſolius etiam Socratis ordinati non ſunt, vt ſpecie vna repræſentari queant: ſicuti ea prædicata, quæ neceſſariam habent connexionem cum eodem, certoq; proinde numero definita ſunt. Quanquam illud in Deo ita ſe habeat ob ipſius eſſentiæ eminentiam, ad quam ſpectat vt ordinate compoſiteque repræſentet etiam illa, quæ ſine vllo conſtant ordine apud nos. *[...]io.*

Quarto. Quarto, Quæ nimium diſtant, à ſubſtantiis ſeparatis non cognoſcuntur; pendent igitur à rebus earum notiones intuitiuæ. Probatur antecedens, quoniam in ſacris literis Angeli non ſemel ad terras deuolaſſe perhibentur, ea, quæ apud nos gererentur, exploraturi. Quod ſane ſuperuacaneè fieret, ſi diſtantia immodica impedimento non eſſet cognitioni: ac reuera eſſe iis animis, quæ apud inferos, vel in purgatorio detinentur, docent Auguſtinus libro de Cura pro mortuis, capite 13. Gregorius libro duodecimo Moralium, capite decimotertio & alii: approbatque Diuus Thomas 1. part. quæſt. 89. articulo octauo: nec obſcure colligitur ex decimoquarto capite libri Iob, vbi de homine, qui iam vita exceſſit ſcribens, ita concludit; ſiue fuerint nobiles filii eius, ſiue ignobiles, non intelliget.

Poſtremo. Poſtremo, Quoniam non eſt, qui facile intelligat, quo pacto anima ſpecies omnes in ipſo ſeparationis momento recipiat; & tamen per eaſdem inuariatas, vt contrariæ ſententiæ auctores volunt, non ante cognoſcat obiecta cōtingentia, quam in rerum natura exiſtant. Quis enim ſibi ſuadeat potentiam obiecti ſpecie informatam, ac ſine vllo extraneo impedimento, in actum prodire non poſſe?

ARTICVLVS VI.

RESPONDETVR ARGVMENTIS *vtriuſque ſententiæ ſuperioris articuli: apponiturque tertia quorundam recentiorum.*

SEd quoniam vtramque ſententiam D. Thomæ ac Scoti probabilem iudicauimus, etſi in minorem magis propendeamus; vtriuſque argumenta breuiter diſſoluenda erunt, adiecta ad extremum alia quorundam extremorum opinione non improbabili. Ad primum igitur pro D. Thoma negandum erit antecedens, ſi comparandarum tantum ſpecierum gra- *Ad 1. rationem pro ſententia D. Thomæ.*

A gratia dicatur anima vniri corpori; cum propter vegetandi ſentiendique functiones etiam vniatur. Itaque ſpecierum conquiſitio, & per corpus, & ſine corpore dari poterit.

Ad ſecundum. Ad ſecundum, dicendum intellectum extra corpus multo liberiorem eſſe, quam in corpore, vt mirum non ſit, egere illum tunc paucioribus, vt ſpecies intelligibiles conficiat.

Ad tertium. *Ad 1. confirmationem.* Ad tertium, negetur aſſumptum, ad primamque probationem illius occurratur, non omnibus conditionibus ſubdi intellectum ſeparatum, quibus B ſenſus, idemque intellectus in corpore obnoxius eſt, vt in exponenda Scoti ſententia monuimus. Quod tamen nonnullas requirat, abſurdum non eſt, ſi velit obiecta corporea cognoſcere; cum neceſſarium ſit illum ad talia obiecta ſeſe accommodare; atque, vt ita dicam, illi ſcenæ inſeruire; quemadmodum, quantumlibet animæ ipſæ atque Angeli ſpirituales ſint, nobiliſſimæque ſubſtantiæ, ſi tamen exiſtant, corporeo ſpatio, vel reali, vel imaginatio coerceri illas oportebit. C

Ad 2. Ad ſecundam probationem dic ſubſtantias ſpirituales, ſi proximæ ſint, poſſe cum intellectu animæ ſeparatæ; ſi autem remotæ, poſſe mediante aliquo corpore, ſigna ſui exhibere, corporeaſque imagines diffundere, cum quibus iam intellectus agens animæ ſeparatæ conuenire valeat ad intellectilium ſpecierum abſtractionem.

Ad 4. Ad quartum dicito ſubſtantiam ſpiritalem D à mundo corporeo per ſe ſolum ſpectato nunquam pati impreſſionem, ſed adiuncta vi ſpiritualis agentis intellectus.

Ad 5. Ad quintum reſpondendum, intellectum humanum, dum eſt intra corpus, non niſi eo mediante recipere ſpecies poſſe: cum tamen ad conditionem angelici peruenit, ab externis rebus immediate affici valere.

Ad vltimum. Ad auctoritatem D. Dionyſii & Auguſtini dicendum, procedere illam de ſupernaturali cognitione, quam certum eſt ſub- E ſtantias ſeparatas non à rebus, ſed à Deo vendicare.

Reſpondetur ad 1. argum. pro opinione Scoti. Reſpondeamus etiam Scoticæ ſententiæ argumentis. Ad primum neganda eſt minor propoſitio. Ad probationem dic ſpeciem non ideo ſolum intuitiuam eſſe, quod ab obiecto exiſtente producatur effectiue: ſed quod in ipſum vt exiſtens ſua repræſentatione terminetur, id vero ſortiri poſſe ſpecies animis ſeparatis conſignatas, eſto ab obiectis non imprimantur, ſed à cauſa ſuperiori infundantur.

Ad 2. argum. Ad ſecundum, quidquid ſit de aliis potentiis, intellectum tamen agentem per ſeparationem à corpore non expediri magis ad operandum: ſed priuari potius neceſſaria phantaſmatis ope; nec vero erit ſatis applicatio illa ad phantaſmata alterius ſuppoſiti, cuius ibidem ſit mentio, vt ex 3. argument. pro D. Thom. colligi poteſt.

Ad 3. argum. Ad tertium incredibile non eſſe vnius ſub- A ſtantię ſingularis, verbi gratia. Socratis ſpeciem deſeruire poſſe ad cognoſcenda ſucceſſiue plurima eorum, quæ illum agere, vel pati contigerit, quemadmodum eadem viſilis ſpecies eiuſdē Socratis ſedentem illum, ſtantem, deambulantem repræſentat.

Ad quartum deſcenſum illum ſubſtantiarum ſeparatarum ad nos humano more accipiendum eſſe ex parte earum; ex parte vero noſtri eſſe neceſſarium: cum ſigna, quæ nobis exterius exhibitura ſunt per localem B motum, non à quauis diſtantia percipi valeant. *Ad 4. Arg*

Quod vero defunctorum animæ nonnulla ignorent, quæ apud nos etiam exterius geruntur, vt cum Doctoribus in argumento citatis fatemur, non à diſtantia locali, quæ nihil attinet ad cognitionem prouenit, ſed à defectu ſpeciei, aut concurſus diuini, quem non decet ſemper impendi, ita poſtulante animarum ſtatu, damnationis vel gloriæ. *Vnde proue[…] ignorare an[…]mas, quæ a[…] nos gerunt[…]*

C Ad poſtremum argumentum poſt multam controuerſiam reſponderi tandem ſolet, ideo ſpecies ſubſtantiarum ſeparatarum non repræſentare actu obiecta contingentia antequam ſint, quia eorum productio conditio eſt, ſine qua talis repræſentatio non completur, ad eum fere modum, quo extremum aliquod referendi actum non exercet, niſi terminus alius ex aduerſo proponatur. *Ad p[o]ſtrem. Cur ſpecies [non] repræſentent [con]tingentia a[nte]quam ſint.*

Hæc tamen reſponſio nunquam ſatis plana viſa eſt: quapropter etiam nonnulli D D. Thom. ſtudioſi, eius ſententiam de infuſione ſpecierum ſubſtantiis ſeparatis, ita aggreſſi ſunt attemperare, vt dicant ſpecies quidem repræſentatrices obiectorum abſtractiue ipſo ſeparationis initio infundi omnes: repræſentatrices vero intuitiue, ſucceſſu temporis pro cuiuſque obiecti occaſione: quanquam vero prædicti auctores de ſolis internis actibus, quos Angeli aperire volunt aliis, ex inſtituto loquantur, non difficile concedent ſimilem infuſionem ſpe- E cierum quorumcunque contingentium obiectorum; neque aliter ab aliis refutantur, quam quod noua ſpecierum naturalium infuſio in ſubſtantias ſeparatas à D. Thoma ſit aliena. *Horum m[…]nit Molina q. 57. art. […] Quā diſti[nctio]nē hac in r[e] miſſe aliq[ui] ſurpent.* *Pro occaſi[one] rum alias, alias ſpeci[es in]fundi aliq[ui] ſeruntis.*

Eſt nihilominus ſententia hæc tum per ſe intellectu facilis, tum ad argumentum, in quo verſamur, eluendum opportuna, ac proinde, quæ à nobis etiam non improbetur, ſuaderique non mediocriter poterit ex D. Auguſtini do- F ctrina, qui qua ratione dixit initio mundi ita impreſſiſſe Deum mentibus ſeparatis rerum exemplaria, pro vt eaſdem ad exiſtentiam per creationem foras educebat: ſic plane dicturus fuiſſe videtur de reliquis euentis, quæ progreſſu temporis ſuccederent, cum æqua ſit vtriuſque ratio. Itaque Deus naturali quadam lege in ſeparatos intellectus ſpecies immittit, non ſolum quoties effectus naturales extra ſuas cauſas ponuntur, ſed etiam quoties ſub- *Egregius Aug. locus*

ſtantiæ

ſtantiæ ipſæ intellectrices altera alteri internas cogitationes volunt aperire.

ectio. Hoc autem poterat doctrina hæc diſplicere, quod parum ad naturas rerum accommodata videatur; cum ſeparatarum mentium cognitionem mutuaq; colloquia, perpetuis reuelationibus tranſigi ponat, & (quod eſt inſuauius) primam cauſam naturali lege concurrentem faciat ad ea, quæ creata ſubſtantia libere eligit, cum aſtruat; Deum ſpecies infundere neceſſario ei animæ, in quam alia conceptiones ſuas libere deſtinat.

lutio. Sed hæc nihil obſtant; quanquam enim reuelationis nomen, manifeſtationem ſupernaturalem frequenter ſignificet, in præſenti certe naturalem importat, ſicuti quando luci accommodatur, coloreſque oculis reuelare non inepte perhibetur. Neque inſuauior eſt propoſita philoſophandi ratio, quod Deum ponat naturali lege concurrentem ad ea, quæ libere deſtinat creatura. Quandoquidem vt ad deliberandum cum cauſa ſecunda lege naturali concurrit, ita ad exequendum deliberata ſimili lege concurrit pro cauſa ſecunda, quoties hæc deliberationem ſuam exequi non valuerit. Cur enim Deus concurſus omnes vt cauſa generalis impendat naturali modo; non autem aliquos vt particularis? Quin vero ita paſſim accidere non infiaciabitur, qui humanas animas ab eodem Deo ſingulis fere momentis corporibus infundi animaduerterit. Quod ſi corpora noſtra ſuis diſpoſitionibus atque organis Deum determinant ad naturalem animarum infuſionem; cur non etiam ſeparatę mentis ſuis voluntatibus illum determinabunt.

um aliquan im poſſe effi- e vt agens ticulare.

DISPVTATIO IV.

DE ACTVALI COGNITIONE *animæ ſeparatæ.*

itio diſpu- ionis. HActenus de iis, quæ animam ſeparatam conſtituunt in actu primo ad operandum. Nunc de ipſo actu ſecundo, id eſt, cognitione, diſputandum erit. Priori igitur articulo inquirendum, an re vera in ſtatu ſeparationis cognoſcendi actus anima exerceat. Poſteriori vero difficultates aliquot enodabimus, vnde modus cognoſcendi ſeparatæ animæ plenius conſtet.

ARTICVLVS I.

AN ANIMA SEPARATA *actum cognitionis re vera exerceat.*

Arg. pro par- egatiua. PArtem negantem hæc argumenta ſuadent. Primum, (quod eſt caput dubitationis apud A D. Thomam 1. part. quæſt. 89. art. 1. & quæſt. vnic. de Anima) quia anima non per accidens vnitur corpori ad operandum, (quod Plato voluit) ſed per ſe, & ex natura ſua: cum materia, teſte Philoſopho, propter formam ſit tanquam propter finem, & non è contra: cum igitur ſocietate corporis priuabitur anima, omnis cognitionis expers fiet, niſi peculiari Dei dono (quod nunc non ſpectamus) is defectus ſuppleatur.

B Secundum, Quia anima ſeparata, aut accommodatas, aut certe naturales ſpecies non habet, ergo neque cognoſcet naturaliter. Probatur aſſumptum; quia ſpecies, quas hinc defert, vtpote ex phantaſmate prouenientes, abſq; eorundem phantaſmatum concurſu in actum cognitionis prodire poſſe non videntur; quas vero Deus illi per infuſionem donat, libere donat, atque adeo non naturaliter. *2. Argum.*

Tertium, Anima coniuncta corpori læſo grauiter interno ſenſu ab intellectione impe- C ditur, vt conſtat experientia, tum in aliis morborum generibus, tum maxime in lethargia; à fortioriq; in morte, vbi non læditur ſolum, ſed corrumpitur omnino interior ſenſus: ergo anima ſeparata nihil prorſus intelligit: atque hoc etiam aperte teſtari videtur Ariſtoteles 1. de Anima cap. 4. text. 66. dicens interius quodam corrupto, ipſum quoque intelligere corrumpi. *3. Argum.*

Quartum, Quia ſaltem animæ puerorum in maternis vteris decedentium nihil intelligere D videntur, ſicuti nec in hac vita quidquam intellexere; cur enim nunc id nullum cenſeatur incommodum, tunc autem cenſeatur? *4. Argum.*

Quintum, Intelligere eſt operatio coniuncti, ſed anima ſeparata non eſt ipſum coniunctum, nempe homo: ergo illa non intelligit. Probatur maior ex Ariſtotele paulo ſuperius adducto tex. 67. vbi ita ſcribit: Dicere autem animam intelligere nihil eſt aliud, quam dicere eam texe- E re, vel ædificare, rectiuſque vſurpari hominem intelligere, ædificare, &c. *5. Argum.*

Sextum, Anima ſeparata ab obiectis exterius oblatis non mouetur: non eſt igitur cur potius hoc, quam illud incipiat intelligere, cum ſpecies in intellectu æque ſint promptæ, atque adeo naturaliter nihil intelliget anima, niſi fortaſſe per extraordinariam Dei determinationem. *6. Argum.*

F Quæſtio hæc, quæ naturali animæ ſeparatæ ſtatu ſpectato procedit (alioquin vero ex fide conſtat operari illam in vita futura) perfacilis eſt, vnde nemo eorum, qui immortalitatem eius nouerit, in partem negantem deflexit. Nec immerito. Quis enim tam impie deſipiat, vt torpentes credat ſepultorum animas, totque ſeculis otiari, dum reuiuiſcant ipſi; ac ſi nihil niſi in corpore, tanquam in agro ruſticorum more moliri nouerint? In quam *Nemo, qui immortalitatem animæ concedit, illi negat cognitionem.*

 ſen-

ſententiam D. Hieron. ad Pammach incorporalem (inquit) & æternam animam, in modum glirium immobilem, torpentemque ſentire nõ poſſumus. Similiter Ariſtoteles eandem animam poſt hominis interitum ſupereſſe non admittit, ſi operationem aliquam in eo ſtatu habere non poſſe credatur; vt ex diſp. 1. art. 2. licet colligere. Quapropter etſi de animæ ſeparatæ ſtatu nihil pene reliquerit iis, qui extant, libris; credibile eſt reſeruaſſe eam doctrinam ad peculiarem tractatum, quem de anima ſeparata ſcriptum ſe vidiſſe memorat D. Thom opuſc. 16. Itaque cum nihil in rerum natura per ſe cohærere valeat, abſque operatione aliqua tanquam fine ſui eſſe; vt idem Philoſophus monuit 2 de Cœl. cap. 3. text. 17. probatumq; ſit animam ſeparatam perſiſtere, minimeque intercidere, conſequens eſt vt operationem aliquam ſic poſita edere valeat; intellectionem ſcilicet eiuſque ſequacem volitionem. Item rei viuentis motus localis, nõ niſi præuia cognitione editur; probabimus autem poſtea animam ſeparatam localiter moueri à ſe; habet igitur in ſe ipſa cognitionem. Præterea tam certa fuit, vel ipſis Philoſophis, hæc doctrina, vt crederent corpus intelligendi muneri obeſſe potius, quam prodeſſe: tuncque liberius id exequi animam, cum ante vel poſt vnionem corporis extet. Sed hæc quatenus vera ſint alibi contra Platonem de animarum reminiſcentia diſputari ſolet; & quæ hinc incommoda ſequantur, in quæſtione diſputata de anima, artic. 15. perſequitur D. Thomas accurate.

Lege Henricum quodl. 6. q. 8. vbi etiam adducit D. Damaſc. item D. Th. p. q. 89. art. 1. & q. diſp. de Anima, art. 15. & alibi paſſim Abulen. in c. 25. Matt. q. 170.

Quam id conſtiterit apud veteres Philoſophos.

Reſpondetur ad 1. argum.

Igitur ad primum, quod capitale eſt in hac dubitatione, concedimus cum D. Thoma, naturale non eſſe animæ ſeparatæ intelligere, niſi vt quo; iuxta locum Ariſtotelis in quinto argumento citatum; alioqui aut duplicem gradum naturalitatis dabimus animæ, vnum ſeparationis, alterum informationis: aut certe hunc poſteriorem dicemus ei per accidens conuenire, ſiue ratione tantum corporis, quorum vtrumque formidoloſum eſt, ſuperiuſque reiectum, atque etiam aduerſus Ariſtotelem. Competit quidem animæ ſeparatæ intelligere, citra omne miraculum, ac per naturæ vires; ſed tamen præter naturam, ſicut & ipſum eſſe, quod operationem antecedit, vt in ſuperioribus concluſimus. Siquis tamen velit nonnullis recentioribus acquieſcere, dicat animæ ſeparatæ, vt ſic, ſeu in ſenſu compoſito, id eſt, quatenus ſeparatæ, conſentaneum eſſe, ac naturalem intelligendi modum, quem tunc habet.

Intelligere eſt animæ ſeparatæ præter naturã.

Ad ſecundum. Separata anima intelligit per ſpecies acquiſitas & infuſas.

Ad 2. dic animam tum per ſpecies, quas hinc defert intelligere, tum per eas, quas ei confert Deus, per vtraſque quidem naturaliter, id eſt, citra miraculum, ſed tamen præter naturam, vt dictum eſt: nec vero Deus ita libere donat a-

A nimis ſeparatis ordinarias ſpecies; vt id more agentis naturalis non præſtet.

Ad tertium.

Ad 3. dicendum, animam dum corpus informat, non poſſe naturaliter ordinarie vllam operationem edere, ſiue ad cognitionem, ſiue ad motum localem ſpectet, niſi vſu corporis. Atque fatemur, læſo aut perturbato grauiter ſenſu, intellectum vacare; quia quemadmodum in corpore exiſtens actu eſt pars, ita non
B niſi vt quo, operari ibidem valet ordinarie, vnde fit, vt neceſſario totum operetur, quod non euenit abſque vtriuſque partis concurſu. Itaque dum anima corpori addicitur, non ſibi dominatur perfecte, ſed obnoxia eſt concurſui corporis, quemadmodum fere ſi luminoſum ſeorſim ponatur, per ſe illuminat; ſi autem cum altero coniungatur, neceſſario fit compars eiuſque actio partialis euadit. Cæterum poſt ſeparationem, actualis illa ſubordinatio animæ,
C vt quo, reſpectu totius, ceſſat. Vnde iam poterit inexpectato corpore actu operari, quanquam propter aptitudinalem ſubordinationem negandum non ſit, eas ſaltem operationes quas edit per ſpecies miniſterio corporis acquiſitas, eandem ſubordinationem aptitudinalem habere, ſpecies namque infuſæ (ſi tamen alterius ſint rationis ab acquiſitis) cognitioque illis reſpondens, cum præter naturam competant animæ, non eſt, cur talem ſubordinationem ha-
D beant; vnde cum anima in corpus iterum redibit, adiumento phantaſmatum ſpecies non egebunt.

Animam in corpore operari vt quo.

Extra corpus vt quod.

Ad quartum.

Ad quartum negandum eſt aſſumptum, dicendumque, illorum puerorum animas intelligere per ſpecies à Deo, vt prima cauſa, inditas: magnumque eſſe incommodum, ſi illic non intelligant, quandoquidem nulla alia operatio eis reſtat, ſicut in corporibus, quæ vegetabant.
E Ad quintum, loqui Ariſtotelem de anima vnita corpori; ſic enim illa inepte dicitur texere, ædificare, &c. Quin etiam & de ſeparata magis Philoſophice dicitur, eam ſaltem aptitudinaliter, intelligere, vt quo, aut ſi, vt quod, id certe præter naturam.

Ad quintum.

Ad ſextum.

Sexti argumenti difficultatem attigit Ochamus in 4. quæſtione 12. artic. 3. dum quæreret, quonam pacto anima ſeparata in actum pro-
F deat recordandi. Eius tamen ſuper ea re doctrina non plene ſatisfacit; quod dicat ſufficere ſpeciem memoratiuam, quam vocat habitum, cum intellectu, ac Deo ipſo concurrente generaliter; niſi etiam addat ad generalem Dei concurſum ſpectare quoque peculiaris alicuius ſpeciei determinationem ad actum eliciendum, vt ita tandem perplexitas deuitetur, vt nonnulli Theologi volunt accidere in actibus primis voluntatis prima ſecundæ quæſtione 9. aut etiam in actibus intelligendi Angelorum,

1. Solutio.

Solutio.

rum, prima part. quæſt. 58. artic. 1. Reſponderi etiam probabiliter poteſt animam ſeparatam, ſicuti & Angelum, ſemper actum aliquem cognitionis exercere ſiue circa ſeipſam, ſiue circa externum aliquod obiectum, vnde facile ſit ad nouas alias cognitiones proſilire, quemadmodum apud nos contingit, qui ex vna cognitione in aliam facile progredimur, per diſcurſum, quem vocant ſecundum ſucceſſionem. Atque hæc poſterior ſolutio ſupponit ſubſtantias ſeparatas à rebus externis non moueri, conſonatque iis, quæ de Chriſti Domini ſcientia infuſa tradunt Theologi. Nimirum excitari illum ad earum ſpecierum vſum ex cognitione diuinæ eſſentiæ, vel propriæ animæ (has quippe cognitiones non intermittit) cum externa, ſenſiliaque obiecta excitare nequeant intellectum ad cognitionem per ſe ſupernaturalem, qualis illa eſt quæ per ſpecies per ſe infuſas elicitur.

paratæ ſubſtantiæ ab externis rebus non mouentur.

ge Scarium part. q. 11. ſp. 23. ſect. 1. d finem.

ARTICVLVS II.

QVARVNDAM DVBITATIONUM reſolutio, vnde modus cognoſcendi animæ ſeparatæ plenius intelligatur.

Reliquum eſt vt nonnullas dubitationes enodemus, ex quarum ſolutione cognoſcendi modus animæ ſeparatæ fiat apertior. Prima ſit. Vtrum intelligendi actum exerceat anima ſine vllo diſcurſu, an potius multarum conceptionum nexu aggregatum. Cui dubitationi reſpondendum, certum imprimis eſſe, intellectum humanum quaſdam notitias iudicatiuas elicere abſque diſcurſu, etiam in corpore: eius generis ſunt naturales aſſenſus principiorum, ſcientiæ per ſe infuſæ actus, itemque beata viſio, quibus Chriſti Domini anima etiam in vita mortali operam dabat (ea namque ſcientia infuſa, qua primi hominum parentes, & plerique noſtræ religionis proceres ſunt affuſi, diſcurſiua erat & quidem principiorum cognitionem diſcurſiuam non eſſe ex primo Poſter. habetur: nec minus ex Theologia ſupernaturales illas notitias, quas diximus. Etenim ſupernaturale lumen, Deique concurſus lumini reſpondens, cum Dei participationes quædam ſint, abunde poſſunt humanam mentem illuſtrare, capacemque reddere, vt actu ſimplici complectatur, quæ non niſi pluribus naturaliter aſſequeretur. Quemadmodum & corporis molem amplificare, vt loca ſimul occupet, quæ ſucceſſiuo motu duntaxat obtinere poſſet. Quod ſi de naturali cognitione quæratur, diſtinctione opus eſt, iuxta duplicem ſententiam de ſpecifica intellectus humani, & angelici identitate, vel differentia, quam diſput. 1. art. 7. adhibuimus. Namque ſi ambo ſpecie conueniunt, cur anima per eas ſaltem ſpecies, quas poſt ſeparationem adipiſcitur, abſque diſcurſu non intelligat? Videntur enim illæ eiuſdem ordinis eſſe cum Angelis, etſi in gradu infimo. Conſequenterque dicendum, ideo animam in hac vita diſcurrere, quia cum materiæ actus ſit, non alias comparat ſpecies, quam toti coniuncto conſentaneas, hoc eſt, nimium in repræſentando aſtrictas; atq; adeo vt pluribus opus ſit ad cognitionem abſoluendam; quod eſt diſcurrere.

ima dubitio.

bernaturalis ima cognitio urſiua non

uid de naturali dicendum, ita identie Angelici humani intellectus.

e quæ ſupe- s habentur.

lib. 3. cap. 8. q. 3. art. 2.

B Hanc ſententiam luculenter tradit Ægidius quodlib. 4. quæſt. 16. vbi oſtendit defectu luminis (ſpecierum intellige, vel habituum & ſi quod eſt huius generis inſtrumentum) diſcurſum contingere in nobis, adeo vt eo tranſacto diſcurſiue vlterius non intelligamus circa rem eandem, quod non vulgari Ariſtotelis teſtimonio ſuadet Is ſiquidem lib. 2. Poſt. cap. 9. ſcribit definitionem ſola poſitione differre à demonſtratione. Nimirum, quia cum definitio, vt idem tradit lib. 2. de anima c. 2. text. 11. ſi perfecta ſit, non ſolam rei naturam, ſed cauſam etiam continere debeat; nihil iam à perfecto diſcurſu diſtat, quam quod in forma ſyllogiſtica non ſit diſpoſita. Quapropter cum primum ſcientiam comparamus, erit quidem neceſſe pluribus cognitionum ambagibus, quibus cauſam, ſubiectum, & proprietatem attingamus: cæterum his peractis non iam deinceps diſcurremus, cum in vnam notitiam complecti poſſimus paſſionem rei, & cauſam ipſius, verbi gratia, cum ita diſſerimus. Quod corpus terræ obiectu priuatur lumine, eclipſatur: id lunæ euenit, ergo luna eclipſatur: intelligimus tandem eclipſim eſſe defectum luminis lunaris obiectu terræ, vbi iam definitio tota eſt demonſtratio ſola differens poſitione ſyllogiſtica; quandoquidem ſubiectum, paſſionem, & cauſam continet: ſicque fit, vt diſcurſus ad notitiam vnam iudicatiuam ſeſe reducat, ex quo concludit Ægydius diſcurſum eſſe nobis ſolummodo neceſſarium in acquirendo ſcientiam, non in acquiſito eſſe, ſiue in vſu. Addit ad extremum compoſitionem fortaſſe non poſſe omnino ceſſare in anima ſeparata, vt hos tandem gradus cognoſcendi ſtatuat. In nobis quidem cum diſcurſu, & compoſitione: in anima ſeparata cum compoſitione abſque diſcurſu, in Angelis ſine vtroque per varias tamen cognitiones ſimplices: in Deo tandem per actum vnicum. At enim Richard. 3. diſtinct. 31. in 3. principali quæſtion. 1. tam compoſitionem, quam diſcurſum denegat animæ ſeparatæ, quem imitatur Caietanus prima parte quæſtione 89. artic. 5. nec aliter ſenſiſſe videtur D. Thomas cum quæſtione 24. de verit. artic. 11. & 3. contra gent. cap. 48. di-

Vnde contingit diſcurſus in homine.

In acquiſitione ſcientiæ diſcurſu magis, quam in vſu, opus eſſe.

Ægydius animæ diſcurſum negans, concedit compoſitionem.

Qui vtrumque illi denegent.

C D E F

Quid dicendum poſita diſtinctione humani & Angelici intellectus.

48. dicat, animam extra corpus intelligere more A Angelorum, quos neque diſcurrere, neque componere ſæpius docuerat. Quamuis nonnulli comparationem animæ cum Angelis ſolummodo accipiant quoad intellectionem abſque phantaſmatis, non vero quoad immunitatem à compoſitione, & diſcurſu. Si vero alterius naturæ ſit noſter intellectus ab Angelico, vt fere exiſtimatur, certum pene eſt adepturum illum quoque poſt ſeparationem ſpecies, quibus B diſcurrat, etſi multo illuſtriores, quam hinc aſportet. Neque enim eius generis ſpecies impoſſibiles ſunt aut à natura talis intellectus alienæ: parum autem conſonum videtur intellectus ſpecifice diuerſos aſtruere in natura; in operando vero omnino ſimiles.

Animam ſeparatam poſſe diſcurſu vti ad naturales notitias.

Sed illud etiam non diſplicet, poſſe animam ſeparatam in cognitiones naturales prodire tũ diſcurrendo; tum ſine diſcurſu. Et quidem illud C prius non obſcure tradunt, Ochamus quæſtione 12. libro quarto, Sententiarum articul. 2. & Abulenſis in 25. caput Matthæi quæſtione 580. aientes animam habitibus hinc delatis vti, eiuſdemque generis actus exercere, atque in corpore, quidquid in contrarium antea ſenſerit Henricus quodlib. 6. quæſtione 8. quem citato loco impugnat Ochamus. Ac fortaſſe vrgentius hac ratione, quoniam phantaſmatum vſus non tam ex conditione habituum, atque ſpecierum animæ prouenit, quam ex eiuſdem animæ concluſione in corpore, imperfectoque dominio erga D ipſum. Vnde poſt reſurrectionem cum anima corpori perfecte dominabitur, abſque præſentium phantaſmatum ſupplemento intelliget. At vero diſcurrendi vſus ab ipſa rationalitatis differentia, quam anima ſemper retinet, haud dubie prouenit. Poſterius autem inde confirmari poteſt, quoniam anima extra materiam multo capacior, atq; habilior euadit, vt mirum non ſit elicere illam per ſpecies etiam hinc delatas E ſimplices actus qui diſcurſibus æquipollent. Certe Diuus Thomas quarto, diſtin. 50. quæſt. 1. art. 2. & prima part. quæſtione 89. articulo quinto, & ſexto, aperte docet vti animam ſpeciebus, quas in hac vita comparauit, an vero diſcurſiuo, an potius Angelico more, ſpeciatim non ediſſerit.

Lege D. Th. 3. p. q. 11. art. 1. ad 2. & art. 2.

Poſſe item ad eaſdem non diſcurrere.

2. Dubitatio.

De hac re Soar. 3. p. to. 2. diſp. 21. ſectione 2.

Poſſe actum ſupernaturalem via continuari in patria.

Secunda huius articuli dubitatio eſt. An quandoquidem anima rationalis eoſdem ſpecie F actus edere poteſt coniuncta, quos ſeparata, vt proxime dictum eſt, valeat ne etiam eoſdem numero elicere, atque adeo qui nec ipſo ſeparationis inſtanti intermittantur. Plerique Doctores Theologi aſſerunt Beatæ Virginis animam, amorem erga Deum nunquam interrupiſſe, nec immerito, quoniam ad tantæ ſanctitatis cumulum id ſpectare videbatur. Quæ quidem aſſertio ſupponit, vtrumque amorem, patriæ videlicet, ac viæ, ſpecie conuenire, cum id incertum ſit; tum ob alias rationes; tum quia prior ille amor in ſummum bonum, id eſt, Deum diſtincte, atque adeo intuitiue præſentem terminatur; hic autem poſterior in eundem Deum confuſe cognitum. Sed quanquam demus actum ſupernaturalem perſeuerare poſſe eundem numero in vtroque ſtatu vnionis, ac ſeparationis (neque aliter ſentire licet de beata viſione, cognitioneque infuſa, atque amore animæ Chriſti) naturalem certe continuari poſſe difficile ſuaſu videtur, cum tota extreme laborantium cura in præſens vertatur periculum, omniſque alia cogitatio ſileat, & abſurda ſit tumultuante ſuprema, ac veluti ad ſe omnem hominis attentionem euocante, à qua pariter, & à corpore animus diſcedens liberatur, vana, ſi de cætero illum fatiget mori neſcium. Itaque talis cogitatio viuentis hominis propria eſt, quo cum aboletur, non vero ſolius animi, vnde iam poſt ſeparationem ſuperflua euadet. Atq; hanc ſententiam facile eſt ex Ariſtotele elicere cum primo de anima capite quarto, text. 66. ſcripſerit humanum intelligere, interius quodam corrupto, etiam corrumpi; quia neque animæ neque corporis operatio erat, ſed ipſius communis (id eſt compoſiti) quod periit. Quapropter etſi intellectualis cognitio logice loquendo continuari valeat ante, & poſt animæ ſeparationem, ſi ſpecie logica eſſe vnam dicamus; non poterit tamen Phyſice loquendo perſeuerare, cum hoc etiam pacto ſit diuerſa: eo quod in hac vita ab anima eliciatur, vt quo tantum, in futura vero, vt quod.

Quid de n rali actu dum.

3. Dubit 1. p. q. 89 & q. de a art. 15. it in 25. c. q 576.

Quid ſci Thom. ii ſtatuat.

Vt Fonſ c. 1 q. 2.

Anima ratam intelligi ſpecies i.

Tertia dubitatio eſt, vtrum animæ ſeparatæ cognitio de iiſdem rebus, ac per eaſdem ſpecies, vel certe per æquales inditas diſtinctior ſit, quam coniunctæ. Diui Thomæ Schola ſtatuit ſpecies animæ ſeparatæ donatas diuerſi ordinis eſſe ab acquiſitis, id eſt, Angelici, atque adeo, multo perfectiores; cum à Deo, cuius perfecta ſunt opera, immediate fabricentur: animam tamen deterius per illas, quam per aſportatas ex hac vita cognoſcere res ſaltem ſenſibiles; eo quod eius eſſendi modus naturalis non ſit, ſeparatam eſſe, ſed coniunctam, operatio autem ſequatur eſſe. Dubia tamen videtur nonnullis auctoribus hæc doctrina. Nam quod anima præter naturam exiſtat ſeorſim à corpore, id ſane concludit, intelligendi modum, qui ſtatum illum ſequitur, eſſe itidem præter naturam; non vero naturali deteriorem; cum neceſſe non ſit, vt quæ nobis ſunt naturalia, abſolutiora ſint, quam quæ ſunt præter naturam, vt exemplo motus circularis alibi oſtendimus: is enim, & præter naturam cõpetit igni ſub Lunæ cauo, & multo perfectior exiſtit, quam rectus, qui eidem igni conuenit ſecun-

ſecundum naturam. Deinde, quia ex ſententia Diui Thomæ naturaliter infunduntur animæ ſpecies repræſentantes etiam Angelos vſque ad indiuiduas differentias; per eas igitur diſtincte poterunt cognoſci ab eadem anima, cum credibile non ſit naturaliter recipi tales ſpecies, quibus naturaliter attingi nequeant ab intellectu recipiente quæcunque in eis repræſentantur. Quod ſi re vera intellectus humanus extra corpus ſuſceptis ſpeciebus naturaliter vtitur, res profecto etiam ſenſibiles multo diſtinctius percipiet, quam in corpore. Adde animam tum ſe, tum ſuos actus quidditatiue (vt fatentur) cognoſcentem habiliorem fieri ad alia multa cõplectenda, ſicuti de anima Chriſti adnotauit Capreolus tertio diſtinctione 14 quæſtione 1. articul. 3. ad finem, eam in acquirenda experimentali ſcientia adiutam fuiſſe plurimum ab infuſa. Quin vero hinc etiam ſuſpicari poſſumus multo melius intelligere tunc animam per ſpecies in corpore fabricatas, eo quod per infuſas doctior euadat: quemadmodum is, qui rudis erat ſcribendi, poſtmodum dexterior effectus ipſo calamo elegantiores format characteres. Deniq; naturale lumen intellectus humani ſeparati capax eſt cognitionis diſtinctæ; ergo producibiles ſunt à Deo ſpecies, quibus ea capacitas compleatur, ſiue illæ eiuſdem ordinis ſint cum angelicis ſiue inferioris. Si aũt priorib. anima vti perfecte nequit, quid opus eſt exiſtimare infundi eidem, cum ſit dictu facilius accommodatiores alias donari, medias inter noſtrates & angelicas.

[S]emper acqui[ri]as diſtinctius, [qu]am intellige[re]t in corpore.

Dubium.

Quarta dubitatio ſit, vtrum anima ſeparata cognitioni perenniter vacet (quas namque operationes voluntatis, aut motricis potentiæ exercere vlterius valet, ſemper actum cognoſcendi ducem habent) Quæſtionem hanc verſant Theologi in vtramque partem circa Angelos; affirmantemq; tuentur D Thomas qu 8. de veritate, art. 6 ad ſeptimum, Capreol. 2. d. 3 q. 2. ad 2 contra quintam concluſionem, Ferrarien. 2. contra gentes c 101. & alii eiuſdem familiæ, item Durandus ſecundo diſtinct. tertia, quæſt. 8. vbi non ſolum vult Angelum ſemper ſeipſum conſiderare; ſed omnia etiam naturalia. Herueus ibidem quęſtione prima, ad primum princip. vbi ſpeciatim adiungit Angelum non ſolum ſuam eſſentiam, ſed etiam quæ inſunt ei naturaliter, ſemper intelligere, veluti potentias ſpecies, atque habitus, quatenus res quædam ſunt: vt namque repræſentant, vel inclinant mentem iam deducerent ad externa. Vtuntur autem his ferme rationibus. Prima, quia ſi media luce hinc inde circumfundimur apertis oculis, non poſſumus non illam cernere: cum ergo Angeli eſſentia manifeſtiſſime ſit intelligibilis, intellectuſque totus in eam ſit immerſus, non poterit non eandem contemplari aſſidue.

[Q]uid de Ange[lis] in ſimili du[bio] [ſ]entiat Scho[la] D. Thom.

A Secunda, quia dolor vehemens vrget nos in perennem ſui conſiderationem: ergo à fortiori delectatio vehemens, quam Angelus ex nobiliſſimæ, ac pulcherrimæ eſſentiæ intuitu capit, efficiet, ne vnquam diuellatur inde; prȩſertim cum non fatigetur contemplando. Quod ſi diuina natura longe pulchrior eſt, à cuius proinde cognitione multo vberius delectari poſſint, quia tamen diſtincta cognitione non percipitur naturaliter, fieri poterit, vt eam cognitionem interpellent. Ita diſſerunt pro hac parte Doctores.

B Verum quia alii maxime è recentioribus, ſatis dubiam illam reddunt, quod videant Angelum perfectione finitum, volũtate liberum, intellectuque ad certum obiectorum numerum terminatum eſſe, vnde iam ſine incommodo à iugi conſideratione ſui queat deſiſtere (etenim, quia finitæ eſt perfectionis, nõ alliciet neceſſario intellectum: quia liber, valebit interdum mentem ad alia adiicere; quia demum præſcriptos habet capacitatis terminos alia dimittet, ſi

C alia cõplecti velit) multo maiori iure de anima rationali erit aſſertio formidoloſa, cum hæc actuoſa non ſit æque, atque Angelus. Illud ergo dicendum omnino videtur, quamuis tam Angelus, quam anima poſſint aliquando à ſui cognitione feriari propter nuperrime adductas rationes, nunquam tamen ab omni prorſus intelligẽdi actu otiari, ſed in aliquam ſemper cognitionem incumbere. Cum n. viuentes ſint, opus aliquod vitæ exhibebunt, potiori ratione,

D quam corporea viuentia, quæ ſi nullum edant, cenſentur emortua.

Quid doctores alii ea de recenſeant. vt Mol. 1. p. q. 56 art. 1. diſp. 2.

Animam & Angelum nunquam prorſus ab intelligendo ceſſare.

Quinta dubitatio. Vtrum anima ſeparata crebra actuum exercitatione intendat habitus. Videbitur enim inficiandum. Primo, quia cum ſubſtantia ſpiritualis ſit, nihil fatigatur ſi tota contentione operetur, eſt autem non vulgaris agentium cauſarum perfectio, ſi agant quam vehementiſſime: vt enim Sol pro nubis oppoſitæ conditione lucem euariat, nunc affatim, nũc

E tenuius eiaculando; quod ſi nubes euaneſcat, fixam ſupremoq; gradu abſolutam producit; ita humana mens ratione corporis fatiſcentis minus fere conatur ed cognoſcendum, quam pro viribus; corpore porro expedita æuo dignam cognitionem, hoc eſt, ſtatam nec vllo accremento, decrementoque alteram eliciet.

5. Dubitatio. Prima ratio dubitandi.

Secundo, quia ſi intendi, remittique habitus credamus in ſeparatis animis, proximum eſt, vt eaſdem in amentiam incidere poſſe opinemur,

F quod æque falſum eſt, atq; ineptum. Probatur ſequi; nam ad eum intenſionis cumulum pertinget aliquando habitus, ſi intendi poteſt, vt mentem deiiciat ab ſtatu ſuo: qui enim habitus intenſionem admittunt, intendi valent ſine termino, vt tradunt Gregor. 1. diſtinct. 17. quæſt. 5. art 2. Maior. 3. diſt. 23. quæſtion 6. Almay. tract. 1. capite 22. Angeſtus in moralibus capit. 5. ergo aliquan-

Secunda.

aliquando tandem eorum intenſio ſui impo- A tem animam efficiet.

Animam non ſemper actum exercere intentiſſimum.

Sit tamen reſolutio, animam ſeparatam non ſemper contentione maxima in actum prodire, cum libera ſit, præſertim ſi de actibus voluntatis potentiæque motricis loquamur, quos interdum anima iudicat minori eſſe niſu contendendos. Nec vero intenſio habituum vltra terminum, quem ſuapte natura certum vendicant, (quidquid Gregor. aliiqui citati velint) ex- B currret, vt illis inſane operetur anima. Ex quibus patet explicatio duorum argumentorum, quæ paulo ante ſunt poſita. Victoria tamen in relect. de perueniente ad vſum rationis, non improbabile putat, animam ſeparatam immodica habitus intenſione dementem fieri poſſe, à quo parum abeſt Aureolus apud Marſilium 2. qu. 5. art. 3. opinatus, Deum infudiſſe perditis Angelis habitum pro meritis adeo intenſum, vt eos li- C bertate priuarit circa malum. Verum neque illa Victoriæ exiſtimatio philoſophica eſt, neque iſta Aureoli theologica. Namque inſania, aut læſio eſt potentiæ cognoſcentis, aut organi affectus, vt latius explicat Fracaſtorius in libro de intellectione: at nihil animæ ſeparatæ inſitum, aut lædi poteſt, aut morbo affici: vt enim pulchritudo concernit corpus, ita & ſanitas, atque adeo & inſania, nec niſi per analogiam, aut etiam per communicationem cum corpore men- D te inſanire dicimur. At vero Aureolus multo grauius aberrat, eſt enim illa habitus infuſio, tum prorſus inutilis, tum Deo indigna.

Intenſio habituum certum vendicat terminum.

An ex maxima intenſione habitus poſſit anima inſanire.

6. Dubitatio.

Sexta dubitatio eſt, vtrum ne anima ſeparata recordando cognoſcat: reminiſcendo enim non cognoſcit, vt in tractatu de memoria cap. 7. eſt animaduerſum. Reſpondendum vero eſt affirmatiue. Et quanquam de modo explicandæ aſſertionis ſoleat eſſe dubitatio, nulla tamen eſt de aſſertione ipſa, vt conſtat ex priori E capite tractatus de memoria. Hiſtoria enim ex Lucæ Euangelio ibidem adducta in nonnullis quidem eſt accipienda parabolice; vniuerſim tamen intelligi debet ſimpliciter, vt ex Hebræorum traditione ad eundem locum annotauit Euthymius. Igitur ſi anima humana nullas hinc defert ſingularium repræſentatrices ſpecies, capiet illas à Deo, vt priorum actuum recordetur, ſicuti D. Thomas cum pleriſque af- F firmat. Si autem deferat, memorabitur etiam per eas, neque phantaſmatum abſentia oberit, cum per ſe nihil ad recordationem faciant, vt expreſſe docet Ochamus in quarto quæſt. 12. articulo 3. & alii. Quod vero in eo ſtatu anima memoratiuas ſpecies etiam ſibi ingeneret, dubitandum non videtur; namq; & de Angelis idem fatetur Gregorius in 2. diſtinct. 7. quæſt. 3. artic. 1. cum nonnullis Theologis.

Animam ſeparatam recordari.

Eam aliquas memoratiuas ſpecies acquirere.

In te tia difficultate.

Vt Mol n. 1. p. q. 5. ar. 2. 2.

Septimo opponet aliquis ex Henrico quodlibeto ſexto quæſt 8. Recordatio eſt actus reflexus ſupra actum cognoſcendi iam elapſum, ſed actus reflexus elici debet mediantibus iis inſtrumentis, quæ prior actus tanquam ſui veſtigia reliquerat (ſic enim reflexus cenſebitur, quatenus illuc ingreditur ſpecies influendo, vnde egreſſa eſt emanando:) ergo cum ſpecies denuo infuſæ hoc non vendicent, vt ſatis conſtat, haud proprie anima per illas recordabitur. Confirmaturque obiectio, quoniam nulla ratio eſt, cur cognitio animæ ſeparatæ ad priſtinos actus B in vitaque mortali exercitos terminata, reflexa dicatur magis, quam terminata ad quaſuis res alias, ſi ex neutris ortum habuit: nulla igitur eſt animæ ſeparatæ recordatio in ſententia ſaltem Diui Thomæ. Videtur tamen obiectio in ſolis vocabulis eſſe poſita; itaque ſi priſtinas cognitiones in concreto, id eſt, obiecta cognita attingamus, ſiue id per relictas inde ſpecies, ſiue per denuo inditas eueniat, memorandi a- C ctu profecto eliciemus. Non erunt tamen in poſteriori euentu experimentales ſpecies, quia vt eius generis ſint, neceſſarium eſt, vt per proprias illas poſſidentis actus comparentur.

Diſp. 1. mem. 2. Obiectio.

Dilutio.

DISPVTATIO V.

DE OBIECTO COGNITIONIS *animæ ſeparatæ.*

D PRæſens diſputatio non de formali obiecto procedit, quod eſt intelligibile per diſcurſum aut fortaſſe more angelico, iuxta diuerſas de vtroque intellectu ſententias, ſed de rebus ipſis ſimpliciter atque, vt aiunt, materialiter ſpectatis; itaque inueſtigamus quanta ſit animæ ſeparatæ in rebus cognoſcendis naturalis amplitudo: nimirum, an vltra ſenſibiles, etiam ad ſupernaturales valeat pertingere. Excludenda vero primum ſunt ab eiuſmodi obiecto, quæcun- E que ab angelica etiam cognitione eximunt Theologi, quale potiſſimum eſt Sacræ Triadis arcanum, in quod neque ſuſpicando incidere potuit creata intelligentia: ſiquid enim Gentium Philoſophi de illo tanquam per vmbram, & ſomnium locuti ſunt, id diuinæ reuelationi, vel ipſis, vel aliis exhibitæ acceptum referendum eſt. Qua de re latius ad 1. p. q. 32. vel ad prologum lib. 1. ſententiarum. An autem, & F quatenus cætera ſupernaturalia myſteria ſint excipienda, progreſſu attingemus.

Explicatio ſus diſputationis.

Nulla creata intelligentia myſterium trinitatis per ſe attingit.

ARTICVLVS I.

AN EA OMNIA QVÆ NVLLO pacto ſupra naturam ſunt, diſtincte cognoſcantur ab anima ſeparata.

ILlud in tota hac diſputatione eſt ante oculos habendum, rerum quaſdam eſſe pure naturales

turales, quaſdam pure ſupernaturales, quaſdam ex his mixtas. Rurſum vel ſpectari eas poſſe quoad eſſentiam, vel quoad primam productionem, vel quoad conſeruantiam, exiſtentiam ve. Omnino itaque inuenire eſt in rebus nonnullas, vt in entitate, ſic in productione, atque exiſtentia naturales, cuius generis ſunt effectus, qui vulgo producuntur à ſuis cauſis, alias deinde, quarum entitas, & exiſtentia naturalis ſit ordinis, ſed non productio, ceu aſpectus cæco homini attributus, qui neque entitate, aut exiſtentia, ſed ſola productione à cæteris diſſidet, quod ſupra naturalium cauſarum vires donare ſoleat Tertio loco alias, quæ naturales licet in entitate ſint modo tamen aliquo ſupernaturali ponuntur; ac poſitæ conſeruantur, vt cernere eſt in duorum corporum ſitu ſimultaneo, aut humanitatis Chriſti præſentia in Euchariſtiæ Sacramento: corpora enim, quæ ſe penetrant, ipſumque auguſtiſſimum Chriſti Domini, naturalia entia ſunt; ſed tamen efficacitas, qua illa loco eidem; hoc autem ſpeciebus Sacramenti fiunt, durantque præſentia, ſupra naturam omnino eſt. Quartum denique genus rerum eſt earum, quæ entitate, atque adeo productione, & exiſtentia naturam ſuperant vniuerſam, veluti lumẽ gloriæ, Theologicarum virtutum habitus, ac diuini ordinis qualitates aliæ Quæ tamen quoniam productæ ſemel, naturali ſubiectorum concurſu, & generali primę cauſę poſtea conſeruantur, videri poterunt quoad exiſtẽtiam eſſe naturales, ſicq; addi oportere vlterius quintum genus rerum, quarum entitas, productio, conſeruatio ſupernaturalia ſint: quod tum demum eueniret, cum prædictæ qualitates extra ſubiectum permanerent, (ſextum enim, id eſt, earum, quarum exiſtentia foret ſupernaturalis, productio vero naturalis: aut etiam ſeptimum, quarum entitas ſupernaturalis eſſet; productio vero naturalis, impoſſibilia omnino videntur, vt conſideranti patebit) attamen quia fundamentum productionis, atque exiſtentiæ, ipſa videlicet entitas, ſupernaturalis eſt, ad eundem ordinem productio, conſeruatio, atq; exiſtentia reduci debent; quod ſtrictius perſequi non eſt opus, cum de obiecto naturalis cognitionis animæ nunc diſquiramus.

[Margin: ...ltiplices rerum differentiæ. Prima. — Secunda. — Tertia. — Quarta. — Quinta. — Sexta & ſeptima quæ aſſignari poſſent habentur impoſſibiles.]

His animaduerſis, primum pronunciatum eſto. Anima ſeparata diſtincte cognoſcere valet cuncta ſenſilia Suadetur facile, quia vt maior eſt illis ipſo eſſendi modo, ita & cognoſcendi perſpicacia maior erit; ſat autem erat æqualem eſſe, vt diſtincte perciperet ipſa ſenſilia. Eſt quidem pronunciatum hoc D. Thomæ, ac ſuis minime probatum, vt liquet ex iis, quæ ſuperiori diſputatione artic. 2 in tertia dubitatione diſſeruimus. Verum vbi iuſta ratio ſe offert pro noſtro pronunciato, vt eo loco vidimus, non eſt cur probabilitatem ſuam ei denegemus, Accedit quoniam, vt paulo inferius in tertio pronunciato docebimus, anima ſeparata inferiores ſaltem Angelos diſtincte valet percipere, quos tamen ſatis liquet cunctis ſenſibilibus anteire: multo ergo facilius hæc ipſa poterit diſtincte intelligere.

[Margin: Pronunciatũ. Animam diſtincte cognoſcere omnia ſenſilia.]

Sed opponat aliquis primum. Si poſt ſeparationem anima rerum naturalium ſcientiam percalleret magis, immodico ſane labore, fructuq; exiguo in hac vita nauaremus operam: hoc autem non ita eſt, cum nemo non intelligat bene poſitum eſſe omnem laborem in addiſcendo; ergo neque illud, vnde colligitur. Secundum, in Dæmone exactior eſt naturalis cognitio, quam in anima ſeparata, ille vero non omnia naturalia nouit, teſte D. Iſidoro lib. 1. de ſummo bono c. 12 igitur neque iſta noſcet. Tertium, defunctorum animæ ignorant ea, quæ apud nos geruntur, vt habetur ex D. Auguſtino in libro de cura pro mortuis à c. 13. vbi inter alia hæc de defuncta matre ſcribit. Si rebus viuentium intereſſent animæ mortuorum, vt de aliis taceam, me ipſum mater nullo modo deſereret, quę terra, marique me ſecuta eſt, vt mecum viueret. Abſit enim vt facta ſit vita feliciore crudelis.

[Margin: Prima obiectio. — 2. Obiectio. — 3. Obiectio.]

Ad primum dicito, literarum ſtudia immodica non eſſe, aut ſuperuacanea in mortali vita, cum totinde oriantur communis conſuetudinis vtilitates, tot hominum ornamenta, vt explicari vix poſſint. Itaque etſi nulla pars noſtri poſt mortem ſupereſſet, nihil minus ea exercitatio vtpote in homine præſtantiſſima, floruiſſet. Adde etiam illud tantum cõtinere noſtrum pronunciatum; animam ſeparatam diſtinctius, q̃ coniunctã intelligere ſenſibilia; non vero ſpecies facilius obtinere, quod obiectio impugnat. Ad ſecundum occurrendum cum D. Thoma q. 89 1. part. art. 3 ad tertium, loqui D Iſidorum de effectibus naturalibus nondum exhibitis. Ad tertium, qui animas ex obiectis ſpecies haurire credunt, reſpondent ideo eas noſtra ignorare naturaliter, quod nimium remotis locis detineantur, quo ſpecies peruenire nequeunt, futurũ alioquin, vt facile omnia noſcant, ſi huc accedere ſinantur. Eorum vero, qui à Deo ſpecies infundi opinantur eiſdẽ animis, alii argumento occurrunt, ideo defunctorum animas ſingularia ſenſilia apud nos exiſtentia ignorare, quia ad illum ſtatum non attinent, ſicuti neq; ad noſtrum, quæ in futuro geruntur, ſeu vt D. Thomas ait, quia ſingularium materialium cognitio ad perfectionem intellectus non ſpectat, ſed ad operãdum potius conducit; operatio autem circa eas res aliena eſt à ſeparatis animis. Alii peculiari Dei prouidentia fieri putant, vt animæ non omnia (ſicuti poſſent) ſed certa quædam apud nos geſta cognoſcant, præſertim ſi in ſtatu pœnæ detineantur.

[Margin: Ad primam. — Ad ſecundam. — Ad tertiam. Hac de re late Ægid. quodl. 5. q. vlt. Ioan. Arboreus libr. 1. Theoſophiæ c. 9. Quid dicendum de cognitione animæ quoad ea quæ apud nos geruntur.]

Secundum pronunciatum. Anima ſeparata tum

[Margin: 2. Pronunciatũ]

ta tum ſe ſuoſque actus internos, ac potentias; tum vero alias animas diſtincte poteſt cognoſcere. Probatur, quoniam iſthæc omnia ordinem ipſius animæ non excedunt, præſertim ſi non ſpecifica ſolum, ſed indiuidua quoque perfectione pares ſint omnes animæ, vt ſuperius lib. 2. dictum eſt. Quin etiam licet in prædicta perfectione inæquales eſſent, eſt tamen tantilla ad cæteros ſuperiores gradus, vt ſatis perfecta eſſe poſſit apud intellectum, qui iſtos nouerit. Sumi porro debet pronuntiatum iuxta accommodam diſtributionem: Nimirum vt anima per ſe ipſam ſe intelligat; quod etiam expreſſit D. Auguſt. libro 9. de Trin. c. 3. Cum dixit, mentem ſe per ſe ipſam noſſe, cum ſit incorporea; quanquam dum corpus informat, non niſi per ſuperadditam ſimilitudinem id præſtet, ſicuti ſuperius lib. 3. c. 8. qu. 7. oſtenſum eſt. Intelligat deinde potentias per ipſam ſubſtantiam, vnde manant; cum cauſa ſit neceſſaria earum, atque adeo accommodatiſſimum cognoſcendi medium. Actiones præterea intellectus, & voluntatis cum habitibus inde relictis; immo & lationem per ipſaſmet, ſiquidem illi ſunt præſentes, & requiſita abſtractione præditæ; omnes vero intuitiuæ ſemper; niſi quod memoratiuas etiam prætereuntium cognitionum, lationumque ſibi gignet. Quæ ſi vera ſunt, colliges etiam in D. Thomæ ſententia infundendas non eſſe iſtarum rerum ſpecies; niſi quis de anima ſeparata, quemadmodum de coniuncta, deque corporis ſenſibus philoſophari velit, nihil videlicet poſſe cognoſcere abſque notionali ſimilitudine, quantumlibet ſit preſens intellectui. Sed hoc dignitatis nimium detrahit animæ ſeparatæ ſine ratione. Quandoquidem iam tunc ſui ipſius, & omnium, quæ intra ſe habet, quaſi conſcia fieri poſſit non minus, quam Angelus. Eſto in hac vita diſtenta quodammodo corpore, eique religata flecti in ſe non poſſit, niſi per medium aliquod, id eſt, ſpeciem, tanquam per gyrum. Denique alias animas diſtincta, naturaliq; cognitione percipiet, non per ſemet, ſed per ipſas earum vel ſpecies, vel ſubſtantias, ſi forte indiſtantes fuerint; neque hac de re vllas afferemus probationes, quoniam aliæ non ſunt; quam quibus Theologi oſtendunt ſimilem aſſertionem de Angelis apud D. Thom. prima parte quæſt. 56. articulo ſecundo, & alibi. Porro, ſecundum hoc pronuntiatum quoad priorem partem aſſertum eſt à D. Thoma tum alibi, tum 1. part. quæſt. 89. art 2. & Caiet. ibidem, aliiſque D. Thomæ interpretibus; vniuerſim vero ab Henrico quodlib. 1. qu. 12. vbi ait omnia, quæ ſunt apud animæ ſeparatæ ſubſtantiam, eique intima, ſine ſpecie ab eadem cognoſci. Loqui vero eoſdem Doctores de diſtincta cognitione nemini dubium eſſe debet; cum accommodatius medium inueniri nō poſſit in natura rebus diſtincte percipiendis, quam ipſas earum entitates, cum & præſentes ſunt potentiæ, & opportunam habent à materia ſecretionem.

Per quid anima ſe, potentias, & actus ſuos cognoſcat.

Non ſemper egere animam ſimilitudine obiecti, vt illud cognoſcat: Per quid ſeparata anima alias animas cognoſcat.

3. Pronunciatum.

Tertium pronuntiatum. Probabile eſt animam ſeparatam naturali, diſtinctaque cognitione Angelos noſſe, eorumque naturales proprietates, & operationes, exceptis (vt vocant) cordium cogitationibus, vtpote ex ſuo genere occultis. Pronuntiatum hoc: ſicuti & primum D. Thomæ, ac ſuis non ſatis placet, vt ex citato art. quæſt. 89 conſtare poteſt Vnde nec nobis omnino indubitatum videtur.

Probatur primo.

Suadetur tamen primo, quia ratio ob quam anima ſeparata ſpecies Angelorum repræſentatrices accipit à Deo, eſt vt cum eiſdem Angelis in communi ſocietate viuat, teſte D. Thoma quæſt. vnica de anima art. 17. Ad hanc autem ſocietatem (ſi qualem decet ſtatuamus) requiritur cognitio diſtinctiua ſingularum perſonarū, niſi velimus animam inſtar cæci hominis in eo nobiliſſimo cœtu fingere; ergo. Secundo, modus eſſendi operandiq; Angelorum non admodum eminet ſupra modum eſſendi, operandiq; animæ ſeparatæ; vt ex ſuperioribus diſputationibus conſtare poteſt; poterit ergo anima illos indiſtincte noſſe; quod enim ſpecie inferior ſit, nihil obeſt, alioquin nullus inferior Angelus naturaliter, diſtincteque noſſet alium, quod eſt incredibile. At eſt inquies, non ſpecie ſolum ſed ordine inferior. Verum ii Angelorum ordines officiis potius, atq; vt ita dicam, magiſtratibus illius ſpiritualis Reipublicæ; quam cognoſcibilitatum gradibus à variis abſtractionibus prouenientium, diſtinguuntur, vt ex iis Patribus, qui illos ordines diſtinguunt, atque explicant, licet colligere; non eſt autem veriſimile Angelorum naturas aliud abſtractionis genus ſupra animam ſeparatam vendicare: iam enim inter ipſos quoq; Angelos plura alia excogitare pronum eſſet. Adde tertio, eam cognitionem non omnino naturaliter, ſed præter naturam animæ competere, vt mirum non ſit illam, & inferioris eſſe conditionis, & diſtincte poſſe Angelos ſibi ſuperiores attingere præter naturam ſuam. Denique, quia vt iam antea arguebamus, ſpecies etiam Angelorum perfecte repræſentatrices, animæ ſeparatæ naturali lege tribuuntur auctore D. Thoma: quid ni igitur per eas perfecte, ac citra eleuationem ſupernaturalem intelligat?

Probatur ſecundo.

Obiectio auertitur.

Angeli non diſtant aliu abſtractionis genus ſupra animam.

D. Greg homil 34.

D. Bern. 5 de conſider. poſt initium

Anima neq omnem nat ralem repu tiam inter cta diſcerne

Non licet ex dictis colligere intellectum humanum ſeparatum diſcernere poſſe quamlibet repugnantiam, impoſſibilitatemve naturalem, fortaſſe inuentam inter obiecta, quæ hactenus oſtendimus valere ab eo diſtincte percipi; quoniam etſi ad plurimas aſſequendas extremorum cognitio diſtincta ſufficiat, ad omnes tamen comprehenſiua erit opus, quam anima nullatenus callet. Naturalem dixi, quoniam plures aliæ repugnantiæ orientur ex eiſdem obiectis, ſecundum potentiam obedien-

dientialem actiuam, vel paſſiuam ſpectatis, quarum perceptio multo magis adhuc effugiet creatum intellectum, cum ipſa quoque obedientialis potentia illum lateat in pleriſque.

ARTICVLVS II.

VTRVM ANIMÆ SEPARATÆ cognitione, ſiue confuſa, ſiue diſtincta cognoſcant res modo aliquo ſupernaturales.

QVæ ſint res modo aliquo ſupernaturales, patet ex initio ſuperioris articuli. Aduerte autem non numerari inter ſupernaturalia quoad modum res abſentes, aut futuras, aut etiam præteritas; quarum nullam anima habuit notitiam; in his enim defectus potius cognoſcibilitatis eſt, quam ſupernaturalitas vlla, ad quas iure reuocari poſſunt cogitationes cordis, quæ licet à ſuppoſito eas eliciẽte ſint experimentaliter cognoſcibiles; quia tamen nullam ſui ſpeciem emittunt, nec alienus intellectus in eas illabi valet; perinde eſt, ac ſi abſentes eſſent, vel futuræ; non ſic gratia, lumen gloriæ, ſimiliaque Dei dona, quæ excellentem habent cognoſcibilitatem, proindeque in eorum defectum refundi non poteſt, quod ignorentur. At enim res quacunque ratione ſupernaturales, vel ſpectari poſſunt ſub eſſe poſſibili, vel actuali. Sit ergo primum pronuntiatum. Animæ ſeparatæ naturaliter poſſunt cognoſcere euidenter multa poſſibilia eſſe Deo, quæ omnem vim naturæ creatæ excedant, ſeu (quod in idem recidit) naturaliter cognoſcere poſſunt in rebus creatis dari puram potentiam obedientialem paſſiuam, atque adeo & extraordinariam actiuam in Deo ad plurima molienda, verbi gratia, ad hanc vniuerſam machinam in nihilum redigendam, aliterve adminiſtrandam. Item ad præfinitos rerum naturalium terminos magnitudinis, & paruitatis tranſiliendos, ſicque ad hominem conſeruandum in vaſtiſſima, aut minutiſſima corporis mole, ad generationem faciendam in inſtanti nulla mora diſpoſitionum, ad corrupta omnia reparanda, denique ad hęc præſtanda, aut immediate, aut in nonnullis etiam aſſumpta quauis creatura pro inſtrumento. Probatur pronunciatum non difficile, quoniam harum rerum naturæ, vt pote intra vniuerſum concluſæ ſatis perſpectæ videntur intellectu ſeparato, vt certus ſit (id enim opinari mirum non eſſet) logicam repugnantiam in prædictis euentis non latere. Et confirmatur, quia non deſunt qui arbitrentur agnouiſſe Ariſtotelem, aut certe alios eius notæ Philoſophos extraordinariam in Deo potentiam; maiori igitur cum ratione animi à corpore expediti illam agnoſcent. Porro, quemadmodum vt aliquid certo, euidenterque ſciatur alicui ſubiecto poſſe conuenire, minime oportet perſpectum eſſe modum, quo conueniat, ſed eſt ſatis ſcire, vt ita dicam, negatiue impoſſibilem non eſſe omnem modum conueniendi; ita non ſat eſt ad aliquam cognitionem certam, atque euidẽtem habendam, ſi argumenta impoſſibilitatem ſuadentia, diluantur, cum fieri poſſit, vt adhuc demonſtrationes ignorentur, quæ rem conficiant. Oppones tamen ita: Scire oportet non eſſe omnem modum impoſſibilem; ergo ſciendum erit aliquem eſſe poſſibilem. Concedenda vero eſt conſecutio, cum ſolum negauerimus modum poſſibilem conueniẽdi diſtincte percipi oportere, quanquam inficiandum non eſt, pleroſq; ab intellectu ſeparato euidenter eſſe cognoſcibiles, vt diuini, generaliſque concurſus ſuſpenſionem ſubitam, diſpoſitionum productionem ad educẽdam formam, &c.

At enim in effectis extraordinariis non numeramus quæcumq; apud nos prodigio eſſent, qualis fuit forium reſeratio ab Angelo liberandi Petri gratia; deturbatio idoli è ſublimi loco, manuumque, & capitis truncatio apud Azotios, aſcenſus Simonis magi per inane: hæc enim, & ſimilia euenta, non quia potentia egent extraordinaria, ſed quia rara ſunt, in miraculis habẽtur? quæ animis ſeparatis nõ magis ſunt difficilia cognitu, quã interna corporis, vt cor, aut cerebrũ.

Secundum pronunciatum. Animæ ſeparatæ naturaliter; non tamen diſtincte cognoſcere valent rerum aliquarum eſſentialiter ſupernaturalium ipſis præſertim inhærentium, tum poſſibilitatem, tum exiſtentiam. Etenim quia ordinem naturalem excedunt, quidditatiue attingi non poterunt; quia vero ſi animæ inſint, ab eadem vtique naturaliter ſuſtinentur, poterunt haud dubie ſaltem quoad exiſtentiam naturaliter, arguitiueque percipi, cuiuſmodi ſunt ſupernaturales habitus, tum ad voluntatem, tum ad intellectum attinentes; inde vero facile erit eiſdem animis ſimiles alias qualitates poſſibiles concludere, in aliiſque animis poſſe exiſtere; quod ſi ita eſt, multo adhuc facilius, imo & diſtincte cognoſcere valebunt (ſi exiſtant) ea, quæ in primo pronuntiato ſunt comprehenſa, cum in facto eſſe, vt aiunt, rerum naturalium ordinem non excedant.

Tertium pronuntiatum. Res aliquæ ſupernaturales, itemque modi nonnulli adeo eminent, vt nulla ratione ſiue quoad poſſibilitatem, ſiue quoad exiſtentiam ab intellectu creato percipi valeant. Ita aſſerunt Theologi, cum de obiecto cogitationis angelicæ diſceptant, expenduntque in myſterio Incarnationis, & Euchariſtiæ; in quorum primo includitur abſentia omnis creatæ perſonalitatis, moduſque vnionis humanitatis ad diuinam perſonam? In ſecundo abſentia item panis, & vini, cum præſentia corporis Chriſti, abſque vllis modis immediatis ad locum; exiſtentia denique accidentium, & coniunctio ad Chriſti corpus abſque

Margin notes (left): *...de proueniat ...ratio ali... rum rerum ſupernatu...um.* — *...ronuntia...* — *...noſcit ani... in Deo extra... nariam po... iam actiuã.* — *...uidentem ...itionem ...ſat eſt argu... ...ſſibilitatẽ ...ẽtia diluere*

Margin notes (right): *Obiectio.* — *Dilutio.* — *Actorum 12. 1. Reg 5. Aliqua euenta, quia rara in miraculis habentur. Clemens & alij Patres apud Baron tom. 1. annalium.* — *2. Pronuntiatum.* — *Cognoſcit anima naturaliter aliquarum rerum ſupernaturaliũ poſſibilitatem, & exiſtentiam.* — *3. Pronuntiatum.* — *Res aliquæ ſupernaturales cognoſci naturaliter non poſſunt.*

adhæſione. Hæc ergo ea ſola ratione ſtatuunt iidem Theologi intellectum creatum, atq; adeo humanum effugere, quod multo ſint diuiniora, quam vt naturali cognitione etiam confuſa in ſeipſis percipi valeant; quod ideo addiderim, quoniam cum naturaliter cognoſcant ſeparatæ mentes rerum ſubſiſtentium perſonalitates, ſi quo caſu eas non intueantur, aut quia diuinus concurſus ſublatus eſt, ad intuendum, aut quia reuera non dantur, vt accidit humanitati Chriſti, iam modo aliquo, etſi confuſiſſimo quidquid Deus ibidem moliatur, percipere dicentur. Ea tamen perceptio rei, modiue in ſe ipſo non dicetur. Sed quoniam huius ſectionis doctrina ad art. 5 q. 57. 1. part. copioſior eſt, ſatis fuerit pauca hæc ad noſtrum inſtitutum accommodaſſe.

Separatæ mentes naturaliter cognoſcunt rerum ſubſiſtentium perſonalitates.

DISPVTATIO VI.

DE MOTV ANIMÆ *ſeparatæ.*

POſt diſputationem de cognitione animę ſeparatę, conſequens erat, vt de appetitu eiuſdem tractaremus; quia tamen multo abditiora ſunt intellectui humano, quæ ad voluntatem, quam quæ ad ipſum attinent; quia item tradita ſuperius doctrina de cognitione ad appetitũ accommodari poteſt per analogiam; reliquum eſt, vt ad extremam hanc diſputationem de motu deſcendamus, quatuor articulis concludendam: tribus diſſeremus an ne anima ſeparata vim motricem, tum ſui, tum aliorum poſſideat. Quarto, de eiuſmodi potentiæ actu, ac termino pertractabimus.

Ordo tractandarum rerum.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA QVÆ PROBARE *videntur in anima ſeparata potentiam, tum ſui, tum aliorum motricem non dari.*

ETſi conſtans nunc ſit Theologorum, imo & Philoſophorum ſententia, Angelos potentia motrice præditos eſſe, eæ tamen ipſæ rationes de anima ſeparata inſtitutum diſſuadere videntur. Atq; in primis Angeli in ſacris literis tũ ſe, tum corpora mouere perhibentur; animæ v. ſeparatæ non ita, ſed ab Angelis deportari. Deinde neceſſum fuit Angelos hac vi pollere, cum ratio nulla ſuperſit connexionis eorum cum vniuerſo; ſiquidem ad nullam præterea formam producendam concurrere valent; mouendo aũt cœlos aliaq; agentia applicando inſigniter cum eodem cohærent vniuerſo; licet enim phyſice is cauſandi modus accidentarius ſit; eſt tamen artificioſus per ſe, quod eſt ſatis, vt iidem Angeli cum hoc artis diuinæ artificio, id eſt, mundo connexi cenſeantur, qua de cauſa non à Sacris Doctoribus tantum; ſed ab ipſis quoq; gentium Philoſophis rerum ſpecies, imo & indiuidua cuſtodire cognoſcuntur. Sed hanc rationem animis ſeparatis accommodatam, quis nõ videt motricem potentiam potius euertere, quam aſtruere, quippe quę ad vniuerſi compoſitionem non ſpectent? ſed reddant quodammodo imperfectius? ſiquidem nõ tam ſunt ſpecies, quam ſpeciei inchoationes, & partes. Quo factum eſt vt nulla eis incumberet in hoc vniuerſo adminiſtratio. Atque hoc ſit primum pro parte negante quæſtionis argumentum.

Primum arg. Lucæ 16. de anima Lazari. D. Greg. 1. Dial. c. 9 de anima Marcell. & c. 12. de anima damnati cuiuſdam.

Cur Angeli cantur parte vniuerſi.

Soar. diſ. 35. ſ 6. n. 18.

Secundum, ſi animæ ſeparatæ propriam mouendi potentiam haberent, illius actum modo aliquo exercere poſſent in corpore, ſicuti & intelligendi, volendique: Si enim hi ob corporis colligationem impediri non potuerunt, cur ille impedietur omnino, cum aliquantulum ſit minus ſpiritualis? Accedit, quoniam difficile redditur ratio, cur in eodem homine vnus tantum ſit intellectus, mouendi vero facultas duplex; altera animi, corporis altera.

2. Argum.

Tertium, anima ſeparata nulla eget motrice potentia; nullam igitur in ſe habet. Antecedens probatur, quoniam nulla aliquo perueniendi ſe offert neceſſitas, quam vt ex reb. ſpecies è proximo conquirat. Quapropter cum has non ita comparet, ſed à Deo vendicet, vt ſuo loco diximus, omnis mouendi ratio vacat etiam ad miſcenda colloquia cum Angelis, aliiſve animabus cum ridiculum ſit propinquitatem deſiderare ad eas actiones quæ per interiectum ſpatium non diſſeminantur. Sed neq; prætextu mouendi corpora neceſſe erit vim motricem animæ donare, cum iam dixerimus, id munus ſolis Angelis conceſſum eſſe in hoc vniuerſo. Et confirmatur, quoniam rationales animæ nihil pati poſſunt ſibi noxium, cum ſint immortales; non fuit igitur opus potentia motrice, qua quid quã vel fugerent, vel appeterent tuendæ ſalutis gratia. Quod ſi dicas potuiſſe ſaltem alias ab aliis violenter detineri, id ipſum eſt, quod in quæſtione verſatur, cum eiuſmodi detentio per vim motricem præſtanda fuerit.

3 Argum.

Quartum, quod natura ſua indiuiſibiliter exiſtit, naturaliter quoque eſt immobile; ſed prius illud animæ ſeparatæ naturaliter competit, & hoc poſterius. Probatur minor, quia cum ea informat corpus, abſciſſa forte parte vna, amittit neceſſario virtualem illam coextenſionem, ſeque, vt ita dicã, cõtrahit; ergo cũ à corpore toto ſeparatur, totã coextenſionẽ neceſſario amittet cum par ſit ratio. Itaq; indiuiſibiliter permanebit, vt hac in parte anima, q̃ natura eſt ab Angelis, q̃ natura nõ ſunt, diſcriminetur, atq; adeo hi diuiduo

4. Argum.

diuiduo indiuiduoque loco queant indifferenter reſpondere, illa autem non niſi diuiduo corpori, cum informat; nec niſi indiuiduo loco cũ eſt ſeparata.

Argum.

Quintum, Si anima ſeparata per ſe mobilis eſſet, tempori locoque corporis ſubiaceret: quod à vero abeſt, cum ſit incorporea. Vnde D. Auguſtin. 8. de Geneſi, ad lit. capite 20. ſcribit, Deum corporalem creaturam per tempus, & locum mouere, ſpiritualem porro non item.

Argum.

Sextum, Si anima per ſe poſſet loco moueri, poſſet interdum ab informato corpore ſeſe expedire abſque vlla ipſius corporis offenſione, ſicque inſtar colubri depoſitis exuuiis abire nuda, quod eſt inauditum.

Argum.

Septimum, Si humanæ animæ facultatem ſe mouendi haberent, ad nos frequenter regrederentur, quod tamen fabulæ ſimile eſſe creditur. Denique ita ſenſiſſe videntur graues Philoſophi dum ipſis etiam intelligentiis localem immobilitatem donant, inter quos Ariſtoteles 12. Met. text 43 concludit, ſubſtantias ſempiternas, atque immobiles tot eſſe, quot ſunt cœlorum orbes. Auerroes quoque ad eundem Metaphyſicorum librum ſcribit, formam ſeparatam adæquate diſtribui in volentem & intelligentem, abſque vlla mentione mouentis. Credendum igitur eſt animam rationalem extra corpus, neque ſeipſam, neque rem aliam mouere poſſe.

ARTICVLVS II.

REFELLVNTVR NONNVLLÆ *ſententiæ de potentia motrice animæ, & vera ſtatuitur.*

[O]pinio aſtru[en]s animas loca[li]ter immobiles.

IN præſenti dubitatione nonnullæ ſe offerunt ſententiæ ordine ſuo expediendæ. Prima eorum, qui animam ſeparatam prorſum immobilem localiter fortaſſe ponent, hoc eſt, neque à ſe, neque ab vlla externa vi, non quidem ea immobilitate, quæ ex immenſitate naturæ illi proueniat, vti Deo ſed ex quadam, vt ita dicam, ineptitudine, atque imperfectione, eo fere pacto, quo relationem modumve ſeorſim ſpectatum immobilem diceremus, diuina etiam interpoſita poteſtate. Non videntur alieni ab hac ſententia Durandus in 3. diſt. 22 quæſt. 3 ac Ioannes Picus Mirandula quæſt. 1. Apologetici, dum non ſine graui errore veriſimile putant Chriſti Domini animam ad inferos non deſcendiſſe, reali ſuæ ſubſtantiæ præſentia, ſed effectu, piorum Patrum animas noua gloria, luce, lætitiaque perfundendo. Neque enim fidei articulum tam alieno ſenſu interpretarentur, ſi crederent ab Angelis, aut certe Deo beatiſſimam animam præſentem inferis ſecundum ſubſtantiam fieri poſſe; eorum vero fundamen-

[Q]uid ſenſerit [Du]r. de deſcenſu [an]imæ Chriſti [ad] inferos. [Refell]antur à So[t]o. 3. p. tom. 2. [q]. 43 ſect. 2.

A tum, ſi firmum eſſet, non ſolum de Chriſti anima, ſed de quauis alia immobilitatem concluderet, ideoque diximus eos à propoſita ſententia alienos non videri. Aiunt enim immateriales ſubſtantias loci proprii incapaces eſſe, atque adeo & lationis, quod affectiones hæ diuiduæ ſint. Itaque ſolum eis ſupereſſe rationem aliam in loco eſſendi ac mouendi longe diuerſam, hoc eſt, pene æquiuocam, per operationem, ſeu virtutis contactum, ipſum attingendo locum, ſi non actu, ſaltem poteſtate. Quo fit, (iuxta Du-
B randum) vt Angeli nullibi ſint, ſi de exiſtentia in loco priori modo ſit ſermo, & ſint vbique; ſi poſteriori, cum nullum locum motumve diuiſibilem ſubire queant, & rurſus in omnem idonei ſint operari: at vero anima ſeparata neque hoc, neque illo modo ob eandem rationem alicubi eſt; ſiquidem & ſubſtantia ſpiritualis eſt, obidque incapax diuidui loci, vel lationis, & corporis forma; minimeque proinde ad operationem externam ordinata abſque medio cor-
C pore, quod informet.

Quæ fuerit Dur. opinio circa Angelorum exiſtentiam in loco. Cum de loco Ang. tract. 1. d. 37. 2 p. diſt. q. 2. cui conſentit Heruet. ibid. q. 2. art. 2.

Sed quam grauiter Durandus cum Pico ſit lapſus, tum alibi, tum ad quæſt. 52 3. part. oſtendi ſolet, vbi iuxta ſacrarum literarum, Patrumque intelligentiam probatur Chriſti Domini deſcenſum ad inferos ratione animæ, (corpus enim in ſepulchro iacuit immobile, diuinum autem verbum vbique erat) ipſius ſubſtantiæ præſentia fuiſſe exhibitum. Nimirum falſus eſt Durandus, dum cuiuslibet lationis terminum putat eſſe diuiſibilem, cum tamen ſit ipſamet
D rei mobilis præſentia, aſſiſtentiaue ad hoc, aut illud ſpatium, ſiue reale, ſiue imaginarium, atque adeo ſpiritualis, vel corporea, pro eiuſdem rei mobilis natura & conditione, quæ proinde ſi ſpiritualis erit, ſine vllo incommodo, ratione ſuæ indiuiſibilis præſentiæ ad corporale ſpatiũ reſpectu aliquo terminabitur. Cur enim minus ſit impoſſibile rem ſpiritualem ad materiã
E corporalem ordinem habere agentis, quam præſentis, aſſiſtentisve? & confirmatur, quoniam Ariſtoteles libro octauo Phyſic. capit. 10. text. 84 & lib. 1. de Cœlo, capit. 9. text 100. intelligentias Cœlo aſſidere ſcribit; quod qua ratione fiat, quam localiter, nemo excogitabit, ſi eos modos eſſendi in alio percurrat, quos idem Philoſophus libro quarto Phyſicor. capite 3. textu 23. propoſuit.

Statuendum igitur eo ipſo, quo res creata per ſe, ac ſeorſim ab alia exiſtit, mobilem
F loco eſſe, ſiue à ſe, ſiue ab extrinſeca virtute: namque, vt Ariſtoteles libro primo Poſter. cap. 10 ſcribit, ſi negatio adæquata cauſa eſt negationis, affirmatio quoque affirmationis cauſa erit; quapropter ſi non alia de cauſa negamus Deum loco moueri poſſe, quam quia immenſæ ſubſtantiæ eſt, non alia ſane affirmabimus creatas ſubſtantias mobiles eſſe, quam quia definitæ ſunt ſubſtantiæ, quia ſi in

Quælibet res creata ſeorſim ab alia exiſtens mobilis loco eſt.

A ſi in loco deſignatæ ſunt, diſtantiæ propinquitatiſque capaces euadunt neceſſario, atque adeo & lationis, cum iſtiuſmodi affectiones ſeparabiles ad inuicem non ſint eodemq; pertineãt. Vnde è contra D. Thom. 1. p. poſtquam de immenſitate Dei egit, qu. 8 è veſtigio ſubiecit nonam, pro eiuſdem immobilitate aſſerenda. Videbat ſcilicet attributum immobilitatis ad locum ex immenſitatis attributo, tanquam ex vera ratione à priori concludi.

Immobilitas ad locum ex immenſitate concluditur.

B Secunda ſententia, quam recentiores quidam Thomiſtæ approbant, ponit animam ſeparatã à Deo, Angeliſve mobilem localiter, à ſe autem minime, eandemque alii etiam D. Thomæ vulgo aſcribunt. Sed neque ea vera eſt, neque D. Thomæ imputanda. Etenim quemadmodum quod ſubſtantia creata definita ſit, mobilis loco eſt, ita quod ſit viuens à ſe mobilis eſſe concluditur; atque adeo ſi per cognitionem viuat, localem mobilitatem obtinebit: id quod ita verum reperimus, vt contrario exemplo refelli C nequeat, neque enim conchylia loco immobilia dicuntur, quod vim aliquam ſeſe deducendi adducendique non habeant; habere enim plane fatetur Ariſtot lib. 3. de Anima, c. 10. text. 56. ſed quod locum ex toto non permutent. Cæterum quæ locorum diſtantium cognitione pollent, ex toto etiam locum mutare valent. Quid ergo in animam nobili cognitione præditam erimus iniurii? eamq; velut ſtatuam quandam immobilem efficiemus, cadaueri ſuo, vt olim Prometheum D Caucaſo, perpetuo alligatam. At, inquiunt, anima actus eſt corporis non aſſiſtens, ſed informans, vt merito mouere ſe non poſſit, ſi non informet. Verum ſi formarum aſſiſtentium modum in eſſendo, cognoſcendo, appetendoque extra corpus ordinet, cur nõ obtineat mouendo? Ad hæc animæ depoſitis corporibus, nulli loco ſunt addictæ, cum à nullo pendeant in ſui conſeruatione, vllaue perfectione, quam E alibi aſſequi nequeant; cum igitur immenſæ nõ ſint, ad earum ſane perfectionem ſpectabit localis variatio, ac motio. Itaque ſi qua res per ſe, ac ſeorſim exiſtit in vniuerſo, definita, viuens ad varia loca indifferens, nulla ratio erit, cur à ſe mobilis non dicatur; eæ vero conditiones in animam corpori iam viuificando minime addictam, non minus quam in Angelos egregie competunt; quare, &c.

Secunda ſententia tenens animas à ſe non moueri, refellitur.

Cur conchylia dicantur loco immobilia.

Obiectio.

Dilutio.

Anima ſeparatæ nulli loco ſunt addictæ.

F Sed quod ſanctus Doctor animæ ſeparatæ ſui mouendi potentiam non denegauerit, inde conſtat, quia eam facultatem, ſicuti & in Angelis intellectum & voluntatem eſſe credit, quæſtione 16. de Malo articulo primo ad 14 niſi quod erga corpus à ſe informatum illa tantum exerceat, Angeli vero erga quodcunque aliud; quamobrem cum anima à corpore diſcedens eaſdem facultates ſecum deuehat, vt ſupra cum eodem Thoma tradidimus, ſentit haud dubie illam ſui ſaltem mouendi vim poſſidere. Quin etiam 1. part. quæſt. 53 articulo primo in argumento Sed contra; ex motu, quem Chriſti anima ſeparata ad inferos edidit quemq; catholice profitemur, concludit pari ratione in Angelis eſſe motum lationis admittendum, nam quod ex anima Chriſti beata argumentetur, ideo facit, quia aliud fortaſſe exemplum ita efficax ad inſtitutum inueniri non potuit: re tamen vera eius articuli inſtitutum de naturali vi motrice procedit; illud ergo tantum D. Thomas inficiatur, nihil aliud à ſe poſſe animam humanam mouere, præter corpus, quod informauerit, vt patet ex art. 4 q. 117. 1. part. & art. 10. q. 16. de Malo ad 2. quem ſequuntur Capreolus 4. diſt. vlt. qu 2. Caietanus citato loco primæ partis, aliiq; recentiores.

D. Thom. opinio de potentia animæ motrice.

Scotus 4. d. q. 1. art. 3. P d. 10 diſp. 2 Suar diſp. 5 Met. ſect. 6.

Eſt nihilominus tertia ſententia à nobis adiicienda; videlicet ſeparatam animam non ſui ſolum, ſed aliarum rerum ſibi externarum, minimeque ſubſtantialiter iunctarum motricem eſſe; pro viribus tamen, vt ſequenti articulo attingemus, ita Abulenſis in 8. capite Matthæi, q. 124. Quæ quidem ſententia cum ſuperiori doctrina apte cohæret. Enimuero vt ex definitæ ſubſtantiæ exiſtentia concluditur mobilitas & ex vita mobilitas à ſe, ita ex ſui mobilitate, aliorum quoque mobilitas neceſſario colligitur; quod etiam inductione fit manifeſtum. Quamuis enim natura aliqua mouere ſe non poſſit, quæ poſſit alia, id eſt Deus, attamen nihil, quod motum ſubeat, priuatur omnino virtute mouendi cætera; quod non in animantibus ſolum, ſed in corporibus etiam inanimis cernere eſt, quæ dum mouentur, ea etiam mouent quæ offenderint vt aer, arbores, cælum ſupremum, inferiores, &c. Nimirum potentia, de qua loquimur, ſicuti motiua loco eſt, ita non maiorem, quam localem vnionem ſui cum re mouenda deſiderat, vt in actum prodeat: quapropter cum ea vnio inter animam & corpus dari poſſit abſque informatione (vt liquet in anima Chriſti ab inferis regreſſa, quæ ſepulto corpori prius aſtitit, quam per informationem illud animaret, liquet item in cuiuſuis hominis anima in morte, vbi diſſoluta in inſtanti informatione, perſeuerat adhuc localis præſentia animæ ad corpus, cum non niſi immediate poſt ſit abitura) nulla ratio eſt cur motum illi nequeat impertire, ſi mouendi potentia ſit prædita. Quod adeo verum eſt, vt non inepte ſecundæ ſententiæ auctores collegerint, nullam animæ ineſſe potentiam ſe mouendi, ſi nullam habeat mouendi alia.

Vera ſente[...] anima com[...] dens, tum ſ[...] tum aliar[...] uendi vim

Sat eſt v[...] calis vt [...] ſeparata [...] na corpor[...] ueat.

Deinde argumentari licet. Pleraque ſunt, quæ ſine vlla ſui locali motione alia vel pellunt, vel trahunt, vt ignis iniectum ſalem, magnes ferrum: qua ratione igitur tam nobilis ſubſtantia, tamque, vt ita dicam, actuoſa, quam eſt ra-

Vera ſen[...] magis co[...] matur.

eſt rationalis anima extra corpus ſepoſita, aliorum mouendi efficacia deſtituatur.

Præterea, animæ è receptaculis, quibus ad iteratam vſq; vnionem corporum commorantur, nonnunquam egrediuntur ad viuos, cum eiſq; in effectis corporibus colloquuntur, vt inferius oſtendemus; hæc autem munia nec ſine potentia motrice præſtari poſſunt, nec tantam habet eminentiam, vt extraordinario Dei concurſu egeant: ineſt igitur ea vis animis naturaliter. Ob has ſane ac ſimiles rationes probatior nunc eſt eiuſmodi ſententia, quam non ignobiles etiam Theologi ſuperiori ætate docuerunt, Henricus quodl. 11. q. 14. Aureolus apud Capreolum citato loco Scotus 4. d. 49. q. 14. Baſſolius eadem d. q. 2. art. 1. Maior q. 8. Ægidius quodl. 4. qu. 17. Abulenſis in c. 8. Matth. q. 124. & alii, ante quos Galenus non ſatis alioquin certus de natura animæ, in libro de Tremore & rigore fatetur, minime deceptum iri, qui animam eſſe dixerit ſubſtantiam, quæ per ſe moueri poſſit. Et Alexandrinus Clemens 9. Strom. naturam animæ eſſe ſcripſit, à ſe ipſa impelli, & excitari: nec deſunt, qui arbitrentur humanam animam interdum in hac vita ſuæ peculiaris potentiæ motricis, quam nitimur aſtruere, ſigna exhibere, cum ferventi aliqua rerum ſublimium contemplatione corpus in ſublime tollit.

[Ci]tantur au[cto]res pro vera [ſen]tentia.

[So]let. 1. de a[ni]. q. 9.

Sed quoniam oſtendimus animam ſeparatam peculiarem ſui, & aliorum mouendi potentiam habere, quærendum reſtabat, an ea à voluntate intellectuq; diſtinguatur, niſi ea dubitatio libro 2 de Cœlo, cap. 5. qu. 7. de Angelis in quibus par eſt ratio, reſoluta eſſet. Illud ſolummodo aduertimus, eos qui partem negantem ſequuntur, non adeo motricem ſubſtantiarum ſeparatarum cum voluntate intellectuque confundere, vt diſtinguere eam non poſſint etiam realiter. Nimirum cenſent intellectum & voluntatem non in actu primo, ſed ſecundo, hoc eſt, vt ſtant ſub actibus practicis præſcribendi, dirigendique motum, rationem potentiæ motiuæ obtinere, vnde localis impulſio ſequatur. Quo pacto plerique de potentia Dei executrice philoſophantur, aſſerentes eam eſſe Dei voluntatem cum actu efficaci operandi ad extra, indeque actionem externam prodire, quæ in rebus creatis recipiatur.

[Mo]tricis facul[tat]is diſtinctio [ab i]ntellectu & [vol]untate.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR ARGVMENTIS primi articuli.

[Ad] 1. arg.

AD primum reſpondendum. Si quando in ſacris literis morientium animæ aliquo deferri perhibetur, id vel ad dignitatem ſpectare, ſi ſint beatæ, vel ad quandam diuinæ iuſtitiæ

A executionem, ſi ſint nocentes. Atque in priori ſenſu Auguſtinus Serm. 3. de Aſcenſione Domini, qui eſt 176. de tempore, itemque Euſebius Emiſſenus Homil 2. de Aſcenſione, aliiq; ſacri Doctores de Christo aſcendente ſcripſerunt, eum non in auxilium neceſſitatis, ſed in obſequium dignitatis euectum, illatumque cœlo fuiſſe.

Quo ſenſu loquantur ſcriptura, & Patres, cum dicunt animas aliquo deferri.

Ad ſecundum, ſi verum eſt, quod ex Platone retulimus ad calcem ſuperioris articuli, plana B eſt reſponſio; Sed eſto nulla exhibuerint animæ vnitæ corporibus propriæ motricis potentiæ ſigna, ideone illa ſunt deſtitutæ? alioqui neque ſubſiſtentiam eas habere quis colligat, quod in corpore illa non prodant. Itaque vt ad argumẽtum reſpondeamus, abſque eiuſmodi potentiæ vſu, non autem intellectus & voluntatis, conſtare potuit humana vita; item nõ oportuit has ipſas potentias in nobis duplicatas inueniri, ſed potentiam cognoſcendi & appetendi: aliæ enim C in corpore ſunt aliæ in anima; vnde id, quod in fine argumenti addebatur, retorqueri in aduerſarios poteſt, vt quemadmudum facultates iſtæ ſic & motrix in homine geminaretur.

Solut. 2.

Tertium argumentum non valet in eos, qui animas ſeparatas ab obiectis ſpecies haurire volunt; ſic enim accommodata propinquitate opus eſt atque adeo & locali motione. Sed eſto non hauriant, ad dignitatem ſane illius ſpiritualis Reipubl animarum ſeparatarum interD ſunt conuentus ac digreſſiones mutuæ niſi tanquam ſaxa medio mari, noctes atque dies immotas eſſe arbitremur, &c. quæ ſuperiori articulo diximus.

Solut. 3. Vis motrix ad ſeparatarum animarum digreſſiones inſeruit, & conuentus.

Quartum, etſi probaret animam ſeparatam non niſi punctualiter exiſtere poſſe, nihil adhuc ipſius mobilitatem concluderet; ſiquidem diuiſibilitas rei mobilis, itemque pars mouens & mota non in quolibet motu, ſed in Phyſico reE quiruntur, ſexto & octauo Phyſicorum. Rurſus reſpondemus diſtinctione maioris; eſt enim vera, ſi velit indiuiſibile moueri non poſſe motu continuo? falſa, ſi diſcreto; quod noſtro inſtituto ſat eſt. Deinde iam omiſſa maiori propoſitione, ſunt qui ad minorem reſpondeant, animam rationalem, ſi forte brachium à corpore præcidatur, manere adhuc in eo ſpatio, quãuis nõ informatiue, vt in corpore reliquo, eo quod ipſa ſemper certum ſpatium, in quo definitiue F ſit, exigat, non minus quam corpora, in quo ſint circumſcriptiue. Quo ſane pacto dicendum eſſet in generationis inſtanti non infundi ſolum, ſed effundi animam è corpuſculo, cum ſit contractius, quam requirat anima; quod cum ridiculum ſit, ſeu potius ineptum, reſpondemus abſciſſa parte corporis, non niſi in reliquo manere animã, quia vnum eſſendi modum habere debet naturaliter, non duplicem, h. e vel informationis tantum vel ſeparationis At enim poſt

Solut. 4. Diuiſibilitas rei mobilis in motu tantum phyſico requiritur.

Nullus eſt.

T totalem

ſeparata anima magnitudinis terminus verſus minimum in loco.

totalem ſeparationem diuiduo indiuiduoque loco ſe poterit accommodare, proindeque nullum certæ magnitudinis verſus minimum depoſcet, ſicuti certum depoſcit corpus, quod informet, eo quod per illum ſit operatura.

Solut. 5. Ad quintum, ſatis eſſe, vt animæ mobilitatem tueamur, ſi vel momento cieatur. Sed & tempore mobilem eſſe nihil vetat, cum iſtud eſſe poſſit ſpirituale, ac per ſe dimetiens ſucceſſiuam animæ motionem: quę motio licet menſurari etiam poſſit à corporeo tempore, ex accidente id euenit, quatenus in idem tempus imaginarium, vtrumque reale tempus, corporeum ſcilicet ac ſpirituale coincidere valet. Iam vero D. Auguſtini effatum de motu ratione mobilis ſpatiique diuiduo eſt interpretandum.

Solut. 6. Ad ſextum, in ſententia Platonis credentis, animam rationalem in corpore eſſe inſtar nautæ, facile conceſſu eſſet, eam integro corpore expedire ſe poſſe, niſi fortaſſe quod in malum totius abeundi facultas cederet, eam animæ Plato non donauerit, dum idoneas diſpoſitiones haberet in corpore. Illa tamen ſententia ſuo loco refutata eſt. *Opinio credentium animam vnitam corpori ſe primario mouere.* Quanquam poſita reuera ſubſtantiali vnione, veriſimile adhuc exiſtimetur bonæ notæ auctoribus, animam etſi ab incolumi corpore elabi nequeat ſicuti neque in praue diſpoſitum illabi, vt ſcite diſſerit Henric. quodl. 11. q. 13. ad calcem; ſe ipſam tamen primario mouere poſſe, ac ratione vnionis motum corpori impertire, his ferme rationibus. *1. eorum ratio.* Prima, quia ſubſtantialis vnio animæ erga corpus in cauſa potius erit, vt motus animæ corpori communicetur, quam vt illum impediat. *2.* Secunda, vnio ad corpus animæ ſubſiſtentiæ non obeſt, neq; igitur oberit, quo minus præſentem ſe faciat primario cui libuerit loco quamuis corpore circundetur. Neque enim incluſio illa animæ ſubſiſtentis intra corpus, impedire poſſe videtur conatum animæ ad motum. *3.* Tertia, intellectus etiam animæ informantis, more Angelico poteſt intelligere; ſi illius ordinis ſpecies habeat, vt non ſolum in ſtatu immortalitatis verum eſſe Theologi docent; ſed etiam in Chriſto Domino apud nos commoranti accidiſſe certum eſt; nimirum quia ad illarum ſpecierum vſum nihil attinet, corpuſne mortale, an immortale informet anima. Cum igitur motrix potentia nullis egeat inditis inſtrumentis, iam nunc in actum mouendi prodire ſaltem progreſſiue poterit, ſi proprie eſt humanæ animæ; quod ideo adiecimus, quia vt Scotus in 4. diſt. 49. q. 14 animaduertit, ideo nunc anima totum corpus ſimplici motu non defert, ſicuti in beatitudinis ſtatu delatura eſt, quia membra ęqualiter à virtute motrice animæ non poſſidentur. *4.* Quarta, quia ſi vſum accedendi recedendique, anima intra corpus habeat, recte intelligitur, quo pacto in abſciſſo brachio eſſe deſinat, aut in extremis pedibus, homine iam moribundo. Recte item qua ratione in partes nutrimẽti ſemotas inferatur: nimirum in priori euentu poſt vnionis diſſolutionem, præſentia quoque animæ aboletur propter localem partialemque abſceſſum; in poſteriori vero, poſt localem partialemque abſceſſum ad nouam materiam, ſubſtantialis vnio exiſtit. Atq; experimenta adeo vrgere viſa ſunt Scaligero pro Platone, vt nullum aliud argumentum rem conficere putet, ſi hoc non conficit, exerc. 307. num. 13. Quinta, *5.* potentia motrix actiua eſt, non paſſiua, vt probatior ſententia tenet; rectius igitur animæ inhærebit, quam corpori, cum illa motum efficiat iſta recipiat.

Vera ſentent. oppoſitum aſtruens. Non eſt tamen ob hæc argumenta à communi Philoſophorum ſenſu recedendum, tum quia in brutis animantibus motrix potentia, corporis perfectio eſt, à qua humanum corpus decidere iniquum eſt, tum etiam quia qua ratione potentia eiuſmodi, quæ in belluis corporea eſt, dicitur in anima reſidere, eadem diceretur reſidere viſus, auditus, cæteræq; facultates, tam internæ, quam externæ; quod etſi paucis nominalium probatum fuit, à vera tamen Philoſophia alienum eſt.

Eadem porro argumenta falſo ſupponunt animam motrice potentia ſibi propria vti poſſe naturaliter, dum corpus informat; cum tamen per vnionem religata ſit, atque alterius veluti iuris exiſtat, hoc eſt, totius hominis, vt proinde motum per ſe nõ exerceat, ſed homo per illam. Vnde etiam cum anima corpori reunietur, ipſum per potentiam ſibi propriam non mouebit, abſque nouo Dei dono, vt probabiliter ſentit Suarius ad quæſtion. 54. tertiæ partis, diſputatione 48. ſectione quarta, colligitque ex D. Thoma, aliiſque Doctoribus.

Prima rati. Solut. 1. Ad primum igitur argumentum dicito, vnionem in cauſa eſſe ne motus ab anima eliciatur, qui eius ſolius ſit, alioquin, ſi ſeipſam ſolam moueret, cum nulla neceſſitate cogeretur motum corpori impertire, iam ab eo incolumi, atque immoto recedere poſſet, quod nemo dicet. *Solut. 2.* Ad ſecundum, conceſſo antecedente, negandum eſt quod in reliquo argumento adducitur. *Solut. 3.* Ad tertium, concedendum eſt antecedens, quia ea ſpecierum infuſio atque vſus, naturales animis non erunt: quo pacto fatemur etiam poſſe illas corporibꝰ, ſiue caducis, ſiue iam immortalibus vnitas motum proprium exercere, iiſdemque corporibus communicare; vnde quod ex Scoto aſſertur, potentiam motricem in hac vita membra perfecte non poſſidere, pro nobis facit, ac verum eſt, licet vnio indiſſolubilis euadat, quoniam, vt paulo antè diximus, poteſtas illa animæ ad mouendum corpus per peculia-

rem

rem eiuſdem animæ motricem facultatem, nouo Dei dono vltra reunionem debet contingere. Ad quartum, non deeſſe exempla, quibus intelligamus animę euenire quæ ibidem recenſentur. Etenim Deus in re corrupta eſſe deſinit, nec tamen vllam etiam partialem retractationem ſubit; Chriſtus item Dominus conſecratis ſpeciebus fit denuo præſens, nec proinde locali motione etiam partiali ob id agitatur. Aliqua ergo ſimili ratione anima abſque vlla etiam partiali latione, & à membro abſciſſo aberit, & in alimenti materiam inferetur. Ad quintum, negetur conſequutio; cæteræ namque potentiæ ſentientes actiuæ ſunt, quæ nihilominus corpori adhæreſcunt.

...lut. 4.

...ut. 5.

Atque hæc in gratiam ſexti argumenti primi articuli dicta ſint. Cui directo reſpondentes aſſumptum negamus: motus enim localis animæ liber eſt, vnio vero ſubſtantialis omnino naturalis, ideoque natura ſua prior, vnde motus localis efficacitatem directam non habet erga illam, haud diſſimili ratione, qua maturus fœtus per ſe ab vtero non egreditur, ſed parentis niſu, poſtea vero per ſe iam huc atque illuc migrat. Quanquam indirectam efficacitatem habere poterit, veluti cum quis ſibi ferrum adigit. Et hæc quidem ratio concludit ſimiliter, neque Angelum locali impulſu poſſe animam vnitam auellere à corpore, quidquid nonnulli huius ætatis Theologi inficientur.

...ſoluitur re-ſponſio ad 6. ... principale.

...ut. 7.

Septimum argumentum poſtulat, an demortuorum animæ ad viuos etiam regrediantur, cum eiſque colloquia miſceant, aliave exteriora ſigna ſui aduentus exhibeant. Cui dubitationi paucis reſpondemus, quanquam non raro huiuſmodi animarum apparitiones ſomniantium ſint deliramenta, aut mali Dæmonis, præſtigiatorumque ludi, vt D. Auguſtinus in libro de cura pro mortuis, atque alibi docet; quinetiam pro animis, quandoque Angeli præſto ſint, attamen ipſæmet huc venire aliquando, à Deo aut iubentur boni alicuius gratia, aut permittuntur vexandi cauſa, more dæmonum: quanquam poſterius hoc minus probari poſſit, vt cum Diuo Chryſoſtomo latius diſputat Abulenſis in cap ut octauum Matthæi, quæſtione 124. Itaque ſiue hoc, ſiue illo fine res accidat, aduentare illas, ſententia eſt grauiſſimorum Patrum, Auguſtini, Gregorii, Euſebii, Theodoreti, & aliorum, quos citat Robertus Bellarminus libro 2. de Purgatorio, capite 8. tomo 1. Addit tamen Diuus Thomas 1. part. quæſt. 89 artic. 8. ad ſecundum, miraculo id eſſe deputandum, quatenus pręter ſtatutam à Deo legem huc per ſe veniat anima, eamque legem ſpectaſſe diuina oracula, & pleroſque Patrum, quoties animarum nullam poſt abſceſſum à corpore è ſuis locis ad nos remeare poſſe contendunt, veluti libro 4. Regum, capite

...mortuorum ...mas aliquā ...uc venire.

... Abulenſis ...cap. Matt. 752. ...in 4. d. 41. ...4.

A 22 Iob 23. & alibi. Item Auguſtinus de Cura pro mortuis capite 13. & 10. Vnde non mediocris orta eſt dubitatio inter Sacræ paginæ Interpretes, an Deus libro 1. Regum capite 28. prædictam legem abrogauerit, quo loco anima defuncti Samuelis ad viuentem Saulem dicitur aduentaſſe, an potius imaginaria tantum oſtenſio fuerit apud Regem interius, vel etiā Angeli alicuius pro Samuelis anima ſubrogatio. Qua de re Diuus Auguſtinus libro 2. ad Simplicianū,

Doctorum diſſidium de apparitione Samuelis animæ Regi Sauli.

B q. 3 & quæſt. 6. earum, quas ad Dulcitium compoſuit, & qu. 27. in vetus nouumque Teſtamentum: libro item 2. de Mirabil. ſacræ Scripturæ, c. 11. Iuſtinus Martyr quæſt 52. ad Gentes, Ioſephus libro 8. Antiquitatum, cap. 14. Abulenſis proxime citato loco Regum, quæſt. 28. Lyranus & alii in eundem locum Rupertus lib. 2. ſuper libros Regum, capite 17. Victoria in Relectione de magia, quæſt. 5. quæ quidem difficultas etſi olim æque fuerit controuerſa, nunc tamen

C poſtquam Eccleſiaſtici liber inter canonicas ſcripturas habetur, multo certior illius pars affirmatiua, vt obſeruat D. Thomas 1. part quæſt. 89. art 8 ad 2 quandoquidem capite vltimo pręfati libri inter Samuelis laudes commemoratur prophetaſſe illum etiam poſt mortem; quod neque intelligi commode valet de alio prophetandi actu, quam cum Sauli apparuit: neque ita

Eccleſiaſtici cap. 46.

D proprie laudaretur ſi dęmon aliquis pro Samuelis anima ad Saulem veniſſet, tametſi ex eodem textu colligatur eum in vero corpore apparuiſſe; de quo diſceptare non eſt huius loci, neque inſtituti. Porro autem ſi non quid geſtum ſit, ſed quid fieri potuerit, inquiratur, certum eſt ſpectata naturali conditione animarum corpore vacantium, nullo miraculo earum quamlibet

Anima Samuelis vere apparuit Regi Sauli.

Animæ ſeparatæ poſſunt corpora aſſumere.

E hinc inde poſſe commigrare eſſeque ſolertem ex aere, aliave tractabili materia corpora effingere, & in eis nunc hominem ponere, nunc belluam, ſi libeat; atque eo modo ſui aduentus ſigna nobis exhibere.

Eſt & alius animarum regreſſus ad corpora informanda, id eſt, reſurrectio, de qua Theologi 4. Sent. libro: nam de Pythagorica palingeneſia lib. de Anima, cap. 1. q. 7. dictum fuit. Illud tamen hac in re dubitabile eſt, an peculari tantum Dei lege cautum ſit, ne anima à proprio

Sententia exiſtimantium animas non requirere certas diſpoſitiones vt informent.

F corpore ſemel auulſa in alia ſeſe inferat, quæ in maternis vteris paſſim præparantur; an id communi naturæ iure contingat; vna ſcilicet anima vnum tantum corpus, diſpoſitioneſque reſpiciente; videtur enim pars prior iis auctoribus affirmanda, qui quamlibet animam cuiuis corpuſculo initio infundi poſſe exiſtimant; è quorum numero eſt Molina extrema diſput 1. partis Soarius diſput 5. ſuæmet ſect. 6. quo loco addit, ſic eſſe animam rationalem ad quamlibet diſpoſitam materiā indifferentem, vti eſt indifferens materia ad quamlibet formam. Iis con-

Animas requirere certas diſpoſitiones ad informationem verior ſententia eſt.

cinit Toletus libro 3. de anima, quæſt. 18. nec A non Henricus Gandauenſis quodlib. 11. quæſt. 14. dum aſtruit humanam animam illabi poſſe in corpus, ſeque illi ſubſtantialiter copulare quoties paratum aderit, quanquam de proprio ac certo corpore tantum Henricus Gand. diſſerat. At enim libro 1. Phyſicorum, capite 9 quæſt. 11. artic. 4. ad 4 ad 6. & libro 1. de Generatione cap. 4. quæſt. 13. ad Philoſophiæ normam ac doctrinam Ariſtotelis magis conſentanea iudicatur pars poſterior, animas videlicet rationa- B les certa ſibi corpora ac diſpoſitiones vendicare, quæ ſi deſint informandi munus obire nequeant, niſi vero, Dei abſoluta poteſtate phyſicam normam ſuperante, vt annotauit Fonſeca lib. 5. Met. cap 2. quæſt. 14. ſect 1. & 3.

Solutio extremi argumenti.

Ad extremum argumentum, quod ex Ariſtotelis atque Auerrois authoritate petebatur, dicendum illum immobilitatis nomine intellexiſſe immobilitatem; hunc motricem potētiam ab intellectu voluntateque non diſtinxiſſe reali- C ter, ſicque traditam ab eo diuiſionem adæquatam eſſe, futuram alioquin trimembrem, ſi in formali, vt vocant, ſenſu loqueretur.

ARTICVLVS IV.

DE ACTV AC TERMINO potentiæ motricis animarum ſeparatarum.

1. Dubitatio.

HActenus oſtendimus potentiam loco motricem animæ ſeparatæ ineſſe; conſequens nunc eſt, vt de illius actu atque termino diſſeramus, vbi nonnullæ ſcitu dignæ dubitationes ſe offerunt explicandæ. Prima, an cum ſe anima corpusve aliquod ciet, prius impulſoria qualitate id præſtet, an ſolo motu. Recentiores quidam arbitrantur ſubſtantias ſeparatas, ſi quid E immediate moueant localiter, motum edere ſine impulſu, quod nullam qualitatem educere valeant ex poteſtate ſubiecti. Cæterum ſi per corpus à ſe immediate motum reliqua moueant, impetu eo quod abſint, opus eſſe, qui iam per immediatum corpus educi poterit à corporibus. Ita vero aiunt rem habere in ſupernis lationibus, deferente ſcilicet intelligentia primum mobile ſolo motu, deindeque in ſubie- F ctos cœlos qualitatem impulſoriam per primum iniiciente, non quidem inſtar Phyſicæ cauſæ illam producendo, ſed actiuum (vt aiunt) paſſiuis applicando. Quæ doctrina ſic vlterius confirmari poteſt. Primo, quia vt res aliqua moueatur loco, ſat eſt ſi ipſum lationis motum ſubeat; cur enim alterari illam prius oportebit? alioquin dicat quiſpiam neque Deum ſine impulſu mouere poſſe, quod eſt abſurdum; quod ſi Deus abſque illo poſſit, poterunt & reliquæ

Opinio ad motum immediate impulſum non requirens.
Vt Soarius diſp. 35. Metaph. ſect. 6. num. 14.
Fundamētum.
1. Ratio.

ſeparatæ ſubſtantiæ, cum ille mouenti ritus tantam dignitatem præ ſe non ferat, vt ſoli Deo debeat competere. Secundo, Anima puncto contenta, moueri poteſt, tum à ſeipſa, tum etiam ab illo inſtantaneè, impulſus autem ad ſucceſſiuum motum ſolummodo deſeruire poſſe videtur: ergo in eo ſaltem lationis modo, impulſu non erit opus. Tertio, Potentia motiua admodum naturalis eſt; non ergo impulſum nunc ſpiritalem, nunc corporeum valet exprimere, quod tamen concedendum eſſet, ſi anima nunc ſe, nunc corpus aliquod impulſu cieret.

2. Ratio.
3. Ratio.

Refellitur.

Probanda tamen non videtur ſuperior ſententia; nam ſi ſemel admittamus exerceri motum poſſe ab aliquo per ſe motore, abſque vlla qualitatis impreſſione in rem per ſe motam, pronum erit negare ſimilem impreſſionem, etiam cum corpora alia aliis interiectis mouentur; qua enim ratione primum corpus motum excipit ſine impulſu à primo mouente, eadem & ſecundum à primo, ſicque deinceps. Aſſerendum igitur potentiam motricem non alia ratione actum ſuum exercere, quam producta prius in re mobili, impulſoria qualitate, tanquam neceſſario inſtrumento, etſi aliquando non ſequatur motus, veluti cum quis in parietem, aut arboris truncum humeris nititur; aut cum elementa alieno detinentur loco, exiſtente ſcilicet maiore reſiſtentia, quam ſit impreſſæ qualitatis D efficacitas Itaque etſi potentia motrix in communi varias admodum ſpecies complectitur (alia enim vitalis eſt, vt in cognoſcentibus, alia non vitalis, veluti occulta illa adeoque ſine nomine, in magnete, electro, & ſimilibus; quales item elementorum, quæ peculiari nomine grauitas leuitaſque nuncupantur: denique etiam illa parum nota, cunctiſque corporibus communis, replendique vacui gratia donata) attamen quæcunque illa ſit, prius quam rem loco moueat, qualitatem exerit impulſiuam; quæ ſi maior erit, quam corporis mouendi reſiſtentia, procedet motus; ſi æqualis, aut minor, non procedet. Eadem porro vis impulſoria, & cognato ſibi motu, ſi naturalis ſit, augetur; non multo aliter ac habitus ex actu, quem elicit, incrementa capit, & abſente potentia ſucceſſiue minuitur, ita ipſius conditione poſtulāte, cum ſolius motus ergo, qui eſſentialiter ſucceſſiuus eſt, inſtituta fuerit; quapropter ſimul ac particularis cauſa, id eſt, potentia motrix, abſtinet ab impellendo, illico cauſa prima ſucceſſiue à conſeruatione relicti impulſus deſiſtit: neque enim ratio alia ſuccurrit pro ſucceſſiua illa imminutione, quam experimur, cum ſine contrario ſenſim euaneſcat, vt haud dubie cœlo accidet, ſi ab Angelo deferatur, cum tamen ibi nulla ſit qualitas, quæ impulſui motiuue actiue reſiſtat.

Vera ſententia ſtatuitur.
Motricis facultatis variæ ſpecies.

Soluitur

Ad fundamentum igitur, quo contrariæ ſenten-

damentum. ſententiæ. Auctores nituntur, dicendum ſubſtantias ſeparatas non ita infœcundas eſſe, vt eam ſaltem qualitatem, quæ lationis inſtrumentum ſit, nequeant corporibus ingenerare, alioquin cum ipſa etiam latio non nihil ſit corpori inhærens, ab iiſdem quoque edi non poterit, quod eſt abſurdum; nimirum eius tantum generis formas producere nequeunt, quæ aut ad generationem ordinentur, aut etiam conſequantur intenſionales non raro; eliciunt enim ex ſe ipſis conceptus, ac fortaſſe habitus, nec non & in alterum intellectum ſeparatum ſui ſpeciem valent inprimere.

[...]t.1.rationis Ad primam vero confirmationem dicito, potentiam motiuam immediatum ordinem ad motum non habere, ſed ad impulſum, ſaltem Phyſice loquendo, cui non obſtat quominus Deus abſque vlla eiuſmodi qualitate rem mobilem cieat.

[...]tio 2. Ad ſecundam, neganda eſt minor, impulſus enim ille ſpiritualis qualitas erit, proindeque indiuiſibili ſubiecto contentus.

[...]tio 3. Ad tertiam, potentiam motiuam corpoream ad impulſum corporeum determinatam eſſe, ſpiritualem vero, qualis in anima reperitur, & ſpiritualem, & corporeum impetum poſſe efficere.

[D]ubitatio. Secunda dubitatio eſt; an in anima ſeparata admittendæ ſint illæ veluti ſpecies motionis localis ab Ariſtotele in Phyſicis numeratæ; ſcilicet pulſio, vectio, tractio, volutatio, queis addi poteſt oppoſitio, detentio; legimus ſiquidem partim in diuinis literis, partim in Sanctorum hominum annalibus, vehi illorum animas, honorario ſcilicet apparatu; impiorum autem rapi trahiq;, & à bonarum contubernio repelli, nec non & alligari, ac detineri cauſa ſupplicii. Quod vero his ſimilia legantur apud Poetas, participia ſunt Catholicæ veritatis multo ignorationis fumo ad gentes deuolutæ non meræ nugæ. Ergo quod ad pulſionem attinet ex proxime dictis liquet, reſponſio; ad eam enim ſatis eſt virtualis contactus, qui per qualitatis impulſiuæ impreſſionem peragitur, quo etiam fortaſſe modo, non vero ſola voluntatum diſſenſione, tranſacta pugna eſt inter Angelos, Apoc. 12. At vero cæteræ numeratæ ſpecies includere prorſus videntur contactum molis, qui in præſentia locum non habet. Etenim quod vehitur, aut trahitur, motu agitur alieno, ſicque impulſu ſibi peculiariter indito non eget, ſed illud eſt ſatis, ſi coniunctum ſit ei, quod per ſe motum ſubit, nec ſe ſinat penetrari, vt attendenti fiet apertum. Iam quod volutatur, partibus eget, quarum aliæ deprimãtur, tollantur aliæ. Deniq; ad detentionem relegationemve prædictum contactum omnino requiri nemo non videt. Statuendum igitur eas motionis ſpecies per analogiam quandam admitti poſſe in animis ſeparatis; re autem vera omnes impreſſione impulſus exhiberi: cum enim anima, animæ alteri, vel externo corpori impetum indiderit, ſeque pariter mouerit, vectio erit, aut etiam tractio, ſi mobile forte reſtiterit; rurſumque detentio, ſiue religatio appellabitur, ſi adeo per impetum corpus mobile ad aliud affligatur. Vt in partem aliam ſe nequeat proripere, qua ratione ſtipula delata vento ad parietem, immobilis adhæreſcit, aut lignum, quod fluuii impetus ad ſaxum alliſit.

[...]ia motus [...]ies. *[...]tactus ad [...]um neceſſa[...].*

Quomodo anima fortior detineat minus potentia. De ipſius vero animæ detentione paſſiua maior eſt dubitatio, cum affligi nequeat ad corpus, aut quaſi comprimi. Dicendum tamen potentiotis animę impetum hebetare contrarium niſum minus potentis ſicque illam detinere, quo fere modo virtus remoræ impetum nauis hebetat, eamque ſiſtit. Eſt tamen alius detinendi modus ſoli Deo competens, ſubducto generali concurſu ad motum; qua de re Valeſius de ſacra Philoſophia, capite quadrageſimoprimo, quo loco ſentit ita factum fuiſſe, Tobiæ 8 & Apocal. 20.

Iam vero aliæ motus ſpecies naturalis, violenti, ac præter naturam, non difficile huc accommodantur; prior enim dabitur, quoties anima ſeipſam mouerit, altera cum mouebitur à potentiori vi, quo nollet; tertia cum ſe ſiuerit deferri.

3. Dubitatio. Tertia dubitatio eſt, vtrum animæ definitam habeant potentiam in mouendo; ſolet enim circumferri, illas à corporibus exſolutas ſine mora in deſtinata loca recipi pro meritis; poteſt tamen dubitatio quoad res mouendas etiam procedere. Itaque quæri an quantalibet celeritate, quantumlibetque mobile ciere valeant.

Potentia animæ motrix definita eſt. Sed reſpondendum, potentiam animæ motricem vtroque modo definitam eſſe, cum naturalis ſit, ab eſſentiaque finita proueniens. Et confirmatur, quia vt animæ pares natura ſunt, ita & efficacitate potentiarum pares eſſe oportet, id eſt, intellectu, voluntate, &c. Non enim vlla interuenire poſſunt impedimenta, quominus æque perfectæ pullulent, vt accidit potentiis organicis ratione materialium diſpoſitionum, quarum aliæ aliis ob id inæquales eſſe ſolent. Iam ergo mouere non poterunt animę alia aliam, niſi ſe ſinant moueri: quod maiori iure de iiſdem animis dicendum eſt, ſi cum Angelis comparentur, qui multo ſunt potentiores. Vnde fit etiam, vt non quantalibet celeritate mouere poſſint, ſed prout anima mouenda, Angelusve permiſerit.

Nulla anima aliam naturaliter imperium habet. De morali motione, quę imperio fit, illud tantum obſeruare oportet, ſi naturæ dignitas ſpectetur, nullam animam in aliam imperium habere, cum ſint æquales, neque in Angelos, cum ſint ſuperiores; ſed neque Angeli ſuperiores in animas dominari videntur, cum externo regimine non egeant, namque vniuerſo adminiſtrando ſoli Angeli deputantur; quare, &c. Si vero gratiæ dignitas attendatur, nulla certa regula præſcribi po-

T 3 teſt,

tat, ſed generatim illud aſſerendum, quamli-
bet ſubſtantiam ſeparatam alteri obedire, pro-
ut earum auctor Deus peculiaribus in euentis
decreuit: ſicque veriſimile eſſe religari, detineri-
que malos Dæmones, vel animas à bonis. Ma-
ior eſt de motione corporum dubitatio. Verum
quia neque ipſis Angelis conceſſum eſt, quan-
tumlibet corpus mouere, non ſolum Deo pro-
hibente in bonum vniuerſi, ſed etiam naturæ i-
pſius legibus, queis Angeli quoque ſubduntur
(hac enim ratione Ariſtoteles orbium inferio-
rum motrices intelligentias ciere ſuperiores or-
bes non poſſe exiſtimauit, quod earum vis non
ſuperat, de quo tamen quæſtio eſſe poſſet) pla-
num fit, animas limitatius obiectum ſortiri
debere. Quin vero Abulenſis in 8. cap. Matth.
quæſt. 124. non ſolum non putat aſcribendum
eſſe animæ ſeparatæ certum terminum in mo-
uendis corporibus, ſed etiam multo minora põ-
dera mouere, quàm dum informat; eo quod ro-
buſtior ſit, ac magis ſecundum naturalem mo-
dum in hoc ſtatu, quam in illo, qua tamen in re
non placet, quia potentiæ ſeparatæ applicatio
abſque ſpirituum diſpendio peragitur.

Anima ciere non poteſt quantamlibet molem

1\. *Argumenta aduerſus traditam doctrinam.* Aduerſus ſuperiora ſic opponat aliquis; Po-
tentia motrix animæ, iuxta probabilem ſenten-
tiam, à voluntate non diſtinguitur, hæc autem
nullum in volendo terminum vendicat; ergo
neque in mouendo.

2\. Secundo, Si mobile aliquod eſſet, quod po-
tentiam animæ ſeparatæ vinceret, iam ei con-
tingere poſſet fatigatio, ſi forte ſeſe illi mobili
applicaret: hoc autem eſt abſurdum; ergo & id
ex quo ſequitur.

3\. Tertio, Anima non minus quam Angelus ſe,
atque adeo rem aliquam (non enim maior eſt
difficultas) tràſferre poteſt in remotum locum,
abſque interiecti ſpatii decurſu in momento
temporis; ergo non tam velociter mouebit in
tempore, quin poſſit mouere velocius: conſecu-
tio plana videtur, quia quod momento fit, tem-
pore quoque quantumuis breui fieri poteſt, ſi
tempore ſit factibile, qualis eſt in cuiuslibet
tranſlatio. Aſſumptum præterquam quod aſ-
ſertio eſt D. Thomæ, dum tractat de Angelis, 1.
par. quæſt 53. artic. 2. & in 1. diſt. 37. quæſt. 4 art.
2. & ſuorum; quibus acceſſit Marſilius eadem
diſtinct. 2. part. quæſt. 7, articul. 3. ita oſtenditur,
quoniam etſi localis motio decurſo ſpatio, non
poſſit non eſſe temporanea, eo quod res nulla
creata, vtpote definitæ eſſentiæ in pluribus
locis ſimul poſſit exiſtere; iam enim, & in infi-
nitis poſſet, immenſaque foret: attamen ſi abſ-
que ſpatii decurſione hic eſſe deſinat, fiatque
præſens loco alteri, id porro non eſt à ſubſtantia
ſpiritali alienum, præſertim quia ea præſen-
tia naturalis eſt, atque adeo naturali mutatio-
ne comparabilis; & confirmatur, quia ſicuti
anima in locum immediatum exilire poteſt in
momento; ita nihil mirum, ſi in remotum

A valeat momento transferri, ſine vlla tamen in-
termedii ſpatii decurſione At ea motio (inqui- *Obiectio.*
es) productioni æquipollebit, ſiquidem, vt res
antequam fiat, nullum determinat ſibi locum,
in eoque apparet, in quem à ſuis cauſis amitti-
tur, vt ſi anima vbi volet, ſubito compareat, ac
veluti emergat, ſine vllo tranſitu per medium,
perinde erit, ac ſi ſeipſa producat: quo nihil eſt
impoſſibilius. Refelleris tamen quia eiuſmodi *Solutio.*
B delatiua mutatio, non ad exiſtentiam animæ
terminabitur, ſicuti creatio, ſed ad præſentiam
exiſtentiæ, huic illi ve loco, quę non magis tem-
poraneam, quam momentaneam mutationem
terminare capax eſt, vt patet in ea, qua Chriſti
Domini corpus ad Euchariſtiæ ſpecies præſen-
tiam obtinet, etſi aliis capitibus naturę vim lon-
ge ſuperet, quia ſcilicet, plurium ſimul præſen-
tiarum ac ſine locali dimenſione acquiſitiua ſit.
Atque hanc ſententiam de ſubita animæ ſepa-
ratæ tranſlatione in quemuis locum ſpeciatim
C amplectitur Maior 4. diſtin. 49. quæſt 8. ſub ini-
tium, nec à Diuino Auguſt. alienam credit.

Ad primam nihilominus obiectionem dic, *Solutio 1.*
cum Diuo Thoma quæſtione decimaſexta de
malo, articulo nono ad ſeptimum, & articulo
10\. ad 9 quem ſequitur Molina prima parte
quęſtione 54. articulo quinto, etſi ſubſtantia ſe-
parata volendo moueat, diffinitum tamen ha-
bere modum volendi motionem; quem cogni-
tio determinat. Adde probabilius ſenſiſſe nos,
D potentiam mouendi diſtinctam eſſe à volun-
tate.

Ad ſecundam dic; fatigationem prouenire in *Solut. 2.*
animantib ex defectu ſpirituum, qui in operan
do abſumuntur, eſſeque colorem, actum ve ap-
petitus, id malum auerſantis. Cum ergo in ani-
ma ſeparata ſpiritus non ſint neque organa,
quæ illis egeant, conſequens fit, vt neque fati-
gatio locum habeat; poterit tamen ſimile quip-
piam animæ contingere, vt videlicet triſtetur,
quod molem aliquam loco mouere non poſſit.
E Vbi aduerte, potentiam motricem ſubſtantia-
rum ſeparatarum, aut omnino poſſe rem mo-
uere, aut omnino non poſſe, neque vlla ra-
tione dicendum, illam mouere quidem poſſe,
ſed tamen ægre atque difficulter.

Ad tertiam obiectionem negandum eſt
totum aſſumptum, nimirum poſſibilem eſſe *Solutio 3.*
naturaliter actionem translatitiam in locum
remotum, relictis intermediis (alioquin pro-
F cliue erit illam in corporibus etiam admitte-
re) non quod præſentia, ad quam terminatur,
ſit ſupernaturalis, ſed quia nulla eſt ratio, cur
prædictam actio acquiſitiua ſit præſentię ad lo-
cum remotum, & non ad proximum, cum il-
le huic naturaliter ſubordinetur. Ad confir-
mationem reſpondeto, ideo ſubſtantiam ſe-
paratam immediatum ſibi locum etiam diuiſi-
bilem poſſe comparare momento, quia parti-
bus caret, quæ loci partibus ordinatim debe-
antur.

antimponi, cuius oppoſitum viſitur in corporibus, quia enim partibus conſtant in loco etiam proximo, alii ab aliis diſtant, ſicque tempore egent, vt quæque ſuam loci portionem aſſequatur.

Dubitat. Quarta dubitatio eſt de termino externo motus, id eſt loco, qua in re, etſi idem videbitur cẽſendum de anima ſeparata, ac de Angelo, hoc eſt, illa tum ad indiuiduum, punctalem ve locũ ſe poſſe colligere, quod ſit ſpiritualis, tum ad diuiduum punctalique maximum, vltra quem non poſſit exiſtere & infra poſſit, eo quod finitæ ſit minimeque immenſæ eſſentiæ; attamen quia vt ipſa inſit corpori, ſeque illi accommodet, certa quadam figura præditum requirit, vnde in capite globoſam eſſe oportet, in brachiis teretem, latam in pectore, in digitis multifidam, in capillis tenuem, qualem demũ pingi videmus: fortaſſe dixerit quiſpiam eam ad loca diuidua ſimilem conformationem amare, cum eſt ſeparata, nec prohibito, cuiuis figuræ ſe localiter applicare poſſe, præſertim quia ſi certa figura locum non poſcat, in longum porrigi valebit ſine termino, cum ex lato, craſſoque loco ſe poſſit colligere, quod nec ipſi Angelo conceſſum eſt à Theologis. Et confirmatur: quia in eo momento, quo anima à toto corpore forte diſſoluitur, toti corpori adhuc localiter aſſiſtit, cũ inde momento eodem recedere nequeat, vt ad aliam figuram ſe conformet: atq; adeo eandem applicationem ſeruat erga corpus, quam cum informabat; ergo eandem donec ſeparata manſerit, retinebit, cum non ſit maior ratio. *Obiectio.*

Anima non eſt figurata intrinſe. Dicendum tamen primo, animam nullatenus fingendam eſſe configuratam intrinſece; ſed per denominationem à corpore, ad cũ fere modum, quo lux in Sole rotunda dici poterit, in igne pyramidalis, &c. Namq; in cuiuslibet figuræ puncto tota eſt anima, illaq; externa denominatio in vacuo etiam procedit, ſi ibidem exiſtat; non ita de Deo philoſophandum (quod tamen viderint, qui illum in ſolo orbe nunc eſſe aiunt) quia definitam eſſentiam non habet, atq; adeo neq; per extrinſecã applicationem ad corpora figurabilem. Dicendum ſecundo, animam à corpore diſſolutam terminũ intrinſecum habere magnitudinis in loco, fortaſſe non maiorem, quam ſit terminus maximus ſpeciei humanæ; quod ea coniectura ſuadetur, quia non eſt, cur ſi forma vlterius diffundi poteſt, à corpore coerceatur, ſiquidem hoc multo melius operabitur, quo magis fuerit, ſi ei gubernando ſuppetat forma, neq; hæc ab illo, ſed ab hac illud determinetur. Cum ergo videmus hominem nullis poſitis impedimentis, & abundanti alimento, non excreſcere ſine termino, ſignum eſt animam porrigi amplius non valere. *Anima ſeparata habet terminum intrinſecum magnitudinis in loco.* Dicendum tertio, quod ad terminum paruitatis attinet, poſſe vſque ad punctum concludi animam, ac ſpatio cuiuſuis figuræ applicari etiam lineari. *Anima ſeparata poteſt ſe ponere in puncto.* Quod autem inferebatur ſuperius; poſſe in lineam infinite longam protendi, ſi ſe contrahat ex craſſo, latoq; loco, negandum; non enim ſpiritualis ſubſtantia, ex latitudinis, craſſitudiniſque localis contractione in longitudinem poteſt excreſcere, quia id in corporibus ratione partium vſu venit, quibus eæ ſubſtantię carent.

Longiuſculæ tractationis ratio, & concluſio. Erit fortaſſe, qui tractationem hanc iuſto longiorem eſſe calumnietur, petitis è Theologia plurimis, quæ in Angelos proprie quadrarent. Rerum tamen æquus æſtimator hos reprehenſionis aculeos continebit, ſtatuetq; non plurima ſed cuncta, quæ de Angelis conſiderantur naturali lumine, pari iure animam ſeparatam poſtulare: eaque ipſa non à Theologo, ſed à Philoſopho, quem profitemur, de vtriſque tradenda fuiſſe. Habet ille nõ pauca ſui tantum iuris, quæ ad Angelorum conditionem in gratia pertinent, quæ ad meritum, lapſumque in culpam. Multa de pugna in cœlo, de hominum tutela in terris, de impugnatione Dæmonum, obſtinatione ac pœnis, de ordinibus, de miſſione, atque illuminatione. Hanc ergo diuitem ſupellectilem ſibi ſeruet, euoluatque Theologus; quæ reliqua ſunt bene in animam corpore exutam putet collocata, cui vt par eſt excolendæ nihil eſt nimium, plura ſunt minima, donec eum, quem hactenus conati ſumus explicare, ſtatum adepta, in ſupremam cooptetur felicitatem.

TRACTA-

TRACTATIO ALIQVOT PROBLEMATVM, AD QVINQVE SENSVS SPECTANTIVM PER SEXDECIM SECTIONES DISTRIBUTA.

SECTIO I.

SOLVTIO PROBLEMATVM AD VIDENDI facultatem ſpectantium.

POſt tractationem ſingulorum A ſenſuum, aliquot problemata ad eos ſpectantia, vt in aliis noſtrorum commentariorum locis, vbi opus erat, fecimus, breuiter exponemus. Atque, vt ab

1. Problema. aſpectu ordiamur, quærimus. Quidnam cauſæ ſit, cur oculi omnium partium vltimi in fœtu perficiantur? Reſponſio Solet quidem natura membrorum quaſi lineamenta primo ducere (etſi non omnium ſimul, vt in lib. de ortu, & interitu ex profeſſo diſſeruimus) poſtea vero ſin- B gula diſtincte conformare; ſicuti pictores lineis primum adumbrant, quæ deinde coloribus diſtinguunt, ac perficiunt. Docet vero Ariſtotel. lib. 2. de Generat. anim c. 4. oculos vltimo loco abſolui. Eius autem rei cauſa, quum in queſtionem adduximus, eſt; quia oculorum organum initio prehumidum, frigidumq; exiſtit; nec niſi longo tempore concoquitur, coagmentatur, ac ſubſidit. Vnde & oculi initio pro ratione future C magnitudinis maiores ſunt: deinde paulatim ſeſe contrahunt in pedeſtri, natatili, & volatili genere, vt affirmat Ariſtoteles. Huic naturæ progreſſui atteſtatur, quod eius auctor Deus in maiori mundo ita ſe geſſerit, vt cœli lumina lõge poſt efformauerit, eademque ſit ante ipſius mundi occaſum extincturus.

Formari oculos tardiſſime, & oriprimum docet Plin lib. 11. c. 37.

2. Eſt ne oculus naturæ igneæ? Reſponſ. Eſſe igneæ naturæ cenſuit Plato in Timæo, Chalcidius in commentariis ad eundem librum, Fici- D nus lib. de voluntate capite 4. Galenus libro 10. de vſu part. Quod ex eo oſtendi poteſt, quia oculus participat lucem, quod eſt cœleſtis, igneæque naturæ. Contraria tamen ſententia, quæ ſtatuit oculum eſſe naturæ aqueæ, non igneæ, Peripatetica eſt, vt ex locis, quæ mox afferemus, conſtat teſtanturq; eius veritatem humores, ex quibus coaleſcit, ad aquæ ingenium prope accedentes, lacrymarum defluxus, humidum, ac frigidum temperamẽtum, de quo poſtea. Neq; obſtat ingenita luciditas, ac perſpicuitas. Non enim hæc igneæ tantum naturæ comes eſt, vt patet in cryſtallo, & quibuſdam aliis. Lege etiã Ariſt. ſect. 31. probl. atque de hoc problemate latius Scaliger exercitat. 287 num 3.

Cur pupilla eſt aqueæ naturæ, cum videatur potius aeriæ eſſe debuiſſe, ſiquidem aer magis pellucidus eſt, magiſque ad viſilium ſpecies recipiendas idoneus? Reſponſ. Aqueæ naturæ eſſe docet Ariſt. in libro de ſenſu & ſenſili ca. 2 & lib. 2. de partib. anim. c. 10 & lib. 1. de generatione anim. capite 6. atque ita eſſe oportuit. Nam cum aer facilius diſſipetur, nec tamen apte coaleſcat, atque adeo nec ad ſpecies conſeruandas idoneus ſit; non aeria, ſed aquea potius eſſe debuit pupilla, vt non difficile reciperet, & apte retineret. 3.

Quamobrem humori cryſtallino è poſteriori parte obiecta eſt vuea cornea? R. quia hæc opaca eſt; & denſa, & dum opacat, obſeruit, non ſolum retinendis imaginibus, ſed etiam reddendis moderato repercuſſu. Nam quod hæ ab oculo reſiliant, planum eſt, cum ſe quiſque in alterius oculo, vt in ſpeculo contueatur. 4.

Quare humor cryſtallinus non habet figurã perfectæ ſphæricam? Sed qua pupulam ſpectat, preſſiorem, ac planiorem? R. Ne violentis plagis, aut ictibus facile exturbetur à vitreo, vt animaduertit Galenus libro 10. de vſu partium. Nexus enim, ſedeſq; in abſolute rotundis fallaciores ſunt, quam in iis, quæ planiora exiſtunt. 5.

Cur piſcibus ſaltem magna ex parte immoti oculi? R. Cernere eſt, & admirari varietatem oculorum, ſeriemque à viſus priuatione, quæ in oſtreis eſt, ad oculos Aquilæ. In quibuſdam enim detecti ſunt, vt in Cancris: in aliis nunc clauſi nunc aperti, vt in hominibus. In quibuſdam duri, vt in locuſtis. In aliis molles, vt in pleriſque. In quibuſdam volubiles, vt in plurimis: in aliis intra orbes immoti, vt in piſcibus. Videlicet procurata eſt hæc varietas ab auctore naturæ ad mundi pulchritudinem: in qua tamen nihil ſine cura, & prouidentia. 6.

Non

Non fuit autem neceſſum piſcibus oculos mo A
uere in elemento, vbi minus ſunt offenſionibus obnoxii. Nec oportuit etiam omnibus animantibus ad ſua munia obeunda, parem conferri commoditatem.

7. Quamobrem album oculi in ſanguine præditis pingue eſt, & craſſum? R. Vt poſſit (inquit Ariſtoteles in lib. de Senſu & ſenſili, capite 2.) ſeruari inconcretile. Eaque etiam cauſa eſt, cur oculus inter omnes corporis partes maxime ſit à frigore alienus, vt etiam expreſſit ſect. 31. problem 23. nam lentor ille prohibet aeris percu B
tientis ingreſſum. Animalia vero exanguia duriorem habent in oculis pellem, qua ſe ab iniuriis tuentur.

8. Eſt ne oculorum gratia caput in altiſſimis partibus collocatum? R. Affirmatiuam partem ſecutus eſt Galen. 8. lib. de Vſu partium, cuius opinionis fundamentum eſt quia ſublimitas capitis ad nullum alium vſum videtur neceſſaria, niſi vt in ea, oculi conſtituti, omnia deſpe-
ctent. Contrariam ſententiam tuetur Auerroes C
lib. 2. Collect. aliique multi; quæ ex eo oſtendi poteſt, quia cum cerebri præſtantia tanta ſit, vt de dignitate cum corde contendat; imo & eo ſit nobilius, ſi potentiarum ſenſitiuarum, quas in ſe continet, ratio habeatur, vt in libris de Ortu & Interitu oſtendimus: abſurdum videtur exiſtimare caput propter oculos potius, quam propter cerebrum, eo pacto fuiſſe conditum. Hæc controuerſia ita videtur decidenda, vt dicamus ſi ſpectetur commoditas ſublimioris ſitus præ-
ciſe quoad membri vſum, & operationem, eam D
magis requiri; atque adeo magis eſſe propter oculos, quam propter cerebrum; quia licet cerebrum non eſſet in altiſſimo loco, ſed in thorace, poſſet inde apte influere; cum tamen oporteat oculos ad intuendum in ſpecula reſidere Si tamen habeatur ratio non commoditatis ad operandum, ſed dignitatis ipſius membri:
tunc cum cerebrum ſit præſtantius oculis, & lo E
cus editior in animali ſit nobilior, vt locus cœli in mundo: ſtatuendum erit capitis altitudinem non tam eſſe propter oculos, quam propter cerebrum. Quare ad rationem prioris ſententiæ negandum eſt, ſublimitatem capitis ad nihil aliud conferre, quam ad longiorem intuitum. Confert enim plurimum ad dignitatem, quæ in corporis humani fabrica cerebro debetur. Poſterioris vero opinionis argumentum probat ſpectata membri excellentia, altiorem capitis
ſitum magis cerebri quam oculorum gratia eſ F
ſe, quod aſſeruimus.

9. Oculi quare gemini? R. Communis cauſa eſt, cur & geminæ aures. &c. videlicet vt altera ſenſiterii parte amiſſa, altera ſuperſit incolumis. Sed in oculis peculiarem eſſe rationem ait Galenus libro decimo de Vſu partium: vt quia ea tantum vident, quæ ipſis per lineam rectam opponuntur, facili circumactu videre poſſint omnia. Quod autem de Cyclopibus vnum tantummodo oculum in media fronte habentibus quidam ſcripſere, fabula eſt; cuius reconditum ſenſum explicat interpres Heſiodi in Theogonia. Fabula item, eſſe Æthiopes, qui ternos, aut quaternos oculos gerant in pectore de quibus Plin. libro quinto capite octauo & libro ſexto capite 30 & libro ſeptimo, capite ſecundo. Et Strabo lib. 1. & item lib. 7. Et Aul. Gel. lib. 9. cap. 4. Quin etiam D. Anſelmus libro 1. de imagine mundi cap 10. & D. Auguſt. in opere ſermonum ad fratres Serm. 37. & alibi id eſt, libro 16. de Ciuitate Dei, capite octauo hoc refellit tanquam fabuloſum. Adde quod opus illud ſermonum ad fratres, non eſt authenticum aut genuinum D. Auguſt. vt vulgo creditur.

Oculorum temperamentum cuiuſmodi eſt? 10.
R. Galenus libro 7. de Placitis, capit. 13. ait eſſe igneum, idemque viſum fuit Empedocli, & Timæo. Ariſtoteles tamen cum ex propria loquitur ſententia (nam tum alibi tum ſect. 31. problem. vltimo viſum ex igne, auditum ex aere conſtare populariter ſcribit) vt in lib. de Senſu & ſenſili capite ſecundo affirmat eſſe aqueum; & recte; ſiquidem dominatur in eis frigidum, & humidum, vtpote qui coaleſcunt ex membranis adipe, & humoribus, quæ omnia frigida ſunt.

Cum mobiles admodum ſunt oculi, cum eo- 11.
rum tempamentum frigidum ſit? R. Duplex cauſa eſt: altera, copia ſpirituum ad eos è cerebro defluentium. Altera, multitudo muſculorum, qui eis ad motum obſeruiunt. Oculorum tamen mobilitas non omnibus conuenit animantibus; cum plurima eos immotos habeant, vt ex dictis conſtat.

Cur ii maxime, qui pupillas binas in ſingulis 12.
oculis gerunt, effaſcinandi vim obtinent? R. In eſſe revera quibuſdam hominibus hanc vim oſtendimus in Phyſicis. Sed quemadmodum geminatæ pupillæ, naturæ vitio accidunt, ita & hoc alterum malum, id eſt, virus quod faſcinantes eiaculatur, vitio naturæ obuenit. Ratio vero huiuſce coniunctionis eſt, quia ſæpe cauſa noxia illius qualitatis, quam malefico afflatu ex ſe mittunt, coit cum ea, quę geminatam pupillam inducit.

Cur oculi indices animi dicuntur; adeo vt in 13.
eis animus inhabitare perhibeatur? R. Nulla pars corporis ea, quæ in animo latent, magis prodit, quam oculi: vt qui ad exhibenda indicia cōtuitu multiformes exiſtūt, truces, torui, flagrātes, graues, ſubmiſſi, blandi. Ardent, intenduntur, conniuent, arrident, derident, pauent, iraſcuntur, comminantur, promittunt. Sic in aliis *Galen. 6.*
modeſtia, clementia, manſuetudo, hilaritas, mi- *Epidem.*
ſericordia, amor: in aliis contra faſtus, arrogan- *ſect. 4.*
tia, verſutia, triſtitia, odiū, & indignatio ſeſe oculis proferunt. Vt vero docet Ariſt. l. cit. c. 9. & 10. qui oculos paruos, aut valde nigros habent è ſigno timidi, & puſillanimi habentur: qui ad fla-

num declinātes, boni animi: qui cōcauos, malefici: qui eminentes, fatui: qui igneos, inuerecūdi. Eos autem, qui mediocriter cōniuent notam eſſe ait morum laudabilium lib. 1. de Hiſt. animal ca. 10. Eſſe quoque in oculis magnam vim non tantum ad animi ingenium, & ſenſa indicanda, ſed etiam ad affectus permouendos, ſatis conſtat. Vnde Athenienſes iudicia de cædibus habituri ad Ariopagum Martis vicum ire noctu conſueuerant; videlicet ne miſerabilium perſonarum intuitu à iuſtitia diſcedere cogerentur. Nec ab his alienum eſt illud Senecę de remediis fortuitorum; Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem? Hinc oculi adulterium monſtrant, hinc inceſtum, hinc domum, quam concupiſcant, hinc vrbem, & mala omnia. Certe oculi ſunt irritamenta vitiorum, ducesq; ſcelerū.

14. Cur oculi ad præſagiendum primum habent locum apud medicos primo Præſag. 13? R. Quia vt docet Ariſtot. in problem ſect. 7. problem. 7 maxime inter membra mutantur, tam ab externo agente, quam ab interno, videlicet cum ſit præhumidum, ac mundū, facile recipit impreſſionem, eamque exhibet.

15. Multorum animalium veluti felium, cur in tenebris fulgent, radiantq; oculi? R. Generatim cur corpora quædam apud nos in tenebris luceant, expoſuit Soſigenes Alexandri præceptor 1. volumine de viſu. Flammulenta, inquit, hęc quadantenus naturam ætheris, & quinti elementi participant, ea cognatione fieri, vt admotum ſibi aerem, aut perſpicuum aliud corpus illuminent. Quod autem id maxime noctibus faciant, rationem eſſe, quia tunc maius lumen abſit. Alioqui euenire interdiu, vt exiguum eorum lumen quaſi exoleſcat, & offundatur in magno. Noctu ergo cum refulgent, aerem proximum, & circumfuſum leuiter ſubluſtrant: non ita, vt alia item poſſint videri, ſed vt ſola ſe vendicent à tenebris. Atque hoc facit exilitas portionis eius, è qua proficiſcitur, manatq; lumen. Nam & ipſe quoq; ignis, quamuis ſplendorem ſuum latius, & diffuſius mittat, adeo vt afferat etiam alia: tamen ſi remotior ſit, caligant oculi in cętera, ipſe ad conſpectum ſui vix ſufficit. Ex his facile quiuis intelliget cur oculi animantium, de quibus agimus, noctu fulgeant: videlicet quia innatam lucem obtinent, quæ tamen cum exigua ſit, vt ſimilibus accidit, diurno lumine obſcuratur, & abſconditur. Tribuit vero natura eam lucem iis animantibus, vt illius iaculatu prædam cernerent nocturno tempore. Vbi etiam aduertes quædam eſſe corpora, quæ noctu videntur qua lucida, interdiu qua colorata; quia eorum lux non ſat eſt ad prodendos noctu colores, interdiu autem nec ſe ipſam prodit vehemētiori lumine abſcondita.

De lumine oculis inſito Auerroes in paraphraſi, de ſenſ. & ſenſ.

16. Quę nam in oculis eſt optima humorum ſecundum molem conſtitutio? R. Ea vt docet Ariſtoteles libro quinto de Generatione anim. ca. 1. quæ inter multum, parumque humoris moderata conſtat. Tunc enim humor, nec per exiguitatem facile turbatur: nec ob nimietatem difficile mouetur. Si roges vtra è duabus magis commendetur, paruitas ne, an magnitudo. Reſpondemus ſi magnitudo comitem habeat pulchritudinem præferri magnitudinem: nec ſolum quia pulchritudo per ſe laudem habet; ſed quia magnitudo pulchra teſtatur præſtantiam virtutis formatricis, quæ & multum materię attrahere, & concinne efformare potuit. Hyppocrates libro ſecūdo de Moribus popularibus, ſect. 6. diſputans de indiciorum notione, ait oculos magnos, & rauos, id eſt, præditos medio colore inter flauum, & cæſiū, congrue adaptati homini eſſe; videlicet quia ex optima qualitatum temperatione naſcuntur. Magnus Albertus ait oculos magnos nitentes, ac pellucidos ſignificare iuſtum, docilem, prudentem, quales Socrates oraculo ſapientiſſimus iudicatus, habuiſſe perhibetur.

Cur omnium puerorum oculi ſtatim à partu cæſiuſculi ſunt; poſt vero immutantur in eā naturam, quæ futura eſt, quod in cæteris animātibus non euenit manifeſte? R. Cauſam reddit Ariſt. l. 1 de Hiſtor anim. c. 10 & l. 5. de Generat. anim. capit 1. aiens, vt cæterorum animantium oculi in ſuo cuiuſque genere vnicolores potius ſunt, vt boum atri, ouium aquini, aliorum rufi toto genere, aut cæſii, aut caprini, aut flauidi: ſic à ſe ipſis non diſſidere: ſed quem in ortu colorem præferunt, eundem poſtea ſeruare. Secus vero accidere hominibus: nam quemadmodum eorum oculi verſicolores ſunt, alii cæſii, alii flauidi, alii rufi, & c. ita decurſu ætatis colorem mutant. Docet autem Ariſt. infantes habere cæſium, quod ita ſe habeat humor oculorum, atque fluminum: qui ſi multus ſit, opacatur, & nigreſcit, quia tranſpici nequit; ſi paucus, cæſius apparet: ſi mediocris, medium alium exhibet colorem. Sic ergo quia infantium oculi ob paruitatem parum continent humoris, cæſium in eis colorem elucere inquit. Et ob eandem cauſam hunc ipſum ſenum oculis ineſſe colorem, in quibus vt cætera membra, ita & oculorum humores inareſcunt. Alias huius rei cauſas lege, ſi placet, apud Auerr. 4. collect. 3. & Auicen. 3. tract. 3 cap. 34. & Veſal. lib. 3. cap. 14. 18.

Infantium oculi cæſiuſculi

Cur ex animantibus nonnulli, præcipue homines altero tantum oculo cæſii ſunt? R. Quia cum natura humorem, quem cæſius color comitatur, in vtroque oculo perfecte concoquit, fit tranſitus ad alium colorem: cum in vno tantum, cæſius in altero ſeruatur. 19.

Cur vni fere animantium homini contingat eſſe limis oculis? R. Aliis etiam animantibus contingere, licet non ita frequenter, quoniam minus patent incommodis, nec tam facile in eis limitas deprehenditur, ſicuti in homine, qui pro ſua mole propinquos admodum oculos habet. 20.

Quænam

Quæ oculorum compoſitio ad videndum magis idonea.

21\. Quænam oculorum compoſitio ad videndum magis idonea eſt? R. Diiudicatur id in primis ex colore: optimus autem, docente Ariſtot. lib. 1. de Hiſtor. anim. c. 10. habetur caprinus, id eſt, qui cernitur in oculis caprarum, medius inter glaucum, & nigrum. Item ex ſitu. Nam oculi in orbes magis reconditi ac profundi, exactiꝰ vident longinqua. Item ex conſtitutione ſpirituum, id eſt, ex eorum quantitate, & qualitate. Nam multus ſpiritus iuuat ad figendam aciem in remotis, purus ad diſcernenda minima. Item ex affectione tunicæ, quæ pupillæ obtenditur, quam oportet eſſe nitidam, ac tenuem. Nitidã, quia nigrum translucidum eſſe non poteſt: ideoque vt laternæ poſſint lucere, ex eiuſmodi conficiuntur membranula. Tenuem, vt prompte incidentes rerum imagines recipiat. De his ſigillatim quærendum.

22\. Fieri ne poteſt, vt quemadmodum defectu ſpirituum, viſus minuitur, ita eorum multitudine obtundatur? R. Pertractat hanc qu. Tho. à Veiga in comment. ad lib. 4 Galeni de locis affectis, ſtatuitq; partem negatiuam, quam elicit ex Galeno, qui nullibi ſpirituum abundantiam prauæ viſionis cauſam fecit, ſed inopiam: & ex Auicenna, qui in lib. de Medic. cord. c 4. ait, viſum eo eſſe vehementiorem, quo ſpiritus magis increuerit. Videlicet ſpiritus vſque adeo tenues ſunt, & tam benefica eorum vis, vt neque vltra modum congerantur, neq; noceant. Nobis tamen id ordinarie intelligendum videtur. Cur enim aliquando tranſpiratione impedita, non ita coaceruari poterunt, vt oculi vltra modum incaleſcant, ac lædantur.

23\. Cur magna ex parte nocturna animalia profundos habent oculos? R. Vt ita internum lumen, quod oculis inſitum habent, rectius progrediens, magis illuſtret medium.

Caui oculi acute vident.

24\. Cur qui oculos emiſſitios, ac prominentes habent, obtuſe vident; qui cauos, & profundos, acute? R. Quia illis præterquam quod ſpecies ab obiectis emiſſæ minus vniuntur; ipſi etiam ſpiritus magis effluunt: his vero ſpecies magis coeunt, atq; ſpiritus conglobati, & coacti diutius conſeruantur, viſionemq; intenſius adminiſtrant. Quod ſimiliter euenit iis, qui vt aciem intendant, oculos aliquantulum claudunt. Nec ob diſſimilem rationem vno oculo clauſo acutius intuemur, confluentibus ad vnam ſedem ſpiritibus qui per vtramque diſpertiendi erant, etſi alioquin vno tantum oculo rem cernere ægre feramus, quod minus ita cernendo noſter afficiatur animus, vt aduertit Ariſt. ſect. 31. problem. 10 Lege eundem ibid. probl. 2. & 4. & 16. & 21. & lib. 5. de Gener. animal. c. 1.

25\. Cur anguſtia pupillæ ab ortu ingenita, ordinarie viſui commodat, aduentitia nocet? R. Quia in illa virtus vnita magis corroboratur: vnde natura præ cæteris animantib. anguſtiorem pupillam homini attribuit. In hac autem quia prouenit ex defectu humoris albuginei, vel ex ſubſidente cornea, alio eiuſmodi vitio impeditur facultas, ne exacte operetur. Fieri tamen aliquando poteſt, vt id vitium ex natiua intemperie ab ortu ipſo contrahatur.

26\. Qua de cauſa ſenes obtuſe vident? R. Tum ob inopiam ſpirituum vitalium, qui deficiente per ætatem calore, in dies minuuntur; tum quia in eis, vt cæterarum partium, ita oculorum cutis, & membranula rugis contrahitur; quam tamen ad intuendum, læuem, ac tenuem eſſe oportet, vt ante monuimus. Eadem etiam cauſa eſt, cur nimia corporis exercitatio acumini oculorum ſæpe officiat; videlicet, quia vt ſanguinem reddit ſicciorem, ita & reliquum corpus; ſiccitas autem cutim indurat.

27\. Cur cum luſci, & ſenes parum videant: illi obiectum viſile propius admouent: hi aliquantulum remouent? R. Huius cauſam eſſe ait Galenus, quia cum ſenes parum iam interni lucidi in oculis habeant, egent externo lumine, ideoque remouent obiectum, vt magis illuſtretur. Luſci vero, vtpote albis præditi oculis, interno abundant lumine: atq; vt externum effugiant, viſile aliquantulum à luce auocant, ne externi luminis copia interno adiuncta, viſum offendat. Nõ ſolent tamen ſenes obiecta nimium remouere; alioqui nequaquam ab eis conuenienti proportione ſpecies recipient. Itaque in ea diſtantia rem conſtituunt, in qua, & apposite illuſtrari queat, & idoneam ſpeciem mittere. Ariſtoteles quoque huius problematis cauſam reddiderat ſect. 31. problem. 36. hunc in modum; Senes quia videre non poſſunt ob imbecillitatem vbi minus radii coeunt, rem videndam illuc abducũt, vbi maxime viſiui ſunt; procul enim coire radii ſolent. Luſci videre quidem rem iſthic poſſunt, ſed quæ caua ſint quæ eminentia, nequeunt diſcernere procul.

28\. Cur in ſuffuſionibus humores concreti iuxta corneam videntur, ſi viſio non fit abſque medio illuminato? R. Etiam tunc viſio per medium perſpicuum, & illuminatum fit internum tamẽ, quod intra oculum latet, videlicet per aqueum, albugineumve humorem pupillæ, glacialiſque humoris ſequeſtrem, per quem nihilominus externa ſenſibilia oculis admota non cernuntur, quod ei tenebras offundant. Vnde eſt etiam quod ſi concretus ille humor in oculis ſuffuſis, totam occupet pupillam, nec ipſe, nec aliud quidpiam videbitur; nimirum quia internum perſpicuum obtenebrat, impeditque ne viſuales ſpecies poſſint ad glacialem vſque humorem peruadere. Sunt tamen qui putent hoc reipſa non cerni, ſed hallucinationem eſſe phantaſiæ, qua putamus, intueri nos humorem illum, ſeu vaporem in ea parte oculi, vbi non eſt. Verum etſi ita aliquando poſſit contingere, non eſt tamen cur id deceptioni ſemper attribuamus: cum talis humor, ſeu vapor in ocu-

lo detur, & nihil impediat, quominus reipſa interdum videatur. Lege Philopon.lib.2.de Anima ad text.74. Theoph ad text. 16.

29. Cur in obſcuro loco manentes, quæ in lumine ſunt videmus, vt in prææltis puteis media die ſtellas; nec tamen manentes in lumine, quæ in tenebris ſunt aſpicimus: R. Si locus in quo ſumus, omni prorſus lumine careat, quantumlibet obiectum illuminatum ſit, non id videmus, requiritur enim lumen ad traiiciendam vſque ad oculum ſpeciem. Itaque tam ex parte obiecti, quam oculi lumen requiritur; ſed plus ex parte obiecti ad ſpeciem primo educendam.

30. Oculo compreſſo, & huc, atque illuc, agitato in tenebris, cur internus quidam fulgor apparet? R. Diluit dubium hoc Ariſtot lib. de Senſu & ſenſili, capite ſecundo: vbi ſupponens corpora omnia terſa, & polita fulgida eſſe, talem eſſe inquit corneam; ideoq; fulgere, licet quandiu pupilla in ſuo loco manet, ſplendor ille non appareat, quia diuerſum eſſe oportet, quod videt, ab eo, quod videtur; diuerſum vero fit, & ex vno velut duo, cum pupilla dimouetur.

31. Cur nonnulli in tenebris experrecti à ſomno, non aliter, quam in media luce omnia intuentur; quod Tiberio accidere conſueuiſſe, ſupra memorauimus ex Suetonio Tranquillo in eius vita, capit 48. & Plinio libro vndecimo capit 37. R. An quia vt multorum doctrina eſt, ſpiritus animales è cerebro ad oculos defluentes lucidi ſunt? Fieri ergo poteſt, vt in quibuſdam hominibus ex occulta proprietate tantum lucis obtineant, vt confertim ex oculis emiſſi totum cubiculum illuſtrare valeant, aceruata nimirum eorum copia, dum oculi clauſi fuere, eademque cum primum aperiuntur, erumpente.

Aliqui ſpiritus lucidi.

32. Si non cernuntur colores niſi in ſuperficie exiſtentes, cur cum lapidem translucidum cernimus, videmur eos in altitudine aſpicere? R. Quia cũ ſpecies per altitudinem corporis tranſuehantur, fit vt altitudo eodem colore imbuta appareat, quo ima ſuperficies, quemadmodum & vitrum pellucidum, nitidumque, cum per id viride quid cernimus, quaſi eodem colore infectum aſpectui occurrit.

33. Quamobrem ſimplum viſile non ſemper videtur duplum, cum geminam ſpeciem ad oculos mittat? R. Huius rei cauſam alii aliam tradunt. Cyruellus libro primo Perſpectiuæ, Vitellio libro tertio aliique multi id referunt ad concurſum nerui optici, vbi vtriuſque oculi ſpecies in vnum coeunt. Sed hęc opinio confutata à nobis fuit ſuperius. quod experientia compertum ſit, etſi ii nerui diſſocientur, vti aliquãdo accidit ſimpla non videri gemina. Alii id referunt ad ſenſum communem, vbi aiunt compleri viſionem. Sed hoc etiam in ſuperioribus impugnauimus, cum oſtendimus viſionem perfici in humore cryſtallino. Igitur ad germanam huius rei cauſam percipiendam, ſic habeto. Viſio,

A vt Perſpectiui docent, fit per pyramidem, cuius baſis eſt in re viſa, angulus in centro oculi. Deinde, intra lineas efficientes viſualem pyramidem, eſt alia ab oculo ad obiectum viſile recta tendens, quæ dicitur axis cognitionis Licet ergo imagines viſuales per duplicem pyramidem ad geminum oculum terminentur: tamen cum rectæ lineæ oculorum tendant ad obiectum ſecundum idem punctum, à quo in vtrumque oculum diuidi ſpecies incipiũt; fit vt quodB libet obiectum ſimplum, non geminum appareat. Licet enim duo ſint oculorum axes, vterque terminatur ad idem punctum rei viſilis; ita vt ab illo ad vtriuſque oculi centrum rectæ lineæ porrigantur. Cum vero axes diſiunguntur, vel oculi compreſſione, aliamve ob cauſam; fiunt axes non vniformes, vti accidit, cum quis digito vnius oculi pupillam eleuat, obiectum ſimplum, duplum apparet. Itaque vbi inæqualis, ac peruerſus eſt oculorum ſitus, contingit C rem vnam multiplicem apparere. De quo plura in proximo problemate.

Lege Cantuarienſum libro Perſpect. cap. concl.6. & ea. concluſ.2 Vitelionem. lib 3. Perſpect. theo. 45.

34. Cur viſile ſimplex interdum multiplex apparet? R. Huius rei cauſæ, ſi particulatim enodentur, variæ ſunt Quæ omnes ad vnam communem pertinent; nimirum ad defectum conditionis requiſitæ, vt obiectum appareat vnum, quæ eſt vniformitas axium. Priuatæ autem cauſæ ad triplex genus reduci ſolent; ad ſitum D oculorum; ad ſitum rei viſilis; ad radios viſuales. Propter ſitum oculorum apparet lucerna vna duplex, cum quis verbi gratia alterum oculum attollit, depreſſo altero: aut cum ex copioſo vino laxatus neruus opticus non ſuſtinet pupillarum æquabilitatem; ſicque illud euenit, quod Horatius cecinit:

Simplum interdum multipl. apparet.

Lege Galenu lib 10. de vſu part. cap. 12. Ariſtot. ſect. 6 Problem 9. & 10. & 10 & 2 & ſect 31. pri 11. & 18.

Cum bibitur concha: tunc iam vertigine tectum
Ambulat, & geminis conſurgit menſa lucernis.

E Ob ſitum viſilis, vt cum præmotus celeritate videtur obiectum occupare ſimul aliquod ſpatium multo maius, quam reuera occupet; qui eſt modus quidam obiecti continuo tractu multiplicati. Sic baculus præpropere circumductus videtur circulus; propter radios viſuales, vt cum ob refractionem imaginum, quæ fit in quibuſdam inſpicillis habentibus varias eminentias, quadratulis, aliiſq; eiuſmodi figuris diſtinctas, apparent res multiplicatæ in variis ſitibus F pro numero imaginum, quæ per refractionem multiplicantur. Sic etiam ſpeculo fracto, mutatoque ſitu partium ob variam reflectionem ſpecierum, quæ tunc ex ſitus diuerſitate oritur, apparet eadem res in diuerſo ſitu ſpeculi.

35. Cur in ſpeculis ſphæricis, non autem in planis maiori ex parte res minores apparent, quam ſint? R. Quia à maiori ſuperficie fit reflexio in planis, ſiquidem radij à conuexis reflexi magis diſgregantur, quam à planis ob declinationem circuli, à quo reflexio eſt. Vt igitur radii ad viſum concurrant, oportet à breuiori

uiori ſuperficie fieri reflexionem, & ex conſequenti rem minorem apparere. Quod tamen intelligendum eſt, vt plurimum; quia in iis ſpeculis contingit interdum rem aliquo ſitu apparere eiuſdem quantitatis, vt probatur lib. 6. Perſpectiuæ.

6. Cur ea, quæ per reflexionem ſpecierum in ſpeculis videmus, multo debilius apparent, quam quæ directo intuitu cernimus? R. Quia ſpecies reflexæ debiliores ſunt, tenuiter mouēt, atque adeo minus exactè repræſentant. Ideoque facile quis obliuiſcitur ſuæ formæ, quam in ſpeculo vidit.

7. Poteſt ne facultas videndi amiſſa, naturæ vi reſtitui? R. Eſſe quædam animalia, quæ fœtus cæcos edant affirmat Ariſtot. lib. 2. de Gener. anim. c. 4. videlicet canes, leones, vulpes, lupos, lupoſq; ceruarios: nimirum quia in iis paulatim organum perficitur, redditurque idoneum ad actum videndi. Num vero, ſi quis datam iam potentiam amittat recuperare eam medicamentis, aut alia ſiue artis, ſeu naturæ facultate valeat, non omnino conſtat. Plinius lib. 11 Nat. Hiſtoriæ c 37. ait ſerpentum oculos, & hirundinum pullis oculos ſi quis eruat, renaſci. De hirundinum etiam pullis Ariſtoteles lib. 6 de Hiſt. anim. c. 5. ita ſcripſit, Pullorum hirundinis adhuc recentium oculi, ſi quis ſtimulo eos vexarit, reſaneſcunt, & cernendi vim poſtea plane recipiunt. Communis tamen Philoſophorum vox eſt cæcitatem intellige perfectam, eſſe vnam è priuationibus, à quibus non datur per naturam regreſſio ad habitum. Et quidem ſi humores oculorum omnino labefactentur, & defluant, facile eſt cauſam reddere; nimirum quia non poſſunt iterum coagmentari. Licet enim in pueris interdum membra quædam regenerentur; oculorum tam fabrica adeo eſt operoſa; vt non ſit in poteſtate naturæ, eam collapſam reſtaurare. Quod ſi ſuperſtite, atque integra humorum ſubſtantia, ob ſolam temperamenti diſſolutionem facultas videndi amittatur: dicendum etiam tunc erit, moderationem, tum primarum qualitatum, tum mollitudinis, læuoris perſpicuitatis, & aliarum eiuſmodi qualitatum, ex quibus conſurgit temperamentum, in quo potentia videndi fundatur, talem eſſe, vt poſt quā ſemel amittitur, coaleſcere rurſus per vim naturæ nequeat. Quod ſi tam humores, quam eiuſmodi temperamentum reparari poſſent, confeſtim ab anima in organum dimanaret, etſi nō eadem numero, alia tamen eiuſdem ſpeciei viſoria facultas. Illud vero Ariſtotelis de hirundinum pullis, non ita erit accipiendum, quaſi velut euulſis oculis, aut temperamento vſque ad potentiæ interitum euerſo, potentiam recuperari; ſed duntaxat ita punctis, læſiſque oculis vt aliquanto tempore non fungantur ſuo munere poſſe ad ſanitatem, & videndi actum redire.

SECTIO II.

SOLVTIO PROBLEMATVM, *quæ ad auditum pertinent.*

Eſt ne magna aurium in animantibus varietas? Reſponſio: eſt. Nam in primis vt de Hiſt. anim. lib. 1. cap. 11. docet Ariſtot. eorum quæ audiendi ſenſum obtinent, aliis aures ſunt, aliis deſunt, patentque ipſi auditorii meatus, & cauernulæ, vt in iis, quæ penna, aut cortice, ſquamaue teguntur. At ea omnia, quæ animal generant, aures habent, excepto vitulo marino, ac delphino aliiſque cartilagineis, & vipereis. Plinius tamen libro 6. Nat. Hiſt. cap. quinto ait, apud Sambros, omnes quadrupedes eſſe ſine auribus, etiam elephantes. Item aurium aliæ leues, aliæ piloſæ, aliæ medium tenent, & hæ ad audiendum aptiſſimæ ſunt. Item aliæ maiores, aliæ paruæ, aliæ mediocres, & aut nimium, aut parum, aut mediocriter arrectæ. Refert etiam Plinius libro quarto capite decimotertio, eſſe homines, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipſorum aures tota contegant more veſtium, Faneſios vocant, ſiue Satmalos, vt Pomponius; Græci vt auctor Strabo eſt, ενωτοκοίτους, dicunt, quoniam ſtrati vice, cum dormiunt, auribus vtantur. Homini tantum aures immobiles, vnde apud Romanos cognomina Flaccorum, quibus aures, præter aliorum hominum naturam, deorſum inflexæ erant, & mouebantur. Quod & nunc quibuſdam accidit. Id autem Veſalius lib. de humani corporis fabrica cap. 13. euenire inquit beneficio cuiuſdam muſculi, qui aurium radicem perreptat, & interdum adeo carneis fibris aſcendit, vt mouere aures poſſit. 1.

Eſt ne auris memoriæ locus? R. Imam aurem eſſe locum memoriæ ſcripſit Plinius lib. vndecimo cap. 15. Quod non ita eſt accipiendum quaſi in aure re vera inſit memoria, quæ ſi ſenſitiua ſit, in cerebro; ſi intellectiua, in animi ſubſtantia reſidet. Sed quia, vt olim frons erat ſacra Genio; digiti Mineruæ; genua miſericordiæ ita auris memoriæ Deæ. Vnde priſco ritu, in ius ducturum quempiam aurem vellicabant inteſtantes eum, quem quaſi teſtem meminiſſe volebant, aienteſque, Eſto memor. Quo etiam in Sileno alluſit Virgilius illo carmine. 2.

Cur auris memoriæ locus dicatur.

Cum canerem reges, & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oues, deductum dicere carmen. *Eclcga. 6.*

Vnde tam varii ſoni intra aures ægrotantium; ſibilus, tinnitus, ſtrepitus, fluctuatio? R. Naſcuntur quidem ii ſoni ex motu, & agitatione humorum, qui intimam aurem occupant, varietas autem oritur ex humorum diuerſitate, varioque impulſu. Sibilus ex flatu tenui exiliter elabente: tinnitus ex illius curſu interrupto: ſtrepitus ex impulſu valido: fluctuatio ex 3.

humoris iactatione. Lege Fernelium lib de partium morbis, & Sympt. c 5.

4. Competunt ne etiam auribus ſua morum indicia? R. Competunt. Nam teſte Ariſt. loc cit. aures mediocres optimorum morum notæ habentur: magnæ vero, arrectæq; vltra modum, ſtultitiæ, & loquacitatis ſunt indices. Lege etiam c. 9 libri de Phyſionomia.

5. Cur audiendi ſenſus facile ab ortu naturę offendi poteſt; pueri namq;, vel alaba ſæpe ſurdaſtri redduntur? R. Obiectum, & potentia eandem ferme conditionem ſubeunt: quare cum ſonus euanidus ſit, ipſa quoq; audiendi facultas organum facile diſſolubile nacta eſt, nimirum ſubſtantiam ita tenuem, diſſipabilemq;, vt vere aer inſitus appelletur. Ex Ariſt ſect 11. probl. 1.

6. Quam ob cauſam ſurdi ab ortu vocem reddere per nares ſolent? R. Qui ſurdus eſt, à natura mutus etiam eſt, aut parum à muto abeſt, muti autem quia compreſſo ſunt ore, ſpiritum ad nares impellunt. Adde quod violentius ſpirant naribus; quo fit, vt nares laxiores fiant, exitumque procliuem dent voci probl 2.

7. Cur inter oſcitandum aurem ſcalpere non audeamus? R. Quia inflantur etiam ſpiritu aurium ſinus; quare ſicuti externo aeri ſonanti reſiſtunt, ne ingrediatur (eius indicium eſt male audire nos oſcitando) ita & auriſcalpio reſiſtet, minimeque cedet, ſicque lædi facile continget. Hinc vrinantium aures rumpi ſolent, quia à retento ſpiritu inflantur, aqua vero irrumpens, vtpote duriuſcula rumpere valet, non item aer, ſi fortaſſe ſpiritum contineamus inſtar vrinantium. Vnde etiam vrinantes prius auribus inſtillant oleum, vt aqua ſubintrans reſiliat, neq; impetat tympanum. Lege Ariſtot Probl. 2. & 11. & 13.

8. Cur in pudore aures rubeſcunt? R. An quia ad eas partes accurrit in pudore naturæ velamen, quæ maxime illo ſunt nudæ, auriculæ vero extremæ exangues ſunt, accurrit autem facile, quia per pudorem calor excitatur, facileque reſoluit & liquefacit ſanguinem.

9. Cur ſi ſonent intus aures, is bombus ſedetur ſtrepitu externo? R. Quia minorem ſonitum amplior ſtrepitus diſſipat, & euertit.

10. Cur ſi aqua in aures illabatur, præſtet infudiſſe oleum, vt ipſa inde effluat? R. Quia oleum adhæret aquæ, illamque extrahit ſecum. Item quia oleum lubricum iter reddit, vt aqua facile vncto tramite labatur, foraſq; emicet. At dices, oleum adhærebit auribus? R. Nihil referre; non enim oleum nocet auribus, vtpote cognatę naturæ: ſunt enim ambo aerea, ac modice frigida.

11. Cur audiendo magis, quam legendo recreamur; hinc enim editis fabulis in theatro mira oblectatio, non ita vero ſi eaſdem, ex conſcriptis libris addiſcamus? Cardanus apud Scaligerum Exer. 308 hac vna ratione vult ſatisfactum quod librorum copia vulgatiora fiant, quę narrantur, ideoq; minus curioſe, ac iucunde lectitentur: narratores autem boni rariores ſint. Sed repugnat Scaliger tum quod æque rari ſint boni libri, ac narratores boni: tum quod non humani, ſed liuidi ingenii ſit, cariora habere, ac iucūdiora, quæ ignorent alii. Igitur plures alias problematis rationes adducit Scaliger. Primam, quia audita minori labore diſcimus, quam lecta. Secundam, quia vox magis afficit ſua inflexione; lectio vero narrator eſt mutus. Tertiam, quia audita magis imprimuntur, vtpote realis fere vocis appulſu; at viſa intentionaliter ſemper atque adeo multo leuius, celeriuſque viſio tranſigitur, quam auditio: vnde neceſſum ſit illam minus hærere menti, iuxta illud; conſiderauit ſe in ſpeculo, & abiit, & ſtatim oblitus eſt, qualis fuerit; nec officit quod inquit Lyricus. *Iacobi 1.*

Cur aliquando magis delectet auditio quam viſio.

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Eſt enim id verum de iis, quæ audiendo ſolummodo credimus, non ſi intuitiua notitia percipiamus. Quartam, quia in narratione ſocietas etiam datur, quæ naturæ hominum maxime conſentanea eſt, in lectione ſolitudo. Quintam quia ſæpe pudor obſeruantiaque erga narrantem auditum applicat magis: at vero in legendo remiſſio animi eſt, ſecuritaſq; caſtigationis. Ex ſedula vero actione maior percipitur iucūditas, quam ex incurioſa. Sextam, apud loquentem facultas eſt rogandi & diſquirendi, maiorq; proinde intelligendi commoditas, vnde maius oblectamentum oriatur. Septimam, quia libris non licet ab inſtituto digredi ſicuti narrantibus quandoquidem in diuerbiorum amœnitatibus ius eſt arceſſere quędam nouarum perſonarum interuentu. Quapropter his veluti condimentis iucunditas paratur auditui, ſcriptorum vero vniformis ſtylus, & ſententiarum continuitas in faſtidium adducit lectorem.

SECTIO III.

SOLVTIO PROBLEMATVM QVÆ ad ſonum vocemq; pertinent.

1. QVam ob cauſam ſoni alii acuti, alii graues exiſtunt: (nam qui medio tenore eduntur, moderationem quandam obtinent inter extremos illos) Ariſt. in Probl ſect. 11. non ſemel ſonorum acumen à celeritate agitati aeris prouenire docet, agitari autem celeriter, quia exiguꝰ ſit aut quod vis illum impellens ſit debilis, exiguamq; proinde aeris partem cieat, vt ægrotis accidit, aut ſenibus, aut à lōginquo clamantib. (quo n. aer motus longius diſtat, eo minor agitatur,

tatur, veluti ſi proiectus lapis, inquit Ariſtoteles, in minutiores, ac minutiores partes diſpergatur; vel numerus magnitudove aliqua attenuetur & flacceſcat; ille in vnitatem, hæc in lineam abibit indiuiſibilem) aut etiam quod inſtrumenta ſonantia paruum aeris complectantur, vt pueris aliiſque nouellis animantibus vſu venit, fœminis, ſpadonibus, flentibus ac iis qui ſimulatam, ſiue, vt vocant, falſam emittunt voculam, ac denique metuentibus: in his quippe omnibus aſtrictiora ſonandi organa inueniuntur, ſicuti in fiſtulis & chordis gracilioribus. Eſt itaque familiaris Ariſtoteli reſponſio, pro vocis acumine in hunc modum in Problem. 34. Inſtrumenti imbecillitas exiguum aerem mouet, exiguus aer celerius fertur, quod celerius fertur acutum eſt. Quod ſi quædam maiori vi pellendi aeris polleant, vt viri & tormenta bellica, cum tamen grauius ſonent, nihil redditæ cauſæ obeſt, tum quia magnam aeris partem cient, quam neceſſe eſt, ſegnius pro ſua magnitudine agitari, grauiuſque proinde ſonare, tum quia magnus etiam ſtrepitus magni ſoni, qualis grauis eſt, cauſa exiſtit. Itaque vt ſonorum acumen à celeritate, ita grauitas à ſegnitie agitati aeris prouenit; agitatur autem ſegniter fere, quia copioſus eſt, vt accidit craſſioribus ſiue fiſtulis, ſiue chordis, item ridentibus, qui arteriam vocalem dilatant, ac rictibus hiſcunt; frigentibus quoque, qui aut propter hybernum tempus; aut propter grauedinem; craſſiorem tunc aerem mouent. Denique pernoctantibus, ac trepidantibus. Illis ob humoris congeſti copiam, quæ citæ aeris agitationi obſtat; vnde neceſſe ſit grauius ſonare; iſtis quoniam aſcendente ſurſum calore propter paſſionem tripidandi, multum aeris reſoluitur, qui lente agitatur, cum ſit multus. Quod ſi vituli grauius ſonant, quam boues, ideo euenit, inquit Ariſtoteles, quia eorum matres grauius etiam, quam mares ſonare aſſolent; eſt autem à natura comparatum, vt animalia recens nata matri potius, quam patri ſimilia ſint.

2. Qua de cauſa ſonus ad quædam corpora alliſus geminatur (quam vocant Echo) ad alia vero non geminatur, ſed potius obtunditur? R. Aliud eſt ſonum reflecti, aliud refrangi diſſiparique: quædam porro corpora dura, læuia, ac bene compacta aerem ad ſe appulſum minime diſpertiunt, ſed integrum reddunt, vnde fit Echo: alia vero hiatibus plena, mollia, aſpera, humida & inæqualia, alliſum aerem frangunt potius, ac diſpeſcunt, quam fartum tectumque reddant. Hinc domus nuper illitæ fornices, dolia, lagenæ, fluminum quieſcentium ripæ, ob aquarum ſtatorem; cauumque æs maxime reſonant, minus vero orcheſtra ſparſo iunco, aula tapetis veſtita, nemora, arteria vocalis humore, aut etiam nimio calore exaſperata; qualem habent, qui febri æſtuarunt. Itaque quemadmo-

A dum lux ſpecieſque viſibilis ad corpus terſum impacta, ſi angulum faciat reflexa, ſicuti fecerat directa, ſimilis fere vtrobique eſt; ita & aer reſonus ſimilis priori efficitur, ſi corpora pulſet, in quibus non frangatur, ſed integro fere impetu regrediatur.

Cur cum inſpiramus vocem formare non poſſumus; cum expiramus, poſſumus? An quia aer inſpiratus frigidus eſt, & interiorem aerem tantiſper cogit, cum oportuiſſet eum expādi, vt ſonus fieret, contra vero expiratus aer calore B citatus ſonare iam poteſt: ita Ariſtoteles ſect. 11. problem. 13. Quod ſi aqua frigida ſtrepitum magis ciet, cum decurrit, quam calida, ideo accidit, quia frigida grauior eſt, vehementiuſque ferit, ac ſtrepit. Sed quoniam ad formandā vocem neq; inſpiratio, neq; expiratio per ſe neceſſaria eſt, ſed aer in arteria vocali, atque intra os, ſicut ex Theologorum doctrina colligitur, qui corpora beatorū voces formatura docent, cum tamen in eo ſtatu reſpirationis, aut expirationis C vſus non ſit futurus: ita rurſum propoſito problemati ſatisfaciendum, vocem non fieri qualicunque alliſione aeris ad corpus, ſed ex ea, quæ ad inſtrumenta apta & idonea, qualis fieri poteſt cum expiramus non cum inſpiramus. 3.

Cur minus audiamus cum oſcitamus? R. Oſcitando torpentem flatum à faucium finibus excutimus, qui etiā aures ſubit, oppletque, ac ſtrepidum ciet, ſicq; extrinſecus intrantē ſonum offuſcat. Qua etiam ratione ſi duo ſimul loquantur, minus ſe audiunt occurſu, repulſuq; D mutuo accedentis ſoni, proindeque ſi accurate volumus audire, inſpirationem inhibemus. Adde etiam aurium foramina comprimi, cum mādibulæ oſcitando diſtrahuntur, ſicque minus patere aeri admittendo. 4.

Suntne vitia linguæ plura? R. Sunt equidem: nam alii hæſitant, vt qui ſyllabam vnam alteri continenter, vti poſtulat vocabulū, iungere ne- 5.
E queunt, ſed in priori tantiſper detinentur. Quo etiam fit vt conantes ſubmiſſe loqui, non poſſint, auctore Philoſopho probl. 35. ſect. 11. Eſt autem hæſitatio, vt idem addit problem. 54 à frigore attonitum reddente locutionis organū; quare exercitatione aut vino concalfactum expeditius iam orationem formare poteſt, vt picis & ſturnis, loquaciores enim euadunt, ſi madefactam offam vorent. Porro ſolus homo fere hæſitationis vitio laborat, quoniam inter cætera F animantia ſermonem ſolus profert: hæſitatio autem interruptio eſt articulorum in dicendo. Lege probl. 55 57. citatæ ſectionis. Alii deinde balbutiunt, vt qui literam, vel ſyllabam prætermittunt, veluti ſi Conſtantinopolim, Napolim pro Conſtantinopolim, Neapolim, perturbate efferant. Alii blæſi ſunt, vt qui certam aliquam literam exprimere nō valent, ſicq; exēpli gratia, fluctū pro fructū pronuntiant, Capidolium pro Capitolium, puellulum pro puerulum.

Cur-

6. Cur trepidantium, iratorumque vox tremula eſt, ac etiam mentum? R. Quia emigrante calore cor conquatitur, vnde ictus multi fiunt, ſicuti in laxis chordis.

7. Cur qui intra domum ſunt, magis audiunt ſonum extrinſecus excitatum; contra vero qui foris ſunt, minus percipiunt ſonum intra domum? R. Quia in poſteriori euentu diſſipatur aer foras erumpens in laxiora ſpatia, ſicque flacceſcit ſonus, in priori econtra, domum ingrediens cogitur, vnde melius audiri neceſſe ſit. Similis ratio videretur in aſpectu procedere, cum ſimiliter melius intra domum exiſtens, quæ foris ſunt, cernimus, quam quæ in domo foris exiſtentes Ita eſt, nam ſpecies, domũ à foris ſubeuntes, coguntur; & coadunantur, à domo vero foras emicantes, diſſipantur oculi. Igitur cum has admittunt, minus cernunt, illas magis. Adde lucem oculis vicinam diſtrahere aſpectum, ne figi in vnum locum poſſit.

8. Cur qui in ſuperiori cubiculo loquuntur, facilius audiuntur in inferiori, quam in ſuperiori qui loquuntur inferius, cum vox ſicuti & aer nata ſit aſcendere? R. Quia non ſine aliquo humore emittitur aer ab eo qui loquitur, humor vero deſcendit. At hæc ratio ſingularis eſt, non enim omnis ſonus cum humore diffunditur? R. Sonus tunc melius auditur, cum accommodatior eſt, cum non ſub pedibus aer prius ſonat, inter ipſum & potentiam collocatio, hoc eſt, quam ad aures perueniat, ſed cum è loco editiori fit, tunc eædem aures, quæ elatæ naturæ ſunt, prædictum aerem accommodatius aucupantur.

9. Cur nox ad audiendum aptior eſt, quã dies? Vtrum, vt Anaxagoras ait, quod aer interdiu ſtridet à Sole concalefactus, & obſtrepit, noctu requieſcit, vtpote cum omnis calor abfuerit, tunc autem quæq; audiri melius poſſunt, cum nullus ſtrepitus eſt. An quod per inanius facultas audiendi amplior, quam plenius datur. Eſt autem aer interdiu denſus, vt qui luce radiiſque refertꝰ ſit, noctu autem rarior, quod ex eo ignis & radii deceſſerunt, quæ corpora eſſe dixeris. Acutior tamen ſolutio problematis ab Ariſtot. ſubditur, quod interdiu animę applicatio ad videndum intelligendumq; plura, quæ agimus, audiendi minuit attentionem; at vero vbi ſenſus ſeiunctus eſt ab intelligentia, laborẽ minimum habet, alioquin maximũ: vnde dictũ eſt (inquit Ariſt.) mens videt, mens audit, quod omnibus ſenſuum functionibus aſſiſtat, ipſiſque præſidendo diſtrahatur. Noctu ergo libera anima ab intuendi concurſu, ſonos melius poteſt accipere. Ob hanc ẽt rationem fit, vt noctu magis dolorem ſentiamus, quod anima ſenſibus aliis minime occupata, ad tactus munia ſe applicet, vt lib. 1 Probl. ſcripſit Alex. Probl. 118

10. Audiunturne longius qui multi ſimul ſonant quam cum quilibet eorum ſolus? R. Res dubia eſt apud Ariſtot. Nam ſect. 19 probl. 2 ita fere ſcribit; Cur idem voce eadem longius ſentiri cum aliis cantans, aut vociferans, quam ſolus poteſt? An quia viribus vniuerſis agere quippiã non tam difficile eſt, quam ſingulis, compoſita quippe omnia plus valent, quam ſingula; quapropter cum vnitis agitur viribus, vox conſtans vnaque redditur, ſimulque aerem propellit, vt prodire multiplex valeat. Accedunt Ariſtoteli experientia & exemplum: experiẽtia, quoniam longius vociferantem exercitum videmur audire, quam militem, etſi is eadem contentione clamaret, qua cum aliis ſimul vociferabatur; longius item hominum murmur in nundinis, in foro, quam vnius tantum vocem, quanquam altius cæteris loquatur. Exemplum, quoniam multæ lucernæ eiuſdem ſplendoris latius emittunt lucem, quam vna, & arenulę aceruatę longiſſime conſpiciuntur in littore; quælibet vero è proximo loco vix diſcernitur. Cur ergo quod in viſili obiecto contingit, in audibili non procedat, vt quamuis ſingularum vocum ſpecies non vniantur, à toto tamen aggregato vna alia producatur, quæ longius peruenire queat. At vero idem Philoſophus ſectione 11. probl. 52. reſponſionem hanc penitus turbauit: ſic enim ille. Quamobrem cum ſimul vocem multi emittunt eodem tono, tota vox illa maior offert ſe, quam ſit vox ſingulorum, neque tamen longius pro ratione multorum deducitur. An quia multi eundem aerem ſimul non propellunt, ſed diuerſum, quemadmodum ſi multi lapidem in diuerſum mittant, non propterea longius abibit, quam ſi vnus proiiciat. Ex his ergo liquet, quam ſit dubia propoſiti problematis enodatio apud Philoſophum. Nobis autem prior reſponſio placet, præſertim quia ab Ariſtotele poſterius fuit conſcripta. Si quis tamen probauerit poſteriorem ad experientiam, atque exemplum paulo ante poſita, reſpondebit, ſonos in eodem aere non vniri, ſed diſcretos conſeruari, nec tertiam quandam ſpeciem emittere; quapropter non eſſe cur longius vocem audiamus, aut quemlibet ſonum, ſi ſolus, an potius cum aliis pariter edatur. Experientia vero maiorem quidem ſonorum copiam, non tamen longius audiri conuincit; ſicque fortaſſe euenit in ſpeciebus arenularum (nam neque eas in vnam totalem vniri probabile videtur) eo ſcilicet ſingularum ſpecierum peruenire, quo omnes ſimul perueniunt, etſi videndi potentiam non tam impleant ſingulæ, atque adeo neque diſcernantur, quam omnes ſimul ſub quadam confuſione. Porro lucernarum lumina in vnum coeunt, vt mirum non ſit, ſi in partes remotiores perueniat ſplendor. Denique Ariſtoteles problemate illo 2. ſect. 19. populari reſponſione contentus fuiſſe videtur.

11. Cur homini ſerius vox perficitur, quam cæteris animantibus? R. Cætera aut nullas, aut

paucas

paucas literas diſtinguunt in voce; homo vero maxime; quod autem difficilius eſt, longiori eget tempore Lege etiam Alex. lib. 1. probl. 148.

12. Cur vox maior minorve formari poſſit, & tamen eandem ſpeciem ſeruet, vt cum in eodem quidem tono cantamus, ſed tamen aut demiſſe aut conſtanter? R. Quia quemadmodum maior figura fieri minor poteſt; vt quadratum maius fieri minus, ſi ab omnibus laterib. æquales partes detraxerimus; cum tamen intra eădem ſpeciem maneat, ita & vox licet demiſſior fiat, eiuſdem tamen erit toni, ac cum efferebatur, robuſtior.

13. Cur ſenes voce ſint tremula? R. Quoniam vocem continere non poſſunt: ſicuti imbecillibus, ac pueris vſu venit, cum lignum prælõgum parte extrema ceperint; alterum enim extremum quatitur, quia nequeunt ſuperare quod tenent & vincere: quod idem & trepidantib. hominibus, & metuentibus, & rigentib. cauſam vocis tremulæ afferre credendum eſt. Cum n. qui vocem ita emittit, eius calor pulſus ab effectibus illis intro ſe colligat maxima ex parte, reliquũ, quod exiguum extat, vocem continere non poteſt: quapropter quatitur, atque intremit: vnde artium liberalium profeſſores qui ſe ſolitos trepidare nouerunt, principio agunt voce ſubmiſſa, dum reſideant, & ſtabiliantur: vocem n. exiguam vincere continereque facilius poſſunt.

14. Cur in tragœdia immutatio, varietaſque in cantando vſurpatur? R. Quia inæqualitate muſicæ iam nimium attollendo, iam deprimendo triſtitia afficimur: accommodatioq; fit ad magnitudinem calamitatis aut mœroris, quod vero æquale, continenſque eſt, minus flebile auribus accedit.

15. Cur ſuauius audimus ſi cantilenam nouimus, quam ſi ignoremus? R. Quia ſic ad metam peruenitur; cum vero ignoramus, quaſi in medio perſiſtimus: rurſum quia audire, diſcere eſt; diſcere v. iucunditatem parit. Hinc ſolitarias cantilenas ſuauius audire ſolemus, ſi ad tibiam, aut ad lyram vnam cantatur, quoniam euidentius aſſequimur quod cantatur; ad plures vero lyras cantilena offuſcatur, totaque pene deletur.

16. Cur cum hominis vox ſuauior ſit, quam tibiæ non tamen ſuauius auditur, ſi in tibiæ morem ſonet, ſed canentem quidem hominem ſuauius audimus, quam tibiam; hãc vero ſuauius, quam hominem teretantem? R. Quia quod naturæ eſt, gratius euenit, quam quod ſimulationis. Itaq; homo cum cantat ſupra tibiæ ſonum addit articulationem; vnde mirum non eſt, ſi ſuauius audiatur; cum vero teretantat, minus ſuauiter quam tibiæ auditur, quod hãc ſimulet.

17. Qua de cauſa qui voce graui cantant, ſi diſſonant, deprehendi facilius poſſunt, quã qui cantant acuta; ſic enim & in numeris accidit, euidẽtior n. error eſt, ſi in maiori peccatur? R. Quoniam grauis ſonus plus temporis inſumit, vnde A plenius ab auribus percipi valet, acutus autem velox eſt, facileque elabitur ac latitat.

18. Qua de cauſa cum multi concinunt, melius ſeruare poſſunt numeros harmonicos quã pauci? Quoniam multi ſecurius ducem ſuum, hoc eſt, præcantorem, ſequuntur, tardiuſq; incipiunt: in accelerando autem procliuius erratur.

19. Cur ſuauius cantilenam audimus mixtã tibia, quam lyra? R. Quoniam vterque ſonus diſtinctus percipitur, & ambo melius miſcentur, B cum tam humana vox, quam tibię ſonus ſpiritu perficiantur interius; non ſic autem lyrę ſonus. Adde quod tibia ſonitu cognationeque ſua errores multos cantilenæ occultat. Sonus lyræ cũ tenuis, vocique commiſceri minus idoneus ſit, ipſe per ſeſe patens, ſuumque genus ſyncerum cuſtodiẽs, omnes cantilenæ errores poſita quaſi regula patefacit Cum vero multa perperam in cantando agantur, quod promiſcuum ex erratis tectęq; actis prouenit, deterius eſſe neceſſe eſt.

20. C Quam ob cauſam cum alius locus ſit, qua cibus potuſq; tranſeunt, alius, qua ſpiramus, vbi grandiorem buccellam deuorauimus, ſtrangulamur? R. Quoniam cum vocalis arteria iuxta eam ſit, qua cibi inferuntur, neceſſario illa conſtringitur, vbi iuſto ampliorem buccellã deuorauimus, vnde oportet viam ſpiritui denegari.

21. Cur inter ſenſibilia propria ſolus ſonus bonus maluſve moraliter denominari queat, ſermonem quippe iracundum, iocoſum, laſciuum D prudentem, ſubdolum dicimus, non ita colorẽ, aut odorem, aut ſaporem friguſve? An quia ſonus motu efficitur, actio vero moris eſt particeps. Adde cæterorum ſenſuum obiecta noſtræ libertati non ſubſtare, ſicuti & vocem: quæ duę reſponſiones idem valent. Nam tũc etiam cum vitio vertimus, quod quis odoratus incedat, quod lucernam inferat intempeſtiue, &c. Ob localem applicationem peccat, non ob alterationem odoris, vel lucis, applicatio autem, cum E motus localis ſit, noſtræ libertati ſubeſt

22. Quam ob cauſam cum aliquid procul percutitur, ictũ ſtatim cernamus, ſtrepitũ lentius audiamus, quanquã vna cum ictu ſtrepitus oriatur? Quia viſum tenuiorem, atque acutiorem quam auditũ habemus, Viſus igitur anticipare vtpote acutior poteſt, auditus vt craſſior, lẽtius ſuo fungitur munere. Eadem hæc ratio eſt, cur F in attritu cõfrictuq; nubiũ, tonitrum & fulgur, non ex æquo percipiamus, ſed fulgur primũ videamus, poſt tonitrum audiamus: quanquam tonitrꝰ vna cum fulgore incipiat. Nimirum viſus, vtpote agilior, & tenuior pcurrit, atq; anticipat, auditus vt craſſior & tardior poſtmodũ ſentit. Ita Alexan. lib. 1. Problematum, probl. 38. qua reſponſione ſentire videtur videndi actum per emiſſionem ex oculis perfici; quod non ita eſt: exacta igitur problematis ſolutio eſt, etſi tam videndi, quam audiendi actio momento elici queat, ſpecies tamen auditorias cum motu

peruenire ad potentiam, atq; adeo ſerius, quam viſorias, quæ inſtanti traiiciunt, quoniam, etſi contrario vacent, ſoboles tamen ſunt localis motionis, vt proinde mirum non ſit, ſi moram faciant in accedendo.

23. Cur infantes cum modulos audiunt, primum vagitu ceſſent: deinde obdormiſcant? R. Alex. lib. 1. probl. 121. ita ſcribit; Quoniam muſica indita à natura animis eſt, vt cæteræ ſcientię, neq; per doctrinam, vt Plato auctor eſt, ſed per reminiſcentiam quidquam acquirimus. Quoties igitur animus concentum ſentit compoſitiorem, reminiſcens, ac repetens cogit infantem quieſcere, permulcendoq; ſopire, atq; demum ab exterioribus auocare. Sed hæc Platonica ſunt. Rectius igitur Ariſt. ſect. 19. probl. 38. Cur, inquit, numeris, modulis, omnibus deniq; concinendi generibus oblectari cuncti cõſueuere? An quod ratum, ordinatumq; omne ſecundum naturam eſt, vt merito nos poſſit oblectare, cuius indicium eſt, quod cum ordinate laboramus, bibimꝰ & comedimus, naturam vireſq; noſtras & ſeruamus, & augemus; contra v. cum inordinate agimus. Conſonantia autem miſtio eſt, ſiue tẽperatio ordinata contrariorum inter ſe, proportionemq; inuicem cuſtodientium. Itaque vult Ariſt. vocum concentum ideo aures recreare, quod certis legibus à natura rei petitis componatur: quod etiam vſu venit aliis ſenſuum obiectis, vt non niſi ii colores in pictura oculos oblectãt, aut in cibis ii ſapores, qui certo quodam modo attemperantur. Addit tamen Ariſtoteles modos etiam adiectitios canticorum, hoc eſt, qui non ſunt ab arte, delectare etiam, ſi eis aſſueſcamus; nimirum quia conſuetudo naturæ quoque vim obtinet.

24. Quamobrem qui ſurdi ab ortu naturæ ſunt, iidem & muti viuant? R. Qui nunquam audierunt, hi fari nequeunt. Medicis tamen placet, vt par idem neruorum ſit, cuius pars altera ad linguam, altera ad aures vſque porrigatur, atq; ita neceſſe ſit communem accidere affectionem. Verum mutos fieri, qui ex morbo ſurdeſcunt, negant, propterea quod pars altera tantum, quę ſcilicet audiendi officio delegata eſt, ſuas vires amiſerit: & mutos quoque eadem ex cauſa non etiam ſurdos reddi affirmant: videlicet quod alterius nerui, linguæ accommodati læſio eſt.

SECTIO IV.

SOLVTIO PROBLEMATVM, quæ ad nares pertinent.

DE ſtructura narium dictum eſt lib. 2. de Anima, c. 9. per varias quę Ariſt. ſect. 33. Problematum, paucas quaſdam narium affectiones exponit, ſicuti & ſequentium organorum atq; ſenſuum, ea maxime de cauſa, quia horum trium natura craſſior eſt, vnde neq; ita plenam de ſe, ac obiectis notitiam intellectui ingerunt, neque tantam doctrinæ materiam præbent, quemadmodum priores duo; quapropter preſſius de iiſdem nobis agendum erit.

Cur pueri omnes reſinato ſint naſo, & fere qui criſpo ſunt capillo, ꝙ maxime in Æthiopum genere cernimus, quibus paulo attollitur naſus? Nimirum naſus cartilago eſt, quæ naturam oſſis habet, in calidioribus autem quales pueri & criſpi, materia craſſior, minuſq; vtilis, vt ea eſt, quæ cedit in oſſa, minus creſcit. 1.

B Quæ cauſa ſternutandi? Nimirum ſpiritus halituſq; ex humoribus exciti calore. Etenim vi attractrice aer à foris collectꝰ per nares, deinde onuſtus halitibus per expultricem foras exploſus, caput exonerat. Vnde inter dormiẽdum adacto ad intima viſcera calore, non ſternutamꝰ; nec item ſi oculos perfricamus, tunc enim maior calor ex confricatione corripit minorem, qui ſternutandi cauſam dabat, aut humor, qui ſternutamento egredi debuerat, cum lachryma C egreditur, econtra vero Solem aſpicientes ſternutamus, quia admiſſa oculis luce, aut pẽna laceſſiti facilius incaleſcunt. Denique quod ſternutatio proueniat à calore, fit vt ſingultum adimat. Eſt autem ſingultus cõmotio aeris, egredi conantis à pulmone; vnde diſtentionem cauſat in eo, ſicut ructus egreſſus è ventriculo aer eſt. Porro inter animantia homo maxime ſternutat, quia pro rata portione & cerebrum maius habet, vbi materia ſternutandi cogitur, & laxiores nares ad externum aerem attrahendum, D vnde & ſenes ægrius ſternutant, quod narium ſint compreſſiorum. Iam vero aurbis ferme, non ſemel, aut pluries ſternutatio editur. Bonæ ſunt nares, in quas venula diffunditur, & per quam ſpiritus commeant. 2.

SECTIO V.

SOLVTIO PROBLEMATVM, AD guſtatum pertinentium.

E CVr quidam res inſuaues auide appetunt, vt pueri, & quæ vterum geſtant præſertim ad tertium vſq; menſem? R. Quia vitioſa qualitas cum menſtruo ſanguine ad os vẽtriculi irrepit, cognatæq; qualitatis appetentiam excitat. Itaq; ſi atra bili infeſtatur os vẽtriculi, carbones, coctos lateres, & id genus fictile cupit. Si acida pituita imbuitur, ſapores appetit acidos, &c. Vitium porro hoc vltra tertium menſem fere non protrahitur, quia fœtus iam grandior omnem F ſanguinis menſtrui copiam poteſt abſumere; quapropter mirum non erit, ſi pueri ex prędicto ſanguine coaliti, ea quoq; deſiderent, quæ diximus. Lege Alex. lib. 2. probl. 74. 1.

Cur cũ dulcia ſuauiora ſint acribus, non iſtis, ſed illis ſaturamur citius? R. Quia in fames appetentia vel cibi tandiu durat, quandiu non ſolum ventriculus, ſed membra etiam inania ſunt alimento: at dulcia tota ferme ſunt alibilia, non item 2.

item aeria, ideoq; citius illa famem extinguunt,
quam iſta: ſine fame autem ventriculus & gula
nihil admittere queunt Porro quod quidam et-
iam antequam comedant, maxime ægrotorum
plurimi, dulcia auerſentur, acria appetant, cauſa
eſt, quia hæc humorem calidum, id eſt, bilem
flauam euertunt. Ea igitur in re natura boni
conſuluit.

3. Cur ſi quid pomi putris edimus magis ama-
rorem ſentimus poſt epotum vinum, quam an-
tea? R. Quia amaror vino illatus ab ipſoque vi-
ni calore excitatus permeat facilius per organũ
guſtatus, ſicque vehementius ſentitur.

4. Cur panis, caſeus, & pleraque refrigerata de-
terioris ſaporis exiſtunt, recalefacta vero melio-
ris? R. Quia refrigeratis ſuccus concreſcit, & con-
ſtant tepefactis autem dilabitur: at ſuauitas ſuc-
co percipitur. Sed cur dulcia minus ſentiātur ca
lida, quam frigida; nimirũ organũ guſtatus ta-
ctum habet; calor igitur, quia vehemētius ſen-
ſibile eſt, guſtandi actũ offuſcat: itē ſuccus dulcis
calidus eſt; ſicq; perturbatur aliquantulũ dulce-
dinis ſenſio, cum adiuncto calore fouetur.

5. Cur ficus cum molles dulceſq; ſint, dentes of
fendunt? R. Quia gingiuis ſuo lentore adhæ-
reſcunt, dentibusque inſinuatæ putredinem ci-
to cauſant, inſito calore; quin etiam granorum
duritie fatigant dentes.

6. Cur potus ſuauior eſt poſt eſum acerborum?
R. Quia contraria iuxta ſe poſita magis ſe pro-
dunt Item quemadmodum quies poſt laborem
gratior eſt, cum tamen in ſe melior non ſit,
quam poſt aliam quietem; ita & cætera.

7. Cur lingua amara, ſalſa, acidaque fieri, ſenti-
rique poteſt, non dulcis? R. Quia illæ affectio-
nes corruptiones naturæ ſunt; dulcedo vero eſt
naturalis; ipſam autem naturam ſentire nemo
poteſt, ita Ariſtoteles ſectione 34 probl 5.

SECTIO VI.

SOLVTIO PROBLEMATVM ad tactum pertinentium.

1. Cvr qui rapide, aut inconſulte feriuntur mi-
nus dolent, quam qui conſulto? R. Quo-
niam illi animo ſunt occupati, qui negotio di-
ſtractus minus ad ictum percipiendum applica
tur. Hi vero ad id membrum, quod feritur, ſe
conuertunt; vehementiusq; proinde dolent: ea-
dem cauſa eſt, quod qui onera portant, aut labo-
ri incumbunt, cantu releuentur, quoniam atten
dit animus ad numerorum ſuauitatem, ſicq; la-
bor decipitur, vt inquit ille. Eadem quod lugen
tibus tibias atque tympana adhibeamus, mœ-
rentibus de ſuorum morte, atque ægrotantibus
hominum cœtus procuremus; nimirũ animus
ad varios ſermones ſe transfert, ab angoreque
ſeiungitur. Lege Alexandrum lib. 1. probl. 77. &

A 78. Quod ſi tela præuiſa, vt Magnus Gregorius
inquit, minus feriunt, aliunde id verum eſt, qua-
tenus imminentis mali prænotione remedium
aut diuerticulum procuramus.

Cur cum ab alio tangimur, præſertim clan-
culum & fraudulenter, magis inhorreſcimus, 2.
aut titillamur, quam ſi à nobis, vel ab alio palam
tangeremur? R. Quod natiuũ inſitumq; eſt, mi-
nus percipimus; ſic enim lingua inſitũ dulcorem
minus ſentit, quam acredinem, vel amarorem,
B quod autē ab alio aperte fit, quaſi inſitum nobis
eſt. Item quod inſidioſe fit, terribilius occurrit,
ſicq; metus excitatur, atq; adeo horror ex frigo-
re. Hinc etiam riſus contingit, quia nouitas &
fraudulentia obiecta ſunt riſus Similiter alis, pe
dum plantis & auribus titillamur magis, quia
earum partium tactus inſolentior eſt, præter-
quam quod tenuioris ſunt cutis; vnde & labris
maxime titillamur.

Cur non iiſdem omnes inhorreſcunt pariter. 3.
C Nam alii cum veſtis rũpitur, alii cum ſerra acui
tur, vel ſcindendo trahitur; alii cum pumex ſe-
catur; alii cum lapillus mola perfrangitur; alii
cum cibos faſtiditos vident? R. Quemadmodũ
non eiſdem delectantur, ſed iuxta variam cor-
poris temperaturam; ita ob eandem varietatem
non iiſdem læduntur; ſed iis, quæ à cuiuſq; tem-
peramento ſunt alieniora.

Cur cum aqua etiam calida aſpergimur, hor-
D reſcimus tactu? R. Quia quod eſt per ſe in aqua 4.
timemus, nimirũ frigus. Quamuis igitur calida
exiſtat, naturæ tamē affectus in nobis excitatur.

Cur dentes frigidum magis, quam calidum 5.
ſentiunt, caro econtrario? R. Quoniam dentes
tenuioribus continentur meatibus, exiguoque
calore præditis: itaque aduerſum frigus minus
ferre poſſunt At caro calida eſt, quapropter à
frigido minus afficitur, à calido magis, quaſi i-
gnis igni adiiciatur. Ariſtot ſect. 34. problem. 5.

Cur duorum ſenſuum ratione homines vo-
E camus continentes, id eſt, actus & guſtatus, non 6.
cæterorũ? R. Quia voluptates nobis cum brutis
cōmunes per hoſce ſenſus adminiſtrātur; quod
igitur tale eſt, ſpernimus, erubeſcimus, probro
que damus. Vide Ariſt. ſect 28. problem 2. & 3.

Atq; hactenus de problematis, quæ ad exte-
riores animę potentias ſpectant. Neque vero de 7.
aliis eiuſdē animæ facultatibus inſtitutum per-
ſequimur, quoniam doctrinę popularis, qualem
F ſolet Ariſtoteles in problematis adhibere, mate-
riam non ſuppeditant. Illud ſupereſt, vt quem
laborem communium ſtudiorum gratia, Socie-
tatis IESV Conimbricenſe Collegium poſuit,
vniuerſæ Philoſophiæ edito curriculo, gratum
ſibi eſſe velit DEVS, qui & cœptis aſpira-
uit, & ad optatum exitum
promouit.

FINIS.

INDEX.

RERVM PRÆCIPVARVM QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR absolutiſſimus.

ACTIO.

ACtiones non diſtinguuntur per terminos, qui ad ipſas ordinantur. 158.d
Vna actio nõ eſt terminus alterius. 487 e
Actio virtutis per ſe fixa eſt, per accidens breui durat. 579 b
Actioni honeſtæ præter delectationem præmium debetur. 579.b c
Actio productiua formæ, & non vnitiua diſtinguitur ſpecie ab vnitiua. 36 e.f
Eadem actione formæ materiales producta & vnitæ. ibid.
Actio eſt animæ finis. 135 d
Non omnis actio coniuncta cum motu. 489.a
Actiones vitales creatæ à Deo ſolo elici non poſſunt. 154.c
Actio vitalis à potentia vitali elici non poteſt, niſi animæ inhæreat. ibid f
De duplici actione ex parte ſenſus & ſenſibilis. 263
Actione directa ſenſuum functiones non præconcipiuntur. 373 b
Per actionem immanentem nihil ad extra producitur. 489.c
Actio animæ extra corpus non eſt connaturalior. 601 a
Quotuplex ſit animæ actio. 611.c
In actione vitali cur potentia extra obiectum nec diuinitus feratur. 202.b
Per quam actionem verbum producatur. 487.e
Actiones voluntatis & intellectus quomodo ſubordinatæ. 548.c
Voluntatis actiones ſimpliciter liberæ. 536.a
Tres animæ vegetatricis actiones. 169.b

ACTVS.

DIuiſio actus in primum & ſecundum. 51
Actus ſecũdus nõ ſemper perfectior primo. 70.c
Probatur animã eſſe actus primus. 51
Anima actus corporis organici. 52
Prius eſt animam eſſe corporis actum, quam corporis principium. 135 f
Eiuſdem eſt actus, cuius eſt potentia. 73.a
Actus ſubordinati ab eadem potentia poſſunt elici. 170 f
Per actus & obiecta potentiæ diſtinguuntur 155.f
Actus vnius potentiæ ſpecie differentes, vni rationi formali ſpecificæ ſubordinantur. 156.a
Quomodo actus eiuſdem potentiæ ſpecie differentes vnius rationis eſſe cenſeantur. 56.c
Actus ſubordinati ab eadem potentia poſſunt eſſe. 170 f
Per actum amãdi efficitur impreſſio in mẽte 491.b.c
Actus ſupernaturalis viæ poteſt in patria continuari. 640 a
Intellectus poſſibilis bifariã dicitur eſſe in actu. 408
Quatuor intellectus actus deſignantur. 549.f
Intelligendi actus eſſe ſpirituales colligitur ex obiectis. 569 b
Qui actus intelligendi à ſenſibus ſint maxime alieni. 569 e
Ad actus appetendi requiritur iudicatiua notitia intellectus. 551.b
An ad actus voluntatis requiratur notitia iudicatiua intellectus. ibid.c
Poteſt diuinitus conſeruari actus voluntatis abſque vlla notitia. 549.a
Quam independentes ſint à materia actus liberi appetendi. 570 a
In actu intellectus conſtituitur felicitas. 545.c
Anima non ſemper actũ exercet intenſiſſimũ. 642.e
Anima ſeparata poteſt eoſdem ſpecie actus producere, quos producebat coniuncta. 639.b
Quid de naturali actu tenendum. ibid.
An anima ſeparata per actus intendat habitus. 642.c

ADMIRATIO.

VNde proueniat admiratio. 539.f
In quo conſiſtat admiratio. ibid.f
In qua potentia ſit admiratio. 539.c.d
Miracula ab admiratione nomen acceperunt. 539.a
Cur admiratio ſit cauſa delectationis. 540.b
In Chriſto fuit admiratio. 539.d

AER.

AEr cur non videatur. 218
Aerem innatum eſſe organũ audiendi. 273.a
Aer & aqua ſoni medium. 363.f
Aer & aqua ſunt medium, quo ſpargitur odor. 277.
Aer & aqua medium odoris 290.e

AEQVALITAS.

AEqualitas vniuerſum decorat. 97.e
Aequalitas poſitiua & negatiua. 98.a.b
Quæ æqualitas requiratur ad vniuocationem. ibid.c
Opinio aſſerens æqualitatem ſpecificam inter animam & Angelos. 590.b

AGENS.

AGENS ET AGERE.

Nihil agit prout actum eſt. 101.d
Agendi principium quomodo ſubſtantia eſſe poſſit. 194.e
Agens principale non poteſt eſſe ſua vis actiua. 153.c
Quomodo intelligendum, omne agens eſt patiente præſtantius. 423.e

ALIMENTVM.

Alimentum quo pacto contrarium eſſe debeat rei, quæ nutritur. 165
Alimentum quo pacto ſubiectum accretionis & nutritionis. ibid.

ALTERATIO.

Non alteratur proprie niſi quod ad corruptionem diſponitur. 177
Qui elicit ſenſationem non proprie alteratur. ibid.

AMOR.

Per actum amandi efficitur impreſſio in amante. 491.c
Quo pacto res amata ſit in amante. ibid.c
Amore nobilior cognitio. 545.c

ANGELVS.

Cur Angeli dicantur partes Vniuerſi. 651 f
Cur Angeli intelligentiæ, homines vero rationales dicantur. 480 e
Opinio aſſerens æqualitatem ſpecificam inter animam & Angelos. 590.a
Opinio Angelis præferens animam. ibid.b
Sententia pro Angelis. 590.e.f
Quæ fuerit Durandi opinio circa Angelorum exiſtentiam in loco. 653 d
Angelus Dæmonem impreſſo impetu impellit. 71.b
Corpora ab Angelis aſſumpta cur non organica. 72.f
Angeli humanum corpus formare non poſſunt. 87.f
Quæ propria ſunt in viuentium operationibus deſunt Angelis aſſumentibus corpora. 73 c
Angelus non eget ſpecie vt ſe intelligat. 434.a
Angelorum ſpecies vniuerſalia & ſimplicia diſtincte repræſentant. 439.a
Angelis non animæ ſunt inditæ ſpecies. 478 b
In Angelis non eſt intellectus agens. 422.e
Cogitationes quomodo Angeli cognoſcant. 451 f
Angelorum ſpecies intelligibiles præſtantiſſimæ. 432.e
Angeli percipiunt plura, vt plura. 502.f
Angeli cum ſe intelligunt, verbum exprimunt. 489.f
Angeli quomodo aliorum notiones percipiant. 452 f

ANIMA IN COMMVNI.

Animarum diuiſio ex Platone. 143 c
Academicorum error de anima. 71 f
Diſſidium de animæ natura. 24.f
Animam nihil eſſe qui putarint. ibid f
Falſa animæ deſcriptio ex Varrone. 66.b
Anima eſt actus primus corporis. 52
Prior animæ definitio. 57.a
Secunda animæ definitio. 135.a
Prior per poſteriorem oſtenditur. 132
Quomodo vna per alteram demonſtretur. 236.b
Animæ definitio ab effectis colligenda. 134.a
Triplex animarum varietas ex diuerſo modo operandi. 143.c
Cur tres animæ numerantur, nec tria genera, nec ſpecies dicuntur. ibid.f
Anima vt dicitur temperies. 61.a.b
A quibus ponitur harmonia. 60.f
A quibus quinta ſubſtantia. 61.c
Vnam animam aſſiſtentem poſuit Auerroes. 107.c
Non datur vna anima re ab omnib. ſeiuncta. 139
Anima quodammodo eſt omnia. 471.
Anima ſecundum Platonem formarum locus dicitur. 407
Animæ materiæ primæ confertur. 505.b
Animæ ſunt incompleta entia. 592.a
Vt inter figuras, ſic inter animas aliæ alijs perfectiores. 140
Quælibet anima non quamlibet materiam, ſed determinatam reſpicit. 97.d
Animæ humanæ contemplatio media inter phyſiologias & metaphyſicas. 5.d
Quid Patres ſenſerint de ſcientia animæ. 3.a
Vtilitas ſcientiæ de anima. 1.a
Ad moralem ſcientiam opportuna & ad Metaphyſicam. 1.d.2.c
Quomodo animæ contemplatio ad Phyſiologiam ſpectet. 8.d
Animæ ſubſtantiæ ſenſus inhærere qui putant. 318.a
Animarum origo occulta etiam apud Patres. 80.e
Solam animam rationalem indiuiſibilem qui tuentur. 115.f
Non ſola fide tenendum animam hominis eſſe indiuiſibilem. 114.b.c
Animas perfectorum animantium eſſe indiuiſibiles putat D. Thomas. 115.a
Qui animas omnes inſectiles fecere. 113.a
Qui diuiſibiles. 114.f
Anima tam diuiſibilis quam indiuiſibilis informat quamlibet partem corporis. 122. b.c.d
Anima diuiſibilis quomodo non ſit in qualibet parte corporis. 122.b.c

ANIMA PROVT CORPVS CONCERNIT.

Placita Philoſophorum in qua parte corporis Anima reſideat. 120 b.c
Quæ ſit dependentia animæ à corpore. 19.
Error de inductione animæ in corpus poſt partum. 90.a
Quomodo intelligendum animam non eſſe corpus, nec ſine corpore. 134.b
Coniunctio animæ cum corpore triplex. 217.f
Coniunctio animæ cum corpore neceſſaria ad intellectionem. 477.f
Animam coniungi corpori vt motorem, quomodo Plato exiſtimauit. 100.e
Anima in corpore operatur vt quo, extra corpus vt quod. 636.a

Anima in corpore eſt vt quo, & vt quod diuerſo modo. 8.c
Si anima ſine corpore non operatur, ſine corpore eſſe nequit. 221.
Ariſtoteles animas ante corpora non ponit. 85.e
Animarum antegreſſio. 85.f 86.a
Anima perfectius eſt in corpore, quam extra. 84.e
Quo ſenſu aliqui Patres animam corpoream aixerint. 68.d.e
Quid nomine corporis Ariſtoteles intelligat cum illud animæ tribuit. 71.f.72.a
Anima ſeparata ſine miraculo corpora aſſumere, ad noſq; remeare poteſt. 662.e
Veterum error de animæ corporalitate, vnde. 71.a.b
An anima primi hominis ante corpus fuerit. 86.c.d
Animæ ante corpora non peccauerunt. 85.b
Anima rationalis relatum tranſcendens ad corpus. 217.d.e
Cur anima non vniatur per accidens corpori. 105.e.f
Anima intellectiua cur corpori cōiungatur. 105.e
Error de inductione animarum in corpus poſt partum. 90.a
Animam humanā qui veteres corpus fecerint. 66.b
Ex anima & corpore cur vnum fiat, quærendum non eſt. 53
Anima ad corpus vt forma artificioſa ad ſubiectum. 54
Item ſicuti aſpectus ad oculum. ibid.
Prius eſt animam eſſe corporis actum quam operationis principium. 135.f
Vnam animam ſucceſſiue multa corpora informare qui putarunt. 106 e.f.107.a
Anima in corpore cognoſcit ſe per ſpecies non per ſuam eſſentiam: extra per eſſentiam. 504.f
Qua via anima ſe intelligat dum eſt in corpore. ibid.
Coniunctio animæ cum corpore neceſſaria ad intellectionem. 477.f
Quære Vnio.

ANIMA QVATENVS RATIONALIS, intellectualis & humana cognominatur.

Triplex animæ rationalis conſideratio. 8.a.b
Anima rationalis ſuprema formarum. 8.e
Animæ rationales vi ſeminis non propagantur. 82.a
Animæ rationales non fuerunt ante corpora à Deo creatæ. 83.f
Animæ rationales creantur à Deo non ab Angelis. 83.a
Dogmata de animarum ortu. 80.f
Anima rationalis ſpiraculi nomine denotatur. 584.c
Anima rationalis ſub quo conceptu non ſit natura. 12 e
Falſa ſententia de creatione animarum ab Angelis 88.f.89.a
Anima intellectualis ſphæra dicitur à Philoſophis 440.c
Anima intellectiua habet operationes eleuatas ſupra materiam. 66.d.e
Animam humanam ſpecie non diſtingui ab Angelo putat Origenes. 76.a
An omnes animæ intellectiuæ ſint pares dignitate. 92.a.b
Animam intellectiuam, eſſe ſpiritualem probatur ex Patribus & Conciliis. 66.c.d.& 67.c
Anima intellectiua ſubſiſtens. 75.d
Vide ſubſiſtentia.
Anima intellectiua ſecundum Ariſtotelem, & ſecundum fidem, vera eſt hominis forma. 102.a
Et naturaliter. ibid.b
Anima intellectiua vera eſt hominis forma, & qui negarint quoad omnes gradus. 100.f
Anima humana ſecundum gradum intelligendi vera eſt hominis forma. 102.b
De fide eſt animam hominis eſſe ſpiritualem. 582.a
Animam eſſe ſpiritualem colligitur ex actibus & ex acumine humanæ cognitionis. 569.d
De immortalitate animæ rationalis. 563.a.b
Quære Immortalitas.

ANIMA SEPARATA.

Animæ ſolum vt ſeparatæ naturale eſt ſine corpore operari. 602.a
Animæ ſeparatio à corpore non eſt ei naturalis. 600.a
Nec violenta. 604.a
Si ſeparatio ei eſſet violenta, foret regreſſio naturalis. 603.b
Similis eſt animæ ſeparatio primæ Angelorum productioni. 597.f
In quo conſiſtat animæ ſeparatæ ſtatus. 597.e
Anima per ſeparationem mutatur priuatiue, & modus poſitiuus ei non aduenit. ibid.e
Separatio animæ eſt præter naturam. 604.e
Anima ſeparata à corpore, nihil de ſubſtantia propria amittit. 106.a
Animæ ſeparatæ nulli loco ſunt addictæ. 655.e
In anima ſeparata potentiæ organicæ ſolum vt in radice. 150.b
Quæ potentiæ animam ſeparatam comitentur. 612.d.e
Anima ſeparata poteſt vti diſcurſu ad naturales notitias. 639.b
Qui animæ ſeparatæ diſcurſum, & compoſitionem concedant. 639.a
Habitus, & ſpecies in intellectu, & voluntate animæ coniunctæ reſidentes, eandem à corpore ſeparatam comitantur. 617.e.f
Quæ ſpecies & habitus in anima ſeparata conſeruentur. 620.c
Ab intellectu animæ ſeparatæ non fluunt ſpecies naturaliter. 397.b
Animæ ſeparatæ nouæ ſpecies à Deo infunduntur. 626.e
Probabile eſt animam ſeparatam ab obiectis ſpecies non abſtrahere. 629.a.b

Anima ſeparata intelligit per ſpecies acquiſitas & infuſas 633.d
Anima ſeparata diſtincte intelligit per ſpecies acquiſitas. & infuſas 635.a.b
Et per acquiſitas diſtinctius, quam quando erat in corpore 641.a
Anima ſeparata memoratiuas ſpecies acquirit. 644 f.
Anima ſeparata recordatur per ſpecies acquiſitas 619 f
Anima ſeparata, & Angelus an aliquando ceſſent à ſui cognitione 641.d.e
Anima ſeparata intuitiue plura cognoſcit 630 e.f
Vnde proueniat quod anima ſeparata ſingularia percipiat 442.b
Quære, Cognitio, Cognoſco.
Anima ſeparata poteſt ſe ponere in puncto 603.a
An anima ſeparata ad unionem corporis naturaliter propenſa ſit 604 a.b
Vide, Vnio.
Anima ſeparata poteſt eoſdem ſpecie actus producere, quos producebat coniuncta 639 f
Quære, Actus.

ANIMA VEGETATIVA, & Senſitiua.

Quid ſit anima vegetatrix 167
Anima vegetatiua tantum non eſt formaliter in anima tantum ſenſitiua 144 f
Viuere ab anima vegetatiua primo eſt 51
Tres animæ vegetatiuæ actiones 158
Homo non conſtituitur per ſolam animam ſenſitiuã 109 a
Falſa ſententia de creatione animarum ſenſitiuæ, & vegetatiuæ ab Angelis 88.d

ANIMATVM, ET Animus.

Animatum poſterius eſt anima 126
Inter animatum & inanimatum diſcrimen ibid.
Animus noſter medius inter æterna & caduca 2.c
Animi mores temperamenta ſequuntur 21

ANIMAL.

Animantia ſaltem perfecta primo à Deo ſunt producta 76.b
Quæ animalia viſu, auditu, & odoratu hominem excellant 354 e
An Ariſtoteles putet omnia animalia habere guſtũ 313.b
Quæ animantia vocis expertia 269 a
Animalia quæ non reſpirant, vocem non edunt 256
Animantibus perfectis inſunt omnium ſenſuum organa 347
Omnibus animantibus conueniunt tactus & guſtus 361 c. & 529
Animantibus imperfectis ſolus ineſt appetitus 526
Sola animantia indigent ſenſu 530
Quo pacto intelligendum quædam animalia ſola imaginatione viuere 141
Nullum animal caret facultate imaginandi ſaltem imperfecta 139

APPETIBILIS.

Appetibile, aut bonum eſt, aut apparens bonum 522

APPETITVS.

Appetitus naturalis quid ſit 555.b
Appetitus in nobis, alius rationalis, alius ſenſitiuus 554 d
Diſtinguuntur ſpecie 555.b
Diſcrimina inter illos ibid.e
Appetitui membra deſpotice obediunt 556.e
Nihil derogat appetitui hominis ſubiici potentiis ſuperioribus 559.a
Appetitus quomodo concurrat ad motum 555.e
Appetitus cauſa vniuerſalis motus 556.f
An anima habeat elicitum appetitum ad reunionem cum corpore 606.f
Quæ appetitum ſciendi excitent 12 c
Appetitus liber hominis ad æterna ſe extendit 577.c
Appetitio beatitudinis in homine quàm ſit ardens 573.c
Appetitus naturalis in homine ad vitam beatam 572.e
Et ad immortalitatem ibid.a
Voluntas tribus modis mouet appetitum 536 f
Appetitus & intellectus practicus ſunt principia motus progreſſionis 521

AQVA.

Aquas ſub terris non videri quibus rationibus probetur 248 b
Aqua ſub terra non videtur ſine aliquo lumine 250.b
An ex aqua ſolum percuſſa fiat ſonus, problema. 159.b
Indicia latentis aquæ 247.f
Sint aquileges necne, vtrumq; probabile 249.b
Pro aquarum inſpectoribus 248 c
Cur cum aqua etiam calida perfundimur, inhorreſcamus 692 e

ARBOR.

Mira arboris natura 142.a
Arbores ſenſu præditas qui putauerint: quæ ſententia à D. etiam Auguſtino probatur 143.a
Arbores virtute attractrice, & expulſiua non ſenſitiua potentia, noxia reiiciunt, commoda trahũt 144.c
Radices in arboribus ſuperiores partes ſunt 163

ARISTOTELES.

Ariſtotelis in ſubſcribendo modeſtia 116
Ariſtoteles an negauerit infinitum in rebus materia expertibus 111.d
An Ariſtoteles putet omnia animalia habere guſtũ 13 b
Quid Ariſtoteles de ſede olfactus 295.c

AVDIO.

Cur nox ad audiendum aptior 685.c
Audiunt talpæ ſub terra 266.d

Cur

Cur quæ audiuntur delectant magis, quam quæ leguntur. 681.f

AVDITVS.

AVditus poſt viſum cæteris ſenſibus exactior. 272.d.e
Auditus ad doctrinam, aſpectus ad experientiam inſeruit. 354.b
Quo pacto auditus inſtrumentum à ſono moueatur. 251
Vbi audiendi facultas inſideat. 272.b
Auditoriæ facultatis inſtrumentum. ibid.d
Inſtrumentum audiendi dicitur aer analogicè. 273.b

AVRIS.

AVrium varietas. 680.c
Cur natura aurium anfractus molita ſit. 271.b
Aures morum oſtentatrices. 681.a
Cur pudentibus aures rubeſcant. ibid.
Cur auris memoriæ locus dicatur. 680.e
Faneſiis adeo erant prægrandes aures, vt more veſtium totam corpus contegerent. ibid.b
Vndenam tam varii ſoni in ægrotantium auribus exiſtant. 681.e

BEATITVDO.

APpetitio beatitudinis in homine quam ſit ardens. 573 d

BEATVS.

BEati in cœlo quo pacto edant vocem. 266.e
Beati verbum exprimentes feruntur in Deum immediate. 490.b

CALOR.

NVllum viuens eſt ſine calore 167
Calore & alimento exequitur anima munus nutritionis. 165

CAVSA.

CAuſæ materialis in quib. coincidere poteſt cum efficiente. 474 d
Ex duabus cauſis partialibus non ſemper qualibet ſe ſola effectum producere valet. 195.a
Anima formalis, finalis, & efficiens cauſa eſt. 160
Cauſam nutritionis ignem eſſe qui ponebant, 617.e
Appetitus cauſa vniuerſalis motus 556.f

CEREBRVM.

A Cerebro nerui deriuantur. 323.d
In cerebro hoſpitantur ſenſus externi. 376.d
Ex ventriculis cerebri non colligitur efficaciter numerus ſenſuum internorum. 387.b.c
Cur vna Solis virtus diuerſos præſtet effectus, non vero in ſenſione id efficiat vna cerebri virtus. 357.b.e

CHRISTVS.

IN Chriſto fuit admiratio. 539.d
Chriſti infuſa ſcientia. 637 a
Anima Chriſti non indiguit conuerſione ad phantaſmata. 511 f
Quid ſenſerit Durandus de deſcenſu animæ Chriſti ad inferos. 653.e.f
Chriſti animam in perpetuum duraturam docet fides. 580.e.f
Mutatio circa ſpecies in Euchariſtia nō circa Chriſtum fit. 598.b.c

COGITATIO.

COgitationes cordis nulla ſpecies naturaliter repræſentat. 452.e
Cogitationes ſolus Deus cognoſcit. ibid.e
Cogitationes quomodo Angeli cognoſcant. ibid.f

COGITATIVA.

DAnda eſt cogitatiua diſtincta à phantaſia. 392.a.b
Cogitatiua circa res ſenſatas & inſenſatas verſatur ibid.a
Diſtinctio inter cogitatiuam, & memoriam 393.d
Cogitatiua ſeu phantaſia ratio particularis 401.e.f

COGNITIO.

OMnis cognitio fit per expreſſionem rei cognitæ. 490.f
Cognitio ſupernaturalis non impedit naturalem cognitionem eiuſdem rei. 575.a
Cognitio ſupernaturalis animæ non eſt diſcurſiua. 637 f
Cognitio aſſimilatio eſt inter cognitum & cognoſcēs 485.f
Cognitio fit per ſimilitudinem inter cognitum & cognoſcens. 61 a
An cognitio animæ ſeparatæ ſit clarior quam coniuncta. 651.c
Quid dicendum de cognitione animæ quoad ea, quæ apud nos geruntur. 648 a.b
Quæ ſimilitudo requiratur inter cognoſcentem potentiam & rem cognitam. 498.f
Non eſt diſcurſiua ſupernaturalis animæ cognitio. 637.f
Cognitio amore nobilior 545.d
Ad euidentem cognitionem non ſat eſt argumenta impoſſibilitatem ſuadentia diluere. 656.f

COGNOSCO.

ANima diſtincte cognoſcit omnia ſenſibilia. 647.b
Anima ſeparata ſe, ſuos actus, potentias & alias animas diſtincte cognoſcit. 648.b
Per quid anima alias animas cognoſcat. ibid.
Probabile eſt animam ſeparatam naturali & diſtincta cognitione Angelos, eorum proprietates, & operationes noſſe, non v. cordis cogitationes. 648 a
Vnde proueniat quod anima aliquas res ſupernaturales non cognoſcat. 649.b
Cognoſcit anima naturaliter aliquarum rerum poſſibilitatem & exiſtentiam. 651.d
Item rerum exiſtentium perſonalitates & exiſtentiam. ibid.f
Res aliquas ſupernaturales anima cognoſcere naturaliter non poteſt. ibid.
Cognoſcit anima in Deo extraordinariam potentiam actiuam. 651.f
Non ſemper anima indiget ſimilitudine obiecti vt illud cognoſcat. 647.f

Cognoſcit intellectus actum potentiæ cogitatricis. 497 c
Intellectus quomodo cognoſcat ſuos habitus. 505 f
Intellectus ſupernaturalis actus diſtincte cognoſcere non poteſt. 507 d
Intellectus plura vt plura ſimul poteſt cognoſcere. 505 f
Circa prima principia intellectus non errat. 622

COLOR.

Coloris definitio. 213
Duplex coloris definitio impugnatur & defenditur. 218 f
Color ſuperficies Pythagoræ. 220 a
Colorem & lucem idem eſſe qui putent. ibid. b
Colores apparentes lumen ſunt. 221 c.d
Veri colores à luce diſtinguuntur. 221 e
In quo veri & apparentes colores conueniant, & diſſideant. 223 d
Apparentium colorum diſtinctio & varietas. 223 f. & 224 a
Colores oriuntur ex temperamento certo primarum qualitatum. 224 b
Qui colores qualibet elementa ſequantur. ibid. e
Colorum mutatio vnde. 227 b
Color ex ſe viſibilis. 221 d
Quidam colores cur aſpectui officiant. 222 d e
Color diuiduus ratione ſuperficiei. ibid. d
Color elementis non ineſt. 223 d
Color colorem non generat, ſed odor oderem. 290 e
Color & lux ſunt cauſæ partiales ſpecierum productarum. 230 b
Colores extremi. 225 f
Medii colores præcipue quinque. 226 e
Coloris candidi præſtantia. ibid. e
Coloribus imponuntur nomina à rebus in quibus viſuntur. 227 b
Colores etiam in lucidis corporibus non niſi in externa ſuperficie videntur. 219 b.c

CONCEPTVS.

Dantur conceptus rerum ſingularium. 496 c
Conceptus rerum immaterialium eliciuntur ex ſpecie materialium. 451 f
Anima rationalis ſub quo conceptu non ſit natura. 12 a
Ex imagine infimæ ſpeciei elici poteſt conceptus naturæ genericæ, & ſpecificæ. 448 b

COR.

Cor principium remotum ſentiendi. 376 b
In corde ſenſus communis ex Ariſtot. 375 d
Eundem medici in cerebro ponunt. ibid. & 396 f
Cogitationes cordis naturaliter nulla ſpecies repræſentat. 452 e
Anima ſeparata cogitationes cordis non valet cognoſcere. 647 e
Cordium inſpector ſolus Deus. 452 e

CORPVS.

Corpus viuens complectitur materiam & formam. 52
Corporum naturaliũ & artificioſorũ comparatio 51
Corpus organicum quid. 44
Corpus organicum vt antecedat animam. 72 e
Corpus maris & fœminæ quot diebus efformetur. 90 f & 91 a
Corpus humanum præſtantiſſimi temperamenti. 104 c
Corpus humanum Angeli formare non poſſunt. 86 a b
Corpora ab Angelis aſſumpta cur non organica. 72 f
Corpus Chriſti momento efformatum in materno vtero. 91 e
Corpora mollia & leuia poſſunt ſe tangere, non aſpera & inæqualia. 325 d.e
Corpora dura, leuia, & concaua aptiora ad ſonum. 250
Trium corporum concurſu ſonus fit. 247 a
Corpus percuſſum & percutiens cauſa ſoni. 252 a
Corporum ſoliditas & multitudo non neceſſaria ad ſoni generationem. 260 d
Corpora leuia cur ſonent magis. ibid e
Corpus ſimplex, purum, ſapidum non eſt. 307 b

DEFINITIO.

Definitionis inueſtigandæ triplex via. 16
Definitionum tria genera. 125
Definitio conſtans ex duplici genere cauſæ demonſtratio appellatur. ibid.
Definitio animæ exponitur & traditur à folio. 57 vſque 59
Prior animæ definitio per poſteriorem oſtenditur. 131
Secunda animæ definitio vna eſt. 133 d.e
Quomodo vna animæ definitio per alteram demonſtretur. 134 e
Definitio animæ ab effectis colligenda. 18
Definire quomodo ſoleant Philoſophus, Medicus, Dialecticus, Mathematicus, Metaphyſicus 225 a b c
De ſingularibus cur non eſt definitio. 95 e

DENS.

Primores dentes vocis regimen tenent. 268 d
Cur dentes frigidum magis quam calidum ſentiant. 691 e
Dentes cur ficus offendant. 690 e

DEVS.

Solus Deus cordium inſpector. 452 e
Deus non decipit. 201 d
Deus non eſt principium internum vitæ noſtræ. 134 a
Deus animantia ſaltem perfecta primo produxit. 76 d
Deus aliqua etiam poteſt efficere vt agens particulare. 633 b
Deus poteſt ſeiungere potentias ab anima. 154 b
Deus ſe ſolo actiones vitales creaturæ non elicit. ibid e

DIFFERENTIA.

Multiplices rerum differentiæ. 242 b
Differentiæ per ſe non contrahuntur. 98 c
Natura ſpecifica non contrahitur per inæquales differentias. 97 a

Differentiæ eſſentiales non ſumuntur à potentiis. 153 f

DISCVRSVS ET DISCVRSIVVS.

VNde diſcurſus in homine. 638.e
Ægidius animæ diſcurſum negans concedit compoſitionem. 638.e
In acquiſitione ſcientiæ diſcurſu magis quam vſu opus eſt. ibid.e
Non eſt diſcurſiua ſupernaturalis animæ cognitio. 637.f
Quid dicendum de naturali, poſita identitate angelici & humani intellectus. ibid.a
Qui animæ ſeparatæ diſcurſum & compoſitionem concedant. 639.b

DIVISIO, ET DIVISIBILIS.

DIuiſio entis. 50
Diuiſio ſubſtantiæ. ibid.
Diuiſio actus in primum & ſecundum. ibid.
Diuiſibile quot modis. 112.e
Anima diuiſibilis quomodo non ſit in qualibet parte corporis. 1.2,a
Quære anima in communi.

DOLOR.

DOlor proprius affectus eſt corporis. 329. d
Qua ratione dolor & voluptas pertineant ad tactum, quæ ad appetitum. 228.f
Dolor & voluptas an ad tactum pertineant. 328 d
Doloris & voluptatis cauſa. ibid.e

ECHO.

CVr Echo vltima reddat verba. 226 a
Quomodo fiat Echo. 684.a

ECSTASIS.

DIſcrimen inter ligationem potentiarũ in ſomno & Ecſtaſi. 513.a
Qua ratione ad ecſtaſim requiratur ſenſuum operatio. 578.f
In ecſtaſi poteſt anima ceſſare ab omni operatione diuinitus. 514 a
Ecſtaſim animæ naturaliter poſſe euenire pro vtraq; parte probabile. 513 e.f.
In perfecta ecſtaſi non eget anima phantaſmatum concurſu. 512.a
In ecſtaſi an operationes naturales intermittantur. ibid.a
Melancholici cur ad ecſtaſim procliuiores. 115 a

EFFECTVS.

VNde proueniat vt effectus non ſemper cauſæ aſſimiletur. 19
Ab effectis animæ definitio colligitur. 18

ELEMENTVM.

ELementis non ineſt color. 221.a
Elementa inodora. 283 f.

FALSITAS.

FAlſitas non datur in compoſitione & diuiſione phantaſiæ. 471
In ſecunda operatione intellectus datur falſitas per ſe, in prima per accidens. 466

FAMES.

FAmes quid. 139
Vbi ſenſus alimenti ibi fames & ſitis. 138
Fames quomodo ſpectet ad tactum. 229.d

FELICITAS.

IN actu intellectus conſtituitur felicitas. 545.e

FIGVRA.

FIgura agere ſeu definire quid apud Ariſtotelem. 59 c
Figuræ plures in eodem eſſe non poſſunt. 502.e

FOETVS.

QVi fœtum necat ante infuſionem animæ intellectiuæ non eſt homicida. 90.e
Fœtus materia informatur anima vegetatiua, deinde ſenſitiua, vltimo intellectiua. ibid.a.b

FORMA.

FOrmarum triplex genus. 114.d
Formarum ſuprema, anima rationalis. 8.e
Forma conſtituit hoc aliquid. 51
Forma & finis ſæpe coincidunt. 21
Forma naturale eſt vniri corpori. 84 c.d
Formæ ſubſtantialis duplex indicium. 99 a
Formæ materiales eadem actione productæ, & vnitæ. 76 d
Forma rem in certa ſpecie conſtituit, & ab aliis ſeiungit. 101.a b
Formæ cauſalitas. 105.b
Inter informationem animæ vegetatiuæ, ſenſitiuæ, & intellectiuæ mediat tempus. 90.a
Forma non materia, viuentia terminat. 163
In quo ſtatu forma poſſit pati violentiam. 603.a
Nulli formæ ſeparatio violenta. ibid.e

GALENVS.

GAlenus quomodo ſenſus externos colligat. 389.a
Galeni error quod anima eſſet temperies. 62.e
Galeni exempla de viſili lædente viſum. 338.b. & 339.a
Quid Galenus de operculo olfactus. 297.e
Galeni placita de animæ immortalitate. 564.e

GENERATIO.

OPiniones de progreſſu generationis. 88.d.e
Quomodo generans proli conferat potentias. 180
Homo non animus eſt præcipuus finis generationis. 87.d
Homo hominem generat, etſi formam non producat. ibid.b
Conditiones ad generandum neceſſariæ. 159.a
Ad generationem pertinet alimentum quatenus ſuperfluum. 168

GRAVITAS.

GRauitas & leuitas à forma ſubſtantiali differunt realiter. 153.a

GVSTVS.

DIſcrimen inter guſtum, & reliquos ſenſus. 303
De neceſſitate guſtus. 312.f
Guſtatus organum. 313.e
Guſtus acrior in linguæ acumine. 314.e
Guſtatus ſenſiterium. 306
Guſtatus ſenſus alimenti. 377.e
Guſtus præcipuus alimenti explorator. 353.b
Guſtus ſpecie diſtinctus à tactu. 312.a

Guſtus

Guſtus & tactus omnibus animantibus conueniunt. 353 c
An putet Ariſtoteles omnia animalia habere guſtum. 313 a. b

HABITVS.

Habitus ſcientiarum non ſunt homini ingeniti. 477. d
Non dantur habitus primorum principiorum à natura ingeniti. 479. f
Cur ijdem naturales dicuntur. ibid. f
Habitus concluſionum non pendent in conſeruari ab habitibus principiorum 621. c
Qui habitus & ſpecies animam ſeparatam concomitentur. 620. d
Intenſio habituum certum vendicat terminum. 641. c
An ex maxima intenſione habitus poſſit anima inſanire. ibid. f
Quomodo intellectus ſuos habitus cognoſcat. 505. a
Idem dicēdum hac in re de voluntatis habitibus, ac intellectus. ibid. b

HOMO.

Homo pars mundi nobiliſſima. 85. d
Homo non conſtituitur per ſolam animam ſenſitiuam. 108. b
Non quælibet pars hominis dicitur homo. 124. d
Homo non anima eſt præcipuus finis generationis. 87. d
Homo hominem generat, eſto formam nō producat. ibid b
Cur homines rationales, Angeli vero intelligentiæ dicantur. 480 e
In homine duplex os. 495. d
Homini omnes ſenſus inſunt. 343
Homo raro ſomniat odores. 302. a
Homini nō eſt datus olfactus ad philoſophādū. 302 f
Quæ animalia viſu, auditu, & odoratu hominem excellant. 354. e
Homo non percipit tot odorum differentias, quot cætera animantia. 300 c. d
Quid ſit humanam ſpeciem poſtremum, & minimum eſſe. 139

HVMOR ET HVmiditas.

Humores in oculo tres. 238. f
Humor cryſtallinus in medio aliorum. 242. d
In humore cryſtallino viſionem fieri, qui putent. 238. c. d. e
Quæ ſit tunica humorum in oculo. 239. a
Humiditas iuuat ad receptionem ſpecierum. 391 f

IGNIS.

Cur ſupremus ignis non videatur. 218. b

IMAGINATIO.

Quid ſit imaginatio. 387.
Imaginatio ab intellectu diſtinguitur. 379.
Et ab exiſtimatione. ibid.
Nullum animal caret facultate imaginandi ſaltem imperfecta. 139
Imaginatio quomodo omnibus animantibus conueniat. 399. e
Quo pacto intelligendum quædam animantia ſola imaginatione viuere. 141.

IMMOBILITAS.

Immobilitas ad locum ex immenſitate concluditur. 655. a
Loco immobilia cur dicantur conchylia. ibid. d
Opinio aſtruens animas localiter immobiles. 653. f

IMMORTALITAS ET immortalis.

Immortalis bifariam 563. b
De immortalitate animæ rationalis. ibid. e. f
Qui ex Philoſophis animæ immortalitatem aſtruxerunt ibid f
Huius immortalitatis propugnator Plato. 564. a
Epicureorum ſecta animæ immortalitatem negauit. 564. c
Animæ immortalitas demonſtratur. 568. e
Probabile eſt Ariſtotelem ad immortalitatem animæ magis inclinaſſe. 567. d
Qui volunt Ariſtotelem animum credidiſſe mortalem, & quibus de cauſis. 565. a
Qui oppoſitum credidiſſe opinentur, & ex quibus locis id deprehendant. 565. a. b
Qui eum ea in re dubium fuiſſe opinentur. 567 e
Galeni placita de animæ immortalitate. 574. d
Non datur locus dubitandi de animæ immortalitate. 563. d
Certior eſt animarum immortalitas, quam Angelorum. 588.
Animam eſſe natura ſua immortalem fide tenendum. 583. d
De fide eſt animam hominis non extingui. 580. f
Animæ immortalitas temere negabitur à philoſopho. 575. e
Eleazari dictum de animæ immortalitate. 580 f
Animæ independentia à materia eam arguit immortalem. 571. a
Quæ item rationes id arguant. 572. a. b

INDIVISIBILIS.

Indiuiſibile duobus modis 461
Anima indiuiſibilis quomodo eſt in qualibet parte corporis negatiue. 123. f. & 124. a
Quære anima in communi.

INGENIVM.

Ingenij indicium vt eſt mollitudo carnis. 98. f
Mollitudo aquea index boni ingenij non eſt. 275

INTELLECTIO.

Intellectio eſt actio. 488. c
Intellectionem eſſe qualitatem qui putent. ibid. f
Intellectionem & ſpeciem idem eſſe aliquorum fuit ſententia. 490. e. f
Ad intellectionem neceſſaria coniunctio animæ cum corpore. 477 f
Intellectio realiter differt ab ſpecie intelligibili. 492. e
Per intellectionem verbum non produci qui putent. 483. a. b
Verbum eſt propter intellectionem. 490. e
Principium intellectionis extra intellectum eſſe non poteſt. 440. e. f

INTELLECTVS IN Communi.

Intellectus potentia ſpiritualis. 573.a
Intellectum vnum ſeparatum poſuit Auerroes. 107.c
Non eſt vnus omnium intellectus. 109.b
Intellectus non eſt pura potentia in genere entium. 475.b
An ſit pura potentia in genere intelligibilium. ibidem,c
Nudus intellectus diſtinguitur à ſe, vt eſt ſpecie conſignatus. 474.e
Intellectus vnus ſpecie. 480.b.c
Vnitas intellectus colligitur ex vnitate ſenſus communis. 468
Intellectus ſemper ſibi præſens ſecundum eſſe reale, non obiectiuum. 505
Intellectus reflectere poteſt ſuper vnum, & alium actum, & ſic deinceps. 507.b
Intellectus ſolus ſupra ſe reflectitur. 373.a
Intellectus cognoſcit actum potentiæ cogitatricis. 496.d.e
Intellectus dicitur ſcientia in actu. 413.
Intellectus in tribus conuenit cum ſenſu. 405
Intellectus & res intellecta quo pacto ſint idem. 411
Intellectus imperfectus eſſet, ſi non formaret conceptus rerum ſingularium. 498.d
An intellectus potētia præcedat intellectum in actu. 414.& 466.
Intellectus realiter differt à voluntate. 547.a b
Intellectus & voluntatis actiones ſubordinatæ. 548.a
Intellectus etiam in ſomno poteſt operari. 558.e
Intellectus quomodo patiatur ab obiecto. 411
Quomodo intellectus ſuos habitus cognoſcat. ibid.
Idem dicendum hac in re de voluntatis habitibus ac intellectus. 506.b
Intellectus non eſt abſtractior à materia, quam anima. 103.a
De æqualitate intellectus Angelici & humani. 591.a
Vnde colligatur aliqua diuerſitas inter hos intellectus. 591.a.b
Intellectus & phantaſma quomodo dicantur cauſæ ſcientiam. 508.d.e
Quo pacto cognoſcat intellectus ſe eſſe ſpeciebus conſignatum. 433.d
Non ſemper intellectus res cognoſcit per proprias earum ſpecies. ibid.e
Quo pacto intellectus acquirat ſpecies rerum ſingularium, & communium. 439.b
Vide ſpecies.

INTELLECTVS AGENS.

Opiniones de intellectu agente. 416.a
Dandus eſt intellectus agens. 414
Illius attributa. 419.b
Intellectus agentis munera. 423.e
Intellectus agens non datur in Angelis. 422.e
Singulis hominibus ſinguli inſunt intellectus agentes. 422.c
Intellectus agens non intelligit. 427.a
Quo pacto dicatur concurrere ad intellectionem. ib.e
Intellectus agens quomodo illuſtret phantaſmata. 423.f.& 424.a
Cur dixerit Ariſtoteles intellectum agentem habere ſe vt artem ad poſſibilem. 428.a
Item, cur habitum appellauit. ibid.e
Diſtinguatur ne intellectus agens realiter, an formaliter ab intellectu patiente 419.e
Intellectus agens producit ſpecies rerum earum, quarum phantaſmata habemus. 444.e
Ab illo produci ſpecies omnium ſubſtantiarum corporalium. 445.c
Ab intellectu agente elici poſſe ſpecies rerum ſine impedimento qui aſſerant. 371.b
Aliquando ab intellectu agente eliciuntur imagines infimarum ſpecierum. 426.e
Ab intellectu agente ſpecies intelligibilis qualitatū, relationum & actionum corporalium edi poſſunt 446.d.e.f
Cur intellectus agens, & patiens diſtinctus. 183.f
Intellectus agens, datus vt de ſpeciebus animam commodet. 478

INTELLECTVS PATIENS.

Datur intellectus patiens. 472
Intellectus poſſibilis non eſt corporeus. 406
Intellectus poſſibilis eſt omnia potentia. ibid.
Intellectus poſſibilis non eſt in organo corporeo. 408
Bifariam dicitur eſſe in actu. 408
Intellectus poſſibilis actiua potentia eſt. 187.e
Intellectus patiens agenti præcellit. 423.a
Quo pacto intellectus poſſibilis ab intelligendi actu patiatur. 427.a
Intellectus patiens collatus cum obiecto eſt potentia paſſiua tantum. 473.a b
Qui velint eundem comparatum cum intellectione eſſe quoq; potentiam paſſiuam. 473.f
Intellectus patiens actiue concurrit ad intellectionem ſuam. 474.a
Intellectus poſſibilis generum ſpecies producit ſublatis impedimentis. 447.b
Aliquando etiam elicit ſpecies infimarum ſpecierū. 427.a

INTELLECTVS PRACTICVS, & ſpeculatiuus.

Intellectum practicum, & ſpeculatiuum non eſſe potentias realiter diſtinctas. 467
Obiecta practici & ſpeculatiui intellectus accidentaliter diſtinguuntur. 480.f
Intellectus practicus & appetitus ſunt principia motus progreſſionis. 521
Non requiritur iudicium intellectus practicum, vt voluntas operetur. 505.a
Nec ſpeculatiuum ex multorum ſententia. 550.b.c

INTELLIGIBILIS ET Intelligibilitas.

Quid ſit intelligibile actu & potentia. 426.a
Intelligibilitas quo pacto ſpecie ſit vna. 158.a
Intelligendi vis corpori affixa non eſt. 129

INTELLIGO.

Intelligere eſſe recipere ſpeciem qui putent. 492. b.c
Intelligere eſſe quoddam pati, quo pacto intelligendum. 493.a
Per intelligere diuinum eſſentiale non gignitur verbum. 490.b
Cur mens non ſemper ſe intelligat. 411

IRA ET IRASCOR.

Ira quid ſit. 21
Qui cito iraſcitur. ibid.
Qui tarde. ibid.

LACHRYMA.

Lachrymas damnati non effundunt. 613.c

LEVITAS.

Leuitas à forma ſubſtantiali differt realiter, 153

LINGVA.

Linguæ compoſitio. 313 d
Linguæ muſculi. ibid.e
Qua in parte linguæ inſit potentia guſtandi. 314.a
In linguæ acumine guſtus acrior. ibid.c
Vitia linguæ. 684.d

LVMEN, LVX, LVCIDVS.

Quid lumen. 213
Lumen non eſt corpus. ibid.
Lumen requiritur ad viſionem ratione medii & obiecti. 229 b
Lumen & colorem idem eſſe qui putent. 220.b
Lux & color ſunt cauſæ partiales ſpecierum productarum 229 b
Cur ſola lucida corpora & non coloroſa in tenebris videantur. 215
Sine aliquo lumine non videbitur aqua ſub terris. 250.b

MATERIA.

Materia non eſt hoc aliquid. 51
Materia plantarum organis prædita, non homogenea. 53
Materia rerum inferiorum eiuſdem ſpeciei 65.c
Materiam determinatam quælibet anima reſpicit. 97 d
Materialia poteſt ſite tantum intelligibilia. 4'3
Materia fœtus informatur primum anima vegetatiua, deinde ſenſitiua, vltimo intellectiua. 90.a.b

MEMBRVM.

Membrum perfecti animalis auulſum cur palpitet. 114 c

MEMORIA.

Non eſt neceſſaria duplex memoria. 195.b
Memoria ſenſitiua danda. 392.d
Eius diſtinctio à cogitatiua. ibid.e
Memoriæ locus. 571.c

MORS.

Mors alia naturalis, alia violenta. 601 f
Mors quo pacto differat à ſeparatione. 597.e

MOTRIX VIS.

Vnde deriuetur vis executrix motus. 557.d
Motricis facultatis variæ ſpecies. 664.a
De potentia executrice motus. 556.a
In homine duplex potentia motrix. 538.b.c
Motrix facultas ab intellectu & voluntate realiter diſtinguitur. 657.b
Duplex in animalibus vis motiua, naturalis & animalis. 554.f
Vis motiua actiue concurrit ad motum. 517.b
Virtus motiua ad animales pertinet facultates. 560.e
Potentia motiua propria animæ ipſam ſeparatam comitatur. 615.c
De potentia motiua animæ. 653.d
Argumenta probantia potentiam ſui & aliorum motricem. 652.e.f
Potentia animæ motrix definita eſt. 670.d
Vis motrix ſeparata mentib. ad conuentus, digreſſioneſq; obeundas inſeruit. 657.c.d

MOTVS.

Variæ ſpecies motus. 669 a
Ad motum quæ potentiæ concurrant. 555.d
Ad motum ſpiritus animales exiguntur. 558 e
Ad motum non requiritur rationis libertas. 558.e
Ratio deliberans primum motus principium. 526
Cauſa vniuerſalis motus appetitus vis motrix particularis. 556 f
Intellectus practicus & appetitus ſunt principia motus egreſſionis. 521
Motus ab externo ſenſu non percipitur perfecte. 204.c
Triplex genus eorum quæ animali motu cientur. 555.a
In animali motu tria. 523
Nullus motus, Deo excepto, abſque aliqua qualitatis impulſiua impreſſione, motum exercere valet. 668.e

MOVEO.

Quo pacto moueatur anima, mota ſola manu. 124 a
Nullum animal mouetur ſine influxu appetitus & imaginis. 559.d
Qui ſe in orbem mouent, cur vertiginem patiantur. 558.c
Anima in patria & ſe & corpus primario mouebit. 660.c
Anima dum in corpore detinetur à ſe ipſa moueri nequit. ibid.

MVNDVS.

Mundi perfectio non variatur variatis indiuiduis. 94.f

NARES, NASVS.

Narium partes. 292.d
Animantibus alia pro naribus inſtrumenta data à natura. ibid.d
Nares elephantis pro manibus. ibid e
Nares inſeruiunt ad attrahendum & emittendum aerem. 292 b
Cur pueri omnes reſimato ſint naſo. 690.b
Quæ ſternutationis cauſa. ibid.

NATVRA ET NATVRALE.

IN natura nihil otioſum. 82.f
Cur Philoſophi de natura obſcure ſcripſerint. 13.
Natura per ſe non intendit malum. 85.c
Naturale quot modis. 598.e
Anima rationalis ſub quo conceptu non ſit natura. 12 e.

NERVVS.

NErui à cerebro deriuantur. 323 d
Nerui viſorij duo. 239 b.c
Non ſit viſio in congreſſu nerui optici. 241.f
Nerui optici non coniunguntur. 242.e f

NOTITIA.

QVid notitia intuitiua & abſtractiua. 197.b
An requiratur ad actus voluntatis notitia iudicatiua. 551.b
Eadem ſpecies poteſt inſeruire notitiæ intuitiuæ & abſtractiuæ. 449.f.& 450.a
Notitiam abſtractiuam ſenſus externi non elicient etiam diuina vi. 199.c

NVTRITIO.

ANima exequitur munus nutritionis calore & alimento. 167
Cauſam nutritionis ignem eſſe qui ponebant. 161
Alimentum quo pacto contrarium debeat eſſe rei, quæ nutritur. 166
Alimentum quomodo ſubiectum accretionis & nutritionis. ibid.

OBIECTVM.

OBiectum adæquatum & inadæquatum ſenſuum externorum. 200.f
In obiectum abſens, vt abſens externus ſenſus nulla vi ferri poteſt. 198 d
Amoto obiecto cur maneant ſpecies in ſenſibus externis. 195.b
Obiectum abſens cur ſenſui externo obuerſari videatur. 196.d
Eſſentia diuina continetur ſub obiecto adæquato intellectus. 201 f
Obiectorum conditio quo pacto in actus redundet. 201.c.d
Obiectum potentiæ dupliciter. 156 b
Cur ebrius obiecta circumagi videantur. 239 e

OCVLVS.

OCulorum varietas. 677.a
Oculorum ſitus. 237.a
Oculus natura aquea. 676.a
Qui cenſuerint oculos eſſe natura ignea. 235.c.& 674.f
Oculus ſine aſpectu æquiuoce oculus. 44.d
De oculorum præſtantia. 236.d
Cur oculi globoſæ figuræ. 237.f.& 238.a
Oculorum muſculi ſeptem. ibid.e
Oculorum tunicæ quinque. ibid.e
Quæ ſit tunica in oculo, qui humores, connexio & compoſitio. 239.a
Cur album oculi pingue & craſſum. 673.a
Quam humor Cryſtallinus figuram habeat. ibid.
Humores in oculo tres. 238 f
Oculorum temperamentum quale. 674.b
Oculi veluti pellucida ſpecula. 243 c
Cur agitatis oculis ſplendor appareat. 235.b
Quænam oculorum compoſitio ad videndum magis idonea. 240.b.c
Ex oculorum colore, atque magnitudine, qualis quiſque ſit, deprehenditur. 675.b.c
Cur qui in vnoquoque oculo duplicem habent pupillam faſcinandi vim ſortiantur. 675.d
Animalium multorum cur noctu fulgeant oculi. 676.d
Oculus aliquando habet ſpeciem, & non elicit viſionem. 360.a
Res ſpiritualis ab oculo videri non poteſt. 202.c.d
Cur puerorum oculi cæſiuſculi. 676.b
Facultas videndi ſemel amiſſa naturæ vi reſtaurari nequit. 679 c
Oculi quare gemini. 671.f

ODOR.

ODoris definitio. 279
Odor non eſt exhalatio, ſed qualitas. 167
Odores ſimplices & compoſiti. 284.e
Odor eſt ſicci, vt ſapor humidi. 279
Odoris medium aer & aqua. 277
Odor magis ſiccum, quam humidum reſpicit. 283 f & 285 f
Inter ſenſus potentia odorandi neceſſitate poſtrema, dignitate media. 298.d
Odoris quædam affectio. 291.c.d
Potentia odorandi in homine hebes. 273
Odorandi potentia vbi reſideat. 293.a
Odor plerunque diffunditur è re odorata per ſubſtãtiam fumeam. 287.f
Maior odorum, quam gemmarum abuſus. 284.f
Cur odores è longinquo ſuauius ſpirent. 285.f
Odores quidam appetentiam excitant, alij hebetant. 284.d.e
Non omnia ſaporum nomina odoribus quadrant. 284.c
Per analogiam ad ſapores ſpecies odoris diſtinguuntur. 275
Cur piſces odorentur, cum non reſpirent. 291.d
Bruta odores alios præter alimentitios etiam captant, & illis delectantur. 300.f
Odores homo raro ſomniat. 302.a
Odor extra exhalationem fumeam effunditur ſecundum eſſe intentionale. 288.b
Odor ad totam diſtantiam realiter non funditur. ibid.d
Vnus odor è contrario poteſt impediri. 289.a.b
Odorum ſpecies à vento rapiuntur. ibid c
Odor mulcet aliquando cerebrum. 281.d
Odor non nutrit. 281.b.c
Qui falſo dicantur odore nutriri. 279.c.d
Odor quomodo impropriè nutrire dicatur. 281.b
Odoris & ſaporis eadem cauſa, ſed tamen variata. 293.a.b
Odor odorem generat, non color colorem. 290.a

ODORATVS, ODOR ET Odoramentum.

QVæ animalia excellant hominem in odoratu. 354.e
Odoratus reſidet in tuberculis mamillaribus. 264 d.e
Odoratus vulturis. 300.b
In odoratu excellentia aliquorum animalium. 300.f
Alexandri ſudor odoratus. 283.d
Cum res odorata vaporem exhalat, non vbicunque percipitur odor, datur exhalatio odorifera. 287.f
Odorandi potentia neceſſitate poſtrema, dignitate media inter ſenſus. 298.d
Odoramenta recalefacta fragrantiora ſunt. 283.c

OLFACTVS.

MVltiplex olfactus ex inſpiratione commoditas. 297.a b
Olfactus perfectio duplex. 299.e
De ſede olfactus quid Ariſtoteles. 295.c
De operculo olfactus. 295.f
Olfactus hominis eſſentialiter non eſt deterior olfactu animalium, licet in aliquo ſit hebetior. 300 a.b
Olfactus eſt datus homini ad philoſophandum. 302.f
Animantia quæ non reſpirant, organum olfactus habent reconditum, cætera patulum. 278.

OLFACIO, OLEO.

NOn omnia animalia inſpirando olfaciunt. 291.f
Contra olentes iuuenes. 285.a

OPERATIO.

OPeratio intellectus diſtinguitur ex obiectis. 460.
Animæ operationes quo pacto conſiderari poſſint. 135.c
Sola anima humana operationem habet à materia impendentem. 75.e & 77 e
Anima intellectiua habet operationes eleuatas ſupra materiam. 66 d e
In ſecunda operatione intellectus datur falſitas. 465.

PASSIO, PATIOR.

PAſſio duplex. 411
Paſſiones animæ cum corpore communes. 11
Paſſiones animæ quatenus temperaturæ corporis attribuendæ. 70 e
Intellectus quomodo patiatur ab obiectis. 409

PERFECTVM.

PErfectum quid. 81.c. 83.a

PERSPICVVM.

PErſpicuum duplex. 217.c
Perſpicuum quid. 213
Quid ab Ariſtotele definitum ſit. 217.f
Perſpicuum indefinitum, vel ſuo, vel alieno lumine lucet. 217 o

PHANTASIA.

PHantaſia quid. 184
Phantaſia, ſeu cogitatiua ratio particularis. 401.e
Phantaſia qua ratione ſoli homini conueniat, & qua animantibus nobilioribus. 398.c
Phantaſia à ſenſu diſtinguitur. 381
Phantaſia hominis non differt ſpecie à phantaſia bruti. 404.b.c
Phantaſia percipit tempus. 446.b.c
Præter ſenſum communem danda eſt phantaſia. 391 e.f
Phantaſia à cogitatiua diſtinguitur. 392.e
Phantaſia quomodo multiplex potentia dici poſſit. 296 b.
Phantaſia quatenus promat ſenſiones. 292 f
Phantaſia & intellectus potentiæ ſubordinatæ 548.e f
In quo genere cauſæ concurrat phantaſia cum intellectu agente. 454.b.c.
Ad intellectionem ſingularium quid præſtet phantaſia. 441.b
Ad eliciendas intellectiones non eſt ſatis phantaſia. 420.a
Phantaſiæ non tribuitur ſpecierum intelligibilium productio, vt inſtrumento. 422 a
Phantaſia concurrit cum intellectu, vt inſtrumentum. ibid.b
Quid præſtet phantaſia in intellectione ſingularium. 441.b.
Phantaſia componit, diuidit, & diſcurrit circa ſingularia. 401.d
In phantaſiæ compoſitione, vel diuiſione non datur veritas, vel falſitas. 471

PHANTASMA.

AN phantaſma impreſſum, vel expreſſum concurrat cum intellectu ad ſpecierum productionem. 454.b.c
An idem phantaſma ad plures ſpecies intelligibiles producendas idoneum. 453 e
Num concurrat, vt præciſe naturam communem repreſentat. 454 e
Quid ſit intellectum phantaſmata ſpeculari. 507.f & 508.a
Varia hac de re ſententiæ. 509.a. & ſeq.
Quid illuſtrare phantaſmata. 421.a.b
A miniſterio phantaſmatum non pendet per ſe intellectus. 77 a
Intellectus agens producit phantaſmata rerum earum, quarum phantaſmata habemus. 444 a
In ſtatu naturæ integræ & corruptæ neceſſaria ſpeculatio phantaſmatum. 511.a
Anima in corpore glorioſo non neceſſ. habet ſpeculari phantaſmata. ibid.f
Phantaſmatum ope non indigent ſpecies infuſæ. 477.c.

PHILOSOPHVS.

Philoſophus quomodo definiat. 21
Philoſophorum tres ſectæ de anima. 25.a

PISCIS.

Piſces percipiunt odorem ſub aqua. 299 f
Piſces cur odorentur, cum non reſpirent. 291.d
Piſcibus ſaltem magna ex parte oculi ſunt immoti. 672 f

PLATO.

Plato animam numerum, circulum, & harmoniam vocauit. 63.c.d
Quomodo animam in capite tantum poſuit. 120.b
Plato vt putauit animam coniungi corpori, vt motorem. 100 e
Platonis palingeneſia. 107.a
Plato primus author de creatione animarum ante corpora. 83.f
Platonicos dæmones quidam fingunt corporeos, ſed ſine ſenſu. 147.d
Platonis ſententia de viſione. 231.a
Quomodo intelligendus Plato, cum dixit ſenſum ſentire quod ſentit. 373.b

POTENTIA.

Animæ potentiæ quot. 138
Oriuntur potentiæ ab anima ordine quodam. 149 f
Potentiæ non eodem modo ab anima dimanant. 615 a
Animæ potentiæ ab eius eſſentia manant. 148 e
Animæ potentiæ ab ipſa realiter differunt. 152 c.d
Auguſtinus animam & potentiam idem eſſe non credidit. 154.a
Animæ potentiæ ratione, definitione & actibus diſtinguuntur. 131.
Potentiæ diſtinguuntur per actus & obiecta. 155.f
Qui nullam diſtinctionem inter animam & potentias ponunt. 150.d.e
Anima & potentiæ ſeiungi poſſunt diuinitus. 154 b c
Anima non eſt præcipua cauſa efficiens reſpectu potentiarum. 149 c
Quot genera cauſarum exerceat anima reſpectu potentiarum. 149.c
Quot genera cauſarum exerceat anima reſpectu potentiarum. 148.f
Animæ partes ſunt potentiæ. 72 e
In ſtirpibus & inſectis animalibus potentiæ animæ non diſtinguuntur ſubiecto. 129
Quinque ſunt viuentium potentiæ. 145.d
Cur potentia in actione vitali extra obiectum nec diuinitus feratur. 202.b
In anima ſeparata potentiæ, vt in radice. 150.b
Quæ potentiæ animam ſeparatam comitantur. 611.d
Potentiæ materiales in materia, non in anima recipiuntur. 158
Potentia motiua propria animæ cum ipſa permanet. 615 b.e
De potentia motiua animæ. 653.d
Potentia organica ſupra ſuam actionem non reflectitur. 77 e
Potentiæ organicæ quo pacto in animali. 121.e
In animali duplex potentia motiua. 554 f
Potentia intelligendi & deliberandi quo pacto diſtinguantur. 522.
Quæ potentia à voluntatis imperio exempta. 537.c
Actus vnius potentiæ ſpecie differentes vni rationi formali ſubordinantur. 156.c
Quo pacto actus vnius potentiæ ſpecie differentes, eiuſdem rationis cenſeantur. ibid.e
Actus ſubordinati ab eadem potentia poſſunt eſſe. 170 f
Potentia obiectum dupliciter. 156.b
Potentia cognoſcens intus manet, appetens quodammodo ſe foras dat. 233 a
Potentia audiendi vbi inſideat. 272.b
Potentia odorandi in homine hebes eſt. 274
Potentia odorandi vbi inſideat. 292.f
Potentia odorandi neceſſitate poſtrema, dignitate media inter reliquos ſenſus. 298 d
Potentia guſtandi vbi. 314
Potentia tangendi in qualibet parte corporis. 324.a
Potentia animaduerſoria fictitia. 371.d
Potentia ſenſitiua tripliciter. 186.d
Potentia, & ſpecies duæ partiales cauſæ. 194 a
Quæ argumenta probent ſenſum non eſſe potentiam actiuam. 187.a
Quomodo generans proli potentias conferat. 179
In quo ſenſu potentia generans ſit in toto corpore, & quomodo in parte certa. 173.b
Potentia generandi in ſemine diſtinguitur realiter ab illa quæ eſt in viuente. ibid.a
Potentia vehementior eſt in ſemine quam in prole ad eius membra reſtauranda. 173.a
Potentia gignendi circa obiectum coniunctum verſatur. 146.b
Potentia nutritiua eſt, qua viuens, vt viuens conſeruatur. 167
Qui potentiam nutritiuam à generatiua diſtinguant realiter. 169 f
Quod non diſtinguatur. 170 e
A potentia nutriendi etiam membrorum efformatio. 172.e
Potentiarum eiuſdem ſpeciei inæqualitas in operandi organo aſcribitur. 96.a
Quando ex nobiliori operandi modo colligatur nobilior potentia. 97 a.b
Quot modis aliquid ſit potentia. 177
Potentiæ paſſiuæ reſpondet actiua. 76.f
Potentiæ appetendi, ſentiendiq; nunquam ſeparantur. 137.a
Quæ potentia rem ſingularem, quæ vniuerſalem percipiat. 409
De potentia materiæ ſpecies educuntur. 192.c
Nullum animal caret potentia imaginandi ſaltem imperfecta. 139
Potentias quid diſtinguat. 480.c

Potentia mouens non eſt potentia vegetandi, nec ſentiendi, aut intelligendi. 417

Ad motum quæ potentiæ concurrant. 555.c.d

Potentia motiua actiue concurrit ad motum. 556. c d

Vide motrix vis.

QVADRATIO, ET Quadratum.

Qvadratio quomodo inueniatur. 125

Quadratio dupliciter. 126

Quadratum, & quadrangulum æqualem aream habent. 125

QVALITAS

Qvalitates tangibiles habent vnum modum immutandi tactum. 328 a

Nonniſi qualitatum exuperantias ſentimus. 330 f

Qualitates actiuæ ſunt ipſa actiua potentiæ inſtrumentaria. 153 d

Qualitates contrario vacantes aliquando etiam egent tempore vt diffundantur. 289 e

QVANTITAS.

Qvantitas ſpiritalis non percipitur à ſenſu interno. 446.c

RECORDATIO.

Recordatio rei indiuiduæ materialis eſt à ſpecie, & à phantaſmate. 442.a

Quid dicendum de recordatione rei immaterialis. ibid.b

Anima ſeparata recordatur per ſpecies acquiſitas. 619.f. 641.c.

RESPIRATIO.

Reſpirationis commoditas. 297 c

Quæ reſpirant, ſine inſpiratione non adorantur ibid.c

Quæ ſint animantibus reſpirationis cauſa. 269 d

RESVRRECTIO.

Reſurrectio homini non debetur. 610 f

Reſurrectionem eſſe naturalem qui affirment. 609.c

Quid dicendum ſit. ibid f

Reſurrectionem, vt futura eſt, naturali lumine nemo cognoſcit. 609.a

REVNIO.

AN anima habeat elicitum appetitũ ad reunionem cum corpore. 606.f

Reunio animæ naturalis quoad entitatem, ſupernaturalis quoad modum. 609 c

RISVS.

Definitio riſus. 541.d

Cauſa principalis & inſtrumentalis riſus. ibidem, c

Modus, quo efficitur riſus. ibid.b

Qui ad riſum proni, qui tardi. ibid.d

Riſus vbi ſit. 441.f

Pulcher locus Ciceronis de riſu. 540 f

SAPOR.

Sapor quid. 308.b

Sapor acutus quis. 284.b

Sapores extremi, dulcis, & amarus. 310.b

Saporum ſpecies octo. 309.e

Ad generandum ſaporem, quæ concurrant. 307.d

Purum corpus ſimplex ſapidum non eſt. 307.b

Species ſaporis per analogiam ad odores diſtinguuntur. 275

Sapor eſt humidi, vt odor eſt ſicci. 279

SCIENTIA.

Scientiæ de anima vtilitas. 1.a

Ad moralem ſcientiam opportuna. ibid.d

Quid Patres ſenſerint de ſcientia animæ. 2.b

Scientiæ de anima ordo ad cæteras partes Philoſophiæ 3.d.e.f

Duplex ſcientiæ diuidendæ modus penes rationes formales. 11.a

Duplex huius ſcientiæ vtilitas. 14

Ratio boni & honorabilis competit ſcientiæ. 13

Scientiam diſcipulo vt communicat magiſter. 111. c.d.

Scientia dari non poſſet, ſi ſenſus externi ſemper errassent. 210 a b.c

Quam ſcientiam indicet D. Paulus deſtruendam in Patria. 619.e

In ſcientiæ acquiſitione diſcurſu magis, quam vſu opus eſt. 635.c

SENSATIO ET SENSIO.

Qvi elicit ſenſationem non proprie alteratur. 177

Senſio non niſi in ſingulare præſens exiſtensq; fertur. 179

Impugnantur qui ſenſionem ab anima & ſpecie tantum fieri dicunt. 185 e

Senſio recipitur in potentia. 186.e

Obiectum ad ſenſionem non concurrit ſolum formaliter extrinſece. 190.b

SENSIBILIS.

Senſibile triplex. 181

Senſibile proprium, commune, per accidens. 181

An ſenſibile commune propriam ſpeciem ſenſiterio inurat. 203.e

Senſibilia communia quinque. 204.f

Senſibilia communia addita à perſpectiuis ad quinque communia reuocantur. ibid f

Errare ſenſum circa proprium ſenſibile experientiis oſtenditur. 208.f

An ſenſibile ſupra ſenſum poſitum ſentiatur, variæ ſententiæ. 130.b.c

Vera ſententia, quæ tenenda eſt. 331.e

Non datur ſextus ſenſus circa ſenſibilia communia. 346

Quare excellens ſenſibile ſenſum labefactet. 339.b.c. & 366

Senſus & ſenſibile in actu neceſſario ſunt ſimul, non vero in potentia. 363

De duplici actione, quæ datur ex parte ſenſus & ſenſibilis. ibid.

Eadem ſpecie videri ſenſibile commune & proprium 207.b

SENSVS.

OMnes ſenſus homini inſunt. 383
Senſus feneſtræ ſunt animæ. 354.a
Qui ſenſus in ſpiritibus, qui in cerebro collocent. 369 e.f.& 397.a
Senſus agens non admittendus. 183.d & 421.e
Qui ponant ſenſum agentem & patientem. 183.b
Senſus communis centro comparatur. 467
Datur ſenſus communis. 365
Rationes pro illo. 374.b.c.d
Senſus communis quomodo diſcrimen conſtituat inter functiones ſenſuum externorum. 400.f
In inſectis animantibus ſenſus communis nullam habet definitam ſedem. 377
Ariſtoteles ſenſui communi in cerebro, Medici in corde ſedem deſignarunt. 375.d.e
Senſus communis in anteriore parte cerebri reſidet. 397.e
De omnibus externis ſenſibus cognoſcit ſenſus communis. 374.e
Senſus communis non componit, nec diuidit, nec diſcurrit. 400 d.e
Ab illo ſpiritus animales diffunduntur in ſenſus. 375.a
Senſus communis iudicat de obiectis ſingulorum ſenſuum. 374.d e
Senſus communis præſentia & abſentia naturaliter cognoſcit. 199.a
Probabile eſt tres eſſe tantum ſenſus externos. 393.e & 394 a
Probabilius duos tantum eſſe. ibid.
Cur vnus tantum ſenſus internus non concedatur. 394.e.f
Qui ſenſus internos quinque conſtituant. 390.e
Quatuor à D. Thoma, à Galeno vero tres aſſeruntur. 391.a
Ex ventriculo cerebri non colligitur efficaciter numerus ſenſuum externorum. 387.a
Quomodo Galenus eos colligat. 389.a
Senſus interni hoſpitantur in cerebro. 377
Res ſpiritualis ab externo ſenſu cognoſci non poteſt. 202.e
Senſus externos quinque eſſe probatur. 343 & 351.d.e
An plures ſint quam quinque. 350.a
Vera ſententia. 350.d
Quæ ſit externorum ſenſuum aduertentia. 357.b
Medici volunt ſenſus externos eſſe virtutes defluentes à cerebro per modum irradiationis. 355.a
Senſus externi obiectorum præſentiam poſcunt non eodem modo. 289.f
An ſenſus externi propriam operationem dignoſcat. 358 b.c
Vnde proueniat, quod ſenſus externi ab operatione impediantur. 356.f
Motus ab externo ſenſu perfecte nõ percipitur. 204.c
Senſus externi neque diuina vi notitiam abſtractiuam elicient. 199.c
Senſus externus diuinitus poteſt rem abſentem, vt præſentem apprehendere. 198.a
In obiectum præſens vt præſens externus ſenſus nulla vi ferri poteſt. ibid. d
Cur ſenſui externo obiectum abſens, vt abſens obuerſari videatur. 165.a.b
Non datur ſenſus circa ſenſibilia communia. 347
Senſus hominis, & belluarum ſpecie diſtingui qui putent. 354.c
Cur ſenſus animali dati ſint. 353.f
Senſuum media. 215
Commune omnibus ſenſibus per externum medium obiecta percipere. 317
Vni ſenſui reſpondet vnum medium formaliter. 345
Omnium ſenſuum organa inſunt perfectis animantibus. 346
Non quæcunque diuerſitas in obiecto importat ſenſuũ diſtinctionem. 357.b
Senſus non exit in actum, niſi ab eo excitatus, quod eſt in actu. 175
Senſum eſſe potentiam actiuam docuit Ariſtoteles. 185 b
Qui autument ſenſum eſſe tantum potentiam paſſiuam. ibid. c
Senſus, & ſenſibile in actu neceſſario ſunt ſimul, non vero in potentia. 363
Senſus recipit rerum imagines, non res ipſas. 335
Senſus partim à ſimili partim à diſſimili patitur. 181
Vt ſenſus ab obiectis lædatur. 365
Errat ſenſus aliquando in applicatione. 230 d
Errare ſenſum circa proprium ſenſibile experientiis oſtenditur. 208 f
Senſus quomodo circa proprium ſenſibile erret, vel non erret. 209 f & 210 a
Qui putarunt ſenſum non diſtingui ab intellectu. 377

SEPARATIO.

SImilis eſt ſeparatio animæ Angelorum productioni. 598 f
Nulli formæ violenta eſt à materia ſeparatio. 603.a
In quo ſenſu ſeparatio dici poſſit contra naturam. 600.a
Cur ſeparatio materiæ potius quam formæ ſit naturalis. 601.f
Separatio & vnio opponuntur priuatiue. 596.b
In quo differat mors à ſeparatione. ibid.a
Separationis phyſicæ ſtatus ſoli animæ rationali conuenit. 596.a
Quæ ſit realis & phyſica ſeparatio. ibid.
Quibus ea non conueniat. 595 f

SIMILITVDO.

SImilitudo duplex, in eſſendo & repræſentando. 191.c
Similitudo ſoni cum aqua, vel circulis. 262.c
Similitudo immaterialis rem materialem poteſt repræſentare, non tamen è contra. 57.a

SINGVLARIS.

VNumquodque ſingulare habet ſuum quod quid eſt. 95.a

Cur

Cur de ſingularibus non ſint definitiones, nec ſcientia. ibid.b

SYNDERESIS.

Syndereſis eſt habitus intellectus. 481.f
Syndereſis praui & recti iudicatrix. 482.a
Syndereſis eſt in intellectu, non in voluntate. 482.c
Syndereſis ſcintilla rationis, & iudicium naturale à Patribus vocatur. ibid.d
Cur inſtigare & conqueri dicatur. ibid.f
Non tendit in bonum, niſi ſub ratione veri practici. ibid f

SITIS.

Quid ſit ſitis. 138
Vbi ſenſus alimenti, ibi fames & ſitis. ibid.
Sitis quomodo ſpectet ad tactum. 329.d

SVRDI.

Surdi à natiuitate ijdem & muti. 272.c
Surdi ab ortu vocem per nares emittunt. 68.a

SONVS.

Definitio ſoni. 259.c
Sonus non eſt motus. 373.e f
Sonus acutus & grauis. 253
Quid ſoni medium. 249
Soni medium aqua & aer. 163 f
Corpora aptiora ad ſonum, dura, leuia, & concaua. 249.
Sonus trium corporum concurſu fit. ibid.
Corpus percuſſum & percutiens cauſa ſoni. 253
Fiatne ſonus ex percuſſu ſolum aquæ problema. 261.b
Soni productio non eſt ipſa corporum motio. 259 c
Opinio quod ſonus in ſonante tantum ſit. 262.b
Sonus non in ſolidis corporibus, ſed in intermedio aere percipitur. 363.e.f
Corporum ſoliditas & multitudo non eſt ſimpliciter neceſſaria ad ſoni generationem. 260.b
Ibi ſonus maior, vbi minor aeris fractio. ibid.a
Sonus immediatius ex aeris fractione quam ex corporis colliſione exiſtit. 259.f
Sonus non in rectum ſolum ſed in orbem ſpargitur. 265.c
Non eſt neceſſe vt motus, quo ſonus editur, ad aures vſque pertingat. 149.c.d
De multiplicatione ſoni ſecundum eſſe reale & intentionale. 264 c.d
Ab ea parte in qua ſonus primo efficitur ſpecies emittuntur. ibid.e.f
Soni ſimilitudo cum aqua vel circulis. 149 f
Per ignem traiicitur ſonus. 266.b
Quo pacto auditus inſtrumentum à ſono moueatur. 141.c
Quemcunque ſonum comitatur Echo, licet non ſemper percipiatur. 141

SPECIES.

Species qui tollant. 188.c
Species neceſſario admittendæ 198.f
Species educuntur de potentia materiæ. 192.d
Quo pacto ſpecies intelligibiles debeant eſſe immateriales. 439.a
Qui ſpecies intelligibiles non admittant. 429.b
Quod neceſſario dandæ ſint. 430.b.c
In ſpecie intelligibili tria reperiuntur. 431.b
Specierum intelligibilium productio non tribuitur phantaſiæ etiam vt inſtrumento. 422.a
Ariſtoteles ſpecies intelligibiles conceſſit. 431.d
Auicenna ſolum eas in apprehenſione & intellectione conceſſit. 431.e
Species intelligibiles indiuiſibiliter intellectui inſunt. 432.d
Qui dixerint ſpecies non gigni in intellectu ſed à corporibus immitti. 443.d
Species producuntur ab intellectu. ibid.f
Species intelligibiles conſeruantur ſine phantaſmatis. 620.b
Quatuor genera ſpecierum ordine quodam proponuntur. 432.b
Qui ſpecies rerum ſingularium in intellectu non admittant. 434.d
Qui eas admittant. 435.f.436.a
Ad cognitionem rei ſingularis non requitur ſpecies illius. 441.b
Species non eſt obiecto perfectior. 192.f
Species cum potentia ad actionem concurrit effectiue. 193.d
Angelorum ſpecies vniuerſalia & ſingularia diſtincte repræſentant. 439.a
Species angelicæ omnium perfectiſſimæ. 432.e
Species ſenſatæ & inſenſatæ. 399.b
Species & potentia duæ partiales cauſæ. 194.a
Ex imagine infimæ ſpeciei poteſt elici conceptus naturæ genericæ & ſpecificæ. 448 b
Qualibet pars ſpeciei rem totam repræſentat. 501.c.d
Cur ſimul plures ſpecies in eodem intellectu eſſe poſſint, non vero plures figuræ. 502.c
Pro occaſione rerum ſpecies infundi aliqui putarunt. 632.e
Cur ſpecies non repræſentent contingentia antequam ſint. 632.b
Species infuſæ nō indigent ope phantaſmatum. 477.c
Scotus negat dari ſpeciem quæ ſit propria alicuius ſubſtantiæ. 445.a
Alij melius id concedūt & quomodo id fiat. ibid.a
Ad receptionem ſpecierum humiditas, ad retentionem ſiccitas iuuat. 391 f
Quo pacto intelligendum ſpeciem viſilem modo pyramidis produci. 194.a
Species viſiles nobilioris notæ quam audibiles. 266.b.c
Species viſilis non eſt alia auerſa quam aduerſa. 235.f
Multæ ſimul ſpecies in oculo. ibid.f
Qualibet obiecti pars producit ſui ſpeciem in eadem medij parte. 234.a
Qualicet pars ſpeciei repræſentat totum obiectum. ibid.f
Species viſilis quomodo fundatur. 233.b
Quo pacto ſpecies fiant memoratiuæ. 491 e.f
Species ad vſum & ornatum animæ inſeruiunt. 621 c
Species intelligibiles permanere in intellectu ne-

gauit Auicenna. 431.e.f

Dari in intellectu ſpecies rerum immaterialium pro vtraq; parte eſt diſputabile. 251.b.e

Species defluere à ſubſtantiis ſeparatis opinio Auicennæ & Platonis. 444 b

Argumenta quæ probant animam in ſua creatione ſpecies accipere. 475.f

Quod non accipiat. ibid.f

In hoc vitæ ſtatu non dantur ſpecies intuitiuæ. 449.f

Non poteſt dari ſpecies alicui naturalis mentis cogitationes repræſentans. 433.d.e

Quæ ſpecies intuitiuæ viſioni inſeruiant. 629.d

De productione, acquiſitione, ac infuſione ſpecierum animæ, vide Anima rationalis.

SPECVLVM.

Speculorum vſus etiam ad animum componendum. 243.d

Argumenta probantia videri in ſpeculo imaginem. 244 b

Videri in ſpeculo imaginem, & obiectum qui cenſent. 244.f

Opinio oppoſita. 245.b

Solum res ſpeculo cerni. 246.b

SVBIECTVM.

Subiectum huius operis quid. 4.f

Subiectum tractatus animæ ſeparatæ inſtitutum.b. 561

Vnde ſpecifica ſubiectorum differentia colligatur. 594.b.

Non oportet variari proprietates pro ſubiectorum variatione. ibid f

Subiectum ſupponi quid ſit. 76.f

SVBSISTENTIA.

Subſiſtat ne anima intellectiua in corpore. 79.e

Anima intellectiua per ſe ſubſiſtens. 75.f

Subſiſtere tripliciter. 75.e

Omnes animæ ſubſiſtunt primo modo. ibid.e

Subſiſtendi inditia duo. 73.e

SVBSTANTIA.

Subſtantiæ corporeæ diuiſio. 51

Sadducæi ſubſtantias ſpiritales de medio tollebant. 66.e

Subſtantia non agit immediate. 151 f

Nulla ſubſtantia intenditur, vel remittitur. 89.e

Subſtantia quomodo poſſit eſſe immediatum agendi principium. 194

Subſtantia non eſt ſenſibile commune. 317

Animæ ſubſtãtiæ ſenſus inhærere qui putẽt. 358.a.b

TACTVS.

Tactus inter ſenſus origine, & neceſſitate primus, dignitate vltimus. 353.a.b

Tactus duplex. 71.b.& 311.e

Tactus neceſſitas. 312 f

Plurium tactuum aſſertores. 327.b

Tactus, & guſtus omnibus animalibus conueniunt. 353.e

Vnus tantum ſpecie tactus. 317.e

Tactus ſpecie diſtinctus à guſtu. 312.a

Tactus organum non in ſolo corde. 323.b

Tactus in qualibet parte corporis ineſt. 324.e

An tactus externum medium vendicet. 317

Tactus medium eſt caro. 320

Tactus obiectum vnum formaliter. 328.b

Tactus priuationem proprii ſenſibilis cognoſcit. 277

Tactu & guſtu omnia animalia pollent. 328

Tactu deſtructo animal interit. 533.b

Dolor & voluptas an ad tactum pertineant. 328.f

Qualitates tangibiles habent eundem modum immutandi tactum. 328 a

Fames & ſitis quomodo ſpectent ad tactum. 329 d

Non poſſe quicquam agere in tactum niſi corpore interiecto, opinio Auerrois. 325.a

Corpora mollia, leuia, ac plana poſſunt ſe tangere, non quæ aſpera, & inæqualia. 325.c.d

Quem tactum requirant corpora. 71.b

Tactus ſenſus temperamenti dicitur. 328 a

TACTIO, ETTI-
tillatio.

Quæ in titillatione reperiuntur, quomodo ad tactum pertineant. 329.c

Cur alienas fraudulentasq; tactiones magis ſentimus, quam noſtras. 690.e

TALPA.

Talpa beſtia ſubterranea. 358 b

Talpæ ſub terra audiunt. 266.d

Talpæ cæcitas. 357.d

Talpæ oculos habet. 357.d

TEMPERAMENTVM.

Temperamentum animi mores ſequuntur. 21

Præſtantiſſimi temperamenti eſt corpus ſummum. 104 c

THEOLOGIA.

Theologia noſtra per ſe ineuidens. 622.d

Vnde repugnet Theologiam beatorum manere in Patria. 624.a

Effundendam à Deo beatis Theologiam euidentem. 622.b

TERMINVS.

Anima ſeparata habet terminum intrinſecum magnitudinis. 603.a

Nullis eſt animæ ſeparatæ magnitudinis terminus verſus minimum in loco. 639.a

VERBVM.

Verbum multipliciter. 485.b

Verbum corporis & cordis. 486 c

Verbum per intellectionem non produci qui putent. 483.a b

Quod neceſſario ſit dandum. 486.e

Præſentia obiecti productionem verbi non impedit. 486 e

Non producitur verbum vt in eo tanquam in imagine producatur obiectum. 487.a

Per quam actionem producatur. ibid.c

Verbum eſt qualitas. 489 b

Ad rationem verbi quinq;. 487 f

Verbum ſæpe intellectio appellatur. 4.4.a

Verbum eſt propter intellectionem. 490 c.d

Verbum

Verbum non diſtinguitur realiter ab intellectione, maxime vero ab obiecto. 494. d.e
Verbum exprimunt Angeli cum ſe intelligunt. 489.f
Verbum non gignitur per intelligere diuinum eſſentiale. 490.a.b
Quæ ratio ſuadeat dandum eſſe verbum expreſſum diuina eſſentia. ibid.a
Beati verbum exprimentes non feruntur in Deum immediate. ibid.b
Quo pacto ſpecies intelligibiles & verbum diſtinguantur. 493 d.e

VERITAS.

IN prima, & ſecunda operatione intellectus datur veritas per ſe. 464
Veritas non datur in compoſitione, & diuiſione phantaſiæ. 471

VIDEO.

CVr non videatur aer & ſupremus ignis. 218 b
An ſe viderit in aere Antipheron. 246.f
Cur videatur nebula remota, non proxima. 235.d.e
Cur quo res grandiores, eo è remotiori loco videantur. 233.d
Non videri aquam ſub terra abſq; aliquo lumine. 250.b

VIOLENTVM.

VIolentum quid. 603.a

VISILIS.

VIſilis ſpecies quomodo fundatur. 233.b
Qualibet pars ſpeciei viſilis totum obiectum repræſentat. 234.f
Qualibet obiecti pars producit ſui ſpeciem viſilem in qualibet medii parte. ibid.a

VISIO.

VIſio fit in cryſtalloide. 242.b
Non fit viſio in congreſſu nerui optici. 1.c
Viſionem non fieri humore cryſtallino qui putent. 240.d.e
Quomodo fiat viſio. 241.c.& 679 b.
Viſio fit receptis ſpeciebus. 232.a
Viſionem fieri extramittendo radios qui putent. 230 f
Ad viſionem requiritur lumen ratione medii, & obiecti 229.b
Viſio impropriè dicitur colorata. 372 f
Viſio beata non educit abſtractionem à ſenſibus in corpore glorioſo. 512.d

VISVS.

VIſus cæteris ſenſibus excellentior. 212
Viſus obiectum. ibid.
Quo modo viſus tenebras percipiat. 272.d
Viſui cur colores quidam officiant. 223.c

VITA.

VIta duplex. 51
E quatuor vitalium operationum generibus quadruplex vitæ gradus colligitur. 128

VIVENS.

COrpus viuens complectitur materiam, & formam. 52
Quæ propria in viuentium operationibus deſunt Angelis aſſumentibus corpora. 73.c
Nullum viuens eſt ſine calore. 167
Potentia nutritiua eſt qua viuens vt viuens conſeruatur. ibid.
Non materia, ſed forma viuentia terminat. 163
Quatuor viuentium genera ex quatuor viuendi modis. 146.d
Cur ex appetendi vi non habeatur vnum viuentium genus. ibid.f
Cur non aliud ex potentia generandi è ſemine. 147.a

VIVO.

VIuere ab anima vegetatiua primo eſt. 159
Duobus viuere dicimur, vt materia & forma. 131
Vt aliquid dicatur viuere ſatis eſt è quatuor operationibus vitalibus vnam exercere. 129

VNIO.

VNio animæ cum corpore triplex. 105.d
Vnio eſt motus ſubſtantialis, & ſpecialis animæ. 596.f
Vnio & ſeparatio opponuntur priuatiue. 596. d
Cur anima non vniatur per accidens corpori. 105.f
An anima ſeparata ad vnionem corporis naturaliter propenſa ſit. 604.f.& 684.a
Vnio animæ ad corpus omnino illi naturalis. 661 b.c
Sat eſt vnio localis, vt anima ſe & externa corpora moueat. 656.e
Nomine vnionis indicatur etiam relatio. 597.b
Quid boni accedat ex animæ vnione ad corpus. 606.c
Falſa opinio de animarum vnione. 606.c
Animæ in vnione non habent effluxum effectiuum. 602.f

VNIVERSALE.

VNiuerſale ſeparatum nihil eſt. 17
Diſcrimen inter vniuerſale, & ſingulare. 409.
Quæ potentia rem vniuerſalem, quæ ſingularem percipiat. ibid.

VOLVNTAS.

VOluntas tribus modis mouet appetitum. 536 f
Voluntas potentias mouet. 537.c
Quæ potentiæ à voluntatis imperio exemptæ. ibid e
Qui putarunt voluntatem æque nobilem eſſe, ac intellectum. 542 c
Voluntate nobilior intellectus. 543.e f
Voluntas realiter differt ab intellectu. 545.e.f
Membra voluntati politice obediunt. 556.e

Non requiritur iudicium practicum vt operetur voluntas. 550.a
Nec ſpeculatiuum ex ſententia multorum. ibid.b
Voluntatis libertas circa obiectum quod non eſt ſummum bonum clare viſum. 536 b
Ad voluntatis libertatem non requiritur quod ipſa cognoſcat. 548 d
Voluntatis habitus quomodo cognoſcat intellectus. ibid.f
Voluntatis actiones ſimpliciter liberæ. 536.a

VOX.

Vox ſonus eſt reſpirantis animalis. 255
Vocis definitio. 269 f
Vocis cauſa multiplex. 270.a
Ad vocem maxime confert lingua, & gurgulio. 267 f
Vocis regimen primi dentes tenent. 268.d
Vox omnis affectum ſignificat naturaliter. 270.b
Quæ animantia vocis exportia. 269.a
Vocis inſtrumenta quinq;. 267.a.b
Beati in cœlo edunt vocem. 266.e
Vnde numeroſa vocum repercuſſio. 565 f
Animalia quæ non reſpirant vocem non edunt. 254.
Cur trepidantium iratorumq; vox tremula. 684 f
Cur item ſenum. 687.b
Rationis expertia affectus voce exprimunt. 270.a
Vnde exiſtat balbuties & quib.ea accidat. 268.b

LAVS DEO.